Rangi

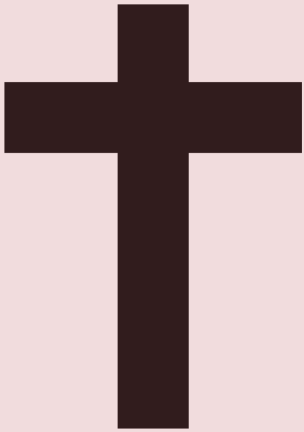

Rangi Translation Project (New Testament)

Rangi
Rangi Translation Project (New Testament)

copyright © 2023 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rangi

Contributor: Wycliffe USA

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-05-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 May 2025 from source files dated 8 May 2025
f1dc5da6-bc39-5ea5-ac13-942132b5feb6

Contents

Matáayo 1
Maáriki 63
Lúka 103
Yoohaáni 170
Mi̱ri̱mo ya Vatumwi 217
Varúumi 278
1 Vakoríinto 305
2 Vakoríinto 331
Vagalatía 348
Vaefé́eso 358
Vafilíipi 368
Vakolosáai 375
1 Vatesaloníike 382
2 Vatesaloníike 388
1 Timoté́eo 392
2 Timoté́eo 400
Tíito 406
Filemóoni 410
Vaeburanía 412
Yaakúupu 433
1 Peéteri 440
2 Peéteri 448
1 Yoohaáni 453
2 Yoohaáni 460
3 Yoohaáni 462
Yúu̱da 464
Wiivariyuli kwa Yoohaáni 467

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Matáayo

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Matáayo, musaankan'yi kóodi (9:9-11; 10:1-4). ˆVyeene yoónekanaa, Matáayo aandika kitáabu iki, kati ya myaaka ya 60-70 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Uhu Matáayo Yéesu ajáa amwaanirira amutuube mpiindi avariyuláa Masáare Maaja mbere ja vaantu uko isi ya Galiláaya (9:9). Viintu ˆviri foo ˆvyeene Matáayo aandika, ni vira ˆiiyonera na miiso yaachwe. Na kiintu kiintu ˆaluusa, Yéesu ni Masía na kei ni Mununuuli wa vaantu, Muluungu ˆavalaha ko tweera valáali na mutwe muhákwii wa kali (Isáaya 53). Kitáabu iki, Matáayo avaandikira Vayahúudi ˆveene vajáa varuma Masáare Maaja ya Yéesu. Masáare Maaja aya, si sa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, ni sa weeru yoosi (1 Yooháani 4:13-15).

Kitáabu iki chaluusaluusa, mwiikalo wa Yéesu aha weerwii. Chaanda na isimu ra kuvyaalwa kwa Yéesu, chaluusa kubatisiwa na kuyerwa kwaachwe ni Irimu (1:1–4:12). Kei, chaluusa murimo waachwe wo variyula Masáare Maaja, myuujíisa yaachwe na kuvahorya vaantu uko isi ya Galiláaya (4:13–18:35). Kitáabu iki chaluusa luyeendo lwa Yéesu fuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu (19:1–20:34). Kei, chaluusa viintu ˆvyafumira júma yo kiimikirirya, kuning'iniwa kwaachwe musaláabii, inkwya na kufufuka kwaachwe (21:1–28:20).

Kitáabu iki choonekya Yéesu ni Mukiindya mukuulu, ˆari ni wiimiriri wo variyula Miiro ya Muluungu na Utemi wa Kurumwii. Ukiindya waachwe wagavwa haantu hasaano, (1) ukiindya wa Yéesu luulwii (5–7), (2) ulairiri kwa vapooji vaachwe ikimi na vaviri kuvatumamira vaantu (10), (3) símo ja Utemi wa Kurumwii (13), (4) ukiindya wa ˆvyeene vapooji va Yéesu vasaakwa vave (18–20), na (5) ukiindya wa kuherererya kwa weeru na kuuja kwa Utemi wa Kurumwii (24–25).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lukolo lwa Yéesu na kuvyaalwa kwaachwe *1:1-2:23*
Murimo wa Yooháani Mubatisáaji *3:1-12*
Kubatisiwa na kuyerwa kwa Yéesu *3:13-4:11*
Murimo wa Yéesu uko isi ya Galiláaya *4:12-18:35*
Luyeendo lwa Yéesu kutamanya na múuji wa Yerusaléemu *19:1-20:34*
Júma yo kiimikirirya ya Yéesu uko Yerusaléemu na heehi na Yerusaléemu *21:1-27:66*
Kufufuka na kufumira kwa Yéesu *28:1-20*

Lukolo lwa Yéesu
(Lúka 3:23-38)

1 Ihi noo nkumbukira ya marina ya lukolo lwa YéesuKirisitu, mwaana wa Daúdi, mwaana wa Aburaháamu.
2 Aburaháamu ajáa amuvyaala Isaka,
Isaka akamuvyaala Yaakúupu,
Yaakúupu akamuvyaala Yúuda na vaanaavo,
3 Yúuda akamuvyaala Peréesi na Séera na íyo waavo ni Tamáari ajáa.

Peréesi akamʉvyaala Hesiróoni,
Hesiróoni akamʉvyaala Aráamu,
4 Aráamu akamʉvyaala Aminadáabu,
Aminadáabu akamʉvyaala Nashóoni,
Nashóoni akamʉvyaala Salimóoni,
5 Salimóoni akamʉvyaala Boáasi, fuma kwa Raháabu.
Boáasi akamʉvyaala Obéedi fuma kwa Rúutu,
Obéedi akamʉvyaala Yéese,
6 ne Yéese akamʉvyaala mʉtemi Daúdi.✡

Daúdi akamʉvyaala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría.✡
7 Solomóoni akamʉvyaala Rehoboáamu,
Rehoboáamu akamʉvyaala Abíya,
Abíya akamʉvyaala Áasa,
8 Áasa akamʉvyaala Yehoshofáati,
Yehoshofáati akamʉvyaala Yóramu,
Yóramu akamʉvyaala Usíia,
9 Usíia akamʉvyaala Yósamu,
Yósamu akamʉvyaala Aháasi,
Aháasi akamʉvyaala Hesekía,
10 Hesekía akamʉvyaala Manáase,
Manáase akamʉvyaala Amóoni,
Amóoni akamʉvyaala Yosía,
11 Yosía akamʉvyaala Yekonía na vaanaavo,
mpɨindɨ vaantʉ va Yúʉda ˆvakasaamiwe na ɨsɨ ya ʉyenii ya Babéeli.

12 Lʉsaamo lwa Babéeli ˆlʉkalooke,
Yekonía akamʉvyaala Searitiéeli,
Searitiéeli akamʉvyaala Serubabéeli,
13 Serubabéeli akamʉvyaala Abiúudi,
Abiúudi akamʉvyaala Eliakíimu,
Eliakíimu akamʉvyaala Asóori,
14 Asóori akamʉvyaala Sadóoki,
Sadóoki akamʉvyaala Akíimu,
Akíimu akamʉvyaala Eliúudi,
15 Eliúudi akamʉvyaala Elieséeri,
Elieséeri akamʉvyaala Matáani,
Matáani akamʉvyaala Yaakúupu,
16 Yaakúupu akamʉvyaala Yooséefu, mʉlʉme wa Maríia.
Maríia akamʉvyaala Yéesu ˆaánɨrɨrwaa Masía.

17 Jeyyo, kʉjáa kwatɨɨte mbyaala ikimi na ine (14) fuma Aburaháamu fʉʉrʉ mʉtemi Daúdi. Kei, kʉjáa kwatɨɨte mbyaala ikimi na ine fuma mʉtemi Daúdi, fʉʉrʉ lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na ɨsɨ ya ʉyenii ya Babéeli. Na mbyaala ikimi na ine fuma lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na ɨsɨ ya ʉyenii ya Babéeli, fʉʉrʉ kʉvyaalwa kwa Masía.

✡ **1:6** Laanga Rúutu 4:18-22. ✡ **1:6** Laanga 2 Samwéeli 12:24-25.

Kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ (Lʉ́ka 2:1-7)

18 Iji noo mbuwo ja kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ. Maríia íyo waala Yéesu
ajáa atʉmɨrwa nɨ Yooséefu. Maa kaa, mpɨɨndɨ ˆvajáa vakaarɨ sɨ vanalʉmana ja
muki na mʉlʉme, Maríia akava mawʉlʉ maruto kwa njɨra ya Mʉtima Mʉʉja.
19 Yooséefu mʉlʉme waachwe baa neembe ajáa nɨ mʉʉntʉ mʉwoloki,
sɨ asaakáa kʉmʉkwaatya soni Maríia mbere ja vaantʉ tʉkʉ, akalamʉla
kʉmʉreka Maríia kimbiso.
20 Mpɨɨndɨ ˆajáa akaarɨ yookiirirkana ɨrɨ isáare, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva
ʉkamʉfʉmɨra tulwii, maa ʉkamʉsea, “Yooséefu, mwaana wa Daúdi, koofa
kʉmʉsʉmʉla Maríia ave muki waako tʉkʉ, sa uruto ˆatiite nɨ kwa lʉviro lwa
Mʉtima Mʉʉja.
21 Kiichʉngʉla arɨ mwaana mʉlʉme, na mʉkemera ʉrɨ irina raachwe Yéesu,
sa yeeye noo ˆarɨ valamurirya vaantʉ vaachwe fuma uvii waavo.”
22 Aya yoosi yafúmɨɨre, sa masáare Ijʉva ˆalʉʉsa kwa njɨra ya mʉláali na
mʉtwe waachwe yakiimane,
23 “Laanga, mʉnjalʉ sʉmʉla arɨ ɨnda,
yeeye vyaala arɨ mwaana mʉlʉme,
novo mwaanɨrɨra varɨ irina raachwe Emanʉéeli,”✡
noo kʉsea, “Mʉlʉʉngʉ nɨ na suusu arɨ.”
24 Yooséefu ˆakiinʉke fuma tulwii, akabweeyya ja viintʉ murimʉ mʉʉja wa
Ijʉva ˆʉjáa ʉmʉwyɨ́rɨɨre. Aho, akamʉsʉmʉla Maríia akava muki waachwe.
25 Maa kaa, Yooséefu sɨ amʉseeserera Maríia tʉkʉ, fʉʉrʉ akiichʉngʉla
mwaana wa kɨintʉ kilʉme. Yooséefu akamʉkemera irina raachwe Yéesu.

2

Vamanyi va Nyényeeri Vookoomwiinamɨra Yéesu

1 Yéesu ˆakavyaalwe múujii wa Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yudéea, mpɨɨndɨ
ijo Heróode Mʉkʉ́ʉlʉ noo ajáa mʉtemi. Haaha vamanyi va nyényeeri fuma
itʉʉmba vakʉʉja na Yerusaléemu.
2 Vuuryáa voosea, “Hai arɨ ʉra ˆavyɨ́rwe arɨ kʉva Mʉtemi wa Vayahúudi?
Suusu twɨɨyona nyényeeri yaachwe yatʉla fuma itʉʉmba, naasu tuújire noo
mwiinamɨra.”
3 Mʉtemi Heróode ˆakateere ayo masáare, yakaanda muturikirya, hamwɨ
na vaantʉ voosi va Yerusaléemu.
4 Akavaanɨrɨra vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro, maa
akavuurya, “Masía nɨ hai ˆarɨ vyaarɨrwa?”
5 Voovo vakamʉsea, “Vyaarɨrwa arɨ múujii wa Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya
Yudéea. Jeyyo noo ˆvyeene mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva aandɨka,
6 ‘Ee Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yúuda,
weewe sɨ ʉrɨ mudúúdi tʉkʉ,
kati ya míiji ˆɨmányirwe ya Yudéea.
Sa kufuma kwaako fʉmɨra arɨ mʉlongooli,
ʉhʉ valongoola arɨ vaantʉ vaanɨ Viisiraéeli.’✡”
7 Aho, Heróode akavaanɨrɨra vara vamanyi va nyényeeri na kijiraawii, ʉko
akavuurya mpɨɨndɨ mpɨɨndɨ ˆvɨɨyona ɨra nyényeeri.
8 Hara, akavatʉma vadome na Betelehéemu kʉnʉ yoovasea, “Tamanyi
mukuurikirirye neeja masáare ya ʉwo mwaana, na ˆmʉrɨ moona, ndeteri
mʉlomo chaangʉ sa naanɨ nkamwiinamɨre.”

✡ **1:23** Laanga Isáaya 7:14. ✡ **2:6** Laanga Míika 5:2.

9 Vara vamanyi va nyényeeri ˆvakahumule muteerera mutemi Heróode, maa
vakiinuka. Na laanga, vakiiyona kei nyényeeri i'ira ˆvoona yootula ituumba,
ikava yoovalongorera novo vakiituuba fuuru ikiima mweeri ya haantu ˆajáa
mwaana.
10 ˆVakiiyone ira nyényeeri, vakavyeenda maatuku vii.
11 Vakiingira na nyuumbii, vakamoona mwaana ari na Maríia íyo waavo,
vakachwaama, maa vakamwiinamira. Hara, vakachungula máari jaavo
ja kikomi ja mberii, vakamuheera vilungulungu vya sahá abu, ubáani na
manemáane.*
12 Mululungu akavakaan'ya tulwii, kari vahinduke na kwa Heróode tuku.
Jeyyo, vakahinduka na meevo, na vajáa vatweera na njira yiingi.

Kutija na Mísiri

13 Vamanyi va nyényeeri ˆvakiinuke na meevo, murimu muuja wa Ijuva
ukamufumira Yooséefu tulwii, maa ukamusea, "Inuka, musumule mwaana
na íyo waavo, utija novo na Mísiri. Ikali uko fuuru niwawyiire, sa Heróode
yoomusaakira mwaana sa amuulae."
14 Jeyyo, nuuchiku Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo,
akakwaata njira na Mísiri.
15 Akiikala Mísiri fuuru mutemi Heróode akawulala. Jeyyo, isáare ra Ijuva ko
tweera mulá ali na mutwe waachwe rikakiimana, "Namwaanirira mwaana
waani fuma Mísiri."✡

Vasinga va Kiintu Kilume Vookuulawa

16 Heróode ˆakataange akóoviirwe ni vara vamanyi va nyényeeri, maa
akakalala maatuku vii. Aho, akavatuma vaantu vavuulae vasinga voosi vuu
va kiintu kilume ˆvari na myaaka iviri kuhinduka na nyuma aho múujii wa
Betelehéemu, na maturii yoosi ˆyariingirira uwo múuji. Abweeyya jeyyo, ja
ˆvyeene ajáa awyiirwa jira mpiindi ni vara vamanyi va nyényeeri. 17 Jeyyo,
isáare ˆraluuswa ni Yeremía mulá ali na mutwe rikakiimana,
18 "Sawúti yatéerekire fuma Ráama,
Kiriro na kurira no myaa kukuulu,
Rahéeli yoovaririira vaana vaachwe,
baa si yoosaaka tuuriwa mutima tuku,
sa voosi vakwíire."✡

Kuhinduka Fuma Mísiri

19 Heróode ˆakawulale, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Yooséefu
tulwii uko Mísiri,
20 Ukamusea, "Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, uhinduke na isi ya
Isiraéeli, sa vara ˆvasaakáa nkaasu ya mwaana vaakwya."
21 Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, maa
vakahinduka na isi ya Isiraéeli.
22 Maa kaa, Yooséefu ˆakateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo aviire
mutemi wa Yudéea haantu ha taáta waavo, Yooséefu akoofa doma na uko. Ne
ˆakakaaniwe kei tulwii, akiinuka, maa akadoma na isi ya Galiláaya.
23 Kura, akiita kiikala múujii ˆuséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare ˆraluuswa ni
valá ali na mutwe rikakiimana, "Kaanirirwa ari Munasaréeti."

---

* **2:11** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu. ✡ **2:15** Laanga Hósea 11:1. ✡ **2:18** Laanga Yeremía 31:15.

3

Yooháani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu (Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18; Yooháani 1:19-28)

1 Siku ˆjiri foo ˆjikalooke, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii ra Yudéea, yoovariyula, yoosea,
2 “Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii waséngeriire.”
3 Uhu Yooháani noo ˆaluuswa ni Isáaya muláali na mutwe, yoosea,
“Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJUVA,
wololi njira ˆari tweera.’”✡
4 Yooháani iivikiráa ingo ˆyachumwa kwa mabaáhira ya ngamía na iimutiráa lukova.✡ Kiintu ˆarijáa ni nkuumbi na huuki wa isekii.
5 Vaantu fuma múujii wa Yerusaléemu, isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ˆjiri mbarimbari ya luují lwa Yorodáani, vuujáa na kwa Yooháani.
6 Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolusa uvi waavo.
7 ˆAkoone Mafarisáayo na Masadukáayo ˆvari foo vookuuja na kwaachwe noo batisiwa, ajáa avasea, “Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mutiije nkalari ya Muluungu ˆyookuuja?
8 Haaha vyaali ndiiwa njija ˆjiri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu.
9 Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitu!’ Ni kuvawyiira niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
10 Muluungu ahúmwiire viika chaarya chaachwe neeja miririi ya miti. Kooni muti si wootuunga ndiiwa ˆjabooha, temwa uri, ufweitirwe na iviivii.
11 Niini noovabatisa na maaji, koonekya mwaválandukire fuma uvii waanyu. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ˆari na ngururu kulookya niini, niini nsiina wuuja baa wo tumama murimo wa mutúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na kwa mooto.
12 Yeeye akwáatiriire saama yaachwe yo keerera mikonwii yaachwe. Fyaahira ari neeja luuha lwaachwe. Jiinga ari ngáano iivike kyoomii, maa kaa, mukúúnku kuuchimika ari na mooto si ˆurímaa.”

Yéesu Yoobatisiwa (Maáriki 1:9-11; Lúka 3:21-22)

13 Aho, Yéesu akatamanya fuma Galiláaya fuuru luujii lwa Yorodáani sa akabatisiwe ni Yooháani.
14 Maa kaa, Yooháani ayeráa mukitira yoosea, “Niini noo wo kuuja mbatisiwe ni weewe. Haaha weewe jooli wookuuja na kuri niini?”
15 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aai, ruma haaha vive jei, sa jei noo ˆvyeene vyasaakwa tukiimikirirye uwoloki woosi.” Aho, Yooháani akaruma.
16 Yéesu ˆakahumule batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kukaatuka dwee, aho, akamoona Mutima Muuja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde na akamutuurira.
17 Aho, maa sawúti fuma kurumwii ikasea, “Uhu ni Mwaana waani ˆnamweenda, neeriwa mutima ni yeeye munumuunu.”

✡ **3:3** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **3:4** Laanga 2 Vatemi 1:8.

4

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Maáriki 1:12-13; Lʉ́ka 4:1-13)

1 Aho, Mʉtima Mʉʉja ʉkamʉlongoola Yéesu fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii sa
ayerwe nɨ Ikʉ́ʉ́lʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ.
2 Yéesu ˆakiirekye kurya chɨrɨrɨ chobu kwa sikʉ makumi yanɨ (40), akoona
njala.
3 Aho, Irimʉ rɨkʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa
Mʉlʉʉngʉ, lairirya aya mawye yave mʉkáate.”
4 Yéesu akʉʉsea murimʉ mʉvɨ, “Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Mʉʉntʉ sɨ
arɨ kʉva nkaasʉ kwa vyóorya vii tʉkʉ, maa kaa, ko tuuba kɨra isáare rifúmaa
kwa Mʉlʉʉngʉ.’✡”
5 Aho, Ikʉ́ʉ́lʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsʉmʉla Yéesu fʉʉrʉ múujii mʉʉja wa
Yerusaléemu. Rɨkamʉvɨika Yéesu ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya
Njija ya Ijʉva,
6 maa rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ifweitɨre na ɨsɨ. Sa
vyaandɨkwa jei,
‘Mʉlʉʉngʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija ɨkʉlamurirye,
yooyo kʉkwaatɨrɨra ɨrɨ mɨkonwii yaavo,
sa karɨ ijeo raako jɨ riikunguvale iwyii tʉkʉ.’✡”
7 Yéesu akarɨsea, “Kei vyaandɨkwa, ‘Karɨ ʉmʉyéraa IJʉVA Mʉlʉʉngʉ waako
tʉkʉ.’✡”
8 Aho, Ikʉ́ʉ́lʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsʉmʉla Yéesu fʉʉrʉ ncholwii ya lʉʉlʉ
lʉlɨɨhɨlɨɨhɨ. Rɨkamoonekya ɨsɨ joosi ja weerʉ na nkongojima jaavo.
9 Rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉchwáamire mbere yaanɨ na wuunyinamɨɨre,
kʉkʉheera ndɨrɨ ivi vyoosi.”
10 Aho, Yéesu akarɨsea, “Isunke kʉrɨ nɨɨnɨ Irimʉ! Sa vyaandɨkwa jei,
‘Mwiinamɨre IJʉVA Mʉlʉʉngʉ waako vii,
na ʉmʉtʉmamɨre yeemweene vii.’✡”
11 Aho, Ikʉ́ʉ́lʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉreka Yéesu, mirimʉ miija ɨkʉʉja noo
mʉtʉmamɨra.

Yéesu Yookaanda Mʉrɨmo Waachwe
(Maáriki 1:14-15; Lʉ́ka 4:14-15)

12 Haaha Yéesu ˆakateere Yooháani Mʉbatisáaji ayéekɨɨrwe mʉnyololwii,
akiinʉka aho, maa akadoma na Galiláaya.
13 Mpɨɨndɨ ˆajáa Galiláaya, akiinʉka fuma múuji wa Nasaréeti akɨɨta kiikala
múujii wa Kaperenáumu ˆʉrɨ mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya, kʉrɨ ɨsɨ ya
Sabulóoni na Nafutáali.
14 Jeyyo, noo ˆvyeene akiimikirirya isáare ˆralʉʉswa nɨ Isáaya mʉláali na
mʉtwe,
15 “Ɨsɨ ya Sabulóoni na ɨsɨ ya Nafutáali,
ˆɨrɨ njirii ˆyadoma na mayiyii, fɨrɨro ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani,
Galiláaya ya vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ,
16 vaantʉ vara ˆviíkalaa kilwiiryii,
vɨíne kɨweerʉ kɨkʉʉlʉ.
Na vaantʉ vara ˆviíkalaa ɨsɨ ya kilwiirya na murimírimii wa inkwya,
itʉʉmba radáhire kwaavo.”✡

✡ **4:4** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 8:3. ✡ **4:6** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:7** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:16. ✡ **4:10** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:13. ✡ **4:16** Laanga Isáaya 9:1-2.

17 Kwaandira mpiindi ijo, Yéesu ajáa aanda variyula yoosea, “Valanduki
fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii waséngeriire!”

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Maáriki 1:16-20; Lúka 5:1-11)

18 Mpiindi Yéesu ˆayeendáa mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, ajáa avoona
vavúuvi vavíri. Umwi noo Simóoni ˆaséwaa Peéteri, na wiingi noo mwaanaavo
ˆasewáa Anderéa. Voovo vawumiráa njwaavu na irivii.
19 Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va
vaantu.”
20 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
21 ˆAkadome na mbere kiduudi, akoona vaantu viingi vaviri vala Yaakúupu
na Yoohaani mwaanaavo, vaana va muuntu umwi ˆaséwaa Sebedáayo. Voovo
vajáa hamwi na taáta waavo mashúwii voolukan’ya njwaavu jaavo. Yéesu
akavaanirira, 22 hahara, vakiireka ira mashúwa na taáta waavo, maa vaka-
mutuuba Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ˆVari Foo
(Lúka 6:17-19)

23 Yéesu ariingiriráa isi yoosi ya Galiláaya, kunu yookiindya no variyula
Masáare Maaja ya Utemi masinagóogii yaavo. Kei, avahoryáa vaantu ndwáala
jaavo ˆjiísimiresimire.
24 Masáare yaachwe yakeenera isi yoosi ya Síria. Vaantu vandoomuretera
valwíiri voosi ˆviísimiresimire. Kuri avo vajáa vamwaari ˆvari na makuundi
ˆyahuumba, vara ˆvajáa na mirimu mivi, vara ˆvajáa na kiinkwiisha na vara
ˆvajáa vaakwya iyandiyandi. Yéesu akavahorya avo voosi.
25 Mayiimbi ya mpuka nkuulu ja vaantu vamutuubáa fuma isi ya Galiláaya,
Dekapóoli,* Yerusaléemu, Yudéea na fuma nyambuko ya luuji lwa Yorodáani.

5

Uvariyuli wa Yéesu Luulwii

Vaantu ˆVatalariwa
(Lúka 6:20-23)

1 Yéesu ˆakoone jira mpuka ja vaantu, akaambuka na kiduundii, maa
akiikala. Vapooji vaachwe vakamudomera,
2 ne akaanda vakiindya yoosea:
3 “Vatalariwa vara ˆvari vakiva mitimii,
sa Utemi wa Kurumwii ni waavo.
4 Vatalariwa vara ˆvari na makiva,
sa Muluungu vatuurya ari mitima.
5 Vatalariwa vara mitima yaavo ˆyahola,
voovo heewa vari weeru. ✡
6 Vatalariwa vara ˆvakalukwa na ˆvari na njala ya uwoloki,
avo kiikutiwa vari ni Muluungu.
7 Vatalariwa vara ˆvaláangaa na riiso ra wuuja,
voovo laangwa vari na riiso ra wuuja.
8 Vatalariwa vara ˆveerya mitima,
avo moona vari Muluungu.
9 Vatalariwa vara ˆvalúman’yaa vavi viikalan’ye na wuuja,

---

* **4:25** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi.* Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku. ✡ **5:5** Laanga Sabúuri 37:11.

avo kaanɨrɨrwa varɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ.
10 Vatalariwa vara ˆvatúrikiriwaa sa viíkalaa mwiikalo wa ʉwoloki,
sa Ʉtemi wa Kurumwii nɨ waavo.
11 Mwatalariwa nyuunyu koonɨ mootʉkɨrwa, mooturikiriwa na
mookoovereriwa mavɨ ˆyiísimiresimire sa nɨɨnɨ.
12 Eryi mɨtɨma na vai siriri, sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkúúlʉ kurumwii. Nɨ kwa
njɨra yɨɨyo vavaturikirya valáali na mʉtwe va aho mbere.

Sangásɑ na Kɨweerʉ
(Maáriki 9:50; Lʉ́ka 14:34-35)

13 Nyuunyu mʉrɨ sangásɑ ya weerʉ. Maa kaa, sangásɑ koonɨ yasúukire,
nɨ che ɨrɨ vɨkɨrwa sa mwerere ʉhindʉkɨre kei? Ɨyo sɨ yabooha kwa kɨɨntʉ
chochoosi tʉkʉ, ɨyo nɨ yo fweita vii na weerwii ɨlwaatiririwe nɨ vaantʉ.
14 Nyuunyu nɨ kɨweerʉ cha weerʉ. Múuji ˆwajeengwa luulwii sɨ wiívisaa
tʉkʉ.
15 Baa kei, vaantʉ sɨ vakórereryaa kɨmʉrɨ, maa vakakɨkʉnɨkɨrɨra na nyiingʉ
ya kweenga tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, vakívɨɨkaa kyaángwii, sa kɨmʉrɨkire voosi
ˆvarɨ nyuumbii.
16 Viivyo baa nyuunyu, kɨweerʉ chaanyu choosaakwa kɨmʉrɨke, vaantʉ
voone nteendo jaanyu njija, aho, vamʉbweeyyirye nkongojima Taáta
waanyu. Yeeye arɨ kurumwii.

Ʉvariyuli wa Miiro

17 Karɨ mwiisee nʉʉja joo seyya Miiro au ʉvariyuli wa valáali na mʉtwe
tʉkʉ. Sɨ nʉʉja joo seyya tʉkʉ, maa kaa, nʉʉja joo vikiimikirirya.
18 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mpaka kurumu na weerʉ jilooke, kusiina baa
lʉtalo lʉmwɨ luduudi au katóonti ka lʉtalo lwa Miiro lʉrɨ seyyiwa tʉkʉ, fʉʉrʉ
aya yoosi yakiimane.
19 Jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ wuna ʉmwɨ wa ʉlairiri muduudi wa ndairiri
iji, na avakiindye vaantʉ vɨɨngɨ vabweeyye jeyyo, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ
mudúúdi Ʉtemii wa Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ˆatúmamaa na ˆakíindyaa
ndairiri iji, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ mʉkúúlʉ Ʉtemii wa Kurumwii.
20 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyɨɨra niise, ʉwoloki waanyu koonɨ sɨ walóokeriirye wa
Mafarisáayo na wa vakiindya va Miiro, kɨkomi sɨ mʉrɨ kɨɨngɨra Ʉtemii wa
Kurumwii vii kaa tʉkʉ.

Ʉvariyuli wa Nkalari
(Lʉ́ka 12:57-59)

21 Mwateera vambere vasewa jei, ‘Karɨ wʉúlaa tʉkʉ,’[✡] na kei mwateera,
‘mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ kʉʉlaa heewa arɨ irya.’[✡]
22 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉkalarɨra
mwaanaavo heewa arɨ irya. Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo
kituki, ʉwo kɨɨma arɨ mbere ya Balásɑ Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi. Na mʉʉntʉ
yoyoosi ˆarɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo amʉsee ‘Mʉkoókoyo,’ tamanya arɨ na
mootwii wa Jehénamu.
23 Haaha koonɨ woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa
ʉkʉmbʉkɨre wiitoola na mwaanaanyu,
24 reka ɨyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hindʉka ukiiteerwe na
mwaanaanyu, maa de jɨ ʉtoole ɨyo mpóryo yaako.

✡ **5:21** Laanga Ufumo 20:13. ✡ **5:21** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 17:8-9.

25 Koonɨ mʉʉntʉ yookʉtwaala na balásii, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpɨɨndɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ jeyyo, ʉra ˆakusítakiirye kʉkʉtwaala arɨ na kwa mʉlamuli, na mʉlamuli ne kʉkwaatya arɨ kwa mʉlʉkalʉka akwiingirye na mʉnyololwii na ngururu.
26 Kɨmaarɨ nookuwyɨɨra, sɨ ʉrɨ fuma aho mʉnyololwii tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya.

Ukiindya wa Kʉyeenda na Muki wa Mʉʉntʉ

27 Mwateera yasewa, ‘Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ.’✡
28 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, mʉʉntʉ ˆarɨ mʉlaanga mʉʉntʉ muki, maa amʉmererye matɨ, ʉwo kʉva arɨ ahúmwɨɨre yeenda ne mutimii waachwe.
29 Koonɨ riiso raako ra kʉlʉme rakʉháandire ʉtʉmame ʉvɨ, rɨnonkole, ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee kwaako kʉsova kɨɨntʉ kɨmwɨ cha mʉvɨrɨ waako, kʉlookya mʉvɨrɨ waako woosi vʉʉ kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu.
30 Kei koonɨ iyaanja raako ra kʉlʉme rakʉháandire ʉndoobweeyya ʉvɨ, rɨkere ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee kʉsova kɨɨntʉ kɨmwɨ cha mʉvɨrɨ waako, kʉlookya mʉvɨrɨ waako woosi kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu.

Kwiisiita na Muki
(Matáayo 19:9; Maáriki 10:11-12; Lúka 16:18)

31 Mwateera yasewa, ‘Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamusíitire muki waachwe, amʉheere taláka.’✡
32 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe koonɨ sɨ sa kʉyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ, kʉva arɨ yoomʉbweeyya muki waachwe ave ja ayéendaa na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Na mʉʉntʉ ˆarɨ mʉloola ʉwo muki ˆasíitirwe nɨ mʉlʉme, kʉva arɨ yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.

Kwiilaha

33 Kei mwateera viintʉ vambere vawyɨɨrwa, ‘Karɨ uwúnaa kʉlaha kwaako tʉkʉ, maa kaa, kiimikirirya kʉlaha kwaako mbere ya IJʉVA.’✡
34 Nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, kɨkomi karɨ mwiiláhaa tʉkʉ, baa kwa kurumu tʉkʉ, sa kurumu noo ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ.
35 Baa karɨ mwiiláhaa kwa weerʉ tʉkʉ, sa nɨ ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa múuji wa Yerusaléemu tʉkʉ, sa noo múuji wa Mʉtemi Mʉkʉʉlʉ.
36 Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa mɨtwe yaanyu tʉkʉ, sa sɨ mʉrɨ daha valandʉla lʉjwɨ́rɨ baa lʉmwɨ vii lʉve lwiirʉ au lweerʉ tʉkʉ.
37 Koonɨ mʉséire, ‘Hɨɨ,’ ɨve ‘Hɨɨ’ kɨkomi, na koonɨ mʉséire, ‘Tʉkʉ,’ ɨve ‘Tʉkʉ’ kɨkomi. Chochoosi ˆkɨrɨ lookerera ayo, chafúmaa kwa MʉVɨ.

Ukiindya wa Kʉrɨha Isáare kwa Isáare
(Lúka 6:29-30)

38 Mwateera kei vyasewa, ‘Riiso kwa riiso na iyeo kwa iyeo.’✡
39 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, karɨ wiilóokereryaa na mʉʉntʉ mʉVɨ tʉkʉ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa kʉlʉme, mʉvarindʉrɨre na lwa kʉmooso.
40 Koonɨ mʉʉntʉ akʉtwáarɨre na balásii sa asʉmʉle nkáancho yaako, mʉheere baa ikóoti raako.✡

✡ **5:27** Laanga Ufumo 20:14. ✡ **5:31** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:1. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 19:12; Ʉvalo 30:3; Nkʉmbʉkira ya Miiro 23:21. ✡ **5:38** Laanga Ufumo 21:24; Valáawi 24:20; Nkʉmbʉkira ya Miiro 19:21. ✡ **5:40** Laanga Ufumo 22:26-27; Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:12-13.

41 Koonɨ mʉʉntʉ akufíindirirye wiitɨɨke muriwa waachwe lʉyeendo lwa isaa rɨmwɨ, weewe itɨɨke lʉyeendo lwa masaa yavɨrɨ.
42 Mʉʉntʉ ˆyookʉloomba kɨɨntʉ, mʉheere. Koonɨ mʉʉntʉ yookʉkopa karɨ ʉmʉhéeraa moongo tʉkʉ.

Kʉveenda Vavɨ
(Lúka 6:27-28, 32-36)

43 Kei mwateera vyasewa, ‘Mweende mwiiwaako,’✡ na kei, ‘Mʉsʉʉle mʉvɨ waako.’
44 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, veendi vavɨ vaanyu na mʉndoovaloombera vara ˆvavatúrikiryaa,
45 sa mwiifwaane na Taáta waanyu wa kurumwii. Sa yeeye avamúrɨkɨraa mwaasʉ waachwe vavɨ na vaaja, baa kei avahéeraa mbula vawoloki na vara sɨ ˆvarɨ vawoloki.
46 Ha koonɨ mooveenda vara ˆvaveenda vii nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Eri, baa vasaankan’yi kóodi sɨ vabwéeyyaa jeyyo tʉkʉ wʉʉ?
47 Koonɨ moovaluumbya vaanaanyu vii, nɨ kɨɨntʉ che ˆmoobweeyya ˆkiísimire na vɨɨngɨ? Amwɨ baa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ vabwéeyyaa jeyyo.
48 Sa jeyyo, mʉve vawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintʉ ˆarɨ mʉwoloki.

6

Kʉvaambirirya Vakɨva

1 Mʉlaange neeja, karɨ mʉbwéeyyaa ʉwoloki waanyu mbere ja vaantʉ sa moonwe vii nɨ voovo tʉkʉ. Sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, sɨ mʉrɨ turya kʉnáálo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tʉkʉ.
2 Weewe mpɨɨndɨ ˆwoomwaambirirya mʉkɨva, karɨ wiilúʉsaa ja vakweembi viintʉ ˆvabwéeyyaa masinagóogii na njirii tʉkʉ. Voovo vabwéeyyaa jeyyo sa vabweeyyiriwe nkongojima nɨ vaantʉ. Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, avo vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
3 Maa kaa, weewe mpɨɨndɨ ˆwoomwaambirirya mʉkɨva, bweeyya kwa kimbiso, karɨ baa mʉkono waako wa kʉmooso ʉtaange kɨra mʉkono waako wa kʉlʉme wootʉmama tʉkʉ.
4 Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa, kʉkʉtalarya arɨ.

Kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ
(Lúka 11:2-4)

5 Kei mpɨɨndɨ ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, karɨ mʉbwéeyyaa ja vakweembi tʉkʉ. Voovo veenda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ viímire masinagóogii na haantʉ njɨra ˆjalʉmanɨra, sa voonwe nɨ vaantʉ. Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, avo vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
6 Maa kaa, weewe koonɨ wooloomba, ɨngɨra na mberii, chuunga mʉryaango, maa de ʉlʉʉsɨke na Taáta waanyu sɨ ˆoónekanaa. Ʉko, Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa, kʉkʉtalarya arɨ.
7 Mpɨɨndɨ ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, karɨ mʉlúʉsaa masáare ˆyarɨ foo ja vara sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Voovo viiséaa Mʉlʉʉngʉ vateera arɨ sa masáare yaavo ˆyarɨ foo.

✡ **5:43** Laanga Valáawi 19:18.

8 Kari mɯve ja voovo tɯkɯ. Nyuunyu Taáta waanyu amányire yara
ˆmoosaaka baa viintɯ ˆmɯkaari kɯmɯloomba.
9 Haaha, ja jei noo ˆvyeene mwasaakwa mɯndoomɯloomba Mɯlɯɯngɯ,
‘Taáta wiitɯ wa kurumwii,
Irina raako ribweeyyiriwe nkongojima.
10 Ɯtemi waako wɯɯje.
ˆCheene woosaaka kitɯmamwe aha weerwii,
ja ˆvyeene kitámamwaa ɯko kurumwii.
11 Ɯtɯheere chóorya chiitɯ,
cha kira siikɯ.
12 Ɯtɯsee ɯvi wiitɯ wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatɯhonerya,
ɯvi waavo wasírire.
13 Kɯtɯrekera twiingire na mɯtehwii tɯkɯ,
maa kaa, ɯtɯlamurirye na ɯra Mɯvi.’
[Sa Ɯtemi, ngururu na nkongojima ni vyaako,
kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero. Kíkomi.]

14 Kooni moovasea viivaanyu ɯvi waavo wasírire mpiindi ˆvahoniirye
kwaanyu, baa Taáta waanyu wa kurumwii vasea ari ɯvi waanyu wasírire.
15 Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu ɯvi waavo wasírire, baa Taáta
waanyu wa kurumwii si ari vasea nyuunyu ɯvi waanyu wasírire tɯkɯ.

Kwiirekya Kurya

16 Mpiindi ˆmookiirekya kurya, kari mɯfótaa visho vyaanyu ja viintɯ vak-
weembi ˆvabwéeyyaa tɯkɯ. Voovo vafótaa visho vyaavo sa voonwe ni vaantɯ
viirékiirye kurya. Kimaari noovawyiira, avo vahɯmɯla turya kɯnáálo yaavo.
17 Maa kaa, kooni weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta mutwii na
wooyye kisho,
18 sa vaantɯ vadiire taanga kooni wiirékiirye kurya. Kwiirekya kwaako
kurya kɯtaangwe vii ni Taáta waanyu si ˆoónekanaa. Na Taáta waanyu ˆoónaa
yari kimbiswii, kɯkɯtalarya ari.

Usúngaati wa Kurumwii (Lúka 12:33-34)

19 Kari mukúnguulaa máari ja kikomi ja mberii aha weerwii kɯɯntɯ mbuuvu
na kúutu ˆjisáambɯlaa tɯkɯ. Baa kei, viívi vabókaa vakiiva.
20 Kunguuli máari ja kikomi ja mberii mɯviike kurumwii, kɯɯntɯ mbuuvu
si ˆjisáambɯlaa ingo na kúutu si ˆisáambɯlaa chɯúma. Baa kei, viívi si vabókaa
viive.
21 Sa kɯɯntɯ máari jaako ja kikomi ja mberii ˆjiri, noo kɯɯntɯ mɯtima waako
ˆɯri veera.

Kiweerɯ cha Mɯviri (Lúka 11:34-36)

22 Riiso ni kimɯri cha mɯviri. Kooni riiso raako riri nkaasɯ, mɯviri waako
woosi wavíjaa na kiweerɯ.
23 Maa kaa, kooni riiso raako rasaambɯka, mɯviri waako woosi wavéeraa
kilwiiryii. Kooni kikomi kiweerɯ ˆkiri isii yaako ni kilwiirya, ikyo kilwiirya
chatɯɯnika maatukɯ vii.

Mɯlɯɯngɯ na Máari (Lúka 16:13; 12:22-31)

24 Kusiina mʉtʉmami ˆadáhaa tʉmamɨra vasúngaati vavɨrɨ tʉkʉ. Sa mʉsʉʉla arɨ ʉmwɨ na amweende wɨ̈ngɨ, au mʉnyemya eende ʉmwɨ na kumuchwa eende matɨ wɨ̈ngɨ. Sɨ mʉrɨ daha kʉmʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ na máari tʉkʉ.
25 Noo ˆchooreka noovawyɨ̈ra, reki koofa sa kʉva nkaasʉ kwaanyu, che mʉrɨ kurya, che mʉrɨ kʉnywa, au sa mɨvɨrɨ yaanyu, che mʉrɨ kiivɨkɨra tʉkʉ. Eri, nkaasʉ nɨ chóorya vii wʉʉ? Na mʉvɨrɨ sɨ kʉlookya ɨngo tʉkʉ wʉʉ?
26 Laangi ndee ja kurumwii. Joojo sɨ jiháandaa tʉkʉ, sɨ jichwíjaa tʉkʉ, na jisiina madong'a tʉkʉ. Baa neembe nɨ jeyyo, Taáta waanyu wa kurumwii ajiríishaa. Eri, nyuunyu sɨ mʉrɨ vakúúlʉ miiswii yaachwe kʉlookya ndee tʉkʉ wʉʉ?
27 Nɨ ani kʉrɨ nyuunyu so manyɨka kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasʉ yaachwe kwa sáa baa ɨmwɨ vii?
28 Sa che kwiitweetya sa ɨngo? Laangi, malʉva ya iwundii ˆvyeene yadeda. Yooyo sɨ yatúmamaa tʉkʉ, baa kei, sɨ yachúmaa ɨngo tʉkʉ.
29 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨ̈ra, baa mʉtemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, sɨ arwɨ̈kwa vyabooha ja rɨmwɨ ra malʉva ayo tʉkʉ.
30 Haaha kooni Mʉlʉʉngʉ ayarwɨ́ikaa masaambɨ ya iwundii aya ˆyavíjaa isikʉ na lomʉtóondo yakafweitɨrwa na iviivii, sɨ arɨ varwɨ̈ka nyuunyu kʉlookya ayo tʉkʉ wʉʉ? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
31 Sa jeyyo, reki kwiitweetya kʉnʉ moosea, 'Che tʉrɨ kurya? Che tʉrɨ kʉnywa? Che tʉrɨ kiivɨkɨra?'
32 Sa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ noo viitwéetyaa sa viintʉ ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii amányire visaaka mwiise.
33 Haaha, nyuunyu saakiri ta Ʉtemi na ʉwoloki waachwe na ayo yoosi koongereriwa mʉrɨ.
34 Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomʉtóondo, sa lomʉtóondo kwiijʉʉwɨkɨra ɨrɨ yoong'eene. Uturikiri wa isikʉ wakiimana.

7

Kʉvalamʉrɨra Vɨ̈ngɨ
(Maáriki 4:24; Lúka 6:37-38, 41-42)

1 Karɨ mʉvalámʉrɨraa vɨ̈ngɨ tʉkʉ, sa nyuunyu mʉdɨ̈re lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
2 Sa ja ˆvyeene moovalamʉrɨra vɨ̈ngɨ, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉrɨ lamʉrɨrwa. Kei kipíimo ˆmupíimɨraa vɨ̈ngɨ, noo baa nyuunyu ˆmʉrɨ piimɨrwa.
3 Sa che woolaanga kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu, na ʉlɨ sɨ wookoona mpóngoola ˆɨrɨ riiswii raako?
4 Jooli ʉrɨ daha mʉsea mwaanaanyu, 'Mwanawiitʉ, tʉʉla nikʉseyye kajʉla riiswii raako,' na kʉnʉ weewe ˆʉrɨ na mpóngoola riiswii raako?
5 Weewe mʉkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, aho, maa de ʉdahe koona neeja na ʉseyye kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu.
6 Karɨ mʉhéeraa kúri viintʉ viija tʉkʉ, na karɨ mʉwʉ́mɨraa nkaamba lúulu jaanyu tʉkʉ. Sa kooni mʉbwéeyyiirye jeyyo, nkaamba jilwaata jiri na viiji vyaavo na kúri vavalandʉkɨra jiri jivang'enyeng'enye.

Loomba, Saakɨra na Luumbya Mʉryaangwii
(Lúka 11:9-13)

7 Loombi, naanyu heewa mʉrɨ, saakiri, naanyu turya mʉrɨ, luumbyi mʉryaangwii, naanyu yʉʉrɨrwa mʉrɨ.

8 Sa kira ˆalóombaa, ahéewaa, na ura ˆasáakiraa, atúryaa, na ura ˆalúumbyaa muryaangwii, ayúurirwaa.
9 Ni ani kuri nyuunyu kooni mwaana waachwe amulóombire mukáate, ˆari muheera iwye?
10 Au kooni mwaana amulóombire soompa, ˆari muheera njoka?
11 Kooni nyuunyu baa neembe muri vavi, mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ˆvyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kulookya ivyo ko vaheera viintu ˆvyabooha vara ˆvamulóombaa tuku wuu?
12 Sa chochoosi ˆmoosaaka mutumamirwe ni vaantu, nyuunyu vatumamiri. Iyo noo Miiro na valáali na mutwe.

Muryaango ˆWafinya na Muryaango ˆWawariha (Lúka 13:24)

13 Ingiri na muryaango ˆwafinya. Sa njira ni yawariha na muryaango ni wawariha ˆvyatamanya na imalwii, na ˆviíngiraa na uko ni ˆvari foo.
14 Maa kaa, njira ˆidómaa na nkaaswii yafafa, na muryaango wo kiingirira na uko wafinya. Na vaantu ˆvatáangaa njira iyo ni vake.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe (Lúka 6:43-44)

15 Mulaange neeja valáali na mutwe va uloongo. Voovo vuújaa na kwaanyu viivíkiire mimberu ya muundi, maa kaa, isii yaavo ni mbuuji nkari.
16 Avo, vataanga muri kwa nteendo jaavo. Eri, vaantu vatúundaa sabíibu mihuungii wuu? Baku vatúundaa saambu matuunga mpichii wuu? 17 Viivyo, muti muuja watúungaa ndiiwa njija na muti muvi watúungaa ndiiwa mbi.
18 Muti muuja si watúungaa ndiiwa mbi tuku, na muti muvi si watúungaa ndiiwa njija tuku.
19 Kira muti si ˆutúungaa ndiiwa njija, temwa uri na fweitirwa uri na iviivii.
20 Sa jeyyo, vataanga muri kwa nteendo jaavo.

Vapooji va Kikomi va Yéesu (Lúka 13:25-27)

21 Si kira muuntu ˆaanyániriraa ‘Mukúlu, Mukúlu’ ˆari kiingira Utemii wa Kurumwii tuku, maa kaa, ni ura vii ˆatúmamaa ˆmeene Taáta waani wa kurumwii asáakaa.
22 Siku ya ulamu ˆvari foo kuunsea vari, ‘Mukúlu, Mukúlu, si taluusáa uláali na mutwe kwa irina raako tuku wuu? Kei, si kwa irina raako taseyyáa mirimu mivi na tabweeyyáa myuujíisa ˆiri foo tuku wuu?’
23 Aho, niini vasea ndiri baa visa tuku, ‘Si navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tuku. Isunki mbere yaani, nyuunyu ˆmuwúnaa miiro.’

Mujeengi ˆAri na Tooti na Mujeengi Muhoho (Lúka 6:47-49)

24 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaani no yakwaatya, iifwíine na muuntu ˆari na tooti, ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliwyii.
25 Mbula ˆikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikuuja, vikakundula nyuumba, nyuumba baa si yaawya tuku sa viintu mwaariryo waachwe ujáa wajeengwa mwaalaliwyii.
26 Na muuntu yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, uwo iifwíine na muhoho ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii.

27 Mbula ˆikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola,
ihúmbuuto na maaji vikuuja, vikakundula nyuumba mpaka ikawya kacha.”
28 Yéesu ˆakahumule kuluusa masáare aya, mpuka ya vaantu ikava
yoohwaalariwa ni uvariyuli waachwe.
29 Yeeye akiindyáa ja muuntu ˆari na wiimiriri, na si ja vakiindya vaavo va
Miiro tuku.

8

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Ulóónda
(Maáriki 1:40-45; Luka 5:12-16)

1 Yéesu ˆakakiime fuma luulwii, mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba.
2 Muuntu umwi ajáa na ulóónda akamwiinamira yoosea, “Aai, kooni
woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani.”
3 Yéesu akawolola mukono waachwe, akamusaasya, kunu yoosea,
“Noosaaka, ujirulwe!” Hahara, ulóónda waachwe ukahola.
4 Aho, Yéesu akamusea, “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku,
maa kaa, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa Iju̱va, utoole na mpóryo
yo jirulwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire.”✡

Yéesu Yoomuhorya Mutumami wa Mulukaluka
si ˆAri Muyahúudi
(Luka 7:1-10; Yoohaani 4:43-54)

5 Mpiindi Yéesu ˆajáa iingiire múujii wa Kaperenáumu, mukúulu umwi wa
valwi nkoondo akuuja na kuri Yéesu, maa akiilomboola yoosea,
6 “Ee Aai, mutumami waani ni mulwíiri, akwíire iyandiyandi, atiite maku-
undi ˆyahuumba maatuku vii.”
7 Yéesu akamusea, “Doma niise noomuhorya.”
8 Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo akamusea Yéesu, “Ee Aai, niini
si navalwa niima neeja kukuteengya na nyuumbii kwaani tuku. Luusa isáare
vii, na mutumami waani hola ari.
9 Sa baa niini ni muuntu ˆnaviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi
nkoondo isi yaani. Kooni namuséire uhu ‘Doma,’ adómaa na wiingi ‘Uja,’ uújaa.
Kooni namuséire mutumami waani ‘Bweeyya iki,’ abwéeyyaa.”
10 Yéesu ˆakateere masáare ayo, akahwaalala, maa akiisea ira mpuka
ˆyamutuubáa, “Kimaari noovawyiira, si ninoona kuruma ja uku kwa muuntu
yoyoosi wa Isiraéeli tuku!
11 Ni kuvawyiira niise, vaantu ˆvari foo kuuja vari fuma ituumba na
usweero, na kiikala vari ngovii hamwi na Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu
kurya ngovi Utemii wa Kurumwii.
12 Maa kaa, vaana va Utemi, fweitirwa vari na weerwii haantu ˆhari na
kilwiirya, uko kuva kuri na kiriro no sha mayeo.”
13 Aho, Yéesu akamusea ura mukúulu wa valwi nkoondo, “Tamanya na
kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako.” Mpiindi i’ira, mutumami
waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo
(Maáriki 1:32-34; Luka 4:38-41)

14 Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteri, ˆakafike, akamushaana mukwi
wa Peéteri ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala.

✡ **8:4** Laanga Valáawi 14:1-32.

15 Aho, akamʉsaasya mʉkono, na hahara akahola ɨra ndwáala yaachwe,
akiinʉka, maa akaanda vatʉmamɨra.
16 Mwaasʉ noo kʉtʉmɨra, vaantʉ ˆvajáa na mirimʉ mɨvɨ vakareetwa na
kʉrɨ Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiikibirya mirimʉ mɨvɨ na akavahorya
valwɨ́rɨ voosi.
17 Abweeyya jeyyo, sa isáare ra Isáaya mʉláali na mʉtwe rikiimane,
“Yeeye mweeneevyo asʉmʉla teketeke yiitʉ,
na avereka ndwáala jiitʉ.”✡

Koonɨ Mʉʉntʉ Yoosaaka Kumutuuba Yésu Kikomi (Lúka 9:57-62)

18 Yéesu ˆakoone mpuka ya vaantʉ yoomʉrɨɨngɨrɨra, maa akalairirya
vapooji vaachwe vafɨrɨre ne na nyambʉko ya iriva.
19 Aho, mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa
akamʉsea, “Mukiindya, kukutuuba ndɨrɨ na haantʉ hohoosi ˆʉrɨ doma.”
20 Yéesu akamʉsea, “Mʉʉnjʉ jatɨɨte viláalo mpáángii, na ndee jatɨɨte vivu-
ruru, maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ asiina baa ho laarya mʉtwe waachwe
vii tʉkʉ.”
21 Aho, ʉmwɨ wa vapooji vaachwe akamʉsea, “Aaɨ mʉkúlʉ, reka ta
nkataahe taáta.”
22 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Ntuuba, reka vaantʉ ˆvaakwya✡ vataahe
vaantʉ ˆvaakwya viivaavo.”

Yésu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii (Maáriki 4:35-41; Lúka 8:22-25)

23 Aho, Yéesu akaambʉka mashʉ́wa hamwɨ na vapooji vaachwe.
24 Koonka, kʉkava na ihúmbuuto ˆradalavadalaava irivii, mapúunta
yakaanda wɨɨkɨra mashʉ́wa kende ɨnyɨmɨre. Mpɨɨndɨ ɨyo, Yéesu ajáa alɨ́re
anyéyyiirye.
25 Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, “Mʉkúlʉ! Mʉkúlʉ!
Tʉlamurirye, sira tiise!”
26 Yéesu akavasea, “Nyuunyu ˆmurúmaa kiduudi, sa che mookoofa?” Aho,
akiinʉka, akarɨdalavya ihúmbuuto na yara mapúunta. Ihúmbuuto rɨkakirinya
sawu, na maaji yakatʉʉla tʉ.
27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, vakaanda kiiyurya voosea, “Ʉhʉ nɨ
mʉʉntʉ che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomʉteera?”

Yésu Yoovahorya Vaantʉ Vavɨrɨ ˆVarɨ na Mirimʉ Mɨvɨ (Maáriki 5:1-20; Lúka 8:26-39)

28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafɨrɨra iriva fʉʉrʉ ɨsɨ ya Vageráasi. Ʉko
akalʉmana na vaantʉ vavɨrɨ ˆvarɨ na mirimʉ mɨvɨ voofuma mbiríírii. Avo
vaantʉ vajáa vahʉʉmba maatʉkʉ vii, kusiina mʉʉntʉ ˆakwáatɨraa na ɨyo njɨra
tʉkʉ.
29 Vakatʉla isóso voosea, “Nɨ che woosaaka kʉrɨ suusu weewe Mwaana
wa Mʉlʉʉngʉ? Wuújire noo tuturikirya baa mpɨɨndɨ ˆyasaawʉlwa sɨ ɨnafika
wʉʉ?”
30 Haaha, heehi na aho haantʉ, kʉjáa kwatɨɨte ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
31 Mirimʉ mɨvɨ ikiilomboola kʉrɨ Yéesu, yoosea, “Koonɨ wootukibirya,
tʉrekere tʉkɨɨngɨre ʉra ufya wa nkaamba.”

✡ **8:17** Laanga Isáaya 53:4. ✡ **8:22** Laanga Lúka 15:24, 32; Vaeféeso 2:1.

32 Aho, Yéesu akiisea, “Domi!” Ira mirimu mivi ikafuma kwa vara vaantu, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii, na joosi vuu jikakwya.
33 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa múujii, vakiita noo vawyiira masáare yoosi ˆyajáa yafúmiire, baa na kira ˆkijáa chafúmiire kwa vara vaantu ˆvajáa na mirimu mivi.
34 Vaantu voosi va ura múuji vakadoma noo lumana na Yéesu, ˆvakamoone, vakamuloomba alooke aho meevo.

9

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi (Maáriki 2:1-12; Luúka 5:17-26)

1 Yéesu akiingira mashúwii, akafiriira iriva ra Galiláaya, maa akahinduka na múujii meevo.
2 Vaantu vamwi, vakamuretera muuntu ˆaakwya iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura ˆaakwya iyandiyandi, “Mwaana waani, iheere mutima! Uvi waako wasírire.”
3 Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa aho, vakiiwyiira jei, “Uhu mumaka yoomuhiintikira Muluungu!”
4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiririkana mavi mitimii yaanyu?
5 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe,✡ kumusea, ‘Uvi waako wasírire,’ au kumusea, ‘Inuka, yeenda’?
6 Haaha noosaaka mutaange Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire.” Aho, akamusea ura muuntu ˆaakwya iyandiyandi, “Inuka, toola ndiri yaako, tamanya na kaayii.”
7 Ura muuntu akiinuka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe.
8 Ira mpuka ya vaantu ˆijáa aho ˆvakoone ayo, vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu ˆavahéeraa vaantu wiimiriri ja uwo.

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi (Maáriki 2:13-17; Luúka 5:27-32)

9 Mpiindi Yéesu ˆalookáa fuma uko, ajáa oona muuntu umwi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi. Uhu muuntu irina raachwe noo Matáayo asewáa. Yéesu akamusea, “Ntuuba.” Ne akiinuka akamutuuba Yéesu.
10 Mpiindi Yéesu ˆarijáa kaayii kwa Matáayo, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ˆvari foo vakuuja. Avo vakiikala kurya chóorya hamwi na Yéesu na vapooji vaachwe.
11 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che mukiindya waanyu yoorya na masaankan’yi kóodi na maduwalo?”
12 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akasea, “Vaantu ˆvari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.
13 Haaha tamanyi mukiikiindye aya masáare ˆcheene yaluusa, ‘Noosaaka riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tuku.’✡ Si nuuja joo kaaniriira vaantu ˆviiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaaniriira vavi.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Maáriki 2:18-22; Luúka 5:33-39)

✡ **9:5** Laanga Matáayo 19:24. ✡ **9:13** Laanga Hósea 6:6.

14 Haaha, vapooji va Yooháani vajáa vadoma na kurɨ Yéesu, maa vakamuurya, “Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji vaako sɨ viirékyaa kurya?”
15 Yéesu akavasea, “Vaantu ˆvaláarikirwe na ngovii joolɨ varɨ rɨra no myaa mpɨindɨ ˆvarɨ hamwɨ na mweenengovi? Mpɨindɨ kuuja jiri, sikɨ ijo mweenengovi sumulwa arɨ fuma kwaavo, na aho noo varɨ kwiirekya kurya.
16 Kusiina muuntu ˆadáhɨraa kɨráka kifya isaámwii tukɨ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨkyo kɨráka kifya moola kɨrɨ ɨro isaámu na ɨyo ɨngo tatuka ɨrɨ kulookya lwa ncholo.
17 Kei, kusiina muuntu ˆavíkɨraa diváai ifya viríibii vya kalɨ tukɨ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai pusula ɨrɨ ivyo viríiba,* viríiba saambuka viri na diváai kɨɨtika ɨrɨ. Diváai ifya nɨ viríibii vifya ˆɨvíkɨrwaa, na vyoosi diváai na viríiba chaala viri nkaasu.”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja (Maáriki 5:21-43; Lúka 8:40-56)

18 Mpɨindɨ Yéesu ˆajáa akaarɨ yoolusika ayo masáare, muuntu umwɨ mukuulu wa sinagóogi akuuja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamusea, “Muhíínja waanɨ awúliire haaha vii. Baa neembe nɨ jeyyo, nookuloomba wuuje na kwaanɨ sa jɨ umusaasye na mukono waako na kuva arɨ mooyo kei.”
19 Yéesu akiinuka na uwo muuntu, akadoman’ya baa na vapooji vaachwe.
20 Muuntu muki umwɨ ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na ɨvirɨ. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe.✡
21 Abweeyya jei, sa iiseáa kɨmoyomooyo, “Koonɨ nasáasiirye ɨngo ya Yéesu vii, hola ndɨrɨ.”
22 Yéesu akiilorera, akamoona ura muuntu muki, maa akamusea, “Muhíínja waanɨ, iheere mutima! Kuruma kwaako kwakuhóriirye.” Hahara, ura muuntu muki akahola!
23 Yéesu ˆakafike kaayii kwa ura mukúulu wa sinagóogi, akashaana vavai ntoroonya na vaantu ˆvarɨ foo viijíingire aho, voorɨra no myaa kwa isóso.
24 Aho, Yéesu akavasea, “Isunki aha, muhíínja sɨ akwíire tukɨ, nɨ alɨɨre vii.” Avo vaantu vakamusekerera.
25 Vaantu ˆvakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akiingɨra na nyuumbii, akamukwaata mukono ura muhíínja, hahara, akiinuka.
26 Masáare aya, yakeenera ɨra ɨsɨ yoosi.

Yéesu Yoovahorya Vahoku Vavirɨ

27 Yéesu ˆakiinuke fuma aho, vahoku vavɨrɨ vakamutuuba kunu vootula isóso voosea, “Tulaange na riiso ra wuuja, ee Sha Daúdi!”✡
28 ˆAkafike kaayii, vara vahoku vakuuja na kuuntu ˆajáa. Aho, Yéesu akavasea, “Ruma mwiise daha ndɨrɨ kuvahorya wuu?” Avo vahoku vakamusea, “Hɨɨ Mukúlu.”
29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo kunu yoosea, “Vive ja kuruma kwaanyu.”
30 Miiso yaavo yakatuunukuka. Yéesu akavakaan’ya na ngururu yoosea, “Karɨ mumuwyɨɨraa muuntu yoyoosi ɨrɨ isáare tukɨ.”
31 Maa kaa, voovo ˆvakiinuke aho, vakaarya ayo masáare ɨra ɨsɨ yoosi.

---

* **9:17** ***viríiba:*** Ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndɨrɨ. ✡ **9:20** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12. ✡ **9:27** Laanga Sabúuri 89:3-37; Isáaya 29:18-19; 35:5-6; Yeremía 23:5-6; Esekiéeli 34:23-24.

Yéesu Yoomʉhorya Kimumu

32 Mpiindi avo vaantʉ vaviri ˆvalookáa aho, vaantʉ viingi vakamʉreeta
kimumu ʉmwi ˆari na mirimʉ mivi.
33 Yéesu ˆakiikibirye ira mirimʉ mivi, ʉra mʉʉntʉ akaanda lʉʉsika kei.
Mpuka ya vaantʉ voosi ˆvajáa aho, ikahwaalala kʉnʉ voosea, “Isáare ja iri si
rinoonekana isi yoosi ya Isiraéeli vii tʉkʉ!”
34 Maa kaa, Mafarisáayo vakava voosea, “Yookibirya mirimʉ mivi kwa
ngururu ja Irimʉ.”

Vatʉmami ni Vake

35 Yéesu ariingiriráa míiji yoosi na maturi yoosi, kʉnʉ yoovariyʉla masi-
nagóogii yaavo Masáare Maaja ya Ʉtemi, na avahoryáa vaantʉ ndwáala
ˆjiísimiresimire.
36 Yéesu ˆakoone mayiimbi ya vaantʉ, akavoonera mbavariri, sa vatʉrikiráa
baa nyambirirya tʉkʉ, vajáa ni ja muundi ˆjisiina muríisi.
37 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Viintʉ vyo chwa ni foo viri,
maa kaa, vachwi ni vake.
38 Sa jeyyo, mʉloombi Mweenevyoosi wo chwa, atʉme vachwi na iwundii
raachwe ro chwa.”

10

Vapooji Ikimi na Vaviri
(Maáriki 3:13-19; Lʉka 6:12-16)

1 Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wi-
imiriri wo kibirya mirimʉ mivi no vahorya vaantʉ ndwáala ˆjiísimiresimire.
2 Aya noo marina ya vatumwi ikimi na vaviri, wa ncholo Simóoni, ˆmweene
akemerwáa Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yoohaáni vaana
va Sebedáayo,
3 Filíipi, Batolomáayo, Matáayo mʉsaankan’yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha
Alʉfáayo, Tedéei,
4 Simóoni Mʉkanáani, na Yúuda Isikarióoti ˆamʉvarindʉka Yéesu.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri
(Maáriki 6:6-13; Lʉka 9:1-6)

5 Avo vapooji ikimi na vaviri Yéesu avatʉma, akavalairirya yoosea, “Kari
mʉdómaa na kwa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi tʉkʉ, na kari mwiingiraa múujii
wowoosi wa Vasamaría tʉkʉ.
6 Maa kaa, tamanyi na kwa Viisiraéeli, ava vataahika ja muundi.
7 Na mpiindi ˆmooyeenda ʉko, mʉndoovariyʉla moosea, ‘Ʉtemi wa Ku-
rumwii, waséngeriire.’
8 Mʉndoohorya valwíiri, mʉndoofʉfʉla vaantʉ ˆvaakwya, mʉndoojirʉla
vaantʉ ˆvari na ʉlóónda na mʉndookibirya mirimʉ mivi. Mwaheewa bweete,
tooli bweete.
9 Kari mʉsúmʉlaa mpía yoyoosi mifukwii yaanyu tʉkʉ.
10 Baa kei, kari mʉsúmʉlaa mifuko yo kiinjira tʉkʉ, nkáancho iviri tʉkʉ,
viráatʉ baa nkome tʉkʉ. Sa mʉtʉmami iima neeja kʉheewa mariho yaachwe.
11 Múuji au ituri roroosi ˆmʉri kiingira, saakiri mʉʉmo mʉʉntʉ ˆavalwa iima
neeja. Ikali aho fʉʉrʉ sikʉ ˆmʉri looka.
12 Na nyuumba ˆng’eene mʉri kiingira, valuumbyi vaantʉ ˆvari aho.

13 Kooni veenekaaya vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo muuja waanyu wiikale novo. Maa kaa, kooni veenekaaya si vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo waanyu muuja uhinduke na kuri nyuunyu.
14 Kooni muuntu si avatéengiirye au kooni si atéiire masáare yaanyu, ˆmuri fuma aho nyuumbii, au aho múujii, ikonkomi marui ˆyari majewii yaanyu koonekya uvi waavo.
15 Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva viri pwee kwa vaantu va Sodóoma na Gomóora kulookya vaantu va míiji iyo.✡

Uturikiri ˆWookuuja (Maáriki 13:9-13; Lúka 21:12-17)

16 Laangi, ni vatuma niise ja muundi kati na kati ya mbuuji. Sa jeyyo, muve na tooti ja njoka na muve ˆmwahola ja nkúnde.
17 Laangi neeja vaantu, sa kuvatwaala veende na balásii na vawa mweende mijeléedimasinagóogii yaavo.
18 Twaalwa mweende na mbere ja magávana na vatemi sa niini, aho de mudahe variyula Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi na vatemi vaavo.
19 Maa kaa, mpiindi ˆvari vatwaala na balásii, kari mwiítweetyaa ni che ˆmuri luusa na ˆvyeene muri luusa tuku, sa mpiindi yiiyo longoolwa muri cho luusa.
20 Masáare mwiindooluusa si yari fuma kwaanyu tuku, maa kaa, fuma yeende kwa Mutima wa Taáta waanyu. Yeeye noo ˆindooluusika ko tweera nyuunyu.
21 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari, vala íyo na taáta waavo sa vuulawe.
22 Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, yoyoosi ˆari yimirirya fuuru uhero, uwo noo ˆari lamuririwa.
23 ˆMuri turikiriwa múuji umwi, tiiji na múujii wiingi. Kimaari noovawyiira, si muri mala kutweerera míijii yoosi ya Isiraéeli tuku, Mwaana wa Muuntu si anahinduka.
24 Mupooji si ari mweeri ya mukiindya waachwe tuku, baa mutúmwa si mweeri ya mweenekaaya waachwe tuku.
25 Maa kaa, vyatoosha mupooji kuva ja muchá ani na mutúmwa kuva ja mweenekaaya waachwe. Kooni voomwaaniriira mweenekaaya Belisebúuri, eri, vaantu va iyo kaaya si vari kaaniriirwa marina ˆyaviiha kulookya iro tuku wuu?

Muluungu vii noo wo Koofa (Lúka 12:2-7)

26 Sa jeyyo, kari muvoofe avo vaantu tuku. Sa kiintu chochoosi ˆchakunikiriirwa, kunukulwa kiri, na baa kusiina ˆchaviswa, ˆkiri diira taangwa tuku.
27 Vyoosi ˆnoovawyiira kilwiiryii, viluusi kiweerwii namuusi kweeru chwe. Vyoosi ˆmoohweeherwa kutwii, viluusi italii.
28 Koofi vaantu ˆvuúlaa muviri tuku, na kunu si vadáhaa kuulaa nkaasu tuku. Moofi ura ˆadáhaa mala muviri na nkaasu kwa mooto wa Jehénamu.
29 Eri, seese iviri si jiváwaa iyoombe igwáare rimwi tuku wuu? Baa neembe ni jeyyo, baa imwi vii si iri kukwya tuku, mpaka Taáta waanyu alamule.
30 Haaha kuri nyuunyu baa njwiiri jiri mitwii yaanyu javalwa joosi.

✡ **10:15** Laanga Ncholo 19:24-29.

31 Sa jeyyo, koofi tukʉ, nyuunyu kwa Mʉluungʉ mʉrɨ va iyoombe ikʉulʉ kʉlookya seese ˆjiri foo!

Kʉmʉvariyʉla Yéesu Mbere ja Vaantʉ
(Lʉ́ka 12:8-9)

32 Mʉuntʉ yoyoosi ˆarɨ kuunduma, noo kʉsea, kʉundʉusɨkɨra nɨɨnɨ mbere ja vaantʉ, nɨɨnɨ muruma ndɨrɨ mbere ja Taáta waanɨ. Yeeye iíkalaa kurumwii.
33 Maa kaa, ˆarɨ sea sɨ aamányire tukʉ mbere ja vaantʉ, nɨɨnɨ naanɨ sea ndɨrɨ sɨ namʉmányire tʉkʉ mbere ja Taáta waanɨ. Yeeye iíkalaa kurumwii.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ
(Lʉ́ka 12:51-53; 14:26-27)

34 Karɨ mwiisee nʉʉja noo reeta mwiikalo mʉʉja aha weerwii tʉkʉ. Tʉkʉ, sɨ nʉʉja noo reeta mwiikalo mʉʉja tʉkʉ, nʉʉja noo reeta nkoondo.
35 Sa nʉʉja noo choonkererya,
‘musinga na taáta waavo,
muhíínja na íyo waavo,
na íyo mʉkwɨ na muki wa mwaana.
36 Na vavɨ va mʉuntʉ,
kʉva varɨ vaantʉ va kaayii kwaachwe.’✡
37 Mʉuntʉ yoyoosi ˆarɨ mweenda taáta waavo na íyo waavo kʉlookya nɨɨnɨ, au ˆarɨ mweenda mwaana waachwe wa kɨɨntʉ kiki au wa kɨɨntʉ kɨlʉme kʉlookya nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
38 Na mʉuntʉ yoyoosi koonɨ sɨ yoovereka mʉsaláaba waachwe noo kuuntuuba nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
39 Sa koonɨ mʉuntʉ yooturya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉuntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo kiiturya arɨ.

Vaantʉ ˆVarɨ Hokera Kʉnáálo
(Maáriki 9:41)

40 Ʉra ˆarɨ vateengya nyuunyu, nɨ nɨɨnɨ yookʉʉnteengya. Na ʉra ˆyookʉʉnteengya nɨɨnɨ, nɨ mʉteengya iise Mʉluungʉ, na yeeye aantʉma nɨɨnɨ.
41 Ʉra ˆarɨ mʉteengya mʉláali na mʉtwe sa nɨ mʉláali na mʉtwe, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉláali na mʉtwe. Na ʉra ˆarɨ mʉhokera mʉwoloki sa nɨ mʉwoloki, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉwoloki.
42 Na mʉuntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉheera ʉmwɨ wa ava vadúúdi baa ndʉvo ya maaji vii, sa yeeye nɨ mʉpooji waanɨ, kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sɨ arɨ sova kʉnáálo yaachwe tʉkʉ.”

11

*Yéesu na Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji***
(Lʉ́ka 7:18-35)

1 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉvalairirya vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, maa akatamanya na míijii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyʉrɨra isáare ra Mʉluungʉ.
2 Ʉko mʉnyololwii, Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji** akateera masáare ˆmeene Kirisitʉ atʉmamáa, akavatʉma vapooji vaachwe vamuurye,
3 “Eri, weewe noo ʉra ˆalʉʉswa nɨ valáali na mʉtwe yookʉʉja, bakʉ tʉwoojere wɨɨngɨ?”
4 Yéesu akavasea, “Tamanyi na kwa Yoohá**ani** mʉkamʉwyɨɨre yoosi ˆmwɨ́ne na ˆmʉtéɨɨre.

✡ **10:36** Laanga Míika 7:6.

5 Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ˆvari na ulóónda voojirulwa, vimatu
vooteera, vaantu ˆvaakwya voofufulwa na vakiva voovariyurirwa Masáare
Maaja.*
6 Atalariwa ura si ˆahítwahitwaa sa niini."
7 Vara vapooji va Yooháani ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda kiiwyiira ira
mpuka ya vaantu masáare ya Yooháani yoosea, "Ni che mwiitáa koo laanga
kura isi ya ibaláángwii? Isaanga rooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
8 Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu iirwíikire ingo ja iyoombe
ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu viirwíikaa ingo ja iyoombe ikuulu na ˆvari na
kira kiintu ˆchabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
9 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláali na mutwe mwiitáa koo
laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláali na mutwe, mwiitáa
koo laanga.
10 Uhu noo masáare yaachwe ˆyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
'Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.'✡
11 Kimaari noovawyiira, kwa vaantu voosi kusiina ˆari mukuulu kulookya
Yooháani Mubatisáaji tuku. Maa kaa, ura ˆari muduudiduudi Utemii wa
Muluungu, noo mukuulu kulookya Yooháani.
12 Kwaandira siku ja Yooháani Mubatisáaji fuuru isiku, Utemi wa Kurumwii
wookiimirirwa na nguruu, na vara ˆvari na nguruu noo vookuunyahira.
13 Valáali na mutwe voosi na Miiro yaluusa uláali na mutwe fuuru mpiindi ja
Yooháani.
14 Haaha kooni mooruma uláali na mutwe uwo, yeeye noo Elía ura ˆaluuswa
kuuja ari.✡
15 ˆAri na matu, ni ateere!
16 Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Mbyaala ihi yiifwíine na
vasinga viíkyiire isóokwii de vandoovaaniriira viivaavo voosea,
17 'Tavaváiire firíimbi,
nyuunyu baa bwiita tuku!
Taviímbiire nyiímbo ja usuungu,
nyuunyu baa rira tuku!'
18 Sa Yooháani Mubatisáaji uuja, si arijáa baa kei si anywijáa tuku, novo
vakasea, 'Atiite murimu muvi.'
19 Maa kaa, Mwaana wa Muuntu uuja yoorya no nywa, novo vakasea,
'Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan'yi kóodi na vavi.'
Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Muluungu yoonekiirye kikomi ni ya uwoloki
kwa mirimo yaachwe."

Marema kwa Míiji ˆIri Siita Valanduka (Luka 10:13-15)

20 Aho, Yéesu akaanda kiiwyiira marema míiji ira ˆajáa abweeyya myuujíisa
ˆiri foo, maa kaa, vaantu va iyo míiji si vamuvalandukira Muluungu tuku.
21 Akasea, "Mpolai múuji wa Korasíini! Mpolai ituri ra Besaída! Sa ngaari
myuujíisa yatúmamirwe kwaanyu yatumamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni,
ngaari viivikira magunía na viihaka mavu koonekya vamuvalandukire
Muluungu.

---

* **11:5** Mirimo ˆmyeene yooluusa aha, noo ira ˆyaluuswa ni Isáaya Muláali na mutwe. Mirimo iyo noo Masía ari tumama mpiindi ˆari kuuja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **11:10** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **11:14** Laanga Maláaki 4:5.

22 Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva iri pwee kwa vaantu va míiji
ya Tíiro na Sidóoni kulookya nyuunyu.✡
23 Weewe múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa uri fuuru kurumwii wuu?
Aka tuku! Kiimiriwa uri fuuru Ntarii. Sa ngaari myuujíisa yatúmamirwe
kwaako ngaari yatumamwa Sodóoma, ngaari múuji wa Sodóoma✡ umwaari
fuuru isiku.
24 Kimaari kaa noovawyiira, siku ya ulamu kuva viri pwee kwa múuji wa
Sodóoma, kulookya weewe!”

Yéesu Yoova na Cheeru
(Lúka 10:21-22)

25 Mpiindi iira Yéesu akasea, “Nookuduumba ee Taáta Mweenevyoosi wa
kurumu na isi, sa masáare aya uvavisa vaantu ˆvari na tooti na miryuungu,
maa kaa, ukavakunukuriira vadúúdi.
26 Kikomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima.
27 Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. Kusiina ˆamumányire Mwaana
tuku, maa kaa, Taáta vii. Kei, kusiina ˆamumányire Taáta tuku, maa kaa,
Mwaana vii na muuntu yoyoosi Mwaana ˆari saaka kumoonekya.

Kwa Yéesu Kwatiite Kuhumuluka

28 Yeendi na kuri niini, nyuunyu voosi ˆmoohuumwa ni miriwa, niini
kuvahumulukya ndiri.
29 Ichuungiri iyóoki raani, mwiikiindye fuma kwaani, sa niini nahola na
nakiimya mutima waani na isi. Kwaani nyuunyu kuva muri na mwiikalo
muuja nkaaswii yaanyu.
30 Iyóoki raani ni ferefere riri, na muriwa waani waanguha.”

12

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato
(Maáriki 2:23-28; Lúka 6:1-5)

1 Mpiindi iyo, Yéesu ajáa akwaatira na mawundii ya ngáano siku ya Sabáato.
Vapooji vaachwe vakiiteera njala, vakaanda huunga maangala ya ngáano,
maa de vandoorya.
2 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakamusea Yéesu, “Laanga, vapooji
vaako voowuna Miiro ko tumama murimo wo chwa siku ya Sabáato.”*
3 Yéesu akavasea, “Si munasoma ˆcheene atumama mutemi Daúdi mpiindi
ˆajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe tuku wuu?✡
4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Muluungu, yeeye na vaantu vaachwe
vakarya mikáate ˆiviikwaa mbere ya Muluungu. Mikáate iyo, veeneisi va Ijuva
vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan’ya kurya.
5 Baa kei si munasoma kitáabwii cha Miiro, veeneisi va Iuva ˆvatúmamaa
Kaayii Njija ya Iuva kira siku ya Sabáato, viibwéeyyaa siku ya Sabáato ive na
njeo tuku wuu?✡ Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si avaválaa vabwéeyyiirye uvi
tuku.

✡ **11:22** Laanga Amóosi 1:9-10; Yoéeli 3:4. ✡ **11:23** Laanga Ncholo 19:1-29. * **12:2** ***voowuna Miiro ... siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yaviri yatatu iwundii kwa muuntu si vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kiintu ˆvamuseáa ni sa che vapooji vaachwe vootumama murimo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **12:3** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. ✡ **12:5** Laanga Uvalo 28:9-10.

6 Maa kaa, nɨ kʉvawyɨ̈ra niise, aha amwaarɨ mʉkúúlʉ kʉlookya Kaaya
Njija.
7 Ngaarɨ mʉtáangaa Masáare ˆYarɨ Mpeho aya yalʉʉsa, ‘Noosaaka riiso ra
wʉʉja, na sɨ mpóryo jaanyu tʉkʉ,’✡ ngaarɨ sɨ mwalúusaa irya kwa vaantʉ
ˆvasiina ʉvɨ tʉkʉ.
8 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ Mweeneevyo wa Sabáato.”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Maáriki 3:1-6; Lúka 6:6-11)

9 Yéesu akiinʉka aho, akatamanya na sinagóogii yaavo.
10 Aho, kʉjáa kwatɨ̈ite mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na mʉkono ˆwaakwya
iyandiyandi. Aho, kʉjáa kwatɨ̈ite Mafarisáayo ˆvasaakɨráa njɨra yo
musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma kʉmʉhorya
mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato wʉʉ?”
11 Ne akavasea, “Kwatɨ̈ite ʉmwɨ waanyu, koonɨ muundi yaachwe ɨmwɨ
yawyɨ́rɨ̈re iduundwii sikʉ ya Sabáato, ˆarɨ reka kwɨ̈ikwaata no kwɨ̈iseyya na
weerwii wʉʉ?
12 Maa kaa, mʉʉntʉ nɨ wa iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya muundi. Sa jeyyo Miiro
yaruma kʉtʉmama ʉʉja sikʉ ya Sabáato.”
13 Aho, maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, “Wolola mʉkono waako!” Ʉra mʉʉntʉ
akawolola mʉkono waachwe, nowo ʉkava nkaasʉ ja ʉra wɨ̈ingɨ.
14 Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma na weerwii, vakaanda kiiheera
mɨryʉʉngʉ ˆvyeene varɨ mʉʉlaa Yéesu.

Mʉtʉmami ˆAsaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

15 Yéesu ˆakataange Mafarisáayo nɨ mʉrɨ̈ira viise iyeo sa vamʉʉlae, akiinʉka
aho haantʉ. Vaantʉ ˆvarɨ foo vakamutuuba ne akavahorya valwɨ́rɨ̈ voosi.
16 Akavakaan’ya vareke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantʉ.
17 Yéesu alʉʉsa jeyyo, sa yakiimane masáare ya mʉláali na mʉtwe Isáaya
ˆvyeene asea:
18 “Laanga, ʉhʉ nɨ Mʉtʉmami waanɨ ˆnamʉsaawʉla,
Mʉʉja waanɨ ˆnamweenda, neeriwa mʉtɨma nɨ yeeye.
Vɨ̈ika ndɨ́rɨ Mʉtɨma waanɨ mweeri yaachwe,
yeeye vawyɨ̈ra arɨ vaantʉ va ɨsɨ joosi ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.
19 Sɨ ɨ̈ndookiiruta ndihi tʉkʉ, baa tʉla isóso tʉkʉ,
kusiina ˆarɨ teera sawúti yaachwe njirii tʉkʉ.
20 Yeeye sɨ arɨ mala tʉkʉ kuruma ˆkʉrɨ teketeke ja kwa isaanga ˆrapuchwa,
sɨ arɨ rimya tʉkʉ kwiilaangya kuduudi ˆkʉrɨ ja ʉtáampi wo nyeryanyerya,
fʉʉrʉ abweeyye ʉwoloki usiinde.
21 Weerʉ yoosi kiilaangya ɨrɨ irina raachwe.”✡

Yéesu na Belisebúuri
(Maáriki 3:20-30; Lúka 11:14-23)

22 Aho, vakamʉreeta mʉʉntʉ ˆajáa na murimʉ mʉvɨ na kʉrɨ Yéesu. Ʉwo
mʉʉntʉ nɨ mʉhoku na kimumu ajáa. Yéesu akamʉhorya, maa akaanda
lʉʉsɨka no koona.
23 Mpuka yoosi ya vaantʉ ɨkahwaalala, maa vakasea, “Ʉhʉ ifaanaa akava
noo Sha Daúdi wʉʉ?”
24 Maa kaa, Mafarisáayo ˆvakateere ayo masáare Yéesu ˆatúmamire,
vakasea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ sɨ yookibirya mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ, maa kaa, kwa ngururu
ja Belisebúuri vii, noo kʉsea Irimʉ.”

✡ **12:7** Laanga Hósea 6:6. ✡ **12:21** Laanga Isáaya 42:1-4.

25 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Utemi
wowoosi koonɨ wiigávire kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo sɨ urɨ
luunga tuku. Kei koonɨ lukolo au múuji wiigávire kwiilwa, uwo sɨ urɨ luunga
tuku.
26 Haaha koonɨ Irimu rookibirya Irimu, kuva rirɨ riigávire. Ha de joolɨ utemi
waachwe urɨ luunga?
27 Haaha koonɨ nookibirya mirimu mivɨ kwa luviro lwa Belisebúuri, ha
vaantu vaanyu nɨ kwa luviro lwa ani vakíbiryaa mirimu mivɨ? Sa jeyyo, avo
noo ˆvarɨ valamurira nyuunyu.
28 Maa kaa, koonɨ nookibirya mirimu mivɨ kwa luviro lwa Mutima wa
Muluungu, taangi Utemi wa Muluungu wafíkire haaha kurɨ nyuunyu.
29 Kei nɨ jei, kusiina muuntu ˆarɨ daha kiingira nyuumbii ya muuntu ˆarɨ
na ngururu, na anyahire máari jaachwe tuku, nɨ mpaka ta amuchuunge uwo
muuntu ˆarɨ na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ˆarɨ nojo.
30 Muuntu yoyoosi ura sɨ ˆarɨ ivarwii raanɨ, uwo nɨ muvɨ waanɨ. Kei, ura sɨ
ˆajíingaa hamwɨ na niinɨ, apálaa.
31 Sa jeyyo, nɨ kuvawyiira niise, uvɨ wa vaantu na uhiintiki waavo woosi,
Muluungu sea arɨ wasírire. Maa kaa, uhiintiki kwa Mutima wa Muluungu, uvɨ
wa muuntu uwo, sɨ urɨ sewa wasírire tuku siku joosi.
32 Yoyoosi ˆarɨ mukiikana Mwaana wa Muuntu, uvɨ waachwe sewa urɨ
wasírire. Maa kaa, ura ˆarɨ mukiikana Mutima Muuja, sɨ arɨ sewa uvɨ waachwe
wasírire tuku, kwaandira kurɨ weeru ihɨ fuuru kurɨ weeru yookuuja.

Mutɨ Watáangɨkanaa kwa Ndiiwa Jaachwe (Lúka 6:43-45)

33 Bohereryi mutɨ, na ndiiwa jaachwe booha jiri, ubweeyyi mutɨ uviihe na
ndiiwa jaachwe viiha jiri. Mutɨ watáangɨkanaa kwa ndiiwa jaachwe.
34 Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Joolɨ murɨ daha luusa viintu viija na
nyuunyu nɨ vavɨ? Sa muuntu alúusaa yara ˆyamema mutimii waachwe.
35 Muuntu muuja, afúmyaa máari ja kikomi ja mberii njija mutimii waachwe.
Maa kaa, muuntu muvɨ, afúmyaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii mbɨ
mutimii waachwe.
36 Nɨ kuvawyiira niise, siku ya ulamu, vaantu lo kuuriwa varɨ vavariyule
kira isáare ra kikoókoyo ˆvaluusa.
37 Sa kwa masáare yaako, Muluungu kuvala arɨ weewe urɨ muwoloki, na kwa
masáare yaako luusa arɨ irya urɨ muvɨ.”

Mafarisáayo Voosaaka Valaɨrwe Isháara (Maáriki 8:11-12; Lúka 11:29-32)

38 Aho, vamwɨ va vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamusea Yéesu,
“Mukiindya, toosaaka koona isháara fuma kurɨ weewe.”
39 Yéesu akavasea, “Mbyaala mbɨ na ya vaantu vayeenda na vaki va vaantu,
sɨ moosaaka kumutaanga Muluungu tuku, noo ˆchooreka mooloomba isháara!
Sɨ murɨ heewa isháara yoyoosi tuku, maa kaa, ira isháara ya Yóona mulá ali na
mutwe vii.
40 Sa ja viintu Yóona ˆiikala indii ya soompa kwa siku itatu chobu chiriri,✡
viivyo Mwaana wa Muuntu kiikala arɨ mbiríírii kwa siku itatu chobu chiriri.
41 Siku ya ulamu, vaantu va Nináawi kiima varɨ na vaantu va ihɨ mbyaala,
novo luusa varɨ irya kwa vavɨ. Sa Vaninaawi ˆvakateere uvariyuli wa Yóona
vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaarɨ mukúulu kulookya Yóona!✡

✡ **12:40** Laanga Yóona 1:17. ✡ **12:41** Laanga Yóona 3.

42 Siku ya ulamu, mutemi muki wa isi ya saame kiima ari aluuse irya kwa vaantu va ihi mbyaala ni vavi. Yeeye avaa njira fuma isi ya kuli, akuuja joo teerera tooti ja Solomóoni.✡ Haaha, aha amwaari mukúúlu kulookya Solomóoni.

Lusímo lwa Muuntu ˆari na Murimu Muvi (Lúka 11:24-26)

43 Murimu muvi kooni ufúmire kwa muuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kuuntu ˆkusiina maaji, uko wasáakiraa haantu ho humulukira, baa turya tuku.
44 Aho wiiséaa, ‘Hinduka ndiri na nyuumbii yaani kuuntu ˆnafuma.’ ˆUri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe na yaháambirwe vyabooha.
45 Aho, uwo murimu muvi wadómaa noo sumula viivaachwe mufungati, vavi kulookya woowo. Yoosi yamwiíngiraa uwo muuntu noo kiikala aho. Aho, uwo muuntu asáambukirwaa kulookya vya ncholo.
Ivi, noo ˆvyeene viri kuva kwa vaantu va ihi mbyaala mbi.”

Vanduu va Yésu na Íyo Waavo (Maáriki 3:31-35; Lúka 8:19-21)

46 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika na ira mpuka ya vaantu, íyo waavo na nduu ya Yéesu vakuuja, maa vakiima weerwii voosaaka valuusika ne.
47 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii, vookwaamukula.”
48 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu, “Íyo wiitu na vanduu viitu ni vala ani?”
49 Yéesu akiinurirya mukono waachwe na haantu ˆvajáa vapooji vaachwe, maa akasea, “Laanga! Ava noo vala íyo, marumbu na nduu yaani.
50 Sa muuntu yoyoosi ˆatúmamaa masáare ya Taáta waani wa kurumwii ˆasáakaa, uwo noo mwaaniitu, irumbu raani na íyo wiitu.”

13

Lusímo lwa Muhaandi Mbeyu (Maáriki 4:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Siku i’ira, Yéesu ajáa afuma ira nyuumba akatamanya noo kiikala mbarimbari ya iriva.
2 Mpuka nkuulu ja vaantu jikiijiinga kumuriingiriira, fuuru ikasaakwa aambuke na mashúwii, akiikala aho na vaantu vakiima mbarimbari ya iriva.
3 Ne akavakiindya masáare ˆyari foo kwa símo yoosea, “Teereri! Muhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu.
4 Mpiindi ˆamyaaháa, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, ndee jikuuja jikajirya.
5 Jimwi jikawyiira mwaalaliwyii, kuuntu ˆkujáa kusiina salu jo keenererya. Sa viintu salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu.
6 Mwaasu ˆukavarike, jikashaawuka, maa jikuuma sa viintu jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiira haantu ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆikamere, ikajivaa.
8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatuku vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi yatatu (30).
9 ˆAri na matu, ni ateere!”

Yésu Yoovariyula Símo Jaachwe (Maáriki 4:10-12; Lúka 8:9-10)

✡ **12:42** Laanga 1 Vatemi 10:1-13.

10 Mpiindi ˆjikalooke, vapooji vaachwe vajáa vamudomera, maa vaka-
muurya, voosea, “Sa che woolusika na vaantu kwa símo?”
11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa
Kurumwii, ˆvyeene vijáa fuumbo. Maa kaa, voovo si vaheewa iyo nkalo tuku.
12 Ura ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na kuva ari novyo
koyokoyo, na ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
13 Noo ˆchooreka noolusika novo kwa símo.
‘Baa neembe voolaanga si vookoona tuku,
baa neembe vooteera si vooteera tuku baa si vootaanga tuku.’
14 Jeyyo, kwaavo isáare ra muláali na mutwe Isáaya rakiimana roosea,
‘Teerera muri neeja, maa kaa, si muri kwaatya tuku,
koona, koona muri, maa kaa, si muri taanga tuku.
15 Sa mitima ya vaantu ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakunikirira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kundooteera,
na mitima yaavo idiire kundootaanga,
sa vadiire kuunvalanduki ra niini nivalamurirye.’✡

16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koona yiise na matu
yaanyu teera yiise.
17 Kimaari noovawyiira, valáali na mutwe na vaantu vawoloki ˆvari foo,
vajáa vatiite mpiima yo koona aya mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona
tuku. Baa kei vajáa vatiite mpiima yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa,
si vayateera tuku.

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi (Maáriki 4:13-20; Luka 8:11-15)

18 Haaha teeri ˆcheene lusímo lwa muhaandi mbeyu lwaluusa.
19 Vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Utemi baa ritaanga tuku, ni ja mbeyu jira
ˆjawyiira njirii, aho ura Muvi uujaa akariseyya mitimii yaavo.
20 Mbeyu jira ˆjawyiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra
Utemi, maa vakarihokera na cheeru.
21 Maa kaa, sa viintu risiina miriri, riíkalaa kwa mpiindi nduudi vii.
Uturikiri au ujuuwiki ˆuri kuuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
22 Mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare, maa kaa,
uhangaiki wa weeru, na ukwaata wo kunguula máari vyarifényenkereryaa
ridiire reeta kunáálo.
23 Mbeyu jira ˆjawyiira sevii, noo vara vaantu ˆvaritéeraa iro isáare,
vakaritaanga. Aho, ravíjaa na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi
ikimi (100), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi
yatatu (30).”

Lusímo lwa Kisangaaji

24 Yéesu ajáa avawyiira vaantu lusímo lwiingi yoosea, “Utemi wa Kurumwii
wiifwíine na lusímo ulu. Siku imwi, muuntu umwi ajáa ahaanda mbeyu njija
iwundii kwaachwe.
25 Maa kaa, vaantu ˆvakalaale nuuchiku, muvi akuuja, akahaanda
kisangaaji katikati ya ngáano, maa akalooka.

✡ **13:15** Laanga Isáaya 6:9-10.

26 Ngáano ˆikamere na ˆikave na maangala, kisangaaji nocho kikamera na kikakula.
27 Vatumami va ura mweeneiwunda vakamudomera, maa vakamusea, ‘Mukúlu, si wahaanda mbeyu njija iwundii kwaako tuku wuu? Haaha iki kisangaaji hai chafúmire?’
28 Yeeye akavasea, ‘Ni muvi noo abweeyya jei.’ Aho, vatumami vaachwe vakamusea, ‘Saaka wiise tukakikuule wuu?’
29 Maa kaa, mweeneiwunda akavasea, ‘Tuku, mpiindi ˆmoojiinga kisangaaji ifaanaa mukuurire na ngáano.
30 Reki vyoosi vikulan’ye, fuuru mpiindi yo chwa. Mpiindi yo chwa kuvasea ndiri vachwi, “Ta kusi kisangaaji mujiinge mabuundabuunda sa kichimikwe. Aho, maa de mujiinge ngáano na mwiireete na kyoomii.” ’ ”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali (Maáriki 4:30-32; Lúka 13:18-19)

31 Yéesu ajáa avawyiira lusímo lwiingi, yoovasea, “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene muuntu atóolaa, maa akitoohaanda iwundii raachwe.
32 Iyo mbeyu ya haradáali ni nduudi kulookya mbeyu joosi, maa kaa, ˆiri mera, yakúlaa ikava muti mukuulu kulookya miti yoosi ya mbowa, baa ndee juújaa jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Utsasi (Lúka 13:20-21)

33 Yéesu ajáa avavaira kei lusímo lwiingi, yoovasea, “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na usasi muuntu muki ˆatoola, akasaangya na muchu wa ngáano viháári vitatu vya saimu, maa muchu woosi ukuuka.”

Símo ja Yéesu ni che Jaluusa (Maáriki 4:33-34)

34 Yéesu aluusikáa na mpuka masáare aya yoosi kwa símo, si aluusikáa novo kiintu chochoosi bila símo tuku.
35 Jeyyo, isáare rira ˆraluuswa ni muláali na mutwe wa Iju rikiimane ja viintu ˆrasea,
“Kiinula ndiri mulomo waani kwa símo,
luusa ndiri masáare ˆyaviswa keende kuumbwa kwa weeru.”[✡]

Utvariyuli wa Lusímo lwa Kisangaaji

36 Aho, Yéesu akiiteengula ira mpuka ya vaantu, maa yeeye akiingira na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamudomera, maa vakamusea, “Tuwyiire lusímo lwa kisangaaji ni che lwaluusa?”
37 Yéesu akavasea, “Muhaandi wa mbeyu njija ni Mwaana wa Muuntu.
38 Iwunda ni weeru, mbeyu njija ni vaana va Utemi. Kisangaaji ni vaana va ura Muvi.
39 Muvi ura ˆahaanda kisangaaji ni Ikúulu ra Mirimu Mivi. Kuchwa ni siku ya uhero wa weeru, na vachwi ni mirimu miija.
40 Ja ˆvyeene kisangaaji kijíingwaa, maa kikachimikwa, noo ˆvyeene viri kuva siku ya uhero wa weeru.
41 Mwaana wa Muuntu tuma ari mirimu yaachwe miija, noyo jiinga iri fuma Utemii waachwe vaantu voosi ˆvaháandaa viivaavo vatumame nteendo mbi, na vara voosi ˆvawúnaa miiro.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 78:2.

42 Ɨyo mirimʉ miija, vafweitira irɨ na mootwii wa ng'aanjo, na ʉko rira varɨ no sha mayeo.
43 Aho, vawoloki lavalava varɨ ja mwaasʉ Ʉtemii wa Taáta waavo. ^Arɨ na matu, nɨ ateere!

Lusímo lwa Máari ^Yaviswa
44 Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na máari ya kɨkomi ya mberii ^yaviswa iwundii. Mʉʉntʉ ʉmwɨ ^akɨiyone, maa akiivisa kei. Kʉnʉ arɨ na cheerʉ akatamanya noo vaa iyoombe viintʉ vyoosi ^arɨ novyo, maa akawʉla rira iwʉnda.

Lusímo lwa Lúulu
45 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na muchurúusi ^asáakiraa lúulu ^ɨrɨ foo ya kɨkomi.
46 ^Akɨipate ɨmwɨ ya iyoombe ikʉʉlʉ, akɨita koovaa iyoombe viintʉ vyoosi ^arɨ novyo, maa akɨiwʉla ira lúulu.

Lusímo lwa Lwaavu
47 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na lwaavu ^lwatéirwe irivii, lʉkakwaata soompa ja kira ivala.
48 Lwaavu ^lʉkameme soompa, vavúuvi vakaluruta na mbarɨmbarɨ ya iriva. Aho, vakiikala, vakasaawʉla soompa jira ^jabooha, vakajivɨkira ntoongii, maa kaa, jira ^javɨiha vakajifweita.
49 Noo ^vyeene viri kʉva sikʉ ya ʉhero. Mirimʉ miija kʉʉja irɨ, na saawʉla irɨ vavɨ na vawoloki viikale kira vaantʉ ivarwii raavo.
50 Avo vaantʉ vavɨ, fweitirwa varɨ mootwii wa ng'aanjo, ʉko rira varɨ no sha mayeo."
51 Aho, Yéesu akavuurya, "Eri, taanga mwiise masáare ayo yoosi wʉʉ?" Novo vakamʉsea, "Hɨi."
52 Ne akavasea, "Kira mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ ʉra ^akiindiwa viintʉ vya Ʉtemi wa Kurumwii, iifwíine na mweenenyuumba ^atóolaa máari jaachwe ja kɨkomi ja mberii, ifya na ja kalɨ."

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu
(Maáriki 6:1-6; Lúka 4:16-30)
53 Yéesu ^akahʉmʉle lʉʉsa símo iji, akalooka fuma aho.
54 ^Akafike múujii wa Nasaréeti kʉʉntʉ ^akʉrira, akaanda vakiindya vaantʉ sinagóogii yaavo. Voovo vakahwaalala kʉnʉ vookiiyurya, "Ʉhʉ hai afúmiirye tooti na myuujíisa ɨhɨ?
55 Ʉhʉ sɨ mwaana wa mʉsóngoli mabambari tʉkʉ wʉʉ? Íyo waavo sɨ Maríia tʉkʉ wʉʉ? Vaanaavo sɨ vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yúuda tʉkʉ wʉʉ?
56 Marʉʉmbʉ yaachwe sɨ tʉrɨ novo aha tʉkʉ wʉʉ? Haaha nɨ hai ʉhʉ ^afúmiirye viintʉ ivi vyoosi?"
57 Aho, vakamʉkalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Mʉláali na mʉtwe wa IJʊVA arúmwaa kira haantʉ, maa kaa, sɨ múujii na kaayii kwaachwe tʉkʉ."
58 Sa jeyyo, Yéesu sɨ abweeyya myuujíisa ^irɨ foo tʉkʉ, sa viintʉ vaantʉ sɨ vamuruma.

14

Inkwya ya Yoohá ani Mʉbatisáaji
(Maáriki 6:14-29; Lúka 9:7-9)
1 Mpiindɨ ijo, mʉtemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare ^meene Yéesu atʉmamáa.

2 Aho, maa akavasea vatʉmami vaachwe, “Ʉhʉ nɨ Yooháani Mʉbatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Ɨkɨ noo ˆchooreka lʉvɨro lo bweeyya myuujíisa lʉrɨ ne.”
3 Heróode alʉʉsa jeyyo, sa ʉko nyuma, ajáa amʉkwaata Yooháani Mʉbatisáaji, akamʉvɨika mʉnyololwii sa Herodía. Ʉhʉ Herodía nɨ muki wa Filíipi mwaanaavo na Heróode ajáa.
4 Sa Yooháani Mʉbatisáaji amʉseáa, “Miiro yakaan’ya weewe kʉmʉsʉmʉla muki wa mwaanaanyu.”✡
5 Heróode asaakiráa njira yo mʉʉlaa Yooháani, maa kaa, avoofáa vaantʉ, sa vaantʉ vajáa vamányire Yooháani nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva.
6 ˆƗkafike sikʉ ya ngovi yo vyaalwa Heróode, muhíínja wa Herodía akavina mbere ya vaantʉ ˆvajáa valáarikirwe fʉʉrʉ Heróode akavyeenda.
7 Sa jeyyo Heróode akiichuunga kʉmʉheera ʉwo muhíínja kɨintʉ chochoosi ˆarɨ loomba ko laha.
8 Kʉnʉ yooheembwa nɨ íyo waavo, ʉwo muhíínja akamʉloomba Heróode yoosea, “Mpeera aha jei, mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji ikaafii.”
9 Aho, mʉtemi akavisʉʉla, maa kaa, sa kʉlaha ˆkweene ajáa abwéeyyiirye mbere ya vayeni, akalairirya muhíínja aheewe kɨra ˆalóombire.
10 Jeyyo, akalairirya Yooháani Mʉbatisáaji adʉmʉlwe mʉtwe ʉko mʉnyololwii.
11 Mʉtwe wa Yooháani ʉkareetwa ikaafii, maa akamʉheera ʉra muhíínja, ne muhíínja akamʉtwaarɨra íyo waavo.
12 Vapooji va Yooháani vakɨita sʉmʉla mʉvɨrɨ wa Yooháani, maa vakɨita kʉʉtaaha. Maa re, vakɨita muwyɨira Yéesu isimwi roosi ˆrɨfúmɨire.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano (Maáriki 6:30-44; Lúka 9:10-17; Yooháani 6:1-14)

13 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akiinʉka fuma ʉko na mashúwa, maa akatamanya na kijiraawii. Maa kaa, vaantʉ ˆvakateere jeyyo, vakamutuuba na mawʉlʉ fuma maturii meevo.
14 ˆAkakiime fuma mashúwii, akashaana mayɨmbɨ ya vaantʉ, akavoonera mbavariri na akavahorya valwɨirɨ vaavo.
15 Nakyʉʉlwa vapooji vaachwe vakɨita kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Aha haantʉ nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ, na mwaasʉ wahúmwɨire kʉswa, rekera vaantʉ viidomere na maturii vakawʉle chóorya.”
16 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kisiina ˆchoovabweeyya vadome tʉkʉ, vaheeri nyuunyu chóorya.”
17 Maa kaa, voovo vakamʉsea, “Aha tatɨite mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ vii.”
18 Yéesu akavasea, “Reeti na aha.”
19 Yéesu akalairirya ɨra mpuka ya vaantʉ viikale masaambii. Aho, akatoola ɨra mɨkáate ɨsaano na jira soompa ivɨrɨ. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii, yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla ɨra mɨkáate, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ.
20 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate, vakamemya vikápu ikimi na vivɨrɨ.
21 Vaantʉ valʉme* voosi ˆvaarya sikʉ ɨyo nɨ mayana yasaano (5,000), vaantʉ vaki na vasinga sɨ vavalwa tʉkʉ.

✡ **14:4** Laanga Valáawi 18:16; 20:21.
* **14:21** ***Vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatɨite vaantʉ vaki na vasinga ˆveene vaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

Yésu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Maáriki 6:45-52; Yoohá ani 6:15-21)

22 Hahara vii, Yésu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambuke
mashúwa, valongoole na nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala
yookiiteengula na ira mpuka.
23 Ne ^akiiteengule na vaantu, maa akaambuka na luulwii yeemweene noo
muloomba Muluungu. Iwulo ^rikiingire, akava yeemweene uko luulwii.
24 Mpiindi ijo, ira mashúwa ijáa yafíkire katikati ya iriva. Uko mashúwa
ikava yoohitirwa ni mapúunta kunu na kunu, sa ihúmbuuto rawuváa fuma
mbere yaavo.
25 Namuyiingu, Yésu akavadomera vapooji vaachwe kunu yooyeendera
mweeri ya maaji.
26 Vapooji ^vakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatwa ni
woowa munumuunu, maa vakaanda kwaana ntáákwi, "Ni murimu!"
27 Maa kaa, hahara Yésu akavasea, "Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku."
28 Aho, Peéteri akamusea Yésu, "Mukúlu, kooni ni weewe, sea nuuje na
kwaako kunu nooyeendera mweeri ya maaji."
29 Yésu akamusea, "Yeenda." Peéteri akakiima fuma mashúwii, akayeenda
mweeri ya maaji yoodoma na kuri Yésu.
30 Maa kaa, Peéteri ^akoone rira ihúmbuuto, akoofa, maa akaanda burukira
luujii, aho akaana ntáákwi yoosea, "Mukúlu ndamurirya!"
31 Yésu akawolola mukono waachwe chaangu, akamukwaata, maa
akamusea, "Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wiíkoveriire?"
32 Aho, Peéteri na Yésu vakaambuka na mashúwii, maa ihúmbuuto
rikaherya.
33 Vapooji vara ^vajáa mashúwii, vakamwiinamira voosea, "Kikomi, weewe
uri Mwaana wa Muluungu."

Yésu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Maáriki 6:53-56)

34 Yésu na vapooji vaachwe ^vakafiriire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi
ya Genesaréeti.
35 Vaantu va ira isi ^vakamutaange Yésu, maa vakatuma mulomo doma na
isi joosi ^jiri mukaaya. Aho, vakamuretera valwíiri voosi.
36 Novo vakamuloomba, Yésu avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo vii
wa nkáancho yaachwe.✡ Na voosi ^vamusaasya, vahola ndwáala jaavo.

15

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Tuku
(Maáriki 7:1-13)

1 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu vakuuja na
kuri Yésu, maa vakamusea,
2 "Sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba? Voovo si voóyyaa
mikono kuseyya njeo tuku, de varye chóorya."
3 Yésu akavasea, "Sa che nyuunyu ko tuuba nkuungu jaanyu mwawúnaa
ndairiri ja Muluungu?
4 Sa Muluungu asea, 'Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,'✡ na 'ura ^arii
mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.'✡

✡ **14:36** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.

5 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na
taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite chavíire
kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Muluungu.’
6 Jeyyo, si asaakwa amunyemye íyo na taáta waavo tuku. Jeyyo noo ˆvyeene
muchwíjaa mati isáare ra Muluungu sa nkuungu jaanyu.
7 Nyuunyu vakweembi, mulá ali na mutwe wa Iju va Isáaya, aluusa kimaari
Masáarii ˆYari Mpeho mpiindi ˆalaaláa na mutwe yoosea,
8 ‘Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
9 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ya vaantu vii.’✡”

Viintu ˆVibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo (Maáriki 7:14-23)

10 Hara, Yéesu akiiyaniriira mpuka ya vaantu, maa akiisea, “Voosi nteereri
neeja, mutaange iki!
11 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu mulomwii kidáhaa mubweeyya ave
na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mulomwii noo kimubwéeyyaa
muuntu ave na njeo.”
12 Aho, vapooji va Yéesu vakadoma na kwaachwe, maa vakamusea,
“Taanga wiise Mafarisáayo vakáliire munumuunu sa riira isáare ˆulúusire?”
13 Yéesu akavasea, “Kira muhaando si ˆwahaandwa ni Taáta wa kurumwii,
kuulwa uri.
14 Vareki, ni valongooli vahoku. Koon mu hoku amulóngwiire muhoku
mwiiwaachwe, voosi burukira vari na iduundwii.”
15 Aho, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Hooni tuwyiire lusímo ulu uvariyuli
waachwe ni urikwi.”
16 Maa Yéesu akasea, “Baa nyuunyu mukaari si mootaanga tuku wuu?
17 Si mootaanga kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu na mulomwii ni kimwiíngiraa
na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii vii tuku wuu?
18 Maa kaa, kira ˆkimufúmaa muuntu mulomwii, ni mutimii chafúmaa na
noo kimubwéeyyaa ave na njeo.
19 Sa kufuma mutimii wa muuntu, kwafúmaa miiririkano mivi, wuulaishi,
kuyeenda na muki wa muuntu, kuhanguta, wiivi, kulongowererya, na
kutukira.
20 Ivi noo ˆvibwéeyyaa muuntu ave na njeo, maa kaa, kurya bila kooyya
mikono, si kubwéeyyaa muuntu ave na njeo tuku.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi (Maáriki 7:24-30)

21 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni.
22 Aho, muuntu muki umwi wa Kikanáani wa isi ira, akuuja na kuri Yéesu,
akiiririrya yoosea, “Ee Mweenevyoosi, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja,
muhiínja waani atiite murimu muvi na wamutúrikiryaa maatuku vii.”
23 Maa kaa, Yéesu si amuuyirya tuku. Aho, vapooji vakadoma na kuri
Yéesu, vakamuloomba voomusea Yéesu, “Musee uhu muuntu muki alooke, sa
yootutuubirira na isóso kunu nyuma siku joosi.”
24 Yéesu akamusea ura muuntu muki, “Natumwa sa muundi ˆjarimira ja
Isiraéeli vii.”
25 Maa kaa, uwo muuntu muki akamuseeserera Yéesu, akachwaama mbere
yaachwe, maa akamusea, “Mweenevyoosi nyambirirya.”

✡ **15:9** Laanga Isáaya 29:13.

26 Yéesu akamʉsea, “Sɨ vyabooha kʉtoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tʉkʉ.”
27 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea, “Nɨ kɨmáárɨ Mweenevyoosi, maa kaa, baa kúri jawóojeraa mang’enyeng’enye ya chóorya cha vasinga ˆyawyíire iruung-wii ra méesa ja veenenyuumba vaavo.”
28 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Maáma, kuruma kwaako nɨ kʉkúúlʉ. Na vive kwaako ja kuruma kwaako.” Na mpɨɨndɨ ɨ’ira ʉra muhíínja waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Vaantʉ ˆVarɨ Foo

29 Yéesu akiinʉka fuma ɨsɨ ya Tíiro, akakwaata njɨra, maa akadoma fʉʉrʉ mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya. Aho, akaambʉka na luulwii, maa akiikala.
30 Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkʉʉja na kʉrɨ Yéesu. Ɨyo mpuka yareetáa vivete, vahoku, vimumu, vaantʉ ˆvarɨ na mawʉlʉ na mɨkono sɨ ˆɨrɨ nkaasʉ na valwɨɨrɨ vɨɨngɨ ˆvarɨ foo, maa vakavalaarya mawulwii ya Yéesu, ne akavahorya.
31 Avo vaantʉ vakahwaalala maatʉkʉ vii, ˆvakoone vimumu voolʉʉsɨka, vivete na vaantʉ ˆvarɨ na mawʉlʉ sɨ ˆyarɨ nkaasʉ, vooyeenda na vahoku vookoona. Aho, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Viisiraéeli, ɨkaanda mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ wa Isiraéeli.

Yéesu Yoovariisha Vaantʉ Mayana Yanɨ (Maáriki 8:1-10)

32 Aho, Yéesu akavaanɨrɨra vapooji vaachwe akavasea, “Arumi, noovoon-era mbavariri ava vaantʉ, viíkyɨire na nɨɨnɨ kwa sikʉ itatʉ na vasiina chóorya tʉkʉ. Nɨɨnɨ sɨ noosaaka kʉvateengʉla vatamanye viintʉ ˆvarɨ na njala tʉkʉ, sa vadɨɨre yɨrɨka njirii.”
33 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Hai tʉrɨ fumya chóorya cho viikutya vaantʉ voosi ava aha nyikii?”
34 Yéesu akavuurya, “Mɨkáate ɨngaɨ mwatɨɨte?” Novo vakasea, “Tatɨɨte mɨkáate mufungatɨ na fisoompa fiduudi fingaɨ vii.”
35 Aho, Yéesu akalairirya vaantʉ viikale ɨsɨ.
36 Akatoola ɨra mɨkáate mufungatɨ na fira fisoompa, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akabendʉlabendʉla, akava yoovaheera vapooji vaachwe. Novo vakatuuba vaheera vaantʉ.
37 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta. ˆVakahʉmʉle, vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate ˆichíhɨire, vakamemya vikápu mufungatɨ.
38 Vaantʉ ˆvaarya nɨ vaantʉ valʉme* mayana yanɨ (4,000) kʉreka vaantʉ vaki na vasinga.
39 Yéesu ˆakiiteengʉle na vaantʉ, akaambʉka mashúwa, maa akadoma na Magádaanii.

16

Mafarisáayo na Masadukáayo Voosaaka Valaɨrwe Ishára (Maáriki 8:11-13; Lʉka 12:54-56)

1 Mafarisáayo na Masadukáayo vakʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa vakaanda mʉyera, voomʉloomba avalaɨre isháara fuma kurumwii.
2 Yéesu akavasea, “Koonɨ kyʉʉlwa chiíngɨire mwaséaa, ‘Lomʉtóondo kweera kʉrɨ vyabooha sa kurumu kwiiyériirye.’

* **15:38** ***vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatɨite vaantʉ vaki na vasinga ˆveene vaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

3 Na namʉtóondo mwaséaa, ‘Isikʉ mbula vaa ɨrɨ, sa kurumu kwasárɨre
na kwiikúbutiirye.’ Nyuunyu mwamányire taanga viintʉ vya kurumu
kwa ˆvyeene ko koonekana, maa kaa, kʉtaanga isháara ja mpɨɨndɨ iji sɨ
mwamányire tʉkʉ.
4 Mbyaala mbɨ ya vaantʉ ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, sɨ moosaaka
kʉmʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Sɨ mʉrɨ
heewa isháara tʉkʉ, maa kaa, ɨra isháara ya Yóona mʉláali na mʉtwe vii.” Aho,
Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji waachwe.

Ʉsasɨ wa Mafarisáayo na Masadukáayo (Maáriki 8:14-21)

5 Vapooji vaachwe vakafɨrɨra iriva, vakava varímiirye sʉmʉla mɨkáate.
6 Aho, Yéesu akavasea, “Mʉlaange neeja mʉnehe ʉsasɨ wa Mafarisáayo na
wa Masadukáayo.”
7 Vapooji vakaanda kwiiruta ndihi voovo kwa voovo voosea, “Alúusire jei
sa viintʉ sɨ taréetire mɨkáate.”
8 Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihi, maa akavasea, “Nyuunyu
kuruma kwaanyu kuduudi, sa che mookiiruta ndihi nyuunyu kwa nyuunyu,
sa viintʉ musiina mɨkáate?
9 Mʉkaarɨ sɨ mʉnataanga vii tʉkʉ wʉʉ? Sɨ mookʉmbʉkɨra ɨra mɨkáate
ɨsaano ˆyarɨɨwa nɨ vaantʉ mayana yasaano (5,000), na nɨ makápu yangaɨ
mwatoorera ya mabéendʉ ya mɨkáate tʉkʉ wʉʉ?
10 Na ɨra mɨkáate mufungatɨ ˆyarɨɨwa nɨ vaantʉ mayana yanɨ (4,000), nɨ
makápu yangaɨ mwatoorera ya mabéendʉ ya mɨkáate?
11 Sa che sɨ mootaanga sɨ nalúusire masáare ya mɨkáate tʉkʉ? Laangi neeja,
nehi ʉsasɨ wa Mafarisáayo na Masadukáayo!”
12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu sɨ aseáa valaange neeja ʉsasɨ wa mɨkáatii
tʉkʉ, maa kaa, valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.

Peéteri Yoomuruma Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ (Maáriki 8:27-30; Lúka 9:18-21)

13 Aho, Yéesu akadoma na ɨsɨ ya Kaisaría Filíipi. ˆAkafike ʉko, Yéesu
akavuurya vapooji vaachwe yoosea, “Vaantʉ vaséaa Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ
ani?”
14 Vakasea, “Vamwɨ vaséaa ʉrɨ Yooháani Mʉbatisáaji, vɨɨngɨ Elía na vɨɨngɨ
Yeremía au ʉmwɨ wa valáali na mʉtwe.”
15 Aho, akavuurya, “Ha nyuunyu mwaséaa ndɨrɨ ani?”
16 Simóoni Peéteri akamʉsea, “Weewe nɨ Masía, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ
nkaasʉ.”
17 Aho, Yéesu akamʉsea, “Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóona,
sa isáare ɨrɨ sɨ ʉtúʉnʉkʉrɨɨrwe nɨ mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, nɨ Taáta waanɨ wa
kurumwii.
18 Nɨ kuwyɨɨra niise, weewe noo Peéteri, na mweeri ya mwaalaliwye* ʉhʉ,
kiimya ndɨrɨ mpuka ya vaantʉ vaanduma, baa ngururu ja Ntarii sɨ jiri daha
kwiisiinda tʉkʉ.
19 Kʉheera ndɨrɨ fʉngʉ́wo ja Ʉtemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ˆʉrɨ
chuunga aha weerwii kwa irina raanɨ, kʉva rɨrɨ rachúungirwe kurumwii nɨ
Mʉlʉʉngʉ. Na isáare roroosi ˆʉrɨ chʉngʉla aha weerwii kwa irina raanɨ, kʉva
rɨrɨ rachúngwɨɨrwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ.”✡

---

* **16:18** ***mwaalaliwye:*** Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **16:19** Laanga Matáayo 18:18.

20 Aho, Yéesu akavakaan'ya vapooji vaachwe karɨ vamuwyɨ́raa mʉʉntʉ yoyoosi yeeye nɨ Masía tʉkʉ.

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Uturikiri na Inkwya
(Maáriki 8:31-9:1; Lʉ́ka 9:22-27)

21 Kwaandɨra mpɨ́ndɨ ɨyo, Yéesu ajáa aanda vawyɨ́ra vapooji vaachwe yoosea nɨ mpaka adome na Yerusaléemu, na ʉko nɨ mpaka apate uturikiri mʉkʉʉlʉ. Ajáa avasea, turikiriwa arɨ nɨ vawosi, vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro na nɨ mpaka ʉʉlawe. Sikʉ ya katatʉ nɨ mpaka afʉfʉlwe.

22 Aho, Peéteri akamʉsʉmʉla Yéesu na ivarwii, maa akaanda mʉbaamirirya yoosea, "Mʉkʉ́lʉ, ayo sɨ yarɨ kʉpata sikʉ baa ɨmwɨ vii tʉkʉ!"

23 Yéesu akamʉvalandʉkɨra Peéteri akamʉsea, "Irimʉ! Isunke mbere yaanɨ, wookʉʉnhɨtahɨta, sɨ wookiiririkana masáare ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, wookiiririkana ya vaantʉ."

24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka aantuube nɨ mpaka iisiite yeemweene, avaale mʉsaláaba waachwe kɨra siikʉ, aantuube.

25 Sa koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka lamurirya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo lamurirya arɨ.

26 Kwatɨɨte kʉnáálo che mʉʉntʉ kuturya weerʉ yoosi no kɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe? Bakʉ nɨ kɨɨntʉ che mʉʉntʉ arɨ toola sa nkaasʉ yaachwe?

27 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija, aho kʉmʉrɨha arɨ kɨra mʉʉntʉ kwa kɨra ˆatʉmama.

28 Kɨmaarɨ noovawyɨ́ra, vamwaarɨ vɨ́ngɨ viímire aha, sɨ varɨ kukwya tʉkʉ mpaka vamoone Mwaana wa Mʉʉntʉ yookʉʉja Ʉtemii waachwe."

17

Yéesu Yoovalandʉka Buuwo
(Maáriki 9:2-13; Lʉ́ka 9:28-36)

1 Sikʉ mʉsasatʉ ˆjikalooke, Yéesu akamʉsʉmʉla Peéteri, Yaakúupu na mwaanaavo Yooháani, maa akaambʉka novo na luulwii ncholwii kijiraawii.

2 Mpɨ́ndɨ vajáa ʉko, akavalandʉka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kɨkalava ja mwaasʉ na ɨngo jaachwe jikava njerʉ chwee, ja kɨweerʉ cha mwaasʉ.

3 Koonka, Mʉ́sa na Elía vakavafʉmɨra, maa vakalʉʉsɨka ne.

4 Aho, Peéteri akamʉsea Yéesu, "Aaɨ Mʉkʉ́lʉ, vyabooha tʉveere haaha aha. Ndekera njeenge vivaanda vitatʉ, kɨmwɨ chaako, kɨmwɨ cha Mʉ́sa na kɨmwɨ cha Elía."

5 Viintʉ Peéteri ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka, ichu ˆroolava rɨkavawɨ́kɨra. Sawúti ɨkafuma aho ichwii yoosea, "Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, ˆneériwaa mʉtɨma nɨ yeeye, mʉteereri yeeye."

6 Vara vapooji ˆvakateere jeyyo, vakalaala ɨsɨ na ɨnda nɨ woowa.

7 Maa kaa, Yéesu akʉʉja, akavasaasya, maa akavasea, "Inuki. Koofi tʉkʉ."

8 Avo vapooji ˆvakiinule miiso, vakamoona Yéesu yeemweene, sɨ vamoona mʉʉntʉ wɨ́ngɨ tʉkʉ.

9 Mpɨ́ndɨ ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavalairirya yoosea, "Karɨ mumuwyɨ́raa mʉʉntʉ yoyoosi masáare aya tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆarɨ fʉfʉka fuma inkwyii."

10 Vapooji vajáa vamuurya, "Sa che vakiindya va Miiro vaséaa nɨ mpaka Elía ʉʉje ta?"

11 Yéesu ajáa avasea, “Ni kimáári Elía ni mpaka uuje ta aviike neeja masáare yoosi.
12 Maa kaa, ni kuvawyiira niise, Elía ahumula kuuja, novo si vamutaanga tuku, na vamubweeyyirya uvi ja ˆvyeene vasaaka. Viivyo Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo turikiriwa mikonwii yaavo.”
13 Aho, vapooji vakataanga ni luusikira aari masáare ya Yooháani Mubatisáaji.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi (Maáriki 9:14-29; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakagirite fuma luulwii, vakafika kuuntu ˆkujáa na ira mpuka ya vaantu. Muuntu umwi akamudomera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe yoosea,
15 “Mukúlu, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja. Yeeye atiite kiinkwiisha ˆchamutúrikiryaa maatuku vii. ˆKari foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jiingi luujii.
16 Namuréetire na kwa vapooji vaako vamuhorye, maa kaa, vasíindirwe.”
17 Aho, Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si irúmaa na yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimiririye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha.”
18 Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, maa ukafuma na hahara mutavana akahola.
19 Mpiindi ˆkujáa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya kunu vari vooveene voosea, “Sa che suusu tasíindirwe kuuseyya ura murimu muvi?”
20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúúdi. Kimaari noovawyiira, kooni kuruma kwaanyu kuri kudúúdi ja mpeke nduudi ya haradáali, sea muri luulu ulu, ‘Isunke aha udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuunyu kusiina kiintu ˆkiri vasiinda tuku.
21 [Maa kaa, murimu muvi ja uhu si muri daha kuukibirya bila yoomuloomba Mulunguu, no kiirekya kurya tuku.]”

Yéesu Yoolusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Maáriki 9:30-32; Lúka 9:43-45)

22 Mpiindi Yéesu ˆajáa na vapooji vaachwe uko Galiláaya, ajáa avasea, “Mwaana wa Muuntu valandukwa iise aviikwe mikonwii ya vaantu,
23 kumuulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.” Vapooji vaachwe ˆvakateere jeyyo, vakavisuula maatuku vii.

Kuriha Kóodi ya Kaaya Njija

24 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafike múuji wa Kaperenáumu, vasaankan’yi kóodi ya Kaaya Njija ya Ijuva[✡] vakuuja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, “Eri, mukiindya waanyu si aríhaa kóodi ya Kaaya Njija?”
25 Peéteri akavasea, “Hii, aríhaa.” Peéteri ˆakahinduke na kaayii, baa si analuusa chochoosi, Yéesu akava wa ncholo kuluusikira isáare ra kóodi. Akamuurya Peéteri, “Simóoni,[*] weewe jooli wookoona? Vatemi va ihi weeru vasáankan’yaa kóodi fuma kwa vaana vaavo, baku fuma kwa vaantu viingi?”
26 Peéteri akamusea, “Fuma kwa vaantu viingi.” Yéesu akamusea, “Koonи ni jeyyo, vaana varekerwa vadiire kuriha kóodi.

✡ **17:24** Laanga Ufumo 30:13-16; 2 Masáare ya Mpiindi 24:9-14; Nehemía 10:32.

* **17:25** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

27 Maa kaa, sa tudiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowáno. Soompa ya ncholo ˆurí kwaata, asamya mulomo waachwe, shaana urí mpía mulomwii waachwe. Toola iyo mpía, doma kwaavo, ukarihe kóodi yaani na yaako."

18

Ani ni Mukúúlu Utemii wa Kurumwii
(Maáriki 9:33-37; Lúka 9:46-48)

1 Mpiindi jira, vapooji vajáa vuuja na kuri Yéesu, maa vakamuurya, "Eri, ni ani noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii?"

2 Aho, Yéesu akamwaaniriira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo,

3 maa akavasea vapooji vaachwe, "Kimaari noovawyiira, kooni si muválandukire muve ja vasinga vaduudi, kikomi si muri kiingira vii tuku Utemii wa Kurumwii.

4 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆari kiikiimya na isi ja uhu musinga, noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii.

5 Yoyoosi ˆari muteengya musinga muduudi ja uhu kwa irina raani, va ari yookuunteengya niini.

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi
(Maáriki 9:42-48; Lúka 17:1-2)

6 Maa kaa, kooni muuntu ari muhaanda umwi wa ava vadúúdi ˆvaanduma atumame uvi, ni pwee kwaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe kati na kati ya mayiya.

7 Ni mpolai kuri weeru sa yara masáare ˆyaháandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni mpaka kuuje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura muuntu, ura ˆyooreeta uko kuyerwa.

8 Kooni iyaanja au ijeo raako rakuháandire ubweeyye uvi, dumula urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire nkaaswii, uri iduúmu au ikoónchi kulookya kiingira mootwii si ˆurímaa wa siku ˆjisiina uhero uri na mayaanja yaviri na majeo yaviri.

9 Na kooni riiso raako rakuháandire ubweeyye uvi, rinonkole urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire na nkaaswii, ˆuri ipoócho kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu ˆuri na miiso yoosi.

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika
(Lúka 15:3-7)

10 Mulaange neeja, kari musínanalaa umwi wa ava vadúúdi tuku, sa ni kuvawyiira niise, mirimu yaavo miija, siku joosi yoónaa kisho cha Taáta waani wa kurumwii. [

11 Sa Mwaana wa Muuntu uuja jo saakira no lamurirya kira ˆcharimira.]

12 Jooli mookoona? Kooni umwi waanyu ari na muundi makumi ikimi (100), na muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Si ari reka jira muundi makumi keenda na keenda (99) luulwii, adome akasaake ira imwi ˆyatáahikire tuku wuu?

13 ˆAri kiipata, kimaari noovawyiira, kuva ari na cheeru maatuku vii sa iyo muundi imwi kulookya viintu ˆavyeéndaa sa jira muundi makumi keenda na keenda si ˆjarímiire.

14 Viivyo, Taáta waanyu wa kurumwii si asáakaa baa umwi wa ava vadúúdi arimire tuku.

Mundu Waako Koon Ahóniirye

15 Kooni mwaanaanyu ahóniirye kwaako, doma ukamuwyiire uvi waachwe, uve weewe na yeeye vii. Kooni akutéiire, umupátire munduu waako kei.
16 Maa kaa, kooni si akutéiire, tamanya na muuntu wiingi umwi au vaviri, sa 'Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.'✡
17 Kooni asíitire vateera avo, wyiira mpuka yaako ya vaantu ^vaanduma. Kooni asíitire kuvateerera vaantu ^vaanduma, mubweeyye kwaako ja muuntu si ^amumányire Muluungu au ja musaankan'yi kóodi.
18 Kimaari noovawyiira, isáare roroosi ^muri chuunga aha weerwii, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Muluungu. Na isáare roroosi ^muri richungula aha weerwii, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Muluungu.✡
19 Kei kimaari noovawyiira, kooni vaantu vaviri viirúmiire aha weerwii kwa isáare roroosi ^vari loomba, Taáta waani wa kurumwii vaheera ari.
20 Sa hohoosi hara ^vari kiijiinga vaantu vaviri au vatatu kwa irina raani, niini kuva ndiri hamwi novo."

Kusea Yasírire

21 Aho, Peéteri akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, "Mukúlu, mwaaniitu aahonerye kangai na ntuube musea yasírire? Eri, baa fuuru mufungati wuu?"
22 Yéesu akamusea, "Si nookusea mara mufungati vii tuku, maa kaa, mufungati mara makumi mufungati (7x70)."*

Lusímo lwa Mutumami si ^Aséaa Yasírire

23 "Sa jeyyo, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Mutemi umwi asaakáa sumula mpía jaachwe ^ng'eene adaayyáa fuma kwa vatúmwa vaachwe.
24 ^Akaande uwo murimo, akareterwa muuntu umwi ^ajáa na noongwa ya taláanta† mayana ikimi rimwi (10,000).
25 Uwo mutúmwa akava asiina cho riha tuku. Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akalamula avawe iyoombe yeeye, muki waachwe, vaana vaachwe, na viintu vyaachwe vyoosi sa iyo noongwa irihwe.
26 Aho, ura mutúmwa akachwaama mbere yaachwe, akamusea, 'Ee Mukúlu, yimirirya, kuriha ndiri noongwa yaako yoosi.'
27 Mutemi akamoonera mbavariri, akasea ira noongwa yasírire, maa akamurekera alooke.
28 Maa kaa, ura mutúmwa ^akafike weerwii, akalumana na mutúmwa mwiiwaachwe ^mweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpía ja dináari igana rimwi (100). Aho, akamukwaata, maa akamukurukan'ya nkiingwii kunu yoomusea, 'Riha noongwa yaani!'
29 Ura mutúmwa mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, 'Nookuloomba yimirirya, riha ndiri noongwa yaako yoosi vuu.'
30 Ura mutúmwa akasiita gigiri. Aho, akatamanya noo muviika munyololwii mpaka arihe noongwa yoosi.
31 Vatúmwa viivaachwe ^vakoone ^cheene uwo mutúmwa amubwéeyyiriirye mwiiwaachwe, vakakalala maatuku vii, maa vakiita muwyiira mweenenyuumba waavo ^cheene kifúmiire.
32 Mutemi akamwaanirira ura mutúmwa, maa akamusea, 'Weewe uri mutúmwa muvi. Niini naséire noongwa yaako yasírire sa wuunóombire.

✡ **18:16** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15. ✡ **18:18** Laanga Matáayo 16:19. * **18:22** ***mufungati mara makumi mufungati (7x70):*** Ihi ni mpíri ya Kieburanía, noo kusea yasírire baa kuvala tuku.
† **18:24** ***taláanta:*** Ni isáare ra Kigiríki noo kusea mpía. Taláanta imwi ya chúuma cha mpía ni ja musáala wa muuntu wa myaaka ikimi na musasatu (16) ijáa.

33 Eri, si vyaasaakwa baa weewe umulaange mwiiwaako na riiso ra wuuja ja ˆvyeene niini nakulá*angire* na riiso ra wuuja tuku wuu?'
34 Aho, mutemi na nkalari akamutwaala ura mutúmwa na munyololwii, uko aturikiriwe mpaka arihe noongwa yoosi vuu.
35 Viivyo baa Taáta waani wa kurumwii ari vabweeyyirya kira umwi waanyu kooni si amuséire mwiiwaachwe yasírire na mutima waachwe woosi."

19

Kusiita Muki
(Maáriki 10:1-12)

1 Yéesu ˆakamarikirye kuluusika masáare aya, akalooka fuma Galiláaya, akatamanya fuuru isi ya Yudéea nyambuko ya luuji lwa Yorodáani.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, uko akavahorya.
3 Vamwi va Mafarisáayo vakuuja noo muyera. Vakamuurya voosea, "Eri, Miiro yaruma muuntu kumureka muki waachwe sa kiintu chochoosi wuu?"
4 Akuuyirya akavasea, "Si munasoma tuku wuu? Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, aho ncholo, Muúmba 'ajáa avuumba muuntu mulume na muuntu muki,'[✡]
5 ne akasea, 'Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari muviri umwi.'[✡]
6 Sa jeyyo, si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwi. Jeyyo, ˆcheene akiluman'ya Muluungu, muuntu si ari nanukula tuku."
7 Aho, vakamusea, "Sa che de Músa aturumira kumwaandikira muki taláka no mureka?"[✡]
8 Yéesu akavasea, "Músa avarekera mundooreka vadala vaanyu, sa ufafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijáa jeyyo tuku.
9 Ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ˆari musiita muki waachwe koon si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, maa aloole muki wiingi, uwo kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu."
10 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, "Koon noo ˆviri jeyyo kwa muki na mulume, ni vyaangu kudiira kuloola!"
11 Yeeye akavasea, "Si voosi vari daha ruma ukiindya uhu tuku, maa kaa, vara ˆvaámbiririwaa ni Muluungu.
12 Vaantu viingi vavyaalwa matowáashi, viingi vabweeyyiwa matowáashi ni vaantu, na viingi valamula kuva matowáashi sa Utemi wa Kurumwii. Ura ˆari daha hokera ukiindya uhu ni uuhokere."

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Maáriki 10:13-16; Lúka 18:15-17)

13 Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kuri Yéesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya vara vaantu ˆvavareetáa.
14 Yéesu akavasea, "Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Kurumwii ni sa vaantu ˆvari ja ava vasinga."
15 Aho, Yéesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinuka aho haantu.

Kuheewa Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero
(Maáriki 10:17-31; Lúka 18:18-30)

[✡] **19:4** Laanga Ncholo 1:27. [✡] **19:5** Laanga Ncholo 2:24. [✡] **19:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 24:1.

16 Haaha, muuntu umwi akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, “Mukiindya, ni kiintu che kiija ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?”
17 Yéesu akamusea, “Sa che wookuunjurya kiintu kiija? Kwatiite umwi vii noo muuja. Kooni woosaaka upate nkaasu ya siku ^jisiina uhero, kwaatya ndairiri jaachwe.”
18 Uwo muuntu akamuurya, “Ulairiri urikwi?” Yéesu akamusea, “Kari wuúlaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku,
19 uvanyemye vala íyo na taáta waanyu, na mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
20 Uwo mutavana akamusea, “Ayo yoosi nayakwaatya, che kei chookeeheka kuri niini?”
21 Yéesu akamusea, “Kooni woosaaka uve usiina ^chakeeheka kwaako, tamanya ukavae iyoombe máari ^uri nojo na mpía ^uri turya uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntuube.”
22 Uwo mutavana ^akateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatukú vii ajáa.
23 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kuva viri vyafafa maatuku vii kwa vasúngaati kwiingira Utemii wa Kurumwii.
24 Kei ni kuvawyiira niise, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Mululungu.”
25 Vapooji ^vakateere ayo, vakatulu vala tulu vaala, maa vakamusea, “Ni ani de ^ari daha lamuririwa?”
26 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku, maa kaa, kwa Mululungu viintu vyoosi vyadáhikaa.”
27 Aho, Peéteri akamusea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba. Che turi turya?”
28 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, mpiindi viintu vyoosi ^viri bweeyyiwa ufya, Mwaana wa Muuntu kiikala ari ichuumbii ra kitemi ra nkongojima. Na nyuunyu vara ^muuntúubaa, kiikala muri machuumbii ikimi na yaviri moojilamuriira nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli.✡
29 Na kira muuntu ^areka nyuumba, au vaanaavo, au maruumbu, au taáta, au íyo, au vaana, au mawunda sa niini, hokera ari mara igana rimwi (100) kulookererya, na hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
30 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.

20

Lusímo lwa Vatumami Iwundii ra Misabíibu

1 Utemi wa Kurumwii, wiifwíine na muuntu ^ajáa na iwunda ra misabíibu. Uwo ajáa afuma namutóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe.
2 Akiirumira novo kuvariha mpía ya dináari imwi kwa siku, maa akavatwaala na iwundii raachwe ra misabíibu.
3 Mpiindi jo yuurira ng’oombe, akafuma, akashaana viingi viímire isóokwii baa murimo tuku.
4 Akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi na iwundii raani ra misabíibu mukatumame, na niini variha ndiri kira ^cheene Miiro yaruma.’

✡ **19:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20; Valáawi 19:18. ✡ **19:28** Laanga Danyéeli 7:9-14.

5 Jeyyo vakatamanya. Ʉwo mweeneiwʉnda akafuma kei mpiindi ja
mpoloonge, na mpiindi ja cháámuusi, akabweeyya vivira.
6 Baa mpiindi jo fyʉʉla ng'oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana
vaantʉ viingi viímire, maa akavuurya, 'Sa che mwiímire aha chobu baa
mʉrimo tʉkʉ?'
7 Novo vakamʉsea, 'Sa kusiina mʉʉntʉ ˆatʉhíire mʉrimo tʉkʉ.' Yeeye
akavasea, 'Baa nyuunyu tamanyi mʉkatʉmame iwundii raani ra misabíibu.'
8 ˆƗkafike niiwʉlo, mweeneiwʉnda ra misabíibu akamʉsea mʉtʉmami
ˆiímiriraa vatʉmami vaachwe, 'Vaanirire vatʉmami voosi ʉvarihe mʉsáala
waavo. Waandire na ʉra ˆakíimikiriirye fʉʉrʉ ʉra wa ncholo.'
9 Vara vatʉmami ˆvajáa vaheewa mʉrimo mpiindi jo fyʉʉla ng'oombe, kira
mʉʉntʉ akarihwa mpía ya dináari imwi.
10 Vara va ncholo ˆvakʉʉje, vakiisea rihwa vari ˆjiri foo kʉlookya vara
viingi. Maa kaa, kira mʉʉntʉ akarihwa mpía ya dináari imwi.
11 Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mʉng'ʉʉrira mweeneiwʉnda,
12 voosea, 'Vaantʉ ava ʉvahíire mʉrimo mpiindi jo fyʉʉla ng'oombe
vatúmamire kwa isaa rimwi vii. Ha de jooli ʉvaríhire hamwi na suusu
ˆtayímiriirye uruto wa mʉrimo na ivááva ra mwaasʉ chobu?'
13 Aho, ʉra mweeneiwʉnda akamʉsea ʉmwi waavo, 'Kijeengi, si
nakʉkwáatire matu tʉkʉ! Eri, si twaari twiirúmiire mariho ya mpía ya
dináari imwi tʉkʉ wʉʉ?
14 Sʉmʉla kira ˆkikʉtéire, wiitamanyirye. Niini naláʉmwiire kʉmʉheera ʉhʉ
akíimikiriirye hamwi na weewe.
15 Eri, Miiro si yaruma niini kutumia máari jaani ja ˆvyeene noosaaka tʉkʉ
wʉʉ? Eri, wookoona ʉsʉʉngʉ sa viintʉ niini naboohya inda wʉʉ?'"
16 Yéesu akamʉsea, "Jeyyo, vara va mukirii, kʉva vari va ncholo, na vara va
ncholo, kʉva vari mukirii."

Yéesu Yoolʉʉsa Inkwya na Ʉfʉfúʉko Waachwe lwa Katatʉ (Maáriki 10:32-34; Lʉka 18:31-34)

17 Mpiindi Yéesu ˆaambʉkáa na Yerusaléemu, ajáa avasʉmʉla vapooji
vaachwe ikimi na vavirí na ivarwii. Aho, akavasea,
18 "Ni kaambʉka tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa Mʉʉntʉ viikwa ari
mikonwii ya vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vakiindya va Miiro. Voovo lʉʉsa
vari irya akwye.
19 Kʉmʉkwaatya vari mikonwii ya vaantʉ si ˆvari Vayahúudi sa vamʉvae
mijeléedi na vamuning'in'ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye. Maa kaa, sikʉ ya katatʉ
fʉfʉka ari!"

Kʉloomba kwa Íyo Waala Yaakúupu na Yoohá ani (Maáriki 10:35-45)

20 Aho, íyo waala vaana va Sebedáayo akadoma na kʉri Yéesu hamwi na
vaana vaachwe, akamwiinamira, maa akamʉloomba amʉbweeyyirye kiintʉ
kimwi.
21 Yéesu akamuurya, "Che woosaaka?" Ne akasea, "Nooloomba vaana
vaani ava vavirí ʉmwi iikale mʉkono waako wa kʉmooso, na wiingi mʉkono
waako wa kʉlʉme Ʉtemii waako."
22 Yéesu akamʉsea, "Si wootaanga ˆcheene wooloomba tʉkʉ. Eri, daha mʉri
kʉnyweera ndʉvo ˆng'eene ndiri nyweera niini wʉʉ?" Vakasea, "Daha tʉri."
23 Yéesu akavasea, "Ndʉvo yaani kiinyweera mʉri, maa kaa, kwiikala
mʉkono waani wa kʉlʉme na wa kʉmooso si viri vyaani kʉvaheera tʉkʉ.
Nkalo ijo ni sa vara ˆviimiriwa neeja ni Taáta waani."

24 Vapooji vara viingi ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalarira vara vandau vaviri.
25 Maa kaa, Yéesu akavaanirira voosi, maa akavasea, “Mwamányire vakúúlu va vaantu si ˆvari Vayahúudi, vaviimirira vaantu vaavo na ngururu, na vakúúlu vaavo valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.”
26 Kuri nyuunyu si noosaaka vive jeyyo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu ˆyoosaaka ave mukúúlu kwaanyu, ni mpaka ave mutumami waanyu.✡
27 Kei, muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuva wa ncholo kwaanyu, ni mpaka ave mutúmwa waanyu.
28 Viivyo Mwaana wa Muuntu si uuja jo tumamirwa tuku, maa kaa, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvari foo.

Yéesu Yoohorya Vahoku Vaviri
(Maáriki 10:46-52; Lúka 18:35-43)

29 Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ˆviinukáa fuma Yeríiko, mpuka nkuulu ya vaantu ijáa yavatuuba.
30 Mbarimbari ya njira, vajáa viikyiire vahoku vaviri. ˆVakateere Yéesu yoolooka, vakatula isóso voosea, “Yéesu Mweenevyoosi, Sha Daúdi, tulaange na riiso ra wuuja!”
31 Mpuka ya vaantu ikavadalavya vareke tula isóso, maa kaa, voovo vakadoomererya tula isóso voosea, “Ee Sha Daúdi, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja aai!”
32 Yéesu akiima, maa akavaanirira yoosea, “Che moosaaka nivabweeyyirye?”
33 Novo vakasea, “Mweenevyoosi, toosaaka toone.”
34 Yéesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo. Hahara miiso yaavo yakatuunukuka, novo vakamutuuba.

21

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40; Yooháani 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika iturii ra Besifáage, Luulwii lwa Miseitúuni. Aho, Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri,
2 akavasea, “Tamanyi na iturii ˆririi aho mbere, na ˆmuri fika vii shaana muri ndákwi ˆyachúungirwe na mwaana waachwe. Jichunguli muundetere.
3 Koonи muuntu avuúriirye chochoosi musei, ‘Mweenevyoosi yoojisaaka,’ na uwo muuntu varekera ari chaangu.”
4 Masáare aya yafumira sa masáare ˆyaluuswa ni muláali na mutwe yakiimane,
5 “Vawyiire vaantu va múuji wa Sayúuni,
laangi Mutemi waanyu yookuuja!
Ahola na iivérekiirye ndákwi,
ˆng’eene iri hamwi na mwaana.”✡
6 Vara vapooji vaviri vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe ni Yéesu.
7 Vakiireeta ira ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ingo jaavo myoongwii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambuka.

✡ **20:26** Laanga Yooháani 13:12-17. ✡ **21:5** Laanga Sakaría 9:9.

8 Mpuka nkuulu ira ˆyamutuubáa vakaala ingo njirii na viingi vakatema
matáampi ya miti, maa vakaala njirii.
9 Vaantu vara ˆvajáa vamulóngoriire na vara ˆvamutuubáa, vatuláa isóso
voosea,
“Aduumbwe Sha Daúdi,
atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA!
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
10 Yéesu ˆakiingire Yerusaléemu, múuji woosi ukajimbuka maatuku vii. Aho,
vakaanda kiiyurya, “Uhu ni ani?”
11 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa na Yéesu vakavasea, “Uhu ni Yéesu muláali na
mutwe kufuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya.”

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Maáriki 11:15-19; Lúka 19:45-48; Yoohaani 2:13-22)

12 Yéesu akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva, akaanda vakibirya vaantu
voosi ˆvaváa iyoombe no wula viintu sa vamutoorere Ijuva. Akakundula
méesa ja vaantu ˆvawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu
ˆvaváa iyoombe njiva.
13 Aho, akavasea, “Masáarii ˆYari Mpeho vyaandikwa, ‘Nyuumba yani
kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu.’✡ Maa kaa, nyuunyu
mwiiváandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi.’✡”
14 Vahoku na vivete vajáa vuuja na Kaayii Njija na yeeye akavahorya.
15 Maa kaa, vakúulu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro ˆvakoone
viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyeene Yéesu abweeyyáa, kei na viintu vasinga ˆviimbáa
waámii ya Kaaya Njija voosea, “Aduumbwe Mwaana wa Daúdi,” vakakalala.
16 Aho, vakamusea, “Eri, si wooteera ˆcheene ava voouusa tuku wuu?”
Yéesu akavasea, “Hii. Si munasoma Masáare ˆYari Mpeho ˆcheene yauusa tuku
wuu? Yauusa,
‘Kwa milomo ya vaana vaduudi na nkuumbu,
wiikiimanirya duumbi.’✡”
17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji furu iturii ra
Besanía kuuntu ˆalaala uchiku uwo.

Musaambu Wookuuma
(Maáriki 11:12-14, 20-24)

18 Namutóondo vii mpiindi Yéesu ˆahinduká na múujii, akaavwa ni njala.
19 Aho, akoona musaambu mbarimbari ya njira, akuutamanyirya, maa
kaa, si ashaana kiintu tuku, akashaana masaambi vii. Aho akuusea, “Si
ukatuungire ndiiwa kei vii kaa tuku!” Haaho, musaambu ukanyaamala.
20 Vapooji vaachwe ˆvakoone jei, vakahwaalala maatuku vii voosea, “Jooli
vivíire musaambu unyaamale chaangu jei?”
21 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kooni muvíire na kuruma baa
kuva na kivundu tuku kura mitimii yaanyu, si muri daha tumama iki ˆkivíire
vii kuri uhu musaambu tuku. Maa kaa, daha muri kulusea ulu luulu, ‘Kuurika
ukafweitirwe mayiyii,’ novyo kuva viri jeyyo.
22 Chochoosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, koonimoo-
ruma, kipata muri.”

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Maáriki 11:27-33; Lúka 20:1-8)

✡ **21:9** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **21:13** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **21:13** Laanga Yeremía 7:11.
✡ **21:16** Laanga Sabúuri 8:2.

23 Yéesu ^akafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya Njija, maa akaanda kiindya. Aho, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi va Vayahúudi vakuuja na kuuntu ^akiindyáa, maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Na ni ani akuheera wiimiriri uhu?” 24 Yéesu akavasea, “Naani kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya masáare.

25 Ubatíiso wa Yooháani ni hai ^wafuma? Ni kurumwii baku kwa vaantu?” Vakaluusikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Kooni taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mumuruma?’

26 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ tookoofa mpuka ya vaantu, sa voosi vamuruma Yooháani ni muláali na mutwe wa Muluungu.”

27 Sa jeyyo vakamusea Yéesu, “Iyau, si tamányire tuku.” Ne akavasea, “Baa niini si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku.”

Lusímo lwa Vaana Vaviri

28 “Jooli mookoona? Muuntu umwi ajáa atiite vaana vaviri. Akamudomera ndaambere, maa akamusea, ‘Mwaana waani, tamanya ukatumame iwundii ra sabíibu isiku.’

29 Mwaana waachwe akamutatula yoosea, ‘Si ndiri doma tuku!’ Mpiindi ^jikalooke, akavalanduula miryuungu yaachwe akatamanya.

30 Aho, ura moosi akamudomera mwaana waachwe wiingi akamuwyiira vivira. Uwo akamurumira yoosea, ‘Taáta tamanya ndiri,’ maa kaa, si atamanya vii kaa tuku.

31 Ni arikwi kati ya ava vaviri ^atumama kira ^cheene taáta waavo asaakáa?” Novo vakamusea, “Ni ura wa ncholo.” Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, vasaankan’yi kóodi na vahéngeeti voovalongorera kiingira na Utemii wa Muluungu.

32 Yooháani uuja na kwaanyu kuvoonekya njira ya uwoloki, nyuunyu si mumuruma tuku, maa kaa, vasaankan’yi kóodi na vahéngeeti vamuruma. Baa neembe moona ayo, mpiindi ^jikalooke si mwavalanduka na mumurume tuku.

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na Varimi Vavi
(Maáriki 12:1-12; Lúka 20:9-19)

33 Teereri lusímo lwiingi. Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na iwunda. Aho iwundii raachwe, ajáa ahaanda misabíibu, akariingirirya lukaande, akasiimba iduundu ro fuunchira sabíibu so tengenesera diváai na akajeenga kivaanda kiliihi cho rindirira. Aho, akavakojya varimi iro iwunda, maa yeeye akakera njira.

34 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akavatuma vatumami vaachwe vakasumule haantu haachwe ha ndiiwa fuma kwa avo varimi.

35 Vara vaantu ^vakojiwa vakavakwaata vara vatumami, umwi vakamuvaa, wiingi vakamuulaa na wiingi vakamuvaa na mawye.

36 Aho, mweeneiwunda akatuma vatumami viingi ^vari foo kulookya vara va ncholo, novo vakavabweeyyirya uvi vivira.

37 Lo kiimikirirya akamutuma mwaana waachwe na kwaavo kunu yookiisea, ‘Kumunyemya vari mwaana waani.’

38 Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone mwaana waachwe vakiiwyiira, ‘Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Hendi tumuulae, maa upaari waachwe uve wiiswi!’

39 Jeyyo, vakamukwaata, vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa.
40 Haaha ˆarii kuuja mweeneiwunda ra misabíibu, nii jooli arii vabweeyya avo vauntu avakojya?”
41 Vakamusea, “Na nkalari vamala arii avo vavi! Aho, vakojya arii iwunda ra misabíibu vauntu viingi ˆveene viindoomuriha ndiiwa mpiindi jo chwa.”
42 Yéesu akavasea, “Eri, si munasoma Masáare ˆYarii Mpeho ˆcheene yaluusa tuku wuu?
‘Iwye ˆrasiitwa nii vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.
IJUVA atúmamire isáare iri,
noro rabooha na nii iyeni maatuku vii miiswii yiitu.’✡
43 Sa jeyyo, nii kuvawyiira niise, Utemi wa Muluungu seyyiwa uri kwaanyu, na heewa varii vauntu va isi jiingi ˆveene varii daha kuvyaala ndiiwa jaachwe.
44 Kira muuntu ˆawíjaa mweeri ya iwye iri, ng’enyekang’enyeka ari, na ura ˆriri muwyiira chinika arii kamwi.”✡
45 Vakúulu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo ˆvakateere símo ja Yéesu, maa vakataanga nii voovo joovaluusa.
46 Vakasaaka njira yo mukwaata, maa kaa, vakoofa ira mpuka ya vauntu sa vamoonáa ja mulá̱ali na mutwe wa Ijuva.

22

Lusímo lwa Ngovi ya Ilóola (Lúka 14:15-24)

1 Yéesu akaluusika na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea,
2 “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na mutemi umwi ˆajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya mwaana waachwe.
3 Akavatuma vatumami vaachwe, vakavaaniriire vara vauntu ˆajáa avaláarikire vuuje na ngovii, novo vakasiita kuuja.
4 Akatuma vatumami viingi kei, akavasea, ‘Vasei vara ˆvaláarikirwe, ngovi yahúmwiire sa nyuunyu, nahúmwiire baa siinja nkabaako jaani ja ng’oombe na njiiku ˆjanona. Teengi na ngovii.’
5 Vara ˆvaláarikirwe baa si vavikwaatya tuku, vakiilookera, umwi na iwundii kwaachwe, wiingi na mirimwii yaachwe.
6 Viingi vakavakwaata vara vatumami, vakavabweeyyirya vyaviiha na vakavuulaa.
7 Ura mutemi akakalala maatuku vii, akatuma mpuka ya valwi nkoondo vaachwe ikavamala vara vuulai, na múuji waavo vakuumala na mooto.
8 Aho, akavasea vatumami vaachwe, ‘Ngovi ya ilóola yahúmwiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ˆnavalaarika si vavalwa viima neeja vuuje tuku.
9 Haaha tamanyi na kuuntu njira ˆjalumana, mumulaarike kira muuntu ˆmuri moona uuje na ngovii.’
10 Aho, vara vatumami vakafuma vakadoma na kuuntu njira ˆjalumanira, vakavateengya vauntu voosi ˆvavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema vayeni.
11 Maa kaa, mutemi ˆakiingire sa avoone vayeni va ngovi, akamoona muuntu umwi asiina ingo ya ngovi ya ilóola.
12 Mutemi akamuurya, ‘Kijeengi, jooli wiíngiire na kunu baa ingo ya ngovi tuku?’ Ura muuntu ajáa asiina cho luusa tuku.

✡ **21:42** Laanga Sabúuri 118:22-23. ✡ **21:44** Laanga Isáaya 8:14-15; Danyéeli 2:31-45.

13 Aho, mʉtemi akavasea vatʉmami vaachwe, ‘Muchuungi mikono na mawʉlʉ na mʉmʉfweite na weerwii kʉrɨ na kilwiirya, ʉko kʉva kʉrɨ na kɨrɨro no sha mayeo.’
14 Sa vara ˆvaanɨrɨrwa nɨ foo varɨ, maa kaa, vara ˆvasaawʉlwa nɨ vake.”

Kʉrɨha Kóodi kwa Kaisáari
(Maáriki 12:13-17; Lʉ́ka 20:20-26)

15 Aho, Mafarisáayo vakatamanya, maa vakɨ̈ta noo kiimya neeja mʉryʉʉngʉ wo mʉkwaata kwa masáare yaachwe mweeneevyo.
16 Vakavatʉma vapooji vaavo hamwɨ na vaantʉ va mʉtemi Heróode voosea, “Mukiindya, takʉmányire weewe nɨ mʉʉntʉ ˆulʉ́ʉsaa kimáárɨ, na wakíindyaa njɨra ya Mʉlʉʉngʉ kwa kimáárɨ baa sɨ ʉláangaa ʉkʉ́ʉlʉ wa mʉʉntʉ tʉkʉ. Weewe sɨ ʉláangaa buuwo tʉkʉ.
17 Hoonɨ tʉwyɨ̈re, joolɨ wookoona? Ndairiri jaruma mʉʉntʉ arɨhe kóodi kwa Kaisáari, bakʉ tʉkʉ?”
18 Maa kaa, Yéesu kʉnʉ yootaanga mɨryʉʉngʉ yaavo mɨvɨ, akavasea, “Nyu-unyu vakweembi, amwɨ mooyera kʉʉntea?
19 Hoonɨ nyonekyi mpía yo rɨhɨra kóodi.” Maa vakamʉretera mpía ya dináari.
20 Ne akavuurya, “Buuwo ɨhɨ na irina ɨrɨ nɨ vya ani?”
21 Vakamʉsea, “Nɨ vya Kaisáari.” Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, vya Kaisáari mʉheeri Kaisáari, na vya Mʉlʉʉngʉ mʉheeri Mʉlʉʉngʉ.”
22 ˆVakateere jeyyo, vakahwaalala maatʉkʉ vii. Aho, vakamʉreka, vaki-ilookera.

Kʉloola na ~~Ufʉfʉ́ʉko~~
(Maáriki 12:18-27; Lʉ́ka 20:27-40)

23 Sikʉ yɨ̈yo, Masadukáayo, noo kʉsea vara ˆvaséaa kusiina kʉfʉfʉka tʉkʉ, vakʉʉja na kʉrɨ Yéesu. Aho, vakamʉsea,
24 “Mukiindya, Mʉ́sa asea, ‘Koonɨ mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tʉkʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale ʉwo mʉlala sa amʉvyaarɨre vaana mwaanaavo ʉra ˆaakwya.’✡
25 Haaha mɨ̈tʉ kʉjáa kwatɨ̈te vaana valʉme mufungatɨ va mʉʉntʉ ʉmwɨ. ~~Ʉ~~ra wa ndaambere akaloola muki, ʉhʉ akakwya, na sa viintʉ ajáa asiina mwaana, akamʉrekera mwaanaavo ʉra mʉlala.
26 Kɨintʉ kɨ̈kyo kikafʉmira kwa mwaanaavo wa kavɨrɨ, na wa katatʉ, na fʉʉrʉ wa mufungatɨ.
27 Maa reerʉ, ʉra mʉʉntʉ muki ne akawulala.
28 Haaha, sikʉ ɨra ya ʉfʉfʉ́ʉko ʉra mʉʉntʉ muki nɨ muki wa ani arɨ kʉva? Sa voosi mufungatɨ vamʉloola.”

29 Yéesu akavasea, “Mwahóniirye sa sɨ mʉmányire Masáare ˆYarɨ Mpeho na ngururu ja Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
30 Mpɨ̈ndɨ ja ʉfʉfʉ́ʉko, vaantʉ sɨ vakalóorire noo loolwa tʉkʉ, voovo kʉva varɨ ja mirimʉ miija ya kurumwii.
31 Maa kaa, kwa ʉfʉfʉ́ʉko wa vaantʉ ˆvaakwya sɨ mʉnasoma kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆavawyɨ̈ra, yoosea,

---

✡ **22:24** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 25:5-6.

32 ‘Niinɨ nɨ Mʉluungʉ wa Aburaháamu, Mʉluungʉ wa Isaka, Mʉluungʉ wa Yaakúupu tʉkʉ wʉʉ’?✡ Yeeye sɨ Mʉluungʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ, yeeye nɨ Mʉluungʉ wa ˆvarɨ nkaasʉ.”*
33 Mpuka ya vaantʉ ˆvakateere jei, vakahwaalariwa nɨ ukiindya waachwe.

Ʉlairiri Mʉkʉulʉ Kʉlookya Yoosi
(Maáriki 12:28-34; Lʉ́ka 10:25-28)

34 Mafarisáayo ˆvakateere Yéesu avatúunikire mɨlomo Masadukáayo, maa vakiijiinga hamwɨ.
35 Ʉmwɨ waavo ˆmweene ajáa mukiindya wa Miiro akamuurya Yéesu ko mʉyera,
36 “Mukiindya, ʉrɨkwɨ noo ʉlairiri mʉkʉulʉ kʉrɨ Miiro ya Mʉluungʉ?”
37 Yéesu akamʉsea, “ ‘Mweende IJʉVA Mʉluungʉ waako na mʉtɨma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mʉryʉungʉ waako woosi.’✡
38 Ʉhʉ noo ʉlairiri wa ncholo na mʉkʉlʉkʉulʉ.
39 Ʉlairiri wa kavɨrɨ wiifwíine na ʉwo, ‘Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡
40 Miiro na valáali na mʉtwe voosi, mwaariryo waavo nɨ ndairiri iji ivɨrɨ.”

Masía nɨ Mweenevyoosi na Mwaana wa Daúdi
(Maáriki 12:35-37; Lʉ́ka 20:41-44)

41 Mafarisáayo ˆvakiijiinge hamwɨ, Yéesu ajáa avuurya,
42 “Joolɨ moomwiirirkana Masía? Yeeye nɨ mwaana wa ani?” Vakamʉsea, “Mwaana wa Daúdi.”
43 Ne akavasea, “Joolɨ de Daúdi kati ˆalʉʉsɨkáa ko longoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja amwaanɨrɨra, ‘Mweenevyoosi’? Yeeye asea,
44 ‘IJʉVA amʉsea Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nɨvavɨike vavɨ vaako,
vave ɨsɨ ya majeo yaako.” ’✡
45 Haaha koonɨ Daúdi yoomwaanɨrɨra, ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de joolɨ Masía arɨ kʉva mwaana wa Daúdi?”
46 Kusiina mʉʉntʉ ˆadaha kumuuyirya isáare tʉkʉ. Na kwaandɨra sikʉ ɨyo, kusiina ˆayera kumuurya kei tʉkʉ.

23

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Maáriki 12:38-40; Lʉ́ka 11:37-52; 20:45-47)

1 Aho, Yéesu akɨɨsea ɨra mpuka ya vaantʉ hamwɨ na vapooji vaachwe,
2 “Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vatɨɨte wiimiriri wo vakiindya vaantʉ Miiro ya Mʉ́sa.
3 Jeyyo, mwasaakwa mʉvatuube kɨra kɨintʉ ˆvoovawyɨɨra. Maa kaa, karɨ mʉvatuube ˆcheene voobweeyya tʉkʉ, sa sɨ vatúubaa kɨra ˆvaváriyʉlaa tʉkʉ.
4 Voovo vachúungaa miriwa mɨkʉulʉ na vavavérekyaa vaantʉ, maa kaa, voovo veeneevyo sɨ vasáakaa kwɨɨyɨnʉla baa na imaamba vii tʉkʉ kwɨɨseesya.

✡ **22:32** Laanga Ufumo 3:6. * **22:32** ***sɨ Mʉluungʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ, yeeye nɨ Mʉluungʉ wa ˆvarɨ nkaasʉ:*** Mpɨindi Mʉluungʉ ˆalʉʉsáa jei, ava vaantʉ vajáa vaakwya kalɨ vii. Haaha kɨintʉ Mʉluungʉ ˆalʉʉsa aha, ava vaantʉ nɨ nkaasʉ vari kimʉtima hamwɨ na yeeye. ✡ **22:37** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:5. ✡ **22:39** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **22:44** Laanga Sabúuri 110:1.

5 Viintu vyoosi vabwéeyyaa sa vaantu voone. Vaténgeneshaa nkova jawariha ^vaandika Miiro,✡ maa de vandookiivikira vipáamii na mikonwii. Kei, valíihyaa ndihi ja mikáwo ja ingo jaavo kulookya ja viingi. 6 Veenda kwiikala haantu ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii.
7 Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantu vavaniriire, ‘Ee Mukiindya.’
8 Maa kaa, nyuunyu kari mwaánirirwaa mukiindya tuku, sa mwatiite Mukiindya umwi vii na nyuunyu voosi ni vanduu.
9 Na nyuunyu kari mumwaániriraa muuntu yoyoosi taáta aha weerwii tuku, sa mwatiite Taáta umwi, yeeye ni kurumwii ari.
10 Kari mwaánirirwaa mukiindya tuku, sa mwatiite mukiindya umwi, ne noo Masía.
11 Mukúulu kuri nyuunyu kuva ari mutumami waanyu.
12 Ura ^iiyámbukyaa, kiimiwa ari, na ura ^iikíimyaa, kaambukiwa ari.

Yéesu Yoodalavya Ukweembi wa Mafarisáayo (Maáriki 12:40; Lúka 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 Maa kaa, ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachuungira vaantu weerwii ya Utemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo si mwiingiraa tuku, na vara ^voosaaka kwiingira muvakítiraa.
[
14 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhiraa nyuumba ja valala, na kwa ukweembi mwamulóombaa Muluungu vilihi. Sa jeyyo, heewa muri irya ^ralookya.]
15 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakéraa njira kuri isi na mayiyii moosaakira muuntu umwi atuube díini yaanyu, na ^ari vatuuba mwamubwéeyyaa ave wa Jehénamu mara kaviri kulookya nyuunyu!
16 Mpolai nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa kooni muuntu iiláhire kwa Kaaya Njija ya Ijuva si kiintu tuku. Maa kaa, kei mwaséaa kooni muuntu iiláhire kwa saháabu ya Kaaya Njija uwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.
17 Nyuunyu vahoku vakookoyo, ni kirikwi noo kikúulu, saháabu baku Kaaya Njija ira ^itálaryaa saháabu ive njija mbere ya Muluungu?
18 Kei mwaséaa, ‘Kooni muuntu iiláhire kwa masabáahu si kiintu tuku, maa kaa, kooni muuntu iiláhire kwa mpóryo ^iri mweeri yaachwe, uwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.’
19 Nyuunyu vahoku, ni kirikwi noo kikúulu, ira mpóryo baku masabáahu ira ^yookiibweeyya mpóryo ive njija mbere ya Muluungu?
20 Haaha muuntu yoyoosi ^iiláhaa kwa masabáahu, uwo iiláhaa kwa masabáahu na viintu vyoosi ^viri mweeri yaachwe.
21 Muuntu yoyoosi ^iiláhaa kwa Kaaya Njija, iiláhaa kwa iyo Kaaya na kwa ura ^iíkalaa isii yaachwe.
22 Na ura ^iiláhaa kwa kurumu, iiláhaa kwa ichuumbi ra Muluungu na kwa yeeye ^iíkalaa mweeri ya iro ichuumbi.
23 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwatóolaa rimwi ra maluundu ikimi ya faai, biinsáari na jíira na kunu mooreka masáare ya kikomikoomi ya Miiro ya Muluungu baa ja

✡ **23:5** Laanga Ufumo 13:1-16; Nkumbukira ya Miiro 6:4-9; 11:13-21.

ʉwoloki, kʉlaanga na riiso ra wʉʉja na kuruma. Ivyo noo viintʉ ˆvyasaakwa mʉtʉmame, na baa kei, karɨ mʉreke aya yɨingɨ tʉkʉ.
24 Nyuunyu valongooli vahoku. Mwasúʉjaa vidúúdu, kʉnʉ moomerya ngamía!
25 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉndoosuunta ndʉvo na sahá ani kwa weerwii, maa kaa, isii jamema kʉnyahɨra máari na ʉláku.
26 Weewe Mʉfarisáayo mʉhoku, suunta ta isii ya ndʉvo, maa de weerwii ya ndʉvo kʉsʉʉntɨke.
27 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉrɨ ja mbɨrííra ˆjahakwa chokáa, jira ˆjoónekanaa jabooha weerwii, kʉnʉ jamema makúfa ya vaantʉ ˆvaakwya na waavu wa mavala ˆyiísimiresimire.
28 Nɨ viivyo, kɨweerwii moónekanaa ja vaantʉ vawoloki, maa kaa, isii mwamema ʉkweembi na kuwuna miiro.
29 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉndoojeengerera mbɨrííra ja valáali na mʉtwe va Ijʉva no bohererya mbɨrííra ja vaantʉ vaaja.
30 Na mwaséaa, ‘Ngaarɨ tʉjáa twiikala mpɨindɨ ya vala baaba wiitʉ, ngaarɨ sɨ tatʉmaman’ya mʉrɨmo wo kiita sakami ya valáali na mʉtwe va Ijʉva tʉkʉ.’
31 Kwa njɨra ɨyo moónekyaa nyuunyu mʉrɨ vaana va vara ˆvavʉʉláa valáali na mʉtwe va Ijʉva.
32 Haaha marikiriryi mʉrɨmo mʉvɨ ˆmweene vala baaba waanyu vaanda.
33 Nyuunyu nɨ njoka, nyuunyu nɨ mbyaala ya nyororooda! Joolɨ mʉrɨ neha kʉheewa irya ro twaalwa na Jehénamu?
34 Ɨkɨ noo ˆchooreka navatúmɨraa valáali na mʉtwe, vaantʉ ˆvarɨ na tooti na vakiindya. Vamwɨ vʉʉlaa mʉrɨ noo vaning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ vakwye, vɨingɨ vavaa mʉrɨ mɨjeléedi masinagóogii yaanyu na vɨingɨ vatuuba mʉrɨ fuma múuji ʉhʉ fʉʉrʉ wɨingɨ.
35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ˆyiitwa aha weerwii ɨve mweeri yaanyu, keende sakami ya Abéeli mʉwoloki, fʉʉrʉ sakami ya Sakaría mwaana wa Barakía, ʉra ˆmwamʉʉlaa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja.✡
36 Kɨmaarɨ noovawyɨira, aya yoosi kʉʉja yarɨ mweeri ya mbyaala ɨhɨ!

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu (Lúka 13:31-35)

37 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉúlaa valáali na mʉtwe na ˆvávaa na mawye vara ˆvatúmwaa kwaako. Nɨ kangaɨ nasáakaa vasaankan’ya vaana vaako ja nkʉkʉ viintʉ ˆɨkúnɨkɨrɨraa nchʉúrʉ jaachwe mbavii jaachwe, maa kaa, weewe wasiita?
38 Laanga nyuumba yaako yarékirwe ntʉhʉ na nkɨva.
39 Sa noovawyɨira, sɨ mʉkaanyɨíne kei tʉkʉ fʉʉrʉ mpɨindɨ ɨra ˆmʉkaséire, ‘Atalariwa yeeye, ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA.’✡”

24

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva (Maáriki 13:1-2; Lúka 21:5-6)

✡ **23:35** Laanga Ncholo 4:8; 2 Masáare ya Mpɨindɨ 24:20-22. ✡ **23:39** Laanga Sabúuri 118:26.

1 Yéesu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na mpiindi ˆiilookeráa, vapooji
vaachwe vajáa vamʉdomera, vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija.
2 Aho, Yéesu akavasea, “Hii, majuumba aya yoosi, mwayiíne. Kimaari
noovawyiira, kusiina iwye baa rimwi ˆriri chaala mweeri ya iwye riingi tukʉ.
Mawye yoosi vuu girimʉlwa yari!”

Uturikiri ˆWookuuja
(Maáriki 13:3-13; Lúka 21:7-19)

3 Mpiindi Yéesu ˆajáa iíkyiire Luulwii lwa Miseitúuni, vapooji vaachwe
vajáa vamʉdomera na kijiraawii vakamuurya, “Tʉwyiire ni naadi aya
masáare yoosi ˆyari fumira? Ni ishára che ˆjiri koonekya kuuja kwaako na
kuhererrerya kwa mpiindi?”
4 Yéesu akavasea, “Laangi neeja kari muuntu avakoovere tukʉ.
5 Vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa irina raani, kira umwi yoosea ‘Niini noo
Masía,’ novo vakoovera vari ˆvari foo.
6 Teera muri nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi, kari moófaa tukʉ, sa
aya yoosi ni mpaka yafumire, maa kaa, ura uhero ukaari.
7 Isi kiinʉla iri nkoondo na isi yiingi, na utemi umwi kiinʉla uri nkoondo na
utemi wiingi. Kʉva kʉri na njala ya imalo na vitiíntima haantu haantu.
8 Ivi vyoosi noo ja ncholo vii ya usuungu wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Aho, vakwaatya vari mikonwii ya vaantu sa muturikiriwe na muulawe.
Isi joosi vasuula jiri sa irina raani.
10 Mpiindi ijo, vaantu ˆvari foo valanduka vari kuruma kwaavo, novo
kiivarinduka veende na kiisuula vari.
11 Valáali na mutwe va uloongo ˆvari foo fumira vari na koovera vari vaantu
ˆvari foo.
12 Sa viintu kuwuna miiro kʉri koongereriwa, kweenda kwa vaantu ˆvari
foo hola kʉri.
13 Maa kaa, ura ˆari yimirirya fuuru uhero noo ˆari lamuririwa.
14 Masáare Maaja ya Utemi variyʉlwa yari kʉri weeru yoosi, sa isi joosi
vataange kimáári cha Masáare Maaja. Aho, de kʉra kukiimikirirya kuuje.

Usaambu ˆWaviihaviiha
(Maáriki 13:14-23; Lúka 21:20-24)

15 Haaha muri koona ‘unyanyi ˆuréetaa usaambu ˆwaviihaviiha’ wiímire
Haantu Haaja,[✡] usaambu ura ˆwaluuswa ni Danyéeli muláali na mutwe wa
Ijʉva, ura ˆyoosoma ataange,
16 vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.
17 Yoyoosi ˆari ikekeerii kari akiime na isi ji atoole chochoosi nyuumbii
tukʉ.
18 Ura ˆari iwundii, kari ahinduke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tukʉ.
19 Ni mpolai kwa vara ˆvari kʉva varuto na ˆviindookoonkya sikʉ ijo.
20 Loombi sa kutiija kwaanyu kudiire kʉva mpiindi ja mpeho au sikʉ ya
Sabáato.
21 Sa sikʉ ijo kʉva kʉri na uturikiri mukuulu ˆmweene si unafumira keende
kwaanda kwa weeru mpaka isikʉ, na baa si luu ukafumiire kei tukʉ.
22 Ngaari sikʉ ijo si jiri keehiwa, ngaari kusiina muuntu baa umwi ˆahona
tukʉ. Maa kaa, sa vara vaantu ˆavasaawula, ajikeehya sikʉ ijo.
23 Mpiindi ijo, kooni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha,’ au ‘La!
Nuura hara,’ kari murúmaa tukʉ.

✡ **24:15** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

24 Sa fɯmɨra varɨ vala masía va ɯloongo, na valáali na mɯtwe va ɯloongo,
voovo bweeyya veende ishára nkɯɯlɯ na viintɯ ˆvihwáalaryaa sa vavakoo-
vere baa vara ˆvasaawɯlwa koonɨ viri dahɨka.
25 Laangi navawyɨ́rɨ́ɨre, kati ˆyakaarɨ fɯmɨra.
26 Sa jeyyo, koonɨ mɯɯntɯ avawyɨ́rɨ́ɨre, ‘La! Nɯɯra kɯra ɨsɨ ya ibaláángwii,’
karɨ mɯdómaa tɯkɯ, au ‘La! Nɯɯra kɯra mberii,’ karɨ murúmaa tɯkɯ.
27 Sa ja ˆvyeene lɯlávo lwafúmaa itɯɯmba lɯkoonekana fɯɯrɯ ɯsweero, jeyyo
noo ˆvyeene viri kɯva kɯɯja kwa Mwaana wa Mɯɯntɯ.
28 Haantɯ kɯrɨ na maka ˆikwíire, noo kɯɯntɯ nkuumba jilɯ́manɨraa.

Kɯɯja kwa Mwaana wa Mɯɯntɯ
(Maáriki 13:24-27; Lɯ́ka 21:25-28)

29 Uturikiri wa sikɯ ijo ˆɯrɨ looka vii,
‘Mwaasɯ kɯnɨkɨrɨrwa ɯrɨ,
na mweeri sɨ ɯrɨ fala tɯkɯ,
nyényeeri nojo kuwya jiri fuma kurumwii,
na ngururu ja kurumu singɨsɨka jiri.’✡
30 Aho, ishára ya Mwaana wa Mɯɯntɯ koonekana ɨrɨ kurumwii,✡ na ɨsɨ
joosi ja weerɯ rɨra jiri no myaaha. Novo moona varɨ Mwaana wa Mɯɯntɯ
yookɯɯja machwii na ngururu na nkongojima nkɯɯlɯ.
31 Yeeye tɯma arɨ mirimɯ yaachwe miija kwa sawúti nkɯɯlɯ ya ntununu,
noyo jiinga ɨrɨ vara ˆvasaawɯlwa fuma mavaru yanɨ ya weerɯ, fuma utulo
waasɨ fɯɯrɯ utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Mɯsaambu
(Maáriki 13:28-31; Lɯ́ka 21:29-33)

32 Ikiindyi fuma kwa mɯsaambu. Matáampi yaachwe koonɨ yavɨ́ire na
nchúundo na yaándire tɯrɨka, mwatáangaa mpɨ́ndɨ ja irɯtɨra jaséngerɨ́ire.
33 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmɯrɨ koona viintɯ ivi vyoosi, taangi aséngerɨ́ire, jira
mpɨ́ndɨ jafíkire aha mɯryaangwii.
34 Kɨmaarɨ noovawyɨ́ra, mbyaala ɨhɨ sɨ ɨrɨ looka tɯkɯ kende masáare aya
yoosi sɨ yanafɯmɨra.
35 Kurumu na weerɯ looka jiri, maa kaa, masáare yaanɨ sɨ yarɨ looka vii kaa
tɯkɯ.

Kusiina ˆAmányire Sikɯ na Mpɨ́ndɨ ˆArɨ Kɯɯja Yéesu Tɯkɯ
(Maáriki 13:32-37; Lɯ́ka 17:26-30, 34-36)

36 Maa kaa, kusiina ˆamányire sikɯ ɨyo baa sáa ɨyo tɯkɯ, baa mirimɯ miija
ya kurumwii, na Mwaana wa Mɯɯntɯ tɯkɯ, ˆmweene amányire nɨ Taáta
yeemweene vii.
37 Ja ˆvyeene ijáa mpɨ́ndɨ ja Núhɯ, noo ˆvyeene viri kɯva baa kɯɯja kwa
Mwaana wa Mɯɯntɯ.
38 Sikɯ jira de garíka yaande, vaantɯ varijáa no nywa, valoolwáa no loola,
fɯɯrɯ sikɯ ɨra Núhɯ ˆɨngɨra na safíinii.
39 Avo vaantɯ sɨ vajáa vamányire kɨ́ɨntɯ chochoosi tɯkɯ fɯɯrɯ garíka
ɨkavakɯnɨkɨrɨra, noo jeyyo ˆviri kɯva baa kɯɯja kwa Mwaana wa Mɯɯntɯ.
40 Vaantɯ vavɨrɨ veera varɨ iwundii, ɯmwɨ sɯmɯlwa arɨ na wɨ́ngɨ rekwa arɨ.
41 Vaantɯ vaki vavɨrɨ kɯva varɨ voosha, ɯmwɨ sɯmɯlwa arɨ na wɨ́ngɨ rekwa
arɨ.
42 Haaha mwɨ́ɨme neeja mpɨ́ndɨ joosi, sa sɨ mɯmányire nɨ sikɯ ɨrɨkwɨ ˆarɨ
kɯɯja Mweenevyoosi waanyu tɯkɯ.

✡ **24:29** Laanga Isáaya 13:10; 34:4; Yoéeli 2:10. ✡ **24:30** Laanga Danyéeli 7:13-14.

43 Maa kaa, taangi isáare ɨrɨ: ngaarɨ mweenenyuumba ataanga nɨ mpɨɨndɨ che nuuchikʉ mwiívi ˆarɨ kʉʉja, ngaarɨ akeesha, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ɨbokwe tʉkʉ.
44 Jeyyo, baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwɨímɨre neeja mpɨɨndɨ joosi, sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpɨɨndɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ.

Lusímo lwa Mʉtʉmami ˆArɨ Matu
(Lʉ́ka 12:41-48)

45 Nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arekerwa mʉrɨmo wo vɨɨmɨrɨra viivaachwe nɨ mweenenyuumba waachwe na avaheere vatʉmami chóorya mpɨɨndɨ ˆjasaakwa?
46 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpɨɨndɨ ˆarɨ hɨndʉka.
47 Kɨmaarɨ noovawyɨira, mweenenyuumba waachwe mʉvɨika arɨ ʉwo mwiimiriri ɨɨmɨrɨre viintʉ vyaachwe vyoosi.
48 Maa kaa, koonɨ ʉwo mʉtʉmami nɨ mʉvɨ, sea arɨ mutimii waachwe, ‘Mweenenyuumba waanɨ kiikala iise ʉko sikʉ ˆjiri foo,’
49 aho, kaanda arɨ kʉvavaa vatʉmami viivaachwe noo rya no nywa na vareevi.
50 Aho, mweenenyuumba wa ʉwo mʉtʉmami kʉʉja arɨ sikʉ ˆng’eene ʉwo mʉtʉmami sɨ yookoona kʉʉja arɨ na sáa sɨ ˆɨɨmányire.
51 Mʉkera arɨ ʉwo mʉtʉmami mahoongehoonge na mʉvɨika arɨ hamwɨ na vakweembi, kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva koorɨra no sha mayeo.

25

Lusímo lwa Vanjalʉ Ikimi

1 Mpɨɨndɨ ijo, Ʉtemi wa Kurumwii kwiifwaana ʉrɨ na lusímo ʉlʉ. Sikʉ ɨmwɨ vanjalʉ ikimi, vajáa vatoola vimʉrɨ vyaavo vakatamanya no musingirirya mweenengovi.
2 Vasaano va avo vanjalʉ nɨ vakoókoyo vajáa, na vasaano vajáa vatɨɨte tooti.
3 Mpɨɨndɨ vara vakoókoyo ˆvasʉmʉláa vimʉrɨ vyaavo, sɨ vajáa vasʉmʉla makuta tʉkʉ.
4 Maa kaa, mpɨɨndɨ vara ˆvajáa na tooti ˆvasʉmʉláa vimʉrɨ vyaavo, vajáa vasʉmʉla makuta saamii jaavo yo koongererya.
5 Mweenengovi ˆakachereve kʉʉja, vara vanjalʉ voosi vakawoojerera na vakalaala.
6 Uchikʉ katɨ kʉkava na isóso, ‘Laangi mweenengovi nʉ afíkire, tamanyi mʉkamusingirirye!’
7 Aho, vara vanjalʉ voosi vakiinʉka, vakatengenesha vimʉrɨ vyaavo.
8 Vara vakoókoyo vakavasea vara ˆvarɨ na tooti, ‘Tʉkeeheryi makuta yaanyu kiduudi, vimʉrɨ viiswi vyoorima.’
9 Kɨrɨ vyoova jeyyo, vara ˆvarɨ na tooti vakavasea, ‘Sɨ jeyyo tʉkʉ, makuta sɨ yarɨ tʉtoosha suusu na nyuunyu tʉkʉ. Nɨ vyaangʉ mʉdome na kwa vara ˆvávaa iyoombe, mukiiwʉrɨre.’
10 Na mpɨɨndɨ avo ˆvadomáa noo wʉla makuta, mweenengovi akʉʉja, na vara ˆvajáa viímiirye neeja vakɨingɨra hamwɨ ne na haantʉ ngovi ˆyaveeráa na mʉryaango ʉkachuungwa.
11 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, vara vanjalʉ vɨingɨ novo vakʉʉja. Vakaanɨrɨra, ‘Mʉkúlʉ! Mʉkúlʉ! Tʉyʉʉrɨre mʉryaango!’
12 Maa kaa, mweenengovi akavasea, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨira, sɨ navamányire tʉkʉ!’

13 Ivi, noo ˆvyeene viri kʉva, sa jeyyo, mʉlaange neeja sa sɨ mʉmányire sikʉ au sáa tʉkʉ.

Lusímo lwa Vatʉmami ˆVaheewa Mpía (Lʉ́ka 19:11-27)

14 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ʉlʉ. Kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ˆasaakáa akere njɨra. Akavaanɨrɨra vatʉmami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangirirye.

15 Ʉmwɨ akamʉheera taláanta* isaano na wiingɨ ivɨrɨ na wiingɨ ɨmwɨ, kɨra mʉʉntʉ akamʉheera ja ˆvyeene lʉvɨro lwaachwe lʉrɨ. Aho, maa yeeye akakera njɨra.

16 Ʉra ˆaheewa taláanta isaano, chaangʉ akaanda jitʉmamɨra jira mpía, maa akapata taláanta jiingɨ isaano.

17 Jeyyo baa ʉra wa ivɨrɨ akapata jiingɨ ivɨrɨ.

18 Maa kaa, ʉra mʉtʉmami ˆajáa ahókiire taláanta ɨmwɨ, ajáa adoma, akasiimba iduundu ɨsɨ, maa akiivisa ɨra mpía ya mweenenyuumba waachwe.

19 Sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, ʉra mweenenyuumba wa vara vatʉmami akahɨndʉka na akabweeyya hesáabu novo.

20 Ʉra mʉtʉmami ˆaheewa taláanta isaano akʉʉja, akareeta jiingɨ isaano. Akasea, ‘Mʉkúlʉ, niinɨ ʉjáa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátire kɨsapʉ cha taláanta jiingɨ isaano.’

21 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, ‘Mʉtʉmami mʉʉja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintʉ viduudi, kʉviika ndɨrɨ ʉve mwiimiriri wa viintʉ ˆviri foo. Teenga wiingɨre cheerwii cha mweenenyuumba waako.’

22 Ʉra ˆajáa aheewa taláanta ivɨrɨ ne akʉʉja, akamʉsea mweenenyuumba waachwe, ‘Mʉkúlʉ, ʉjáa waampeera taláanta ivɨrɨ. Laanga, napátire kɨsapʉ cha jiingɨ ivɨrɨ.’

23 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, ‘Mʉtʉmami mʉʉja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintʉ viduudi, kʉviika ndɨrɨ wiimɨrɨre ˆviri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyuumba waako.’

24 Aho, ʉra mʉtʉmami ˆajáa aheewa taláanta ɨmwɨ akʉʉja, maa akasea, ‘Mʉkúlʉ, niinɨ nijáa nataanga weewe nɨ mʉʉntʉ mʉfafu, wachwíjaa kʉʉntʉ sɨ ˆʉhaanda, na ujíingaa kʉʉntʉ sɨ ˆʉpasa mbeyʉ.

25 Sa jeyyo, niinɨ noofa, maa nkiita kiivisa taláanta yaako ɨsɨ. Laanga, nɨ ihɨ aha ˆirɨ yaako.’

26 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, ‘Weewe nɨ mʉtʉmami mʉvɨ na muvira! Ʉjáa wataanga nachwíjaa kʉʉntʉ sɨ ˆnahaanda, na najíingaa kʉʉntʉ sɨ ˆnapasa mbeyʉ.

27 Vyabooha ngaarɨ wavɨika mpía yaanɨ kwa vaantʉ vahíndʉlaa na kɨsapʉ, sa ˆndɨrɨ hɨndʉka, nsʉmʉle ˆirɨ yaanɨ na kɨsapʉ chaachwe.

28 Haaha mʉhóki ɨyo taláanta, mʉmʉheere ʉra ˆarɨ nojo ikimi.

29 Sa ʉra ˆarɨ na kiintʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na kʉva arɨ novyo koyokoyo. Maa kaa, ʉra ˆasiina kiintʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.

30 Haaha ʉhʉ mʉtʉmami asiina kʉnáálo mʉfweitiri na weerwii, ʉko kʉrɨ na kilwiirya, kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva na kʉrɨra no sha mayeo.’

Sikʉ ya Ʉlamu

---

* **25:15** ***talá****anta:* Nɨ isáare ra Kigiríki noo kʉsea mpía. Taláanta ɨmwɨ ya chúuma cha mpía nɨ ja mʉsáala wa mʉʉntʉ wa myaaka ikimi na mʉsasatʉ (16) ijáa.

31 Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆarɨ kʉʉja na nkongojima yaachwe na mirimʉ miija yoosi, yeeye kiikala arɨ ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe.
32 Ɨsɨ joosi ja weerʉ kiijiinga jiri mbere yaachwe,✡ ne vakera arɨ ja muríisi viintʉ ˆakéraa mburi na muundi.
33 Jivɨika arɨ muundi mʉkono waachwe wa kʉlʉme na mburi mʉkono waachwe wa kʉmooso.
34 Aho, ʉwo Mʉtemi vasea arɨ vara ˆvarɨ mʉkono waachwe wa kʉlʉme, ‘Yeendi nyuunyu ˆmwatalariwa nɨ Taáta waanɨ, hokeri Ʉtemi ˆmwiimiriwa neeja keende kʉʉmbwa kwa weerʉ.
35 Sa nɨjáa na njala mʉkaampeera chóorya, nɨjáa na nyóota mʉkaanyweesha, nɨjáa mʉyeni mʉkaanteengya,
36 nɨjáa na tʉhʉ mʉkaanvɨkira ɨngo, nɨjáa mʉlwɨ́rɨ mʉkʉʉja no kʉʉnaangirirya, na nɨjáa mʉnyololwii mʉkʉʉja no kʉʉnaanga.’
37 Aho, vara vawoloki mʉsea varɨ, ‘Mʉkúlʉ, nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ na njala, tʉkakuriisha, au ʉrɨ na nyóota tʉkakʉnyweesha?
38 Nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ mʉyeni tʉkakʉteengya, au ʉrɨ na tʉhʉ tʉkakʉvɨkɨra?
39 Kei nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ mʉlwɨ́rɨ, au ʉrɨ mʉnyololwii tʉkʉʉja no kʉlaanga?’
40 Ne Mʉtemi vasea arɨ, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨira, ja ˆvyeene mʉvabweeyyirya ava vaaniitʉ vaduudi, mʉʉmbweeyyirya nɨɨnɨ.’
41 Aho, vasea arɨ vara ˆvarɨ mʉkono waachwe wa kʉmooso, ‘Isunki kwaanɨ nyuunyu ˆmwajumwa, tamanyi na mootwii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero ˆwiimiwa neeja sa Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ na mirimʉ yaachwe.
42 Sa nɨjáa na njala sɨ mwaampeera chóorya tʉkʉ, nɨjáa na nyóota sɨ mwaanyweesha tʉkʉ.
43 Nɨjáa mʉyeni sɨ mwaanteengya tʉkʉ, nɨjáa na tʉhʉ sɨ mwaanvɨkɨra ɨngo tʉkʉ, nɨjáa mʉlwɨ́rɨ sɨ mʉʉja noo kʉʉnaangirirya tʉkʉ, nɨjáa mʉnyololwii sɨ mʉʉja no kʉʉnaanga tʉkʉ.’
44 Aho, novo kuuyirya varɨ voosea, ‘Mʉkúlʉ nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ na njala, au ʉrɨ na nyóota, au ʉrɨ mʉyeni, au ʉrɨ na tʉhʉ, au ʉrɨ mʉlwɨ́rɨ, au ʉrɨ mʉnyololwii, na suusu sɨ twakʉlaanga?’
45 Ne vasea arɨ, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨira, ja ˆvyeene sɨ mʉmʉbweeyyirya ʉmwɨ wa ava vaaniitʉ vaduudi, sɨ mʉʉmbweeyyirya nɨɨnɨ tʉkʉ.’
46 Aho, avo kɨɨngɨra varɨ kʉlaɨrwa chiirʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, maa kaa, vara vawoloki kɨɨngɨra varɨ na nkaaswii ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

26

Mʉryʉʉngʉ wo Mʉʉlaa Yéesu
(Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2; Yoohánni 11:45-53)

1 Yéesu ˆakamarikirye kʉlʉʉsa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe,
2 “Taanga mwiise sikʉ ivɨrɨ ˆjiri looka kʉva ɨrɨ Paásika na Mwaana wa Mʉʉntʉ vɨikwa arɨ mɨkonwii ya vavɨ na muning’in’ya varɨ mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye wʉʉ?”
3 Mpɨɨndɨ ijo, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vajáa valʉmana balásii ya nyuumbii ya kɨtemi ya mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ ˆasewáa Kayáafa.
4 Vakabweeyya mʉryʉʉngʉ wa iyasi sa vamʉkwaate Yéesu kimbiso na vamʉʉlae.
5 Maa kaa, vakasea, “Karɨ ɨve mpɨɨndɨ ja ɨhɨ ngovi tʉkʉ, sa karɨ jɨ kʉve na ntiribʉka tʉkʉ.”

✡ **25:32** Laanga Isáaya 66:18; Yoéeli 3:2.

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira (Maáriki 14:3-9; Yoohaáni 12:1-8)

6 Mpiindi Yéesu ˆajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda,
7 muuntu muki umwi ajáa uuja ˆari na cháapa ya iwye ˆrasongolwa ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa ya iyoombe ikuulu. Uwo muuntu muki ajáa uuja na hara méesii kuuntu ˆarijáa cháakurya, akawuna ira cháapa, maa akayakuurira ayo makuta mutwii wa Yéesu.
8 Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, vakakalala voosea, “Ni wa che usaambu uhu?
9 Makuta aya, ngaari yawúsirwe kwa iyoombe ikuulu, na ijo mpía jivaambiririye vakiva!”
10 Yéesu ajáa ataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Amwi moomujuuwa uhu maáma? Yeeye aantúmamiire kiintu ˆchabooha.
11 Vakiva novo muri mpiindi joosi, maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu siku joosi tuku.
12 Uhu maáma ˆakakuurire muviri waani makuta, uuvíikire neeja so taahwa.
13 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi kuri weeru Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki, luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe.”

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu (Maáriki 14:10-11; Lúka 22:3-6)

14 Aho, umwi wa vara ikimi na vaviri, ˆaséwaa Yúuda Isikarióoti, akadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva,
15 akavasea, “Ni che muri kuumpeera kooni namuválandukire Yéesu nimuviike mikonwii yaanyu?” Vakamuvarira mpía makumi yatatu (30).✡
16 Na kwaandira aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha yo muvalanduka Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika (Maáriki 14:12-21; Lúka 22:7-23; Yoohaáni 13:21-30)

17 Siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi, vapooji vajáa vamudomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika sa urye?”
18 Ne akavasea, “Tamanyi na múujii kwa muuntu umwi mumusee, ‘Mukiindya aséire, mpiindi yaani yafíkire, riira ndiri ngovi ya Paásika hamwi na vapooji vaani kaayii kwaako.’”
19 Vapooji vakabweeyya ja ˆvyeene Yéesu ajáa avaláiriirye, vakiimya neeja chóorya cha Paásika.
20 Iwulo ˆrikiingire, Yéesu akava méesii hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri.
21 Na mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akasea, “Kimaari noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari.”
22 Vapooji vaachwe vakavisuula maatuku vii, maa vakaanda kuurya umwi umwi, “Mukúlu, si viri kuva ni niini tuku?”
23 Yéesu akavasea, “Ura ˆaríiriirye mukáate hamwi na niini luumbwii noo ˆari kuunvarinduka.
24 Mwaana wa Muuntu ni tamanya iise no kuulawa ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ˆari muvarinduka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.”

✡ **26:15** Laanga Sakaría 11:12; Matáayo 27:9.

25 Yúuda ura muvalanduki waachwe akamusea, “Mukiindya, kikomi si niini tuku?” Yéesu akamusea, “Weewe ulúusire.”

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Maáriki 14:22-26; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-25)

26 Mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Tooli, murye, uhu ni muviri waani.”

27 Aho, akatoola nduvo, akamuduumba Muluungu akavaheera yoosea, “Tooli voosi munywe diváai fuma nduvwii ihi.

28 Ihi ni sakami yaani ya muháko, sakami ˆyookiitwa sa ˆvari foo vaseyyiriwe uvi.

29 Ni kuvawyiira niise, si ndiri kunywa kei ihi diváai ya sabíibu tuku, fuuru siku ˆndiri kiinywa ifya hamwi na nyuunyu Utemii wa Taáta waani.”

30 ˆVakiimbe lwiimbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yoolusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34; Yoohváani 13:36-38)

31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchiku uhu wa isiku voosi kuundeka muri. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
‘Kumuvaa ndiri muríisi,
na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’[✡]

32 Maa kaa, ˆndiri fufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.”

33 Peéteri akamusea Yéesu, “Baa kooni voosi vari kureke weewe, niini si ndiri kureka vii kaa tuku.”

34 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchiku uhu nkukulume si inaviika, luusa uri si wuumányire tuku katatu.”

35 Peéteri akamusea, “Kooni baa ni mpaka nkwye, kukwya ndiri hamwi na weewe, si ndiri sea si nakumányire tuku.” Baa vara vapooji viingi vakaluusa vivira.

Yéesu Yoomuloomba Muluungu Luulwii lwa Miseitúuni
(Maáriki 14:32-42; Lúka 22:39-46)

36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, uko akavasea, “Ikali aha, niini tamanya niise na hara mbere noo muloomba Muluungu.”

37 Akamusumula Peéteri na vaana vaviri va Sebedáayo, na mpiindi ˆvatamanyáa, mutima waachwe ukafiriira kunu yookiiteera usuungu.

38 Aho, akavasea, “Mutima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mukeeshe chiriri hamwi na niini.”

39 ˆAkaseese na mbere kiduudi, akalaala isi na inda akamuloomba Muluungu yoosea, “Taáta waani, kooni viri dahika nduvo ihi yaandooke, maa kaa, si ive ja ˆvyeene noosaaka tuku, ive ja ˆvyeene woosaaka weewe.”

40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana valiire. Akamusea Peéteri, “Arumi, mwasíindirwe keesha na niini baa kwa isaa rimwi vii wuu?

41 Keeshi na muloombe sa kari ji mwiingire mutehwii tuku. Mutima wiimire neeja kutumama wuuja, maa kaa, wasíindwaa sa muviri usiina nguruu tuku.”

42 Akatamanya kei lwa kaviri no muloomba Muluungu yoosea, “Taáta waani, kooni nduvo ihi ya uturikiri si viri dahika yuunehe, ndiire kwiinywa, haaha ˆvyeene woosaaka vikiimane.”

43 Kei ˆakahinduke, akavashaana valiire, miiso yaavo yajáa yaréheriiwe ni tulo.

✡ **26:31** Laanga Sakaría 13:7.

44 Akavareka, akatamanya lwa katatu no muloomba Muluungu kwa masáare yayara.
45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu mukaari mulíire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu varindukwa iise na viikwa iise mikonwii ya vavi.
46 Inuki, hendi tulooke! Laangi, ura ˆyoojokuunvarinduka afíkire!”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
*(Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53; Yoohá*ani *18:3-12)*

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika novo, Yúuda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri akafika. Yeeye ajáa uujan’ya na vaantu ˆvari foo ˆvari na nyaasuka na nkusi. Ava ˆvajáa vatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na ni vawosi.
48 Haaha ura ˆamuvalanduká Yéesu ajáa ahúmwiire valaira isháara yoosea, “Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya, noo yeeye, mukwaati.”
49 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Lumbi ee Mukiindya!” Maa, akamusundira.
50 Yéesu akamusea, “Kijeengi, tumama ˆcheene chakuréetire.” Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.

51 Hahara, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu ˆakoone jeyyo, akakuula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutumami wa mweeneisi mukuulu.
52 Yéesu akamusea, “Hinduula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara ˆvuúlaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka.
53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba Taáta waani aandetere haaha jei kulookya mayana ikimi na yaviri (12,000) ya valwi nkoondo va mirimu miija?
54 Maa kaa, kooni nabwéeyyiirye jeyyo, jooli Masáare ˆYari Mpeho yari kiimana yara ˆyasea ivi ni mpaka vifumire jei?”

55 Mpiindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu? Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura?
56 Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáali na mutwe yara ˆvaandika Masáarii ˆYari Mpeho yakiimane.” Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija.

Yéesu Mbere ya Mweneisi Mukuulu
*(Maáriki 14:53-65; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohá*ani *18:13-14, 19-24)*

57 Vara ˆvajáa vamukwáatire Yéesu, vakamutwaala na kwa Kayáafa, mweneisi mukuulu, uko vakiindya va Miiro na vawosi vajáa valúmiine.
58 Maa kaa, Peéteri ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli fuuru waámii ya mweneisi mukuulu. Akiingira, maa akiikala hamwi na valukaluka, sa oone ˆcheene kiri fumira.
59 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva hamwi na Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi vasaakiráa ushahíidi wa uloongo kuri Yéesu sa vadahe kumuulaa.
60 Maa kaa, si vapata kiintu tuku, baa neembe mashahíidi ˆvari foo va uloongo viimáa mbere.

Maa reeru, mashahíidi vaviri vakafumira,

61 vakasea, “Uhu muuntu asea, ‘Daha ndiri kwiigirimula Kaaya Njija ya Mululungu* na niijeenge kei kwa siku itatu.’”
62 Aho, mweeneisi mukuulu akiinuka, maa akamusea Yéesu, “Si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?”
63 Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneisi mukuulu akamusea, “Kubweeyya niise wiilahe mbere ya Mululungu ˆAri Nkaasu, tuwyiire kooni weewe noo Masía, Mwaana wa Mululungu.”
64 Yéesu akasea, “Weewe ulúusire. Maa kaa, ni kuvawyiira niise voosi, kwaandira haaha kumoona muri Mwaana wa Muuntu iíkyiire mukono wa kululume wa Mweenengururu,✡ yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii.”✡
65 Aho, mweeneisi mukuulu akamoola ingo jaachwe na nkalari yoosea, “Ahíintikire! Ushahíidi wa che kei toosaaka? Laangi, nyuunyu mwatéiire uwo uhiintiki.
66 Jooli moolamula?” Vakamusea, “Akiimana akwye.”
67 Aho, vakamuchwiira mati kishwii na viingi vakamuvaa ngúumi. Viingi vakamuhapula makóofi
68 na vakamuhenchula voosea, “Weewe Masía, hooni taanga ni ani ˆakuváire?”

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku (Maáriki 14:66-72; Lúka 22:56-62; Yoohaani 18:15-18, 25-27)

69 Haaha mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa iíkyiire weerwii uko waámii. Mutumami umwi wa kiintu kiki akamuseeserera Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe ni hamwi waari na Yéesu wa Galiláaya.”
70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, “Si nootaanga baa iki ˆwooluusa tuku!”
71 Aho, Peéteri akiitookiima mutiryaangwii wa waámii, mutumami wiingi wa kiintu kiki akamoona Peéteri, maa akavasea vaantu ˆvajáa aho, “Uhu ni hamwi aari na Yéesu wa Nasaréeti.”
72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, “Si namumányire uwo muuntu tuku!”
73 Mpiindi kiduudi vaantu ˆvajáa viímire aho, vakamuseeserera, maa vakamusea, “Kikomi weewe uri umwi waavo, sa baa nduusika yaako yookoonekya.”
74 Aho, Peéteri akaanda kwiijuma yeemweene, na iilaháa yoosea, “Kimaari! Si namumányire uwo muuntu tuku!” Haaho, nkukulume ikaviika.
75 Aho, Peéteri akakumbukira masáare ˆajáa awyíriirwe ni Yéesu, “Nkukulume si inaviika, sea uri si waamányire tuku katatu.” Aho, maa re akafuma na weerwii akiitooriira maatuku vii.

27

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato (Maáriki 15:1; Lúka 23:1-2; Yoohaani 18:28-32)

1 ˆKukamwaae, vakúulu va veeneisi va Ijuva voosi na vawosi vakalamula kumuulaa Yéesu.
2 Vakamuchuunga piíngu, vakamutwaala na kwa Piláato, gávana wa isi ya Yudéea, maa vakamukwaatya kwaachwe.

---

* **26:61** ***Kaaya Njija ya Mululungu:*** Kaaya Njija ˆng’eene Yéesu aluusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe. ✡ **26:64** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **26:64** Laanga Danyéeli 7:13.

Yúuda Yookiikuva
(Mirimo ya Vatumwi 1:18-19)

3 Haaha Yúuda uhu ˆajáa amuválandukire ˆakoone Yéesu ahúmwiire heewa
irya, akiivairya mbiri, maa akavahindurira vakúúlu va veeneisi va Ijuva na
vawosi jira mpía makumi yatatu (30).
4 Akavasea, “Nahóniirye kumutoola muuntu ˆasiina uvi uulawe.” Maa kaa,
voovo vakamusea, “Ayo ˆwootuwyiira yasiina nyambirirya kuri suusu tuku,
ni yaako mweeneevyo.”
5 Akajifweitira ijo mpía makumi yatatu na Kaayii Njija ya Ijuva, maa
akatamanya no kiikuva.
6 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, “Miiro
yakaan'ya kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa ni mpía ja sakami.”
7 Aho, vakaluma sáare, maa vakalamula kujiwuriira iwunda ra
kirongorongo rive haantu ho taahira vayeni.
8 Noo ˆchooreka fuuru isiku, iro iwunda raséwaa Iwunda ra Sakami.
9 Jeyyo, masáare ya Yeremía muláali na mutwe yakakiimana, “Vajáa
vasumula jira mpía makumi yatatu, iyoombe ˆapaangirwa ni vaantu va
Isiraéeli.
10 Ijo mpía vakawurira iwunda ra kirongorongo, ja ˆvyeene IJUVA
aandairirya.”✡

Yéesu Mbere ya Piláato
(Maáriki 15:2-5; Lúka 23:3-5; Yooháani 18:33-38)

11 Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato aka-
muurya, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe
ulúusire.”
12 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Iuva na vawosi ˆvakamusitaakye, yeeye
si uuyirya isáare tuku.
13 Piláato akamuurya, “Si wooteera ni masáare yangai vookusitaakya tuku
wuu?”
14 Maa kaa, Yéesu si uuyirya baa isáare rimwi tuku, uwo gávana akatuluvala
maatuku vii.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kuulawa
(Maáriki 15:6-15; Lúka 23:13-25; Yoohaani 18:39-19:16)

15 Haaha, siku ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa aviijuvirya Vayahúudi
kumuchungurira mufúungwa umwi ˆmweene vari saaka.
16 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite mufúungwa umwi ˆajáa ataangikana maatuku
vii sa uvi, ˆasewáa Baráaba.
17 Sa jeyyo, vaantu ˆvakiijiinge, Piláato akavuurya, “Ni ani moosaaka
nimuchungurire kati ya ava vaviri, Baráaba au Yéesu ˆaséwaa Masía?”
18 Ajáa aluusa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiirye Yéesu kwaachwe
sa kivina.
19 Mpiindi Piláato ˆajáa iíkyiire aho ichuumbii raachwe ro lamurira, muki
waachwe akamutwarira mulomo, “Kari ji umubweeyyirye uvi wowoosi
muuntu uwo muwoloki tuku, sa niini natúrikiire maatuku vii noolootera sa
yeeye uchiku uhu.”
20 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Iuva na vawosi vakavasoonka vaantu
valoombe Baráaba achungurirwe na Yéesu uulawe.

✡ **27:10** Laanga Sakaría 11:12-13; Yeremía 19:1-13; 32:6-9; Matáayo 26:15.

21 Aho, gávana akavuurya, “Nɨ ani moosaaka nɨmʉchʉngʉrɨre kati ya ava vavɨrɨ?” Voovo vakamʉsea, “Baráaba!”
22 Piláato akavuurya, “Haaha che ndɨrɨ mʉbweeyya Yéesu ˆaséwaa Masía?” Voosi vakasea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
23 Ne akavuurya, “Sa che? Ʉvɨ che abwéeyyiirye?” Voovo vakatuuba tʉla isóso voosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
24 Piláato ˆakoone hasiina yooseesya tʉkʉ na baa ʉsaambʉ waándire, ajáa atoola maaji, maa akooyya mɨkono yaachwe mbere ya vaantʉ yoosea, “Nɨɨnɨ nsiina ʉvɨ mweeri ya inkwya ya ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ. Ɨrɨ isáare nɨ mweeri yaanyu rɨrɨ, rɨlaangi.”
25 Vaantʉ voosi vakasea, “Sakami yaachwe ɨveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.”
26 Aho, Piláato akamʉchʉngʉrɨra Baráaba fuma mʉnyololwii sa voovo, maa kaa, akalairirya Yéesu avawe mɨjeléedi maa akamʉtoola aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Valʉkalʉka Voomʉhena Yéesu
(Maáriki 15:16-20; Yooháani 19:2-3)

27 Aho, valʉkalʉka va gávana vakamʉtwaala Yéesu na ijuumbii ra kɨtemi ra Piláato ˆrɨséwaa Puraitória. Ʉko, valwi nkoondo voosi vakiijiinga kʉmʉrɨingɨrɨra Yéesu.
28 Vakamufumya ɨngo jaachwe, maa vakamʉvɨkɨra ɨngo ˆɨrɨ gyaa atɨ ja mʉtemi.
29 Aho, vakalʉka kɨsasaavo cha miíwa, vakamʉvɨkɨra mutwii, vakamʉkwaatya dʉʉrɨ mʉkonwii waachwe wa kʉlʉme, maa de vandoomwiinamɨra, voomʉhenchʉla voosea, “Lamʉkyaade ee aaɨ, mʉtemi wa Vayahúudi!”
30 Vakamʉchwɨɨra matɨ, vakatoola ɨra dʉʉrɨ vakatuuba mʉvaa noyo mutwii.
31 ˆVakahʉmʉle kʉmʉhenchʉla, vakamufumya ɨra ɨngo ˆɨrɨ gyaa, maa vakamʉvɨkɨra ɨngo jaachwe kei. Aho, vakamʉtwaala fʉʉrʉ weerwii ya múuji noo muning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43; Yooháani 19:17-27)

32 Njirii, vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwɨ fuma múujii wa Kɨréene* ˆaséwaa Simóoni. Valwi nkoondo vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.
33 Na ˆvakafike haantʉ ˆhaséwaa Goligóota, noo kʉsea Kɨsááya cha Mʉtwe,
34 valwi nkoondo vakamʉheera Yéesu diváai ˆyasaangiwa na kɨsʉʉngʉ so seyya makuundi,✡ maa kaa, yeeye ˆakɨɨsaire, akasiita kʉnywa.
35 ˆVakahʉmʉle kumuning’in’ya mʉsaláabii, vakiigavɨra ɨngo jaachwe ko vaa mbare.✡ [Jeyyo, isáare rɨra ˆralʉʉswa nɨ mʉláali na mʉtwe rɨkakiimana, “Viigavɨra mɨrwaalo yaanɨ, kati yaavo na ɨngo yaanɨ vakɨɨvaɨra mbare.”]
36 Vakiikala, vakatuuba kʉmʉlaangirirya.
37 Mweeri ya mʉtwe waachwe vakavɨika ishitáaka ˆraandɨkwa, “Ʉhʉ Nɨ Yéesu, Mʉtemi wa Vayahúudi.”
38 Viívi vavɨrɨ vajáa vaning’iniwa mɨsaláabii hamwɨ ne, ʉmwɨ mʉkono wa kʉmooso na wɨingɨ mʉkono wa kʉlʉme, kɨra mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe.

---

* **27:32** ***Kɨréene:*** Ʉhʉ nɨ múuji ˆʉjáa kʉra Afɨrika kaskasíini. Ʉko, Vayahúudi ˆvarɨ foo viikaláa, baa Simóoni nɨ ʉmwɨ wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **27:34** Laanga Sabúuri 69:21. ✡ **27:35** Laanga Sabúuri 22:18.

39 Vaantu vara ˆvalookáa na aho, vamutukiráa voosingisya mitwe kwa heenchu voosea,
40 “Hooni ta ilaange, ati girimula uri Kaaya Njija na wiijeenge kwa siku itatu? Haaha ilamurirye we mweeneevyo. Kooni kikomi weewe ni Mwaana wa Muluungu, kiima aho musaláabii!”
41 Baa vakúúlu va veeneisi va Ijuva, hamwi na vawosi na vakiindya va Miiro vakamuhenchula voosea,
42 “Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene? Ati yeeye ni mutemi wa Isiraéeli! Hooni ni akiime musaláabii naasu tumurume.
43 Yeeye amwiiláangyaa Muluungu, na ajáa aluusa yeeye ni Mwaana wa Muluungu, haaha Muluungu ni amulamurirye kooni yoomusaaka.”
44 Baa vara ˆvajáa vaníng’iniiwe misaláabii hamwi ne, vakamutukira.

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49; Yoháani 19:28-30)

45 Kwandira mpiindi ja mpoloonge fuuru mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakunikirira isi yoosi.
46 Mpiindi jo kiimikirirya ja cháámuusi, Yéesu akariira na ngururu yoosea, *“Éeli, Éeli láama sabakitáani?”* noo kusea, “Ee Muluungu, Ee Muluungu, amwi waandékire?”✡
47 Maa kaa, vamwi va vaantu ˆvajáa hara ˆvakateere jeyyo, maa vakasea, “Uhu, yoomukemera Elía.”✡
48 Umwi waavo akatamanya chaangu, akatukya kiintu ˆkiri monyomonyo diváaii ˆyasasuka, akakifarimbirira isaangii, maa akamuheera anywe.
49 Maa kaa, viingi vakasea, “Reki toone kooni Elía ari kuuja noo mulamurirya.”
50 Maa reeru, Yéesu akaana kei vikulukuulu, aho, akawulala.
51 Haaho, ipasía ra Kaaya Njija rikaatuka kati na kati fuma mweeri fuuru isi, isi ikasingisika na myaalaliwye ikaatuka.
52 Mbirííra jikakunukuka na mivíri ya vaaja vara ˆvajáa vaakwya ikafufuka.
53 Yéesu ˆakafufuke, avo vaantu vakafuma mbiríírii, na vakatamanya na múujii muuja na vakavafumira vaantu ˆvari foo.
54 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo na vara ˆvajáa ne voomulaangirirya Yéesu ˆvakoone kira kitiíntima na yara yoosi ˆyajáa yafúmiire, vakoofa munumuunu, voosea, “Uhu kikomi ni Mwaana wa Muluungu aari.”
55 Kujáa kwatiite vaantu vaki ˆvari foo ˆvalaangáa ayo kwa kuli. Avo vajáa vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa vindoomutumamira.
56 Kuri vamwi vaavo, ˆajáa amwaari, Maríia Makidaléena, Maríia íyo waala Yaakúupu na Yóose, na íyo waala vaana va Sebedáayo.

Kutaahwa kwa Yéesu
(Maáriki 15:42-47; Lúka 23:50-56; Yoháani 19:38-42)

57 Haaha iwulo ˆrikiingire, ajáa uuja musúngaati umwi fuma múuji wa Arimatáaya ˆasewáa Yooséefu. Uhu ne ni mupooji wa Yéesu ajáa.
58 Akamudomera Piláato noo koomuloomba muviri wa Yéesu. Piláato akalairirya aheewe.
59 Yooséefu akuusumula muviri, akuufarimbirira sáanda ya kitáani cha kikomi,

✡ **27:46** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **27:47** Laanga 2 Vatemi 2:11; Maláaki 4:5.

60 maa akuuviika mbiríírii yaachwe mweeneevyo. Iyo mbirííra ya mpaanga ni ifya na ijáa yabokwa mwaalaliwyii. Aho, akafingiritya iwye ikulukuulu, yoorifintamya muryaangwii wa mbirííra, maa akalooka.
61 Maríia Makidaléena na ura Maríia wiingi vajáa vamwaari aho haantu viíkyiire kulaanga mbirííra.

Valukaluka Mbiríírii

62 Lomutóondo yaachwe ni siku ya Sabáato ijáa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo vakatamanya na kwa Piláato.
63 Vakamusea Piláato, "Mukúlu, takúmbukiire, ura mukwaata de akwye ajáa asea, 'Siku itatu ^jiri looka, fufuka ndiri.'
64 Sa jeyyo, ulairirye mbirííra ilaangiririwe kamwi fuuru siku ya katatu. Kooni si jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa vuuje, viive muviri waachwe na vavawyiire vaantu afúfukire fuma inkwyii. Ukwaata uhu wo kiimikirirya kuva uri waviiha kulookya wa ncholo."
65 Piláato akavasea, "Nyuunyu sumuli valukaluka. Tamanyi mukiivikire valukaluka va kikomi ja ^vyeene muri daha."
66 Sa jeyyo, vakatamanya na valukaluka sa vakalaangirirye mbirííra kikomi, vakavaa mitooso rira iwye na vakaviika ulaangiriryi.

28

Kufufuka kwa Yéesu
(Maáriki 16:1-10; Lúka 24:1-12; Yoohaáni 20:1-10)

1 Sabáato ^ikalooke namutóondo dwii siku ya Jumapíiri,* Maríia Makidaléena, na ura Maríia wiingi vajáa vadoma noo laanga mbirííra ya mpaanga ira ^ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 Koonka, kitiíntima kikuulu kikafumira sa murimu muuja wa Ijuva ujáa wakiima fuma kurumwii, ukafingiritya rira iwye, maa ukariikarira.
3 Uwo murimu buuwo yaachwe ijáa ni ja lulávo, na ingo jaachwe jijáa jeera ja mawye ya mbula.
4 Vara valukaluka va mbirííra vajáa voofa maatuku vii, vakatetema fuuru vakava ja ^vaakwya.
5 Ura murimu muuja ukavasea vara vaantu vaki, "Koofi tuku, sa taanga niise ni musaakira mwiise Yéesu ura ^aning'iniiwé musaláabii fuuru akakwya.
6 Asiina aha tuku, afúfukire ja ^vyeene asea. Yeendi mulaange haantu ^alaariiwé.
7 Haaha tamanyi chaangu mukavasee vapooji vaachwe, 'Afúfukire fuma inkwyii, ne longoola iise na Galiláaya. Uko moona muri.'✡ Laangi, nahúmwiire vawyiira."
8 Jeyyo, vara vaantu vaki vakiinuka hara vari na cheeru munumuunu kunu viingiirwe ni woowa, vakafuma mbiríírii itíijo vakatamanya noo vawyiira vapooji vaachwe iri isáare.
9 Koonka, Yéesu akalumana novo akavasea, "Lumbi niijo!" Vara vaantu vaki vakamuseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwiinamira.
10 Aho, Yéesu akavasea, "Koofi tuku. Tamanyi mukavawyiire vanduu vaani vatamanye na Galiláaya, uko kuunyona vari."

---

* **28:1** ***Jumapíiri:*** Kigiríki aha chaluusa siku ya ncholo ya júma. Kwa Vayahúudi júma yaandáa siku ya Jumapíiri na yasirikiriráa na siku ya Sabáato noo kusea Jumamóosi. ✡ **28:7** Laanga Matáayo 26:32.

Valukaluka Vootwaala Mulomo

11 Mpiindi vara vaantu vaki ˆvajáa njirii vootamanya, vamwi va vara valukaluka ˆviimiriráa mbiríira vajáa vatamanya na múujii no vawyiira vakúúlu va veeneisi va Ijuva yoosi ˆyajáa yafúmiire.
12 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi vakiikala kiikalo na vakatuunga njira ya uloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpía ˆjiri foo,
13 kunu voovasea, “Moosaakwa musee jei, ‘Vapooji vaachwe vuújire nuuchiku mpiindi suusu ˆtaari talíire, maa vakamwiiva.’
14 Kooni iji sáare jamufíkiire gávana, suusu luma turi sáare ne, sa mudiire ringiwaringiwa.”
15 Jeyyo, vara valukaluka vakasumula jira mpía, maa vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vawyiirwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fuuru isiku.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe
(Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49; Yoháani 20:19-23)

16 Aho, vara vapooji ikimi na umwi vakadoma fuuru Galiláaya, luulwii haantu Yéesu ˆajáa avasea vatamanye.
17 ˆVakamoone vakamwiinamira, maa kaa, viingi vakava vookiivundu ka mitimii.
18 Aho, Yéesu akavuujira, maa akasea, “Nahíiwe wiimiriri woosi, kurumwii na kuri weeru.
19 Sa jeyyo, tamanyi mukavabweeyye vaantu va isi joosi kuva vapooji vaani, mundoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mutima Muuja.
20 Kei, mundoovakiindya kuyakwaatya yoosi ˆnavalairirya nyuunyu. Kikomi niini mwaari na nyuunyu siku joosi, fuuru mpiindi ja uhero.”

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Maáriki

Mulongooryo

Kitáabu iki, chaandikwa ni Yooháani Maáriki ˆiituubáa na vala Peéteri, Paúli na Barinába mpiindi ˆvavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu (Miritmo ya Vatumwi 13:1-13; 15:36-41; 1 Peéteri 5:13). Masáare aya, ˆvyeene vamanyi vaséaa, yaandikwa kati ya myaaka ya 60-65 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Viintu ˆvyoónekanaa, Maáriki noo wa ncholo ˆaandika Masáare Maaja.

Kiintu ˆchabweeyya Maáriki aandike masáare aya, ni kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆveene vaturikiriwáa maatuku vii ni Kaisáari Néero, mutemi wa isi ya Rúumi. Maáriki asaakáa vaantu ˆvamuruma Yéesu viime neeja baa kooni ni kuturikiriwa fuuru vakwye ja Kirisitu.

Maáriki alumiriryalumiriirya ˆvyeene Yéesu akwaatwa, akaheewa irya ro kuulawa ni Vayahúudi na Varúumi baa uvi tuku, akaturikiriwa, akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya, na siku ya katatu akafufuka (14:43–16:20). Kei, alumirirya Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu (3:11; 5:7; 15:39). Noo ˆchooreka aanda na masáare aya, "Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Muluungu" (1:1).

Maáriki alumirirya myuujíisa ˆiri foo ˆmyeene Yéesu atumamáa, koonekya Yéesu ni Mwaana wa Muluungu kimaari (4:35–5:43; 6:30-56; 7:31–9:32). Kei, alumirirya mwiikalo wa Yéesu, ˆvyeene iitoola sa alamurirye vaantu vaachwe, "Sa baa Mwaana wa Muuntu, si uuja jo tumamirwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvari foo" (10:45).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu *1:1-13*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya *1:14–9:50*
Yéesu yootamanya na Yerusaléemu *10:1-52*
Júma Yéesu ˆajáa Yerusaléemu
Uvariyuli wa Masáare Maaja ya Yéesu Yerusaléemu *11:1–13:37*
Kuning'iniwa kwa Yéesu musaláabii na inkwya yaachwe *14:1–15:47*
Kufufuka na koonekana kwa Yéesu *16:1-20*

Yooháani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu (Matáayo 3:1-12; Luka 3:1-18; Yooháani 1:19-28)

1 Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya YéesuKirisitu, Mwaana wa Muluungu.
2 Ja ˆvyeene Ijuva aluusa kitáabwii cha Isáaya, muláali na mutwe waachwe,
"Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.✡
3 Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njira sa IJUVA,
wololi njira ˆng'eene ari tweera.'✡"

✡ **1:2** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **1:3** Laanga Isáaya 40:3.

4 Masáare aya yakiimana, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Muluungu asee, uvi waavo wasírire.
5 Vaantu fuma isi yoosi ya Yudéea, na mavaru yoosi ya Yerusaléemu, vadomáa noo muteerera. Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolúusa uvi waavo.
6 Yooháani iivikiráa ingo ya mabaáhira ya ngamía na lukova iimútiire.✡ Kiintu ^arijáa ni nkuumbi na huuki wa isekii.
7 Na avariyuláa indoosea, "Amwaari ^yookuuja nyuma yaani ^ari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murímo wa mutúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku.
8 Niini noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja."

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Lúka 3:21-22)

9 Siku jira, Yéesu akuuja fuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya, maa akabatisiwa ni Yooháani luujii lwa Yorodáani.
10 ^Akafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatuka dwee, na Mutima Muuja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde. 11 Maa sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, "Weewe uri Mwaana waani ^nakweenda, neeriwa mutima ni weewe munumuunu."

Yéesu Yooyerwa ni Irimu
(Matáayo 4:1-11; Lúka 4:1-13)

12 Ayo ^yakalooke vii, Mutima Muuja akamutwaala fuuru isi ya ibaláángwii.
13 Akiikala uko ibaláángwii siku makumi yani (40) yooyerwa ni Irimu, uko iikaláa na maka ja isaka, mirimu miija noyo yamutumamiráa.

Yéesu Yookaanda Variyula Masáare Maaja

14 Siku ^jikalooke, Yooháani Mubatisáaji akakwaatwa, maa akaviikwa munyololwii.✡ Siku ijo, Yéesu akadoma na Galiláaya, indoovariyula Masáare Maaja ya Muluungu
15 yoosea, "Mpiindi jafíkire, Utemi wa Muluungu waséngeriire. Valanduki fuma uvii waanyu na murume Masáare Maaja."

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Lúka 5:1-11)

16 Siku imwi, mpiindi ^alookáa na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, akamoona Simóoni na mwaanaavo Anderéa, voowumira lwaavu na luujii, sa voovo ni vavúuvi vajáa.
17 Aho, Yéesu akavasea, "Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va vaantu."
18 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
19 ^Akadome na mbere kiduudi, akavoona vala Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vajáa mashúwii voolukan'ya njwaavu jaavo.
20 ^Akavoone vii, maa akavaanirira. Novo vakamureka taáta waavo na vara vavúuvi viingi ^vamutumamiráa.

Yéesu Yookibirya Murimu Muvi
(Lúka 4:31-37)

21 Kufuma aho, vakadoma fuuru múujii wa Kaperenáumu. Siku ya Sabáato Yéesu akiingira na sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho.

✡ **1:6** Laanga 2 Vatemi 1:8. ✡ **1:14** Laanga Maáriki 6:14-29.

22 Vaantu vakahwaalariwa ni uvariyuláa ja vakiindya vaavo va Miiro tuku, kiri vyoova jeyyo, yeeye akiindyáa ja muuntu ˆari na wiimiriri.
23 Hara sinagóogii yaavo, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa na murimu muvi, akatulatuula isóso
24 yoosea, “Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wuu? Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muuja wa Muluungu.”
25 Yéesu akuudalavya ura murimu muvi yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kuri uhu muuntu!”
26 Hahara, ura murimu muvi ukamusukasuka ura muuntu na ngururu, kunu wootulatuula isóso, maa ukafuma.
27 Hara, vaantu voosi vakatuluvala, maa vakaanda kiisea, “Iki ni che? Ni ukiindya mufya, kei ˆuri na wiimiriri! Yoolairirya baa mirimu mivi, noyo yoomuteerera!”
28 Masáare aya, yakeenera chaangu isi yoosi ya Galiláaya.

Yéesu Yoomuhorya Mukwi wa Simóoni (Matáayo 8:14-17; Lúka 4:38-41)

29 Yéesu, Yaakúupu, Yooháani, Simóoni na Anderéa vakafuma hara sinagóogii, vakadoma fuuru kaayii kwaala Simóoni na Anderéa.
30 ˆVakafike, vakamushaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. Hahara, vakamuwyiira Yéesu masáare yaachwe.
31 Akaseesa na hara kuuntu ˆajáa alíire, akamukwaata mukono ura maáma, maa akamwiinula, hahara akahola, maa akaanda vatumamira.

Yéesu Yoovahorya Vaantu ˆVari Foo

32 Niiwulo mwaasu ˆukakutumire, Sabáato ikalooka. Vaantu vakaanda muretera valwíiri voosi, na vaantu ˆvari na mirimu mivi.
33 Aho, vaantu voosi va ura múuji vakiisaanka mbere ya kaaya.
34 Hara, maa Yéesu akava yoovahorya vaantu voosi ˆvajáa na ndwáala ˆjiísimiresimire, baa kei iikibiryáa mirimu mivi ˆiri foo. Maa kaa, si iirekeráa iyo mirimu mivi iluusike tuku, sa ijáa yamumányire yeeye ni ani.

Yéesu Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho Galiláaya (Lúka 4:42-44)

35 Lomutóondo yaachwe baa si kuna mwaa, Yéesu akadoma na kijiraawii, kura akamuloomba Muluungu.
36 Simóoni na viivaachwe vakamuloonda.
37 ˆVakamoone, vakamusea, “Kira muuntu yookusaakira.”
38 Yéesu akavasea, “Hendi na haantu hiingi, míijii yiingi ˆiri mukaaya, nkavariyule baa uko, sa nuuja, sa murimo uwo.”
39 Jeyyo, akariingiriira isi yoosi ya Galiláaya, kunu yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho masinagóogii, na avahoryáa vaantu ˆvari na mirimu mivi.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Ulóónda (Matáayo 8:1-4; Lúka 5:12-16)

40 Kujáa kwatiite muuntu umwi, ˆari na ndwáala ya ulóónda. Akuuja kuri Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea, “Kooni woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani.”
41 Yéesu akamoonera mbavariri, akiinula mukono waachwe, akamusaasya, maa akamusea, “Noosaaka, ujirulwe!”
42 Hahara, akajirulwa na akahola ira ndwáala yaachwe.
43 Yéesu akamurekera adome, maa kaa, akamukaan’ya yoomusea,

44 “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku, tamanya ukiiyonekye
kwa mweeneisi wa Iju̱va, utoole na mpóryo yo jiru̱lwa, ja ˆvyeene Músa
alairirya, sa vataange kimaari uhórire.”✡
45 Kiri vyoobweeyya jeyyo, ura muuntu akadoma, akaanda kaarya yara
masáare kira haantu. Sa jeyyo, Yéesu si adaha kiingira na múujii ko kiiyonekya
tuku, ni iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iivisáa, vaantu vamutu-
ubáa fuma kira haantu.

2

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-18; Lúka 5:17-26)

1 Siku ˆjikaseese, akahinduka na Kaperenáumu, vaantu vakateera
ahíndukire na kaayii.
2 Mpuka nkuulu ikiijiinga, ikasoveka baa nkalo muryaangwii. Ne akava
yoovavariyurira Masáare ˆYari Mpeho.
3 Muuntu umwi ˆaakwya iyandiyandi, akareetwa kuri Yéesu iínwiirwe ni
vaantu vani.
4 Sa ira mpuka nkuulu, vara vaantu vakasiindwa kumulookya ura mulwíiri
fuuru kuri Yéesu. ˆVakoone jeyyo, vakaambuka ni ikekeerii, vakabon-
tola ikekeera hara kuuntu Yéesu ˆajáa, vakamukiimirya ura mulwíiri na
ndiri yaachwe. 5 Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwíiri,
“Mwaana waani, uvi waako wasírire.”
6 Aho nyuumbii, kwajáa kwatiite vakiindya vamwi va Miiro vajáa viíkyiire,
vakaanda kiiririkana mitimii yaavo voosea,
7 “Jooli ari luusa jei? Yoomuhiintikira Muluungu! Si Muluungu yeemweene
noo ˆadáhaa sea uvi wasírire tuku wuu?”
8 Hahara, Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Ni sa che
mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
9 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea uhu mulwíiri, ‘Uvi
waako wasírire,’ baku kumusea, ‘Inuka, utoole ndiri yaako ulooke’?
10 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri wo
sea vaantu, ‘Uvi waavo wasírire,’ aha weerwii.” Aho, akamusea ura muuntu
ˆaakwya iyandiyandi,
11 “Nookusea, inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako.”
12 Hahara, maa akatoola ndiri yaachwe akafuma na weerwii, baa
vara vaantu voosi nti ˆvoomulaanga. Maa vakatuluvala, vakamuduumba
Muluungu voosea, “Isáare ja iri, si tunoona vii kaa tuku!”

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi (Matáayo 9:9-13; Lúka 5:27-32)

13 Hara, maa Yéesu akadoma kei na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya.
Mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda kuvavariyurira Masáare
ˆYari Mpeho.
14 Mpiindi Yéesu ˆawololáa mawulu, akamoona Láawi mwaana wa Alufáayo
iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Akamusea, “Ntu-
uba!” Ne Láawi akiinuka, akamutuuba Yéesu.
15 Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ˆvarijáa chákurya kaayii kwa Láawi,
vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ˆvari foo varijáa novo. Sa vaantu ˆvari foo,
vamutuubáa.

✡ **1:44** Laanga Valáawi 14:1-32; Nkumbukira ya Miiro 24:8.

16 Vakiindya vamwɨ va Miiro ya Mʉlʉʉngʉ na Mafarisáayo vajáa vamwaarɨ. ^Vakamoone Yéesu yoorya hamwɨ na vaduwalo na vasaankan'yi kóodi, vakavasea vapooji vaachwe, "Sa che yoorya chákurya hamwɨ na maduwalo na masaankan'yi kóodi?"

17 Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantʉ ^varɨ nkaasʉ sɨ vasáakaa mwaanga tʉkʉ, maa kaa, valwíirɨ noo vasáakaa mwaanga. Sɨ nʉʉja joo kaanɨrɨra vaantʉ ^viiyónaa vawoloki tʉkʉ, nʉʉja joo kaanɨrɨra vavɨ."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Matáayo 9:14-17; Lʉ́ka 5:33-39)

18 Haaha, vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Maa vaantʉ vakʉʉja joo muurya Yéesu vakamʉsea, "Amwɨ vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya. Sa che vapooji vaako sɨ viirékyaa kurya?"

19 Yéesu akavasea, "De vyadáhɨkaa vaantʉ ^valáarikirwe nɨ mweenengovi, na mweenengovi ntɨ ^arɨ novo kwiirekya kurya wʉʉ? Sɨ varɨ kwiirekya kurya tʉkʉ, mpɨɨndɨ joosi varɨ na mweenengovi.

20 Maa kaa, luu fika jiri mpɨɨndɨ mweenengovi ^akasʉmwɨɨrwe fuma kwaavo, aho noo luu vakiirekiirye kurya.

21 Kusiina mʉʉntʉ ^adáhɨraa kɨráka kifya isaámwii tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨkyo kɨráka moola kɨrɨ ɨro isaámʉ na ɨyo ɨngo kwaatʉka ɨrɨ kʉlookya lo ncholo.

22 Baa kei, kusiina mʉʉntʉ ^avíkɨraa diváai ifya viríibii* vya kalɨ tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai ifya, pʉsʉla ɨrɨ ivyo viríiba, na diváai kɨɨtɨka ɨrɨ na mweenediváai sova arɨ diváai na viríiba. Diváai ifya nɨ viríibii vifya ɨvíkɨrwaa."

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato (Matáayo 12:1-18; Lʉ́ka 6:1-5)

23 Sikʉ ya Sabáato ɨmwɨ, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatɨra na mawundii ya ngáano. Mpɨɨndɨ ^valookáa na hara mawundii, vapooji vakaanda hʉʉnga maangala ya ngáano.

24 Mafarisáayo vakamʉsea Yéesu, "Laanga, sa che vapooji vaako voowuna Miiro ya sikʉ ya Sabáato?"†

25 Maa akavasea, "Sɨ mʉnasoma vii tʉkʉ ^cheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpɨɨndɨ ^ajáa aávirwe nɨ njala na vaantʉ vaachwe wʉʉ?

26 Aho kalɨ, mpɨɨndɨ ja Abiasáari, mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ, Daúdi ɨɨngɨra na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ,✡ akarya mɨkáate ^ɨvíikwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, akavaheera baa na viivaachwe. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va Ijʉva vii noo vajáa varekerwa vɨndoorya. Vaantʉ vɨɨngɨ Miiro ɨjáa yakaan'ya kurya."

27 Baa kei akavasea, "Sabáato yavɨɨkwa sa vaantʉ na sɨ vaantʉ sa Sabáato tʉkʉ.

28 Sa jeyyo, Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ Mweeneevyo baa wa Sabáato."

---

* **2:22** ***viríibii:*** Viríiba ni saama ^javíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndirɨ. † **2:24** ***voowuna Miiro ya sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ sɨ vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kɨɨntʉ ^vamʉseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **2:26** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6.

3

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato (Matáayo 12:9-14; Lúka 6:6-11)

1 Yéesu ajáa iingira kei na sinagóogii. Aho, kwajáa kwatiite muuntu ˆajáa na mukono ˆwaakwa iyandiyandi.
2 Vamwi va vaantu ˆvajáa aho, vakaanda mulaangisha Yéesu, voone koni ari muhorya ura muuntu siku ya Sabáato, sa vamusitaakye.
3 Yéesu akamusea ura muuntu mukono ˆwaakwa iyandiyandi, “Seesa, ima aha mbere ya vaantu voosi.”
4 Yéesu akavuurya, “Ni virikwi noo Miiro yaruma tutumame siku ya Sabáato? Kutumama murimo muuja, baku kutumama murimo muvi? Kulamurirya nkaasu, baku kuulaa?” Maa kaa, voovo si vuuyirya kiintu tuku.
5 Akavatuurirya miiso na nkalari, kunu yookoona usuungu sa ufafu wa mitima yaavo. Maa akamusea ura muuntu, “Wolola mukono waako!” Ne akawolola mukono waachwe, ukava nkaasu kei!
6 Hahara, vara Mafarisáayo vakafuma na weerwii vakaanda kiiheera miryuungu na mpuka ya vaantu va mutemi Heróode,* ˆvyeene vari muulaa Yéesu.

Mpuka ya Vaantu Yoomutuuba Yéesu

7-8 Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka aho, vakadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vamutuubáa. Vaantu avo vajáa vafúmire kira haantu, isi ja kuli na heehi, Galiláaya, Yudéea, Yerusaléemu, Iduméaya, isi yoosi nyambuko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na míiji ya Tíiro na Sidóoni. Vaantu voosi avo, vuuja sa vajáa vatéiire masáare ˆmeene Yéesu atumamáa.
9 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa vaantu jo kuunfenyenkererya.”
10 Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa avahóriirye vaantu ˆvari foo, na vaantu voosi vara ˆvajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamusaasye.
11 Mirimu mivi ˆikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kunu yootula isóso yoosea, “Weewe uri Mwaana wa Muluungu!”
12 Yéesu akiikaan’ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:1-4; Lúka 6:12-16)

13 Aho, Yéesu akaambuka na luulwii, akavaanirira vara ˆveene yeeye avasaakáa, maa vakuuja na kuri yeeye.
14 Akavasaawula ikimi na vaviri, vave vatumwi vaachwe, vandooyeendan’ya ne, sa indoovatuma no vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho.
15 Baa kei, vave na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi.
16 Na ava noo vatumwi ikimi na vaviri ˆveene Yéesu avasaawula: Simóoni, ˆmweene Yéesu amwaanirira Peéteri,
17 Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo ˆveene avaanirira Bonéege, noo kusea, “Vaana va kidandárika,”
18 Anderéa na Filíipi, Batolomáayo, Matáayo, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, Simóoni Mukanáani
19 na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

* **3:6** ***mpuka ya vaantu va mutemi Heróode:*** Ava ni vaantu va cháama ˆcheene chamutuubáa Heróode ˆmweene atawaláa sa Varúumi. Vaantu ava vasaakáa vamuulae Yéesu sa voofáa ifaanaa akasumula isi.

Yéesu na Belisebúuri

20 Yéesu akahindúka na kaayii, mpuka ya vaantu ikaanda kiijiinga kei, fuuru yeeye na vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya.
21 Kaayii kwaavo ˆvakateere masáare ˆmeene yaluuswáa, maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, “Asárire!”
22 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ˆveene vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, “Uhu atiite Belisebúuri, na ni kwa luviro lwa Irimu yookibirirya mirimu mivi.”
23 Yéesu akavaanirira, akaluusika novo kwa símo akavasea, “Jooli Irimu riri daha kibirya Irimu mwiiwaachwe?
24 Kooni utemi umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tuku.
25 Baa kei, kooni lukolo lumwi lwiigáviregavire, ulo lukolo si luri luunga tuku.
26 Noo jeyyo, kooni Irimu riikíikiine rooreene na rive riigávire, si riri luunga tuku.
27 Maa kaa, kusiina muuntu ˆari daha kiingira nyuumbii ya muuntu ˆari na ngururu na anyahire máari jaachwe tuku, ni mpaka ta amuchuunge uwo muuntu ˆari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ˆari nojo.
28 Kimaari noovawyiira, uvi woosi wa vaantu na uhiintiki waavo woosi Muluungu sea ari wasírire.
29 Maa kaa, muuntu ˆmweene ari muhiintikira Mutima Muuja, Muluungu si ari sea uvi waachwe wasírire vii kaa tuku, na kuva ari muvi kwa siku ˆjisiina uhero.”
30 Yéesu aluusa jeyyo sa vajáa vamuséire, “Atiite murimu muvi.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Lúka 8:19-21)

31 Mpiindi kiduudi, akuuja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakiima mbarimbari, maa vakatuma muuntu amwaanirire.
32 Na vaantu ˆvajáa viíkyiire vakamuriingirira, vakamusea, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii vookusaakira.”
33 Maa Yéesu akavasea, “Íyo wiitu na vaaniitu noo vala ani?”
34 Akavalaanga vaantu ˆveene vajáa viíkyiire vakamuriingirira, maa akavasea, “Laangi! Ava ˆvari aha noo vala íyo na vaaniitu.
35 Muuntu yoyoosi ˆatúmamaa kusaaka kwa Muluungu noo mwaaniitu, iruumbu raani na íyo wiitu.”

4

Lusímo lwa Muhaandi Mbeyu
(Matáayo 13:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Mpiindi kiduudi, Yéesu akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho kei mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vakiisaanka, vakamufenyenkererya mpaka akaambuka mashúwa irivii, maa akiikala. Vaantu voosi vakiikala mbarimbari ya iriva.
2 Akava yoovavariyurira viintu ˆviri foo kwa símo, na mpiindi ˆavavariyurirára akavasea,
3 “Teereri! Muhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu,
4 mpiindi ˆamyaaháa, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, ndee jikuuja jikajirya.
5 Jimwi jikawyiira mwaalaliwyii kuuntu ˆkujáa kusiina salu jo keenererya, sa viintu salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu.

6 Mwaasu ˆukavarike, jikashaawuka, maa jikuuma sa viintu jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiira haantu ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆikamere, ikajivaa, jikadundumala, maa jikadiira vyaala ndiiwa.
8 Maa kaa, jimwaari jimwi ˆjawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatukuu vii, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu (30), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi ikimi (100).”
9 Maa akavasea, “ˆAri na matu yo teerera, ni ateere.”

Yéesu Yoovariyula Símo Jaachwe (Matáayo 13:10-17; Lúka 8:9-10)

10 Mpiindi kiduudi, Yéesu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vaviri, na viingi vajáa vamuríingiriire, maa vakamuurya, “Símo jaako ni che joovariyula?”
11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Muluungu, ˆvyeene vijáa fuumbo, maa kaa, vara si ˆvari Utemii wa Muluungu, noovawyiira kwa símo.
12 Sa kulaanga, valaange, baa koona tuku.
Kuteera vateere, baa taanga tuku.
Sa ngaari vajáa vateera no taanga,
ngaari vavarinduka na vareka uvi waavo,
na ngaari uvi waavo wasira.”✡

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi (Matáayo 13:18-23; Lúka 8:11-15)

13 Aho, Yéesu akavuurya, “Si mootaanga lusímo ulu tuku wuu? Jooli de muri taanga símo jiingi?
14 Muhaandi wa mbeyu ni muuntu ˆaváriyulaa isáare ra Muluungu.
15 Mbeyu jira ˆjawyiira njirii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, hahara Irimu rikuuja, maa rikajiseyya mitimii yaavo.
16 Mbeyu jira ˆjawyiira mawyii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, na ˆvarihókeraa chaangu na cheeru.
17 Maa kaa, si rivíingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina nkalo ya miriri, kiikala vari noro kiduudi vii. Na uturikiri ˆuri kuuja vii, varékaa kura kuruma kwaavo chaangu.
18 Na mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu,
19 maa kaa, uhangaiki wa weeru, ukwaata wo kunguula máari na mpiima ya viintu vyiingi ˆviri foo, ivyo virifenyenkeryáa, rikareka kureeta kunáálo.
20 Na mbeyu jira ˆjahaandwa sevii, noo vara vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, vakariteengya, maa rikava na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu (30), jimwi mara makumi musasatu (60), na jimwi mara makumi ikimi (100).”

Lusímo lwa Kimuri (Lúka 8:16-18)

21 Yéesu akiisea ira mpuka, “Eri, kimuri chuújaa, kikaviikwa iruungwii ra kitáanda wuu? Baku kikakunikirirwa na nyiingu ya kweenga wuu? Tuku, ni kyaángwii kivíikwaa.
22 Sa kira kiintu ˆchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ˆchakunikirirwa, kunukulwa kiri.
23 ˆMweene ari na matu yo teerera, ni ateere!”

✡ **4:12** Laanga Isáaya 6:9-10.

24 Hara, maa akavasea kei, “Mʉyakwaatye neeja aya ˆmooyateera. Sa kipíimo ˆcheene mʉrɨ konkomala kʉteerera masáare ya Ijʉva, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉrɨ taanga, baa kei koongereriwa mʉrɨ.
25 Sa ʉra ˆarɨ na kɨintʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na ʉra ˆasiina kɨintʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.”

Lusímo lwa Mbeyʉ ˆVyeene Ɨméraa

26 Yéesu akavasea, “Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ nɨ ja jei ʉrɨ. Mʉʉntʉ aháandaa mbeyʉ iwundii.
27 ˆArɨ hʉmʉla, baa alíire au arɨ miiso, mbeyʉ jaméraa no kʉla, yeeye baa taanga ˆvyeene vyavíjaa tʉkʉ.
28 Salʉ joong’eene noo jibwéeyyaa jimere na jive mʉmero, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke.
29 Mpeke ˆjiri kangaala, ʉwo mʉʉntʉ atóolaa lufyo chaangʉ, sa mpɨɨndɨ jo chwa, jafíkire.”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali (Matáayo 13:31-32, 34; Lʉ́ka 13:18-19)

30 Kei akavasea, “Tʉʉfwaanirirye na che Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ? Bakʉ lusímo che tʉrɨ sima, sa tʉʉvariyʉle?
31 Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ ifaanaa tʉkʉʉfwaanirirya na mpeke ya haradáali. Ɨhɨ nɨ mpeke ndudinduudi kʉlookya mpeke joosi jiháandwaa.
32 Maa kaa, koonɨ yaháandirwe, yavijáa mʉtɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya mɨtɨ yɨingɨ ya mbowa. Na yavijáa na matáampi makʉʉlʉ, baa ndee jindoojeenga vivururu mpehwii ja matáampii yaachwe.”

33 Kwa símo ˆjiri foo ja iji, noo ˆvyeene Yéesu avariyʉláa isáare riija, ja ˆvyeene vaantʉ vadaháa taanga.
34 Sɨ avariyʉláa isáare roroosi ra Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ baa vasɨmɨra tʉkʉ, na mpɨɨndɨ ˆajáa na vapooji vaachwe de ɨndoovavariyʉrɨra.

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii (Matáayo 8:23-27; Lʉ́ka 8:22-25)

35 Iwʉlo ra sikʉ yɨiyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tʉfɨrɨre iriva tʉdome na nyambʉko.”
36 Maa reerʉ, vakɨireka ɨra mpuka ya vaantʉ, vakakwaata njɨra na ɨra mashʉ́wa ˆng’eene Yéesu ajáa ɨíngɨire, baa mashʉ́wa jɨingɨ jikamutuuba.
37 Ihúmbuuto ˆradalavadalaava rɨkaanda wuva, mapúunta ya maaji yakaringyaringya mashʉ́wa kende ɨmeme maaji.
38 Mpɨɨndɨ ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashʉ́wa iisíkiriirye kimútwii. Vapooji vaachwe vakamwaanɨrɨra, voosea, “Mukiindya, toonyɨmɨra, tʉlaange.”

39 Aho, Yéesu akiinʉka, akarɨdalavya ihúmbuuto na akayasea mapúunta, “Kirinyi sawu! Mʉtʉʉle tʉ!” Hara, ihúmbuuto rɨkakirinya sawu, na maaji yakatʉʉla tʉ.
40 Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Sa che mookoofa? Sɨ mʉnaanduma tʉkʉ wʉʉ?”
41 Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe nɨ woowa mʉnʉmʉʉnʉ, vookiiyurya, “De ʉhʉ nɨ ani, baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomʉteera?”

5

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆAri na Mirimʉ Mivi (Matáayo 8:28-34; Lúka 8:26-39)

1 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambʉko ya iriva ra Galiláaya,
vakiingira isi ya Vageráasi.
2 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, mʉʉntʉ ʉmwi ˆari na mirimʉ mivi
afúmire mbiríírii, akʉʉja, maa akalʉmana ne.
3 Hara mbiríírii, noo kʉʉntʉ ʉwo mʉʉntʉ ˆiikaláa. Kusiina mʉʉntʉ ˆadaháa
kumuchuunga baa na minyololo tʉkʉ.
4 Achuungwáa na minyololo mikonwii na piingʉ mawulwii,
indoodʉmʉladʉmʉla, baa kusiina mʉʉntʉ ˆajáa na ngururu jo mʉdaha
tʉkʉ.
5 Sikʉ joosi uchikʉ na muusi, iikaláa mbiríírii na njuulwii, yootʉla isóso no
kiisanasana na mawye.

6 ˆAkamoone Yéesu kʉʉra, akamʉkibirira, maa akachwaama mbere
yaachwe,
7 akatʉlatʉʉla isóso, yoosea, “Che woosaaka kʉri niini, weewe Yéesu
Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆAri Mweerimweeri? Hooni ilahe kwa Mʉlʉʉngʉ, si
ʉri kuunturikirya tʉkʉ.”
8 Walʉʉsa jei, sa viintʉ Yéesu ajáa ʉʉséire, “Murimʉ mʉvi, fuma kwa ʉhʉ
mʉʉntʉ!”
9 Maa Yéesu akuuyurya, “Ani ʉsewáa?” Nowo ukuuyirya, ʉkasea, “Irina
raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintʉ tʉri foo.”
10 Murimʉ mʉvi ukiilomboola maatʉkʉ vii kʉri Yéesu, kari iikibirye na isi
yiingi tʉkʉ.

11 Haaha, mbarimbari ya lʉʉlʉ heehi na aho haantʉ, kʉjáa kwatiite ufya wa
nkaamba ˆjooriisha.
12 Ira mirimʉ mivi ikamʉloomba Yéesu, yoosea, “Tʉrekere, tʉkajiingire jira
nkaamba.”
13 Yéesu akiirekera ira mirimʉ mivi, ikafuma, ikiita kiingira jira nkaamba.
Mirimʉ mivi ikiingire ʉra ufya wa nkaamba mayana yaviri (2,000), nkaamba
jikiihuunta, jikagirita, jikabʉrʉkira irivii, maa jikakwya joosi vʉʉ.

14 Varíisi va jira nkaamba vakakʉʉrika itíijo, vakatwaala mʉlomo kwa
vaantʉ ˆvajáa mawundii na múujii. Maa vakʉʉja noo laanga masáare ˆmeene
yafúmiire.
15 ˆVakafike kʉri Yéesu, vakamoona ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mayana na
mayana ya mirimʉ mivi, iíkyiire, iivíkiire ingo, ari baa na miryʉʉngʉ
yaachwe, maa vakoofa.
16 Vara ˆveene viiyonera na miiso yaavo, vakavawyiira vaantʉ viingi
yara ˆmeene yajáa yafúmiire kwa ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mirimʉ mivi, na jira
nkaamba.
17 Aho, vakaanda mʉloomba Yéesu alooke hara isi ya meevo.

18 Yéesu ˆakaande kiingira mashúwii, ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mirimʉ mivi
akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu.
19 Yéesu akamʉsiitira, yoosea, “Doma na meenyu, ʉkavawyiire vaantʉ
va meenyu ˆvyeene Ijʉvaakʉtúmamiire masáare makʉʉlʉ, na ˆvyeene
akʉláangire na riiso ra wʉʉja.”

20 Maa ʉra mʉʉntʉ akadoma, akaanda kaarya ʉko isi ya Dekapóoli* ˆvyeene Yéesu ajáa amʉtúmamiire, maa vaantʉ voosi vakatʉlʉvala.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki na Yoomʉfʉfʉla Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Lʉka 8:40-56)

21 Maa reerʉ, Yéesu akafirira na mashúwa na nyambʉko ya iriva. ˆAkafike hara mbarimbari ya iriva, mpuka nkʉʉlʉ ikamʉriingirira.
22 Akʉʉja mʉʉntʉ ʉmwi, irina raachwe Yaíiro, ʉmwi wa vakúúlʉ va sinagóogi. ˆAkamoone Yéesu, maa akawya majewii yaachwe.
23 Akiilomboola, yoosea, "Aai, kahíínja kaani ni kalwíiri ka inkwya. Nookʉloomba tʉdoman'ye, ʉkakasaasye na mʉkono waako vii, kahole kave nkaasʉ."
24 Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ira mpuka ikava yoomutuuba na yoomufiinda.
25 Aho, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami ˆiri foo kwa myaaka ikimi na iviri.
26 Ajáa atʉrikira maatʉkʉ vii, sa ayeenda ʉwaangii akamala máari jaachwe joosi vʉʉ, baa hola tʉkʉ na ndwáala yaachwe ikakonkomala.
27 ˆAkamʉteere Yéesu, akamutuuba kʉnʉ nyuma, akiifenyenkererya mpukii ya vaantʉ, maa akasaasya nkáancho yaachwe.
28 Abweeyya jei sa iiseáa kimoyomooyo, "Kooni nasáasiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndiri."
29 ˆAkasaasye vii, sakami ikadeen'ya, akiiteera mʉviri pwee, ahórire ira ndwáala yaachwe.
30 Hahara, Yéesu akataanga kwatiite ngururu ˆjimufúmire, akavalandʉkira ira mpuka ya vaantʉ, maa akavuurya, "Ni ani asáasiirye ingo yaani?"
31 Vapooji vaachwe vakamʉsea, "Aai, si wookoona viintʉ mpuka ya vaantʉ yookiifiinda tʉkʉ wʉʉ? Sa che wookuurya, 'Ni ani asáasiirye ingo yaani?'"
32 Maa kaa, yeeye akadoomererya laangira sa amoone ˆmweene amʉsáasiirye.
33 Ʉra mʉʉntʉ muki yootaanga ˆkimʉfúmiire, akiiturirya, akachwaama mbere ya Yéesu kʉnʉ yootetema† ni woowa.✡ Maa akalʉʉsa vyoosi ˆvimʉfúmiire.
34 Yéesu akamʉsea, "Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakʉhóriirye. Tamanya na mwiikalo mʉʉja, ʉhole ndwáala yaako."
35 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolʉʉsika, vakafika vaantʉ fuma kaayii kwa Yaíiro, ʉmwi wa vakúúlʉ va sinagóogi, maa vakamʉsea, "Muhíínja waako awúliire. Amwi wootuuba mujuuwa mukiindya?"
36 Maa kaa, Yéesu si ayakwaatya ayo masáare tʉkʉ, yeeye akamʉsea Yaíiro, "Kwiitweetya tʉkʉ, nduma niini vii."
37 Akavasʉmʉla vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamutuube. Akavakaan'ya vaantʉ viingi vareke kumutuuba.
38 ˆVakafike kaayii kwa Yaíiro, vakateera ntáákwi, isóso, na vaantʉ voorira noo myaa.

---

* **5:20** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kʉsea *míiji ikimi.* Na vaantʉ ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tʉkʉ. † **5:33** ***yootetema:*** ʉhʉ mʉʉntʉ muki atetemáa sa iiseáa amʉbweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi mʉʉntʉ muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na si yasaakwáa asaangire na vaantʉ viingi tʉkʉ. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 15:25-33.

39 Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, “Sa che mootula isóso no rira? Muhíínja si akwíire tuku, ni alíire vii.”
40 Voovo vakamuseka Yéesu na heenchu.
Maa kaa, Yéesu akavakibirya voosi vafume na weerwii, akavaaniriira íyo na taáta waala muhíínja na vapooji ˆveene ajáa novo hara. Maa vakiingira na hara haantu muhíínja ˆajáa aláariiwe.
41 Yéesu akamukwaata mukono muhíínja, maa akamusea, “*Talíita, kúumi*,”‡ noo kusea, “Muhíínja, nakuséire, inuka!”
42 Hahara, ura muhíínja akiinuka, maa akaanda yeenda. Muhíínja ajáa atiite myaaka ikimi na iviri. ˆVakoone jeyyo, maa vakatuluvala maatuku vii.
43 Yéesu akavakaan’ya, yoosea, “Kari mulúusaa iri isáare kuri muuntu baa umwi vii tuku.” Maa akavasea vara vaantu vamuheere chóorya ura muhíínja arye.

6

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu (Matáayo 13:53-58; Lúka 4:16-30)

1 Yéesu akiinuka fuma kwa Yaíiro, akadoman’ya na vapooji vaachwe fuuru múujii wa Nasaréeti kuuntu ˆakuriira.
2 Na siku ya Sabáato ˆikafike, akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho sinagóogii. Vaantu va Nasaréeti ˆvari foo ˆveene vamuteereráa, vakatuluvala, maa vakasea, “Uhu, hai ayatúriirye masáare aya? Na ulu luviro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji ni jirikwi?
3 Eri, uhu si ura musóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tuku wuu? Baa vanduu vaachwe, si vala Yaakúupu, Yóose, Yúuda na Simóoni tuku wuu? Na vanduu vaachwe va kiintu kiki, si ava ˆtwiíkalaa novo aha?” Maa vakasiita muruma.
4 Yéesu akavasea, “Muláali na mutwe wa Ijuva arúmwaa kira haantu, maa kaa, si arúmwaa múujii meevo tuku, na kwa vanduu vaachwe na kaayii kwaachwe tuku.”
5 Sa jeyyo, ni atumama myuujíisa mike vii, yo vavikira mikono valwíiri, novo vakahongera.
6 Akahwaalala maatuku vii, sa viintu si vamuruma.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:5-15; Lúka 9:1-6)

Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kunu yoovavariyurira vaantu Masáare ˆYari Mpeho.
7 Akavaaniriira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri mweeri ya mirimu mivi. Akavatuma vaviriviri, kunu
8 yoovalairirya, “Kati ˆmookera njira, kari musúmulaa muriwa tuku, baa chóorya tuku, baa kei kari musúmulaa mpía tuku, sumuli nkome vii,
9 na viráatu ivikiri, maa kaa, kari musúmulaa nkáancho ya kaviri tuku.”
10 Kei akavasea, “Kaaya ˆng’eene muri teengiwa ikali haaho, fuuru siku ˆmuri looka múuji uwo.
11 Na haantu hohoosi ˆvari siita vateengya no siita vateerera masáare yaanyu, looki na ikonkomi marari majewii yaanyu, koonekya uvi waavo.”

‡ **5:41** ***Talíita, kúumi:*** Ihi ni nduusika ya Kiaráamu, na noo ijáa imwi ya nduusika ja Yéesu.

12 Vapooji vaachwe vakadoma, kunu voovariyula vaantu vavalanduke
fuma uvii waavo.
13 Baa kei vakibiryáa mirimu mivi ˆiri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo
vahongeráa.

*Inkwya ya Yoohá*ani *Mubatisáaji*
*(Matáa*yo *14:1-12; Lúka 9:7-9)*

14 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa
viintu irina ra Yéesu ˆraluuswáa kira haantu. Vamwi va vaantu vaseáa, "Uhu
ni Yoohá*a*ni Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Iki noo ˆchooreka luviro lo
bweeyya myuujíisa luri ne."
15 Vamwi vaseáa, "Uhu ni Elía, mulá*a*li na mutwe wa Ijuva." Kei vamwi
vaseáa, "Uhu ni ja vara valá*a*li na mutwe va Ijuva va kali."
16 Maa kaa, Heróode ˆakateere masáare ayo, akasea, "Uhu ni ura
ˆnamudumula mutwe, Yoohá*a*ni Mubatisáaji. Afúfukire!"
17 Heróode aluusa jeyyo sa uko nyuma ajáa alairirya Yoohá*a*ni Mubatisáaji
akwaatwe, aviikwe munyololwii, sa Herodía. Uhu Herodía ni muki wa Filíipi,
mwaanaavo na Heróode ajáa. Heróode ajáa amuloola.
18 Na Yoohá*a*ni Mubatisáaji amuseáa Heróode, "Miiro yakaan'ya weewe
kumusumula muki wa mwaanaanyu."
19 Sa jeyyo, Herodía akamuviikira Yoohá*a*ni ikuundi mutimii, asaakáa
amuulae, nkalo vii indoosoveka.
20 Heróode amoofáa Yoohá*a*ni sa ajáa ataanga Yoohá*a*ni ni muwoloki na ni
muuja wa Muluungu, maa indoomukitirirya sa Herodía asiindwe kumuulaa.
Kei, Heróode ajáa eenda kuteerera masáare ya Yoohá*a*ni, baa neembe masáare
yaachwe yamutuungyáa usuungu munumuunu.
21 Maa reeru, nkalo ikatooreka. Siku iyo, Heróode ajáa abwéeyyiirye ngovi
yo kumbukira siku ˆavyaalwa. Akavalaarika valume iiláangyaa novo sáare,
vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va Galiláaya.
22 Aho ngovii, muhíínja wa Herodía akamuvinira Heróode na vayeni
vaachwe, maa vakavyeenda maatuku vii. Mutemi Heróode akamusea ura
muhíínja, "Luusa kiintu chochoosi ˆwoosaaka, niini kuheera ndiri."
23 Akiilaha, yoosea, "Niiláhire! Kiintu chochoosi ˆuri saaka, niini kuheera
ndiri. Baa kooni ni kukukerera isi ya utemi waani kati na kati."
24 Maa ura muhíínja akafuma, akiita muurya íyo waavo, "Ni kiintu che ndiri
loomba?"
Íyo waavo akamusea, "Mutwe wa Yoohá*a*ni Mubatisáaji!"
25 Hahara, akahinduka itíijo na kuri mutemi, maa akamusea, "Mpeera
haaha vii, mutwe wa Yoohá*a*ni Mubatisáaji uvíkiirwe ikaafii."
26 Mutemi akavisuula maatuku vii. Maa kaa, sa viintu ajáa amwiiláhiire
mbere ja vayeni vaachwe, akasiindwa musiitira.
27 Hahara, mutemi Heróode akamutuma mulwi nkoondo umwi, aka-
reete mutwe wa Yoohá*a*ni. Ura mulwi nkoondo akiingira na munyololwii,
akamudumula Yoohá*a*ni Mubatisáaji mutwe.
28 Akavikira mutwe wa Yoohá*a*ni ikaafii, maa akamutwaarira mwaana wa
Herodía, ne akamukwaatya íyo waavo.
29 Na vapooji va Yoohá*a*ni ˆvakateere ayo masáare, vakiita sumula muviri
waachwe, maa vakiita mutaaha mbiríírii.

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
*(Matáa*yo *14:13-21; Lúka 9:10-17; Yoohá*ani *6:1-14)*

30 Vatumwi va Yéesu ˆvakahɨnduke, vakamuwyɨira Yéesu viintu vyoosi ˆvatúmamire na ˆvyeene vakíindiirye.
31 Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tudome na kijiraawii, mukahumuluke kiduudi.” Aluusa jei, sa hara haantu ˆvajáa, kwajáa kwatɨite vaantu ˆvarɨ foo ˆvuujáa no looka, vakasova baa nkalo yo rya.
32 Hara, vakiinuka na mashúwa, maa vakadoma na haantu ha tuula kusiina vaantu.
33 Maa kaa, vaantu ˆvarɨ foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa vakavataanga. Vakakuurika na lwa kuulu fuma míiji yoosi, vakadoma na kura kuuntu Yéesu ˆadomáa, maa vakalongoola fika.
34 Yéesu ˆakakiime mbarɨmbarɨ ya iriva, akoona mayɨimbɨ ya vaantu, akavoonera mbavariri sa vajáa nɨ ja muundi ˆjisiina muríisi. Maa, akaanda variyula masáare ˆyarɨ foo.
35 ˆKukaande kuswa, vapooji vakɨita kurɨ Yéesu, maa vakamusea, “Haantu aha nɨ kulɨ na kaaya ja vaantu, baa kei mwaasu waswíire.
36 Aaɨ, varekere vaantu, vakiiwurɨre vyóorya uko mawundii na maturii ˆyarɨ heehi.”
37 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.”
Novo vakamusea, “Hai turɨ fumya mpía ja dináari magana yavɨrɨ (200) jo wurɨra chóorya cho viikutya vaantu voosi ava?”
38 Akavuurya, “Mɨkáate ingaɨ mwatɨite? Hoonɨ kalaangi.”
ˆVakahɨnduke, maa vakamusea, “Ɨmwaarɨ mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ.”
39 Maa akavalairirya, vaviikarye vaantu kɨtoongetoonge masaambii.
40 Vaantu novo vakiikala vitoonge vya vaantu makumi yasaanosaano (50) na makumi ikimikimi (100).
41 Yéesu akatoola ɨra mɨkáate ɨsaano na jira soompa ivɨrɨ. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomuduumba Mululungu. Akabendulabendula ɨra mɨkáate ɨsaano, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu. Baa na jira soompa ivɨrɨ akabweeyya vivira.
42 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta.
43 Vapooji vakatoorera mabéendu ya mɨkáate, vakamemya vikápu ikimi na vivɨrɨ.
44 Vaantu ˆvaarya vajáa vamema maatukú vii, vaantu valume* vii nɨ mayana yasaano (5,000) vajáa.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Yoohániani 6:16-21)

45 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambuke mashúwa, valongoole na iturii ra Besaída, nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ɨra mpuka.
46 Vaantu ˆvakalooke, akaambuka na luulwii noo mululoomba Mululungu.
47 Na mpiindɨ ja iwulo, mashúwa ɨjáa yafíkire katɨ na katɨ ya iriva, na Yéesu ajáa achíhiire yeemweene luulwii.
48 Maa akavoona vapooji vaachwe kuura vooturɨkɨra kutwaala mashúwa na mbere, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ˆɨkafike namuyiingu, Yéesu akavatuuba na katɨkatɨ ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka valooka.

---

* **6:44** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatɨite vaantu vaki na vasinga ˆvaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

49 Maa kaa, ˆvakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea nɨ murimʉ. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi,
50 sa ˆvakamoone, voosi vajáa viivʉndʉka maatʉkʉ vii. Hahara, maa akavasea, “Fafyi mɨtima, nɨ nɨɨnɨ, koofi tʉkʉ.”
51 Yéesu akaambʉka na mashúwii hamwɨ novo, aho, maa ihúmbuuto rɨkaherya. Vapooji vaachwe vakatʉlʉvala maatʉkʉ vii,
52 sa vajáa vakaarɨ taanga ʉra muujíisa wa mɨkáate na mɨtima yaavo ɨjáa ɨkaarɨ yafafa.

Yéesu Yoovahorya Valwíirɨ ʉko Genesaréeti (Matáayo 14:34-36)

53 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafɨrɨre iriva ra Galiláaya, maa vakafika ɨsɨ ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashúwa.
54 ˆVakakiime vii mashúwii, maa vaantʉ vakamʉtaanga Yéesu.
55 Vakarɨingɨrɨra chaangʉ ɨsɨ yoosi, na vakatoola valwíirɨ na ndirɨ jaavo, maa vakavatwaala na kʉʉntʉ ˆvateeráa Yéesu amwaarɨ.
56 Kɨra múuji, ituri, na miwundii, noo kʉsea, kɨra haantʉ Yéesu ˆadomáa, vaantʉ vavaviikáa valwíirɨ vaavo gurii. Na vamʉloombáa, avarekere valwíirɨ vasaasye baa mʉkáwo wa ɨngo yaachwe vii. Na voosi ˆvasaasya ɨngo yaachwe, vahongera.

7

Miiro yo Tuuba nɨ ya Ijʉva sɨ ya Vaantʉ Tʉkʉ (Matáayo 15:1-9)

1 Sikʉ ɨmwɨ, vamwɨ va Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu.
2 Aho, vakavoona vamwɨ va vapooji va Yéesu, voorya chóorya na mɨkono ˆɨrɨ na njeo, noo kʉsea, baa kooyya mɨkono ja ˆvyeene vyasáakwaa tʉkʉ.
3 Mafarisáayo na Vayahúudi voosi koonɨ sɨ vanooyya mɨkono ja ˆvyeene vyasaakwa, sɨ varijáa tʉkʉ, kutuuba nkʉʉngʉ ya vala baaba waavo.
4 Mpɨɨndɨ ˆvafúmire sokóonii, sɨ varíjaa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ mpaka vooyye mɨkono kʉseyya njeo. Na vatɨite nkʉʉngʉ jɨingɨ ˆjiri foo vii ˆvatúubaa, baa ja yo kooyya ndʉvo, nyiingʉ na saama ja sháaba.
5 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakamʉsea Yéesu, “Eri, sa che vapooji vaako sɨ vatúubaa nkʉʉngʉ ja vala baaba, vandoorya na mɨkono ˆɨrɨ na njeo?”
6 Maa Yéesu akavasea, “Mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva Isáaya alʉʉsa kɨmaarɨ mpɨɨndɨ ˆalaaláa na mʉtwe sa nyuunyu vakweembi ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,

‘Vaantʉ ava vaanyémyaa na mɨlomo vii,
maa kaa, mɨtima yaavo ɨrɨ kʉlɨ na nɨɨnɨ.
7 Kuunyinamɨra kwaavo nɨ ja kisiina,
sa nɨ vavariyʉláa ndairiri ja vaantʉ vii.’✡

8 Kɨmaarɨ, mwarékire ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ maa mʉkakwaatɨrɨra nkʉʉngʉ ˆjavɨikwa nɨ vaantʉ.”
9 Akavasea kei, “Mwamányire pala ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ kɨweere sa mutuube nkʉʉngʉ jaanyu.

✡ **7:7** Laanga Isáaya 29:13.

10 Músa muláali na mutwe wa Ijuva asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’✡ na ‘Ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.’✡
11 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite ni Korobáani, noo kusea, kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Muluungu.’
12 Jeyyo, noo vyahérire, kusiina kuvaambirirya vala íyo na taáta waavo tuku.
13 Jeyyo, noo ˆvyeene muchwíjaa mati isáare ra Muluungu sa nkuungu jaanyu ˆmwiihéereryaa. Baa kei, vimwaari viintu ˆviri foo vii ˆmutúmamaa ˆviifwiine na ivyo.”

Viintu ˆVibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo (Matáayo 15:10-20)

14 Aho, Yéesu akavaaniriira vaantu, akavasea, “Voosi kira umwi waanyu nteereri neeja, mutaange iki.
15 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu ˆkidáhaa mubweeyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mutimii noo kimubwéeyyaa ave na njeo.
[
16 ˆAri na matu ni ateere.]”
17 ˆAkiireke na ira mpuka ya vaantu, akiingira na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamusea avariyule lura lusímo lwaachwe.
18 Ne akavasea, “Baa nyuunyu si mootaanga tuku wuu? Si mootaanga kusiina kiintu baa kimwi ˆkimwiíngiraa muuntu ˆkiri mubweeyya ave na njeo tuku wuu?
19 Sa kooni muuntu aríire kiintu, si kimwiingiráa na mutimii tuku, ni kimwiingiráa na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii.” ˆAkaluuse jei, akava aséire vyóorya vyoosi vuu, visiina njeo tuku.✡
20 Akoongererya, yoosea, “ˆKimufúmaa muuntu fuma mutimii noo ˆkimubwéeyyaa ave na njeo.
21 Sa kufuma mutimii wa muuntu, yafúmaa miiririkano mivi, uhanguti,
22 wiivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu, kukwaata matu, kubweeyya uvi, ukwaata, kuyeenda ja kúri, kivina, kutukira, kwiivaa kipeembe na ukoókoyo.
23 Uvi woosi uhu ni mutimii ufúmaa na noo ubwéeyyaa muuntu ave na njeo.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi (Matáayo 15:21-28)

24 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni. ˆAkafike, akiingira nyuumba imwi na si asaakáa muuntu baa umwi ataange kooni amwaari tuku, maa kaa, vyasiindikana kwiivisa.
25-26 Kujáa kwatiite muuntu muki umwi Mugiríki fuma isi ya Síria Foiníike, ajáa na kahíínja kaachwe ˆkari na mirimu mivi. ˆAkateere Yéesu amwaari, akafweenga fuuru kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuloomba Yéesu akaseyye kahíínja kaachwe mirimu mivi.
27 Maa Yéesu akamuyera ura maáma, “Reka ta nivaambirirye Vayahúudi viivaani. Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku.”
28 Ura maáma akasea, “Ni kimáári ulúusire, maa kaa, baa kúri iruungwii ra méesa, jaríjaa mang’enyeng’enye ya chóorya cha vasinga.”

✡ **7:10** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.
✡ **7:19** Laanga Valáawi 11.

29 Maa Yéesu akamʉsea, “Sa viintʉ wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii, murimʉ mʉvɨ wamufúmire muhíínja waako.”
30 ^Akafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahíínja kaachwe kahúmulukire kɨtáandii, murimʉ mʉvɨ wafúmire.

Yéesu Yoomʉhorya Kɨmatu

31 Aho, Yéesu akiinʉka fuma ɨsɨ ya Tíiro akakwaata na katɨ na katɨ ya Sidóoni, maa akadoma na ɨsɨ ya Dekapóoli* fʉʉrʉ iriva ra Galiláaya.
32 Kɨmatu ʉmwɨ sɨ ^adáhaa lʉʉsɨka neeja akareetwa nɨ vaantʉ, maa vakamʉloomba Yéesu amʉvɨkɨre mɨkono sa ahole.
33 Yéesu akamʉtwaala na ivarwii ʉra kɨmatu kʉlɨ na vaantʉ. Akamʉvɨkɨra maamba jaachwe matwii, akachwɨira matɨ mamaambii, maa akamʉsaasya lurimi.
34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha nɨ ʉsʉʉngʉ akamʉsea, “*Efáata!*” noo kʉsea, “Yʉʉrɨka.”
35 Hahara matu yaachwe yakayʉʉrɨka na lurimi lwaachwe lʉkachʉngʉlʉka, akaanda lʉʉsɨka neeja.
36 Yéesu akavakaan’ya vaantʉ vara ^vajáa hara akavasea, “Sɨ mʉyalʉʉse masáare aya kʉrɨ mʉʉntʉ baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.” Maa kaa, ja ^vyeene avakaan’yáa kʉlʉʉsa, noo ^vyeene valookyáa kwaarya ayo masáare.
37 Vaantʉ vakatʉlʉvala mʉnʉmʉʉnʉ voosea, “Viintʉ vyoosi ^atúmamire vyabooha maatʉkʉ vii! Baa vimatu abwéeyyiirye vandooteera na vimumu vandoolʉʉsɨka.”

8

Yéesu Yoovariisha Vaantʉ Mayana Yanɨ (Matáayo 15:32-39)

1 Sikʉ jijira, Yéesu ajáa na mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ. Sa viintʉ vajáa vasiina chóorya, Yéesu akavaanɨrɨra vapooji vaachwe akavasea,
2 “Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantʉ, viíkyɨire na nɨɨnɨ aha sikʉ itatʉ na vasiina chóorya tʉkʉ.
3 Koonɨ navarékire vadome na njala na kaayii, yɨrɨka varɨ nɨ njala njirii sa vamwɨ vafumiré kʉlɨ.”
4 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Hai tʉrɨ fumya chóorya cho viikutya vaantʉ voosi ava aha nyikii?”
5 Yéesu akavuurya, “Mɨkáate ɨngaɨ mwatɨɨte?” Novo vakasea, “Mufungatɨ.”
6 Akavalairirya vaantʉ viikale ɨsɨ. Akatoola ɨra mɨkáate mufungatɨ, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akabendʉlabendʉla, sa vavagavɨre vaantʉ. Novo vapooji vakabweeyya jeyyo.
7 Na kei vajáa vatɨɨte fisoompa fingaɨ vii. Akafitalarya, maa akavalairirya vapooji vaachwe vavaheere vaantʉ.
8 Vaantʉ vaarya, vakiikuta. ^Vakahʉmʉle, vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate ^ɨchɨhɨire, vakamemya vikápu mufungatɨ.
9 Vaantʉ ^vaarya nɨ ja mayana yanɨ (4,000) vajáa. Hara, maa akasuukya.
10 Akaambʉka mashúwa hamwɨ na vapooji vaachwe, maa vakafɨrɨra fʉʉrʉ ɨsɨ ya Dalumanúuta.

Mafarisáayo Voosaaka Valaɨrwe Isháara (Matáayo 12:38-42; 16:1-4)

* **7:31** ***Dekapóoli:*** Nɨ isáare ra Kigiríki, noo kʉsea *míiji ikimi*. Na vaantʉ ^viikaláa ɨsɨ ya Dekapóoli sɨ vajáa Vayahúudi tʉkʉ.

11 Mafarisáayo vakuuja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka ishára fuma kurumwii sa vamutee.
12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na usuungu, maa akavasea, “Sa che mbyaala ihi yooloomba ishára? Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si ndiri kiiheera ishára tuku.”
13 ^Akavareke, akaambuka mashúwa, maa akakwaata njira fuuru nyambuko ya iriva.

Usasi wa Mutemi Heróode na Mafarisáayo (Matáayo 16:5-12)

14 Vapooji vajáa varímiirye sumula mikáate, na hara mashúwii, vajáa vatiite mukáate umudu vii.
15 Yéesu akavaluma kutu yoovasea, “Mulaange neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Heróode.”
16 Vapooji vaachwe vakaanda kiiwyiira vooveene voosea, “Alúusire jei sa viintu tusiina mikáate.”
17 Yéesu akataanga kuluusika kwaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiruta ndihi sa viintu musiina mikáate? Eri, mukaari si munataanga no vyoona tuku wuu? Sa che mwafafya mitima jei?
18 Amwi mwatiite miiso, si mookoona viintu ^noovariyula tuku wuu? Na matu mwatiite, si mooteera viintu ^noovariyula tuku wuu? Si moodaha kumbukira baa kimudu vii tuku wuu?
19 Mpiindi ^mbéndwiirembendwiire ira mikáate isaano nkavaheera vaantu mayana yasaano (5,000), ni vikápu yangai mwamemya ya mabéendu ya mikáate?” Maa vakuuyirya, “Ikimi na viviri.”
20 “Ha mpiindi ^nkabendulebendule mikáate mufungati, maa nkavaheera vaantu mayana yani (4,000), mwatoorera vikápu vingai vya mabéendu ya mikáate?” Vakasea, “Mufungati.”
21 Maa akavuurya, “Mukaari vii si mootaanga tuku viintu ^noovariyula wuu?”

Yéesu Yoomuhorya Muhoku uko Besaída

22 Maa reeru, Yéesu na vapooji vaachwe vakafika ituri ra Besaída. Vaantu vamwi vakareeta muhoku umwi, maa vakamuloomba Yéesu amusaasye.
23 Yéesu akamukwaata mukono, maa akamutwaala na ivarwii ra ituri. Akamuchwiira mati miiswii, akamuvikira mikono, maa akamuurya, “Koona wiise kiintu chochoosi wuu?”
24 Ura muhoku akalaanga, maa akamusea, “Nookoona vaantu, maa kaa, vari ja miti ^yooyeenda.”
25 Kei Yéesu akamuvikira mikono miiswii, ne akatuurya miiso, maa akoona kira kiintu neeja.
26 Hara, maa Yéesu akamusea, “Doma na kaayii na kaja utwéeraa na iturii tuku.”

Peéteri Yoomutaanga Yéesu ni Masía (Matáayo 16:13-20; Lúka 9:18-21)

27 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka, maa vakadoma fuuru maturi ya Kaisaría Filípi. Mpiindi ^vajáa njirii, Yéesu akavuurya, “Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?”
28 Maa vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani Mubatisáaji, na viingi vaséaa uri Elía, muláali na mutwe wa Ijuva, baa kei viingi vaséaa uri umwi wa valáali na mutwe va Ijuva.”

29 Maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwiiséaa niinɨ ndirɨ ani?” Peéteri akuuyirya, yoosea, “Weewe noo Masía.”
30 Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Karɨ mumuwyíiraa muuntu baa umwɨ masáare aya tukʉ.”

Yéesu Yoolʉʉsikɨra Inkwya Yaachwe (Matáayo 16:21-28; Lʉ́ka 9:22-27)

31 Yéesu akaanda vavariyʉrɨra vapooji vaachwe, yoosea, “Mwaana wa Muuntu, nɨ mpaka aturikiriwe munumuunu, baa kei siitwa arɨ nɨ vawosi, vakʉ́ʉlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na kuulawa arɨ. Na siku ya katatu fufulwa arɨ.”
32 Avawyiiráa masáare aya kɨweerwii, baa vavisa tukʉ. Peéteri akamusumula na ivarwii, maa akaanda mubaamirirya areke luusa masáare ayo.
33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa akamwaamirirya Peéteri, yoosea, “Irimʉ, isunke mbere yaanɨ, si wookiiririkana masáare ya Mulʉʉngu tukʉ, wookiiririkana ya vaantʉ.”

Koonɨ Woosaaka Mutuuba Yéesu

34 Akavaanirɨra vapooji vaachwe na ira mpuka ya vaantʉ akavasea, “Koonɨ muuntʉ yoyoosi yoosaaka aantuube, nɨ mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe, aantuube.
35 Sa muuntʉ yoyoosi ˆyoosaaka lamurirya nkaasʉ yaachwe, kiitaaha arɨ, maa kaa, yoyoosi ʉra ˆyookiitaaha nkaasʉ yaachwe sa niinɨ na Masáare Maaja, ʉwo kiilamurirya arɨ.
36 Kwatiite kʉnáálo che muuntʉ kuturya weerʉ yoosi no kiitaaha nkaasʉ yaachwe?
37 Bakʉ nɨ kiintʉ che muuntʉ arɨ toola sa nkaasʉ yaachwe?
38 Koonɨ muuntʉ yoyoosi aanyónirre soni niinɨ na masáare yaanɨ mbere ja ihɨ mbyaala mbɨ ya vaantʉ ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, Mwaana wa Muuntʉ ne moonera arɨ soni, mpiindɨ ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija.”

9

1 Maa Yéesu akavasea jei, “Kɨmaarɨ noovawyiira, vamwaarɨ viingɨ ˆviímire aha, baa sɨ vanaakwya, kuuyona varɨ Ʉtemi wa Mulʉʉngʉ wuújire na ngururu.”

Yéesu Yoovalandʉka Buuwo (Matáayo 17:1-13; Lʉ́ka 9:28-36)

2 Sikʉ musasatʉ ˆjikalooke, Yéesu akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani fuurʉ ncholwii ya luulʉ kijiraawii. Ʉko, Yéesu akavalandʉka buuwo mbere yaavo.
3 Ɨngo jaachwe jikava njerʉ chwee, jindoolavalava, kusiina mufuli baa umwɨ vii aha weerwii, ˆarɨ daha fula jeere jeyyo tukʉ.
4 Aho, Mʉ́sa na Elía vakavafumira, vakaanda luusika ne.
5 Peéteri ˆakoone jeyyo, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya, vyabooha viintʉ ˆturɨ aha, haaha tujeenge vivaanda vitatʉ, kɨmwɨ chaako, kɨmwɨ cha Mʉ́sa na kɨmwɨ cha Elía.”
6 Peéteri aluusa jeyyo, sa viintʉ yeeye na viivaachwe voofáa munumuunu, akasiindwa taanga cho luusa.
7 Hara, maa ichu rikafumira, rikavawiikira na sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, mʉteereri yeeye.”

8 Hahara, vapooji vakalaanga kunu na kunu, baa si vamoona muuntu tuku, vakamoona Yéesu yeemweene vii.
9 Na mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavakaan'ya akavasea, "Kari mululúusaa aya masáare ˆmwiíne tuku, fuuru haantu Mwaana wa Muuntu ˆakafúfwiirwe fuma inkwyii."
10 Vakarikwaatya iro isáare, kunu vookiiyurya vooveene, "Kufufuka fuma inkwyii noo kiintu che?"
11 Hara, maa vakamuurya Yéesu, "Amwi vakiindya va Miiro vaséaa, ni mpaka Elía uuje ta?"✡
12 Maa akavasea, "Ni kimáári, Elía kuuja ari ta ji iimye neeja kira kiintu. Sa che kei Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ni mpaka Mwaana wa Muuntu aturikiriwe munumuunu, baa kei achwiiwe mati?
13 Ni kimaari kaa noovawyiira, Elía✡ uuja, novo vakamuturikirya na heno ja ˆvyeene veenda, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa."

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi (Matáayo 17:14-21; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vara vapooji vaachwe vatatu ˆvakakiime luulu, vakavashaana vara vapooji viingi ˆviijíingiriirwe ni mpuka ya vaantu, na vamwi va vakiindya va Miiro, vookiiruta ndihi novo.
15 Vara vaantu ˆvakamoone Yéesu, vakahwaalala maatuku vii, maa vakamukibiriira, vakiita muluumbya.
16 Yéesu akavuurya, "Ni che mookiirutira ndihi novo?"
17 Maa umwi wa ira mpuka akuuyirya, yoosea, "Mukiindya, naréetire mutavana waani, atiite murimu muvi ˆumudúngyaa mulomo asiindwe luusika.
18 Kira ˆuri kiinuka wamuváyyaa isi, maa indootuumpa ifulo no sha mayeo, kei indoofafa buu. Haaha navalóombire vapooji vaako vamuseyye uwo murimu muvi, maa kaa, vasíindirwe."
19 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akavasea, "Aka! Ihi mbyaala si ˆirúmaa, niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha."
20 Maa vakamutwaala na kuri Yéesu. Murimu muvi ˆukamoone Yéesu vii, ukamukwaatya ura mutavana kiinkwiisha, akawya na isi. Akaanda kwiiwalaarya kunu yootuumpa ifulo.
21 Maa Yéesu akamuurya taáta waala uwo mutavana, "Masáare aya yamwaanda keende naadi?" Akasea, "Keende udúúdi waachwe.
22 Na ˆkari foo uhu murimu muvi wamuváyyaa mootwii na luujii sa umuulae. Haaha kooni uri daha, tooloomba utoonere mbavariri, utwaambirirye."
23 Maa Yéesu akamusea, "Ati kooni ndiri daha? Viintu vyoosi kwaani vyadáhikaa kwa ura ˆmweene ari kuunduma."
24 Maa taáta waala ura mutavana akaluusa na ngururu, yoosea, "Narúmire, nyambirirya ndahe seyya miiririkano yo diira kukuruma."
25 Yéesu ˆakoone ira mpuka ya vaantu yookula, akuuyamirirya ura murimu muvi, yoosea, "We murimu muvi kimumu na kimatu. Nakuséire ufume baa kei kusiina luu mwiingira uhu mutavana tuku."
26 Aho, ura murimu muvi ukatula isóso, ukamusukasuka na ngururu ura mutavana, ukamurekera, maa akava ja akwíire. Baa vaantu viingi vakasea, "Amwi akwíire!"

✡ **9:11** Laanga Maláaki 4:5-6. ✡ **9:13** Laanga Matáayo 11:13-14; 17:10-13; Maáriki 1:2-4.

27 Maa kaa, Yéesu akamukwaata mukono, akamwiinula, ne akiinuka.
28 Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira na nyuumbii, maa vakaanda
muurya Yéesu kunu vari vooveene, “Sa che suusu tasíindirwe museyya
murimu muvi?”
29 Maa akavasea, “Murimu muvi ˆuri jeyyo, si uséyyiwaa jei vii tuku, ni mpaka
mululuusike na Ijuva.”

Yéesu Yoolúusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Matáayo 17:22-23; Lúka 9:43b-45)

30 Hara, maa Yéesu na vapooji vakiinuka, vakakwaatira na isi ya Galiláaya.
Maa kaa, Yéesu si asaakáa muuntu baa umwi ataange haantu ˆvari tuku,
31 sa asaakáa ave na vapooji vaachwe, indoovavariyurira masáare ayo.
Akavavariyurira, yoovasea, “Mwaana wa Muuntu, viikwa ari mikonwii ya
vaantu, novo kumuulaa vari, na siku ya katatu, fufulwa ari.”
32 Maa kaa, vapooji vaachwe, si vataangáa ˆcheene alúusikáa tuku, kei
voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúúlu (Matáayo 18:1-5; Lúka 9:46-48)

33 Maa reeru, vakafika isi ya Kaperenáumu. Vakiingira na nyuumbii, maa
Yéesu akavuurya, “Che mwaakiirutira ndihi kura njirii?”
34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyirya tuku, sa vajáa vatáangire
kiintu ˆviirutiráa ndihi kura njirii, ni ani noo mukúúlu.
35 Yéesu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa
akavasea, “Muuntu ˆyoosaaka ave mukúúlu, yoosaakwa iihetye nyuma, na
avatumamire viivaachwe voosi.”
36 Aho, akamureeta musinga muduudi, akamwiimya kati na kati yaavo,
akamwiinula yoomuviika kipeembii, maa akavasea,
37 “Muuntu ˆari muteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari
aantéengiirye niini. Na ura ˆmweene ari kuunteengya niini, si ari kuva
aantéengiirye vii tuku, kei kuva ari amutéengiirye Mululungu, na yeeye
aantuma.”

Kutumia Irina ra Yéesu (Lúka 9:49-50)

38 Maa Yooháani akamusea, “Mukiindya, tamwiíne muuntu yookibirya
mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan’ya sa viintu si ari hamwi na
suusu.”
39 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kari mumukáan’yaa tuku. Sa kusiina muuntu
ˆatúmamaa myuujíisa kwa irina raani, kei aanvarinduke chaangu aluuse uvi
kuri niini tuku.
40 Sa si ˆari muvi wiitu, ni hamwi ari na suusu.
41 Kimaari noovawyiira, muuntu ˆari vaheera baa nduvo ya maaji yo nywa
vii sa nyuunyu ni vaantu va Kirisitu, kikomi si ari sova kunáálo yaachwe
tuku.”

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi (Matáayo 18:6-9; Lúka 17:1-2)

42 Kei akavasea, “Kooni muuntu amuháandire umwi wa ava vadúúdi
ˆvaanduma atumame uvi, ni pwee yaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii,
maa afweitirwe mayiyii.
43 Na kooni iyaanja raako rakuháandire utumame uvi, riteme ridumuke.
Ni pwee kiingira na nkaaswii uri na iyaanja rimwi, kulookya kudoma na
mootwii wa Jehénamu ura si ˆurímaa, uri na mayaanja yoosi. [

44 Ʉko noo kuuntu ng'onyu si ˆjikwíjaa na mooto si ˆurímaa.]
45 Kei, koonі ijeo raako rakuháandire utumame uvі, riteme ridumuke. Nі pwee kiingira na nkaaswii uri na ijeo rimwі, kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu uri na majeo yaviri. [
46 Ʉko noo kuuntu ng'onyu si ˆjikwíjaa na mooto si ˆurímaa.]
47 Na koonі riiso raako rakuháandire utumame uvі, rinonkole. Nі pwee kiingira Ʉtemii wa Muluungu uri na ipoócho, kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu uri na miiso yoosi.
48 Ʉko,
'noo kuuntu ng'onyu si ˆjikwíjaa,
na mooto si ˆurímaa.'✡
49 Voosi talariwa muri nі mooto ja ˆvyeene mpóryo jitálariwaa nі sangása.*
50 Sangása yabooha, maa kaa, koonі yasúukire che iri vikirwa de ive mwerere kei? Muve na sangása isii yaanyu. Mwiikale mwiikalo muuja, kira muuntu na mwiiwaachwe."

10

Yéesu Yoovariyula Kwiisiita (Matáayo 19:1-12; Lúka 16:18)

1 Hara, maa Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira fuma Kaperenáumu fuuru isi ya Yudéea, vakafirira na ufumo wa mwaasu nyambuko ya luuji lwa Yorodáani, mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho ja ˆvyeene iijuvira.
2 Aho, vamwі va Mafarisáayo vakuuja voosaaka muyera Yéesu, maa vakaanda muurya, "Eri, Miiro yaruma muuntu kumureka muki waachwe wuu?"
3 Maa Yéesu akavuurya, "Músa jooli ajáa avalairirya?"
4 Novo vakamusea, "Músa aruma muuntu mululume amwaandikire muki waachwe taláka, amusiite."✡
5 Yéesu akavasea, "Músa avaandikira ulairiri uwo sa ufafu wa mitima yaanyu.
6 Maa kaa, keende ncholo yo kuumbwa kwa weeru, 'Muluungu ajáa avuumba muuntu mululume na muuntu muki.✡
7 Sa jei, muuntu mululume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwі na muki waachwe,
8 novo vaviri kuva vari muviri umwі.'✡ Jeyyo si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwі.
9 Sa jeyyo, ˆcheene akilumanˈya Muluungu, muuntu si ari nanukula tuku."
10 Na mpiindi kiduudi, vakiingira kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamuurya rira isáare.
11 Maa akavasea, "Muuntu yoyoosi ˆari musiita muki waachwe, maa aloole muki wiingi, kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu.
12 Na muki ˆari musiita mululume waachwe, maa aloolwe nі mululume wiingi kuva ari yooyeenda na mululume wa muuntu."

✡ **9:48** Laanga Isáaya 66:24. * **9:49** ***jitálariwaa nі sangása:*** Kwa Vayahúudi sangása ijáa nі kiintu ˆchavikirwáa kira chóorya. Voovo vavikiráa sangása baa mpórywii ˆngˈeene vatooláa kwa Muluungu. Kei, varumáa mpóryo jatálariwaa nі sangása. Laanga Valáawi 2:13. ✡ **10:4** Laanga Nkumbukira ya Miiro 24:1-4. ✡ **10:6** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **10:8** Laanga Ncholo 2:24.

Yéesu Yoovatalarya Vasinga (Matáayo 19:13-15; Lúka 18:15-17)

13 Aho, vaantu vakaanda muretera vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya.
14 Yéesu ˆakoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kuvakitira vasinga vaduudi, reki vuuje, sa Utemi wa Muluungu ni sa vaantu ˆvari ja vasinga.
15 Kimaari noovawyiira, muuntu ˆari diira murekera Muluungu amulongorire ja musinga muduudi, si ari kiingira vii kaa tuku, Utemi wa Muluungu.”
16 Hara, maa akavakwaatiriira, akavavikira mikono, kunu yoovatalarya.

Kuheewa Utemi wa Muluungu (Matáayo 19:16-30; Lúka 18:18-30)

17 Yéesu akakwaata njira, mpiindi ˆajáa njirii, muuntu umwi akamukibiriira, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, “Mukiindya muuja! Che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?”
18 Yéesu akamusea, “Sa che wookuunyaniriira muuja? Kusiina muuja tuku, muuja ni Muluungu yeemweene vii.
19 Wamányire ndairiri jaachwe wuu? Kari wuúlaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiívaa tuku, kulongowererya muuntu tuku, kwiiva kwa ukwaata tuku, baa kei uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.”✡
20 Maa akamusea, “Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waani.”
21 Yéesu akamulaanga, akamweenda, maa akamusea, “Usiina kiintu kimwi vii. Tamanya ukavae iyoombe máari jaako joosi vuu, na mpía ˆng’eene uri turya uvaheere vakiva, aho kuva uri na máari ya kikomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube.”
22 ˆAkateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa.
23 Yéesu akalaanga kunu na kunu, maa akavasea vapooji vaachwe, “Kuva viri vyafafa maatuku vii, kwa vasúngaati kiingira Utemii wa Muluungu.”
24 Hara, maa vapooji vakatululuvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, “Vanavaani, kwiingira na Utemii wa Muluungu kuva viri vyafafa maatuku vii.
25 Ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kiingira na Utemii wa Muluungu.”
26 Vapooji vaachwe vakatululuvalatululuvaala kunu vookiiyurya, “Ni ani de ari daha lamuririwa?”
27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku. Maa kaa, kwa Muluungu si viri jeyyo tuku. Sa viintu vyoosi vyadáhikaa kwa Muluungu.”
28 Peéteri akaanda musea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba.”
29 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kira muuntu ˆareka nyuumba, vanduu vaachwe, maruumbu yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawunda sa niini na sa Masáare Maaja,
30 hokera ari mara igana rimwi (100) kulookya mpiindi iji, nyuumba, vanduu, vaanaavo, maruumbu, vasinga, mawunda au baa na uturikiri, na kei weeru ˆyookuuja, hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
31 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.”

✡ **10:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20.

Yéesu Yoolɯɯsa Inkwya na Ufufúɯko Waachwe lwa Katatɯ (Matáayo 20:17-19; Lúka 18:31-34)

32 Mpiindi ˆvajáa njirii voodoma na Yerusaléemu, Yéesu ajáa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajáa vakwáatirwe ni woowa, na vaantɯ vara ˆvamutuubáa, voofáa. Yéesu akavasɯmɯla kei vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavawyiira yara ˆyari mufɯmira.

33 “Teereri! Haaha ni doma tiise na Yerusaléemu, ɯko, Mwaana wa Mɯɯntɯ viikwa ari mikonwii ya vakúúlɯ va veeneisi va Ijɯva na vakiindya va Miiro, novo lɯɯsa vari irya akwye na mɯviika vari mikonwii ya vaantɯ si ˆvari Vayahúudi.

34 Novo mɯhenchɯla vari, mɯchwiira vari mati noo mɯvaa na mijeléedi na mɯɯlaa vari, maa kaa, sikɯ ya katatɯ fufulwa ari.”

Yaakúupu na Yooháani Vooloomba Ukúúlɯ (Matáayo 20:20-28)

35 Hara, Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vakiita kuri Yéesu, maa vakamɯsea, “Mukiindya! Toosaaka ɯtɯtɯmamire kiintɯ chochoosi ˆturi loomba.”

36 Maa Yéesu akavuurya, “Che moosaaka nivatɯmamire?”

37 Maa vakamɯsea, “Mpiindi ˆuri kuva mɯtemi wa vaantɯ voosi, tooloomba twiikale ɯmwi mɯkono waako wa kulume, na wiingi mɯkono waako wa kɯmooso nkongojimii kwaako.”

38 Maa Yéesu akavasea, “Si mootaanga ˆcheene mooloomba tɯkɯ. De daha mɯri kunyweera ndɯvo ya uturikiri ˆng’eene ndiri nyweera au kɯbatisiwa ɯbatíiso ˆmweene ndiri batisiwa wɯɯ?”

39 Maa vakamɯsea, “Daha turi.” Yéesu akavasea, “Ndɯvo ˆng’eene ndiri kiinyweera, kimaari kiinyweera mɯri, baa na ɯbatíiso ˆmweene ndiri batisiwa, batisiwa mɯri.

40 Maa kaa, ani ari kiikala mɯkono waani wa kulume au wa kɯmooso, si mɯrimo waani kɯvaheera tɯkɯ, sa nkalo ijo, heewa vari ˆveene viimiriwa neeja ni Mulɯɯngɯ.”

41 Vara vapooji viingi ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalariira vala Yaakúupu na Yooháani.

42 Hara, maa Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe voosi, akavasea, “Mɯmányire, vatemi va vaantɯ si ˆvari Vayahúudi valáiraa vatiite wiimiriri mweeri ya vaantɯ na ngururu, na vakúúlɯ vaavo, valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.

43 Kuri nyuunyu si noosaaka ive jeyyo tɯkɯ. Kiri vyoova jeyyo, ɯra ˆyoosaaka ave mɯkúúlɯ waanyu, ni mpaka ave mɯtɯmami waanyu.

44 Na mɯɯntɯ yoyoosi ˆyoosaaka kɯva wa ncholo, ni mpaka ave mɯtúmwa wa voosi.

45 Sa baa Mwaana wa Mɯɯntɯ, si ɯɯja jo tɯmamirwa tɯkɯ. Kiri vyoova jeyyo, ɯɯja sa ji avatɯmamire vaantɯ, kei atoole nkaasɯ yaachwe kɯva ununuuli sa vaantɯ ˆvari foo.”

Mɯhoku Batimáayo Yoohoriwa ni Yéesu (Matáayo 20:29-34; Lúka 18:35-43)

46 Aho, vakafika múuji wa Yeríiko. Mpiindi Yéesu, vapooji vaachwe na iira mpuka nkɯulɯ ya vaantɯ ˆvalookáa múujii, vakamɯshaana mɯhoku ˆasewáa Batimáayo. Yeeye ni sha Timáayo ajáa. Na ajáa iíkyiire mbarimbari ya njira yooloomba.

47 ^Akateere Yéesu wa Nasaréeti yoolooka na aho, akaanda tula isóso yoosea, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!”
48 Vaantu ^vari foo vakamwaamirirya sa akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya tulatuula isóso, yoosea, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!”
49 Yéesu akiima, maa akavasea, “Hooni mwaaniriri.” Vakamwaaniriira, voosea, “Hooni ifafirirye, wiiheere mutima, yookwaaniriira.”
50 Akafweita lweénda lwaachwe na ivarwii, akafiriira, maa akadoma na kuri Yéesu.
51 Yéesu akamuusea, “Che woosaaka nikubweeyyiirye?” Maa akasea, “Mukiindya, noosaaka noone.”
52 Yéesu akamusea, “Tamanya, kuruma kwaako noo kwakuhóniirye.” Hahara, akoona, maa akamutuuba Yéesu na ira njira ^adomáa.

11

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Lúka 19:28-40; Yoohánni 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika maturii ya Besifáage na Besanía, Luulwii lwa Miseitúuni. Hara, maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, 2 akavasea, “Tamanyi fuuru ituri ^riri aho mbere yaanyu, na kati ^mookiingira vii, koona muri mwaana wa ndákwi si ^anavereka muuntu, achúungirwe. Muchunguli, maa mumureete na aha.
3 Kaani muuntu avuúriirye, ‘Sa che moochungula mwaana wa ndákwi?’ mukamusea, ‘Mweenevyoosi yoomusaaka, muhindula ari haaha vii.’ ”✡
4 Hara, maa vakadoma vakamushaana mwaana wa ndákwi achúungirwe mbariimbari ya njira, mutiryaangwii. Mpiindi ^vamuchungulá a,
5 vaantu ^veene vajáa viímire aho, vakavuurya, “Sa che moomuchungula mwaana wa ndákwi?”
6 Maa vakuuyirya ja ^vyeene Yéesu ajáa avaséire. Vara vaantu, maa vakavarekera vamusumule.
7 Vakamutwaariira Yéesu uwo mwaana wa ndákwi, vakaala ingo jaavo moongwii, maa Yéesu akaambuka.
8 Vaantu ^vari foo vakaala ingo jaavo njirii na vaangi vakaala matáampi ya miti ^vawúnire mawundii, voomunyemya Yéesu.
9 Vaantu vara ^vatuubáa na vara ^vajáa valóngwiire, vaváa siriri, voosea,
“Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ^yookuuja kwa irina ra IJUVA.
10 Watalariwa utemi ^wookuuja ja wa taáta wiitu Daúdi.
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
11 Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fuuru Kaayii Njija ya Ijuva, maa akiita lorera kira kiintu. Maa kaa, sa viintu kujáa kwaándire kwiira, akadoma na Besanía hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri.

Yéesu Yoojuma Musaambu
(Matáayo 21:18-22)

12 Lomutóondo yaachwe mpiindi ^valookáa fuma Besanía, Yéesu akava aávirwe ni njala.

✡ **11:3** Laanga Sakaría 9:9. ✡ **11:10** Laanga Sabúuri 118:26.

13 Maa akoona mʉsaambu wa deedadeeda, akiita laangira koonі arі turya saambu. ^Akafike, sі oona saambu baa ımwі vii tʉkʉ, akashaana masaambі vii, sa sі jijáa mpiindі ja saambu tʉkʉ.
14 Hara, maa akʉʉsea ʉra mʉsaambu, “Kwaandira isikʉ mʉʉntʉ yoyoosi sі ^akariire saambu yaako vii kaa tʉkʉ!” Na vapooji vaachwe vateeráa ayo masáare.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva
(Matáayo 21:12-17; Lʉ́ka 19:45-48; Yoohánі 2:12-22)

15 Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija, akaanda vakibirya vaantʉ ^veene vaváa iyoombe no wʉla ʉko waámii. Akakʉndʉla méesa ja vaantʉ ^vawʉlanáa mpía na akakʉndʉla machuumbi ya vaantʉ ^vaváa iyoombe njıva. 16 Kei, avakaan’yáa vaantʉ kusiina kʉkwaatira baa na heehi ya waama wa Kaaya Njija na viintʉ vyo vaa iyoombe tʉkʉ.
17 Ʉvariyulii waachwe akavasea, “Eri, Masáare ^Yarі Mpeho sі yalʉʉsa yoosea,
‘Nyuumba yaanі kaanirirwa ırі nyuumba yo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ sa vaantʉ
va ısі joosi tʉkʉ wʉʉ?’[✡]
Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi’?[✡]”
18 Vakʉ́ʉ́lʉ va veeneisі va Ijʉva na vakiindya va Miiro, vajáa vateera ^meene Yéesu ajáa alúusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo mʉʉlaa. Vamoofáa, sa vaantʉ ^vatʉlʉvariwáa nі ʉvariyuli waachwe, na vara ^vayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo.
19 ^Ikafike niiwʉlo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía.

Mʉsaambu Wookʉʉma
(Matáayo 21:18-22)

20 Lomʉtóondo namʉtóondo mpiindі ^valookáa na hara, vakoona ʉra mʉsaambu washáawukire fuma miririi.
21 Peéteri akʉʉkʉmbʉkira ʉra mʉsaambu, maa akamʉsea Yéesu, “Mukiindya! Laanga ʉra mʉsaambu ^waarі wuujumiré, washáawukire!”
22 Maa Yéesu akavasea, “Murumi Mʉlʉʉngʉ.
23 Kimaarі noovawyiira, koonі mʉʉntʉ aséire lʉʉlʉ ʉlʉ lwiisunke, lʉkafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundu mutimii waachwe, kimaarі kaa Mʉlʉʉngʉ mʉtʉmamira arі masáare ayo.
24 Sa jeyyo, nі kʉvawyiira niise, isáare roroosi ^murі loomba mpiindі ^moomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, haaha murume mwarіpátire isáare iro mitimii yaanyu, noro kʉva rirі raanyu.
25 Mpiindі ^murі kiima sa mʉmʉloombe Mʉlʉʉngʉ, koonі ʉrі na kiintʉ mutimii kwa mʉʉntʉ wiingi, mʉsei ʉwo mʉʉntʉ, ‘Ʉvі waako wasírire,’ sa Taáta waanyu wa kurumwii, avasee baa nyuunyu, ‘Ʉvі waanyu wasírire.’ [
26 Maa kaa, koonі sі moovasea viivaanyu, ‘Ʉvі wasírire,’ baa Taáta waanyu wa kurumwii sі arі sea, ‘Ʉvі waanyu wasírire tʉkʉ.’ ”]

Yéesu Yoofoorimwa Lʉvіro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Lʉ́ka 20:1-8)

27 Kei vakafika Yerusaléemu. Mpiindі Yéesu ^ayeendayeendáa waámii wa Kaaya Njija, vakʉ́ʉ́lʉ va veeneisі va Ijʉva, vakiindya va Miiro na vawosi vakʉʉja na kʉrі Yéesu,

---

✡ **11:17** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **11:17** Laanga Yeremía 7:11.

28 maa vakamuurya, “Nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ wootʉmama aya masáare?
Nɨ ani akʉheera wiimiriri ʉhʉ?”
29 Maa akavasea, “Kuvuurya ndɨrɨ kɨintʉ kɨmwɨ. Koonɨ muúyiirye, naanɨ
vawyɨira ndɨrɨ nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ ˆnootʉmama aya masáare.
30 Eri, ʉbatíiso wa Yooháani nɨ kurumwii wafuma bakʉ kwa vaantʉ?
Ngwyiiri!”
31 Maa vakalʉʉsɨkan’ya voovo kwa voovo voosea, “Koonɨ taséire, ‘Wafuma
kurumwii,’ kuurya arɨ, ‘Sa che de sɨ mwamuruma?’
32 Maa kaa, koonɨ taséire, ‘Wafuma kwa vaantʉ...’ ” Vakoofa sa vaantʉ vajáa
vamuruma Yooháani Mʉbatisáaji nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva wa kɨmáárɨ.
33 Maa vakasea, “Iyaʉ, sɨ tamányire tʉkʉ.” Ne akavasea, “Naanɨ sɨ ndɨrɨ
vawyɨira nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ nootʉmama aya tʉkʉ.”

12

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlʉ va Vayahúudi na Varimi Vavɨ
(Matáayo 21:33-46; Lʉka 20:9-19)

1 Hara, maa Yéesu akaanda vawyɨira vara vakúúlʉ símo iji, akavasea,
“Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa arɨma iwʉnda ra mɨsabíibu. Akariingirirya lʉkaande
iwʉnda vʉʉ, akasiimba iduundu ro fʉʉnchɨra sabíibu so tengenesera diváai,
akajeenga kɨvaanda kɨliihɨ cho rɨndɨrɨra, maa akakojya ɨro iwʉnda raachwe
kwa varimi. Hara, maa akakera njɨra. 2 Mpɨindɨ jo chwa ˆjikafike,
akamʉtʉma mʉtúmwa waachwe, akasʉmʉle haantʉ haachwe ha sabíibu
ˆng’eene vachwíire.
3 Ʉra mʉtúmwa ˆakafike, vara vaantʉ vakamʉkwaata, vakamʉvaa, maa
vakamukibirya na mɨkono mɨtʉhʉ.
4 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtúmwa wɨingɨ kei, ʉhʉ ne vakamʉvaa
mutwii, baa kei vakamʉbweeyyirya masáare ya soni.
5 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtúmwa wɨingɨ, ʉhʉ re, vakamʉʉlaa. Atʉma
vɨingɨ ˆvarɨ foo, vɨingɨ vavaváa na vɨingɨ vavʉʉláa.
6 Ʉhero waachwe, mweeneiwʉnda ajáa achíhɨire na mʉʉntʉ ʉmwɨ vii
wo tʉma, na ʉhʉ nɨ mwaana waachwe ˆamweendamweenda, akamʉtʉma
yookiisea, ‘Kʉmʉnyemya varɨ mwaana waanɨ!’
7 ˆAkafike, maa vara ˆvakojiwa iwʉnda vakiiwyɨira voosea, ‘Ʉhʉ noo
mʉpaari wa ɨrɨ iwʉnda. Hendi tʉmʉʉlae, maa ʉpaari waachwe ʉve wiiswi.’
8 Hara, vakamʉkwaata, vakamʉʉlaa, maa vakɨita mʉwʉmɨra weerwii ya
lʉkaande lwa iwʉnda ra mɨsabíibu.”
9 Maa Yéesu akavasea, “Joolɨ mookiisea mweeneiwʉnda lo
ˆakabweeyyiirye? Kʉʉja arɨ, vʉʉlaa arɨ vʉʉ avo ˆavakojya, maa avakojye
varimi vɨingɨ iwʉnda raachwe ra sabíibu.
10 Amwɨ moobweeyya ja sɨ mʉnasoma aya Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene
yalʉʉsa?
‘Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravɨire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.
11 IJʉVA atúmamire isáare ɨrɨ,
noro rabooha, na nɨ iyeni maatʉkʉ vii miiswii yiiswi.’ ”✡
12 Hara, vakúúlʉ va Vayahúudi vasaakáa vamʉkwaate Yéesu sa vajáa
vatáangire lusímo ʉlʉ nɨ voovo lʉjáa lwavalúusire. Maa kaa, voofáa ɨra mpuka
ya vaantʉ. Hara vakalamʉla vamʉreke, maa vakalooka.

✡ **12:11** Laanga Sabúuri 118:22-23.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Lúka 20:20-26)

13 Mpiindi kiduudi, vara vakúúlu vakavatuma Mafarisáayo na vaantu ˆvafúmire kwa mutemi Heróode, sa vamutee Yéesu, de vamukwaate sa masáare yaachwe.
14 Vakamuujira, vakamusea, “Mukiindya! Takumányire weewe uri muuntu ˆulúusaa kimáári, baa kei si woófaa ukúúlu wa muuntu tuku, sa weewe si uláangaa buuwo tuku. Kiri vyoova jeyyo, uváriyulaa njira ya kimáári ya Muluungu. Eri, ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari mutawáala wa Rúumi baku tuku?
15 Jooli woosea, turihe baku tuku?” Maa kaa, Yéesu akataanga ukweembi waavo, maa akavasea, “Amwi mooyera kuuntea? Hooni ndeteri mpía ya dináari ˆng’eene murihóa kóodi niiyone.”
16 ˆVakareete, maa akavuurya, “Buuwo na lutalo ulu ni lwa ani?” Vakamusea, “Ni lwa Kaisáari.”
17 Maa Yéesu akavasea, “Viintu vya Kaisáari, muheeri Kaisáari na viintu vya Muluungu, muheeri Muluungu.” Maa isáare iri rikavahwaalarya maatuku vii.

Ufufúuko wa Vaantu ˆVawulala
(Matáayo 22:23-33; Lúka 20:27-40)

18 Hara, vakuuja Masadukáayo, vaantu ˆveene vaséaa kusiina kufufuka kaani muuntu akwíire tuku. Vakamusea,
19 “Mukiindya! Músa ajáa atwaandikira Miiro Masáarii ˆYari Mpeho akatusea, ‘Koони muuntu akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ˆaakwya.’✡
20 Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. Ura wa ncholo ˆakaloole, akawulala baa kuva na mwaana tuku.
21 Wa kaviri akamupaala mulala ˆarékirwe ni mwaanaavo, ne akawulala baa kuva na mwaana tuku. Wa katatu ne vikava vivira.
22 Voosi mufungati vakawulala baa reka vaana tuku, uhero waachwe, mulala ne akawulala.
23 Haaha tuwyiire, siku ya ufufúuko uhu mwaana muki ni muki wa ani ari kuva? Sa voosi mufungati vajáa vamuloola.”
24 Maa akuuyirya, yoosea, “Muhóniirye sa viintu si muyamányire Masáare ˆYari Mpeho na ngururu ja Muluungu.
25 Vaantu ˆvawulala haantu ˆvakafufukire, kusiina kuloola no loolwa tuku, voosi kuva vari ja mirimu miija ya kurumwii.
26 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantu ˆvaakwya, amwi mookiibweeyya ja si munasoma kitáabu cha Músa, ˆcheene chaluusa ˆvyeene Muluungu aluusikáa na Músa fuma ituundwii ˆreene rakoreráa mooto?✡ Muluungu amusea, ‘Niini ni Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka* na Muluungu wa Yaakúupu.’†
27 Yeeye si Muluungu wa vaantu ˆvaakwya tuku, yeeye ni Muluungu wa ˆvari nkaasu. Kati ˆmoosea kusiina ufufúuko tuku, moohon’ya maatuku vii.”

Ulairiri Mukuulu Kulookya Joosi
(Matáayo 22:34-40; Lúka 10:25-28)

✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6. ✡ **12:26** Laanga Ufumo 3:6. * **12:26** ***Isaka:*** Ni mwaana wa Aburaháamu kwa Sáara muki waachwe. † **12:26** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Muluungu ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kali vii.

28 Ʉmwɨ wa vakiindya va Miiro ajáa amwaarɨ hara, yooteerera ˆvyeene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ˆAkateere Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, “Eri, nɨ ʉlairiri ʉrɨkwɨ noo mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri joosi?”

29 Yéesu akamʉsea, “Ʉlairiri mʉkʉʉlʉ kʉlookya joosi noo ʉhʉ, ‘Ee Isiraéeli teeri, IJʊVA Mʉlʉʉngʉ wiitʉ, noo Mʉlʉʉngʉ ʉmwɨ vii.

30 Ʉmweende IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako na mʉtɨma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mɨryʉʉngʉ yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, noo kʉsea, kɨra kɨintʉ ˆʉrɨ.’✡

31 Na wa kavɨrɨ noo ʉhʉ, ‘Ʉmweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡ Kusiina ʉlairiri wɨingɨ ʉrɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri iji tʉkʉ.”

32 Ʉra mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akamʉsea, “Mukiindya, wuúyiirye viija, ‘Ijʉva nɨ ʉmwɨ vii na kusiina wɨingɨ tʉkʉ.’

33 Na kʉmweenda Ijʉva na mʉtɨma woosi na mɨryʉʉngʉ yoosi na ngururu joosi, na mʉʉntʉ kʉmweenda mwiiwaachwe ja ˆvyeene iiyenda yeemweene, nɨ viija kwa Ijʉva kʉlookya kʉtoola mpóryo jo chɨmɨka joosi.”

34 Yéesu ˆakateere ʉra mʉʉntʉ uúyiirye na tooti, maa akamʉsea, “Aaɨ! Weewe sɨ ʉrɨ kʉlɨ na Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.” Keende hara kusiina mʉʉntʉ ˆayera muurya kɨintʉ chɨingɨ tʉkʉ.

Masía nɨ Mweenevyoosi na nɨ Mwaana wa Daúdi (Matáayo 22:41-46; Lʉ́ka 20:41-44)

35 Mpɨindɨ Yéesu ˆavariyʉláa waámii wa Kaaya Njija ya Ijʉva, akuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa Masía nɨ Mwaana wa Daúdi?

36 Daúdi mweeneevyo kwa lʉvɨro lwa MʉtɨmaMʉʉja, ajáa asea,

‘IJʊVA ajáa amʉsea Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nɨvavɨɨke vavɨ vaako,
vave ɨsɨ ya majeo yaako.” ’✡

37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanɨrɨra ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de joolɨ Masía arɨ kʉva Mwaana wa Daúdi?” Mpuka nkʉʉlʉ ɨkamʉteerera na cheerʉ.

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro (Matáayo 23:1-36; Lʉ́ka 20:45-47)

38 Mpɨindɨ ˆavavariyʉrɨráa, akavasea, “Valaangi neeja vakiindya va Miiro, veenda kiivɨkɨra nkáancho ndɨihɨ na veenda luumbiwa ko nyemiwa sóokwii.

39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakʉ́ʉ́lʉ masinagóogii na haantʉ ha nyemi ngovii.

40 Vanyáhɨraa nyuumba ja valala, na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ vilɨihɨlɨihɨ. Heewa varɨ irya ikʉʉlʉ.”

Mpóryo ya Mʉlala (Lʉ́ka 21:1-4)

41 Aho, Yéesu akiikala heehi na isandúku ro vɨkɨra mpóryo ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ˆvyeene vaantʉ vootoola mpóryo. Vasúngaati ˆvarɨ foo vakavɨkɨra mpía ˆjiri foo.

42 Hara, maa akʉʉja mʉlala ʉmwɨ akatoola fipóocho fivɨrɨ fiduudi.

43 Yéesu, akavaanɨrɨra vapooji vaachwe, akavasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, ʉhʉ mʉlala mʉkɨva atwɨ́ire mpóryo nkʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ voosi vʉʉ!

✡ **12:30** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:4-5. ✡ **12:31** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **12:36** Laanga Sabúuri 110:1.

44 Ava vaangi vatwíire máari ˆilóokeriire. Maa kaa, noovawyiira uhu mulala na ukiva waachwe atwíire choosi ˆatiite.”

13

Kuvawa kwa Kaaya Njija ya Ijuva
(Matáayo 24:1-2; Lúka 21:5-6)

1 Na mpiindi Yéesu ˆafumáa Kaayii Njija ya Ijuva, umwi wa vapooji vaachwe akamusea, “Mukiindya! Laanga, majuumba aya viintu ˆyabooha na mawye yaachwe viintu ˆyakula.”

2 Yéesu akamusea, “Koona wiise majuumba yoosi aya wuu? Kusiina iwye ˆrikachíhiire mweeri ya iwye riingi tuku, yoosi luu girímulwa yari vuu.”

Uturikiri ˆWookuuja
(Matáayo 24:3-14; Lúka 21:7-19)

3 Mpiindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fuuru Luulwii lwa Miseitúuni. Akiikala kunu aléyyiirye miiso na Kaayii Njija. Vapooji vaachwe, Peéteri, Yaakúupu, Yooháani na Anderéa vakamuurya mpooli,

4 “Aai tuwyiire, masáare aya ni naadi ˆyari fumira? Na ni isháara che ˆturi koona de tutaange masáare aya yaséngeriire?”

5 Maa akavasea, “Laangi neeja, kari muuntu avakoovere tuku.

6 Sa vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa irina raani, kira muuntu yoosea, ‘Niini noo yeeye,’ novo vakoovera vari vaantu ˆvari foo.

7 ˆMukateiire masáare ya nkoondo na fweefwee ja nkoondo, kari moófaa tuku. Masáare aya ni mpaka yafumire, maa kaa, ura uhero ukaari.

8 Isi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi kiinula uri nkoondo na utemi wiingi. Kuva kuri na vitiíntima haantu haantu, baa kei, kuva kuri na njala ya imalo. Iyo noo ja ncholo vii ya usuungu wa makata ˆvyeene waándaa.

9 Maa kaa, nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na lamurirwa mweende muvawe masinagóogii. Baa kei, twaalwa mweende kwa magávana na kwa vatemi sa niini, aho, de mudahe variyula vataange kimaari.

10 Maa kaa, de ura uhero ufike, ni mpaka ta Masáare Maaja yavariyulwe isi joosi vuu.

11 Na ˆmuri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetyaa che ˆmuri luusa tuku. Luusi isáare roroosi ˆriri vuujira mpiindi jiijo, sa masáare ˆmuri luusa si yaanyu tuku, ni ya Mutima Muuja.

12 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari vala íyo na taáta waavo sa vuulawe.

13 Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, ˆmweene ari yimirirya fuuru uhero, uwo noo ari lamuririwa.

Irema Ikuulu
(Matáayo 24:15-28; Lúka 21:20-24)

14 Haantu ˆmukiíne, ‘unyanyi ˆuréetaa usaambu ˆwaviihaviiha’✡ wiímire Haantu Haaja si ˆhari haachwe haachwe, muuntu yoosoma ataange, vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.

15 Muuntu ˆari ikekeerii kari akiime iingire na nyuumbii ji atoole kiintu chochoosi tuku.

✡ **13:14** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

16 Ura ˆarɨ iwundii atɨɨje chaangu, karɨ ahɨnduke na kaayii jɨ atoole nkáancho yaachwe tuku.
17 Nɨ mpolaɨ kwa vara ˆvarɨ kuva varuto na vara ˆvɨɨndookoonkya siku ijo.
18 Loombi sa ɨro rɨsɨfumɨre mpɨɨndɨ ja mpeho tuku.
19 Sa siku ijo, kuva kurɨ na uturikiri mukuulu ˆmweene sɨ unafumɨra keende Muluungu uumba weeru fuuru isiku, baa sɨ luu ukafumɨɨre kei vii kaa tuku.
20 Na ngaarɨ Ijuva sɨ akéehyaa siku ijo, ngaarɨ kusiina muuntu baa umwɨ ˆahona vii kaa tuku. Maa kaa, sa vaantu ˆveene avasaawula, ajikeehya siku ijo.
21 Na mpɨɨndɨ ijo koonɨ muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha’ au ‘La, amwaarɨ kuura,’ karɨ murúmaa tuku.
22 Sa fumɨra varɨ vala masía va uloongo na valáali na mutwe va uloongo, bweeyya varɨ isháara na viintu ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawulwa nɨ Ijuva koonɨ viri dahɨka.
23 Maa kaa, nyuunyu mwɨɨme neeja. Navawyɨɨrɨɨre masáare kati ˆyakaarɨ fumɨra.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu (Matáayo 24:29-31; Lúka 21:25-28)

24 Maa kaa, siku ijo, uturikiri uwo ˆurɨ looka,
‘mwaasu kunɨkɨrɨrwa urɨ
na mweeri sɨ urɨ fala tuku.
25 Nyényeeri wya jeende fuma kurumwii
na ngururu ja kurumu sɨngɨsɨka jeende.’✡
26 Na mpɨɨndɨ ijo, kɨra muuntu kumoona arɨ Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu ˆjiri foo na nkongojima.✡
27 Maa de atume mirimu yaachwe miija jɨ ɨvasaankan’ye na ɨvareete kwaachwe ˆveene avasaawula, fuma mavaru yoosi ya weeru, fuma utulo waasɨ, fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu (Matáayo 24:32-35; Lúka 21:29-33)

28 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe koonɨ yavɨire na nchúundo na yaándire turɨka, mwatáangaa mpɨɨndɨ ja irutɨra jaséngerɨɨre.
29 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmurɨ koona ivi vyoosi, taangi jira mpɨɨndɨ jafíkire aha muryaangwii.
30 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mbyaala ɨhɨ sɨ ɨrɨ looka tuku kende masáare aya yoosi sɨ yanafumɨra.
31 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaanɨ sɨ yarɨ looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpɨɨndɨ ˆArɨ Kuuja Yéesu Tuku (Matáayo 24:36-44)

32 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku ɨyo baa sáa ɨyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire nɨ Taáta yeemweene.
33 Mwɨɨme neeja na mundoolaanga neeja! Sɨ mumányire mpɨɨndɨ ijo nɨ naadi ˆjiri fika tuku.

✡ **13:25** Laanga Isáaya 13:10; 34:4. ✡ **13:26** Laanga Danyéeli 7:13; Wiivariyuli 1:7.

34 Valuka viri ni ja muuntu ˆyookwaata njira, avarékeraa vatúmwa vaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja.
35 Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumányire ni naadi mweenenyuumba ˆari hinduka tuku, sa ifaanaa akahinduka niiwulo, au nuuchiku, au nuuchiku kati, au namuyiingu, au namutóondo uchiku.
36 Kaani avúndukiirye kuuja, ji avashaane si mulíire tuku.
37 Na iki ˆcheene noovawyiira, ni vawyiira niise vaantu voosi, mwiime neeja."

14

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Lúka 22:1-2; Yoohaani 11:45-53)

1 Jijáa jachíhiire siku iviri vii, de ive ngovi ya Paásika na ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira ya iyasi yo mukwaata Yéesu sa vamuulae.
2 Vakalamula, voosea, "Kari turibweeyye iri isáare mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa vaantu kureeta ntiribuka."

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira
(Matáayo 26:6-13; Yoohaani 12:1-8)

3 Mpiindi ijo, Yéesu ni iturii ra Besanía ajáa, kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda. Na mpiindi ˆvarijáa, muuntu muki umwi akiingira aho nyuumbii ˆari na chúpa nduudi ya iwye ˆrasongolwa, ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikulukuulu. Akiiwuna nkiingo ira chúpa, maa akamwiitira Yéesu yara makuta mutwii, yoomunyemya.
4 Vaantu vamwi vara ˆvajáa aho ˆvakoone jeyyo, vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiwyiira, "Sa che kubwiitira makuta ja ayo jei?
5 Jangaari yaváirwe iyoombe jitooreke mpía ja dináari magana yatatu (300), maa mpía ijo vaheewe vakiva?" Maa vakamwaamirirya ura muuntu muki.
6 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Mureki! Sa che moomujuuwa? Aantúmamiire vyabooha.
7 Laangi! Vakiva novo muri mpiindi joosi, ifaanaa mukavaambirirya mpiindi yoyoosi ˆmuri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu mpiindi joosi tuku.
8 Uhu muuntu muki atúmamire ˆcheene adáhire. Aampákire makuta kuuvika muviri waani neeja so taahwa.
9 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi aha weerwii Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe."

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Matáayo 26:14-16; Lúka 22:3-6)

10 Aho, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo muvarinduka Yéesu kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva.
11 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere riira isáare, maa vakavyeenda maatuku vii. Vakiichuunga kwaachwe kumuriha mpía. Aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha sa amuvarinduke Yéesu.

---

* **14:3 *makuta ˆyanyúkiraa:*** Ni isáare ra Kigiríki, makuta aya ni *nárdo* yasewáa.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Matáayo 26:17-25; Lúka 22:7-14, 21-23; Yoohaani 13:21-30)

12 Na siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi, vapooji vakamuurya Yéesu, “Hai ko wookeenda tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?”
13 Siku iyo, ni tuuva ijáa kwa Vayahúudi kusiinja muundi ^iri mpeho sa Paásika.
13 Maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, akavasea, “Domi na múujii Yerusaléemu, uko lumana muri na muuntu mululume ^iitíikire suviya ya maaji. Mutuubi,
14 na nyuumba ^ng’eene ari kiingira, muuryi mweenekaaya, mukamusea, ‘Mukiindya yookuurya, “Hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ^ndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?” ’
15 Uwo mweenekaaya valaira ari chúumba kikuulu ^kiri gorófii, kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho.”
16 Maa reeru, vara vapooji vaviri vakiinuka, vakadoma na múujii. ^Vakafike múujii, vakashaana kira kiintu ja ^vyeene Yéesu ajáa avawyíiriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.✡
17 Iwulo ^rikiingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na vaviri vakiingira.
18 Mpiindi ^vajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari.”✡
19 Vapooji vaachwe ^vakateere jei, maa vakavisuula, vakamusea umwi umwi, “Si viri kuva ni niini tuku?”
20 Maa akavasea, “Ni umwi wa vapooji vaani ikimi na vaviri, ^yooriirya mukáate luumbwii na niini aha.
21 Mwaana wa Muuntu ni mpaka atamanye no kuulawa, ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ^ari muvarinduka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.”

Muviri na Sakami ya Yéesu
(Matáayo 26:26-30; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-26)

22 Mpiindi ^varijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamuduumba Mululungu, akuubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Tooli, uhu ni muviri waani.”
23 Maa akatoola kikóombe cha diváai, akamuduumba Mululungu, akavaheera voosi vakanywa aho nduvwii.
24 Maa akavawyiira, yoosea, “Ihi ni sakami yaani ya muháko ^iri kiitwa sa vaantu ^vari foo.✡
25 Kimaari noovawyiira, luu si nkanywiire kei diváai tuku, mpaka siku ^ng’eene nkiinywiire ufya uko Utemii wa Mululungu.”
26 ^Vakiimbe lwiímbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yoolusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Lúka 22:31-34; Yoohaani 13:36-38)

27 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunyu voosi kuundeka muri niimweene ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,
‘Kumuvaa ndiri muríisi,
na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’✡
28 Maa kaa, ^ndiri fufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.”
29 Peéteri akamusea, “Baa vakutiije voosi vuu, niini si ndiri kureka tuku.”

✡ **14:16** Laanga Ufumo 12:3-11. ✡ **14:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **14:24** Laanga Ufumo 24:8; Yeremía 31:31-34. ✡ **14:27** Laanga Sakaría 13:7.

30 Yéesu akamʉsea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchikʉ wo wʉʉ, nkʉkʉlʉme si inaviika lwa kaviri, lʉʉsa ʉri si waamányire tʉkʉ katatʉ.”
31 Maa Peéteri akuumirirya, yoosea, “Tʉkʉ! Baa kooni ni kukwya, nkwye na weewe, niini si ndiri sea si nakʉmányire tʉkʉ!” Baa vapooji voosi vakalʉʉsa vivira.

Yéesu Yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ Luulwii lwa Miseitúuni (Matáayo 26:36-46; Lʉka 22:39-46)

32 Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Miseitúuni. Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpiindi niini ^nookoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.”
33 Akavasʉmʉla Peéteri, Yaakúupu na Yooháani hamwi ne. Aho, mʉtima waachwe ʉkafiriira, kʉnʉ yookiiteera ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ,
34 akavasea, “Mʉtima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mʉkeeshe chiriri.”
35 Akaseesa na mbere kiduudi, akalaala isi na inda, maa akaanda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kooni viri dahika mpiindi ya uturikiri waachwe imʉnehe,
36 akasea, “Áaba,† Taáta, yoosi kwaako yadahikáa. Nookʉloomba nseyyirya kikóombe iki cha uturikiri. Maa kaa, si ja ^vyeene niini noosaaka tʉkʉ, ive ja ^vyeene weewe ʉri saaka.”
37 ^Akahindʉke kwa vara vapooji vaachwe vatatʉ, akavashaana vanyéyyiirye, akamwaaniriira Peéteri, “Simóoni,‡ ʉnyéyyiirye wʉʉ? Usíindirwe keesha baa isaa rimudu vii?
38 Arumi, mʉkeeshe no loomba sa kari ji mwiingire mʉtehwii tʉkʉ. Mʉtima wiimire neeja kʉtʉmama wʉʉja, maa kaa, wasíindwaa sa mʉviri usiina ngururu tʉkʉ.”
39 Akadoma noo loomba kei, akalʉʉsa masáare yayara.
40 Kei ^akahindʉke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yarútahire ni tʉlo. Vakakwaatwa ni soni, vakasiindwa cho muuyirya.
41 ^Akahindʉke lwa katatʉ, akavawyiira, yoosea, “Nyuunyu mʉkaari mʉlíire no hʉmʉlʉka wʉʉ? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Mʉuntʉ veera iise mikonwii ya vavi.
42 Inuki, hendi tʉlooke! Laangi ʉra mʉvarinduki waani afíkire.”

Yéesu Yoovarindʉkwa na Yookwaatwa (Matáayo 26:47-56; Lʉka 22:47-53; Yooháani 18:3-12)

43 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yoolʉʉsika na vapooji vaachwe, Yúuda, ʉmwi wa vara ikimi na vaviri, akafika na mpuka ^iri na nyaasʉka na mpʉʉlo. Mpuka iyo ijáa yatúmirwe ni vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva, vakiindya va Miiro na vawosi.
44 Haaha, Yúuda ʉra mʉvarinduki, ajáa ahúmwiire valaira isháara yoosea, “Ʉra ^ndiri mʉsʉndira ja noomuluumbya noo yeeye. Mʉkwaati, mʉmʉsʉmʉle, aveere mikonwii yaanyu.”
45 Yúuda akahʉlʉlʉka na kʉri Yéesu, akamuluumbya, “Mukiindya!” Maa akamʉsʉndira.
46 Ira mpuka ikamʉkwaata Yéesu, maa vakamʉviika mikonwii yaavo.
47 Aho, ʉmwi wa vara ^vajáa na Yéesu akakʉʉla nyaasʉka njatwii, akamʉtema kutu dúú mʉtúmwa wa mweeneisi mʉkʉʉlʉ!

† **14:36** ***Áaba:*** Ni isáare ra Kiaráamu, noo kʉsea *Taáta.* ‡ **14:37** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi.

48 Yéesu akavasea, “Niinɨ ndirɨ muhóki vaantu viintu muújire no kuunkwaata
na nyaasuka na nkusi wuu?
49 Siku joosi nɨjáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva.
Amwɨ sɨ mwaankwaatáa kura? Haaha vyavíire sa Masáare ˆYarɨ Mpeho
yakiimane.”✡
50 Aho, vapooji voosi vakoofa maatuku vii, vakamutiija, maa vakamureka
yeemweene.
51 Kwajáa kwatiite mutavana umwɨ ˆamutuubáa Yéesu, ajáa iiwíikiire
lweénda lwa kitáani vii. Ira mpuka ˆikayere kumukwaata,
52 akavahonyoka, akareka lweénda lwaachwe lwa kitáani mikonwii yaavo,
maa akatiija na kisava mwaarya.

Yéesu Yoolamurirwa Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi (Matáayo 26:57-68; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohaani 18:13-14, 19-24)

53 Hara, vakamutwaala Yéesu na kwa mweeneisɨ mukuulu. Maa vakúulu va
veeneisɨ va Ijuva, vawosi, na vakiindya va Miiro, vakalumana hamwɨ.
54 Peéteri ne ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli, akiingira waámii kwa
mweeneisɨ mukuulu, maa akiikala na valukaluka yookoota mooto.
55 Vakúulu va veeneisɨ va Ijuva na Balása Nkuulu yoosi, vasaakiráa ushahíidi
fuma kwa vaantu viingɨ, sa vamusitaakye Yéesu de vamuulae. Maa kaa, sɨ
vaturya kiintu tuku.
56 Na vaantu ˆvarɨ foo vatooláa ushahíidi wa uloongo, maa kaa, ushahíidi
waavo sɨ wiifwaana baa kiduudi vii tuku.
57 Aho, viingɨ vakiima, vakamulongowererya voosea,
58 “Tamuteera yoosea, atɨ, ‘Niinɨ girimula ndirɨ ihɨ Kaaya Njija§ ˆyajeengwa
nɨ vaantu, maa de njeenge yiingɨ kwa siku itatu vii. Maa kaa, iyo sɨ irɨ jeengwa
nɨ vaantu tuku.’ ”
59 Baa jeyyo ushahíidi waavo ukiitaa.
60 Maa akiima mweeneisɨ mukuulu mbere ya Balása Nkuulu, akamuurya
Yéesu, “Eri, sɨ wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava
vaantu ˆvookusitaakya nɨ kiintu che?”
61 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu baa kuuyirya tuku. Hara mweeneisɨ
mukuulu akamuurya kei, “Weewe noo Masía, Mwaana wa Mululungu
ˆAtalariwa wuu?”
62 Yéesu akasea, “Hii, noo niinɨ.
Luu kumoona murɨ Mwaana wa Muuntu
iíkyiire mukono wa kulume wa Mweenengururu,
yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii.”✡
63 Mweeneisɨ mukuulu ˆakateere jei, maa akamoola ingo yaachwe na
nkalari, yoosea, “Mashahíidi va che kei?
64 Muutéiire uhiintiki waachwe! Haaha nɨ jooli moosea?” Voosi vakaluusa
irya voosea, “Uhu, inkwya noo kiintu ˆkimutéire!”
65 Vaangɨ vaavo vakaanda kumuchwiira matɨ, vakamuchuunga ntaamɨ mi-
iswii, vakamuvaa ngúumi, de vandoomuhenchula, “Luusa, nɨ ani akuváire?”
Baa valukaluka va aho ˆvakamuhokerere, vakamuhapula makóofi.

Peéteri Yoosea sɨ Amumányire Yéesu Tuku (Matáayo 26:69-75; Lúka 22:56-62; Yoohaani 18:15-18, 25-27)

✡ **14:49** Laanga Sakaría 13:7; Maáriki 14:27. § **14:58** ***Kaaya Njija:*** Kaaya Njija ˆng'eene Yéesu alusáa aha nɨ muvirɨ waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe. ✡ **14:62** Laanga Danyéeli 7:13.

66 Mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa akaari waámii, maa akuuja muhíínja umwi wa vatúmwa va mweeneisi mukuulu.
67 ^Akamoone Peéteri yookoota mooto, akamutuurirya miiso, kunu yoosea, “Baa weewe ni hamwi waari na uhu Yéesu wa Nasaréeti!”
68 Peéteri akasiita, yoosea, “Si mányire na si nootaanga ^cheene wooluusa tuku.” Maa akiinuka, akitookiima mutiryaangwii. Hara nkukuluume ikaviika.
69 Ura mutúmwa ^akamoone Peéteri, akavasea kei vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, “Uhu ne ni umwi waavo!”
70 Peéteri akasiita kei gigiri. Mpiindi kiduudi ^ikalooke, vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, vakamusea Peéteri, “Kimaari, weewe uri umwi waavo, sa uri Mugaliláaya weewe hamwi na ava!”
71 Peéteri akaanda kiijuma no kiilaha yoosea, “Si namumányire uhu muuntu ^mooluusa tuku.”
72 Hahara, maa nkukuluume ikaviika lwa kaviri. Maa Peéteri akakumbukira rira isáare ^aari awyíriirwe ni Yéesu, “Nkukuluume si inaviika lwa kaviri, sea uri si waamányire tuku katatu.” Aho, akaanda kiita miísoori ni usuungu.

15

Yéesu Yookiimiwa Mbere ya Gávana Piláato (Matáayo 27:1-2, 11-14; Lúka 23:1-5; Yoohaani 18:28-38)

1 Maa reeru, kukamwaa. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vawosi, na vakiindya va Miiro na Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi, vakiirumira ^vyeene vari mubweeyya Yéesu. Vakamuchuunga piíngu, maa vakamutwaala na mbere ya gávana Piláato.
2 Piláato ^akateere masáare yaavo, maa akamuurya Yéesu, “Weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?” Ne akuuyirya, yoosea, “Weewe ulúusire.”
3 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakamusitaakya Yéesu masáare ^yari foo.
4 Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che si wookuuyirya? Laanga ni masáare yangai vookusitaakya!”
5 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, baa kuuyirya tuku. Sa jeyyo, Piláato akatuluvala.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kuulawa (Matáayo 27:15-26; Lúka 23:13-25; Yoohaani 18:28-40)

6 Na mpiindi ja ngovi ya Paásika, Piláato ajáa iijuvira kumuchungurira mufúungwa umwi, ^mweene vaantu vari loomba arekerwe.
7 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Baráaba, ^ajáa achuungwa munyololwii na vavarinduki va wiimiriri wa Kirúumi viingi. Na mpiindi ja uvarinduki, yeeye na vavarinduki vajáa vuulaa vaantu.
8 Aho, vaantu ^vari foo vakadoma kuri Piláato, vakamuloomba amuchungurire mufúungwa umwi ja ^vyeene iijuvira mpiindi ja Paásika.
9 Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?”
10 Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúúlu va veeneisi va Ijuva vajáa vamureeta Yéesu na kwaachwe, sa vamooneráa kivina.
11 Kiri vyoova jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakavasoonka vaantu, vamuloombe Piláato amuchungurire Baráaba.
12 Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimubweeyye uhu muuntu nyuunyu ^mumuséaa, ‘mutemi wa Vayahúudi’?”
13 Vaantu vakatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”

14 Piláato akavuurya, “Sa che? Ʉvɨ che abwéeyyiirye?”
Maa voovo vakatʉlatʉʉla isóso, voosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
15 Sa viintʉ Piláato asaakáa veerya mɨtima Vayahúudi, akavafumirya Baráaba mʉnyololwii. Akavakwaatya valwi nkoondo vamʉvae Yéesu mɨjeléedi na vamuning’in’ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Valwi Nkoondo Voomʉhena Yéesu
(Matáayo 27:27-31; Yoohváani 19:2-3)

16 Hara, valwi nkoondo vakamʉtwaala Yéesu na balásii ya ijuumbii ra kɨtemi ra gávana Piláato ˆrɨséwaa “Pʉratoría.” Vakasaankan’ya mpuka yoosi ya valwi nkoondo.
17 Vakamʉvɨkɨra Yéesu ɨngo ya kɨtemi ˆɨrɨ gyaa. Vakafota kɨsasaavo cha miíwa, vakamʉvɨkɨra mutwii. 18 Maa vakaanda muluumbya na heenchʉ, “Lamʉkyaade ee aaɨ, mʉtemi wa Vayahúudi.”
19 Vakatuuba mʉvaa na isaanga mutwii no mʉchwɨɨra matɨ. Vakamʉhena voochwaama ja vaantʉ ˆvoomʉnyemya mʉtemi.
20 ˆVakahʉmʉle mʉhena, vakamufumya ɨra ɨngo ˆɨrɨ gyaa, maa vakamʉvɨkɨra ɨngo jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa vakamuning’in’ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Matáayo 27:32-44; Lʉ́ka 23:26-43; Yoohváani 19:17-27)

21 Mpɨɨndɨ ijo, valwi nkoondo vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwɨ njirii ˆasewáa Simóoni fuma Kɨréene,* taáta waala Alekɨsáanda na Rufáasi. Ɨngɨráa na Yerusaléemu, maa vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.
22 Vakamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ haantʉ ˆkʉséwaa Goligóota, noo kʉsea, “Kɨsáaya cha Mʉtwe.”
23 Vakamʉheera diváai ˆyasaangiwa na mooda ˆʉséwaa manemáane,† anywe, maa kaa, yeeye akasiita.
24 Vakamuning’in’ya mʉsaláabii. Maa vakiigavɨra ɨngo jaachwe ko jivaɨra mbare sa vataange ani aheewe ɨrɨkwɨ.✡
25 Mpɨɨndɨ ˆvamuning’in’yáa mʉsaláabii, ɨjáa nɨ namʉtóondo mpɨɨndɨ jo yʉʉrɨra ng’oombe.
26 Mweeri ya mʉtwe waachwe vakavaɨrɨra ibambari ˆraandɨkwa kɨloongi chaachwe, “Mʉtemi wa Vayahúudi.”
27 Viívi vavɨrɨ vakaning’iniwa mʉsaláabii ne, kɨra mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe, ʉmwɨ ivaru ra kʉlʉme na wɨɨngɨ ivaru ra kʉmooso. [
28 Masáare ˆYarɨ Mpeho yakakiimana ja ˆvyeene yalʉʉsa, “Avalwa hamwɨ na ˆvawúnaa miiro.”✡]
29 Vakeri njɨra vara ˆvalookáa na aho, vakamʉtʉkɨra no singisya mɨtwe na heenchʉ voosea, “Aaɨ, sɨ ʉjáa ʉsea atɨ ʉtɨite ngururu jo girimʉla Kaaya Njija ya Ijʉva, maa kei wiimye kwa sikʉ itatʉ?✡
30 Hoonɨ haaha kiima aho mʉsaláabii, wiilamurirye!”
31 Viivyo vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro vakamʉhenchʉla, voosea, “Avalamuriryáa vɨingɨ, amwɨ yoosiindwa kiilamurirya yeemweene?

---

* **15:21** ***Kɨréene:*** Ʉhʉ nɨ múuji ˆʉjáa kʉra Afɨrika kaskasíini, sikʉ iji iséwaa ɨsi ya Líbia. Ʉko Vayahúudi ˆvarɨ foo viikaláa, baa Simóoni ni ʉmwɨ wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika.
† **15:23** ***manemáane:*** Ni mooda ˆʉsáangiwaa na diváai so seyya makuundi. ✡ **15:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **15:28** Laanga Isáaya 53:12. ✡ **15:29** Laanga Sabúuri 22:7.

32 Ati, yeeye ni Masía, mutemi wa Isiraéeli, ni akiime sa tulaange, de turume." Baa vara ^vajáa vaturikiriwa misaláabii ne, vakamutukira.

Yésu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Lúka 23:44-49; Yoháani 19:28-30)

33 Na kwaandira mpiindi ja mpoloonge fuuru mpiindi ja cháámuusi, kilwirya kikakunikirira isi yoosi.
34 ^Ikafike mpiindi ja cháámuusi, Yésu akaanirira na ngururu, yoolusika na ndusika ya kimeevo ya Kiaráamu, "*Elóoi, Elóoi, láama sabakitáani?*"✡ noo kusea, "Ee Mulungu, ee Mulungu, amwi waandékire?"
35 Vamwi va vaantu vara ^vajáa hara ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, "Teeri, yoomukemera Elía."
36 Muuntu umwi akakuurika, akafarimbirira kiintu ^kiri monyomonyo isaangii, akiita tukya diváaii ^yasasuka, maa akamuheera Yésu afiiye, kunu yoosea, "Mureki, hooni tulaange kooni Elía ari kuuja ji amukiimye aho musaláabii."
37 Hara, maa Yésu akaana na ngururu, akawulala.
38 Hahara ipasía ra Kaaya Njija✡ rikaatuka kati na kati fuma mweeri fuuru isi.
39 Mukúulu wa valwi nkoondo ^ajáa iímire mbere ya musaláaba, ^akoone ^vyeene Yésu awúliire, maa akasea, "Kimaari, uhu muuntu ni Mwaana wa Mulungu aari."
40 Hara kuli kuli, kwajáa kwatiite vaantu vaki ^valaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yóose mwaanaavo na Yaakúupu muduudi.
41 Avo noo ^vamutuubáa Yésu mpiindi ^ajáa Galiláaya noo mutumamira. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi ^vari foo, ^vajáa vuuja ne na Yerusaléemu.

Yésu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Lúka 23:50-56; Yoháani 19:38-42)

42 Siku Yésu ^awulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de ive Sabáato na kyuulwa.
43 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatuku vii, baa kei, awoojáa kuuja kwa Utemi wa Mulungu. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yésu sa akuutaahe.
44 Piláato ^akapate mulomo Yésu akwíire chaangu vii, maa akatuluvala. Akamwaanirira mukúulu wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yésu akwíire.
45 Piláato ^akawyiirwe ni ura mukúulu wa valwi nkoondo ni kimáári Yésu akwíire, maa akamuheera rúusa Yooséefu asumule muviri wa Yésu.
46 Yooséefu akiitowula sáanda ya kitáani. Akuukiimya muviri wa Yésu, akuufarimbirira na ira sáanda, maa akiita kuutaaha mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa lukaandii lwa iwye. Akafingiritya iwye ikuulu yoorifintamya muryaangwii wa mbiríira.
47 Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yésu ^atáahirwe.

✡ **15:34** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **15:38** Laanga Ufumo 26:31-33; Vaeburanía 6:19; 10:19-22.

16

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Lʉ́ka 24:1-12; Yoohá ani 20:1-10)

1 Lomʉtóondo yaachwe mwaasʉ ˆʉkakʉtʉmire, sikʉ ya Sabáato ɨkalooka. Hahara, Maríia Makɨdaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakɨɨta wʉla makuta ˆyanyʉkɨra, sa vakahake mʉvɨrɨ wa Yéesu.
2 ˆKʉkamwaae vii sikʉ ya Jumapɨ́rɨ na mwaasʉ ˆʉkatʉle, vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ˆyabokwa mwaalaliwyii haantʉ Yéesu ˆataahɨ́rwé.
3 Mpɨ́ndɨ ˆvajáa vakaarɨ njirii, vakaanda kiiyurya, “Nɨ ani de arɨ ko tufingiritirya rɨra iwye hara mʉryaangwii wa mbɨríírа?”
4 Valʉʉsa jeyyo, sa rɨra iwye nɨ ikʉ́ʉ́lʉ maatʉkʉ vii rɨjáa. ˆVakafike vii, vakoona rɨra iwye rafíngiritiiwe, risiina tʉkʉ hara mʉryaangwii.
5 ˆVakɨ́ngɨre hara mbiríírii, vakamoona mʉtavana ʉmwɨ iivɨ́kɨ́re nkáancho njerʉ chwee, iíkyɨ́re mʉkono wa kʉlʉme wa mbɨríírа, maa vakiivʉndʉka maatʉkʉ vii.
6 Ʉra mʉtavana akavasea, “Koofi tʉkʉ! Sɨ mʉsaakɨra mwiise Yéesu fuma Nasaréeti ʉra ˆaning’iniiwé mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya? Afúfukire! Asiina aha tʉkʉ. Laangi baa haantʉ ˆalaariiwé.
7 Haaha domi kwa vapooji vaachwe baa na Peéteri mʉkavasee, ‘Yéesu valongorera iise na Galiláaya, ʉko moona mʉrɨ ja ˆvyeene ajáa avasea.’ ”✡
8 Vara vaantʉ vaki kʉnʉ vootetema nɨ woowa, vakafuma hara mbiríírii itɨ́ijo, kʉnʉ vatʉ́lʉvɨ́re. Sɨ valʉʉsa isáare roroosi kwa mʉʉntʉ tʉkʉ sa voofáa maatʉkʉ vii.

[Masáare aya 9-20 yasiina nakáalii jɨ́ngɨ ja kalɨkaalɨ tʉkʉ.]

Yéesu Yoomʉfʉmɨra Maríia Makɨdaléena
(Matáayo 28:9-10; Yoohá ani 20:11-18)

9 Yéesu ˆakafʉfʉke Jumapɨ́rɨ namʉtóondo uchikʉ, mʉʉntʉ wa ncholo ˆamʉfʉmɨra nɨ Maríia Makɨdaléena. Ʉhʉ Maríia, Yéesu ajáa amʉseyya mirimʉ mɨvɨ mufungatɨ.
10 Maa Maríia akadoma, akavawyɨ́ra vara vaantʉ ˆvayeendan’yáa na Yéesu. Avo vaantʉ vajáa vakaarɨ voorɨra no myaa.
11 ˆVakateere Yéesu afúfukire, baa Maríia Makɨdaléena amwɨ́ne, sɨ varuma ayo masáare tʉkʉ.

Yéesu Yoovafʉmɨra Vapooji Vaachwe Vavɨrɨ
(Lʉ́ka 24:13-35)

12 Mpɨ́ndɨ kiduudi ˆɨkalooke, Yéesu akavafʉmɨra vapooji vaachwe vavɨrɨ ˆvadomáa na maturii, arɨ na buuwo ˆyiísimire.
13 Avo vaantʉ vakahɨndʉka na Yerusaléemu, vakavawyɨ́ra viivaavo, baa avo sɨ vavaruma vii tʉkʉ.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe Ikimi na Ʉmwɨ
(Matáayo 28:16-20; Lʉ́ka 24:36-49; Yoohá ani 20:19-23; Mɨrɨmo ya Vatumwi 1:6-8)

14 Lo mwiisho, Yéesu akavafʉmɨra vapooji vaachwe ikimi na ʉmwɨ mpɨ́ndɨ ˆvarijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintʉ sɨ ˆvavaruma vara ˆveene vajáa vamoona afúfukire na ʉfafu wa mɨtɨma yaavo.
15 Maa akavasea, “Domi kʉrɨ weerʉ yoosi, mʉkavawyɨ́re no vavariyʉrɨra vaantʉ voosi Masáare Maaja.

✡ **16:7** Laanga Maáriki 14:28.

16 Ura ˆarɨ ruma no batisiwa, hona arɨ. Maa kaa, ˆmweene arɨ siita ruma, heewa arɨ irya nɨ Mulungu.
17 Na iji noo ishá*ara* ˆvarɨ kuva nojo vara ˆveene varɨ ruma. Kwa irina raanɨ vaseyya varɨ vaantu mirimu mivɨ, kei luusika varɨ nduusika ifya sɨ ˆvanajiteera baa siku imwɨ.
18 Baa vakwaate njoka na mikono, na vanywe kinyé*ruumbe*, sɨ varɨ kuva kiintu vii kaa tuku. Kei, vavikira varɨ mikono valwíirɨ, novo hongera varɨ.”

*Yé*esu *Yoosumulwa na Kurumwii*
(Lúka 24:50-53; Mirimo ya Vatumwi 1:6-11)

19 Maa reeru, Yéesu Mweenevyoosi ˆakahumule vawyiira ayo masá*are*, akasumulwa na kurumwii. Kura mweeri akiikala mukono wa kululume wa Mululungu.
20 Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyiira no vavariyurira Masá*are* Maaja haantu hoosi. Yéesu Mweenevyoosi ne akatumama novo no roonekya isá*are* raachwe ko bweeyya isha*ara* ˆjidó*man*’yaa na isá*are* iro.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka
Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Lúka. Uhu Lúka ˆvyeene vyoónekanaa, ni Mugiríki ajáa. Kei, ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14) na ni muuntu ˆajáa na umanyi wo kaasakanula masáare ya kali (1:1-4). Lúka aandika kitáabu iki na kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi. Vitáabu ivi vivíri, Lúka ajáa amwaandikira kijeengi chaachwe ˆaséwaa Toofíili. Lúka atumamáa murimo wo variyula Masáare Maaja hamwi na Paúli (2 Timotéeo 4:11; Filemóoni 24).

ˆVyeene vyoónekanaa, Lúka aandika kitáabu iki kati ya myaaka ya 57-64 keende Kirisitu ˆavyaalwa. ˆCheene chabweeyya aandike kitáabu iki, ni kuvoonekya vaantu kikomi cha Masáare Maaja ya Yéesu kwa vaantu voosi, noo kusea, kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi (1:4; 4:24-26; 17:11-19). Iki noo ˆchooreka aandika ufumo wa lukolo lwa Yéesu fuuru kwa Adáamu (3:23-38). Kei, oonekya ˆvyeene Yéesu ajáa heehi na vaantu ˆvachwíiwaa mati, baa ja Vasamaría (10:23-37) na vasaankan'yi kóodi (5:27-32). Avanyemyáa vakiva, na alumiriryáa vasúngaati vandoovaambirirya vakiva (12:33; 14:13; 18:22; 19:8).

Lúka aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yoonekya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ni sa vaantu voosi. Na ivi vyoónekanaa sa ˆvyeene aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yasiina kwa vaandiki viingi va Masáare Maaja, noo kusea, Matáayo, Maáriki na Yoohaáni. Masáare aya ni, muuntu muki muhéngeeti ˆamuhaka Yéesu makuta (7:36-50), lusímo lwa Musamaría muuja (10:30-37), lusímo lwa taáta ˆajáa na mbavariri kwa mwaana waachwe ˆarimira (15:11-32), lusímo lwa musúngaati na Lasáaro mukiva (16:19-31) na masáare ya Sakáayo musaankan'yi kóodi (19:1-10).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, kuvyaalwa kwa Yéesu na usinga waachwe *1:1-2:52*
Murimo wa Yoohaáni Mubatisáaji *3:1-20*
Yéesu yoobatisiwa na yooyerwa *3:21-4:13*
Murimo wa Yéesu isi ya Galiláaya *4:14-9:50*
Murimo wa Yéesu mpiindi ˆatamanyáa na Yerusaléemu *9:51-19:27*
Murimo wa Yéesu múujii wa Yerusaléemu *19:28-21:38*
Inkwya ya Yéesu *22:1-23:56*
Kufufuka kwa Yéesu *24:1-53*

Lúka Yoomwaandikira Toofíili Masáare ya Yéesu

1 Kwaako Toofíili kijeengi,
Vaantu ˆvari foo vaandika masáare aya ˆyakiimana aha miitu.
2 Avo vaandika aya, ja ˆvyeene tavairwa mbuwo ni vara ˆvoona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ˆvajáa vatumami va Masáare Maaja.
3 Naani, ˆnkayasimbule neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neejaneeja weewe Toofíili kijeengi ˆnikunyémyaa.
4 Jeyyo taanga uri kikomi cha masáare yoosi ˆuvariyurirwa.

Uláali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yoohaáni Mubatisáaji

5 Mpiindi ja Heróode Mukúulu mutemi wa Yudéea, kujáa kwatiite mweeneisi wa Ijuva umwi ˆasewáa Sakaría. Uhu Sakaría ni wa mpuka ya veeneisi va Ijuva va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lukolo lwa Harúuni ajáa.
6 Vala Sakaría na Elisabéeti ni vawoloki vajáa mbere ya Muluungu. Voovo vatuubáa miiro yoosi ya Ijuva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tuku.
7 Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tuku, Elisabéeti ni muumba ajáa na voosi vajáa vavíire magarugeeda.
8 Haaha siku imwi, Sakaría atumamáa murimo wa veeneisi va Ijuva mbere ya Muluungu. Mpiindi ijo ni nkalo ya mpuka yaachwe kutumama Kaayii Njija ya Ijuva ijáa.
9 Sakaría ajáa asáawiirwe ko vairwa mbare iingire na Kaayii Njija ya Ijuva noo kookuusya ng'óóno ˆjinyúkiraa, ja viintu tuuva ja veeneisi va Ijuva ˆjijáa jasea.
10 Na mpiindi Sakaría ˆakuusyáa ng'óóno ˆjinyúkiraa uko, mpuka ya vaantu ijáa yiijíingire kura waámii yoomuloomba Muluungu.
11 Aho, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Sakaría, ukiima ivaru ra kululume ra masabáahu yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkiraa.
12 Sakaría ˆakamoone ura murimu muuja, mutima waachwe ukafiriira na akoofa maatuku vii.
13 Maa kaa, murimu muuja ukamusea, "Sakaría, koofa tuku! Muluungu atéiire kuloomba kwaako. Muki waako Elisabéeti kuvyaariira ari mwaana mululume. Irina raachwe umukemere Yoohaani.
14 Weewe kuvyeenda uri, na kuva uri na cheeru. Baa vaantu ˆvari foo vaa vari siriri siku yo vyaalwa kwaachwe.
15 Sa yeeye kuva ari mukúulu mbere ya Ijuva, si akanywíire diváai au kiintu chochoosi ˆkiréevyaa vii kaa tuku. Yeeye kumuhokera ari Mutima Muuja keende indii ya íyo waavo.
16 Vahinduula ari Viisiraéeli ˆvari foo na kwa Ijuva Muluungu waavo.
17 Uwo, longoola ari mbere ya Ijuva, kwa ngururu na mutima wa Elía. Vahinduula ari vala baaba na kwa vaana vaavo. Jeyyo, vahinduula ari vara ˆvasiina matu na kuri tooti ya uwoloki na kuviimya ari neeja kumuhokera Ijuva."
18 Aho, Sakaría akuuyurya uwo murimu muuja, "Niini nadálahiire, baa mudala waani woosi adálahiire. Jooli ndiri taanga isáare iri ni ra kimáári?"
19 Aho, maa murimu muuja ukamuwyiira woosea, "Niini ndiri Gaburiéeli, niímaa mbere ya Muluungu, na yeeye aantúmire nikuwyiire aya masáare maaja.
20 Haaha sa viintu si urúmire aya ˆnakuwyíiriire, dunga uri mulomo fuuru siku ira mwaana ˆari vyaalwa. Kikomi masáare yaani kiimikiririwa yari mpiindi ˆjiri fika!"
21 Mpiindi ijo, vaantu vamuwoojeráa Sakaría kura waámii kunu vahwáaliire, sa ajáa achérevire kufuma Kaayii Njija.
22 ˆAkafume, akava si yoodaha kuluusika novo tuku. Aho vakataanga iíne njori mura Kaayii Njija, sa ni avalairáa na mikono vii, si yoodaha luusika tuku.
23 Mpiindi jaachwe jo tumama Kaayii Njija ˆjikasire, maa akahinduka na kaayii.
24 Siku ingai vii ˆjikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawulu maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri isaano kunu yoosea,

25 “Ijuva noo ˆmweene aantúmamiire iki, yeeye aanaanga siku jira sa aanséyyiirye soni yo diira kuva na vaana mbere ja vaantu.”

Ulúali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yéesu

26 ˆUkafike mweeri wa sasatu keende Elisabéeti ˆakave muruto, Muluungu akatuma murimu muuja Gaburiéeli utamanye fuuru ituri ra Nasaréeti ˆriri isi ya Galiláaya.
27 Uko, ukatamanya fuuru kwa muhíínja umwi ˆajáa munjalu. Uhu ajáa atumirwa ni muuntu umwi ˆasewáa Yooséefu wa lukolo lwa mutemi Daúdi. Na irina ra uwo muhíínja noo Maríia asewáa.
28 Murimu muuja ˆukafike kwa Maríia, maa ukamusea, “Lumbi niijo weewe ˆuheewa nduwo, Ijuva ni na weewe ari!”
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akahwaalala maatuku vii, akiiyurya yoosea, “Ihi lumbi ni ya che?”
30 Aho, maa murimu muuja ukamusea, “Maríia, koofa tuku! Wapátire wuuja miiswii ya Muluungu.
31 Teera! Kuva uri muruto, na kuva uri na mwaana mululume. Irina raachwe mukemera uri Yéesu.
32 Yeeye kuva ari mukúúlu, na kaanirirwa eende Mwaana wa ˆAri Mweerimweeri. Ijuva Muluungu kumuheera ari ichuumbi ra kitemi ra baaba waavo Daúdi.
33 Kwiimirira ari kaaya ya Yaakúupu kwa siku ˆjisiina uhero, na Utemi waachwe kuva uri usiina uhero.”
34 Maríia akuuyurya ura murimu muuja, “Iri isáare jooli riri dahika, na niini nkaari si ninaseesererwa ni muuntu mululume?”
35 Aho, murimu muuja ukamusea, “Mutima Muuja kuujira ari, na ngururu ja ˆAri Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa mwaana ˆari vyaalwa, kuva ari muuja na kaanirirwa eende Mwaana wa Muluungu.
36 Laanga, baa munduu waako Elisabéeti atiite uruto wa mwaana mululume mpiindi iji ja udala waachwe. Ura ˆvamwaaniriráa muumba, uhu ni mweeri wa sasatu wa uruto waachwe.
37 Sa kwa Muluungu kisiina si ˆkidáhikaa tuku!”
38 Aho, Maríia akasea, “Laanga, niini ndiri mutumami wa Ijuva, vive kwaani ja ˆvyeene ulúusire.” Aho, maa re ura murimu muuja ukalooka.

Maríia Yoodoma noo Muluumbya Elisabéeti

39 Siku ingai vii ˆjikalooke, Maríia akakwaata njira, akafweenga na múuji umwi ˆuri isi ya viduunda vya Yúuda.
40 Uko akiingira kaayii kwa Sakaría, akamuluumbya Elisabéeti. 41 Elisabéeti ˆakateere lumbi ya Maríia, mwaana ˆari indii yaachwe akabwiita. Aho, ngururu ja Mutima Muuja jikamuujira Elisabéeti.
42 Akaluusa na ngururu yoosea, “Weewe watalariwa kulookya vaantu vaki voosi, na muvyaalwa wa inda yaako atalariwa.
43 Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweenevyoosi waani uuje noo kuunaanga?
44 Laanga, ˆnkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani, afíriire na cheeru.
45 Utalariwa weewe, sa uruma Ijuva tumama ari yara ˆakuwyiira.”

Lwiimbo lo Muduumba Ijuva lwa Maríia

46 Aho, maa Maríia akasea,

“Mutima waani wamubwéeyyiryaa Ijuva nkongojima,
47 kei mutima waani wavyeéndire,

kwa Mʉlʉʉngʉ Mʉlamuriri waanɨ,
48 sa akwɨíne kʉsova ngururu kwa mʉtʉmami waachwe.
Kɨkomi, kwaandɨra haaha, nkolo joosi ja weerʉ kʉʉnyanɨrɨra veende natalariwa,
49 sa Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
aantúmamiire masáare makʉʉlʉ.
Irina raachwe nɨ riija.
50 Kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwaachwe kwatámanyaa na kwa vaantʉ ˆvamʉnyémyaa,
kufuma mbyaala ɨmwɨ fʉʉrʉ yɨɨngɨ.
51 Yeeye atúmamire masáare makʉʉlʉ kwa mʉkono waachwe,
avapásirepasire vara ˆviívaa kɨpeembe mitimii yaavo.
52 Avakíimiirye vakʉ́ʉ́lʉ fuma machuumbii yaavo ya kɨtemi,
na vara ˆvarɨ ɨsɨ aviínwɨire.
53 Vara ˆvarɨ na njala aviikutya viintʉ ˆvyabooha,
maa kaa, vasúngaati avakibirya na mɨkono mɨtʉhʉ.
54 Amwaámbiriirye Isiraéeli mʉtʉmami waachwe,
kʉkʉmbʉkɨra kʉlaha kwaachwe kʉvalaanga arɨ na riiso ra wʉʉja,
55 ja ˆvyeene avalaha vala baaba wiitʉ,
Aburaháamu na mbyaala yaachwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

56 Ʉko Maríia akiikala na Elisabéeti ja myeeri ɨtatʉ jei, maa de akahɨndʉka na kaayii kwaachwe.

Kʉvyaalwa kwa Yooháani Mʉbatisáaji

57 Mpɨɨndɨ jo kiichʉngʉla Elisabéeti ˆjikafike, akiichʉngʉla mwaana mʉlʉme.
58 Vakaaya na vandʉʉ vaachwe ˆvakateere ˆvyeene Ijʉva amʉláangire na riiso ra wʉʉja mʉnʉmʉʉnʉ, vakava voovyeenda hamwɨ ne.
59 Sikʉ ya naanɨ keende mwaana ˆavyaalwa ˆɨkafike, vakʉʉja noo mʉtwaala mwaana na kɨbawii.✡ Vakasaaka vamʉkemere ʉra mwaana Sakaría irina ra taáta waavo.
60 Maa kaa, íyo waavo akasiita yoosea, “Tʉkʉ! Irina ˆarɨ kaanɨrɨrwa nɨ Yooháani.”
61 Novo vakamʉsea, “Amwɨ lʉkolwii lwaanyu kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ nɨ irina ja ɨro tʉkʉ?”
62 Aho, maa kei vakamuurya taáta waavo ko moonekya na mɨkono sa vataange nɨ irina che ˆarɨ mʉkemera.
63 Sa jeyyo, Sakaría akaloomba kabambari ko kaandɨkɨra, maa akaandɨka jei, “Irina raachwe noo Yooháani.” Aho, maa vaantʉ voosi vakahwaalala.
64 Hahara, lurimi lwaachwe lʉkachʉngʉlʉka, akaanda lʉʉsɨka yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ.
65 Vakaaya voosi va Sakaría vakakwaatwa nɨ woowa. Masáare aya yakeenera ɨsɨ yoosi ya viduunda vya Yudéea.
66 Vaantʉ voosi ˆvateera aya masáare, vakahwaalala na vakatuuba kwiririkana mitimii yaavo kʉnʉ vookiisea, “Ʉhʉ musinga nɨ arɨ joolɨ arɨ kʉva?” Viirirkanáa jeyyo, sa vajáa vataanga mʉkono wa Ijʉva nɨ ne ʉjáa.

Lwɨímbo lwa Sakaría

67 Aho, Sakaría taáta waala ʉra musinga akapata ngururu ja Mʉtɨma Mʉʉja, akaanda lʉʉsa ʉláali na mʉtwe yoosea,

✡ **1:59** Laanga Ncholo 17:12-14.

68 “Adɯɯmbwe Ijɯva Mɯlɯɯngɯ wa Isiraéeli,
sa uújire vaambirirya no vanunuula vaantɯ vaachwe.
69 Atɯhíire Mɯlamuriri ˆarɨ na ngururu,
kufuma ichina ra Daúdi mɯtɯmami waachwe,
70 ja ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ alɯɯsa ko tweera valáali na mɯtwe vaachwe keende aho kalɨ,
71 kɯtɯlamurirya iise fuma mɨkonwii ya vavɨ viitɯ,
na kufuma mɨkonwii ya voosi ˆvatɯsɯɯla.
72 Abwéeyyiirye jei koonekya riiso ra wɯɯja kwa vala baaba wiitɯ,
ko kɯmbɯkɨra mɯháko waachwe mɯɯja.
73 Mɯhákwii ɯwo, amɯlaha Aburaháamu baaba wiitɯ,
74 kɯtɯlamurirya arɨ fuma mɨkonwii ya vavɨ viitɯ,
haaha tɯmɯtɯmamɨre yeeye baa woowa tɯkɯ,
75 kwa wɯɯja na ɯwoloki mbere yaachwe,
sikɯ joosi ja nkaasɯ jiitɯ.
76 Naawe mwaana waanɨ, kaanɨrɨrwa weende mɯláali na mɯtwe wa ˆArɨ Mweerimweeri,
sa mɯlongorera ɯrɨ Ijɯva,
ɯmɯwólorire njɨra yaachwe,
77 na vawyɨira ɯrɨ vaantɯ vaachwe mɨryɯɯngɯ ya kɯlamuririwa kwaavo,
ko sewa ɯvɨ waavo wasírire.
78 Kwa njɨra ya kɯlaanga kwaachwe na riiso ra wɯɯja kɯkɯɯlɯ,
kɨweerɯ chaachwe kɯtɯɯjɨra kɨrɨ fuma mweeri,
79 sa kɨvamɯrɨkɨre voosi vara ˆviíkalaa kilwiiryii cha murimírimii wa inkwya,
na kɨlongoole majeo yiitɯ na njirii ya mwiikalo mɯɯja.”

80 Yooháani akɯla, akatuuba kɯva na ngururu ja Mɯtɨma Mɯɯja. Akɨita kiikala ɨsɨ ya ibaláángɯ, mpaka sikɯ ˆaanda mɯrɨmo mbere ja vaantɯ va Isiraéeli.

2

Kɯvyaalwa kwa Yéesu (Matáayo 1:18-25)

1 Sikɯ ijo, Kaisáari Agústo mɯtawáala wa weerɯ ya Róoma, ajáa alairirya vaantɯ voosi va ɨsɨ ja ɯtemi waachwe vavalwe.
2 Kɯvalwa ɯkɯ noo kɯjáa kwa ncholo mpɨindɨ Kireníio ˆajáa gávana wa ɨsɨ ya Síria.
3 Sa jeyyo, vaantɯ voosi vajáa vadoma noo valwa, kɨra mɯɯntɯ múujii kɯɯntɯ lɯkolo lwaachwe ˆlwafuma.
4 Na sa viintɯ Yooséefu ajáa nɨ wa ichina ra Daúdi, ne akaambɯka fuma múujii wa Nasaréeti, ˆɯrɨ ɨsɨ ya Galiláaya, fɯɯrɯ múuji ˆɯséwaa Betelehéemu, ˆɯrɨ ɨsɨ ya Yudéea.
5 Ne ajáa atamanya na ɯko noo valwa hamwɨ na Maríia muhíínja ˆajáa amɯtɯmɨra. Mpɨindɨ ijo, Maríia nɨ mawɯlɯ maruto ajáa.
6 Na mpɨindɨ ˆvajáa ɯko Betelehéemu, sikɯ ja Maríia jo kiichɯngɯla jikava jafíkire.
7 Maríia akiichɯngɯla mwaana wa ndaambere wa kɨintɯ kɨlɯme. Akamɯkɯnɨkɨrɨra na ɨngo ja kisinga, maa akamɯlaarya mɯlaambwii wo riishirya ng’oombe, sa vajáa vasóvire nkalo nyuumbii ya vayeni.

Varíisi na Mirimɯ Miija

8 Haaha, heehi na aho kuuntu ^vajáa uchiku uwo, kujáa kwatiite varíisi
^valaangiriryáa makukikuki ya muundi na mburi uko mawundii mpiindi ja
uchiku.
9 Koonka, murimu muuja wa Ijuva ukavafumira, kiweeru cha nkongojima
ya Ijuva kikavariingirira mavaru yoosi. Aho, vakoofa mpaka vakoololokera.
10 Maa kaa, murimu muuja ukavasea, “Koofi tuku! Laangi, navarétiire
masáare maaja ^yari kuva cheeru kikuulu kwa vantu voosi.
11 Sa isiku aha múujii wa mutemi Daúdi, avyíirwe Mulamuriri, noo Masía
na Mweenevyoosi.
12 Na ihi noo isháara ^iri bweeyya mumutaange: La, kumushaana muri
mwaana awíikiirwe ingo ja kisinga, aláariiwe mulaambwii wo riishirya
ng’oombe.”
13 Koonka, mpuka nkuulu ya murimu miija ya kurumwii ikasaangira na ura
murimu muuja, ikaanda muduumba Muluungu yoosea,
14 “Nkongojima kwa Muluungu ^Ari Mweerimweeri,
na kuri weeru kuve na mwiikalo muuja kwa vantu ^aveenda!”
15 Murimu miija ^ikahinduke na kurumwii, maa vara varíisi vakiiwyiira
voovo kwa voovo, “Arumi, hendi na Betelehéemu tukoone iki ^chafúmiire
Ijuva ^atuláiire.”
16 Jeyyo, vakatamanya chaangu na Betelehéemu. Kura vakamushaana
Maríia na Yooséefu na mwaana aláariiwe mulaambwii.
17 ^Vakamoone mwaana, maa vakaluusa masáare ^meene vajáa
vawyíiriirwe ni murimu muuja ya uwo mwaana kwa vantu.
18 Na voosi ^vajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo masáare ^vajáa
vawyíiriirwe ni avo varíisi.
19 Maa kaa, Maríia akayakwaatya na andookiiririkana ayo masáare yoosi
mutimii waachwe.
20 Vara varíisi vakahinduka kunu voomubweeyyirya Muluungu nkongo-
jima, sa ayo masáare yoosi ^vajáa vatéiire na ^vajáa viíne fuma kwa mirimu
miija.
21 Siku inaani ^jikafike, vakamuwyiirya kibawii mwaana na vakamuheera
irina Yéesu. Iri irina noo riira ^ajáa aheewa ni murimu muuja de íyo waavo ave
muruto.

Yéesu Yootwaalwa na Kaayii Njija ya Ijuva

22 Siku jo kiijirula vala Yooséefu na Maríia ja ^vyeene Miiro ya Músa ✡
yalairirya, jikafika. Vakamutwaala mwaana na Yerusaléemu sa vamuviike
muháko kwa Ijuva,
23 ja ^vyeene vyaandika Miirwii ya Ijuva, “Kira mwaana wa kiintu kilume
wa ndaambere viikwa ari muháko kwa IJUVA.”✡
24 Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ^vyeene Miiro ya Ijuva yaluusa,
“Mutoole haramu iviri au makíinda yaviri ya nkúnde.”

Uláali na Mutwe wa Simeóoni

25 Haaha, aho Yerusaléemu kujáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Simeóoni.
Uhu, ni muwoloki ajáa na amutuubáa Muluungu. Yeeye, amuloombáa
Muluungu kira siiku, na kei iilaangyáa Masía kuuja ari na tuurya ari mutima
Isiraéeli. Simeóoni alongoolwáa ni Mutima Muuja.
26 Mutima Muuja ajáa amutuunukuriira si ari kukwya tuku, mpaka amoone
Masía wa Ijuva.

✡ **2:22** Laanga Valáawi 12:2-8. ✡ **2:23** Laanga Ufumo 13:2, 12, 15.

27 Kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, Simeóoni ajáa atamanya na waámii
wa Kaaya Njija ya Ijuva. Uko Yooséefu na Maríia vajáa vamutwáarire mwaana
waavo Yéesu na Kaayii Njija ja ^vyeene Miiro yaluusa.
28 Aho, Simeóoni akamuhokera mwaana mikonwii yaachwe, maa
akamuduumba Muluungu yoosea,
29 "Haaha ee Ijuva Mweeneevyo weemweene, rekera mutúmwa waako,
asuukye na wuuja, ja ^vyeene uluusa.
30 Sa miiso yaani yiine ulamuriri waako.
31 Ulamuriri wuuviika mbere ya vaantu voosi.
32 Uhu kuva ari kiweeru ^kiri koonekya Muluungu kwa vaantu si ^vari
Vayahúudi,
kei yeeye ni nkongojima kwa vaantu vaako Viisiraéeli."

33 Masáare ^yajáa yalúusirwe ni Simeóoni kuri musinga, yakavahwaalarya
vala taáta na íyo waavo.
34 Aho, Simeóoni akavatalarya, maa akamusea Maríia, "Laanga, mwaana
uhu bweeyya ari vaantu ^vari foo va Isiraéeli vawye na ^vari foo viinuke.
Yeeye kuva ari isháara ^iri siitwa.
35 Jeyyo, miiririkano ya vaantu ^vari foo yiivariyule. Naawe mweeneevyo,
nyaasuka tuunga iri mutima waako."

Uláali na Mutwe wa Áana

36 Haaha, kujáa kwatiite muláali na mutwe wa kiintu kiki ^asewáa Áana,
mwaana wa Fanuéeli wa lukolo lwa Ashéeri. Yeeye ajáa avíire ibaasuka. Áana
ajáa aloolwa na ajáa iikala na mululume waachwe kwa myaaka mufungati,
maa mululume waachwe akawulala.
37 Keende aho, akava mulala na ajáa afíkiirye myaaka makumi yanaani na
ine (84). Kwa mpiindi joosi kuuntu ^avijáa, ni Kaayii Njija uchiku na muusi
yoomwiinamira Muluungu, no muloomba Muluungu, kunu iirékiirye kurya.
38 Na mpiindi jiijo kati Simeóoni ^aluusikáa na Yooséefu na Maríia, Áana
akuuja, akaanda muduumba Muluungu na akaanda luusa masáare ya uwo
mwaana kwa vaantu voosi vara ^vawoojeráa kununuulwa kwa Yerusaléemu.

Yooséefu na Maríia Voohinduka na Nasaréeti

39 Yooséefu na Maríia ^vakamarikirye masáare yoosi ^yasaakwa ni Miiro ya
Ijuva, maa vakahinduka na isi ya Galiláaya fuuru meevo múujii wa Nasaréeti.
40 Musinga ne akakula, akava na ngururu, akakiingika tooti na nduwo ya
Muluungu ni na yeeye ijáa.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva

41 Kira mwaaka, Yooséefu na Maríia vadomáa na Yerusaléemu na ngovii ya
Paásika.
42 Yéesu ^akafikye myaaka ikimi na iviri, vakaambukan'ya ne na ngovii ja
^vyeene viijuvira.
43 Ngovi ya Paásika ^ikasire, maa Yooséefu na Maríia vakakwaata njira
voohinduka na kaayii, Yéesu akachaala Yerusaléemu baa voovo taanga tuku.
44 Maa kaa, sa viintu voovo viiseáa Yéesu amwaari aho ikukikukii, vakay-
eenda luyeendo lwa siku imwi. Aho, vakaanda kumusaakira kwa vanduu
vaavo na kwa vijeengi vyaavo.
45 ^Vakamusove, vakalamula vahinduke na Yerusaléemu kunu
voomusaakira.

46 Sikʉ itatʉ ˆjikalooke, vakamʉshaana Kaayii Njija, kʉnʉ iíkyiire kati na kati ya vakiindya va Miiro yoovateerera na yoovuurya viintʉ ˆvalʉʉsáa.
47 Vaantʉ voosi ˆvateeráa ˆvyeene Yéesu uuyiryáa na mʉryʉʉngʉ ˆajáa nowo, vakahwaalala.
48 Yooséefu na Maríia ˆvakamoone, maa vakahwaalala. Íyo waavo akamʉsea, “Mwanawaani, sa che kʉtʉbweeyyirya jei? Laanga, niini na taáta waanyu tatúrikiire maatʉkʉ vii tookʉsaakira.”
49 Yeeye akavasea, “Sa che mwakʉnsaakira? Si mootaanga nasaakwa mbeere nyuumbii ya Taáta tʉkʉ wʉʉ?”
50 Maa kaa, si vataanga ˆcheene avawyiiráa tʉkʉ.
51 Aho, akahindʉkan’ya novo na Nasaréeti na akava matu sikʉ joosi. Maa kaa, íyo waavo akayakwaatya ayo yoosi mutimii waachwe.
52 Yéesu akatuuba kʉla na akava na tooti, kʉnʉ yoomweerya mʉtima Mʉlʉʉngʉ na vaantʉ.

3

Yooháani Mʉbatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu
(Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Yooháani 1:19-28)

1 Haaha, ujáa wafíkire mwaaka wa ikimi na isaano (15) wa ʉtemi wa Kaisáari Tiberío. Mpiindi ijo, Poontío Piláato noo ajáa gávana wa isi ya Yudéea, Heróode Antípaasi noo iimiriráa isi ya Galiláaya na Filíipi mwaanaavo na Heróode noo iimiriráa isi ya Ituréa na isi ya Tirakoníiti na Lisanía noo iimiriráa isi ya Abiléene.
2 Kei mpiindi ijo, Anáasi na Kayáafa noo vajáa veeneisi vakʉʉlʉ. Isáare ra Mʉlʉʉngʉ rikamʉʉjira Yooháani mwaana wa Sakaría ʉko isi ya ibaláángwii.
3 Yooháani adomáa na nkaande joosi ja lʉʉji lwa Yorodáani, yoovariyʉla ʉbatíiso wa vaantʉ kʉvalandʉka fuma uvii waavo, sa Mʉlʉʉngʉ asee, ʉvi waavo wasírire.
4 Ja ˆvyeene Ijʉva alʉʉsa kitáabwii cha Isáaya mʉláali na mʉtwe waachwe,
“Mʉʉntʉ yookaanirira vikʉlʉkʉʉlʉ isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJʉVA.
Wololi njira ˆng’eene ari tweera.
5 Kira nkuruwo fʉkirwa iri,
kira lʉʉlʉ na kiduunda yaaniririwa viri.
Njira ˆjawoda wololwa jiri,
na jira ˆjabonkoka yaaniririwa jiri.
6 Na vaantʉ voosi koona vari
ʉlamuriri wa Mʉlʉʉngʉ.’ ”✡

7 Haaha vaantʉ ˆvari foo vʉʉjáa na kʉri Yooháani sa avabatise. Yooháani avawyiiráa yoosea, “Eri, nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mʉtiije nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ˆyookʉʉja?
8 Tʉmami mirimo ˆiri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitʉ!’ Ni kʉvawyiira niise, Mʉlʉʉngʉ ifaanaa avalandʉle mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
9 Baa haaha, chaarya chavíikirwe miririi ya kira mʉti. Kira mʉti si ˆʉtʉʉngaa ndiiwa ˆjabooha, temwa ʉri na fweitirwa ʉri iviivii ra mooto.”
10 Aho, ira mpuka ya vaantʉ ikamuurya, “Haaha ni che tʉri bweeyya?”

✡ **3:6** Laanga Isáaya 40:3-5.

11 Yooháani akavasea, "ˆAri na nkáancho iviri, amuheere imwi ura ˆasiina, na ura ˆari na chóorya abweeyye viivyo."
12 Vasaankan'yi kóodi novo vakuuja sa vabatisiwe, maa vakamuurya Yooháani, "Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?"
13 Ne akavasea, "Kari musúmulaa kulookya vira ˆvyeene Miiro yaruma tuku."
14 Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, "Ha suusu ni che turi bweeyya?" Yooháani akavasea, "Kari muvúulaa muuntu viintu vyaachwe tuku, na kari mukóovereryaa sa mupate mpía ja muhonyo tuku, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu."
15 Vaantu vara ˆvaawoojera kuuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yooháani noo Masía.
16 Aho, maa Yooháani akavasea vaantu voosi, "Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ˆari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murimo wa mutúmwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na mooto.
17 Saama yaachwe yo keerera akwáatire mikonwii yaachwe. Iímire neeja kufyaahira luuha lwaachwe, ajiinge ngáano kyoomii maa kaa, mukúúnku achimike mootwii si ˆurímaa."
18 Kwa masáare ayo na yiingi ˆyari foo, Yooháani avalumáa kutu vaantu, mpiindi ˆavavariyurirára Masáare Maaja.
19 Maa kaa, Yooháani ˆakamudalavye mutemi Heróode Antípaasi sa viintu ˆajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavo, na sa mavi yiingi ˆatumamáa,
20 Heróode akoongererya uvi wiingi ko muchuunga munyololwii Yooháani.

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Maáriki 1:9-11)

21 Siku imwi mpiindi Yooháani ˆajáa akaari yeekerwa, vaantu voosi ˆvakahumule batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa. Mpiindi Yéesu ˆaloombáa, kurumu kukaatuka dwee.
22 Mutima Muuja wa Mululungu akakiima mweeri yaachwe ari ja nkúnde. Aho, sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, "Weewe uri Mwaana waani. Nakweenda, neeriwa mutima munumuunu ni weewe."

Lukolo lwa Yéesu
(Matáayo 1:1-17)

23 Yéesu ajáa afíkiirye myaaka makumi yatatu (30) de akaanda murimo waachwe. Na vaantu viiririkanáa yeeye ni mwaana wa Yooséefu.
Yooséefu ni mwaana wa Éeli ajáa.
24 Éeli ni mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa.
Láawi ni mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki ni mwaana wa Yanái ajáa.
Yanái ni mwaana wa Yooséefu ajáa.
25 Yooséefu ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Amóosi ajáa.
Amóosi ni mwaana wa Nahúumu ajáa.
Nahúumu ni mwaana wa Ésili ajáa.
Ésili ni mwaana wa Nagáai ajáa.
26 Nagáai ni mwaana wa Máati ajáa.

Máati nɨ mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía nɨ mwaana wa Semeíini ajáa.
Semeíini nɨ mwaana wa Yoséeki ajáa.
Yoséeki nɨ mwaana wa Yóoda ajáa.
27 Yóoda nɨ mwaana wa Yoanáani ajáa.
Yoanáani nɨ mwaana wa Réesa ajáa.
Réesa nɨ mwaana wa Serubabéeli ajáa.
Serubabéeli nɨ mwaana wa Searitiéeli ajáa.
Searitiéeli nɨ mwaana wa Néeri ajáa.
28 Néeri nɨ mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki nɨ mwaana wa Áadi ajáa.
Áadi nɨ mwaana wa Kosáamu ajáa.
Kosáamu nɨ mwaana wa Elimadáamu ajáa.
Elimadáamu nɨ mwaana wa Éeri ajáa.
29 Éeri nɨ mwaana wa Yooshúa ajáa.
Yooshúa nɨ mwaana wa Elieséeri ajáa.
Elieséeri nɨ mwaana wa Yoríimu ajáa.
Yoríimu nɨ mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati nɨ mwaana wa Láawi ajáa.
30 Láawi nɨ mwaana wa Simeóoni ajáa.
Simeóoni nɨ mwaana wa Yúuda ajáa.
Yúuda nɨ mwaana wa Yooséefu ajáa.
Yooséefu nɨ mwaana wa Yonáamu ajáa.
Yonáamu nɨ mwaana wa Eliakíimu ajáa.
31 Eliakíimu nɨ mwaana wa Meléa ajáa.
Meléa nɨ mwaana wa Méena ajáa.
Méena nɨ mwaana wa Matáasa ajáa.
Matáasa nɨ mwaana wa Nasáani ajáa.
Nasáani nɨ mwaana wa Daúdi ajáa.
32 Daúdi nɨ mwaana wa Yéese ajáa.
Yéese nɨ mwaana wa Obéedi ajáa.
Obéedi nɨ mwaana wa Boáasi ajáa.
Boáasi nɨ mwaana wa Salimóoni ajáa.
Salimóoni nɨ mwaana wa Nashóoni ajáa.
33 Nashóoni nɨ mwaana wa Aminadáabu ajáa.
Aminadáabu nɨ mwaana wa Adimíini ajáa.
Adimíini nɨ mwaana wa Aráamu ajáa.
Aráamu nɨ mwaana wa Hesiróoni ajáa.
Hesiróoni nɨ mwaana wa Peréesi ajáa.
Peréesi nɨ mwaana wa Yúuda ajáa.
34 Yúuda nɨ mwaana wa Yaakúupu ajáa.
Yaakúupu nɨ mwaana wa Isaka ajáa.
Isaka nɨ mwaana wa Aburaháamu ajáa.
Aburaháamu nɨ mwaana wa Téera ajáa.
Téera nɨ mwaana wa Nahóori ajáa.
35 Nahóori nɨ mwaana wa Serúugi ajáa.
Serúugi nɨ mwaana wa Réeu ajáa.
Réeu nɨ mwaana wa Peléegi ajáa.

Peléegi nɨ mwaana wa Ebéeri ajáa.
Ebéeri nɨ mwaana wa Sáala ajáa.
36 Sáala nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
Kenáani nɨ mwaana wa Arɨfakisáadi ajáa.
Arɨfakisáadi nɨ mwaana wa Shéemu ajáa.
Shéemu nɨ mwaana wa Núhʉ ajáa.
Núhʉ nɨ mwaana wa Lámeki ajáa.
37 Lámeki nɨ mwaana wa Mesuséela ajáa.
Mesuséela nɨ mwaana wa Enóoki ajáa.
Enóoki nɨ mwaana wa Jeráadi ajáa.
Jeráadi nɨ mwaana wa Mahalaléeli ajáa.
Mahalaléeli nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
38 Kenáani nɨ mwaana wa Enóoshi ajáa.
Enóoshi nɨ mwaana wa Séeti ajáa.
Séeti nɨ mwaana wa Adáamu ajáa,
na Adáamu nɨ mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ajáa.

4

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Matáayo 4:1-11; Maáriki 1:12-13)

1 Yéesu kʉnʉ ahókɨɨre Mʉtima Mʉʉja, akahɨndʉka fuma luujii lwa Yorodáani. Mʉtima Mʉʉja akamʉtwaala fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii.
2 Ʉko Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉyera Yéesu kwa sikʉ makumi yanɨ (40). Na kwa sikʉ joosi ijo sɨ arijáa kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, aho akiiteera njala.
3 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, lairirya iwye ɨrɨ rɨve mʉkáate.”
4 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Mʉʉntʉ sɨ arɨ kʉva nkaasʉ kwa vyóorya vii tʉkʉ.’✡”
5 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉtwaala Yéesu na haantʉ ˆhiinʉka harɨ ncholwii. Ʉko, rɨkamʉlaɨra kwa mpɨɨndɨ nduudi ntemi ja weerʉ yoosi.
6 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsea, “Kʉheera ndɨrɨ nkongojima ya ntemi jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi naheewa nɨɨnɨ na ifaanaa nkamʉheera yoyoosi ˆnoosaaka.
7 Haaha koonɨ wuunyinamɨɨre, ivi vyoosi kʉva viri vyaako.”
8 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei,
‘Mwiinamɨre IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako vii,
na ʉmʉtʉmamɨre yeemweene vii.’✡”
9 Rɨkamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ múujii wa Yerusaléemu, ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya Njija ya Ijʉva, maa rɨkamʉsea, “Koonɨ weewe ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ifweite na ɨsɨ fuma aha.
10 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
‘Mʉlʉʉngʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija ɨkʉlamurirye,
11 yooyo kʉkwaatɨrɨra ɨrɨ mɨkonwii yaavo,
sa karɨ ijeo raako jɨ riikunguvale iwyii tʉkʉ.’✡”
12 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Karɨ ʉmʉyéraa IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako tʉkʉ.’✡”

✡ **4:4** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 8:3. ✡ **4:8** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:13. ✡ **4:11** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:12** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:16.

13 Ikúúlu ra Mirimu Mivi ˆrikahumule kumuyera Yéesu kwa njira joosi ijo,
maa rikamureka kwa mpiindi.

Yéesu Yookaanda Murimo Waachwe
(Matáayo 4:12-17; 13:52-58; Maáriki 1:14-15; 6:1-6)

14 Aho, Yéesu akahinduka na isi ya Galiláaya ahókiire luviro lwa Mutima
Muuja. Noyo masáare yaachwe yakeenera isi joosi ˆjariingirira.
15 Ne akiindyáa vaantu sinagóogii jaavo na kira muuntu amuduumbáa.
16 Siku imwi, Yéesu akadoma na múujii wa Nasaréeti kuuntu ˆakurira. Na
siku ya Sabáato akiingira na sinagóogii ja ˆvyeene iijuvira. Akiima sa asome
Masáare ˆYari Mpeho.
17 Akaheewa kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe. Akakifotolola na
akashaana haantu ˆhaandikwa,
18 “Mutima wa IJUVA ni mweeri yaani uri,
sa aampaka makuta,
nvariyule Masáare Maaja kwa vakiva.
Aantuma nivawyiire vaantu ˆvari munyololwii,
kuchungurirwa kwaavo,
vahoku koona kwaavo kei,
kuvalamurirya vaantu ˆvakénderirwaa,
19 kei, noo vavariyurira vaantu mwaaka wa IJUVA yookuuja noo vatalarya
vaantu vaachwe.”✡

20 Yéesu ˆakamarikirye soma, akakifota kira kitáabu, akamuheera
mutumami wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantu voosi ˆvajáa aho,
vakamutuurirya miiso.
21 Aho, akaanda luusika novo akavasea, “Isiku, aya Masáare ˆYari Mpeho
ˆmutéiire, yakíimiine.”
22 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakamuduumba kunu vahwáaliire sa masáare ya
nduwo ˆmeene aluusáa. Viiyuryáa voosea, “Uhu si ari mwaana wa Yooséefu
tuku wuu?”
23 Ne akavasea, “Namányire kuungwyiira muri mpíri ihi, ‘Mwaanga ihorye
mweeneevyo!’ Kei kuunsea muri, ‘Masáare ˆtateera watumama kura iturii ra
Kaperenáumu, yatumame aha iturii kuuntu ˆwakurira.’ ”
24 Kei akavasea, “Kimaari noovawyiira, kusiina muláali na mutwe wa Ijuva
ˆarúmwaa kaayii kwaachwe tuku.
25 Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi ja Elía muláali na mutwe, mbula ijáa
yiima kwa myaaka itatu na myeeri musasatu, isi yoosi ikava na njala ya imalo.
Mpiindi ijo, isi ya Isiraéeli ijáa yatiite valala ˆvamema maatuku vii.
26 Maa kaa, Elía si atumwa baa kwa umwi wa valala avo tuku. Yeeye
atumwa kwa mulala umwi wa múujii wa Seréputa ˆuri isi ya Sidóoni.✡
27 Kei, mpiindi ja Elíisha muláali na mutwe isi ya Isiraéeli ijáa yatiite vaantu
ˆvari foo ˆvari na ulóónda. Baa jeyyo, kusiina baa umwi waavo ajirulwa tuku,
maa kaa, Naamáani vii fuma isi ya Síria.”✡
28 Vaantu voosi ˆvajáa aho sinagóogii ˆvakateere jeyyo, vakakorera ni
nkalari.
29 Hahara, vakiinuka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya ituri raavo,
vakamutwaala fuuru nemwiinemwii ya luulu ˆlweene ituri raavo rijáa ra-
jeengwa sa vamukunduriire.

✡ **4:19** Laanga Isáaya 61:1-2; maa de Isáaya 58:6. ✡ **4:26** Laanga 1 Vatemi 17:1-24. ✡ **4:27** Laanga 2 Vatemi 5:1-14.

30 Maa kaa, yeeye akalooka na katikati yaavo, akiilookera.

Yéesu Yookibirya Murimu Muvi (Maáriki 1:21-28)

31 Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ˆuri isi ya Galiláaya. Uko, siku ya Sabáato avakiindyáa.
32 Vaantu vakahwaalala uvariyuli waachwe, sa ujáa watiite wiimiriri.
33 Aho sinagóogii, kujáa kwatiite muuntu ˆajáa na murimu muvi. Uwo muuntu akatulatuula isóso yoosea,
34 "Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wuu? Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muuja wa Muluungu."
35 Yéesu akuudalavya ura murimu muvi yoosea, "Kirinya sawu! Fuma kuri uhu muuntu!" Ura murimu muvi ukamuvayya ura muuntu mbere yaavo baa mutamikya tuku.
36 Vaantu voosi vakahwaalariwa maatuku vii, maa vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Aya ni masáare che? Kwa wiimiriri na ngururu yoolairirya mirimu mivi ifume noyo yoofuma!"
37 Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kira haantu isi ira.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo (Matáayo 8:14-17; Maáriki 1:32-34)

38 Yéesu akafuma aho sinagóogii, maa akadoma fuuru kaayii kwa Simóoni. ˆVakafike, vakamushaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala, maa vakamuloomba Yéesu amuhorye.
39 Yéesu akamuseeserera, maa akiidalavya ira ndwáala. Hahara akahola ira ndwáala yaachwe, maa akaanda vatumamira.
40 Mpiindi mwaasu ˆwakutumiráa, vaantu voosi ˆvajáa na valwíiri ˆvajáa na ndwáala ˆjiísimiresimire, vakavareeta na kwa Yéesu. Akaviika mikono yaachwe mweeri yaavo voosi na voosi vakahola.
41 Murimu mivi yafumáa kwa vaantu ˆvari foo, noyo yatuláa isóso yoosea, "Weewe uri Mwaana wa Muluungu!" Maa kaa, Yéesu iidalavyáa ireke luusa isáare roroosi sa ijáa yamányire yeeye noo Masía.

Yéesu Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho Míijii Yiingi (Maáriki 1:35-39)

42 Lomutóondo yaachwe ˆkukeere, Yéesu akatamanya na haantu ˆhari kijiraawa. Mpuka nkuulu ya vaantu ˆvakataange asiina, maa vakaanda musaakira. ˆVakamoone vakaanda kumukitira sa achaale uko meevo.
43 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Nasaakwa nvariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu míijii yiingi sa iki noo ˆcheene natumwa ji ntumame."
44 Jeyyo, Yéesu akatuuba variyula Masáare ˆYari Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo (Matáayo 4:18-22; Maáriki 1:16-20)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa iima mbarimbari ya iriva ra Genesaréeti, kunu yoovariyula isáare ra Muluungu. Vaantu ˆvari foo vakamuriingirira mpaka vakaanda kumufenyenkererya.
2 Aho, akoona mashúwa iviri ˆjiri mbarimbari ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe vajáa vakíimire noo kooyya njwaavu jaavo.

3 Yéesu akiingira mashúwii imwi. Iyo mashúwa ni ya Simóoni ijáa. Yéesu
akamuloomba Simóoni iikundule kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala
mashúwii, maa de indookiindya mpuka ya vaantu.
4 ^Akahumule kukiindya, maa akamusea Simóoni, “Hende, twaala
mashúwa na maajii maliihi, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu
mukwaate soompa.”
5 Simóoni akamusea, “Aka Aai, tatúmamire chiriri baa turya kiintu tuku.
Maa kaa, kwa isáare raako kiimya ndiri njwaavu.”
6 Simóoni na viivaachwe ^vakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa
^jamema maatuku vii mpaka njwaavu jikaanda dumuka.
7 Sa jeyyo, vakavaanirira viivaavo ^vajáa na mashúwa yiingi, vuuje ji
vavaambire. Vakuuja, vakamemya soompa mashúwa joosi iviri mpaka
jikasengerera nyimira.
8 Simóoni Peéteri ^akoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa
akasea, “Aai Mukúlu, looka kwaani, niini ndiri muvi.”
9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariiwe maatuku ni soompa ^ng’eene
vajáa vakwáatire.
10 Viingi ^vajáa vahwaalala ni vala Yaakúupu na Yooháani vaana va
Sebedáayo. Ava vatumaman’yáa na Simóoni.
Aho, Yéesu akamusea Simóoni, “Simóoni, koofa tuku, kwandira haaha kuva
uri muvúuvi wa vaantu.”
11 ^Vakajitwaale mashúwa na mbarimbari ya iriva, vakareka kira kiintu,
vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Ari na Ulóónda (Matáayo 8:1-4; Maáriki 1:40-45)

12 Siku imwi, Yéesu ajáa atamanya na múujii umwi. Uko, muuntu umwi
^ahaambwa ni ulóónda muviri woosi akuuja na kuri Yéesu, akachwaama
mbere yaachwe akiinamya kisho chaachwe fuuru isi. Akiiloombererya
yoosea, “Aai, kooni woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani.”
13 Yéesu akiinurirya mukono waachwe, akamusaasya, kunu yoosea,
“Noosaaka, ujirulwe!” Hahara, ulóónda ukafuma muvirii waachwe, akahola.
14 Aho, Yéesu akamulairirya yoosea, “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi
isáare iri tuku, maa kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneisi wa Ijuva,
utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ^vyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari
uhórire.”✡
15 Baa jeyyo, masáare ya Yéesu yakaariwa kira haantu. Mpuka nkuulu ja
vaantu jiijiingáa kumuteerera na vahoriwáa ndwáala jaavo.
16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na kijiraawii noo muloomba
Muluungu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Aakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-8; Maáriki 2:1-12)

17 Siku imwi, Yéesu avavariyurirá a vaantu Masáare ^Yari Mpeho. Vamwi
va vaantu vamuteereráa, ni Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vajáa. Avo
Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma kira ituri ra Galiláaya, Yudéea na
múujii wa Yerusaléemu. Luviro lwa Ijuva ni na Yéesu lujáa sa ahorye vaantu.
18 Vaantu vamwi vakuuja viínwiire mulwíiri umwi na ndiri yaachwe. Uhu
mulwíiri ajáa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vamwiingirye na nyuumbii
kuuntu ^ajáa Yéesu.

✡ **5:14** Laanga Valáawi 14:1-32.

19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingirya sa vaantu vajáa vamémire munumuunu. Aho, vakaambuka ni ikekeerii, vakabontola íkekeera hara kuuntu Yéesu ^ajáa, vakamukiimirya ura mulwíiri na ndiri yaachwe, maa vakamuviika heehi na Yéesu.
20 Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwíiri, "Aai, uvi waako wasírire."
21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda kiiyurya voosea, "Ni ani uhu yoolusa masáare yo muhiintikira Muluungu? Kusiina wiingi ^adáhaa sea uvi wasírire tuku, ni Muluungu yeemweene vii."
22 Yéesu akataanga kwiiririkana kwaavo. Aho akavasea, "Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
23 Eri, ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea uhu mulwíiri, 'Uvi waako wasírire,' baku kumusea, 'Inuka, ulooke'?
24 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, 'Uvi waavo wasírire.' " Aho, akamusea ura muuntu ^aakwya iyandiyandi, "Nookusea, inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako."
25 Hahara, ura muuntu akiima mbere ya vaantu voosi, akatoola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu yoomuduumba Muluungu.
26 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku vii na vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu vakasea, "Isiku tiíne masáare ^yahwáalaryaa!"

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi (Matáayo 9:9-13; Maáriki 2:13-17)

27 Ayo ^yakalooke, Yéesu akafuma na weerwii ya múuji. Uko akamoona musaankan'yi kóodi umwi ^asewáa Láawi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Aho, akamusea, "Ntuuba!" 28 Ne Láawi akiinuka, akareka kira kiintu, maa akamutuuba Yéesu.
29 Na Láawi akamubweeyyirya Yéesu ngovi nkuulu aho kaayii kwaachwe. Mpuka nkuulu ya vasaankan'yi kóodi na vaantu viingi vakiikala kurya ne chákurya.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakavang'uurira vapooji vaachwe voosea, "Sa che moorya no nywa hamwi na masaankan'yi kóodi na maduwalo?"
31 Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu ^vari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.
32 Si nuuja joo kaanirira vaantu ^viiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaanirira vavi sa vamuvalandukire Muluungu."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Matáayo 9:14-17; Maáriki 2:18-22)

33 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya so muloomba Muluungu. Maa kaa, amwi vapooji vaako ni varíjaa no nywa vii kira siiku?"
34 Yéesu akavasea, "Eri, ifaanaa mukavabweeyya vaantu ^valáarikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi nti ^ari novo viirekye kurya wuu?
35 Maa kaa, mpiindi luu kuuja jiri, mweenengovi luu sumulwa ari, aho noo vakiirekiirye kurya."
36 Aho, maa Yéesu akavavaira lusímo ulu, "Kusiina muuntu ^akéraa kiráka fuma ingo ifya sa achumire isaámu tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, kuva ari amwíire ingo ifya na ikyo kiráka kifya si kiri kiifwaanirira na iro isaámu tuku.

37 Kei, kusiina muuntu ˆavíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tuku. Koonи abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai puѕula iri ivyo viríiba, diváai kiitika iri na viríiba saambuka viri.
38 Diváai ifya ni viríibii vifya ivíkirwaa.
39 Baa kusiina muuntu ˆasáakaa kunywa diváai ifya koonи anywíire ira ya kali tuku, sa aséaa, 'Ira ya kali noo yabooha kulookya.' "

6

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato (Matáayo 12:1-8; Maáriki 2:23-28)

1 Siku ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ˆvalookáa, vapooji vaachwe vakava voohuunga maangala ya ngáano, vakayafiisa de vandoorya.
2 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, "Eri, sa che moowuna Miiro siku ya Sabáato?"*
3 Aho, maa Yéesu akavasea, "Si munasoma ˆcheene atumama mutemi Daúdi mpiindi ˆajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe tuku wuu?
4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Mululungu, akatoola ira mikáate ˆivíikwaa mbere ya Mululungu, akarya. Mikáate iyo, veeneisi va IJUVA vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya. Ne akavaheera vaantu vaachwe, vakarya."✡
5 Aho, Yéesu akavasea, "Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo wa Sabáato."

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato (Matáayo 12:9-14; Maáriki 3:1-6)

6 Siku ya Sabáato yiingi, Yéesu ajáa iingira na sinagóogii, maa akaanda kiindya. Aho, kujáa kwatiite muuntu ˆajáa na mukono wa kulume ˆwaakwya iyandiyandi.
7 Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakava voomulaanga neeja sa voone koonи ari muhorya siku ya Sabáato. Vabweeyyáa jeyyo sa vapate nkalo yo mutwaala na balásii.
8 Maa kaa, Yéesu ajáa atáangire miiririkano yaavo, aho akamusea ura muuntu ˆajáa na mukono ˆwaakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantu." Ura muuntu akiinuka, maa akiima mbere ya vaantu voosi.
9 Aho, maa Yéesu akavasea, "Ni kuvuurya niise, ni ririkwi noo Miiro ˆyaruma kutumama siku ya Sabáato? Kutumama kiintu kiija baku kivi? Kulamurirya nkaasu au kumala?"
10 Aho, akavalaanga vaantu voosi, maa akamusea ura muuntu, "Wolola mukono waako!" Ura muuntu akabweeyya jeyyo, hahara mukono waachwe ukava nkaasu kei!
11 Maa kaa, vara vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiheera miryuungu voovo kwa voovo ˆcheene vari mubweeyya Yéesu.

---

* **5:37** ***viríibii:*** Viríiba ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri. * **6:2** ***moowuna Miiro siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yaviri yatatu iwundii kwa muuntu si vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kiintu ˆvamuseáa ni sa che vapooji vaachwe vootumama murimo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **6:4** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6.

Yésu Yoovasaawʉla Vapooji Ikimi na Vavɨrɨ (Matáayo 10:1-4; Maáriki 3:13-19)

12 Sikʉ ɨmwɨ, Yésu ajáa aambʉka na luulwii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ. ʉko akamʉloomba Mʉlʉʉngʉ chɨrɨrɨ.
13 ^Kʉkeere, maa akavaanɨrɨra vapooji vaachwe. Aho, akavasaawʉla ikimi na vavɨrɨ, avo akavakemera vatumwi.
14 Ava noo vatumwi ^asaawʉla, Simóoni, yeeye amʉkemera Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani, Filíipi na Batolomáayo,
15 Matáayo na Tomáasi, Yaakúupu sha Alʉfáayo na Simóoni ^mweene aanɨrɨrwáa Selóote,[†]
16 Yúʉda sha Yaakúupu, na Yúʉda Isikarióoti ^amʉvarindʉka Yésu.

Yésu Yookiindya no Horya Valwɨ̈rɨ ^Varɨ Foo (Matáayo 4:23-25)

17 Yésu akakiima fuma luulwii hamwɨ na vatumwi vaachwe. Na ^akafike haantʉ ^harɨ na irɨrɨɨsɨ, akɨima. Aho, kʉjáa kwatɨite mpuka nkʉʉlʉ ya vapooji vaachwe na vaantʉ ^vajáa vafúmire ɨsɨ yoosi ya Yudéea, múujii wa Yerusaléemu, na mbarɨmbarɨ ya mayɨya ya míiji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáa vuújire noo mʉteerera Yésu na vahoriwe ndwáala jaavo.
18 Na vara ^vaturikiriwáa nɨ mirimʉ mɨvɨ, avahoryáa.
19 Vaantʉ voosi vasaakáa kʉmʉsaasya sa ngururu ^jafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantʉ voosi.

Ntálarya na Njumo (Matáayo 5:1-12)

20 Yésu akavalaanga vapooji vaachwe akasea,
“Mwatalariwa nyuunyu ^mʉrɨ vakɨva,
sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ nɨ waanyu.
21 Mwatalariwa nyuunyu ^mʉrɨ na njala haaha,
sa kiikutiwa mʉrɨ.
Mwatalariwa nyuunyu ^moorɨra haaha,
sa seka mʉrɨ.
22 Mwatalariwa nyuunyu mpɨɨndɨ vaantʉ ^varɨ vasʉʉla,
^varɨ vakera lʉtaamɨ na kʉvatʉkɨra,
na ^varɨ vasea mʉrɨ vavɨ,
sa mwamuruma Mwaana wa Mʉʉntʉ.

23 Sikʉ masáare aya ^yarɨ fʉmɨra, eryi mɨtɨma na mʉndoofɨrɨra sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkúúlʉ kurumwii, sa baa vala baaba waavo vavabweeyyirirya viivyo valáali na mʉtwe va Ijʉva.

24 Maa kaa, mpolaɨ nyuunyu ^mʉrɨ vasúngaati,
sa kutuurya mɨtɨma kwaanyu mwahʉmʉla kʉkʉhokera.
25 Mpolaɨ nyuunyu ^mwiíkutire haaha,
sa kwaavwa mʉrɨ nɨ njala.
Mpolaɨ nyuunyu ^mooseka na cheerʉ haaha,
sa rɨra mʉrɨ na rɨra mʉrɨ no myaa.
26 Mpolaɨ nyuunyu vaantʉ voosi ^vakavadúʉmbɨrɨraa,
sa baa vala baaba vaavo viivyo vavadʉʉmbɨrɨráa,
valáali na mʉtwe va ʉloongo.

[†] **6:15** ***Selóote:*** Noo kʉsea, mʉlwɨ̈rɨ wa ɨsɨ.

Kʉveenda Vavɨ
(Matáayo 5:38-48; 7:12)

27 Maa kaa, nɨ vawyɨ̈ra niise nyuunyu vara ˆmookʉʉnteerera, veendi vavɨ vaanyu. Vabweeyyiryi wʉʉja vara ˆvavasʉʉla.
28 Vatalaryi vara ˆvavajúmaa, na vara ˆvavabwéeyyiryaa mavɨ valoomberi kwa Mʉlʉʉngʉ.
29 Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa ivaru rɨmwɨ, mʉvarindʉrɨre na lwa ivaru rɨ̈ngɨ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉhókire ikóoti raako, kʉmʉsɨ̈tɨra ishá̈ati raako tʉkʉ.
30 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyookʉloomba kɨ̈ntʉ, mʉheere. Kei, koonɨ mʉʉntʉ akʉhókire máari jaako, karɨ ʉdáayyaa akʉhɨndʉrɨre tʉkʉ.
31 Mʉndoovabweeyyirya vɨ̈ngɨ ja ˆvyeene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyyirya.
32 Koonɨ mʉveéndire vii vara ˆvaveenda nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Amwɨ baa vaduwalo vaveenda vara ˆvaveenda voovo vii!
33 Kei, koonɨ mʉvabwéeyyiriirye maaja vara ˆvavabwéeyyiryaa wʉʉja vii, nɨ kʉnáálo che mooturya? Amwɨ baa vaduwalo vabweeyya viivyo!
34 Koonɨ moovakopesha vara ˆmookiilaangya rɨha varɨ, nɨ kʉnáálo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kʉnʉ vookiilaangya hɨndʉrɨrwa varɨ vyoosi ˆvakopesha.
35 Maa kaa, nyuunyu mʉveende vavɨ vaanyu, na mʉndoovabweeyyirya wʉʉja. Kei, mʉndoovakopesha baa kiilaangya hɨndʉrɨrwa mʉrɨ tʉkʉ. Koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, ˆArɨ Mweerimweeri varɨha arɨ marɨho makʉʉlʉ. Kei, kʉva mʉrɨ vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara sɨ ˆvadúʉmbaa na vavɨ.
36 Sa jeyyo, mʉve na mbavariri ja Taáta waanyu ˆvyeene arɨ na mbavariri.

Kʉlamʉrɨra Vɨ̈ngɨ
(Matáayo 7:1-5)

37 Karɨ mʉlámʉrɨraa tʉkʉ, de baa nyuunyu mʉdɨ̈re kʉndoolamʉrɨrwa. Karɨ mʉlúʉsaa irya tʉkʉ, de baa nyuunyu mʉdɨ̈re kʉndoolʉʉsɨrwa irya. Mʉndoovasea viivaanyu yasírire, sa baa nyuunyu mʉndoosewa yasírire.
38 Mʉboohye ɨnda, aho naanyu heewa mweende. Kɨkomi, heewa mweende vipíimo ˆvyamema, vikasʉngʉsɨrwa mpaka vindookɨ̈tɨkɨrɨra. Sa kipíimo kɨkɨra ˆmoopiimɨra vaantʉ vɨ̈ngɨ, noo ˆmʉrɨ piimɨrwa!”
39 Yéesu akavavaɨra lusímo ʉlʉ, akavasea, “Eri, mʉhoku ifaanaa amʉlongoole mwiiwaachwe wʉʉ? Kɨkomi voosi bʉrʉkɨra varɨ na iduundwii.
40 Mʉpooji sɨ arɨ mʉlookerera mukiindya waachwe tʉkʉ. Maa kaa, mʉpooji ʉra ˆahʉmʉla kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha kʉva ja mukiindya waachwe.
41 Amwɨ woolaanga kajʉla karɨ riiswii ra mwaanaanyu na ʉlɨ sɨ wookoona mpóngoola ˆɨrɨ riiswii raako?
42 Joolɨ ʉrɨ mʉsea mwaanaanyu, ‘Mwanawiitʉ, tʉʉla nɨkʉseyye kajʉla riiswii raako,’ kʉnʉ weewe sɨ wookoona mpóngoola ˆɨrɨ riiswii raako? Weewe mʉkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na ʉdahe seyya kajʉla riiswii ra mwaanaanyu.

Mʉtɨ Watáangɨkanaa kwa Ndɨ̈wa Jaachwe
(Matáayo 7:16-20; 12:33-35)

43 Kusiina mʉtɨ ˆwabooha ˆwatúʉngaa ndɨ̈wa ˆjavɨ̈ha tʉkʉ, na kusiina mʉtɨ ˆwavɨ̈ha ˆwatúʉngaa ndɨ̈wa ˆjabooha tʉkʉ.
44 Vaantʉ vʉʉtáangaa mʉtɨ kwa ndɨ̈wa jaachwe. Vaantʉ sɨ vatúʉndaa saambu mihuungii tʉkʉ na sɨ vatúʉndaa sabíibu mbiirii tʉkʉ.

45 Noo jeyyo viri, mʉʉntʉ mʉʉja afúmyaa maaja fuma máari jaachwe ja kɨkomi ja mberii ja mutimii waachwe mʉʉja. Na mʉʉntʉ mʉvɨ afúmyaa mavɨ fuma mutimii waachwe mʉvɨ. Sa viintʉ ˆvyamema mutimii wa mʉʉntʉ, noo mʉlomo waachwe ʉlúʉsaa.

Mʉjeengi ˆArɨ na Tooti na Mʉjeengi Mʉhoho (Matáayo 7:24-27)

46 Sa che mookʉʉnyanɨrɨra, ‘Mʉkúlʉ, Mʉkúlʉ!’ amwɨ sɨ mootʉmama yara ˆnoovawyɨɨra?

47 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆʉʉjaa na kʉrɨ nɨɨnɨ na ˆatéereraa no yakwaatya masáare yaanɨ, iifwɨ́ine na lusímo ʉlʉ,

48 yeeye nɨ ja mʉʉntʉ ˆajeengáa nyuumba, maa kaa, de aande jeenga, ajáa avɨɨka mwaariryo isii ya iduundu ˆrɨjáa rasiimbwa fʉʉrʉ mwaalaliwyii. Mbula ˆɨkavae na lʉʉjɨ lʉkʉʉlʉ ˆlukiike mpaka lʉkamoola ikɨko ra iboote, maaji yakakʉng’ʉntɨka na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa, sa viintʉ nyuumba ɨra ɨjáa yajeengwa vyabooha, ayo maaji sɨ yadaha baa kwiisingisya tʉkʉ.

49 Maa kaa, ʉra ˆatéeraa masáare yaanɨ baa yakwaatya tʉkʉ, nɨ ja mʉʉntʉ ˆajeenga nyuumba yaachwe ichuúkii baa siimba no vɨɨka mwaariryo tʉkʉ. Na maaji ˆyakabomole ikɨko ra maaji na maaji ˆyakakʉng’ʉntike na nyuumbii yaachwe, hahara nyuumba yaachwe yaawya, na ɨkabomoka vʉʉ!”

7

Yéesu Yoomʉhorya Mʉtʉmami wa Mʉlʉkalʉka sɨ ˆArɨ Mʉyahúudi (Matáayo 8:5-13; Yoháani 4:43-54)

1 Yéesu ˆakahʉmʉle lʉʉsa masáare ayo yoosi kʉnʉ vaantʉ voomʉteerera, maa akadoma na múujii wa Kaperenáumu.

2 Aho múujii, kwajáa kwatɨɨte mʉkúúlʉ ʉmwɨ wa valwi nkoondo. Ʉhʉ mʉkúúlʉ ajáa atɨɨte mʉtʉmami waachwe ˆajáa amweendamweenda. Haaha ʉhʉ mʉtʉmami ajáa alwaala sengerera akwye.

3 Ʉwo mʉkúúlʉ wa valʉkalʉka ˆakateere masáare ya Yéesu, akatʉma vawosi va Kɨyahúudi vadome na kwa Yéesu, vakamʉloombe ʉʉje jɨ amʉhorye mʉtʉmami waachwe.

4 Novo ˆvakafike kwa Yéesu, vakamʉkalaamya mʉnʉmʉʉnʉ voosea, “Koonɨ kʉrɨ na mʉʉntʉ ˆavalwa ɨɨma neeja kwaambiririwa, nɨ ʉhʉ.

5 Yeeye eenda ɨsɨ yiitʉ, baa kei noo atʉjeengera sinagóogi.”

6 Aho, maa Yéesu akadoman’ya novo. Maa kaa, viintʉ ˆajáa akaarɨ kʉlɨ kʉlɨ na nyuumba ya ʉra mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo, ʉra mʉkúúlʉ akatʉma vijeengi vyaachwe vakamʉsee Yéesu, “Aaɨ mʉkúlʉ, karɨ ujuuwɨke tʉkʉ, nɨɨnɨ sɨ navalwa nɨɨma neeja kʉkʉteengya weewe wɨɨngɨre nyuumbii kwaanɨ tʉkʉ.

7 Ɨkɨ noo ˆchooreka, niiyɨ́ne sɨ navalwa nɨɨma neeja kʉʉja na kwaako tʉkʉ. Maa kaa, lʉʉsa isáare vii na mʉtʉmami waanɨ ahole.

8 Sa nɨɨnɨ nɨ mʉʉntʉ ˆnavɨɨkwa ɨsɨ ya wiimiriri, baa kei natɨɨte valwi nkoondo ɨsɨ yaanɨ. Koonɨ namʉséire ʉhʉ ‘Doma,’ adómaa na wɨɨngɨ ‘Ʉja,’ ne ʉʉjaa. Koonɨ namʉséire mʉtʉmami waanɨ ‘Bweeyya ɨkɨ,’ yeeye abwéeyyaa.”

9 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akahwaalala mʉnʉmʉʉnʉ, akiilorera akɨɨlaanga ɨra mpuka ˆyamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyɨɨra, sɨ nɨnoona kuruma ja ʉkʉ baa kʉrɨ ɨsɨ yoosi ya Isiraéeli tʉkʉ.”

10 Na vara vaantʉ ˆvajáa vatúmirwe noo mwaanɨrɨra Yéesu ˆvakahɨndʉke na kaayii kwa mʉkúúlʉ wa valʉkalʉka, vakamʉshaana ʉra mʉtʉmami ahórire.

Yéesu Yoomʉfʉfʉla Musinga wa Mʉlala

11 Mpiindi kiduudi, Yéesu akadoma na múujii ʉmwi, ˆʉséwaa Náini. Ʉko ajáa
adoman'ya na vapooji vaachwe na mpuka nkuulu ya vaantu.
12 ˆAkasengerere mutiryaangwii wa múuji, akalʉmana na mpuka ya
vaantu viínwiire muvíri wa mʉtavana ˆajáa awúliire vootwaala noo taaha.
Ʉhu mʉtavana noo mwaana ʉmwi vii wa mʉlala ʉmwi ajáa. Vaantu ˆvari foo
fuma múuji ʉwo ni hamwi vajáa na ʉwo muuntu muki.
13 Yéesu Mweenevyoosi ˆakamoone ʉwo maáma mʉlala, akamoonera
mbavariri, maa akamʉsea, "Rira tukʉ."
14 Yéesu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantu ˆvajáa
viínwiire vakiima. Aho, akasea, "Mʉtavana, nakʉséire inuka!"
15 Ʉwo mʉtavana ˆajáa awúliire, akiinuka, akaanda luusika. Aho, Yéesu
akamʉkwaatya íyo waavo.
16 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakakwaatwa ni woowa, vakaanda muduumba
Mʉluungu voosea, "Mʉláali na mʉtwe mukuulu uújire na kuri suusu! Mʉluungu
uújire noo vaambirirya vaantu vaachwe."
17 Masáare aya ya Yéesu yakeenera isi yoosi ya Judéea na isi joosi ˆjiri
mʉkaaya.

Yéesu na Yooháani Mʉbatisáaji (Matáayo 11:2-19)

18 Vapooji va Yooháani Mʉbatisáaji vakamuwyiira masáare yoosi
ˆyatʉmamwáa ni Yéesu. Yooháani akavaanirira vapooji vaachwe vaviri,
19 akavatuma kwa Yéesu Mweenevyoosi vakamuurye jei, "Eri, weewe noo
ʉra ˆaluuswa ni valáali na mʉtwe ˆyookuuja baku tuwoojere wiingi?"
20 Vara vapooji ˆvakafike kuri Yéesu, maa vakasea, "Yooháani Mʉbatisáaji
atʉtúmire tukuurye, 'Eri, weewe noo ʉra ˆaluuswa ni valáali na mʉtwe
ˆwookuuja baku tuwoojere wiingi?' "
21 Mpiindi i'ira Yéesu ajáa ahorya vaantu ndwáala, na ulwíiri waavo. Vara
ˆvajáa na mirimu mivi akavahorya, na vahoku ˆvari foo akavabweeyya
voone.
22 Aho, maa Yéesu akavasea vara ˆvajáa vatúmirwe, "Tamanyi
mʉkamuwyiire Yooháani yoosi ˆmwiiyóniire na ˆmuyatéiire. Vahoku
vookoona, vivete vooyeenda, ˆvari na ulóónda voojirulwa, vimatu vooteera,
vaantu ˆvaakwya voofufulwa na kei vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja.*
23 Atalariwa ʉra si ˆari hitwahitwa sa niini."
24 Vara vapooji va Yooháani ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda kuvawyiira
vara vaantu masáare ya Yooháani yoosea, "Ni che mwiitáa laanga kura isi ya
ibaláángwii? Isaanga ˆrooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
25 Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu ˆiirwíikire ingo ja iyoombe
ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu ˆviirwíikaa ingo ja iyoombe ikuulu na ˆvari na
kira kiintu ˆchabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
26 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni mʉláali na mʉtwe mwiitáa ko
laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya mʉláali na mʉtwe mwiitáa ko
laanga.
27 Ʉhu noo masáare yaachwe ˆyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
'Laanga, mʉtuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.'✡"

---

* **7:22** Miríimo ˆmyeene yoolʉʉsa aha, noo ira ˆyalʉʉswa ni Isáaya mʉláali na mʉtwe. Miríimo iyo noo Masía ˆari tʉmama mpiindi ˆari kuuja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **7:27** Laanga Maláaki 3:1.

28 Kei Yéesu akasea, “Ni vawyiira niise, kwa vaantu voosi kusiina ˆari mukuulu kulookya Yooháani tuku. Maa kaa, ura ˆari muduudiduudi Utemii wa Mululungu, noo mukuulu kulookya Yooháani.”
29 Vaantu voosi, hamwi na vasaankan’yi kóodi vajáa vateera ayo masáare ya Yéesu. Vakaruma muryuungu ˆiímyaa Mululungu ni muwoloki na avo noo vara ˆvajáa vabatisiwa ni Yooháani.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro si vajáa vabatisiwa ni Yooháani tuku. Voovo vajáa vasiita muryuungu Mululungu ˆajáa aviimirya.
31 Aho, Yéesu akavasea, “Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Ni na che yiifwíine mbyaala ihi?
32 Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga viíkyiire isóokwii de vandookiisea,
‘Tavaváiire firíimbi,
nyuunyu baa bwiita tuku!
Taviímbiire nyiímbo ja usuungu,
nyuunyu baa rira tuku!’
33 Sa Yooháani Mubatisáaji uuja, si arijáa mukáate baa kei si anywijáa diváai tuku, nyuunyu mukasea, ‘Atiite murimu muvi!’
34 Maa kaa, Mwaana wa Muuntu uuja, yoorya no nywa, nyuunyu mukasea, ‘Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vaduwalo.’
35 Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Mululungu yiiyónekiirye kikomi ni ya uwoloki kwa vaana vaachwe voosi.”

Muuntu Muki Muvi Yoomuhaka Yéesu Makuta

36 Siku imwi, Mufarisáayo umwi ˆasewáa Simóoni ajáa amuteengya Yéesu noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya na kaayii kwa uwo Mufarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múujii kujáa kwatiite muuntu muki umwi ˆajáa muvi. Uwo muuntu muki ˆakataange Yéesu amwaari yoorya chákurya kwa Mufarisáayo, akatoola chúpa ya iwye ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa ya iyoombe ikari.
38 ˆAkafike, akiima nyuma heehi na majeo ya Yéesu. Akaanda rira na miísoori yaachwe yandoowyiira majewii ya Yéesu, de indoomuhonola Yéesu na njwiiri jaachwe. Akatuuba sundira majeo ya Yéesu na akayahaka yara makuta.
39 Ura Mufarisáayo ˆajáa amutéengiirye Yéesu ˆakoone jeyyo, akaanda kiririkana mutimii waachwe yoosea, “Ngaari uhu muuntu ni muláali na mutwe wa Ijuva, ngaari amányire uhu muuntu muki yoomukwaata ni jooli ˆari, na ngaari amányire ni muvi.”
40 Aho, maa Yéesu akamusea ura Mufarisáayo, “Simóoni, natiite isáare ˆnoosaaka nikuwyiire.” Ne akasea, “Mukiindya ngwyiira.”
41 Yéesu akasea, “Kwajáa kwatiite vaantu vaviri ˆvadaayiwáa noongwa ni muuntu umwi. Umwi adaayiwáa mpía ja dináari magana yasaano (500) na wiingi mpía ja dináari makumi yasaano (50).
42 Vaantu ava vajáa vasiindwa riha. Uwo ˆajáa avakopesha akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha ni arikwi kati ya ava vaviri ˆari mweenda kulookya mwiiwaachwe?”
43 Simóoni akasea, “Ni ura ˆasewa noongwa yaachwe nkuulu kulookya yasírire.” Yéesu akamusea, “Walámwiire kwa uwoloki.”
44 Aho, Yéesu akamulaanga ura muuntu muki, maa akamusea Simóoni, “Wamwiíne uhu muuntu muki? Niíngiire aha nyuumbii kwaako baa si wuumpíire maaji nooyye majeo yaani tuku, maa kaa, uhu muuntu muki

oóyyiirye majeo yaanɨ na miísoori yaachwe na aampónwɨɨre majeo yaanɨ na njwɨɨrɨ jaachwe.
45 Weewe sɨ waansúndɨɨre mpɨɨndɨ ˆwakuunuumbya tʉkʉ. Maa kaa, ʉhʉ keende ˆnɨíngɨɨre aha sɨ anareka kʉʉnsʉʉndira majeo yaanɨ tʉkʉ.
46 Weewe sɨ waampákire makuta mutwii tʉkʉ, maa kaa, yeeye aampákire makuta ˆyanyúkɨraa majewii yaanɨ.
47 Haaha nɨ kuwyɨɨra niise, kweenda kwaachwe nɨ kʉkúúlʉ sa ʉvɨ waachwe ˆʉrɨ foo wasírire. Maa kaa, ʉra ʉvɨ kiduudi ˆwasírire, eenda kiduudi.”
48 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Ʉvɨ waako wasírire!”
49 Maa kaa, vara ˆvarijáa ne aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Ʉhʉ nɨ ani ˆarɨ sea ʉvɨ wa mʉʉntʉ wasírire?”
50 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Kuruma kwaako kwakʉhóniirye, tamanya na mwiikalo mʉʉja.”

8

Vaantʉ Vaki ˆVeene Vayeendan’yáa na Yéesu

1 Aya ˆyakalooke, Yéesu ajáa akera njɨra na atweeráa na míijii na maturii ˆyiísimiresimire kʉnʉ yoovariyʉla Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Na mpɨɨndɨ ijo nɨ na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ ajáa.
2 Kei, nɨ hamwɨ ajáa na vaantʉ vaki vɨɨngɨ ˆveene ajáa avaseyya mirimʉ mɨvɨ na vɨɨngɨ ˆajáa avahorya ndwáala jaavo. Na ʉmwɨ wa vaantʉ vaki avo nɨ Maríia Makɨdaléena, ˆajáa aseyyiwa mirimʉ mɨvɨ mufungatɨ,
3 Yooáana muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mʉtemi Heróode. Wɨɨngɨ nɨ Susáana na vɨɨngɨ ˆvarɨ foo. Vaantʉ vaki ava vatooláa máari jaavo kʉmwaambirirya Yéesu na vapooji vaachwe.

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Maáriki 4:1-9)

4 Mpɨɨndɨ mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ˆyiijiingáa fuma kɨra múuji, Yéesu akavavaɨra lusímo ʉlʉ,
5 “Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ jaachwe. Mpɨɨndɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyɨɨra njirii, jikalwaatwa na ndee jikʉʉja jikajirya.
6 Mbeyʉ jimwi jikawyɨɨra mwaalaliwyii. ˆJikamere, jikʉʉma sa viintʉ kʉjáa kusiina maaji.
7 Jimwi jikawyɨɨra haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ɨkakʉlan’ya hamwɨ na jira mbeyʉ, miíwa ɨkajivaa, maa jikadundumala.
8 Maa kaa, jimwi jikawyɨɨra salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100).” ˆAkahʉmʉle kʉvawyɨɨra jeyyo, maa akasea na ngururu, “ˆArɨ na matu yo teerera, nɨ ateere!”

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Maáriki 4:10-12)

9 Mpɨɨndɨ kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, “Lusímo lwaako nɨ che loovariyʉla?”
10 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintʉ vya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ, ivyo nɨ fuumbo. Maa kaa, vara sɨ ˆvarɨ Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ, noovawyɨɨra kwa símo, sa,
‘Kʉlaanga, valaange, baa koona tʉkʉ.

Na kʉteera, vateere, baa taanga tʉkʉ.'✡

Yéesu Yoovariyʉla Lusímo lwa Mʉhaandi
(Matáayo 13:18-23; Maáriki 4:13-20)

11 Lusímo ʉlʉ ʉvariyuli waachwe nɨ ʉhʉ, mbeyʉ nɨ isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
12 Mbeyʉ jira ˆjawyɨira njirii nɨ vara vaantʉ ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkʉʉja, rɨkarɨseyya mitimii yaavo sa karɨ jɨ varume na valamuririwe tʉkʉ.
13 Mbeyʉ jira ˆjawyɨira mwaalaliwyii, nɨ vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ, maa vakarɨhokera na cheerʉ. Maa kaa, sɨ rɨvɨingíraa mitimii tʉkʉ, sa viintʉ vasiina miriri yo rɨkwaata, kiikala varɨ noro kiduudi vii, na uturikiri ˆʉrɨ kʉʉja sa rɨra isáare, varékaa kʉra kuruma kwaavo.
14 Mbeyʉ jira ˆjawyɨira miíwii, nɨ ja vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, ˆvarɨ tuuba kwiikala noro, raváwaa nɨ ʉhangaiki wa weerʉ, kukunguula máari na ʉláku wa viintʉ vya weerʉ, jeyyo, sɨ vakúlaa tʉkʉ.
15 Na mbeyʉ jira ˆjawyɨira sevii, noo vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Vakarɨteengya na wʉʉja mitimii yaavo, vakarɨkwaatya, na kwa uyimiriryi mʉkʉʉlʉ, vavyáalaa ndɨiwa.

Lusímo lwa Kɨmʉrɨ
(Maáriki 4:21-25)

16 Kusiina mʉʉntʉ ˆakórereryaa kɨmʉrɨ, maa akavisa nyiingwii tʉkʉ, au akakɨvɨika iruungwii ra kɨtáanda tʉkʉ. Kɨmʉrɨ nɨ kyaángwii kɨvɨikwaa sa vaantʉ voosi ˆvookɨingɨra voone kɨweerʉ.
17 Sa kɨra kɨintʉ ˆchaviswa, vɨikwa kɨrɨ kɨweerwii, na kɨra ˆchakʉnɨkɨrɨrwa, taangwa kɨrɨ.
18 Haaha teereri neeja masáare ayo ˆnoovawyɨira. Ʉra ˆarɨ na kɨintʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na ʉra ˆasiina kɨintʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆiiséaa nɨ nocho arɨ."

Vandʉʉ va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Maáriki 3:31-35)

19 Aho, ndʉʉ ya Yéesu na íyo waavo vakʉʉja noo mʉlaanga Yéesu, maa kaa, sɨ vadaha seesa na haantʉ ˆajáa tʉkʉ, sa vaantʉ vajáa ˆvamema maatʉkʉ vii.
20 Aho, mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉsea Yéesu, "Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaarɨ weerwii, voosaaka vakoone."
21 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, "Íyo wiitʉ na vandʉʉ vaanɨ nɨ vara voosi ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ no rituuba."

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Maáriki 4:35-41)

22 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa aambʉka mashúwa na vapooji vaachwe, maa akavasea, "Hendi tʉfɨrɨre na nyambʉko ya iriva." Aho, vakakwaata lʉyeendo.
23 Na mpɨindɨ ˆvafɨrɨráa, Yéesu akakwaatwa nɨ tʉlo, maa akanyeyya. Aho, ihúmbuuto ˆradalavadalaava rɨkaanda wuva, maa mashúwa ɨkaanda mema maaji, vakava vɨíngɨire iremii.
24 Vapooji vaachwe vakɨita noo mwiinukya, vakatʉla isóso voosea, "Aaɨ mʉkúlʉ! Aaɨ mʉkúlʉ! Sira tiise!" Hara Yéesu akiinʉka, akarɨdalavya rɨra

✡ **8:10** Laanga Isáaya 6:9.

ihúmbuuto na yara mapúunta. Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, “Kuruma kwaanyu hai kuri?” Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa ni woowa munumuunu, vaakiiyurya voosea, “De uhu ni ani, ˆmweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Murimu Muvi (Matáayo 8:28-34; Maáriki 5:1-20)

26 Yéesu na vapooji vaachwe vakafiriira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakafika isi ya Vageráasi ˆiri mbarimbari ya iriva.
27 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, maa akaluмana na muuntu umwi ˆari na murimu mivi. Kwa mpiindi nkuulu uhu muuntu si iivíkiraa ingo tuku, baa kei si iikaláa kaayii tuku ni mbiríírii vii iikaláa.
28 Uwo muuntu ˆakamoone Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu, Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri? Nookuloomba, kuunturikirya tuku.”
29 Aluusa jeyyo, sa Yéesu ajáa iiséire iyo mirimu mivi yiisunke kuri uwo muuntu. Iyo mirimu mivi, ijáa yamuturikirya maatuku vii. Vaantu vamuyeekeráa nyuumbii na vamuchuungáa na minyololo mikonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye aduмuladuмuláa, na iyo mirimu mivi yamutwaaláa na isi ya ibaláángwii.
30 Haaha, maa Yéesu akuuyurya, “Irina raako noo ani?” Ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo,” sa ni mirimu mivi ˆiri foo ijáa yamwiingira.
31 Aho ira mirimu mivi ikiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na Ntarii tuku.
32 Haaha mpiindi ijo, heehi na aho haantu kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha mbarimbari ya luulu. Ira mirimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kalaama turekere, tukajiingire jira nkaamba.” Ne akiirekera.
33 Ira mirimu mivi ikafuma kwa ura muuntu, maa ikiita kiingira jira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii na nkaamba joosi vuu jikakwya.
34 Varíisi va jira nkaamba ˆvakoone jeyyo, vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa mawundii na múujii.
35 Vaantu vakadoma noo laanga masáare ˆmeene yajáa yafúmiire. ˆVakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe mirimu mivi, iíkyiire mawulwii ya Yéesu, iivíkiire ingo, ari na miryuungu yaachwe! Vakoofa maatuku vii.
36 Na vara ˆvajáa voona, vakavawyiira vaantu viingi ˆvyeene ura muuntu ˆajáa na mirimu mivi ahoriwa ni Yéesu.
37 Vaantu voosi va isi ya Vageráasi na isi ˆjariingirira, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa voosi vakamuloomba Yéesu alooke aho meevo. Aho, maa Yéesu akaambuka mashúwa, akahinduka.
38 Haaha de Yéesu alooke, ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe mirimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. Maa kaa, Yéesu akamusiitira, yoosea,
39 “Hinduka na meenyu, ukavawyiire vaantu ˆvyeene Muluungu akutúmamiire masáare makuulu.” Aho, ura muuntu akiitamanyirya, akitookaarya múujii waachwe woosi masáare makuulu ˆmeene Yéesu ajáa amutúmamiire.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki na Yoomʉfufʉla Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Maáriki 5:21-43)

40 Haaha Yéesu ˆakahɨndʉke na nyambʉko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa nɨ mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ˆvamʉwoojeráa.
41 Aho, akʉʉja mʉʉntʉ ʉmwɨ irina raachwe Yaíiro. Ʉhʉ nɨ mʉlongooli wa sinagóogi ajáa. Akawya majewii ya Yéesu yoomʉloomba atamanye na kaayii kwaachwe.
42 Ʉko kaayii kwaachwe muhíínja waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na ɨvɨrɨ ajáa aséngerɨire kukwya.

Kati ˆadomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkava yoomufiinda.
43 Aho, kʉjáa kwatɨite mʉʉntʉ muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na ɨvɨrɨ. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vʉʉ kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi ˆadaha mʉhorya tʉkʉ.
44 Ʉra mʉʉntʉ muki akamutuuba Yéesu kʉnʉ nyuma, maa akasaasya mʉkáwo wa nkáancho yaachwe. Hahara, sakami ɨkadeen'ya.
45 Aho, Yéesu akuurya, "Nɨ ani aansáasiirye?" Vaantʉ voosi ˆvakasiite, maa Peéteri akamʉsea, "Aaɨ mʉkúlʉ, ɨhɨ mpuka ya vaantʉ yoosi yookufiinda na vookiifenyenkererya!"
46 Maa kaa, Yéesu akasea, "Kwatɨite mʉʉntʉ ˆaansáasiirye, sa kwatɨite ngururu jo horya mʉʉntʉ ˆjaanfúmire."
47 Ʉra mʉʉntʉ muki ˆakataange sɨ arɨ daha kwiivisa tʉkʉ, akiiturirya, kʉnʉ yootetema* nɨ woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akalʉʉsa mbere ja vaantʉ voosi ˆcheene kɨmʉbwéeyyiirye amʉsaasye Yéesu na ˆvyeene ahóriiwe hahara.
48 Aho, maa re Yéesu akamʉsea, "Muhíínja waanɨ, kuruma kwaako kwakʉhóriirye. Tamanya na mwiikalo mʉʉja!"
49 Mpɨindɨ Yéesu ˆajáa akaarɨ yooluusɨka, akʉʉja mʉʉntʉ fuma kaayii kwa Yaíiro, maa akamʉsea, "Muhíínja waako awúlɨire. Aaɨ reka tuuba kumujuuwa Mukiindya."
50 Maa kaa, Yéesu ˆakateere jeyyo, akamʉsea Yaíiro, "Kwiitweetya tʉkʉ, ruma vii, muhíínja waako hola arɨ."
51 Yéesu ˆakafike kaayii kwa Yaíiro, akavakaan'ya vaantʉ vɨingɨ kwɨingɨra hamwɨ ne na nyuumbii, maa kaa, ˆveene ɨingɨra novo nɨ vala Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala ʉra muhíínja.
52 Mpɨindɨ ijo vaantʉ voosi varɨráa no myaa sa ʉra muhíínja. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Reki kʉrɨra! Muhíínja sɨ awúlɨire tʉkʉ, nɨ anyéyyiirye vii."
53 Vaantʉ ˆvajáa aho, vakaanda kʉmʉseka na heenchʉ, sa vajáa vatáangire ʉra muhíínja akwíire.
54 Aho, Yéesu akamʉkwaata mʉkono ʉra muhíínja, maa akamʉsea na ngururu, "Musinga, inʉka!"
55 Hahara, mʉtɨma waachwe ʉkamʉhɨndʉkɨra, ne akiinʉka chaangʉ. Yéesu akavasea vara vaantʉ vamʉheere chóorya ʉra muhíínja arye.
56 Taáta na íyo waala ʉra muhíínja vakahwaalala maatʉkʉ vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan'ya karɨ valʉʉse kʉrɨ mʉʉntʉ yoyoosi yara ˆyajáa yafúmɨire tʉkʉ.

---

* **8:47** ***yootetema:*** Ʉhʉ mʉʉntʉ muki atetemáa, sa ɨiseáa amʉbweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi mʉʉntʉ muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na sɨ yasaakwáa asaangɨre na vaantʉ vɨingɨ tʉkʉ.

9

Yéesu Yoovatʉma Vatumwi Vaachwe Ikimi na Vavɨrɨ (Matáayo 10:5-15; Maáriki 6:7-13)

1 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vavɨrɨ. Akavaheera ngururu na wiimiriri wo kibirya mirimʉ mɨvɨ no horya ndwáala.
2 Aho, akavatʉma vakavavariyʉrire vaantʉ Ʉtemi wa Mʉluʉngʉ na vavahorye valwíirɨ.
3 Akavasea, “Kati ˆmookera njɨra, sumuli muriwa tʉkʉ, baa nkome tʉkʉ, mufuko tʉkʉ, chóorya tʉkʉ, mpía tʉkʉ baa na nkáancho ivɨrɨ tʉkʉ.
4 Kaaya ˆng’eene mʉrɨ teengiwa, ikali haaho fʉʉrʉ sikʉ ˆmʉrɨ looka múuji ʉwo.
5 Koonɨ kaaya yoyoosi vasíitire kʉvateengya, mpɨɨndɨ ˆmoolooka, ikonkomi marʉrɨ majewii yaanyu, koonekya ʉvɨ waavo.”
6 Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma, vakava vootweera ituri ɨrɨ fʉʉrʉ rɨra kʉnʉ voovavariyʉrira vaantʉ Masáare Maaja no vahorya valwíirɨ kɨra haantʉ.

Inkwya ya Yooháani Mʉbatisáaji (Matáayo 14:1-12; Maáriki 6:14-29)

7 Haaha, mʉtemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare yoosi ˆyatʉmamwáa nɨ Yéesu, akoololokera sa vamwɨ va vaantʉ vaseáa nɨ Yooháani Mʉbatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii.
8 Kei, vaantʉ vamwɨ vaseáa nɨ Elíamʉláali na mʉtwe wa Ijʉva afúmɨire na vamwɨ vaséaa nɨ ʉmwɨ wa valáali na mʉtwe wa kalɨ afúfukire.
9 Maa kaa, Heróode akasea, “Yooháani namʉdʉmʉla mʉtwe. Ha ʉhʉ ˆnooteera masáare yaachwe nɨ ani?”✡ Heróode akava na mpɨɨma yo moona Yéesu.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano (Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:30-44; Yooháani 6:1-14)

10 Vatumwi va Yéesu ˆvakahɨndʉke, vakamuwyɨira viintʉ vyoosi ˆvatúmamire. Aho, akadoman’ya novo, maa vakiinʉka vooveene fʉʉrʉ iturii rɨmwɨ ˆraséwaa Besaída.
11 Maa kaa, mpuka ya vaantʉ ˆvakataange na haantʉ Yéesu ˆajáa atámiinye, maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda vakiindya masáare ya Ʉtemi wa Mʉluʉngʉ no vahorya valwíirɨ ˆveene vasaakáa horiwa.
12 Mpɨɨndɨ ja kyʉʉlwa ˆjikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vavɨrɨ vakɨɨta kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Aaɨ, varekere vaantʉ vakiiwʉrire vyóorya na vakiisaakire viláalo ʉko mawundii na maturii sa aha haantʉ ˆtʉrɨ nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ.”
13 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.” Maa vakamʉsea, “Tusiina chóorya tʉkʉ. Aha ɨmwaarɨ mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ vii. Nɨ saaka wiise tʉkavawʉrire vaantʉ voosi ava chóorya wʉʉ?”
14 Aho, kʉjáa kwatɨɨte vaantʉ valʉme* ja mayana yasaano (5,000).
Yéesu akavasea vapooji, “Viikaryi vaantʉ vitoonge vya vaantʉ makumi yasaanosaano (50).”
15 Novo vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vaséirwe, vakaviikarya vaantʉ voosi.

✡ **9:9** Laanga Maáriki 6:14-29.
* **9:14** ***vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatɨɨte vaantʉ vaki na vasinga ˆvaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

16 Aho, Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa ivirí. Akiinurirya
miiso yaachwe na kurumwii yoomudumba Muluungu. Akabendulabendula,
maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu.
17 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya
mikáate, vakamemya vikápu ikimi na vivirí.

Peéteri Yooruma Yéesu noo Masía (Matáayo 16:13-19; Maáriki 8:27-29)

18 Siku imwí, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa. Yéesu
amuloombáa Muluungu. Uko Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Eri, vaantu
vaséaa niini ndiri ani?”
19 Novo vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yoohá ani Mubatisáaji, viingi
vaséaa uri Elía muláali na mutwe wa Ijuva, na viingi vaséaa uri umwi wa valáali
na mutwe va Ijuva va kali ˆafúfukire.”
20 Aho, maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwaséaa niini ndiri ani?” Peéteri
akamusea, “Weewe noo Masía wa Muluungu!”
21 Maa Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Kari muwyiira muuntu yoyoosi isáare
iri tuku.”

Yéesu Yoolusikira Inkwya na Kufufuka Kwaachwe (Matáayo 16:20-28; Maáriki 8:31-9:1)

22 Kei akavasea, “Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu,
kei asiitwe ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na
uulawe. Maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”

Lukemero lo Kuva Mupooji wa Yéesu

23 Kei akavawyiira voosi yoovasea, “Koonì muuntu yoyoosi yoosaaka aan-
tuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe✡ kira siiku,
aantuube.
24 Sa muuntu yoyoosi ˆyoosaaka hon’ya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa
kaa, muuntu yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini uwo kiihon’ya ari.
25 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi, maa kaa, ataahe
nkaasu yaachwe?
26 Koonì muuntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani, baa
Mwaana wa Muuntu moonera ari soni, mpiindi ˆakuújire na nkongojima ya
Taáta na mirimu miija.
27 Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi viímire aha, si vari kukwya tuku
mpaka vuuyone Utemi wa Muluungu!”

Yéesu Yoovalanduka Buuwo (Matáayo 17:1-8; Maáriki 9:2-8)

28 Ja siku inaani jei ˆjikalooke keende Yéesu ˆaluusa ayo masáare, Yéesu
akaambukan’ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo
muloomba Muluungu.
29 Mpiindi Yéesu ˆamuloombáa Muluungu, buuwo yaachwe ikavalanduka,
ingo jaachwe jikava njeru chwee, mpaka jindoolavalava.
30 Koonka, vaantu valume vaviri vakafumira maa vakaanda luusika ne.
Novo ni vala Músa na Elía vajáa.
31 Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valuusikáa na Yéesu
ˆvyeene ari kiiman’ya murimo wa Muluungu kwa inkwya yaachwe uko
Yerusaléemu.

✡ **9:23** Laanga Lúka 14:27.

32 Mpiindi ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiirye fúti. ˆVakiinuke, vakamoona Yéesu na nkongojima yaachwe. Na kei vakoona vaantu vaviri vajáa viímire ne.
33 Na kati vara vaantu vaviri ˆviinukáa fuma kuri Yéesu, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Aai mukúlu, vyabooha tuveere haaha aha. Tujeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.” Peéteri aluusa jeyyo maa kaa, si ataangáa kira ˆyooluusa tuku.
34 Na viintu Peéteri ˆajáa akaari yooluusika jeyyo, ichu rikafumira, maa rikavawiikira. Aho, vakoofa maatuku vii.
35 Sawúti ikafuma aho ichwii, yoosea, “Uhu ni Mwaana waani. Yeeye namusaawula. Muteereri yeeye.”
36 Na iyo sawúti ˆikalooke, Yéesu akoónekana ari yeemweene. Vapooji vaachwe si vamuwyiira muuntu yoyoosi masáare aya ˆvajáa viíne siku ijo tuku.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi
(Matáayo 17:14-18; Maáriki 9:14-27)

37 Lomutóondo yaachwe mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, vakaluмana na mpuka nkuulu ya vaantu.
38 Aho, umwi wa vaantu va iyo mpuka akaluusika na ngururu yoosea, “Mukiindya, nookuloomba umulaange mutavana waani, yeeye noo mwaana waani wa mpeke.
39 Yeeye atiite murimu muvi ˆwamutáavityaa akaanda tula isóso munumuunu. Kei, wamusíngisyasingiisyaa akawya na isi ja ari na kiinkwiisha, maa de indootuumpa ifulo mulomwii. Uhu murimu muvi wamutúrikiryaa munumuunu, wamurékaa kiduudi vii.
40 Navalóombire vapooji vaako vuukibirye uhu murimu muvi, maa kaa, vasíindirwe.”
41 Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si ˆirúmaa, na ˆyakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureete mutavana waako na aha!”
42 Kati ura mutavana ˆasesáa na kwa Yéesu, murimu muvi ukamuvayya na isi, maa ukamukwaatya kiinkwiisha. Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, akamuhorya ura mutavana, maa akamuhindula na kuri taáta waavo.
43 Vaantu voosi vakatuluvala maatuku vii koona ukúulu wa Muluungu.

Yéesu Yooluusikira Kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe
(Matáayo 17:22-23; Maáriki 9:30-32)

Mpiindi vaantu ˆvajáa vakaari vahwáaliire sa yoosi Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa akavasea vapooji vaachwe,
44 “Teereri neeja aya ˆnoosaaka nivawyiire. Mwaana wa Muuntu valandukwa ari na viikwa ari mikonwii ya vaantu.”
45 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare yara tuku. Masáare aya yajáa yiivisa kwaavo sa vadiire taanga. Kei voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúulu
(Matáayo 18:1-5; Maáriki 9:33-37)

46 Haaha kukava na nkaani kwa vapooji va Yéesu ni ani aruuva mukúulu kati yaavo voosi.
47 Maa kaa, Yéesu ˆakataange miiririkano yaavo, akamwaaniriira musinga muduudi, maa akamwiimya heehi ne.
48 Aho, maa akavasea, “Muuntu yoyoosi ˆari muteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari aantéengiirye niini. Kei, yoyoosi ˆari kuunteengya niini,

kʉva arɨ amʉtéengiirye Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantʉma. Sa ʉra ˆarɨ mudúúdi kufuma kʉrɨ nyuunyu noo mʉkúúlʉ kʉlookya voosi."

Kutumia Irina ra Yésu (Maáriki 9:38-40)

49 Yooháani akamʉsea Yésu, "Mʉkúlʉ, tamwɨíne mʉʉntʉ yookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa irina raako, maa tʉkamʉkaan'ya sa viintʉ sɨ arɨ hamwɨ na suusu."
50 Maa kaa, Yésu akavasea, "Karɨ mʉmʉkáan'yaa tʉkʉ, sa ˆmweene sɨ yoovakɨɨkana nyuunyu, nɨ hamwɨ arɨ na nyuunyu."

Vasamaría Voosiita Kʉmʉteengya Yésu

51 Sikʉ ja Yésu jo sʉmʉlwa na kurumwii ˆjikasengerere, maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na Yerusaléemu.
52 Yeeye akatʉma vaantʉ valongoole na iturii rɨmwɨ ra ɨsɨ ya Samaría sa vakiimye neeja haantʉ ˆarɨ fikira.
53 Maa kaa, vaantʉ va ɨro ituri vakasiita kʉmʉteengya sa viintʉ aleáa na Yerusaléemu.
54 Vapooji vaachwe, noo kʉsea vala Yaakúupu na Yooháani, ˆvakoone jeyyo, maa vakamʉsea, "Aaɨ mʉkúlʉ, tʉloombe mooto ukiime fuma kurumwii sa ʉvamale wʉʉ [ja ˆvyeene Elía abweeyya]?"✡
55 Maa kaa, Yésu akavavalandʉkira, akavadalavya
56 [yoosea, nyuunyu sɨ mʉmányire nɨ vaantʉ ˆvarɨ joolɨ mʉrɨ tʉkʉ]. Aho, maa vakatamanya na iturii rɨɨngɨ.

Koonɨ Mʉʉntʉ Yoosaaka Kumutuuba Yésu Kikomi (Matáayo 8:19-22)

57 Kati Yésu na vapooji vaachwe ˆvajáa lʉyeendwii, maa mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉsea, "Kukutuuba ndɨrɨ na haantʉ hohoosi ˆʉrɨ doma."
58 Yésu akamʉsea, "Mʉʉnjʉ jatɨɨte viláalo mpáángii, na ndee jatɨɨte vivururu, maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ asiina baa ho laarya mʉtwe waachwe vii tʉkʉ."
59 Aho, Yésu akamʉsea mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆajáa aho, "Ntuuba." Maa kaa, ʉra mʉʉntʉ akamʉsea, "Aaɨ mʉkúlʉ, reka ta nkataahe taáta wiitʉ."
60 Yésu akamʉsea, "Reka vaantʉ ˆvaakwya vataahe vaantʉ ˆvaakwya viivaavo, maa kaa, weewe doma ʉkavariyʉle Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ."
61 Mʉʉntʉ wɨɨngɨ akamʉsea Yésu, "Aaɨ mʉkúlʉ, kukutuuba ndɨrɨ, maa kaa, reka ta nkavasee vaantʉ va kaayii kwaanɨ nasúukiirye."
62 Maa kaa, Yésu akamʉsea, "Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi aándire rɨma, maa kei ɨndoolaanga kɨrɨ nyuma, ʉwo sɨ asaakwa Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ."

10

Yésu Yoovatʉma Vapooji Makumi Mufungatɨ na Vavɨrɨ

1 Ayo ˆyakalooke, Yésu Mweenevyoosi akavasaawʉla vapooji vɨɨngɨ makumi mufungatɨ na vavɨrɨ (72), maa akavatʉma vavɨrɨvɨrɨ. Voovo vakalongoola na kira múuji na kira haantʉ ˆasaakáa tamanya yeeye mweeneevyo.
2 Yésu akavasea, "Viintʉ vyo chwa nɨ foo viri, maa kaa, vachwi nɨ vake. Sa jeyyo, mʉloombi Mweenevyoosi wo chwa, atʉme vachwi, na iwundii raachwe ro chwa.
3 Haaha tamanyi, na mʉtaange nɨ vatʉma niise nyuunyu ja vaana va muundi katɨ na katɨ ya mbʉʉjɨ.

✡ **9:54** Laanga 2 Vatemi 1:10, 12, 14.

4 Sumuli mpía tukʉ, mufuko wo kiinjira tukʉ, baa viráatʉ vya kavirʉ tukʉ. Mpiindʉ ˆmʉrʉ njirii, karʉ mʉndoolooloosha ko luumbya vaantʉ tukʉ.
5 Nyuumba yoyoosi ˆmʉrʉ kiingira, valuumbyi jei, ‘Mwiikalo mʉʉja ʉve nyuumbii ihi!’
6 Koonʉ mwiikalo mʉʉja ʉrʉ na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu mʉʉja kiikala ʉrʉ ne. Maa kaa, koonʉ mweenenyuumba sʉ yoovahokera na mwiikalo mʉʉja, mwiikalo waanyu mʉʉja hindʉka ʉrʉ na kʉrʉ nyuunyu.
7 Ikali nyuumba yiiyo imwʉ, kʉnʉ moorya no nywa kira ˆcheene mooheewa. Sa mʉtʉmami iima neeja kʉrihwa mariho yaachwe. Kʉsaamasaama fuma nyuumba ihi fʉʉrʉ ira tukʉ.
8 Koonʉ mwiingiire múuji ʉmwʉ na vaantʉ va múuji ʉwo vavateengiirye na cheerʉ, iryi vyóorya ˆviri viikwa mbere yaanyu.
9 Valwiirʉ ˆvarʉ múujii ʉwo vahoryi na mʉvasee, ‘Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire kʉrʉ nyuunyu.’
10 Maa kaa, múuji wowoosi ˆmʉrʉ kiingira maa vasiite kʉvateengya, looki, na mʉtamanye na njirii ja ʉwo múuji mʉsee jei,
11 ‘Baa marʉrʉ ya múuji waanyu ˆmeene yanámatiire majewii yiiswi, tayakónkomire,* kʉvalʉma kutu ʉvʉ waanyu. Maa kaa, taangi Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire kʉrʉ nyuunyu.’
12 Nʉ vawyiira niise, sikʉ iyo, kʉva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma kʉlookya múuji ʉwo.✡

Marema kwa Míiji ˆIrʉ Siita Valandʉka (Matáayo 11:20-24)

13 Mpolaʉ múuji wa Korasíini! Mpolaʉ ituri ra Besaída! Sa ngaarʉ myuujíisa ˆyatʉmamirwe kwaanyu, ngaarʉ yatʉmamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaarʉ vamʉvalandʉkira Mʉlʉʉngʉ kalʉ vii, ko kiivʉkira magunía no kiihaka mavu.
14 Maa kaa, sikʉ ira yo lamʉrirwa vaantʉ voosi, kʉva irʉ pwee kwa vaantʉ va míiji ya Tíiro na Sidóoni kʉlookya nyuunyu.
15 Naanyu vaantʉ va múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinʉlwa mʉrʉ fʉʉrʉ kurumwii wʉʉ? Aka tukʉ! Kiimiriwa mʉrʉ fʉʉrʉ Ntarii.
16 Mʉʉntʉ ˆavatéereraa nyuunyu, aantéereraa niinʉ. Na ˆavasíitaa nyuunyu, aansíitaa niinʉ. Kei mʉʉntʉ ˆaansíitaa niinʉ, amusíitaa Mʉlʉʉngʉ na yeeye aantʉma.”

Vapooji Makumi Mufungatʉ na Vavirʉ Voohʉndʉka

17 Vara vapooji makumi mufungatʉ na vavirʉ (72) ˆvakahʉndʉke, vakamuwyiira Yéesu na cheerʉ voosea, “Aaʉ mʉkúlʉ, baa mirimʉ mʉvʉ tookiikibirya kwa irina raako na yootʉteera!”
18 Yéesu akavasea, “Nʉjáa naroonáa Irimʉ roohangalamʉka fuma kurumwii ja lʉlávo.
19 Laangi, navahíire wiimiriri mweeri ya ʉra mʉvʉ kwa kira kiintʉ. Kwa ngururu ijo, lwaata mweende njoka na ingi, kei kusiina kiintʉ ˆkirʉ vatamikya tʉkʉ.
20 Baa neembe nʉ jeyyo, kʉvyeendi sa viintʉ mirimʉ mʉvʉ yoovateera tʉkʉ, maa kaa, vyeendi sa viintʉ marina yaanyu yaándikirwe kurumwii.”

Yéesu Yoova na Cheerʉ (Matáayo 11:25-27; 13:16-17)

---

* **10:11** ***tayakónkomire:*** Laanga ***konkoma marʉrʉ*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **10:12** Laanga Ncholo 19:1-29.

21 Mpiindi i'ira, Yéesu kunu avyeéndire munumuunu kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa akasea, "Nookuduumba ee Taáta, Mweenevyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya uvavisa vara ^vari na tooti na miryuungu, maa kaa, ukavakunukurira vadúúdi. Kikomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima."

22 Kei akasea, "Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. ^Mweene amumányire Mwaana ni Taáta vii. Kusiina wiingi tuku. Kei ^mweene amumányire Taáta ni Mwaana vii, na muuntu yoyoosi ^mweene Mwaana ari saaka kumukunukurira."

23 Aho, Yéesu akavavalandukira vapooji vaachwe, akaluusika na vooveene vii kijiraawii, akavasea, "Yatalariwa miiso aya ^yookoona masáare aya!

24 Ni vawyiira niise, valáali na mutwe ^vari foo na vatemi vajáa vatiite mpiima yo koona aya ^mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona tuku. Kei, vajáa vatiite mpiima yo teera ^meene mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tuku."

Lusímo lwa Musamaría Muuja

25 Mpiindi ijo, mukiindya wa Miiro ya Muluungu akiima, maa akamuurya Yéesu ko muyera, akasea, "Mukiindya, che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?"

26 Yéesu akamusea, "Miiro ya Muluungu jooli yaluusa? Che usómaa weewe aho?"

27 Ura mukiindya wa Miiro akamusea Yéesu, "Vyaandikwa jei, 'Mweende IJUVA Muluungu waako, na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, na muryuungu waako woosi.'✡ Kei, 'Umweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.'✡"

28 Yéesu akamusea, "Wuúyiirye vyoovyo, bweeyya jeyyo, naawe turya uri nkaasu ya siku ^jisiina uhero."

29 Ura mukiindya wa Miiro asaakáa kiiyonekya kikomi yeeye ni muwoloki. Sa jeyyo akamuurya Yéesu kei yoosea, "Ha mwiiwaani ni ani?"

30 Yéesu akamusea, "Muuntu umwi agiritáa fuma Yerusaléemu yoodoma na múujii wa Yeríiko. Njirii akakiimirirwa ni viívi. Vakamufumya ingo jaachwe, vakamuvaa mpaka vakamutamikya, vakamureka aséngeriire kukwya.

31 Haaha ikava ja baháati, mweeneisi umwi wa Ijuva alookáa na ira njira. ^Akamoone, akakengeeja na ivarwii, maa akiilookera.

32 Viivyo, Muláawi umwi ne alookáa na aho. ^Akamoone ura muuntu ^ajáa atámikiiwe, ne akakengeeja ni ivarwii, maa akiilookera.

33 Maa kaa, Musamaría umwi ne akeráa njira, akatweera na ira njira. ^Akamoone ura muuntu ^ajáa atámikiiwe, maa akamoonera mbavariri.

34 Akamuseeserera, akamooyya njuuma jaachwe na diváai, maa akamuhaka makuta. Akajichuunga njuuma jaachwe na ntaami, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe. Aho, akamutwaala fuuru nyuumbii ya vayeni na akava yoomulaangirirya.

35 Siku ya kaviri yaachwe, akatoola mpía ja dináari iviri, akamuheera mweenenyuumba ya vayeni, maa akamusea, 'Mulaangirirye uhu muuntu. Kooni iji jasírire na woóngeriirye mpía jiingi so mulawurya, ^ndiri hinduka kuriha ndiri.' "

✡ **10:27** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:5. ✡ **10:27** Laanga Valáawi 19:18.

36 Aho, maa Yéesu akamuurya ura mukiindya wa Miiro, “Kati ya ava vatatu ni ani noo mwiiwaachwe† wa ura muuntu ˆajáa akiimirirwa akatamikiwa ni viívi?”
37 Ura mukiindya wa Miiro akasea, “Ni ura ˆamulaanga na riiso ra wuuja.”
Aho, maa Yéesu akamusea, “Doma, naawe ukabweeyye viivyo.”

Yéesu Kaayii Kwaala Maárita na Maríia

38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira, maa vakiingira iturii rimwi. Aho, maa muuntu muki umwi ˆasewáa Maárita akamuteengya na kaayii kwaachwe.
39 Maárita ajáa atiite mudúúdi waachwe ˆasewáa Maríia. Yeeye ajáa iikala mawulwii ya Yéesu Mweenevyoosi kunu yoomuteerera.
40 Maa kaa, Maárita ajuuwikáa na mirimo ˆiri foo yo muteengya muyeni. Sa jeyyo, akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mweenevyoosi, si wookoona ni vyaviiha viintu uhu mudúúdi waani ˆyookuundekera mirimo yoosi niimweene tuku wuu? Haaha muwyiire aanyambire.”
41 Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi akamusea, “Maárita, Maárita, sa che woojuuwika na wookoofa sa viintu ˆviri foo?
42 Kiintu ˆchoosaakwa ni kimudu vii. Maríia asáawiire kiintu ˆchabooha, na kusiina muuntu ˆari daha kukiseyya kuri yeeye tuku.”

11

Yéesu Yookiindya Kumuloomba Muluungu (Matáayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa haantu hamwi yoomuloomba Muluungu. ˆAkahumule, maa umwi wa vatumwi vaachwe akamusea, “Aai mukúlu, tukiindye baa suusu kumuloomba Muluungu ja viintu Yoohá ani Mubatisáaji ˆavakiindya vatumwi vaachwe.”
2 Yéesu akavasea, “Mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, muluuse jei,
‘Taáta [wiitu wa kurumwii,]
irina raako ribweeyyiriwe nkongojima,
utemi waako wuuje.
[ˆMeene woosaaka yatumamwe aha weerwii,
yatumamwe ja ˆvyeene yatúmamwaa uko kurumwii.]
3 Utuheere chóorya chiitu cha kira siiku.
4 Utusee uvi wiitu wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatuhonerya uvi waavo wasírire.
Kuturekera twiingire na mutehwii tuku,
[maa kaa, utulamurirye na ura Muvi.]’ ”
5 Aho, maa Yéesu akavasea, “Hooni iririkani, kooni umwi waanyu adómire na kwa kijeengi chaachwe nuuchiku kati, maa amusee kijeengi chaachwe, ‘Aai kijeengi, hooni nkopesha mikáate itatu.
6 Amwaari kijeengi chaani yookera njira alúumbiirye uchiku uhu, na niini nsiina kiintu cho muheera tuku.’
7 Maa kaa, ura ˆari nyuumbii amusee, ‘Reka kuunjuuwa, nachúungire muryaango! Kei, niini na vaana vaani tahúmwiire laala. Si ndiri kiinuka nikuheere chóorya tuku.’

† **10:36** ***mwiiwaachwe:*** Aha Yéesu si aluusa isáare mwiiwaako ja muuntu ˆiíkalaa heehi ne tuku. Kiri vyoova jeyyo, Yéesu asea mwiiwaachwe, isáare iwariwari. Sa jeyyo, mustáarii uhu, ***mwiiwaachwe***ni baa Musamaría, muuntu wa nkolo ˆyasuulwasuulwa ni Vayahúudi.

8 Ni vawyiira niise, kooni muuntu uwo atúubire loomba, kijeengi chaachwe kiinuka ari na amuheere kira ^yoosaaka. Si ari bweeyya jeyyo sa viintu ni kijeengi chaachwe tuku, maa kaa, sa viintu atúubire loomba.
9 Sa jeyyo, ni vawyiira niise, loombi, naanyu heewa muri, saakiri, naanyu turya muri, luumbyi muryaangwii, naanyu yuurirwa muri.
10 Sa kira ^alóombaa, ahéewaa na ura ^asáakiraa, atúryaa na ura ^alúumbyaa muryaangwii, ayúurirwaa.
11 Eri, kwatiite umwi waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ^ari muloomba soompa, amuheere njoka wuu?
12 Baku kei kooni amulóombire ii, amuheere ingi wuu?
13 Haaha kooni nyuunyu baa neembe muri vavi mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ^vyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kulookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mutima Muuja vara ^voomuloomba tuku wuu?"

Yéesu na Belisebúuri (Matáayo 12:22-30; Maáriki 3:22-27)

14 Siku imwi, Yéesu akibiryáa murimu muvi fuma kwa kimumu umwi. Uwo murimu ^ukakibiriwe, maa ura muuntu akaanda luusika. Aho, ira mpuka ya vaantu vajáa hara vakahwaalala.
15 Maa kaa, vamwi va vaantu ^vajáa aho vakasea, "Yookibirya mirimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kusea Irimu."
16 Vaantu viingi novo vamuyeráa ko muloomba avalaire ishára fuma kurumwii.
17 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, "Utemi wowoosi kooni wiigávire haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo, si uri luunga tuku. Kei, kooni vaantu va lukolo lumwi viigávire, lukolo ulo, si luri luunga tuku.
18 Haaha kooni Irimu riigávire haviri, utemi waachwe jooli uri luunga? Ni luusa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya mirimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri.
19 Ha de haaha kooni nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakíbiryaa mirimu mivi? Sa jeyyo, avo kuvalamurira vari nyuunyu.
20 Maa kaa, kooni niini nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa Muluungu, taangi haaha Utemi wa Muluungu wafíkire kuri nyuunyu.
21 Mpiindi muuntu ^ari na ngururu iichúungiriire mata yaachwe kulaangirirya nyuumba yaachwe, máari jaachwe ni nkaasu jiri.
22 Maa kaa, muuntu wiingi ^ari na ngururu kulookya yeeye kooni amukíimiriire na amusíindire, muhoka ari mata yaachwe yoosi yara ^iiláangyaa na nyahira ari máari joosi, maa asumule.
23 Muuntu yoyoosi ura si ^ari ivarwii raani, uwo ni muvi waani. Kei, ura si ^ajíingaa hamwi na niini, apálaa.

Lusímo lwa Muuntu ^Ari na Murimu Muvi (Matáayo 12:43-45)

24 Mpiindi murimu muvi ^uri fuma kwa muuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kura ^kusiina maaji noo saakira haantu ho humulukira. Na ^uri siindwa kuhoona aho haantu ho humulukira, sea uri, 'Hinduka ndiri na nyuumbii kwaani haantu ^nafuma.'
25 ^Uri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe no haambwa vya-booha.

26 Jeyyo, ʉwo murimʉ mʉvɨ wadómaa noo sʉmʉla viivaachwe mufungatɨ, vavɨ kʉlookya woowo. Aho, ɨyo mirimʉ yiíngɨraa kwa ʉwo mʉʉntʉ na yiíkalaa aho. Ʉwo mʉʉntʉ asáambʉkɨrwaa kʉlookya vya ncholo.”

Kʉvyeenda kwa Kɨmáárɨ

27 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆalʉʉsáa ayo masáare, mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ˆajáa aho mpukii ya vaantʉ, akatʉla isóso yoosea, “Yatalariwa ɨnda ˆyakuvyaala na masʉʉsʉ ˆwoonka!”

28 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Vatalariwa mʉnʉmʉʉnʉ vara ˆvarɨtéeraa no rituuba isáare ra Mʉlʉʉngʉ.”

Vaantʉ Voosaaka Valaɨrwe Ishára
(Matáayo 12:38-42; Maáriki 8:12)

29 Mpɨɨndɨ mpuka ya vaantʉ ˆyatuubáa kɨɨngɨka, maa Yéesu akatuuba kiindya yoosea, “Ɨhɨ mbyaala nɨ mbɨ, yoosaaka yoonekiwe ishára, sɨ ɨrɨ heewa ishára yoyoosi tʉkʉ, maa kaa, ɨra ya Yóona mʉláali na mʉtwe.

30 Sa ja viintʉ Yóona ˆaava ishára kwa Vaniná awi, noo ˆvyeene Mwaana wa Mʉʉntʉ arʉʉva kwa mbyaala ɨhɨ.

31 Sikʉ ya ʉlamu mʉtemi muki wa ɨsɨ ya saame kɨɨma arɨ na vaantʉ va mbyaala ɨhɨ, ne lʉʉsa arɨ irya. Sa yeeye ajáa avaa njíra fuma ɨsɨ ya kʉlɨ mʉnʉmʉʉnʉ, akʉʉja joo teerera tooti ja mʉtemi Solomóoni.✡ Haaha aha amwaarɨ mʉkúúlʉ kʉlookya Solomóoni.

32 Kei, sikʉ ya ʉlamu vaantʉ va Niná awi kɨɨma varɨ na vaantʉ va ɨhɨ mbyaala, novo lʉʉsa varɨ irya. Sa Vaniná awi ˆvakateere ʉvariyuli wa Yóona, vavalandʉka fuma uvii waavo, na aha amwaarɨ mʉkúúlʉ kʉlookya Yóona!✡

Kɨweerʉ cha Mʉvɨrɨ
(Matáayo 5:15; 6:22-23)

33 Kusiina mʉʉntʉ ˆakórereryaa kɨmʉrɨ, maa akakɨvɨika haantʉ ˆhiivisa tʉkʉ au akakɨkʉnɨkɨrɨra na nyiingʉ ya kweenga tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, kɨmʉrɨ nɨ kyaángwii chavíikwaa, sa vara ˆvookɨingɨra voone kɨweerʉ.

34 Riiso nɨ kɨmʉrɨ cha mʉvɨrɨ waako. Koonɨ riiso rɨrɨ nkaasʉ, mʉvɨrɨ waako woosi wamema kɨweerʉ. Maa kaa, koonɨ riiso raako rasaambʉka, mʉvɨrɨ waako wamema kilwiirya.

35 Haaha ʉlaange neeja, kɨweerʉ ˆʉrɨ nocho karɨ jɨ kɨve kilwiirya tʉkʉ.

36 Haaha koonɨ mʉvɨrɨ waako woosi ʉrɨ na kɨweerʉ baa kusiina haantʉ ˆharɨ na kilwiirya tʉkʉ, mʉvɨrɨ waako woosi watɨɨte kɨweerʉ ja viintʉ kɨmʉrɨ ˆchakʉmʉrɨkɨraa na kɨweerʉ chaachwe.”

Yéesu Yoovadalavya Mafarisáayo na Vakiindya va Miiro
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

37 Yéesu ˆakamarikirye lʉʉsa ayo masáare, maa Mʉfarisáayo ʉmwɨ akamʉteengya noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya, akɨingɨra maa akiikala méesii kurya chákurya.

38 Ʉwo Mʉfarisáayo ˆakamoone Yéesu yoorya baa kooyya mɨkono ja ˆvyeene tʉʉva jasea tʉkʉ, akahwaalala maatʉkʉ vii.

39 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akamʉsea, “Nyuunyu Mafarisáayo musúuntaa ndʉvo na saháani kwa weerwii vii, maa kaa, mitimii yaanyu mwamema kʉnyahɨra máari na ʉvɨ.

40 Nyuunyu mʉrɨ vahoho! Eri, sɨ mootaanga ʉra ˆʉʉmba weerwii sɨ noo ˆʉʉmba isii tʉkʉ wʉʉ?

✡ **11:31** Laanga 1 Vatemi 10:1-13; 2 Masáare ya Mpɨɨndɨ 9:1-12. ✡ **11:32** Laanga Yóona 3:5.

41 Vaambiriryi vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintu vyiingi vyoosi
booha viri kwaanyu.
42 Ni mpolai nyuunyu Mafarisáayo! Nyuunyu mutóolaa iluundu rimwi ra
maluundu ikimi baa vira viintu viduudi, baa ja mbowa ja masaambi na viintu
^vibwéeyyaa chóorya kinyukire. Maa kaa, si mukwáatyaa uwoloki na kweenda
kwa Muluungu tuku. Mwasaakwa mutumame aya na baa kei, kari mureke aya
yiingi tuku.
43 Ni mpolai kuri nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii
ya mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwii!
44 Ni mpolai kwaanyu sa mwiifwíine na mbirííra ^jisiina aláama, na vaantu
vayéendaa mweeri yaachwe baa taanga tuku!"
45 Aho, maa umwi wa vakiindya va Miiro akamusea Yéesu, "Mukiindya, ayo
ulúusire ni kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ututúkiire."
46 Yéesu akamusea, "Mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu
mwiitíikyaa vaantu miriwa ^yarutaha si ^vari daha kwiitiika, maa kaa, kumba
nyuunyu veeneevyo si muvaámbiriryaa baa ni imaamba vii tuku.
47 Mpolai kuri nyuunyu, sa mwajéengereraa mbirííra ja valáali na mutwe,
vara ^vuulawa ni vala baaba waanyu!
48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu
^vatumama. Voovo vavuláa valáali na mutwe, na nyuunyu moovajeengera
mbirííra avo valáali na mutwe.
49 Iki noo kira Muluungu ^aluusa kwa tooti yaachwe, 'Laanga, vatuma ndiri
valáali na mutwe na vatumwi na kwaavo, maa kaa, vamwi kuvuulaa vari na
viingi kuvaturikirya vari.'
50 Haaha, vaantu va mbyaala ihi lamuriirwa vari sa sakami ya valáali na
mutwe voosi, ira ^yiitwa keende weeru ^yuumbwa,
51 kwaandira sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakaría, ura ^uulairwa
kati na kati ya masabáahu na Haantu Haaja. Kikomi noovawyiira vaantu va
mbyaala ihi lamuriirwa vari kwa ayo yoosi.
52 Mpolai nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mutúunikaa njira
ya vaantu yo mutaanga Muluungu. Nyuunyu si mwiipata tuku, kei vara
^voosaaka kwiipata nyuunyu muvakítiraa."
53 Yéesu ^akafume kaayii kwa ura Mufarisáayo, maa vakiindya va Miiro na
Mafarisáayo vakaanda huumba na vakaanda kumuurya masáare ^yari foo.
54 Vasaakáa vamutee kwa masáare yaachwe sa vapate kimwi cho musi-
takirya.

12

Ukweembi
(Matáayo 10:26-27)

1 Mpiindi ijo, iyiimbi ra vaantu mayana na mayana vajáa viijiinga fuuru
vandookiilwaatiriira, kunu voomuteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta luusika na
vapooji vaachwe yoovasea, "Laangi neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo,
noo kusea ukweembi.
2 Kusiina isáare ^rakunikiririrwa si ^riri kunukulwa tuku, na kusiina isáare
^raviswa, si ^riri taangwa tuku.
3 Sa jeyyo, roroosi ^mwarivariyula kilwiiryii, teerwa riri kiweerwii, na
roroosi ^mwarihweeha mberii, variyulwa riri italii.

Muluungu vii noo wo Koofa
(Matáayo 10:28-31)

4 Nɨ vawyɨɨra niise nyuunyu vijeengi vyaanɨ, koofi vara ˆvʉʉlaa mʉvɨrɨ vii tʉkʉ, na ivyo viri looka sɨ varɨ daha tʉmama chochoosi ˆkɨrɨ lookya ivyo tʉkʉ.
5 Maa kaa, nɨɨnɨ kʉvawyɨɨra ndɨrɨ wo moofa. Ofi Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ˆarɨ hʉmʉla kʉsʉmʉla mʉtɨma wa mʉʉntʉ, atɨɨte wiimiriri wo mʉfweitɨra na mootwii wa Jehénamu. Hɨɨ, noovawyɨɨra moofi ʉhʉ.
6 Eri, seese isaano sɨ jiváwaa iyoombe magwáare yavɨrɨ tʉkʉ wʉʉ? Baa neembe nɨ ndee nduudi, kwa Mʉlʉʉngʉ sɨ ɨrɨ rimiriwa baa ɨmwɨ vii tʉkʉ.
7 Kɨkomi, njwɨɨrɨ ˆjiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tʉkʉ, nyuunyu mʉrɨ va iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya seese ˆjiri foo.

Kʉmʉvariyʉla Yésu Mbere ja Vaantʉ (Matáayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Nɨ vawyɨɨra niise, yoyoosi ˆarɨ kuunduma, noo kʉsea, kʉʉndʉʉsɨkɨra nɨɨnɨ mbere ja vaantʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ ne muruma arɨ mbere ja Mʉlʉʉngʉ na mirimʉ yaachwe miija.
9 Maa kaa, ˆarɨ sea sɨ aamányire mbere ja vaantʉ tʉkʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ ne sea arɨ sɨ amʉmányire tʉkʉ mbere ya mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ.
10 Na kɨra mʉʉntʉ ˆarɨ mʉkɨɨkana Mwaana wa Mʉʉntʉ, ʉvɨ waachwe sewa ʉrɨ wasírire, maa kaa, ˆarɨ mʉhɨɨntɨkiraMʉtɨma Mʉʉja sɨ arɨ sewa ʉvɨ waachwe wasírire tʉkʉ.
11 Mpɨɨndɨ ˆvarɨ vatwaala na masinagóogii, mbere ja vakúúlʉ na mbere ja viimiriri, karɨ mwiítweetyaa joolɨ ˆmʉrɨ lʉʉsa au joolɨ ˆmʉrɨ kuuyirya tʉkʉ,
12 sa Mʉtɨma Mʉʉja mpɨɨndɨ jiijo vakiindya arɨ kɨra ˆmwasaakwa mʉlʉʉse.”

Lusímo lwa Musúngaati Mʉhoho

13 Mʉʉntʉ ʉmwɨ fuma aho mpukii ya vaantʉ vara ˆvamʉteereráa, akamʉsea Yésu, “Mukiindya, mʉsee mʉndʉʉ waanɨ aangavɨre viintʉ vya ʉpaari ˆtarekerwa nɨ taáta wiitʉ.”
14 Yésu akamʉsea, “Aaɨ, nɨ ani aanvíikire nɨɨnɨ nɨve mʉlamuli au mʉgavi wa ʉpaari waanyu?”
15 Aho, maa Yésu akavasea, “Laangi neeja! Mwɨɨme kʉlɨ na kʉdɨɨra kwiikinkima koosi, sa nkaasʉ ya mʉʉntʉ sɨ ifúmaa kʉrɨ viintʉ vyaachwe ˆviri foo ˆatɨɨte tʉkʉ.”
16 Maa Yésu akavavaɨra lusímo ʉlʉ, “Kwajáa kwatɨɨte musúngaati ʉmwɨ ˆajáa na iwʉnda. Aho iwundii kwaachwe, viintʉ vyakwaatáa mʉnʉmʉʉnʉ.
17 Sa jeyyo, ʉwo musúngaati akiiyurya mutimii waachwe, ‘Joolɨ ndɨrɨ bweeyya? Ha de amwɨ nsiina haantʉ ho vivɨɨka viintʉ vyaanɨ ˆnaachwa tʉkʉ?’
18 Aho, maa ʉwo musúngaati akasea, ‘Jei noo viintʉ ˆndɨrɨ bweeyya, vaa ndɨrɨ madong’a yaanɨ yoosi, maa njeenge yɨɨngɨ makʉlʉkʉʉlʉ. Aho, noo kʉʉntʉ ndɨrɨ vɨɨka viintʉ vyoosi ˆndɨrɨ kuchwa na viintʉ vyɨɨngɨ vyoosi.’
19 Aho, noo ndɨrɨ sea, ‘Ee mʉtɨma waanɨ, watɨɨte viintʉ ˆvyabooha ˆviri foo ˆwiivɨɨkɨra kwa myaaka ˆɨrɨ foo. Hʉmʉlʉka, urye, unywe, na uvyeende.’
20 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ akamʉsea, ‘Weewe ʉrɨ mʉhoho! Uchikʉ wa isikʉ nkaasʉ yaako yoosaakwa. Ha ivi viintʉ ˆwiivɨɨkɨra nɨ vya ani viri kʉva?’
21 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa vaantʉ vara ˆvakunguula máari ja weerʉ, vakareka kʉʉnga kwa Mʉlʉʉngʉ.”

Kumwiilaangya Mʉlʉʉngʉ (Matáayo 6:25-34)

22 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Sa jeyyo reki koofa sa nkaasu ya miviri yaanyu, che muri kurya, au sa mivíri yaanyu, che muri kiivikira.
23 Sa nkaasu ni mweeri iri ya chóorya na muviri ni kulookya ingo.
24 Laangi makuúngulu! Yooyo si yaháandaa tuku baa kei si ya chwíjaa tuku, yasiina madong’a tuku. Maa kaa, Muluungu ayaríishaa. Kwa Muluungu, nyuunyu ni mweeri ya ndee muri.
25 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii?
26 Ha de haaha kooni si muri daha kutumama baa isáare iduudi ja iri, sa che mookoofa sa aya yiingi?
27 Laangi maluva ˆvyeene yakúlaa. Yooyo si yatúmamaa baa kei si yachúmaa ingo jaavo tuku. Kikomi noovawyiira, baa mutemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooha ja rimwi ra maluva ayo tuku.
28 Ha de kooni Muluungu ayarwíikaa masaambi ya iwundii aya ˆyavíjaa isiku na lomutóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kulookya ayo tuku wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
29 Haaha reki kwiitweetya, che muri kurya au che muri kunywa. Koofi tuku sa viintu ivi.
30 Vaantu si ˆvamumányire Muluungu noo viitwéetyaa sa viintu ivi vyoosi. Maa kaa, kuri nyuunyu Taáta waanyu amányire visaaka mwiise.
31 Haaha, saakiri Utemi wa Muluungu na ivyo vyoosi heewa muri ko koongereriwa.

Usúngaati wa Kurumwii (Matáayo 6:19-21)

32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taáta waanyu oona ni kiintu ˆchabooha kuvaheera nyuunyu Utemi waachwe.
33 Vai iyoombe máari jaanyu mukavaheere vakiva. Ibweeyyiryi mifuko ya mpía si ˆisákahalaa, noo kusea, kuviika máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Uko kusiina mwiívi ˆaséngereraa tuku na mbuuvu ˆjiríjaa ingo tuku.
34 Sa kuuntu ˆkuri máari yaako ya kikomi ya mberii, noo kuuntu mutima waako ˆuri.

Kwiima Neeja

35 Kira siiku mundoolairira ndiri kutumama murimo, na vimuri vyaanyu vive vikóriire.
36 Muve ja vatumami vara ˆvoomuwoojera mweenenyuumba waavo atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpiindi ˆari fika vii vamuyuuriire.
37 Vatalariwa vara vatumami ˆveene vari shaanwa ni mweenenyuumba waavo vookeesha mpiindi ˆari kuuja. Kimaari noovawyiira, kwiivikira ari sa avatumamire, yeeye vaseeserya ari chákurya varye.
38 Vatalariwa vatumami avo, mweenenyuumba waavo kooni avashíhiine vari miiso voomuwoojera, baa kooni uújire nuuchiku kati, au namuyiingu.
39 Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaari ajáa ataanga mpiindi ˆng’eene mwiívi ari kuuja, ngaari si areka nyuumba yaachwe ibokwe tuku.
40 Baa nyuunyu moosaakwa muve mwiimire neeja mpiindi joosi, sa Mwaana wa Muuntu kuuja ari mpiindi si ˆmookoona kuuja ari.”

Mʉtʉmami Mʉʉja na Mʉtʉmami Mʉvɨ (Matáayo 24:45-51)

41 Aho, maa Peéteri akamuurya, “Mʉkúlʉ, lusímo ʉlʉ nɨ suusu vii wootuwyɨira bakʉ vaantʉ voosi?”

42 Mweenevyoosi akamʉsea, “Nɨ mwiimiriri arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arɨ rekwa nɨ mweenenyuumba waachwe avɨimɨrire viivaachwe na avaheere chóorya mpɨindɨ ˆjasaakwa, maa mweenenyuumba akere njɨra?

43 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpɨindɨ ˆarɨ hɨndʉka.

44 Kɨmaarɨ noovawyɨira, mweenenyuumba waachwe mʉvɨika arɨ ʉwo mwiimiriri ɨimɨrɨre viintʉ vyaachwe vyoosi vʉʉ.

45 Maa kaa, koonɨ ʉwo mwiimiriri iírɨrɨkɨine, ‘Mweenenyuumba waanɨ achérevire,’ na aande kʉvavaa vara vatʉmami va kɨintʉ kɨlʉme na va kɨintʉ kiki, kʉnʉ yoorya, no nywa, no reeva,

46 mweenenyuumba waachwe kʉʉja arɨ sikʉ ˆng’eene sɨ yookoona arɨ kʉʉja, na sáa sɨ ˆɨimányire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mʉtematema arɨ na mʉvɨika arɨ hamwɨ na vara sɨ ˆvarɨ vookiilaangya.

47 Mʉtʉmami ʉra ˆamányire ˆcheene mweenenyuumba waachwe asáakaa, maa kaa, akareka kwɨima neeja baa kei akareka tʉmama ja ˆvyeene ʉwo mweenenyuumba waachwe eenda, laɨrwa arɨ ˆkirɨ mooto.

48 Maa kaa, mwiimiriri ʉra sɨ ˆamányire, ˆatámamire yara ˆyɨima neeja kʉvawa, vawa arɨ kiduudi. Mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa ˆviri foo, ʉwo atɨite noongwa ya ˆviri foo na ʉra ˆakwaatiwa mɨrɨmo ˆɨrɨ foo, saakwa ɨrɨ, ˆɨrɨ foo.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ (Matáayo 10:34-36)

49 Nʉʉja na kʉrɨ weerʉ, sa nkorererye mooto. Nɨ vyaangʉ ngaarɨ waándire korera.

50 Maa kaa, natɨite uturikiri, ˆnoosaaka nturikiriwe na tuuba ndɨrɨ tʉrɨkɨra mʉnʉmʉʉnʉ mutimii waanɨ fʉʉrʉ uturikiri ʉwo ˆʉrɨ hʉmʉla.

51 Mukiisea nʉʉja na aha weerwii kʉreeta mwiikalo mʉʉja? Aka tʉkʉ, nareeta kwiikera!

52 Kwaandɨra haaha, nyuumba ˆɨrɨ na vaantʉ vasaano, kwiikera veende vatatʉ kwiiruta ndihi na vavɨrɨ na vavɨrɨ kwiiruta ndihi na vatatʉ.

53 Taáta kwiitoola eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende na taáta waavo. Íyo kwiitoola eende na muhíínja waachwe, na muhíínja kwiitoola eende na íyo waavo. Íyo mʉkwɨ kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mʉkwɨ waachwe.”

Kʉtaanga Mpɨindɨ (Matáayo 16:2-3)

54 Kei Yéesu akɨisea ɨra mpuka, “Koonɨ mwɨíne ichu raándukire ivaru ra ʉsweero hahara mʉséaa, ‘Mbula vaa ɨrɨ,’ noyo yaváa.

55 Na koonɨ mwɨíne mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, ‘Kʉva kʉrɨ na irʉtɨra,’ na kɨkomi vyavíjaa jeyyo.

56 Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintʉ vya kurumu na vya weerʉ kwa ˆvyeene ko koonekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ˆyootʉmamwa haaha?

Kwiiteerwa na Mʉvɨ Waako (Matáayo 5:25-26)

57 Sa che sɨ moolamʉla veeneevyo kɨintʉ cha ʉwoloki?
58 Mpɨindɨ ˆmʉrɨ njirii moodoma na balásii na mʉvɨ waako, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpɨindɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kʉtwaala arɨ na balásii na ʉko mʉlamuli kʉkwaatya arɨ mɨkonwii ya mʉlʉkalʉka, ne kʉtwaala arɨ na mʉnyololwii na ngururu.
59 Kɨmaarɨ nookuwyɨira, sɨ ʉrɨ rekerwa ʉko tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya."

13

Kʉvalandʉka au Kʉmalwa

1 Mpɨindɨ yɨiyo, vaantʉ vamwɨ vajáa vamuwyɨira Yéesu masáare ya Vagaliláaya vamwɨ ˆveene Piláato ajáa avʉʉlaa mpɨindɨ ˆvamʉtooreráa Mʉlʉʉngʉ mpóryo.
2 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ˆvaakwya inkwya ɨhɨ, nɨ vavɨ vajáa kʉlookya Vagaliláaya viingɨ voosi vʉʉ wʉʉ?
3 Aka tʉkʉ! Noovawyɨira, koonɨ sɨ mʉválandukire fuma uvii waanyu, voosi sira mʉrɨ jeyyo!
4 Au vara ikimi na vanaanɨ (18) ˆveene valaarɨrwa nɨ mʉnáara vakakwya kʉra Siloáamu, nɨ kiisea mwiise nɨ vavɨ vajáa kʉlookya vaantʉ viingɨ voosi ˆveene viikaláa múujii wa Yerusaléemu wʉʉ?
5 Aka tʉkʉ! Noovawyɨira nyuunyu, koonɨ sɨ mʉválandukire fuma uvii waanyu, baa nyuunyu sira mʉrɨ viivyo!"

Lusímo lwa Mʉsaambu sɨ ˆUvíjaa na Ndɨɨwa

6 Aho, maa Yéesu akavawyɨira lusímo ʉlʉ, "Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa atɨite mʉsaambu ˆwahaandwa iwundii raachwe ra sabíibu. Sikʉ ɨmwɨ akatamanya noo tʉʉnda saambu aho mʉsaambwii, maa kaa, sɨ ashaana saambu baa ɨmwɨ tʉkʉ.
7 Sa jeyyo akamʉsea mʉtʉmami wa iwundii raachwe, 'Laanga, kwa myaaka ɨtatʉ nʉʉja noo tʉʉnda saambu ja mʉtɨ ʉhʉ, maa kaa, sɨ nɨnapata baa saambu ɨmwɨ vii tʉkʉ! Ʉkanye! Sa nɨ woosaambʉla iwʉnda vii!'
8 Ʉra mʉtʉmami wa iwundii akamʉsea, 'Mʉkúlʉ, ʉreke ʉhʉ mwaaka kei, nɨɨnɨ kʉʉrɨmɨra ndɨrɨ na kʉʉvɨkɨra ndɨrɨ nchuúkuru.
9 Koonɨ ʉrɨ tʉʉnga saambu mwaaka ˆwookʉʉja, booha viri, koonɨ sɨ jeyyo wʉʉkanye.'"

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki Sikʉ ya Sabáato

10 Sikʉ ɨmwɨ ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagóogii ɨmwɨ.
11 Aho sinagóogii, kʉjáa kwatɨite mʉʉntʉ muki ʉmwɨ, ˆajáa na murimʉ mʉvɨ. Ʉwo murimʉ mʉvɨ ʉjáa wamukukumarya na sɨ adaháa woloka tʉkʉ kwa myaaka ikimi na ɨnaanɨ (18).
12 Yéesu ˆakamoone, maa akamwaanɨrɨra yoosea, "Íyo, ʉrékɨirwe nɨ ndwáala yaako!"
13 Aho, Yéesu akamʉvɨkɨra mɨkono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda kʉmʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
14 Maa kaa, mʉkúúlʉ wa sinagóogi akakalala sa viintʉ Yéesu ˆajáa amʉhóriirye ʉra mʉʉntʉ muki sikʉ ya Sabáato. Sa jeyyo, ʉra mʉkúúlʉ akavasea vaantʉ, "Júma yatɨite sikʉ mʉsasatʉ jo tʉmama. Moosaakwa mʉndookʉʉja noo horiwa sikʉ ijo na sɨ sikʉ ya Sabáato tʉkʉ!"

15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamʉsea, “Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, nɨ ani sɨ ayúurɨraa ng’oombe jaachwe na ndákwi fuma waámii noo jitwaala noo nyweesha sikʉ ya Sabáato?
16 Ʊhʉ mʉʉntʉ muki nɨ mwaana wa Aburahámamu. Irimʉ ramuchuunga kwa myaaka ikimi na ɨnaanɨ. Eri, sɨ asaakwa arekerwe fuma mʉnyololwii sikʉ ya Sabáato tʉkʉ wʉʉ?”
17 Yéesu ˆakalʉʉse aya, vavɨ vaachwe vakakwaatwa nɨ soni, maa kaa, vaantʉ vakavyeenda sa masáare ˆyoohwaalarya ˆatʉmamáa.

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32; Maáriki 4:30-32)

18 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Ʊtemi wa Mʉlʉʉngʉ wiifwíine na che? Nʉʉfwaanirirye na che?
19 Wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene mʉʉntʉ atoola akahaanda iwundii raachwe. Ɨyo mbeyʉ ɨkamera, ɨkava mʉtɨ na ndee jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Ʊsasɨ
(Matáayo 13:33)

20 Yéesu akavuurya kei, “Na che ndɨrɨ kʉʉfwaanirirya Ʊtemi wa Mʉlʉʉngʉ?
21 Wiifwíine na ʉsasɨ ˆmweene mʉʉntʉ muki atoola, akakaandɨra muchu wa ngáano viháárɨ vitatʉ vya saimʉ. Ʊra ʉsasɨ, ʉkasuuwya muchu woosi.”

Mʉryaango ˆWafinya
(Matáayo 7:13-14, 21-23)

22 Yéesu akatuuba njɨra yaachwe ɨra ˆadomáa na Yerusaléemu. Na njirii akiindyáa vaantʉ míijii na maturii kʉʉntʉ ˆatweeráa.
23 Sikʉ ɨmwɨ, mʉʉntʉ ʉmwɨ akamuurya, “Mʉkúlʉ, nɨ vake vii noo Mʉlʉʉngʉ arɨ lamurirya wʉʉ?”
Yéesu akamʉsea,
24 “Ifafiriryi mwɨingɨre na mʉryaango ˆwafinya. Kɨkomi noovawyɨira, ˆvarɨ foo saaka varɨ kwɨingɨra maa kaa, sɨ varɨ daha tʉkʉ.
25 Mpɨindɨ kʉʉja jiise, mweenenyuumba kiinʉka arɨ na chuunga arɨ mʉryaango, aho kɨima mʉrɨ weerwii de mwaande luumbya kʉnʉ moosea, ‘Ee mʉkúlʉ, tʉyʉʉrɨre!’ Maa kaa, yeeye vasea arɨ, ‘Sɨ nɨvamányire na sɨ nootaanga kʉʉntʉ ˆmufúmire tʉkʉ!’
26 Naanyu sea mʉrɨ, ‘Suusu noo vara ˆtarijáa no nywa hamwɨ na weewe! Kei, weewe utukiindyáa maturii ya mɨitʉ.’
27 Ne vasea arɨ, ‘Navawyɨírɨire, sɨ nɨvamányire tʉkʉ, na sɨ mányire kʉʉntʉ ˆmufúmire tʉkʉ! Isunki kwaanɨ nyuunyu vavɨ!’
28 Ʊko rɨra mweende no sha mayeo, mpɨindɨ ˆmʉrɨ moona Aburahámamu, Isaka na Yaakúupu na valáali na mʉtwe Ʊtemii wa Mʉlʉʉngʉ na kʉnʉ nyuunyu mʉfwéitirwe na weerwii.
29 Vaantʉ kʉʉja varɨ, fuma itʉʉmba na ʉsweero, ʉtúrʉko na saame, novo kiikala varɨ haantʉ ˆviimiriwa neeja ngovii ʉko Ʊtemii wa Mʉlʉʉngʉ.
30 Laanga, vamwaarɨ va mukirii ˆvarɨ kʉva va ncholo, na va ncholo varɨ kʉva mukirii.”

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu
(Matáayo 23:37-39)

31 Mpɨindɨ jiijo, Mafarisáayo vamwɨ vakɨita na kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Looka aha, tamanya na kwɨingɨ sa Heróode saaka iise kʉkʉʉlaa.”

32 Yéesu akavasea, “Tamanyi mukiisee ira muunju ˆiri kinchunkula, ‘Laanga, mwaari nookibirya mirimu mivi, no horya vantu isiku na lomutóondo. Na siku ya katatu marikirirya ndiri murimo waani.’
33 Baa neembe ni jeyyo, tuuba niise na njira yaani isiku, lomutóondo na kukyiire fika ndiri. Bweeyya niise jeyyo, sa si vyasaakwa mulá́ali na mutwe akwye haantu hiingi tuku, maa kaa, ni Yerusaléemu vii.
34 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwuúlaa valá́ali na mutwe no vavaa na mawye vara ˆvatúmwaa kwaako! Ni kangai nasáakaa kuvajiinga vaana vaako ja nkuku viintu ˆijíingaa nchuúru jaachwe mbavii? Baa jei si wuunduma tuku!
35 Laangi! Muluungu avarékiire nyuumba jaanyu nyuuveene! Ni kuvawyiira niise, si muri kuunyona kei tuku, fuuru mpiindi ˆmukaséire, ‘Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJʊVA.’✡”

14

Yéesu Yoomuhorya Mulwíiri Siku ya Sabáato

1 Siku imwi ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya chákurya kaayii kwa mukúúlu umwi wa Mafarisáayo. Mpiindi ˆajáa aho, vaantu vamulaangisháa sa voone ni che ari tumama siku ya Sabáato.
2 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa na ndwáala yo suuwa mawulu na mikono.
3 Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va Miiro, “Eri, Miiro yaruma kumuhorya muuntu siku ya Sabáato, baku tuku?”
4 Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamusaasya ura mulwíiri, akamuhorya, maa akamusea itamanyire.
5 Aho, maa akavuurya, “Ivi koni umwi waanyu mwaana waachwe au ng’oombe yaachwe yawyíiriire isimii si ari doma no museyya chaangu baa neembe ni siku ya Sabáato tuku wuu?”
6 Voovo, vakasova cho muuyirya.

Kwiikiimya na Ɨsi

7 Yéesu akoona vara ˆvajáa valáarikirwe ˆvyeene viisaawurirá́a machuumbi ya nyemi mpiindi ja chákurya. Aho, akavawyiira lusímo ulu,
8 “Koni ulá́arikirwe na ngovii ya ilóola, kari wiíkalaa ichuumbii ra mbere tuku, sa ifaanaa ikava amwaari wiingi ˆaláarikirwe ˆanyémiwaa kulookya weewe.
9 Na mpiindi ˆari kuuja mweenengovi ura ˆavaláarikire, weewe na yeeye kusea ari, ‘Sosoloka uhu iikale.’ Aho, saama uri na ichuumbii ra nyuma kunu ukwáatirwe ni soni.
10 Kiri vyoobweeyya jeyyo, weewe koni ulá́arikirwe, ikala ichuumbii ra nyuma sa ˆari kuuja mweenengovi ya ilóola akusee, ‘Aai yeenda jiwiikale aha mbere.’ Aho, noo nkongojima yaako iri koonekana mbere ja vaantu voosi ˆvaláarikirwe.
11 Sa kira muuntu ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa ari na isi, na ura ˆiikíimyaa na isi, kaambukiwa ari.”
12 Aho, maa Yéesu akamusea ura ˆajáa avaláarikire, “Mpiindi ˆwookiimya neeja ngovi ya cháámuusi au kiiwulo, kari ulá́arikaa vijeengi vyaako, au vanduu vaako, au vaantu va lukolo lwaako, au vakaaya vaako vara ˆvari vasúngaati vii tuku. Koni ubwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakulaarike weewe na kwaavo, maa uve uríhirwe.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 118:26.

13 Maa kaa, weewe koonɨ woobweeyya ngovi, laarɨka vakɨva, vivete na vahoku.
14 Aho, talariwa ʉrɨ, sa avo vasiina lʉvɨro lo kʉrɨha tʉkʉ. Weewe rɨhwa ʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ jo fʉfʉlwa vara vawoloki.”

Lusímo lwa Ngovi Nkʉʉlʉ (Matáayo 22:1-14)

15 Ʉmwɨ ˆajáa iíkyɨɨre aho chákuryii na Yéesu ˆakateere masáare ayo, maa akasea, “Atalariwa mʉʉntʉ ˆarɨ kurya ngovi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
16 Aho, Yéesu akamʉsea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa iimya neeja ngovi nkʉʉlʉ, maa akavalaarɨka vaantʉ ˆvarɨ foo.
17 Mpɨɨndɨ ja ngovi ˆjikafike, akamʉtʉma mʉtʉmami waachwe kwa vaantʉ vara ˆajáa avalaarɨka sa akavasee, ‘Teengi, viintʉ vyoosi vyahʉ́mwɨɨre!’
18 Maa kaa, voosi ˆvajáa valaarɨkwa vakaanda ʉkooveri wo lʉʉsa vadɨɨre kʉʉja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwʉnda noosaakwa nkarɨlaange. Kalaama sɨ ndɨrɨ kʉʉja tʉkʉ.’
19 Wa kavɨrɨ ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rɨma, jei nɨ tamanya niise noo jiyera, kalaama sɨ ndɨrɨ kʉʉja tʉkʉ.’
20 Wa katatʉ ko koovera ne akasea, ‘Nasʉ́mwɨɨre muki, sa jeyyo sɨ ndɨrɨ daha kʉʉja tʉkʉ.’
21 Ʉra mʉtʉmami akahɨndʉka, akɨɨta muwyɨɨra mweenenyuumba waachwe kɨra ˆvaséire. Aho, ʉra mweenenyuumba akakalala, maa akamʉlairirya mʉtʉmami waachwe yoomʉsea, ‘Tamanya chaangʉ na balíbalii na njirii joosi ja ʉhʉ múuji, ʉkavareete na aha vakɨva, vivete na vahoku.’
22 Ʉra mʉtʉmami ˆakahɨndʉke, maa akamʉsea mweenenyuumba waachwe, ‘Mʉkúlʉ, yoosi ˆmeene waandáiriirye nayatʉ́mamire, maa kaa, nkalo ɨmwaarɨ ɨchíhɨɨre.’
23 Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamʉsea mʉtʉmami, ‘Tamanya na balíbalii jira ˆjiri weerwii ya múuji, ʉkavadoomererye vaantʉ sa nyuumba yaanɨ ɨmeme.
24 Sa kɨkomi noovawyɨɨra, kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ wa vara ˆnavalaarɨka arɨ saɨra ngovi yaanɨ tʉkʉ.’ ”

Kumutuuba Yéesu sɨ Vyoolo Tʉkʉ (Matáayo 10:37-38)

25 Haaha mpuka nkʉʉlʉ yamutuubáa Yéesu. Yéesu akiilorera, maa akavasea,
26 “Mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende nɨɨnɨ kʉlookya ˆvyeene amweenda taáta waavo, íyo waavo, muki waachwe, vaana vaachwe, marʉʉmbʉ yaachwe, vandʉʉ vaachwe na baa kʉlookya ˆvyeene eenda nkaasʉ yaachwe. Koonɨ sɨ jeyyo, sɨ arɨ kʉva mʉpooji waanɨ tʉkʉ.
27 Mʉʉntʉ yoyoosi koonɨ sɨ avérekire mʉsaláaba waachwe✡ ko tʉrɨkira na baa koonɨ nɨ kukwya sa nɨɨnɨ na aantuube, sɨ arɨ kʉva mʉpooji waanɨ tʉkʉ.
28 Nɨ ani ʉmwɨ waanyu, koonɨ yoosaaka jeenga sɨ iíkalaa ɨsɨ ta kʉlaanga vi-intʉ vyoosi ˆyoosaakwa ave novyo, sa ataange koonɨ arɨ na mpía jo marikirya ijeengo raachwe?
29 Koonɨ sɨ abwéeyyiirye jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ˆvarɨ koona ijeengo raachwe, mʉsekerera varɨ,

✡ **14:27** Laanga Lúka 9:23.

30 voosea, ‘Muuntu uhu aanda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo marikirirya.’
31 Haaha iririkani mutemi ura ˆyoosaaka atamanye na nkoondwii noo lwa na mutemi wiingi. Ni mutemi arikwi si ˆari kiikala ta iiririkane neeja, kooni ari daha kulwa na mutemi ˆari na vaantu va nkoondo mayana makumi yaviri (20,000), na kunu yeeye ari na vaantu va nkoondo mayana ikimi rimwi (10,000) vii?
32 Kooni iine siindwa ari, tuma ari vaantu vaachwe, vatamanye na kwa ura mutemi wiingi nti ˆakaari kuli, sa viiteerwe.
33 Noo jeyyo viri kuri nyuunyu, kusiina umwi waanyu ˆari kuva mupooji waani kooni si arékire vira vyoosi ˆari novyo tuku.

Sangásа ˆIsiina Mwerere
(Matáayo 5:13; Maáriki 9:50)

34 Sangásа ni kiintu ˆchabooha kuterekera, maa kaa, kooni yasúukire ni che iri vikirwa sa mwerere waachwe uhindukire kei?
35 Sangásа ˆiri jeyyo, si yabooha baa kwiita iwundii tuku, baa nchuúkurwii tuku, iyo ni ifwéitwaa vii. ˆAri na matu yo teerera, ni ateere!”

15

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika
(Matáayo 18:12-14)

1 Haaha, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo vadomáa na kuri Yéesu noo muteerera.
2 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakaanda ng’uula voosea, “Sa che uhu muuntu iíkalaa na maduwalo baa kei indoorya chóorya noyo?”
3 Aho, maa Yéesu akavasimira lusímo ulu,
4 “Kooni umwi waanyu ari na muundi igana rimwi (100), na kooni muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Jireka ari jira muundi makumi keenda na keenda (99) ibaláángwii adome akasaake ira ˆyatáahikire mpaka iipate.
5 Na ˆari kiipata, kiivaala ari mavei kunu ari na cheeru.
6 ˆAri fika kaayii, kuvaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kunu yoovasea, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa muundi yaani ˆng’eene yaari yarímiire, niiyiíne!’
7 Viivyo noovawyiira, kuva kuri na cheeru munumuunu kurumwii, haantu muuntu umwi muvi ˆari muvalandukira Mululungu. Cheeru ikyo kuva kiri ni kikuulu kulookya vaantu makumi keenda na keenda (99) vara ˆviiyónaa voovo ni vawoloki, ˆvasiina kiintu cho vabweeyya vamuvalandukire Mululungu tuku.”

Lusímo lwa Mpía ˆYataahika

8 Yéesu akavawyiira lusímo lwiingi, “Tusee baa ja kooni muuntu muki ari na mpía ikimi na kooni imwi yarímiire che ari bweeyya? Korererya ari kimuri na fyaahira ari nyuumba yoosi vuu, yoosaakira ira mpía mpaka iipate.
9 Na ˆari kiipata, vaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe na vasea ari, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa mpía yaani ˆng’eene yaari yarímiire, niiyiíne.’
10 Viivyo, noovawyiira, kwatiite cheeru kikuulu kwa mirimu miija ya Mululungu, mpiindi muvi umwi ˆari muvalandukira Mululungu.”

Lusímo lwa Mwaana ˆArimira

11 Yéesu kei akavawyiira lusímo lwiingi yoovasea, “Muuntu umwi ajáa atiite vaana valume vaviri.

12 Mwaana waachwe muduudi, akamʉsea taáta waavo, ‘Taáta nooloomba ʉpaari waanɨ.’ Jeyyo, akavagavɨra vaana vaachwe ʉpaari waavo.
13 Mpɨɨndɨ kiduudi ˆjikalooke, ʉra mudúúdi akasaankan’ya máari jaachwe joosi vʉʉ, maa akatamanya na ɨsɨ ya kʉlɨ. Ʉko akɨɨta takʉna máari yoosi vʉʉ.
14 ˆAkamarikirye kɨra kɨɨntʉ ˆajáa nocho, ɨra ɨsɨ yoosi ɨkava na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tʉkʉ.
15 Aho, akatamanya na kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ wa ɨsɨ ɨra, akɨtooloomba mʉrɨmo. Ʉra mʉʉntʉ akamʉtwaala na iwundii kwaachwe ɨndookooriisha nkaamba jaachwe.
16 Ʉwo mʉtavana akava yoomererya matɨ mafaala ˆmeene nkaamba jarijáa. Na kusiina mʉʉntʉ ˆamʉheráa chákurya chochoosi tʉkʉ.
17 Maa kaa, ˆakiiririkane mutimii waachwe, maa akasea, ‘Amwɨ vatʉmami va taáta wiitʉ varijáa mpaka vandoocheerya? Nɨɨnɨ mwaarɨ nookwya na njala aha!
18 Haaha hɨndʉka niise na kwa taáta nkamʉsee, “Taáta, nabweeyya ʉvɨ kwa Mʉlʉʉngʉ na kʉrɨ weewe.
19 Nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kwaanɨrɨrwa mwaana waako kei tʉkʉ, mbɨɨka nɨve ja ʉmwɨ wa vatʉmami vaako.” ’
20 Aho, akiinʉka, akakwaata njɨra na kaayii kwa taáta waavo. ˆAkasengerere kaayii, taáta waavo akamoona kʉra kʉlɨ, maa akamoonera mbavariri. Akamʉkɨbɨrɨra, akamʉkwaatɨrɨra, maa akamʉsʉndɨra mwaana waachwe.
21 Aho, mwaana waachwe akamʉsea, ‘Taáta, nabweeyya ʉvɨ kʉrɨ kurumu na kʉrɨ weewe. Nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kwaanɨrɨrwa mwaana waako kei tʉkʉ.’
22 Maa kaa, taáta waavo akavasea vatʉmami vaachwe, ‘Reeti chaangʉ ɨngo ˆyaboohabooha mʉmʉvikɨre, muvikiri ipoo mʉkonwii waachwe na viráatʉ majewii.
23 Reeti njɨɨkʉ ˆyaneneha, mʉsɨɨnje, turye ngovi.
24 Sa ʉhʉ mwaana waanɨ ajáa aakwya haaha afúfukire, ajáa ataahɨka haaha oónekɨɨne.’ Aho, vakaanda bweeyya ngovi.
25 Mpɨɨndɨ ijo, ʉra mwaana mʉkʉʉlʉ nɨ iwundii ajáa. Mpɨɨndɨ ˆahɨndʉkáa ˆakasengerere kaayii, akateera chɨímbo na vina.
26 Aho, akamwaanɨrɨra mʉtʉmami ʉmwɨ, maa akamuurya, ‘Nɨ che kwatɨɨte?’
27 Ʉra mʉtʉmami akamʉsea, ‘Mudúúdi waako uújire na taáta waanyu amʉsɨ́njɨɨre ɨra njɨɨkʉ ˆyanona sa taáta waanyu amʉhókɨɨre arɨ nkaasʉnkaasʉ.’
28 Ʉra mwaana mʉkʉʉlʉ akavisʉʉla, maa akasiita kwɨɨngɨra na nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo mʉkalaamya ɨɨngɨre.
29 Maa kaa, yeeye akamʉsea taáta waavo, ‘Laanga, myaaka yoosi ɨhɨ nɨɨnɨ natʉmama aha kaayii, baa sɨ nɨnawaayya kuchwa matɨ ʉlairiri waako wowoosi baa sikʉ ɨmwɨ tʉkʉ! Maa kaa, nɨɨnɨ sɨ ʉnawaayya kʉʉmpeera baa kaburi vii, nkárye nɨvyeende na viivaanɨ tʉkʉ.
30 Haaha ʉhʉ mwaana waako ˆmweene atakuna máari jaako na vaantʉ vaki ˆvayéendaa na valʉme va vaantʉ, uújire na kaayii ʉmʉsɨ́njɨɨre njɨɨkʉ ɨra ˆyanona.’
31 Taáta waavo akamʉsea, ‘Mwanawaanɨ, weewe nɨ na nɨɨnɨ ʉrɨ sikʉ joosi, viintʉ vyoosi ˆndɨrɨ novyo nɨ vyaako.
32 Haaha nɨ vyabooha kʉbweeyya ngovi tuvyeende, sa mwaanaanyu ajáa aakwya, haaha nɨ nkaasʉ arɨ. Yeeye ajáa arɨmɨra, haaha oónekɨɨne.’”

16

Lusímo lwa Mwiimiriri Mʉweere

1 Kei Yéesu akavawyiira lusímo ʉlʉ vapooji vaachwe, yoovasea, “Kʉjáa
kwatiite musúngaati ʉmwi na mwiimiriri wa máari jaachwe. Ʉwo musúngaati
akateera mwiimiriri wa máari jaachwe yoosaambʉla máari.
2 Sa jeyyo ʉwo musúngaati akamwaaniriira mwiimiriri akamʉsea, ‘Natéiire
kira ˆwoobweeyya na máari jaani! Laira kira ˆʉbweeyyirya máari jaani, sa si
ʉri kʉva mwiimiriri wa máari jaani tʉkʉ.’
3 Ʉra mwiimiriri akiirirkana mutimii waachwe, ‘Musúngaati waani ni
kʉʉnseyya iise murimwii waani. Haaha ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina
ngururu jo rima tʉkʉ, na nookoona soni yo loombaloomba.
4 Natáangire ˆcheene ndiri bweeyya, sa ˆndiri rekiwa mʉrimo waani vaantʉ
vaanteengye na nyuumbii jaavo.’
5 Jeyyo, akavaaniriira vaantʉ voosi vara ˆvadaayiwáa noongwa ni
musúngaati waachwe. Wa ncholo akamuurya, ‘Noongwa yaako kwa
musúngaati waani ni viintʉ vingai?’
6 Ne akasea, ‘Noongwa yaani ndáayiwaa ni líita mayana yatatʉ na magana
mufungati (3,700) ya makuta ya saitúuni.’ Aho, mwiimiriri akamʉsea, ‘Toola
karatáasi ihi ˆng’eene yaandikwa noongwa yaako chaangʉ, andika noongwa
yaako ni líita iyana rimwi, magana yanaani na makumi yasaano (1,850).’
7 Aho, akamuurya wa kaviri akamʉsea, ‘Weewe viintʉ vingai ʉdáayiwaa?’
Ʉra akamʉsea, ‘Magunía magana yatatʉ na makumi yatatʉ (330) ya ngáano.’
Mwiimiriri akamʉsea, ‘Toola karatáasi ihi ˆng’eene yaandikwa noongwa
yaako, andika magana yaviri na makumi mʉsasatʉ (260).’
8 Ʉra musúngaati akamʉdʉʉmbiriira ʉra mwiimiriri si ˆari wo kiilaangiwa,
sa viintʉ ˆajáa abwéeyyiirye ʉweere. Sa kʉri vaantʉ va mbyaala ihi, vara si
ˆvamurúmaa Mʉlʉʉngʉ ni vaweere mʉnʉmʉʉnʉ kwa masáare ya ihi weerʉ,
kʉlookya vaantʉ vara ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ.
9 Ni kʉvawyiira niise, vaambiriryi viivaanyu na máari jaanyu ja aha
weerwii, sa ˆjiri sira mʉteengiwe na kiikalwii cha sikʉ ˆjisiina ʉhero.
10 Mʉʉntʉ ˆiiláangiwaa kwa masáare maduudi, kiilaangiwa eende kwa
masáare makʉʉlʉ. Noo jeyyo, mʉʉntʉ ʉra ˆasova ʉwoloki kwa viintʉ viduudi,
kʉva ari mʉʉntʉ ˆasova ʉwoloki kwa viintʉ ˆviri foo.
11 Na kooni si mʉri vo kiilaangiwa kwa máari ja ihi weerʉ, ni ani ˆari
viilaangya kwa máari ya kikomi?
12 Kei kooni si mʉri kiilaangiwa kwa máari ya mʉʉntʉ wiingi, ni ani ˆari
kʉvaheera máari yaanyu veeneevyo?
13 Kusiina mʉtʉmami ˆadáhaa tʉmamira vasúngaati vaviri tʉkʉ. Sa mʉsʉʉla
ari ʉmwi na amweende wiingi, au mʉnyemya eende ʉmwi na kumuchwa
eende mati wiingi. Si mʉri daha kʉmʉtʉmamira Mʉlʉʉngʉ na máari tʉkʉ.”
14 Mafarisáayo ˆvakateere masáare yoosi Yéesu alʉʉsáa, maa vakamʉseka
ko muchwa mati, sa vajáa veenda mpía maatʉkʉ vii.
15 Yéesu akavawyiira yoovasea, “Nyuunyu mwiiyónekyaa kikomi mbere ja
vaantʉ mʉri vawoloki. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amányire mitima yaanyu. Sa vira
viintʉ vaantʉ ˆvavyoónaa ni vya kikomi, Mʉlʉʉngʉ avisʉʉla.

Miiro na Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ
(Matáayo 11:12-13; 5:31-32; Maáriki 10:11-12)

16 Miiro na masáare ya valáali na mʉtwe, yavariyʉlwa fʉʉrʉ mpiindi ja Yooháani Mʉbatisáaji. Fuma mpiindi ijo, Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ yaváriyʉlwaa na kira mʉʉntʉ iiyingiryáa ʉtemii ʉwo na ngururu.
17 Maa kaa, ni vyoolo kwa kurumu na weerʉ kʉlooka, kʉlookya lʉtalo baa lʉmwi kʉrimira fuma Miirwii ya Mʉlʉʉngʉ.
18 Mʉʉntʉ mʉlʉme ˆamusíitaa muki waachwe, maa akaloola muki wiingi, ʉwo ayéendaa na muki wa mʉʉntʉ. Kei, mʉʉntʉ mʉlʉme ʉra ˆamʉlóolaa mʉʉntʉ muki ˆarekwa ni mʉlʉme waachwe, ʉwo ayéendaa na muki wa mʉʉntʉ.

Lusímo lwa Musúngaati na Lasáaro

19 Haaha, kʉjáa kwatiite musúngaati ʉmwi, ˆiivikiráa ingo ja kitáani ˆjiri gyaa ja kisúngaati, ˆjalʉkwa na mputi ja kikomi. Na sikʉ joosi yeeye arijáa chóorya cha kibuya.
20 Kei, kʉjáa kwatiite mʉkiva ʉmwi ˆasewáa Lasáaro. Areetwáa, maa akaviikwa mʉryaangwii kwaachwe. Ʉhʉ ajáa atiite viloonda mʉviri vʉʉ.
21 Yeeye iikaláa mʉryaangwii na ajáa atiite mpiima yo rya mang'enyeng'enye ˆyawíire isi ya méesa kwa ʉhʉ musúngaati. Kei, kúri jʉʉjáa noo mʉnaampa viloonda vyaachwe.
22 Sikʉ ˆjikalooke, ʉra mʉkiva akakwya. Mirimʉ miija ikʉʉja noo mʉsʉmʉla, ikamʉtwaala fʉʉrʉ kipeembii cha Aburaháamu. Ʉra musúngaati ne akijoowulala na akataahwa.
23 Yeeye akatamanya na ntarii. Ʉko uturikirii, akiinurirya miiso yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa kʉli ari na Lasáaro.
24 Aho, ʉra musúngaati akamwaanirira Aburaháamu, 'Taáta Aburaháamu, naanga na riiso ra wʉʉja. Nooloomba ʉmʉtʉme Lasáaro atukye imaamba raachwe luujii, maa atoonyerye lurimii lwaani sa lʉhole. Kikomi ni tʉrikira niise mʉnʉmʉʉnʉ mootwii ʉhʉ.'
25 Aho, Aburaháamu akamʉsea, 'Mwanawaani, kʉmbʉkira, weewe mpiindi ˆʉjáa mooyo, ʉjáa ʉtiite viintʉ vyoosi ˆvyabooha ˆʉsaakáa. Maa kaa, Lasáaro ni uturikiri vii apatáa. Haaha yeeye atúuriiwe mʉtima aha na weewe ʉmwaari wootʉrikira mʉnʉmʉʉnʉ.
26 Si jeyyo vii tʉkʉ, katikati yiiswi na nyuunyu kwatiite iduundu ikʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ. Iduundu iro, raviikwa sa vaantʉ va kʉnʉ ˆvari saaka kʉʉja nooko kwaanyu, vasiindwe firira na vaantʉ va ʉko vasiindwe kʉʉja na kʉnʉ.'
27 Aho, ʉra musúngaati akasea, 'Haaha nookʉloomba ee taáta ʉmʉtʉme Lasáaro atamanye na kaayii kwa taáta wiitʉ.
28 Ʉko natiite vaaniitʉ vasaano. Lasáaro akavalʉme kutu sa kari luu vʉʉje na kʉnʉ kʉʉntʉ kwa uturikiri tʉkʉ.'
29 Maa kaa, Aburaháamu akamʉsea, 'Vaanaanyu vatiite ʉtali wa Músa na valáali na mʉtwe va Ijʉva, vayateere ayo!'
30 Ʉra musúngaati akamʉsea, 'Taáta Aburaháamu tʉkʉ! Kooni mʉʉntʉ afúfukire na adome akavawyiire, aho, valandʉka vari fuma uvii waavo.'
31 Aburaháamu akamʉsea, 'Kooni si vatéeriire yara ˆyaandikwa ni Músa na valáali na mʉtwe, si vari ruma baa ya mʉʉntʉ afúfukire tʉkʉ.' "

17

Kʉsea Yasírire
(Matáayo 18:6-7, 21-22; Maáriki 9:42)

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Masáare ˆyabwéeyyaa vaantu viikunguvale, mpaka yuuje vii. Maa kaa, mpolai kwa ura yoyoosi ˆyooyareeta.
2 Ni pwee viri kwa muuntu uwo kuchuungirwa lwaala nkiingwii, maa afweitirwe na mayiyii, kulookya uturikiri ˆari turya ko muhaanda umwi wa ava vadúúdi atumame uvi!
3 Sa jeyyo, imi neeja.
Kooni mwaanaanyu abwéeyyiirye uvi, mudalavye. Kooni aválandukire fuma uvii waachwe, musee yasírire.
4 Kooni ahóniirye kwa siku imwi mara mufungati na uújire na kwaako yoosea, ‘Hai, naválandukire fuma uvii waani,’ weewe woosaakwa umusee yasírire.”

Ngururu yo Muruma Mululungu

5 Aho, vatumwi va Yéesu vakamusea Mweenevyoosi, “Toongererye kukuruma.”
6 Mweenevyoosi akavasea, “Ngaari muri na kuruma baa kuduudi ja mpeke nduudi ya haradáali, ngaari mudáhire kuusea uhu mukuyu, ‘Ng’ooka, ukakondiwe mayiyii!’ Nowo ngaari wavíire matu kwa kira ˆmuuwyíiriire.

Murimo wa Mutumami

7 Baa ja tusee, kooni umwi waanyu ari na mutumami waachwe ˆafúmire rima iwundii au kuriisha muundi, ni ani umwi waanyu ifaanaa amusee, ‘Yeenda chaangu, ikala, urye chóorya?’
8 Si jeyyo tuku. Kiri vyooluusa jei sea ari, ‘Nyimirya neeja chóorya, na wuuntumamire fuuru mpumule kurya no nywa. ˆNdiri humula de weewe urye no nywa.’
9 Eri, mududumba uri mutumami ko bweeyya kira ˆcheene umuwyíiriire abweeyye wuu? Aka tuku!
10 Viivyo, baa nyuunyu ˆmuri humula tumama yoosi ˆmwalaiririwa, sei, ‘Suusu turi vatumami vii, tatúmamire yara ˆmeene tasaakwa tutumame vii.’ ”

Yéesu Yoovahorya Vaantu Ikimi ˆVari na Ulóónda

11 Mpiindi Yéesu ˆadomáa na Yerusaléemu, ajáa atweera na muhakii wa isi ya Samaría na Galiláaya.
12 Mpiindi Yéesu ˆiingiráa iturii rimwi, ajáa alumana na vaantu ikimi ˆvari na ulóónda. Avo vaantu vakiima kuli, maa
13 vakaanirira voosea, “Yéesu, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja!”
14 Yéesu ˆakavoone akavasea, “Tamanyi, mukiiyonekye kwa veeneisi va Ijuva.”✡ Na mpiindi ˆvajáa njirii vootamanya, maa vakajirulwa ulóónda waavo.
15 Umwi waavo ˆakoone ahórire, maa akahinduka na kwa Yéesu kunu yoomududumba Mululungu na sawúti nkuulu.
16 Akalaala majewii ya Yéesu na inda kunu yoomududumba. Uwo muuntu ni Musamaría ajáa.
17 Yéesu akamuurya, “Voosi ikimi si vajírwiilwe tuku wuu? Hai vari vara viingi keenda?
18 Kusiina baa umwi ˆahíndukire joo mududumba Mululungu tuku, maa kaa, uhu muyeni vii?”
19 Yéesu akamusea, “Inuka, utamanye, kuruma kwaako kwakuhóniirye.”

Kuuja kwa Utemi wa Mululungu (Matáayo 24:23-28, 37-41)

✡ **17:14** Laanga 5:14.

20 Siku imwi, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yéesu voosea, “Utemi wa Muluungu naadi uri kuuja?” Yéesu akavasea, “Utemi wa Muluungu, si wuujáa ko kuulaangishalaangisha tuku.
21 Kusiina muuntu ˆari daha sea, ‘La nu aha!’ au ‘La haura kura,’ tuku. Sa Utemi wa Muluungu ni nowo muri.”
22 Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpiindi kuuja jiise, kuva muri na mpiima jo va na Mwaana wa Muuntu baa kwa siku imwi vii, maa kaa, si muri kuunyona tuku.
23 Vaantu kundoovasea veende, ‘La haura hara,’ au ‘Hauhu aha!’ Kari mudómaa na kari muvarúmaa tuku.
24 Sa Mwaana wa Muuntu siku ˆari kuuja, kuuja ari ja lulávo ˆvyeene luújaa loomurika mavaru yoosi ya kurumu.
25 Maa kaa, saakwa ari aturikiriwe kwa masáare ˆyari foo na siitwa ari ni mbyaala ihi.
26 Ja viintu ˆvijáa siku ja Núhu, noo ˆvyeene iri kuva siku yo hinduka Mwaana wa Muuntu.
27 Mpiindi ja Núhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola fuuru siku ira Núhu ˆakiingire na safíinii. Aho, ira mbula ya imalo ikuuja, maa ikavamala voosi vuu.
28 Baa mpiindi ja Lúutu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no nywa, vaváa iyoombe no wula, varimáa no jeenga.
29 Maa kaa, siku ira Lúutu ˆakiinuke Sodóoma, mooto na sálufa* ujáa wakiima fuma kurumwii, ukavamala voosi vuu.
30 Noo jeyyo ˆviri kuva siku ira Mwaana wa Muuntu ˆari variyulwa.
31 Siku iyo, muuntu ˆari ikekeerii kari akiime sa atoole viintu vyaachwe nyuumbii tuku. Na ura ˆari iwundii kari ahínduka na kaayii noo toola chochoosi tuku.
32 Kumbukiri kira alumana nocho muki wa Lúutu!✡
33 Muuntu yoyoosi ura ˆyooyera kulamurirya nkaasu yaachwe, uwo kiitaaha ari. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe, uwo kiilamurirya ari.
34 Ni kuvawyiira niise, siku iyo, vaantu vaviri ˆvalíire kitáanda kimwi, umwi sumulwa ari, na wiingi rekwa ari.
35 Vaantu vaki vaviri ˆvoosha hamwi, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. [
36 Vaantu valume vaviri kuva vari vootumama iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.]”
37 Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, “Mweenevyoosi, aya ni hai ˆyari fumira?” Ne akavasea, “Hara kuuntu ˆkuri na maka ˆikwíire, aho noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.”

18

Lusímo lwa Mulala si ˆAkéraa Mpiima

1 Yéesu akavavaira vapooji vaachwe lusímo ulu yoovakiindya vatuube kundooloomba bila yookatala.
2 Akavasea, “Múujii umwi, kujáa kwatiite mulamuli umwi. Uhu mulamuli, si amoofáa Muluungu tuku, baa kei, si avanyemyáa vaantu tuku.

---

* **17:29** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu. ✡ **17:32** Laanga Ncholo 19:26.

3 Na múujii ʉwo, kʉjáa kwatiite mʉlala ʉmwɨ ˆatamanyáa na kwaachwe yoomʉloomba, ‘Kalaama nooloomba ʉlamʉle kɨloongi chaanɨ na mʉvɨ waanɨ sa mpate kɨra Miiro ˆyaruma.’

4 Kwa sikʉ ˆjiri foo ʉra mʉlamuli ajáa asiita kʉmwaambirirya. Maa kaa, sikʉ ɨmwɨ akiisea yeemweene, ‘Baa neembe sɨ nɨmoófaa Mʉlʉʉngʉ na baa neembe sɨ nɨvanyémyaa vaantʉ,

5 sa viintʉ ʉhʉ mʉlala yookuunjuuwa mʉnʉmʉʉnʉ, lamʉla ndɨrɨ kɨloongi chaachwe, apate kɨra ˆkɨmʉtéire sa areke kʉʉnkatarya.’ ”

6 Aho, Mweenevyoosi akavasea, “Ikiindyi fuma kwa ʉhʉ mʉlamuli sɨ ˆarɨ mʉwoloki.

7 Eri, Mʉlʉʉngʉ sɨ arɨ vaheera vira ˆvivatéire vaantʉ ˆavasaawʉla vara ˆvoomʉloomba uchikʉ na muusi tʉkʉ wʉʉ?

8 Nɨ kʉvawyɨira niise, Mʉlʉʉngʉ kʉvaheera arɨ chaangʉ kɨra ˆkɨvatéire. Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆarɨ hɨndʉka na aha weerwii, shaana arɨ vaantʉ ˆvamuruma wʉʉ?”

Lusímo lwa Mʉfarisáayo na Mʉsaankan’yi Kóodi

9 Yéesu akavawyɨira kwa lusímo vaantʉ ˆveene viiyonáa voovo nɨ vawoloki na vavachwijáa matɨ vaantʉ vɨingɨ.

10 Akavasea, “Sikʉ ɨmwɨ, vaantʉ vavɨrɨ vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Ijʉva noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ. ʉmwɨ nɨ Mʉfarisáayo ajáa na wɨingɨ, mʉsaankan’yi kóodi.

11 ʉra Mʉfarisáayo akɨima yeemweene, maa akaanda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ yoosea, ‘Ee Mʉlʉʉngʉ, nakʉdúʉmbaa sa nɨinɨ sɨ ndɨrɨ ja vaantʉ vɨingɨ tʉkʉ, vakumuriryi, sɨ ˆvarɨ vawoloki tʉkʉ, ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, baa kei sɨ ndɨrɨ ja ʉhʉ mʉsaankan’yi kóodi tʉkʉ.

12 Nɨinɨ kwa júma ɨmwɨ niirékyaa kurya kavɨrɨ. Kei, natóolaa ilʉʉndʉ rɨmwɨ ra kɨra malʉʉndʉ ikimi ra viintʉ vyaanɨ.’

13 Maa kaa, ʉra mʉsaankan’yi kóodi akɨima kʉlɨ, sɨ asaaka baa kwiinʉla miiso yaachwe na kurumwii tʉkʉ. Yeeye, akiivaavaa kɨpeembe kʉnʉ yookaavwa nɨ mʉtɨma yoosea, ‘Ee Mʉlʉʉngʉ nookʉloomba wʉʉnyonere mbavariri, nɨinɨ ndɨrɨ mʉvɨ!’

14 Nɨ kʉvawyɨira niise, ʉhʉ mʉsaankan’yi kóodi, ahɨndʉka na kaayii kwaachwe kʉnʉ avárirwe nɨ mʉwoloki, maa kaa, kwa ʉra Mʉfarisáayo sɨ jeyyo tʉkʉ. Sa kɨra mʉʉntʉ ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa arɨ, na ʉra ˆiikíimyaa na ɨsɨ, kaambukiwa arɨ.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Maáriki 10:13-16)

15 Haaha vaantʉ vamʉreteráa Yéesu vasinga vaduudi sa avavɨkɨre mɨkono. Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, maa vakavaamirirya.

16 Maa kaa, Yéesu akavaanɨrɨra vara vasinga, akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vʉʉje na kʉrɨ nɨinɨ, karɨ mʉvakɨtire tʉkʉ! Sa ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ nɨ sa vaantʉ ˆvarɨ ja vasinga ava.

17 Kɨmaarɨ noovawyɨira, yoyoosi ʉra sɨ ˆarɨ kʉʉhokera ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ ja musinga muduudi, sɨ arɨ kʉʉyɨngɨra vii kaa tʉkʉ.”

Kʉheewa Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina ʉhero
(Matáayo 19:16-30; Maáriki 10:17-31)

18 Aho, mʉlongooli ʉmwɨ akamuurya Yéesu, “Mukiindya mʉʉja, che ndɨrɨ bweeyya mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?”

19 Yéesu akamʉsea, “Sa che wookʉʉnyanirira mʉʉja? Kusiina mʉʉja tʉkʉ, mʉʉja ni Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii.
20 Ʉmányire ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ wʉʉ? ‘Kari ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, kari wʉúlaa tʉkʉ, kari wiívaa tʉkʉ, kari ʉlóngowereryaa mʉʉntʉ tʉkʉ, na ʉvanyemye vala íyo na taáta waanyu.’✡”
21 Ne akasea, “Ayo yoosi nayakwaatya keende usinga waani.”
22 Yéesu ˆakateere jei, akamʉsea, “Kimwaari kiintʉ kimudu vii si ˆʉnabweeyya. Tamanya, ʉkavae iyoombe máari joosi ˆʉri nojo, na mpía ˆʉri turya, ʉvaheere vakiva. Jeyyo, turya ʉri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube.”
23 Ʉra mʉʉntʉ ˆakateere ayo, akiirya mʉtima maatʉkʉ vii, sa yeeye ni musúngaati maatʉkʉ vii ajáa.
24 Yéesu akamoona ʉra mʉʉntʉ iíriirye mʉtima, maa akasea, “Kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii kwa musúngaati kwiingira Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ!
25 Kikomi, ni vyaangʉ ngamía kʉtweera na ihengerii ra sinkeni, kʉlookya musúngaati kwiingira na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ!”
26 Vaantʉ vara ˆvateera masáare aya vakasea, “Ni ani de ari daha lamuririwa?”
27 Yéesu akavasea, “Yara si ˆyadáhikaa kwa vaantʉ, kwa Mʉlʉʉngʉ yadáhikaa.”
28 Peéteri akamʉsea, “Laanga! Suusu tareka vyoosi ˆtʉjáa novyo tʉkakutuuba weewe!”
29 Yéesu akamʉsea, “Kimaari noovawyiira, mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆareka nyuumba yaachwe, au mʉdala waachwe, au vandʉʉ vaachwe, au vala íyo na taáta, au vaana vaachwe sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ,
30 ʉwo hokera ari ˆviri foo mpiindi iji kʉlookya vira ˆareka. Na weerʉ ˆookʉʉja, hokera ari nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

Yéesu Yoolʉʉsa Inkwya na Kʉfʉfʉka Kwaachwe lwa Katatʉ (Matáayo 20:17-19; Maáriki 10:32-34)

31 Aho, Yéesu akavasʉmʉla vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavasea, “Haaha ni kwaambʉka tiise na Yerusaléemu. Masáare yoosi ˆmeene yaandikwa ni valáali na mʉtwe sa Mwaana wa Mʉʉntʉ, kiimana yari.
32 Yeeye viikwa ari mikonwii ya vaantʉ si ˆvari Vayahúudi. Aho, muchwa vari mati, mʉtʉkira vari na kʉmʉchwiira vari mati.
33 Kei kʉmʉvaa vari na mijeléedi na kʉmʉʉlaa vari na sikʉ ya katatʉ fʉfʉka ari.”
34 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga ʉvariyuli wa masáare aya tʉkʉ, sa ʉvariyuli waachwe ʉjáa wiivisa kʉri voovo. Si vataanga ni che alʉʉsáa tʉkʉ.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉhoku (Matáayo 20:29-34; Maáriki 10:46-52)

35 Yéesu ˆakasengerere múuji wa Yeríiko, kʉjáa kwatiite mʉhoku ʉmwi ˆaloombáa iíkyiire heehi na njira.
36 Ʉwo mʉhoku ˆakateere mpuka ya vaantʉ voolooka, akuurya, “Ni che kwatiite?”
37 Vakamʉsea, “Yéesu wa Nasaréeti yoolooka.”
38 Aho, akatʉla isóso yoosea, “Ee Yéesu, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wʉʉja!”

✡ **18:20** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:16-20.

39 Vaantʉ vara ˆvajáa valóngwiire mbere ya Yéesu vakaanda kʉmʉdalavya
akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya kʉmwaanirira, “Ee Sha Daúdi,
naanga na riiso ra wʉʉja Aai!”
40 Yéesu akiima, maa akavalairirya vamʉreete na kwaachwe. Ʉra mʉhoku
ˆakaseese, maa Yéesu akamuurya,
41 “Che woosaaka nikʉbweeyyiirye?” Ne akasea, “Ee Mweenevyoosi,
noosaaka noone!”
42 Aho, Yéesu akamʉsea, “Haaha ona kaa! Kuruma kwaako kwakʉhóniirye.”
43 Hahara akaanda koona kei. Akamutuuba Yéesu kʉnʉ yoomʉdʉʉmba
Mʉlʉʉngʉ. Na vaantʉ voosi ˆvakoone ayo, vakamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ.

19

Yéesu Yoolʉmana na Sakáayo

1 Yéesu ˆakiingire na múuji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya ʉwo
múuji.
2 Ʉko, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi mʉkʉʉlʉ wa vasaankan’yi kóodi. Ʉhʉ
mʉʉntʉ ni musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa.
3 Sakáayo akava yoosaaka kʉmoona Yéesu. Maa kaa, sa viintʉ ajáa mukufi,
akasiindwa kʉmoona Yéesu sa kʉjáa kwatiite mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ.
4 Sa jeyyo, akakʉʉrika itíijo, akalongorera na mbere. Akaambʉka
mʉsaambwii sa amoone Yéesu kati ˆyoolooka.
5 Yéesu ˆakafike hara mʉsaambwii, akalaanga mweeri, maa akamʉsea
Sakáayo, “Sakáayo, kiima chaangʉ! Isikʉ ni kwaako ndiri kʉʉmba!”
6 Aho, Sakáayo akakiima chaangʉ na isi, maa akamʉteengya Yéesu na kaayii
kwaachwe na cheerʉ.
7 Vaantʉ voosi ˆvakoone, vakaanda ng’uula voosea, “Sa che yookiingira noo
va mʉyeni kwa iduwalo?”
8 Maa kaa, Sakáayo akiima, ma akamʉsea Mweenevyoosi, “Aai laanga,
haaha jei kera niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndiri vakiva na
kooni nasumula kiintu cha mʉʉntʉ kwa ʉloongo, ʉwo mʉhindurira ndiri mara
kani ya ikyo kiintʉ ˆnasʉmʉla.”
9 Aho, Yéesu akamʉsea, “Ʉlamuriri wiíngiire kʉri kaaya ihi, sa baa weewe
umurúmire Mʉlʉʉngʉ ja taáta wiitʉ Aburaháamu.
10 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja joo saakira no lamurirya vara ˆvarimira.”

Lusímo lwa Vatʉmami ˆVaheewa Mpía
(Matáayo 25:14-30)

11 Vaantʉ vara ˆvamʉteereráa Yéesu yoovavaira símo viiseáa Ʉtemi wa
Mʉlʉʉngʉ fika wiise, sa viintʉ vajáa vaséngeriire fika múuji wa Yerusaléemu.
12 Aho, Yéesu akavasea, “Kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi wa lʉkolo lwa kitemi.
Yeeye ajáa akera njira na isi ya kʉli. Ʉko ajáa atamanya noo heewa ʉtemi de
ahindʉke na isi yaachwe kʉʉntʉ ˆari kʉva mʉtemi.
13 De alooke, ajáa avaanirira vatʉmami vaachwe ikimi, akavaheera kira
mʉʉntʉ mpía ˆjiri foo akavasea, ‘Saakiri kʉnáálo na mpía iji fʉʉrʉ sikʉ ˆndiri
hindʉka!’
14 Maa kaa, vaantʉ va isi yaachwe vajáa vamʉsʉʉla, sa jeyyo vakatʉma
vaantʉ nyuma yaachwe voosea, ‘Si toosaaka mʉʉntʉ ʉhʉ ave mʉtemi wiitʉ
tʉkʉ.’
15 Baa neembe vajáa valʉʉsa jeyyo, yeeye ajáa aheewa ʉtemi. ˆAkahindʉke,
akavaanirira vara vatʉmami ˆajáa avaheera mpía sa ataange kʉnáálo
ˆng’eene vaturya.

16 Mutumami wa ncholo ˆakuuje, maa akasea, ‘Ee mutemi, mpía ˆng’eene
waampeera, nasaakirira kunáálo nkapata malundu ikimi yiingi.’
17 Ura mutemi akamusea, ‘Wabweeyya vyabooha mutumami muuja! Sa
viintu waava wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuheera ndiri wiimirire
míiji ikimi.’
18 Mutumami wa kaviri ne akuuja akasea, ‘Ee mutemi, mpía ˆng’eene
waampeera nasaakirira kunáálo nkapata malundu yiingi yasaano.’
19 Mutemi akamusea uhu muuntu, ‘Baa weewe nakuhíire wiimirire míiji
isaano.’
20 Maa re, akuuja ura mutumami wiingi akasea, ‘Ee mutemi, mpía jaako ni
iji aha. Najichuungirira kitabárii sa jidiire rimira.
21 Nijáa nakoofa sa weewe uri muuntu mufafu. Usúmulaa viintu haantu si
ˆwaviika, na wachwíjaa kuuntu si ˆuhaanda.’
22 Mutemi akamusea, ‘Mutúmwa muvi weewe! Kwa masáare ˆyafúmire
mulomwii waako kukulamurira niise! Weewe ujáa umányire niini ndiri
muuntu mufafu, nasúmulaa kuuntu si ˆnaviika kiintu, baa kei nachwíjaa
kuuntu si ˆnahaanda.
23 Ha de haaha, sa che si ujiviika mpía jaani kwa vaantu ˆvachúrushaa sa
niini ˆndiri hinduka nsumule mpía jaani na kunáálo yaachwe?’
24 Aho, mutemi akavasea vara vaantu ˆvajáa viímire aho, ‘Muhóki iluundu
raachwe mukamuheere ura ˆari na ikimi.’
25 Maa kaa, voovo vakamusea, ‘Mukúlu, amwi ura atiite maluundu ikimi!’
26 Ne akavasea, ‘Ni kuvawyiira niise, kira ˆari na kiintu, koongereriwa ari
kulookya, maa kaa, ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
27 Na kwa vara vavi vaani, vara si ˆvasaakáa nive mutemi mweeri yaavo,
vareeti na aha, muvuulae mbere yaani.’ ”

Yésu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri (Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Yoohaani 12:12-19)

28 Yésu ˆakahumule kuluusa ayo, akavalongorera mbere yookaambuka na
Yerusaléemu.
29 ˆVakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ˆyari luulwii ˆlwaséwaa
Luulu lwa Miseitúuni, akavatuma vapooji vaachwe vaviri,
30 akavasea, “Tamanyi na ituri ˆriri mbere yaanyu, na kati ˆmookiingira
koona muri mwaana wa ndákwi si ˆanavereka muuntu, achúungirwe aho.
Muchunguriri, mumureete na aha.
31 Kooni muuntu avuúriirye, ‘Sa che moomuchungurira mwaana wa
ndákwi?’ musei, ‘Mweenevyoosi yoomusaaka.’”
32 Vara vapooji vakadoma, maa vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene Yésu
ajáa avawyíriire.
33 Kati ˆvamuchungurirá a ura mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavu-
urya, “Amwi moomuchungurira mwaana wa ndákwi?”
34 Vara vapooji vakavasea, “Mweenevyoosi yoomusaaka.”
35 Vakamutwaarira Yésu. ˆVakahumule kwaala ingo jaavo mweeri ya uwo
mwaana wa ndákwi, vapooji vaachwe vakamwaambukya ndákwii.
36 Mpiindi Yésu ˆatamanyáa, vaantu vakaala ingo jaavo njirii.
37 Yésu ˆakafike mugiritwii wa Luulu lwa Miseitúuni, mpuka yoosi na
vapooji vaachwe vakaanda vaa siriri kunu voomuduumba Muluungu na
sawúti nkuulu, sa myuujíisa yoosi ˆvajáa voona Yésu yoobweeyya.
38 Vaseáa jei,

“Atalariwa Mʉtemi ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA!
Mwiikalo mʉʉja kurumwii na nkongojima kwa Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Mweer-
imweeri.”✡

39 Vamwɨ va Mafarisáayo ˆvajáa vamwaarɨ mʉra mpukii, maa vakamʉsea
Yéesu, “Mukiindya, valairirye vapooji vaako vakirinye.”
40 Yéesu akavasea, “Nɨ kʉvawyɨɨra niise, koonɨ ava vakíriinye, mawye tʉla
yarɨ isóso.”

Yéesu Yookʉʉrɨrɨra Múuji wa Yerusaléemu

41 Yéesu akasengerera múuji wa Yerusaléemu. ˆAkʉʉyone múuji, maa
akʉʉrɨrɨra,
42 yoosea, “Ngaarɨ wataanga sikʉ ɨhɨ yara ˆyarɨ kʉretera mwiikalo mʉʉja,
haaha yaviswa miiswii yaako.
43 Kɨkomi, sikʉ kʉʉja jiise, vavɨ vaako kʉkereesa varɨ, na kʉrɨɨngɨrɨra varɨ
nkaande joosi na kʉkɨtɨra varɨ isii.
44 Kʉkʉkanya varɨ weewe na vaantʉ vaako voosi. Kei sɨ varɨ reka iwye baa
rɨmwɨ mweeri ya rɨɨngɨ tʉkʉ, sa sɨ ʉtaanga mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ʉʉja na kwaako
tʉkʉ.”

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva
(Matáayo 21:12-17; Maáriki 11:15-19; Yoohá ani 2:13-22)

45 Aho, Yéesu akɨɨngɨra Kaayii Njija ya Ijʉva akaanda vakibirya vaantʉ
ˆvaváa iyoombe viintʉ aho.
46 Akavasea, “Yaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho, ‘Nyuumba yaanɨ kʉva ɨrɨ
nyuumba yo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.’✡ Maa kaa, nyuunyu mwɨɨválandwɨɨre
ɨkava ‘mpaanga ya viívi.’✡”
47 Kɨra siikʉ akiindyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakʉʉlʉ va veeneɨsɨ va IjʉVa
na vakiindya va Miiro na valongooli va vaantʉ vasaakɨráa njɨra yo mʉʉlaa
Yéesu.
48 Maa kaa, vakasova njɨra sa vaantʉ voosi vateereráa masáare yaachwe na
vamʉteeráa matu kamwɨ.

20

Yéesu Yoofoorimwa Lʉvɨro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Maáriki 11:27-33)

1 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu avavariyʉrɨráa Masáare Maaja vaantʉ waámii wa Kaaya
Njija ya IjʉVa. Vakʉʉlʉ va veeneɨsɨ va IjʉVa, vakiindya va Miiro na vawosi
vakamʉʉjɨra.
2 Aho, vakamuurya voosea, “TʉwyɨɨreNɨ ani wootʉmama
masáare aya? Nɨ ani akʉheera wiimiriri ʉhʉ?”
3 Ne akavasea, “Naanɨ kuvuurya ndɨrɨ, mʉʉngwyɨɨre,
4 eri, ʉbatíiso wa Yooháani nɨ kurumwii wafuma, bakʉ kwa vaantʉ?”
5 Aho, vakalʉʉsɨkan’ya voovo kwa voovo, “Koonɨ taséire ‘Wafuma kwa
Mʉlʉʉngʉ,’ sea arɨ, ‘Haaha amwɨ sɨ mwamuruma?’
6 Maa kaa, koonɨ taséire, ‘Wafuma kwa vaantʉ,’ vaantʉ voosi kʉtʉvaa varɨ
na mawye tukwye sa vaantʉ voosi vamuruma Yooháani nɨ mʉláali na mʉtwe
wa Mʉlʉʉngʉ.”
7 Aho, maa re vakamʉsea, “Sɨ tamányire kʉʉntʉ wiimiriri waachwe
ˆwafuma tʉkʉ.”

✡ **19:38** Laanga Sabúuri 118:26. ✡ **19:46** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **19:46** Laanga Yeremía 7:11.

8 Yésu ne akavasea, “Naani si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi
nootumama aya tuku.”

Yésu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na Varimi Vavi
(Matáayo 21:33-46; Maáriki 12:1-12)

9 Aho, maa Yésu akaanda kuvavaira vaantu lusímo ulu, “Muuntu umwi ajáa
ahaanda misabíibu iwundii kwaachwe. Iro iwunda akarikojya kwa varimi.
Maa yeeye akakera njira na isi ya kuli. Uko akiita kiikala kwa siku ˆjiri foo.
10 Mpiindi jo chwa ˆjikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vara
vaantu sa vamuheere haantu haachwe ha sabíibu ˆvachwíire. Maa kaa, vara
varimi ˆajáa avakojya vakamuvaa ura mutumami, maa vakamukibirya na
mikono mituhu.
11 Akamutuma mutumami wiingi, uhu ne vakamuvaa, vakamubweeyyirya
masáare ya soni, maa vakamukibirya na mikono mituhu.
12 Kei akamutuma wa katatu, uhu ne vakamutamikya, maa vakamufweitira
na weerwii ya iwunda.
13 Maa re mweeneiwunda ra misabíibu akiiyurya, ‘Che ndiri bweeyya?
Haaha kumutuma niise mwaana waani. Uhu namweenda maatuku! Uhu
ifaanaa vamunyemye.’
14 Maa kaa, vara ˆvakojiwa iwunda ˆvakamoone vii, maa vakiiwyiira voovo
kwa voovo voosea, ‘Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Tumuulae haaha sa
upaari waachwe uve wiiswi.’
15 Vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa.”
Aho, Yésu akavuurya, “Haaha mweeneiwunda che ari vabweeyya vaantu
vara?
16 Kuuja ari na kuvuulaa ari avo vaantu ˆavakojya iwunda na kuvakojya ari
vaantu viingi iri iwunda ra misabíibu.” Vaantu ˆvakateere ayo masáare, maa
vakasea, “Aka tuku! Kari baa luu vifumire vii tuku!”
17 Yésu akavalaanga, maa akavasea, “Masáare aya ˆYari Mpeho ni che
yaluusa?
‘Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.’✡
18 Kira muuntu ˆawíjaa mweeri ya iwye iri, ng’enyekang’enyeka ari, na ura
ˆriri muwyiira, chinika ari kamwi.”
19 Vakiindya va Miiro, na vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakasaakira njira yo
mukwaata chaangu sa vajáa vatáangire lusímo ulo ni voovo lujáa lwavalúusire.
Maa kaa, vakavoofa vaantu.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Maáriki 12:13-17)

20 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakava voomuriira iyeo. Vakatuma vaantu
viibweeyye vawoloki sa vandoomusola. Vabweeyyáa jei sa vapate kiintu cho
mukwaatira, vamuviike isi ya ngururu na wiimiriri wa gávana.
21 Avo vuurikiriri vakamuurya, “Mukiindya, tamányire weewe ulúusaa
na uváriyulaa ya kimáári. Weewe si woófaa ukúúlu wa vaantu tuku, weewe
wakíindyaa kimáári ja ˆvyeene Muluungu asáakaa.
22 Eri, ndairiri jaruma tundooriha kóodi kwa Kaisáari baku tuku?”
23 Maa kaa, Yésu akataanga ukwaata waavo, maa akavasea,
24 “Ndairi mpía ya dináari. Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?” Vakuuyirya
voosea, “Ni vya Kaisáari.”

✡ **20:17** Laanga Sabúuri 118:22.

25 Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisáari, mʉheeri Kaisáari. Na vya Mʉlʉʉngʉ, mʉheeri Mʉlʉʉngʉ.”
26 Vakasiindwa kʉmʉkwaata kwa yara ˆalʉʉsáa mbere ja vaantʉ. Vakahwaalala maatʉkʉ vii kwa vira ˆvyeene uuyiryáa, vakakirinya sawu.

Kʉfʉfʉka
(Matáayo 22:23-33; Maáriki 12:18-27)

27 Mpiindi ˆjikalooke, Masadukáayo, noo kʉsea vaantʉ vara ˆvaséaa kusiina kʉfʉfʉka tʉkʉ, vajáa vamʉʉjira Yéesu,
28 maa vakamuurya, “Mukiindya, Músa ajáa atwaandikira, ‘Koonɨ mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tʉkʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale ʉwo mʉlala sa amʉvyaarire vaana mwaanaavo ʉra ˆaakwya.’✡
29 Haaha, kʉjáa kwatiite vaana valʉme mufungatɨ va mʉʉntʉ ʉmwɨ. Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kʉva na mwaana tʉkʉ.
30 Wa kavɨrɨ [akamʉpaala ʉwo mʉlala, ne akawulala baa reka mwaana tʉkʉ.]
31 Wa katatʉ ne akamʉpaala ʉwo mʉlaala, ne akakwya baa reka mwaana tʉkʉ. Ikava viivyo kwa vaana voosi mufungatɨ ˆvamʉloola ʉra mʉʉntʉ muki, na kusiina ˆareka mwaana tʉkʉ.
32 Maa reerʉ ʉra mwaana muki akawulala.
33 Haaha, sikʉ ya ʉfʉfúuko nɨ muki wa ani arɨ kʉva? Sa ajáa aloolwa nɨ voosi mufungatɨ.”
34 Yéesu akavasea, “Aha weerwii vaantʉ valóolaa no loolwa.
35 Maa kaa, vara ˆvarɨ valwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, vafʉfʉlwe fuma inkwyii na vaturye nkalo weerwii ifya, avo sɨ varɨ loola no loolwa tʉkʉ.
36 Ava sɨ varɨ kukwya kei tʉkʉ, sa avo kʉva varɨ ja mirimʉ miija. Voovo nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ sa voovo nɨ vaana ˆvafʉfʉlwa.
37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ˆvaakwya kʉfʉfʉka, baa Músa alʉʉsa vaantʉ ˆvaakwya fʉfʉka varɨ. Alʉʉsa aya masáarii ya rira itʉʉndʉ ˆrakoreráa mooto. Alʉʉsa ˆakamwaanirire Ijʉva nɨ Mʉlʉʉngʉ wa Aburaháamu, Mʉlʉʉngʉ wa Isaka na wa Yaakúupu.*
38 Yeeye sɨ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ. Yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvarɨ nkaasʉ, na kwaachwe voosi nɨ nkaasʉ varɨ.”
39 Vamwɨ va vakiindya va Miiro vakamʉsea, “Mukiindya, ulúusire kɨkomi kamwɨ!”
40 Kwaandira aho, kusiina ˆayera kumuurya tʉkʉ.

Masía nɨ Mwaana wa Daúdi na Mweenevyoosi
(Matáayo 22:41-46; Maáriki 12:35-37)

41 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, nɨ joolɨ vyaava vaantʉ vandoomwaanirira Masía Mwaana wa mʉtemi Daúdi?
42 Daúdi mweeneevyo alʉʉsa jei kɨtáabwii cha Sabúuri,
‘Ijʉva amuwyiira Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
43 fʉʉrʉ nɨvaviike vavɨ vaako,
vave kabambari ko vɨkɨra majeo yaako.” ’✡
44 Koonɨ Daúdi yoomwaanirira ‘Mweenevyoosi’ waachwe, haaha joolɨ Masía arɨ kʉva Mwaana wa Daúdi?”

✡ **20:28** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 25:5-6. * **20:37** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Mʉlʉʉngʉ ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kalɨ vii. ✡ **20:43** Laanga Sabúuri 110:1.

Kwiivaa Kɨpeembe
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

45 Na mpɨɨndɨ vaantʉ voosi ˆvamʉteereráa, Yéesu akavasea vapooji vaachwe,
46 “Mʉvalaange neeja vakiindya va Miiro. Voovo veenda kwiivɨkɨra nkáancho ndɨɨhɨ na veenda luumbiwa kwa nyemi masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere masinagóogii, na na haantʉ ha nyemi ngovii.
47 Vanyáhɨraa nyuumba ja valala. Na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ vilɨɨhɨlɨɨhɨ. Vaantʉ ja ava, heewa varɨ irya ikʉʉlʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.”

21

Mpóryo ya Mʉlala
(Maáriki 12:41-44)

1 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa Kaayii Njija ya Ijʉva, ajáa avoona vasúngaati voovɨkɨra mpóryo jaavo isandúkwii ro vɨkɨra mpóryo.
2 Aho, akamoona mʉlala ʉmwɨ mʉkɨva yoovɨkɨra fipóocho fivɨrɨ fya mpía.
3 Aho, Yéesu akavasea, “Kɨkomi noovawyɨɨra, ʉhʉ mʉlala mʉkɨva atwɨ́ire mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya voosi.
4 Sa ava vɨɨngɨ voosi, vatwɨ́ire mpóryo kwa Mʉlʉʉngʉ sa ʉkúúlʉ wa usúngaati waavo. Maa kaa, ʉhʉ mʉlala na ʉkɨva waachwe, atwɨ́ire vyoosi ˆarɨ novyo vyoomʉbweeyya ave nkaasʉ.”

Sikʉ ja Ʉhero
(Matáayo 24:1-2; Maáriki 13:1-2)

5 Vamwɨ va vapooji va Yéesu vakava voomʉlaɨra ˆvyeene Kaaya Njija yajeengwa na mawye ˆyabooha, baa na viintʉ vyɨɨngɨ vya iyoombe ikʉʉlʉ ˆvyeene vaantʉ vatoola ja mpóryo kwa Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, Yéesu akavasea,
6 “Viintʉ vyoosi ivi ˆmoovyoona, sikʉ kʉʉja jiri, kusiina iwye ˆrɨrɨ chaala mweeri ya iwye rɨɨngɨ tʉkʉ. Yoosi vawa yarɨ na ɨsɨ!”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Matáayo 24:3-14; Maáriki 13:3-13)

7 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, masáare ayo nɨ naadi ˆyarɨ fʉmɨra? Na ishára che jiri laɨra yaséngerɨire fʉmɨra?”
8 Yéesu akavasea, “Laangi neeja, karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ. Vaantʉ ˆvarɨ foo kʉʉja varɨ kwa irina raanɨ voosea, ‘Nɨɨnɨ noo yeeye!’ Na vɨɨngɨ sea veende, ‘Mpɨɨndɨ jo herererya nɨ aha miiswii jiri!’ Karɨ mʉvatúubaa tʉkʉ!
9 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribʉka, karɨ moófaa tʉkʉ. Ayo yoosi nɨ mpaka yafʉmɨre ta, maa kaa, ʉra ʉherereryo wa yoosi ʉkaarɨ.”
10 Kei akavasea, “Ɨsɨ kiinʉla ɨrɨ nkoondo na ɨsɨ yɨɨngɨ, na ʉtemi ʉmwɨ kiinʉla ʉrɨ nkoondo na ʉtemi wɨɨngɨ.
11 Kʉva kʉrɨ na vitiíntima vikʉʉlʉ, njala ya imalo na ndwáala jo kiihokererya haantʉ haantʉ. Kei kʉva kʉrɨ na viintʉ ˆvyookoofya na isháara ˆjiri foo fuma kurumwii.
12 Maa kaa, ayo de yafʉmɨre, vaantʉ kʉvakwaata veende na kʉvaturikirya veende. Vatwaala veende mʉkalamʉrɨrwe masinagóogii na kʉvachuunga veende mʉnyololwii. Kei, twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mʉlamʉrɨrwe. Ivi vyoosi nɨ sa irina raanɨ.
13 Ɨhɨ kʉvaheera ɨrɨ nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kɨmaarɨ.

14 Maa kaa, mulamule kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che murí luusa mbere ya balásа tuku.
15 Sa niini kuvaheera neende masáare ya tooti ˆmeene mwiindoolusa. Na masáare ayo, kusiina muvi waanyu ˆari daha kuyuuyirya au kuyasiita tuku.
16 Varindukwa mweende baa ni vavyiiri vaanyu, vaanaanyu, vanduu vaanyu na vijeengi vyaanyu. Kei vamwi vaanyu, vaantu kuvuulaa veende.
17 Suulwa muri ni vaantu voosi sa mwaanduma niini.
18 Maa kaa, baa lujwíiri lumwi vii lwaanyu si luri rimira tuku.
19 Ko yimirirya, lamurirya muri nkaasu yaanyu.

Kusaambulwa kwa Yerusaléemu
(Matáayo 24:15-21; Maáriki 13:14-19)

20 Mpiindi ˆmuri koona múuji wa Yerusaléemu warí ingiriirwe ni valukaluka va vavi vaanyu, mutaange kusaambulwa kwaachwe kwaséngeriire.
21 Mpiindi ijo, vara ˆvari Yudéea vatijire njuulwii. Vara ˆvari kati na kati ya múuji vafume na weerwii ya múuji. Na vara ˆvari mawundii kari viingire na múujii tuku.
22 Sa siku ijo, kuva jiri siku ja irya, sa yara ˆyaandikwa yakiimane.
23 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto, na vara ˆviindookoonkya siku ijo! Mpiindi ijo, kuva kuri na imalo ikuulu kuri weeru yoosi, na nkalari ya Muluungu veera iri mweeri ya vaantu va mbyaala ihi.
24 Vaantu ˆvari foo kuulawa vari na nyaasuka, na viingi twaalwa vari na utúmwii isi jiingi. Na múuji wa Yerusaléemu kindairirwa uri ni vaantu si ˆvari Vayahúudi, fuuru mpiindi jaavo jo kuuyimirira jisire.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Maáriki 13:24-27)

25 Mwaasu, mweeri na nyényeeri koonekya viri ishára. Na kuri weeru, isi kuva jiri na uturikiri, mayiya kuva yari na vidandárika na mapúunta makuulu ˆyari na mukíindo.
26 Vaantu kindooyirika veende sa woowa. Kiisea veende irya ikuulu kuuja riise sa ngururu ja kurumwii singisika jeende.
27 Aho, kumoona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu na nkongojima nkuulu.
28 Mpiindi aya ˆyari kaanda fumira, mwiime neeja na muve na cheeru sa ununuuli waanyu waséngeriire.”

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Maáriki 13:28-31)

29 Aho, akavavaira lusímo ulu, “Iririkani musaambu na miti yiingi yoosi.
30 Mpiindi ˆmuri koona yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jaséngeriire.
31 Noo jeyyo, ˆmuri koona viintu ivi vyoofumira, taangi Utemi wa Muluungu waséngeriire.
32 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku keende masáare aya yoosi si yanafumira.
33 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Mulaange Neeja

34 Mʉlaange neeja, karɨ mɨtima yaanyu ɨremeerwe nɨ ʉreevi, ʉláku na uturikiri wa nkaasʉ ɨhɨ tʉkʉ. Bweeyyi jeyyo, sa sikʉ ya Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja ɨrɨ koonka na koonka.
35 Sikʉ ɨyo, kʉʉja ɨrɨ ja mʉteo kwa vaantʉ voosi va weerʉ.
36 Haaha mʉve miiso. Mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ sa avaheere ngururu jo nehera aya yoosi ˆyarɨ fʉmɨra. Aho, mʉdahe kwɨima mbere ya Mwaana wa Mʉʉntʉ."
37 Kwa sikʉ joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantʉ Kaayii Njija. Na kyʉʉlwa ˆkɨkɨingɨre atamanyáa noo laala Luulwii lwa Mɨseitúuni.
38 Na kɨra siikʉ vaantʉ valaaváa namʉtóondo noo mʉteerera Kaayii Njija.

22

Yʉʉda Yoolamʉla Kʉmʉvalandʉka Yéesu
(Matáayo 26:1-5, 14-16; Maáriki 14:1-2, 10-11; Yoohaáni 11:45-53)

1 Haaha mpɨindɨ ja ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ noo kʉsea Paásika ɨjáa yaséngerɨɨre.
2 Na mpɨindɨ ijo, vakʉúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro vasaakɨráa njɨra yo mʉʉlaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vavoofáa vaantʉ.✡
3 Irimʉ rɨkamwɨingɨra Yʉʉda ˆaséwaa Isikarióoti, ʉmwɨ wa vapooji ikimi na vavɨrɨ va Yéesu.
4 Aho, Yʉʉda akatamanya na kwa vakʉúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakʉúlʉ va valʉkalʉka va Kaayii Njija ya Ijʉva. Akiirʉmɨra novo ˆvyeene arɨ mʉvarindʉka sa vamʉkwaate.
5 Isáare ɨro rɨkaveerya mɨtima na vakiirʉmɨra kʉmʉrɨha mpía.
6 Yʉʉda akaruma na akaanda saakɨra njɨra yo mʉvarindʉka Yéesu mpɨindɨ kusiina mpuka ya vaantʉ.

Kwiimya Neeja Paásika
(Matáayo 26:17-25; Maáriki 14:12-21; Yoohaáni 13:21-30)

7 Sikʉ ya ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ ɨkafika. Sikʉ ɨyo noo muundi ˆɨrɨ mpeho sa Paásika yasɨɨnjwáa.✡
8 Aho, maa Yéesu akavatʉma vala Peéteri na Yoohaáni akavasea, "Tamanyi, mʉkatwiimirye neeja chóorya cha Paásika, twiirye hamwɨ."
9 Novo vakamuurya, "Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?"
10 Yéesu akavasea, "Mpɨindɨ ˆmʉrɨ kɨingɨra múujii, lʉmana mʉrɨ na mʉʉntʉ mʉlʉme ʉmwɨ iitíikire sʉvɨya ya maaji. Mutuubi ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme fʉʉrʉ nyuumba ˆarɨ kɨingɨra.
11 ˆMʉrɨ kɨingɨra, mʉsei mweenenyuumba, 'Mukiindya yookuurya, hai kɨrɨ chúumba cha vayeni kʉʉntʉ ˆndɨrɨ rɨɨra chóorya cha Paásika na vapooji vaanɨ?'
12 Na yeeye kʉvoonekya arɨ, baanka nkʉʉlʉ ˆɨrɨ gorófii kwavɨɨkwa viintʉ vyoosi neeja. Iyimyi neeja Paásika haaho."
13 Aho, vakatamanya, ˆvakafike ʉko, vakashaana kɨra kɨintʉ ja ˆvyeene ajáa avawyɨrɨɨre. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Matáayo 26:26-30; Maáriki 14:22-26; 1 Vakorínto 11:23-25)

14 Mpɨindɨ ˆjikafike, Yéesu akiikala méesii hamwɨ na vatumwi vaachwe, kurya chóorya.

✡ **22:2** Laanga Lúka 19:47-48. ✡ **22:7** Laanga Ufumo 12:3-6.

15 Aho, akavasea, “Namériirye mati maatuku vii, nirye chóorya cha Paásika na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaani kufike.
16 Ni kuvawyiira niise, si ndiri kurya Paásika kei tuku, fuuru siku ˆiri kiimana Utemii wa Muluungu.”
17 Aho, akatoola nduvo, akamuduumba Muluungu, yoosea, “Tooli nduvo ihi voosi munywe!
18 Ni kuvawyiira niise, kwaandira haaha si ndiri kunywa kei diváai tuku fuuru Utemi wa Muluungu ˆuri kuuja.”
19 Aho, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubendulabendula akavaheera yoosea, “Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani!”
20 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo, akasea, “Nduvo ihi ni muháko mufya wa Muluungu wa sakami yaani ˆyookiitika sa nyuunyu.
21 Maa kaa, taangi, muuntu ˆyookuunvarinduka amwaari yoorya na niini.
22 Kikomi Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo kuulawa ja ˆvyeene Muluungu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ˆari muvarinduka.”
23 Aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo, “Ni ani kuri suusu ˆari daha tumama isáare iri?”

Ni Ani noo Mukúúlu?

24 Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani kati na kati yaavo ˆari mukúúlu.
25 Aho, Yéesu akavasea, “Vatemi va vaantu si ˆvari Vayahúudi na vakúúlu vaavo, vaviimiriraa vaantu vaavo na ngururu. Na kei, vara ˆvalaíraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo, viiyánirira ni vaambiriryi va vaantu.
26 Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu mukuulu waanyu ave ja muduudi kulookya voosi. Kei, ura ˆari mulongooli wa vaantu, ave ja mutumami waanyu.
27 Iririkani! Mukúúlu ni arikwi? Ni ura ˆiíkalaa méesii kurya au ni ura ˆatúmamiraa vaantu méesii? Eri, si ura ˆiíkalaa kurya tuku wuu? Haaha niini ndiri umwi waanyu ja ura ˆavatúmamiraa vaantu.✡
28 Nyuunyu mwachaala na niini siku joosi ˆnayerwáa.
29 Haaha, ja ˆvyeene niini naheewa Utemi ni Taáta waani, baa niini ni kuvaheera niise utemi.
30 Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala mweende machuumbii ya kitemi na lamuriira mweende nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli.”

Yéesu Yoolusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku (Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Yoohaáni 13:36-38)

31 Yéesu akasea, “Simóoni, Simóoni, Irimu ralóombire sa riveere nyuunyu ja viintu murimi ˆeéraa ngáano.
32 Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kudiire keeheka. Na ˆuri kuunhindukira, uvaheere mutima vaanaanyu.”
33 Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, niini niimire neeja kutwaalwa na munyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!”
34 Yéesu akamusea, “Peéteri, nookuwyiira de nkukulume iviike uchiku wa isiku, kuunsiita uri katatu woosea si wuumányire tuku!”

Kuyimirirya Ufafu

✡ **22:27** Laanga Yoohaáni 13:1-20.

35 Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, "^Nkavatume bila mpía, bila mufuko wo kiinjira na bila viráatu, mujáa mwasirirwa ni kiintu wuu?"✡ Novo vakuuyirya vakasea, "Tuku, si tasirirwa ni kiintu chochoosi tuku!"
36 Aho, akavasea, "Haaha koonі muuntu arі na mufuko wa mpía uusumule, na ura ^arі na mufuko wo kiinjira uusumule. Na ura ^asiina nyaasuka, avae iyoombe nkáancho yaachwe awule nyaasuka.
37 Sa ni kuvawyiira niise, Masáare ^Yarі Mpeho ni mpaka yakiimane kurі niini, 'Avalwa hamwі na ^vawúnaa miiro.'✡ Kikomi yara ^yaandikwa sa niini ni kiimana yiise."
38 Vapooji vaachwe vakamusea, "Mukúlu, laanga kwatiite nyaasuka ivirі aha." Ne akavasea, "Yatóoshiirye."

Yésu Yoomuloomba Mululuungu Luulwii lwa Miseitúuni (Matáayo 26:36-46; Maáriki 14:32-42)

39 Hara, maa Yéesu akadoma na Luulwii lwa Miseitúuni ja viintu ^iijuviira na vapooji vaachwe vajáa vamutúubire.
40 ^Vakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, "Muloombi Mululuungu sa mudiire kwiingira mutehwii!"
41 Aho, akavareka kuli kuli ja iwumo ra iwye. Akachwaama akaanda kumuloomba Mululuungu
42 yoosea, "Taáta! Koonі viri kweerya mutima, nooloomba wuunseyyirye nduvo ihі ya uturikiri. Maa kaa, karі vive ja ^veene noosaaka tuku, vive ja ^vyeene woosaaka weewe." [
43 Murimu muuja fuma kurumwii ukamufumira, maa ukamuheera ngururu.
44 Yéesu akatuuba loomba munumuunu na ajáa atiite uturikiri na alunguriráa ni usuungu. Na mpiindі ^aloombáa, irutira raachwe rikava ja matóonti ya sakami yoowya na isi.]
45 Aho, akiinuka hara kuuntu ^amuloombáa Ijuva, akahinduka na kwa vapooji vaachwe. Kura akavashaana valíire, sa vajáa vakátiire sa viintu vajáa vaviswíire.
46 Akavuurya akavasea, "Sa che munyéyyiirye? Inuki, muloombi Mululuungu, karі ji mwiingire mutehwii tuku."

Yésu Yoovarindukwa na Yookwaatwa (Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Yooháani 18:3-11)

47 Mpiindі Yéesu ^ajáa akaarі yooluusika na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantu ^valóngwiirwe ni Yúuda, umwі wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, ikafika. Yúuda akamuseeserera Yéesu sa amusundire.
48 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Aka Yúuda! Eri, ni kumuvarinduka wiise Mwaana wa Muuntu ko munsundira wuu?"
49 Vapooji va Yéesu ^vakoone yara ^yarі fumira, maa vakamuurya Yéesu, "Mukúlu, tuvatemeteme na nyaasuka wuu?"
50 Hahara, umwі waavo akamutema na nyaasuka mutumami wa mweeneisi mukuulu, kutu kwa kulume dúú.
51 Maa kaa, Yéesu akasea, "Reki!" Aho, akamusaasya kura kutu na ura muuntu akahola.
52 Aho, maa Yéesu akavuurya vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva na vawosi ^vajáa vuújire, "Niini ndirі muhóki vaantu viintu muújire na nyaasuka na nkusi wuu?

✡ **22:35** Laanga Lúka 10:4. ✡ **22:37** Laanga Isáaya 53:12.

53 Sikʉ joosi nɨjáa na nyuunyu waámii wa Kaaya Njija, maa kaa, kʉra sɨ mwaankwaatáa tʉkʉ. Haaha vyavɨ́ɨre mpɨɨndɨ jaanyu, mpɨɨndɨ mʉtemi wa kilwiirya ˆyookɨɨmɨrɨra!”

Peéteri Yoosea sɨ Amʉmányire Yéesu Tʉkʉ
(Matáayo 26:57-58, 69-75; Maáriki 14:53-54, 66-72; Yoohváani 18:12-18, 25-27)

54 Aho, vakamʉkwaata Yéesu, maa vakamʉtwaala fʉʉrʉ kaayii kwa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ. Peéteri ne akatuuba nyuma kwa kʉlɨ.

55 ˆVakakorye mooto katɨkatɨ ya waama, maa vakiikala hamwɨ vookoota mooto. Peéteri ne akiikala hamwɨ novo.

56 Mʉtʉmami ʉmwɨ wa kɨintʉ kiki akamoona Peéteri iíkyɨɨre hara mootwii. Akamʉlaanga neeja, maa akasea, “Baa mʉʉntʉ ʉhʉ nɨ hamwɨ aarɨ na Yéesu.”

57 Maa kaa, Peéteri akasiita yoosea, “Aka, mʉʉntʉ muki, sɨ namʉmányire tʉkʉ!”

58 Mpɨɨndɨ kiduudi mʉʉntʉ ʉmwɨ akamoona Peéteri, maa akamʉsea, “Baa weewe ʉrɨ ʉmwɨ waavo!” Maa kaa, Peéteri akasea, “We mʉʉntʉ we, nɨɨnɨ tʉkʉ!”

59 Ja isaa rɨmwɨ jei ˆrɨkalooke, mʉʉntʉ wɨɨngɨ akuumirirya yoosea, “Kɨkomi mʉʉntʉ ʉhʉ nɨ hamwɨ aarɨ ne sa baa yeeye woosi nɨ Mʉgalilɨáaya.”

60 Aho, Peéteri akamʉsea, “We mʉʉntʉ we, sɨ nootaanga kɨra ˆwoolʉʉsa tʉkʉ!”

Hahara viintʉ ˆalʉʉsáa masáare ayo, nkʉkʉlʉme ɨkavɨɨka.

61 Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamʉlaanga Peéteri. Peéteri akakʉmbʉkɨra masáare ˆmeene aarɨ awyɨ́ɨrɨɨrwe nɨ Mweenevyoosi, “Isikʉ nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨɨka, sea ʉrɨ sɨ waamányire tʉkʉ katatʉ.”

62 Peéteri akafuma na weerwii, maa akɨɨta koorɨra maatʉkʉ vii.

Valʉkalʉka Voomʉhenchʉla Yéesu
(Matáayo 26:67-68; Maáriki 14:65)

63 Vara vaantʉ ˆvamʉlaangiriryáa Yéesu vakaanda kʉmʉhenchʉla no mʉvaa.

64 Vakamuchuunga ntaamɨ miiswii, maa de vandoomʉhenchʉla voosea, “Hoonɨ taanga nɨ ani ˆakʉváire?”

65 Vakatuuba kʉmʉtʉkɨra mʉnʉmʉʉnʉ.

Yéesu Yootwaalwa na Mbere ya Balásа Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Yoohváani 18:19-24)

66 ˆKʉkamwaae, Balásа Nkʉʉlʉ ya vawosi, hamwɨ na vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, na vakʉ́ʉ́lʉ va vakiindya va Miiro vakalʉmana. Yéesu ne akareetwa na mbere yaavo.

67 Aho, vakamuurya voosea, “Tʉwyɨɨre! Weewe noo Masía wʉʉ?” Yéesu akavasea, “Baa koonɨ navawyɨ́ɨrɨɨre sɨ mʉrɨ ruma vii tʉkʉ.

68 Kei baa koonɨ navuúrɨirye, sɨ mʉrɨ kuuyirya vii tʉkʉ.

69 Maa kaa, kwaandɨra haaha Mwaana wa Mʉʉntʉ iíkyɨɨre mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu.”

70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ wʉʉ?” Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire nɨɨnɨ ndɨrɨ!”

71 Aho, maa vakasea, “Ʉshahíidi wɨɨngɨ ʉrɨkwɨ kei toosaaka kʉlookya ʉhʉ? Suusu veeneevyo tatéɨɨre fuma mʉlomwii waachwe.”

23

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato (Matáayo 27:1-2, 11-14; Maáriki 15:1-5; Yoohaáni 18:28-38)

1 Aho, Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi ikiinuka, maa vakamutwaala Yéesu
na kwa Piláato.
2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamuteera uhu muuntu yookiindya
vaantu vave vasaambu kuri isi yiitu. Avakáan’yaa vaantu vareke kuriha kóodi
kwa Kaisáari, kei aséaa yeeye noo Masía, na ni Mutemi.”
3 Jeyyo Piláato akamuurya Yéesu, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?”
Yéesu akasea, “Weewe ulúusire.”
4 Aho, Piláato akavasea vakúúlu va veeneisi va Ijuva na mpuka ya vaantu,
“Si nookoona uvi wa uhu muuntu tuku!”
5 Maa kaa, voovo vakuumirirya voosea, “Uhu muuntu yoosoonka vaantu
kwa ukiindya waachwe kwa isi yoosi ya Vayahúudi. Aandira uko Galiláaya
mpaka afíkire kunu Yerusaléemu.”

Yéesu Mbere ya Heróode

6 Piláato ˆakateere ayo, maa akuurya, “Uhu muuntu ni Mugaliláaya wuu?”
7 ˆAkataange Yéesu ni muuntu wa Galiláaya, maa akamutwaala na kwa
Heróode. Heróode noo ajáa mutemi wa Galiláaya na mpiindi ijo ni Yerusaléemu
ajáa.
8 Heróode ˆakamoone Yéesu, akavyeenda maatuku vii sa ajáa ateera
masáare Yéesu ˆatumamáa, sa jeyyo, asaakáa kumoona Yéesu kwa siku ˆjiri
foo. Kei, ajáa atiite mpiima yo moona Yéesu yootumama ishaára na myuujíisa
ˆyiísimiresimire.
9 Aho, akamuurya Yéesu masáare ˆyari foo, maa kaa, Yéesu si uuyirya kiintu
chochoosi tuku.
10 Vakúúlu va veeneisi va Iuva na vakiindya va Miiro vajáa viímire voomusi-
taakya Yéesu na ngururu.
11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kumuhenchula Yéesu
no mubwiitira. Vakamuvikira ingo ja kitemi, maa vakamuhindula na kwa
Piláato.
12 Keende siku iyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafumire
Piláato na Heróode ni ja kúri na nyaáu vajáa.

Yéesu Mbere ya Piláato (Matáayo 27:15-26; Maáriki 15:6-15; Yoohaáni 18:38-19:16)

13 Mpiindi kiduudi, Piláato akavaanirira vakúúlu va veeneisi va Iuva,
vakúúlu va Vayahúudi na vaantu viingi.
14 Aho, akavasea, “Nyuunyu mumuréetire uhu muuntu na kwaani na
musére yoovakiindya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumire
mbere yaanyu, maa kaa, niíne asiina uvi tuku.
15 Baa Heróode si iíne isáare roroosi tuku ro mulamurira muuntu uhu, na noo
ˆchooreka amuhíndwiire na kuri suusu. Ja ˆvyeene mookoona kusiina kiintu
chochoosi ˆcheene muuntu uhu atúmamire ˆchoobweeya iime neeja kukwya
tuku.
16 Haaha ni lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.” [
17 Piláato ajáa atiite tuuva yo muchungurira muuntu umwi ˆachuungwa
mpiindi ja ngovi ya Paásika.]
18 Aho, vaantu voosi vakatula isóso na ngururu voosea, “Muuntu uwo
uulawe, tuchungurire Baráaba!”

19 Uhu Baráaba ajáa achuungwa sa ntiribuka ˆng'eene ajáa abweeyya múujii
na so kuulaa muuntu.
20 Piláato asaakáa kumurekera Yéesu, sa jeyyo, akaluusika kei na vaantu.
21 Maa kaa, voovo vakatuuba tula isóso voosea, "Muning'in'ye musaláabii
fuuru akwye, muning'in'ye musaláabii fuuru akwye!"
22 Lwa katatu Piláato akavuurya, "Sa che? Ni uvi urikwi uhu muuntu
ˆabwéeyyiirye? Niini si niíne uvi wowoosi wo bweeyya uulawe tuku. Sa jeyyo,
lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere."
23 Maa kaa, vaantu vakatuuba tula isóso munumuunu, voosaaka Yéesu
aning'iniwe musaláabii fuuru akwye. Jeyyo, isóso raavo rikasiinda.
24 Aho, Piláato akalamula kubweeyya ja ˆvyeene vasaakáa.
25 Piláato akamuchungurira ura muuntu ˆvamusaakáa, ˆajáa achuungwa
so reeta ntiribuka na so kuulaa. Akamukwaatya Yéesu mikonwii ya valwi
nkoondo vaachwe va Kirúumi, sa vamubweeyyirye ja ˆvyeene Vayahúudi
vasaakáa.

Yéesu Yooning'iniwa Musaláabii
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Yoohá ani 19:17-27)

26 Njirii, mpiindi ˆvamutwaaláa Yéesu noo muning'in'ya, vakalumana
na muuntu umwi ˆaséwaa Simóoni, muuntu wa múuji wa Kiréene.* Yeeye
ni iwundii afumáa. Valwi nkoondo vakamukwaata, vakamudoomererya
avereke musaláaba nyuma ya Yéesu.
27 Vaantu ˆvari foo vamutuubáa Yéesu. Vamwi va vaantu avo, ni vaantu vaki
ˆveene vamuririrá no myaaha.
28 Yéesu akiilorera, akavasea, "Nyuunyu vahíínja va Yerusaléemu, ku-
undiriri niini tuku! Irririri nyuunyu na vaana vaanyu!
29 Laangi, fika jiri mpiindi vaantu luusa vari, 'Vatalariwa ˆvawuumba, vara
si ˆvavyaala na vara masuusu yaavo si ˆyoonkwa.'
30 Aho,
'Kujisea vari njuulu "Tuwyiiri!"
Na viduunda "Tukunikiriri!" '✡
31 Sa koon vookuubweeyyirya jei muti ˆuri icho, ni jooli viri kuva kwa muti
ˆwuuma?"
32 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite viívi vaviri ˆvatwaalwáa sa vakuulawe hamwi
na Yéesu.
33 ˆVakafike haantu ˆhaséwaa Kisáaya cha Mutwe, vakamuning'in'ya Yéesu
musaláabii hamwi na viívi vaviri, umwi mukono wa kululume na wiingi mukono
wa kumooso, kira muuntu musaláabii waachwe. 34 Yéesu akasea, "Taáta, vasee
uvi waavo wasírire sa si vootaanga kira ˆvootumama tuku." Vakiigaviira ingo
jaachwe ko jivaira mbare.
35 Vaantu vakiima aho, kunu voomulaanga. Vakúúlu va Vayahúudi
vakaanda muhenchula voosea, "Avalamuriryáa viingi, koon yeeye ni Masía
ˆasaawulwa ni Mululungu ni iilamurirye yeemweene!"
36 Valwi nkoondo novo vakuuja, vakamuhenchula, maa vakamuretera
diváai ˆyasasuka sa anywe.
37 Vakamusea, "Koon kikomi weewe noo mutemi wa Vayahúudi, ila-
murirye weemweene!"

---

* **23:26** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini. Uko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **23:30** Laanga Hósea 10:8.

38 Mweeri yaachwe masáare aya yajáa yaandikwa ibambarii, “Ʊʜʊ NOO
MʊTEMI WA VAYAHÚUDI.”
39 Ʊmwɨ wa vara viívi ˆvajáa vaníng’iniiwe ne akamʊtʊkɨra yoosea, “Weewe
sɨ noo Masía? Ilamurirye sa ʊtʊlamurirye na suusu.”
40 Maa kaa, ʊra mwiívi wɨingɨ akamʊdalavya yoosea, “Eri, weewe sɨ
ʊmoófaa Mʊlʊʊngʊ tʊkʊ wʊʊ? Amwɨ voosi tahíɨwe irya rɨiro?
41 Suusu, tahókɨire ɨrɨ irya ja ˆvyeene Miiro yalʊʊsa sa vira ˆvyeene
tabwéeyyaa. Maa kaa, ʊhʊ mʊʊntʊ sɨ abwéeyyiirye ʊvɨ wowoosi tʊkʊ.”
42 Aho akasea, “Ee Yéesu, nkʊmbʊkɨra mpɨɨndɨ ˆʊrɨ kɨingɨra Ʊtemii waako!”
43 Yéesu akamʊsea, “Kɨkomi nookuwyɨɨra, isikʊ kʊva ʊrɨ hamwɨ na nɨɨnɨ
ntindikii njija.”

Yéesu Yookwya Mʊsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Yooháani 19:28-30)

44 Mpɨɨndɨ ijo, nɨ ja mpɨɨndɨ ja mpoloonge jijáa, mwaasʊ ʊkarima fʊʊrʊ
mpɨɨndɨ ja cháámuusi, kilwiirya kɨkakʊnɨkɨrɨra ɨsɨ yoosi.
45 Mwaasʊ ʊkareka korera. Ipasía ra Kaaya Njija ya Ijʊva rɨkaatʊka katɨ na
katɨ havɨrɨ.
46 Yéesu akalʊʊsɨka na ngururu, yoosea, “Taáta, mɨkonwii yaako mʊtɨma
waanɨ nuuvíikire.” ˆAkalʊʊse ayo, akawulala.
47 Mʊkúúlʊ wa valwi nkoondo ˆakoone ayo ˆyafúmɨɨre, akamʊdʊʊmba
Mʊlʊʊngʊ yoosea, “Kɨkomi mʊʊntʊ ʊhʊ nɨ mʊwoloki aarɨ.”
48 Na vaantʊ voosi ˆvajáa viijíingire hara kʊlaanga masáare aya ˆvakoone
ayo ˆmeene yajáa yafúmɨɨre, vakahɨndʊka na kaayii kwaavo kʊnʊ vooki-
ivaavaa kɨpeembe nɨ ʊsʊʊngʊ.
49 Maa kaa, vara ˆvajáa vamʊmányire neeja na vara vaantʊ vaki ˆveene ajáa
ʊʊjan’ya novo fuma Galiláaya, vajáa vɨɨma kʊlɨ, kʊnʊ voolaanga ayo masáare.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Yooháani 19:38-42)

50 Haaha kʊjáa kwatɨɨte mʊʊntʊ ʊmwɨ ˆajáa mʊʊja na mʊwoloki ˆasewáa
Yooséefu. Yeeye nɨ ʊmwɨ wa Balása Nkʊʊlʊ ya Vayahúudi ajáa.
51 Ʊhʊ Yooséefu, meevo nɨ múujii wa Arimatáaya ˆʊrɨ ɨsɨ ya Yudéea kʊjáa.
Yeeye awoojeráa kʊʊja kwa Ʊtemi wa Mʊlʊʊngʊ. Sikʊ ɨyo, yeeye sɨ ajáa
arúmire ʊlamuli wa viivaachwe wo mʊʊlaa Yéesu tʊkʊ.
52 Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akɨtooloomba aheewe mʊvɨrɨ wa
Yéesu sa akʊʊtaahe.
53 Akuukiimya mʊvɨrɨ wa Yéesu, akʊʊfarɨmbɨrɨra na sáanda ya kɨtáani, maa
akɨɨta kʊʊtaaha mbiríírii ɨjáa si ˆɨnataahwa mʊʊntʊ. Ɨhɨ mbɨrííra nɨ ja mpaanga
ɨjáa na ɨjáa yabokwa mwaalaliwyii.
54 Sikʊ ɨyo, nɨ sikʊ yo kiimya neeja sikʊ ya Sabáato ɨjáa na Sabáato ɨjáa
yaséngerɨɨre kwaanda.
55 Vaantʊ vaki vara ˆvajáa vʊʊjan’ya na Yéesu fuma Galiláaya, vajáa vamutu-
uba Yooséefu na mbiríírii. Sa jeyyo, vakɨɨyona ɨra mbɨrííra na mʊvɨrɨ wa Yéesu
haantʊ ˆʊjáa ʊláariiwe.
56 Aho, vakahɨndʊka na kaayii, vakɨɨta kiimya neeja makuta na mooda
wo haka mʊvɨrɨ. Sikʊ ya Sabáato vakahʊmʊlʊka ja ˆvyeene ʊlairiri wa Ijʊva
walʊʊsa.✡

✡ **23:56** Laanga Ufumo 20:8-11; Nkʊmbʊkɨra ya Miiro 5:12-15.

24

Kufufuka kwa Yésu
(Matáayo 28:1-10; Maáriki 16:1-8; Yoháani 20:1-10)

1 Haaha siku ya Jumapíiri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola
makuta yara ˆvajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbiríírii ya mpaanga
ˆng'eene ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 ˆVakafike kura, vakashaana rira iwye rafíngiritiiwe fuma mbiríírii.
3 Maa kaa, ˆvakiingire na mbiríírii, si vashaana muviri wa Yésu Mweenevy-
oosi tuku.
4 Nti ˆvakaari vahwáaliire, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo
njeru ˆjilavalava munumuunu ja lulávo vakafumira, maa vakiima heehi novo.
5 Avo vaantu vaki vakoofa munumuunu, vakiinamya mitwe yaavo fuuru isi.
Aho, vara vaantu vakavasea, "Sa che moomusaakira ˆari mooyo kwa vaantu
ˆvaakwya?
6 Asiina aha tuku, afúfukire! Kumbukiri vira ˆvyeene avawyiira mpiindi
ˆajáa hamwi na nyuunyu kura Galiláaya.
7 Ajáa avasea, 'Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu aviikwe mikonwii ya
vaantu vavi, aning'iniwe musaláabii fuuru akwye, na siku ya katatu
afufuke.' "✡
8 Aho, vakayakumbukira yara masáare Yésu ˆajáa avawyiira.
9 Avo vaantu vaki vakahinduka fuma mbiríírii. Vakiita koo vawyiira isimwi
iri vara vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viingi voosi va Yésu.
10 Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia Makidaléena, Yooáana na
Maríia íyo waala Yaakúupu. Kei kujáa kwatiite vaantu vaki viingi ˆvajáa hamwi
novo, na ava noo vavawyiira vatumwi masáare aya.
11 Maa kaa, si varuma ayo masáare tuku, vakoona ni ya kihoho vii.
12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteri akiinuka, akatamanya itíijo fuuru mbiríírii.
ˆAkasungirire akoona ingo ja kitáani joong'eene vii. Akahinduka na kaayii
kunu yookiiyurya kira ˆkifúmiire.

Vapooji Viviri Voodoma na Emáau
(Maáriki 16:12-13)

13 Haaha siku iyo, kujáa kwatiite vapooji viviri va Yésu ˆvatamanyáa
na iturii rimwi ˆraséwaa Emáau. Kufuma Yerusaléemu fuuru Emáau ni ja
luyeendo lwa masaa yaviri.
14 Na mpiindi ˆvajáa njirii, vakava vookiivaira mbuwo ja masáare ˆmeene
yafumiiré.
15 Mpiindi ˆvajáa vakaari voolusika ayo, Yésu mweeneevyo akavakwaata,
maa akaanda yeendan'ya novo.
16 Maa kaa, miiso yaavo yakakunikirirwa vadiire kumutaanga.
17 Yeeye akavuurya, "Ni mbuwo che mukitookiivaira mpiindi
ˆmooyeenda?" Avo vamaka vakiima kunu vaviswiire.
18 Umwi waavo ˆasewáa Kileóopa akamuurya, "Weewe vii noo muyeni si
ˆumányire masáare ˆyafumiiré aha Yerusaléemu siku iji wuu?"
19 Maa Yésu akavuurya, "Ni masáare yarikwi ayo?" Novo vakamusea,
"Masáare ya Yésu wa Nasaréeti. Yeeye ni muláali na mutwe ajáa, kei ajáa atiite
luviro lukuulu mirimwii yaachwe na masáarii yaachwe mbere ya Muluungu
na vaantu voosi.

✡ **24:7** Laanga Lúka 9:22.

20 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakúúlu va aha miitu, vamukwaatya mikonwii ya Piláato sa aheewe irya ro kwya, maa akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
21 Maa kaa, uhu noo tiilaangyáa tununuula ari suusu Viisiraéeli fuma kwa vavi viitu. Kulookya ayo, isiku ni siku ya katatu keende ayo ^yafumira.
22 Kei kwatiite vaantu vaki va mpuka yiiswi ^vatuhwáaliirye isiku. Voovo vaari valáavire na mbiríírii.
23 Uko mbiríírii, si vuushíhiine muviri wa Yéesu tuku. ^Vakahinduke, vatuséire, vafúmiirwe ni mirimu miija na yavaséire, 'Yéesu ni mooyo ari.'
24 Aho, vamwi va vaantu valume va mpuka yiiswi vadómire itíijo na mbiríírii na vashíhiine ja ^vyeene vawyíirirwe ni vara vaantu vaki. Maa kaa, voovo si vamwiíne Yéesu tuku."
25 Yéesu akavasea, "Aka re nyuunyu muri vahoho! Sa che mitima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ^yaluuswa ni valáali na mutwe va Ijuva?
26 Eri, si vijáa vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njira iyo, maa de iingire nkongojimii yaachwe tuku wuu?"
27 Akavavariyurira masáare yoosi ^yari Masáarii ^Yari Mpeho ^meene yaluuswa kuri yeeye. Akaluusa kwandira masáarii ya Músa fuuru masáarii yoosi ya valáali na mutwe.
28 ^Vakasengerere kufika rira ituri kuuntu ^vadomáa, Yéesu akabweeyya ja yoolookanirya na mbere.
29 Maa kaa, voovo vakamuheemba voosea, "Laala aha miitu, amwi iwulo riíngiire nuuchiku wafíkire?" Jeyyo Yéesu akatamanyan'ya novo.
30 Yéesu ^akiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubendulabendula, maa akavaheera.
31 Hahara, miiso yaavo yakakunukulwa, maa vakamutaanga ni Yéesu. Ne hahara akarimira mbere yaavo.
32 Aho, vakiiyurya voosea, "Mitima yiiswi si yaari ikóriire mpiindi ^aatuvariyurira no tulaira Masáare ^Yari Mpeho kura njirii tuku wuu?"
33 Mpiindi jijira vakahinduka na Yerusaléemu. Kura, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi na umwi viijíingire hamwi baa na viingi.
34 Novo vaseáa, "Mweenevyoosi afúfukire kikomi! Amufúmiire Simóoni!"
35 Aho, vara vapooji vaviri novo vakaluusa masáare ^yavafúmiire njirii, na ^vyeene vamutáangire Yéesu ^akabendulebendule mukáate, de akavaheera.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Yoohaáni 20:19-23)

36 Mpiindi ^vajáa vakaari voolusika ayo, Yéesu mweeneevyo akiima katikati yaavo akavasea, "Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!"
37 Vakiivundu ka na vakoofa munumuunu sa viiseáa viíne murimu.
38 Maa kaa, Yéesu akavuurya, "Sa che mookoofa? Sa che muri na kivundu mitimii yaanyu?
39 Laangi mayaanja yaani na majeo yaani, sa mutaange kooni kikomi ni niini. Nsaasyi moone, sa murimu usiina muviri tuku na makúfa tuku ja ^vyeene mookuunyona natiite."
40 ^Akahumule kuvawyiira masáare ayo, akavalaira mayaanja yaachwe na majeo yaachwe.
41 Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ^voonáa. Aho, akavuurya, "Mwatiite chóorya chochoosi aha wuu?"
42 Voovo vakamuheera ibéendu ra soompa ^yookiwa.

43 Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo.
44 Aho, akavasea, “Aya noo masáare ˆnavawyiiráa mpiindi ˆnijáa na nyuunyu. Nijáa navasea, kira kiintu ˆchaandikwa kuri niini Miirwii ya Músa, vitáabwii vya valáali na mutwe na Sabúurii ni mpaka kiikiimane.”
45 Aho, akachungula miryuungu yaavo sa vadahe kutaanga Masáare ˆYari Mpeho.
46 Akavasea, “Ayo noo yaandikwa, Masía turikiriwa ari na siku ya katatu fufuka ari fuma inkwyii.
47 Kei kwa irina raachwe, vaantu va isi joosi kwaandira Yerusaléemu variyurirwa vari vavalanduke fuma uvii waavo, na vasewe uvi waavo wasírire.
48 Nyuunyu noo mashahíidi va aya masáare.
49 Laangi! Niini mutuma ndiri kuri nyuunyu Mutima Muuja Taáta waani ˆajáa iichuunga kuvaretera ari. Haaha, ikali aha Yerusaléemu fuuru mpiindi ˆmuri heewa ngururu fuma kurumwii.”

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii
(Maáriki 16:19-20; Miirimo ya Vatumwi 1:9-11)

50 Mpiindi kiduudi, Yéesu akavasumula na weerwii ya múuji fuuru iturii ra Besanía. Akiinurirya mikono yaachwe, akavatalarya.
51 Mpiindi ˆavatalaryáa, akavareka, maa akasumulwa na kurumwii.
52 Aho, vakamwiinamira, maa vakahinduka na Yerusaléemu kunu vavyeéndire munumuunu.
53 Siku joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijuva, kunu voomuduumba Muluungu.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Yooháani

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yooháani umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu. Yooháani aandika kitáabu iki, Kitáabu cha Wiivariyuli na baruwa itatu, 1 Yooháani, 2 Yooháani, na 3 Yooháani. ˆVyeene vyoónekanaa, Yooháani aandika kitáabu iki mwaaka 90 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Kitáabwii iki, Yooháani aluuswa ja mupooji ˆajáa eendwa ni Yéesu (13:23; 19:26; 21:20).

Kiintu kikuulu ˆchabweeyya Yooháani aandike kitáabu iki, ni kuluusa masáare makuulu ˆyari foo Yéesu ˆatumama na ukiindya ˆavaheera. Aya yoonekya kimuviri, Yéesu ni muuntu kikomi ajáa, na kei yeeye ni Muluungu kikomi.

Kitáabwii iki, Yooháani aanda ko lumirirya, Yéesu noo Isáare ra Muluungu (1:1) na ni muumbi wa viintu vyoosi hamwi na Muluungu (1:3). Kei asea, yeeye ni Muríisi Muuja ˆatoola nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe (10:14-15). Na yeeye Yéesu noo Masía valáali na mutwe ˆvalaaláa na mutwe (6:14; 7:40-41).

Súurii ya 13-17, Yéesu aluusa kweenda kwaachwe kwa vapooji vaachwe, na kwa vaantu voosi ˆvamuruma mpiindi joosi, na avawyiira masáare yo vafafya mitima. Yooháani amarikirirya kitáabu iki, ko vaa isimwi ra Yéesu kuheewa irya ro ning'iniwa musaláabii fuuru akwye, kufufuka kwa Yéesu, na ˆvyeene Yéesu avafumira vapooji vaachwe.

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu ni Muluungu *1:1-14*
Murimo wa Yéesu de atamanye na Galiláaya *1:15–4:54*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya na ukiikani ˆalumana nowo uko Yerusaléemu *5:1–10:42*
Kufufulwa kwa Lasáaro *11:1-57*
Kukimikiririwa kwa Murimo wa Yéesu *12:1–13:38*
Ukiindya wo kiimikirirya wa Yéesu *14:1–17:26*
Kukwya na kufufuka kwa Yéesu *18:1–20:10*
Kuvafumira vaantu Yéesu ˆakafufuke *20:11–21:25*

Isáare Aava Muuntu

1 Aho ncholo, kujáa kwatiite Isáare. Ne Isáare ni na Muluungu ajáa, na yeeye Isáare ni Muluungu.

2 Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáa na Muluungu.

3 Viintu vyoosi vijáa vyuumbwa kwa njira ya uwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi ˆchuumbwa baa tweera kwa Isáare tuku.

4 Kuri yeeye uwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasu yoosi, na iyo nkaasu noo yaava kiweeru cha vaantu.

5 Ikyo kiweeru, chiiyéreryaa kilwiiryii, na kilwiirya si chadáhaa kusiinda tuku.

6 Muuntu umwi ajáa uuja. Uwo muuntu ajáa atumwa ni Muluungu. Irina raachwe noo Yooháani aséwaa.

7 Yooháani ajáa ʉʉja jo koonekya ɨkyo kɨweerʉ, na ko tweera koonekya kwaachwe, vaantʉ voosi vadahe ruma.
8 Yooháani sɨ ajáa ɨkyo kɨweerʉ tʉkʉ, maa kaa, yeeye ʉʉja jo voonekya vaantʉ ˆvyeene ɨkyo kɨweerʉ kɨrɨ.
9 Ɨkyo kɨweerʉ cha kɨkomi, ˆkɨmárɨkɨraa kɨra mʉʉntʉ, chavijáa chookʉʉja na kʉrɨ weerʉ.
10 Ʉhʉ Isáare ajáa amwaarɨ kʉrɨ ɨhɨ weerʉ. Na baa neembe weerʉ yʉʉmbwa nɨ Mʉlʉʉngʉ ko tweera yeeye, weerʉ sɨ yamʉtaanga tʉkʉ.
11 Yeeye ʉʉja kwa vaantʉ vaachwe, novo sɨ vamʉhokera tʉkʉ.
12 Maa kaa, vara voosi ˆvamʉhokera na ˆvamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Mʉlʉʉngʉ.
13 Ava sɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ ˆvavyaalwa kwa ufumo wa wʉʉntʉ tʉkʉ, au sɨ ko kiiseeserera kwa mʉʉntʉ mʉlʉme na mʉʉntʉ muki tʉkʉ, au kwa kʉsaaka kwa mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, kwa uvyaalo ˆufúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.
14 Haaha ʉwo Isáare aava mʉʉntʉ, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke ˆafuma kwa Taáta, amema nduwo na kɨmáárɨ.
15 Yooháani oonekya kɨmáárɨ cha masáare ya ʉwo. Alʉʉsa kwa sawúti nkʉʉlʉ yoosea, “Ʉhʉ noo ʉra ˆnavawyɨɨra nkavasea, ‘Amwaarɨ yookʉʉja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mʉkʉʉlʉ kʉʉndookya, yeeye ajáa amwaarɨ nɨɨnɨ sɨ nɨnavyaalwa.’ ”
16 Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ˆjiri foo mʉnʉmʉʉnʉ.
17 Mʉlʉʉngʉ atoola Miiro kwa mʉkono wa Músa, maa kaa, nduwo na kɨmáárɨ vyʉʉja ko tweera YésuKirisitʉ.
18 Kusiina mʉʉntʉ yoyoosi ˆamoona Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ yoyoosi tʉkʉ. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ, na yeeye nɨ hamwɨ arɨ na Taáta, yeeye noo atʉkʉnʉkʉrɨra Mʉlʉʉngʉ.

Koonekya Kɨkomi kwa Yooháani Mʉbatisáaji (Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Lʉ́ka 3:1-18)

19 Sikʉ ɨmwɨ, vakʉ́ʉ́lʉ va Vayahúudi vajáa vatʉma veeneɨsɨ va Ijʉva na Valáawi fuma Yerusaléemu, vadome na kwa Yooháani vamuurye oonekye yeeye nɨ ani. Na ʉkʉ noo kwiiyoonekya kwaachwe.
20 Yooháani alʉʉsa baa siita tʉkʉ, yoosea, “Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ Masía tʉkʉ.”
21 Vakamuurya voosea, “Ha weewe ʉrɨ ani? Eri, weewe ʉrɨ Elíamʉláali na mʉtwe wʉʉ?”✡ Yooháani akavasea, “Tʉkʉ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ Elía tʉkʉ.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ʉra mʉláali na mʉtwe wʉʉ?” Yooháani akavasea, “Tʉkʉ.”
22 Aho, maa vakamʉsea, “Haaha tʉwyɨɨre weewe ʉrɨ ani, sa tʉvatwaarɨre mʉlomo vara ˆvatutúmire. Ha weewe nɨ jool wiiséaa?”
23 Maa Yooháani akavasea, “Nɨɨnɨ noo ʉra ˆalʉʉswa nɨ Isáaya mʉláali na mʉtwe yoosea, ‘Nɨɨnɨ nɨ sawúti ya mʉʉntʉ ˆyookaanɨrɨra vikʉlʉkʉʉlʉ ɨsɨ ya ibaláángwii, “Wololi njɨra ya IJʉVA.” ’ ”✡
24 Na avo vaantʉ vajáa vatúmirwe fuma kwa Mafarisáayo.
25 Aho, vakamuurya, “Koonɨ weewe sɨ ʉrɨ Masía, au Elía au ʉra mʉláali na mʉtwe, haaha sa che woobatisa?”
26 Yooháani akavasea, “Nɨɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa, katɨ na katɨ yaanyu amwaarɨ sɨ mʉmʉmányire.

✡ **1:21** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 18:15-22. ✡ **1:23** Laanga Isáaya 40:3.

27 Ʉwo noo ʉra ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ. Ʉwo nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kʉtʉmama mʉrɨmo wa mʉtʉ́mwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tʉkʉ."
28 Masáare aya yoosi yafʉmɨra ʉko múujii wa Besanía, fɨrɨro ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani, kʉʉntʉ Yoohá ani ˆabatisáa.

Yéesu noo Mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mʉlʉʉngʉ

29 Lomʉtóondo yaachwe, Yoohá ani akamoona Yéesu yookʉʉja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantʉ, "Ʉhʉ noo mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye noo ˆyooseyya ʉvɨ wa weerʉ!✡
30 Ʉhʉ noo ʉra ˆnavawyɨɨra masáare yaachwe ˆnkavasee, 'Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mʉkʉʉlʉ kʉʉndookya, yeeye ajáa amwaarɨ nɨɨnɨ sɨ nɨnavyaalwa.'
31 Nɨɨnɨ mweeneevyo sɨ nɨjáa namʉmányire tʉkʉ, maa kaa, nʉʉja noobatisa vaantʉ na maaji sa vaantʉ va Isiraéeli vamʉtaange."
32 Aho, maa Yoohá ani akoonekya masáare ya ɨkɨ kɨkomi yoosea, "Namoona Mʉtɨma Mʉʉja yookiima fuma kurumwii ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe.
33 Nɨɨnɨ sɨ namʉtaanga tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆaantʉma mbatise na maaji, yeeye aansea, 'Mʉʉntʉ ʉra ˆʉrɨ koona Mʉtɨma Mʉʉja yookiima fuma kurumwii noo kiikala mweeri yaachwe, ʉwo noo ˆɨɨndoobatisa kwa Mʉtɨma Mʉʉja.'
34 Nɨɨnɨ mweeneevyo noona isáare ɨrɨ, na nɨ lʉʉsa niise kɨkomi, ʉhʉ noo Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ."

Vapooji va Ncholo va Yéesu

35 Lomʉtóondo yaachwe, Yoohá ani Mʉbatisáaji ajáa amwaarɨ aho haantʉ, hamwɨ na vavɨrɨ va vapooji vaachwe kei.
36 ˆAkamoone Yéesu yoolooka na aho, maa akasea, "Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mʉlʉʉngʉ!"
37 Vara vapooji vavɨrɨ ˆvakateere Yoohá ani Mʉbatisáaji yoosea jeyyo, vakamutuuba Yéesu.
38 Yéesu akiilorera, ˆakavoone voomutuuba, maa akavuurya, "Nɨ che moosaakɨra?" Maa vakamʉsea, "Ráabi," noo kʉsea, Mukiindya, "Nɨ hai ˆwiíkalaa?"
39 Yéesu akavasea, "Yeendi, na nyuunyu kʉhoona mʉrɨ." Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yéesu, vakoona haantʉ ˆiikaláa. Sikʉ ɨra vakava ne. Jijáa nɨ mpɨɨndɨ ja kyʉʉlwa.
40 Anderéa mwaanaavo na Simóoni Peéteri, nɨ ʉmwɨ wa vara vavɨrɨ ˆvajáa vateera vira Yoohá ani ˆajáa alúusire, ne akamutuuba Yéesu.
41 Kɨɨntʉ cha ncholo ˆatʉmama Anderéa, nɨ kʉmʉloonda Simóoni mwaanaavo, akamʉsea, "Tamwɨíne Masía," noo kʉsea Kirisitʉ.
42 Aho, Anderéa akamʉtwaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamʉlaanga Simóoni, maa akamʉsea, "Weewe Simóoni mwaana wa Yoohá ani, maa kaa, kwaandɨra haaha nɨ Kéefa* ʉkaánɨrɨrwaa." Irina ɨrɨ na Kɨgiríki nɨ Peéteri.

Yéesu Yoovaanɨrɨra Vala Filípi na Nasaniéeli

43 Lomʉtóondo yaachwe, Yéesu akalamʉla kʉdoma na ɨsɨ ya Galiláaya. Akamʉshaana Filípi, maa akamʉsea, "Ntuuba."

✡ **1:29** Laanga Ufumo 12:21-28. * **1:42** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨngɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi.

44 Filípi ni muuntu fuma múuji wa Besaída ajáa, múuji haantu Anderéa na
Peéteri ^vafuma.
45 Filípi ne akamushaana Nasaniéeli, na akamusea, “Tamwiíne ura Músa
^aandika masáare yaachwe Kitáabwii cha Miiro, na uwo baa valáali na mutwe
^vaandika masáare yaachwe noo kusea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa
Yooséefu.”
46 Aho, maa Nasaniéeli akamuurya, “Eri, kwatiite kiintu kiija ^kiri fuma
iturii ra Nasaréeti wuu?” Filípi akamusea, “Yeenda ji woone.”
47 Kamusaambo, Yéesu ^akamoone Nasaniéeli yookuuja, maa akaluusa sáare
ja Nasaniéeli yoosea, “Laangi, uhu ni Mwiisiraéeli wa kikomi, asiina uvaangu
isii yaachwe tuku.”
48 Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Jooli wuuntáangire?” Yéesu akamusea, “Baa
Filípi viintu ^aari akaari kwaanirira, niini naari nakwiíne wiikyíire nchinii ya
musaambu.”
49 Nasaniéeli akamusea, “Mukiindya, weewe ni Mwaana wa Muluungu!
Weewe ni Mutemi wa Isiraéeli!”
50 Yéesu akamusea, “Weewe warúmire sa viintu ^nakuséire, nakwiíne viintu
^waari ukaari wiikyíire nchinii ya musaambu. Koona uri masáare makuulu
kulookya ayo.”
51 Yéesu akasea, “Kimaari kaa noovawyiira, koona muri kurumu
koochunguluka, na mirimu ya Muluungu yookaambuka no kiima mweeri
ya Mwaana wa Muuntu.”

2

Ngovi ya Ilóola Múujii wa Káana

1 Siku ya katatu, kujáa kwatiite ngovi ya ilóola múujii wa Káana ^uri isi ya
Galiláaya. Aho ngovii, íyo waala Yéesu ajáa amwaari.
2 Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii.
3 Diváai ^ikasire, íyo waavo akamusea Yéesu, “Vasírirwe ni diváai.”
4 Yéesu akamusea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyiira ayo? Mpiindi
yaani yo tumama si inafika tuku.”
5 Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatumami va aho ngovii, “Chochoosi
^ari vasea, kitumami.”
6 Aho, kujáa kwatiite suviya musasatu ja mawye ^yasongolwa. Ijo suviya,
jiingiraa ja madúumu yasaano au musasatu. Jijáa javíikirwe aho, so vikira
maaji yo seyyirya njeo, ja ^vyeene tuuva ja Vayahúudi jaluusa.
7 Yéesu akavasea vara vatumami, “Memyi ijo suviya maaji.” Avo vatumami
vakamemya ijo suviya fuuru ukeenkii.
8 Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, mumutwaarire
mwiimiriri wa ihi ngovi.” Vatumami vakataha, maa vakamutwaarira.
9 Mwiimiriri ^akasaire yara maaji, kumba yaválandukire yakava diváai.
Uwo mwiimiriri si ataanga iyo diváai ni hai ^ijáa ifúmire tuku. Maa kaa,
vara vatumami ^vajáa vatáire, vajáa vatáangire. Aho, ura mwiimiriri
akamwaanirira mweenengovi,
10 maa akamusea, “Kira muuntu alóongoryaa ta ira diváai ^yaboohabooha,
na vaantu ^vari kiikuta de akareeta ira iri ferefere. Maa kaa, weewe
wachíhiirye diváai ^yabooha fuuru haaha.”
11 Ihi noo isháara ya ncholo Yéesu ^abweeyya uko múujii wa Káana ^uri isi ya
Galiláaya. Jeyyo, Yéesu akoonekya nkongojima yaachwe, na vapooji vaachwe
vakamuruma.

Yésu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-13; Maáriki 11:15-17; Lúka 19:45-46)

12 Ayo ˆyakalooke, Yésu, íyo waavo, vandu vaachwe na vapooji vaachwe vakagirita na múujii wa Kaperenáumu. Uko vakiikala siku inke.
13 Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ijáa yaséngeriire, Yésu akaambuka na múujii wa Yerusaléemu.
14 Uko, akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva, akavashaana vantu voovaa iyoombe ng'oombe, muundi na njiva. Na viingi vajáa viíkyiire méesii, vookaasakan'ya mpía.
15 Yésu akaluka murésa wa ludihi, akavakibirya voosi fuma waámii ya Kaaya Njija, hamwi na muundi na ng'oombe jaavo. Akakundula méesa ja vara ˆvaasakan'yáa mpía na akamyaaha mpía jaavo.
16 Aho, Yésu akavasea vara ˆvaváa iyoombe njiva, "Seyyi njiva jaanyu aha! Kiibweeyyi nyuumba ya Taáta waani ja haantu ho vaira iyoombe viintu tuku."
17 Vapooji vaachwe vakakumbukira Masáare ˆYari Mpeho ja ˆvyeene yaluusa, "Kweenda kwaani nyuumba yaako, kuunjulaa kuri."✡
18 Vamwi va Vayahúudi vakamuurya, "Ni ishára che uri tulaira sa woonekye kikomi utiite wiimiriri wo tumama aya?"
19 Yésu akavasea, "Vai ihi Kaaya Njija, na niini kiijeenga ndiri kwa siku itatu."
20 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Ihi Kaaya Njija yajeengwa kwa myaaka makumi yani na musasatu (46). Ati, weewe kiijeenga uri kwa siku itatu?"
21 Maa kaa, kaaya Yésu ˆaluusáa ni muviri waachwe.
22 ˆAkafufuke, vapooji vaachwe vakakumbukira yara ˆajáa aluusa. Aho, vakaruma Masáare ˆYari Mpeho na yara masáare ˆajáa aluusa Yésu.

Yésu Amányire ˆYari Mitimii ya Vaantu

23 Mpiindi Yésu ˆajáa Yerusaléemu ngovii ya Paásika, vaantu ˆvari foo ˆvakoone isháara na myuujíisa ˆabweeyyáa, maa vakamuruma.
24 Maa kaa, Yésu si iiviikya kwa vaantu tuku, sa amányire yoosi ˆyari mutimii wa muuntu.
25 Yeeye si ajáa mpaka oonekiwe vira ˆvyeene vaantu vari tuku, sa yeeye ajáa amányire yoosi ˆyari mutimii wa muuntu.

3

Yésu na Nikodéemu

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi wa mpuka ya Mafarisáayo, irina raachwe Nikodéemu. Yeeye ni umwi wa vakúúlu va Vayahúudi ajáa.
2 Siku imwi nuuchiku, Nikodéemu akadoma na kuri Yésu, maa akamusea, "Mukiindya, tamányire weewe watumwa ni Muluungu, sa kusiina muuntu ˆari daha tumama isháara na myuujíisa ihi ˆwootumama tuku, kooni Muluungu si ari ne."
3 Yésu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ˆari koona Utemi wa Muluungu tuku kooni si avyíirwe lwa kaviri."✡
4 Nikodéemu akamuurya, "Jooli muuntu ari daha vyaalwa lwa kaviri na kunu avíire moosi? Si viri dahika tuku ahinduke na indii ya íyo waavo, sa avyaalwe kei."
5 Yésu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ˆari kiingira Utemii wa Muluungu tuku, kooni si avyíirwe kwa maaji na kwa Mutima Muuja.

✡ **2:17** Laanga Sabúuri 69:9. ✡ **3:3** Laanga Yooháani 1:13.

6 Mɯɯntɯ avyáalwaa kimɯvirɨ kwa taáta na íyo waavo, maa kaa, mɯtima mufya wavyáalwaa kwa Mɯtima Mɯɯja.
7 Hwaalala tɯkɯ sa viintɯ ˆnookɯsea, nɨ mpaka uvyaalwe lwa kavɨrɨ.
8 Mpeho yafwɨ́raa na kɯɯntɯ ˆyoosaaka. Teera ɯrɨ viintɯ ˆyoofwɨ́ra, maa kaa, sɨ ɯrɨ taanga kɯɯntɯ ˆyoofuma na kɯɯntɯ ˆyoodoma tɯkɯ. Noo ˆvyeene viri kwa kira mɯɯntɯ ˆavyaalwa nɨ Mɯtima Mɯɯja.”
9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yéesu, “Aya masáare joolɨ yarɨ dahɨka?”
10 Yéesu akamɯsea, “Weewe ɯrɨ mukiindya ˆɯnyémiwaa maatɯkɯ vii kɯrɨ ɨhɨ ɨsɨ ya Isiraéeli, joolɨ sɨ ɯmányire masáare aya?
11 Kimaarɨ kaa nookuwyɨ́ra, suusu toolɯɯsa yara ˆtɯyamányire na tookoonekya kimáárɨ cha yara ˆtoona. Maa kaa, nyuunyu sɨ mooruma kira ˆtookoonekya tɯkɯ.
12 Navawyɨ́rɨ́re viintɯ ˆvitúmamwaa aha weerwii, maa kaa, nyuunyu sɨ mooruma tɯkɯ. Haaha joolɨ mɯrɨ kuunduma koonɨ navawyɨ́rɨ́re viintɯ ˆvitúmamwaa kurumwii?
13 Kusiina mɯɯntɯ ˆaambɯka na kurumwii tɯkɯ. Nɨ Mwaana wa Mɯɯntɯ vii, yeeye akiima fuma kurumwii.
14 Ja ˆvyeene Músa ajáa iinurirya ɨra njoka ya chɯúma cha sháaba kɯra ɨsɨ ya ibaláángwii,✡ viivyo nɨ mpaka Mwaana wa Mɯɯntɯ iinuririwe na mweeri,
15 sa kira mɯɯntɯ ˆarɨ muruma, ave na nkaasɯ ya sikɯ ˆjisiina ɯhero.
16 Sa viintɯ Mɯlɯɯngɯ ˆeenda weerɯ mɯnɯmɯɯnɯ, amɯtoola Mwaana waachwe wa mpeke Yéesu, na kira mɯɯntɯ ˆarɨ muruma Yéesu sɨ arɨ malwa tɯkɯ, maa kaa, kɯva arɨ na nkaasɯ ya sikɯ ˆjisiina ɯhero.
17 Mɯlɯɯngɯ sɨ amɯtɯma Mwaana waachwe sa jɨ alɯɯse irya kwa weerɯ tɯkɯ, maa kaa, ko tweera yeeye weerɯ ɨlamuririwe.
18 Yoyoosi ˆamuruma Mwaana sɨ arɨ heewa irya tɯkɯ. Maa kaa, ɯra sɨ ˆamuruma ahɯmɯla heewa irya, sa asiita kumuruma Mwaana wa mpeke wa Mɯlɯɯngɯ.
19 Na ɯhɯ noo ɯlamu, kɨweerɯ chɯɯja kɯrɨ weerɯ, kɨrɨ vyoova jeyyo,✡ vaantɯ veenda kilwiirya, kɯlookya kɨweerɯ, sa nteendo jaavo nɨ mbɨ.
20 Kira mɯɯntɯ ˆatúmamaa ɯvɨ, asɯɯla kɨweerɯ. Sɨ asáakaa kɯɯja na kɨweerwii tɯkɯ, sa nteendo jaachwe mbɨ jo taangwa jiri.
21 Maa kaa, ɯra ˆakwáatyaa kimáárɨ, ɯɯja na kɨweerwii, sa masáare yaachwe yataangɨkane ˆyatúmwamwaa kwa ngururu ja Mɯlɯɯngɯ.”

Masáare ya Yooháani Mɯbatisáaji Kɯrɨ Yéesu

22 Aya ˆyakalooke, Yéesu na vapooji vaachwe vakatamanya fɯɯrɯ ɨsɨ ya Yudéea. Novo vakiikala ɯko kwa mpɨɨndɨ sa vabatisáa vaantɯ.
23 Yooháani ne abatisáa vaantɯ ɯko iturii ra Ainóoni, ˆrɨrɨ heehi na múuji wa Saléemu, sa ɯko kɯjáa kwatɨɨte maaji ˆyarɨ foo. Vaantɯ vɯɯjáa na kwaachwe, sa avabatise.
24 Mpɨɨndɨ ijo, Yooháani ajáa akaarɨ sɨ anavɨɨkwa mɯnyololwii tɯkɯ.
25 Sikɯ ɨmwɨ, vapooji va Yooháani vajáa vaanda kiiruta ndihi na Mɯyahúudi ɯmwɨ. Kɨintɯ ˆviirɯtɨráa ndihi, nɨ tɯɯva jo kijirɯla.
26 Vakatamanya na kwa Yooháani, maa vakamɯsea, “Mukiindya, mɯkɯmbɯkira wiise ɯra mɯɯntɯ ˆajáa hamwɨ na weewe fɨrɨro ya lɯɯjɨ lwa Yorodáani, ɯra ˆwatoonekya masáare yaachwe ya kɨkomi. Haaha yoobatisa, na kira mɯɯntɯ yoodoma na kwaachwe.”

✡ **3:14** Laanga Ʊvalo 21:4-9. ✡ **3:19** Laanga Yooháani 1:4-5.

27 Yoohá̱ani akavasea, “Kusiina mu̱untu̱ ari̱ ˆturya ki̱intu̱ chochoosi tu̱ku̱, koon ̱i̱ Mu̱lu̱ungu̱ si̱ amu̱hi̱ire kurumwii.
28 Nyuunyu veeneevyo daha mu̱ri̱ koonekya ki̱maari̱, ni̱i̱ni̱ navawyi̱ira, ‘Ni̱i̱ni̱ si̱ ndi̱ri̱ Masía tu̱ku̱, maa kaa, natu̱mwa sa ni̱mu̱longorere.’
29 Mu̱untu̱ muki ˆalóorirwe, ni̱ wa mu̱lu̱me waachwe. Maa kaa, mu̱untu̱ mu̱lu̱me ki̱jeengi u̱ra ˆí̱maa ivarwii ra mu̱lóoli de i̱ndooteera ki̱ra mu̱lóoli ˆyoolu̱u̱sa, avyeéndaa maatu̱ku̱ vii ˆari̱ teera sawúti ya mu̱lóoli. Sa i̱ki̱, ku̱vyeenda kwaani̱ kwakíimi̱ine.
30 Yoosaakwa yeeye ave mu̱ku̱ulu̱ ku̱lookya, na ni̱i̱ni̱ ni̱ve muduudiduudi.”
31 Yeeye ˆafuma mweeri, ni̱ mweeri ari̱ ya vaantu̱ voosi. Mu̱untu̱ yoyoosi ˆafuma ku̱ri̱ weeru̱, ni̱ wa weeru̱, na masáare ˆalúusaa ni̱ ya weeru̱. Maa kaa, u̱ra ˆafuma kurumwii, ni̱ mweeri ya vaantu̱ voosi ari̱.
32 Yeeye oónekyaa yara ˆoona na ˆayateera, maa kaa, kusiina mu̱untu̱ ˆyooruma ki̱ra ˆyookoonekya tu̱ku̱.
33 U̱ra ˆyooruma ayo masáare ˆyoolu̱u̱sa, koonekya iise ki̱weerwii Mu̱lu̱ungu̱ ni̱ ki̱komi.
34 Yeeye atu̱mwa ni̱ Mu̱lu̱ungu̱. Alúusaa masáare ya Mu̱lu̱ungu̱, sa Mu̱lu̱ungu̱ amu̱heera Mu̱tima Mu̱uja baa yeren’ya tu̱ku̱.
35 Taáta amweenda Mwaana, na avi̱i̱ka viintu̱ vyoosi mi̱konwii yaachwe.
36 Mu̱untu̱ yoyoosi ˆamuruma Mwaana wa Mu̱lu̱ungu̱, ati̱i̱te nkaasu̱ ya siku̱ ˆjisiina u̱hero. Maa kaa, mu̱untu̱ yoyoosi u̱ra ˆamusíitaa Mwaana, u̱wo asiina nkaasu̱ ya siku̱ ˆjisiina u̱hero tu̱ku̱, ku̱ri̱ yeeye nkalari ya Mu̱lu̱ungu̱ chaala i̱ri̱ ne.

4

Yéesu na Mu̱untu̱ Muki Mu̱samaría

1 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ˆvari̱ foo ku̱lookya va Yoohá̱ani.
2 Maa kaa, ki̱maari̱ Yéesu si̱ abatisáa tu̱ku̱, vapooji vaachwe noo vabatisáa.
3 Yéesu ˆakateere masáare aya, akiinu̱ka fuma Yudéea, akahi̱ndu̱ka na Galiláaya.
4 Haaha, i̱kava ni̱ mpaka atweere na i̱si̱ ya Samaría.
5 U̱ko, akafika múuji u̱mwi̱ wa Samaría ˆusáwaa Sikáari. U̱wo múuji ni̱ heehi u̱jáa na iwu̱nda Yaakúupu ˆajáa amu̱heera Yooséefu mwaana waachwe.✡
6 Aho, ku̱jáa kwati̱i̱te isima Yaakúupu ˆajáa asiimba. Yéesu akiikala mbari̱mbari̱ ya ri̱ra isima, sa ajáa akáti̱i̱re sa lu̱yeendo lu̱li̱hi̱. Mpi̱indi̱ ijo, ni̱ mpi̱indi̱ ja mpoloonge jijáa.
7 Aho, aku̱u̱ja mu̱untu̱ muki u̱mwi̱ Mu̱samaría noo taha maaji. Yéesu akamu̱sea, “Nooloomba maaji yo nywa.”
8 Mpi̱indi̱ ijo, vapooji vaachwe vajáa vatámiinye na múujii no wu̱la chóorya.
9 U̱ra mu̱untu̱ muki Mu̱samaría akamu̱sea Yéesu, “Weewe u̱ri̱ Mu̱yahúudi na ni̱i̱ni̱ ndi̱ri̱ Mu̱samaría. Haaha jooli u̱ri̱ ku̱unoomba ni̱i̱ni̱ maaji yo nywa?” U̱wo mu̱untu̱ muki alu̱u̱sa jeyyo, sa Vayahúudi na Vasamaría si̱ vasaangi̱ri̱ráa tu̱ku̱.
10 Yéesu akamu̱sea, “Ngaari̱ wootaanga ki̱lungu̱lungu̱ cha Mu̱lu̱ungu̱, na ni̱ ani ˆyooku̱loomba maaji yo nywa, ngaari̱ wu̱unóombire, naani̱ ngaari̱ naku̱hí̱ire maaji ya nkaasu̱.”
11 U̱ra mu̱untu̱ muki akamu̱sea Yéesu, “Aai̱, weewe usiina ki̱intu̱ cho tahi̱ri̱ra maaji tu̱ku̱ na i̱ri̱ isima ni̱ ilííhi̱. Ayo maaji ya nkaasu̱ hai u̱ri̱ yaturirya?

✡ **4:5** Laanga Ncholo 48:21-22.

12 Eri, weewe ɯrɨ mɯkɯɯlɯ kɯlookya baaba wiitɯ Yaakúupu wɯɯ? Yeeye atɯheera isima ɨrɨ. Isima ɨrɨ noo ˆanywijáa maaji yaachwe, yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe.”
13 Yéesu akamɯsea, “Kɨra mɯɯntɯ ˆanywíjaa maaji ya isima ɨrɨ, oónaa nyóota kei.
14 Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ kɯnywa maaji ˆndɨrɨ mɯheera nɨɨnɨ, sɨ arɨ koona nyóota kei vii kaa tɯkɯ. Maaji ˆndɨrɨ mɯheera, kɯrɨ yeeye kɯva yarɨ nchóonko sɨ ˆyɯúmaa ya maaji ya nkaasɯ ya sikɯ ˆjisiina ɯhero.”✡
15 Ura mɯɯntɯ muki akamɯsea Yéesu, “Aaɨ taáta, kalaama mpeera ayo maaji ndɨɨre koona nyóota kei, na ndeke kɯɯja noo taha maaji aha isimii!”
16 Yéesu akamɯsea, “Tamanya ɯkamwaanɨrɨre mɯlɯme waako wɯɯje ne na aha.”
17 Ura mɯɯntɯ muki akamɯsea, “Nsiina mɯlɯme tɯkɯ.” Yéesu akamɯsea, “Ulúusire kɨmáárɨ, usiina mɯlɯme tɯkɯ!
18 Sa waava na valɯme vasaano na ɯhɯ ˆurɨ ne haaha, sɨ mɯlɯme waako tɯkɯ. Ulúusire kɨmáárɨ.”
19 Ura mɯɯntɯ muki akamɯsea, “Aaɨ, nookoona weewe ɯrɨ mɯláali na mɯtwe!
20 Vala baaba wiitɯ vamwiinamɨráa Mɯlɯɯngɯ ncholwii ya ɯlɯ lɯɯlɯ. Maa kaa, nyuunyu Vayahúudi mɯndoosea, nɨ ɯko Yerusaléemu vii noo haantɯ ho mwiinamɨra Mɯlɯɯngɯ.”✡
21 Aho, Yéesu akamɯsea ɯra mɯɯntɯ muki, “Maáma, nduma nɨɨnɨ. Mpɨɨndɨ kɯɯja jiri, sɨ mɯkamwiinamɨraa Mɯlɯɯngɯ Taáta mweeri ya ɯlɯ lɯɯlɯ tɯkɯ, baa kɯra Yerusaléemu tɯkɯ.
22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiínamɨraa ɯra sɨ ˆmwamɯmányire. Suusu Vayahúudi tamwiínamɨraa Mɯlɯɯngɯ ˆtamɯmányire, sa ɯlamuriri nɨ kwa Vayahúudi woofuma.✡
23 Maa kaa, mpɨɨndɨ kɯɯja jiise, na kɨkomi jafíkire. Vaantɯ ˆvasáakaa mwiinamɨra Mɯlɯɯngɯ Taáta kɨmaarɨ, mwiinamɨra varɨ Taáta kwa kɨmáárɨ na kwa mɯtɨma. Vaantɯ ˆvamwiínamɨraa jeyyo noo Taáta yoosaaka.
24 Mɯlɯɯngɯ nɨ Mɯtɨma, na voosi ˆvamwiínamɨraa, nɨ mpaka vamwiinamɨre kwa mɯtɨma na kɨkomi.”
25 Ura mɯɯntɯ muki akamɯsea Yéesu, “Namányire kɯɯja iise Masía ˆaséwaa Kirisitɯ. Na ˆarɨ kɯɯja, tɯvariyɯrɨra arɨ masáare yoosi.”
26 Yéesu akamɯsea ɯra mɯɯntɯ muki, “Nɨɨnɨ noolɯɯsɨka na weewe, noo yeeye.”
27 Aho, vapooji vaachwe vakahɨndɯka. Vakahwaalala maatɯkɯ kɯshaana Yéesu yoolɯɯsɨka na mɯɯntɯ muki. Maa kaa, kusiina mɯɯntɯ ˆuurya, “Che woosaaka kwaachwe?” tɯkɯ, au “Sa che woolɯɯsɨka ne?” tɯkɯ.
28 Ura mɯɯntɯ muki akareka sɯvɨya yaachwe hara isimii, akahɨndɯka na múujii. Uko akavasea vaantɯ,
29 “Hendi mɯkamoone mɯɯntɯ ˆaangwyíɨrɨire masáare yoosi ˆnawaayya tɯmama! Eri, ifaanaa ɨkava ɯhɯ noo Masía wɯɯ?”
30 Vaantɯ vakafuma múujii mayɨɨmbɨ na mayɨɨmbɨ, vakava voodoma na kɯɯntɯ Yéesu ˆajáa.
31 De vaantɯ vafike, vapooji vaachwe vajáa vamɯloomba voosea, “Mukiindya, hoonɨ irya chóorya.”
32 Maa kaa, yeeye akavasea, “Nɨɨnɨ natɨɨte chóorya ˆcheene nyuunyu sɨ mɯkɨmányire.”

✡ **4:14** Laanga Isáaya 58:11. ✡ **4:20** Laanga Nkɯmbɯkɨra ya Miiro 11:29; 2 Masáare ya Mpɨɨndɨ 6:6.
✡ **4:22** Laanga Ncholo 12:3.

33 Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, “Eri, kwatiite muuntu ˆamuréetire chóorya viintu ˆtwaari tusiina wuu?”
34 Yéesu akavasea, “Chóorya chaani ni kutumama kira Mulúungu ˆeenda, yeeye aantuma nkiimikirirye murimo waachwe.
35 Eri, nyuunyu si moosea, ‘Ikaari myeeri ine vii, kuchwa turi!’ Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, laangi ˆvyeene mawunda yari. Viintu vyo chwa vyahúmwiire, ni vyo chwa vii!
36 Muchwi ahúmwiire hokera musáala waachwe, na ni saankan’ya iise viryo, sa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Aho, ura ˆahaanda na ura ˆaachwa vyeenda vari.
37 Jeyyo ira mpíri ˆyasea, ‘Umwi aháandaa na wiingi achwíjaa,’ ni ya kikomi.
38 Navatuma mukachwe viintu si ˆmwafumira irutira. Vaantu viingi vatumama murimo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kunáálo ya uturikiri waavo.”

Vasamaría ˆVari Foo Voomuruma Yéesu

39 Vasamaría ˆvari foo va uwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yéesu, sa vajáa vateera ˆvyeene ura muuntu muki ajáa oonekya kikomi yoosea, “Muuntu uhu aangwyíiriire yoosi ˆmeene nawaayya tumama.”
40 Aho, vara Vasamaría ˆvakafike kuri Yéesu, vakamukalaamya achaale aho meevo, ne akiikala novo kwa siku iviri.
41 Vasamaría ˆvari foo vakamuruma sa yara ˆmeene aluusáa.
42 Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamurúmire muuntu uhu, si sa masáare yaako vii ˆutuwyíiriire tuku, suusu veeneevyo tatéiire ˆcheene yooluusa. Kei tatáangire kikomi muuntu uhu ni Mulamuriri wa weeru.”

Yéesu Yoomuhorya Mwaana wa Mukúúlu (Matáayo 8:5-13; Lúka 7:1-10)

43 Siku iviri ˆjikalooke, Yéesu akiinuka fuma Sikáari akatamanya na isi ya Galiláaya.
44 Na Yéesu ajáa avaséire vapooji vaachwe, “Muláali na mutwe wa Ijuva si anyémiwaa ni vaantu va isi ya yaachwe tuku.”
45 ˆAkafike Galiláaya, vaantu va Galiláaya vakamuteengya vyabooha. Vamuteengya sa mpiindi ˆvajáa uko ngovi ya Paásika kura Yerusaléemu, vajáa voona yoosi ˆmeene Yéesu atumamáa.
46 Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ˆuri isi ya Galiláaya. Aho múujii, noo haantu ˆajáa abweeyya maaji yakava diváai. Uko Kaperenáumu, kujáa kwatiite mukúúlu umwi wa isi. Uwo ajáa na mutavana waachwe mulwíiri.
47 Haaha uwo mukúúlu ˆakateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéea, akatamanya na kuri Yéesu, maa akamukalaamya vatamanyan’ye na Kaperenáumu, sa akamuhorye musinga waachwe ˆajáa alwíire sengerera kukwya.
48 Aho, Yéesu akamusea, “Eri, si muri kuunduma vii tuku kooni si mwiíne isháara na viintu ˆvihwáalaryaa wuu?”
49 Ura mukúúlu akamusea Yéesu, “Aai kalaama, hende tugiritan’ye musinga waani viintu ˆakaari si anaakwya.”
50 Aho, Yéesu akamusea, “Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire.” Ura mukúúlu akaruma masáare ya Yéesu, maa akahinduka na kaayii kwaachwe.
51 Viintu ˆajáa akaari njirii, akalumana na vatumami vaachwe vakamusea, “Musinga ahoriré ndwáala yaachwe.”

52 Jeyyo, akavuurya mpiindi ndwáala yaándire murekera. Vakamusea,
“Niijo, mpiindi ja mpoloonge.”
53 Aho, taáta waala ura musinga akataanga ni mpiindi jijira Yéesu ˆaari
amuseiré, “Mwaana waako ahórire.” Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamu-
ruma Yéesu.
54 Ihi ni isháara ya kaviri ˆng’eene Yéesu atumama, ˆakahindu̱ke na Galiláaya
fuma Yudéea.✡

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi Siku ya Sabáato

1 Ayo ˆyakalooke, kujáa kwatiite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambuka
na Yerusaléemu.
2 Uko Yerusaléemu, kujáa kwatiite mutiryaango uséwaa “Mutiryaango wa
Muundi.”✡ Heehi na uwo mutiryaango, kujáa kwatiite isima na Kieburanía
ˆraséwaa Betisáata. Iro isima, rijáa rariingirirwa ni balása isaano. 3 Aho
balásii, valaaláa valwíiri ˆvari foo, baa ja vahoku, vivete, na vaantu ˆvaakwya
iyandiyandi. [Vawojeráa maaji yatikulwe.
4 Sa kwatiite mpiindi jimwi murimu muuja wa Iju̱va wakiimáa, ukatikula
maaji. Na muuntu ˆajáa wa ncholo kiingira na luujii maaji ˆyakatikulwe,
aholáa ulwíiri waachwe wowoosi ˆajáa nowo.]
5 Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa mulwíiri kwa myaaka makumi
yatatu na inaani (38).
6 Yéesu ˆakamoone alíire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ˆjiri
foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise uhole wuu?”
7 Ura mulwíiri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukirya
luujii mpiindi maaji yatíkwiirwe tuku. Kira ˆndiri saaka kiingira, muuntu
wiingi iingiráa mbere yaani.”
8 Yéesu akamusea, “Inuka, toola ndiri yaako, utamanye.”
9 Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndiri yaachwe, maa akaanda
yeenda. Ayo yafumira siku ya Sabáato.
10 Sa jeyyo, vakúulu va Vayahúudi ˆvakamoone ura muuntu ˆahóriiwe, maa
vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muuntu kutumama murimo wo
kwiitiika ndiri yaachwe.”
11 Maa kaa, ura muuntu akavasea, “Ura ˆaampóriirye noo aanséire, ‘Inuka,
toola ndiri yaako uyeende.’ ”
12 Vayahúudi vakamusea, “Uwo muuntu ˆakuséire toola ndiri yaako udome,
ni ani?”
13 Maa kaa, ura muuntu si ajáa atáangire ˆmweene amuhóriirye tuku, sa Yéesu
ajáa alóokire kimi, asáangiriire mpukii ya vaantu.
14 Kamusaambo, Yéesu akamushaana ura muuntu Kaayii Njija ya Iju̱va,
maa akamusea, “Laanga, uhóriiwe, kari ubweeyye uvi kei tuku, sa luu udiire
lumana na irema ikuulu kulookya iri.”
15 Aho, akatamanya noo vawyiira Vayahúudi, ni Yéesu noo ˆamuhóriirye.

Nkaasu ya Mwaana wa Mulungu

16 Aho, Vayahúudi vakaanda saakira njira yoomulaa Yéesu, sa viintu ajáa
atúmamire masáare ayo siku ya Sabáato.
17 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waani atúmamaa murimo siku joosi baa
reka tuku. Baa niini nootumama viivyo.”

✡ **4:54** Laanga Yoohá̱ani 2:11. ✡ **5:2** Laanga Nehemía 3:1; 12:39.

18 Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakira njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo, si sa viintu ajáa awúnire miiro ya Sabáato vii tuku, maa kaa, sa viintu ajáa aséire Muluungu ni Taáta waachwe. Kwa njira iyo, ajáa iibwéeyyiirye ni ja Muluungu mweeneevyo.✡

Wiimiriri wa Mwaana wa Muluungu

19 Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, "Kimaari kaa noovawyiira, Mwaana si ari tumama isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tuku. Noo ˆchooreka, yeeye atúmamaa kira vii ˆoona Taáta yootumama. Sa kira ˆatúmamaa Taáta, noo Mwaana ˆatúmamaa.

20 Taáta amweenda Mwaana, na noo ˆchooreka amoónekyaa yara ˆatúmamaa yeeye mweeneevyo. Kei, moonekya ari masáare makuulu kulookya aya, na nyuunyu hwaalala muri.

21 Ja ˆvyeene Taáta avafúfulaa vaantu no vaheera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasu vara ˆeendire kuvaheera.

22 Kei, Taáta si amulámuriraa muuntu yoyoosi tuku, maa kaa, murimo woosi wo lamurira, amuheera Mwaana.

23 Abweeyya jeyyo, sa vaantu voosi vamunyemye Mwaana ja ˆvyeene vamunyémyaa Taáta. Muuntu yoyoosi si ˆamunyémyaa Mwaana, uwo si amunyémyaa Taáta tuku. Na Taáta noo amutuma Mwaana.

24 Kimaari kaa noovawyiira, Taáta aantuma. Yoyoosi ˆatéeraa masáare yaani na ˆamurúmaa Taáta, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Uwo si ari heewa irya tuku, yeeye afirira inkwya, akiingira na nkaaswii.

25 Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi kuuja yiise, na mpiindi iyo yafíkire, vaantu ˆvaakwya teera vari Mwaana wa Muluungu yooluusa. Na vara ˆvooteera, kuva vari nkaasu.

26 Ja ˆvyeene Taáta atiite nkaasu yeeye mweeneevyo, viivyo amuheera Mwaana nkaasu isii yaachwe.

27 Kei, amuheera Mwaana wiimiriri wo lamurira vaantu, sa yeeye ni Mwaana wa Muuntu.

28 Kari muhwaalale tuku. Mpiindi kuuja jiri, voosi ˆvari mbiríírii teera vari sawúti yaachwe,

29 na fuma vari mbiríírii. Yoyoosi ˆatumamáa maaja, heewa ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Maa kaa, vara ˆvabweeyyáa uvi, heewa vari irya.

Yéesu Oónekiwaa Yeeye ni Ani

30 Niini si ndiri daha tumama isáare roroosi kwa luviro lwaani tuku. Noolamuriira vaantu ja ˆvyeene Taáta aangwyiira. Na ulamuli waani ni wa uwoloki, sa si nootumama yara ˆnoosaaka niini tuku, kiri vyoova jeyyo, nootumama yara ˆyoosaaka Taáta, yeeye aantuma.

31 Kooni nookiiyonekerya masáare yaani niimweene, kira ˆnookiiyonekerya si cha kimáári tuku.

32 Maa kaa, amwaari wiingi ˆoónekyaa kikomi chaani, na ni kuvawyiira niise, kira ˆyookoonekya chaani ni cha kimáári.

33 Nyuunyu mwatuma vatumwi na kwa Yooháani Mubatisáaji, ne avoonekya kira kimáári.

34 Si nookiilaangya koonekya kwa vaantu tuku, maa kaa, ni kuvawyiira niise masáare aya, sa mulamuririwe.

35 Yooháani Mubatisáaji ajáa ni ja kimuri ˆkimúrikaa kilwiiryii. Nyuunyu mujáa mwacheenda ikyo kimuri, kwa mpiindi nduudi.

✡ **5:18** Laanga Vafilíipi 2:6.

36 Maa kaa, natiite masáare makuulu nookoonekya kulookya ya Yooháani. Sa mirimo ˆnootumama, koonekya yiise Muluungu Taáta noo aantuma.
37 Taáta yeeye mweeneevyo aantuma, oónekiirye kikomi chaani. Maa kaa, nyuunyu si munateera sawúti yaachwe vii tuku, baa kei, si munamoona mpula na miiso tuku.
38 Kei, isáare raachwe si riíkalaa isii yaanyu tuku, sa si mwaandúmaa niini tuku. Niini, natumwa ni Muluungu.
39 Nyuunyu mwasímbulaa Masáare ˆYari Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya muri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Kumba kaa, Masáare ˆYari Mpeho yoónekyaa kikomi mweeri yaani.
40 Nyuunyu moosiita kuuja na kuri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
41 Niini si nooruma kuduumbirirwa ni vaantu tuku.
42 Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Muluungu mitimii yaanyu tuku.
43 Niini nuuja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasíitire kuumpokera. Maa kaa, muuntu wiingi kooni uújire kwa irina raachwe kumuhokera muri.
44 Nyuunyu, mweenda duumbirirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ˆifúmaa kwa Muluungu mweeneevyo tuku. Haaha jooli muri kuunduma?
45 Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakya ndiri kwa Taáta tuku, ˆari vasitaakya, ni Músa nyuunyu ˆmumwiiláangyaa.
46 Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani.
47 Maa kaa, kooni si mooruma ˆmeene aandika Músa, jooli muri ruma ˆcheene nooluusa?”

6

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano (Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:33-44; Lúka 9:12-17)

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi riséwaa iriva ra Tibéria.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viíne myuujíisa ˆmyeene abweeyyáa kwa valwíiri.
3 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Uko vakiikala voosi hamwi.
4 Ngovi ya Vayahúudi ˆiséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire.
5 Yéesu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ˆyookuuja na kwaachwe. Aho, akamuurya Filíipi, “Hai turi wurira mikáate sa ava vaantu voosi varye?”
6 Yéesu aluusa jeyyo yoomuyera Filíipi, sa ajáa amányire ˆcheene ari tumama.
7 Filíipi akamusea, “Aai baa na tuwule mikáate ya mpía ja dináari magana yaviri (200), ava vaantu si vari keenera kwa kira muuntu kupata kiduudi tuku.”
8 Aho, umwi wa vapooji vaachwe ˆaséwaa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteri, akamusea Yéesu,

9 “Mukúlu, aha kwatiite mutavana umwi ˆari na mikáate isaano ya shayíiri* na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyiimbi ra vaantu?”
10 Yéesu akasea, “Vasei vaantu viikale isi.” Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ˆyari foo, maa vaantu vakiikala. Aho mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume† mayana yasaano (5,000).
11 Yéesu akatoola ira mikáate, akamuduumba Muluungu, maa akavaheera vaantu ˆvajáa aho. Kei akabweeyya vivira kwa fira fisoompa. Kira muuntu apata ja ˆvyeene asaakáa.
12 Vaantu ˆvakarye no kiikuta, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Tooreri mabéendu ya mikáate yoosi ˆichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu.”
13 Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayíiri ˆyachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
14 Vaantu ˆvakoone ira ishára na muujíisa ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakasea, “Kimaari, uhu noo ura mulálali na mutwe ˆtawóojeraa, ˆyookuuja na kuri weeru.”✡
15 Yéesu kunu yootaanga vaantu voosaaka vamudoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji (Matáayo 14:22-33; Maáriki 6:45-52)

16 Na kyuulwa, vapooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya.
17 Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma na iturii ra Kaperenáumu. Mpiindi ijo, kilwiirya kijáa chiíngiire, na Yéesu si ajáa anafika ave novo tuku.
18 Aho, iriva rikatikulwa ni ihúmbuuto ikari ˆrawuváa.
19 Vapooji vaachwe vajáa vayéendire ja luyeendo lwa kilomíita isaano au musasatu, maa vakamoona Yéesu yooyeenda luujii mweeri aséngeriire mashúwa yaavo. Aho, vakakwaatwa ni woowa munumuunu.
20 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Ni niini, koofi tuku.”
21 Aho, vari na cheeru vakasaaka aambuke na mashúwii, na hahara mashúwa ikafika haantu ˆvadomáa.

Vaantu Voomusaakira Yéesu

22 Lomutóondo yaachwe, mpuka ya vaantu ˆvajáa vachíhiire nyambuko ya iriva, vajáa vataanga kujáa kwatiite mashúwa imudu vii ichíhiire hara. Kei vajáa vatáangire Yéesu si ajáa adómiin’ye na vapooji vaachwe na ira mashúwa tuku, ni vooveene vajáa vadómire.
23 Maa kaa, mashúwa jiingi fuma múuji wa Tibéria, jikuuja na heehi na haantu vaantu ˆvaari varíire mikáate Mweenevyoosi ˆakamuduumbe Muluungu.
24 Aho, vara vaantu ˆvakataange Yéesu na vapooji vaachwe valóokire, maa vakaambuka ijo mashúwa, vakadoma na múujii wa Kaperenáumu noo musaakira Yéesu.

Yéesu ni Chóorya cha Nkaasu

25 Avo vaantu ˆvamusaakiráa Yéesu, vakamushaana nyambuko ya iriva, maa vakamuurya voosea, “Mukiindya, naadi wuújire na kunu?”

---

* **6:9** ***shayíiri:*** Shayíiri ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Shayíiri ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng’oombe na faráasi. † **6:10** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **6:14** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19.

26 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, si mookuunsaakira sa mwatáangire isháara na myuujíisa mwiíne tuku, kiri vyoova jeyyo, mookuunsaakira sa viintu mwariiré ira miká ate mukiikuta.
27 Kari mundootumama sa muturye chóorya ˆkisáambukaa tuku, kiri vyoova jeyyo, mundootumama sa muturye chóorya si ˆkisaambuka kwa siku ˆjisiina uhero. Ikyo chóorya, Mwaana wa Muuntu noo ari vaheera. Yeeye noo avikirwa mutooso mweeri yaachwe ni Muluungu Taáta.”
28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Eri, tubweeyye che sa tutumame murimo wa Muluungu ˆmweene yoosaaka?”
29 Yéesu akavasea, “Murimo wa Muluungu ˆyoosaaka mutumame noo uhu, ndumi niini ˆnatumwa ni yeeye.”
30 Aho, maa vakamusea, “Eri, ni isháara na muujíisa urikwi ˆuri tumama tuuyoone, maa de tukurume? Ni kiintu che uri bweeyya?
31 Vala baaba wiitu vaarya máana‡ isi ya ibaláángwii ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Avaheera mukáate fuma kurumwii, sa varye.’ ”✡
32 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, si Músa ˆavaheera mikáate fuma kurumwii tuku, kiri vyoova jeyyo, ni Taáta waani, yeeye noo ˆyoovaheera chóorya cha kikomi fuma kurumwii.
33 Sa mukáate wa Muluungu, ni ura ˆyookiima fuma kurumwii na yookuuheera weeru nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.”
34 Aho, vakamusea, “Mukúlu, undootuheera uwo mukáate siku joosi.”
35 Yéesu akavasea, “Niini noo chóorya cha nkaasu, yoyoosi ˆujáa na kuri niini, na ˆaandúmaa si ari kwaavwa ni njala kei vii kaa tuku, na yoyoosi ˆaandúmaa niini, si ari koona nyóota kei tuku.
36 Maa kaa, ja ˆvyeene navawyíiriire, baa neembe muunyiíne, mukaari si mookuunduma tuku.
37 Voosi ˆaampeera Taáta, kuuja vari na kwaani, na kikomi niini si ndiri musiita baa umwi vii tuku ˆari kuuja na kwaani.
38 Niini nakiima fuma kurumwii, sa ji ntumame vira Taáta ˆyoosaaka ntumame. Si nuuja jo tumama vira ˆnoosaaka tuku.
39 Na kira Taáta ˆasáakaa noo iki, kari nimutaahe baa umwi vii tuku wa vara ˆaampeera. Kiri vyoova jeyyo, yoosaaka nivafufule siku ya uhero wa weeru.
40 Sa kira Taáta waani ˆasáakaa ni iki, kira muuntu ˆamuláangaa Mwaana na ˆamurume, ave na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.”
41 Aho, Vayahúudi vakaanda ng’uula sa viintu Yéesu ˆajáa aséire, “Niini ni chóorya ˆchakiima fuma kurumwii.”
42 Vaakaanda kiiyurya, “Uhu si Yéesu, mwaana wa Yooséefu tuku wuu? Taáta waavo na íyo waavo si ava tavamányire tuku wuu? Haaha jooli yoosea, ‘Nakiima fuma kurumwii’?”
43 Yéesu akavasea, “Reki kwiing’uurira nyuunyu kwa nyuunyu.
44 Taáta aantuma. Kusiina muuntu ˆari daha kuuja na kwaani tuku, kooni Taáta si amulóngwiire. Na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
45 Ja ˆvyeene vyaandikwa masáarii ya valáali na mutwe, ‘Muluungu vakiindya ari vaantu voosi.’✡ Yoyoosi ˆamutéeraa na ˆiikíindyaa fuma kwa Taáta, uújaa na kwaani.

---

‡ **6:31** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16. ✡ **6:31** Laanga Ufumo 16:4-36; Sabúuri 78:24-25. ✡ **6:45** Laanga Isáaya 54:13.

46 Kusiina muuntu yoyoosi ˆanamoona Taáta tuku, ni ura vii ˆafuma kwa Muluungu, yeeye noo amoona Taáta.
47 Kimaari kaa noovawyiira, ura ˆyookuunduma niini, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
48 Niini ni chóorya cha nkaasu.
49 Vala baaba waanyu vaarya máana kura isi ya ibaláángwii, vakakwya.
50 Maa kaa, aha kwatiite chóorya ˆchafuma kurumwii, na muuntu yoyoosi ˆari kurya, si ari kukwya tuku.
51 Niini ni chóorya cha nkaasu kira ˆchafuma kurumwii. Muuntu yoyoosi ˆari kurya chóorya iki, kuva ari nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero. Chóorya iki, ni muviri waani ˆnookuutoola sa nkaasu ya vaantu voosi va weeru."
52 Vayahúudi vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Uhu muuntu, jooli ari tuheera muviri waachwe turye?"
53 Sa jeyyo, Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, koon si muríire muviri wa Mwaana wa Muuntu na koon si munywíire sakami yaachwe, si muri na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku.
54 Muuntu yoyoosi ˆaríjaa muviri waani na ˆanywíjaa sakami yaani, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, naani mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
55 Muviri waani noo chóorya cha kikomi, na sakami yaani ni choonywa cha kikomi.
56 Muuntu yoyoosi ˆaríjaa muviri waani na ˆanywíjaa sakami yaani, yeeye na niini, kei niini na yeeye, tavíjaa kiintu kimwi.
57 Taáta ni nkaasu ari. Ja ˆvyeene yeeye aantuma, na niini napátaa nkaasu fuma kwaachwe, jeyyo, ˆmweene ari kurya muviri waani, turya ari nkaasu fuma kwaani.✡
58 Iki noo chóorya ˆchafuma kurumwii. Iki chóorya si chiifwíine na chóorya ˆvaarya vala baaba waanyu tuku. Voovo vaarya vakakwya. Maa kaa, muuntu yoyoosi ˆaríjaa chóorya iki, kuva ari na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero."
59 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ˆakiindyáa sinagóogii uko Kaperenáumu.

Vapooji va Yéesu ˆVari Foo Voomureka Yéesu

60 Vapooji vaachwe ˆvari foo ˆvakateere jeyyo, maa vakasea, "Ukiindya uhu wakaangaala maatuku vii. Ani ari daha kuuruma?"
61 Yéesu akataanga vapooji vaachwe ni ng'uula viise sa iri isáare, aho, akavuurya, "Eri, iri isáare ravatíkwiire wuu?
62 Haaha jooli viri kuva, muri moona Mwaana wa Muuntu yookaambuka na kuuntu ˆajáa aho ncholo?
63 Mutima wa Muluungu noo uvahéeraa vaantu nkaasu. Muviri usiina kiintu chochoosi tuku. Masáare ˆnavawyíriire ni Mutima na ni nkaasu.
64 Maa kaa, vamwaari kuri nyuunyu si ˆvookuunduma tuku." Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo ni vala ani si ˆvari muruma, na ni ani ˆari muvarinduka.
65 Kei akasea, "Noo ˆchooreka noovasea, kusiina muuntu ˆari daha kuuja na kwaani tuku, ni mpaka Taáta vii amulongoole."
66 ˆVakateere masáare ayo, vapooji ˆvari foo vakamureka na vakareka mutuuba.
67 Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, "Eri, baa nyuunyu saaka mwiise mwaandeke wuu?"

✡ **6:57** Laanga Yooháani 5:21.

68 Simóoni Peéteri akamu̱sea, “Mu̱kúlu̱, tu̱dome na kwa ani? Weewe u̱ti̱ite masáare ya nkaasu̱ ya siku̱ ˆjisiina u̱here.
69 Suusu taruma, tataanga weewe noo u̱ra ˆAri̱ Muuja wa Mu̱luungu̱.”
70 Aho, Yéesu akavasea, “Eri, si̱ navasaawu̱la nyuunyu ikimi na vavi̱ri̱ tuku̱ wuu? Maa kaa, u̱mwi̱ waanyu ni̱ ja Ikúúlu̱ ra Mirímu̱ Mivi̱.”
71 Aha Yéesu amu̱luusiki̱ráa Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. U̱two uuja jo mu̱varindu̱ka Yéesu, baa neembe ajáa u̱mwi̱ wa vapooji ikimi na vavi̱ri̱.

7

Ndu̱u̱ ya Yéesu si̱ Yamuruma Tu̱ku̱

1 Aya ˆyakalooke, Yéesu akatamanya na míiji ˆi̱ri̱ foo u̱ko i̱si̱ ya Galiláaya. Si̱ ari̱ingi̱rira i̱si̱ ya Yudéea tuku̱, sa viintu̱ vaku̱úlu̱ va Vayahúudi vasaakáa muulaa.
2 Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu* i̱jáa yaséngeri̱ire.
3 Jeyyo, vandu̱u vaachwe vakamu̱sea, “Inu̱ka aha, u̱tamanye na Yudéea sa vapooji vaako voone myuujíisa ˆwootu̱mama.
4 Kooni̱ muuntu̱ yoosaaka ataangi̱kane kwa vaantu̱, mi̱ri̱mo yaachwe ˆyootu̱mama si̱ ari̱ ki̱itu̱mama kimbiso tuku̱. Weewe tu̱mama wiise aya masáare, iyonekye kwa weeru̱.”
5 Baa vaanaavo na Yéesu si̱ vamuruma tuku̱.
6 Yéesu akavasea, “Mpi̱indi̱ jaani̱ si̱ jinafika tuku̱, maa kaa, nyuunyu tamanya mu̱ri̱ mpi̱indi̱ jojoosi ˆmusáakire.
7 Weeru̱ si̱ i̱ri̱ vasuula nyuunyu tuku̱, maa kaa, yaansuula ni̱i̱ni̱ sa nooki̱iyonekya ki̱komi yootu̱mama u̱vi̱.
8 Nyuunyu ambuki na Yerusaléemu ngovii. Ni̱i̱ni̱ si̱ nookaambu̱ka tuku̱, sa mpi̱indi̱ jaani̱ jikaari̱ fika.”
9 ˆAkavawyi̱ire jeyyo, maa akachaala u̱ko i̱si̱ ya Galiláaya.

Yéesu Ngovii ya Matibu

10 Vandu̱u va Yéesu ˆvakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambu̱ka na Yerusaléemu, maa kaa, kwa kimbiso si̱ iiyonekya tuku̱.
11 Mpi̱indi̱ ja ngovi, vaku̱úlu̱ va Vayahúudi vamu̱saaki̱ráa Yéesu aho ngovii. Vakavuurya vaantu̱ voosea, “Hai ari̱ u̱ra mumaka?”
12 Vaantu̱ ˆvari̱ foo vang’uuláa sa Yéesu voosea, “Ni̱ muuntu̱ muuja.” Na vi̱ingi̱ vaseáa, “Yoovakoovera vaantu̱.”
13 Maa kaa, kusiina muuntu̱ ˆamu̱luusáa Yéesu mbere ja vaantu̱ tuku̱, sa voofáa vaku̱úlu̱ va Vayahúudi.

Yéesu Yoovakiindya Vaantu̱ Kaayii Njija ya Iju̱va

14 Mpi̱indi̱ ja siku̱ ja ngovi ˆjikafike kati̱kati̱, Yéesu aki̱ingi̱ra na waámii ya Kaaya Njija ya Iju̱va, maa akaanda kiindya.
15 Vayahúudi vakahwaalariwa ni̱ ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, u̱hu̱ muuntu̱ ni̱ hai ˆafumya u̱manyi u̱hu̱ na yeeye si̱ anakiindiwa tuku̱?”
16 Aho, Yéesu akavasea, “U̱hu̱ ukiindya si̱ waani̱ tuku̱, ni̱ wa u̱ra ˆaantu̱ma.

---

* **7:2** ***ngovi ya Vayahúudi ya matibu:*** Ni̱ ngovi Vayahúudi ˆvabweeyáa kwa siku̱ mufungati ˆvakahu̱mu̱le kuchwa sabíibu na seitúuni. Ngovi i̱hi vabweeyáa ko kiikala matibwii ˆmeene vajeengáa na matáampi ya miti ja nku̱mbu̱kira ya vala baaba waavo ku̱yeenda i̱si̱ ya ibaláángwii kwa myaaka makumi yani̱ (40). Laanga Valáawi 23:33-36, 39-43; Nku̱mbu̱kira ya Miiro 16:13-17.

17 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra ˆasáawɯlaa kɯtɯmama vira ˆvyoosaakwa nɨ Mɯlɯɯngɯ, amányire ukiindya ɯhɯ wafuma kwa Mɯlɯɯngɯ, na sɨ masáare yaanɨ tɯkɯ.
18 Vara ˆvalúɯsɨkaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa kaa, mɯɯntɯ ɯra ˆasáakaa kɯmɯnyemya ɯra ˆamɯtɯma, alúɯsɨkaa kɨmáárɨ vii, sɨ ɯloongo tɯkɯ.
19 Eri, Músa sɨ avaheera Miiro? Baa jeyyo, kusiina baa ɯmwɨ waanyu ˆakwáatyaa ɨyo Miiro tɯkɯ. Haaha sa che moosaaka kɯɯnjɯlaa?"
20 Ɨra mpuka ya vaantɯ ɨkamɯsea, "Weewe watɨɨte murimɯ mɯvɨ. Ani yoosaaka kɯkɯɯlaa?"
21 Yéesu akavasea, "Nabweeyya muujíisa ɯmwɨ vii sikɯ ya Sabáato, na nyuunyu voosi mwahwaalala.✡
22 Músa avalairirya kɯvatwaala na kɨbawii vasinga voosi va kɨɨntɯ kɨlɯme, baa neembe ɨhɨ tɯɯva sɨ yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu. Kɨrɨ vyoova jeyyo, nyuunyu mwatwáalaa vasinga na kɨbawii baa sikɯ ya Sabáato.
23 Koonɨ musinga atwáalwaa na kɨbawii baa sikɯ ya Sabáato sa Miiro ya Músa ɨdɨɨre wunwa, joolɨ de mookɯɯnkalarɨra nɨɨnɨ so horya mɯɯntɯ sikɯ ya Sabáato?
24 Reki lamɯrɨra mɯɯntɯ kwa kɨra ˆmookoona weerwii, kɨrɨ vyoova jeyyo, lamuriri kwa ɯwoloki."

Yéesu noo Masía wɯɯ?

25 Haaha, vamwɨ va vaantɯ va Yerusaléemu vakaanda sea, "Eri, ɯhɯ sɨ noo ɯra mɯɯntɯ ˆvoosaaka mɯɯlaa tɯkɯ wɯɯ?
26 Hoonɨ laangi, amwɨ yoolɯɯsɨka novo kɨweerwii na baa sɨ voomuwyɨɨra kɨɨntɯ chochoosi tɯkɯ? Ifaanaa vikava vakúúlɯ vatáangire ɯhɯ noo Masía wɯɯ?
27 Suusu tamányire ɯhɯ mɯɯntɯ kɯɯntɯ ˆafuma. Maa kaa, Masía ˆarɨ kɯɯja sɨ tɯrɨ taanga kɯɯntɯ ˆarɨ fuma tɯkɯ."
28 Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija, akalɯɯsɨka na sawúti nkɯɯlɯ yoosea, "Nyuunyu mwaamányire nɨɨnɨ, na mwamányire kɯɯntɯ ˆnafuma. Nɨɨnɨ sɨ nɯɯja kwa ngururu jaanɨ tɯkɯ. Maa kaa, ɯra ˆaantɯma nɨ wa kɨkomi na nyuunyu sɨ mwamɯmányire tɯkɯ.
29 Nɨɨnɨ namɯmányire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo aantɯma."
30 Aho, vakayera mɯkwaata, maa kaa, kusiina mɯɯntɯ yoyoosi ˆadaha mɯkwaata tɯkɯ, sa mpɨɨndɨ yaachwe ɨjáa ɨkaarɨ fika.
31 Vaantɯ ˆvarɨ foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea, "Eri, Masía ˆarɨ kɯɯja, tɯmama arɨ ishára na myuujíisa mɨkɯɯlɯ kɯlookya ɨhɨ ˆyootɯmama ɯhɯ mɯɯntɯ wɯɯ?"

Valɯkalɯka Vootɯmwa no Mɯkwaata Yéesu

32 Mafarisáayo vakateera vaantɯ vookiihweehera ayo masáare ya Yéesu. Aho, Mafarisáayo na vakúúlɯ va veeneɨsɨ va Ijɯva vakatɯma valɯkalɯka va Kaayii Njija, vakamɯkwaate Yéesu.
33 Yéesu akavasea, "Nɨɨnɨ mwaarɨ na nyuunyu kwa mpɨɨndɨ nduudi vii, aho, hɨndɯka ndɨrɨ kwa ɯra ˆaantɯma.
34 Kɯɯnsaakɨra mɯrɨ, maa kaa, sɨ mɯrɨ kɯɯnyona tɯkɯ, na haantɯ ˆndɨrɨ veera, nyuunyu sɨ mɯrɨ daha kɯɯja tɯkɯ."
35 Aho, Vayahúudi vakiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Ɯhɯ mɯɯntɯ nɨ na hai ˆyoodoma haantɯ sɨ ˆtɯrɨ daha kɯmoona? Bakɯ saaka iise adome na kwa Vayahúudi vara ˆviipasa míijii ya Vagiríki, sa avakiindye Vagiríki wɯɯ?

✡ **7:21** Laanga Yoohá ani 5:1-15.

36 Ni kiintu che iki ˆyoolusa, ‘Kunsaakira muri, maa kaa, si muri kunyona tuku, na haantu ˆndiri veera, nyuunyu si muri daha kuuja tuku?’ ”

Maboote ˆYiíkaa Maaji ˆYari Nkaasu

37 Siku yo herererya ngovi ya matibu, ni siku nkuulu ijáa. Yéesu akiima kati na kati ya waama wa Kaaya Njija, akaluusika kwa sawúti nkuulu yoosea, “Kooni uri na nyóota yeenda na kwaani ji unywe.

38 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Ura ˆaanduma niini, maboote ˆyiíkaa maaji ya nkaasu fuma yari isii yaachwe.’ ”✡

39 Yéesu aluusikira Mutima Muuja. Uhu Mutima Muuja, vaantu voosi ˆvamurúmaa Yéesu lo muhokera vari. Mpiindi ijo, Muluungu ajáa akaari mutuma Mutima Muuja na kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu, sa Muluungu ajáa akaari laira nkongojima kwa Yéesu.

Vaantu Vookiigava sa Yéesu

40 Vamwi va vaantu va ira mpuka ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, “Kikomi, uhu noo ura muláali na mutwe ˆtawóojeraa fuma kwa Muluungu.”✡

41 Vamwi vakasea, “Uhu noo Masía!” Maa kaa, viingi vakasea, “Tuku, Masía si ari fuma Galiláaya tuku.

42 Masáare ˆYari Mpeho yasea, Masía fuma ari ichinii ra mutemi Daúdi, vyaarirwa ari múujii wa Betelehéemu, múuji haantu mutemi Daúdi ˆiikala.”✡

43 Sa jeyyo, vaantu vakiigava sa Yéesu.

44 Vamwi vaavo vakasaaka kumukwaata, maa kaa, kusiina ˆayera kumukwaata tuku.

Vakúúlu va Vayahúudi si Vamuruma Yéesu Tuku

45 Valukaluka ˆvakahinduke na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo, ˆveene vajáa vavatúmire vakamukwaate Yéesu, maa vakuuriwa, “Sa che si mumuréetire?”

46 Valukaluka vakavasea, “Kusiina muuntu wiingi ˆanaluusika ja uhu muuntu tuku.”

47 Mafarisáayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóoviirwe wuu?

48 Eri, kwatiite mukúúlu umwi au Mufarisáayo umwi ˆamuruma wuu?

49 Tuku! Maa kaa, ihi mpuka ya vaantu ˆvoomuruma, si vamányire Miiro tuku. Ava, vajumwa.”

50 Aho, Nikodéemu, ura ˆajáa umwi waavo siku imwi ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku, akuurya,

51 “Eri, Miiro yiitu yaruma kuheera muuntu irya baa muteerera no taanga kira ˆatúmamaa tuku wuu?”

52 Novo vakamusea, “Baku baa weewe ni Galiláaya wafuma wuu? Doma kasole neeja Masáare ˆYari Mpeho, aho, taanga uri kusiina muláali na mutwe wa Ijuva ˆafúmaa Galiláaya tuku!”

[Masáare aya 7:53-8:11 yasiina nakáalii jiingi ja kalikaali tuku.]

53 Aho, kira muuntu akatamanya na kaayii kwaachwe.

8

1 Yéesu ˆakahumule kukiindya, maa akatamanya na Luulwii lwa Miseitúuni.

✡ **7:38** Laanga Isáaya 44:3; 55:1; 58:11. ✡ **7:40** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-22. ✡ **7:42** Laanga 2 Samwéeli 7:12-16; Míika 5:2; Matáayo 2:5-6.

Mʉʉntʉ Muki ˆAkwáatirwe Yooyeenda na Mʉlʉme wa Mʉʉntʉ

2 Lomʉtóondo yaachwe namʉtóondo dwii, Yéesu akatamanya kei na waámi
wa Kaaya Njija ya Ijʉva. Vaantʉ voosi vakatamanya na kʉrɨ yeeye, akiikala
ɨsɨ, maa akaanda vakiindya.
3 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamʉreeta mʉʉntʉ muki ʉmwɨ
ˆajáa akwáatirwe yooyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Vakamwiimya katɨ na
katɨ ya mpuka ya vaantʉ.
4 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Mukiindya, ʉhʉ mʉʉntʉ muki
ashá aniɾiirwe yooyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ.
5 Miirwii yiitʉ, Músa atʉlairirya tʉmʉvae na mawye fʉʉrʉ akwye mʉʉntʉ
muki ja ʉhʉ.✡ Haaha weewe joolɨ woosea?”
6 Valʉʉsa jeyyo ja mʉteo sa vapate kiintʉ cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu
akiinama, maa akaanda tala ɨsɨ na imaamba raachwe.
7 ˆVakatuube kumuurya, akiinʉla mʉtwe, maa akavasea, “Ʉmwɨ waanyu
ʉra ˆasiina ʉvɨ kati yaanyu, ʉwo ave wa ncholo kʉmʉvaa na iwye ʉhʉ mʉʉntʉ
muki.”
8 Aho, akiinama kei, maa akatala ɨsɨ na imaamba raachwe.
9 ˆVakateere jeyyo, vakaanda looka ʉmwɨ ʉmwɨ, vakaanda vawosi. Yéesu
akachaala yeemweene na ʉra mʉʉntʉ muki ˆajáa iímire mbere yaachwe.
10 Yéesu akiinʉla mʉtwe waachwe, akamuurya ʉra mʉʉntʉ muki, “Maáma,
hai varɨ vara vaantʉ ˆvaalʉʉsa irya raako?”
11 Ʉra mʉʉntʉ muki akasea, “Taáta, kusiina baa ʉmwɨ tʉkʉ.” Yéesu ne
akamʉsea, “Baa niini sɨ noolʉʉsa irya raako tʉkʉ. Doma, maa kaa, kwaandɨra
isikʉ karɨ ʉtúmamaa ʉvɨ tʉkʉ.”

Yéesu niɨ Kɨweerʉ cha Weerʉ

12 Aho, Yéesu akatuuba lʉʉsika na ɨra mpuka ya vaantʉ akavasea, “Niini noo
kɨweerʉ cha weerʉ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaantúubaa, sɨ arɨ yeendera kilwiiryii vii
kaa tʉkʉ, yeeye kʉva arɨ na kɨweerʉ cha nkaasʉ.”
13 Jeyyo, Mafarisáayo vakamʉsea, “Wootoola ʉshahíidi waako mwee-
neevyo, sa jeyyo, ʉshahíidi ʉwo sɨ ʉrɨ rʉmɨka tʉkʉ.”
14 Yéesu akavasea, “Baa kooni nootoola ʉshahíidi waani mweeneevyo, ɨkɨ
ˆnoolʉʉsa ni cha kɨmáárɨ, sa namányire kʉʉntʉ ˆnafuma na kʉʉntʉ ˆnoodoma.
Maa kaa, nyuunyu sɨ mʉmányire kʉʉntʉ ˆnafuma na kʉʉntʉ ˆnoodoma tʉkʉ.
15 Nyuunyu mookʉʉndamʉrɨra kwa miiririkano ya vaantʉ. Maa kaa, niini
sɨ noolamʉrɨra mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
16 Baa kooni noolamʉrɨra mʉʉntʉ, ʉlamuli waani ni wa kɨkomi. Niini sɨ
nalámʉrɨraa mʉʉntʉ niimweene tʉkʉ, maa kaa, ni hamwɨ navíjaa na Taáta.
Taáta noo aantʉma.
17 Miirwii yaanyu vyaandɨkwa, ʉshahíidi wa vaantʉ vavɨrɨ ni wa kɨmáárɨ.✡
18 Niini nootoola ʉshahíidi waani mweeneevyo, na Taáta atóolaa ʉshahíidi
mweeri yaani. Yeeye noo aantʉma.”
19 Aho, maa vakamuurya, “Taáta waanyu hai arɨ?” Yéesu akavasea, “Nyu-
unyu sɨ mwaamányire niini tʉkʉ. Na baa kei sɨ mwamʉmányire Taáta waani
tʉkʉ. Ngaarɨ mwaamányire niini, ngaarɨ mwamʉmányire Taáta waani.”
20 Yéesu alʉʉsa masáare aya, mpiindɨ ˆakiindyáa chúumbii cha kʉʉntʉ
ˆvavɨkáa isandúku ra mpía ja Kaaya Njija. Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ
ˆamʉkwaata tʉkʉ, sa mpiindɨ jaachwe jijáa jikaarɨ fika.

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Inkwya Yaachwe

✡ **8:5** Laanga Valáawi 20:10; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 22:22-24. ✡ **8:17** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 17:6; 19:15.

21 Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, “Nɨɨnɨ kiitamanyirya niise,
naanyu kʉʉnsaakɨra mʉrɨ, maa kaa, kukwya mʉrɨ na ʉvɨ waanyu. Kʉʉntʉ
ˆnootamanya, nyuunyu sɨ mʉrɨ daha fika tʉkʉ.”
22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, nɨ kookiiyʉlaa iise wʉʉ?
Ɨkɨ noo ˆchooreka yoosea, ‘Kʉʉntʉ ˆnootamanya, nyuunyu sɨ mʉrɨ daha fika
tʉkʉ wʉʉ’?”
23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kʉrɨ ɨhɨ ɨsɨ, na nɨɨnɨ nafuma
mweeri. Nyuunyu mʉrɨ va ɨhɨ weerʉ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ wa ɨhɨ weerʉ tʉkʉ.
24 Ɨkɨ noo ˆchooreka noovawyɨɨra, kukwya mʉrɨ na ʉvɨ waanyu. Koonɨ sɨ
mookuunduma, ‘Nɨɨnɨ Mwaarɨ,’* kukwya mʉrɨ na ʉvɨ waanyu.”
25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe ʉrɨ ani?” Ne akavasea, “Keende
naanda vakiindya, navawyɨɨra nɨɨnɨ ndɨrɨ ani.
26 Natɨɨte masáare ˆyarɨ foo yo vawyɨɨra nyuunyu na yo valamʉrɨra. Maa
kaa, lʉʉsa ndɨrɨ yara ʉra ˆaantʉma ˆyookuungwyɨɨra ndʉʉse. Yeeye nɨ wa
kɨmáárɨ, na nɨɨnɨ niiwyɨɨraa weerʉ kɨra ˆnateera fuma kwaachwe.”
27 Avo vaantʉ sɨ vataanga tʉkʉ kɨintʉ Yéesu ˆavawyɨɨráa, nɨ masáare ya Taáta
waachwe wa kurumwii.
28 Aho, Yéesu akavasea, “Mʉrɨ hʉmʉla kumwiinʉla na mweeri Mwaana wa
Mʉʉntʉ, aho, noo mʉrɨ taanga kʉmba ‘Nɨɨnɨ Mwaarɨ,’ na yoosi ˆnatúmamaa
sɨ kwa wiimiriri waanɨ tʉkʉ, maa kaa, nalʉʉsa yara vii Taáta waanɨ
ˆaankiindya.
29 Yeeye aantʉma, kei nɨ hamwɨ arɨ na nɨɨnɨ. Yeeye sɨ aandeka nɨɨmweene
tʉkʉ, sa sikʉ joosi natúmamaa yara ˆyamweéryaa mʉtɨma.”
30 Mpɨɨndɨ Yéesu alúʉsaa ayo masáare, vaantʉ ˆvarɨ foo vakamuruma.

Vaana va Kɨkomi va Aburahá amu

31 Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ˆvajáa vamurúmire, “Koonɨ
mʉkwáatiirye masáare yaanɨ, kɨkomi nyuunyu mʉrɨ vapooji vaanɨ.
32 Taanga mʉrɨ kɨmáárɨ, na kɨmáárɨ vabweeyya kɨrɨ mwiiyanjaale.”
33 Novo vakamʉsea, “Suusu tʉrɨ vaana va Aburahá amu, na sɨ tʉnaava
vatúmwa va mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ. Haaha joolɨ woosea kwiiyanjaala tʉrɨ?”
34 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, mʉʉntʉ yoyoosi ˆatúmamaa
ʉvɨ, ʉwo nɨ mʉtúmwa wa ʉvɨ.✡
35 Mʉtúmwa sɨ arɨ ʉmwɨ wa vaantʉ va kaaya ya mweenenyuumba
waachwe sikʉ joosi tʉkʉ, maa kaa, mwaana nɨ ʉmwɨ wa vaantʉ va kaaya
yaavo kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
36 Sa jeyyo, koonɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ avachúngʉrɨɨre, nyuunyu sɨ mʉrɨ
kʉva vatúmwa kei tʉkʉ, kwiiyanjaala mʉrɨ kɨkomi.
37 Namányire nyuunyu mʉrɨ vaana va Aburahá amu, maa kaa, moosaakɨra
nkalo yo kʉʉnjʉlaa sa moosiita ruma ukiindya waanɨ.
38 Nɨɨnɨ noovawyɨɨra yara ˆnoona kwa Taáta waanɨ. Viivyo, naanyu
mootʉmama yara ˆavawyɨɨra taáta waanyu.”
39 Novo Vayahúudi vakamʉsea, “Aburahá amu nɨ taáta wiitʉ.” Yéesu
akavasea, “Ngaarɨ mʉrɨ vaana va Aburahá amu, ngaarɨ tʉmama mwiise
mɨrɨmo ya Aburahá amu.
40 Maa kaa, nyuunyu moosaakɨra nkalo yo kʉʉnjʉlaa, baa neembe
navawyɨɨra kɨmáárɨ kɨra ˆnateera fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Aburahá amu sɨ
abweeyya jeyyo tʉkʉ.

---

* **8:24** ***Nɨɨnɨ Mwaarɨ:*** Aha, Yéesu iilʉʉsa ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ iilʉʉsa Mʉhákwii wa Ncholo. Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 3:14. ✡ **8:34** Laanga Varúumi 6:12-23.

41 Nyuunyu mootumama yara ^atúmamaa taáta waanyu." Voovo
vakamusea, "Suusu si vaana va huluri tuku, tatiite Taáta umwi vii, noo
Muluungu."
42 Yéesu akavasea, "Ngaari Muluungu ni Taáta waanyu, ngaari
mwaanyenda, sa nafuma kwa Muluungu. Niini si nuuja kwa luviro lwaani
tuku, maa kaa, ni yeeye noo aantuma.
43 Sa che si mootaanga ^cheene noovawyiira? Si mootaanga tuku, sa viintu
musiina luviro lo teerera masáare yaani.
44 Nyuunyu taáta waanyu ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi, na nyuunyu moosaaka
tumama kira rataáta waanyu ^reenda tumama. Rooro ni ruulai keende
ncholo, na si risáakaa kimáári tuku, sa kimáári kisiina mutimii waachwe tuku.
Kati ^rooluusa uloongo, ni luusa riise vira ^vyeene riri, sa rooro ni iloongo na
ncholo ya uloongo.
45 Maa kaa, sa viintu niini noovawyiira kimáári, nyuunyu si mookuunduma
tuku.
46 Ni ani kati na kati yaanyu kikomi ari koonekya niini natiite uvi? Kooni
aya ^noovawyiira ni ya kikomi, sa che si mookuunduma?
47 Muuntu wa Muluungu atéeraa masáare ya Muluungu. Kiintu choobweeyya
musiindwe teera kira Muluungu ^aluusa, ni sa viintu si muri va Muluungu."

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Aburahámu

48 Aho, Vayahúudi vakamusea Yéesu, "Eri, kati ^toosea uri Musamaría na
watiite murimu muvi, si talúusaa kimáári tuku wuu?"
49 Yéesu akavasea, "Niini nsiina murimu muvi tuku. Niini namunyémyaa
Taáta waani, maa kaa, nyuunyu si mwaanyémyaa tuku.
50 Niini si noosaakira nkongojima yaani tuku, maa kaa, amwaari ^mweene
yoosaaka niini nyemiwe, na yeeye noo mulamuli.
51 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ^ari kwaatya masáare
yaani, uwo si ari kukwya vii kaa tuku."
52 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Haaha tatáangire watiite murimu muvi.
Aburahámu aakwya, viivyo baa valáali na mutwe va Ijuva, ati weewe
woosea, 'Muuntu ^ari teera masáare yaani si ari kukwya tuku?'
53 Eri, weewe uri mukuulu kulookya taáta wiitu Aburahámu wuu? Yeeye
aakwya, baa valáali na mutwe novo vaakwya. Ivi weewe wookiisea uri ani?"
54 Yéesu akavasea, "Koni nookiibweeyyirya nkongojima niini mwee-
neevyo, nkongojima yaani isiina kiintu tuku. Maa kaa, ^aanyínulaa niini, ni
Taáta waani, nyuunyu ^moosea ni Muluungu waanyu.
55 Baa haaha, nyuunyu si munamutaanga Muluungu tuku, maa kaa, niini
namumányire. Koni naséire si namumányire tuku, kuva ndiri muloongo ja
nyuunyu. Maa kaa, niini namumányire na isáare raachwe narikwaatya.
56 Taáta waanyu Aburahámu ajáa avyeenda maatuku kutaanga niini kuuja
ndiri. Iyo siku iiyiíne, maa akavyeenda."
57 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Weewe baa si unafikya myaaka makumi
yasaano (50) tuku, jooli de wamoona Aburahámu?"
58 Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, Aburahámu si anavyaalwa,
'Niini Mwaari.' "
59 Vayahúudi ^vakateere jeyyo, maa vakatoola mawye voosaaka vamuvae
Yéesu. Yéesu akiivisa, maa akafuma aho Kaayii Njija.

9

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Avyaalwa Muhoku

1 Siku imwi mpiindi Yéesu ˆalookáa, akamoona muuntu umwi ˆajáa muhoku
keende kuvyaalwa kwaachwe.
2 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, ni ani ˆatumama uvi fuuru
uhu avyaalwe muhoku? Ni yeeye baku vavyiiri vaachwe?”
3 Yéesu akavasea, “Si yeeye tuku na si vavyiiri vaachwe ˆvatumama uvi tuku.
Avyaalwa muhoku sa miriimo ya Muluungu ivariyulwe mwiikalwii waachwe
aha weerwii.
4 Muluungu aantuma. Viintu ˆkukaari namuusi, ni mpaka tutumame
miriimo yaachwe. Uchiku kuuja wiise, mpiindi ijo, si turi daha tumama tuku.
5 Mpiindi ˆnkaari aha weerwii, niini ni kiweeru cha weeru.”
6 Yéesu ˆakaluuse jeyyo, akachwa mati isi, akabweeyya fitoe na yara mati,
maa akamuhaka ura muhoku miiswii.
7 Aho, akamusea, “Tamanya ukoowe iduundwii ra Siloáamu.” Siloáamu
noo kusea “vaantu ˆvatumwa.” Aho, ura muhoku akatamanya noo koowa,
akahinduka kunu yookoona.
8 Vakaaya vaachwe na vaantu ˆvajáa vamoona aho ncholo yooloomba,
vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, uhu si ura muuntu ˆiikaláa aha no loomba
tuku wuu?”
9 Vamwi vaavo vakasea, “Ni yeeye.” Viingi vakasea, “Si yeeye tuku ni
iifwíine vii.” Maa kaa, uwo muuntu akavasea, “Ni niini.”
10 Maa kaa, voovo vakaanda muurya, “Jooli vyavíire amwi miiso yaako
yookoona?”
11 Ne akavasea, “Muuntu ˆaséwaa Yéesu, abwéeyyiirye fitoe na mati yaachwe,
akaampaka miiswii, maa akaansea, ‘Tamanya na Siloáamu ukooyye kisho
chaako.’ Na ˆnkooyye kisho, maa nkaanda koona.”
12 Avo vaantu vakamuurya, “Uwo muuntu hai ari?” Ura muhoku akavasea,
“Iyau.”

Mafarisáayo Vookuurikirirya Kuhoriwa Muhoku

13 Aho, avo vaantu vakamutwaala uwo muuntu ˆajáa muhoku aho ncholo
na kwa Mafarisáayo.
14 Siku Yéesu ˆajáa abweeyya fitoe na akamuhorya ura muhoku, ni siku ya
Sabáato ijáa.
15 Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ˆvyeene ajáa ahóriiwe. Ne
akavasea, “Aampákire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona.”
16 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, “Uhu muuntu si afuma kwa Muluungu
tuku, sa si yookiinyemya Sabáato tuku.” Maa kaa, viingi vakasea, “Jooli
muuntu muvi ari daha bweeyya ishára na myuujíisa ja ihi?” Aho, maa
vakiigava voovo kwa voovo.
17 Jeyyo, Mafarisáayo vakamuurya kei ura muhoku voosea, “Weewe noo
ˆuhóriiwe miiso ni ura muuntu, jooli woosea kwa uwo muuntu?” Yeeye akasea,
“Ura ni muláali na mutwe wa Ijuva.”
18 Vara Vayahúudi si varuma kooni uwo muuntu aho ncholo ajáa muhoku
tuku. Kukiimikirirya, vakavaaniirira vavyiiri va ura muhoku.
19 Vakavuurya, “Eri, uhu ni mwaana waanyu nyuunyu ˆmoosea ajáa
avyaalwa muhoku wuu? Kooni moosea jeyyo, jooli haaha yookoona?”
20 Vavyiiri vaachwe vakavasea, “Ni kimáári uhu ni mwaana wiiswi na ni
kimáári ajáa avyaalwa muhoku.
21 Maa kaa, si tootaanga ni jooli aándire koona tuku, na baa si tootaanga
ni ani ˆamuhóriirye tuku. Muuryi mweeneevyo, si musinga tuku, luusa ari
mweeneevyo.”

22 Vavyiiri vaachwe vajáa valuusa jeyyo, sa voofáa Vayahúudi. Vayahúudi
vajáa vasea, kooni muuntu amurúmire Yéesu noo Masía, kibiriwa ari fuma
sinagóogii.
23 Noo ^chooreka vavyiiri vaachwe vajáa vasea, “Muuryi mweeneevyo, si
musinga tuku.”
24 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakamwaanirira lwa kaviri ura ^ajáa muhoku
vakamusea, “Muheere Muluungu nkongojima koon ni kimáári wooluusa!
Suusu tamányire uhu muuntu ^akuhóriirye ni muvi.”
25 Maa yeeye akavasea, “Niini si namányire koon ni muvi tuku. Kiintu
kimudu ^namányire ni iki, niini ni muhoku nijáa, na haaha nookoona.”
26 Maa vakamuurya, “Che uwo muuntu akubwéeyyiriirye? Jooli
akutúunukwiire miiso yaako?”
27 Ura ^ajáa muhoku akavasea, “Nahúmwiire vawyiira, naanyu si
mookuunteerera tuku. Sa che moosaaka nivawyiire kei? Eri, saaka mwiise
muve vapooji vaachwe wuu?”
28 Aho, vakamutukira voomusea, “Weewe noo mupooji waachwe, suusu
turi vapooji va Múusa.
29 Tamányire Muluungu aluusika na Múusa, maa kaa, si tamányire uhu muuntu
kuuntu ^afuma tuku.”
30 Ura ^ajáa muhoku akavasea, “Iki ni kiintu cho hwaalarya! Ati si
mumányire kuuntu ^afuma tuku, maa kaa, aantúunukwiire miiso yaani.
31 Tamányire Muluungu si atéeraa kuloomba kwa vavi tuku, yeeye atéeraa
kuloomba kwa voosi ^vamunyémyaa na ^vatúmamaa kira ^asáakaa.✡
32 Keende weeru yuumbwa, si tunateera muuntu amuhóriirye muuntu
^avyaalwa muhoku tuku.
33 Ngaari uhu muuntu si afuma kwa Muluungu, ngaari si adáhire tumama
chochoosi tuku.”
34 Novo vakamusea, “Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watiite
luviro lo tukiindya suusu wuu?” Aho, maa vakamukibirya na weerwii.

Uhoku wa Mutimii

35 Yéesu akateera vajáa vamukíbiirye ura muuntu fuma sinagóogii. Yéesu
akamushaana maa akamuurya, “Eri, muruma wiise Mwaana wa Muuntu
wuu?”
36 Ura muuntu akamuurya Yéesu, “Mukúlu, uhu muuntu ni ani? Ngwyiira sa
niini nimurume.”
37 Yéesu akamusea, “Wamwiíne, noo uhu ^yooluusika na weewe.”
38 Ura muuntu akasea, “Mukúlu, narúmire.” Aho, maa akamwiinamira Yéesu.
39 Yéesu akamusea, “Niini nuuja na aha weerwii jo lamurira, sa vahoku
voone na vara ^voónaa vave vahoku.”
40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ^vajáa heehi na Yéesu ^vakateere
jeyyo, maa vakamusea, “Ati, baa suusu turi vahoku wuu?”
41 Yéesu akavasea, “Ngaari muri vahoku, ngaari musiina uvi tuku, maa kaa,
sa viintu moosea koona mwiise, mukaari muri na uvi.”

10

Lusímo lwa Murísi Muuja

1 “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi koon si iingiire na waámii ya
muundi ko tweera na mutiryaangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu
hiingi, uwo ni mwiívi na muhóki.

✡ **9:31** Laanga Sabúuri 34:15-16; Mpíri 15:29.

2 Mʉʉntʉ ˆiingiraa ko tweera na mutiryaangwii, ʉwo noo muríisi wa muundi.
3 Mʉlaangiriryi wa mutiryaango amʉyúuriraa, na muundi jatéeraa sawúti yaachwe. Aániriraa muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na weerwii.
4 ˆAri hʉmʉla kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe.
5 Ijo muundi, si jiri mutuuba mʉyeni tʉkʉ, maa kaa, mʉtiija jiri sa si jamányire sawúti yaachwe tʉkʉ."
6 Yéesu avawyiira lusímo ʉlʉ, maa kaa, si vataanga tʉkʉ ˆcheene alʉʉsáa.
7 Aho, Yéesu akavasea kei, "Kimaari kaa noovawyiira, niini noo mutiryaango wa muundi.
8 Voosi vara ˆvalongoola kʉva varíisi va muundi mpiindi niini ˆnijáa nkaari kʉʉja, avo ni viívi na vahóki, muundi si ja vateera tʉkʉ.
9 Niini noo mutiryaango. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆari kiingira na waámii ko tweera kʉri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari, na turya ari uríisi ˆwabooha.
10 Mwiívi ʉʉjaa sa iive, ʉʉlae au asaambʉle. Maa kaa, niini nʉʉja sa muundi jive nkaasʉ na jive na iyo nkaasʉ ˆyakiimana.
11 Niini ndiri muríisi mʉʉja. Muríisi mʉʉja atóolaa nkaasʉ yaachwe sa muundi jaachwe.
12 Mʉtʉmami ʉra si ˆari muríisi wa muundi, na kei muundi si ˆjiri jaachwe, ʉwo ari koona mbʉʉji yookʉʉja, tiija ari na jireka ari muundi. Mbʉʉji yakíimiriraa ikukikuki ra muundi na jiingi jiípasaa.
13 Mʉtʉmami atíijaa, sa si iitwéetyaa sa muundi tʉkʉ.
14 Niini ndiri muríisi mʉʉja. Na namányire muundi jaani na muundi jaani jaamányire niini,
15 ja ˆvyeene Taáta aamányire niini, na niini namʉmányire Taáta. Kei, niini nootoola nkaasʉ yaani sa muundi jaani.
16 Natiite muundi jiingi si ˆjiri ja ihi waama. Ni mpaka nijireete, nojo jiteere sawúti yaani. Jeyyo, jive ufya ʉmwi na muríisi ʉmwi.
17 Taáta waani aanyenda niini sa nootoola nkaasʉ yaani sa niipate kei.
18 Kusiina mʉʉntʉ ˆari daha kʉʉmpoka nkaasʉ yaani tʉkʉ, maa kaa, niini noo nookiitoola nkaasʉ yaani ko keenda. Niini natiite wiimiriri wo toola nkaasʉ yaani, na kei natiite wiimiriri wo va nkaasʉ kei. Ni Taáta waani mweeneevyo noo ˆaandairirya mbweeyye jeyyo."
19 Sa ayo masáare, Vayahúudi vakiigava.
20 ˆVari foo vaavo vakasea, "Uhʉ mʉʉntʉ atiite murimʉ mʉvi na ni mʉsari. Sa che toomʉteerera?"
21 Viingi vakasea, "Aya si masáare ya mʉʉntʉ ˆari na murimʉ mʉvi tʉkʉ. Eri, murimʉ mʉvi daha ʉri tʉʉnʉkʉla miiso ya vahoku wʉʉ?"

Yéesu Yoosiitwa ni Vayahúudi

22 Haaha, ʉko Yerusaléemu kʉjáa kwatiite ngovi yo talarya Kaaya Njija ya Ijʉva, na ni mpiindi ja mpeho jijáa.
23 Yéesu ni Kaayii Njija ajáa, na akava yooyeenda waámii ˆʉséwaa Waama wa Solomóoni.
24 Vayahúudi vajáa aho, vakamʉriingirira, maa vakamuurya Yéesu voosea, "Fʉʉrʉ naadi ʉri tuuba kutulumya mitima? Tʉwyiire ilaarii, koon ni weewe noo Masía."

25 Yéesu akavasea, “Nahumula vawyiira, na nyuunyu si mooruma tuku. Masáare ˆmeene noobweeyya kwa irina ra Taáta yookoonekya niini ndiri ani.
26 Maa kaa, si mooruma tuku, sa si muri va ikukikuki ra muundi jaani tuku.
27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na jaantúubaa.
28 Niini najihéeraa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, na si jiri rimira vii kaa tuku. Kei kusiina muuntu ˆari daha kuumpoka fuma mikonwii yaani tuku.
29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukuulu kulookya voosi, na kusiina ˆari daha kumuhoka fuma mikonwii yaachwe tuku.
30 Niini na Taáta, ni umwi!”
31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera mawye kei voosaaka vamuvae fuuru akwye.
32 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Navoónekiirye miirimo miija ˆiri foo fuma kwa Taáta. Ni sa kirikwi moosaaka kuunvaa na mawye muunjulae?”
33 Vayahúudi vakamusea, “Si tookuvaa na mawye sa mirimo miija ˆwootumama tuku, maa kaa, ni sa uhiintiki waako kwa Muluungu. Weewe uri muuntu vii, wookiibweeyya uri Muluungu.”
34 Yéesu akavasea, “Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu, ‘Niini nasea, nyuunyu ni miluungu’ tuku wuu?✡
35 Kooni avaanirira miluungu vara ˆvahokera isáare raachwe, na isáare ra Muluungu ni ra kikomi siku joosi,
36 eri, sa che moosea noomuhiintikira Muluungu kati noosea, ‘Niini ndiri Mwaana wa Muluungu?’ Taáta noo ˆaantalarya na ˆaantuma kuri weeru.
37 Kooni si nootumama mirimo ya Taáta waani, reki kuunduma.
38 Maa kaa, kooni nootumama mirimo ya Taáta, baa kooni si mookuunduma niini, rumi iyo mirimo. Kwa njira iyo, taanga muri na tuuba muri taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta, ni kiintu kimwi.”
39 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakayera kumukwaata kei, maa kaa, akavahonyoka mikonwii yaavo.
40 Yéesu akadoma na firiro ya luujі lwa Yorodáani, fuuru hara haantu Yooháani Mubatisáaji ˆabatisiryáa vaantu hara mbere, maa akiikala uko.
41 Vaantu ˆvari foo vakuuja na kwa Yéesu, maa vandoosea, “Yooháani si abweeyya ishára tuku, maa kaa, kira isáare ˆaluusa kwa uhu muuntu ni ra kimáári.”
42 Aho, vaantu ˆvari foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11

Inkwya ya Lasáaro

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ˆaséwaa Lasáaro, muuntu wa iturii ra Besanía. Uhu Lasáaro ajáa alwaala. Maruumbu yaachwe Maríia na Maárita novo viikaláa iturii ra Besanía.
2 Uhu Maríia noo ˆajáa amuhaka Yéesu makuta ˆyanyukira, na akamuhonola majeo na njwiiri jaachwe.✡
3 Jeyyo, Maríia na Maárita maruumbu ya Lasáaro, vakatuma mulomo na kuri Yéesu voomusea, “Mukúlu, kijeengi chaako ˆwamweenda ni mulwíiri.”
4 Maa kaa, Yéesu ˆakateere ayo, akasea, “Ulwíiri uhu si uri reeta inkwya tuku, ni so muretera Muluungu nkongojima, na kwa njira iyo, Mwaana wa Muluungu abweeyyiriwe nkongojima.”

✡ **10:34** Laanga Sabúuri 82:6. ✡ **11:2** Laanga Yooháani 12:1-8.

5 Yéesu ajáa aveenda maatukʉ vii vala Maárita, Maríia na irʉʉmbʉ raavo Lasáaro.
6 Jeyyo, ˆakateere Lasáaro nɨ mʉlwíirɨ, akiikala aho haantʉ ˆajáa kwa sikʉ iviɨrɨ.
7 Sikʉ iviɨrɨ ˆjikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tʉhɨndʉke na Yudéea.”
8 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mukiindya, amwɨ nɨ ɨra sikʉ vii Vayahúudi vasaakáa kʉkʉvaa na mawye ukwye. Na haaha woosaaka hɨndʉka nooko kei?”
9 Yéesu akavasea, “Eri, sikʉ si ɨtɨite masaa ikimi na yaviɨrɨ ya muusi tʉkʉ wʉʉ? Mʉʉntʉ koonɨ yooyeenda namuusi sɨ arɨ kiikunguvarya kʉʉlʉ kwaachwe tʉkʉ, sa koona iise kɨweerʉ cha ɨhɨ weerʉ.
10 Maa kaa, koonɨ mʉʉntʉ yooyeenda nuuchikʉ, kunguvala arɨ, sa asiina kɨweerʉ isii yaachwe tʉkʉ.”✡
11 ˆAkahʉmʉle lʉʉsa aya, Yéesu akavasea, “Kɨjeengi chiiswi Lasáaro alíire, maa kaa, nɨ tamanya niise nkamwiinukye.”
12 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mʉkúlʉ, koonɨ alíire tʉlo, hola arɨ.”
13 Kɨintʉ Yéesu ˆalʉʉsáa aha nɨ inkwya ya Lasáaro, maa kaa, vapooji sɨ vataangáa tʉkʉ, viiseáa kɨra ˆyoolʉʉsa kʉrɨ Lasáaro nɨ alíire tʉlo vii.
14 Sa jeyyo, Yéesu akavawyiira pusu, “Lasáaro akwíire.
15 Baa neembe nɨ jeyyo, navyeéndire sa nyuunyu, sa viintʉ naarɨ nsiina kʉra mpiindɨ Lasáaro ˆaakukwya, sa mʉdahe kuunduma. Haaha hendi na kwaachwe.”
16 Aho, mʉpooji waachwe ʉmwɨ ˆasewáa Tomáasi, irina rɨingɨ vamwaanirɨráa Maásа, akavasea viivaachwe, “Hendi baa suusu, tʉkakwye hamwɨ ne.”

Yéesu nɨ Ufufúuko na Nkaasʉ

17 Yéesu ˆakafike ʉko Besanía, akashaana Lasáaro avéeriire mbiríírii kwa sikʉ ine.
18 Ituri ra Besanía nɨ heehi rɨjáa na múuji wa Yerusaléemu, ja ʉlíihɨ wa kilomíita itatʉ.
19 Vayahúudi ˆvarɨ foo vajáa vuújire noo vafiita vala Maárita na Maríia, sa viintʉ vajáa vawúlariirwe nɨ irʉʉmbʉ raavo Lasáaro.
20 Maárita ˆakateere Yéesu amwaarɨ yookʉʉja, akatamanya noo musingirirya. Maa kaa, Maríia akachaala kaayii.
21 Maárita akamʉsea Yéesu, “Mweenevyoosi, ngaarɨ waarɨ ʉmwaarɨ aha, ngaarɨ irʉʉmbʉ raanɨ sɨ akwíire tʉkʉ.
22 Maa kaa, taanga niise baa haaha kɨintʉ chochoosi ˆurɨ mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kʉheera arɨ.”
23 Yéesu akamʉsea, “Irʉʉmbʉ raako fufuka arɨ.”
24 Maárita akamʉsea, “Namányire sikʉ ya ʉhero wa weerʉ fufuka arɨ.”
25 Yéesu akamʉsea, “Niinɨ noo ʉwo ʉfufúuko na nkaasʉ. Yoyoosi ˆaandúmaa niinɨ baa neembe arɨ kukwya, kʉva arɨ nkaasʉ.
26 Na yoyoosi ˆarɨ mooyo na ˆaandúmaa niinɨ sɨ arɨ kukwya vii kaa tʉkʉ. Eri, yaruma wiise aya wʉʉ?”
27 Maárita akamʉsea, “Mweenevyoosi naruma weewe noo Masía Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ʉra ˆyookʉʉja na kʉrɨ weerʉ.”

Yéesu Yoomʉrɨrɨra Lasáaro

✡ **11:10** Laanga Yooháani 8:12.

28 Maárita ˆakahumule luusa ayo, akatamanya noo mwaaniriira mwaanaavo Maríia na ivarwii, akamusea, “Mukiindya amwaari aha yookwaaniriira.”
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akiinuka chaangu, maa akatamanya na kwa Yéesu.
30 Yéesu ajáa akaari kiingiira na iturii, ajáa akaari hara haantu Maárita ˆajáa amushíhiine.
31 Vara Vayahúudi ˆvajáa na Maríia kaayii vuújire noo mufiita, ˆvakoone iínukire chaangu, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbiríírii noo riira.
32 Maríia ˆakafike hara haantu ˆajáa Yéesu na ˆakamoone Yéesu, akachwaama majewii yaachwe kunu yoosea, “Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.”
33 Yéesu ˆakamoone Maríia yooriira, na ˆakoone na vara Vayahúudi ˆvajáa vamutúubire novo vooriira, akiiteera usuungu mutimii, maa akavisuula.
34 Aho, akavuurya, “Hai mumutaahiiré?” Vakamusea, “Mweenevyoosi, yeenda tukoonekye.”
35 Aho, Yéesu akaanda riira.
36 Vayahúudi vakasea, “Laangi ta viintu ˆajáa amweenda Lasáaro!”
37 Maa kaa, viingi vakasea, “Eri, uhu si noo ura ˆamuhorya muhoku, sa che si adaha kitiira Lasáaro adiire kukwya?”

Yéesu Yoomufufula Lasáaro

38 Yéesu kunu aviswíire mutimii, akafika mbiríírii. Iyo mbiríira ni ya mpaanga ija, na ijáa yakunikiirwa na iwye ikuulu muryaangwii.
39 Yéesu akavasea, “Seyyi iwye muryaangwii.” Maárita, iruumbu ra uhu ˆajáa awúliire, akasea, “Aai aándire nyuka, sa avéeriire mbiríírii kwa siku ine.”
40 Yéesu akamusea Maárita, “Si nakuséire kooni wooruma koona uri nkongojima ya Muluungu tuku wuu?”
41 Aho, vakariseyya riira iwye. Yéesu akalaanga kurumwii, maa akasea, “Taáta, kuusa sa waantéiire.
42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni luusa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantu ˆiri aha irume weewe noo ˆwaantuma.”
43 ˆAkaluuse jeyyo, akaaniriira na sawúti nkuulu yoosea, “Lasáaro, fuma na weerwii!”
44 Lasáaro akafuma kunu mikono yaachwe na mawulu yaachwe yafáirimbiriirwe ntaami ja sáanda ya kitáani. Kei da kisho chaachwe kijáa chafáirimbiriirwe na ntaami njeru. Yéesu akavasea, “Muchunguli, na mureki iitamanyirye.”

Nchuungo yo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2)

45 Jeyyo, Vayahúudi ˆvari foo vara ˆvajáa vuújire noo mufiita Maríia, na ˆvajáa voona yara Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakamuruma.
46 Maa kaa, vamwi vaavo vakatamanya na kwa Mafarisáayo noo vawyiira yara Yéesu ˆajáa atúmamire.
47 Sa jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo vakaaniriira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakasea, “Jooli turi bweeyya? Uhu muuntu yoobweeyya isháara na myuujíisa ˆiri foo.
48 Kooni tamurékiire atuube bweeyya jei, vaantu voosi muruma vari, na Varúumi kuuja vari, na saambula vari isi yiitu na Kaaya yiitu Njija.”

49 Ʉmwɨ waavo ˆasewáa Kayáafa ˆajáa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ mwaaka ʉwo, akavasea, “Nyuunyu sɨ mʉmányire kɨintʉ tʉkʉ!
50 Eri, sɨ mookoona nɨ vyabooha mʉʉntʉ ʉmwɨ kukwya sa vaantʉ, kʉlookya vaantʉ va ɨsɨ yoosi kusira imalo tʉkʉ wʉʉ?”
51 Kayáafa sɨ alʉʉsa masáare aya ko keenda kwaachwe tʉkʉ. Maa kaa, yeeye noo ajáa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ mwaaka ʉwo, sa jeyyo, nɨ laala alaaláa na mʉtwe Yéesu kukwya arɨ sa ɨsɨ ya Vayahúudi.
52 Na sɨ sa ɨsɨ ya Vayahúudi veene vii tʉkʉ, maa kaa, sa avajiinge vaana voosi va Mʉlʉʉngʉ ˆviipasa, vave hamwɨ.
53 Kwaandɨra sikʉ ɨyo, vakarya nchuungo yo mʉʉlaa Yéesu.
54 Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinʉka aho, akatamanya na ituri ˆraséwaa Efʉraímʉ, ˆrɨrɨ heehi na ɨsɨ ya ibaláángʉ. Akiikala ʉko hamwɨ na vapooji vaachwe.
55 Ngovi ya Vayahúudi ɨséwaa Paásika, ɨjáa yaséngerɨɨre, vaantʉ ˆvarɨ foo vakaambʉka na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kiijirʉla ngovi ɨyo sɨ ɨnafika.✡
56 Vaantʉ vakava voomʉsaakɨra Yéesu. Novo ˆvakiijiinge hamwɨ Kaayii Njija, vakaanda kiiyurya, “Joolɨ mookiisea? Ʉhʉ mʉʉntʉ sɨ arɨ kʉʉja vii kaa tʉkʉ na ngovii wʉʉ?”
57 Vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi atáangire kʉʉntʉ Yéesu ˆarɨ, avatwaarɨre mʉlomo sa vakamʉkwaate.

12

Maríia Yoomʉhaka Yéesu Makuta ˆYanyʉkɨra (Maáriki 14:3-9; Matáayo 26:6-13; Lʉ́ka 7:36-50)

1 Sikʉ mʉsasatʉ de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, múujii haantʉ ˆiikaláa Lasáaro, ʉra ˆajáa amʉfʉfʉla.
2 Ʉko, vaantʉ vakamwiimirya neeja kiiwʉlo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava yoovatʉmamɨra vayeni. Lasáaro ne nɨ ʉmwɨ wa vara ˆvajáa viíkyɨɨre méesii hamwɨ na Yéesu.
3 Maríia akatoola chʉ́pa ya núusu líita ya makuta ˆyanyʉ́kɨraa* ya iyoombe ikʉlʉkʉʉlʉ. Aho, akamʉhaka Yéesu makuta majewii, maa de ɨndoomʉhonola na njwɨɨrɨ jaachwe. Nyuumba yoosi ɨkanyukɨra makuta.
4 Maa kaa, Yʉ́ʉda Isikarióoti, ʉmwɨ wa vapooji ikimi na vavɨrɨ, ʉra ˆarɨ mʉvarindʉka Yéesu, akasea,
5 “Sa che aya makuta ˆyanyʉkɨra sɨ yaváirwe iyoombe ra mpía ja dináari magana yatatʉ (300), na mpía ijo vaheewe vakɨva?”
6 Yʉ́ʉda alʉʉsa jei, sɨ sa avooneráa mbavariri vakɨva tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa viintʉ ajáa mwiívi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpía, na kweene ɨɨváa mpía fuma aho mufukwii.
7 Aho, Yéesu akasea, “Mʉreki. Awʉla makuta aya ˆyanyʉkɨra, akayavɨɨka, sa sikʉ yaanɨ yo taahwa.
8 Vakɨva novo mʉrɨ sikʉ joosi, maa kaa, sɨ mʉrɨ kʉva na nɨɨnɨ sikʉ joosi tʉkʉ.”

Nchuungo yo Mʉʉlaa Lasáaro

✡ **11:55** Laanga 2 Masáare ya Mpɨɨndi 30:17-19; Ʉvalo 9:10. * **12:3** ***makuta ˆyanyʉ́kɨraa:*** Na Kigiríki nɨ *nárdo*, noo kʉsea, makuta ˆyanyʉ́kɨraa.

9 Mpuka nkuulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari uko Besanía, maa vakuuja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Uhu Lasáaro Yéesu ajáa amufufula.
10 Jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakarya nchuungo yo muulaa Lasáaro.
11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ˆvari foo vajáa vareka kutuuba vakúúlu vaavo, maa vakamuruma Yéesu.

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri (Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40)

12 Lomutóondo yaachwe, mpuka nkuulu ya vaantu ˆng'eene ijáa yuújire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookuuja na Yerusaléemu.
13 Aho, vakawuna matáampi ya mitéende, maa vakatamanya noo musingirirya, kunu vootula isóso voosea,
"Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA.✡
Atalariwa Mutemi wa Isiraéeli."
14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwi, akiiverekya ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
15 "Nyuunyu vaantu va múuji wa Sayúuni, koofi tuku,
laangi, Mutemi waanyu yookuuja,
iivérekiirye mwaana wa ndákwi."✡
16 Mpiindi ijo, vapooji va Yéesu si vataanga aya masáare tuku. Maa kaa, Yéesu ˆakahinduke na kurumwii, aho de vakakumbukira aya masáare yajáa yaandikwa sa yeeye, na yajáa yatumamwa kwaachwe.
17 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa ne mpiindi ˆamwaaniriráa Lasáaro fuma mbiríírii, akamufufula, vakatuuba koonekya ko kwaarya aya masáare.
18 Sa jeyyo, mpuka ya vaantu ikadoma noo musingirirya, sa voosi vajáa vatéiire uwo muujíisa Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye.
19 Maa kaa, Mafarisáayo vakiisea voovo kwa voovo, "Koona mwiise wuu? Si turi tumama kiintu chochoosi tuku, weeru yoosi yoomutuuba yeeye vii."

Vagiríki Vamwi Voosaaka Moona Yéesu

20 Haaha, vamwi va vaantu ˆvajáa vatamanya noo mwiinamira Muluungu mpiindi ja ngovi ya Paásika, ni Vagiríki vajáa.
21 Ava vaantu vakatamanya na kwa Filíipi. Uhu Filíipi meevo ni iturii ra Besaída ˆriri isi ya Galiláaya kujáa. Vakamuloomba voosea, "Mukúlu, tooloomba tuluusike na Yéesu."
22 Filíipi akiita muwyiira Anderéa, maa voosi vaviri vakatamanya noo muwyiira Yéesu.
23 Yéesu akavasea, "Mpiindi ja Mwaana wa Muuntu kubweeyyiriwa nkongojima jafíkire.
24 Kimaari kaa noovawyiira, kooni mpeke ya ngáano si iwíire isi ikakwya, chaala iri viintu iri mpeke imwi vii. Maa kaa, kooni yakwíire, yavyáalaa mpeke ˆjiri foo.
25 Muuntu yoyoosi ˆeenda nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆiisuula nkaasu yaachwe aha weerwii, kiilamurirya ari kwa siku ˆjisiina uhero.

✡ **12:13** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **12:15** Laanga Isáaya 40:9; Sefanía 3:16.

26 Muuntu yoyoosi ˆaantúmamiraa niini, ni mpaka aantuube. Na haantu ˆndiri veera baa yeeye veera ari. Taáta waani munyemya ari yoyoosi ˆaantúmamiraa.

Yéesu Yoolúusikira Inkwya Yaachwe

27 Haaha mutima waani woólolokiire maatuku vii. Che kaa ndiri luusa? Nduuse, 'Taáta, ndamurirya fuma mpiindii ihi ya uturikiri wuu?' Tuku, si ndiri loomba jeyyo tuku, sa nuuja ji ntarikire mpiindi iji.

28 Taáta, bweeyyirya irina raako nkongojima." Aho, sawúti fuma kurumwii ikasea, "Naribwéeyyiriirye nkongojima na kei, ribweeyyirya ndiri nkongojima."

29 Mpuka ya vaantu ˆijáa hara ˆikateere iyo sawúti, maa ikasea, "Kwakíririmire." Vamwi vakasea, "Murimu muuja walúusikire ne."

30 Yéesu akavasea, "Sawúti ihi ˆmwatéiire si sa niini tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu.

31 Haaha, mpiindi ja ihi weeru kulamuriwa, jafíkire. Irimu noo kusea mukúúlu wa ihi weeru kibiriwa riise ni Muluungu.

32 Maa kaa, niini ˆndiri kiinulwa na mweeri, varuta ndiri vaantu voosi vuuje na kwaani."

33 Yéesu aluusa jei, koonekya ni inkwya iri jooli ˆari kukwya.

34 Ira mpuka ya vaantu ikamusea, "Suusu tateera fuma Miirwii yiitu yasea, Masía kuva ari amwaari kwa siku ˆjisiina uhero.✡ Haaha sa che woosea vaantu mwiinurirya vari Mwaana wa Muuntu? Eri, Mwaana wa Muuntu ni ani?"

35 Yéesu akavasea, "Kiweeru kikaari na nyuunyu kwa mpiindi vii. Sa jeyyo, yeendi viintu ˆmukaari na ikyo kiweeru, sa mudiire remeerwa ni kilwiirya. Koon mumuntu yooyeenda kilwiiryii, si amányire na kuuntu ˆyootamanya tuku.

36 Mpiindi muri na iki kiweeru, kirumi kiweeru, sa muve vaantu va kiweeru." ˆAkahumule luusa ayo, Yéesu akavareka vaantu, maa akiita kiivisa.

Vayahúudi ˆVari Foo Voodiira Ruma

37 Baa neembe Yéesu abweeyya isháara na myuujíisa ˆiri foo mbere yaavo, si vamuruma tuku.

38 Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya mulá̱ali na mutwe Isáaya viintu ˆyasea,

"Ee IJUVA, ni ani aruma masáare yiiswi?
Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni IJUVA?"✡

39 Jeyyo, si vamuruma tuku ja ˆvyeene Isáaya aluusa haantu hiingi,

40 "Muluungu avahokurya miiso yaavo,
na mitima yaavo abweeyya ifafe,
sa vasiindwe koona kwa miiso yaavo,
na vasiindwe taanga na mitima yaavo,
kari luu vavalanduke, nivahon'ye tuku."✡

41 Isáaya aluusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akaluusa masáare yaachwe.

42 Baa neembe ni jeyyo, ˆvari foo kati na kati ya vakúúlu va Vayahúudi vakamuruma. Maa kaa, sa Mafarisáayo, si valuusa italii tuku, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii.

43 Avo vakúúlu vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kulookya nkongojima ˆjifúmaa kwa Muluungu.

✡ **12:34** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **12:38** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **12:40** Laanga Isáaya 6:10.

Masáare ya Yéesu Luusa Yari Irya kwa Vaantu

44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkuulu, “Muuntu ˆaandúmaa niini, si
aandúmaa niini vii tuku, maa kaa, amurúmaa ura ˆaantuma.
45 Yoyoosi ˆaanyona niini, amoona ura ˆaantuma.
46 Niini nuuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa muuntu yoyoosi ˆari kuunduma
adiire chaala kilwiiryii.
47 Muuntu ˆayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, niini si nkaluusire
irya raachwe tuku. Sa si nuuja jo lamurira weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, nuuja
jo lamurirya weeru.
48 Ura ˆaansíitaa na si ˆahókeraa masáare yaani, uwo atiite mulamuli.
Masáare ayo ˆnooluusa noo ˆyakaluusire irya siku ya uhero wa weeru.
49 Niini si nooluusika kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta
ˆaantuma, yeeye aandairirya nduuse, na ˆvyeene nasaakwa nduuse.
50 Niini namányire ulairiri waachwe ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Haaha
iki ˆnooluusa ni kira vii Taáta ˆaandairirya nduuse.”

13

Yéesu Yookooyya Vapooji Vaachwe Mawulu

1 Siku ya ngovi ya Paásika ijáa yaséngeriire. Yéesu akataanga mpiindi
jaachwe jo kiinuka fuma kuri weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, jijáa
jafíkire. Yéesu ajáa aveenda vaantu vaachwe ˆvajáa aha weerwii maatuku vii,
akavalaira kuveenda fuuru uhero.
2 Mpiindi ja iwulo, Yéesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiiwulo.
Ikúulu ra Mirimu Mivi rijáa rahámwiire kumwiingira mutimii Yúuda mwaana
wa Simóoni Isikarióoti amuvalanduke Yéesu.
3 Yéesu ajáa amányire Taáta ajáa amuheera viintu vyoosi mikonwii yaachwe.
Kei ajáa amányire yeeye afuma kwa Muluungu na hinduka ari na kwa
Muluungu.
4 Aho, Yéesu akareka kurya, akiinuka, akafumya nkáancho yaachwe, aka-
toola táwulo, maa akiichuunga mukiiswii.
5 Akakuurira maaji ibésenii, maa akaanda vooyya majeo vapooji vaachwe,
maa de indoovahonola na ira táwulo ˆajáa iimútiire mukiiswii.
6 ˆAkafike kwa Simóoni Peéteri, maa Peéteri akamuurya, “Mukúlu, ati
weewe wuunjoyye majeo niini?”
7 Yéesu akamusea, “Weewe si wootaanga kira ˆnootumama haaha tuku.
Maa kaa, mpiindi ˆjookuuja taanga uri.”
8 Peéteri akamusea Yéesu, “Baa siku imwi, si uri kuunjoyya majeo yaani vii
kaa tuku.” Aho, Yéesu akamusea, “Kooni si nakoóyyiirye majeo, usiina lutaami
na niini tuku.”
9 Aho, Simóoni Peéteri akamusea, “Mukúlu, kuunjoyya majeo vii tuku,
njoyya mikono baa na mutwe waani.”
10 Yéesu akamusea, “Muuntu ˆahámwiire koowa, si asaakwa oowe kei tuku,
maa kaa, kooyya majeo vii. Nyuunyu mweérire, maa kaa, si kira muuntu
tuku.”
11 Yéesu ajáa amumányire ˆmweene ari muvarinduka, noo ˆchooreka asea,
“Mweérire, maa kaa, si voosi tuku.”
12 Yéesu ˆakahumule kuvooyya vapooji vaachwe majeo, akatoola nkáancho
yaachwe, akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji
vaachwe, “Eri, mwatáangire kira ˆnavabwéeyyiiriirye wuu?

13 Nyuunyu mwaanyánɨrɨraa nɨɨnɨ ‘Mukiindya’ na ‘Mweenevyoosi,’ ɨkyo
^mʉlúʉsaa nɨ kɨmáárɨ na noo ^vyeene ndɨrɨ.
14 Sa jeyyo, koonɨ nɨɨnɨ ^ndɨrɨ Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu
navoóyyiirye majeo, viivyo baa nyuunyu mʉndookiiyoyya majeo nyuunyu
kwa nyuunyu.
15 Navoónekiirye jei sa mʉndookiibweeyyirya ja ^vyeene nɨɨnɨ
navabwéeyyiriirye.
16 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, mʉtʉmami sɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya mweenenyu-
umba waachwe tʉkʉ. Kei, ʉra ^atʉmwa sɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya ʉra ^amʉtʉma
tʉkʉ.
17 Koonɨ mʉyatáangire aya, Mʉlʉʉngʉ vatalarya arɨ koonɨ mooyatʉmama.
18 Sɨ noolʉʉsa aya kʉrɨ nyuunyu voosi tʉkʉ. Navamányire vara
^navasaawʉla. Maa kaa, nɨ lʉʉsa niise aya sa Masáare ^Yarɨ Mpeho yakiimane
ja ^vyeene yalʉʉsa, ‘Ʉra ^aríjaa na nɨɨnɨ, noo ^aankɨ́ɨkɨɨne.’✡
19 Nɨ kʉvawyɨɨra niise aya haaha, viintʉ ^yakaarɨ fʉmɨra, sa ^yarɨ fʉmɨra,
murume, ‘Nɨɨnɨ Mwaarɨ.’✡
20 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ^amʉhókeraa ʉra
^namʉtʉma, aampókeraa nɨɨnɨ. Na nɨɨnɨ Taáta aantʉma. Jeyyo, ʉra
^aampókeraa nɨɨnɨ, amʉhókeraa Taáta.”

Yéesu Yoovawyɨɨra Vapooji Vaachwe Varindʉkwa Arɨ (Matáayo 26:20-25; Maáriki 14:17-21; Lʉ́ka 22:21-23)

21 Yéesu ^akahʉmʉle lʉʉsa aya masáare, mʉtɨma waachwe ʉkaava, maa
akoonekya ko sea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, ʉmwɨ waanyu kʉʉnvarindʉka
arɨ.”
22 Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa sɨ vataangáa nɨ ani
^yoomʉlʉʉsa tʉkʉ.
23 Kʉjáa kwatɨite mʉpooji waachwe ʉmwɨ Yéesu ^ajáa amweenda. Yeeye
ajáa iisíkiriirye kɨpeembii cha Yéesu.
24 Simóoni Peéteri akamʉkonyera sa amuurye Yéesu nɨ ani ^yoomʉlʉʉsa.
25 Ʉra mʉpooji kʉnʉ iisíkiriirye kwa Yéesu akuurya yoosea, “Mweenevyoosi,
nɨ ani?”
26 Yéesu akamʉsea, “Nɨ ʉra ^ndɨrɨ mʉheera ɨrɨ ibéendʉ ra mʉkáate ^ndɨrɨ
tukya aha luumbwii.” Sa jeyyo, ^akatukye rɨra ibéendʉ ra mʉkáate luumbwii,
akamʉheera Yúʉda mwaana wa Simóoni Isikarióoti.
27 Yúʉda ^akahokere rɨra ibéendʉ ra mʉkáate, Irimʉ rɨkamwɨingɨra. Aho,
Yéesu akamʉsea Yúʉda, “^Cheene woosaaka tʉmama, tʉmama chaangʉ.”
28 Maa kaa, kusiina baa ʉmwɨ aho méesii ^ataanga sa che Yéesu alúusire
jeyyo tʉkʉ.
29 Sa viintʉ Yúʉda noo ^akwaatáa mufuko wa mpía, vɨingɨ vakiisea Yéesu
amʉséire akawʉle viintʉ ^vyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au avaheere
vakɨva mpía kiduudi.
30 Jeyyo, ^akahokere rɨra ibéendʉ ra mʉkáate, haaho akafuma na weerwii.
Na mpɨɨndɨ ijo nɨ uchikʉ ʉjáa.

Ʉlairiri Mufya

31 Yúʉda ^akafume na weerwii, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Haaha
Mwaana wa Mʉʉntʉ ahúmwɨɨre bweeyyiriwa nkongojima, ne Mʉlʉʉngʉ
abwéeyyiriiwe nkongojima kʉrɨ yeeye.

✡ **13:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **13:19** Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 43:10.

32 Kooni Mulúungu abwéeyyiriiwe nkongojima kwa njira ya Mwaana, Mulúungu ne mubweeyyirya ari nkongojima kuri yeeye mweeneevyo, na bweeyya ari jeyyo haaha vii.
33 Vanavaani vaduudi, nkaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii. Kuunsaakira muri, maa kaa, ja ^vyeene navawyiira vakúúlu va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni kuvawyiira niise haaha, kuuntu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.
34 Haaha ni kuvaheera niise ulairiri mufya, 'Mwiiyende, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.'
35 Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantu voosi taanga vari nyuunyu muri vapooji vaani."

Yéesu Yoolúusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku (Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34)

36 Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yéesu, "Mweenevyoosi, na hai wootamanya?" Yéesu akamusea, "Na kuuntu ^nootamanya si uri daha kuuntuuba haaha tuku, maa kaa, kuuntuuba uri siku ^jookuuja."
37 Peéteri akamuurya, "Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Niini niímire neeja kutoola nkaasu yaani sa weewe."
38 Yéesu akamuurya, "Peéteri, eri, kimaari toola uri nkaasu yaako sa niini? Kimaari kaa nookuwyiira, lomutóondo namutóondo nkukulume si inaviika, luusa uri katatu si waamányire tuku."

14

Yéesu noo Njira yo Tamanya na kwa Taáta

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Kari murékeraa mitima yaanyu indootuurikira tuku, murumi Mulúungu na kei ndumi niini.
2 Kaayii kwa Taáta waani, kwatiite haantu ho kiikala ^hari foo. Ngaari si viri jeyyo, ngaari navawyiira. Haaha, ni tamanya niise noo viimirya neeja haantu ho kiikala.
3 Na ^ndiri tamanya no kooviimirya neeja haantu ho kiikala, kuuja ndiri kei no vasumula na kwaani, sa haantu ^ndiri veera niini, baa nyuunyu muvere haaho.
4 Nyuunyu mwiimányire njira ^yatamanya na haantu ^noodoma."
5 Aho, Tomáasi akamusea, "Mweenevyoosi, suusu si tumányire na haantu ^wootamanya tuku, jooli turi kwiitaanga njira?"
6 Yéesu akavasea, "Niini noo njira, kimáári na nkaasu. Kusiina muuntu yoyoosi ^ari kuuja na kwa Taáta tuku, ni mpaka atweere na kwaani vii.
7 Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire baa Taáta. Kwaandira haaha mwamumányire Taáta waani, baa kei mwamwiíne."
8 Filípi akamusea Yéesu, "Mukúlu, toonekye Taáta waanyu, naasu twiikinkime."
9 Yéesu akamusea, "Filípi niikala na nyuunyu mpiindi joosi iji, ati si waamányire tuku? Muuntu yoyoosi ^aanyona niini, amoona Taáta. Haaha jooli wookuunsea, 'Toonekye Taáta?'
10 Eri, si wooruma niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi tuku wuu? Masáare ^noovawyiira si miiririkano yaani tuku, kiri vyoova jeyyo, Taáta, yeeye na niini turi kiintu kimwi, noo atúmamaa miri mo ko tweera niini.
11 Rumi yara ^noovawyiira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ^noolúusa, ndumi niini sa miri mo ^nootumama.

12 Kimaari kaa noovawyiira, yoyoosi ˆaandúmaa niini, tumama ari miriimo ˆnatúmamaa. Na kikomi tumama ari mikúúlu kulookya ihi, sa niini ni tamanya niise na kwa Taáta.
13 Kiintu chochoosi ˆmuri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri. Kwa njira iyo Taáta abweeyyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana.
14 Kiintu chochoosi ˆmuri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri.”

Kuuja kwa Mutima Muuja

15 “Kooni mwaanyenda, kwaatya muri ndairiri jaani.
16 Niini muloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala ari na nyuunyu kwa siku ˆjisiina uhero.
17 Uhu Mwaambiriryi noo Mutima wa kimáári. Vaantu va weeru si vari daha kumuhokera tuku, sa si vamoónaa tuku na si vamumányire tuku. Maa kaa, nyuunyu mwamumányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii yaanyu.
18 Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tuku, maa kaa, kuuja ndiri kei na kwaanyu.
19 Mpiindi kiduudi, weeru si iri kuunyona kei tuku, maa kaa, nyuunyu kuunyona muri. Sa viintu niini ndiri nkaasu, baa nyuunyu kuva muri nkaasu.
20 Siku iyo taanga muri niini na Taáta waani ni kiintu kimwi, na nyuunyu na niini, kei niini na nyuunyu ni kiintu kimwi turi.
21 Muuntu yoyoosi ˆamányire na ˆakwáatyaa ndairiri jaani, uwo noo ˆaanyenda. Na ura ˆaanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekya ndiri kwaachwe.”
22 Aho, mupooji waachwe umwi ˆaséwaa Yúuda, si Yúuda Isikarióoti tuku, akamuurya Yéesu, “Mukúlu, jooli vyavíire woosaaka wiiyonekye kwiiswi vii na si kwa weeru yoosi tuku?”
23 Yéesu akamusea, “Muuntu yoyoosi ˆaanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu kuuja turi na kwaachwe noo kiikala hamwi ne.
24 Maa kaa, muuntu si ˆaanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tuku. Aya masáare ˆmooteera si yaani tuku, ni ya Taáta yeeye aantuma.
25 Navawyíriire masáare aya yoosi, viintu ˆnkaari hamwi na nyuunyu.
26 Maa kaa, Taáta waani varetera ari Mwaambiriryi, noo kusea Mutima Muuja, uwo Taáta mutuma ari kuri nyuunyu kwa irina raani, yeeye vakiindya ari masáare yoosi na kuvakumbusikya ari yoosi ˆnavawyiira.
27 Varekera niise mwiikalo muuja, mwiikalo waani muuja kuvaheera niise. Si noovaheera mwiikalo waani muuja ja ˆvyeene weeru itóolaa tuku. Kari mundoojuuwika mitimii yaanyu tuku na kari mundookoofa chochoosi tuku.
28 Mwateera noosea, ‘Kiitamanyirya niise, maa kaa, kuuja ndiri kei.’ Ngaari kimaari mwaanyenda, ngaari mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta ni mukuulu kulookya niini.
29 Niini noovawyiira aya mpiindi ˆyakaari fumira, sa ˆyari fumira, muundume.
30 Si ndiri tuuba luusika masáare ˆyari foo kuri nyuunyu tuku, sa ura mukúúlu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaari rookuuja. Rooro risiina luviro kuri niini tuku.
31 Niini nootumama yara Taáta ˆaandairirya ntumame, sa vaantu voosi vataange niini namweenda Taáta waani. Haaha inuki, hendi tulooke fuma aha.

15

Yésu ni Musabíibu wa Kikomi

1 Niini ndiri musabíibu wa kikomi, na Taáta waani ni murimi.
2 Kira itáampi raani rira si ˆritúungaa ndiiwa, Taáta aritémaa akariseyya. Na kira itáampi ˆratúungaa ndiiwa, Taáta aripúutiraa sa rituungetuunge.
3 Nyuunyu mwahumula puutirwa no jirulwa ko tweera ukiindya waani ˆnavawyiira.
4 Muve kiintu kimwi na niini, naani kuva ndiri kiintu kimwi na nyuunyu. Itáampi si riri tuunga ndiiwa rooreene tuku, kooni si rakwaatana na musabíibu. Viivyo baa nyuunyu si muri daha kuva na ndiiwa tuku, kooni si muvíire kiintu kimwi na niini.
5 Niini ni musabíibu, na nyuunyu ni matáampi. Ura ˆatúubaa kuva kiintu kimwi na niini, na niini kuva kiintu kimwi ne, uwo atúungaa ndiiwa munumuunu. Sa nyuunyu veene vii si muri daha tumama chochoosi tuku.
6 Muuntu yoyoosi ura si ˆari kiintu kimwi na niini, ni ja itáampi rakerwa, rikuuma. Matáampi ja ayo, yuúmaa, yakajiingwa maviivi, yakafweitirwa mootwii, maa yakamalwa.
7 Nyuunyu kooni mwavíire kiintu kimwi na niini, na masáare yaani yiíkyiire isii yaanyu, loombi chochoosi ˆmoosaaka, na heewa muri.
8 Vapooji vaani va kikomi, vatúungaa ndiiwa ˆjiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa ukúulu wa nkongojima ya Taáta.
9 Naveenda nyuunyu ja ˆvyeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri kweenda kwaani.
10 Kooni mwakwáatiirye ndairiri jaani, kiikala mweende kuri kweenda kwaani, ja ˆvyeene niini nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda kwaachwe.
11 Navawyíriire aya, sa kuvyeenda kwaani kuve isii yaanyu na kuvyeenda kwaanyu kukiimane.
12 Ulairiri waani ni uhu, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ˆvyeene niini naveenda nyuunyu.
13 Kusiina muuntu ˆari na kweenda kukuulu ja uku tuku, muuntu kutoola nkaasu yaachwe sa vijeengi vyaachwe.
14 Nyuunyu ni vijeengi vyaani, kooni mootumama yara ˆnavalairirya.
15 Si ndiri vaaniriira kei vatumami tuku, sa mutumami si amányire kira mweenenyuumba waachwe ˆyootumama tuku. Kiri vyoova jeyyo, niini noovaaniriira nyuunyu vijeengi, sa navawyiira yoosi ˆnateera fuma kwa Taáta waani.
16 Si nyuunyu mwaansaawula niini tuku, kiri vyoova jeyyo, ni niini navasaawula muve vapooji vaani. Navasaawula muve na ndiiwa si ˆjisíraa. Sa jeyyo, chochoosi ˆmuri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari.
17 Haaha, ulairiri waani noo uhu, iyendi.

Weeru Yamusuula Yésu na Vapooji Vaachwe

18 Kooni weeru yavaswíire nyuunyu, taangi ijáa yaansuula niini ta.
19 Ngaari muri va ihi weeru, ngaari weeru yaveenda ja ˆvyeene yeenda vaantu vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihi weeru tuku, na niini navasaawula fuma kuri ihi weeru. Noo ˆchooreka weeru yavasuula.
20 Kumbukiri rira isáare ˆnavawyiira, ‘Mutumami si ari mukuulu kulookya mweenenyuumba waachwe tuku.’ Kooni vaanturikirya niini, vaturikirya vari baa nyuunyu. Maa kaa, kooni vakwáatiirye isáare raani, kwaatya vari baa isáare raanyu.

21 Ayo yoosi vabweeyyirya varɨ sa irina raanɨ, sa voovo sɨ vamʉmányire ʉra
^aantʉma tʉkʉ.
22 Ngaarɨ sɨ nʉʉja no lʉʉsɨka novo, ngaarɨ vasiina irya ra ʉvɨ tʉkʉ. Maa kaa,
haaha vasiina cho lʉʉsa cho seyya ʉvɨ waavo tʉkʉ.
23 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ^aansʉʉla nɨɨnɨ, amʉsʉʉla baa Taáta waanɨ.
24 Ngaarɨ sɨ nabweeyya myuujíisa ^ɨhwáalaryaa kwaavo kusiina mʉʉntʉ
^anabweeyya, ngaarɨ vatɨɨte kɨɨntʉ cho kitirirya ʉvɨ waavo. Maa kaa, haaha
vɨɨyona myuujíisa yoosi, na baa neembe nɨ jeyyo, vaansʉʉla nɨɨnɨ na Taáta
waanɨ.
25 Aya yafʉmɨra, sa yara masáare ^yaandɨkwa Miirwii yaavo yakiimane,
‘Vaansʉʉla bweete.’✡
26 Nɨɨnɨ mʉtʉma ndɨrɨ Mwaambiriryi na kʉrɨ nyuunyu fuma kwa Taáta,
noo kʉsea Mʉtɨma Mʉʉja. Yeeye ^arɨ kʉʉja, kʉʉnkʉnʉkʉla arɨ kwa vaantʉ
koonekya kɨkomi nɨɨnɨ nɨ ani.
27 Nyuunyu naanyu saakwa mʉrɨ moonekye kɨkomi masáare yaanɨ, sa nɨ
hamwɨ mʉjáa na nɨɨnɨ keende ncholo.

16

1 Navawyɨírɨɨre yoosi aya, sa karɨ jɨ mʉreke kuunduma tʉkʉ.
2 Vakibirya veende fuma masinagóogii. Na fika jiri mpɨɨndɨ ^vʉʉlaa veende
vookiisea nɨ tʉmama viise mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ.
3 Tʉmama veende ayo, sa sɨ vamʉmányire Taáta tʉkʉ, na sɨ vaamányire baa
nɨɨnɨ tʉkʉ.
4 Maa kaa, navawyɨírɨɨre masáare aya, sa ɨra mpɨɨndɨ ^ɨrɨ fika, mʉkʉmbʉkɨre
nɨjáa navawyɨɨra. Sɨ navawyɨɨra ayo hara ncholo tʉkʉ, sa viintʉ nɨjáa hamwɨ
na nyuunyu.

Mɨrɨmo ya Mʉtɨma Mʉʉja

5 Haaha nɨɨnɨ nɨ tamanya niise na kwa Taáta yeeye aantʉma. Maa kaa,
kusiina baa ʉmwɨ ^yookuunjurya tʉkʉ, ‘Na hai woodoma?’
6 Sa viintʉ navawyɨírɨɨre masáare aya, mɨtɨma yaanyu yaviswɨɨre maatʉkʉ
vii.
7 Maa kaa, nɨ kɨmáárɨ noovawyɨɨra, nɨ vyabooha kwaanyu nootamanya na
kwa Taáta. Sa koonɨ sɨ natámiinye, ʉwo Mwaambiriryi sɨ arɨ kʉʉja na kʉrɨ
nyuunyu tʉkʉ. Maa kaa, koonɨ natámiinye, mʉtʉma ndɨrɨ na kʉrɨ nyuunyu.
8 Yeeye ^arɨ kʉʉja, koonekya arɨ kɨkomi weerʉ nɨ mbɨ, laɨra arɨ ʉwoloki na
ʉlamuli.
9 Kwa ʉvɨ, kʉvalaɨra eende kɨkomi vaantʉ nɨ vavɨ sa vasiita kuunduma.
10 Kwa ʉwoloki, kʉvoonekya eende kɨkomi nɨɨnɨ nɨ mʉwoloki, sa tamanya
niise na kwa Taáta, na sɨ mʉkʉʉnyɨɨne kei tʉkʉ.
11 Kwa ʉlamuli, kʉvoonekya eende kɨkomi Mʉlʉʉngʉ valamʉrɨra arɨ, sa
alʉʉsa irya ra Irimʉ, rooro noo Ikúúlʉ ra ^vatámamaa ʉvɨ.
12 Nkaarɨ na masáare ^yarɨ foo yo vawyɨɨra, maa kaa, haaha sɨ mʉrɨ daha
kʉyahokera tʉkʉ.
13 Mʉtɨma ʉwo wa kɨmáárɨ ^arɨ kʉʉja, valongoola arɨ mʉtaange kɨmáárɨ
choosi. Sɨ arɨ lʉʉsa masáare yaachwe tʉkʉ, maa kaa, lʉʉsa arɨ yara yoosi ^arɨ
teera na vawyɨɨra arɨ masáare ^yarɨ kʉʉja.
14 Yeeye kʉvoonekya eende nkongojima yaanɨ, sa masáare ^ɨɨndoovawyɨɨra
nɨ yara ^yarɨ kwaanɨ.

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 35:19; 69:4.

15 Viintu vyoosi ˆari novyo Taáta, ni vyaani. Noo ˆchooreka noovasea, masáare ˆiindoovawyiira ni yara ˆyari kwaani.

Kuvyeenda na Kuvisuula

16 Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri."
17 Aho, vamwi va vapooji vaachwe vakiiyurya, "Ni che ˆyooluusa kati ˆyoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri?' Na ni che yooluusa kati ˆyoosea, 'Tamanya niise na kwa Taáta'?"
18 Vakatuuba kiiyurya, "Ni che yooluusa kati ˆyoosea, 'Mpiindi kiduudi?' Si tootaanga ˆcheene yooluusa tuku."
19 Yéesu akataanga kira ˆvoosaaka muurya, maa akavasea, "Ni kiiyurya mwiise ni che ˆnooluusa kati ˆnoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri wuu?'
20 Kimaari kaa noovawyiira, nyuunyu rira muri no myaa, maa kaa, vaantu va weeru vyeenda vari. Kuvisuula muri, maa kaa, kuvisuula kwaanyu kuva kuri kuvyeenda.
21 Muuntu muki ˆyootamanya no kiichungula avisúulaa sa mpiindi yo turikira yafíkire. Maa kaa, ˆari humula kiichungula, si akúmbukiraa usuungu tuku sa avíjaa na cheeru sa aréetire mwaana na aha weerwii.
22 Viivyo, nyuunyu mwatiite usuungu haaha, maa kaa, ˆndiri kuuja kei na kwaanyu, kuva muri na cheeru mitimii. Aho, kusiina ˆari daha seyya ikyo cheeru mitimii yaanyu tuku.
23 Siku iyo ˆiri fika, si mukaanóombire kiintu chochoosi tuku. Kimaari kaa noovawyiira, chochoosi ˆmuri loomba Taáta waani kwa irina raani, vaheera ari.
24 Fuuru haaha si munaloomba chochoosi kwa Taáta kwa irina raani tuku. Loombi, naanyu heewa muri, sa kuvyeenda kwaanyu kukiimane.

Yéesu Iisiinda Weeru

25 Noovawyiira aya masáare kwa símo. Mpiindi kuuja yiise, si ndiri luusika na nyuunyu kwa símo tuku, vapusuriira ndiri pwaa ˆvyeene Taáta waani ari.
26 Siku iyo, muloomba muri Taáta kwa irina raani. Si noosea valoombera ndiri kwa Taáta kipaango chaanyu tuku.
27 Taáta mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda niini, na mwaanduma nafuma kwa Taáta.
28 Nafuma kwa Taáta nkuuja na kuri weeru, maa kaa, haaha looka niise fuma kuri weeru, na hinduka niise na kwa Taáta."
29 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, "Haaha wooluusika pusu, si wootumia símo tuku.
30 Haaha tatáangire weewe wamányire kira kiintu, na baa kusiina ˆchoobweeyya muuntu yoyoosi akuurye chochoosi tuku. Ayo, noo yabwéeyyiirye turume weewe wafuma kwa Muluungu."
31 Yéesu akavasea, "Haaha mwarúmire wuu?
32 Mpiindi yaséngeriire, kei yahúmwiire fika. Paswa muri, kira muuntu na kaayii kwaachwe, na kuundeka muri niimweene. Maa kaa, si ndiri niimweene tuku, sa Taáta waani ni hamwi ari na niini.
33 Navawyíiriire masáare aya, sa muve na mwiikalo muuja mitimii yaanyu, sa viintu muri kiintu kimwi na niini. Kuri weeru turikiriwa muri, maa kaa, koofi tuku, sa niini niisiinda weeru."

17

Yéesu Yoovaloombera Vapooji Vaachwe

1 Yéesu ˆakahumule luusa aya, akalaanga kurumwii, akasea, “Taáta, ira
mpiindi yaani yafíkire. Mubweeyyirye nkongojima Mwaana waako, sa
Mwaana waako ne akubweeyyirye nkongojima.
2 Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vaantu voosi va weeru, sa
nivaheere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero vara voosi ˆwaampeera.
3 Iyo nkaasu ya siku ˆjisiina uhero noo ihi, vakutaange Muluungu
weemweene wa kikomi, na vamutaange Yéesu Kirisitu, ˆumutuma kuri
weeru.
4 Niini nakubweeyyirya nkongojima ko kiimikirirya ura murimo
ˆwaampeera ntumame.
5 Ee Taáta, haaha nookuloomba mbweeyyirya nkongojima mbere yaako,
nkongojima ira ˆnijáa noyo mpiindi ˆtujáa hamwi na weewe, mpiindi si ˆujáa
unuumba weeru.
6 Taáta nakuvariyula ˆvyeene uri kwa vaantu vara ˆwaampeera fuma kuri
weeru. Ava vaantu ni vaako vajáa, na ukaampeera niini vakava vaani. Voovo
vakwaatya isáare raako.
7 Haaha vatáangire viintu vyoosi ˆwaampeera ni kwaako vyafuma,
8 sa niini navaheera isáare rira ˆwaampeera, novo varihokera. Voovo
vataanga kikomi niini nafuma kwaako, na kei varuma ni weewe waantuma.
9 Noovaloombera avo, sa ni vaantu vaako. Si nooloombera vaantu voosi va
weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, noovaloombera avo ˆwaampeera.
10 Vaantu voosi ˆndiri novo, ni vaako, na voosi ˆuri novo ni vaani. Novo
vookuumbweeyyirya nkongojima.
11 Haaha niini kiinuka niise aha weerwii nuuje na kwaako, maa kaa, ava
vaantu vaako vakaari aha weerwii. Taáta Muuja, nookuloomba uviimiriire
kwa ngururu ja irina raako ˆwaampeera, sa vave kiintu kimwi ja niini na
weewe viintu turi kiintu kimwi.
12 Mpiindi ˆnijáa novo, naviimiriráa kwa iro irina ˆwaampeera. Naviimiriira
vyabooha. Kusiina ˆarimira tuku, ni ura umudu vii, yeeye ajáa ni wo malwa
sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.✡
13 Taáta haaha ni na kwaako nookuuja. Maa kaa, ni luusa niise masáare aya,
viintu ˆnkaari aha weerwii, sa vave na cheeru ˆchakiimana mitimii yaavo.
14 Niini navawyiira vapooji vaani isáare raako, maa kaa, weeru yavasuula
sa viintu voovo si va weeru, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru.
15 Niini si nooloomba uvaseyye aha weerwii tuku, maa kaa, nooloomba
uviimiriire fuma kwa ura Muvi.
16 Voovo si vari va ihi weeru tuku, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru.
17 Taáta, isáare raako ni kikomi, jeyyo, vatalarye vaantu vaako kwa kikomi
ikyo.
18 Ja viintu ˆwaantuma niini kuri weeru, viivyo baa niini navatuma kuri
weeru.
19 Haaha ni kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kikomi.

Yéesu Yoovaloombera Voosi ˆVamuruma

20 Taáta si nooloomba sa ava vapooji vaani vii tuku, maa kaa, nooval-
oombera baa vara ˆvari kuunduma, so teera ukiindya waavo.

✡ **17:12** Laanga Sabúuri 41:9.

21 Taáta nooloomba voosi vave kiintu kimwi, ja viintu niini ˆndiri kiintu kimwi na weewe, na weewe ˆuri kiintu kimwi na niini. Kei nooloomba vave kiintu kimwi na suusu, sa weeru itaange ni weewe ˆwaantuma niini.
22 Nkongojima ira ˆwaampeera, naani navahíire, sa vave kiintu kimwi, ja viintu suusu ˆturi kiintu kimwi.
23 Niini ni kiintu kimwi ndiri novo, na weewe ni kiintu kimwi uri na niini. Nooloomba vave vakiimana hamwi, sa kwa njira ihi, weeru yoosi itaange weewe waantuma, na waveenda ja ˆvyeene waanyenda niini.
24 Taáta, ni mpiima yaani ava ˆwaampeera vave hamwi na niini hara haantu ˆndiri. Sa voone nkongojima yaani ira ˆwaampeera, sa waanyenda, baa mwaariryo wa weeru si unaviikwa.
25 Taáta Muwoloki, baa neembe weeru si ikumányire, niini nakumányire, na ava vamányire weewe waantuma.
26 Niini navakiindya ˆvyeene uri, na kei tuuba ndiri kubweeyya jeyyo, sa vaveende vaanaavo ja ˆvyeene waanyenda, kei niini nive kiintu kimwi novo.”

18

Yésu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53)

1 Yésu ˆakahumule kuluusa masáare ayo, akiinuka na vapooji vaachwe, maa vakadoma na firiro ya ilolo ra Kediróoni. Uko kujáa kwatiite iwunda ra miseitúuni. Yésu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii.
2 Yúuda ura ˆamuvarinduka Yésu, ajáa ahamányire aho haantu, sa Yésu na vapooji vaachwe vadomáa kweene na aho.
3 Yúuda akuuja na aho iwundii alóngoriire mpuka ya valwi nkoondo va Kirúumi, na vamwi va vatumami fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo. Vara valwi nkoondo na vatumami vajáa vakwáatiriire vimuri, masasaanku na mata.
4 Yésu ajáa amányire yoosi ˆyari mufumira. Akiiturirya mbere yaavo, maa akavasea, “Ani moomusaakira?”
5 Voovo vakamusea, “Yésu wa Nasaréeti.” Yésu akavasea, “Noo niini.” Aho, Yúuda ura ˆamuvalanduka, ajáa iimire hamwi na vara vavi.
6 Yésu ˆakavasee “Noo niini,” vakahinduka na nyuma, maa vakawya na isi.
7 Akavuurya kei, “Ani moomusaakira?” Novo vakamusea, “Yésu wa Nasaréeti.”
8 Yésu akavasea, “Nahúmwiire kuvawyiira noo niini. Kooni mookuunsaakira niini, vareki ava viilookere.”
9 Masáare aya ˆyafumira sa isáare rira ˆaluusa rikiimane, “Vara ˆwaampeera si namutaaha baa umwi vii tuku.”✡
10 Simóoni Peéteri ajáa atiite nyaasuka njatwii. Akakuula, maa akamutema kutu kwa kuluume mutúmwa wa mweeneisi mukuulu, kukadumuka dúú. Uwo mutúmwa irina raachwe noo Maáliko asewáa.
11 Aho, Yésu akamusea Peéteri, “Fyuurira nyaasuka yaako na njatwii. Eri, si wootaanga nasaakwa ninywe nduvo ya uturikiri, ja ˆvyeene Taáta aampeera nturikiriwe tuku wuu?”

Yésu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Matáayo 26:57-58; Maáriki 14:53-54; Lúka 22:54)

✡ **18:9** Laanga Yooháani 6:39; 17:12.

12 Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukúúlu wa vakúúlu vaavo, na vatumami va vakúúlu va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchuunga.
13 Vakamutwaala ta na kwa Anáasi. Uhu Anáasi ni mukúlu wa Kayáafa ajáa. Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo.
14 Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakúúlu va Vayahúudi, ni vyabooha muuntu umwi akwye sa vaantu.✡

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:58, 69-70; Maáriki 14:54, 66-68; Lúka 22:55-57)

15 Haaha, Simóoni Peéteri na mupooji wiingi vamutuubáa Yéesu. Uhu mupooji wiingi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu. Sa jeyyo, akiingira na Yéesu fuuru balásii ya nyuumba ya mweeneisi mukuulu.
16 Maa kaa, Peéteri ajáa iímire weerwii, mbarimbari ya muryaango. Aho, ura mupooji wiingi ^ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu, akafuma na weerwii, akaluusika na muuntu muki umwi ^iímiriraa aho muryaangwii, maa akamurekera Peéteri iingire na nyuumbii.
17 Ura muuntu muki akamuurya Peéteri, “Eri, weewe naawe si umwi wa vapooji va uhu muuntu tuku wuu?” Peéteri akamusea, “Tuku, aka niini tuku.”
18 Sa viintu kujáa na mpeho, vara vatumami na valukaluka va mweeneisi mukuulu vajáa vakóriirye mooto wa makala, viímire vookoota. Peéteri ne ajáa iímire hamwi novo, yookoota mooto.

Mweeneisi Mukuulu Yoomuurya Yéesu
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Lúka 22:66-71)

19 Mpiindi jiijo, mweeneisi mukuulu akamuurya Yéesu masáare ya vapooji vaachwe, na masáare ya ukiindya waachwe.
20 Yéesu akamusea, “Niini nalúusaa masáare yaani kiweerwii kwa kira muuntu. Siku joosi nakíindyaa sinagóogii na Kaayii Njija ya Ijuva, haantu Vayahúudi ^vari foo ^viijíingaa. Niini si nalúusaa kiintu chochoosi kimbiso tuku.
21 Sa che wookuunjurya niini? Vuurye vara ^vateera kira ^nakíindyaa. Voovo vamányire kira ^nalúusaa.”
22 Yéesu ^akaluuse jei, umwi wa valukaluka ^ajáa iímiire heehi ne, akamuvaa ikóofi, maa akamusea, “Eri, jei noo ^vyeene wuúyiryaa mweeneisi mukuulu wuu?”
23 Yéesu akamusea, “Kooni nalúusire kiintu ^chaviiha, hooni toola ushahíidi wa uvi waani. Maa kaa, kooni nalúusire kimáári, sa che waanváire?”
24 Aho, Anáasi akamutwaala Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukuulu, kunu akaari achúungirwe.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku lwa Kaviri
(Matáayo 26:71-75; Maáriki 14:69-72; Lúka 22:58-62)

25 Mpiindi Simóoni Peéteri ^ajáa iímire yookoota mooto, vamwi va vara ^vajáa aho, vakamuurya voosea, “Eri, weewe si umwi wa vapooji vaachwe tuku wuu?” Yeeye akasiita yoosea, “Aka, niini tuku.”
26 Umwi wa vatumami va mweeneisi mukuulu, munduu na ura ^ajáa adumulwa kutu ni Peéteri, akamusea, “Eri, si nakwiíne kura iwundii uri hamwi na Yéesu tuku wuu?”
27 Peéteri akasiita kei, haaho nkukulume ikaviika.

✡ **18:14** Laanga Yooháani 11:50.

Yésu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato (Matáayo 27:1-2; Maáriki 15:1-5; Lúka 23:1-5)

28 Aho, vakamusumula Yésu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala fuuru ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpiindi ijo, ni namutóondo uchiku kujáa. Vayahúudi si viingiráa na nyuumbii tuku, sa vadiire kuva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika.

29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ^vajáa, maa akavuurya, "Eri, uhu muuntu che abwéeyyiirye moomusitaakya kwaani?"

30 Voovo vakamusea, "Ngaari uhu muuntu si abwéeyyiirye kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tuku."

31 Aho, maa Piláato akavasea, "Musumuli nyuunyu, mukamulamurire kwa Miiro yaanyu." Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, "Suusu tusiina wiimiriri wo kuulaa muuntu yoyoosi tuku."

32 Ayo yabweeyyiwa jeyyo, sa riira isáare ^alusa Yésu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane.

33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamwaaniriira Yésu, maa akamuurya, "Eri, weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?"

34 Yésu akamusea, "Aya ^woluusa ni masáare yaako mweeneevyo baku vaantu viingi vakuwyíiriire masáare yaani?"

35 Piláato akamusea, "Eri, niini ndiri Muyahúudi wuu? Vaantu va isi yaako na vakúúlu va veenei si va Iju va noo vakuréetire na kwaani. Ni che ubwéeyyiirye?"

36 Yésu akamusea, "Utemi waani si wa ihi weeru tuku. Ngaari viri jeyyo, ngaari vapooji vaani valwíire nkoondo ndiire veera mikonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Utemi waani si wafuma kuri ihi weeru tuku."

37 Piláato akamuurya yoosea, "Haaha, weewe uri mutemi wuu?" Yésu akamusea, "Weewe waséire, niini ndiri mutemi. Sa jeyyo, niini navyaalwa, na nuuja aha weerwii sa nivoonekye vaantu kimáári. Muuntu yoyoosi ^atúubaa ikyo kimáári, akwáatyaa masáare yaani."

38 Piláato akamusea Yésu, "Kimáári noo che?"

Aho, Piláato ^akaluuse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akiita noo vasea valongooli va Vayahúudi, "Niini si nookoona uvi wowoosi kwa uhu muuntu tuku.

39 Maa kaa, nyuunyu mwatiite tuuva yo loomba nimurekere muuntu umwi ^moosaaka fuma munyololwii, mpiindi ja ihi ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?"

40 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, "Uhu tuku, tuchungurire Baráaba." Uhu Baráaba ni muvarinduki wa wiimiriri wa Kirúumi ajáa.

19

Irya ra Yésu Kuulawa Musaláabii Rooluuswa

1 Aho, Piláato akalairirya Yésu anuswe mijeléedi, maa valukaluka vakamuvaa. 2 Valwi nkoondo vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii na kei vakamurwiika ingo ya kitemi ^iri gyaa.

3 Vakava vootamanya na mbere ya Yésu, maa de vandoomuluumbya ko muhenchula voosea, "Lumbi niijo ee mutemi wa Vayahúudi," kunu voomulatula makóofi.

4 Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vaantu ^vajáa viijíingire aho, "Laangi, namuréetire Yésu na kunu weerwii kei, sa mutaange niini si nookoona uvi wowoosi kwaachwe tuku."

5 Aho, Yéesu akafuma na weerwii kunu iivíkiire kisasaavo cha miíwa, na ira ingo ˆiri gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, muuntu mweeneevyo ni uhu!”
6 Vakúúlu va veeneisi va Iuva na valukaluka ˆvakamoone Yéesu, vakatulatuula isóso voosea, “Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye! Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!” Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu mukamuning’in’ye, niini si nookoona uvi wowoosi kwaachwe tuku.”
7 Vayahúudi vakamusea Piláato, “Suusu tatiite Mwiiro, uwo Mwiiro wasea, yoosaakwa akwye sa yoosea yeeye ni Mwaana wa Muluungu.”✡
8 Piláato ˆakateere jeyyo, akoofa munumuunu kulookya.
9 Akiingira kei na ijuumbii raachwe ra kitemi, maa akamuurya Yéesu, “Hai wafuma?” Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, si aluusa isáare roroosi tuku.
10 Piláato akamusea, “Si woosaaka kuuyirya tuku wuu? Si wootaanga natiite wiimiriri wo kurekera, na wiimiriri wo kuning’in’ya musaláabii fuuru ukwye tuku wuu?”
11 Yéesu akamusea, “Weewe ngaari usiina wiimiriri wowoosi mweeri yaani tuku, ngaari si wooheewa ni Muluungu. Sa jeyyo, ura ˆaanvíikire mikonwii yaako, atiite uvi kulookya.”
12 Piláato ˆakateere jeyyo, akaanda saakira njira yo murekera Yéesu. Maa kaa, Vayahúudi vakatulatuula isóso voosea, “Kooni wamurekiire muuntu uhu, weewe si uri kijeengi cha Kaisáari tuku. Muuntu yoyoosi ˆiibwéeyyaa mutemi, amusíitaa Kaisáari mutemi wa Rúumi.”
13 Piláato ˆakateere aya masáare, akamureeta kei Yéesu na weerwii. Akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira ˆriri haantu ˆhaséwaa Mutambalala wa Iwye, na Kieburanía Gabáata.
14 Haaha siku iyo, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na ijáa yafíkire mpiindi ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, “Mutemi waanyu nu aha.”
15 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, “Museyye! Museyye! Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye.” Piláato akavuurya, “Eri, moosaaka nimuning’in’ye musaláabii mutemi waanyu wuu?” Vakúúlu va veeneisi va Iuva vakamusea, “Suusu tusiina mutemi wiingi tuku, tatiite Kaisáari vii.”
16 Aho, Piláato akamukwaatya Yéesu mikonwii ya Vayahúudi, sa ˆvakamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43)

Aho, valwi nkoondo vakamusumula Yéesu.
17 Yéesu akavereka musaláaba waachwe, akakwaata njira yo doma na haantu ˆhaánirirwaa Goligóota na Kieburanía, noo kusea Kisááya cha Mutwe.
18 Aho, noo haantu ˆvamuning’in’ya musaláabii fuuru akakwya. Vaantu vaviri vajáa vaning’iniwa hamwi ne, kira muuntu musaláabii waachwe, umwi mukono wa kulume, na wiingi mukono wa kumooso, ne Yéesu katikati.
19 Piláato akalairirya yaandikwe masáare na yaviikwe mweeri ya musaláaba. Masáare ayo ni jei yajáa yasea, “YÉESU WA NASARÉETI, MUTEMI WA VAYAHÚUDI.”
20 Masáare aya, yajáa yaandikwa kwa nduusika ya Kieburanía, Kirúumi na Kigiríki. Vayahúudi ˆvari foo vasomáa ayo, sa haantu ˆvajáa vamuning’in’ya musaláabii fuuru akakwya ni heehi kujáa na múuji wa Yerusaléemu.

✡ **19:7** Laanga Valáawi 24:16.

21 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva va Vayahúudi vakamusea Piláato, “Kaandika, ‘Mutemi wa Vayahúudi’ tuku, andika jei, ‘Muuntu uhu asea, niini ndiri mutemi wa Vayahúudi.’”
22 Piláato akavasea, “^Cheene niini naándikire, naándikire!”
23 Valwi nkoondo ^vakahumule kumuning’in’ya Yéesu musaláabii, vakatoola ingo jaachwe, maa vakajigava maluundu yani. Kira mulwi nkoondo akasumula iluundu rimwi. Nkáancho yaachwe ijáa yachumiriwa ko domerera fuma mweeri fuuru isi, na ijáa isiina muláwo tuku. Noyo vakiitoola.
24 Vakiiwyiira voosea, “Kari twiimoole ihi nkáancho tuku, hendi tuvae mbare sa tutaange ni ani ari kiisumula.” Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yasea,
Viigaviira ingo jaani,
na nkáancho yaani vakiivaira mbare.✡
Jeyyo, noo ^vyeene valwi nkoondo vabweeyya.
25 Heehi na musaláabii wa Yéesu, kujáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makidaléena.
26 Yéesu akamoona íyo waavo iímire aho, hamwi na mupooji waachwe umwi. Uhu mupooji Yéesu ajáa amweenda. Jeyyo, akamusea íyo waavo, “Íyo, laanga, uwo haaha ni mwaana waako.”
27 Aho, akamusea ura mupooji, “Laanga, uwo haaha ni íyo waanyu.” Keende mpiindi ira, ura mupooji akamusumula íyo waala Yéesu, akiita kiikala kwaachwe.

Yéesu Yookwya Musaláabii (Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49)

28 Ayo ^yakalooke, na kunu Yéesu yootaanga ahúmwiire tumama murimo waachwe, akasea, “Nakálukirwe,” sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane.✡
29 Aho, kujáa kwatiite bakúuri ^imémire diváai ^yasasuka. Vakatukya kiintu kiri monyomonyo diváaii ^yasasuka, vakatuungirirya nkomii ya faai, maa vakamuheera Yéesu mulomwii.
30 Yéesu ^akasaire ira diváai ^yasasuka, maa akasea, “Yakíimiine.” Aho, akiinamya mutwe waachwe, maa akawulala.

Yéesu Yootuungwa na Ichimu Luvarwii

31 Siku ira, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na Sabáato ira ni nkúúlu ijáa. Vayahúudi si vasaakáa mivíri ichaale misaláabii siku ya Sabáato tuku. Sa jeyyo, vakamuloomba Piláato, vaantu vara ^vajáa vaníng’iniiwe misaláabii, mawulu yaavo yawunwe, na mivíri yaavo iseyyiwe misaláabii.
32 Valwi nkoondo vakatamanya, vakawuna mawulu ya muuntu wa ncholo na wa kavíri wa vara ^vajáa vaníng’iniiwe fuuru vakwye hamwi na Yéesu.
33 Maa kaa, ^vakafike kwa Yéesu, vakashaana awúliire. Sa jeyyo, si vamuwuna mawulu yaachwe tuku.
34 Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamutuunga na ichimu luvarwii, aho, sakami na maaji vikafuma.
35 Muuntu ^oona masáare aya noo ^mweene ayaluusa, na kira ^oonekya ni cha kimáári. Uhu ayaluusa masáare aya, amányire masáare aya ni ya kimáári, na yoovoonekya nyuunyu sa murume.
36 Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yaluusa, “Kusiina ikúfa raachwe ^riri wunwa tuku.”✡

✡ **19:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **19:28** Laanga Sabúuri 69:21. ✡ **19:36** Laanga Sabúuri 34:20; Ufumo 12:46; Uvalo 9:12.

37 Kei Masáare ˆYarɨ Mpeho haantʉ hɨɨngɨ yasea,
“Moona varɨ ʉra ˆvamʉtʉʉnga.”✡

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Lʉ́ka 23:50-56)

38 Kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaséwaa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yeeye nɨ mʉpooji wa Yéesu ajáa wa kimbiso, sa avoofáa Vayahúudi. Yeeye akatamanya na kwa Piláato akɨtooloomba mʉvɨrɨ wa Yéesu sa akʉʉtaahe. Piláato akamʉrʉmɨra, maa Yooséefu akɨɨta kʉʉsʉmʉla mʉvɨrɨ wa Yéesu.
39 Nikodéemu ʉra aho ncholo ˆajáa adoma na kwa Yéesu nuuchikʉ,✡ akareeta makuta ya idumbaasi ˆyasaangiwa na manemáane* ja kílo makumi yatatʉ (30).
40 Vakasʉmʉla mʉvɨrɨ wa Yéesu, vakʉʉfarɨmbɨrɨra na sáanda ya kɨtáani, kʉnʉ voohaka yara makuta ˆyanyʉkɨra, ja viintʉ tʉʉva ja Vayahúudi jo taaha ˆjiri.
41 Heehi na aho haantʉ Yéesu ˆajáa anínga’iniiwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya, kʉjáa kwatɨɨte iwʉnda. Aho iwundii, kʉjáa kwatɨɨte mbɨrɨ́ɨra ya mpaanga ifya ˆyabokwa mwaalaliwyii sɨ ˆinataahwa mʉʉntʉ.
42 Sa viintʉ sikʉ ɨyo nɨ sikʉ ya Kɨyahúudi yo kiimya neeja Sabáato ɨjáa, na sa viintʉ ɨyo mbɨrɨ́ɨra ɨjáa heehi, vakamʉtaaha Yéesu aho.

20

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Maáriki 16:1-8; Lʉ́ka 24:1-12)

1 Namʉtóondo uchikʉ wa sikʉ ya Jumapɨ́ɨrɨ, viintʉ kʉkaarɨ chi chi, Maríia Makɨdaléena akatamanya na mbiríírii ya mpaanga ˆyabokwa mwaalaliwyii kʉʉntʉ Yéesu ˆataahwa. Kʉra, akashaana rɨra iwye ˆrakʉnɨkɨrɨra mbɨrɨ́ɨra, raséyyiiwe fuma mʉryaangwii wa mbɨrɨ́ɨra.
2 Jeyyo, akafuma itɨ́ɨjo fʉʉrʉ kʉrɨ Simóoni Peéteri, na kwa ʉra mʉpooji wɨɨngɨ Yéesu ˆajáa amweenda. Aho, maa akavasea, “Vamʉséyyiirye Mweenevyoosi mbiríírii, na sɨ tootaanga haantʉ ˆvamʉvɨ́ɨkɨre tʉkʉ!”
3 Jeyyo, Peéteri na ʉra mʉpooji wɨɨngɨ vakafuma itɨ́ɨjo voodoma na mbiríírii.
4 Voosi vavɨrɨ vatɨɨjáa, maa kaa, ʉra mʉpooji akamʉlooka Peéteri, na akava wa ncholo kufika mbiríírii.
5 ˆAkafike, akasʉngɨrɨra mbiríírii, akoona ntaamɨ ja sáanda ya kɨtáani ivarwii, maa kaa, sɨ ɨngɨra na mbiríírii tʉkʉ.
6 Aho, Simóoni Peéteri akʉʉja nyuma, akahʉlʉlʉka na mbiríírii. Ne akoona jira ntaamɨ ja sáanda ya kɨtáani jiri ivarwii.
7 Kei, akoona ɨra ntaamɨ ˆijáa yachuungwa mutwii wa Yéesu, ɨrɨ kisima na jira ntaamɨ jɨngɨ, yaárirwe na ivarwii.
8 Aho, ʉra mʉpooji ˆajáa afíkire wa ncholo akɨngɨra na mbiríírii, akoona na akaruma.
9 Mpɨndɨ ijo, vapooji vajáa vakaarɨ taanga Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆvyeene yalʉʉsa, Yéesu nɨ mpaka afʉfʉke fuma inkwyii.
10 Aho, avo vapooji vakahɨndʉka na kaayii.

Yéesu Yoomʉfʉmɨra Maríia Makɨdaléena
(Matáayo 28:9-10; Maáriki 16:9-11)

✡ **19:37** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **19:39** Laanga Yoohá̱ani 3:1-2. * **19:39** ***manemáane:*** Nɨ mooda ˆvahákaa mʉvɨrɨ wa mʉʉntʉ de ataahwe. Mooda ʉhʉ ʉjáa nɨ wa iyoombe ikʉʉlʉ.

11 Maa kaa, Maríia Makıdaléena akachaala iímire weerwii ya mbiríira
yoorıra. Mpiindi ˆariráa, akiinama, maa akasungirıra na isii ya mbiríira.
12 Akoona mirimu miija ivıri ˆyiivíkiire ingo njeru chwee, yiíkyiire haantu
muvıri wa Yéesu ˆujáa ulaariiwé, umwi mitwii na wa kavıri majewii.
13 Ira mirimu miija ikamuurya Maríia yoosea, “Íyo, sa che woorıra?” Ne
akavasea, “Sa vamutwíire Mweenevyoosi waani, na si nootaanga ni hai
ˆvamuvíikire tuku.”
14 ˆAkahumule luusa ayo, akiilorera, akamoona Yéesu iímire, maa kaa, si
ataanga kooni ni Yéesu ajáa tuku.
15 Yéesu akamuurya, “Íyo, sa che woorıra? Ni ani woomusaakıra?” Maríia
akiisea ura ˆyoolusuika ne ni mulaangiriryi wa iwunda. Sa jeyyo, akamusea,
“Taáta, kooni ni weewe umutwíire, kalaama ndaira haantu ˆumuvíikire, naani
musumula ndiri.”
16 Aho, Yéesu akamwaanirıra, “Maríia!” Maríia akavarinduka, maa akasea
na Kieburanía, “Rabóoni!” noo kusea, “Mukiindya!”
17 Yéesu akamusea, “Kuunsaasya tuku, sa nkaari kaambuka na kwa Taáta
waani. Kiri vyoova jeyyo, tamanya na kwa vanduu vaani ukavasee,
‘Kaambuka niise na kwa Taáta waani, ne ni Taáta waanyu, na kwa Muluungu
waani, ne ni Muluungu waanyu.’ ”
18 Jeyyo, Maríia Makıdaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu,
akavawyiira masáare aya, yoosea, “Namwiíne Mweenevyoosi!” Ne
akavawyiira yoosi Yéesu ˆajáa amuwyíriire.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49)

19 Nakyuulwa ya siku i’ira ya Jumapíiri, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga
hamwi nyuumbii imwi. Vajáa vachuunga miryaango sa voofa vakúúlu va
Vayahúudi. Aho, Yéesu akavafumira, akiima kati na kati yaavo akavasea,
“Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”
20 ˆAkahumule kuluusa ayo, akavoonekya mikono yaachwe na luvaru
lwaachwe. Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku kumoona Mweenevy-
oosi.
21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu! Ja ˆvyeene Taáta
aantuma niini, naani ni kuvatuma niise nyuunyu.”
22 ˆAkahumule kuluusa ayo, akavafwiriira nkeeho, maa akavasea, “Hokeri
Mutima Muuja.
23 Kooni mumuséire muuntu uvi waachwe wasírire, Muluungu sea ari uvi
waachwe wasírire. Kooni si mumuséire muuntu uvi waachwe wasírire,
Muluungu ne si ari sea uvi waachwe wasírire tuku.”

Yéesu Yoomufumira Tomáasi

24 Umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu ˆasewáa Tomáasi, irina riingi
Maása, yeeye si ajáa na viivaachwe mpiindi Yéesu ˆavafumiráa tuku.
25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamusea, “Tamwiíne Mweenevyoosi.”
Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Kooni si niíne nkoru ja misumáari mikonwii
yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raani, na nviike mukono waani
luvarwii lwaachwe, si ndiri ruma tuku.”
26 Siku inaani ˆjikalooke, vapooji va Yéesu kei vajáa hamwi nyuumbii. Siku
iyo, Tomáasi ne ni hamwi ajáa novo. Aho, Yéesu akuuja kunu miryaango
ichúungirwe. Akiima kati na kati yaavo, maa akasea, “Mwiikalo muuja uve
na nyuunyu!”

27 Aho, akamʉsea Tomáasi, “Viika imaamba mikonwii yaani, woone
mikono yaani. Wolola mʉkono waako ʉkwaate lʉvaru lwaani. Kari ʉve na
wiikoveriri kei tʉkʉ, maa kaa, urume.”
28 Tomáasi akamʉsea, “Mweenevyoosi waani, na Mʉluungʉ waani!”
29 Yéesu akamʉsea Tomáasi, “Urúmire sa viintʉ wanyiine wʉʉ? Vatalariwa
vara si ˆvaanyona, maa kaa vaanduma.”

Sa che iki Kitáabu Chaandikwa

30 Yéesu abweeyya ishára na myuujíisa ˆiri foo miiswii ya vapooji vaachwe,
ˆmyeene si yaandikwa aha kitáabwii.
31 Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa
Mʉluungʉ, na sa kwa njira yo muruma, mʉve nkaasʉ kwa irina raachwe.

21

Yéesu Yoovafʉmira Vapooji Mufungati

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akavafʉmira vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva
ra Tibéria, noo kʉsea iriva ra Galiláaya. Jei noo ˆvyeene iiyonekya kwaavo,
2 Simóoni Peéteri, Tomáasi ˆaséwaa Maása, Nasaniéeli mʉuntʉ wa Káana ya
Galiláaya, vaana vaviri va Sebedáayo,✡ na vapooji viingi vaviri ni hamwi vajáa.
3 Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, “Niini tamanya niise no kwaata
soompa.” Novo vakamʉsea, “Tamanya tiise hamwi na weewe.” Vakata-
manya na mashúwii, maa kaa, uchikʉ ʉra si vaambʉrira kiintʉ tʉkʉ.
4 ˆKʉkaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si
vataanga koori ni Yéesu tʉkʉ.
5 Yéesu akavuurya, “Vanavaani, mwakwáatire soompa yoyoosi wʉʉ?”
Vakamʉsea, “Tʉkʉ.”
6 Yéesu akavasea, “Haaha kiimyi njwaavu na ivaru ra kʉlʉme ra mashúwa
yaanyu, naanyu kwaata mʉri soompa.” Aho, vakakiimya njwaavu, laanga,
vakasiindwa rʉta njwaavu, sa jijáa jakwáatire soompa ˆjamema maatʉkʉ vii.
7 Maa mʉpooji Yéesu ˆajáa amweenda, akamʉsea Peéteri, “Ʉhʉ ni
Mweenevyoosi.” Simóoni Peéteri ˆakateere jei, akiichuunga ingo yaachwe,
ˆng’eene ajáa iifúmiirye mpiindi ˆaandáa mʉrimo, aho, akiifweitira na irivii.
8 Vara vapooji viingi vakʉʉja na mashúwa kʉnʉ vooruta njwaavu ˆjimémire
soompa. Si vajáa kʉli na mbarimbari tʉkʉ, ni ja mawʉlʉ igana rimwi (100) vii
vajáa.
9 ˆVakafike mbarimbari ya iriva haantʉ ˆhʉʉma, vakoona mooto wa
makala na soompa na mikáate ˆyoókiiwe mweeri yaachwe.
10 Yéesu akavasea, “Reeti jimwi ja soompa ˆmʉkwáatire haaha vii.”
11 Simóoni Peéteri akaambʉka na mashúwii, akarʉta lʉra lwaavu fʉʉrʉ
mbarimbari haantʉ ˆhʉʉma. Lʉjáa lwamémire soompa nkʉʉlʉ igana rimwi,
makumi yasaano na itatʉ (153). Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo,
lwaavu si lwaatʉka tʉkʉ.
12 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Yeendi murye cha mʉtóondo!” Kusi-
ina baa ʉmwi ˆadaha kumuurya kʉsea, “Weewe ʉri ani?” tʉkʉ. Ava vajáa
vataanga ni Mweenevyoosi.
13 Yéesu akaseesa, akatoola ʉra mʉkáate, maa akavaheera. Akabweeyya
vivira baa na jira soompa.
14 Ʉlʉ ni lwa katatʉ Yéesu avafʉmira vapooji vaachwe, keende ˆakafʉfʉlwe.

Yéesu Yoomuurya Peéteri Koori Amweenda

✡ **21:2** Laanga Matáayo 10:2.

15 ^Vakahʉmʉle kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteri, “Eri, Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda kʉlookya ava viivaako wʉʉ?” Simóoni akasea, “Hii Mʉkúlʉ, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamʉsea, “Riisha muundi jaani.”

16 Yéesu akamuurya kei, “Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wʉʉ?” Peéteri akasea, “Hii Mʉkúlʉ, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamʉsea, “Laanga muundi jaani.”

17 Yéesu akamuurya Peéteri lwa katatʉ, “Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wʉʉ?” Peéteri akiirya kisho, akavisʉʉla sa viintʉ Yéesu ajáa amuúriirye lwa katatʉ, “Waanyenda wʉʉ?” Peéteri akamʉsea Yéesu, “Mʉkúlʉ, weewe wamányire yoosi, wamányire niini nakweenda.”

Yéesu akamʉsea, “Riisha muundi jaani.

18 Kimaari kaa nookuwyiira, mpiindi ^ʉjáa mʉtavana, wiichuungáa ingo jaako na watamanyáa na haantʉ ^woosaaka. Maa kaa, ^ʉri kʉva moosi, wolola ʉri mikono yaako, na mʉʉntʉ wiingi kʉkʉvikira ari ingo jaako, na kʉtwaala ari haantʉ si ^woosaaka.”

19 Yéesu alʉʉsa aya, koonekya inkwya ^ari kukwya Peéteri, na mʉbweeyyirya ari Mʉlʉʉngʉ nkongojima. Aho, Yéesu akamʉsea Peéteri, “Ntuuba!”

Yéesu na Ʉra Mʉpooji ^Ajáa Amweenda

20 Aho, Peéteri akiilorera, akamoona mʉpooji yoovatuuba. Ʉhʉ mʉpooji Yéesu ajáa amweenda. Ʉhʉ noo ʉra ^ajáa iisikirirya kipeembii cha Yéesu mpiindi ^varijáa kiiwʉlo na akuurya, “Mʉkúlʉ, ni ani ^ari kʉvarindʉka?”

21 Peéteri ^akamoone ʉwo mʉpooji, akamuurya Yéesu, “Mʉkúlʉ, na ʉhʉ ne jooli?”

22 Yéesu akamʉsea, “Kooni noosaaka achaale ari nkaasʉ fʉʉrʉ sikʉ ^ndiri hindʉka, chaako che? Weewe ntuuba niini.”

23 Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ^vari foo, kʉsea ʉhʉ mʉpooji si ari kukwya tʉkʉ. Maa kaa, Yéesu si alʉʉsa ʉwo mʉpooji si ari kukwya tʉkʉ, kiintʉ ^alʉʉsa ni iki, “Kooni noosaaka ave nkaasʉ fʉʉrʉ sikʉ ^ndiri hindʉka, chaako che?”

24 Mʉpooji ʉhʉ, noo ayoonekya kikomi masáare aya na ayaandika. Na suusu tamányire aya ^oonekya ni ya kimáári.

Masáare yo Kiimikirirya

25 Kwatiite masáare yiingi ^yari foo ^atʉmama Yéesu. Ngaari yoosi yaandikwa, ngaari weerʉ yoosi si yatoosha kʉvikira vitáabu ^viri kaandikwa tʉkʉ.

Mɨrɨmo ya Vatumwi va Yéesu
Mʉlongooryo

Mʉʉntʉ ˆaandɨka kɨtáabu ɨkɨ cha Mɨrɨmo ya Vatumwi va Yéesu, nɨ Lúka. Lúka sɨ ajáa Mʉyahúudi tʉkʉ (Vakolosáai 4:7-14). Yeeye ayeendan'yáa na Paúli haantʉ ˆharɨ foo, na nɨ mutumwi wa Paúli ajáa (2 Timotéeo 4:11). Kei Paúli alʉʉsa Lúka nɨ ʉmwɨ wa vatʉmami viivaachwe (Filemóoni 24). Ʉhʉ Lúka ajáa eendwa, na nɨ dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14).

Lúka aandɨka kɨtáabu cha Mɨrɨmo ya Vatumwi kati ya myaaka ya 62-63 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa. Kei, aandɨka kɨtáabu cha Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ. Vitáabu ivi vivɨrɨ Lúka aandɨka kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Toofíili. Ʉhʉ Toofíili ajáa nɨ mʉʉntʉ ˆanyemiwáa (Lúka 1:3). Vamanyi ˆvarɨ foo va Masáare ˆYarɨ Mpeho, vaséaa, Toofíili sɨ ajáa Mʉyahúudi tʉkʉ na ajáa amʉvalandʉkɨra Yéesu.

Kɨtáabu cha Mɨrɨmo ya Vatumwi, nɨ mwiitʉʉbɨrɨro wa Kɨtáabu cha Masáare Maaja ja ˆvyeene yaandɨkwa nɨ Lúka (1:1-2). Kɨintʉ kɨkʉʉlʉ Lúka ˆalʉʉsa aha, nɨ ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ aarya Masáare Maaja ya Yéesu lwa ncholo, na ˆvyeene atalaryáa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu kwa njɨra ya nteendo ja Mʉtɨma Mʉʉja (laanga baa ja 2:2-4; 8:14-17; 10:44-48). Kei mɨrɨmo ˆyalʉʉswa ˆɨrɨ foo aha, nɨ ya vala Peéteri (baa ja 2:14-41; 4:1-12) na Paúli (baa ja 9:1-19; 28:3-8) vatumwi. Na kɨintʉ chɨɨngɨ ˆchalʉʉswa nɨ ˆvyeene vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vakɨɨngɨkáa no keenera lwa ncholo (baa ja 2:41, 47; 5:14).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ Chagavwa

Vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ncholo *1:1-5:42*
Uturikiri na kweenera kwa Masáare Maaja ya Yéesu *6:1-9:31*
Mɨrɨmo ya Peéteri *9:32-12:25*
Paúli yookera njɨra noo variyʉla Masáare Maaja lwa ncholo *13:1-14:28*
Itaka ra Yerusaléemu *15:1-41*
Paúli yookera njɨra noo variyʉla Masáare Maaja lwa kavɨrɨ *16:1-18:22*
Paúli yookera njɨra noo variyʉla Masáare Maaja lwa katatʉ *18:23-21:14*
Paúli yookera njɨra lwa kanɨ, yookwaatwa no twaalwa na Rúumi *21:15-28:31*

Mʉtɨma Mʉʉja ˆMweene Mʉlʉʉngʉ Alaha

1 Toofíili mwanawiitʉ, kʉra kɨtáabwii ˆchalongoola,* nakwaandɨkɨra masáare yoosi Yéesu ˆaanda tʉmama no variyʉla

2 fʉʉrʉ sikʉ ɨra ˆakasʉmʉlwe na kurumwii. Ajáa de asʉmʉlwe na kurumwii, avalairirya vatumwi vaachwe ˆavasaawʉla kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja.✡

3 Kwa sikʉ makumi yanɨ (40) keende ˆakafʉfʉke, avafʉmɨra vatumwi vaachwe ˆvarɨ foo kwa njɨra ˆjoonekya kɨkomi yeeye nɨ mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ.

4 Mpiindɨ ɨmwɨ kati ˆajáa novo, ajáa avalairirya yoovasea, "Karɨ mufúmaa múujii wa Yerusaléemu tʉkʉ, mʉmʉwoojere mʉmʉnʉ Mʉtɨma Mʉʉja ʉra Taáta waanɨ ˆajáa iichuunga kʉvaretera arɨ, ʉra ˆmwateera fuma kwaanɨ.

---

* **1:1** ***kɨtáabwii ˆchalongoola:*** Ɨki nɨ kitáabu cha Masáare Maaja ˆyaandɨkwa nɨ Lúka. ✡ **1:2** Laanga Matáayo 28:19-20; Maáriki 16:15; Lúka 24:44-49.

5 Yooháani Mubatisáaji abatisáa vaantu na maaji,✡ maa kaa, siku ingai vii
ˆjookuuja, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja."

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii

6 Mpiindi vatumwi ˆvajáa viijíingire hamwi na Yéesu, vakamuurya voosea,
"Eri, Mukúlu, mpiindi iji noo uri tuhinduriira suusu Viisiraéeli utemi wuu?"
7 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Siku na mpiindi si murimo waanyu kutaanga
tuku, iro ni ra Taáta ˆari viika kwa wiimiriri waachwe.
8 Maa kaa, muri hokera ngururu mpiindi Mutima Muuja ˆari kuuja na kuri
nyuunyu, kuva muri vara ˆvoónekyaa kikomi chaani múujii Yerusaléemu, kwa
isi yoosi ya Yudéea na Samaría na fuuru utulo waasi."
9 ˆAkahumule kuluusika ayo, hahara akasumulwa na kurumwii, vatumwi
voosi nti ˆvoomoona. Aho, ichu rikamukunikiriira, si vamoona kei tuku.
10 Nti ˆvajáa vakaari voolaanga kurumwii koona ja ˆvyeene yootamanya
na kurumwii, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru vakiima
mbarimbari yaavo!
11 Avo vaantu vakavasea, "Ee vaantu va Galiláaya, sa che mwiímire aha no
laanga kurumwii? Yéesu asúmwiirwe kudoma na kurumwii fuma kuri nyu-
unyu, hinduka ari jeyyo ja ˆvyeene mumwiíne yootamanya na kurumwii."

Matiáasi Yoosaawulwa Iime Nkalwii ya Yúuda

12 Hara, vatumwi va Yéesu vakahinduka na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa
Miseitúuni. Fuma luulwii fuuru Yerusaléemu, ni luyeendo lwa siku ya Sabáato†
lujáa.
13 ˆVakiingire múujii, vakaambuka na gorófii kuuntu ˆviikaláa. Ava noo
vajáa aho, Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, Anderéa na Filíipi, Tomáasi, Ba-
tolomáayo na Matáayo, Yaakúupu sha Alufáayo, Simóoni Selóote‡ na Yúuda sha
Yaakúupu.
14 Avo voosi viijiingáa kumuloomba Muluungu na muryuungu umwi. Baa
kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi baa na Maríia íyo waala Yéesu na
vanduu vaachwe.
15 Siku imwi vaantu igana rimwi na makumi yaviri (120) vajáa viijíingire,
aho, Peéteri akiima kati na kati ya vaantu ˆvamuruma Yéesu. Akavasea,
16 "Vanaviitu, Masáare ˆYari Mpeho yakiimana, kwa kira Mutima Muuja
ˆaluusa ko tweera mutemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yúuda ˆmweene
avalongoola vara ˆvamukwaata Yéesu.✡
17 Yúuda ni umwi wiiswi ajáa, na suusu tatumamáa ne murimo uhu wa
Muluungu hamwi ne.
18 Yúuda awula iwunda na jira mpía ˆapata kwa nteendo mbi. Na mpiindi
ˆajáa uko aawya na inda, na inda yaachwe yaatuka mpaka matuumbu
yakiitika na weerwii.
19 Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraanirira
iro iwunda Akelidáama, noo kusea, 'Iwunda ra Sakami.'✡
20 Kitáabu cha Sabúuri chaluusa,
'Nyuumba yaachwe ichaale ntuhu,
kari kuve na muuntu ˆari chaala aho tuku.'✡
Kei kwaandikwa,

✡ **1:5** Laanga Matáayo 3:1; Maáriki 1:4-8; Lúka 3:16. † **1:12** ***luyeendo lwa siku ya Sabáato:*** Ulu ni luyeendo ˆlweene vajáa varekerwa Viisiraéeli vayeende siku ya Sabáato. Ulíihi waachwe ni ja kilomíita imwi. ‡ **1:13** ***Selóote:*** Noo kusea mulwiiri wa isi. ✡ **1:16** Laanga Matáayo 26:47-49. ✡ **1:19** Laanga Matáayo 27:3-10. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 69:25.

‘Haantu haachwe hasumulwe ni muuntu wiingi.’✡
21 Sa jeyyo, toosaakwa tusaawule muuntu wiingi ˆiituubáa na suusu mpiindi joosi Yéesu Mweenevyoosi ˆajáa na suusu.
22 Uwo asaakwa ave ura ˆavíjaa na suusu keende Yéesu ˆakabatisiwe ni Yooháani Mubatisáaji fuuru siku asumulwa na kurumwii. Ura ˆari saawulwa, yoosaakwa ave ura ˆoona hamwi na suusu kufufuka kwa Yéesu.”
23 Hara vakaluusa marina ya vaantu vaviri. Yooséefu ˆasewáa Barisába irina riingi noo Yústo akemerwáa na wa kaviri Matiáasi.
24 Aho, vakaluusika na Mweenevyoosi voosea, “Mweenevyoosi, weewe umányire mutima wa kira muuntu. Tulaire kati ya ava vaviri ni ani ˆumusáawiire,
25 sa asumule murimo wa utumi ˆmweene warekirwé ni Yúuda. Yeeye ˆakakwye atamanya na kuuntu yeeye ˆasaakwa adome.”
26 Vakasaawula ko vaa mbare,§ na mbare ikamuwyiira Matiáasi. Jeyyo Matiáasi akasaangira na vatumwi vara viingi ikimi na umwi.

2

Kuuja kwa Mutima Muuja

1 Siku ya ngovi ya Pentekóste* ˆikafike, vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu vajáa viijiinga haantu hamudu.
2 Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya ihúmbuuto ikululuuulu yooruma. Iyo sawúti ikamema nyuumba ˆng’eene viikaláa.
3 Hahara, vakoona viintu ˆviri ja luriijo lwa mooto. Ulo luriijo lukiikerakera na lukiikala mweeri ya kira muuntu.
4 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika jiingi, ja ˆvyeene Mutima Muuja ajáa avaheera ngururu jo luusika.
5 Haaha aho Yerusaléemu, kujáa kwatiite Vayahúudi ˆvamutuubáa Mululungu. Avo vajáa vafúmire isi joosi vuu ja weeru.
6 ˆVakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijiinga na vaantu viingi ˆvari foo. Vakahwaalala maatuku sa kira umwi waavo avateeráa avo vaantu ˆvamuruma Yéesu voolusika nduusika jaavo.
7 Vakahwaalala na vakiivunduka. Vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ava vaantu ˆvoolusika jei si Vagaliláaya tuku wuu?
8 Ha de jooli kira umwi wiitu yoovateera voolusika nduusika jiitu ˆtavyaalwa nojo?
9 Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami, viingi tafúmire isi ya Mesopotámia, Yudéea, Kapadokía, Póonto na Ásia,
10 vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na Kiréene na viingi tafúmire Róoma.

✡ **1:20** Laanga Sabúuri 109:8. § **1:26** ***vaa mbare:*** Vayahúudi vaváa mbare ko kaandika marina ya vaantu mawyii madu madu, vakavikira kiintwii ˆkiri ja nduvo, maa vakaanda sukya mpaka iwye ˆriri na irina ra muuntu umwi rikafuma. Iwye iro roonekyáa uwo muuntu asáawiirwe ni Mululungu. Viisiraéeli varumáa Mululungu noo alóngwiire kusaawula uwo muuntu. Laanga Mpíri 16:33. * **2:1** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpiindi ˆvari humula kuchwa na ˆvari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ˆuuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ˆvamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi.

11 Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ˆvatúubaa díini ya Kiyahúudi.
Vamwi vafúmire Kiréete na viingi Arábia. Suusu voosi toovateera vooluusika
nduusika jiitu, voomuduumba Muluungu kwa masáare makuulu Muluungu
ˆabwéeyyaa.”
12 Vaantu voosi vakahwaalala maatukú no koofa. Vaakiiyurya voosea,
“Úvariyuli wa masáare aya ni kiintu che?”
13 Maa kaa, vamwi vaavo vakaanda kuvahenchula voosea, “Varéeviiwe ni
diváai ifya!”

Peéteri Yoovavariyurira Vaantu

14 Aho, Peéteri akiima hamwi na vara vatumwi ikimi na umwi, akaanda
vawyiira vaantu na sawúti nkuulu, “Nyuunyu vaantu va Yudéea na viingi
voosi ˆmwiíkalaa Yerusaléemu, nteereri neeja nivawyiire masáare ˆyafúmiire.
15 Nyuunyu mookiisea vaantu ava varéevire, amwi iji noo mpiindi jo yuurira
ng’oombe vii?
16 Kikomi masáare aya ˆyafúmiire, noo yara ˆyaluuswa ni Muluungu kwa
njira ya muláali na mutwe waachwe Yoéeli. Yeeye asea,
17 ‘Siku ja uhero, Muluungu yooluusa,
mukung’untira ndiri kira muuntu Mutima waani Muuja.
Vaana vaanyu va kiintu kilume na va kiintu kiki laala veende na mutwe,
vatavana koona veende njori,
na vawosi lootera veende.
18 Mpiindi ijo, vakung’untira ndiri vatumami vaani va kiintu kilume na va
kiintu kiki Mutima waani,
novo luusa veende uláali na mutwe.
19 Bweeyya neende viintu ˆvihwáalaryaa kurumwii na isháara isi.
Kuva kuri na sakami, mooto na nkungúúla ya muuki.
20 Mwaasu valanduka uri uve kilwiirya,
na mweeri kuva uri nkuundu ja sakami.
Ayo yoosi koonekana yari,
de ira siku nkuulu ya Ijuva yuuje.
21 Na yoyoosi ˆari loomba nyambirirya,
fuma kwa IJUVA lamuririwa ari.’✡

22 Ee vaantu va Isiraéeli teeri masáare aya! Yéesu wa Nasaréeti ajáa
oonekiwa kikomi kwaanyu ni Muluungu kwa myuujíisa, viintu ˆvihwáalaryaa,
na isháara ˆjiísimiresimire kwaanyu. Muluungu abweeyya ayo yoosi mbere
yaanyu ko tweera Yéesu ja ˆvyeene nyuunyu veeneevyo mwamányire.
23 Uhu Yéesu ajáa areetwa kwaanyu, kwa ˆvyeene Muluungu ajáa aviika
muryuungu waachwe na kwa kutaanga kwaachwe keende aho kali. Nyu-
unyu mukamuulaa musaláabii kwa mikono ya vaantu vavi si ˆvari Vayahúudi.
24 Maa kaa, Muluungu akamuchungurira fuma makatii ya inkwya, sa
inkwya si yadaha kumunamatira Yéesu tuku.
25 Mutemi Daúdi aluusa ivi kuri Yéesu,
‘Namoona IJUVA mbere yaani kwa siku ˆjisiina uhero,
na sa viintu ˆari ivarwii raani ra kulume,
si ndiri singisiwa tuku.
26 Sa jeyyo, mutima waani watiite cheeru,
na lurimi lwaani loovaa lusiriri na cheeru,
na muviri waani kiikala uri ko kiilaangya.
27 Sa si uri kuureka mutima waani Ntarii tuku,

✡ **2:21** Laanga Yoéeli 2:28-32.

baa mʉvirɨ wa Mʉʉja waako,
sɨ ʉrɨ kʉʉreka woole tʉkʉ.
28 Wʉʉndaira njɨra jo kʉʉmbweeyya nɨve mooyo,
kʉva ndɨrɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ sa weewe ʉmwaarɨ na nɨɨnɨ.’✡
29 Vanaviitʉ nɨ kʉvawyɨira niise baa kʉvavisa tʉkʉ, Daúdi baaba wiitʉ aakwya, akataahwa, na mbɨrɨɨra yaachwe ɨmwaarɨ baa isikʉ.
30 Haaha tatáangire Daúdi nɨ mʉláali na mʉtwe ajáa. Yeeye ajáa ataanga Mʉlʉʉngʉ ajáa amwiilaha, mʉpaarya arɨ mʉvyaalwa wa ichina ra lʉkolo lwaachwe ʉtemi.✡
31 Daúdi ajáa oona ˆyarɨ fʉmɨra, noo ˆchooreka akalʉʉsa kʉfʉfʉka kwa Masía. Mʉlʉʉngʉ sɨ amʉreka Yéesu Ntarii tʉkʉ na baa sɨ aruma mʉvirɨ waachwe woole tʉkʉ.✡
32 Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Yéesu Kirisitʉ na suusu voosi tʉrɨ vara ˆvoona masáare aya.
33 Ʉhʉ Yéesu, Mʉlʉʉngʉ amwiinʉla, akamʉviika ivarwii raachwe ra kʉlʉme, na akahokera Mʉtima Mʉʉja kufuma kwa Taáta. Ʉhʉ Mʉtima Mʉʉja, Taáta iichuunga kʉtʉretera arɨ, yeeye atʉkúng’ʉntiire na noo aya ˆmeene mooy-oona no yateera.
34 Daúdi mweeneevyo sɨ aambʉka na kurumwii tʉkʉ, maa kaa, yeeye alʉʉsa,
‘Iᴊʉᴠᴀ amuwyɨira Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
35 fʉʉrʉ nɨvaviike vavɨ vaako,
vave kabambari ko vɨkɨra majeo yaako.” ’✡
36 Sa jeyyo, vaantʉ voosi va Isiraéeli moosaakwa mʉtaange kɨkomi, Yéesu ˆmumuning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya, Mʉlʉʉngʉ amʉviika ave Mweenevyoosi na Masía.”
37 Vara Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, vakaavwa nɨ mɨtima. Aho, vakamuurya Peéteri na vara vatumwi vɨingɨ voosea, “Vanaviitʉ, joolɨ tʉrɨ bweeyya haaha?”
38 Peéteri akavasea, “Valanduki fuma uvii waanyu, na kira mʉʉntʉ abatisiwe kwa irina ra Yésu Kirisitʉ, sa Mʉlʉʉngʉ asee ʉvɨ waanyu wasírire. Aho, hokera mʉrɨ kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉtima Mʉʉja.
39 Sa kwiichuunga reterwa tʉrɨ Mʉtima Mʉʉja, nɨ sa nyuunyu na vaana vaanyu, na vaantʉ voosi ˆvarɨ kʉlɨ na kira mʉʉntʉ ˆarɨ kaanɨrɨrwa nɨ Iᴊʉva Mʉlʉʉngʉ.”
40 Peéteri akatuuba voonekya kwa masáare yɨingɨ ˆyarɨ foo na akavalʉma kutu yoosea, “Mʉloombi Mʉlʉʉngʉ avalamurirye fuma mbyaala ɨhɨ ˆyareka njɨra.”
41 Vaantʉ ˆvarɨ foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa na vakasaangɨra na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Vaantʉ avo nɨ ja mayana yatatʉ (3,000) jei vajáa.
42 Vaantʉ ava ˆvamuruma Yéesu vakatuuba teerera ukiindya wa vatumwi va Yéesu, vakava kɨintʉ kɨmwɨ kɨmʉtima na kʉbendʉlabendʉla mʉkáate ja nkʉmbʉkɨra ya inkwya yaachwe no mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

Mwiikalo wa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

43 Vatumwi va Yéesu vabweeyyáa viintʉ ˆvihwáalaryaa ˆvyamema maatʉkʉ vii na ishára. Sa jeyyo, vaantʉ va Yerusaléemu vajáa vakwaatwa nɨ woowa na vamʉnyemyáa Mʉlʉʉngʉ maatʉkʉ vii.

✡ **2:28** Laanga Sabúuri 16:8-11. ✡ **2:30** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13. ✡ **2:31** Laanga Sabúuri 16:10.
✡ **2:35** Laanga Sabúuri 110:1.

44 Vaantu voosi ˆvajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava kiintu kimwi, na viiheeráa voosi viintu vyoosi ˆvajáa novyo.
45 Vaantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpía ˆng'eene vapatáa, vajigaváa kwa kira muuntu ˆvyeene asaakáa.
46 Kira siiku valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Kei, valumanáa nyuumbii jaavo kubendula mukáate no rya chákurya chaavo hamwi kunu vari na mitima myeeru na vari na cheeru.
47 Vamubweeyyiryáa Muluungu nkongojima na vajáa veendwa ni vaantu voosi. Na kira siiku Yéesu Mweenevyoosi oongereryáa vaantu viingi ko valamurirya, vakava hamwi na viivaavo vara ˆvamuruma.

3

Peéteri Yoomuhorya Kivete

1 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, Peéteri na Yooháani vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Ijuva. Mpiindi ijo, noo vaantu vatamanyiryáa noo muloomba Muluungu.
2 Uko Kaayii Njija, kujáa kwatiite vaantu ˆvajáa vamuvérekire muuntu umwi kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Avo vaantu vamuviikáa uwo kivete muryaangwii wa waama ya Kaaya Njija ˆusséwaa Muryaango ˆWabooha, sa andooloomba chochoosi fuma kwa vara vaantu ˆviingiráa na Kaayii Njija.
3 Uwo muuntu ˆakavoone Peéteri na Yooháani vookiingira na Kaayii Njija, akavaloomba vamuheere mpía.
4 Peéteri na Yooháani vakamutuurirya miiso, maa Peéteri akamusea, "Tulaange!"
5 Ura kivete akavalaanga kunu yookiilaangya heewa ari kiintu chochoosi.
6 Aho, Peéteri akamusea, "Niini nsiina mpía baa na sahá abu tuku, maa kaa, kira ˆndiri nocho kuheera ndiri. Kwa irina ra YéesuKirisitu wa Nasaréeti, inuka, na waande yeenda!"
7 Hara, Peéteri akamukwaata mukono wa kulume, akamwiinula. Hahara, majeo na mpúúnchi jaachwe jikapata ngururu.
8 Akafirira, akiima, maa akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii ya Kaaya Njija, yooyeenda no firirafirira kunu yoomuduumba Mulungu.
9 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakamoona yooyeenda kunu yoomuduumba Mulungu.
10 Vaantu ˆvakataange uhu noo ura muuntu ˆaloombaloombáa heehi na Muryaango ˆWabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala munumuunu koona masáare ˆyamupátire. 11 Kunu vahwáaliire, vaantu voosi vakakuurika na kuuntu ˆkusséwaa Waama wa Solomóoni, kuuntu uwo muuntu ˆajáa avuúmiriire vala Peéteri na Yooháani.

Peéteri Yoovariyula Masáare Maaja Kaayii Njija ya Ijuva

12 Peéteri ˆakavoone avo vaantu, maa akavasea, "Ee Viisiraéeli, sa che aya masáare yoovahwaalarya? Sa che mootutuurirya miiso? Ni kiisea mwiise tamuhóriirye uhu muuntu kwa nguruu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi ˆutúubaa kira Mulungu ˆasáakaa wuu?
13 Mulungu wa Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu, Mulungu wa vala baaba wiitu amubwéeyyiriirye nkongojima Mutumami waachwe Yéesu. Uhu noo ura ˆmumutwaala na balásii kwa vakúúlu sa uulawe, na mukamuheera moongo mpiindi Piláato ˆasaakáa amuchungurire.

14 Mumuheera moongo Yéesu, Muuja na Muwoloki. Na nyuunyu
mwamuloomba Piláato amurekere muulai kipaango chaachwe.✡
15 Jeyyo, mwamuulaa yeeye ^ari ncholo ya nkaasu! Maa kaa, Muluungu
amufufula! Na suusu voosi turi vara ^voona ayo!
16 Irina ra Yéesu na kuriruma irina iro, noo ^vimuhíire ngururu uhu muuntu
^moomoona. Ja viintu voosi ^moomoona, ahórire sa kuruma Yéesu.
17 Vanaviitu, mumányire nyuunyu na vakúúlu vaanyu mwatumama aya sa
si mujáa mumányire tuku.
18 Ayo yatumamwa sa Muluungu akiimikirirye masáare yara ^aluusa
kutweera kwa valáali na mutwe vaachwe voosi, Masía waachwe turikiriwa
ari.
19 Sa jeyyo, muvalandukiri Muluungu sa yeeye aseyye uvi waanyu, yeeye
aveerye mitima kwa kura kuva amwaari na nyuunyu,
20 na avatumire Masía, yeeye ni Kirisitu ^avasaawula keende aho kali.
21 Yéesu yasaakwa achaale uko kurumwii, mpaka jifike mpiindi Muluungu
^ari bweeyya kira kiintu kive kifya, ja ^vyeene aluusa keende aho kali kwa
njira ya valáali na mutwe vaachwe.
22 Muláali na mutwe Músa aluusa, 'Kuri nyuunyu, IJUVA Muluungu
vasaawurira ari muláali na mutwe ^mweene ari kiifwaana na niini. Masáare
yoosi muláali na mutwe waachwe ^ari vawyiira, muyateerere neeja.✡
23 Muuntu yoyoosi si ^ari muteerera uwo muláali na mutwe, Muluungu
museyya ari kwa siku ^jisiina uhero fuma kwa vaantu vaachwe.'✡
24 Masáare ya siku iji, yaluuswa ni valáali na mutwe voosi, kwaandira
mpiindi ja Samwéeli na voosi ^vamutuubirira vayaluusa na vayavariyula.
25 Masáare yara Muluungu ^aluusa ko tweera kwa valáali na mutwe
vaachwe, nyuunyu noo mooyahokera. Kei, muháko ura ^mweene abweeyya
na vala baaba waanyu nyuunyu noo mookuuhokera. Muluungu aviika
muháko na baaba waanyu Aburaháamu kunu yoosea, 'Kwa njira ya vaana
vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weeru.'✡
26 Haaha Muluungu amufufula Mutumami waachwe sa nyuunyu mupate
kunáálo va ncholo, mutalariwe fuma uvii waanyu."

4

*Peéteri na Yoohá**ani* *Vootwaalwa na Balás**ii*

1 Viintu Peéteri na Yooháani ^vajáa vakaari voolusika na vara vaantu, maa
veeneisi va Ijuva, Masadukáayo na mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija ya
Ijuva vakafika.
2 Avo vajáa vakáliire maatuku vii sa avo vatumwi va Yéesu vakiindyáa na
vavariyuláa Yéesu afufuka, isáare iri roónekyaa kiweerwii, vaantu ^vaakwya
fufuka vari.
3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ujáa wiingiire, vakavaviika
munyololwii fuuru lomutóondo yaachwe.
4 Maa kaa, vaantu ^vari foo va vara ^vateereráa isáare, vakamuruma
Muluungu. Na ^vamuruma Yéesu vakafika vaantu valume mayana yasaano
(5,000).
5 ^Kukeere, vakúúlu va vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro vakalumana
uko Yerusaléemu.

✡ **3:14** Laanga Lúka 23:18-25. ✡ **3:22** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19. ✡ **3:23** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:19. ✡ **3:25** Laanga Ncholo 22:18; 26:4.

6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anáasi mweeneisi mukuulu, Kayáafa, Yoohaani, Alekisáanda na vaantu viingi va lukolo lwa mukúulu wa veeneisi va Ijuva.
7 Vakaviimya vala Peéteri na Yoohaani, vakavuurya voosea, “Kivete ˆmumuhoriiryé ni kwa ngururu na kwa irina ra ani?”
8 Aho, Peéteri kunu amémire Mutima Muuja, akavasea, “Arumi, nyuunyu vakúúlu va vaantu na vawosi!
9 Kooni isiku mootuchukuruma sa iri isáare ˆreene abweeyyiriiwé uhu kivete na ˆvyeene ahoriiwé,
10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange, muuntu uhu ˆmweene iímire mbere yaanyu ahórire na aviire nkaasu, kwa ngururu ya irina ra Yéesu Kirisitu wa Nasaréeti. Uhu Yéesu nyuunyu mwamuning’in’ya musaláabii fuuru akakwya, maa kaa, Mululungu akamufufula fuma inkwyii.
11 Ni uhu Yéesu noo ˆaluuswa jei,
Iwye ˆrasiitwa ni nyuunyu vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.✡
12 Kusiina muuntu wiingi yoyoosi ˆari daha kutulamurirya tuku, sa kusiina irina riingi vaantu ˆvaheewa aha weerwii ˆreene riri daha kutulamurirya fuma uvii tuku.”
13 Vara vakúúlu ˆvakoone ˆvyeene vala Peéteri na Yoohaani vajáa viitema, vakahwaalala maatuku vii sa vajáa vamányire si vakiindiwa isáare ra Mululungu tuku. Vakataanga vala Peéteri na Yoohaani ni hamwi vajáa na Yéesu.
14 Maa kaa, ˆvakamoone ura muuntu ˆajáa ahórire iímire hamwi na vala Peéteri ya Yoohaani, si vaava na isáare ro luusa tuku.
15 Aho, vakavalairirya vafume hara Balásii Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakachaala vooveene, voolama sáare.
16 Vakaanda kiiyurya, “Che turi vabweeyya vaantu ava? Si turi daha siita uhu muujíisa mukuulu ˆmweene vabwéeyyiirye tuku, sa ni kiweerwii uri kwa kira muuntu wa aha Yerusaléemu.
17 Sa jeyyo, tuvakaan’ye ko vavuumba, vareke luusika na muuntu yoyoosi kwa irina ra Yéesu, sa iri irina ridiire kweenera.”
18 Aho, vakavaanirira vala Peéteri na Yoohaani kei, vakavakaan’ya vareke luusika ayo masáare mbere ja vaantu, baa kari vandookiindya vaantu kwa irina ra Yéesu vii kaa tuku.
19 Maa kaa, vala Peéteri na Yoohaani vakavasea, “Lamuli veeneevyo kooni ni uwoloki mbere ya Mululungu kuvanyemya nyuunyu kulookya Mululungu.
20 Suusu si turi reka kuluusa masáare ˆtoona no teera tuku.”
21 Maa re, Balása Nkuulu ya Vayahúudi ikavakaan’ya na nkalari, maa ikavareka. Vasiindwa kuvaheera irya sa vaantu voosi vamubweeyyiryáa nkongojima Mululungu maatuku vii sa iro isáare ˆrijáa rafúmiire.
22 Uwo muuntu ˆahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende ˆavyaalwa, na ajáa atiite myaaka makumi yani (40) na kiintu.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Voomuloomba Mululungu

23 Vala Peéteri na Yoohaani ˆvakarekerwe, vakahinduka na kwa viivaavo, vakavawyiira yara yoosi ˆvajáa vawyíiriirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi.
24 Novo ˆvakateere jeyyo, voosi hamwi vakamuloomba Mululungu voosea, “Weewe Ijuva Mweeneevyo weemweene, uri mukúúlu wa kira kiintu. Weewe noo wuumba kurumu na weeru, mayiya na viintu vyoosi ˆviri muumo.

✡ **4:11** Laanga Sabúuri 118:22.

25 Weewe umubweeyya baaba wiitu Daúdi mutumami waako aluuse jei kwa
njira ya Mutima Muuja,
‘Sa che vaantu va weeru vakáliire?
Na sa che nkolo ja vaantu joobweeyya miryuungu ya kihoho?
26 Vatemi va ihi weeru viímire neeja kulwa nkoondo,
kei vakúúlu va Viisiraéeli viijíingire hamwi,
sa vamusiite IJUVA wiitu na Masía waachwe.’✡
27 Masáare aya yafúmiire aha múujii, Heróode Antípaasi na Poontío Piláato
valúmiine na vaantu si ˆvari Vayahúudi na Viisiraéeli sa vamukiikane Yéesu
Mutumami waako muuja ˆwamuhaka makuta.
28 Ayo masáare vabwéeyyiirye noo ˆujáa ulamula keende aho kali yatumamwe,
kwa ngururu jaako na kweenda kwaako.
29 Haaha ee Ijuva, laanga ˆvyeene vootuvuumba! Utuheere ngururu suusu
vatumami vaako tweenerye isáare raako ko kiitema.
30 Onekya ngururu jaako jo horya valwíiri. Kei utwaambirirye
tundoobweeyya ishára na viintu ˆvihwáalaryaa kwa irina ra Yéesu Mutumami
waako muuja.”
31 ˆVakahumule kuloomba, aho haantu ˆvajáa viijíingire, hakasingisika.
Mutima Muuja akavalongoola voosi vakaanda kweenerya isáare ra Muluungu
kunu viitémire.

Mwiikalo wa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

32 Vaantu voosi ˆveene vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava mutima
umwi, na miryuungu yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina muuntu ˆaséaa vi-
intu ˆari novyo ni vyaachwe yeemweene tuku, viintu vyaavo vyoosi vijáa
vyasaangiwa hamwi.
33 Vatumwi va Yéesu vavawyiiráa vaantu ko kiitema, kimáári cha kufufuka
kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na nduwo ya Muluungu ˆiri foo ni mweeri ya voosi
ijáa.
34 Kusiina umwi waavo si ˆeenereryáa kiintu tuku, sa vara ˆveene vajáa na
mawunda baa na nyuumba, vaváa iyoombe.
35 Mpía ˆng’eene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu, novo vajigaváa
kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu ja ˆvyeene kira muuntu asaakáa.
36 Kujáa kwatiite Muláawi umwi fuma isi ya Kúpuro. Irina raachwe noo
Yooséefu asewáa. Uhu, vatumwi va Yéesu vajáa vamukemera irina ra Bar-
inába, noo kusea, “Mwaana ˆahéeraa mutima.”
37 Uhu ne ajáa avaa iyoombe iwunda raachwe. Na mpía ˆng’eene ajáa apata,
akajitwaala kwa vatumwi va Yéesu.

5

Uloongo wa Ananía na Safíira

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía na muki waachwe ˆasewáa
Safíira. Ava novo vajáa vavaa iyoombe iwunda raavo.
2 Na mpía ˆng’eene vajáa vapátire, Ananía akakeehya, na jira ˆng’eene
jijáa jachíhiire akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu. Iki kiintu vajáa
valuusikan’ya na mudala waachwe.
3 Uko, Peéteri akamusea, “Ananía, sa che Irimu riingiire mutimii waako na
woomulongowera Mutima Muuja ko luusa uréetire mpía joosi ˆng’eene upátire
ko vaa iyoombe rira iwunda raako?

✡ **4:26** Laanga Sabúuri 2:1-2.

4 De uri vae iyoombe, iri iwunda ni raako raari. Baa ^ukarivae iyoombe, mpía ^ng'eene upátire vyaari ujibweeyyirye viintu vyaako ja ^vyeene woosaaka weewe mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che utúmamire isáare ja iri mutimii waako? Weewe si utulóngowiire suusu vii tuku, maa kaa, umulóngowiire Muluungu!"

5 Ananía ^akateere vii ayo masáare, akawya, maa akakwya. Vaantu voosi ^vateera ayo ^yajáa yafúmiire, maa vakakwaatwa ni woowa.

6 Aho, vakuuja vatavana, vakuufariimbiriira muviri waachwe na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo mutaaha.

7 Masaa yatatu ^yakalooke, muki waachwe akiingira. Yeeye si ajáa anataanga yara ^yajáa yafúmiire tuku.

8 Aho, Peéteri akamuurya, "Hooni ngwyiira, iji noo mpía joosi ^mupátire ko vaa iyoombe iwunda wuu?" Maa akasea, "Hii, noo iji."

9 Aho, maa Peéteri akamusea, "Sa che mwiirúmiire kumuyera Mutima wa Ijuva? Teera! Vara vatavana ^vadómire noo mutaaha mulume waako, naava aha muryaangwii, baa weewe kukutwaala viise noo kutaaha!"

10 Hahara Safíira akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingira, vakashaana akwíire, vakamutwaala na weerwii maa vakiita noo mutaaha heehi na mulume waachwe.

11 Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, na vaantu voosi ^vajáa vateera, vakiingirwa ni woowa mukuulu, sa ayo ^yajáa yafúmiire.

Vatumwi Voobweeyya Myuujísa ^Iri Foo

12 Kwa luviro lwa Muluungu, vatumwi va Yéesu vabweeyyáa isháara na viintu ^vyamema maatuku vii ^vihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara ^vajáa varuma, valumanáa voosi haantu ^kuséwaa Waama wa Solomóoni.

13 Kusiina muuntu yoyoosi si ^ajáa amuruma Yéesu ^iisaangiriryáa novo tuku. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ^vajáa vamuruma Yéesu vavaduumbáa no vanyemya munumuunu.

14 Vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu, vaantu valume na vaantu vaki, vakatuuba kiingika.

15 Sa jeyyo, vaantu vavaviikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ^ari looka, baa murimírimi waachwe uvatweerere novo vahole.

16 Vaantu ^vari foo vuujáa fuma míiji ^iri mbarimbari ya Yerusaléemu, na vavareetáa valwíiri vaavo na vara ^vajáa na mirimu mivi, na avo voosi vahoriwáa.

Vapooji Vooturikiriwa

17 Haaha, mweeneisi mukuulu, na viivaachwe ^vajáa va mpuka ya Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi.

18 Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na munyololwii.

19 Maa kaa, kati na kati ya uchiku murimu muuja wa Ijuva ukuuja. Ukachungula miryaango ya aho munyololwii, ukavafumya na weerwii, maa ukavasea,

20 "Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva mukavawyiire vaantu masáare yoosi ya ihi nkaasu ifya."

21 Vatumwi vakakwaatya isáare iro, vakatamanya namutóondo dwii na waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyurira vaantu Masáare Maaja.

Mweeneisi mukuulu na vara ^vajáa ne ^vakafike, vakaanirira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiraéeli. Vakavatuma vaantu vavafumye vatumwi fuma munyololwii.

22 Maa kaa, valukaluka va Kaayii Njija ˆvakafike aho munyololwii, si vavashaana vatumwi tuku. Sa jeyyo, vakahindula mulomo voosea,
23 “Tashíhiine miryaango ya munyololwii yachuungwa vivira, na valukaluka va munyololwii viímire miryaangwii, maa kaa, ˆtukayuule miryaango si tashíhiine muuntu yoyoosi nyuumbii tuku.”
24 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere ayo masáare, vakoolololokera na vakahwaalala munumuunu kunu vookiiyurya ni kiintu che chafúmiire.
25 Aho, akuuja muuntu umwi, akavasea, “Vara vaantu ˆmuvachuungiré munyololwii, vamwaari waámii ya Kaaya Njija voovakiindya vaantu.”
26 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe vakadoma na Kaayii Njija, maa vakitoovareeta vatumwi. Maa kaa, si vavakwaata na ngururu tuku, sa voofáa kuvawa na mawye ni vaantu.
27 ˆVakavareete, maa vakaviimya mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. Aho, mweeneisi mukuulu akavasea,
28 “Eri, si tavakaaniiryé na ngururu mureke kukiindya vaantu kwa irina ra Yéesu tuku wuu? Haaha sa che moodoomererya kweenerya uvariyuli waanyu Yerusaléemu yoosi na moosaaka kutuverekya irya ra inkwya ya uhu muuntu?”
29 Aho, Peéteri na vatumwi viivaachwe vakasea, “Suusu ni Muluungu turi mutuuba kulookya kuteera vaantu!
30 Muluungu wa vala baaba wiitu amufufula Yéesu, ura nyuunyu ˆmwamuulaa ko muning’in’ya musaláabii.
31 Maa Muluungu akamubweeyyirya nkongojima ko muviika mukono waachwe wa kulume, ave Mukúúlu na Mulamuriri sa Muluungu atubweeyye suusu Viisiraéeli tudahe kuvalanduka fuma uvii wiitu na asee uvi wiitu wasírire.
32 Suusu turi vara ˆvoona aya masáare hamwi na Mutima Muuja Muluungu ˆavaheera vara ˆvamutéeraa matu.”
33 Avo vakúúlu ˆvakateere ayo, vakakalala maatuku vii, vakasaaka kuvuulaa vatumwi va Yéesu.
34 Maa kaa, umwi wa valume ajáa atiite miiririkano ˆyiísimire. Uwo ni Mufarisáayo ajáa na irina raachwe noo Gamaliéeli asewáa. Yeeye ni mukiindya wa kikomi wa Miiro ya Muluungu na anyemiwáa maatuku vii ni vaantu voosi. Akiima mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa akalairirya vatumwi vafumiwe na weerwii kiduudi.
35 Aho, akavasea vara valume ˆvajáa vachíhiire hara Balásii, “Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli, laangi neeja iki kiintu ˆmoosaaka bweeyya kwa ava vaantu.
36 Siku si ˆjiri baa foo tuku, Teúuda, ajáa iibweeyya ni muuntu wa kikomi na ajáa avalanduka serekáali, baa kei ajáa aava na vapooji magana yani (400). Maa kaa, ˆakuulawe, vapooji vaachwe viipasa na mirimo yaavo ikarimira.
37 Siku ˆjikaseese, mpiindi vaantu ˆvavalwáa, Yúuda Mugaliláaya ajáa afumira. Uhu ne ajáa apata vaantu iituubáa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáali, ne ˆakuulawe vaantu voosi vara ˆvamutuubáa viipasa.
38 Haaha ni kuvawyiira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vaantu tuku! Vareki! Koonì vookiibweeyyirya masáare yaavo vii, uhu murimo waavo si uri chaala tuku.
39 Maa kaa, koonì woofuma kwa Muluungu si muri daha kuvakitira tuku, sa kuva muri moomukiikana Muluungu.”
Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéeli.

40 Sa jeyyo, vakavaanirira vatumwi, maa vakavataandikataandiika. Aho, maa vakasea, kari luu valuuse kei irina ra Yéesu tuku. Vakavarekera vadome na meevo.
41 Vatumwi vakafuma Balásii Nkuulu ya Vayahúudi vari na cheeru, sa viintu Muluungu ^ajáa avavárire viima neeja kuchwiiwa mati sa irina ra Yéesu.
42 Vakatuuba variyula Masáare Maaja kira siiku waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja vaantu, Yéesu ni Masía.

6

Vaambiriryi Mufungati va Vapooji Voosaawulwa

1 Siku ^jikaseese, vaantu ^vamuruma Yéesu vakiingikáa munumuunu. Mang'uulo ya Vayahúudi ^valuusikáa Kigiríki na vara ^valuusikáa Kieburanía yakaanda. Vara ^valuusikáa Kigiríki, vang'uuláa vandoosea, valala vaavo, si vagavirwáa chóorya cha kira siiku tuku.
2 Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vaviri vakaanirira itaka ra vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vakavasea, "Si vyabooha suusu kureka murimo wo variyula isáare ra Muluungu sa tundoovagavira valala chóorya tuku.
3 Haaha vanaviitu, saawuli vaantu mufungati fuma kuri nyuunyu. Ava vaantu vave ^valúuswaa ni vaaja, vara ^valóngoolwaa ni Mutima Muuja. Kei, vave vari na tooti. Ava, vaviika turi vandootumama murimo wo gava vyóorya,
4 sa suusu tutuube muloomba Muluungu no variyula isáare raachwe."
5 Isáare iri, rikaveerya mutima vaantu voosi. Hara, vakaanda saawula, vakamusaawula Sitefáani. Uhu ni muuntu ^amuruma Yéesu kikomi ajáa na alongoolwáa ni Mutima Muuja. Kei, vakamusaawula Filíipi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena na Nikoláao fuma múuji wa Antiókia ^atuubáa díini ya Kiyahúudi.
6 Aho, vakaviika avo ^vasaawiirwe mbere ya vatumwi va Yéesu, novo vakavaloombera ko vavikira mikono yaavo.
7 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu uko Yerusaléemu. Mpuka nkuulu ya veeneisi va Ijuva ikamuruma.

Sitefáani Yookwaatwa

8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo ni Muluungu maatuku vii. Muluungu ajáa amuheera ngururu nkuulu jo bweeyya viintu ^vihwáalaryaa na isháara nkuulu kwa vaantu.
9 Maa kaa, Vayahúudi vamwi vakasaaka kwiiruta ndihi ne. Ava vajáa vafúmire sinagóogii ^iséwaa Vatúmwa ^Varekerwa. Vamwi vaavo vajáa vafúmire múuji wa Kiréene na Alekisándiria, na isi ja Kilikía na Ásia.
10 Sitefáani akava yooluma sáare novo kwa tooti kwa luviro lwa Mutima, novo vakasiindwa kwiiruta ndihi ne.
11 Aho, vakavaheemba vaantu kimbiso, maa vakaanda sea, "Tamuteera Sitefáani yoomuhiintikiraMúsa na Muluungu."
12 ^Vakaluuse jeyyo, vakavatikula vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro. Aho, vakamukwaata Sitefáani, maa vakamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
13 Uko Balásii, vakamuviikira mashahíidi va uloongo ^vamulongowereryáa vandoosea, "Kimaari uhu muuntu si arékaa luusa masáare yo kiihiintikira Kaaya Njija ya Ijuva na Miiro vii kaa tuku.

14 Tamuteera yoosea ati uhu Yéesu wa Nasaréeti vaa ari ihi Kaaya Njija na
valandula ari tuuva ˆng'eene talaiririwa ni Músa."
15 Vaantu voosi ˆvajáa Balásii iyo, vakamutuurirya miiso Sitefáani, vakoona
kisho chaachwe choolavalava ja kisho cha murimu muuja.

7

Sitefáani Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

1 Aho, maa mweenei mukuulu akamuurya Sitefáani, "Eri, masáare
ˆvookusitaakya ni ya kimáári wuu?"
2 Sitefáani akamusea, "Vanaviitu na vala taáta wiitu, nteereri! Muluungu
wa Nkongojima amufumira baaba wiitu Aburaháamu mpiindi ˆajáa
Mesopotámia, mpiindi si ˆanasaama na Haráani.
3 Na ajáa amusea, 'Inuka fuma isi yaako, vareke vaantu va lukolo lwaako,
doma na isi ˆng'eene ndiri koonekya!'✡
4 Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo, akiita kiikala
Haráani. Taáta waavo ˆakawulale, Muluungu akamusaamya, akamureeta
akuuja joo kiikala isi ˆng'eene mookiikala haaha.
5 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si amuheera upaari wowoosi tuku, baa
ijeo rimwi ra kadawo tuku. Maa kaa, Muluungu ajáa iichuunga kwaachwe
kumuheera ari isi ihi ive yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiindi
ijo ajáa asiina mwaana.
6 Muluungu ajáa amusea, 'Vaana vaako kuva vari vayeni isi ya vaantu viingi.
Uko bweeyyiwa vari vatúmwa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani
(400).
7 Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vaantu va isi ˆng'eene iri vabweeyya
vatúmwa. Aya ˆyari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire
aha.'✡
8 Ayo ˆyakalooke, Muluungu akamuheera Aburaháamu muháko, wo twaala
vantu valume na kibawii. Jeyyo, Aburaháamu akamuvyaala Isaka,
akamutwaala na kibawii siku ya naani keende ˆavyaalwa. Isaka ne
akamuvyaala Yaakúupu, ne akavavyaala vala baaba wiitu ikimi na vaviri.
9 Ava vala baaba wiitu ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo
Yooséefu, sa jeyyo, vakamuvaa iyoombe ja mutúmwa uko Mísiri. Maa kaa,
Muluungu ni hamwi ajáa na Yooséefu.
10 Yeeye akamulamuririrya fuma uturikirii waachwe woosi. Akamuheera
tooti na Faráao mutemi wa Mísiri akamweenda, akamuviika ave mukúulu wa
isi ya Mísiri na wa nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi.
11 Siku ˆjikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo
ˆng'eene ijáa yareeta uturikiri mukuulu. Chóorya kikavasirira vala baaba
wiitu.
12 Yaakúupu ˆakateere Mísiri kwatiite viryo, akavatuma vaana vaachwe,
noo kusea, vala baaba wiitu vadome. Ulo noo lujáa lwa ncholo voovo
kutamanya na uko.
13 ˆVakatamanye lwa kavirí, Yooséefu akiiluusa kwa vaanaavo, novo
vakataangikana kwa Faráao mutemi wa Mísiri mweeneevyo.
14 Yooséefu akatuma mulomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri
hamwi na nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vaantu makumi mufungati na
vasaano (75) vajáa.

✡ **7:3** Laanga Ncholo 12:1. ✡ **7:7** Laanga Ncholo 15:13-14; Ufumo 3:12.

15 Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawulariira kuuko, baa na vala
baaba wiitu vakawulariira kuuko.
16 Mivirí yaavo ikareetwa fuuru Shekéemu, ikataahwa mbiríírii ^ng'eene
Aburahá́amu ajáa awula na mpía fuma kwa vaana va Hamóori.
17 Mpiindi ^jikasengerere ja kura kwiichuunga Muluungu ^ajáa iichuunga
kwa Aburahá́amu, mbyaala ya vala baaba wiitu ijáa yoongereriwa, vakava
foo munumuunu uko Mísiri.
18 Maa reeru, mutemi wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, uwo si ajáa
amányire kiintu chochoosi cha Yooséefu tuku.
19 Uwo mutemi akaanda kuvaturikirya vala baaba wiitu, fuuru
akavadoomererya vandoofweita vasinga vaduudi sa vakwye.
20 Mpiindi iyo, Mú́sa ajáa avyaalwa. Mú́sa ni musinga ^abooha maatuku
vii ajáa mbere ya Muluungu. Akarerwa kaayii kwa taáta waavo kwa myeeri
itatu.
21 Maa kaa, ^vakasiindwe kumuvisa, vakiita koomufweita luujii na
muhíínja wa Faráao akamushaana, maa akamusumula, akaanda murera ja
mwaana waachwe.
22 Mú́sa akakiindiwa masáare yoosi ya tooti ja Vamísiri, akava nkabaako
kwa masáare na mirimo yaachwe.
23 Mú́sa ^akafikye myaaka makumi yani (40), akapata mpiima yo
koovalaanga Viisiraéeli viivaachwe.
24 Uko akamushaana Mwiisiraéeli umwi yooturikiriwa vyaviiha ni
Mumísiri, akadoma noo mulamurirya, akamuulaa uwo Mumísiri.
25 Mú́sa ajáa iisea, Viisiraéeli viivaachwe taanga vari Muluungu vala-
murirya ari ko tweera yeeye, baa jeyyo vanduu vaachwe si vataanga ayo
tuku.
26 Lomutóondo yaachwe akavoona Viisiraéeli vaviri vookiivaa, akaanda
valamula yoosea, 'Arumi, nyuunyu muri vaantu va muuntu umwi! Sa che
mookiitamikya?'
27 Maa kaa, ura ^amuturikiryáa mwiiwaachwe akamukundula Mú́sa na
ivarwii kunu yoomusea, 'Ni ani akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli
wiitu?
28 Ni saaka wiise wuunjulae ja ^vyeene umuulairé ura Mumísiri niijo wuu?'✡
29 Mú́sa ^akateere ayo, akatiija na isi ya Midiáani, akiita kiikala uko ja
muyeni. Uko, akava na vaana vaviri va kiintu kilume.
30 Myaaka makumi yani (40) ^ikalooke, murimu muuja ukamufumira Mú́sa
ituundwii ^rookorera mooto, uko isi ya ibaláángwii heehi na Luulu lwa Sináai.
31 Mú́sa akahwaalala maatuku vii koona iro isáare, akaseesa na heehi sa
alaange neeja. Hahara akateera sawúti ya Ijuva yoomusea,
32 'Niini ndiri Muluungu wa vala baaba waanyu, Aburahá́amu, Isaka, na
Yaakúupu.'✡ ^Akateere ayo, akaanda tetema, akoofa baa kulaanga.
33 Hara Ijuva akamusea, 'Fumya mirunkumo majewii yaako, aha haantu
^wiímire ni haantu haaja.
34 Niini niíne viintu vaantu vaani ^vooturikira uko isi ya Mísiri, natéiire kiriro
chaavo, nakíimire nivalamurirye fuma utúmwii. Haaha nikutume udome na
uko Mísiri.'✡
35 Uhu Mú́sa noo yeeye u'ura vala baaba wiitu ^vajáa vamusiita voosea,
'Ni ani ^akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?'✡ Kwa njira ya

✡ **7:28** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:32** Laanga Ufumo 3:6. ✡ **7:34** Laanga Ufumo 3:5, 7, 8, 10. ✡ **7:35** Laanga Ufumo 2:14.

ura murimu muuja ˆmweene wamufumira hara ituundwii ˆrakoreráa mooto,
Mululungu amutuma ave mutemereri waavo na mulamuriri waavo.
36 Yeeye noo avalongoola vantu va Isiraéeli fuma Mísiri kwa ishá̱ara na
viintu ˆvihwáalaryaa uko Mísiri, mayiyii ya Sháamu, na isi ya ibaláángu kwa
myaaka makumi yani (40).
37 Uhu Músa noo ˆmweene avawyiira Viisiraéeli yoosea, ‘Fuma kuri lukolo
lwaanyu Mululungu vasaawurira ari mulá̱ali na mutwe fuma kuri vaanaanyu
ˆiifwíine na niini.’✡
38 Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraéeli uko isi ya ibaláángwii. Murimu muuja
aluusa ne na vala baaba wiitu uko Luulwii lwa Sináai, akahokera masáare ya
nkaasu sa atuheere suusu.
39 Kiri vyoova jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vamusiita Músa vakamuviika
ivarwii, vakoona mpiima mitimii yaavo vahinduke na Mísiri.
40 Músa ˆakachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamusea Harúuni
mwaanaavo, ‘Tutengenesherye kidabalaíyo ˆcheene kiri tulongoola njirii,
sa Músa ˆatulongoola fuma uko Mísiri si tootaanga ˆcheene alúmiine nocho
tuku!’✡
41 Siku ijo, Viisiraéeli vakatengenesha kidabalaíyo ˆchiifwíine na ndama
ya ng’oombe. Baa neembe kijáa ni kiintu cho tengenesha na mikono yaavo,
voovo vakakitoorera mpóryo jo chimika na vakakibweeyyira ngovi.
42 Aho, Mululungu akaleyya miiso na kwiingi, akavareka viinamire
mwaasu, mweeri na nyényeeri. Ja ˆvyeene yaandikwa kitá̱abwii cha valá̱ali
na mutwe,
‘Ee Nyuumba ya Isiraéeli! Mpiindi ˆmwiikaláa isi ya ibaláángu kwa myaaka
makumi yani,
eri, muunsiinjiráa nchúwo jaanyu sa muuntoorere mpóryo wuu? Aka
tuku!
43 Laangi mwaverekáa itibu ro kiinamira kidabalaíyo cha Molóoki,
na kidabalaíyo cha nyényeeri ya mululungu waanyu Refáani.
Vidabalaíyo ivyo, mujáa mwavitengenesha sa mundooviinamira.
Sa jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéeli.’✡
44 Kura isi ya ibaláángwii, vala baaba wiitu vajáa vatiite rira itibu ro ki-
inamira, ˆralairáa Mululungu novo ari. Iro rijáa ratengeneshiwa viviraviviira
ja ˆvyeene Mululungu ajáa amoonekya Músa.
45 Vala baaba wiitu viiheereryáa mpiindi Yooshúa ˆavalongoolá̱a. Novo
ˆvakiisumule ira isi fuma kwa vantu va isi ijo, Mululungu ˆakavakibirye
mbere yaavo, vakarireeta na uko. Iro itibu rikava rimwaari fuuru mpiindi ja
mutemi Daúdi.
46 Daúdi ajáa apata wuuja mbere ya Iju̱va, akamuloomba yoosea, ‘Ee IJU̱VA,
Mululungu wa Yaakúupu nooloomba nikujeengere Kaaya Njija.’
47 Maa kaa, ura ˆajeenga iyo Kaaya Njija ni mutemi Solomóoni.
48 Baa neembe ni jeyyo, yeeye ˆAri Mweerimweeri si iíkalaa nyuumbii
ˆng’eene yajeengwa ni vantu tuku. Ja ˆvyeene mulá̱ali na mutwe aluusa,
49 ‘IJU̱VA aluusa, “Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi,
na weeru ni ibambari raani ro vikira majeo.
Haaha ni nyuumba iri jooli ˆmuri kuunjeengera?
Ni hai ˆndiri humuluka?
50 Eri, ivyo vyoosi si niini navyuumba tuku wuu?” ’✡”

✡ **7:37** Nkumbukira ya Miiro 18:15. ✡ **7:40** Laanga Ufumo 32:1. ✡ **7:43** Laanga Amóosi 5:25-27.
✡ **7:50** Laanga Isáaya 66:1-2.

51 Sitefáani akavasea, “Eri, nyuunyu ˆmwahiingya nkiingo! Mitima yaanyu na matu yaanyu si yanatwaalwa kibawii tuku. Siku joosi nyuunyu mundoomukitira Mutima Muuja ja ˆvyeene vala baaba waanyu vabweeyya.
52 Eri, kwatiite mulá̱ali na mutwe ˆmweene vala baaba waanyu si vamuturikirya wuu? Laangi, vavuulá̱a valá̱ali na mutwe ˆvaluusa kuuja kwa Yéesu Muwoloki! Na uwo noo nyuunyu ˆmwamutwaala na kwa vavi mukamuulaa.
53 Nyuunyu mwahokera Miiro ya Mulúungu kwa njira ya murimu muuja, maa kaa, mukasiita kwiiteera.”

Sitefáani Yookuulawa

54 Vara vakúúlu va Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare ya Sitefáani, maa vakakalala maatuku vii kunu viilúmire mayeo.
55 Maa kaa, Mutima Muuja akamuheera ngururu Sitefáani, akalaanga kurumwii, akoona nkongojima ya Mulúungu na Yéesu iímire mukono wa kulume wa Mulúungu.
56 Hara akavasea, “Laangi! Niíne kurumu kwayúurikire na Mwaana wa Muuntu iímire mukono wa kulume wa Mulúungu!”
57 Hahara vakúúlu va Vayahúudi vakasiita kumuteerera, vakatuunika matu yaavo kunu vootula isóso, maa voosi vakamukiimirira Sitefáani hamwi.
58 Hara, vakamufumya na mbarimbari ya múuji, maa vakaanda muvaa na mawye. Mashahíidi vajáa vafumya nyweénda jaavo, maa vakajiviika mawulwii ya mutavana umwi ˆaséwaa Saúli ajilaange.
59 Mpiindi ˆvamuváa Sitefáani na mawye, yeeye amuloombáa Mulúungu yoosea, “Yéesu Mweenevyoosi, hokera mutima waani!”
60 Aho, akachwaama isi, akarira vikulukuulu yoosea, “Mweenevyoosi, kari uvalamurire sa uvi uhu tuku.” ˆAkaluuse jeyyo, mutima waachwe ukareka muviri.

8

1 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mutima sa kuulawa kwa Sitefáani.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vookaanda Turikiriwa

Siku iyo, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vakaanda turikiriwa munumuunu uko Yerusaléemu. Novo vakiipasa na isi ya Yudéea, na Samaría. Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko Yerusaléemu.
2 Sitefáani ˆakuulawe, vaantu vamutúubaa Mulúungu, vakiita noo mutaaha, vakarira noo myaaha munumuunu sa Sitefáani.
3 Mpiindi ijo, Saúli akaanda kuturikirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu. Yeeye ayeendáa nyuumbii ja vaantu, indoovarutirirya vaantu valume na vaantu vaki no vachuunga munyololwii.

Filípi Yoovariyula Masáare Maaja Isi ja Yudéea na Samaría

4 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa vapásirwe, vakaanda variyula Masáare Maaja kira haantu ˆvadomáa.
5 Filípi ne akadoma na múujii umwi wa isi ya Samaría. Uko akaanda kuvavariyurira vaantu Masáare ya Masía.
6 Vaantu ˆvakateere masáare Filípi ˆaluusáa na myuujíisa na ishá̱ara ˆabweeyyáa, vakateya matu yaavo.
7 Filípi akibiryáa mirimu mivi fuma kwa vaantu ˆvari foo, na mirimu mivi yariráa kati ˆyafumáa. Avahoryáa vaantu ˆvari foo ˆvajáa vaakwya iyandiyandi na vivete.
8 Sa jeyyo, vaantu va iyo míiji vajáa veeriwa mitima maatuku vii.

Peéteri Yoomudalavya Simóoni Musavi

9 Haaha aho múujii uwo wa isi ya Samaría, kujáa kwatiite muuntu umwi
ˆmweene abweeyyáa usavi. Uhu muuntu irina raachwe noo Simóoni asewáa.
Yeeye avahwaalaryáa vaantu voosi va isi ya Samaría kwa usavi ˆmweene
abweeyyáa. Kei, iiyonáa yeeye ni nkabaako.
10 Vaantu voosi, vasinga na vaantu vakuulu vamuteeráa matu neejaneeja
voosea, “Muuntu uhu noo ira ngururu ya Mululungu ˆiséwaa Ngururu Nkuulu.”
11 Vaantu avo vamuteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ˆjiri foo na
usavi waachwe.
12 Maa kaa, Filíipi ˆakavariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Mululungu na
irina ra Yéesu Kirisitu, vaantu vakaruma na vaantu valume na vaantu vaki
vakabatisiwa.
13 Simóoni ne akamuruma Yéesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba
Filíipi na kira haantu ˆadomáa. ˆAkoone isháara na myuujíisa mikuulu Filíipi
ˆabweeyyáa, akahwaalariwa maatuku vii.
14 Vatumwi va Yéesu ˆvajáa vachaala Yerusaléemu ˆvakateere vaantu va
Samaría novo varirúmire isáare ra Mululungu, maa vakavatuma vala Peéteri
na Yooháani vadome na uko.
15 Novo ˆvakafike uko, vakavaloombera vaantu vamuhokere Mutima
Muuja.
16 Sa avo vaantu vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi vii na
Mutima Muuja vajáa vakaari si vanamuhokera tuku.
17 Peéteri na Yooháani vakavavikira avo vaantu mikono yaavo, novo
vakamuhokera Mutima Muuja.
18 Simóoni ˆakoone vaantu vamuhókiire Mutima Muuja kwa njira yo vikirwa
mikono ni vatumwi, yeeye akayera kuvaheera mpía vala Peéteri na Yooháani
19 yoovasea, “Mpeeri baa niini luviro ulu, sa kira muuntu ˆnkamuvíkiraa
mikono, amuhokere Mutima Muuja.”
20 Peéteri akamusea, “Isunke aha na mpía jaako! Ni kiisea wiise
kilungululungu cha Mululungu chawúlwaa na mpía!
21 Weewe si uri hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tuku, sa
mutima waako si uri muwoloki miiswii ya Mululungu tuku.
22 Valanduka fuma uhu uvi waako, na umuloombe Mweenevyoosi
akoonere mbavariri. Yeeye ifaanaa asee yasírire aya mavi ˆwaakiiririkana
mutimii waako.
23 Nakwiine mutima waako wamema kivina, na waava murerwa wa uvi.”
24 Simóoni akamusea, “Nooloomba muunoombere kwa Mweenevyoosi, sa
ayo ˆmulúusire baa rimwi ridiire kuumpata.”
25 Vala Peéteri na Yooháani vakoonekya kikomi na vakeenerya Masáare
Maaja ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka na
Yerusaléemu. Kunu njirii vavariyuláa Masáare Maaja maturii yiingi ˆyari foo
ya Samaría.

Filíipi na Mukúulu wa Esiópia

26 Siku imwi, murimu muuja wa Ijuva ujáa wamusea Filíipi, “Inuka, udome
na ivaru ra saame fuuru ira njira ˆyafuma Yerusaléemu ˆyatamanya na Gáasa.”
Njira ihi ijáa yatweera na isi ya ibaláángwii.
27 Aho, maa Filíipi akakwaata njira. Njirii akalumana na mukúulu umwi
fuma Esiópia, uwo muuntu ni mukulukuulu wa isi ajáa na ajáa achulwa asiina
mbyaala tuku. Uwo noo iimiriráa mpía joosi ja Kandáake, noo kusea, mutemi

muki wa isi ya Esiópia. Uhu mukúulu ajáa adómire na Yerusaléemu noo mwiinamira Muluungu.
28 Mpiindi ijo, ni hinduka ahindukáa na kaayii. Yeeye ajáa iíkyiire gáarii yaachwe ˆirútwaa ni faráasi kunu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe.
29 Aho, Mutima Muuja akamusea Filípi, “Tamanya fuuru wiikwaate ira gáari.”
30 Akiikibiriira mpaka akiikwaata. Uko gáarii akateera muuntu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe. Filípi akamuurya, “Taanga wiise ayo ˆwoosoma wuu?”
31 Ne akamusea, “Jooli ndiri taanga na niini nsiina muuntu wo kuunvariyuriira masáare aya?” Hara, akamuloomba Filípi iingire na gáarii novo vakiikala hamwi.
32 Masáare ˆYari Mpeho ˆmeene asomáa uwo Mweesiópia ni aya,
“Ajáa alongoriwa ja muundi ˆyootwaala noo siinjwa.
Ne ajáa akirinya sawu ja ˆvyeene mwaana wa muundi akírinyaa kati ˆyookerwa mabaáhira.
Yeeye si iinula mulomo waachwe tuku.
33 Vakamuchwa mati na vakamusea ni muvi, maa kaa, yeeye si abweeyya uvi wowoosi tuku.
Kusiina muuntu ˆari daha luusikira masáare ya mbyaala yaachwe tuku.
Sa kuva mooyo kwaachwe,
kwaseyyiwa aha weerwii.”✡
34 Ura Mweesiópia akamuurya Filípi, “Nooloomba wuungyiire masáare aya muláali na mutwe aluusa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo au sa muuntu wiingi?”
35 Hahara Filípi akaanda na yayara Masáare ˆYari Mpeho, akamuvariyuriira Masáare Maaja ya Yéesu.
36 Mpiindi ˆvayeendáa, vakafika haantu ˆkujáa na maaji. Ura Mweesiópia akamusea Filípi, “Laanga! Maaji naaya aha. Che kiri kuunkitira ndiire batisiwa?” [
37 Filípi akamusea, “Kooni wooruma kwa mutima waako woosi daha uri batisiwa.” Akamusea, “Narúmire, Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu.”]
38 Hara ura Mweesiópia akalairirya gáari yaachwe yiimiwe, vakakiima, vakiingira luujii, maa Filípi akamubatisa.
39 ˆVakafume vii luujii, hahara, Mutima wa Ijuva ukamusumula Filípi, na ura Mweesiópia si amoona kei tuku. Akatuuba luyeendo lwaachwe kunu ari na cheeru.
40 Filípi ne akiishaana ari múujii wa Asóoto. Akatweera míiji yoosi iri njirii kunu yoovariyula Masáare Maaja mpaka akafika múujii wa Kaisaría.

9

Saúli Yoonunuulwa

1 Mpiindi ijo, Saúli ajáa atuuba kuvavuumba vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye asaakáa avamale imalo. Aho, akadoma na kwa mweeneisi mukuulu,
2 noo loomba barúwa sa akataangwe uko masinagóogii ya Damésiki. Barúwa ijo, jamuheeráa ngururu yo vakwaata no vachuunga vaantu valume na vaantu vaki vara ˆvaruma Njira ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu.

✡ **8:33** Laanga Isáaya 53:7-8.

3 Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki. ^Akasengerere Damésiki,
koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii kikamumurika fuma kira ivaru.
4 Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookaanirira, “Saúli, Saúli sa che
wookuunturikirya?”
5 Saúli akasea, “Aai Mukúlu, uri ani weewe?” Na ira sawúti ikamusea, “Niini
ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
6 Ima, utamanye na múujii, uko wyiirwa uri ni muuntu umwi ^cheene
woosaakwa ubweeyye.”
7 Vaantu ^ayeendan’yáa novo vajáa viímire kimi kunu vahwáaliire, sa baa
voovo vajáa vatéiire iyo sawúti, maa kaa, si vamoona muuntu yoyoosi tuku.
8 Hara, Saúli akiinuka, akasaaka kunukula miiso baa koona kiintu tuku.
Vara viivaachwe vakamukwaata mukono vakamutwaala fuuru Damésiki.
9 Saúli iikala uko kwa siku itatu baa koona tuku. Mpiindi ijo, si arijáa baa
noo nywa kiintu tuku.
10 Uko Damésiki kujáa kwatiite muuntu umwi ^amuruma Yéesu ^asewáa
Ananía. Yéesu Mweenevyoosi ajáa amwáaniriire Ananía njorii akamusea,
“Ananía!” Ne akamusea, “Mweenevyoosi, niini nu aha!”
11 Mweenevyoosi akamusea, “Tamanya fuuru njira ira ^yaséwaa Njira
^Yawoloka. Aho, nyuumbii ya Yúuda, wuurikirirye muuntu umwi fuma Társo
irina raachwe Saúli. Haaha ni muloomba iise Muluungu,
12 na iíne njori. Uko njorii amwiíne muuntu ^asewáa Ananía yookiingira na
nyuumbii na amuvíkiire mikono sa oone kei.”
13 Maa kaa, Ananía akamusea, “Ee Mweenevyoosi, nateera kwa vaantu
^vari foo ^vyeene uhu Saúli avatumamira viintu vivi vaantu vaako vaaja uko
Yerusaléemu.
14 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va
Ijuva wo kwaata vaantu voosi ^variruma irina raako.”
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea Ananía, “Weewe doma! Uhu muuntu
niini namusáawiire ave mutumami waani. Yeeye kweenerya ari irina raani
kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, kwa vatemi, baa na kwa Viisiraéeli.
16 Niini mweeneevyo kumulaira ndiri ^vyeene ari turikiriwa maatuku vii sa
irina raani.”
17 Hara Ananía akadoma, akiingira nyuumba kuuntu ^ajáa Saúli.
Akamuvikira mikono akamusea, “Saúli mwanawiitu, Yéesu Mweenevyoosi
aantúmire kwaako, waande koona, umuhokere Mutima Muuja. Uhu Yéesu
noo akufumira kura njirii kati ^wuujáa na aha.”
18 Koonka, viintu ^viri ja majula vikawya fuma miiswii ya Saúli, akaanda
koona. Aho, akiinuka, akabatisiwa.
19 ^Akahumule kurya chákurya, maa akava na ngururu kei.

Saúli Yoovariyula Masáare ^Yari Mpeho uko Damésiki

Saúli iikalakala uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu ^vamuruma Yéesu
ajáa.
20 Hahara, akaanda doma na masinagóogii, na akaanda variyula Yéesu ni
Mwaana wa Muluungu.
21 Vaantu voosi ^vateereráa uvariyuli waachwe uwo, vahwaalaláa maatuku
vii. Viiyuryáa voosea, “Eri, uhu si noo ura muuntu ^avaturikiryáa munumuunu
vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu tuku wuu? Eri, ^chamureeta na
aha si joo kwaata vaantu ^vamuruma Yéesu aha Damésiki sa avatwaale na
kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva tuku wuu?”

22 Maa kaa, Saúli akava yookiitema munumuunu, yeeye avavariyurira
Vayahúudi ˆviikaláa Daméesiki, ko tweera Masáare ˆYari Mpeho Yéesu noo
Masía na si vadaháa siita tuku.
23 Mpiindi ˆjikalooke, Vayahúudi vakatuunga murynungu wo muulaa Saúli.
24 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ura múuji uchiku na muusi sa
vamuulae. Maa kaa, murynungu waavo wo muulaa ukamufikira Saúli.
25 Sa jeyyo, nuuchiku vapooji vaachwe vakamuvikira kikápwii kikuulu,
vakamukiimya na isi na ludihi ko tweera na chooririi ˆcheene kijáa lukaandii
lwa múuji, maa akalooka.

Saúli Yoohinduka na Yerusaléemu

26 Saúli ˆakafike Yerusaléemu, akiisompyasompya kusaangira na vaantu
ˆvamuruma Yéesu. Vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu vakamoofa, sa si varumáa
kooni ajáa amurúmire Yéesu tuku.
27 Maa kaa, Barinába akamutwaala Saúli na kwa vatumwi va Yéesu.
Akavawyiira ˆvyeene Saúli ajáa amoona Mweenevyoosi njirii yoodoma na
Daméesiki na ˆvyeene Mweenevyoosi amuwyiira. Kei, akavawyiira ˆvyeene
Saúli avavariyurira vaantu Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema uko Daméesiki.
28 Sa jeyyo, Saúli akiikala hamwi novo. Indooriingirira novo uko
Yerusaléemu, kunu yoovavariyurira vaantu kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi
baa woowa tuku.
29 Aluusikáa no kwiiruta ndihi na Vayahúudi ˆveene valuusikáa Kigiríki, maa
kaa, voovo vasaakáa vamuulae.
30 Maa kaa, vaaniitu ˆvakataange ayo, vakamusumula, vakamutwaala na
múujii wa Kaisaría, maa vakamutuma atamanye na kwaavo uko múujii wa
Társo.
31 Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa viikala mwi-
ikalo muuja isi yoosi ya Yudéea, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika,
vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muuja ajáa avaheera mutima. Kei
vamunyemyáa Mweenevyoosi.

Ainéea Yoohoriwa

32 Mpiindi ijo, Peéteri ariingiriráa uko nooko, akadoma fuuru múuji wa Líida
sa avaluumbye vaantu va Muluungu ˆviikaláa uko.
33 Uko Líida akamushaana muuntu umwi ˆasewáa Ainéea. Uhu ajáa aakwya
iyandiyandi kwa myaaka inaani na alaala ndirii vii.
34 Peéteri akamusea, “Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriirye. Inuka! Fota ndiri
yaako.” Koonka, Ainéea akiinuka.
35 Vaantu voosi ˆviikaláa uko múuji wa Líida na nyika yoosi ya Sharóoni
ˆvakamoone Ainéea, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.

Peéteri Yoomufufula Dorikáasi

36 Uko múuji wa Yóopa, kujáa kwatiite mwaana muki umwi ˆajáa amuruma
Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáa, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki.
Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyyiryáa vaantu viingi vaaja.
37 Mpiindi ijo Peéteri ˆajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala.
Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuviika chúumba cha gorófii.
38 Na sa viintu múuji wa Líida ujáa heehi na Yóopa, vaantu ˆvamuruma
Yéesu vakateera Peéteri amwaari Líida. Sa jeyyo, vakavatuma vaantu vaviri
vakamwaanirire. Vakavasea, vakamusee jei, “Tooloomba wuuje chaangu na
miitu, kari uchérevaa tuku.”

39 Aho, maa Peéteri akatamanyan'ya novo. ^Vakafike Yóopa, vakamutwaala Peéteri na kura chúumba cha gorófii. Uko, valala ^vari foo vakaanda kumuriingiriira Peéteri kunu voomuririira no mulaiira Peéteri ingo ^ng'eene Dorikáasi avachumira kati ^ajáa ari mooyo.
40 Peéteri akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba Muluungu. Hara akuulaanga ura muviri, maa akasea, "Tabíita, inuka!" Tabíita akakunukula miiso yaachwe, na ^akamoone Peéteri, akiikala.
41 Peéteri akamukwaata mukono, maa akamwaambirirya kwiima. Akavaaniriira vara valala, na vaantu viingi ^vamuruma Yéesu, maa akavalaira Tabíita ari mooyo.
42 Masáare aya yakeenera múujii woosi wa Yóopa, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
43 Peéteri akiikala uko Yóopa kwa siku ^jiri foo na kuuntu ^ikaláa ni kwa muuntu ^aséwaa Simóoni ^mweene aténgeneshaa mimberu.

10

Kornéeli Yoomwaaniriira Peéteri

1 Uko múujii wa Kaisaría, kujáa kwatiite mukúulu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Kornéeli. Uhu iimiriráa valukaluka fuma mpuka nkuulu ya valukaluka ^yasewáa Mpuka ya Kiitalía.
2 Kornéeli ni muuntu muuja ajáa, na amunyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi joosi na avaambiriryáa vakiva.
3 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, akoona njori. Aho njorii akoona murimu muuja wa Muluungu woomwaaniriira kwa irina raachwe, "Kornéeli!"
4 Kornéeli akuulaanga ura murimu muuja na woowa, maa akuurya, "Ee aai ni che?" Murimu muuja ukamusea, "Muluungu atéiire kuloomba kwaako na iíne ^vyeene uvaambiráa vakiva. Ivyo vyoosi vyafíkire kwa Muluungu na vikumbukira iise.
5 Haaha, tuma vaantu vatamanye na múujii wa Yóopa, sa vakamureete muuntu umwi ^aséwaa Simóoni irina riingi Peéteri.
6 Kuuntu ^yookiikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbari ya mayiya iri."
7 Murimu muuja ^ukahumule kumuwyiira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaaniriira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ^mweene ajáa muuja.
8 Akavawyiira yoosi ^yajáa yamufúmiire, maa akavatuma vadome na Yóopa.

Njori ya Peéteri

9 Siku ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ^veene Kornéeli ajáa avatuma vakava vasénger iire Yóopa. Mpiindi yiiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo muloomba Muluungu.
10 Mpiindi ^asaaryáa, njala ikamwaava munumuunu. Maa kaa, mpiindi chóorya ^chiimiwáa neeja, akoona njori.
11 Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lukulukuulu ^lwakwáatirwe makondowa yoosi lukakiima fuuru isi.
12 Isii ya ulo lweénda, kujáa kwatiite maka ja kira ivala. Kujáa kwatiite maka ^jiri na mawulu yani, viintu ^vitámbaalaa na ndee.
13 Aho, akateera sawúti yoomusea, "Peéteri, inuka, usiinje, urye."

14 Maa kaa, Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, tuku! Niini si ninaarya
baa kamudu vii tuku kiintu chochoosi ˆkiri na njeo.”✡
15 Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, “Kuvisea viintu ˆavijirula Muluungu
viri na njeo tuku.”
16 Ivi vijáa vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii.
17 Mpiindi Peéteri ˆajáa akaari ahwáaliire, vaantu vara ˆvajáa vatúmirwe ni
Kornéeli vakuurikirirya ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho,
maa vakiima muryaangwii.
18 Vakaluumbya, maa vakuurya, “Eri, aha kwatiite muyeni ˆaséwaa
Simóoni, na irina riingi Peéteri wuu?”
19 Na mpiindi Peéteri ˆiirirkanáa ira njori, Mutima Muuja akamusea,
“Simóoni, uko isi vamwaari vaantu vatatu vookusaakira.
20 Kiima na isi na udoman’ye novo. Kuva na kivundu tuku, ni niini
mweeneevyo nivatúmire kwaako.”
21 Aho, Peéteri akakiima na isi, maa akavasea, “Niini noo ˆmweene
mookuunsaakira. Che kivaréetire?”
22 Vakamusea, “Mukúulu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina
raachwe noo Kornéeli aséwaa. Yeeye ni muwoloki na amunyémyaa Muluungu
na Vayahúudi voosi vamudúumbaa. Haaha murimu muuja wamusea,
akuteengye na kaayii kwaachwe na ateerere masáare ˆuri muwyiira.”
23 Aho, maa Peéteri akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe.

Peéteri Kaayii kwa Kornéeli

Lomutóondo yaachwe, Peéteri akiinukan’ya na vara vayeni na vamwi va
vaaniitu fuma Yóopa.
24 Kukyiire yaachwe, vakafika Kaisaría. Kura vakamushaana Kornéeli
avajíingire vanduu vaachwe na vijeengi vyaachwe, yoovawoojera.
25 Peéteri ˆakiingire vii kaayii kwa Kornéeli, maa Kornéeli akiita noo musin-
girirya, akachwaama mbere yaachwe, maa akamwiinamira. 26 Maa kaa,
Peéteri akamwiimya, kunu yoomusea, “Ima, niini ndiri muuntu ja weewe.”
27 Aho, Kornéeli akiima, vakaanda luusika hamwi, maa vakiingira na
nyuumbii, vakashaana vaantu viijíingire.
28 Aho, Peéteri akavasea, “Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu
Vayahúudi Miiro yiiswi yakaan’ya ko valuumbya vaantu si ˆvari Vayahúudi
baa kusaangirira novo. Maa kaa, Muluungu aankáaniirye ndeke kumulaanga
muuntu wiingi yoyoosi ja ˆari na njeo.
29 Noo ˆchooreka si nasiitiré kuuja mpiindi ˆukavatume vaantu na kwaani
ji vaandeete na aha. Haaha ni kuvuurya niise, sa che muunyániriire?”
30 Kornéeli akamusea, “Jalóokire siku ine keende mpiindi ira ˆnamulóombaa
Muluungu aha nyuumbii, mpiindi ja iji ja cháámuusi. Koonka, noona muuntu
iímire mbere yaani iivíkiire ingo ˆjilavalváa.
31 Uhu muuntu aansea, ‘Kornéeli! Kuluusika kwaako Muluungu akutéiire na
kuvaambirirya kwaako vakiva, Muluungu akwiíne.
32 Haaha, tuma vaantu vadome vakamwaanirire Simóoni ˆvamuséaa
Peéteri. Uhu iíkalaa Yóopa kwa muuntu umwi irina raachwe Simóoni ˆmweene
aténgeneshaa ndiri. Nyuumba ya uhu Simóoni ni mbarimbari ya mayiya iri.’
33 Aya noo yaambweeyyiiryé ntume chaangu vaantu ji vakwaanirire,
na weewe wabwéeyyiirye vyabooha viintu ˆwuújire. Haaha suusu voosi

✡ **10:14** Laanga Valáawi 11.

ni mbere ya Muluungu turi, toowoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ˆakuláiriirye utuwyiire.”

Vaantu si ˆVari Vayahúudi Vooteera Masáare Maaja

34 Aho, maa Peéteri akavasea, “Haaha natáangire, ni kikomi Muluungu si asínanalaa vaantu tuku.
35 Yeeye avarúmaa vaantu va kira isi ˆveene vamunyémyaa na vabwéeyyaa uwoloki mbere jaachwe.
36 Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vaantu vaachwe kuvavariyurira ViisiraéeliMasáare Maaja, vapate mwiikalo muuja kwa njira ya YéesuKirisitu, Mweenevyoosi wa vaantu voosi.
37 Mwamányire yara ˆyafúmiire Yudéea yoosi, kwaandira Galiláaya mpiindi Yooháani ˆavavariyurirá a vaantu vabatisiwe.
38 Mwamányire ˆvyeene Muluungu amuhaka makuta Yéesu wa Nasaréeti ko muheera Mutima Muuja na luviro. Yéesu adomáa uko na uko, yoobweeyya maaja no horya vaantu voosi ˆveene vaturikiriwáa ni ngururu ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, sa Muluungu ni hamwi ajáa ne.
39 Ayo yoosi Yéesu ayatumamáa uko isi ya Vayahúudi na Yerusaléemu múujii, na suusu turi vara ˆvoona. Mpiindi ˆjikalooke, vakamuulaa ko muning’in’ya musaláabii.
40 Maa kaa, siku ya katatu Muluungu akamufufula na akamoonekya kwa vaantu.
41 Si oonekana kwa kira muuntu tuku, maa kaa, kuri suusu Muluungu ˆajáa atusaawula tuve vara ˆvoona. Suusu twaarya, no nywa ne ˆakafufuke.
42 Akatulairirya tuvavariyurire vaantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi yeeye noo aviikwa ni Muluungu avalamurire vaantu ˆvari mooyo na ˆvaakwya.
43 Uhu Yéesu valáali na mutwe voosi voonekya ukúúlu waachwe, vakasea, muuntu yoyoosi ˆari kumuruma uvi waachwe sira uri kwa irina raachwe.”

Vaantu si ˆVari Vayahúudi Voohokera Mutima Muuja

44 Kati Peéteri ˆavijáa akaari yooluusika ayo, vaantu voosi ˆvajáa aho vooyateerera ayo masáare, Mutima Muuja akavakiimira.
45 Vayahúudi ˆvajáa vamuruma Yéesu vara ˆvajáa vuujan’ya na Peéteri, vakahwaalala koona vaantu si ˆvari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima Muuja.
46 Voovo vajáa vavatéiire vooluusika kwa nduusika ˆjiísimiresimire voomuduumba Muluungu. Aho, Peéteri akasea,
47 “Vaantu ava, novo vamuhókiire Mutima Muuja ja ˆvyeene suusu tamuhokera. Ni ani ˆari daha siita vadiire batisiwa na maaji?”
48 Haaho Peéteri akalairirya Kornéeli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu. Maa reeru, vakamuloomba iikale novo kwa siku nke.

11

Peéteri Yoluusa kira ˆChafumira kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

1 Haaha, vatumwi na vaaniitu vara ˆviikaláa Yudéea, vakateera vaantu si ˆvari Vayahúudi novo varirúmire isáare ra Muluungu.
2 Peéteri ˆakahinduke na Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung’uurira Peéteri
3 voomusea, “Weewe wiingiiré nyuumbii ya vaantu si ˆvanatwaalwa na kibawii na ukarya novo!”

4 Aho, Peéteri akavawyiira pusu masáare yoosi ˆyafumira, yoovasea,
5 “Siku imwi kati ˆnijáa múujii Yóopa noomuloomba Muluungu, nijáa noona kiintu ja lweénda lukuulu, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwáatirwe makondowa yoosi, maa lukaviikwa mbarimbari yaani.
6 ˆNkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka, maka ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee ˆjiwúlukaa.
7 Aho, nkateera sawúti yookuunsea, ‘Peéteri, inuka, usiinje, urye!’
8 Maa kaa, niini nkasea, ‘Ee Mweenevyoosi tuku! Laanga si ninaarya kiintu ˆkiri na njeo tuku!’
9 Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii ikaansea kei, ‘Kiintu chochoosi ˆakijirula Muluungu, kuchaanirira kiri na njeo tuku.’
10 Masáare aya yafumira katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii.
11 Hahara, vaantu vatatu ˆvajáa vatúmirwe Kaisaría, vakafika nyuumba haantu ˆniikaláa.
12 Na Mutima Muuja akaangwyiira ndoman’ye novo baa kivundu tuku. Ava vaaniitu vasasatu nadoman’ya novo, na twiingira kaayii kwa Kornéeli.
13 Ne Kornéeli atuwyiira ˆvyeene murimu muuja wamufumira aho kaayii kwaachwe. Uwo murimu muuja wamusea, ‘Vatume vaantu vadome na Yóopa, vakamwaanirire Simóoni ˆaséwaa Peéteri.
14 Yeeye kuretera ari masáare ˆyari kulamurirya weewe na vaantu voosi va nyuumba yaako.’
15 Naani ˆnkaande luusika novo, Mutima Muuja akakiima mweeri yaavo ja ˆvyeene atukiimira suusu aho ncholo.
16 Naani nkakumbukira rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ˆatuwyiira, ‘Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja.’✡
17 Haaha kooni Muluungu avaheera vaantu ava wuuya wa Mutima Muuja ura ˆatuheera suusu ˆtamuruma Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane daha ndiri kumusiita Muluungu?”
18 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakareka kwiiruta ndihi. Vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima voosea, “Kumba Muluungu avaheera baa vaantu si ˆvari Vayahúudi njira ˆiri vabweeyya vadahe kuvalanduka fuma uvii waavo, na vapate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero!”

Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Antiókia

19 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa viimyaaha sa uturikiri Sitefáani ˆakuulawe, vakatamanya na isi ja Foiníike, Kúpuro na múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyuláa Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii.
20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwi va vaantu ˆvajáa vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kiréene. Voovo vakaanda kuvariyula Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiríki.
21 Na luviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo lujáa. Uko, vaantu ˆvari foo maatuku vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuuba.
22 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ˆvakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia.
23 ˆAkafike uko, akoona viintu Muluungu ˆavaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatuku vii, akavakalaamya voosi vatuube kumukwaatirira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi.

✡ **11:16** Laanga Mirimo ya Vatumwi 1:5.

24 Barinába ni muuntu muuja ajáa na ajáa amema Mutima Muuja na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu.
25 Siku ^jikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo musaakira Saúli.
26 ^Akamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kunu vookiindya vaantu ^vari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ^vamuruma Yéesu, Vakirisitu.
27 Siku ijo, valáali na mutwe fuma Yerusaléemu vajáa vadoma na Antiókia.
28 Umwi waavo noo Agáabo asewáa. Yeeye kutweera kwa Mutima Muuja, ajáa iima, akaluusa uláali na mutwe, "Njala nkuulu ya imalo fumira iri isi jiingi joosi." Njala iyo noo ira ijáa yafumira mpiindi ja Kaisáari Kilaáudi mutemi mukuulu ^iimiriráa.
29 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambirirya vaaniitu vara ^viikaláa uko isi ya Yudéea.
30 Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu.

12

Yaakúupu Yookuulawa na Peéteri Yoolamuririwa Fuma Munyololwii

1 Siku ijo, mutemi Heróode Agiríipa ajáa aanda kuvaturikirya vaantu vamwi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
2 Akalairirya Yaakúupu mwaanaavo na Yooháani uulawe na nyaasuka.
3 ^Akoone masáare ayo yaveériirye mitima Vayahúudi, maa akalairirya Peéteri ne akwaatwe. Aya yajáa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi.
4 Peéteri ^akaviikwe mikonwii yaavo, akachuungwa munyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vamulaangirirye neejaneeja. Heróode akiiririkana Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu.
5 Na siku ijo, mpiindi Peéteri ^ajáa achúungirwe munyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viitoola munumuunu kumuloomba Mululungu sa Peéteri.
6 Uchiku wa siku ^ng'eene Heróode ajáa iiririkana kumulamurira Peéteri, Peéteri ajáa alaala uko munyololwii. Yeeye ni kati na kati ya valwi nkoondo vaviri ajáa na vajáa vamuchuunga mikono yaachwe na minyololo iviri. Na muryaangwii wa gerésa kujáa kwatiite valukaluka viingi vamurindiráa.
7 Koonka, ukafumira murimu muuja wa Ijuva aho kuuntu ^ajáa Peéteri. Kiweeru kikamurika hara haantu. Ura murimu muuja ukamusingisya Peéteri mbarwii, ukamusea, "Inuka chaangu!" Hara, minyololo ^vajáa vamuchúungire Peéteri ikawya na isi!
8 Aho, ura murimu muuja ukamusea, "Imutire lukova lwaako, wiivikire na viráatu." Peéteri ^akamarikirye kubweeyya jeyyo, ura murimu muuja ukamusea, "Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!"
9 Peéteri akuutuuba ura murimu muuja. Si ataangáa ^yafumira koni ni kimáári tuku, yeeye iiseáa ni njori.
10 Peéteri na murimu muuja vakavalooka valukaluka va ncholo, na va kaviri, na vakafika muryaangwii mukuulu wa chuúma ^woofuma munyololwii ^wadoma na múujii. Muryaango uwo ukayuurika wooweene,

vakafuma na weerwii. ^Vakayeendeyeende fuuru njirii imwi, hahara, ura murimu muuja ukamureka Peéteri.

11 Aho, Peéteri akataanga ayo ^yafúmiire, maa akasea, “Haaha natáangire, ni kimáári! Ijuva aantúmiire murimu muuja ji wuunamurirye fuma mikonwii ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ^vaawoojera mbweeyyiriwe.”

12 Peéteri ^akataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia íyo waala Yoohá ani ^mweene aanirírwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viijíingire, voomuloomba Muluungu.

13 Peéteri akaluumbya muryaangwii wa weerwii wa iyo nyuumba. Muhíínja umwi, mutumami ^asewáa Róoda, akiita ko teerera ni ani.

14 ^Akateere ni Peéteri, akavyeenda munumuunu, akahinduka na nyuumbii baa kumuyuurira muryaango tuku. Akavawyiira viivaachwe yoovasea, “Peéteri amwaari muryaangwii!”

15 Novo vakamusea ura muhíínja, “Utiite kisari!” Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéiire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, “Ni murimu muuja waachwe.”

16 Ne Peéteri ajáa adoomererya kuluumbya kura muryaangwii. ^Vakayuule, vakamoona Peéteri, vakahwaalala maatuku vii.

17 Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyiira ^vyeene Mweenevyoosi amuséyyiirye munyololwii. Kei akavasea, “Muwyiiri ^meene yafúmiire Yaakúupu na vaaniitu.” Aho, maa Peéteri akalooka na kuuntu kwiingi.

18 ^Kukeere, vara valwi nkoondo va munyololwii vakoolololokera sa si vajáa vatáangire ^kimupátire Peéteri tuku.

19 Heróode akalairirya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ^vakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ^vamulaangiriryáa Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairirya vuulawe.

Heróode Yookwya

Mpiindi ^jikalooke, Heróode akakiima fuma Yudéea akatamanya na múuji wa Kaisaría, akiikala uko kwa mpiindi.

20 Heróode ajáa avasuula maatuku vii vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míiji vakava kiintu kimudu sa vadome noo kiiyona na Heróode. Vakamuheemba Bulásto, ne akava hamwi novo. Uhu Bulásto, noo iimiriráa nyuumba ya mutemi. Aho, vakatamanya na kwa mutemi ko loomba kuve na mwiikalo muuja, sa míiji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mutemi.

21 Haaha siku iyo ^ng’eene vajáa vasaawula valumane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda luusika novo.

22 Aho, vaantu vakaanda kumuvaira siriri noo tula isóso voosea, “Ihi isiri sawúti ya muuntu tuku, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu.”

23 Na mpiindi ^vamuduumbiriráa jeyyo, Heróode si amuheera Muluungu nkongojima tuku. Haaho, murimu muuja wa Ijuva ukamuvaa na ndwáala yo riiwa ni vinyululu, maa akakwya.

24 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera kwa vaantu, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu.

25 Barinába na Saúli ˆvakahumule murimo waavo, vakiinuka fuma Yerusaléemu,✡ vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamanyan'ya na Yoohá ani irina riingi aanirirwáa Maáriki.

13

Barinába na Saúli Vootumwa

1 Uko Antiókia, mpukii ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, kujáa kwatiite valáali na mutwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóoni ura ˆvamwaanirirá a Nigéeri, Lukío fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ˆajáa arerwa hamwi na mutemi Heróode Antípaasi.

2 Mpiindi ˆvamuloombáa Mweenevyoosi ko kiirekya kurya, Mutima Muuja akavasea, "Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ˆmweene navaanirira."

3 ˆVakahumule kumuloomba Muluungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye.

Barinába na Saúli Voovariyula Masáare Maaja uko Kúpuro

4 Vala Barinába na Saúli ˆvakatumwe ni Mutima Muuja, vakagirita fuuru múuji wa Seleúkia na aho vakaambuka méeli fuuru isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆisé waa Kúpuro. 5 ˆVakafike múuji wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Muluungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi vajáa na Yoohá ani Maáriki mwaambiriryi waavo.

6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ˆyariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika múuji umwi ˆusé waa Páafo. Uko vakalumana na Muyahúudi umwi musavi na muláali na mutwe wa uloongo. Uwo muuntu irina raachwe noo Baari-Yéesu asé waa.

7 Uhu muuntu ni hamwi ajáa na Sárijo Paúli, mukúulu wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti maatuku vii. Uhu mukúulu akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe sa akateerere isáare ra Muluungu.

8 Maa kaa, Baari-Yéesu musavi (irina raachwe ra Kigiríki noo Elíima asewáa) akiiruta ndihi na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweeyya mutima wa ura mukúulu ufafe adiire muruma Yéesu.

9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ˆaanirirwáa Paúli, kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, akamutuurirya miiso Elíima, maa akamusea,

10 "Weewe uri mwaana wa Ikúulu ra Mirimu Mivi! Weewe uri muvi wa uwoloki woosi! Wamema kira uvaangu na ukerema! Sa che si wooreka kuvalandula kikomi cha Mweenevyoosi no kibweeyya kive uloongo?

11 Haaha Mweenevyoosi kuheera ari irya. Kuva uri muhoku! Si uri koona kiweeru cha mwaasu tuku, miiso dunga yari du kwa mpiindi."

Hahara, nkunguu na kilwiirya kikamukunikirira Elíima miiswii, akareka koona, akaanda riingirira kusaakira muuntu wo mukwaata mukono amulongoole.

12 Ura mukúulu ˆakoone yara ˆmeene yajáa yafúmiire, akamuruma Mweenevyoosi. Akahwaalala munumuunu sa ura ukiindya ˆajáa atéiire wa Mweenevyoosi.

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Antiókia ya Pisídia

13 Paúli na viivaachwe vakiinuka Páafo, vakatamanya fuuru múuji wa Périge ˆuri isi ya Pamufilía. Maa kaa, Yoohá ani Maáriki akavareka uko, akahinduka fuuru Yerusaléemu.

✡ **12:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:29-30.

14 Novo vala Paúli na Barinába vakiinuka Périge, vakatamanya fuuru múuji
wa Antiókia ^uri isi ya Pisídia. Siku ya Sabáato ^ikafike, vakiingira sinagóogii,
maa vakiikala.
15 Muuntu umwi akasoma kitáabwii cha Miiro na masáarii ya valáali na
mutwe. Aho, vakúúlu va sinagóogi vakatuma muuntu avasee vala Paúli na
Barinába, "Arumi, kooni muri na isáare roroosi ro vawyiira vaantu sa mitima
yaavo ive na ngururu, teengi muluuse."
16 Paúli akiinuka, maa akiinurirya mukono sa vamuteerere akasea, "Nyu-
unyu vaantu valume va Isiraéeli na nyuunyu vaantu voosi si ^muri Vayahúudi
^mumunyémyaa Muluungu, teereri!
17 Muluungu wiitu suusu Viisiraéeli noo avasaawula vala baaba wiitu,
mpiindi ^viikaláa isi ya uyenii uko Mísiri, akavabweeyya vave lukolo lukuulu
munumuunu. Siku ^jikalooke, akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri kwa
ngururu jaachwe nkuulu.
18 Kwa myaaka makumi yani (40) akavayimirirya uko isi ya ibaláángu.
19 Akamala isi mufungati uko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala baaba
wiitu iyo isi ive yaavo.
20 Masáare aya yoosi yatumamwa kwa myaaka magana yani na makumi
yasaano (450).
Siku ^jikaseese, Muluungu akavaheera vala baaba wiitu valamuli vo valon-
goola fuuru mpiindi ja Samwéeli muláali na mutwe aviimiriráa.
21 Aho, maa vakaloomba vave na mutemi. Muluungu akavaheera Saúli
mwaana wa Kíisi wa lukolo lwa Bénjamini ave mutemi kwa myaaka makumi
yani (40).
22 Muluungu ^akamuseyye Saúli utemii, akamuhaka makuta Daúdi sha
Yéese ave mutemi. Muluungu amoonekya kikomi Daúdi yoosea, 'Namwiine
Daúdi sha Yéese, eériirye mutima waani, kei noo ^mweene ari tumama yoosi
^noosaaka yatumamwe.'✡
23 Kufuma lukolwii lwa Daúdi noo kuuntu Muluungu ^avaretera Viisiraéeli
Mulamuriri Yéesu, ja ^vyeene ajáa iichuunga kuvaretera ari.
24 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari kwaanda murimo waachwe, Yooháani
avavariyuriráa Viisiraéeli vavalanduke fuma uvii waavo na vabatisiwe.
25 Mpiindi Yooháani ^amarikiriryáa mirimo yaachwe, akavasea, 'Mookisea
niini ndiri ani? Niini si ndiri ura Masía ^mweene moomuwoojera tuku.
Teereri! Uwo ^mweene ari kuuja nyuma yaani, niini si niima neeja kutumama
murimo wa mutúmwa wo reherya nkoorisa ja mirunkumo majewii yaachwe
tuku!'
26 Arumi, nyuunyu vanaviitu vaantu va lukolo lwa Aburaháamu, na nyu-
unyu vaantu si ^muri Vayahúudi ^veene mumunyémyaa Muluungu, suusu noo
masáare aya ya ulamuriri ^yatuujira fuma kwa Muluungu.
27 Sa viintu vaantu va Yerusaléemu na vakúúlu vaavo si vataanga Yéesu
tuku, vakabweeyya aheewe irya ro kuulawa. Baa neembe vasomáa masáare
yaachwe ^yaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe kira siku ya Sabáato,
voovo vayakiimikirirya ko mubweeyyirya jeyyo.
28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáári ^roonekyáa Yéesu
alamurirwe inkwya, voovo vamuloomba Piláato alairirye uulawe.
29 ^Vakahumule kira kiintu ^chaluuswa ni valáali na mutwe kuri Yéesu,
vakamukiimya fuma musaláabii, maa vakamuviika mbiríírii.
30 Maa kaa, Muluungu akamufufula.

✡ **13:22** Laanga Sabúuri 89:20; 1 Samwéeli 13:14.

31 Yeeye avafúmiraa vantu vara ^vayeendan'yáa ne kufuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu. Ava noo vara vantu vaachwe ^voona, kwa vantu va
Isiraéeli.
32 Suusu tuújire na aha, kujoovavariyurira Masáare Maaja Muluungu
^iichuunga kwa vala baaba wiitu.
33 Yeeye ayakiimikirirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa njira yo mufufula
Yéesu, ja ^vyeene vyaandikwa Sabúurii ya kaviri,
'Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini naviire Taáta waako.'✡
34 Muluungu amufufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa aya Muluungu
aluusa jei,
'Namwiilaha Daúdi ntálarya ja kikomi.
Ntálarya ijo, noo ^ng'eene ndiri vaheera nyuunyu.'✡
35 Isáare iri raluusa haantu hiingi,
'Si uri mureka tuku Muuja waako oole.'✡
36 Haaha Daúdi ajáa akiiman'ya kira Muluungu ^asaakáa kwa mpiindi ja
mbyaala yaachwe, akakwya, akataahwa heehi na vala baaba waavo na
muviri waachwe ukoola.
37 Maa kaa, ura ^mweene Muluungu amufufula, yeeye si oola tuku.
38 Vanaviitu, teereri neeja aya ^meene toovawyiira! Ni kuvawyiira tiise kwa
njira ya Yéesu, mwavariyurirwa kusira kwa uvi.
39 Kwa Yéesu vii, kira muuntu ^amuruma, avalwa ni muwoloki mbere ya
Muluungu, isáare iri si muri daha tuku ko tuuba Miiro ya Músa.
40 Mulaange neeja, kari lo mukwaatwe ni aya masáare ^yaandikwa vitáabwii
vya valáali na mutwe tuku,
41 'Nyuunyu ^muchwíjaa mati, laangi!
Muhwaalale, mumalwe imalo.
Sa kiintu ^noobweeyya mpiindi jaanyu,
ni kiintu si ^muri kiruma,
baa muwyiirwe ni muuntu.'✡"
42 Mpiindi Paúli na Barinába ^vafumáa hara sinagóogii, vantu
vakavakalaamya vahinduke kei siku ya Sabáato ^itúubiriire na valuuse
kei yara masáare.
43 Mwiijiingo wa sinagóogii ^ukasire, Vayahúudi ^vari foo na vantu viingi
vara ^vatuubáa díini ya Kiyahúudi kumwiinamira Muluungu, vakavatuuba
vala Paúli na Barinába, novo vakaluusika novo na vakavaheera mitima
vatuube kukwaatirira nduwo ya Muluungu.
44 Sabáato ^itúubiriire, sengerera vantu voosi va ura múuji vajáa vuuja noo
teerera isáare ra Mweenevyoosi.
45 Maa kaa, Vayahúudi ^vakoone vantu ^vari foo munumuunu
vaviijíingiriire vala Paúli na Barinába, vakaanda koona kivina munumuunu.
Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na vala Paúli na vakavatukira.
46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakaluusika ko kiitema munumuunu,
voosea, "Vijáa vyabooha, isáare ra Muluungu rivariyulwe ta kuri nyuunyu
Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu mwarisíitire iro isáare, kei mwiilámuriire si
mwiima neeja muturye nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku, haaha suusu
tavarékire na domerera turi na kwa vantu si ^vari Vayahúudi.
47 Sa Yéesu Mweenevyoosi atulairirya jei,

✡ **13:33** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **13:34** Laanga Isáaya 55:3. ✡ **13:35** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **13:41** Laanga Habakúuki 1:5.

‘Nakuviika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ^vari Vayahúudi,
sa ureete ulamuriri kwa vaantu fuuru utulo waasi.’✡”
48 Vaantu si ^vari Vayahúudi ^vakateere ayo masáare, maa vakavyeenda maatukú vii, vakaribweeyyirya nkongojima isáare ra Mweenevyoosi. Na voosi ^vajáa vasaawulwa kuva na nkaasu ya siku ^jisiina uhero, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
49 Jeyyo, isáare ra Mweenevyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi.
50 Maa kaa, Vayahúudi vakavasoonka vaantu vaki ^vamwiínamiraa Mululungu na ^vanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vakuulu va uwo múuji. Vakavasoonka vaantu vaande kuvaturikirya vala Paúli na Barinába, maa vakavakibirya fuma isi yaavo.
51 Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma marurí* majewii yaavo koonekya kusiita kwa vara vaantu, maa vakadoma na múuji wa Ikonío.
52 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu uko vakeerya mitima na vakatuuba kulongoolwa ni Mutima Muuja.

14

Paúli na Barinába uko Ikonío

1 Uko múujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ^vyeene viijuvira. Vakavariyula Masáare Maaja ya YéesuKirisitu. Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi ^vari foo munumuunu vakamuruma Yéesu.
2 Maa kaa, Vayahúudi ^veene si vajáa vamuruma Yéesu, vakavasoonka na vakavakalarya vaantu si ^vari Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitu.
3 Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala siku ^jiri foo uko Ikonío, vandoovoonekya kikomi vaantu Masáare ya nduwo ya Mweenevyoosi ko kiitema. Ne Mweenevyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe tumama isháara na viintu ^vihwáalaryaa.
4 Vaantu va ura múuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba vatumwi va Yéesu.
5 Maa reeru, Vayahúudi, hamwi na vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúúlu vaavo vakiirumira kuvabweeyyirya uvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába.
6 Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryuungu, vakatijira na isi ya Lukoníia, uko vakadoma na míiji ya Lísitra na Déribe na míiji yiingi ^iri mukaaya.
7 Na uko, vavavariyurirá a vaantu Masáare Maaja.

Paúli na Barinába Vari uko Lísitra na Déribe

8 Uko Lísitra, kwajáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatya baa siku imwi vii tukú.
9 Mpiindi Paúli ^alusikáa, uwo muuntu akava yoomuteerera. Paúli akamutuurirya miiso ura muuntu, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko muhorya.
10 Paúli akalusa na ngururu, “Inuka! Wiime na majeo yaako!” Hara, maa ura muuntu akiima chaangu, akaanda yeenda yeemweene.
11 Vaantu ^vakoone kira Paúli ^ajáa abwéeyyiirye kwa ura muuntu, maa vakaanda tula isóso kwa ndusika ya kimeevo ya Kilukoníia voosea, “Miluungu yakíimire na kuri suusu iri ja vaantu.”

✡ **13:47** Laanga Isáaya 49:6. * **13:51** ***vakiikonkoma marurí:*** Laanga ***konkoma marurí*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

12 Barinába vakamwaanirira irina ra mulúungu waavo ^aséwaa Séeu. Na sa viintu Paúli noo ^alúusikáa, vakamwaanirira Hérime.*
13 Weerwii ya úwo múuji kujáa kwatiite kaaya yo muloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng'oombe na matáaji na mutiryaangwii wa múuji. Úwo mweeneisi hamwi na vaantu viingi vasaakáa kuvasiinjira ng'oombe ja mpóryo vala Paúli na Barinába.
14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ^vakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa usúungu. Vakatiija, maa vakiita koo saangirira na vaantu, aho, vakalúusika na ngururu voosea,
15 "Ee arumi, sa che moobweeyya jei? Arumi, suusu ni vaantu vii ja nyuunyu! Tuújire na aha jo vavariyurira Masáare Maaja, mureke kwiinamira miluungu ^isiina kiintu, muve vaantu va Muluungu ^Ari Nkaasu. Yeeye uumba kurumu na weeru, mayiya, na viintu vyoosi ^viri muumo.
16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantu va isi joosi mwiikale ja ^vyeene moosaaka veeneevyo.
17 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si areka kuvalaira ni novo ari tuku. Yeeye atuuba kuvabweeyyirya wuuja, kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa muchwe kwa mpiindi joojo na muve na chákurya cho keenererya na miitima yaanyu ive na cheeru."
18 Baa neembe vala Paúli na Barinába vajáa valúusa ayo masáare, vijáa vyafafa kuvakaan'ya vareke toola mpóryo yo chimika kwaavo.
19 Mpiindi kiduudi, vakuuja Vayahúudi fuma múuji wa Antiókia na Ikonío. Vakavaheemba vaantu vave ivarwii raavo, vakamuvaa Paúli na mawye, maa vakamurutya na weerwii ya múuji sa viiseáa akwíire.
20 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu ^vakamuriingirire, akiinuka, akahinduka na múujii. ^Kukeere, akiinuka aho, akadoman'ya na Barinába fuuru múuji wa Déribe.

Paúli na Barinába Voohinduka na Antiókia ya Síria

21 Úko Déribe, Paúli na Barinába vavavariyurirá a vaantu Masáare Maaja, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu. Siku ^jikaseese, vakahinduka na Lísitra, Ikonío na Antiókia.
22 Na kira haantu ^vadomáa, vavakalaamyáa vaantu ^vamuruma Yéesu vabweeyye miitima yaavo ive na ngururu yo muruma Yéesu. Vavaseáa, "Kwiingira Utemii wa Muluungu, ni mpaka tupate uturikiri ^uri foo."
23 Na uko kuuntu ^vatweeráa, vasaawuláa vawosi viimiriri va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kira haantu. Na vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa Mweenevyoosi uhu ^vamuruma, ko loomba no kwiirekya kurya.
24 Aho, vakatweera na isi ya Pisídia, vakiita fuuru isi ya Pamufilía.
25 Úko, vakavariyula isáare ra Muluungu múujii wa Périge, maa vakatamanya na múuji wa Atalía.
26 Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fuuru Antiókia ya Síria. Aho, noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vavakwaatya vala Paúli na Barinába kuri nduwo ya Muluungu, sa murimo ^vajáa vamárikiirye.
27 ^Vakafike uko Antiókia, vakajiinga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vakavawyiira yoosi ^meene Muluungu ajáa atumama ko tweera kuri voovo, ^vyeene Muluungu ajáa avayuurira muryaango vara si ^vari Vayahúudi kumuruma Yéesu.

* **14:12** Vagiríki vajáa vatiite miluungu ^iri foo, ***Séeu*** noo ajáa muluungu mukuulu wa Vagiríki, na ***Hérime*** noo ajáa mutumwi wa Séeu.

28 Aho, vakiikala sikʉ ˆjiri foo hamwɨ na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.

15

Itaka ra Yerusaléemu

1 Haaha, vaantʉ vamwɨ fuma Yudéea, vakatamanya na Antiókia. Ʉko vakaanda vavariyʉrira vaaniitʉ voovasea, “Koonɨ mʉʉntʉ sɨ atwárarirwe na kɨbawii ja ˆvyeene tʉʉva ja Músa jalʉʉsa, sɨ arɨ lamuririwa tʉkʉ.”

2 Paúli na Barinába vakavasiitira ng’ang’ala ʉvariyuli waavo. Jeyyo, vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vakavasaawʉla Paúli na Barinába na vaantʉ viingɨ fuma avo ˆvamuruma Yéesu, sa vaambʉke na Yerusaléemu vakalʉmane na vatumwi va Yéesu na vawosi, sa vakamarikirye irɨ isáare.

3 Jeyyo, vakatʉmwa nɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, vadome na Yerusaléemu. Njirii, vakatweera na ɨsɨ ja Foiníike na Samaría. Ʉko vakavawyiira vaantʉ ˆvamuruma Yéesu masáare ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudikʉvalandʉka na kʉrɨ Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mɨtima maatʉkʉ vii vaaniitʉ voosi.

4 Paúli na viivaachwe ˆvakafike Yerusaléemu, vakateengiwa vyabooha nɨ vatumwi va Yéesu, vawosi na mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Aho, vala Paúli vakavawyiira yoosi Mʉlʉʉngʉ ˆajáa atʉmama ko tweera kʉrɨ voovo.

5 Aho, maa mpuka ɨmwɨ ya Mafarisáayo ˆveene vajáa vamuruma Yéesu vakɨima, vakasea, “Vaantʉ voosi sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe na kɨbawii na vatuube Miiro ya Músa.”

6 Sa jeyyo, vatumwi na vawosi, vakalʉmana hamwɨ sa vatamanʉle irɨ isáare.

7 ˆVakalʉme sáare kwa mpiindɨ nkʉʉlʉ, Peéteri akiima, maa akavasea, “Vanaviitʉ, mʉmányire Mʉlʉʉngʉ aansaawʉla fuma kʉrɨ nyuunyu sa nkavariyʉle Masáare Maaja kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, vateere ko tweera nɨinɨ na vamurume Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi.

8 Mʉlʉʉngʉ amányire yoosi ˆmeene yarɨ mitimii ya vaantʉ. Yeeye oónekiirye avahokera vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi kwa njɨra yo vaheera Mʉtima Mʉʉja ja ˆvyeene atʉheera suusu.

9 Sa viintʉ kusiina usinanali wowoosi Mʉlʉʉngʉ ˆabweeyya kʉrɨ suusu na kwaavo, yeeye ajirʉla mɨtima yaavo ko muruma Yéesu Mweenevyoosi.

10 Haaha sa che moosaaka kʉmʉyera Mʉlʉʉngʉ ko vaverekya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu muriwa ʉhʉ wo tuuba Miiro vala baaba wiitʉ na suusu ˆtasiindwa kwiituuba?

11 Maa kaa, suusu taruma nɨ kwa nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi tʉrɨ lamuririwa, na baa voovo nɨ viivyo.”

12 ˆAkalʉʉse jeyyo, maa vaantʉ voosi vakakirinya sawu, voovateerera Paúli na Barinába viintʉ ˆvalʉʉsáa masáare makʉʉlʉ ya ishára, na viintʉ ˆvihwáalaryaa Mʉlʉʉngʉ ˆabweeyya ko tweera kʉrɨ voovo kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.

13 ˆVakahʉmʉle kʉlʉʉsɨka, maa Yaakúupu akavasea, “Vanaviitʉ nteereri!

14 Simóoni alúusire kʉrɨ suusu, ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ iisaawʉrira lwa ncholo vaantʉ vamwɨ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, sa vave vaantʉ vaachwe.

15 Masáare ya valáali na mʉtwe, yadóman’yaa na isáare irɨ ja ˆvyeene vyaandɨkwa,

16 ‘Aya ˆyarɨ looka, hɨndʉka ndɨrɨ,
jeenga ndɨrɨ kei nyuumba ya mʉtemi Daúdi ˆng’eene yaawya.
Jeenga ndɨrɨ ihaáma raachwe na kuriimya ndɨrɨ.

17 Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ^vari chaala vadahe kumusaakira IJUVA,
baa na vaantu si ^vari Vayahúudi,
navaániriire kwa irina raani,'
alúusire IJUVA.
Yeeye abweeyya
18 aya yoosi yataangikane keende aho kali.✡

19 Sa jeyyo, kiintu ^nalámwiire ni iki, tureke kuvahinisha vaantu si ^vari Vayahúudi ^veene vamuválandukiire Muluungu.
20 Kiri vyoova jeyyo, tuvaandikire baráwa tuvasee, kari varíjaa nyama ^iri na njeo ^itwíirwe kwa vidabalaíyo tuku, kari vaháng utaa tuku, kari varíjaa nyama ^yakuvwa tuku na kari varíjaa sakami tuku.
21 Sa keende aho kali, voovo vavariyuláa Miiro ya Músa míijii yoosi, sa viisomáa masinagógogii siku joosi ja Sabáato."

Baráwa kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu vara si ^Vari Vayahúudi

22 Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu vakalamula hamwi, vakavasaawula vamwi va vaantu vaavo ^veene vari doman'ya na Paúli na Barinába na uko Antiókia. Vakavasaawula valongooli vaviri, umwi Yúuda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síila, fuma kuri vaaniitu.
23 Vakavatuma na baráwa ihi,
"Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vanduu vaanyu ^tamuruma Yéesu, toovaluumbya nyuunyu vanaviitu ^musiri Vayahúudi, ^mwiíkalaa múuji wa Antiókia, isi ja Síria na Kilikía.
24 Tatéiire vamwaari vamwi viiswi ^vafuma aha, vakuuja nooko noo jo vawyiira masáare yo vaturikirya, baa mitima yaanyu yasóvire mpiima, maa kaa, si suusu tavatuma tuku.
25 Sa teériiwe mitima, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ^turi vatuma kwaanyu, vuuje hamwi na ava vijeengi viiswi ^taveenda vala Paúli na Barinába.
26 Ava vatoola nkaasu yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
27 Haaha tavatúmire vala Yúuda na Síila, sa vavawyiire masáare aya ^tuvaándikiire.
28 Sa vyamweériirye Mutima Muuja na suusu, tureke kuvaverekya miriwa mikuulu, maa kaa, mutuube viintu ivi,
29 mureke kurya chóorya ^kitwíirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami, au nyama ^ikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Kooni murékire aya, bweeyya muri vyabooha. Mukiikala nkaasu."
30 Avo vaantu vani ^vakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Uko vakavaaniriira vaantu voosi ^vamuruma Yéesu, maa vakavaheera ira baráwa.
31 ^Vakiisome ira baráwa, vakavyeenda maatuku vii sa ijáa yavaheera mitima.
32 Yúuda na Síila ni valáali na mutwe va Ijuva vajáa, vakaluusa masáare ^yari foo yo vaheera mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitu.
33 ^Vakiikale kwa mpiindi, vaaniitu vakavarekera vahinduke voovasea, "Hinduki na mwiikalo muuja kwa vara ^vavatuma." [
34 Maa kaa, Síila akoona vyabooha achaale kukura.]

✡ **15:18** Laanga Amóosi 9:11-12; Isáaya 45:21.

35 Paúli na Barinába vakachaala uko Antiókia, vookiindya no variyula isáare ra Mweenevyoosi na vaantu viingi ^vari foo.

Paúli na Barinába Vookiireka

36 Siku ^jikaseese, Paúli akamusea Barinába, "Tuhinduke na míijii yoosi kuuntu ^tavariyula isáare ra Mweenevyoosi, sa tulaange vaaniitu na toone ^vyeene voodomerera na kura kumuruma Yéesu."

37 Barinába asaakáa vatamanyan'ye na Yooháani ^aséwaa Maáriki.

38 Maa kaa, Paúli akasea, "Si iima neeja kutamanyan'ya na suusu tuku," sa viintu Yooháani Maáriki ajáa avatiija kura Pamufilía, na akasiita tuuba tumaman'ya novo.

39 Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatuku vii fuuru vakiitamanula. Barinába akamusumula Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman'ya na Kúpuro.

40 Paúli akamusaawula Síila. Vaaniitu vakamuloomba Yéesu Mweenevyoosi avaheere nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira.

41 Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na uko vavaheeráa mitima mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu.

16

Paúli Yookaanda Yeendan'ya na Timotéeo

1 Paúli na Síila vakayeenda fuuru múuji wa Déribe na Lísitra. Uko Lísitra, kujáa kwatiite muuntu ^iikaláa uko, ^asewáa Timotéeo. Timotéeo ajáa amuruma Yéesu. Íyo waala Timotéeo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa kaa, taáta waavo ni Mugiríki ajáa.

2 Vaaniitu uko Lísitra na Ikonío vamuduumbáa Timotéeo sa miryuungu yaachwe miija.

3 Paúli asaakáa andooyeendan'ya na Timotéeo, sa jeyyo, akamutwaala Timotéeo na kibawii* sa Vayahúudi ^veene viikaláa uko kuuntu vajáa vamumányire taáta waavo ni Mugiríki.

4 Na mpiindi ^vatweereráa na kira múuji, vavaheeráa vaaniitu ulamuli ^ujáa waviikwa ni vatumwi va Yéesu na vawosi ^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu. Na vavaseáa vatuube uwo ulamuli.

5 Jeyyo, mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu vakava na ngururu ya kuruma kwaavo na vakiingikáa kira siiku.

Njori ya Paúli ya Muuntu wa Makedoníia

6 Paúli na viivaachwe vakakwaata luyeendo fuuru isi ja Firigía na Galatía sa Mutima Muuja ajáa avakáaniirye vareke variyula Masáare ^Yari Mpeho isi ya Ásia siku ijo.

7 ^Vakafike muhakii wa isi ya Mísia, vasaakáa viingire na isi ya Bisínia, baa uko Mutima wa Yéesu akavakaan'ya.

8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múuji wa Turóoa.

9 Uchiku uwo, Paúli akoona njori. Aho njorii, akoona muuntu fuma isi ya Makedonía iímire nyambuko yookiiloombererya yoosea, "Mentuka na kunu Makedonía ji utwaambirirye."

---

* **16:3** ***akamutwaala Timotéeo na kibawii:*** Vagiríki si vatwaalwáa na kibawii tuku. Maa kaa, kwa Vayahúudi ijáa ni mpaka muuntu mululme atwaalwe na kibawii. Na kooni si atwáarirwe vamoonáa atiite njeo.

10 Paúli ˆakoone iyo njori, hahara tukiimya neeja† luyeendo lo doma na
Makedonía, sa tujáa twataanga Mulúungu atwaániriire tukavavariyurire vara
vaantu Masáare Maaja.

Lídia Yoonunuulwa

11 Kufuma Turóoa tukaambuka méeli, tukiinuka, maa tukadomerera fuuru
isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Samosiráake. Lomutóondo yaachwe
tukafika múuji wa Neopóoli.
12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuuru Filíipi, múuji mukuulu
wa isi ya Makedonía. Ihi isi yiimiririrwáa ni Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku
nke.
13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weerwii ya múuji, maa tukadoma na
mbarimbari ya iboote ˆriíkaa maaji. Tujáa twiiséire turya turi haantu vaantu
ˆvamwiínamiraa Mulúungu. Uko, tukiikala, maa tukaanda luusika na vaantu
vaki ˆvajáa viijíingire aho.
14 Na umwi wa vara ˆvatuteereráa ni muuntu muki umwi fuma múuji wa
Siatíira, irina raachwe noo Lídia asewáa. Yeeye amwiinamiráa Mulúungu.
Na murimo waachwe ˆatumamáa ni wo vaa iyoombe ingo ˆjiri gyaa.
Paúli ˆakaande variyula Masáare Maaja, Yéesu Mweenevyoosi akakundukula
mutima wa Lídia, maa akamuruma Yéesu.
15 Lídia na nyuumba yaachwe ˆvakabatisiwe, akatuloomba maatuku vii
tudome na kwaachwe yoosea, “Kooni mwiíne namurúmire Mweenevyoosi,
hendi na kaayii kwaani.” Akiiloombererya mpaka tukaruma.

Paúli na Síila Voochuungwa Munyololwii

16 Siku imwi mpiindi ˆtadomáa na kuuntu vaantu ˆvalúmaniraa so mwi-
inamira Mulúungu, akuuja muhíínja umwi mutúmwa. Uwo muhíínja ajáa atiite
murimu muvi. Murimu muvi uwo, wamuheeráa luviro lo vaa mbare ya
masáare ˆyari fumira siku ˆjookuuja. Kutweera kwa uwo muhíínja, veenenyu-
umba vaachwe vapatáa mpía ˆjiri foo.
17 Uwo muhíínja, atutuubáa suusu na Paúli kunu yootula isóso
yoosea, “Vaantu ava ni vatumami va Mulúungu ˆAri Mweerimweeri, ni
kuvavariyurira viise njira ya ulamuriri.”
18 Uwo muhíínja atuuba bweeyya jeyyo kwa siku ˆjiri foo. Maa kaa, siku
imwi, Paúli ajáa akalala maatuku vii akuusea ura murimu muvi, “Nakuláiriirye
kwa irina ra Yéesu Kirisitu, fuma kuri uhu muhíínja!” Hahara, ura murimu
muvi ukafuma.
19 Veenenyuumba va ura muhíínja ˆvakataange njira yaavo yo patira mpía
yasáambukire, maa vakavakwaata vala Paúli na Síila, vakavakumuririrya
fuuru isóokwii, mbere ya vakúúlu.
20 Vakavasitaakya balásii voosea, “Vaantu ava ni Vayahúudi, voovo
varéetire lusoso lukuulu aha múujii miitu.
21 Voovo vakíindyaa tuuva ja meevo, ˆng’eene ndairiri jiitu ja Kirúumi jasiita
suusu Varúumi kujirama no jituuba.”
22 Mpuka ya vaantu vakiima, maa vakavakiimiriira vala Paúli na Síila.
Aho, vara valamuli vakavafumya ingo vala Paúli na Síila, maa vakalairirya
vavawe nkome.
23 ˆVakahumule rindamwa ni valukaluka, maa vakavachuungira
munyololwii na vakamulairirya mukúúlu wa gerésa avalaangiririye neeja.

† **16:10** ***tukiimya neeja:*** Aha muvai mbuwo, noo kusea Lúka, ni hamwi ajáa na Paúli, Síila na Timotéeo aho luyeendwii.

24 ^Akalaiririwe jeyyo, akavatwaala vala Paúli na Síila na vyúumba vya isi'iisii ya gerésa, akavachuunga mawulu yaavo mapongoolii makuulu.
25 Uchiku kati, Paúli na Síila vamuloombáa Muluungu no kiimba nyiímbo jo muduumba, na viivaavo ^vajáa vachuungwa vavateereráa.
26 Koonka, kitiíntima kikuulu kikalooka na kikasingisya mwaariryo wa nkaande ja gerésa. Miryaango yoosi ikayuurika yoomyeene na minyololo ^myeene vajáa vachúungiirwe ikachunguluka.
27 Mukúúlu wa gerésa ^akiinuke na ^akoone miryaango iri mwaarya, akakuula nyaasuka yaachwe yoosaaka kwiiyulaa, sa ajáa iiséire vaantu voosi ^vachuungwa vatíijire.
28 Koonka, Paúli akamwaaniriira na ngururu yoosea, "Kari wiiyulae tuku! Suusu voosi tumwaari aha."
29 Ura mukúúlu wa gerésa akalairirya vimuri vireetwe, akiingira kurudu na chúumbii, maa akalaala na inda mbere ya Paúli na Síila kunu yootetema ni woowa.
30 Aho, maa akavafumya na weerwii na akavuurya, "Arumi! Che ndiri bweeyya sa ndahe kulamuririwa?"
31 Novo vakamusea, "Murume Yéesu Mweenevyoosi, yeeye kukulamurirya ari weewe na vaantu va nyuumba yaako."
32 Aho, vakamuvariyurira isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vaantu va nyuumba yaachwe.
33 Mpiindi jijira akavasumula, maa akavooyya viloonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vaantu va kaaya yaachwe vakabatisiwa.
34 Mukúúlu wa gerésa akavasumula vala Paúli na Síila na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mutima maatuku vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Muluungu.
35 Lomutóondo ^kukeere, vara valamuli vakavatuma valukaluka kwa mukúúlu wa gerésa vakamusea, "Vachungurire vara vaantu viilookere."
36 Ura mukúúlu wa gerésa akamusea Paúli, "Valamuli vaandairiirye, nivachungurire, haaha, fumi, mwiitamanyirye na mwiikalo muuja."
37 Maa kaa, Paúli akamusea mukúúlu wa gerésa, "Valamuli vatuvairé maatuku vii mbere ja vaantu na vakatuchuunga munyololwii baa kutusitaakya tuku au baa kutuurya tuku baa neembe turi vaantu va Róoma. Haaha sa che voosaaka kutuchungurira kimbiso? Si viri kuva jeyyo tuku! Vuuje voovo veeneevyo de ji vatufumye."
38 Valukaluka vakavawyiira ayo masáare valamuli. ^Vakateere vala Paúli na Síila ni Varúumi, maa vakakwaatwa ni woowa.
39 Sa jeyyo, vakuuja noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara munyololwii na vajáa vavaloomba valooke fuma ura múuji.
40 Paúli na Síila ^vakafume munyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Uko vakaluмana na vaaniitu, vakavaheera mitima, maa vakiinuka.

17

Uvariyuli wa Paúli uko Tesaloníke

1 Paúli na Síila vakakwaata njira, vakakwaatira na múuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika múuji wa Tesaloníike. Uko kwajáa kwatiite sinagóogi ya Kiyahúudi.
2 Paúli akiingira na sinagóogii kira siku ya Sabáato kwa majuma yatatu ja ^vyeene ajáa iijuviira. Uko, akava yootamanula novo Masáare ^Yari Mpeho.

3 Akavavariyurira ulaali na mutwe na akoonekya kimaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na afufuke fuma inkwyii. Akavasea, “Uhu Yéesu ^noovavariyurira, noo Masía.”
4 Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ^vari foo munumuunu vara ^vamwiinamiráa Muluungu, na vaantu vaki ^vanyémiwaa ^vari foo, voosi vakasaangira na vala Paúli na Síila.

5 Maa kaa, Vayahúudi vara si ^vajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaaniriira vaantu vavi, novo vakasaankan'ya vaantu ^vari foo, maa vakaanda lusoso lukuulu múujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na ngururu sa vavakwaate vala Paúli na Síila na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu.
6 Maa kaa, ^vakavasove, vakamukumurirya Yasóoni na vamwi va vaaniitu fuuru kwa vakúúlu va múuji kunu vootula isóso voosea, “Vaantu ava noo vara ^vakányiirye weeru yoosi vuu, haaha vuújire baa na kunu.
7 Uhu Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi vavalanduka tuuva ja Kaisáari na vaséaa, ati kwatiite mutemi wiingi ^aséwaa Yéesu.”

8 Vaantu va ura múuji na vakúúlu vaavo ^vakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava.
9 Aho, vakúúlu va múuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpía jo kiinunuula. ^Vakatoole, maa vakavarekera.

Paúli na Síila uko Beróoya

10 Uchiku ^ukiingire, vaaniitu vakavasea vala Paúli na Síila vatamanye chaangu na múujii wa Beróoya. ^Vakafike uko, vakiingira sinagóogii ya Kiyahúudi.
11 Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ^vateereráa kulookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ^avariyuláa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ^Yari Mpeho siku joosi, sa viiyonere yara Paúli ^yoovariyula ni ya kimáári.
12 Sa jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vakamuruma Yéesu, hamwi na vakúúlu va Kigiríki va kiintu kilume na va kiintu kiki.
13 Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ^vakataange Paúli amwaari yoovariyula isáare ra Muluungu uko Beróoya, vakadoma na uko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso.
14 Aho, vaaniitu va Beróoya vakamusindikirirya Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síila na Timotéeo vakachaala uko Beróoya.
15 Vara vaantu ^vajáa vamusíndikiire Paúli, ^vakamufikye múuji wa Aséene, maa vakahinduka na Beróoya. De valooke Paúli akavasea, vavasee vala Timotéeo na Síila vamutuube chaangu.

Paúli Yoovariyula Uko Aséene

16 Mpiindi Paúli ^avawoojeráa vala Timotéeo na Síila uko Aséene, mutima waachwe ujáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona múuji woosi ujáa wamema vidabalaíyo.
17 Sa jeyyo, iingiráa masinagóogii. Uko andoolума sáare na Vayahúudi na kei Vagiríki ^veene vamwiinamiráa Muluungu. Kei, siku joosi alumáa sáare na vaantu ^alumanáa novo sóokwii.

18 Paúli ajáa alumana na vaantu ^vatuubáa ulwiiri wa miryuungu ya
Vaepukuréo na Vasitoíki* na andooluma sáare novo. Vamwi vaavo vaseáa,
"Ni che kaa yoosaaka aluuse uhu muhaanchi?" Na viingi vaseáa, "^Vyeene
yookoonekana ni luusikira iise masáare ya miluungu ya kiyeni." Vajáa
valuusa aya, sa viintu ^avariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu na kufufuka
kwaachwe.
19 Avo vaantu vakamusumula, maa vakamutwaala na itakii ra vamanyi
^raséwaa Areopáago, uko vakamusea, "Tuwyiire hooni masáare ayo mafya
^wooluusa.
20 Tatéiire yiísimire, toosaaka ututamanurire ayo masáare."
21 Vajáa valuusa jeyyo, sa vaantu va Aséene na vayeni fuma kuli ^viikaláa
uko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo yavariyula.
22 Aho, Paúli akiima kati na kati ya Areopáago, maa akavasea, "Arumi,
nyuunyu vaantu va Aséene! Niíne nyuunyu ni vaantu ^mutúubaa masáare
yoosi ya díini.
23 Mpiindi ^naalooka aha múujii, niíne ^vyeene mwiínamiraa miluungu.
Niíne masabáahu ^mutóoreraa mpóryo ^ng'eene yaandikwa, 'KWA
MULUUNGU SI ^TAMUMÁNYIRE.' Haaha iki kiintu ^navariyuláa noo noosaaka
nivavariyurire, noo cha uwo ^mweene mumwiínamiraa si ^mumumányire.
24 Muluungu uumba weeru na vyoosi ^viri muumo. Yeeye noo Mweenevy-
oosi wa kurumu na isi, si iíkalaa nyuumbii ^ng'eene jajeengwa kwa mikono
ya vaantu tuku.
25 Yeeye si atúmamirwaa na mikono ya vaantu ja yoosaaka kiintu chaayo
fuma kuri voovo tuku. Yeeye noo avahéeraa vaantu voosi nkaasu na nkeeho
na viintu vyoosi.
26 Yeeye uumba muuntu umwi✡ na uwo akava ichina ra vaantu va isi
joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika mpiindi ja naadi na hai ^vari
kwiikala.
27 Muluungu abweeyya jei, sa vaantu vamusaakire, baa koni ni ko ha-
laasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari kuli na kira umwi wiitu
asiindwe kumufikira tuku.
28 Sa 'Ni kuri yeeye suusu twiíkalaa na tavíjaa nkaasu.' Ja ^vyeene mpíri
yaanyu yaluusa, 'Suusu turi vaana vaachwe.'
29 Sa viintu suusu turi vaana va Muluungu, si tasaakwa tundookiiririkana
uluungu waachwe wiifwíine na vidabalaíyo ^viténgeneshiwaa na sahá abu, au
chuúma cha mpía, au mawye kwa wuuya na tooti ja vaantu tuku.
30 Aho kali, mpiindi vaantu ^vatumamáa ayo kihoho, Muluungu ajáa iib-
weeyya ja si yookoona. Maa kaa, haaha ni vawyiira iise vaantu voosi va kira
haantu vavalanduke fuma uvii waavo.
31 Yeeye aviika siku ^ari valamurira vaantu va weeru yoosi kwa uwoloki
kwa njira ya muuntu ^mweene amusaawula. Muluungu alaira kwa vaantu
voosi ayo kikomi kwa njira yo mufufula."
32 Vara vaantu ^vakateere Paúli yooluusikira kufufuka kwa vaantu
^vaakwya, vamwi vakava voomuchwa mati, maa kaa, viingi vakamusea,
"Toosaaka tuteere woovariyula aya masáare kei."
33 Aho, Paúli akafuma, maa akavareka itakii raavo.

---

* **17:18** ***Vaepukuréo na Vasitoíki:*** Ava ni valwiira vajáa. Vajáa vasoma masáare yo kiikala na vaantu. Vaepukuréo si varumáa kooni kuri na Muluungu tuku, voovo kiintu ^vaseáa ni iki, vaantu vamwaari so keenda na nkalari. Vasitoíki novo varumáa kwatiite miluungu, maa kaa, vaseáa kooni muuntu akwíire mutima waachwe wakwíjaa. ✡ **17:26** Laanga Ncholo 1:27.

34 Vaantu vamwi vakamuruma Yéesu, maa vakaanda kumutuuba Paúli. Umwi wa avo vaantu ni Deoníisi wa itakii ra Areopáago, na muuntu muki umwi ˆakemerwáa Damáali, hamwi baa na viingi.

18

Paúli uko Korínto

1 Aya ˆyakalooke, Paúli akafuma Aséene, maa akadoma na múuji wa Koríinto.
2 Uko, akamushaana Muyahúudi umwi ˆasewáa Akíila. Yeeye ni muuntu wa Póonto ajáa na ajáa afíkire fuma Itália hamwi na Pirisíila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa siku ijo Kaisáari Kilaáudi ajáa alairirya yoosea, “Vayahúudi voosi vuu viisunke múujii wa Róoma.” Maa Paúli akadoma noo valuumbya.
3 Na sa viintu vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala novo, na akatumama novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa.
4 Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagóogii na aluusikáa na Vayahúudi na Vagiríki sa yoosaaka vamurume Yéesu.
5 Síila na Timotéeo ˆvakuuje fuma Makedonía, Paúli akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía.
6 Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma marari* ingwii jaachwe kunu yoovasea, “Sakami ya marema yaanyu ive mweeri ya mitwe yaanyu! Niini nsiina lutaami na uvi waanyu tuku. Kwaandira haaha doma niise na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.”
7 Aho, maa akafuma aho sinagóogii, akadoma na kwa muuntu umwi ˆasewáa Tíito Yústo. Uhu si ajáa Muyahúudi tuku na amwiinamiráa Muluungu na nyuumba yaachwe ijáa yiiyandama na sinagóogi.
8 Kirísipo mukúulu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu Mweenevyoosi baa na vaantu va kaaya yaachwe yoosi. Na Vakoríinto ˆvari foo ˆvakateere masáare ya Paúli, vakayaruma, maa vakabatisiwa.
9 Siku imwi nuuchiku, Mweenevyoosi akaluusika na Paúli njorii yoosea, “Koofa tuku, tuuba variyula, kari uhindule mutima waako na nyuma tuku.
10 Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muuntu ˆari kukiimiriira akutamikye tuku. Niini natiite vaantu vaani ˆvari foo aha múujii.”
11 Jeyyo, Paúli akiikala uko mwaaka umwi na myeeri musasatu, kunu yoovavariyurira vaantu isáare ra Muluungu.
12 Haaha mpiindi Gálio ˆajáa mukúulu wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka, vakamukuukira Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala na balásii.
13 Uko, vakamusitaakya voosea, “Uhu muuntu yoovaheemba vaantu vamwiinamire Muluungu kwa njira ˆikíikanaa Miiro yiitu.”
14 Paúli ˆakiinuke sa aluusike, maa Gálio akavasea Vayahúudi, “Nyuunyu Vayahúudi teeri, ngaari mumuréetire na balásii sa abwéeyyiirye uvi au usaambu, niini ngaari navatéeriire.
15 Maa kaa, sa viintu mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miiro yaanyu, lamuli nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kuva mulamuli wa aya masáare tuku.”

* **18:6** ***akiikonkoma marari:*** Laanga ***konkoma marari*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

16 Aho, maa akavakibirya aho balásii.
17 Avo vaantu vakamukwaata Sositénesi. Uhu noo ajáa mukúúlu wa sinagóogi. Haaho, balásii vakamuvaa. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiintu tuku.

Paúli Yoohinduka na Antiókia
18 Paúli akiikala uko Koríinto siku ˆjiri foo. Siku ˆjikalooke, Paúli akavasea vaaniitu, asúukiirye, aho, maa akadoma na múujii wa Kenkiréa.† ˆAkafike Kenkiréa, Paúli akakerwa njwiiri jaachwe, ja ˆvyeene ajáa alaha. Aho, maa akaambuka méeli ˆyoodoma na isi ya Síria na akadoman'ya na vala Pirisíila na Akíila.
19 Vayeenda fuuru vakafika Efé́eso. Aho, Paúli akavareka vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagóogii, uko akaanda luma sáare ja Muluungu na Vayahúudi.
20 Novo vakamuloomba oongererye siku jo kiikala novo, maa kaa, yeeye akasiita.
21 Akavasea asúukiirye yoosea, "Kooni Muluungu eéndire, hinduka ndiri kei na meenyu." Aho, akiinuka fuma Efé́eso na méeli.
22 Paúli ˆakafike Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu, akiita ko luumbya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, aho, maa akagirita na Antiókia.
23 Uko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho, akiinuka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kunu yoovaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu.

Murimo wa Apóolo uko Efé́eso na Koríinto
24 Haaha siku ijo, Muyahúudi umwi ˆasewáa Apóolo ajáa uuja na Efé́eso. Uhu meevo kuuntu ˆajáa avyaarirwa ni múuji wa Alekisándiria. Yeeye ni mumanyi wo luusika ajáa, na ajáa atiite muryuungu mukuulu wa Masáare ˆYari Mpeho.
25 Yeeye ajáa akiindiwa njira ya Yéesu Mweenevyoosi, na yeeye avakiindyáa vaantu viingi iyo njira ya Mweenevyoosi ko kiitema na kwa uwoloki. Baa neembe abweeyyáa jeyyo, yeeye kiintu ˆajáa amányire ni ubatíiso wa Yoohá́ani✡ vii.
26 Siku imwi, akiingira sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema kukuulu. Pirisíila na Akíila ˆvakateere ˆvyeene aluusáa ko kiitema, vakamusumula na meevo noo mukiindya neeja njira yo mutuuba Muluungu.
27 Siku ˆjikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya Akáaya, vaaniitu vakamuheera mutima. Vakaandika barúwa atamanye noyo na kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Akáaya sa vamuteengye vyabooha. ˆAkafike uko, akavaambira maatuku vii kwa nduwo ya Muluungu.
28 Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantu ko kiitema kunu yookoonekya Masáare ˆYari Mpeho yaluusa Yéesu ni Masía.

19

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Efé́eso
1 Mpiindi ijo Apóolo ˆajáa uko Koríinto, Paúli ne atweereráa na isi ja mweeri fuuru múuji wa Efé́eso. Uko Efé́eso, Paúli akashaana vaantu ˆvamuruma Yéesu.

† **18:18** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36. ✡ **18:25** Laanga Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8.

2 Maa akavuurya, “Eri, ^mukamurume Yéesu, mwahokera Mutima Muuja
wuu?” Novo vakamusea, “Tuku, baa si tunateera koonі kwatiite Mutima Muuja
tuku.”
3 Paúli akavuurya kei, “Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?” Maa
vakamusea, “Kwa ubatíiso wa Yooháani.”
4 Paúli akavasea, “Ubatíiso wa Yooháani nі wavasaakáa vauntu vavalanduke
fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyiiráa vauntu vamurume ^mweene
yookuuja nyuma yaachwe, noo kusea Yéesu.”
5 ^Vakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.
6 Na Paúli ^akavavikire mikono yaachwe, vakahokera Mutima Muuja,
vakaanda luusika nduusika ng’eni no luusa uláali na mutwe.
7 Na avo voosi nі ja vauntu valume ikimi na vaviri vajáa.
8 Na kwa myeeri itatu, Paúli iingiráa masinagóogii na avariyuláa ko kiitema
munumuunu kunu yooluma sáare, na vauntu varumáa masáare ya Utemi wa
Muluungu.
9 Maa kaa, vamwі vaavo, vakahitan’ya mitima yaavo, kunu voohiintikira
riira isáare ra Njira ya Yéesu Mweenevyoosi mbere ya mpuka ya vauntu. Aho,
Paúli akiireka novo, akavasumula vauntu ^vamuruma Yéesu, indoovakiindya
kira siiku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano.
10 Paúli akatuuba kuvakiindya kwa myaaka ivіrі, sa jeyyo, Vayahúudi na
Vagiríki voosi ^viikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweenevyoosi.

Vaana va Sikéewa Vookibiriwa nі Mirimu Mivі

11 Muluungu abweeyyáa myuujíisa ^ihwáalaryaa ko tweera kwa Paúli.
12 Vauntu vatooláa baa nchíifu na ingo jiingi ^ng’eene jijáa jasáasiirye muviri
wa Paúli, novo ^vakajiviike kwa valwíiri, vaholáa ndwáala jaavo baa mirimu
mivі yavafumáa.
13 Vayahúudi vamwі ^veene vayeenda uko na uko kuseyya mirimu mivі
kuri vauntu, vakayera seyya mirimu mivі kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi
voosea jei, “Nakuláiriirye kwa irina ra Yéesu, ura ^avariyulwáa nі Paúli, fuma
kuri uhu muuntu.”
14 Kujáa kwatiite vaana mufungati va Muyahúudi umwі ^asewáa Sikéewa.
Yeeye nі mukúúlu wa veeneisi va Ijuva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoob-
weeyya jeyyo.
15 Siku imwі, murimu muvі ukavasea, “Yéesu namumányire, baa Paúli
namumányire, ha nyuunyu muri vala ani?”
16 Aho, ura muuntu ^ajáa akwaatwa nі murimu muvі akavakiimiriira voosi
na ngururu, akavahuuma ngururu. Akavavaa maatuku vii mpaka vakafuma
aho nyuumbii vari na tuhu na vari na maloonda.
17 Aya masáare yakeenera kwa vauntu voosi ^viikaláa Eféeso noo kusea
Vayahúudi na Vagiríki. Voosi vakakwaatwa nі woowa, na irina ra Yéesu
Mweenevyoosi rikava roonyemiwa maatuku vii.
18 Vauntu ^vari foo vara ^vamuruma Yéesu, vuujáa kunu voluusa uvі waavo
^vajáa vabweeyya. Vabweeyyáa jei mbere ja vauntu.
19 Vauntu ^vari foo vara ^vabweeyyáa usavі, vajiingáa vitáabu* vyaavo na
vavichimikáa mbere ya vauntu voosi. Vakavala iyoombe ra vitáabu vyoosi,
rikafika mbwiiru ja chuúma cha mpía mayana makumi yasaano (50,000).
20 Jeyyo, isáare ra Ijuva reeneráa na ravijáa na ngururu munumuunu.

* **19:19** ***vitáabu:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri Lúka 4:17.

Ntiribuka uko Efeso

21 Masáare ayo ˆyakalooke, Paúli akalamula akiisea adome na Yerusaléemu ko tweera isi ya Makedonía na Akáaya. Akasea, "ˆNdiri fika uko, yoosaakwa ndome na Róoma."
22 Aho, akavatuma vaambiriryi vaachwe vaviri, Timotéeo na Erásto, valongoole na Makedonía, yeeye akachaala kiduudi uko Ásia.
23 Mpiindi jiijo, aho Efeeso kwajáa kwafumira ntiribuka nkuulu, sa uwo ukiindya wa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi.
24 Haaha aho múujii, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Demetirío. Yeeye ni muchá*a*ni wa fividabalaíyo fya mpía ajáa, na ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine na kaaya ya muluungu waavo wa kiintu kiki ˆaséwaa Aritéemi. Na murimo uhu wavareteráa vachá*a*ni vaachwe kunáálo nkuulu.
25 Demetirío akavajiinga vachá*a*ni viivaachwe na vaantu viingi ˆvatúmamaa murimo ˆwiifwíine na uwo, maa akavasea, "Arumi, mumányire tapátaa mpía ˆjamema maatuku vii fuma kuri uhu murimo wiiswi.
26 Nookoona kiiteerera mwiise na kwiiyonera mwiise ˆvyeene Paúli yoovavalandula vaantu na ˆvyeene voomuruma. Yeeye atúubire luusa vidabalaíyo ˆviténgeneshiwaa ni vaantu si miluungu ya kimáári tuku. Avasóonkire vaantu ˆvari foo si aha Efeeso vii tuku, baa na isi joosi ja uko Ásia.
27 Haaha ˆvyeene nookoona uhu murimo wiiswi koonwa uri ni kosu vii, na si jeyyo vii tuku, baa na ihi kaaya ya Aritéemi, muluungu wa kiintu kiki chwiiwa iri mati. Aritéemi, muluungu ˆiínamirwaa isi joosi ja Ásia na weeru yoosi, nyemi yaachwe sira iri."
28 ˆVakateere ayo masáare, vakakalala maatuku vii, maa vakaanda tula isóso voosea, "Aritéemi wa Vaefeeso noo mukúulu!"
29 Haaho, múuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata vaantu vaviri va Makedonía ˆvayeendan'yáa na Paúli, vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavatwaala fuuru haantu ˆvabwéeyyiryaa bwiito.
30 Paúli asaakáa doma na uko mwiijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakamukaan'ya.
31 Baa vakúulu va isi ja Ásia vara ˆvajáa vijeengi vya Paúli, vakatuma vaantu na kwaachwe vamuloombe adiire kiingira aho nyuumbii kuuntu ˆvabweeyyiryáa bwiito.
32 Na vaantu ˆvajáa viijíingire hara si viiteerwáa tuku, viingi variráa jei, na viingi jira. Vaantu ˆvari foo si vatáangaa baa ni che kivajíingire aho tuku.
33 Vayahúudi vakamwiimya muuntu umwi ˆasewáa Alekisáanda mbere ya vara vaantu. Vaantu vamwi vakamuhweehera kira ˆari luusa. Akiinurirya mukono kuvasea vakirinye sa asaakáa kiitetera.
34 Maa kaa, ˆvakataange Alekisáanda ni Muyahúudi, voosi vakatuuba tula isóso kwa masaa yaviri voosea, "Aritéemi wa Efeeso noo mukúulu!"
35 Aho, mwaandiki mukuulu wa múuji akavakaan'ya vaantu vareke isóso, akavasea, "Arumi, nyuunyu vaantu va Efeeso, ni ani si ˆamányire múuji wa Efeeso noo wiimiriraa kaaya ya Aritéemi mukuulu, na iri iwye ra kidabalaíyo chaachwe ˆraawya fuma kurumwii?
36 Kusiina muuntu ˆari daha siita iri tuku. Haaha nyuunyu kirinyi, kari mubweeyye kiintu chochoosi chaangu chaangu tuku.
37 Ava vaantu ˆmuvaréetire na aha, si viívire kiintu tuku fuma kaayii ya Aritéemi wiitu na si vamuhíintikiire muluungu muki wiitu tuku.

38 Kooni Demetirío na vachá̱ani viivaachwe vari na isáare na vaantu ava, vatwaali na balásii, amwi jimwaari na vakúúlu vamwaari, ni vakaloongerwe uko.
39 Maa kaa, kooni muri na masáare yoyoosi yiingi, yatwaali na balásii ^ng'eene yarumwa ni ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe uko.
40 ^Vyeene tabwéeyyiirye isiku ifaanaa ikatubweeyya tutwaalwe na balásii sa tabwéeyyiirye ntiribuka nkuulu. Kooni vatusítakiirye sa ntiribuka ihi, tusiina cho kuuyirya tuku. Ihi ntiribuka ni ya bweete vii."
41 ^Akaluuse jeyyo, maa akavasea vaantu viimyaahe.

20

Paúli Yoodoma na Makedonía na Ugiríki

1 Ira ntiribuka ^ikasire, Paúli akavaaniriira vaantu ^vamuruma Yéesu, akavaheera mutima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedonía.
2 Akatweera na isi iyo, na njirii avaheeráa vaantu ^vamuruma Yéesu masáare yo bweeyya mitima yaavo ive na ngururu. Maa re, akafika Ugiríki.
3 Uko akiikala myeeri iratu. Mpiindi ^asaakáa firira na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, sa vamubweeyyirye uvi. Jeyyo, maa akalamula kuhinduka kwa njira ya Makedonía.
4 Mpiindi ijo, Paúli ayeendan'yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma múuji wa Beróoya, Aristáriko na Séekuundo fuma múuji wa Tesaloníike, Gáayo fuma múuji wa Déribe, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tirofíimo fuma isi ya Ásia.
5 Ava voosi vakalongoola na Turóoa, maa vakiita kootuwoojera* kura.
6 Maa kaa, ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi ^ikalooke, tukaambuka méeli fuma Filíipi na siku isaano ^jikalooke, tukafika Turóoa, aho, tukiikala kwa siku mufungati.

Paúli Yoomufufula Eutíiko

7 Siku ya ncholo ya júma nakyuulwa, tujáa twalumana hamwi so bendula mukáate. Paúli akaanda kuvavariyuriira vaantu fuuru nuuchiku kati, sa ajáa aláariire ndiri kulooka lomutóondo yaachwe.
8 Na aho gorófii haantu ^tujáa talúmaniire, kujáa kwatiite vimuri ^viri foo.
9 Mutavana umwi ^asewáa Eutíiko, akiikala chooririi mpiindi Paúli ^aluusikáa, maa akakwaatwa ni tulo. Sa jeyyo, akanyeyya fúti, maa akawya na isi fuma gorófa ya katatu. ^Vakakiime, vakiita shaana akwíire.
10 Paúli ne akakiima na isi, akamulaariira ura mutavana, akamuuvatira, maa akavasea, "Koofi tuku, akaari ari nkaasu!"
11 Aho, Paúli akaambuka na gorófii, vakabendulabendula mukáate, maa vakarya. ^Vakahumule, akatuuba kuluusika novo fuuru kukeera. ^Kukeere, maa akalooka.
12 Vara vaantu vakamuhindula ura mutavana na kaayii ari nkaasu, vakatuuriwa mitima maatuku vii.

Paúli Yoodoma na Miléeto

13 Aho, suusu tukaambuka méeli, tukalongoola doma na Asóosi, sa Paúli ajáa alámwiire kukerya na mawulu. Uko Asóosi noo kuuntu ^tujáa twiirumira kumutweerera.

---

* **20:5** ***kootuwoojera:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

14 ^Tukalumane kura Asóosi, tukaambukan'ya méeli fuuru múuji wa Mitulééne.
15 Lomutóondo yaachwe tukakwaata njira, tukayeenda na méeli fuuru isi ya Kíio ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji. Siku ya katatu tukayeenda na méeli fuuru isi ya Sáamo ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji, na siku ya kani tukafika múuji wa Miléeto.
16 Mpiindi ijo, Paúli ajáa alámwiire atuube luyeendo lwaachwe na méeli baa tweera na múujii wa Efééso tuku, sa adiire chereva uko isi ya Ásia.† Asaakáa kooni viri dahika, afike Yerusaléemu siku ya ngovi ya Pentekóste‡ si inafika.

Paúli Yoovasea Asúukiirye Vawosi va Efééso

17 Mpiindi Paúli ^ajáa Miléeto, akatuma vaantu vadome na Efééso, vakavaaniriire vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
18 ^Vakuuje, maa akavasea, "Nyuunyu mumányire ^vyeene niikala na nyuunyu fuma siku ira ya ncholo ^nalwaatya kuulu kwaani aha Ásia.
19 Namutumamira Yéesu Mweenevyoosi kwa uholi woosi na nafumwáa ni miísoori. Nayimirirya uturikiri ura ^wafumáa kwa Vayahúudi.
20 Mumányire si navavisa isáare baa rimwi ^riri na kunáálo kwaanyu tuku. Na kei nijáa niitoola kuvakiindya mbere ja mpuka ja vaantu na nyuumbii jaanyu.
21 Kiintu ^noonekyáa kikomi ni kimwi kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, voosi vareke uvi waavo vamuvalandukire Muluungu na vamurume Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
22 Haaha teeri, doma niise na Yerusaléemu ja ^vyeene Mutima Muuja yookuunkulusirirya ndome. Na si nootaanga viintu ^viri kuunfumira uko tuku.
23 ^Cheene nootaanga vii niini ni kira ^nooluмwa kutu ni Mutima Muuja kira múuji ^mweene nootweera, kuchuungwa munyololwii na uturikiri vimwaari vyookuungoojera.
24 Maa kaa, kuva nkaasu kwaani si kiintu tuku. Kiintu kikuulu kwaani ni kumarikirya murimo ^mweene naheewa ni Yéesu Mweenevyoosi, noo kusea, noonekye kikomi Masáare Maaja ya nduwo ya Muluungu.
25 Niini nalookáa kira haantu noovavariyurira Utemi wa Muluungu. Maa kaa, haaha natáangire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu ^akaanyiine mpula na mulomo kei tuku.
26 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise isiku, kooni umwi waanyu arímiire, sakami yaachwe si iri kuva mweeri yaani tuku.
27 Niini si naneha na si navisa kuvavariyurira vyoosi Muluungu ^asaakáa tuku.
28 Mwiiyimirire nyuunyu veeneevyo, na mwiimirire mpuka yoosi Mutima Muuja ^avaviika nyuunyu muve viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu ^vamuruma Muluungu. Yeeye avanunuula kwa sakami ya mwaana waachwe.

† **20:16** Laanga raamáani ya luyeendo lwa katatu lwa Paúli uko isi ya Ásia (18:23–21:17). ‡ **20:16** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari huмula kuchwa na ^vari huмula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga 2:2-4.

29 Taanga niise, vakiindya va ulloongo vara ^vari ja mbuuji nkari, kuuja vari niini ^ndiri looka. Avo si vari voonera mbavariri vantu ^vamuruma Yéesu tuku.
30 Na vamwi vaanyu nyuunyu veeneevyo, fumira vari vantu ^vakaluusire masáare ya ulloongo, sa vavabweeyye vantu ^vamuruma Yéesu varimire na vavatuube voovo.
31 Haaha, mundoolaanga neeja! Noosaaka mundookumbukira kwa myaaka itatu si nareka kuvaluma kutu vii kaa tuku, kira muuntu kwa miísoori uchiku na muusi.
32 Haaha, ni kuvaviika niise mbere ya wiimiriri wa Muluungu, na wa isáare ra nduwo yaachwe rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari ^avaviikira nyuunyu hamwi na vara voosi viingi ^vaava vaaja mbere ya Muluungu.
33 Niini si namerirya mati mpía, saháabu, na baa ingo ja muuntu tuku.
34 Nyuunyu veeneevyo mumányire ^vyeene natumama na mikono yaani sa mpate viintu ^nasaakáa na viivaani ^vasaakáa.
35 Na kwa viintu vyoosi nasaakáa kuvalaira tasaakwa tundoofuma irutira ko tumama mirimo sa tundoopata viintu vyo vaambirirya vantu vara ^vasiina ngururu. Kei tundookumbukira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^aluusa yeeye mweeneevyo, yoosea, 'Ura ^atóolaa atálariwaa kulookya ura ^ahókeraa.' "
36 Paúli ^akahumule kuluusa ayo, maa reeru, akachwaama hamwi na avo vaantu voosi akamuloomba Muluungu.
37 Aho, voosi vakarira maatuku vii ko mukwaatirira no musundira no kiiheera mikono yo kiiteengula na Paúli.
38 Voosi mitima yaavo ikavaluma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tuku. Aho, vakamusindikira fuuru méelii.

21

Paúli Yoodoma na Yerusaléemu

1 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukayeenda na méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya fuuru múuji wa Patáara.
2 Uko, tukashaana méeli yiingi yoofirira na isi ya Foiníike, maa tukaambuka.
3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro na ^tukaande kiiyona, tukaambalakana na ivaru ra saame fuuru isi ya Síria. Uko tukiima múujii wa Tíiro kuuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe.
4 ^Tukavasaakire vantu ^vamuruma Yéesu, tukiikala kwaavo kwa siku mufungati. Avo vakaluusika ko longoolwa ni Mutima Muuja. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya na Yerusaléemu.
5 Baa jeyyo, siku jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vantu voosi ^vamuruma Yéesu va aho Tíiro, vantu valume, vantu vaki na vasinga vakatusindikira fuuru weerwii ya múuji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba Muluungu.
6 ^Tukiiteengule, maa tukaambuka méeli, novo vakahinduka na kaayii.
7 Kufuma Tíiro, tukatuuba luyeendo fuuru múuji wa Tolemáai, uko tukavaluumbya vaaniitu na tukiikala novo kwa siku imwi.
8 Lomutóondo yaachwe, tukiinuka, maa tukayeenda fuuru Kaisaría. Uko, tukiita kiikala kaayii kwa muvariyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filíipi.

Uhu Filíipi, ni umwi wa vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawulwa kura Yerusaléemu vandoolaanga valala.✡
9 Yeeye ajáa atiite vahíínja vani, ^vajáa vanjalu, novo valaaláa na mutwe.
10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, muláali na mutwe umwi ^asewáa Agáabo akuuja fuma Yudéea.✡
11 Agáabo akuuja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichuunga mikono na mawulu yaachwe, maa akasea, "Mutima Muuja aséire, 'Jei noo ^vyeene Vayahúudi va Yerusaléemu vari muchuunga mweene uhu mukandala na aho, mukwaatya vari kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.' "
12 ^Tukateere aya masáare, maa suusu hamwi na viiviiswi va aho Kaisaría, tukamukalaamya Paúli adiire doma na Yerusaléemu.
13 Maa kaa, Paúli akatusea, "Ni che moobweeyya? Amwi moorira sa moosaaka kuung'una mutima? Niini si kuchuungwa vii noo nookoofa tuku, baa kooni ni kuulawa uko Yerusaléemu sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, niini si nookoofa tuku."
14 ^Tukoone Paúli si yooteera kira ^toomuwyiira, maa tukasea, "Kira Yéesu Mweenevyoosi ^yoosaaka, ikyo kitumamwe."
15 Aya ^yakalooke, tukatoola miriwa yiiswi, maa tukakwaata njira na Yerusaléemu.
16 Vamwi va vaantu ^vamuruma Yéesu fuma Kaisaría vakatusindikira fuuru kaayii kwa Munasóoni, kuuntu ^tiitáa kiikala kwa mpiindi. Munasóoni ni muuntu wa Kúpuro ajáa, na ni umwi wa vaantu ^vamuruma Yéesu va ncholo ajáa.

Paúli Yoomuluumbya Yaakúupu

17 ^Tukafike Yerusaléemu, vaaniitu vakatuteengya na cheeru.
18 Lomutóondo yaachwe, Paúli akadoman'ya na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vamwaari.
19 Lumbi ^jikalooke, maa Paúli akaanda vatamanurira kwa isáare rimwi rimwi yoosi Muluungu ^abweeyya kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kwa murimo waachwe.
20 ^Vakateere masáare yoosi, vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima, maa vakamusea Paúli, "Mwanawiitu, wiine ^vyeene Vayahúudi mayana na mayana vamuruma Yéesu. Avo voosi vatúubaa na ngururu jaavo joosi Miiro.
21 Maa kaa, vateera ^vyeene uvakíindyaa Vayahúudi voosi ^veene viíkalaa isi ja vaantu si ^vari Vayahúudi, vareke namatira Miiro ya Músa. Vateera ^vyeene ukíindyaa vareke vatwaala vaana vaavo na kibawii na vareke tuuva ja Kiyahúudi.
22 Haaha jooli turi bweeyya? Na voovo kikomi vatáangire, wujire.
23 Haaha bweeyya ja ^vyeene tookuwyiira. Aha kwatiite vamaka vani ^veene vamwiilaha Mweenevyoosi.
24 Saangira novo, na wiijirule hamwi novo. Kei varihire mpía sa vakerwe njwiiri jaavo. Sa jeyyo, vaantu voosi taanga vari yara masáare ^valúusaa si ya kimáári tuku, na weewe utúubaa Miiro.
25 Maa kaa, kwa vaantu vara si ^vari Vayahúudi ^veene vamuruma Yéesu, tavaandikira ^vyeene talamula, tukavasea,✡ viikale kuli na kiintu chochoosi ^cheene chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, kunywa sakami, kurya nyama ^jakuvwa tuku na kari vahángutaa tuku."

✡ **21:8** Laanga Mirimo ya Vatumwi 6:1-6. ✡ **21:10** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:27-28. ✡ **21:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 15:20, 29.

26 Lomutóondo yaachwe, Paúli akavasumula vara vamaka, maa akiita kiijirula novo. Aho, akiingira hara Kaayii Njija ya Ijuva, sa akaluuse siku jo kiijirula ^jiri humula mpóryo ng'eene jiri toolwa sa kira umwi waavo.

Paúli Yookwaatwa

27 Siku mufungati jo kiijirula ^jikasengerere sira, vamwi va Vayahúudi fuma isi ya Ásia, vakamoona Paúli ari Kaayii Njija. Aho, vakiisoonka mpuka ya vaantu voosi ^vajáa aho, maa vakamukwaata Paúli.

28 Vakaanda tula isóso voosea, "Arumi, vaantu va Isiraéeli, twaambiri! Uhu noo ura muuntu ^akíindyaa kira haantu, vaantu voosi vandootuchwa mati suusu Viisiraéeli na vandoochwa mati Miiro, baa na ihi Kaaya Njija. Kulookya ayo yoosi, abwéeyyiirye Kaaya Njija ive na njeo ko viingirya Vagiríki na waámii ya Kaaya Njija."

29 Valuusa jeyyo, sa vajáa vamoona Tirofíimo, muuntu wa Eféeso ^ari hamwi na Paúli múujii Yerusaléemu, maa vakiisea Paúli iingiire ne na Kaayii Njija.

30 Aho, múuji woosi ukava na ntiribuka, vaantu fuma kira haantu vakuuja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamukwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka miryaango ya Kaaya Njija chaangu.

31 Kati ^vasaakáa kumuulaa, mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo va Kirúumi akapata mulomo, múuji woosi wa Yerusaléemu wavíire na ntiribuka.

32 Hahara ura mukúúlu akavasumula vakúúlu va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itíijo na kuri ira mpuka ya vaantu. Novo ^vakamoone ura mukúúlu yookuuja na valwi nkoondo, maa vakareka kumuvaa Paúli.

33 Maa ura mukúúlu akaseesa, akamukwaata Paúli, maa akalairirya achuungwe minyololo iviri. Maa akuurya, "Ni ani uhu? Na ni che abwéeyyiirye?"

34 Hahara vara vaantu vakaanda tula isóso. Viingi valuusáa iki viingi kira, sa jeyyo ura mukúúlu akadiira taanga ^chafumiráa. Aho, akalairirya vamutwaale Paúli na nkambii ya valwi nkoondo.

35 Paúli ^akafike mwaambukirwii wa ira nkambi, maa vara valwi nkoondo vakamwiinula kitangaritangaari sa ntiribuka ya vaantu ni nkúúlu ijáa.

36 Ira mpuka ^ng'eene yamutuubáa, ikatuuba tula isóso yoosea, "Ni uulawe!"

Paúli Yoolusika na Mpuka ya Vaantu

37 Mpiindi valukaluka ^vamwiingiryáa Paúli na aho nkambii ya valukaluka, maa Paúli akamuurya ura mukúúlu, "Eri, ifaanaa nikuwyiire isáare rimwi wuu?" Maa ura mukúúlu akamusea, "Kumba ulúusikaa Kigiríki?

38 Weewe si uri ura Mumísiri ^areeta ntiribuka, maa akavalongoola vuulai mayana yani (4,000) na isi ya ibaláángwii tuku wuu?"

39 Paúli akavasea, "Niini ndiri Muyahúudi, fuma múuji mukuulu wa Társo ^uri isi ya Kilikía. Nookuloomba nduusike na ava vaantu."

40 Ura mukúúlu ^akamurumire, Paúli hara mwaambukirwii akiinurirya mikono kuvalaira vakirinye. ^Vakakirinye, maa akaluusika novo kwa nduusika ya Kieburanía.

22

Paúli Yoolusika Mbere ya Vayahúudi va Yerusaléemu

1 Aho, maa akavasea, "Vanduu vaani, na vala taáta, teereri aya ^nooluusa aha mbere yaanyu."

2 ^Vakateere Paúli yooluusika nduusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu.

Aho, maa Paúli akavasea,

3 “Niini ndiri Muyahúudi. Miitu ni Társo múuji mukuulu wa isi ya Kilikía. Baa
jeyyo, nakuriira aha Yerusaléemu. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyoovy-
oovyo Miiro ya vala baaba wiitu ˆvaturekera. Namanyikáa na mutima waani
kumutumamiira Muluungu ja ˆvyeene nyuunyu moobweeyya isiku.
4 Navaturikirya na nuuláa vaantu ˆvatuubáa Njira ya Yéesu Mweenevy-
oosi. Niini navakwaatáa vaantu valume na vaantu vaki na navachuungáa
munyololwii.
5 Aya ˆnoolusa baa mweeneisi mukuulu na Balása Nkuulu ya Vayahúudi
daha vari toola ushahíidi kuri niini. Voovo noo vaampeera baráwa jo
twaala na kwa Vayahúudi viiviiswi ˆveene viikaláa múujii wa Damésiki, sa
nivakwaate vaantu vara ˆvamuruma Yéesu. Aho, maa de nivareete na
Yerusaléemu sa vaheewe irya raavo.

Paúli Yoolusa ˆVyeene Amuvalandukira Yéesu

6 Mpiindi ˆnijáa njirii noodoma na Damésiki, jijáa ja mpiindi ja mpoloonge
na nijáa naséngeriire fika, koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii,
kikaamurika kosikosi.
7 Haaho nkawya na isi, maa nkateera sawúti yookuunsea, ‘Saúli, Saúli sa
che wookuunturikirya?’
8 Aho, maa nkuurya, ‘Aai uri ani weewe?’ Noyo ikaansea, ‘Niini ndiri Yéesu
wa Nasaréeti. Weewe wookuunturikirya.’
9 Viivaani ˆnijáa novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawúti si vataanga
kira ˆyaluusáa tuku.
10 Aho, maa nkuurya, ‘Jooli ndiri bweeyya Mukúlu?’ Ne Mweenevyoosi
akaansea, ‘Inuka, udome na Damésiki, uko ko wyiirwa uri miirimo yoosi
ˆnakwiimiriirye neeja.’
11 Na sa viintu kira kiweeru kijáa chadalava munumuunu, nkasiindwa
koona, viivaani vakaankwaata mukono, vakaanongoola fuuru Damésiki.
12 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía. Uhu Ananía ajáa
akwaatya kikomi Miiro yiitu na anyemiwáa ni Vayahúudi vara ˆviikaláa
Damésiki.
13 Akuuja noo kuunaanga, akiima heehi na niini, maa akaansea, ‘Saúli
mwanawiitu, pata ngururu jo koona kei!’ Na mpiindi i’ira nkamoona Ananía.
14 Aho, Ananía akaansea, ‘Muluungu wa vala baaba wiitu akusáawiire
weewe, sa utaange yara ˆyoosaaka, umoone Yéesu ura Muwoloki na uteere
sawúti yaachwe mweeneevyo.
15 Sa weewe kuva uri ura ˆoona kwa vaantu voosi kwa ayo ˆwoona na
ˆuyateera.
16 Haaha che de woowoojera? Inuka, ubatisiwe na uvi waako wooyyiwe
kunu wooriruma irina raachwe.’

Paúli Yoolusa ˆVyeene Atumwa kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

17 Aho, maa nkahinduka na Yerusaléemu. Na mpiindi ˆnamuloombáa
Muluungu Kaayii Njija ya Ijuva, maa nkoona njori.
18 Aho njorii, nkamoona Yéesu Mweenevyoosi yookuunsea, ‘Inuka chaangu
fuma aha Yerusaléemu, sa aha si vari ruma vira ˆvyeene wookuunyonekya
kwaavo tuku.’
19 Naani nkamusea, ‘Ee Mweenevyoosi, voovo vamányire kikomi ˆvyeene
nadomáa na masinagóogii noo vakwaata, ˆvyeene navaváa na ˆvyeene
navaviikáa minyololwii vara ˆvakuruma.

20 Baa siku ira sakami ya Sitefáani shahíidi waako ˆyiítirwe, niini nijáa mwaari niímire aho, na nijáa naruma kira ˆvatumamáa. Niini noonimiriráa ingo ja vara ˆvamuulaa.’✡
21 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akaansea, ‘Tamanya! Kutuma niise na kuli, kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.’ ”

Paúli Yookiiluusa Yeeye ni Murúumi

22 Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu vajáa vayateerera. Maa kaa, ˆakaluuse aya, vakamukerya ko tula isóso voosea, “Muuntu uhu yoosaakwa arimire aha weerwii! Uhu yoosaakwa akwye!”✡
23 Vakatuuba tula isóso, noo kiikuusirirya iruri kunu vooriingirirya nyweénda jaavo mweeri.
24 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akalairirya Paúli iingiriwe na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairirya uuriiwe ko nuswa na mijeléedi, sa aluuse ni sa che Vayahúudi voomuturira isóso.
25 Maa kaa, kati ˆvamuchuungáa na lukova sa vamunuse, Paúli akamuurya mukúúlu wa valwi nkoondo ˆajáa iímire aho, akamusea, “Eri, Miiro yaruma nyuunyu kumunusa Murúumi* ˆmweene si analamurirwa† wuu?”
26 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo ˆakateere jeyyo, maa akatamanya noo muwyiira ura mukúúlu wa vakúúlu, akamusea, “Che iki woosaaka ubweeyye? Uhu muuntu ni Murúumi!”
27 Hara ura mukúúlu wa vakúúlu akatamanya na kuri Paúli, maa akamuurya, “Ngwyiira, weewe uri Murúumi wuu?” Paúli akamusea, “Hii! Niini ndiri Murúumi.”
28 Ura mukúúlu wa vakúúlu akamusea, “Niini naava Murúumi ko toola mpía ˆjiri foo munumuunu.” Maa kaa, Paúli akamusea, “Niini ndiri Murúumi ko vyaalwa.”
29 Hahara vara valukaluka ˆvasaakáa kumuurya ko munusa, vakalooka chaangu, vakamureka Paúli. Ura mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka ˆakataange Paúli ni Murúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ˆajáa amuchúungire na minyololo.

Paúli Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

30 Lomutóondo yaachwe, ura mukúúlu wa valukaluka akalairirya vakúúlu va veeneisi va Iuva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valumane. Abweeyya jeyyo, sa asaakáa ataange kikomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiirye Paúli. Jeyyo, akamuchungula Paúli munyololo, akamureeta, maa akamwiimya mbere ya Balása iyo.

23

Paúli Yoovakera Mafarisáayo na Masadukáayo

1 Aho, Paúli akiituurirya miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, “Vanaviitu, niini fuuru isiku niíkalaa mbere ja Muluungu na mutima waani si waantwáalaa na kiloongii tuku.”
2 Ananía mweeneisi mukuulu ˆakateere jeyyo, maa akalairirya vara ˆvajáa heehi na Paúli vamuhapule mulomwii.

✡ **22:20** Laanga Mirimo ya Vatumwi 7:57-60; 8:1. ✡ **22:22** Laanga Mirimo ya Vatumwi 26:21.
* **22:25** ***Murúumi:*** Paúli ni Muyahúudi ajáa na kei ni muuntu wa isi ya Rúumi ajáa ko vyaalwa.
† **22:25** ***analamurirwa:*** Miiro ya Kirúumi ijáa yaluusa kusiina Murúumi ˆari vawa, nuswa au kuulawa musaláabii tuku, fuuru ta masáare yaachwe yateererwe balásii.

3 Aho, maa Paúli akamusea, “Baa weewe mukweembi ura ja lukaande
ˆlwahakwa chokáa, Mululungu kukuvaa ari. Weewe wiíkyiirye aho, sa ulamule
ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookiikana Miiro ko lairirya hapulwe?”
4 Aho, maa vara vaantu ˆvajáa viímire heehi na Paúli, vakamusea, “Eri, ni
mutukira wiise mweeneisi mukuulu wa Mululungu wuu?”
5 Paúli akavasea, “Vanaviitu, si natáangire kooni ni mweeneisi mukuulu tuku.
Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Kari ulúusaa mavi kwa mukúúlu wa vaantu
vaanyu tuku.’✡”
6 Na Paúli ˆakataange aho Balásii kujáa kwatiite Masadukáayo na Ma-
farisáayo, maa akaluusika na ngururu yoosea, “Vanaviitu, niini ndiri
Mufarisáayo, mwaana wa Mafarisáayo. Naréetirwe na aha Balásii sa ni-
iláangyaa vaantu ˆvaakwya fufuka vari.”
7 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya Mafarisáayo
na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri.
8 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tuku, na baa kei si varúmaa
kooni mirimu miija na mitima imwaari tuku, maa kaa, Mafarisáayo varúmaa
aya yoosi.)
9 Kura kwiiruta ndihi kwa vara vakúúlu kukakonkomala munumuunu na
isóso ikuulu. Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa ni va mpuka ya
Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita na ngururu voosea, “Si tookoona uvi
wowoosi kuri uhu muuntu tuku! Ifaanaa ikava murimu muuja au mutima
walúusikire ne.”
10 Ira nkoondo ikakula, mpaka ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo
akakwaatwa ni woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledumule Paúli. Aho,
akalairirya valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya Vayahúudi sa
vamulamurirye na ngururu, na vamutwaale na nkambii ya valwi nkoondo,
novo vakabweeyya jeyyo.
11 Uchiku wa siku iyo, Yéesu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamusea,
“Iheere mutima! Ja ˆvyeene woonekiirye kikomi cha masáare yaani aha
Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa uko múujii wa Róoma.”

Nchuungo yo Muulaa Paúli

12 ˆKukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumira, ko
kwiilaha variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka haantu ˆvari kuva
vamuúlaire Paúli.
13 Na vaantu ˆveene vajáa vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yani (40)
na kiintu vajáa.
14 Vakadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na kwa vawosi, maa
vakasea, “Twiilahíre, si turi kurya no nywa tuku mpaka tuve tamuúlaire Paúli.
15 Haaha nyuunyu na vawosi va Balásа Nkuulu ya Vayahúudi muloombi
mukúúlu wa vakúúlu amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyyi ja moosaaka
taanga neeja masáare yaachwe ˆmumuréetiire na mbere yaanyu. Suusu
tiímire neeja kumuulaa baa si anafika aha.”
16 Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava iitéiire, maa akatamanya,
akamuwyiira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo.
17 Hahara, Paúli akamwaanirira umwi wa vakúúlu va valwi nkoondo,
akamusea, “Mutwaale uhu mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi
nkoondo, atiite isáare ˆyoosaaka amulume kutu.”
18 Aho, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na
kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, maa akamusea, “Paúli ura

✡ **23:5** Laanga Ufumo 22:28.

ˆarɨ mʉnyololwii, aanyánɨrɨ̈re na aanoómbire nɨmʉreete ʉhʉ mʉtavana na kwaako, sa atɨ̈te isáare ˆyoosaaka akuwyɨ̈re.”
19 Ʉra mʉkúúlʉ wa vakúúlʉ, akamʉkwaata mʉkono ʉra mʉtavana, maa akatamanya ne na ivarwii, maa akamuurya, “Nɨ kɨ̈ntʉ che ˆwoosaaka wʉʉngwyɨ̈re?”
20 Ʉra mʉtavana akamʉsea, “Vayahúudi viirúmɨ̈re vakʉloombe weewe ʉmʉtwaale Paúli na mbere ya Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi lomʉtóondo sa vookiisaambirirya voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe.
21 Maa kaa, karɨ ʉvarʉmɨre tʉkʉ, sa vamwaarɨ Vayahúudi makumi yanɨ (40) na kɨ̈ntʉ ˆvarɨ mugiida njirii. Ava viílahire varɨ̈we nɨ salʉ, sɨ varɨ kurya no nywa tʉkʉ mpaka vamʉʉlae Paúli. Haaha viímire neeja vooteerera vii, nɨ che ˆʉrɨ lʉʉsa.”
22 Aho, ʉra mʉkúúlʉ wa vakúúlʉ akamʉrekera ʉra mʉtavana atamanye na akamʉkaan’ya, yoomʉsea, “Karɨ umuwyɨ́raa mʉʉntʉ yoyoosi aya masáare ˆwʉʉngwyɨ́rɨ̈re tʉkʉ.”

Paúli Yootwaalwa na Kaisaría

23 Aho, maa ʉra mʉkúúlʉ wa vakúúlʉ akavaanɨrɨra vakúúlʉ va valwi nkoondo vavɨrɨ akavasea, “Imyi neeja valwi nkoondo magana yavɨrɨ (200) vooyeenda na mawʉlʉ, valwi nkoondo ˆvaámbʉkaa faráasi makumi mufungatɨ (70), na vɨ̈ngɨ magana yavɨrɨ (200) ˆvarɨ na machimu. Ava voosi viinʉke mpɨ̈ndɨ jo kaala ndɨrɨ kugirita na múuji wa Kaisaría.
24 Kei, imyi neeja faráasi jɨ̈ngɨ sa Paúli, na mʉmʉtwaale nkaasʉ fʉʉrʉ kwa gávana Felíisi.”
25 Ʉra mʉkúúlʉ wa vakúúlʉ va valwi nkoondo akaandɨka barúwa, yoosea,
26 “Felíisi ˆʉnyémiwaa, gávana wa ɨsɨ, nɨ̈nɨ Kilaáudi Lísia, nakulúumbiirye.
27 Ʉhʉ mʉʉntʉ akwaatwa nɨ Vayahúudi, voovo vajáa vaséngerɨ̈re kʉmʉʉlaa. Maa kaa, ˆnkataange yeeye nɨ Mʉrúumi nɨ̈ta noo mʉlamurirya na valwi nkoondo vaanɨ.
28 Nasaakáa ntaange nɨ sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamʉtwaala na mbere ya Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi.
29 Hahara, nkataanga vamʉtwáarire na balásii sa masáare ya Miiro yaavo. Baa jeyyo, kʉjáa kusiina isáare roroosi ˆroobweeyya ɨ̈me neeja kukwya au baa achuungwe mʉnyololwii tʉkʉ.
30 Haaha nalúmirwe kutu nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ, vamwaarɨ Vayahúudi ˆvaríire nchuungo yo mʉʉlaa, sa jeyyo, nalámwɨ̈re chaangʉ valʉkalʉka vamʉreete na kwaako. Navaséire vaantʉ vaachwe vara ˆvamʉreeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako.”
31 Jeyyo, valwi nkoondo vakamʉsʉmʉla Paúli ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe, vakamʉtwaala uchikʉ ʉ’ʉra fʉʉrʉ múuji wa Antipáatiri.
32 Lomʉtóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ˆvayéendaa na mawʉlʉ, vakavarekera vara valwi nkoondo ˆvajáa vaámbukire faráasi vadoman’ye na Paúli, maa voovo vakahɨndʉka na nkambii.
33 Vara valʉkalʉka ˆvaámbʉkaa faráasi ˆvakafike Kaisaría, vakamʉheera gávana ɨra barúwa baa Paúli vakamʉkwaatya kwa gávana.
34 ˆAkahʉmʉle kʉsoma ɨra barúwa, maa akavuurya, “Ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ wa ɨsɨ che?” ˆAkataange nɨ mʉʉntʉ wa Kilikía,
35 maa akamʉsea, “Teerera ndɨrɨ sáare jaako mpɨ̈ndɨ ˆvarɨ kʉʉja vara ˆvakʉreeta na balásii.” Aho, maa akalairirya Paúli avɨ̈kwe ɨsɨ ya ʉlaangiriryi ijuumbii ra kɨtemi ra Heróode.

24

Paúli Mbere ya Felíisi uko Kaisaría

1 Siku isaano ˆjikalooke, Ananía mweeneisi mukuulu, akagiritan'ya na
Kaisaría na vawosi va Vayahúudi na muuntu umwi, mumanyi wa Miiro
ˆasewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala kiloongi cha Paúli na kwa gávana.
2 Paúli ˆakaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, "Felíisi
ˆunyémiwaa, ulongooli waako ˆwabooha waámbiriirye twiikale na cheeru na
twiikale mwiikalo muuja kwa siku joosi iji, baa kei, viintu vyoovalanduka
kuri isi ihi sa viintu ˆwoónaa mbere.
3 Felíisi ˆubwéeyyiriwaa nkongojima, siku joosi na kira haantu, tayahókeraa
aya na duumbi munumuunu.
4 Niini si noosaaka nikuriingirirye tuku. Nookuloomba kwa uyimiriryi
waako uyateerere aya masáare yiiswi yangai vii.
5 Tamwiíne muuntu uhu ni irema ikuulu. Kira isi ˆkuri na Vayahúudi, yeeye
noo iinuláa ntiribuka. Yeeye noo mukúúlu wa díini ya uloongo ya Vanasaréeti.
6 Yeeye asaakáa kwiibweeyya Kaaya Njija ya Ijuva ive na njeo, maa kaa,
suusu tamukwaata chaangu. [Tasaakáa kumulamurira kwa Miiro yiiswi,
7 maa kaa, Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka akuuja noo tuhoka na
ngururu.
8 Akavalairirya vara ˆvamusitaakyáa vamureete na kwaako.]
Weewe mweeneevyo kooni umuchúkurumire taanga uri masáare yoosi
ˆtoomusitaakya kwaako, ni ya kimáári."
9 Vayahúudi voosi vakalumirirya masáare ya Teritúulo voosea, ayo yoosi ni
ya kimáári.

Paúli Yookitetera Mbere ya Felíisi

10 Aho, maa gávana Felíisi akamooloota Paúli sa ne aluusike. Aho, Paúli
akaanda luusika yoosea, "Kwiitetera niise kwa mutima mweeru sa taanga
niise weewe uri mulamuli wa vaantu wa isi ihi kwa myaaka ˆiri foo.
11 Weewe mweeneevyo koona uri ni siku ikimi na iviri vii jalóokire keende
ˆnaambuka na Yerusaléemu noo ko mwiinamira Muluungu.
12 Vaantu ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na muuntu yoyoosi au
noosoonka mpuka ya vaantu tuku. Ive ni Kaayii Njija, sinagóogii, au baa
haantu hiingi hohoosi kura múujii tuku.
13 Masáare aya ˆvakitookuunviikira kiloongi si vari daha laira kikomi ni ya
kimáári tuku.
14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiínamiraa Muluungu wa vala
baaba na nasáakiraa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi ˆng'eene ava voosea ni
ya uloongo. Baa kei, nayaruma yoosi ˆyari Miirwii na yoosi ˆyaandikwa
vitáabwii vya valáali na mutwe.
15 Si ayo vii tuku, kei, niiláangyaa kwa Muluungu ja ˆvyeene vaantu ava
viiláangyaa Muluungu vafufula ari vaantu voosi, vawoloki na si ˆvari vawoloki.
16 Sa jeyyo, namanyika siku joosi nive na mutima si ˆwuuntwáalaa na
kiloongii mbere ja Muluungu na vaantu.
17 Haaha ˆnkiikale kwiingi kwa myaaka ˆiri foo, nahinduka na Yerusaléemu,
sa ndeete mpía jo vaambirirya vakiva va isi yaani na ntoole mpóryo kwa
Muluungu.
18 Kati vaantu ava ˆvaanshaanáa noobweeyya aya waámii ya Kaaya Njija,
nijáa nahúmwiire tumama tuuva yo jirulwa. Na baa si vaanshaana ndiri na
mpuka ya vaantu tuku na baa si nabweeyyáa ntiribuka tuku.

19 Baa jeyyo, kwatiite Vayahúudi viingi fuma isi ya Ásia, avo nookoona ngaari vaveere mbere yaako sa valuuse kooni vari na kiloongi na koon vari na kiintu chochoosi na niini.
20 Au voovo ava ˆvari aha, ni valuuse ni uvi che ˆvoona kuri niini mpiindi ˆnijáa niimiiwé mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi?
21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintu kimwi ˆnaluusa kwa sawúti nkuulu mbere yaavo noosea, 'Naréetirwe na aha balásii sa viintu ˆnarúmaa vaantu ˆvaakwya fufulwa vari.'✡"
22 Maa kaa, Felíisi ajáa amányire neeja Njira ya Yéesu Mweenevyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo yoosea, "Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúulu wa vakúulu va valwi nkoondo ˆari girita na kunu."
23 Aho, maa akalairirya mukúulu wa valwi nkoondo amuviike Paúli munyololwii, maa kaa, andoomuheera nkalo, baa vijeengi vyaachwe andoovarekera vamutumamire.

Paúli Mbere ya Felíisi na Durusíila

24 Siku ingai vii ˆjikalooke, Felíisi akuuja na muki waachwe Durusíila. Uhu Durusíila ni Muyahúudi ajáa. Felíisi akatuma vamureete Paúli. Paúli ˆakuuje akaanda vawyiira kumuruma Kirisitu Yéesu.
25 Mpiindi ˆaluusikiráa uwoloki mbere ya Muluungu, kwiiyimiriira, na Muluungu luu valamuriira ari vaantu siku yo kiimikirirya, Felíisi akoofa, aho, akamusea Paúli, "Haaha doma, kukwaaniriira ndiri kei koon napátire nkalo."
26 Mpiindi jiijo, Felíisi iiseáa heewa ari mpía ja uhoondo ni Paúli. Sa jeyyo, andoomwaaniriira Paúli kweene kweene sa aluusike ne.
27 Myaaka iviri ˆikalooke, Porikío Feésto akakwaata nkalo ya Felíisi. Na Felíisi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa jeyyo akamureka Paúli munyololwii.

25

Paúli Mbere ya Feésto

1 Siku itatu ˆjikalooke keende gávana Feésto ˆafika Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu.
2 Mpiindi ˆajáa uko Yerusaléemu, vakúulu va veeneisi va Ijuva na vakúulu va Vayahúudi, vakadoma na kuuntu ˆajáa sa vakamuwyiire kiloongi cha Paúli.
3 Viiloombereryáa maatuku kwa Feésto ahuungire ivaru raavo voosea, "Tooloomba umuhinduule Paúli na Yerusaléemu!" Valuusa jeyyo, sa vajáa varíire nchuungo vamugiide njirii, maa vamuulae.
4 Maa kaa, Feésto akavasea, "Paúli amwaari munyololwii uko Kaisaría, na niini hinduka niise na uko siku ingai vii ˆjookuuja."
5 Kei akavasea, "Saaka niise ntamanyan'ye na vamwi va vakúulu vaanyu ndoman'ye novo, vakaluuse kiloongi chaachwe koon kuri na uvi wowoosi ˆabweeyya."
6 Feésto akiikala na vaantu avo kwa siku inaani fuuru ikimi, maa de akahinduka na Kaisaría. ˆAkahinduke, lomutóondo yaachwe ˆkukeere, akadoma na balásii, akiikala ichuumbii raachwe ro lamuriira, maa akalairirya Paúli areetwe na mbere yaachwe.
7 Paúli ˆakafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ˆvajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingiriira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ˆyari foo, baa jeyyo vakasiindwa koonekya kimáári chaachwe.

✡ **24:21** Laanga Mirimo ya Vatumwi 23:6.

8 Aho, maa Paúli akiilɯɯsira, yoosea, “Niini si nabweeyya kiintɯ kivi kuri
Miiro ya Vayahúudi tɯkɯ, kuri Kaaya Njija ya Ijɯva tɯkɯ, baa kuri Kaisáari
mɯtawáala wa Rúumi tɯkɯ.”
9 Maa kaa, sa viintɯ Feésto asaakáa kɯveerya mitima Vayahúudi, aho,
maa akamuurya Paúli, “Eri, saaka wiise aya masáare nkayadɯmɯrire ɯko
Yerusaléemu wɯɯ?”
10 Paúli akamɯsea, “Aha kɯɯntɯ ˆniímire, ni balásii ya Kaisáari, aha noo
kɯɯntɯ ɯlamuli waani wa Miiro ˆwoosaakwa ɯtoorerwe. Weewe mwee-
neevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintɯ ˆnahon’ya kwa Vayahúudi tɯkɯ.
11 Sa jeyyo, kooni kikomi natɯmama ɯvi ˆmweene inkwya noo kiintɯ
ˆchaantéire, niini si noosiita kukwya tɯkɯ. Maa kaa, kooni iki kiloongi
chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáári, kusiina mɯɯntɯ ˆari na wiimiriri
wo kɯɯnkwaata na aankwaatye mikonwii yaavo tɯkɯ. Nooloomba iri isáare
rikateererwe ni Kaisáari!”
12 Feésto ˆakahɯmɯle kwiilaangya sáare na balása yaachwe, maa akamɯsea
Paúli, “Wakérire rufáa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisáari! Haaha doma
ɯri na kwa Kaisáari!”

Feésto Yooloomba Nyambirirya kwa Mɯtemi Agiríipa

13 Sikɯ ngala ˆjikalooke, mɯtemi Agiríipa na Beriníike irɯɯmbɯ raachwe
vakɯɯja na Kaisaría sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feésto.
14 Vakiikala ɯko Kaisaría kwa sikɯ ˆjiri foo. Sikɯ ijo, Feésto akamuwyiira
mɯtemi kiloongi cha Paúli yoomɯsea, “Kwatiite mɯɯntɯ ɯmwi aha ˆarekwa
mɯnyololwii ni Felíisi.
15 Na ˆnkadome na Yerusaléemu, vakúúlɯ va veeneisi va Ijɯva na vawosi
va Vayahúudi vajáa vaangwyiira kiintɯ ˆchabweeyya vamɯtwaale Paúli na
balásii, na vaanoomba nimɯlamɯrire atiite ɯvi.
16 Maa kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwáatyaa mɯɯntɯ mikonwii
ya vara ˆvamusitaakya tɯkɯ, kooni si analɯmana na vara ˆvamɯtwaala na
balásii, na si anaheewa nkalo yo kiitetere tɯkɯ.
17 Haaha avo vakúúlɯ ˆvakalɯmane aha, si nachereva tɯkɯ. ˆNkafike,
lomɯtóondo yaachwe, nkaanirira valamuli na balásii, maa nkiikala ichu-
umbii raani ro lamɯrira. Aho, maa nkalairirya Paúli areetwe.
18 ˆAkareetwe, vara ˆveene vamusitaakyáa, vakaanda mɯlɯɯsira. Baa
jeyyo, masáare ˆmeene valɯɯsáa si yajáa mavi ja ˆvyeene niiseáa tɯkɯ.
19 Kiintɯ ˆviirɯtiráa ndihi, ni sa masáare ya díini yaavo vii, na sa masáare ya
mɯɯntɯ ɯmwi ˆmweene ajáa aakwya irina raachwe noo Yéesu. Ɯhɯ mɯɯntɯ
Paúli uumiriryáa indoosea ni mooyo ari.
20 Niini nasova njira yo yatɯɯbirira sa ntaange koni aya masáare ni
ya kimáári. Sa jeyyo, niini namuurya Paúli koni ari ruma kɯdoma na
Yerusaléemu sa akalamɯrirwe ɯko.
21 Maa kaa, Paúli ˆakaloombe rufáa achaale mɯnyololwii kɯwoojera
kiloongi chaachwe kikateererwe ni Kaisáari mɯtemi mɯkɯɯlɯ, nijáa
nalairirya alaangiririwe aho mɯnyololwii, fɯɯrɯ mpate njira yo mɯtwaala
na kwa Kaisáari.”
22 Aho, maa Agiríipa akamɯsea Feésto, “Noosaaka nimɯteere ɯhɯ mɯɯntɯ.”
Feésto akamɯsea, “Kɯmɯteerera ɯri lomɯtóondo!”

Paúli Mbere ya Agiríipa

23 Lomɯtóondo yaachwe, Agiríipa na Beriníike vakɯɯja na nkongojima.
Vakiingira na balásii yo lɯmanira hamwi na vakúúlɯ va vakúúlɯ va valwi

nkoondo na vakúúlu va múuji. Aho, maa Feésto akalairirya Paúli areetwe na aho balásii.
24 Paúli ˆakafike, maa Feésto akasea, “Agiríipa mutemi, na vaantu voosi ˆmwiijíingire aha, uhu muuntu ˆmoomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakya kuri niini uko Yerusaléemu na aha Kaisaría. Vatuláa isóso voosea, ‘Muuntu uhu si ari wo va mooyo tuku!’
25 Maa kaa, niini si noona uvi wowoosi wo mubweeyya iime neeja kuulawa tuku. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamurirwe kiloongi chaachwe ni Kaisáari mutemi mukuulu. Noo ˆchooreka nalamula atwaalwe na Róoma.
26 Kikomi, niini nsiina isáare kuri yeeye ˆndiri mwaandikira mutemi wiitu mukuulu tuku. Noo ˆchooreka namuréetire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mutemi Agiríipa, sa suusu ˆturi humula kumuurya, turya ndiri isáare ro kaandika.
27 Nabwéeyyiirye jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwii kumutwaala muuntu na kwa Kaisáari baa kwaandika kiintu ˆasitaakiwa tuku.”

26

Paúli Yookiitetera Mbere ya Agiríipa

1 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, “Nakurékiire wiiluusire masáare yaako.” Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kiitetera, yoosea,
2 “Ee mutemi Agiríipa, nookiiyona natalariwa sa viintu ˆniímire mbere yaako kiitetera sa masáare yoosi Vayahúudi ˆvaansítaakyaa.
3 Niitéiire jei, sa weewe umányire vyabooha tuuva ja Vayahúudi na viintu vyoosi ˆvibwéeyyaa vandookiiruta ndihi. Sa jeyyo, nooloomba uyimirirye kuunteerera.
4 Vayahúudi voosi vamányire ˆvyeene narerwa fuma usinga waani. Vamányire kwaandira aho ncholo ˆvyeene niikaláa na vaantu va isi yaani uko Yerusaléemu.
5 Vaamányire kwa myaaka ˆiri foo, na kooni vooruma, voovo veeneevyo toola vari ushahíidi ˆvyeene niíkalaa ja Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira tuuva ja díini yiitu.
6 Ati, iki noo ˆchabwéeyyiirye nkiima aha, sa ndamurirwe, sa niiláangyaa kwiichuunga kwa Muluungu ˆaluusa kwa vala baaba wiitu.
7 Kulaha uko, noo kura kwiiláangiwaa ni nkolo ikimi na iviri ja miitu. Na noo ˆchooreka vamwiínamiraa Muluungu ko manyika uchiku na muusi. Ee mutemi, ni sa kwiilaangya uko noo Vayahúudi vaansítakiriirye!
8 Ni sa che nyuunyu mookoona Muluungu si ari daha fufula vaantu tuku?
9 Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbweeyye kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti.
10 Aya masáare noo ˆmeene nabweeyyáa uko Yerusaléemu. Niini navachuungáa munyololwii vaantu va Muluungu kwa wiimiriri wa vakúúlu va veeneisi va Ijuva. Vara viingi ˆvakalamurirwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli uwo.
11 ˆKari foo nadomáa na masinagóogii nkalairirya vaturikiriwe, sa vamuhiintikiire Yéesu. Nijáa navakalarira maatuku vii, sa jeyyo nadomáa baa na míiji ˆiri kuli sa nkavaturikirye.

Paúli Yoolúusa ˆVyeene Amuruma Yéesu

12 Siku imwi ˆnadomáa noo vaturikirya vaantu uko múujii wa Damésiki, nijáa nahíiwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Iuva.

13 Ee mutemi, mpiindi ^niijáa njirii, koonka nkoona kiweeru ^chadalavadalaava kulookya cha mwaasu fuma kurumwii. Ikyo kiweeru kikaamurika niini baa viivaani ^veene nayeendan'yáa novo.
14 Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawúti yookuunyaniriira kwa nduusika yaani ya Kieburanía, yoosea, 'Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikirya? Wookiitamikya bweete vii ja ndákwii yoovaa vivalo duuri ya muríisi waachwe.'
15 Maa nkuurya noosea, 'Aai, uri ani weewe?' Ne akaansea, 'Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufúmiire sa nikuviike weewe uve mutumami waani na ura ^oona aya masáare ^wiíne isiku na yara ^ndiri koonekya.
17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi. Na ni kukutuma niise kwa avo vaantu si ^vari Vayahúudi.
18 Kavatuunukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwiirya, vatuube kiweeru. Vareke tuuba Irimu, vamutuube Muluungu. Kwa njira iyo, Muluungu sea ari uvi waavo wasírire na kuva vari hamwi na vara ^vaava vaaja mbere ya Muluungu kwa njira yo kuunduma niini.'

Paúli Yooluusa Uvariyuli Waachwe

19 Ee mutemi Agiríipa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ^ng'eene nijáa naheewa fuma kurumwii tuku.
20 Niini naanda kuvavariyuriira vaantu va Damésiki vareke uvi waavo, vamuvalandukire Muluungu, na vandoobweeyya viintu ^vyoónekyaa kikomi vaválandwiire mitima yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaléemu na isi yoosi ya Yudéea na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.
21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ^vakaanshaane uko waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva na vasaakáa kuunjulaa.
22 Maa kaa, Muluungu aanyambirirya fuuru isiku. Aya noo yambwéeyyiirye niime mbere ya vawosi na mbere ya vaantu kutoola ushahíidi. Nsiina masáare yiingi ^ndúusaa tuku, ni yayara ^meene valáali na mutwe na Músa valuusa fumira yari.
23 Na avo voosi valuusa, Masía turikiriwa ari, na kuva ari wa ncholo kufufuka fuma inkwyii, sa avawyiire vaantu kiweeru cha Muluungu, Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi."

Paúli Yooloomba Agiríipa Arume

24 Mpiindi Paúli ^iiteteráa jei, maa Feésto akaluusika na sawúti nkuulu yoosea, "Paúli mutwe waako wafiriira! Kusoma munumuunu kwabweeyya uve na kisari!"
25 Maa kaa, Paúli akasea, "Ee aai Feésto! Niini si ndiri musari tuku. Aya masáare ^nooluusa ni ya kimáári na ni luusa niise na tooti jaani ^jiri nkaasu.
26 Kikomi mutemi amányire neeja masáare aya sa yafumira kiweerwii, na kusiina ^ramulooka tuku. Noo ^chooreka nooluusa ko kiitema.
27 Mutemi Agiríipa, eri, warúmaa valáali na mutwe wuu? Namányire wavarúmaa."
28 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, "Eri, wookiisea kuumbweeyya uri nive Mukirisitu chaangu vii jei?"

29 Maa Paúli akamusea, “Noomuloomba Muluungu, ive chaangu, au ive kwa mpiindi nkuulu, weewe na ava vaantu voosi ˆvoonkuuteerera isiku, muve ja niini, maa kaa, bila yo chuungwa minyololo.”
30 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa mutemi Agiríipa hamwi na gávana Feésto na Beriníike, na vaantu voosi ˆveene vajáa viíkyiire novo aho, vakiima.
31 ˆVakalooke, maa vakiiwyiira voosea, “Uhu muuntu si abweeyya isáare roroosi ˆroomubweeyya iime neeja kuulawa au achuungwe tuku.”
32 Aho, maa re Agiríipa akamusea Feésto, “Ngaari uhu muuntu si aari analoomba isáare raachwe rikateererwe ni Kaisáari, ni aari wo rekera vii.”

27

Paúli Yootwaalwa na Múuji wa Róoma

1 ˆVakalamule doma turi na isi ya Itália ko kwaambuka méeli, maa vakamuviika Paúli na vaantu viingi ˆvajáa munyololwii mikonwii ya mukúulu wa valwi nkoondo umwi ˆasewáa Juliáasi. Uhu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi nkoondo va Kaisáari Agústo mutemi mukuulu ajáa.
2 Aho, tukaambuka* méeli fuma múuji wa Adiramitío, ˆng’eene yadomáa na míijii ˆiri mbarimbari ya mayiya ya isi ya Ásia. Mpiindi ˆtwiinukáa aho, ni hamwi tujáa na Aristáriko muuntu ˆamuruma Yéesu, Mumakedonía fuma múuji wa Tesaloníike.
3 Lomutóondo yaachwe ˆkukeere, tukafika múujii wa Sidóoni ˆuri mbarimbari ya mayiya. Aho, Juliáasi akamubweeyyirya wuuja Paúli ko murekera adome noo valuumbya vijeengi vyaachwe sa vamwaambirirye viintu ˆasaakáa.
4 Fuma aho, tukakwaata njira na méeli yiiswi. Na sa viintu ihúmbuuto ratukitiráa tukakwaatira na utúruko wa isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Kúpuro sa twiikitirirye iro ihúmbuuto.
5 Tukafirira mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamufilía, aho, tukafika múujii wa Míira ˆuri isi ya Líkia.
6 Aho, mukúulu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múuji wa Alekisándiria, ˆyoodoma na Itália, maa akatwaambukya aho méelii.
7 Kwa siku ˆjiri foo tukayeenda na méeli kwa uturikiri mpoli mpoli fuuru tukasengerera múuji wa Níido. Na sa viintu kujáa na ihúmbuuto ˆrootukitira tudiire doma ja ˆvyeene tatamanyáa, maa tukakwaata na nyungure ya isi ˆyariingirirwa ni maaji ya Kiréete, tukatweera heehi na múuji wa Salimóoni.
8 Tukalooka ko turikira kunu tookiiyambalakana Kiréete mpaka tukafika kuuntu ˆkuséwaa Bandáari ˆYabooha, heehi na múujii wa Laséa.
9 Tatuuba luyeendo kwa siku ˆjiri foo, na luyeendo lujáa lwaviiha maatuku vii. Ngovi yo kiirekya kurya ikava yalóokire. Jeyyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea,
10 “Arumi, nookoona ulu luyeendo lwiiswi reeta luri marema na máari ˆjiri foo rimira jiri. Ihi méeli na miriwa yaachwe siriira iri mayiyii. Si jeyyo vii tuku, baa nkaasu jiiswi rimira jiri.”
11 Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo kiri vyo muteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweeneméeli.
12 Na sa viintu iyo bandáari si ijáa yabooha so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ˆvari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníike, na

* **27:2** ***tukaambuka:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

twiikale ʉko mpiindi ja mpeho. Foiníike ni bandáari ˆiri isi ya Kiréete ijáa, na ijáa yalaanga ivaru ra saame kʉmweéri na ʉtúrʉko kʉmweéri.

Ihúmbuuto Mayiyii

13 Mpeho ya kifwiiriri ˆikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikirirya vari miryuungu yaavo. Aho, vakakuula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ˆyariingirirwa ni maaji ya Kiréete.
14 Kamusaambo kiduudi vii keende ˆtukalooke, maa rikuuja ihúmbuuto ˆradalavadalaava ˆraséwaa Ihúmbuuto ra Ʉtúrʉko Itʉʉmba fuma Kiréete, rikawuva.
15 Iro ihúmbuuto rikavaa luvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihúmbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya.
16 ˆTʉkafike nyungure ya isi nduudi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Kaúuda, tʉkava twakítiririiwe kiduudi rira ihúmbuuto ni iyo isi. Aho, tʉkadaha chungula mashúwa yo honerya vaantʉ kwa uturikiri.
17 Vatʉmami va méeli ˆvakahʉmʉle kwiirʉtirira ira mashúwa, vakiiyingirya na méelii. Aho, vakariingirirya ndihi na itakwii ra méeli, maa vakiichuunga méeli neeja sa idiire wʉnika. Vabweeyya jeyyo sa voofáa kʉtwaalwa na isaárii ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukirya náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli, maa vakarekera méeli ikʉndʉlwe ni iro ihúmbuuto.
18 Ihúmbuuto rikavaa méeli mʉnʉmʉʉnʉ, sa jeyyo, lomʉtóondo yaachwe ˆkʉkeere, maa vatʉmami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii.
19 Sikʉ ya katatʉ, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa mikono yaavo veeneevyo.
20 Sikʉ ˆjiri foo jikalooka baa koona mwaasʉ na nyényeeri tʉkʉ. Rira ihúmbuuto ˆradalava rijáa rakonkomala kuwuva mʉnʉmʉʉnʉ, maa re kwiilaangya kwiiswi hona turi, kʉkasira vʉʉ.
21 Na vaantʉ ˆvakiikale sikʉ ˆjiri foo baa kurya tʉkʉ, Paúli akiima katikati yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáa mʉʉnteerere mpiindi ˆtujáa Kiréete. Ngaari ʉsaambʉ ʉhʉ na mukube ʉhʉ mʉʉnéhire.
22 Haaha noovaloomba mʉfafye mitima yaanyu, sa kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwi ˆari taaha nkaasʉ yaachwe tʉkʉ. Ni méeli vii noo iri nyimira.
23 Niini ndiri mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ na ndiri mʉtʉmami waachwe. Uchikʉ wa isikʉ, murimʉ waachwe mʉʉja waanfúmiire,
24 na waanséire jei, ‘Paúli koofa tʉkʉ, weewe ni mpaka wiime mbere ya Kaisáari. Laanga! Mʉlʉʉngʉ kwa ʉwoloki waachwe, akʉhíire weewe nkaasʉ ya vaantʉ voosi ˆuri novo méelii.’
25 Haaha arumi itemi, sa Mʉlʉʉngʉ nimwiiláangyaa tʉmama ari yara ˆmeene aangwyiiriiré.
26 Maa kaa, ni mpaka tʉfweitirwe kaisi kaduudi ˆkariingirirwa ni maaji vii.”

Paúli na Viivaachwe Voohoniwa Mayiyii

27 Uchikʉ wa sikʉ ya ikimi na ine (14) ˆʉkafike, tujáa tʉkaari toofiindwa ni rira ihúmbuuto kʉnʉ na kʉra haantʉ ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya uchikʉ ʉwo, vatʉmami va méeli vakiisea vaséngeriire fika isi imwi.
28 Sa jeyyo, vakakiimya ludihi luujii sa vataange ʉlíihi wa maaji, vakashaana ni míita makumi yani (40). ˆVakaseese na mbere kiduudi, vakashaana míita makumi yatatʉ (30).

29 Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwye, sa jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba kweere chaangu.
30 Vatumami va méeli vasaakáa tiija fuma méelii, aho, vakakiimya ira mashúwa luujii kunu vookiibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra mbere ya méeli.
31 Aho, maa Paúli akamusea mukúúlu wa valwi nkoondo na valwi nkoondo ˆvari isi yaachwe, “Kooni ava vatumami va méeli si vachíhiire na suusu aha méelii, nyuunyu si muri hona tuku.”
32 Reeru, valwi nkoondo vakakera ndihi ˆng’eene jijáa jachuunga ira mashúwa, maa vakiireka iwyiire na luujii isumulwe ni maaji.
33 ˆKukasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kunu yoosea, “Isiku mufíkiirye siku ikimi na ine (14) nti ˆmoololokera vii baa kei si munaarya chochoosi tuku.
34 Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina baa umwi waanyu ˆari taaha lujwíiri lwaachwe tuku.”
35 Paúli ˆakahumule luusa ayo, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu mbere ya vaantu voosi, akabendulabendula, maa akaanda kurya.
36 Aho, voosi vakiiheera mutima, maa vakaanda kurya.
37 Na vaantu voosi tujáa aho méelii, ni magana yavíri, makumi mufungati na vasasatu (276).
38 Voosi ˆvakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaanguhe.

Méeli Yoowunika

39 ˆKukeere, vatumami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tuku. Kei, vakoona haantu maaji ya mayiya ˆyiingira ˆhari ni isaáre. Vakalamula kooni viri dahika viitwaale méeli na aho.
40 Aho, vakakera ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachunguula ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachuunga lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yiikundule méeli na mbarimbari ya mayiya.
41 Maa kaa, méeli ˆikaseese kiduudi vii, mpula ya méeli ikakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ikava yoovawa ni mapúunta ya maaji mpaka méeli ikaanda wunika.
42 Aho, vara valwi nkoondo vakalamula vavuulae vara vaantu voosi ˆvachuungwa, sa vakitire muuntu yoyoosi kooyerera, maa atiije.
43 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo si asaakáa Paúli uulawe tuku, sa jeyyo, akavakaan’ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairirya, vara ˆvamányire kooyerera, viifweitire na luujii sa vafirire na nyambuko.
44 Na vara ˆveene si vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwi mabéendu ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ˆvyeene tafirira voosi nkaasu fuuru nyambuko.

28

Njoka Yookiifarimbirirya Mukonwii wa Paúli

1 ˆTukafike turi nkaasu nyambuko, tukataanga ira isi ˆyariingirirwa ni maaji ni Malíta iséwaa.

2 Vaantu va iyo isi vakatuteengya vyabooha munumuunu baa neembe si vajáa vatumányire. Vakatukorerya mooto, maa vakatusea toote, sa mbula yaváa na kujáa kwatiite mpeho.
3 Paúli akiita noo sasawuta inkwi, maa akajivikira mootwii. Koonka, njoka ˆidíimwiirwe ni iruti ra, ikamukoma, maa ikiifarimbirirya mukonwii wa Paúli.
4 Vaantu va iyo isi ˆvakoone njoka iníng'inire mukonwii wa Paúli, maa vakiiwyiira, "Si viri reka tuku, uhu muuntu ni muulai, baa neembe ahónire uko mayiyii, mululungu wiitu uhu ˆtamukémeraa Uwoloki, si arúmire ave nkaasu tuku."
5 Maa kaa, Paúli akiikonkomera ira njoka na mootwii, yeeye baa kuva kiintu chochoosi tuku.
6 Vara vaantu vakatuuba woojera asuuwe, au awye no kwya chaangu. ˆVakoone mpiindi joodoma baa kuva kiintu chochoosi tuku, maa vakavarindula miiririkano yaavo vakaanda sea Paúli ni umwi wa miluungu yaavo.

Paúli Yoomuhorya Taáta Waala Mukúúlu wa Malíta

7 Heehi na hara haantu vaantu ˆvajáa vatukóreriirye mooto, kujáa kwatiite mawunda ya muuntu umwi ˆasewáa Púbulio. Uhu noo mukúúlu wa iyo isi ˆyariingirirwa ni maaji ajáa. Akatuteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa siku itatu.
8 Mpiindi jiijo, taáta waala Púbulio ni nchiirii ajáa na ajáa alwíire ndwáala yo fwaaha sakami. Aho, Paúli akiingira na haantu mulwíiri ˆajáa. Akamuloombera kwa Muluungu ko muvikira mikono mweeri yaachwe, maa akahola.
9 Ayo ˆyakafumire, aho, valwíiri ˆvari foo va ira isi vuujáa na vahoriwáa.
10 Vaantu va ira isi, vakatunyemya munumuunu. Na mpiindi ˆtakwaatáa njira na méeli, vakatwaambirirya kwaambukya na méelii viintu vira ˆtasaakáa.

Paúli Yoofika Múujii wa Róoma

11 Myeeri itatu ikava yalóokire. Tukakwaata njira fuma iyo isi, na méeli ˆng'eene ijáa aho kuwoojera mpiindi ja mpeho jilooke. Ihi méeli ni ya múujii wa Alekisándiria ijáa na ijáa yatiite sanáamu ja vidabalaíyo maása.
12 Mpiindi ˆjikalooke, tukafika múuji wa Sirakúusa, aho, tukiikala siku itatu.
13 Fuma aho, tukariingirira fuuru múuji wa Réjio. Siku ˆitúubiriire, mpeho ya saame ikaanda fwiira, na siku ya kaviri tukafika múuji wa Puteóoli.
14 Aho, tukavashaana vaaniitu, na vakatuteengya na vakatukalaamya twiikale novo kwa siku mufungati. Jeyyo, tukatuuba na njira yiiswi na lwa kuulu fuuru múuji wa Róoma.
15 Na vaaniitu va Róoma ˆvakateere tumwaari njirii tootamanya na kwaavo, maa vakuuja noo tusingirirya. Vamwi vakatuwoojera Isóokwii ra Apíio na viingi vakatuwoojera haantu ˆhaséwaa Nyuumba Itatu ja Vayeni. Paúli ˆakavoone, akamuduumba Muluungu, maa akiiheera mutima.
16 ˆTukiingire múujii wa Róoma, Paúli akarekerwa indookiikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mulaangirirya.

Paúli Múujii wa Róoma

17 Siku itatu ˆjikalooke, Paúli akavaaniriira vakúúlu va Vayahúudi va uko. ˆVakiijiinge, maa akavasea, "Vanduu vaani, kusiina muuntu wa lukolo lwiitu ˆnamubweeyyirya uvi wowoosi tuku. Baa kusiina tuuva ja vala baaba wiitu

ˆnawuna tukʉ. Baa neembe ni jeyyo, vakúúlʉ va Vayahúudi vaankwaata ʉko Yerusaléemu, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi.
18 Na avo Varúumi ˆvakachukurume masáare yaani neeja, vasaakáa kʉʉndekera sa si voona ʉvi wowoosi ˆnabweeyya wo lamʉriirwa nʉʉlawe tukʉ.
19 Maa kaa, Vayahúudi ˆvakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kʉnʉ kwa Kaisáari, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisáari. Baa neembe ni jeyyo, nsiina isáare roroosi kwa vaantʉ va isi yiitʉ tukʉ.
20 Navaánirriire na aha isikʉ, sa nivoone na ndʉʉsike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kʉra kwiilaangya kwa Viisiraéeli.”
21 Aho, maa vara vakúúlʉ va Vayahúudi vakamʉsea Paúli, “Suusu tusiina barúwa yoyoosi ˆtahokera fuma Yudéea ˆng’eene yalʉʉsa masáare yaako tukʉ, baa kei, kusiina mʉndʉʉ wiitʉ baa ʉmwi vii ˆʉʉja na aha noo tuwyiira masáare yaako au baa ʉvi waako tukʉ.
22 Maa kaa, suusu toowoojera tʉteere ˆcheene weewe wookiiririkana, sa ihi njira ˆng’eene wookiituuba, tamányire yalúʉswaa vyaviiha kira haantʉ.”

Paúli Yookiindya Múujii wa Róoma

23 Aho, vakiirʉmira na Paúli sikʉ yo lʉmana. Sikʉ iyo, Vayahúudi ˆvari foo vakiijiinga haantʉ Paúli ˆiikaláa nachuuri fʉʉrʉ nakyʉʉlwa. Paúli akatuuba koonekya kikomi Ʉtemi wa Mʉluʉngʉ. Akavaheemba ko tweera Miiro ya Músa na masáare ya valáali na mʉtwe, vamurume Yéesu.
24 Vamwi vaavo vakaruma yara ˆmeene Paúli alʉʉsáa, maa kaa, viingi vakasiita kʉyaruma.
25 Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare ˆmeene Paúli ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke, Paúli akavasea, “Mʉtima Mʉʉja alʉʉsa kikomi mpiindi ˆavawyiiráa vala taáta waanyu ko tweera mʉláali na mʉtwe waachwe Isáaya,
26 ‘Tamanya na kwa vaantʉ ava, ʉvasee jei,
“Kʉteerera, teerera mʉri, maa kaa, si mʉri kwaatya vii kaa tukʉ,
koona, koona mʉri, maa kaa, si mʉri taanga vii kaa tukʉ.
27 Sa mitima ya vaantʉ ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakʉnikirira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kʉndooteera,
na mitima yaavo idiire kʉndootaanga,
sa vadiire kʉʉnvalandʉkira niini nivalamurirye.”✡’

28 Haaha taangi! Masáare aya ya ʉlamuriri wa Mʉluʉngʉ, yatwaalwa na kwa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi, novo yahokera vari.”
[
29 ˆAkahʉmʉle lʉʉsa ayo masáare, maa vara Vayahúudi vakalooka, kʉnʉ vookiiruta ndihi mʉnʉmʉʉnʉ.]
30 Paúli akiikala kwa myaaka iviri nyuumbii yaachwe ˆng’eene ajáa apaanga. Na vaantʉ voosi ˆveene vʉʉjáa na kwaachwe avateengyáa.
31 Kwa myaaka iyo iviri, Paúli akatuuba variyʉla masáare ya Ʉtemi wa Mʉluʉngʉ, na akatuuba kʉvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, ko kiitema, baa ʉmwi wo mukitirirya tukʉ.

✡ **28:27** Laanga Isáaya 6:9-10.

Barúwa ya Paúli kwa Varúumi
Mulongooryo

Barúwa ihi kwa Varúumi, yaandikwa ni mutumwi Paúli mpiindi ^ajáa akaari fika múuji wa Róoma. Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvakiindya vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Róoma, vara ^vajáa Vayahúudi na vara si ^vajáa Vayahúudi (1:16). Paúli aandika barúwa ihi, kwa vaantu voosi va weeru sa voone uwoloki ni kwa Muluungu ufúmaa ko muruma Yéesu Kirisitu (1:17). Ihi barúwa, Paúli iiyandika mpiindi ^ajáa múujii wa Koríinto, kati ya myaaka ya 55-58 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Barúwii ihi, Paúli akiindya masáare ya ulamuriri vaantu ^vatúryaa ko tweera kwa Yéesu Kirisitu vii. Kiintu kikuulu ^aluusa, ni ^vyeene vaantu vari, noo kusea, voosi vatumama uvi na vakeehekerwa ni ukiimani wa nkongojima ya Muluungu (3:23). Aluusa musáala wa uvi uhu ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Muluungu ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu (6:23). Kei aluusa, kusiina ^ari luusa irya kwa vara ^vakundikaniwa na Kirisitu Yéesu tuku (8:1). Jeyyo, kuri mwiikalo wiitu, Paúli atulairirya tureke tuuba masáare ya ihi weeru, kiri vyoova jeyyo, tuvalandulwe miryuungu yiitu ko tuuba miryuungu ya Muluungu (12:1-2). Sa ulamuriri uhu ^tatúryaa kuri Yéesu Kirisitu, watubwéeyyaa twiikale mwiikalo wo mweerya mutima Muluungu (12:1–15:33).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, vaantu voosi si vawoloki tuku *1:1-3:20*
Uwoloki na kulamuririwa kwatóorekaa ko muruma Kirisitu *3:21-5:21*
Mwiikalo mufya ko kundikaniwa na Kirisitu *6:1-8:39*
Muryuungu wa Muluungu kwa Viisiraéeli *9:1-11:36*
^Vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale *12:1-15:13*
Ukiindya wo kiimikirirya na lumbi *15:14-16:27*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvariyule Masáare Maaja ya Muluungu.✡

2 Muluungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ^Yari Mpeho, ko tweera valáali na mutwe vaachwe.

3 Masáare aya Maaja, yaluusikira Mwaana wa Muluungu, yeeye kiri wuuntu afuma lukolwii lwa mutemi Daúdi.

4 Yeeye asaawulwa kuva Mwaana wa Muluungu, ^akafufulwe kufuma kwa ^vaakwya kwa ngururu ja Mutima Muuja. Yéesu Kirisitu noo Mweenevyoosi wiitu.

5 Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Muluungu atuheera nduwo na murimo wa utumi, so vaanirira vaantu va isi joosi vave matu ko muruma Muluungu.

6 Nyuunyu ni vamwi va vaantu avo, mwaanirirwa sa muve vaantu va Yéesu Kirisitu.

7 Kwa vanaviitu muri uko múuji wa Róoma, nyuunyu ^mweendwa ni Muluungu na ^mwaanirirwa muve vaantu vaachwe. Nduwo na mwiikalo

✡ **1:1** Laanga Mirimo ya Vatumwi 9:15; Vagalatía 1:1, 15.

muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Mpiima ya Paúli yo Kooluumbya Múuji wa Róoma

8 Cha ncholo, noomuduumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa
nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteereka kuri weeru yoosi.
9 Muluungu ˆnimwiínamiraa kwa mutima waani woosi ko variyula Masáare
Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ˆvyeene navakúmbukiraa
10 siku joosi mpiindi ˆnoomuloomba. Haaha kukiimikirirya, noomuloomba
Muluungu kooni viri dahika, kwa kusaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo
kuuja na kwaanyu.
11 Sa kikomi ndiri na mpiima maatuku vii yo voona, sa nivagaviire wuuya
wa mutimii sa mwiime neeja.
12 Noo kusea twiiheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niini
mutima, na kuruma kwaani kuvaheere nyuunyu mutima.
13 Vanaviitu noosaaka mutaange, niimya neeja kuuja na meenyu ˆkamema
maatuku vii, maa kaa, nakitirwa fuuru haaha. Noosaaka ntumame kuri
nyuunyu, sa nturye ndiiwa ja ˆvyeene naturya kwa vaantu viingi si ˆvari
Vayahúudi.
14 Natiite noongwa yo variyula masáare kwa vaantu voosi, ˆvari mweeri na
ˆvari isi, kwa vaantu ˆvasoma na si ˆvasoma.
15 Iki noo ˆchooreka ndiri na mpiima maatuku vii yo variyula Masáare
Maaja kwa nyuunyu ˆmuri múujii wa Róoma.

Ngururu ya Masáare Maaja

16 Niini si noóniwaa soni ni ayo Masáare Maaja tuku, sa ni ngururu ya
Muluungu ˆilámuriryaa vaantu voosi vara ˆviirúmaa, kwa Vayahúudi ta, de na
kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
17 Masáare Maaja yatuwyíiraa ˆvyeene Muluungu atubwéeyyaa tuve va-
woloki miiswii yaachwe kwa njira yo ruma. Vaantu vavíjaa vawoloki ko
ruma vii, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Muuntu ˆavalwa ni
muwoloki ni Muluungu, kuva ari nkaasu kwa kuruma kwaachwe.”✡

Nkalari ya Muluungu Kuri Uvi

18 Nkalari ya Muluungu yiiváriywiire fuma kurumwii, kwa vaantu ˆviíkalaa
mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na kwa vaantu si ˆvari vawoloki
vara ˆvakítiraa kimáári kwa njira yo sova uwoloki waavo.
19 Sa kira kiintu ˆchoodaha taangikana cha Muluungu, ni kiweerwii kiri kuri
voovo, sa Muluungu akivíikire kiweerwii kuri voovo.
20 Sa keende kuumbwa kwa weeru, ˆvyeene Muluungu ari ni kiweerwii viri
baa neembe vaantu si voomoona. Ivyo viintu ˆuumba vyoónekyaa ˆvyeene
uluungu waachwe uri, na atiite luviro ˆlusiina uhero. Iki noo ˆchooreka,
vaantu vasiina cho luusa vaseyye uvi waavo wo diira mutaanga Muluungu
tuku.
21 Voovo baa neembe vajáa vamutaanga Muluungu, si vamubweeyyirya
nkongojima tuku ja yeeye noo Muluungu, baa kei, si vamuduumba tuku. Kiri
vyoova jeyyo, voovo miiririkano yaavo ijáa ni mituhu na mitima yaavo yaava
na kikoókoyo.
22 Voovo viívaa kipeembe vatiite tooti, kumbaari ni vakoókoyo.

✡ **1:17** Laanga Habakúuki 2:4.

23 Mulúungu si akwíjaa tuku. Maa kaa, voovo vaásakan'yaa nkongojima yaachwe na vidabalaíyo ˆviifwíine muuntu uhu ˆakwíjaa, ˆviifwíine ndee, nchúwo au viintu ˆvitámbaalaa isi.

24 Jeyyo, Mulúungu avareka sa vatuube uláku wa kosu ja mitima yaavo na vandookiitumama voovo kwa voovo viintu vya soni mivirii yaavo.

25 Voovo vavalandula kimáári cha Mulúungu kuva uloongo. Kei, viínamiraa no vitumamira viúumbe ˆvyuumbwa kiri vyo mwiinamira no mutumamira Muúmba mweeneevyo. Na yeeye adúumbwaa kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.

26 Sa jeyyo, Mulúungu avareka vatuube uláku waavo wa soni. Baa vaantu vaki vavalandula miriimo ya ˆvyeene miviri yaavo yuumbwa, vareka laala na valume, vandookiilala voovo kwa voovo.

27 Viivyo, vaantu valume vareka miriimo ya ˆvyeene miviri yaavo yuumbwa, vakakorera uláku na vaantu valume viivaavo. Vaantu valume vandookiitumama voovo kwa voovo viintu vya soni, na sa uwo uvi, vaturya kulairwa chiiru mwiikalwii waavo ja ˆvyeene Miiro yaluusa sa kurimira kwaavo.

28 Sa viintu ava vaantu ˆvasiita kumutaanga Mulúungu, Mulúungu ne avareka vatuube miryuungu yaavo mivi, sa vatumame viintu si ˆvyasaakwa vitumamwe.

29 Voovo vamema kira kusova uwoloki, uvi, kudiira kwiikinkima, kuviihya mutima, kivina, wuulai, wiitóoli, ukwaata, miryuungu mivi na kuluusa vaantu.

30 Kei vaantu ava vamema kutukira, vamusuula Mulúungu, vari heno, vatiite ukudamu, vatiite kwiivaa kipeembe, voovo vaváangaa uvi mufya, na si vavanyémyaa vavyiiri vaavo tuku.

31 Ava vaantu ni vakoókoyo, vawúnaa kulaha kwaavo, vaviihya inda na vasiina mbavariri tuku.

32 Vamányire ulairiri wa uwoloki wa Mulúungu, noo kusea vaantu ˆvatúmamaa mavi ja aya, ulairiri waluusa vakwye. Baa jeyyo, voovo vatúubaa tumama ayo, na kei vavarúmiraa vara ˆvayatúmamaa.

2

Kulamula kwa Mulúungu

1 Haaha weewe mwiiwaani, weewe usiina cho luusa sa useyye uvi waako tuku, weewe ˆmweene ulúusaa irya kwa viingi. Kooni wooluusa irya kwa mwiiwaako, taanga ni kiiluusira wiise irya weemweene. Sa baa weewe ˆulúusaa irya kwa viingi, ubwéeyyaa uvi wuuwo.

2 Suusu tamányire kuluusa irya kwa Mulúungu ni kwa kikomi kwa vaantu ˆvatúmamaa uvi.

3 Haaha weewe ˆmweene wooluusa irya kwa viingi, na kunu weewe wootumama viivyo, wookiisea neha uri kuluusa irya kwa Mulúungu wuu?

4 Baku ni kuchwa wiise mati usúngaati wa wuuja waachwe, kutuurya mutima na uwoojeri waachwe wuu? Si umányire wuuja uwo wa Mulúungu wakulongoola weewe uvalanduke fuma uvii tuku wuu?

5 Maa kaa, sa ukudamu waako na kusiita kuvalandula mutima waako, wookiijiingira nkalari ya Mulúungu siku ira ulamu wa uwoloki wa Mulúungu ˆiri variyulwa.

6 Mpiindi iyo, Mulúungu muriha ari kira muuntu kwa ˆvyeene atumama.✡

✡ **2:6** Laanga Sabúuri 62:12; Mpíri 24:12.

7 Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ nkaasʉ vara ˆvatúubaa tʉmama maaja kwa uy-
imiriryi, sa vasáakɨraa nyemi na nkongojima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ na nkaasʉ
ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
8 Maa kaa, vaantʉ vara ˆviiláangaa voovo vii, vara ˆvasíitaa kɨmáárɨ na
ˆvatúubaa mwiikalo wo sova ʉwoloki, kindayɨrɨrwa varɨ nɨ imalo na nkalari
ya Mʉlʉʉngʉ.
9 Vaantʉ voosi ˆvatámamaa ʉvɨ kʉchoona varɨ chiirʉ na turya varɨ
uturikiri,✡ va ncholo nɨ Vayahúudi de vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.
10 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ nkongojima, nyemi na mwiikalo mʉʉja
vaantʉ voosi vara ˆvatámamaa viija, ta Vayahúudi de vaantʉ vɨingɨ sɨ ˆvarɨ
Vayahúudi.
11 Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ asínanalaa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
12 Vaantʉ voosi vara ˆvahón'yaa weerwii ya Miiro, rɨmɨra varɨ baa neembe
varɨ weerwii ya Miiro. Na vaantʉ voosi vara ˆvatámamaa ʉvɨ na kʉnʉ varɨ ɨsɨ
ya Miiro, heewa varɨ irya nɨ ɨyo Miiro.
13 Sa sɨ vaantʉ vara ˆvatéeraa Miiro noo ˆvarɨ vawoloki miiswii ya Mʉlʉʉngʉ
tʉkʉ, maa kaa, nɨ vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvarɨ valwa nɨ vawoloki.
14 Vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi koonɨ vatámamire vira ˆvyeene Miiro yalʉʉsa,
baa neembe ɨyo Miiro ˆmyeene Músa aheewa sɨ vɨimányire, voovo voónekyaa
vatúubaa miiro fuma mitimii yaavo.
15 Nteendo jaavo joónekyaa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ yaandɨkwa mitimii yaavo.
Kei, mɨtɨma yaavo ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja, yoónekyaa jeyyo. Baa mi-
iririkano yaavo ˆyiirútaa ndihi, mpɨɨndɨ jɨɨngɨ yavatwáalaa na kɨloongii na
mpɨɨndɨ jɨɨngɨ yavíjaa mwiitʉmbairiryo waavo.
16 Na ja aya Masáare Maaja ˆmeene nookaarya yalʉʉsa, mpɨɨndɨ ja ʉlamu
Mʉlʉʉngʉ valamʉrɨra arɨ vaantʉ miiririkano yaavo ya kimbiso kwa njɨra ya
KirisitʉYéesu.

Vayahúudi na Miiro

17 Haaha sa viintʉ weewe wookiiyanɨrɨra Mʉyahúudi, weewe wiiláangyaa
Miiro na wiívaa kɨpeembe ʉrɨ wa Mʉlʉʉngʉ.
18 Weewe ʉmányire ˆcheene Mʉlʉʉngʉ yoosaaka na urúmire kɨra ˆkɨrɨ cha
ʉwoloki sa ukiindiwa Miiro yaachwe.
19 Atɨ nyuunyu mwiimányire mʉrɨ mwiitʉmbairiryo kwa vahoku, na
kɨweerʉ kwa vaantʉ vara ˆvarɨmɨra kilwiiryii.✡
20 Kei, atɨ ʉrɨ mukiindya wa vakoókoyo na vasinga vaduudi, sa kʉrɨ ɨyo Miiro
wiiséaa ʉtɨɨte ʉmanyi wa kɨmáárɨ na kɨkomi.
21 Haaha weewe ˆmweene ukíindyaa vɨingɨ, sa che sɨ wookiikiindya
weemweene? Weewe ˆukíindyaa kwa vaantʉ vɨingɨ vareke kwiiva, sa che
weewe wookiiva?
22 Weewe ˆwaséaa "Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ," sa che weewe
wooyeenda na muki wa mʉʉntʉ? Weewe ˆwaséaa wasʉʉla vidabalaíyo, sa
che weewe wookiiva viintʉ fuma nyuumbii ja mɨlʉʉngʉ ya vidabalaíyo?
23 Eri, weewe ˆwiiváiraa kɨpeembe Miiro, eri, sɨ wookoona wamuchwíjaa
matɨ Mʉlʉʉngʉ ko wuna Miiro tʉkʉ wʉʉ?
24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, "Nyuunyu Vayahúudi moob-
weeyya irina ra Mʉlʉʉngʉ rɨhɨɨntɨkɨrwe nɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi."✡

✡ **2:9** Laanga 2 Vatesaloníike 1:6. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 42:6-7; 49:6; 60:3. ✡ **2:24** Laanga Isáaya 52:5; Esekiéeli 36:20, 22.

25 Kɯtwaalwa kwaako kɨbawii kɯva kwiise na kɯnáálo koonɨ wootuuba Miiro. Koonɨ woowuna Miiro, wavíjaa ja mɯuntɯ sɨ ˆatwaalwa na kɨbawii.
26 Koonɨ mɯuntɯ sɨ ˆatwaalwa na kɨbawii atámamire ɯwoloki ɯra Miiro ˆyasaaka, Mɯluungɯ mɯvala arɨ ja ˆatwaalwa na kɨbawii.
27 Vaantɯ vara sɨ ˆvatwaalwa na kɨbawii, maa kaa, ˆvatúubaa Miiro, lɯusa varɨ irya kɯrɨ nyuunyu Vayahúudi ˆmwatwaalwa na kɨbawii. Nɨ lɯusa niise jeyyo, sa baa neembe nyuunyu mwatwaalwa na kɨbawii na mɯrɨ na Miiro, mwiiwúnaa ɨyo Miiro.
28 Noo kɯsea, sɨ kɨra mɯuntɯ ˆoónekanaa nɨ Mɯyahúudi weerwii, nɨ Mɯyahúudi wa kɨkomi tɯkɯ, na kɯtwaalwa na kɨbawii sɨ kɨintɯ cha muvirii vii tɯkɯ.
29 Tɯkɯ! Mɯyahúudi wa kɨkomi nɨ mɯuntɯ ˆarɨ matu kwa Mɯluungɯ mutimii waachwe. Na kɯtwaalwa na kɨbawii kwa kɨkomi, nɨ kɯtwaalwa kɨbawii kwa mɯtima, kɯra ˆkɯbwéeyyiwaa nɨ Mɯtima Mɯuja na sɨ ko tuuba Miiro tɯkɯ. Mɯuntɯ ja ɯwo turya iise nyemi fuma kwa Mɯluungɯ na sɨ kwa vaantɯ tɯkɯ.

3

Ɯwoloki wa Mɯluungɯ

1 Haaha, nɨ kɯnáálo che kwatɨite kɯva Mɯyahúudi? Bakɯ kɯnáálo che kwatɨite kɯtwaalwa na kɨbawii?
2 Kwa kɨra njɨra kwatɨite kɯnáálo! Cha ncholo, Mɯluungɯ ajáa avakwaatya Vayahúudi masáare yaachwe.
3 Kɨkomi vamwɨ vaavo sɨ varuma tɯkɯ. Che tɯrɨ lɯusa? Haaha sa ɯko kɯdɨira kwaavo kuruma, valandɯla kɯrɨ kwiilaangiwa kwa Mɯluungɯ wɯu?
4 Aka tɯkɯ! Mɯluungɯ nɨ wo kiilaangiwa sikɯ joosi baa neembe kɨra mɯuntɯ nɨ mɯloongo. Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalɯusa,
“Ee Mɯluungɯ mpɨindɨ ˆwoolɯusɨka, weewe ɯtaangɨkane kwa vaantɯ ɯrɨ wa kɨkomi,
kei kati ˆwoolamɯrɨrwa weewe usiinde.”✡
5 Maa kaa, koonɨ kɯsova ɯwoloki kwiitɯ koónekyaa ɯwoloki wa Mɯluungɯ, che tɯrɨ lɯusa de? Eri, tɯsee, koonɨ Mɯluungɯ yootɯlaɨra chiirɯ sa kɯsova ɯwoloki kwiitɯ, yeeye sɨ arɨ mɯwoloki tɯkɯ wɯu? Nɨinɨ Paúli noolɯusɨka aha ja kɨrɨ mɯuntɯ vii.
6 Aka tɯkɯ! Ngaarɨ viri jeyyo, joolɨ viri dahɨka Mɯluungɯ kɯlamɯrɨra weerɯ?
7 Kei vɨingɨ ifaanaa vasee, “Koonɨ ɯloongo waanɨ wookoongererya kɨmáárɨ cha Mɯluungɯ na no mɯretera nkongojima yaachwe mɯnɯmɯunɯ, sa che nɨinɨ nooheewa irya ja mɯvɨ?”
8 Ivyo nɨ ja kɯsea, “Hendi tɯtɯmame ɯvɨ sa wɯuja wɯuje.” Jeyyo, noo ˆvyeene vaantɯ vɨingɨ vootɯlongowererya, atɨ suusu takíindyaa jeyyo. Avo, heewa varɨ irya ˆvyeene vyasaakwa.

Kusiina Mɯuntɯ ˆArɨ Mɯwoloki Tɯkɯ

9 Haaha che tɯrɨ sea? Eri, suusu Vayahúudi nɨ vaaja kɯlookya vaantɯ vɨingɨ wɯu? Baa kiduudi vii tɯkɯ. Sa tahúmwɨire laɨra Vayahúudi, na vaantɯ voosi sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, nɨ ɨsɨ ya ɯvɨ varɨ.
10 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Kusiina mɯuntɯ ˆarɨ mɯwoloki tɯkɯ, baa ɯmwɨ vii tɯkɯ.
11 Kusiina mɯuntɯ ˆarɨ na mɨryɯungɯ tɯkɯ,
kusiina mɯuntɯ ˆamɯsáakɨraa Mɯluungɯ tɯkɯ.
12 Vaantɯ voosi vamɯreka Mɯluungɯ,

✡ **3:4** Laanga Sabúuri 51:4.

na voovo si kiintu tuku miiswii yaachwe,
kusiina ^atúmamaa uwoloki tuku,
baa umwi vii tuku.✡
13 Malaka yaavo ni ja mbirríra ^jiri mwaarya,
ndimi jaavo jamema uloongo,
ukeenke wa milomo yaavo wakúusaa kinyéruumbe cha nyororoda.✡
14 Milomo yaavo yamema njumo na usuungu.✡
15 Majeo yaavo yaanguha noo kiita sakami.
16 Imalo na uturikiri vyoónekanaa kira haantu ^vari doma.
17 Njira ya mwiikalo muuja si viimányire tuku.✡
18 Voovo vasiina matu kwa Muluungu vii tuku.”✡

19 Haaha suusu tamányire kira kiintu Miiro ^yaluusa ni sa vaantu ^vari isi ya iyo Miiro, na iyo Miiro yaviikwa sa vaantu voosi vasove kiintu cho huurirya, na weeru yoosi ilamurirwe ni Muluungu.
20 Sa kusiina muuntu ^aválwaa ni muwoloki mbere ya Muluungu so tuuba ^vyeene Miiro yasea tuku. Miiro kiintu ^ibwéeyyaa ni koonekya muuntu ni atúmamaa uvi vii.

Uwoloki ^Wuújaa kwa Nduwo ya Muluungu ko Muruma Yéesu

21 Maa kaa, haaha Muluungu oónekiirye njira yo turya uwoloki baa tuuba kira Miiro ^yaluusa tuku. Noyo Miiro na valáali na mutwe valuusa kiintu iki.
22 Kumuruma YéesuKirisitu noo kubwéeyyaa Muluungu avarume vaantu ni vawoloki. Muluungu abwéeyyaa jei kwa vaantu voosi ^vamurúmaa. Yeeye si asínanalaa baa umwi tuku,
23 sa vaantu voosi vatumama uvi na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya Muluungu.
24 Maa kaa, vaválwaa ni vawoloki bweete kwa nduwo ya Muluungu kwa njira ya ununuuli ^uri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.✡
25 Muluungu amutoola Yéesu Kirisitu ave mpóryo, sa vaantu ^vari ruma Yéesu, vakundikaniwe na Muluungu ko tweera sakami ya Yéesu. Abweeyya jeyyo, sa oonekye uwoloki waachwe. Sa aho kali, Muluungu ajáa ayimirirya baa kuukwaatya uvi wa vaantu tuku.
26 Abweeyya jei, sa oonekye uwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni muwoloki na yeeye noo avaválaa vaantu ^vamurúmaa Yéesu ni vawoloki.
27 Haaha suusu vaantu kwiivaa turi vipeembe wuu? Tuku! Kwa miiro irikwi? Sa ati takwáatyaa Miiro wuu? Tuku! Maa kaa, sa viintu ^tamuruma Yéesu.
28 Sa Muluungu amuválaa muuntu ni muwoloki kwa kumuruma Yéesu, na si ko tuuba mirimo ya Miiro tuku.
29 Au baku Muluungu ni Muluungu wa Vayahúudi vii wuu? Eri, yeeye si ari Muluungu wa vaantu si ^vari Vayahúudi tuku wuu? Hii, yeeye ni Muluungu wa vaantu baa si ^vari Vayahúudi.
30 Muluungu ni umwi vii, yeeye avaválaa vaantu ^vatwaalwa na kibawii vave vawoloki kwa njira yo muruma Yéesu, na vaantu si ^vatwaalwa na kibawii kwa njira yiiyo yo muruma Yéesu.
31 Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miiro kwa njira ihi yo muruma Yéesu wuu? Aka tuku! Kiri vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miiro.

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 14:1-3; 53:1-3; Muvariyuli 7:20. ✡ **3:13** Laanga Sabúuri 5:9; 140:3. ✡ **3:14** Laanga Sabúuri 10:7. ✡ **3:17** Laanga Isáaya 59:7-8. ✡ **3:18** Laanga Sabúuri 36:1. ✡ **3:24** Laanga Vaefé eso 1:7; Vakolosáai 1:14.

4

Aburahá́amu Avalwa nɨ Mʉwoloki ko Ruma vii

1 Ha che tʉrɨ lʉʉsa kʉrɨ Aburahá́amu baaba wiitʉ kɨwʉʉntʉ? Yeeye joolɨ ataanga masá́are aya yo va mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ?
2 Koonɨ Aburahá́amu avalwa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa mɨrɨmo ˆyabooha, Aburahá́amu ajáa atiite kiintʉ cho kiivaɨra kɨpeembe, maa kaa, mbere ya Mʉlʉʉngʉ, tʉkʉ.
3 Sa Masá́are ˆYarɨ Mpeho yasea, “Aburahá́amu akamuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburahá́amu nɨ mʉwoloki.”✡
4 Haaha, mʉʉntʉ ˆatúmamaa mʉrɨmo, mʉsáala waachwe sɨ kɨlungʉlʉngʉ tʉkʉ, nɨ noongwa yaachwe ˆasaakwa aheewe.
5 Maa kaa, mʉʉntʉ sɨ ˆatúmamaa mʉrɨmo tʉkʉ, sa avalwe nɨ mʉwoloki nɨ Mʉlʉʉngʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, amurúmaa Mʉlʉʉngʉ, kuruma kwaachwe Mʉlʉʉngʉ, kwaválwaa nɨ ʉwoloki. Mʉlʉʉngʉ avaváláa vavɨ nɨ vawoloki.
6 Mʉtemi Daúdi alʉʉsa masá́are ayo mpɨɨndɨ ˆalʉʉsɨkɨráa ntálarya ˆarɨ noyo mʉʉntʉ ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆamʉvala nɨ mʉwoloki baa kʉlaanga mɨrɨmo yaachwe tʉkʉ.
7 “Vatalariwa vara ˆvasewa nɨ Mʉlʉʉngʉ,
nteendo jaavo ja kuwuna miiro jasírire,
vara ʉvɨ waavo ˆwahonolwa vʉʉ.
8 Atalariwa mʉʉntʉ ʉra,
IJʉVA sɨ ˆaváláa vii kaa tʉkʉ ʉvɨ waachwe.”✡

9 Eri, ɨhɨ ntálarya nɨ kwa vaantʉ ˆvatwaalwa na kɨbawii, noo kʉsea, Vayahúudi vii wʉʉ? Bakʉ kei, baa nɨ ya vaantʉ vara sɨ ˆvatwaalwa na kɨbawii, noo kʉsea vara sɨ ˆvarɨ Vayahúudi wʉʉ? Talúusire Aburahá́amu amuruma Mʉlʉʉngʉ ne Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburahá́amu nɨ mʉwoloki.✡
10 Eri, nɨ mpɨɨndɨ che Aburahá́amu ˆavalwa nɨ mʉwoloki? Nɨ de atwaalwe na kɨbawii bakʉ ˆakatwaalwe na kɨbawii? Nɨ de atwaalwe kɨbawii na sɨ ˆakatwaalwe kɨbawii tʉkʉ.
11 Aheewa isháara yo twaalwa na kɨbawii, ja mʉtooso wa ʉwoloki ˆajáa nowo sa kuruma kwaachwe ˆkweene ajáa noko de baa atwaalwe na kɨbawii. Kwa njɨra ɨyo, Aburahá́amu abweeyyiwa nɨ taáta wa vaantʉ voosi vara ˆvamurúmaa Mʉlʉʉngʉ, baa vara sɨ ˆvatwaalwa na kɨbawii, sa baa voovo vavalwe nɨ vawoloki.
12 Kei, yeeye nɨ taáta wa vara ˆvatwaalwa na kɨbawii, avo sɨ vatwaalwa vii na kɨbawii tʉkʉ, maa kaa, vatúubaa njɨra ya kuruma Mʉlʉʉngʉ ɨra ˆng’eene Aburahá́amu taáta wiitʉ ajáa noyo de atwaalwe na kɨbawii.
13 Kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ, Aburahá́amu na mbyaala yaachwe hokera varɨ weerʉ,✡ Aburahá́amu sɨ aheewa sa atuuba Miiro tʉkʉ, maa kaa, ko tweera ʉwoloki ˆwʉʉjaa kwa kumuruma kwaachwe Mʉlʉʉngʉ.
14 Koonɨ nɨ vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvarɨ kʉva vahokeri va weerʉ, kumuruma Mʉlʉʉngʉ sɨ kɨintʉ tʉkʉ, na kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ kɨintʉ kisiina,
15 sa Miiro yaréetaa imalo ra Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, koonɨ Miiro isiina, noko kwiiwuna kusiina tʉkʉ.
16 Sa jeyyo, ʉko kwiichuunga kʉʉjaa ko ruma, sa ɨve nɨ kwa nduwo, na ɨtoolwe kɨkomi kwa mbyaala yoosi ya Aburahá́amu. Kei ɨtoolwe sɨ kwa vara ˆvatúubaa Miiro vii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ɨve kwa voosi vara ˆvarɨ na

✡ **4:3** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 32:1-2. ✡ **4:9** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:13** Laanga Ncholo 22:17-18.

kuruma ja kwa Aburahá́amu. Yeeye Aburahá́amu nɨ baaba wiitʉ wa mʉtɨma wa suusu voosi.
17 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Nakʉvɨika ʉve taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo.”✡ Yeeye nɨ taáta wiitʉ miiswii ya Mʉlʉʉngʉ. Aburahá́amu amuruma yeeye Mʉlʉʉngʉ avahéeraa vantʉ ˆvaakwya nkaasʉ, na kwa kʉlairirya kwaachwe viintʉ ˆvisiina vyavíjaa.
18 Aburahá́amu ajáa iilaangya viintʉ sɨ ˆvidáhɨkaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ amʉsea, “Mbyaala yaako kʉva ɨrɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ.”✡
19 Baa neembe Aburahá́amu ajáa adálahɨire, wa myaaka sengerera igana rɨmwɨ (100), kuruma kwaachwe sɨ kwasɨngɨsika tʉkʉ baa kei ataangáa mʉvɨrɨ waachwe nɨ ja ˆwaakwya, na ɨnda ya Sáara ɨjáa yaakwya.
20 Maa kaa, Aburahá́amu ajáa asiina kivundu na kʉra kwiichuunga ˆkweene Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉheera tʉkʉ, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma kwaachwe na akamʉheera Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
21 Yeeye ajáa amányire kɨkomi Mʉlʉʉngʉ adáhaa tʉmama yara ˆiichuunga kʉmʉtʉmamɨra.
22 Ɨkɨ noo ˆchooreka Mʉlʉʉngʉ amʉvala Aburahá́amu nɨ mʉwoloki kwa kuruma kwaachwe.
23 Aya masáare yasea, “Mʉlʉʉngʉ amʉvala nɨ mʉwoloki,”✡ sɨ yaandɨkwa sa yeemweene vii tʉkʉ,
24 maa kaa, yaandɨkwa baa kʉrɨ suusu. Suusu ˆtarúmaa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, suusu naasu valwa tʉrɨ tʉrɨ vawoloki.
25 Yeeye Yéesu atoolwa, akwye sa ʉvɨ wiitʉ, ne afʉfʉka sa tʉvalwe tʉrɨ vawoloki.

5

Kumuruma Yéesu Kwaréetaa Cheerʉ

1 Jeyyo, sa viintʉ tavalwa nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma, haaha tatɨite mwiikalo mʉʉja na Mʉlʉʉngʉ ko tweera Mweenevyoosi wiitʉ, YéesuKirisitʉ.
2 Kʉrɨ yeeye sa viintʉ tamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nduwo yaachwe kwa njɨra yo muruma, na jeyyo noo ˆvyeene twiíkalaa haaha. Na kei, tookoona mwerere maatʉkʉ vii, sa tookiilaangya kʉva tʉrɨ hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ nkongojima yaachwe.
3 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, baa kei, tookiiteera mwerere kati ˆtootʉrɨkɨra sa tamányire uturikiri waréetaa uyimiriryi.
4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwiilaangya.
5 Kwiilaangya sɨ kʉbwéeyyaa tʉsove mɨtɨma tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ ahúmwɨire tʉkʉng’ʉntɨra kweenda kwaachwe mitimii yiitʉ kwa njɨra ya Mʉtima Mʉʉja ʉhʉ ˆatʉheera.
6 Mpɨindɨ suusu ˆtʉjáa tusiina ngururu, mpɨindɨ ja Mʉlʉʉngʉ ˆjikafike, Kirisitʉ aakwya sa suusu sɨ ˆtatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
7 Kɨkomi vyafafa maatʉkʉ vii mʉʉntʉ kukwya sa mʉʉntʉ mʉwoloki. Ifaanaa vikadahɨka mʉʉntʉ ʉmwɨ akiitoola akwye sa mʉʉntʉ mʉʉja mʉnʉmʉʉnʉ.
8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yookoonekya atweenda maatʉkʉ vii, yeeye atoola Kirisitʉ akwye sa suusu, mpɨindɨ suusu ˆtʉjáa tʉkaarɨ vavɨ.

✡ **4:17** Laanga Ncholo 17:5. ✡ **4:18** Laanga Ncholo 15:5. ✡ **4:23** Laanga Ncholo 15:6.

9 Sa viintu tavalwa turi vawoloki kwa njira ya sakami ya Kirisitu, kikomi kulookya ivyo, lamuririwa turi ni yeeye fuma nkalarii nkari ya Muluungu ko tweera yeeye.
10 Sa mpiindi ˆtujáa tukaari vavi va Muluungu, tujáa takundikaniwa ne kwa njira ya inkwya ya Mwaana waachwe. Kulookya ivyo, sa viintu tahumula kundikaniwa ne, ni kiweerwii viri yeeye tulamurirya ari kwa nkaasu ya Mwaana waachwe.
11 Si ivyo vii tuku, kei toovyeenda maatuku vii kwa Muluungu kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, na kwa njira yaachwe, suusu talumaniwa na Muluungu.

Adáamu Areeta Inkwya, Yéesu Areeta Nkaasu

12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu umwi, noo kusea Adáamu, uvi wiingira kuri weeru, na uwo uvi wareeta inkwya. Noyo inkwya yaviingira vaantu voosi sa voosi vatumama uvi.
13 De Miiro iviikwe ni Muluungu, uvi ujáa umwaari kuri weeru. Maa kaa, uvi si uvíikwaa nkumbukirii tuku kooni kusiina Miiro.
14 Maa kaa, keende mpiindi ja Adáamu fuuru mpiindi ja Músa, inkwya ijáa yiimiriira baa vara si ˆvatumama uvi ko wuna ulairiri ja ura wa Adáamu. Adáamu ni ja buuwo vii ya Kirisitu ura ˆuuja.
15 Maa kaa, kuhon'ya kwa Adáamu si kuri yaaniririwa na kilungulungu cha Muluungu tuku. Sa uvi wa muuntu umwi wareeta inkwya kwa vaantu ˆvari foo. Maa kaa, nduwo ya Muluungu isiina kipíimo na kilungulungu cha Muluungu chuuja kwa nduwo ya muuntu umwi, noo kusea Yéesu Kirisitu. Na kilungulungu ikyo, choolookererya kwa vaantu ˆvari foo.
16 Haaha kwatiite kwiisima kati ya kilungulungu cha Muluungu na kuhererery kwa uvi wa muuntu umwi. Na sa kwa uvi uwo, Muluungu ajáa atoola ulamu, na ulamu uhu, ukareeta kuheewa irya. Maa kaa, kilungulungu cha Muluungu kikuuja sa uvi ˆuri foo wa vaantu, na kwa njira iyo, Muluungu avavala voovo ni vawoloki mbere yaachwe.
17 Ko tweera uvi wa muuntu umwi, inkwya yiimiriira kwa uwo muuntu umwi. Maa kaa, kulookererya ivyo, kikomi vara ˆvoohokera nduwo ya Muluungu ˆisiina kipíimo no turya kilungulungu cha uwoloki, kwiimiriira vari nkaaswii ko tweera muuntu wiingi, noo kusea Yéesu Kirisitu.
18 Sa jeyyo, ja ˆvyeene uvi wa muuntu umwi wareeta kuheewa irya kwa vaantu voosi, viivyo murimo wa uwoloki wa muuntu umwi, wavabweeyya vaantu vavalwe ni vawoloki, na jeyyo, vaantu voosi vareterwa nkaasu.
19 Kei kwa kusova matu kwa muuntu umwi kwa Muluungu, vaantu ˆvari foo vabweeyyiwa vave vavi, viivyo, kuva matu kwa muuntu umwi wiingi kwa Muluungu, bweeyya kuri vaantu ˆvari foo vave vawoloki.
20 Miiro yareetwa sa uvi ukiingike. Maa kaa, uvi ˆukakiingike, noyo nduwo ya Muluungu ijáa yakiingika baa kulookya.
21 Jeyyo, ja ˆvyeene uvi wiimiriira ukareeta inkwya, viivyo nduwo nkuulu ya Muluungu yookiimiriira kwa njira yo tubweeyya tuve vawoloki. Kei, yooturetera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

6

Kukwya noo Fufuka Hamwi na Kirisitu

1 Haaha, che de turi luusa? Eri, tutuube tumama uvi sa nduwo ikiingike wuu?

2 Aka tukʉ! Suusu takwyiira ʉvi, jooli turi daha tuuba kwiikala uvii?
3 Eri, suusu voosi ˆtabatisiwa kʉnʉ tookʉndikaniwa na KirisitʉYéesu, si mwamányire talʉmaniwa ne inkwyii yaachwe tukʉ wʉʉ?
4 Haaha, suusu taakwya na tataahwa hamwi na Kirisitʉ kwa njira ya ʉbatíiso, sa jeyyo, kooni Yéesu afufulwa kwa ngururu ya nkongojima ya Taáta, viivyo baa suusu daha turi kwiikala mwiikalo mufya.
5 Kooni suusu taava kiintʉ kimwi na Yéesu kwa inkwya yaachwe, viivyo suusu naasu kʉva turi ne kiintʉ kimwi ufufúukwii waachwe.
6 Suusu tamányire wʉʉntʉ wiitʉ wa ʉvi waning'iniwa fʉʉrʉ ʉkakwya hamwi na Kirisitʉ, sa mʉviri wa ʉvi ʉmalwe, na suusu turekе kʉva vatúmwa va ʉvi.
7 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ˆaakwya, avalwa ni mʉwoloki ko kerwa fuma uvii.
8 Haaha kooni taakwya na Kirisitʉ, ruma tiise, kiikala tweende ne.
9 Sa tamányire, Kirisitʉ afufulwa na si ari kukwya vii kaa tukʉ kei. Inkwya isiina wiimiriri mweeri yaachwe tukʉ.
10 Yeeye ˆakakwye, aakwya kamudu vii, na akava uusíindire ʉvi. Haaha iíkalaa kwa nkongojima ya Mulʉʉngʉ.
11 Jeyyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda ʉvi, na ʉvi si ʉri daha kʉviimiriра nyuunyu tukʉ kei. Na ni nkaasʉ mʉri kwa Mulʉʉngʉ kwa njira yo kʉndikaniwa na KirisitʉYéesu.
12 Haaha kari mʉʉrekere ʉvi wiimirire miviri yaanyu ˆikwyíjaa tukʉ, sa mutuube uláku ˆʉri mʉvi wa miviri tukʉ.
13 Kei, kari mʉtoole haantʉ ha miviri yaanyu have saama jo tʉmamira masáare si ˆyari ya ʉwoloki tukʉ. Kiri vyoova jeyyo, itooli nyuunyu kwa Mulʉʉngʉ ja vaantʉ ˆmʉjáa mwaakwya, na haaha ˆmwatiite nkaasʉ ifya. Nyuunyu tooli haantʉ ha miviri yaanyu ja saama jo tʉmamira ʉwoloki.
14 Na ʉvi si ʉri viimirira nyuunyu kei tukʉ, sa si mʉri isi ya Miiro tukʉ, maa kaa, isi ya nduwo.

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu ni Vatúmwa va Ʉwoloki

15 Haaha, che turi sea de? Tutuube tʉmama ʉvi sa viintʉ turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tukʉ wʉʉ? Aka tukʉ!
16 Kikomi mwamányire, kooni mwiivíikire kwa mʉʉntʉ ja vatúmwa ˆvari matu, nyuunyu kikomi ni vatúmwa vaachwe.[✡] Iki ni kikomi, kooni mʉri kʉva vatúmwa va ʉvi, ʉhero waachwe ni inkwya, au kooni mʉri vatúmwa ˆvari matu kwa Mulʉʉngʉ, ʉhero waachwe ni ʉwoloki.
17 Adʉʉmbwe Mulʉʉngʉ, sa aho kali mʉjáa vatúmwa va ʉvi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya ˆmwakwaatiwa.
18 Nyuunyu mwaviikwa húuru fuma utúmwii wa ʉvi, mʉkava vatúmwa va ʉwoloki.
19 Nalúusire lusímo lwa vatúmwa kwa masáare ya kiwʉʉntʉ, sa teketeke yaanyu ya kiwʉʉntʉ. Aho ncholo, mʉjáa mwatoola haantʉ ha mivirі yaanyu ja vatúmwa va nteendo jo wuna miiro na mʉkalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantʉ ha mivirі yaanyu, ja vatúmwa va ʉwoloki ˆkweene kʉhererya kwaachwe ni wʉʉja mbere ya Mulʉʉngʉ.
20 Mpiindi ˆmʉjáa vatúmwa va ʉvi, mʉjáa mwiiyanjaala si mwadoomeririwáa kʉtʉmama ʉwoloki tukʉ.
21 Ni kʉnáálo che mwaturya mpiindi ˆmwatʉmamáa viintʉ haaha ˆmoovyoonera soni? Kʉhererery a kwa viintʉ ivyo, ni inkwya ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

✡ **6:16** Laanga Yooháani 8:34.

22 Maa kaa, haaha mwaava húuru fuma uvii na mwaava vatúmwa
va Mululungu, kunáálo ˆmuri turya vabweeyya iri muve vaaja mbere ya
Mululungu, na kuherererya kwaachwe ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
23 Sa musáala wa uvi, ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Mululungu ni
nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevy-
oosi wiitu.

7

Ura ˆAmuruma Yéesu si Akundikaniwa na Miiro Tuku

1 Vanaviitu, ni luusa niise jei sa ni luusika niise na vaantu ˆviimányire Miiro.
Mwamányire Miiro ni mweeri ya muuntu iri kati muuntu ˆari nkaasu.
2 Baa ja tusee, muuntu muki ˆaloolwa, achuungwa ni miiro ya ilóola
mpiindi joosi mululume waachwe ˆari mooyo, maa kaa, mululume waachwe
kooni akwíire, uwo muuntu muki achúngurirwe fuma iyo miiro ya ilóola.
3 Jeyyo, kooni uwo muuntu muki alóorirwe ni muuntu mululume wiingi mpiindi
mululume waachwe ˆari mooyo, uwo muuntu muki kaanirirwa ari ˆayéendaa na
mululume wa muuntu. Maa kaa, kooni mululume waachwe akwíire, uwo muuntu
muki iiyanjaala, si ari isi ya miiro ya ilóola tuku, si ari kaanirirwa ˆayéendaa
na mululume wa muuntu tuku.
4 Viivyo, vanaviitu, nyuunyu mwahumula kukwya kuri Miiro, kwa njira ya
muviri wa Kirisitu. Haaha mwaava máari ya wiingi, ura ˆafufulwa sa tudahe
kuvyaala ndiiwa njija sa Mululungu.
5 Sa mpiindi ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi ˆwiimiriráa miiririkano yiitu,
Miiro yabweeyyáa uláku ulookye na uve na ngururu yo tumama mirimo mivi
mivirii yiitu, sa tuvyaale ndiiwa ˆjiréetaa inkwya.
6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwya kwa kira
ˆchatwiimiriráa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tumutumamire Mululungu kwa
njira ifya ya Mutima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ˆyaandikwa tuku.

Miiro ya Mululungu Yatoónekyaa ˆVyeene Uvi Uri

7 Haaha, che de turi luusa? Tusee Miiro ni uvi wuu? Aka tuku! Kikomi ngaari
si Miiro, ngaari si nuutaanga uvi tuku. Ngaari si nataanga kumererya mati
kiintu cha muuntu ni uvi tuku, ngaari Miiro si yaluusa, “Kari uméreryaa mati
tuku.”✡
8 Maa kaa, ˆnkataange uwo ulairiri, uvi waankumurirya ukiinula kira
mpiima yo mererya mati. Sa kooni kusiina Miiro, uvi waakwya, usiina
ngururu yo vabweeyya vaantu vatumame uvi tuku.
9 Mpiindi jimwi, niini nijáa nkaasu bila Miiro, maa kaa, ulairiri ˆukuuje, uvi
ukava nkaasu, naani nkakwya.
10 Nkoona ura ulairiri ˆwasaakwa ureete nkaasu, kwaani waréetire inkwya.
11 Sa uvi ˆukaturye nkalo ko tweera njira ya uwo ulairiri, waankoovera. Na
ko tweera ulairiri uwo, nkuulawa.
12 Jeyyo, Miiro ni miija mbere ya Mululungu, na ulairiri ni muuja, na ni wa
uwoloki, kei wabooha.
13 Eri, kira ˆchabooha chaava inkwya kwaani wuu? Aka tuku! Maa kaa,
sa uvi utaangwe ni uvi, wareeta inkwya kuri niini ko tweera kira ˆkijáa
chabooha, sa kwa njira ya ulairiri uvi utuube kuva ni muvi munumuunu
kulookya.

Kwiisiinda na Uvi

✡ **7:7** Laanga Ufumo 20:17; Nkumbukira ya Miiro 5:21.

14 Tamányire Miiro ni ya mutimii, maa kaa, niini ufumo waani ni wa muuntu, naani navawa iyoombe nive mutúmwa wa uvi.
15 Kikomi niini mweeneevyo si niimányire ^cheene nootumama tuku. Sa kira ^ndiri saaka tumama, si noodaha tumama tuku, maa kaa, nootumama yara ^nasuula.
16 Kooni nootumama kira si ^noosaaka tumama, ni ruma niise Miiro yabooha.
17 Haaha si niini kikomi ^nootumama uvi tuku, maa kaa, ura ufumo waani wa uvi ^wiíkalaa kuri niini.
18 Sa namányire, kusiina ^chabooha chochoosi ^chiíkalaa kuri niini tuku, noo kusea ufumwii wa wuuntu waani wa uvi. Sa nookoona mpiima yo tumama ^vyabooha, maa kaa, si noodaha kuvitumama tuku.
19 Noosaaka tumama kira ^chabooha, maa kaa, si nookitumama tuku. Si noosaaka tumama ^chaviiha tuku, baa neembe ni jeyyo, nootuuba kitumama.
20 Haaha kooni nootumama kira si ^noosaaka kukitumama, si niini ^nootumama ivyo tuku, maa kaa, ni ura uvi ^wiíkalaa kuri niini.
21 Sa jeyyo, nataanga natiite mwiiro isii yaani, kira ^ndiri saaka tumama kira ^chabooha, nkiishaana nasáawiire kutumama kiintu kivi.
22 Sa isi'iisii mutimii waani, Miiro ya Muluungu yaanjéryaa mutima.
23 Maa kaa, nookoona kwatiite mwiiro wiingi ^wootumama murimo muvirii waani, ^mweene woolwa na mwiiro wa miryuungu yaani. Uwo, wookuumbweeyya mbe mutúmwa wa mwiiro wa uvi, ura ^wootumama murimo muvirii waani.
24 Aka, niini mukiva! Ani ari kuundamurirya fuma muvirii uhu ^wookuuntwaala na inkwyii?
25 Noomuduumba Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Jeyyo, niini mweeneevyo kwa miryuungu yaani ndiri mutúmwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, kwa ufumo wa wuuntu waani wa uvi, ndiri mutúmwa wa miiro ya uvi.

8

*Mwiikalo ^Uló**ngoolwaa** ni Mutima wa Muluungu*

1 Sa jeyyo, haaha kusiina ^ari luusa irya kwa vara ^valumaniwa na Kirisitu Yéesu tuku.
2 Sa kwa njira ya Kirisitu Yéesu, miiro ya Mutima wa nkaasu, wavabweeyya muve húuru fuma wiimiririi wa miiro ya uvi na inkwya.
3 Miiro si yadaha kutubweeyya tuve húuru na uvi tuku, sa teketeke ya ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi. Sa jeyyo, Muluungu amutuma Mwaana waachwe ^ari na muviri ^uri ja yiitu suusu ^turi vavi. Uhu Mwaana waachwe aava mpóryo sa uvi, na kwa njira ihi Muluungu akava alúusire irya kwa uvi kuri muviri.
4 Muluungu abweeyya jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ^yasaaka, ukiimane isii yiiswi, suusu si ^twiíkalaa ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Muluungu.
5 Vara ^viíkalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, miryuungu yaavo yamériryaa mati kutumama uvi, maa kaa, vara ^valóngoolwaa ni Mutima Muuja, vabwéeyyaa viintu vira Mutima Muuja ^asáakaa.
6 Sa miryuungu ya ufumo wa wuuntu wa uvi ni inkwya, maa kaa, miryuungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaasu na mwiikalo muuja.
7 Sa miryuungu ya wuuntu wa uvi ni muvi wa Muluungu, sa yeeye si iivíikaa isi ya Miiro ya Muluungu tuku, kei si adáhaa tuku.

8 Vaantu vara ˆviimíriirwaa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, si vari daha kumweerya Muluungu mutima tuku.
9 Nyuunyu si mwiimíriirwaa ni ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mwiimíriirwaa ni Mutima, kooni Mutima wa Muluungu iíkalaa kuri nyuunyu. Muuntu yoyoosi ura ˆasiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuku.
10 Maa kaa, kooni nyuunyu muri kiintu kimwi na Kirisitu, baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa uvi, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaasu iri, sa mwavalwa muri vawoloki.
11 Tamányire Muluungu amufufula Yéesu. Abweeyya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wuuwo, iíkalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, ˆvyeene Muluungu amufufula Kirisitu Yéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu ˆaava kiintu kimwi na nyuunyu kiiheera ari nkaasu miviri yaanyu ˆikwyíjaa.
12 Haaha vanaviitu si tasaakwa tundookiikala ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, noo kusea kwiikala ko tumama uvi.
13 Sa kooni mookiikala ja ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi woovalongoola, kukwya muri. Maa kaa, kooni murékire kutumama nteendo mbi kwa luviro lwa Mutima, kikomi kiikala muri na Muluungu kwa siku ˆjisiina uhero.✡
14 Sa voosi vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu ni vaana va Muluungu.
15 Sa nyuunyu si mwahokera mutima ˆuri vabweeyya muve vatúmwa ˆvoófaa tuku. Tuku! Mwahokera Mutima ˆwoovabweeyya muve vaana va Muluungu, na kwa Mutima uwo toomwaaniriira, “Áaba!” noo kusea, “Taáta!”
16 Uhu Mutima ˆaláiraa hamwi na mitima yiitu, suusu turi vaana va Muluungu.
17 Haaha sa viintu suusu turi vaana vaachwe, suusu turi vahokeri va kwiichuunga kwa Muluungu. Kei suusu ni vahokeri hamwi na Kirisitu, kooni kikomi turi turikiriwa hamwi na Kirisitu, sa kei suusu tuheewe nkongojima hamwi ne.

Nkongojima ˆYookuuja

18 ˆNdiri laanga uturikiri uhu wa haaha si nookoona ni kiintu tuku kooni nafwáaniriirye na nkongojima ˆyookuuja, ira ˆiri variyulwa kuri suusu.
19 Sa viintu vyoosi ˆvyuumbwa, vyoosi vyawóojeraa kwa mpiima Muluungu avavariyule vaana vaachwe.
20 Viintu vyoosi ˆvyuumbwa ni Muluungu vyabweyyiwa vive matu isii ya mukube, si sa kweenda kwaavo tuku, maa kaa, ja kweenda kwa Muluungu.✡ Baa neembe ni jeyyo, kwatiite kwiilaangya,
21 sa ivyo viintu vyoosi lamuririwa viri fuma utúmwii wa usaambu, na viheewe uhúuru wa nkongojima ya vaana va Muluungu.
22 Sa tamányire fuuru haaha viintu vyoosi ˆuumba Muluungu vyoorira kwa makata, ja makata yo kiichungula.
23 Baa si viintu vyoosi ˆvyuumbwa vii tuku, baa suusu ˆturi na ndiiwa ja ncholo ja Mutima Muuja, kwa isii toorira kwa usuungu kunu toowoojera kwa mpiima kubweeyyiwa tuve vaana va Muluungu, noo kusea ununuuli wa miviri yiitu.
24 Sa ko kwiilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, kooni wookiilaangya kiintu kira ˆukitúriirye, uko si kwiilaangya tuku. Eri, kwatiite muuntu ˆiiláangyaa turya ari kiintu kira ˆari nocho wuu?

✡ **8:13** Laanga Vagalatía 6:8. ✡ **8:20** Laanga Ncholo 3:17.

25 Maa kaa, koonɨ tookiilaangya kɨra kɨintʉ sɨ ˆtʉnachoona, toosaakwa tʉkɨwoojere kwa mpɨima na kwa uyimiriryi.
26 Viivyo ne Mʉtima atwaámbiriryaa haantʉ ˆtʉrɨ teketeke. Suusu sɨ tamányire ˆvyeene vyasaakwa tʉmʉloombe Ijʉva tʉkʉ, maa kaa, Mʉtima mweeneevyo atʉlóomberaa kwa Mʉlʉʉngʉ kwa mʉrɨro wa ʉsʉʉngʉ ˆvyeene baa sɨ viri dahɨka kʉvariyʉla na masáare.
27 Ne Mʉlʉʉngʉ amányire fʉʉrʉ isii ya mɨtima yaanyu, amányire miiririkano ya Mʉtima. Sa ʉwo Mʉtima avalóomberaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa.
28 Suusu tamányire Mʉlʉʉngʉ atúmamaa masáare yoosi kʉreeta maaja kwa vaantʉ voosi ˆvamweenda. Na avo vaanɨrɨrwa kwa mɨryʉʉngʉ yaachwe.
29 Sa vaantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆavataanga keende aho ncholo, avasaawʉla vi-ifwaane na Mwaana waachwe ˆvyeene arɨ, sa Mwaana waachwe ave ndaambere kʉrɨ vaantʉ ˆvarɨ foo.
30 Avo ˆavasaawʉla, avaanɨrɨra, avo ˆavaanɨrɨra kei avavala vave vawoloki, na avo ˆavavala vave vawoloki kei avabweeyya vave na nkongojima.

Kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ

31 Che de tʉrɨ lʉʉsa kʉrɨ masáare aya? Koonɨ Mʉlʉʉngʉ arɨ ivarwii riitʉ ani arɨ daha kʉtʉvarindʉka suusu?
32 Mʉlʉʉngʉ sɨ amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe tʉkʉ, yeeye amʉtoola sa suusu voosi. Joolɨ arɨ reka kʉtʉheera viintʉ vyoosi viija hamwɨ na kʉboohya mʉtima kwaachwe?
33 Nɨ ani ˆarɨ vatwaala na kɨloongii vaantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆavasaawʉla? Kusiina tʉkʉ! Mʉlʉʉngʉ avaválaa vave vawoloki.
34 Nɨ ani ˆarɨ tʉlʉʉsɨra irya? Kusiina tʉkʉ! Kirisitʉ Yéesu aakwya, kei kʉlookya ayo, afʉfʉka na iíkalaa mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, kei yeeye noo atʉlóomberaa.
35 Nɨ ani ˆarɨ tʉkera fuma kweenda kwa Kirisitʉ? Nɨ uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au ʉsava, au kʉsaaka kwɨingɨra imalwii au inkwya wʉʉ?
36 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨka,
“Sa weewe tookʉʉlawa chobu,
tabweeyyiiwe ja muundi jo sɨinja.”✡
37 Baa neembe masáare ayo yoosi yootʉpata, suusu toosiinda mʉnʉmʉʉnʉ na kʉlookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye ˆatweenda.
38 Kɨkomi namányire, kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ tʉkera na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, ɨve nɨ inkwya au nkaasʉ, ɨve nɨ mirimʉ miija au mirimʉ mɨvɨ, ɨve nɨ viintʉ ˆvyoofʉmɨra haaha au ˆviri fʉmɨra sikʉ ˆjookʉʉja, ɨve nɨ wiimiriri kurumwii,
39 ɨve nɨ weerʉ ya mweeri, au nɨ weerʉ ya ɨsɨ au kɨintʉ chochoosi chɨingɨ ˆchʉʉmbwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, sɨ kɨrɨ daha kʉtʉnanʉkʉla na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ ko kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tʉkʉ.

9

Mʉlʉʉngʉ na Kʉsaawʉla Kwaachwe Kʉkʉʉlʉ

1 Kimaarɨ kaa nooloʉʉsa kwa Kirisitʉ nɨɨnɨ ˆndɨrɨ kɨintʉ kɨmwɨ ne, sɨ nooloʉʉsa ʉloongo tʉkʉ. Mʉtima waanɨ ˆwiísiman'yaa mavɨ na maaja na ˆʉrɨ kɨintʉ kɨmwɨ na Mʉtima Mʉʉja, nɨ laɨra wiise isáare ɨrɨ kei.

✡ **8:36** Laanga Sabúuri 44:22.

2 Mutima waani woorira no myaa, na natiite usuungu maatuku vii si ˆusíraa mutimii waani.
3 Ngaari nadaha kuloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitu sa vanduu vaani, vantu va lukolo lwaani kiwuuntu, ngaari nabweeyya jeyyo.
4 Ava ni Viisiraéeli, Muluungu avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaira nkongojima yaachwe na akaviika muháko novo. Kei Muluungu avaheera Miiro yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamira Kaayii Njija ya Ijuva.
5 Voovo ni va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakuulu va ncholo na kwa wuuntu wa Masía. Uhu Masía ni Muluungu ˆiímiriraa kira kiintu, yeeye aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.
6 Si noosea isáare ra Muluungu rasiindirwe tuku. Sa si kira Mwiisiraéeli ˆari wa uvyaalo ˆwafuma kwa Isiraéeli ni Mwiisiraéeli kikomi tuku.
7 Kei kuva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu si kuri vabweeyya vave kikomi vaana va Aburaháamu tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Sa lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma.”✡
8 Ihi noo kusea, si vaana vara ˆvavyaalwa kimuviri noo vaana va Muluungu tuku. Kiri vyoova jeyyo, vara ˆvavyaalwa kwa ura ufumo wa kwiichuunga kwa Muluungu noo ˆvari valwa ni vaana va Aburaháamu va kimáári.
9 Sa kwiichuunga kwa Muluungu kweeneevyo ni jei kwasea, “Mwaaka ˆwookuuja mpiindi ja iji kuuja ndiri, na Sáara kuva ari iichúngwiire mwaana mululme.”✡
10 Baa kei si jeyyo vii tuku, uwo mwaana wa uko kulaha ni Isaka taáta wiitu. Isaka ˆakakule, amuloola Rabéeka na vakavyaala maása.
11 Maa kaa, sa kusaawula kwa Muluungu ni mweeri kuri, baa avo vaana si vanavyaalwa na baa si vanataanga riija na rivi,
12 Rabéeka asewa jei, “Mukúúlu kumutumamira eende mudúúdi.”✡ Kei, Muluungu asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ˆvyeene yeeye mweeneevyo aánirira.
13 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Namweenda Yaakúupu, maa kaa, Esáau namusuula.”✡
14 Haaha che kaa turi sea? Muluungu asova uwoloki wuu? Aka tuku!
15 Sa Muluungu amusea Músa,
“Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ˆndiri saaka mulaanga na riiso ra wuuja,
kei kumoonera ndiri mbavariri ura ˆndiri saaka moonera mbavariri.”✡
16 Sa jeyyo, ni Muluungu noo alámulaa kulaanga na riiso ra wuuja. Muuntu si ari saawula au si ari kiimanyikira tuku.
17 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa jei, Muluungu amusea Faráao, “Nakwiinula uve mutemi, sa kwa njira yaako ngururu jaani jitaangikane na irina raani riluuswe kuri weeru yoosi.”✡
18 Ni kiweerwii viri, Muluungu aláangaa na riiso ra wuuja yoyoosi ˆyoosaaka na afáfyaa mutima yoyoosi ˆyoosaaka afafye mutima.
19 Haaha kuunsea muri, “Sa che de Muluungu aséaa atiite kiloongi na suusu? Sa ni ani ˆari kiikana vira Muluungu ˆasáakaa?”
20 Eri, ati weewe muuntu vii uri ani fuuru umubeerule Muluungu? Eri, kiintu ˆchuumbwa ifaanaa kimuurye ura ˆachuumba, “Sa che wuunyumba ndiri jei?”✡

✡ **9:7** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **9:9** Laanga Ncholo 18:10, 14. ✡ **9:12** Laanga Ncholo 25:23. ✡ **9:13** Laanga Maláaki 1:2-3. ✡ **9:15** Laanga Ufumo 33:19. ✡ **9:17** Laanga Ufumo 9:16. ✡ **9:20** Laanga Isáaya 29:16; 45:9.

21 Eri, mɯúmba nyiingɯ sɨ arɨ daha kɯɯmba nyiingɯ ivɨrɨ kwa iroongo rɨrɨra
na nyiingɯ ɨmwɨ ɨve ya kɨtemi na yɨingɨ ya kɨra siikɯ tɯkɯ wɯɯ? 22 Joolɨ tɯrɨ
sea, koonɨ Mɯlɯɯngɯ yoosaaka koonekya kɯkorera kwa nkalari yaachwe
na kɯbweeyya ngururu jaachwe jitaangɨkane? Che tɯrɨ sea koonɨ atuurya
mɯtɨma mɯnɯmɯɯnɯ kwa uyimiriryi mɯkɯɯlɯ kwa saama ja nkalari yaachwe
ˆjeene jasaakwa jimalwe?
23 Kei joolɨ tɯrɨ sea koonɨ yoobweeyya jeyyo sa usúngaati wa nkongo-
jima yaachwe ɯtaangɨkane kwa jira saama jaachwe ja riiso ra wɯɯja jira
ˆajitengenesha keende aho kalɨ kwa nkongojima yaachwe?
24 Joolɨ tɯrɨ sea, koonɨ baa suusu nɨ vamwɨ va vara ˆavasaawɯla na sɨ
kufuma kwa Vayahúudi vii tɯkɯ, maa kaa, kufuma kwa vaantɯ sɨ ˆvarɨ
Vayahúudi kei?
25 Kɨtáabwii cha mɯláali na mɯtwe Hoséa, Mɯlɯɯngɯ asea,
“Vara sɨ ˆvajáa vaantɯ vaanɨ,
vaanɨrɨra ndɨrɨ vaantɯ vaanɨ!
Vaantɯ sɨ ˆnɨjáa naveenda hara lombere,
kɯvaanɨrɨra ndɨrɨ ˆnaveenda,”✡
26 na “Haantɯ hara ˆvasewa,
‘Nyuunyu sɨ mɯrɨ vaantɯ vaanɨ,’
aho, kaanɨrɨrwa varɨ vaana va Mɯlɯɯngɯ ˆArɨ Nkaasɯ.”✡
27 Isáaya ne alɯɯsa kwa sawúti nkɯɯlɯ sa Viisiraéeli yoosea,
“Baa koonɨ mbyaala ya Isiraéeli,
nɨ nkúúlɯ ja isaáre ra mbarɨmbarɨ ya mayɨya,
nɨ vake vii noo ˆvarɨ lamuririwa.
28 Sa IJʊVA kiimikirirya arɨ
ɯlamu waachwe kɯrɨ weerɯ, chaangɯ,
na ukiimane.”✡
29 Nɨ ja ˆvyeene Isáaya alɯɯsa aho kalɨ,
“Ngaarɨ IJʊVA Mweenengururu,
sɨ atɯchererya vaana,
ngaarɨ taava ja Sodóoma,
ngaarɨ tamalwa ja Gomóora.”✡

Kusiita Kuruma kwa Isiraéeli

30 Che tɯrɨ lɯɯsa haaha? Atɨ vaantɯ sɨ ˆvarɨ Viisiraéeli vara sɨ ˆvasaakɨráa
ɯwoloki, Mɯlɯɯngɯ avabwéeyyiirye vave vawoloki ko ruma vii.
31 Haaha, Viisiraéeli vamányɨkaa kɯva vawoloki kwa njɨra ya Miiro. Baa
neembe nɨ jeyyo, vasiindwa kɯva na ɯwo ɯwoloki.
32 Sa che? Sa viilaangya mɨrɨmo yaavo kɨrɨ vyo kiilaangya kuruma.
Viikunguvala iwyii rɨra ˆrikúnguvaryaa.
33 Ja ˆvyeene vyaandɨkwa,
“Laangi, ɯko Sayúuni vɨɨka niise iwye ˆrikúnguvaryaa,
mwaalaliwye ˆɯrɨ hɨtahɨta vaantɯ.
Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ muruma ɯwo,
sɨ arɨ kooniwa soni vii kaa tɯkɯ.”✡

10

1 Vanaviitɯ, mpɨɨma ya mɯtɨma waanɨ, na kɯloomba kwaanɨ kwa Mɯlɯɯngɯ,
nɨ sa Vayahúudi valamuririwe.

✡ **9:25** Laanga Hósea 2:23. ✡ **9:26** Laanga Hósea 2:1. ✡ **9:28** Laanga Isáaya 10:22-23. ✡ **9:29** Laanga Isáaya 1:9; Ncholo 19:24-25. ✡ **9:33** Laanga Isáaya 8:14; 28:16.

2 Sa nɨ koonekya niise kɨkomi, ava vaantʉ vamányɨkaa na mɨtɨma sa Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, sɨ vamányire vira viintʉ ˆyoosaaka tʉkʉ.
3 Voovo sɨ vamányire ʉwoloki ˆufúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kei, vasáakɨraa ʉwoloki waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo sɨ viibweeyya vave matu kʉrɨ ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
4 Sa Kirisitʉ noo kukiimikirirya kwa Miiro, sa yoyoosi ˆarɨ muruma, ave mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

Kʉlamuririwa nɨ kwa Vaantʉ Voosi

5 Kʉva mʉwoloki ko tuuba Miiro, Músa aandɨka jei, “Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, kiikala arɨ ko yera tuuba ɨyo Miiro.”✡
6 Maa kaa, ʉwoloki ˆwʉújaa kwa njɨra yo ruma, Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨka jei, “Lʉʉsa mutimii waako jei tʉkʉ, ‘Ani ˆarɨ kaambʉka fʉʉrʉ kurumwii?’✡” Noo kʉsea akamukiimye Kirisitʉ na kʉrɨ weerʉ?
7 “Bakʉ, ‘Ani ˆarɨ kiima fʉʉrʉ ntarii?’✡” Noo kʉsea akamwaambukye Kirisitʉ fuma kwa ˆvaakwya?
8 Maa kaa, Masáare ya Mʉlʉʉngʉ nɨ joolɨ yalʉʉsa?
“Isáare raachwe nɨ heehi rɨrɨ na weewe,
nɨ mʉlomwii na mutimii waako rɨrɨ.”✡
Noo kʉsea rɨra isáare ro muruma Kirisitʉ ˆtʉrɨváriyʉlaa.
9 Sa koonɨ ulúusire na mʉlomo waako, “Yéesu nɨ Mweenevyoosi,” na kuruma mutimii waako, Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla fuma kwa ˆvaakwya, lamuririwa ʉrɨ.
10 Sa kwa mʉtɨma mʉʉntʉ arúmaa, jeyyo aválwaa nɨ mʉwoloki, na kwa mʉlomo alúusaa, na jeyyo alámuririwaa.
11 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Yoyoosi ˆarɨ mwiilaangya sɨ arɨ kwaatiwa soni tʉkʉ.”✡
12 Sa Mʉyahúudi na mʉʉntʉ sɨ ˆarɨ Mʉyahúudi sɨ viísimire tʉkʉ. Kwatiite Mweenevyoosi ʉmwɨ vii kwa vaantʉ voosi, yeeye avatálaryaa kwa usúngaati voosi ˆveene vamwaánɨrɨraa yeeye.
13 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Kɨra mʉʉntʉ ˆarɨ mwaanɨrɨra IJʊVA lamuririwa arɨ.”✡
14 Maa kaa, vaantʉ joolɨ varɨ mwaanɨrɨra ʉra sɨ ˆvanamuruma? Joolɨ varɨ muruma, ʉra sɨ ˆvanamʉteera? Joolɨ varɨ mʉteera, koonɨ kusiina mʉʉntʉ wo vavariyʉrɨra?
15 Joolɨ vaantʉ varɨ mʉvariyʉla, koonɨ sɨ vanatʉmwa? Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Myʉʉjɨre ya vaantʉ ˆvaréetaa Masáare Maaja, yabooha maatʉkʉ vii.”✡
16 Maa kaa, sɨ voosi vakwáatyaa Masáare Maaja tʉkʉ. Sa Isáaya alʉʉsa, “Ee IJʊVA, nɨ ani ˆaruma masáare yiiswi?”✡
17 Haaha, kuruma kʉújaa kwa njɨra yo teera isáare, na kʉteera kʉújaa kwa isáare ra Kirisitʉ.
18 Maa kaa, nɨ kuurya niise, eri Viisiraéeli sɨ vateera tʉkʉ wʉʉ? Hɨɨ vateera.
Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Sawúti yaavo yadoma kʉrɨ ɨsɨ joosi,
noyo masáare yaavo yafika utulo waasɨ.”✡
19 Kei kuurya niise, eri, Viisiraéeli sɨ vataanga tʉkʉ wʉʉ? Hɨɨ vataanga. Lwa ncholo Músa asea,

---

✡ **10:5** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **10:6** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 9:4; 30:12. ✡ **10:7** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 30:13. ✡ **10:8** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 30:14. ✡ **10:11** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **10:13** Laanga Yoéeli 2:23. ✡ **10:15** Laanga Isáaya 52:7. ✡ **10:16** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **10:18** Laanga Sabúuri 19:4.

“Vabweeyya ndiri muvoonere kivina vaantu va isi jiingi,
na vaantu ˆvasiina umanyi, vabweeyya ndiri mukalale maatuku vii.”✡
20 Kei Isáaya asea ko kiitema,
“Vaantu vara si ˆvaansaakiráa vaantúriirye,
niini niiyónekiirye kwa vaantu vara si ˆvaanjurikiriryáa.”✡
21 Maa kaa, kuri Viisiraéeli asea,
“Muusi woosi nawolola mikono yaani,
kwa vaantu ˆvaankíikanaa na si ˆvaantéeraa.”✡

11

Mbavariri ya Muluungu kwa Isiraéeli

1 Ni kuurya niise, Muluungu avasiita vaantu vaachwe wuu? Aka tuku! Niini mweeneevyo ndiri Mwiisiraéeli wa mbyaala ya Aburaháamu, fuma lukolo lwa Bénjamini.
2 Muluungu si avasiita vaantu vaachwe ˆavataanga keende aho ncholo tuku. Si mookumbukira ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa Elía ˆakavaluusire Viisiraéeli kwa Muluungu tuku wuu?
3 “Ee Iuva, vuúlaire valáali na mutwe vaako na vakányiirye masabáahu jaako, nachíhiire niimweene na voosaaka nkaasu yaani.”✡
4 Ni jooli Muluungu amuuyirya? Amusea, “Niicheererya vaantu valume mayana mufungati (7,000) ˆveene si vanachwaama kwiinamira Baáli.”✡
5 Baa haaha ni viivyo, vamwaari Viisiraéeli ˆvachaala ˆveene Muluungu avasaawula kwa nduwo yaachwe.
6 Haaha kooni vasaawulwa kwa nduwo, si kwa mirimo yaavo tuku. Sa kooni ari saawula kwa mirimo ya vaantu, nduwo yaachwe ngaari si yaava nduwo tuku.
7 Che turi luusa haaha? Kira kiintu Isiraéeli ˆvakisaakiráa na umanyiki si vakipata tuku. Maa kaa, vara ˆvasaawulwa ni Muluungu vakipata. Vara viingi si ˆvasaawulwa mitima yaavo yafafiwa.
8 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Muluungu avabweeyya vave ja vaantu ˆvataavita,
na fuuru isiku avakunikirira miiso yaavo, vadiire koona,
kei avakunikirira matu yaavo, vadiire teera.”✡
9 Ne Daúdi aluusa,
“Ngovi jaavo jive kinyuhula na minyahu,
kiintu ˆkikúnguvaryaa, vawye, na kive ni irya kwaavo.
10 Miiso yaavo yavikirwe kilwiirya sa vadiire koona,
myoongo yaavo iwode kwa uturikiri kwa siku ˆjisiina uhero.”✡

Matáampi ˆYakondiwa

11 Haaha ni kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa vawye chalumwi wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa kubweeyya uvi kwaavo, noo kusea kumusiita Yéesu, vaantu si ˆvari Vayahúudi ulamuriri wavafíkiire, sa Viisiraéeli vave na kivina.
12 Haaha kooni kubweeyya uvi kwa Viisiraéeli kwaviire usúngaati kuri weeru, kei kooni mukube waavo waréetire usúngaati kwa vaantu si ˆvari

✡ **10:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:21. ✡ **10:20** Laanga Isáaya 65:1. ✡ **10:21** Laanga Isáaya 65:2. ✡ **11:3** Laanga 1 Vatemi 19:10, 14. ✡ **11:4** Laanga 1 Vatemi 19:18. ✡ **11:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 29:4; Isáaya 29:10. ✡ **11:10** Laanga Sabúuri 69:22-23.

Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ˆvamuruma Yéesu ˆkurí fika, reeta kurí usúngaati ˆwalookya.
13 Haaha ní luusíka niise na nyuunyu vaantu sí ˆmurí Vayahúudi. Mululungu aansaawula níve mutumwi kwa vaantu sí ˆvarí Vayahúudi. Natiite nkongojima kurí murímo waaní,
14 sa ndahe kuvabweeyya vaantu vaaní voone kivína na kwa njíra iyo nívalamurirye vamwí vaavo.
15 Koonì kusiitwa kwaavo kwareeta kululumaniwa kwa weeru na Mululungu, ha kurumwa kwaavo sí kurí kuva ja nkaasu fuma inkwyii tuku wuu?
16 Koonì ikúunta ra ncholo ra muchu ˆutwíirwe ja mpóryo kwa Mululungu ní riija, muchu woosi ní muuja, na koonì ichina ní riija, baa matáampi ní maaja.✡
17 Koonì matáampi yamwí ya museitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ˆmurí ja matáampi ya museitúuni wa isekii, mwakondiwa museitúunii uwo wa iwundii, na mukaanda kurya seve ya museitúuni uwo,
18 karí mundooyachwa matí matáampi yara ˆyakerwa tuku. Kwiivaa kipeembe tuku, sa miriri sí yookiilaangya nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri.
19 Haaha sea murí, "Matáampi yatemwa sa niiní nkondiwe aho ichinii."
20 Ní kikomi. Matáampi ayo yatemwa sa sí yamuruma Kirisitu tuku, maa kaa, nyuunyu mookiima neeja sa kumuruma kwaanyu Kirisitu. Sa jeyyo, kwiivai kipeembe tuku, maa kaa, ofi.
21 Sa koonì Mululungu sí ayoonera mbavariri matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu sí arí voonera mbavariri tuku.
22 Laangi haaha wuuja na kuhuumba kwa Mululungu. Yeeye ahuumba kwa vara ˆvaawya, na ní muuja kwaanyu nyuunyu koonì murí tuuba wuuja waachwe. Koonì sí jeyyo, baa nyuunyu temwa murí.
23 Baa voovo koonì sí vatúubire kusiita kumuruma Mululungu, kondiwa varí kei, sa Mululungu atiite luviro lo vakondia kei.
24 Nyuunyu vaantu sí ˆmurí Vayahúudi ní ja matáampi ya museitúuni wa isaka, maa kaa, mwaseyyiwa uko mukakondiwa museitúunii wa iwundii, kuuntu kiufumo sí kwaanyu tuku. Eri, sí viri vyaangu kukondia matáampi yara ufumo waavo ní museitúuni wa iwundii kuuntu ˆyafuma tuku wuu?

Vaantu Voosi va Mululungu Lamuririwa Varí

25 Vanaviitu, sa mudiire kiivaa kipeembe mwatiite tooti kulookya ˆvyeene murí, noosaaka mutaange fuumbo ihí ya Mululungu. Kufafya mutwe kwavapata vamwí va Viisiraéeli ní fuuru hesáabu ya vaantu sí ˆvarí Vayahúudi yo hokerwa ní Mululungu, ikiimane.
26 Aho, Viisiraéeli voosi* lamuririwa varí, ja ˆvyeene Masáare ˆYarí Mpeho yaluusa,
"Mununuuli kuuja arí fuma Sayúuni,
yeeye seyya arí mwiikalo sí ˆutúubaa kíra Mululungu ˆasáakaa kwa vaana va Yaakúupu.
27 Uhu noo muháko ˆndirí bweeyya novo,
niíní mpíindí ˆndirí seyya uví waavo."✡
28 So siita Masáare Maaja ya Yéesu, Viisiraéeli vaava vaví va Mululungu sa nyuunyu vaantu sí ˆmurí Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu vasaawulwa ní

✡ **11:16** Laanga Uvalo 15:17-21. * **11:26** ***Viisiraéeli voosi:*** Valwíirí va Masáare Maaja ˆvarí foo vaséaa masáare aya yaluusa vaantu voosi ˆvasaawulwa ní Mululungu, noo kusea, vaantu vaachwe voosi, Vayahúudi na sí ˆvarí Vayahúudi. ✡ **11:27** Laanga Isáaya 27:9; 59:20-21; Yeremía 31:33-34.

Mulúungu, Mulúungu akaari aveenda sa muháko ˆabweeyya na vala baaba waavo.
29 Sa vilungulungu vya Mulúungu na kwaanirira kwaachwe, si viséyyiwaa tuku.✡
30 Aho ncholo, nyuunyu mujáa mwamuvalanduka Mulúungu, maa kaa, vaantu va Isiraéeli ˆvakamuvalanduke Mulúungu, Mulúungu avalaanga na riiso ra wuuja nyuunyu.
31 Jeyyo haaha, voovo novo vamuvalanduka Mulúungu sa kulaanga na riiso ra wuuja kwa Mulúungu kutamanye na kwaavo, ja viintu kulaanga na riiso ra wuuja kwa Mulúungu kura ˆkuújire na kwaanyu ko tweera Yéesu.
32 Sa Mulúungu avachuunga vaantu voosi uvarindukii, sa avalaange na riiso ra wuuja voosi.

Lwiimbo lwa Duumbi

33 Hooni laanga ˆvyeene usúngaati, tooti na umanyi wa Mulúungu ˆvyeene wakula!
Ni ani ˆatáangaa ulamu na njira jaachwe?
34 “Ani ˆamányire miryuungu ya IJUVA?
Ani ˆiiláangyaa sáare na Mulúungu?”✡
35 “Ani ˆamuheera Mulúungu kiintu,
na Mulúungu asaakwa arihe?”✡
36 Kira kiintu chuumbwa ni Mulúungu, na kira kiintu kimwaari kwa ngururu jaachwe na sa yeeye.
Nkongojima ni jaachwe kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

12

Mpóryo ya Kikomi kwa Mulúungu

1 Haaha vanaviitu noovakalaamya kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwa Mulúungu, tooli mivíri yaanyu ive ja mpóryo ˆiri nkaasu, njija na ˆimweéryaa Mulúungu mutima. Jeyyo, noo njira yaako ya kikomi yo mwiinamira Mulúungu.
2 Kari mutuubirirye ˆvyeene weeru ibwéeyyaa tuku, maa kaa, Mulúungu avavalandule mitima yaanyu muve na miryuungu mifya. Aho, daha muri taanga na ruma muri kikomi kusaaka kwa Mulúungu ˆkweene kuri kuuja, kweéryaa mutima na kwakiimana.
3 Sa ko tweera nduwo ˆng’eene Iju̱va aampeera, ni kuvawyiira ni-ise nyuunyu voosi, kari mwiiyónaa ni mweeri muri kulookya ˆvyeene mwasaakwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko tamanyan’ya na kira kipíimo cha kuruma kira muuntu ˆaheewa ni Mulúungu.
4 Ja ˆvyeene mwamányire, muviri umwi watiite viintu ˆviri foo, na kira kiintu chatiite muri mo waachwe ˆwiísimire.
5 Viivyo suusu baa neembe turi foo, turi muviri umwi ko va kiintu kimwi na Kirisitu, na kira kiintu cha muviri uhu, chakundikaniwa na viivaachwe voosi.
6 Tatiite wuuya ˆwiísimiresimire kwa ira nduwo ˆtaheewa ni Mulúungu. Ura ˆari na wuuya wo laala na mutwe, atumie ja ˆvyeene kumuruma kwaachwe Mulúungu kuri.
7 Kooni wuuya waachwe ni kutumamira vaantu, avatumamire neeja, kooni ni kukiindya, akiindye neeja.
8 Ura ˆari na wuuya wo vaheera vyeewe mutima, abweeyye jeyyo. Ura ˆari na wuuya wo saangira viivaachwe, avasaangire kwa kuboohya inda. Ura ˆari

✡ **11:29** Laanga Varúumi 9:4-5. ✡ **11:34** Laanga Isáaya 40:13. ✡ **11:35** Laanga Ayúubu 41:11.

na wuuya wo longoola, alongoole ko manyika, na ura ˆaláangaa na riiso ra wuuja, avalaange vyeewe na riiso ra wuuja na cheeru.

Kwiiyenda

9 Kweenda kwaanyu kari kuve na ukweembi tuku. Suuli isáare roroosi rivi, na mukonkomale kutumama wuuja mpiindi joosi.
10 Iyendi kinduu nyuunyu kwa nyuunyu, kira muuntu amwiiririkane mwiiwaachwe ta kwa nyemi.
11 Kari muve vavira kwa Muluungu tuku, maa kaa, muve vakoonko mitimii, kumutumamira Mweenevyoosi.
12 Muve na cheeru kwa kura kwiilaangya kwaanyu. Mundooyimirirya maremii, kei mukonkomale kumuloomba Muluungu.
13 Vaambiriryi vauntu va Muluungu vara ˆvari na viintu vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu.
14 Vatalaryi vara ˆvoovaturikirya, talaryi na kari mujúmaa tuku.
15 Muve na cheeru na vara ˆvari na cheeru, na murire na vara ˆvooriira.
16 Ikali na mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu. Kari mwiívaa vipeembe tuku, kiri vyoova jeyyo, ikiimyii na isi na mundoova hamwi na vara ˆvoóndomereriwaa. Kari mwiiyone mwatiite tooti kulookya viingi tuku.
17 Kari muríhaa muuntu uvi kwa uvi tuku. Maa kaa, mukwaatye neeja kutumama yara ˆyari maaja miiswii ya vauntu voosi.
18 Kooni viri dahika, bweeyyi vyoosi vira ˆmuri daha kuri ivaru raanyu sa mwiikale na kira muuntu na mwiikalo muuja.
19 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muríiraa muuntu nyono tuku. Rekeri ivyo kuri nkalari ya uwoloki wa Muluungu. Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Kuriira nyono ni murimo waani niini, riha ndiri,”✡ aluusa Ijuva.
20 Kiri vyoova jeyyo,
“Koonи muvi waako ari na njala, muheere chóorya.
Koonи ari na nyóota ya maaji, muheere maaji.
Koonи ubwéeyyiirye jeyyo,
kuva uri ja umutíikire makala ya mooto mutwii waachwe.”✡
21 Kari urúmaa usiindwe ni uvi tuku, maa kaa, siinda uvi kwa wuuja.

13

Kunyemya Viimiriri

1 Kira muuntu asaakwa ave matu kwa vauntu ˆvari na ngururu jo kiimiriira isi. Sa ngururu jo kiimiriira jafúmaa kwa Muluungu vii, nojo ngururu jo kiimiriira javíkwaa ni Muluungu.
2 Sa jeyyo, ura ˆakíikanaa ngururu ijo jo kiimiriira isi, akíikanaa ulairiri wa Muluungu. Ne Muluungu aviika ijo ngururu jo kiimiriira. Vara ˆvabwéeyyaa jeyyo, kiiheera vari irya.
3 Viimiriri si varéetaa chooloolo kwa vauntu vaaja tuku, maa kaa, kwa vauntu vavi. Haaha koonи moosaaka mudiire moofa mwiimiriri, bweeyyi vyabooha, ne kuvaduumbiriira ari.
4 Sa mwiimiriri ni mutumami wa Muluungu, ne iimiriraa sa kunáálo yaanyu. Maa kaa, koonи woobweeyya vyaviiha, weewe moofe. Sa uwo mwiimiriri atiite ngururu jo valaira chiiru vauntu vavi kutamanyan'ya na nkalari ya Muluungu.

✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35. ✡ **12:20** Laanga Mpíri 25:21-22.

5 Sa jeyyo, vyasaakwa mʉve matu kwa viimiriri, sɨ so koofa kʉlaɨrwa chiirʉ vii tʉkʉ, maa kaa, sa mɨtɨma yaanyu ɨdɨɨre twaalwa na kɨloongii kei.
6 Sa viivyo, moorɨha kóodi. Sa viimiriri nɨ vatʉmami va Mʉluungʉ ˆveene vatóolaa mpɨɨndɨ jaavo joosi kwɨɨmɨrɨra.
7 Rihi noongwa ya kɨra mʉuntʉ. Koonɨ mʉrɨ na noongwa ya kóodi, rihi, koonɨ nɨ ushúuru, rihi, koonɨ mʉuntʉ asaakwa abweeyyiriwe nkongojima, mʉbweeyyiryi nkongojima, na koonɨ asaakwa anyemiwe, mʉnyemyi.

Kwiiyenda Kɨndʉʉ

8 Karɨ mʉve na noongwa yoyoosi kwa mʉuntʉ yoyoosi tʉkʉ. Mʉve na noongwa ɨmwɨ vii, yo kwiiyenda. Sa ʉra ˆamweenda mʉkaaya waachwe, akiiman'ya Miiro.
9 Sa kwatɨɨte ndairiri, baa ja ɨhɨ, "Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉuntʉ tʉkʉ, karɨ wʉúlaa tʉkʉ, kwiiva tʉkʉ, kʉmererya matɨ tʉkʉ,"✡ na ʉlairiri wɨingɨ woosi, ʉmwaarɨ isii ya ʉlairiri ʉhʉ, "Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo."✡
10 Kweenda sɨ kwamʉbwéeyyiryaa mʉkaaya ʉvɨ tʉkʉ. Sa jeyyo, kweenda noo ˆkwakíiman'yaa Miiro yoosi.
11 Bweeyyi jeyyo, sa mwamányire nɨ mpɨɨndɨ che tʉrɨ nojo. Mpɨɨndɨ jo kiinʉka fuma tulwii jafíkire, sa kʉlamuririwa kwiitʉ kwavéerɨire heehi kʉlookya aho ncholo ˆtʉkarume vii.
12 Uchikʉ waséesire, na kwaséngerɨire kweera. Haaha tʉreke nteendo ja kilwiiryii na twiivɨkɨre mata ya kɨweerʉ.
13 Twiikale mwiikalo ˆwabooha wa vaantʉ va mpɨɨndɨ ja muusi. Karɨ tʉndookiikala ko bweeyya ngovi ja ʉláku, kwa ʉreevi, ko laala na vaki va vaantʉ no yeenda ja kúri tʉkʉ. Na karɨ tʉndookiikala kwa wiitóoli na kɨvɨna tʉkʉ.
14 Kɨrɨ vyoova jeyyo, kwa kɨra kɨɨntʉ, mʉlongoolwe nɨ YéesuKirisitʉ Mweenevyoosi. Karɨ mʉndookiiririkana kukiiman'ya ʉláku wa ufumo wa wʉuntʉ waanyu tʉkʉ.

14

Kʉvalamʉrɨra Vɨingɨ Tʉkʉ

1 Mʉteengyi ʉra kuruma kwaachwe kʉrɨ teketeke, kei, karɨ mwiirute ndihi ne sa miiririkano yaachwe ˆyiísimire tʉkʉ.
2 Mʉuntʉ ʉmwɨ kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa arye kɨɨntʉ chochoosi ˆyoosaaka, maa kaa, wɨingɨ ˆmweene sɨ anakangaala mutimii, chóorya chaachwe nɨ mbowa ja masaambɨ vii.
3 Mʉuntʉ ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ, karɨ amuchwe matɨ ʉra sɨ ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ tʉkʉ. Ʉra sɨ ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ karɨ alʉʉse irya kwa ʉra ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ tʉkʉ, sa Mʉluungʉ amʉhokera.
4 Weewe ʉrɨ ani fʉʉrʉ ʉmʉlamʉrɨre mʉtʉmami wa mʉuntʉ wɨingɨ? Mwiimiriri waachwe noo ˆarɨ taanga, koonɨ mʉtʉmami waachwe ɨímire au awyíire. Ne kɨɨma arɨ, sa Mweenevyoosi atɨɨte ngururu jo mwiimya.
5 Mʉuntʉ ifaanaa alamʉle sikʉ ɨmwɨ nɨ njija mbere ya Mʉluungʉ kʉlookya sikʉ jɨingɨ, wɨingɨ ifaanaa alamʉle sikʉ joosi jiifwíine. Kɨra mʉuntʉ ataange kɨkomi vira ˆyoolamʉla miryuungwii yaachwe.
6 Mʉuntʉ ʉra ˆalámʉlaa sikʉ ɨmwɨ nɨ njija, abwéeyyaa jeyyo sa Mweenevyoosi. Mʉuntʉ ʉra ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mʉtɨma

✡ **13:9** Laanga Ufumo 20:13-15; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:17-21. ✡ **13:9** Laanga Valáawi 19:18.

Mweenevyoosi, sa amudúumbaa na akarya. Na ura si ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mutima Mweenevyoosi, sa amudúumbaa de akarya kei.
7 Sa kusiina muuntu umwi wiitu ˆiíkalaa sa yeemweene tuku, na kusiina ˆakwíjaa sa yeemweene tuku.
8 Kooni tookiikala, tookiikala sa Mweenevyoosi, kooni tookwya, tookwya sa Mweenevyoosi. Haaha kooni tookiikala au tookwya, suusu ni va Mweenevyoosi.
9 Ni sa kiintu iki, Kirisitu aakwya, akafufuka sa ave Mweenevyoosi wa ˆvaakwya na ˆvari mooyo.✡
10 Haaha weewe, sa che woomulamurira mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa mati mwaanaanyu? Sa suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Muluungu.
11 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“‘Kikomi,’ asea Mweenevyoosi,
‘kira muuntu chwaama ari mbere yaani,
kira muuntu ruma ari kwa lurimi lwaachwe niini ni Muluungu.’ ”✡
12 Jeyyo, kira muuntu wiitu luusa ari masáare yaachwe mweeneevyo kwa Muluungu.

Kumubweeyya Mwaanaanyu Iikunguvale

13 Jeyyo, tureke kuvalamurira viiviiswi, kei tureke kubweeyya chochoosi ˆkiri vabweeyya vaaniitu viikunguvale au vawyiire uvii.
14 Sa kuri Yéesu Mweenevyoosi namányire kikomi kusiina kiintu ˆkiri na njeo kwa ufumo waachwe tuku.✡ Maa kaa, kooni muuntu iíne kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavíire na njeo.
15 Kooni umoóniirye mwaanaanyu usuungu sa chóorya ˆwoorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa ni kweenda tuku. Kari urúmaa mwaanaanyu ˆmweene Kirisitu amukwyiira asaambukirwe sa chóorya chaako tuku.
16 Kari urume kiintu kira ˆchookoonekana kwaako chabooha, kiluuswe chaviiha tuku.
17 Sa Utemi wa Muluungu si kurya no nywa tuku, maa kaa, ni kuva vawoloki, kuva na mwiikalo muuja na kweerya mutima, ivyo vyaréetwaa ni Mutima Muuja.
18 Sa ura ˆamutúmamiraa Kirisitu jeyyo, amweéryaa mutima Muluungu, na arúmwaa ni vaantu.
19 Haaha, tumanyike kutumama yara ˆyaréetaa mwiikalo muuja na ˆyari tujeenga suusu kwa suusu.
20 Kari usáambulaa murimo wa Muluungu so kiiruta ndihi sa chóorya tuku. Vyóorya vyoosi vyarumwa viriiwe, maa kaa, vyaviiha muuntu kurya chóorya kiri ˆmubweeyya mwiiwaachwe iikunguvale uvii.
21 Ni pwee kudiira kurya nyama, au kunywa diváai, au kudiira kutumama kiintu chochoosi ˆkiri mubweeyya mwaanaanyu awyiire uvii.
22 Kuruma kura ˆutiite, viika kuri weewe na Muluungu vii. Atalariwa ura muuntu mutima si ˆumuhéeraa irya sa kira kiintu ˆyootumama.
23 Maa kaa, koon ури na wiikovereri na chóorya ˆcheene woorya, kooni uríire, heewa uri irya sa kira ˆcheene wootumama si ukirúmire ni uwoloki mbere ya Muluungu tuku. Sa kutumama kiintu chochoosi koon kisiina kuri kuruma, ni uvi.

✡ **14:9** Laanga 2 Vakoríinto 5:15. ✡ **14:11** Laanga Isáaya 45:23. ✡ **14:14** Laanga Maáriki 7:18-20.

15

Kʉveerya Mitima Viiviiswi

1 Suusu vara ˆtakangaala kʉrɨ kumuruma Yéesu, toosaakwa tʉndoovayimirirya vara ˆvarɨ teketeke. Karɨ tʉndootʉmama viintʉ ˆvitweéryaa mɨtima suusu veeneevyo vii tʉkʉ.

2 Kira mʉʉntʉ kʉrɨ suusu atʉmame viintʉ ˆvyoomweerya mʉtima mwii-waachwe, sa amʉjeenge kʉrɨ kumuruma Yéesu Kirisitʉ.

3 Sa baa Kirisitʉ mweeneevyo sɨ iiyeryáa mʉtima yeemweene vii tʉkʉ, maa kaa, vira ˆatʉmama nɨ hamwɨ viri na Masáare ˆYarɨ Mpeho yara ˆyalʉʉsa, “Vituki vyoosi ˆvookʉtʉkira, vyookʉʉnfikira nɨɨnɨ.”✡

4 Sa kira kɨɨntʉ ˆchaandikwa aho kalɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho, chaandikwa kutukiindya suusu. Kei chaandikwa sa tʉndoomwiilaangya Mʉlʉʉngʉ, kwa njira yo yimirirya na ko tuuriwa mɨtima fuma Masáarii ˆYarɨ Mpeho.

5 Mʉlʉʉngʉ ˆatʉhéeraa kuyimirirya, na ˆatutúuryaa mɨtima, avaheere nyuunyu mʉtima wo va kɨintʉ kɨmwɨ kʉnʉ moomutuubirirya Kirisitʉ Yéesu.

6 Jeyyo, kwa mʉtima ʉmwɨ, na kwa sawúti ɨmwɨ, mʉdahe kʉmʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima. Yeeye nɨ Taáta wa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.

Masáare Maaja kwa Vaantʉ Voosi

7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ˆvyeene Kirisitʉ avahokera nyuunyu, sa mʉmʉretere Mʉlʉʉngʉ nkongojima.

8 Noovawyɨira, Kirisitʉ ʉʉja kʉvatʉmamira Vayahúudi, sa oonekye kimáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ na kʉra kwiichuunga Mʉlʉʉngʉ ˆavaheera vala baaba vaavo kukiimane.

9 Abweeyya jeyyo, sa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi vamʉbweeyyirye Mʉlʉʉngʉ nkongojima sa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwaachwe kʉrɨ voovo. Ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,

“Sa jeyyo, kʉkʉbweeyyirya ndirɨ nkongojima katɨ na katɨ ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi,
kɨimba ndirɨ kʉrɨdʉʉmbirira irina raako.”✡

10 Kei Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,

“Nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi,
eryí mɨtima na vaantʉ vaachwe.”✡

11 Baa kei yasea,

“Nyuunyu vaantʉ voosi sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi muduumbiriri IJʉVA,
nyuunyu vaantʉ voosi va weerʉ muduumbi.”✡

12 Nocho kɨtáabu cha Isáaya chalʉʉsa,

“Fuma mbyaala ya Yéese, tʉrika rirɨ itáampi,
yeeye vɨimirira arɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi,
novo mwiilaangya varɨ.”✡

13 Tamwiiláangyaa Mʉlʉʉngʉ. ~~Uhʉ~~, noomʉloomba avaheere mwiikalo mʉʉja na kweerya mʉtima koosi kʉnʉ mootuuba kumwiilaangya, sa kumwi-ilaangya kwaanyu kʉkɨingike kwa lʉviro lwa Mʉtima Mʉʉja.

Kɨintʉ ˆChabweeyya Paúli Aandike Barʉwa ɨhɨ

14 Vanaviitʉ, kikomi narúmire nyuunyu mwamema wʉʉja, mwatɨite ʉmanyi woosi na kei mwamányire kwiilaangya sáare nyuunyu kwa nyuunyu.

✡ **15:3** Laanga Sabúuri 69:9. ✡ **15:9** Laanga Sabúuri 18:49; 2 Samwéeli 22:50. ✡ **15:10** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 32:43. ✡ **15:11** Laanga Sabúuri 117:1. ✡ **15:12** Laanga Isáaya 11:10.

15 Maa kaa, naándikire masáare aya ko kiitema sa nivakumbusikye masáare yamwi. Nabwéeyyiirye jeyyo, sa Muluungu aampeera nduwo nive
16 mutumami wa Kirisitu Yéesu kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Naheewa murimo wo luusa Masáare Maaja ya Muluungu ja mweeneisi waachwe,
sa vaantu si ^vari Vayahúudi vave ja mpóryo ^yarumwa ni Muluungu na
^yabweeyyiwa njija ni Mutima Muuja.
17 Sa jeyyo, nookiidumbirira ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, sa murimo
waani kwa Muluungu.
18 Niini si ^ndiri yera kuluusika kiintu chiingi tuku. Niini luusika ndiri kira
vii Yéesu Kirisitu ^atumama ko tweera niini, sa vaantu si ^vari Vayahúudi
vave matu kwa Muluungu. Abweeyya jeyyo, ko tweera masáare ^naluusa na
^natumama
19 kwa ngururu ja viintu ^vihwáalaryaa na isháara, na kwa luviro lwa
Mutima Muuja. Jeyyo, nariingiriira kira haantu, noovariyula Masáare Maaja
ya Yéesu Kirisitu kwaandira múujii wa Yerusaléemu fuuru isi ya kuli ya Iliríiko.
20 Mpiima yaani siku joosi, ni kuvariyula Masáare Maaja haantu irina ra
Kirisitu si ^rinateereka, sa ndiire joojeenga mwaarirywii wa muuntu wiingi.
21 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
“Vara ^veene si vanawyiirwa masáare yaachwe, koona vari,
na vara ^veene si vanateera masáare yaachwe, taanga vari.”✡

Muryuungu wa Paúli wo Kooluumbya Róoma

22 Iki, noo ^chaankitira ^kari foo nsiindwe kuuja na meenyu.
23 Haaha sa viintu namárikiirye mirimo yaani kunu, na sa viintu navijáa na
mpiima yo joovaluumbya kwa myaaka ^iri foo,
24 nalámwiire kutweera na aho, kati ^noodoma na isi ya Sipánia. Vyeenda
ndiri na nyuunyu aho, kwa siku ngala, na mpiindi ^nookiinuka nookiilaangya
kuumpeera muri nyambirirya ya luyeendo lwaani.
25 Maa kaa, haaha tamanya niise na múujii wa Yerusaléemu nivatwaarire
nyambirirya vaantu va Muluungu kura.✡
26 Sa vaantu ^vamuruma Yéesu uko Makedoníia na Akáaya, vavyeenda
kutoola kisaanga chaavo kuvaambirirya vaantu va Muluungu ^vari vakiva
uko Yerusaléemu.
27 Kubweeyya jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, uwo ni murimo waavo
kuvaambirirya. Sa koon vaantu si ^vari Vayahúudi vapata ntálarya ja mitima
hamwi na Vayahúudi, novo vasaakwa vavaambirirye Vayahúudi ntálarya
jaavo ja viintu vya muviri.
28 Haaha ^ndiri marikirya murimo uhu, na ^ndiri vaa mutooso wo vaheera
visaanga ivi uko Yerusaléemu, aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ^ndiri
kuva njirii nootamanya na isi ya Sipánia.
29 Kei namányire siku ^ndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana
kwa ntálarya ja Kirisitu.
30 Haaha vanaviitu, kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu na
kwa kweenda kwa Mutima wa Muluungu, noovakalaamya muve hamwi na
niini kuunoombera ko manyika mbere ya Muluungu.
31 Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si ^vamuruma Yéesu
uko Yudéea.✡ Kei noomberi sa murimo waani uko Yerusaléemu urumwe ni
vaantu va Muluungu ^vari uko.

✡ **15:21** Laanga Isáaya 52:15. ✡ **15:25** Laanga 2 Vakoríinto 8:19-21. ✡ **15:31** Laanga Mirimo ya Vatumwi 21:27-36.

32 Jeyyo, kwa kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ, ndahe kʉʉja na kwaanyu kʉnʉ neériirye mʉtima na ntuuriwe mʉtima nɨ nyuunyu.
33 Haaha nooloomba Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ ncholo ya mwiikalo mʉʉja, ave na nyuunyu voosi! Kɨkomi.

16

Lʉmbɨ kwa Vijeengi Vyaachwe

1 Navyeéndire kʉvataangya kʉrɨ nyuunyu irʉʉmbʉ riitʉ ˆaséwaa Foíibe. Yeeye nɨ mʉtʉmami wa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko iturii ra Kenkiréa.*
2 Nooloomba mʉmʉhokere sa mwaava kɨintʉ kɨmwɨ na Mweenevyoosi, ja ˆvyeene vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ˆcheene yoosaaka, sa yeeye aambirirya ˆvarɨ foo baa nɨinɨ.
3 Nooloomba muunuumbirye vala Pirisíila na Akíila, vatʉmami viivaanɨ ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.
4 Voovo viivɨika nemwiinemwii sa vahon'ye nkaasʉ yaanɨ. Nɨinɨ na mpuka joosi ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vara sɨ ˆvarɨ Vayahúudi toovadʉʉmba.
5 Kei luumbyi mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaavo. Nuumbiryi Epainéeto kɨjeengi chaanɨ. Namweenda mʉnʉmʉʉnʉ. Yeeye noo ajáa wa ncholo kumuruma Kirisitʉ ʉko Ásia.
6 Nuumbiryi Maríia, yeeye amanyɨka maatʉkʉ vii kʉtʉmama sa nyuunyu.
7 Nuumbiryi Andironíiko na Yúnia, Vayahúudi viivaanɨ. Voovo vachuungwa mʉnyololwii hamwɨ na nɨinɨ. Voovo vamányirwe kwa vatumwi, na voovo valongoola kumuruma Kirisitʉ de nɨinɨ.
8 Nuumbiryi Ampuliáato. Yeeye namweenda ko kʉndɨkaniwa na Mweenevyoosi.
9 Nuumbiryi Uribáano mʉtʉmami mwiiwiiswi ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ. Nuumburyi kɨjeengi chaanɨ Sitásiki, namweenda mʉnʉmʉʉnʉ.
10 Nuumbiryi Apéele. Yeeye arʉmɨka ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ. Nuumbiryi voosi ˆvarɨ kaayii kwa Aristobúulo.
11 Nuumbiryi Herodióoni Mʉyahúudi mwiiwaanɨ. Nuumbiryi voosi ˆvarɨ kaayii kwa Narikíiso, voovo ˆvamuruma Mweenevyoosi.
12 Nuumbiryi Tirifaíina na Tirifóosa, voovo nɨ vaantʉ vaki ˆvamányɨkaa kʉtʉmama kʉrɨ Mweenevyoosi. Nuumbiryi Perisíisi. Yeeye namweenda. Yeeye nɨ mʉʉntʉ muki wɨingɨ ˆatʉmama ko manyɨka kwa Mweenevyoosi.
13 Nuumbiryi Rufáasi na íyo waavo. Rufáasi nɨ mʉʉntʉ ˆasaawʉlwa murimwii nɨ Mweenevyoosi, na íyo waavo kwaanɨ nɨ ja íyo wiitʉ.
14 Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba, Hérima na vaaniitʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvarɨ novo.
15 Nuumbiryi Filolóogo, Yulía, Neréea na irʉʉmbʉ raachwe, Olíimpa na vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ novo.
16 Mʉndookiiluumbya viija ko kiisʉndɨra. Mpuka joosi ja vaantʉ ˆvamuruma Kirisitʉ voovaluumbya.

~~*Ɗ*~~*lairiri na Lʉmbɨ jo Kiimikirirya*

---

* **16:1** ***Kenkiréa:*** Nɨ ituri ˆrijáa mbarɨmbarɨ ya mayɨya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya lʉyeendo lwa kavirɨ lwa Paúli kitáabwii cha Mɨrɨmo ya Vatumwi 15:36.

17 Vanaviitu, noovakalaamya mundoolaanga vara vaantu ˆvaréetaa usoonki wo kiikera nkova, vara ˆvavíikaa viintu vyo kungúvarya mbere yaanyu. Kei, vakíikanaa ukiindya ˆmwakiindiwa. Vanehi avo vaantu.
18 Sa vaantu ˆvari jeyyo, si vamutúmamiraa Kirisitu Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, voovo vatúmamiraa uláku waavo veeneevyo. Kwa masáare yaavo ˆyari mwerere na yo koongoola, vakóoveraa mitima ya vaantu ˆvari ferefere kuri kuruma kwaavo.
19 Kira muuntu ateera kuva matu kwaanyu na sa jeyyo niini neeriwa mutima. Maa kaa, noosaaka muve na tooti yo taanga maaja na muve si ˆmutúmamaa mavi.
20 Ne Muluungu ni ncholo ya mwiikalo muuja. Yeeye pucha ari chaangu Irimu majewii yaanyu.
Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ive na nyuunyu. Kikomi.
21 Timotéeo, mutumami mwiiwaani, avalúumbiirye. Baa Lukío, Yasóoni na Sosipáta, Vayahúudi viivaani, vavalúumbiirye.
22 Naani Teritío ˆnookaandika barúwa ihi sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweenevyoosi.
23 Mulúumbiiwe ni Gáayo, mweenenyuumba kuuntu ˆniíkalaa, kei kuuntu mpuka yoosi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmaniraa. Kei Erásto, yeeye ˆiímiriraa mpía ja múuji uhu, na Kwálito mwaaniitu vavalúumbiirye. [
24 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu voosi. Kikomi!]
25 Haaha tumubweeyyirye nkongojima Mulúungu, yeeye ˆadáhaa bweeyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa luviro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ˆnavakiindya. Masáare Maaja aya, yaviikwa fuumbo keende aho ncholo,
26 maa kaa, haaha yakunukulwa ko tweera masáare ˆyaandikwa ni valáali na mutwe. Muluungu wa siku ˆjisiina uhero, alairirya kimáári ikyo kikunukulwe kwa vaantu, sa vaantu va isi joosi ja weeru vamurume na vave na matu kwaachwe.
27 Muluungu yeemweene vii noo ˆari na tooti joosi, aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero ko tweera Yéesu Kirisitu! Kikomi!

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vakoríinto
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto (1:1). Yeeye Paúli noo ^aanda saankan'ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto. ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yandikwa kati ya myaaka ya 54-55 keende Kirisitu ^avyaalwa. Na barúwa ihi, Paúli aandika mpiindi ^ajáa múujii wa Efé eso.

Múuji wa Koríinto ujáa wataangikana maatuku vii uko isi ya Ugiríki, na utemii woosi wa Kirúumi. Múuji uwo, ni mbarimbari ya mayiya ya Mediteranía ujáa (Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli, Mirimo ya Vatumwi 15:36). Vaantu ^vari foo fuma mavaru yoosi ya weeru, vawulaanáa viintu ^viri foo na vaantu va múuji wa Koríinto. Vaantu ava, vajáa vatiite tuuva jaavo ^jiísimiresimire, baa ja kuloomba na kwiinamira vidabalaíyo (1:10-12; 8:1-8). Mirimo na tuuva ijo, jijáa jabweeyya vaantu ^vamuruma Yéesu vasaangyesaangye kumuruma kwaavo Yéesu na tuuva jaavo.

Kei barúwii ihi, Paúli aturya mwaaswii masáare ^meene yajáa yuuriwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (7:1). Kiintu ^vajáa vuurya ni tuuva jimwi ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kwiigavagava kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na kuhanguta (5:1; 6:15-20). Kei, Paúli aluusa ^vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu (11; 14:26-40), wuuya wa Mutima Muuja (12:1-11; 14:1-25) na kufufulwa kwa vaantu (15:12-58). Aandika ayo, sa iiyambirirye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja na vadiire kiipasa.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi *1:1-9*
Kwiigava kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *1:10–4:21*
Paúli yookaan'ya uhanguti na kwiitwaala na balásii *5:1–6:20*
Ilóola *7:1-40*
Kumwiinamira Muluungu *8:1–11:1*
^Vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu na luviro lwa Mutima Muuja *11:2–14:40*
Kufufuka kwa Kirisitu na kwa vaantu ^vamuruma *15:1-58*
Masáare yo herererya *16:1-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na Sositénesi mwaaniitu. Muluungu noo ^aanyaniriira kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa KirisituYéesu.

2 Ni kuvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Muluungu uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu mwatalariwa ni Kirisitu Yéesu. Kei mwaaniriirwa ni Muluungu muve vaantu vaachwe vaaja, hamwi na vaantu voosi kira haantu, vara ^vamulóombaa Mweenevyoosi wiitu Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi waavo na wiitu.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoomuduumba Muluungu

4 Sikʉ joosi namʉdúumbaa Mʉluungʉ sa nyuunyu. Yeeye avaheera nduwo
yaachwe kwa njɨra yo vakʉndikan'ya na Kirisitʉ Yéesu.
5 Kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu, mwasungaata kwa kɨra kɨintʉ, kwa ndʉʉsɨka
yaanyu na kwa ʉmanyi waanyu.
6 Ɨhɨ yoónekyaa masáare ya Kirisitʉ nɨ ya kɨkomi ˆkʉrɨ nyuunyu.
7 Jeyyo, mwatɨite kɨra wʉʉya fuma kwa Mʉtima Mʉʉja, kʉnʉ moowoojera
kʉvariyʉlwa kwa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.
8 Yeeye kʉvabweeyya arɨ mʉve na ngururu fʉʉrʉ ʉhero, sa mʉve sɨ
mʉng'úurɨrwaa sikʉ ɨra ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ ˆarɨ kʉʉja jo
lamʉrɨra vaantʉ.
9 Mʉluungʉ bweeyya arɨ jei, sa yeeye nɨ wo kiilaangiwa. Yeeye avaanɨrɨra
nyuunyu mʉve kɨintʉ kɨmwɨ na mwaana waachwe Yéesu Kirisitʉ Mweenevy-
oosi wiitʉ.

Kwiigava kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

10 Haaha vanaviitʉ, nɨ kʉvaloomba niise kwa irina ra Mweenevyoosi wiitʉ,
Yéesu Kirisitʉ, nduusikii jaanyu, karɨ ʉhʉ ɨndoolʉʉsa ɨkɨ na ʉra kɨra tʉkʉ. Karɨ
mʉndookiigavagava nyuunyu kwa nyuunyu tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, mʉve
kɨintʉ kɨmwɨ kwa mɨryʉʉngʉ yaanyu na kwa kɨra ˆmootʉmama.
11 Vanaviitʉ, natéɨire fuma kwa vaantʉ va nyuumba ya Kɨléeo, kʉrɨ nyu-
unyu kwatɨite wiitóoli.
12 Vamwɨ vaanyu voosea, "Nɨinɨ namutúubaa Paúli." Vɨingɨ voosea, "Nɨinɨ nɨ
wa Apóolo," au wɨingɨ yoosea, "Nɨinɨ nɨ wa Kéefa,"* na wɨingɨ yoosea, "Nɨinɨ nɨ
wa Kirisitʉ."
13 Eri, Kirisitʉ iigavagava wʉʉ? Tʉkʉ! Eri, Paúli aning'iniwa mʉsaláabii
fʉʉrʉ akakwya sa nyuunyu wʉʉ? Au nyuunyu mwabatisiwa kwa irina ra
Paúli wʉʉ?
14 Noomʉdʉʉmba Mʉluungʉ sa nabatisa Kirísipo na Gáayo vii.
15 Sa jeyyo, kusiina ˆarɨ daha sea abatisiwa kwa irina raanɨ tʉkʉ.
16 Kei nabatisa vandʉʉ va Sitefáani, koonɨ kwatɨite vɨingɨ nabatisa sɨ
nookʉmbʉkɨra tʉkʉ.
17 Sa Kirisitʉ sɨ aantʉma jo batisa tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, aantʉma
kʉvariyʉla Masáare Maaja, sɨ kookiilaangya tooti jo lʉʉsɨka tʉkʉ, sa
kʉbweeyya jei, bweeyya kʉrɨ inkwya ya Kirisitʉ mʉsaláabii, ɨsove ngururu.

Kirisitʉ nɨ Tooti ya Mʉluungʉ

18 Masáare ya kukwya kwa Kirisitʉ mʉsaláabii kwa vara ˆvoorɨmɨra, voónaa
nɨ ʉkoókoyo, maa kaa, kwa suusu vara ˆtoolamuririwa, masáare ayo nɨ
ngururu ya Mʉluungʉ.
19 Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
"Mala ndɨrɨ tooti ja vara ˆvarɨ na tooti,
kei mɨryʉʉngʉ ya vara ˆvarɨ na mɨryʉʉngʉ kiisiita ndɨrɨ."✡
20 Hai arɨ mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti? Hai arɨ mukiindya wa Miiro? Hai arɨ
mʉmanyi wo lʉʉsɨka sikʉ iji? Mʉluungʉ oónekiirye ʉmanyi wa weerʉ ɨhɨ, nɨ
ʉkoókoyo.
21 Sa Mʉluungʉ kwa tooti jaachwe oona weerʉ sɨ ɨrɨ mʉtaanga kwa tooti
ja vaantʉ tʉkʉ. Mʉluungʉ avyeenda kʉvalamurirya vaantʉ ˆvaruma kwa
ʉvariyuli wiiswi wa kɨkoókoyo.
22 Vayahúudi voosaaka ishára sa varume, na Vagiríki voosaaka tooti.

---

* **1:12** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨingɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi. ✡ **1:19** Laanga Isáaya 29:14.

23 Maa kaa, suusu toovariyula Kirisitu ˆaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya. Kwa Vayahúudi kiintu iki choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi vookoona ni ukoókoyo.
24 Maa kaa, kwa vaantu vara Muluungu ˆavaanirira, vave Vayahúudi au vaantu si ˆvari Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu na tooti ya Muluungu.
25 Sa ukoókoyo wa Muluungu, watiite tooti munumuunu kulookya tooti ja vaantu, na teketeke ya Muluungu, yatiite ngururu kulookya ngururu ja vaantu.
26 Haaha vanaviitu, kumbukiri viintu ˆmujáa de mwaanirirwe ni Muluungu. Vake kuri nyuunyu noo voonekanáa ni vaantu ˆvari na tooti mbere ja vaantu. Na vake kuri nyuunyu noo mujáa na marina makuulu, na vake, mujáa mwavyaalwa kwa vasúngaati.
27 Maa kaa, Muluungu asaawula vira viintu weeru ˆyoónaa ni vya kikoókoyo, sa avakwaatye soni ˆvari na tooti, kei asaawula viintu ˆviri teketeke vya weeru sa avakwaatye soni ˆvari na ngururu.
28 Muluungu asaawula viintu vya isi na ˆvichwíiwaa mati, viintu ˆvyoónekaa ja kiintu kisiina vya ihi weeru, sa avichwe mati vira ˆvyoónekanaa vya kikomi.
29 Abweeyya jeyyo, sa kusoveke muuntu wookíivaa kipeembe mbere ya Muluungu.
30 Muluungu mweeneevyo noo ˆavakundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Yeeye amubweeyya Kirisitu ave tooti yiitu. Yeeye Kirisitu atubweeyya tuve vawoloki, na tuve vaaja mbere ya Muluungu na atunununula fuma uvii.
31 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Ŭra ˆyoosaaka iiduumbirire,
iiduumbirire sa IJUVA vii."✡

2

Kwaarya Masáare ya Yéesu ˆAning'iniwa Fuuru Akakwya

1 Vanaviitu, ˆnkuuje na kwaanyu, si navavariyurira fuumbo ya Muluungu kwa nduusika yo heemba au kwa tooti ja vaantu tuku.
2 Nabweeyya jeyyo, sa nijáa nalamula kurimirya kira kiintu mpiindi ˆnijáa na nyuunyu, kiintu ˆnijáa nocho, ni kumutaanga YéesuKirisitu vii, uhu ˆaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
3 Mpiindi ijo, nijáa nuuja na kwaanyu nsiina ngururu kunu ndiri na woowa na nootetema munumuunu.
4 Nduusika yaani na kuvariyula kwaani, si kujáa kwa masáare ya tooti na yo heemba vaantu tuku, maa kaa, kwa ngururu ˆjiiyónekyaa ja Mutima Muuja.
5 Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kuve ngururwii ja Muluungu, na si kuve kuri tooti ja vaantu tuku.

Tooti ya Kikomi Fuma kwa Mutima Muuja

6 Haaha, talúusikaa tooti kwa vaantu ˆvafáfire kimutima, maa kaa, si tooti ja ihi weeru tuku, baa kei si tooti ya viimiriri va ihi weeru ava ˆvoodoma no malwa tuku.
7 Suusu talúusaa tooti ya fuumbo ya Muluungu, ˆng'eene yiivisa. Ihi tooti, Muluungu iiviika baa weeru si inuumbwa sa nkongojima yiitu.
8 Tooti ihi, si yataangwa ni mwiimiriri wa ihi weeru baa umwi tuku. Sa ngaari vataanga, ngaari si vamuning'in'ya musaláabii fuuru akwye Yéesu Mweenevyoosi wa nkongojima tuku.
9 Maa kaa, ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,

✡ **1:31** Laanga Yeremía 9:23-24.

“Kusiina riiso ˆrinoona tukʉ,
kusiina kutu ˆkʉnateera tukʉ,
kusiina muuntʉ ˆanaviika mutimii tukʉ,
yara ˆmeene Muluungʉ iimya neeja,
sa vaantʉ vara ˆvamweenda.”✡
10 Ayo noo masáare Muluungʉ ˆatʉvariyʉrira suusu, kwa njira ya Mʉtima waachwe. Mʉtima wafyéekʉlaa baa yara ya kimbiso cha Muluungʉ.
11 Eri, ni ani kʉri vaantʉ ˆamányire ˆcheene muuntʉ yookiirirkana? Ni mʉtima wa ʉwo muuntʉ ˆʉri isii yaachwe vii. Ni jeyyo viri, masáare ya Muluungʉ kusiina ˆamányire tukʉ, ni Mʉtima wa Muluungʉ vii.
12 Haaha suusu, si tahokera mʉtima wa weerʉ tukʉ, kiri vyoova jeyyo, Mʉtima fuma kwa Muluungʉ. Abweeyya jeyyo, sa tʉtaange vyabooha, vira Muluungʉ atʉheera bweete.
13 Toolʉusika aya masáare, si kwa tooti ˆtaakiindiwa ni vaantʉ tukʉ. Toolʉusika yara ˆtakiindiwa ni Mʉtima Muuja. Toovariyʉla kikomi cha mʉtima kwa masáare ya mʉtima.
14 Muuntʉ ˆasiina Mʉtima wa Muluungʉ, si adáhaa hokera yara ˆyoofuma kwa Mʉtima wa Muluungʉ tukʉ. Sa kwa ʉwo muuntʉ ayo masáare ni ʉkoókoyo, na si ari yataanga tukʉ, sa ayo yatáangikanaa ko chukuruma kimʉtima vii.
15 Muuntʉ ˆalóngoolwaa ni Mʉtima Muuja, ʉwo achúkurumaa kʉbooha na kʉviiha kwa yoosi, na yeeye si ari chukurumwa ni muuntʉ yoyoosi tukʉ.
16 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Ani ˆamányire miryuungʉ ya IJʉVA?
Kei, ani ˆari daha kʉmʉheera miryʉungʉ Muluungʉ?”✡
Maa kaa, suusu tatiite miryuungʉ fuma kwa Kirisitʉ.

3

Kwiigava kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitʉ mpiindi ˆnijáa meenyu si nalʉusikáa na nyuunyu ja nooluusika na vaantʉ ˆvalóngoolwaa ni Mʉtima Muuja tukʉ. Maa kaa, ja nooluusika na vaantʉ ˆvari va ihi weerʉ, kei ja nooluusika na vasinga vaduudi kʉri kumuruma Kirisitʉ.
2 Vasinga vaduudi, ni masʉusʉ vanywíjaa, si vahéewaa chóorya cha vaantʉ vakʉulʉ tukʉ. Ni jeyyo baa niini navaheeráa ukiindya ˆʉri ferefere, sa mʉjáa mʉkaari si mʉnakangaala tukʉ. Kikomi, baa haaha mʉkaari kangaala.
3 Mʉkaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weerʉ. Sa kooni kivina na wiitóoli ʉkaari kʉri nyuunyu, eri, ivyo si vyookoonekya nyuunyu mʉri vaantʉ va weerʉ na mwalóngoolwaa ni mpiima ja mʉviri tukʉ wʉʉ?
4 Kooni ʉmwi waanyu yoosea, “Niini namutúubaa Paúli,” kei wiingi yoosea, “Niini ni wa Apóolo,” kʉbweeyya jei si koónekyaa mwiíkalaa ja vaantʉ si ˆvanamuruma Yéesu tukʉ wʉʉ?
5 Apóolo ni ani? Na Paúli ni ani? Voovo ni vatʉmami vii Muluungʉ ˆavatʉma vavaambirirye mumurume. Na kira ʉmwi wiitʉ atʉmama mʉrimo ˆmweene aheewa ni Yéesu Mweenevyoosi.
6 Niini nahaanda mbeyʉ, Apóolo iitiriira maaji, maa kaa, Muluungʉ noo ˆabweeyya jikakʉla.
7 Jeyyo, ʉra ˆaháandaa na ʉra ˆiítiriraa si kiintʉ tukʉ, kiri vyoova jeyyo, Muluungʉ yeemweene noo ˆajibwéeyyaa jikʉle.

✡ **2:9** Laanga Isáaya 64:4. ✡ **2:16** Laanga Isáaya 40:13.

8 Ura ˆahá andaa na ura ˆiitiriraa maaji, voosi viifwíine baa neembe kira muuntu ˆari hokera kunáálo yaachwe kwa murimo waachwe.
9 Sa murimo ˆtutúmamaa niini na Apóolo, ni wa Muluungu. Na nyuunyu ni iwunda raachwe. Kei ni nyuumba yaachwe.
10 Muluungu kwa nduwo yaachwe aanyambirirya nkajeenga mwaariryo wa nyuumba ja mujeengi mumanyi ˆari na tooti. Haaha muuntu wiingi yoojeenga mweeri ya uwo mwaariryo. Maa kaa, muuntu ura ˆyoojeenga mweeri yaachwe yoosaakwa alaange neeja ˆvyeene yoojeenga.
11 Sa kusiina muuntu wiingi ˆari viika mwaariryo wiingi wowoosi tuku, maa kaa, ura ˆwaviikwa vii, nowo ni Yéesu Kirisitu.
12 Muuntu ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo uwo kwa saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuulu, miti au baa na masaambi.
13 Kwa vyovyoosi vira, murimo waachwe kooneka uri ni jooli ˆuri kiweerwii, siku Kirisitu ˆari lamuriira mirimo yoosi. Sa siku iyo ya ulamu, mirimo yoosi yereniwa iri na mooto, mooto yeren'ya uri murimo wa kira muuntu.
14 Kooni kira ˆcheene ura muuntu ajeenga kiri chaala, uwo muuntu hokera ari kunáálo.
15 Kooni murimo waachwe wafíire, kuva ari aríire mukube, maa kaa, yeeye lamuririwa ari ja muuntu ura ˆahóngiire kufya mooto.
16 Eri, si mumányire tuku nyuunyu ni Kaaya Njija ya Muluungu na Mutima wa Muluungu iíkalaa isii yaanyu tuku wuu?
17 Kooni muuntu asáambwiire Kaaya Njija ya Muluungu, Muluungu mumala ari imalo uwo muuntu, sa Kaaya Njija ya Muluungu ni njija na noo nyuunyu.
18 Kiikooveri tuku! Kooni muuntu umwi kuri nyuunyu yookiiyona atiite tooti ya ihi weeru, yoosaakwa ave muhoho sa ave muuntu ˆari na tooti ya Muluungu.
19 Abweeyye jeyyo, sa tooti ya weeru ihi, ni ukoókoyo mbere ya Muluungu. Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaandikwa,
"Muluungu avakwáataa vara ˆvari na tooti ukwaata waavo."✡
20 Kei yasea,
"IJuVA amányire miiririkano ya muuntu ˆari na tooti ni kiintu ˆkisiina."✡
21 Sa jeyyo, kari wiívaa kipeembe so tuuba muuntu tuku. Sa suusu voosi Muluungu atuviika kuvaambirirya nyuunyu,
22 ive ni niini Paúli, au Apóolo, au Kéefa.* Kei avaheera viintu vyoosi kuvaambirirya nyuunyu, ive ni weeru, au nkaasu, au inkwya, viintu vyoosi ˆviriko haaha na ˆviri kuva. Viintu ivyo vyoosi ni vyaanyu.
23 Nyuunyu muri va Kirisitu, na Kirisitu ni wa Muluungu.

4

Miirimo ya Vatumwi

1 Jeyyo, vaantu vatulaange suusu ja vatumami va Kirisitu, na vaantu ˆtaheewa fuumbo ya Muluungu tukiivariyule.
2 Haaha muuntu ura ˆaheewa murimo, yoosaakwa ave mutumami wo kiilaangiwa.
3 Maa kaa, kuri niini ni kiintu kiduudi munumuunu kooni naláuriirwe ni nyuunyu au ni mulamuli yoyoosi wa vaantu. Baa niini mweeneevyo si ndiri kwiilamuriira ˆvyeene natúmamire uhu murimo tuku.

✡ **3:19** Laanga Ayúubu 5:13. ✡ **3:20** Laanga Sabúuri 94:11. * **3:22** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

4 Mutima waani si waantwáalaa na kiloongi tuku. Baa jeyyo, iki si choolaira mwiikalo waani waválwaa ni wa uwoloki tuku. Yéesu Mweenevyoosi noo ^aandámuriraa niini.
5 Sa jeyyo, kari mundoolamurira muuntu na mpiindi ^jikaari si jinafika tuku. Rindiri fuuru Mweenevyoosi ahinduke. Yeeye, kunukula ari yara masáare yoosi ^meene yaviswa kilwiiryii, na viika ari miiririkano ya mitimii ya vaantu kiweerwii. Mpiindi ijo, kira muuntu hokera ari duumbi ira ^yasaakwa apate, duumbi fuma kwa Muluungu.
6 Vanaviitu, niini nasímire lusímo ulu lwaani na Apóolo, sa mudahe kwiikiindya fuma kuri suusu na mutaange mpíri ihi, "Kari mulóokereryaa kira ^chaandikwa tuku." Aho, si muri kwiivaira kipeembe muuntu umwi na mumuchwe mati wiingi tuku.
7 Sa ni ani ^akubweeyya weewe wiisimirire na viingi? Kira kiintu ^muri nocho, mwaheewa ni Muluungu. Kooni mwaheewa vii, che choobweeyya wiivae kipeembe ja si waheewa?
8 Haaha nyuunyu mookiisea mwiikínkimire! Mookiiyona mwasúngatire! Mookiiyona mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kikomi, ngaari mwaava vatemi na suusu tuve vatemi hamwi na nyuunyu.
9 ^Vyeene nookoona, Muluungu atuviika suusu vatumwi tuve vaantu vo kiimikirirya kamwi. Taava ja vaantu ^valámuriirwe kuulawa. Atubweeyya tuve kiintu cho laanga kwa weeru, mbere ya iyiimbi ra vaantu na mirimu.
10 Suusu ni vakoókoyo sa Kirisitu, maa kaa nyuunyu ati moosea mwatiite tooti ko kundikaniwa na Kirisitu! Suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu! Suusu toochwiiwa mati, maa kaa nyuunyu ati moonyemiwa!
11 Fuuru mpiindi ihi, suusu turi na njala na takálukirwe, tookiivikira masambala, tookoondomereriwa, na tusiina nyuumba.
12 Toomanyika kutumama mirimo kwa mikono yiiswi. Vaantu ^vari tujuma, suusu tavatálaryaa. Vaantu ^vari tuturikirya, suusu tayímiriryaa.
13 Vaantu vootulongowererya, na suusu tookuuyirya vyabooha. Haaha suusu tookoonekana ni waavu wa weeru na kwa kira muuntu suusu ni kosu.
14 Si nookaandika viintu ivi sa nivakwaatye soni tuku, maa kaa, noosaaka nivalume kutu nyuunyu vaana vaana vaani ^naveenda.
15 Baa koon muri kuva na vakiindya masáare ya Yéesu mayana ikimi (10,000), mwatiite taáta umwi vii wa mitima yaanyu. Niini ni taáta waanyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu kwa njira yo varetera Masáare Maaja.
16 Ni kuvakalaamya niise, muuntuubirirye.
17 Sa jeyyo, namutúmire Timotéeo na kwaanyu. Yeeye ni mwaana waani ^namweenda na wo kiilaangiwa sa kura kukundikaniwa kwiitu na Mweenevyoosi. Yeeye vakumbusikya ari ^vyeene niíkalaa ja mupooji wa Kirisitu Yéesu, na ^vyeene kwiikala uko kudóman'yaa na ukiindya waani, kwa kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Kirisitu.
18 Kuri nyuunyu, vamwaari vamwi vaanyu ^vookiivaa kipeembe, ja si ndiri kuuja kei na kwaanyu.
19 Maa kaa, koon Mweenevyoosi avyeéndire, kuuja ndiri na kwaanyu chaangu. ^Kuuja ndiri sa ji nteere ^vyeene voouusa avo vaantu ^viívaa vipeembe na ji ntaange ni ngururu che ^vatiite.
20 Sa Utemi wa Muluungu si kiintu cho luusika vii tuku, maa kaa, ni nteendo ^joónekiwaa ni ngururu ja Muluungu.
21 Ni che moosaaka? Nuuje na nkome yo vachuunda, baku nuuje na kweenda na uholi wa mutima?

5

Vahanguti Vasɨve Mpukii ya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Tʉkʉ

1 Nɨ kɨkomi nawyíirɨirwe kwatɨite vaantʉ vahanguti kʉrɨ nyuunyu. ʉhanguti ʉwo nɨ wo hwaalarya maatʉkʉ vii, walookya baa wa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, atɨ mʉʉntʉ andookiikala na muki wa taáta waavo.

2 Atɨ mʉmwaarɨ mookiivaa vipeembe kɨrɨ vyookoona ʉsʉʉngʉ mitimii! ʉwo ˆarɨ na mʉsoolo ˆʉrɨ jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kʉrɨ nyuunyu.

3 Baa neembe sɨ ndɨrɨ na nyuunyu kɨmʉvɨrɨ, nɨ na nyuunyu ˆndɨrɨ kɨmʉtɨma. Naanɨ nahʉmwɨire lʉʉsa irya kwa mʉʉntʉ ʉhʉ ˆatʉmama isáare ɨrɨ, ja ngaarɨ naarɨ ʉko.

4 Haaha ˆmʉrɨ lʉmana, kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kʉva ndɨrɨ hamwɨ na nyuunyu kɨmʉtɨma, na lʉvɨro lwa Yéesu Mweenevyoosi veera lʉrɨ aho.

5 Aho, mʉmʉkwaatye ʉhʉ mʉʉntʉ kwa Irimʉ sa mʉvɨrɨ waachwe ʉmalwe, na mʉtɨma waachwe ʉlamuririwe sikʉ yo hɨndʉka Yéesu Mweenevyoosi.

6 Kwiivaa kɨpeembe kwaanyu, sɨ kwabooha tʉkʉ. Sɨ mʉmányire ʉsasɨ kiduudi vii wuúkyaa itoonge roosi ra muchu tʉkʉ wʉʉ?

7 Seyyi ʉwo ʉsasɨ wa kalɨ noo kʉsea, mʉseyyi ʉwo mʉʉntʉ mʉvɨ kʉrɨ nyuunyu, sa kʉbweeyya jeyyo, noo kʉseyya ʉsasɨ wa kalɨ. Aho, kʉva mʉrɨ vaantʉ vafya ja itoonge ifya ˆrisiina ʉsasɨ. Na jeyyo, noo ˆvyeene mwahʉmʉla kʉva, sa Mʉlʉʉngʉ amʉtoola Kirisitʉ ave Mpóryo ya Muundi ˆɨrɨ mpeho sa Paásika.✡

8 Haaha tʉbweeyye Ngovi ya Paásika, sɨ na mʉkáate ˆʉrɨ na ʉsasɨ tʉkʉ, noo kʉsea mʉkáate ˆʉrɨ na kʉvɨiha na ʉvɨ tʉkʉ. Maa kaa, tʉbweeyye Paásika na mʉkáate ˆusiina ʉsasɨ, noo kʉsea kwa mʉtɨma mweerʉ na kɨmáárɨ. ✡

9 Barúwii yaanɨ, navaandɨkɨra mʉreke kʉndoosaangɨrɨra na vahanguti.

10 Sɨ nalʉʉsɨkɨra vaantʉ va ɨhɨ weerʉ vara ˆvarɨ vahanguti, sɨ ˆviikínkimaa, ˆvakwáataa vaantʉ matu na vara ˆviínamɨraa vidabalaíyo tʉkʉ. Sa kʉbweeyya jeyyo ngaarɨ mwasaakwa mwiisunke kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.

11 Maa kaa, kɨintʉ ˆnavaandɨkɨra, nɨ mʉreke kʉsaangɨrɨra na vaantʉ vara ˆvaséaa vamuruma Yéesu na kʉnʉ nɨ vahanguti, sɨ viikínkimaa, viínamɨraa vidabalaíyo, vatúkɨraa vaantʉ, vareevi na vakwáataa vaantʉ matu. Kei, karɨ baa muríjaa na mʉʉntʉ ja ʉwo tʉkʉ.

12 Sa sɨ mʉrɨmo waanɨ kʉvalamʉrɨra vaantʉ sɨ ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ. Nyuunyu mwasaakwa mʉvalamʉrɨre vaantʉ ˆvarɨ kʉrɨ mpuka ya ˆvamuruma Yéesu.

13 Mʉlʉʉngʉ valamʉrɨra arɨ vara sɨ ˆvamuruma Yéesu. Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Mʉseyyi mʉʉntʉ mʉvɨ fuma kʉrɨ nyuunyu.”✡

6

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Kwiisitaakya

1 Koonɨ ʉmwɨ waanyu arɨ na sáare na ʉmwɨ wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantʉ sɨ ˆvamurúmaa Mʉlʉʉngʉ? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamʉrɨrwe nɨ vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ!

2 Sɨ mʉmányire vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ noo vakalamʉrɨire weerʉ tʉkʉ wʉʉ? Nyuunyu noo ˆmʉkalamʉrɨire weerʉ, ha de joolɨ moosiindwa lamʉla fisáare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii?

✡ **5:7** Laanga Ufumo 12:1-21. ✡ **5:8** Laanga Ufumo 12:3-20; Nkʉmbʉkira ya Miiro 16:3. ✡ **5:13** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 17:7; 19:19; 22:21, 24; 24:7.

3 Mwamányire, luu lamʉrira tʉrɨ baa mirimʉ wʉʉ? Ha de joolɨ moosiindwa sáare nduudi ja kɨra siikʉ?
4 Koonɨ mʉrɨ na sáare jaanyu nduudi ja ijo, sa che moojitwaala na kwa valamuli vara sɨ ˆvarɨ va mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu?
5 Nalúusire jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina ʉmwɨ waanyu ˆarɨ na tooti jo lamʉla sáare jaanyu nyuunyu mʉrɨ ndʉʉ tʉkʉ wʉʉ?
6 Kɨrɨ vyoova jeyyo, mwaaniitʉ ʉmwɨ yoomʉtwaala mwiiwaachwe na balásii ya vaantʉ sɨ ˆvamurúmaa Yéesu.
7 Kɨkomi, viintʉ mookiitwaala na balásii nɨ koonekya mwiise kɨkomi mwasíindirwe. Sa che moosiita bweeyyiriwa ʉvɨ? Sa che moosiita kwaatwa matu?
8 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mookiibweeyyirya ʉvɨ na mookiikwaata matu, ivi ˆmoovibweeyya kwa ndʉʉ yaanyu!
9 Sɨ mʉmányire vara sɨ ˆvarɨ vawoloki sɨ varɨ hokera Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ? Karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ! Vahanguti, vaantʉ ˆviínamɨraa vidabalaíyo, vaantʉ ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, vaantʉ valʉme ˆvaláalwaa, vaantʉ valʉme ˆvaláalaa vaantʉ valʉme,
10 viívi, vaantʉ sɨ ˆviikínkimaa, vareevi, vaantʉ ˆvatúkɨraa, vaantʉ ˆvakwáataa vaantʉ matu, avo voosi sɨ varɨ hokera Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
11 Kɨkomi sikʉ ˆjilóokire, vamwɨ mʉjáa mwiikala ja jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitʉ na kwa Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ wiitʉ, mooyyiwa, mʉkatalariwa na mʉkavalwa mʉrɨ vawoloki.

Mʉnehe Ʉhanguti

12 Vamwɨ vaanyu vaséaa, “Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ.” Maa kaa, sɨ kɨra kɨintʉ kɨrɨ na kʉnáálo tʉkʉ. Kei mwaséaa, “Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ.” Maa kaa, sɨ nooruma mbe mʉtúmwa wa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ.
13 Vamwɨ vaanyu vaséaa, “Ɨnda nɨ ya chóorya na chóorya nɨ cha ɨnda.” Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ vivalandʉla arɨ vyoosi. Mʉvɨrɨ sɨ sa ʉhanguti tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa Yéesu Mweenevyoosi na Mweenevyoosi nɨ sa mʉvɨrɨ.
14 Jeyyo Mʉlʉʉngʉ tʉfʉfʉla arɨ suusu kwa ngururu jaachwe, ja ˆvyeene amʉfʉfʉla Mweenevyoosi.
15 Eri, sɨ mʉmányire mɨvɨrɨ yaanyu nɨ viintʉ vya mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ tʉkʉ wʉʉ? Eri, ifaanaa nkatoola kɨintʉ cha mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ, maa nɨkɨkʉndɨkan’ye na mʉvɨrɨ wa mʉhéngeeti wʉʉ? Aka tʉkʉ!
16 Eri, sɨ mʉmányire ʉra ˆyoohanguta na mʉhéngeeti nɨ lʉmaniwa iise ave mʉvɨrɨ ʉmwɨ ne tʉkʉ wʉʉ? Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Novo vavɨrɨ kʉva varɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.”✡
17 Maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆalʉmaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, nɨ mʉtima ʉmwɨ ne ˆarɨ.
18 Nehi ʉhanguti! Nɨ kɨmáárɨ nyuunyu mwaséaa, “Ʉvɨ woosi wɨngɨ watúmamwaa weerwii ya mʉvɨrɨ,” maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvasea niise, mʉʉntʉ ˆyoohanguta nɨ tʉmama iise ʉvɨ muvirii waachwe mweeneevyo.
19 Kɨkomi, mwamányire mɨvɨrɨ yaanyu nɨ Kaaya Njija ya Mʉtima Mʉʉja kʉʉntʉ ˆiíkalaa. Mʉtima ˆʉrɨ kwaanyu mwahokera fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Mɨvɨrɨ ɨyo sɨ yaanyu tʉkʉ, maa kaa, nɨ máari ya Mʉlʉʉngʉ.
20 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikʉʉlʉ. Sa jeyyo, mʉmʉbweeyyirye nkongojima Mʉlʉʉngʉ kwa mɨvɨrɨ yaanyu.

✡ **6:16** Laanga Ncholo 2:24.

7

Masáare ya Ilóola

1 Haaha variyula ndiri yara masáare ^mwaanyandikira. Ni vyabooha kwa muuntu mulume areke musaasya muuntu muki.
2 Maa kaa, sa kuyerwa kwa uhanguti, kira muuntu mulume ave na muki waachwe, na kira muuntu muki yoosaakwa ave na mulume waachwe.
3 Mulume yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na muki yoosaakwa amukinkimye mulume waachwe.
4 Muviri wa muki si uri waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa mulume waachwe. Viivyo kwa mulume, muviri waachwe si waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa muki waachwe.
5 Kari mwiisóvyaa tuku, maa kaa, kooni mwiirúmiire kwiirekya kwa mpiindi kiduudi, sa mwiiviike kuri kumuloomba Muluungu, aho, mwiihindukire sa Irimu risiindwe kuvayera na musiindwe kwiiyimiriira.
6 Iki ^noovawyiira cho kiirekya, ni miiririkano yaani, si ulairiri tuku.
7 Nasáakaa ngaari vaantu valume voosi vave ja niini. Maa kaa, kira muuntu atiite wuuya waachwe ^aheewa ni Muluungu, umwi atiite wuuya uhu na wiingi atiite wuuya ura.
8 Kwa vara si ^vanaloolwa, si ^vanaloola na valala, ni vyabooha ngaari vachaale ja niini viintu ^ndiri.
9 Maa kaa, kooni si vari daha kwiiyimiriira, valoole au valoolwe, sa ni vyoolo kuloola kulookya kulunguriira ni uláku.
10 Maa kaa, kwa vara ^viiloola, ni kuvaheera niise ulairiri uhu, si niini tuku, maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi. Muki kari amusíitaa mulume waachwe tuku.✡
11 Maa kaa, kooni amurékire, yoosaakwa achaale baa loolwa tuku. Kooni si jeyyo, yoosaakwa alumaniwe na mulume waachwe. Na mulume kari amusiite muki waachwe tuku.
12 Na kwa viingi ni jei noosea, ni niini nooluusa si Yéesu Mweenevyoosi tuku. Kooni mwaaniitu mulume atiite muuntu muki si ^amuruma Yéesu, na uwo muuntu muki arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo mulume amusiite tuku.
13 Na kooni muuntu muki ^amuruma Yéesu atiite mulume si ^anamuruma Yéesu, na uwo muuntu mulume arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo muuntu muki amusiite tuku.
14 Sa uwo muuntu mulume si ^anamuruma Yéesu, atalariwa ni uwo muuntu muki ^amuruma Yéesu. Na uwo muuntu muki si ^anamuruma Yéesu atalariwa ni uwo muuntu mulume ^amuruma Yéesu. Kooni si jeyyo, vaana vaavo ngaari vaava na njeo. Maa kaa, viintu viri haaha ni vaaja.
15 Maa kaa, ura si ^amuruma Yéesu kooni amusíitire, reka amusiite. Muuntu ura ^amuruma Yéesu kwa muuntu ^ari jeyyo, miiro ya ilóola si iri muchuunga tuku. Sa Muluungu atwaaniriira twiikale mwiikalo muuja.
16 Weewe muki si uri taanga tuku, ifaanaa mulume waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mulume si uri taanga tuku, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako.

Kwiikala ja ^Vyeene Mweenevyoosi Alairirya

17 Kira muuntu iikale ja ^vyeene Yéesu Mweenevyoosi amwiimirya neeja, kei achaale ja ^vyeene ajáa mpiindi Muluungu ^akamwaaniriire. Uhu ni ulairiri waani kwa mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu.
18 Kooni muuntu aaniriirwa na kunu ajáa ahumula twaalwa kibawii, kari iibweeyye ja si anatwaalwa na kibawii tuku. Kooni muuntu aaniriirwa kati ^ajáa

✡ **7:10** Laanga Matáayo 5:32; Maáriki 10:11-12.

akaarɨ twaalwa na kɨbawii, karɨ atwaalwe na kɨbawii sa ʉko kwaanɨrɨrwa tʉkʉ.
19 Kʉtwaalwa na kɨbawii au kʉdiira twaalwa na kɨbawii sɨ kiintʉ tʉkʉ. Maa kaa, kiintʉ cho kwaatya nɨ ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ.

20 Kɨra mʉʉntʉ achaale ja ˆvyeene ajáa kati Mʉlʉʉngʉ ˆamwaanɨrɨráa.
21 Koonɨ Mʉlʉʉngʉ akwaanɨrɨra kati ˆʉjáa mʉtúmwa karɨ ʉko kʉva mʉtúmwa kukujuuwe tʉkʉ. Maa kaa, koonɨ kʉrɨ na njɨra yo bweeyya ʉve húuru, bweeyya jeyyo.
22 Sa mʉʉntʉ ʉra ˆaanɨrɨrwa nɨ Mweenevyoosi arɨ mʉtúmwa, ʉwo nɨ mʉʉntʉ húuru kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na ʉra ˆaanɨrɨrwa nɨ Mweenevyoosi arɨ húuru, ʉwo nɨ mʉtúmwa kwa Kirisitʉ.
23 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikʉʉlʉ. Karɨ mʉbweeyyiwe vatúmwa va vaantʉ tʉkʉ.
24 Vanaviitʉ, kɨra mʉʉntʉ achaale mbere ja Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene ajáa kati ˆaanɨrɨrwáa.

Valala na Vara sɨ ˆValoolwa

25 Haaha kwa vanjalʉ, nɨinɨ nsiina ʉlairiri fuma kwa Mweenevyoosi tʉkʉ. Maa kaa, kʉvawyɨira ndirɨ miirirɨkano yaanɨ nɨinɨ ˆnaava wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wʉʉja ra Mweenevyoosi.
26 Sa ʉhʉ uturikiri ˆtookʉʉyona, nɨ vyabooha mʉʉntʉ kʉchaala ja ˆvyeene arɨ.
27 Koonɨ waloola, musiita muki waako tʉkʉ. Koonɨ sɨ ʉnaloola, saakɨra muki tʉkʉ.
28 Maa kaa, koonɨ ʉlóorire sɨ ʉbwéeyyiirye ʉvɨ tʉkʉ. Na koonɨ mʉnjalʉ alóorirwe sɨ abwéeyyiirye ʉvɨ tʉkʉ. Maa kaa, vara ˆvarɨ kiiloola lʉmana varɨ na uturikiri wa weerʉ. Nɨinɨ nɨ kʉvalʉma niise kutu sa mʉdiire lʉmana na ayo.

29 Vanaviitʉ nɨ kʉvawyɨira niise, mpɨindɨ ˆtʉchíhiire nojo, nɨ nkufi. Sa jeyyo, vara ˆvarɨ na vaki karɨ vandookiirirɨkana vaki vii tʉkʉ.
30 Vara ˆvoorɨra, vave ja sɨ ˆvoorɨra. Vara ˆvarɨ na cheerʉ, vave ja sɨ ˆvarɨ na cheerʉ. Vara ˆvoowʉla, vave ja vira viintʉ ˆvoowʉla sɨ vyaavo.
31 Na vara ˆvoomanyɨka na viintʉ vya weerʉ, vave ja sɨ ˆvoomanyɨka sa viintʉ ivyo. Sa weerʉ ɨhɨ ja ˆvyeene tookɨiyona, nɨ looka yiise.

32 Noosaaka karɨ mʉndookoofa tʉkʉ. Mʉʉntʉ mʉlʉme ʉra sɨ ˆaloola, amányɨkaa na mʉrɨmo wa Mweenevyoosi ja ˆvyeene arɨ mweerya mʉtɨma Mweenevyoosi.
33 Maa kaa, mʉʉntʉ mʉlʉme ˆaloola, amányɨkaa na viintʉ vya weerʉ ja ˆvyeene arɨ mweerya mʉtɨma muki waachwe,
34 sa mɨryʉʉngʉ yaachwe yiigava. Maa kaa, mʉʉntʉ muki mʉnjalʉ au sɨ ˆanaloolwa, amányɨkaa kʉrɨ mɨrɨmo ya Mweenevyoosi sa ave mʉʉja muvirii na mutimii. Maa kaa, mʉʉntʉ muki ˆaloolwa, iírirɨkanaa viintʉ vya weerʉ, ja ˆvyeene arɨ mweerya mʉtɨma mʉlʉme waachwe.
35 Nɨ lʉʉsa niise jei, sa kʉnáálo yaanyu na sɨ noovavɨkɨra viintʉ ˆviri bweeyya mwiikunguvale tʉkʉ. Noosaaka mwiikale kwa njɨra yabooha ko kiitoola kɨkomi kwa mʉrɨmo wa Mweenevyoosi.

36 Koonɨ mʉʉntʉ yookoona nɨ kʉmʉhonerya iise mʉnjalʉ ˆamʉtʉmɨra, na ʉwo mʉnjalʉ aándire fɨrɨra mɨtʉngʉlʉ na yookoona nɨ vyaangʉ aloole, ʉwo amʉloole ja ˆvyeene yoosaaka, sa sɨ yoobweeya kɨintʉ kɨvɨ tʉkʉ, varekerwe viiloole.

37 Na kooni uwo muuntu mulume alámwiire mutimii waachwe si yoomuloola uwo munjalu tuku, bila yo doomereriwa na daha ari kwiimiriira mpiima yaachwe, na achaale munjalu, uwo ni bweeyya iise ^vyabooha.
38 Jeyyo, ura ^yoomuloola munjalu ^amutumiira, bweeyya iise ^vyabooha. Na ura si ^yoomuloola, bweeyya iise ^vyabooha kamwi.
39 Muuntu muki ura ^aloolwa, akundikwa ni mulume waachwe mpiindi joosi mulume ari mooyo. Maa kaa, mulume ^ari wulala, uwo iiyanjaala kuloolwa ni wiingi. Kei, uwo mulume ^ari muloola ni mpaka ave ^amuruma Yéesu.
40 Kwa miryuungu yaani, nookoona uwo mulala kuva ari na cheeru kooni si alóorirwe. Kwa aya yoosi ^navawyíiriire, ni miryuungu yaani, na nookoona nalóngwiirwe ni Mutima wa Muluungu.

8

Chóorya ^Kitwíirwe Ntambiko kwa Vidabalaíyo

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ^jitwíirwe kwa vidabalaíyo. Kikomi, namányire viintu museéaa, "Suusu voosi tatiite umanyi." Maa kaa, umanyi wabwéeyyaa vaantu viivae kipeembe, na kwiiyenda kwaámbiriryaa viiviiswi vafafe.
2 Muuntu yoyoosi ^iibwéeyyaa amányire kiintu, uwo kikomi si amányire ja ^vyeene asaakwa ataange tuku.
3 Maa kaa, muuntu ura ^amweenda Muluungu, amányirwe ni Muluungu.
4 Sa jeyyo, vyóorya vira ^vyatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, tamányire vidabalaíyo si kiintu chochoosi tuku aha weerwii, na Muluungu ni umwi vii.
5 Baa neembe kuri na viintu ^viséwaa ni miluungu uko kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kuri na miluungu ^iri foo na veeneevyo ^vari foo,
6 maa kaa, kuri suusu kwatiite Muluungu umwi vii. Yeeye noo Taáta ^uumba viintu vyoosi na suusu tumwaari sa yeeye. Kei amwaari Mweeneevyo umwi vii, YéesuKirisitu, yeeye kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyuumbwa, na sa yeeye suusu tumwaari.
7 Maa kaa, si kira muuntu ari na uhu umanyi tuku. Vaantu vamwi viijuviira kwiiririkana vidabalaíyo ni vya kimáári, sa jeyyo, ^vari kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, voónaa ja viínamiire miluungu kikomi na mitima yaavo si idáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha, voónaa vavíire na njeo.
8 Maa kaa, chóorya si kitubwéeyyaa tuve heehi na Muluungu tuku. Mwiikalo wiitu na Muluungu si wabooha au waviiha kooni taríire au si taríire chóorya tuku.
9 Maa kaa, mulaange neeja sa uhu uhúuru waanyu udiire kuva kiintu cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo ^kuri teketeke, viikunguvale.
10 Sa kooni muuntu ^ari na mutima ^uri teketeke si udáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha, akwiíne weewe mumanyi woorya kaayii ya kidabalaíyo, si ari koona ni vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo tuku wuu?
11 Jeyyo, mutwaala uri ni imalwii mwaanaanyu ura kuruma kwaachwe ^kuri teketeke, ^mweene Kirisitu amukwyiira, sa umanyi waako.
12 Koonі ubwéeyyiirye jeyyo, tamikya uri mutima ^uri teketeke wa mwaanaanyu ura si ^udáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha. Na ko bweeyya jeyyo, weewe kuva uri umutúmamiire Kirisitu uvi.

13 Sa jeyyo, koonɨ kɨintʉ ˆnoorya choobweeyya mwaaniitʉ iikunguvale, ɨkyo chóorya sɨ ndirɨ kirya kei vii kaa tʉkʉ, sa ndɨire kʉmʉbweeyya mwaaniitʉ iikunguvale.

9

Miiro Yaruma Vatumwi Vaambiririwe

1 Eri, nɨinɨ sɨ ndirɨ húuru tʉkʉ wʉʉ? Eri, nɨinɨ sɨ ndirɨ mutumwi tʉkʉ wʉʉ? Eri, nɨinɨ sɨ namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tʉkʉ wʉʉ? Na nyuunyu sɨ mwafuma kʉrɨ mʉrimo waanɨ kwa Mweenevyoosi tʉkʉ wʉʉ?

2 Baa neembe vaantʉ vɨingɨ sɨ vookuunduma ndirɨ mutumwi, kɨkomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndirɨ mutumwi. Sa nyuunyu nɨ mʉtooso wa utumi waanɨ wa Mweenevyoosi.

3 Vaantʉ vara ˆvookʉʉndamʉrɨra sɨ ndirɨ mutumwi tʉkʉ, jei noo ˆvyeene noovasea.

4 Eri, nɨinɨ Paúli na Barinába sɨ vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ wʉʉ?

5 Vatumwi vɨingɨ baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kʉsea Peéteri, vayeendan'yáa na vaki vaavo kati ˆvookera njira, suusu naasu sɨ vyatéire tʉyeendan'ye na vaki viiswi ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ wʉʉ?

6 Eri, nɨ nɨinɨ na Barinába vii noo sɨ tasaakwa kwaambiririwa viintʉ toosaaka mpɨindɨ ˆtʉrɨ murimwii wʉʉ?

7 Nɨ mulwi nkoondo arɨkwɨ ˆatámanyaa na nkoondwii ko kiirɨhira mpía jaachwe mweeneevyo? Nɨ murimi arɨkwɨ ˆaháandaa iwʉnda ra mɨsabíibu na sɨ aríjaa sabíibu jaachwe? Nɨ muríisi arɨkwɨ sɨ ˆanywíjaa masʉʉsʉ ya nchúwo jaachwe?

8 Eri, nɨ lʉʉsa niise masáare aya ja kirɨ mʉʉntʉ vii wʉʉ? Miiro noyo sɨ yalʉʉsa jeyyo tʉkʉ wʉʉ?

9 Miiro ya Músa yalʉʉsa jei, "Karɨ wiichúungaa ng'oombe mʉlomo tʉkʉ, kati ˆyoovaa viryo luuwii."✡ Eri, aha Mʉlʉʉngʉ nɨ yookiiririkana ng'oombe vii wʉʉ?

10 Eri, Mʉlʉʉngʉ sɨ alʉʉsa aya sa suusu tʉkʉ wʉʉ? Kɨkomi, alʉʉsa sa suusu, sa mʉʉntʉ ˆarɨ rɨma na wɨingɨ akavaa viryo, voosi viiláangyaa kurya kɨra ˆkichwíirwe.

11 Suusu tahaanda mbeyʉ ja mitimii kʉrɨ nyuunyu, haaha nɨ vyavɨiha suusu kuchwa viintʉ vya weerʉ fuma kwaanyu wʉʉ?

12 Koonɨ vaantʉ vɨingɨ vahókeraa nyambirirya ˆjivatéire fuma kwaanyu, suusu sɨ tasaakwa tʉhokere kʉlookya avo tʉkʉ wʉʉ?

Baa neembe nɨ jeyyo, suusu sɨ tʉnadaayya kɨra ˆtasaakwa kʉbweeyyiriwa nɨ nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, tayimirirya masáare yoosi sa tʉdɨire kʉva kɨintʉ ˆkirɨ vabweeyya vaantʉ vadɨire ruma Masáare Maaja ya Kirisitʉ.

13 Eri, sɨ mwamányire tʉkʉ vaantʉ vara ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijʉva, vatúryaa chóorya chaavo mʉʉmo tʉkʉ wʉʉ? Kei mwamányire vara ˆvatúmamaa masabáahwii, vatúryaa mʉgavo waavo fuma mpóryo ˆjitwíirwe.

14 Viivyo, Mweenevyoosi alairirya vara ˆvoovariyʉla Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo fuma murimwii waavo wo variyʉla Masáare Maaja.

15 Maa kaa, nɨinɨ sɨ nɨnaloomba baa kamudu tʉkʉ ivyo viintʉ nasaakwa mʉndookʉʉmbweeyyirya. Baa kei, sɨ nookaandɨka aya sa mbweeyyiriwe ayo tʉkʉ. Kɨkomi, kwaanɨ nɨ vyoolo nkwye, kʉlookya mʉʉntʉ kʉʉnseyyirya

✡ **9:9** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 25:4.

kwiivaa kwaani kipeembe ^kweene mbwéeyyaa so variyula Masáare Maaja baa mariho tuku.
16 Kooni noovariyula Masáare Maaja ikyo si kiintu cho kiivaira kipeembe tuku, sa ikyo, noo kiintu ^nalaiririwa mbweeyye. Na ni mpolai kuri niini kooni si noovariyula Masáare Maaja!
17 Ngaari nootumama uhu murimo sa kweenda kwaani, ngaari niiláangyaa mariho. Maa kaa, haaha noosaakwa ntumame murimo uhu, sa Muluungu aampeera murimo uhu kwa kweenda kwaachwe.
18 Haaha mariho yaani ni yarikwi? Mariho yaani ni kuvariyula Masáare Maaja baa kurihwa tuku, bila daayya vira ^vyeene nkuungu jaruma mpeewe ko variyula Masáare Maaja.
19 Sa baa neembe ndiri húuru, si ndiri mutúmwa wa muuntu yoyoosi tuku, nookiitoola ja mutúmwa wa vaantu voosi, sa nivaambirirye vaantu ^vari foo vamurume Kirisitu.
20 Kwa Vayahúudi nijáa naava ja Muyahúudi, sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Kwa vara ^vari isi ya Miiro nijáa naava ja vara ^vari isi ya Miiro, baa neembe si nijáa isi ya Miiro. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambirirye vara ^vatúubaa Miiro vamurume Kirisitu.
21 Kwa vara ^vasiina miiro, noo kusea si ^vari Vayahúudi, nijáa naava ja voovo, baa neembe si ndiri mutúmwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, isi ya Miiro ya Kirisitu. Nabweeyya jeyyo, sa nivaambirirye avo ^vasiina miiro vamurume Kirisitu.
22 Mpiindi ^nijáa na vara ^vari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndiri teketeke sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ^kidáhikaa sa nivabweeyye vamwi va vaantu voosi, vamurume Kirisitu.
23 Niini nabwéeyyaa ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwi na viingi nturye ntálarya jaachwe.
24 Kikomi mwamányire vara ^viíchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwi vii noo ^ahéewaa itáaji. Haaha mundookiichia munumuunu sa muturye itáaji.
25 Vaantu ^viíchiyaa, viijúviryaa miviri yaavo kwa wiijuviri ^wafafa maatuku vii sa vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ni ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei sa tupate matáaji si ^yari saambuka kwa siku ^jisiina uhero.
26 Jeyyo, niini si niíchiyaa ja muuntu ^yookiichia baa kiintu cho kiichiyira tuku, na kei si ndiri ja muuntu ^afwéitaa ngúumi jaachwe kuvaa mpeho tuku.
27 Niini nookuuturikirya muviri waani na nookuutumamya, sa ^ndiri humula kuvavariyurira Masáare Maaja viingi, kari ji nsiitwe mbere ya Muluungu tuku.

10

Kari Mwiinamira Vidabalaíyo Tuku

1 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitu ni isi ya rira ichu vajáa,[✡] na voosi valooka, ^vari nkaasu na katikati ya mayiya.
2 Voosi ^vakabatisiwe isi ya rira ichu na ayo mayiya, vaava vapooji va Músa.[✡]
3 Voosi vajáa vaarya chóorya kikira ^chafuma kurumwii.[✡]
4 Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Muluungu ^ajáa avaheera kwa njira ya muujíisa.[✡] Voovo vajáa vaanywa maaji ya mwaalaliwye ura wa mutima ^wavatuubáa, na uwo mwaalaliwye ni Kirisitu ayeendan'yáa novo.

[✡] **10:1** Laanga Ufumo 13:21-22. [✡] **10:2** Laanga Ufumo 14:22-29. [✡] **10:3** Laanga Ufumo 16:35.
[✡] **10:4** Laanga Ufumo 17:1-7; Uvalo 20:2-17.

5 Maa kaa, ^varɨ foo vaavo, Mʉlʉʉngʉ sɨ eeriwa mʉtɨma nɨ voovo tʉkʉ. Sa
jeyyo vaakwya na mɨvɨrɨ yaavo ɨkeenera kɨra haantʉ ʉko ɨsɨ ya ibaláángwii.
6 Haaha masáare aya yafʉmɨra sa yave isimwi kʉrɨ suusu, naasu tʉreke
kʉmerirya matɨ mavɨ ja ^vyeene vala baaba wiitʉ vabweeyya.
7 Karɨ tʉndookiinamɨra vidabalaíyo tʉkʉ, ja ^vyeene vamwɨ va vala baaba
wiitʉ vatʉmama. Ja ^vyeene Masáare ^Yarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Vaantʉ vajáa
viikala, vakarya na vakanywa, aho, vakaanda kwiisʉva.”✡
8 Tʉreke ʉhanguti ja ^vyeene vamwɨ va vala baaba wiitʉ vajáa, ɨkɨ chab-
weeyya vaantʉ mayana makumi yavɨrɨ na yatatʉ (23,000) vakwye kwa sikʉ
ɨmwɨ.✡
9 Baa kei, karɨ tʉndoomʉyera Kirisitʉ ja ^vyeene vala baaba wiitʉ vamwɨ
vabweeyya tʉkʉ, voovo vakomwa nɨ njoka, vakakwya.✡
10 Karɨ mung’úulaa ja vamwɨ vaavo viintʉ ^vang’uuláa tʉkʉ, avo vajáa
vamalwa nɨ murimʉ mʉʉja wa inkwya.✡
11 Masáare aya yafʉmɨra kʉrɨ voovo sa yave isimwi kʉrɨ suusu, na ayo
masáare yaandɨkwa sa yatʉlʉme kutu suusu ^tookiikala mpɨɨndɨ iji jo ki-
imikirirya.
12 Jeyyo, koonɨ wookiiyona wiímire ʉkabokerya, laanga neeja karɨ jɨ ʉwyɨɨre
uvii tʉkʉ.
13 Kʉyerwa kokoosi ^kweene kwavapátaa nyuunyu, nɨ kʉra ^kwavapátaa
vaantʉ vii. Ne Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, sɨ arɨ rekera mʉyerwe
kʉlookererya lʉvɨro lwaanyu tʉkʉ. Maa kaa, mpɨɨndɨ ^mʉyérirwe, Mʉlʉʉngʉ
vaheera arɨ ngururu jo yimirirya mʉfɨrɨre nkaasʉ.

Chóorya cha Vidabalaíyo na cha Mweenevyoosi

14 Vanaviitʉ naveenda. Ikeryi fuma kwiinamɨra vidabalaíyo!
15 Nɨ lʉʉsɨka niise na nyuunyu ja vaantʉ ^mʉrɨ na tooti, yeren’yi veeneevyo
aya ^noovawyɨɨra.
16 Eri, mpɨɨndɨ ^toonywa ndʉvo ya chóorya cha Mweenevyoosi so
mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, sɨ toova kɨintʉ kɨmwɨ kʉrɨ sakami ya Kirisitʉ tʉkʉ
wʉʉ? Na ^tʉrɨ bendʉla mʉkáate wa chóorya cha Mweenevyoosi, sɨ toova
kɨintʉ kɨmwɨ na mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ tʉkʉ wʉʉ?
17 Baa neembe tʉrɨ foo, voosi taríjaa mukumbata ʉmwɨ wa mʉkáate, ɨkɨ
choónekyaa tʉrɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.
18 Iririkani vaantʉ va Isiraéeli, eri, vara ^varíjaa mpóryo, sɨ noo
vatúmaman’yaa masabáahwii tʉkʉ wʉʉ?✡
19 Nɨ che noolʉʉsa? Chóorya ^chatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo nɨ kɨintʉ
cha kɨkomi wʉʉ? Au ɨkyo kɨdabalaíyo nɨ kɨintʉ kamwɨ wʉʉ?
20 Aka tʉkʉ! Maa kaa, mpóryo ^jitwɨírwe nɨ vaantʉ sɨ ^vamʉmányire
Mʉlʉʉngʉ, nɨ na kwa mirimʉ mɨvɨ ^jitóolwaa na sɨ kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Na nɨɨnɨ
sɨ noosaaka mʉndootʉmaman’ya na mirimʉ mɨvɨ baa kiduudi vii tʉkʉ.
21 Sɨ mʉrɨ kʉnywa ndʉvo ya chóorya cha Yéesu Mweenevyoosi kei munywe
ndʉvo ya mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ. Sɨ mʉrɨ kurya chóorya cha Mweenevyoosi na
chóorya cha mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ.
22 Eri, nɨ saaka tiise tiinʉle ʉsʉʉngʉ wa Mweenevyoosi wʉʉ? Eri, tatɨite
ngururu kʉmʉlookya Mweenevyoosi?

Yara ^Toobweeyya Yandoomʉretera Mʉlʉʉngʉ Nkongojima

✡ **10:7** Laanga Ufumo 32:6. ✡ **10:8** Laanga Ʉvalo 25:1-9. ✡ **10:9** Laanga Ʉvalo 21:4-9. ✡ **10:10** Laanga Ʉvalo 16:41-49. ✡ **10:18** Laanga Valáawi 7:6-10, 14, 15.

23 Vamwɨ vaanyu vaséaa, “Kusiina kiintu ˆkirɨ mwiiko tukú.” Baa neembe nɨ jeyyo sɨ vyoosi viri na kunáálo tukú. Kei mwaséaa, “Kusiina kiintu ˆkirɨ mwiiko tukú.” Baa neembe nɨ jeyyo, sɨ kira kiintu ˆkirɨ na nyambirirya yo fafya kuruma kwa vaantu tukú.
24 Muuntu karɨ abweeyye yara ˆyarɨ na kunáálo kurɨ yeeye vii tukú, maa kaa, abweeyye yara ˆyarɨ na kunáálo kwa mwiiwaachwe.
25 Mundoorya nyama yoyoosi ˆiváwaa iyoombe isóokwii baa kuurya kuurya tukú, sa mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii.
26 Masáare ˆYarɨ Mpeho yaluusa, “Weeru nɨ ya IJUVA na kira kiintu ˆkirɨ weerwii nɨ chaachwe.”✡
27 Koonɨ utéengiiwe noo rya chóorya kaayii kwa muuntu sɨ ˆamuruma Yéesu na ukaruma kutamanya, irya kira kiintu ˆarɨ kuheera baa kuurya kuurya tukú. Bweeyya jeyyo, sa mitima yaanyu ˆyiísiman’yaa mavɨ na maaja, idiire twaalwa na kiloongii.
28 Maa kaa, muuntu koonɨ akuséire, “Chóorya ikɨ chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo,” kurya tukú. Bweeyya jeyyo tukú, sa muuntu uwo ˆakuwyíiriire na sa mutima wiísiman’yaa mavɨ na maaja.
29 Aha nɨ luusa niise mutima wa muuntu uwo na sɨ mutima waako tukú. Sa che kusaawula kwaanɨ kurɨ lamurirwa nɨ mutima wa muuntu wiingɨ kwiisiman’ya mavɨ na maaja?
30 Koonɨ noomuduumba Muluungu sa chóorya, sa che noolamurirwa sa ikyo chóorya ˆnahúmwiire muduumba Muluungu?
31 Haaha reeru, chochoosi ˆmootumama, ive nɨ kunywa au kurya, mundoobweeyya so mubweeyyirya Muluungu nkongojima.
32 Karɨ mundoova kiintu cho vakunguvarya vaantu tukú, ive nɨ Vayahúudi, vaantu sɨ ˆvarɨ Vayahúudi au mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu tukú.
33 Niinɨ nayéraa kuveerya mitima vaantu voosi kwa njira joosi. Sɨ nsáakaa viintu ˆvyaampéeraa kunáálo niimweene vii tukú, maa kaa, ˆvarɨ foo vapate kunáálo, sa jeyyo valamuririwe.

11

1 Ntuubiriryi niinɨ, ja ˆvyeene niinɨ noomutuubirirya Kirisitu.

Kukunikirira Mutwe Mpindi jo Muloomba Muluungu

2 Navadúumbiriraa sa viintu muunkúmbukiraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ura ˆnavaheera.
3 Maa kaa, noosaaka mutaange, mutwe, noo kusea mukúúlu wa vaantu valume voosi, nɨ Kirisitu, na mutwe wa muuntu muki nɨ mulume waachwe, na Muluungu nɨ mutwe wa Kirisitu.
4 Muuntu mulume ura ˆarɨ muloomba Muluungu au ˆarɨ luusa uláali na mutwe wa Muluungu kunu akúnikiriire mutwe waachwe, uwo achwíjaa matɨ mutwe waachwe noo kusea Kirisitu.
5 Maa kaa, muuntu muki ura ˆamuloombáa Muluungu au alúusaa uláali na mutwe baa kunikirira mutwe waachwe tukú, uwo amuchwíjaa matɨ mulume waachwe, sa kubweeyya jeyyo nɨ ja kupunyula ipuunyu.*
6 Muuntu muki ura sɨ ˆakúnikiriraa mutwe waachwe, nɨ vyaangu apunyule njwiirɨ jaachwe. Maa kaa, nɨ soni kwa muuntu muki kupunyula njwiirɨ jaachwe, sa jeyyo nɨ viija akunikiriire mutwe waachwe.

✡ **10:26** Laanga Sabúuri 24:1. * **11:5** ***kupunyula ipuunyu:*** Siku ijo, nɨ soni vijáa kwa muuntu muki kupunyula ipuunyu.

7 Muuntu mulume si asaakwa akunikirire mutwe waachwe tuku, sa yeeye ni buuwo ya Muluungu, na kei, oónekyaa nkongojima ya Muluungu. Maa kaa, muuntu muki oónekyaa nkongojima fuma kwa muuntu mulume.
8 Sa muuntu mulume si uumbwa fuma kwa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa fuma kwa muuntu mulume.
9 Kei, muuntu mulume si uumbwa sa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa sa muuntu mulume.
10 Sa jeyyo, na sa mirimu miija, muuntu muki asaakwa akunikirire mutwe waachwe koonekya wiimiriri ^uri mweeri yaachwe.
11 Maa kaa, kwa kukundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, muuntu muki amwiiláangyaa muuntu mulume na muuntu mulume amwiiláangyaa muuntu muki.
12 Sa ja viintu muuntu muki wa ncholo uumbwa fuma kwa muuntu mulume, kira muuntu mulume wiingi afúmaa kwa muuntu muki. Maa kaa, kira kiintu chafúmaa kwa Muluungu.
13 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha muuntu muki kumuloomba Muluungu mbere ja vaantu baa kunikirira mutwe waachwe tuku wuu?
14 Amwi baa wuumbo woónekyaa muuntu mulume kuva na njwiiri ndiihi ni soni kwaachwe mweeneevyo!
15 Eri, njwiiri ndiihi si nkongojima ya muuntu muki tuku wuu? Yeeye aheewa njwiiri ndiihi sa jimukunikirire.
16 Maa kaa, koni muuntu yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, uwo ataange suusu na mpuka ja vaantu ^vamuruma Muluungu tusiina nkuungu jiingi tuku.

Chóorya cha Mweenevyoosi

17 Haaha uhu ulairiri ^noosaaka nivaheere, si ndiri vaduumbirira tuku, sa mpiindi ^mookiijiinga, si mootumama yara ^yari na kunáálo tuku, maa kaa, yara ^yooreeta mukube.
18 Cha ncholo, muri lumana ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, mookigavagava. Kwa ayo ^meene nateera, yamwi yaavo naruma ni ya kikomi.
19 Eri, kikomi, kwiigava ni mpaka kufumire kuri nyuunyu, sa vara ^varumwa ni Muluungu vooneke kiweerwii wuu?
20 Mpiindi ^moolumana, si moolumana sa kikomi murye chóorya cha Mweenevyoosi tuku.
21 Sa mpiindi jo rya, kira muuntu aándaa kiiriira chóorya chaachwe baa kiiwoojera tuku. Iki chabwéeyyaa vamwi vahinduke na njala, na viingi vareeve.
22 Ihi ni soni! Musiina nyuumba kuuntu ^muri kiikala sa murye no nywa tuku wuu? Sa che moochwa mati mpuka ya vaantu ^vamuruma Muluungu? Na sa che moovachwa mati vara ^vasiina kiintu? Che ndiri vasea nyuunyu? Nivaduumbirire wuu? Aka tuku! Kwa iri si ndiri vaduumbirira tuku.
23 Sa niini nahokera masáare aya fuma kwa Mweenevyoosi na navaheera nyuunyu. Uchiku ura de Mweenevyoosi Yéesu ji avarindukwe, ajáa atoola mukáate,
24 ^akamuduumbe Muluungu, akuubendulabendula, akasea, "Uhu ni muviri waani ^wootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani."
25 Viivyo ^vakahumule kurya, akatoola nduvo akasea, "Nduvo ihi ni muháko mufya wa Muluungu, ^wookiimikiririwa ni sakami yaani. Bweeyyi jei, kira ^muri kunywa so kuunkumbukira."
26 Sa mpiindi ^moorya mukáate uhu na ^moonywa diváai ya nduvo ihi, ni kwaarya mwiise inkwya ya Yéesu Mweenevyoosi, fuuru ^ari hinduka.

27 Mɯɯntɯ yoyoosi ˆaríjaa mɯkáate ɯwo, au ˆanywíjaa ndɯvo ɨyo ˆvyeene sɨ vyasaakwa, ɯwo kɯva arɨ abwéeyyiirye ɯvɨ mweeri ya mɯvɨrɨ na sakami ya Mweenevyoosi.
28 Ɨkɨ noo ˆchooreka, woosaakwa wiiyeren'ye mweeneevyo ta, de urye mɯkáate na unywe ndɯvo ɨyo.
29 Sa mɯɯntɯ ˆarɨ kurya mɯkáate no nywa ɨyo ndɯvo baa taanga mɯvɨrɨ wa Mweenevyoosi tɯkɯ, ɯwo yookiiheera irya ra Mɯlɯɯngɯ mweeri yaachwe.
30 Ɨkɨ noo ˆchooreka ˆvarɨ foo vaanyu mɨvɨrɨ yaavo yoochɨchɨkɨra, vamwɨ valwɨ́rɨ na vɨ́ngɨ vake vaakwya.
31 Maa kaa, ngaarɨ toochukuruma mɨtɨma yiitɯ, ngaarɨ sɨ toolamɯrɨrwa nɨ Mɯlɯɯngɯ jei tɯkɯ.
32 Maa kaa, ˆtɯrɨ lamɯrɨrwa nɨ Yéesu Mweenevyoosi, nɨ kɯtɯwolola iise mwiikalo wiitɯ, sa tɯdɨ́re heewa irya ja vaantɯ sɨ ˆvamuruma yeeye.
33 Sa jeyyo, vanaviitɯ kati ˆmoolɯmana kurya chóorya cha Mweenevyoosi hamwɨ, moosaakwa mɯndookiiwoojera.
34 Koonɨ mɯɯntɯ arɨ na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ˆmɯrɨ lɯmana hamwɨ mɯdɨ́re heewa irya. Naanɨ ˆndɨrɨ kɯɯja, vavariyɯrɨra ndɨrɨ masáare yara yɨ́ngɨ.

12

Wɯɯya wa Mɯtɨma Mɯɯja

1 Haaha vanaviitɯ variyɯla ndɨrɨ ɨkɨ kɨ́ntɯ ˆmuurya cha wɯɯya fuma kwa Mɯtɨma Mɯɯja sa noosaaka mɯtaange neeja.
2 Mwamányire mpɨ́ndɨ ˆmɯjáa sɨ mɯnamɯtaanga Mɯlɯɯngɯ, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamɨra vidabalaíyo, vyoovyo sɨ viri mooyo tɯkɯ, baa kei visiina lɯvɨro lo lɯɯsɨka tɯkɯ.
3 Jeyyo, noosaaka mɯtaange, kusiina mɯɯntɯ ˆalóngoolwaa nɨ Mɯtɨma wa Mɯlɯɯngɯ arɨ daha sea, "Yéesu ajumwe" tɯkɯ, na kei, kusiina mɯɯntɯ ˆarɨ daha sea, "Yéesu nɨ Mweenevyoosi," mpaka ave alóngwɨ́rwe nɨ Mɯtɨma Mɯɯja.
4 Haaha kwatɨ́te wɯɯya ˆwɨ́simiresimire, maa kaa, Mɯtɨma wa Mɯlɯɯngɯ nɨ ɯ'ɯra.
5 Kei kwatɨ́te mɨrɨmo ˆyɨ́simiresimire yo mɯtɯmamɨra Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi nɨ yeeye ɯ'ɯra ɯmwɨ.
6 Kei kwatɨ́te mɨrɨmo ˆɨrɨ foo, maa kaa, ˆatóolaa lɯvɨro lo tɯmama mɨrɨmo ɨyo kɯrɨ suusu voosi nɨ yeeye ɯ'ɯra Mɯlɯɯngɯ.
7 Kɨra mɯɯntɯ ˆamuruma Yéesu, ahéewaa ɯvariyuli wa Mɯtɨma Mɯɯja, sa vaantɯ voosi vapate kɯnáálo.
8 Ʊwo Mɯtɨma Mɯɯja, amɯhéeraa mɯɯntɯ ɯmwɨ lɯvɨro lo lɯɯsɨka na tooti na wɨ́ngɨ isáare ra ɯmanyi, na Mɯtɨma nɨ yeeye wɯɯwo.
9 Kei Mɯtɨma wɯɯwo, amɯbwéeyyaa mɯɯntɯ ave na kumuruma Yéesu kɯkɯɯlɯ na wɨ́ngɨ ave na wɯɯya wo horya valwɨ́rɨ.
10 Yeeye amɯhéeraa mɯɯntɯ wɨ́ngɨ lɯvɨro lo bweeyya myuujíisa, wɨ́ngɨ lɯvɨro lo laala na mɯtwe, na wɨ́ngɨ lɯvɨro lo kiisiman'ya isáare ˆrafúmire kwa mirimɯ mɨvɨ au kwa Mɯtɨma Mɯɯja, na wɨ́ngɨ lɯvɨro lo lɯɯsɨka ndɯɯsɨka ng'eni, na wɨ́ngɨ lɯvɨro lo variyɯla ijo ndɯɯsɨka.
11 Aya yoosi, yabwéeyyiwaa nɨ wɯɯwo Mɯtɨma Mɯɯja ɯmwɨ, yeeye amɯhéeraa kɨra mɯɯntɯ ja ˆvyeene yoosaaka.

Mɯvɨrɨ Ʊmwɨ, Viintɯ Foo

12 Mʉvirɨ wa mʉʉntʉ watiɨte viintʉ ˆviri foo, na baa neembe ivyo viintʉ ˆviri foo, nɨ mʉvirɨ ʉmwɨ, viivyo noo ˆvyeene viri kwa mʉvirɨ wa Kirisitʉ.
13 Sa suusu tʉve Vayahúudi au vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, vatúmwa au vaantʉ ˆvarɨ húuru, suusu voosi tabatisiwa kwa Mʉtima ʉmwɨ na tahokera Mʉtima ʉmwɨ sa tʉve mʉvirɨ ʉmwɨ.
14 Mʉvirɨ sɨ wʉʉmbwa na kiintʉ kimwɨ vii tʉkʉ, maa kaa, viintʉ ˆviri foo.
15 Kooni ijeo raséire, “Niini sɨ ndirɨ haantʉ ha mʉvirɨ tʉkʉ, sa niini sɨ ndirɨ iyaanja tʉkʉ,” eri, ijeo sɨ rirɨ chaala nɨ haantʉ ha mʉvirɨ tʉkʉ wʉʉ?
16 Na kooni kutu kwaséire, “Niini sɨ ndirɨ haantʉ ha mʉvirɨ tʉkʉ, sa niini sɨ ndirɨ riiso tʉkʉ,” eri, kutu sɨ kʉrɨ chaala nɨ haantʉ ha mʉvirɨ tʉkʉ wʉʉ?
17 Ngaarɨ mʉvirɨ woosi nɨ riiso, jooli ʉrɨ teera? Ngaarɨ mʉvirɨ woosi nɨ kutu, jooli ʉrɨ tayya?
18 Haaha Mʉlʉʉngʉ aviviɨka viintʉ vya mʉvirɨ, na kɨra kiintʉ cha mʉvirɨ akɨviɨka haantʉ haachwe, ja ˆvyeene asaaka.
19 Ngaarɨ mʉvirɨ woosi waava kiintʉ kimudu, ngaarɨ sɨ kwaava na mʉvirɨ wowoosi tʉkʉ.
20 Kɨkomi, kwatiɨte viintʉ ˆviri foo vya mʉvirɨ, maa kaa, nɨ mʉvirɨ ʉmwɨ.
21 Riiso sɨ ifaanaa rʉʉsee mʉkono, “Sɨ nookʉsaaka tʉkʉ!” Baa kei mʉtwe sɨ ifaanaa ʉyasee majeo, “Sɨ noovasaaka nyuunyu tʉkʉ!”
22 Kei viintʉ vya mʉvirɨ vira ˆvyoónekanaa visiina ngururu, noo visáakwaa mʉnʉmʉʉnʉ.
23 Viintʉ vira ˆvyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nkʉʉlʉ. Na viintʉ viiswi vira ˆvyootʉretera soni, ivyo noo tuviláangaa neejaneeja,
24 na vira viintʉ ˆvyabooha ˆvyoónekaa kwa vaantʉ sɨ taviláangaa neeja tʉkʉ. Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ alʉman’ya viintʉ vya mʉvirɨ na aviiheera nyemi vira viintʉ ˆvisiina nyemi kʉlookya.
25 Sa jeyyo, kʉdiire kʉva na kwiigava, maa kaa, viintʉ vyoosi viiyambirirye.
26 Kiintʉ kimwɨ kooni chatámikire, vyoosi vikatamɨka hamwɨ nocho. Kooni kiintʉ kimwɨ chatúriirye nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwɨ nocho.
27 Haaha nyuunyu nɨ mʉvirɨ wa Kirisitʉ, kɨra ʉmwɨ waanyu nɨ haantʉ ha mʉvirɨ ʉwo.
28 Kʉrɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ aviɨka ta vatumwi, maa de valáali na mʉtwe, vakiindya, vaantʉ ˆvabwéeyyaa myuujíisa, vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo horya valwíirɨ, vaantʉ ˆvaámbiriryaa viivaavo, vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo longoola, na vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo lʉʉsɨka ndʉʉsɨka ˆjiísimiresimire.
29 Eri, vaantʉ voosi nɨ vatumwi wʉʉ? Voosi nɨ valáali na mʉtwe wʉʉ? Vaantʉ voosi nɨ vakiindya wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi vabwéeyyaa myuujíisa wʉʉ?
30 Eri, voosi vatiɨte wʉʉya wo horya valwíirɨ wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi valúusɨkaa ndʉʉsɨka ng’eni wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi vaváriyʉlaa ndʉʉsɨka wʉʉ?
31 Haaha noosaaka mʉve na mpiima yo turya wʉʉya mʉkʉʉlʉ.
Naanɨ haaha kʉvoonekya ndirɨ njɨra njija kʉlookya joosi.

13

Kweenda

1 Baa ndʉʉsɨke ndʉʉsɨka ja vaantʉ na ja mirimʉ miija, kooni sɨ neenda vaantʉ, niini nɨ ja isóso ra idébe itʉhʉ, au idʉndʉlʉ itʉhʉ.
2 Kei kooni ndirɨ na wʉʉya wo laala na mʉtwe, na kooni ndirɨ na ʉmanyi wo taanga fuumbo ya miryʉʉngʉ yoosi na ndirɨ na ʉmanyi woosi, kei kooni ndirɨ na kuruma kʉkʉʉlʉ ko saamya njʉʉlʉ, kooni sɨ neenda vaantʉ, niini sɨ kiintʉ tʉkʉ.

3 Kei koonɨ natwíire máari jaanɨ kʉvaheera vakɨva, kei koonɨ natwíire mʉvɨrɨ waanɨ ufye mootwii ja mpóryo, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, sɨ ndɨrɨ turya kʉnáálo yoyoosi tʉkʉ.

4 Kweenda kwayímiriryaa, na kwatɨite mbavariri. Kweenda kusiina kɨvɨna tʉkʉ, sɨ kwiivaa kɨpeembe tʉkʉ na kusiina ukudamu tʉkʉ.

5 Kweenda kwabwéeyyaa mʉʉntʉ ave matu, sɨ kwabwéeyyaa mʉʉntʉ iirirkane sa masáare yaachwe vii tʉkʉ, sɨ kwabwéeyyaa mʉʉntʉ akalale chaangʉ vii tʉkʉ, na sɨ kwabwéeyyaa mʉʉntʉ avɨike ʉvɨ mutimii tʉkʉ.

6 Kweenda sɨ kweenda kʉsova ʉwoloki tʉkʉ, maa kaa, kweenda kweenda kɨmaarɨ.

7 Kweenda kwayímiriryaa yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiiláangyaa yoosi na kweenda kwachuunga mʉtima kʉrɨ yoosi.

8 Kweenda sɨ kusíraa vii kaa tʉkʉ. Maa kaa, kʉlaala na mʉtwe, kʉlʉʉsɨka ndʉʉsɨka ng'eni, na ʉmanyi vyatɨite kʉherererya.

9 Sa ʉmanyi wiiswi nɨ mudúúdi vii, kei kʉlaala kwiiswi na mʉtwe nɨ kudúúdi vii.

10 Maa kaa, kukiimikirirya ˆkʉrɨ kʉʉja, yara sɨ ˆyakiimana seeka yarɨ.

11 Mpɨindɨ ˆnɨjáa musinga, nalʉʉsɨkáa kisinga, niiririkanáa kimusinga na nɨjáa namányire viintʉ kisinga. Haaha ndɨrɨ mʉʉntʉ mʉkʉʉlʉ, yara ya kisinga nayareka.

12 ˆVyeene tookoona haaha, nɨ ja koona kɨintʉ kióowii ˆkɨrɨ na nkʉngʉʉ, sikʉ ˆjookʉʉja koona tʉrɨ kɨra kɨintʉ miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, sikʉ ˆjookʉʉja kʉva ndɨrɨ na kʉtaanga ˆkwakiimana, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ aantaanga nɨinɨ.

13 Haaha viintʉ ivi vitatʉ sɨ viri sira tʉkʉ, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kɨkúúlʉ cha ivi vitatʉ nɨ kweenda.

14

Kʉlaala na Mʉtwe na Kʉlʉʉsɨka Ndʉʉsɨka Ng'eni

1 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kɨve noo kɨintʉ kɨkʉlʉkʉʉlʉ. Kei mʉmanyɨke kuturya wʉʉya wa Mʉtima Mʉʉja na hasa wʉʉya wo laala na mʉtwe.

2 Sa mʉʉntʉ ˆalúʉsɨkaa ndʉʉsɨka ng'eni, sɨ alúʉsɨkaa na vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, yeeye amʉloombáa Mʉlʉʉngʉ, sa kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ taanga ˆcheene yoolʉʉsa tʉkʉ. Yeeye avíjaa yoolʉʉsɨka fuumbo kwa lʉvɨro lwa Mʉtima.

3 Maa kaa, ʉra ˆmweene aláalaa na mʉtwe, alúʉsaa isáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, avajéengaa vaantʉ, avahéeraa mɨtima na avatúuryaa mɨtima.

4 Mʉʉntʉ ʉra ˆalúʉsɨkaa ndʉʉsɨka ng'eni, iijéengaa yeemweene, maa kaa, ʉra ˆaláalaa na mʉtwe, ajéengaa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.

5 Nɨinɨ noosaaka nyuunyu voosi mʉndoolʉʉsɨka ndʉʉsɨka ng'eni, na kʉlookya ivyo, noosaaka mʉndoolʉʉsa masáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ko laala na mʉtwe. Sa mʉrɨmo wo lʉʉsa masáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya kʉlʉʉsɨka ndʉʉsɨka ng'eni, koonɨ sɨ jeyyo, kʉve na mʉʉntʉ wo variyʉla ayo masáare sa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vajeengwe.

6 Haaha vanaviitʉ koonɨ nuújire na kwaanyu na ndʉʉsɨke ndʉʉsɨka ng'eni, kʉnáálo che mʉrɨ turya? Maa kaa, koonɨ naréetire ʉvariyuli fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, au ʉmanyi au ʉláali na mʉtwe au ukiindya, ivyo vaheera viri kʉnáálo.

7 Jeyyo, noo ^vyeene viri kwa saama ja chiímbo jira ^jisiina nkaasu, baa ja firíimbi, na kinúubi. Koonɨ sɨ vyaváirwe kutuuba mwiituubirɨro wa chiímbo, joolɨ kɨra ^chookiimbwa kɨrɨ taangwa?
8 Baa ja koonɨ irimu rarírire, na murɨro waachwe sɨ wootaangɨkana, nɨ ani ^arɨ kwiima neeja sa nkoondo?
9 Viivyo, baa nyuunyu, ani arɨ taanga ^cheene moolusa koonɨ mwalúusikire ndusika ifya? Kikomi, kɨra ^cheene mwiindoolusa, looka cheende na mpeho.
10 Kwatiite ndusika ^jiri foo aha weerwii, na kusiina ndusika ^isiina uvariyuli waachwe tuku.
11 Maa kaa, koonɨ sɨ nootaanga kɨra ^yoolusa ura muuntu, uwo ^yoolusa nɨ muyeni kwaanɨ na niinɨ nɨ muyeni kwaachwe.
12 Nɨ viivyo viri kurɨ nyuunyu. Sa viintu ^moosaaka munumuunu kuva na wuuya wa Mutima Muuja, manyiki na mɨtima yaanyu kuturya wuuya ura ^wiindoojeenga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
13 Jeyyo, muuntu ura ^yoolusika ndusika ng'eni, yoosaakwa amuloombe Muluungu, sa amuheere luviro lo variyula kɨra ^yoolusa.
14 Koonɨ nooloomba kwa ndusika ng'eni, mutima waanɨ noo wooloomba, maa kaa, muryuungu waanɨ sɨ wooturya kunáálo tuku.
15 Haaha che de ndɨrɨ bweeyya? Loomba ndɨrɨ na mutima waanɨ de kei noombe na muryuungu waanɨ. Kiimba ndɨrɨ na mutima waanɨ, de kei niimbe na muryuungu waanɨ.
16 Koonɨ woomuduumba Muluungu mutimii waako vii, ^urɨ humula duumba joolɨ vaantu varɨ sea, "Kikomi," na kunu sɨ vootaanga kɨra ^cheene wooluusa?
17 Baa koonɨ kumuduumba kwaako kwabooha, muuntu wiingɨ sɨ arɨ turya kunáálo tuku.
18 Noomuduumba Muluungu sa niinɨ nalúusikaa ndusika ng'eni kulookya nyuunyu voosi.
19 Maa kaa, nɨ vyabooha ndusike masáare yasaano ^yarɨ taangwa, sa nɨvakiindye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kulookya kuluusika masáare mayana ikimi (10,000) ya ndusika ng'eni ^ng'eene vaantu sɨ varɨ taanga.
20 Vanaviitu reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkano yaanyu, ive ja ya vaantu vakuulu, maa kaa, kutumama uvɨ muve ja vaana vaduudi.
21 Vyaandikwa Miirwii, IJUVA aluusa,
"Luusika ndɨrɨ na vaantu vaanɨ ko tweera vaantu va kuli,
vaantu valúusikaa ndusika ng'eni,
baa jeyyo, sɨ varɨ kuunteerera tuku."[✡]
22 Haaha koona mwiise, kuluusika ndusika ng'eni nɨ ishára ya Muluungu kwa vaantu sɨ ^vamurúmaa, na sɨ sa vaantu ^vamurúmaa tuku. Maa kaa, ulá ali na mutwe sɨ sa vaantu sɨ ^vamurúmaa tuku, maa kaa, sa vaantu ^vamurúmaa.
23 Sa jeyyo, koonɨ mpuka yoosi ya vaantu ^vamurúmaa Yéesu valúmiine na voosi valuusike na ndusika ng'eni, na aho viingire vaantu sɨ ^vamányire au vayeni sɨ ^vamurúmaa Yéesu, eri, sɨ varɨ sea nyuunyu murɨ vasari tuku wuu?
24 Maa kaa, muuntu sɨ ^amányire au sɨ ^amurúmaa Yéesu, koonɨ iingiire maa ashaane vaantu voosi vooluusa ulá ali na mutwe, uwo muuntu taanga arɨ yeeye atiite uvɨ, na lamurɨrwa arɨ nɨ voosi.
25 Kimbiso cha mutima waachwe viikwa kɨrɨ kiweerwii, ne chwaama arɨ na mwiinamira arɨ Muluungu yoosea, "Kikomi, Muluungu nɨ hamwɨ arɨ na nyuunyu."

^Vyeene Vyasaakwa Mpiindɨ jo Mwiinamira Muluungu

[✡] **14:21** Laanga Isáaya 28:11-12.

26 Vanaviitu che ndiri luusa? ^Muri lumana hamwi kumwiinamira Muluungu, umwi ari na lwiímbo, wiingi ari na ukiindya, wiingi ari na wi-ivariyuli fuma kwa Muluungu, wiingi aluusike nduusika ng'eni, wiingi ari na kutamanula. Aya yoosi yoosaakwa yandootumamwa sa kujeenga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
27 Kooni muuntu yoyoosi alúusikire kwa nduusika ng'eni, aho, valuusike vaantu vaviri au vatatu na si kulookya jeyyo tuku, na vandooluusika ko kiiheera, na kuve na muuntu wo tamanula kira ^vooluusa.
28 Maa kaa, kooni kusiina muuntu wo tamanula, uwo muuntu ^yooluusika nduusika ng'eni akirinye sawu aho mwiijiingwii wa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, aluusike na kimoyomooyo yeeye na Muluungu.
29 Valáali na mutwe vaviri au vatatu valuusike, na viingi vayaaniririye ayo ^vooluusa.
30 Kooni wiingi ura ^iíkyiire ahíiwe wiivariyuli fuma kwa Muluungu, ura ^yooluusa ulláali na mutwe akirinye.
31 Aho, vaantu voosi vandooluusa ulláali na mutwe ko kiituubiriira na vaantu voosi viikiindye na vaheewe mitima.
32 Sa wuuya wo laala na mutwe, wiímiriirwaa ni ura ^yooluusa uwo ulláali na mutwe.
33 Muluungu si wa ntiribuka tuku, maa kaa, ni wa mwiikalo muuja.
Ja ^vyeene viri kuri mpuka ja vaantu voosi ^vamuruma Yéesu,
34 mpiindi ^muri lumana ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, vaantu vaki vakirinye. Sa voovo si varekerwa vandooluusika tuku. Voovo vasaakwa viiviike isi ja ^vyeene Miiro yaluusa.
35 Na kooni muuntu muki yoosaaka uurye kiintu chochoosi, akuurye mulume waachwe kaayii, sa ni soni muuntu muki kuluusika mbere ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
36 Isáare ra Muluungu si raandira kwaanyu tuku, baa kei, si ruuja na kwaanyu vii tuku!
37 Kooni muuntu yoyoosi kuri nyuunyu yookoona yeeye ni muláali na mutwe au atiite wuuya wa mutimii, ataange ayo ^noovaandikira ni ulairiri fuma kwa Yéesu Mweenevyoosi.
38 Na muuntu si ^yooyateera aya, uwo muteereri tuku.
39 Haaha vanaviitu muve na mpiima yo luusa ulláali na mutwe na kari mumukáan'yaa muuntu kuluusika nduusika ng'eni tuku.
40 Maa kaa, kira kiintu kitumamwe vyabooha na kwa mwiituubiriro.

15

Kufufuka kwa Yéesu

1 Haaha vanaviitu noosaaka nivakumbusikye Masáare Maaja ^meene navavariyuriira, mukayaruma na kuri ayo mookiima neeja.
2 Kooni mookwaatya Masáare Maaja ayo ^meene navavariyuriira, aho, turya mwiise ulamuriri. Maa kaa, kooni si mookwaatya, kuruma kwaanyu kusiina kunáálo tuku.
3 Sa niini navakiindya ukiindya mukuulu ^mweene nahokera, ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, Kirisitu aakwya sa Muluungu asee uvi wiitu wasírire.✡
4 Kei, akataahwa, na siku ya katatu akafufulwa ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho.✡

✡ **15:3** Laanga Isáaya 53:5-12. ✡ **15:4** Laanga Sabúuri 16:8-10.

5 Yeeye amʉfʉmira Kéefa,* na kei akavafʉmira vatumwi vaachwe ikimi na vaviri.
6 Kei, avafʉmira vaaniitʉ magana yasaano (500) ˆveene vajáa hamwi na vamwi vaavo vamwaari ˆvari mooyo baa haaha, baa neembe vamwi vaavo valongoola.
7 Aho, akamʉfʉmira Yaakúupu na kei, akavafʉmira vatumwi voosi.
8 Na lo kiimikirirya aanfʉmira niini ndiri ja mwaana ˆavyaalwa mpiindi si ˆjiri jaachwe.
9 Sa niini ndiri mudúúdiduudi kwa vatumwi voosi. Baa si nasaakwa naanirirwe mutumwi tʉkʉ, sa naturikirya mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ.
10 Maa kaa, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ naava mutumwi. Na iyo nduwo yaachwe kwaani ni kʉnáálo nkʉʉlʉ, sa kwa iyo nduwo natʉmama kʉlookya vatumwi viingi voosi. Si natʉmama ayo kwa ngururu jaani tʉkʉ, maa kaa, sa viintʉ nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ˆijáa na niini.
11 Jeyyo, vive ni niini au ive ni viivaani voovariyʉla, kiintʉ cho kwaatya, toovariyʉla isáare ririra, na kei iro noo ˆmwariruma.

Kʉfʉfʉka kwa ˆVaakwya

12 Haaha ngwyiiri, suusu tavariyʉla Kirisitʉ afʉfʉlwa, jooli vamwi vaanyu voosea kusiina kʉfʉfʉka tʉkʉ?
13 Sa kooni kusiina kʉfʉfʉka, aho, noo kʉsea baa yeeye Kirisitʉ si afʉfʉlwa tʉkʉ.
14 Na kei kooni Kirisitʉ si afʉfʉlwa, kʉvariyʉla kwiiswi kusiina kʉnáálo tʉkʉ, na kuruma kwaanyu ni kʉtʉhʉ.
15 Kʉlookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantʉ ˆvoona va ʉloongo va Mʉlʉʉngʉ. Sa talʉʉsa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Kirisitʉ, kʉmba si amʉfʉfʉla tʉkʉ, kooni vaantʉ ˆvaakwya si vafúfʉlwaa.
16 Sa kooni vaantʉ ˆvaakwya si vafúfʉlwaa, baa Kirisitʉ si afʉfʉlwa tʉkʉ.
17 Na kei kooni Kirisitʉ si afʉfʉlwa, kuruma kwaanyu ni kiintʉ ˆkisiina, na mʉkaari uvii waanyu.
18 Na vaantʉ vara ˆvaakwya kʉnʉ voomuruma Kirisitʉ, vataahika chalʉmwi.
19 Kooni kumwiilaangya kwiitʉ Kirisitʉ ni sa mwiikalo ʉhʉ vii, suusu tʉri vo koonerwa mbavariri kʉlookya vaantʉ voosi aha weerwii.
20 Maa kaa, haaha, kikomi, Kirisitʉ afʉfʉlwa, ʉhʉ noo wa ncholo kʉfʉfʉka kwa vara ˆvaakwya.
21 Sa ja ˆvyeene inkwya yareetwa ni mʉʉntʉ ʉmwi, baa kʉfʉfʉka noko kwareetwa ni mʉʉntʉ ʉmwi.
22 Sa ja ˆvyeene vaantʉ voosi vakwíjaa sa ni va ufumo wa Adáamu, viivyo mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆari wa Kirisitʉ afúfʉlwaa akava nkaasʉ.
23 Maa kaa, kira ʉmwi fʉfʉlwa ari kwa mpiindi jaachwe, wa ncholo ˆafʉfʉlwa ni Kirisitʉ, aho ˆari hinduka, fʉfʉlwa vari vara ˆvari vaachwe.
24 Aho, Kirisitʉ ˆari mala ngururu, lʉviro na wiimiriri woosi mʉvi, kuki-imikirirya kʉʉja kʉri, ne mʉkwaatya ari Ʉtemi Mʉlʉʉngʉ Taáta.
25 Sa Kirisitʉ kiimirira ari fʉʉrʉ Mʉlʉʉngʉ avasiinde vavi vaachwe na avaviike isi ya majeo yaachwe.✡
26 Inkwya noo mʉvi wo kiimikirirya ˆari malwa.

---

* **15:5** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **15:25** Laanga Sabúuri 110:1.

27 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Muluungu aviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe.”✡ Masáare ^yakasee, Muluungu aviika “viintu vyoosi” isi ya Yéesu ni kiweerwii viri, yeeye Muluungu si ari kiiviika isi ya Yéesu tuku, sa yeeye Muluungu noo aviika viintu ivyo isi ya Yéesu.
28 Mpiindi Muluungu Taáta ^ari viika viintu vyoosi isi ya wiimiriri wa Mwaana, ne Mwaana kiviika ari isi ya Muluungu, sa Muluungu iimirire viintu vyoosi vuu.
29 Haaha kooni kusiina kufufulwa, vaantu vara ^voobatisiwa sa vaantu ^vaakwya che vookiilaangya? Kooni vaantu ^vaakwya si vafúfukaa tuku, sa che avo vaantu voobatisiwa sa avo ^vaakwya?
30 Na suusu sa che tookiiviika nemwiinemwii kira siiku?
31 Niini nookoona inkwya yaani kira siiku. Kwiiduumbirira kwaani sa nyuunyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu, uko noo kookumbweeyya nduuse masáare aya.
32 Kooni nalwijáa na maka ja isaka, noo kusea, vaantu vakari kura Eféeso sa viintu vya kiri uuntu vii, kunáálo che napata? Kooni vaantu ^vaakwya si vari fufulwa,
Suusu tundoorya no nywa,
sa lomutóondo kwya turi.✡
33 Kari mukóoverwaa ni vaantu ^valúusaa jeyyo tuku, “Vijeengi vavi, vasáambulaa wiijuviri muuja.”
34 Hooni farimbuki na mureke tumama uvi. Sa vaantu vamwi kuri nyuunyu si vamumányire Muluungu tuku. Ni luusa niise aya sa nivakwaatye soni.

Kufufulwa kwa Miviri

35 Maa kaa, muuntu ifaanaa uurye, “Vaantu jooli vari fufulwa? Ni na muviri uri jooli vari kuva nowo?”
36 Ihi ni miryuungu ya kikoókoyo. Kooni uháandire mbeyu, yaméraa ikakula bila yo koola wuu?
37 Na kira ^muháandaa si uri muti ura ^uri kula tuku, maa kaa, mbeyu vii ya ngáano au ya kira ^wahaanda.
38 Maa kaa, Muluungu iihéeraa ira mbeyu muviri ja ^vyeene yoosaaka mweeneevyo, na kira mbeyu yahéewaa muviri ^wiísimire.
39 Viivyo kwatiite miviri ^yiísimiresimire. Kwatiite miviri ya vaantu, ya maka ja isaka, ya ndee na ya soompa ^yiísimire.
40 Kei kwatiite miviri ya kurumwii na miviri ya kuri weeru. Nkongojima ya miviri ya kurumwii ni kwa njira yaachwe na ya miviri ya weerwii, ni kwa njira yiingi.
41 Nkongojima ya mwaasu ni kwa kivyaachwe na nkongojima ya mweeri ni kwa kivyaachwe, na nkongojima ya nyényeeri ni kivyaachwe na kira nyényeeri yatiite nkongojima ya kivyaachwe.
42 Jeyyo, noo ^vyeene viri kuva kwa ^vaakwya ^vari fufulwa. Muviri ura ^usáambukaa taahwa uri, na fufulwa uri ura si ^usáambukaa vii tuku.
43 Muviri watáahwaa uri na wuumbo wa soni, maa kaa, wafúfulwaa uri na nkongojima. Watáahwaa uri na ufoóndu na wafúfukaa uri na ngururu.
44 Mpiindi ^wootaahwa, ni muviri wa kiwuuntu, maa kaa, mpiindi ^woofufulwa ni muviri wa kimutima. Tamányire kwatiite muviri wa kiwuuntu na viivyo kwatiite muviri wa kimutima.

✡ **15:27** Laanga Sabúuri 8:6. ✡ **15:32** Laanga Isáaya 22:13.

45 Masáare ^Yarɨ Mpeho yaandɨkwa, “Mʉʉntʉ wa ncholo Adáamu ajáa aava kɨɨntʉ ^kɨrɨ mooyo,”✡ maa kaa, mʉʉntʉ wo herererya, noo kʉsea Kirisitʉ, yeeye nɨ Mʉtɨma ^ʉhéeraa vaantʉ nkaasʉ.
46 Mʉvɨrɨ ^wʉʉja ncholo nɨ wa kɨwʉʉntʉ sɨ wa kɨmʉtɨma tʉkʉ. Aho, de ʉkʉʉja mʉvɨrɨ wa kɨmʉtɨma.
47 Mʉʉntʉ wa ncholo afuma weerwii na ʉʉmbwa na salʉ, Mʉʉntʉ wa kavɨrɨ afuma kurumwii.
48 Vaantʉ va aha weerwii vatɨɨte mʉvɨrɨ wa salʉ ja ʉra wa Adáamu, na vaantʉ va kurumwii vatɨɨte mʉvɨrɨ ja ʉra wa Yéesu.
49 Ja ^vyeene twiifwaana na ʉra ^ʉʉmbwa na salʉ, viivyo kwiifwaana tʉrɨ na ʉra mʉʉntʉ ^afuma kurumwii.
50 Haaha vanaviitʉ ɨkɨ noo ^cheene noolʉʉsa, mʉvɨrɨ wa nyama na sakami sɨ ʉrɨ hokera Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, noo kʉsea, kɨra ^kɨsáambʉkaa sɨ kɨrɨ hokera kɨra sɨ ^kɨsáambʉkaa tʉkʉ.
51 Teereri nɨvawyɨɨre fuumbo. Suusu voosi sɨ tʉrɨ kukwya tʉkʉ. Baa neembe nɨ jeyyo, voosi valandʉlwa tʉrɨ.
52 Fʉmɨra viri koonka, ja kʉlavya riiso. Sa irimʉ ro kiimikirirya ^rɨrɨ fwɨɨrwa, vaantʉ ^vaakwya fʉfʉlwa varɨ na kʉva varɨ na mɨvɨrɨ sɨ ^ɨsáambʉkaa na suusu valandʉlwa tʉrɨ.
53 Sa mʉvɨrɨ ʉhʉ ^ʉsáambʉkaa, nɨ mpaka ʉvalandʉke, ʉve mʉvɨrɨ sɨ ^ʉsáambʉkaa, mʉvɨrɨ ^ukwíjaa ʉvalandʉke ʉve mʉvɨrɨ sɨ ^ukwíjaa.
54 Sa jeyyo, mpɨɨndɨ mʉvɨrɨ ^ʉsáambʉkaa ^ʉrɨ valandʉlwa ʉve sɨ ^ʉsáambʉkaa, na ʉhʉ ^ukwíjaa ^ʉrɨ kiivɨkɨra sɨ ^ukwíjaa, aho Masáare ^Yarɨ Mpeho kiimana yarɨ, “Inkwya yaméɨiwe nɨ kusiinda.”✡
55 “Ee inkwya kusiinda kwaako hai kʉrɨ?
Ngururu jaako jo reeta ʉsʉʉngʉ hai jiri?”✡
56 Ʉvɨ waréetaa ʉsʉʉngʉ wa inkwya, na ʉvɨ watúryaa ngururu jaachwe fuma kʉrɨ Miiro.
57 Maa kaa, tʉmʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ, yeeye atʉsíindɨraa kwa njɨra ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ!
58 Jeyyo vanaviitʉ imi neeja. Nɨɨnɨ naveenda. Karɨ mʉndoowuvwawuvwa tʉkʉ. Kei mutuube kʉtʉmama mʉrɨmo wa Yéesu Mweenevyoosi kʉnʉ mootaanga mʉrɨmo waanyu sɨ wa bweete tʉkʉ.

16

Kɨsaanga cho Vaambirirya Vaantʉ ^Vamuruma Yéesu

1 Haaha variyʉla ndɨrɨ kwa ɨkɨ kɨɨntʉ ^muurya cha kɨsaanga ^moobweeyya so vatwaarɨra vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, noosaaka mʉndookɨbweeyya ja ^vyeene navalairirya mpuka ja vaantʉ ^vamuruma Yéesu kʉra ɨsɨ ya Galatía.
2 Sikʉ ya ncholo ya júma, kɨra mʉʉntʉ akere na avɨɨke na ivarwii mpía jimwi ja ^vyeene Mʉlʉʉngʉ amʉtáliirye. Ijo mpía jɨvɨɨkwe sa ^ndɨrɨ kʉʉja kʉsɨve na visaanga kei.
3 Na ^ndɨrɨ kʉʉja, kaandɨka ndɨrɨ barúwa jitamanyan’ye na vara vaantʉ ^mwavaruma na nɨvatʉme vatwaale ivyo visaanga vyaanyu na Yerusaléemu.
4 Koonɨ viri kooneka baa nɨɨnɨ noosaakwa ntamanyan’ye novo, tamanyan’ya ndɨrɨ novo.

Mʉryʉʉngʉ wa Paúli wo Koovaluumbya

✡ **15:45** Laanga Ncholo 2:7. ✡ **15:54** Laanga Isáaya 25:8. ✡ **15:55** Laanga Hósea 13:14.

5 Kuuja ndiri na kwaanyu ˆndiri humula tweerera Makedoníа, sa niímiirye
neeja kutweera na uko.
6 Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpiindi kiduudi, ifaanaa ikava mpiindi
joosi ja mpeho, sa mudahe kuunyambirirya luyeendwii lwaani na haantu
hohoosi ˆnoosaaka tamanya.
7 Mpiindi ihi si noosaaka valuumbya chaangu vii, maa ndooke tuku.
Nookoona kiikala ndiri na nyuunyu kwa mpiindi, koони Yéesu Mweenevyoosi
avyeéndire.
8 Maa kaa, kiikala ndiri múuji wa Eféeso fuuru siku ya ngovi ya Pentekóste*
ilooke.
9 Ni bweeyya niise jeyyo, sa Muluungu aampíire mpiindi njija yo tumama
murimo mukuulu kuri múuji uhu, baa neembe ni jeyyo, vamwaari vaantu ˆvari
foo ˆvookuunkitira.
10 Koони Timotéeo ari kuuja na kwaanyu, mumuhokere neeja na kari oofe
kiintu chochoosi mpiindi ˆari na nyuunyu tuku, sa yeeye atúmamaa murimo
wa Mweenevyoosi ja niini.
11 Kari kuve na muuntu wo muchwa mati tuku. Maa kaa, mumwaambire
iinuke uko, ari na mwiikalo muuja sa ahinduke na kwaani, sa niini
noomuwoojera ahinduke hamwi na vaaniitu.
12 Haaha masáare ya Apóolo mwaaniitu, namuloomba maatuku vii uuje na
kwaanyu na vaantu viingi ˆvamuruma Yéesu. Maa kaa, yeeye si yoosaaka
kuuja haaha tuku. Baa jeyyo kuuja ari, ˆari turya nkalo.

Masáare yo Kiimikirirya

13 Laangi neeja. Mwiime neeja kumuruma Yéesu. Mwiiteme. Muve na
ngururu.
14 Tumami kira kiintu kwa kweenda kuri mitimii yaanyu.
15 Vanaviitu mwamányire Sitefáani hamwi na kaaya yaachwe noo vaantu
va ncholo kumuruma Yéesu uko isi ya Akáaya, novo viitoola kuvatumamira
vaantu va Muluungu. Haaha ni kuvaloomba niise vanaviitu,
16 muve matu kwa valongooli ja avo, na kwa vaantu voosi ˆvamányikaa
kutumama murimo uhu.
17 Navyeenda vala Sitefáani, Fotunáato na Akáiko ˆvakafike, sa voovo
vaampíire nyambirirya ira ˆnaasova fuma kwaanyu sa viintu musiina aha.
18 Vabwéeyyiirye mutima waani uve na cheeru ja ˆvyeene vabweeyya
mitima yaanyu ive na cheeru. Mundookoonekya nyemi kwa vaantu
ˆvatúmamaa vyabooha jei.

Lumbi jo Kiimikirirya

19 Mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu kunu Ásia voovaluumbya. Akíila
na Pirisíila, hamwi na vaantu ˆvamuruma Yéesu vara ˆvalúmanaa kaayii
kwaavo, vavalúumbiirye munumuunu kwa irina ra Mweenevyoosi.
20 Kei vaaniitu voosi ˆvari aha, vavalúumbiirye. Mundookiiluumbya ko
kiisundira kuuja.
21 Niini Paúli naándikire lumbi iji kwa mukono waani mweeneevyo.

---

* **16:8** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpiindi ˆvari humula kuchwa na ˆvari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ˆuuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ˆvamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga Mirimo ya Vatumwi 2:2-4.

22 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra sɨ ˆamweenda Mweenevyoosi ajumwe. Mweenevyoosi wiitʉ yeenda!
23 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu.
24 Kweenda kwaanɨ koosi kʉve hamwɨ na nyuunyu ˆveene mwakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu. Kɨkomi.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Vakoríinto Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1). Ihi ni barúwa ya kaviri kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto. Paúli noo aanda ihi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto (Miriimo ya Vatumwi 18:1-18). ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 55-57 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kei, vyoónekanaa Paúli aandika barúwa jiingi kwa Vakoríinto (2:3-4), maa kaa, ijo barúwa si joónekanaa tuku. Paúli aandika barúwa ihi, mpiindi ^ajáa uko Makedonía.

Barúwii ihi, Paúli aluusa ^cheene chabweeyya avalandule muryuungu waachwe wo ko valaanga Vakoríinto ja ^vyeene ajáa iimya neeja aho ncholo (1:15-17; 2:1-4). Kei, akiindya vaantu ^vakundikaniwa na Kirisitu vuumbwa ufya. Valumaniwa na Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu. Jeyyo vaantu avo, vatumwa ni Kirisitu vavaluman'ye vaantu na Muluungu (5:16-21).

Kei, Paúli akiindya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto, njira vasaakwa vatuube kuri kuruma kwaavo. Vandootoola ko boohya inda. Lwa ncholo, vatoole nkaasu yaavo kwa Mweenevyoosi, maa de vavaambirirye vaantu ^vamuruma Muluungu (8:1-8; 9:6-11). Kei, vareke ruma vatumwi va uloongo ^veene vakiindyáa masáare ya uloongo. Ava viiváa vipeembe voovo noo vatumwi vakuulu. Paúli aluusa yeeye ni mutumwi wa kimáári, na atiite wiimiriri fuma kwa Yéesu Kirisitu (10:12-17; 11:5-15).

Kukiimikirirya, Paúli avasea vayeren'ye mwiikalo waavo, sa ^ari fika kwaavo adiire kuva mukari kwa wiimiriri ^ari nowo fuma kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo abweeyye kwiilaangya kwaavo kwiime neeja (13:10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvafafya mitima vaantu ^vamuruma Yéesu *1:1-2:4*
Kuvasea yasírire vara ^vaválandukire *2:5-11*
Kumutumamira kikomi Kirisitu *2:12-6:2*
Masáare mafafu na cheeru cha Paúli 6:3–7:16
Nduwo yo toola na kisaanga *8:1-9:15*
Paúli yooluusa murimo waachwe *10:1-11:33*
Njori ja Paúli na mwiíwa ajáa nowo *12:1-21*
Paúli yoovaluma kutu Vakoríinto na lumbi jo kiimikirirya *13:1-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na mwaaniitu Timotéeo. Niini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa KirisituYéesu. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaaniitu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Muluungu, ^muri múujii wa Koríinto na vaantu voosi va Muluungu ^vari isi yoosi ya Akáaya.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kutuuriwa Mutima ni Muluungu

3 Aduumbwe Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wuuja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kuri yoosi.

4 Yeeye atutúuryaa mitima kuri uturikiri woosi, sa na suusu tuvatuurye
mitima viingi ^vari uturikirii ^wiisimiresimire. Tuvatuurye mitima, kwa kutu-
urya mitima ^taheewa ni Muluungu.
5 Sa ja ^vyeene tootuurikira munumuunu sa Kirisitu, noo ^vyeene Muluungu
ari tuuba kututuurya mutima, kwa njira ya Kirisitu.
6 Kooni tootuurikira, ni turikira tiise sa kutuuriwa kwaanyu mitima na sa
ulamuriri waanyu. Na kooni suusu tootuuriwa mitima, ni sa tuvatuurye
nyuunyu mitima. Jeyyo, daha muri yimirirya uturikiri ^mweene baa suusu
tootuurikira.
7 Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintu ^mootuurikira
hamwi na suusu, noo ^vyeene mootuuriwa mitima hamwi na suusu.

8 Vanaviitu, toosaaka mutaange ^vyeene tatuurikira uko Ásia. Uturikiri
^mweene taturya, ujáa watukindairira munumuunu, baa kuremeerwa kuy-
imirirya, tujáa twiisea kwya turi.
9 Kikomi, mitimii yiiswi toonáa ni ja vaantu ^valámuriirwe kuulawa.
Vyaava jeyyo, sa tureke kwiilaangya ngururu jiiswi, kiri vyoova jeyyo,
tumwiilaangye Muluungu. Yeeye afúfulaa vaantu ^vaakwya.
10 Yeeye noo atulamurirya mpiindi ^tujáa twaséngeriire kukwya, kei,
kutulamurirya ari. Suusu tamwiiláangyaa yeeye, na yeeye kutulamurirya ari.
11 Nyuunyu mootwaambirirya ko tuloombera kwa Muluungu. Aho,
vaantu ^vari foo muduumba vari Muluungu kwa nduwo yaachwe kuri suusu
^tooturya kwa kuloomba kwa ^vari foo.

Paúli Yooluusa sa che si ari Hinduka na Korínto

12 Haaha suusu tookiiduumbiriira sa iki, mitima yiiswi si yootutwaala na
kiloongii tuku, kiri vyoova jeyyo, yoolaira twiikala aha weerwii na kati na
kati yaanyu kwa uwoloki na kwa mitima myeeru fuma kwa Muluungu. Si
tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi tuku, maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu.
13 Sa si toovaandikira kiintu chiingi kulookya iki ^moodaha soma no taanga
tuku. Mpiima yaani ni siku yaayo lo taanga muri kikomi ^cheene tooluusa,
14 baa neembe mootaanga kiduudi ^cheene tooluusa haaha. Siku Yéesu
Mweenevyoosi ^ari hinduka, kiiduumbiriira muri sa suusu ja ^vyeene suusu
turi kiiduumba sa nyuunyu.
15 Na sa viintu nijáa namányire kikomi kutaanga kwaanyu na kwiilaangya
kwaanyu, noo ^chooreka nijáa niimya neeja kuuja na meenyu ta, sa muturye
kunáálo yo toona kaviri.
16 Kei nijáa nalamula tweera na meenyu mpiindi ^nootamanya na Make-
donía, na kei mpiindi ^ndiri hinduka fuma Makedonía, aho, muumpeere
nyambirirya yo tamanya na Yudéea.
17 Eri, ^nkavalandule miryuungu yaani yo kuuja na meenyu, mukiisea
navíire iwalaanga wuu? Baku mukiisea nalamula masáare yaani kwa
miryuungu ya kiwuuntu vii? Noo ^chooreka noosea, “Hii” na kei nsee “Tuku”
wuu?
18 Maa kaa, ja ^vyeene Muluungu ni wo kiilaangiwa, masáare yiiswi kuri
nyuunyu si “Hii” na “Tuku” tuku.
19 Sa Yéesu Kirisitu Mwaana wa Muluungu ^tavavariyuriira masáare
yaachwe, niini, Siliváano na Timotéeo, si “Hii” na “Tuku” tuku, maa kaa, kuri
yeeye siku joosi ni “Hii.”
20 Sa kwiichuunga koosi kwa Muluungu kwa Kirisitu, ni “Hii.” Iki noo
^chooreka ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu toosea “Kikomi,” kwa nkongo-
jima ya Muluungu.

21 Mulúungu noo ˆatuhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tudahe kwiima neeja kuri Kirisitu. Yeeye noo ˆatuhaka makuta,
22 na noo ˆatutala mutooso koonekya turi vaachwe, na aviika mitimii yiitu Mutima Muuja, sa ave cha muhúúnda kwa yara ˆatulaha kutuheera.✡
23 Haaha kiintu ˆchabweeyya ndiire hinduka na Koríinto, ni sa viintu si nasaakáa kuvajuuwa kulookya, baa Mulúungu ni shahíidi waani.
24 Niini si noosea suusu tiímiriraa kumuruma kwaanyu Mulúungu tuku. Suusu tatúmamaa hamwi na nyuunyu sa cheeru chaanyu, sa ni kwa njira yo muruma Mulúungu nyuunyu ˆmookiima neeja.

2

1 Sa jeyyo, nalamula mutimii waani ndiire kuuja na meenyu, sa ndiire kuvatamikya mitima yaanyu.
2 Kooni niini nabwéeyyiirye nyuunyu mwiirye mitima, ani ˆari kuumbweeyya mbe na cheeru? Kikomi, ni nyuunyu vii ˆnaviíriirye mitima.
3 Noo ˆchooreka navaandikira ira baráwa sa ˆndiri kuuja, ndiire kiiriwa mutima ni vaantu vara ˆvasaakwa vaambweeyye mbe na cheeru. Namányire kikomi, kooni niini navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda muri.
4 Navaandikira ira baráwa kunu naviswíire na niíriirye mutima maatuku. Si nasaakáa nivabweeyye muvisuule tuku, kiintu ˆnasaakáa ni kubweeyya mutaange viintu ˆnaveenda munumuunu.

Kumusea Yasírire Muuntu ˆAtumama Uvi

5 Haaha kooni muuntu abwéeyyiirye mwiiwaachwe avisuule, uwo si aantámikiirye niini vii tuku, uwo avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, si noosaaka mbe mukari kulookererya tuku.
6 Irya ˆreene aturya fuma kwa ˆvari foo vaanyu, iro ratoosha.
7 Haaha moosaakwa mumusee yasírire, na mumutuurye mutima muuntu uwo sa adiire visuula, maa asove mpiima.
8 Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kikomi.
9 ˆCheene chabweeyya nivaandikire ira baráwa, ni nasaakáa turya kikomi kooni muri matu kwa yara yoosi ˆnavakiindya.
10 Kooni nyuunyu mwamuséire muuntu yasírire, baa niini namuséire yasírire. Na rira ˆnaséire rasírire, kooni kwaari na roroosi ˆroosaakwa risire, ni sea niise rasírire mbere ya Kirisitu sa kunáálo yaanyu.
11 Tundoobweeyya jeyyo, sa Irimu riidiire kutusiinda kwa uweere waachwe, sa tamányire uweere waachwe.

Paúli Múujii wa Turóoa

12 Haaha ˆnkafike múujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya Kirisitu, nkashaana Ijuva aanchúnguriire muryaango.
13 Maa kaa, kunu mutimii waani nkoolololokera sa nashaana Tíito mwaaniitu asanafika tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkatamanya na isi ya Makedoníia.

Kusiinda kwa Ngururu ya Kirisitu

14 Maa kaa, aduumbwe Mulúungu, yeeye ˆatulóngoolaa siku joosi twiíchumiriire kwa kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu yookaarya masáare ya Kirisitu kira haantu ja iríira ˆraboohabooha ro mutaanga.

✡ **1:22** Laanga 2 Vakoríinto 5:5; Vaeféeso 1:14.

15 Sa suusu kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ irííra ˆrabooha ra Kirisitʉ, ˆrɨvafíkɨraa vara ˆvoolamuririwa na vara ˆvoorɨmɨra.
16 Kwa vara ˆvoolamuririwa nɨ irííra ˆrɨvahéeraa nkaasʉ. Maa kaa, kwa vara ˆvoorɨmɨra, nɨ unyuku ˆwavɨɨha ˆʉvaréteraa inkwya. Haaha nɨ ani ˆadáhaa tʉmama mʉrɨmo ʉwo? Kusiina tʉkʉ.
17 Suusu sɨ ja vaantʉ vɨɨngɨ ˆvarɨ foo ˆvavɨɨka isáare ra Mʉlʉʉngʉ ja kɨɨntʉ cho vaa iyoombe tʉkʉ. Maa kaa, ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ, tookaarya isáare ra Mʉlʉʉngʉ kwa ʉwoloki woosi mbere ya Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene atʉtʉma.

3

Vatʉmami va Mʉhákɔ Mufya

1 Eri, nɨ kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wʉʉ? Eri, nɨ saaka tiise barúwa jaanyu jo tʉtaangya ja vaantʉ vɨɨngɨ viintʉ ˆvayéendaa na barúwa ja ijo wʉʉ?
2 Nyuunyu noo barúwa yiiswi ˆyaandɨkwa mitimii yiiswi. Barúwa ɨhɨ yamányirwe na yasómwaa nɨ kɨra mʉʉntʉ.
3 Nyuunyu moónekyaa kɨweerwii mʉrɨ barúwa fuma kwa Kirisitʉ ˆyoónekyaa mʉrɨmo ˆtatʉmama kʉrɨ nyuunyu. Barúwa ɨyo, sɨ yaandɨkwa kwa wíino tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yaandɨkwa kwa Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ. Na yeeye nɨ nkaasʉ. Sɨ yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa tʉkʉ, maa kaa, yaandɨkwa mitimii ya vaantʉ.✡
4 Ɨkɨ noo kɨɨntʉ ˆtwiiláangyaa kɨkomi mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya Kirisitʉ.
5 Sɨ tookiisea tʉmama tiise chochoosi kwa ngururu jiiswi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ngururu jiiswi nɨ kwa Mʉlʉʉngʉ jifúmaa.
6 Yeeye noo atʉheera ngururu jo va vatʉmami va mʉhákɔ mufya.✡ Mʉhákɔ ʉwo sɨ ja Miiro ˆmyeene yaandɨkwa vii tʉkʉ, wafuma kwa Mʉtima Mʉʉja. Noo kʉsea, Miiro ˆyaandɨkwa yaréetaa inkwya, maa kaa, Mʉtima Mʉʉja aréetaa nkaasʉ.
7 Haaha Miiro ya Músa ɨjáa yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa. Ɨyo Miiro ˆyareetáa inkwya, ɨjáa yʉʉja kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ fʉʉrʉ Viisiraéeli vakasiindwa kʉmʉlaanga Músa kishwii, baa neembe ɨra nkongojima ya kʉkorera kwaachwe, ɨjáa nɨ kwa mpɨɨndɨ nduudi vii.✡ Koonɨ mʉrɨmo wa Miiro ɨyo wʉʉja kwa nkongojima ja ɨyo,
8 eri, mʉrɨmo wa Mʉtima Mʉʉja sɨ ʉrɨ kʉva wa nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya ɨyo tʉkʉ wʉʉ?
9 Koonɨ mʉrɨmo ʉwo ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vaheewe irya ʉrɨ na nkongojima jei, eri, mʉrɨmo ˆʉbwéeyyaa vaantʉ vave vawoloki sɨ ʉrɨ kʉva na nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya tʉkʉ wʉʉ?
10 Haaha nkongojima ya mʉhákɔ wa kalɨ sɨ yiifwíine na nkongojima ya mʉhákɔ mufya tʉkʉ, sa nkongojima ya mʉhákɔ mufya nɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya.
11 Koonɨ kɨra ˆcharimáa vii kɨjáa na nkongojima, kɨra ˆkɨrɨ tuuba kʉva kɨmwaarɨ kʉva kɨrɨ na nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya.
12 Sa viintʉ tatɨite ʉko kwiilaangya, tatɨite kwiitema kʉkʉʉlʉ.
13 Suusu sɨ tʉrɨ ja Músa tʉkʉ. Yeeye ajáa iitʉʉnɨkɨrɨra kisho chaachwe na kɨtambála, sa Viisiraéeli vadɨɨre koona viintʉ kʉlavalava kwaachwe ˆkwasiráa.✡

✡ **3:3** Laanga Ufumo 24:12; 31:18; Yeremía 31:33. ✡ **3:6** Laanga Yeremía 31:31-34. ✡ **3:7** Laanga Ufumo 34:29-30. ✡ **3:13** Laanga Ufumo 34:33-35.

14 Maa kaa, miryuungu yaavo ija yachuungwa. Fuuru haaha mpiindi ^voosoma vitáabu vya muháko wa kali, vakitirwa kutaanga kimáári ni ikyo kitambála. Ikyo kitambála si kinaseyyiwa tuku, sa chaséyyiwaa ko muruma Kirisitu vii.
15 Kimaari fuuru isiku, mpiindi ^voosoma Miiro ya Músa mitima yaavo yakunikirirwa ni kitambála, vandoosiindwa taanga.
16 Maa kaa, muuntu yoyoosi ^amurúmaa Mweenevyoosi, Mweenevyoosi aséyyaa ikyo kitambála.
17 Mweenevyoosi noo Mutima wa Muluungu. Na haantu ^kuri na Mutima wa Muluungu, aho, hatiite kwiiyanjaala.
18 Suusu voosi si twiikúnikirira kitambála vishwii tuku, toónekyaa nkongojima ya Mweenevyoosi ja kióo viintu ^choónekyaa buuwo. Mweenevyoosi, yeeye noo Mutima, na yeeye noo ^atuválandulaa twiifwaane ne, tuve na nkongojima yaachwe ^yalookya na ^yootuuba lookya.

4

Suusu ni Saama ja Iroongo ^jiri na Ngururu ya Muluungu

1 Jeyyo, suusu si tookera mpiima tuku, sa viintu Muluungu kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe atuheera murimo uhu.
2 Suusu, tasiita tumama masáare ya kimbiso na ya soni, si takóoveraa vaantu tuku, baa kei, si tasáangyaa isáare ra Muluungu na uloongo tuku. Kiri vyoova jeyyo, suusu talúusaa kimáári mbere ja vaantu, sa suusu si tubwéeyyaa mitima ya vaantu itwaalwe na kiloongii mbere ya Muluungu tuku.
3 Kooni Masáare Maaja ^tuváriyulaa yiivisa, kuva yari yiivisa kwa vara ^voorimira.
4 Irimu ^riri muluungu wa ihi weeru, ravakunikirira miryuungu yaavo vara si ^vamurúmaa Yéesu, sa vadiire kuchoona kiweeru cha Masáare Maaja ya nkongojima ya Kirisitu. Yeeye atiite buuwo ya Muluungu.
5 Suusu si tookaarya masáare yiiswi tuku, maa kaa, tookaarya Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi, na suusu turi vatumami vaanyu sa Yéesu.
6 Sa Muluungu asea, “Kiweeru kimurike kilwiirya,”✡ yeeye amúrikaa mitima yiitu, na atubwéeyyaa kutaanga kiweeru cha umanyi wa nkongojima yaachwe ^ikóreraa kishwii cha Kirisitu.
7 Suusu ni ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kikomi ^iri mberii, sa itaangikane nguruu ihi nkuulu yo tumama murimo uwo, si yiiswi tuku, yafúmaa kwa Muluungu.
8 Suusu tariingirirwa ni uturikiri ^wiísimiresimire, maa kaa, si toomalwa tuku. ^Kari foo si tumányire cho tumama tuku, maa kaa, si tookera mpiima tuku.
9 Tootunikira, maa kaa, Muluungu si yootureka tuku. Toochuriwa isi, maa kaa, si tookwya tuku.
10 Siku joosi tavérekaa inkwya ya Yéesu mivirii yiiswi, sa nkaasu ya Yéesu noyo yiiyoonekye mivirii yiiswi.
11 Noo kusea, suusu ^turi nkaasu, mpiindi joosi turi nemwiinemwii ya inkwya sa Yéesu, sa nkaasu ya Yéesu yoonekane kuri miviri yiiswi ^ikwyíjaa.
12 Jeyyo, suusu turi nemwiinemwii ya inkwya, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaasu.

✡ **4:6** Laanga Ncholo 1:3.

13 Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Naruma, jeyyo noolʉʉsa.”✡ Suusu naasu
kwa kuruma kʉkʉra toolʉʉsa,
14 sa tootaanga Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Mweenevyoosi Yéesu. Yeeye tʉfʉfʉla
ari baa suusu hamwi na Yéesu. Yeeye tʉreeta ari suusu hamwi na nyuunyu
mbere yaachwe.
15 Haaha suusu toohokera uturikiri ʉhʉ woosi, sa nyuunyu, sa nduwo ya
Mʉlʉʉngʉ ivafikire vaantʉ ^vari foo na vamʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ.
Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima baa kʉlookya.

Kwiikala ko Kwiilaangya

16 Jeyyo, si tookera mpiima tʉkʉ. Baa neembe miviri yiiswi kwa weerwii
yoosakahala, maa kaa, isii yiiswi Mʉlʉʉngʉ yootʉʉmba ufya sikʉ joosi.
17 Ni lʉʉsa niise jeyyo, sa uturikiri wiiswi waangʉha, kei ni wa mpiindi
nduudi vii. Uturikiri ʉwo, wootwiimirya neeja nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya
ya sikʉ ^jisiina ʉhero. Nkongojima iyo, isiina cho fwaanirirya tʉkʉ.
18 Jeyyo, si taláangaa viintʉ ^vyoónekanaa tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo, taláangaa
viintʉ si ^vyoónekanaa. Vira ^vyoónekanaa ni vya mpiindi nduudi vii, maa kaa,
vira si ^vyoónekanaa ni vya sikʉ ^jisiina ʉhero.

5

Mwiikalo Wiitʉ Kurumwii

1 Suusu tavimányire vivaanda kʉʉntʉ ^twiíkalaa aha weerwii, noo kʉsea
miviri yiitʉ, koni yasáambukire, suusu tatiite nyuumba yiingi fuma kwa
Mʉlʉʉngʉ noo kʉsea miviri mifya. Nyuumba ijo ifya, ni ja sikʉ ^jisiina ʉhero,
sa si jajéengwaa kwa mikono ya vaantʉ tʉkʉ.
2 Kʉri ihi weerʉ toorira kwa ʉsʉʉngʉ, tatiite mpiima maatʉkʉ yo vikirwa
ingo ja miviri mifya, noo kʉsea, kiikalwii chiitʉ cha kurumwii.
3 Sa tʉri hʉmʉla vikirwa miviri iyo mifya, si tʉri koonekana ni na tʉhʉ tʉri
tʉkʉ.
4 Mpiindi ^tʉkaari tookiikala vivaandii vya aha weerwii, toorira kwa
ʉsʉʉngʉ, sa tooremeerwa ni ^yari foo. Si toosea, toosaaka fumiwa mʉviri
ʉhʉ ^ukwíjaa tʉkʉ. Kiri vyoova jeyyo, toosaaka tʉvikirwe kiikalwii chiitʉ cha
kurumwii, sa mʉviri ʉhʉ ^ukwíjaa ʉmeriwe ni mʉviri si ^ukwíjaa.
5 Mʉlʉʉngʉ noo atwiimirya neeja iyo miviri mifya, atʉheera Mʉtima
waachwe, sa ave chamʉhúúnda chiitʉ.
6 Sa jeyyo, sikʉ joosi tatiite kwiilaangya kikomi, kei tamányire, mpiindi
^tʉkaari tʉri muvirii ʉhʉ, ni kʉli tʉri na Ijʉva.
7 Kwiikala kwiiswi ni kwa njira ya kuruma na si kwa vira ^vyoónekanaa
tʉkʉ.
8 Kikomi, tatiite kwiilaangya na kei tookoona ni pwee kʉʉreka ʉhʉ mʉviri,
sa tʉtamanye noo kiikala na Mweenevyoosi.
9 Sa jeyyo, koni tʉri muvirii ʉhʉ, au si tʉri aha, kiintʉ kikʉʉlʉ ni
kʉmʉbweeyya Mweenevyoosi ave na cheerʉ.
10 Suusu voosi kiima tʉri mbere ya ichuumbi ro lamʉrira ra Kirisitʉ, sa kira
ʉmwi wiitʉ arihwe kira ^cheene atʉmama mpiindi ^ajáa muvirii waachwe,
ive ni maaja au mavi.

Talʉmaniwa na Mʉlʉʉngʉ kwa Njira ya Kirisitʉ

11 Haaha tamányire, tasaakwa tʉndoomʉnyemya Mweenevyoosi. Jeyyo,
toomanyika kʉvawyiira vaantʉ vandoomuruma. Mʉlʉʉngʉ atʉmányire

✡ **4:13** Laanga Sabúuri 116:10.

ˆvyeene tʉrɨ, na nɨ kiilaangya niise baa nyuunyu mɨtɨma yaanyu sɨ yoovatwaala na kɨloongii ˆvyeene tʉrɨ tʉkʉ.
12 Sɨ toosaaka kwiidʉʉmbɨrɨra kei kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, toosaaka kʉvaheera nkalo yo kwiidʉʉmbɨrɨra sa suusu. Kwa njɨra ɨyo, kʉva mʉrɨ na masáare yo vawyɨira vara ˆviidúʉmbɨrɨraa mbere ja vaantʉ, kwa viintʉ ˆvyoónekanaa na sɨ kwa ˆviri mitimii tʉkʉ.
13 Koonɨ tookoonekana tʉrɨ vasari, nɨ jeyyo tʉrɨ sa Mʉlʉʉngʉ, na koonɨ tookoonekana tatɨite mɨryʉʉngʉ, nɨ jeyyo tʉrɨ sa nyuunyu.
14 Kweenda kwa Kirisitʉ noo kootʉlongoola suusu, sa taruma mʉʉntʉ ʉmwɨ aakwya sa vaantʉ voosi, sa jeyyo voosi vaakwya.
15 Yeeye aakwya sa vaantʉ voosi, sa vaantʉ vareke kiikala sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ʉra ˆaakwya sa voovo na ˆafʉfʉka sa voovo.
16 Kwaandɨra haaha sɨ tooyeren'ya mʉʉntʉ kɨwʉʉntʉ tʉkʉ. Baa neembe hara kalɨ tamʉyeren'yáa Kirisitʉ kɨwʉʉntʉ, haaha sɨ tamoónaa jeyyo kei tʉkʉ.
17 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆaava kɨintʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ, aava wʉʉmbo mufya,✡ ya kalɨ yalooka, laanga, mwiikalo mufya waándire.
18 Aya yoosi yafuma kwa Mʉlʉʉngʉ, yeeye amʉtʉma Kirisitʉ atʉlʉman'ye na yeeye.✡ Na suusu atʉheera mʉrɨmo wo valʉman'ya vaantʉ na yeeye.
19 Noo kʉsea, Mʉlʉʉngʉ ʉʉlʉman'ya weerʉ na yeeye mweeneevyo kwa njɨra ya Kirisitʉ, baa vala ʉvɨ wa vaantʉ tʉkʉ. Kei Mʉlʉʉngʉ atʉkwaatya isáare ro lʉmaniwa na Mʉlʉʉngʉ.
20 Haaha suusu tatʉmwa nɨ Kirisitʉ kʉtʉmama mʉrɨmo waachwe, na ko tweera suusu, Mʉlʉʉngʉ yookiilomboola mʉlʉmaniwe ne. Na noo ˆchooreka tookiilomboola kwa masáare ya Kirisitʉ, mʉlʉmaniwe na Mʉlʉʉngʉ.
21 Mʉlʉʉngʉ amʉbweeyya Kirisitʉ yeeye ˆasiina ʉvɨ, ave ʉvɨ sa suusu, sa ˆtʉrɨ kʉva kɨintʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ, tʉvalwe vawoloki va Mʉlʉʉngʉ.

6

1 Haaha sa viintʉ tʉrɨ vatʉmami hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ, toovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Mʉlʉʉngʉ karɨ mʉrekere jirɨmɨre bweete tʉkʉ.
2 Sa Mʉlʉʉngʉ asea Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
"Mpɨindɨ yaanɨ ˆniiruma, nakʉteerera,
sikʉ ya ʉlamuriri, nakwaambirirya."✡
Teera, mpɨindɨ ˆyarʉmɨka noo ɨhɨ, isikʉ, noo sikʉ yo lamuririwa.

Uturikiri wa Paúli

3 Sɨ toobweeyya kɨintʉ chochoosi ˆkɨrɨ vabweeyya mwiikunguvale tʉkʉ, sa mʉrɨmo wiiswi karɨ jɨ ʉlʉʉswe vyavɨiha tʉkʉ.
4 Kɨrɨ vyoova jeyyo, kwa kɨra njɨra, talɨáiraa suusu tʉrɨ vatʉmami va kɨmáárɨ va Mʉlʉʉngʉ. Toónekyaa ayo, kwa uyimiriryi mʉkʉʉlʉ mpɨindɨ ja uturikiri, ujuuwiki na ʉkangaaru.
5 Kei, suusu tavawa, tachuungwa mɨnyololwii, tasekererwa nɨ mpuka ja vaantʉ, tatúmamaa mɨrɨmo ˆyafafa, tasóvaa tʉlo, baa kei, tasóvaa chóorya.
6 Suusu nɨ vatʉmami vaaja va Mʉlʉʉngʉ kwa ʉwoloki, ʉmanyi, kutuurya mɨtɨma, kʉboohya ɨnda kwa njɨra yo longoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja na kweenda kwa kɨmáárɨ.
7 Kei suusu, nɨ vatʉmami kwa njɨra yo variyʉla isáare ra kɨmáárɨ. Ayo, tayatúmamaa kwa ngururu ja Mʉlʉʉngʉ. Ʉwoloki noo mata yiiswi mʉkonwii wa kʉlʉme na wa kʉmooso.

✡ **5:17** Laanga Vagalatía 6:15. ✡ **5:18** Laanga Varúumi 5:10. ✡ **6:2** Laanga Isáaya 49:8.

8 Suusu twiima neeja kunyemiwa na kuchwiiwa mati, kuduumbirirwa na kuluuswa vyaviiha. Taséwaa turi vakwaata, kumba talúusaa kimáári.
9 Toónekaa ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toónekaa ja tookwya, kumba ni nkaasu turi. Taváwaa maatuku, maa kaa, si tuúlawaa tuku.
10 Toónekanaa ja turi na usuungu, maa kaa, mpiindi joosi turi na cheeru. Toónekanaa turi vakiva, maa kaa, ^vari foo tavaheera usúngaati, toónekanaa tusiina chochoosi tuku, maa kaa, tatiite viintu vyoosi.
11 Nyuunyu Vakoríinto, taluusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuku, na taluusika na nyuunyu kwa kweenda kukuulu.
12 Suusu si tunakitira kweenda kwiiswi kuri nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu mwakitira kweenda kwaanyu kuri suusu.
13 Haaha, ni luusika niise na nyuunyu ja nooluusika na vaana vaani, muve na kweenda kukuulu kuri suusu, ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu.

Kusaangya Muhini na Vaantu si ^Varúmaa

14 Kari musáangyaa muhini na vaantu si ^vamurúmaa Yéesu tuku. Eri, uwoloki na kuwuna miiro ifaanaa vikava hamwi wuu? Eri, kiweeru na kilwiirya ni kiintu kimwi viri kwa kirikwi?
15 Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu wuu? Jooli muuntu ^amurúmaa Yéesu ari tamanyan'ya na muuntu si ^amurúmaa?
16 Jooli Kaaya Njija ya Muluungu iri kuva hamwi na vidabalaíyo? Suusu ni Kaaya Njija ya Muluungu. Kei ari nkaasu! Ja ^vyeene Muluungu mweeneevyo aluusa,

"Kiikalan'ya ndiri novo,
na yeendan'ya ndiri novo.
Kuva ndiri Muluungu waavo,
novo kuva vari vaantu vaani."✡
17 Sa jeyyo, IJUVA aséire,
"Fumi katikati yaavo,
mwiikere lukova novo.
Kari mukwaate kiintu chochoosi ^kiri na njeo tuku,
aho, niini vahokera ndiri."✡
18 "Kuva ndiri Taáta waanyu,
na nyuunyu kuva muri vaana vaani va kiintu kilume na va kiintu kiki.
IJUVA Muluungu Mweenengururu alúusire."✡

7

1 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu iichuunga kutuheera ayo yoosi, twiijirule fuma kuri kiintu chochoosi ^kitubwéeyyaa tuve na njeo mivirii na mitimii. Tuve vaaja kwa njira yo munyemya Muluungu.

Cheeru cha Paúli

2 Tuheeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tunamukosera au kumusaambula muuntu yoyoosi tuku, baa kei, si tunakwaata matu muuntu yoyoosi tuku.
3 Si nooluusa masáare aya sa nduuse irya kuri nyuunyu tuku. Niini nahúmwiire kuvawyiira, nyuunyu mumwaari mitimii yiiswi, baa kooni ni kuva nkaasu au kukwya, ni hamwi turi.
4 Niini niitema kuri nyuunyu maatuku vii, na ^kari foo niidúumbiriraa sa nyuunyu. Mwaampíire mutima munumuunu, baa neembe tootúrikira kwa ^yari foo, mwaambwéeyyiirye nive na cheeru kikuulu.

✡ **6:16** Laanga Valáawi 26:12; Yeremía 32:38; Esekiéeli 37:27. ✡ **6:17** Laanga Isáaya 52:11; Esekiéeli 20:34, 41. ✡ **6:18** Laanga 2 Samwéeli 7:14; 1 Masáare ya Mpiindi 17:13.

5 ^Tukafike Makedonía, miviri yiiswi yasiindwa humuluka, sa tujáa tatiite uturikiri fuma kira ivaru. Weerwii kujáa kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tujáa tatiite woowa.
6 Maa kaa, Muluungu avatúuryaa mitima vara ^vari na usuungu mitimii. Yeeye atuheera mutima kwa kuuja kwa Tíito.
7 Si so kuuja kwa Tíito vii tuku, maa kaa, sa viintu mwamuheera mutima. Atuwyiira ^vyeene mwaankumbuka na ^vyeene mooviisuula no juuwika sa niini. Ayo, yaambwéeyyirye nivyeende maatuku vii.
8 Baa neembe baráwa yaani yavoon'ya usuungu, niini si nookiivairya mbiri sa kira ^naandika tuku. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona baráwa iyo yavoon'ya usuungu, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijáa.
9 Maa kaa, haaha natiite cheeru, si sa viintu moona usuungu tuku, maa kaa, natiite cheeru sa usuungu waanyu wavabweeyya muvalanduke fuma uvii waanyu. Mooniwa usuungu ja ^vyeene Muluungu asaakáa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tuku.
10 Usuungu Muluungu ^asáakaa tuturye, ni ura ^utubwéeyyaa tumuvalandukire. Kuvalanduka uko, noo kuréetaa ulamuriri. Kuvisuula kuri jeyyo, si kwabwéeyyaa mwiivairye mbiri tuku. Maa kaa, usuungu ^uréetwaa ni masáare ya weeru, waréetaa inkwya.
11 Laangi ^vyeene uhu usuungu wa kimuluungu wareeta kunáálo kuri nyuunyu. Usuungu uwo wavabweeyya muve na mpiima yo tumama viintu ^vyabooha, na muve na mpíri jo luusa yara ^mootumama ni ^yabooha. Kei, usuungu uwo, wavabweeyya muusuule uvi, mumoofe Muluungu, muve na mpiima yo kuunyona, mundoomanyika na moone ura ^ahon'ya ahokera mariho yaachwe. Nyuunyu mwaláiire kwa kira njira ni uteréere muri kuri iri isáare.
12 Jeyyo, baa neembe naandika baráwa ira, si naandika sa ura ^atumama uvi na sa ura ^atumamirwa uvi tuku. Kiri vyoova jeyyo, naandika sa nyuunyu veeneevyo moone mbere ya Muluungu ^vyeene mumányikaa kutwaambirirya.
13 Sa jeyyo, tafafiiwe mitima. Hamwi na ayo ya suusu kufafiwa mitima, taava na cheeru maatuku vii, Tíito ^akatuwyiire ^vyeene mweerya mutima waachwe.
14 Niini navaduumbiriira munumuunu mbere yaachwe, na nyuunyu si mwaankwaatya soni tuku. Maa kaa, koon yoosi ^meene tavawyiiráa ni ya kimáári yajáa, noo ^vyeene viri, ^vyeene tavaduumbiriira nyuunyu kwa Tíito, novyo vyooneka ni vya kimáári.
15 Tíito yookoongererya kuveenda nyuunyu ^ari kumbukira kwiikiimya kwaanyu na isi, na ^vyeene mwamuhokera kwa nyemi na ko tetema.
16 Navyeéndire maatuku vii, sa kwa kira kiintu daha ndiri kuviilaangya kikomi.

8

Kuboohya Inda kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

1 Vanaviitu, haaha toosaaka mutaange ira nduwo ^ng'eene Muluungu ajiheera mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko Makedonía.
2 Baa neembe vaantu avo ni vakiva munumuunu na vari kati na kati ya uturikiri ^wiísimiresimire, vajáa vatiite cheeru kikuulu ^cheene chavabweeyya vaboohye inda na vatoole viintu vyaavo munumuunu.

3 Kɨmaarɨ nɨ lɯɯsa niise, kwa lɯvɨro lwaavo, voovo vatoola viintɯ ˆviri foo baa kɯlookya lɯvɨro lwaavo. Na vatoola ko keenda veeneevyo,
4 kɯnɯ vookiilomboola kɯrɨ suusu voosea, novo voosaaka vave kɨintɯ kɨmwɨ murimwii wo vaambirirya vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ va Yerusaléemu.
5 Vabweeyya jei, kɯlookya vira ˆvyeene twiiseáa. Lwa ncholo, viitoola kwa Mweenevyoosi, maa de vakiitoola kwiiswi ja ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ asaaka vatɯmame.
6 Sa jeyyo, tɯkamɯkalaamya Tíito ɯɯje sa avaambirirye nyuunyu mɯmarikirirye ɯwo mɯrɨmo wa nduwo, sa yeeye noo aanda ɯwo mɯrɨmo kwaanyu.
7 Mwatɨɨte ɯtemi wa masáare yoosi. Mwatɨɨte kuruma, mwatɨɨte lɯvɨro lo lɯma sáare, mwatɨɨte ɯmanyi, mwamányɨkaa kɯtɯmama yoosi maaja, na mwatweenda suusu. Jeyyo, toosaaka moongererye kɯrɨ nduwo yo vaambirirya vaantɯ vɨɨngɨ.
8 Sɨ noolɯɯsa aya sa nɨvalairirye tɯkɯ, maa kaa, noosaaka noone koonɨ kweenda kwaanyu nɨ kwa kɨmáárɨ. Noobweeyya jei, ko yaanirirya na ˆvyeene vɨɨngɨ varɨ na ɯmanyiki wo vaambirirya.
9 Nyuunyu mwamányire nduwo ya kɯboohya ɨnda kwa Yéesu Kirisitɯ Mweenevyoosi wiitɯ. Baa neembe ajáa musúngaati, iibweeyya mɯkɨva sa nyuunyu kwa njɨra ya ɯkɨva waachwe, mɯve vasúngaati.
10 Ɨkɨ noolɯɯsa chabooha kɯrɨ nyuunyu. Mwaakiijo nyuunyu noo mɯjáa va ncholo ˆmwasaakáa toola kɨsaanga,✡ na noo mɯjáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo.
11 Haaha nɨ vyabooha mɯmarikirirye mɯrɨmo ɯhɯ ˆmwaanda, sa ɨra mpɨɨma ˆmoonekya hara ncholo, yiifwaane na vira ˆmɯrɨ toola. Tooli ko laanga vira ˆmɯrɨ novyo.
12 Koonɨ mɯɯntɯ arɨ na mpɨɨma yo toola, nɨ vyabooha atoole kɨra ˆarɨ nocho. Ne Mɯlɯɯngɯ hokera arɨ nyambirirya yaachwe, kwa kɨra ˆarɨ nocho na sɨ kwa kɨra sɨ ˆarɨ nocho tɯkɯ.
13 ˆCheene noolɯɯsa sɨ nyambirirya yaanyu ɨbweeyye mwiikalo wa vɨɨngɨ waangɯhe, na mwiikalo waanyu ɯfafe tɯkɯ. Maa kaa, noosaaka kɯve na ɯyaaniriri.
14 Mpɨɨndɨ iji viintɯ ˆviri foo vyaanyu, vaambiriryi vara ˆvasiina kɨintɯ, sa mpɨɨndɨ jɨɨngɨ novo viintɯ vyaavo ˆviri foo vavaambirirye nyuunyu. Kwa ɨro, kɯva mɯrɨ mwayaanɨrɨɨre.
15 Ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
“Ʉra ˆajiinga ˆviri foo, sɨ achaarɨrwa tɯkɯ,
na ɯra ˆajiinga vike, sɨ akeehekerwa tɯkɯ.”✡

Tíito na Viivaachwe Vootɯmwa na Koríinto

16 Noomɯdɯɯmba Mɯlɯɯngɯ. Yeeye amɯheera Tíito mɯtɨma wa ɯmanyiki wo vaambirirya, ja ˆvyeene nɨɨnɨ ndɨrɨ na mpɨɨma yo vaambirirya.
17 Nɨ lɯɯsa niise jei, sa ˆtɯkamɯloombe ɯɯje na meenyu, aruma. Kei yeeye atɨɨte ɯmanyiki mɯkɯɯlɯ wo kɯɯja na meenyu kwa kweenda kwaachwe mweeneevyo.
18 Hamwɨ na Tíito, kɯmɯtɯma tiise mwaaniitɯ mpuka joosi ja vaantɯ ˆvamuruma Yéesu ˆjimɯdúumbaa, ne nɨ mɯvariyuli ˆabooha wa Masáare Maaja.
19 Kɯlookya ayo, yeeye asaawɯlwa nɨ mpuka ja vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, sa ayeendan'ye na suusu mpɨɨndɨ ˆtootwaala nyambirirya na Yerusaléemu.

✡ **8:10** Laanga 1 Vakoríinto 16:1-4. ✡ **8:15** Laanga Ufumo 16:18.

Mʉrimo ʉwo woomʉretera Mweenevyoosi nkongojima, kei wookoonekya ˆvyeene toomanyika kʉvaambirirya viingi.
20 Toosaaka tʉnehe mang'uulo fuma kwa mʉʉntʉ yoyoosi, ˆvyeene tookiimirira ivi viintʉ vaantʉ ˆvatoola kwa kʉboohya inda kwaavo.
21 Toosaaka tʉbweeyye kira ˆchabooha mbere ya Mweenevyoosi na mbere ya vaantʉ.
22 Kei kʉmʉtʉma tiise mwiiwiiswi wiingi hamwi na vala Tíito. Ʉhʉ mʉndʉʉ wiiswi, ˆkari foo tamoona atiite mpiima yo manyika, na haaha atiite mpiima nkʉʉlʉ kʉlookya aho ncholo, sa kuviilaangya kwaachwe kwaanyu kikomi ni kʉkúúlʉ.
23 Kooni mʉʉntʉ uúriirye Tíito ni ani, mʉsei ni mwiiwaani ˆntámaman'yaa ne kʉri nyuunyu. Na avo vaaniitʉ ˆari novo, vatʉmwa ni mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, voovo voomʉretera nkongojima Kirisitʉ.
24 Sa jeyyo, voonekyi vaantʉ avo kikomi cha kweenda kwaanyu, sa mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vataange tatiite kiintʉ cho bweeyya twiidʉʉmbe sa nyuunyu.

9

Nyambirirya kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu va Yerusaléemu

1 Haaha nsiina cho vaandikira sa mʉndootoola nyambirirya kwa vaantʉ vaaja ˆvamuruma Yéesu va Yerusaléemu tʉkʉ.
2 Niini namányire nyuunyu mwatiite mʉtima wo vaambirirya viingi. Kei niini niidáʉmbiriraa kwa vaantʉ va Makedonía noosea, "Mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Akáaya, viimya neeja kʉtoola nyambirirya keende mwaakiijo." Ʉwo mʉtima waanyu, wavasésiire ˆvari foo vaavo kʉva na mʉtima wo toola.
3 Haaha navatámire vanaviitʉ, sa voone kwiidʉʉmbirira kwiiswi kʉri nyuunyu kwa isáare iri, sa mwiimye neeja na masáare yiiswi yadiire kooneka kikomi ni kiintʉ kitʉhʉ.
4 Haaha kooni nuújire na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Makedonía, maa tʉshaane si muniimya neeja tʉkʉ, aho, kʉtoon'ya mʉri soni sa tavaruma bweete kʉnʉ tookoona kʉva mʉri mwahʉmʉla. Baa nyuunyu kwaatwa mʉri ni soni.
5 Sa jeyyo, noona nivakalaamye ava vaaniitʉ, valongoole kʉʉja na meenyu, sa viimye neeja viintʉ vira ˆmwasea toola mʉri. Kwa njira iyo, kʉva mʉri mwahámwiire kwiimya neeja vira ˆmootoola kwa ntálarya, noo kʉsea ko keenda na si ko doomereriwa tʉkʉ.

Kʉtoola kwa Mʉtima Mweerʉ

6 Kumbukiri, "Mʉʉntʉ ʉra ˆaháandaa kiduudi achwíjaa kiduudi, na ʉra ˆaháandaa na inda njerʉ, achwíjaa na inda njerʉ."
7 Kira mʉʉntʉ atoole ja ˆvyeene alámwiire mutimii waachwe. Kari atoole kʉnʉ iíriirye mʉtima au ko doomereriwa tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ eenda mʉʉntʉ ˆatóolaa na mʉtima mweerʉ.
8 Aho, Mʉlʉʉngʉ kʉvatalarya ari kwa ntálarya ˆjiri foo, sa mpiindi joosi kari mʉkeehekerwe ni kiintʉ chochoosi tʉkʉ, na mʉve vaantʉ vo tʉmama maaja ˆyari foo kwa kira mʉrimo mʉʉja.
9 Ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"Ʉra ˆatóolaa na mʉtima kʉvaheera vakiva,
ʉwoloki waachwe kʉva ʉri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero."✡

✡ **9:9** Laanga Sabúuri 112:9.

10 Mʉlʉʉngʉ noo ˆamʉhéeraa murimi mbeyʉ jo haanda, na mʉkáate wo rya. Viivyo vaheera arɨ nyuunyu mbeyʉ, na yeeye jibweeyya arɨ jikɨingike. Kei, kʉvoongererya arɨ viintʉ ˆmuchwíire vya ʉwoloki.
11 Yeeye vasungaatya arɨ kwa kɨra kɨintʉ, sa kɨra mpɨindɨ mʉtoole na ɨnda njerʉ. Na kwa njɨra ɨyo, vaantʉ ˆvarɨ foo mʉdʉʉmba varɨ Mʉlʉʉngʉ, sa nyambirirya ˆng'eene tʉrɨ vatwaarɨra fuma kwaanyu.
12 Sa ʉhʉ mʉrɨmo ˆmootʉmama, sɨ kaambirirya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ vii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, bweeyya mwiise vaantʉ ˆvarɨ foo vamʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ.
13 Mʉrɨmo ʉwo, wookoonekya kɨkomi nyuunyu nɨ vatʉmami va kɨmáárɨ, na sa jeyyo, vaantʉ voomʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima. Voobweeyya jeyyo, sa mʉrɨ matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitʉ ˆmeene mwahokera. Kei, voomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa viintʉ ˆmootoola kwa kʉboohya ɨnda kʉrɨ voovo na kwa vaantʉ vɨingɨ.
14 Jeyyo, valoombera veende kwa Mʉlʉʉngʉ kwa mpɨima na mʉtɨma woosi, sa nduwo ˆɨhwáalaryaa ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ avaheera nyuunyu.
15 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ kwa kɨlʉngʉlʉngʉ chaachwe ˆkɨhwáalaryaa ˆcheene atʉheera.

10

Paúli Yoovɨvɨrɨra Mʉrɨmo Waachwe

1 Haaha nɨɨnɨ Paúli ˆnoónekanaa nahola mpɨindɨ ˆndɨrɨ na nyuunyu, maa kaa, ˆnoónekanaa niitema mpɨindɨ ˆndɨrɨ kʉlɨ na nyuunyu, noovakalaamya kwa ʉholi na uyimiriryi wa Kirisitʉ.
2 Noovaloomba mpɨindɨ ˆndɨrɨ kʉʉja na meenyu, karɨ mwaambweeyye nɨve mʉkarɨ ja ˆvyeene nookiiririkana tʉkʉ. Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava mʉkarɨ kwa vaantʉ voosi ˆveene vookiisea nɨ tuuba tiise mwiikalo wa weerʉ.
3 Baa neembe tookiikala aha weerwii, sɨ toolwa nkoondo ja ɨra vaantʉ va ɨhɨ weerʉ ˆvalwíjaa tʉkʉ.
4 Mata ˆtʉlwíiraa nkoondo yiiswi sɨ ya ɨhɨ weerʉ tʉkʉ, maa kaa, yatɨite ngururu fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, na yasáambʉlaa nkaande ja nkambi ja mʉvɨ. Tasáambʉlaa miiririkano yoosi ya ʉloongo
5 na kɨra kɨintʉ cha ukudamu ˆkɨbwéeyyaa vaantʉ vadɨire mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ. Kei, tanyáhɨraa kɨra mwiiririkano wiiswi sa ʉmʉteerere Kirisitʉ.
6 Na mpɨindɨ kʉva matu kwaanyu ˆkʉrɨ kiimana, suusu kʉva tʉrɨ twiímiirye neeja kʉvalaɨra chiirʉ vaantʉ sɨ ˆvarɨ matu kwa Yéesu kwa njɨra yoyoosi.
7 Nyuunyu moolaanga koonekana kwa weerwii vii. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiyónaa yeeye kɨkomi nɨ wa Kirisitʉ, ataange baa suusu nɨ va Kirisitʉ ja yeeye.
8 Sɨ nookoona soni tʉkʉ baa kooni nookiivaa kɨpeembe sa wiimiriri Ijʉva ˆatʉheera. Wiimiriri ʉwo, sɨ ʉvasáambʉlaa tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, wavajéengaa mwiisikane.
9 Sɨ noosaaka noonekane ja noovavuumba mpɨindɨ ˆnookaandɨka barúwa jaanɨ tʉkʉ.
10 Sa vɨingɨ voosea, "Barúwa ja Paúli jarutaha na jatɨite ngururu. Maa kaa, mpɨindɨ ˆavijáa na suusu, asiina ngururu tʉkʉ baa masáare yaachwe yasiina kɨintʉ tʉkʉ."
11 Mʉʉntʉ ˆyoolʉʉsa jei, yoosaakwa ataange ˆmeene toovaandɨkɨra mpɨindɨ ˆtʉrɨ kʉlɨ, noo ˆmeene tʉrɨ tʉmama mpɨindɨ ˆtʉrɨ kʉva na nyuunyu.

12 Si toosaaka kwiiyanirirya na kwiiviika hamwi baa kiduudi vii tuku na vara vaantu ˆvookiivaa kipeembe. Mutaange voovo mpiindi ˆvookiiyaanirirya voovo kwa voovo, voónekyaa ˆvyeene vasova tooti.
13 Maa kaa, suusu si twiidúumbiriraa kulookya kipíimo tuku. Kiri vyoova jeyyo, twiidúumbiriraa kwa kipíimo ˆtaheewa ni Muluungu. Murimo uwo, noo ˆwoovafikira baa nyuunyu uko meenyu.
14 Si tookiiduumbirira kulookya kipíimo tuku mpiindi ˆtooluusika mirimo yiiswi kuri nyuunyu, kooni ngaari si tuuja na meenyu. Suusu noo ˆtujáa va ncholo kuvaretera Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu.
15 Kei, si tookiiduumbirira kulookya kipíimo sa mirimo ˆyatumamwa ni vaantu viingi tuku. Maa kaa, ni kwiilaangya tiise ja ˆvyeene kuruma kwaanyu kookula, mirimo yiiswi kuri nyuunyu tuuba iri kiingika.
16 Aho, daha turi kaarya Masáare Maaja haantu hiingi nyungure ya meenyu. Bweeyya turi jeyyo, sa si toosaaka kwiiduumbirira sa murimo ˆwahumula tumamwa ni muuntu wiingi haantu hiingi tuku.
17 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Ura ˆyoosaaka iiduumbirire,
iiduumbirire sa IJUVA vii.”✡
18 Ivi vyoónekyaa muuntu yoyoosi ura ˆiidúumbiriraa mweeneevyo, si arúmwaa tuku, kiri vyoova jeyyo, ˆarúmwaa, ni ura ˆadúumbirirwaa ni Mweenevyoosi.

11

Paúli na Vatumwi va Uloongo

1 Baa kooni noolusa ukoókoyo kiduudi, noovaloomba muunyimirirye.
2 Niini natiite kivina na nyuunyu, kivina cha Muluungu. Niini navatumirira mululume umwi, yeeye ni Kirisitu, sa nivareete mbere yaachwe ja vanjalu ˆvari uteréere.
3 Maa kaa, nookoofa, sa ja ˆvyeene Háawa akooverwa ni ira njoka ngweere, viivyo baa nyuunyu kooverwa muri kwa miiririkano yaanyu, mureke kweenda kwaanyu ˆkwawoloka na mutima waanyu kwa kikomi kwa Kirisitu.
4 Ni luusa niise jei, sa nyuunyu mwaanguha kumuhokera muuntu wiingi ˆyookuuja noo kwaarya Yéesu wiingi ˆmweene suusu si tamuluusa. Kei, moohokera mutima wiingi au masáare maaja yiingi, ˆmeene si mwahokera fuma kwiiswi.
5 Namányire niini si ndiri muduudi kulookya avo ˆvookiiyona voovo ni vatumwi vakuulu tuku.
6 Baa kooni niini nsiina wuuya wo luusika neeja, natiite umanyi mukuulu. Isáare iri taroonekya kiweerwii kuri nyuunyu.
7 Mwamányire niini niikiimya na isi sa niviinule nyuunyu ko vavariyurira Masáare Maaja ya Muluungu baa mariho tuku. Eri, nabweeyya uvi so bweeyya jeyyo wuu?
8 Mpiindi ˆnatumamáa kwaanyu, nahokeráa nyambirirya fuma kwa mpuka jiingi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu. Ni ja naviiviráa vaantu viingi sa nivaambirirye nyuunyu.
9 Naani mpiindi ˆnijáa na nyuunyu, si naava muriwa kwa muuntu yoyoosi tuku, sa kusirirwa kwaani, kwaseyyiwáa ni vaaniitu va Makedonía. Voovo vaampeeráa kira ˆnoosaaka. Nalaangáa neeja sa ndiire kuva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndiri laanga neeja.

✡ **10:17** Laanga Yeremía 9:24.

10 Ja ˆvyeene kimáári cha Kirisitu kiri isii yaani, kusiina muuntu baa umwi kuri isi ya Akáaya, ˆari kuunkaan'ya ndeke kwiidumbirira kwa isáare iri tuku.
11 Sa che? Eri, ni sa viintu si naveenda wuu? Muluungu amányire naveenda!
12 Tuuba ndiri bweeyya ˆvyeene noobweeyya, sa vatumwi avo ˆveene vookiiyaniriira vakúúlu, vasiindwe kwiidumbiriira muriimo waavo ni ja wiiswi uri.
13 Vaantu ja avo, ni vatumwi va uloongo, ni vatumami ˆvakóoveraa vaantu, na viivárindulaa vakava ja vatumwi va Kirisitu.
14 Ikyo si kiintu cho hwaalarya tuku, sa baa Irimu riivarindúlaa rikava ja murimu muuja wa kiweeru.
15 Sa jeyyo, si kiintu cho hwaalarya tuku vatumami vaachwe, kwiivarindula vave ja vatumami va uwoloki. Kuhererery a, hokera vari kira ˆkitéire miriimo yaavo.

Paúli Yookiivairra Kipeembe Uturikiri Waachwe

16 Ni luusa niise kei, muuntu yoyoosi kari aanyone ndiri mukoókoyo tuku. Maa kaa, baa kooni aanyíine ndiri mukoókoyo, aanteerere ja mukoókoyo sa niivae kipeembe kiduudi.
17 Masáare aya ˆnooluusa haaha yo kwiivaira kipeembe, si nalaiririwa ni Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, nooluusa ja muuntu mukookoyo.
18 Sa viintu vaantu ˆvari foo viidúumbiriraa ja vaantu va weeru, baa niini kiiduumbiriira ndiri.
19 Nyuunyu mwiiyónaa mwatiite tooti, maa kaa, mwavayímiriryaa vaantu vakookoyo.
20 Ati mundooyimirirya muuntu ˆyoovaviika utúmwii, muuntu ˆyooviiviira na ˆyoovahoka viintu vyaanyu, muuntu ˆyoovachwa mati na ˆyoovahapula miiswii.
21 Nookoona soni kuluusa suusu ni teketeke tujáa munumuunu kubweeyya ayo.

Haaha ni luusa niise ja mukoókoyo, kooni kwatiite muuntu ˆasaakwa ayere kwiivaa kipeembe kwa roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro.
22 Voovo ni Vaeburanía wuu? Baa niini ndiri Mweeburanía. Voovo ni Viisiraéeli wuu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli. Voovo ni va mbyaala ya Aburaháamu wuu? Baa niini ndiri wa mbyaala ya Aburaháamu.
23 Voovo ni vatumami va Kirisitu wuu? Haaha ni luusika niise ja muuntu ˆasala. Niini ndiri mutumami wa Kirisitu kulookya voovo. Niini namanyika kutumama kulookya voovo, nachuungwa munyololwii ˆkari foo kulookya, nanuswa maatuku vii kulookya, na nalumana na inkwya ˆkari foo.
24 Nanuswa vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yatatu na keenda (39) mara kasaano.
25 Navawa nkome ni Varúumi katatu, navawa na mawye kamudu, méeli yaansaambukira katatu, na kei niikala mayiyii chiriri chobu.
26 ˆKari foo mpiindi ˆnakeráa njira, nalumanáa na marema ya njuujii na ya vahóki, marema yo vawa ni Vayahúudi viivaani na ni vaantu si ˆvari Vayahúudi. Nalumanáa na marema míijii, masekii na mayiyii. Kei nalumana na marema yo turikiriwa ni vaaniitu si ˆvamurúmaa Yéesu.
27 Natumama murimo ˆwafafa na naturikira, ˆkari foo nasova tulo. Naturikira na njala na nyóota ya maaji, ˆkari foo nasova chóorya, na niikala mpehwii na kisava.

28 Hamwɨ na ayo yoosi, kɨra siikʉ nookiiririkana wiimiriri wa mpuka joosi
ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.
29 Koonɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ arɨ teketeke kɨmʉtɨma, nɨɨnɨ niitéeraa teketeke
yaachwe. Koonɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ aháandirwe atʉmame ʉvɨ, nɨɨnɨ navisúʉlaa
maatʉkʉ vii.
30 Koonɨ vyasaakwa niivae kɨpeembe, kwiivaɨra ndɨrɨ kɨpeembe vira viintʉ
ˆvyoónekyaa nɨ teketeke ndɨrɨ.
31 Mʉlʉʉngʉ, Taáta wa Mweenevyoosi wiitʉ Yéesu, yeeye asaakwa
adʉʉmbwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, amányire sɨ noolʉʉsa ʉloongo tʉkʉ.
32 Mpɨɨndɨ ˆnɨjáa Damésiki, gávana ajáa ɨsɨ ya mʉtemi Aréeta, ajáa avɨɨka
valʉkalʉka kʉlaangirirya múuji ʉwo sa aankwaate.
33 Maa kaa, vaantʉ vamwɨ, vaankiimya ikápwii ko tweera na chooririi
ˆcheene kɨjáa lʉkaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.✡

12

Njori ya Paúli na Teketeke Yaachwe

1 Noosaakwa niivae kɨpeembe! Baa neembe kʉbweeyya jeyyo kusi-
ina kʉnáálo yoyoosi, lʉʉsa ndɨrɨ kʉlootera na njori ˆnaheewa fuma kwa
Mweenevyoosi.
2 Namʉmányire mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆamuruma Kirisitʉ myaaka ikimi na ɨne (14)
ˆilóokire, asʉmʉlwa fʉʉrʉ kurumu ya katatʉ. Sɨ namányire koonɨ ajáa na
mʉvɨrɨ ʉhʉ, au sɨ ajáa na mʉvɨrɨ ʉhʉ tʉkʉ mpɨɨndɨ ˆasʉmʉlwáa. Mʉlʉʉngʉ noo
amányire.
3 Kei namányire mʉʉntʉ ʉhʉ, koonɨ ajáa asʉmʉlwa kwa njɨra ya mʉvɨrɨ au
kwa njɨra ya mʉtɨma, nɨɨnɨ sɨ mányire tʉkʉ, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ noo amányire.
4 Mʉʉntʉ ʉhʉ kwa ntálarya ajáa atwaalwa na kurumwii. Ʉko, akateera
masáare yo hwaalarya mʉnʉmʉʉnʉ, ˆmeene mʉʉntʉ sɨ arɨ daha lʉʉsa tʉkʉ,
na sɨ asaakwa alʉʉse tʉkʉ.
5 Nɨɨnɨ kiivaa ndɨrɨ kɨpeembe sa mʉʉntʉ ja ʉhʉ, maa kaa, sɨ sa nɨɨnɨ
mweeneevyo tʉkʉ, nɨɨnɨ kiivaa ndɨrɨ kɨpeembe vii sa teketeke yaanɨ.
6 Maa kaa, koonɨ noosaaka kwiivaa kɨpeembe sɨ ndɨrɨ kʉva mʉkoókoyo tʉkʉ,
sa kʉva ndɨrɨ noolʉʉsa kɨmáárɨ. Baa neembe nɨ jeyyo, sɨ ndɨrɨ kiivaa kɨpeembe
tʉkʉ, sa sɨ neenda mʉʉntʉ yoyoosi aandʉʉmbɨrɨre kʉlookya vira ˆmbwéeyyaa
na ˆndúʉsaa tʉkʉ.
7 Maa kaa, sa ndɨɨre kwiivaa kɨpeembe kwa ʉhʉ wiivariyuli ˆʉhwáalaryaa
ˆnalaɨrwa, naheewa mwiíwa muvirii waanɨ, mutumwi wa Irimʉ sa wuun-
turikirye.
8 Namʉloomba Mweenevyoosi katatʉ aanseyyirye mwiíwa ʉhʉ.
9 Maa kaa, yeeye aansea, “Nduwo yaanɨ yakweenererya, sa ngururu jaanɨ
jakíimanaa teketekii.” Sa jeyyo, navyeéndire mʉnʉmʉʉnʉ kwiivaa kɨpeembe
sa teketeke yaanɨ, sa ngururu ja Kirisitʉ jive hamwɨ na nɨɨnɨ.
10 Ɨkɨ noo ˆchooreka, sa Kirisitʉ, natɨite cheerʉ kʉva teketeke, kʉtʉkɨrwa,
kʉtʉrɨkɨra, koondomereriwa na kʉva maremii, sa mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ teketeke,
noo ndɨrɨ na ngururu.

Wiikovereri wa Paúli kwa Vakoríinto

11 Haaha noolʉʉsɨka ja ndɨrɨ mʉkoókoyo, na nyuunyu noo ˆmwabwéeyyiirye
ndʉʉsɨke jei. Nyuunyu noo ˆmwasaakwa mwaandʉʉmbɨrɨre, sa nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ

✡ **11:33** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 9:23-25.

muduudi kʉlookya avo ˆvaánirirwaa “vatumwi vakʉʉlʉ” tʉkʉ, baa neembe niini si ndiri kiintʉ chochoosi.
12 Mpiindi ˆnijáa meenyu, nijáa nayimirirya maatʉkʉ, na nabweeyya isháara, myuujíisa na viintʉ ˆvihwáalaryaa ˆvyoónekyaa niini ndiri mutumwi.
13 Kisiina ˆcheene nabweeyya kwa mpuka jiingi ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu na si nabweeyya kwaanyu tʉkʉ. Ifaanaa ikava nahon’ya kʉdiira kʉva muriwa kwaanyu. Kooni ikyo noo kiintʉ nasova ʉwoloki, nooloomba yasire!
14 Haaha nimíirye neeja kʉʉja na meenyu lwa katatʉ, maa kaa, si ndiri kʉva muriwa kwaanyu tʉkʉ. Si noosaaka viintʉ vyaanyu tʉkʉ, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire iri, sa si vaana noo ˆvasaakwa vaviike viintʉ kitubeekii sa vavyiiri vaavo tʉkʉ, maa kaa, vavyiiri noo vasaakwa vaviike viintʉ kitubeekii sa vaana vaavo.
15 Niini natiite cheerʉ kʉtoola viintʉ vyaani, baa kwiitoola niini mweeneevyo kʉvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ˆvyeene niini nootuuba kʉveenda mʉnʉmʉʉnʉ, noo ˆvyeene nyuunyu mookeehya kʉʉnyenda wʉʉ?
16 Haaha arumi, niini na nyuunyu ruma tiise, niini si naava muriwa kwaanyu tʉkʉ. Maa kaa, vamwi kʉri nyuunyu voosea, “Paúli ni mʉweere, avaheemba kwa ʉweere.”
17 Eri, amwaari mʉʉntʉ ˆnamʉtʉma sa avakwaate matu nyuunyu wʉʉ?
18 Namʉloomba Tíito ʉʉje hamwi na mwaaniitʉ wiingi na meenyu. Eri, Tíito avakwaata matu wʉʉ? Si mookoona niini na Tíito ni mʉtima ʉmwi tʉri tʉkʉ wʉʉ? Baa kei lʉyeendo lwiiswi lwiifwíine tʉkʉ wʉʉ?
19 Ifaanaa mʉndookiirirkana kʉsea, mpiindi joosi iji ni tookiitetera vii. Suusu ni lʉʉsa tiise aya mbere ya Mʉlʉʉngʉ ja vaantʉ ˆtakʉndikaniwa na Kirisitʉ. Vanaviitʉ taveenda. Aya yoosi ˆtootʉmama, ni sa kuruma kwaanyu kwiime neeja.
20 Haaha nookoofa mpiindi ˆndiri kʉʉja na meenyu, shaana ndiri mʉri na lʉyeendo ˆlweene si lʉri kʉʉnjerya mʉtima. Ɨro, bweeyya riri ntʉmame ˆmeene si yari veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana mʉri na wiitóoli, kivina, nkalari, kira mʉʉntʉ kwiilaanga yeemweene vii, kwiilʉʉsa, kwiisaambirirya, kwiivaa kipeembe na ntiribʉka.
21 Kei, nookoofa mpiindi ˆndiri kʉʉja na meenyu, Mʉlʉʉngʉ waani, bweeyya ari noone soni mbere yaanyu. Koololokera ndiri mutimii koona vaantʉ ˆvari foo katikati yaanyu ˆveene vabweeyya ʉvi siki ˆjilóokire, na si vanamʉvalandʉkira Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Vakaari vatúmamaa kosu, vakaari viihéngeetaa na vakaari vayéendaa ja kúri.

13

Kʉkaan’ya ko Herererya

1 Ʉlʉ ni lwa katatʉ nookʉʉja na meenyu. Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa, “Kira kiloongi lamʉlwa kiri kwa vooni vaviri au vatatʉ.”✡
2 Nahʉmʉla kʉvalʉma kutu mpiindi ˆnijáa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hindʉkira niise baa neembe ndiri kʉli. ˆNdiri hindʉka, si ndiri reka kʉvalaira chiirʉ tʉkʉ vara voosi ˆvatʉmama ʉvi aho ncholo, baa na vara viingi ˆvootʉmama ʉvi.
3 Bweeyya ndiri jeyyo, sa viintʉ moosaaka turya kikomi Kirisitʉ, lʉʉsika iise ko tweera niini. Kirisitʉ si ari teketeke kwaanyu tʉkʉ, maa kaa, atiite ngururu kati na kati yaanyu.
4 Kikomi baa neembe aning’iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya kwa teketeke, haaha ni nkaasʉ ari kwa ngururu ja Mʉlʉʉngʉ. Viivyo baa suusu ni teketeke

✡ **13:1** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 19:15.

tʉrɨ ko va kɨintʉ kɨmwɨ ne, maa kaa, takʉndɨkaniwa ne kwa ngururu ya Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ nyuunyu.
5 Haaha iyeren'yi veeneevyo, sa mʉtaange koonɨ mʉrɨ na kuruma. Iyeren'yi veeneevyo. Eri, sɨ mʉmányire Yéesu Kirisitʉ amwaarɨ isii yaanyu tʉkʉ wʉʉ? Koonɨ sɨ mʉmányire, aho mwasíindirwe.
6 Maa kaa, nɨ kiilaangya niise nyuunyu taanga mʉrɨ suusu sɨ tasiindwa tʉkʉ.
7 Toomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, karɨ mʉtʉmame ʉvɨ wowoosi tʉkʉ ja ˆvyeene talúusire. Sɨ sa toosaaka toonekane tasiinda ʉyeren'yi ʉwo tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, toosaaka mʉtʉmame maaja, baa koonɨ suusu tʉrɨ koonekana tasiindwa nɨ ʉyeren'yi ʉwo.
8 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kɨtɨra kɨmáárɨ tʉkʉ, maa kaa, toofafirirya kɨmáárɨ.
9 Toovyeenda koonɨ suusu tʉrɨ teketeke, maa kaa, nyuunyu mʉrɨ na ngururu. Toomʉloomba Mʉlʉʉngʉ avaambirirye mukiimane.
10 Sa jeyyo, nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ sɨ nɨ nʉʉja na meenyu. Sa mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ fika meenyu, ndɨɨre kʉva mʉkarɨ kwa wiimiriri ˆnaheewa nɨ Mweenevyoosi. Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwɨɨme neeja kwa kʉra kuruma, na sɨ ko vasaambʉla tʉkʉ.

Lʉmbɨ yo Herererya

11 Haaha vanaviitʉ, ikali nkaasʉ. Mukiimane, mʉheewe mʉtɨma, mʉve kɨintʉ kɨmwɨ miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo mʉʉja. Ne Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆarɨ na kweenda na mwiikalo mʉʉja, kʉva arɨ hamwɨ na nyuunyu.
12 Mʉndookiiluumbya ko kiisʉndɨra kʉʉja.
13 Vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ tʉrɨ novo aha, vavalúumbiirye.
14 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ, na kʉva kɨintʉ kɨmwɨ na Mʉtɨma waachwe Mʉʉja, vive hamwɨ na nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Vagalatía

Mulongooryo

Barúwa kwa Vagalatía, yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi kwa mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu va isi ya Galatía. Ihi barúwa, yaandikwa kati ya myaaka ya 48-53 keende Kirisitu ^avyaalwa. Galatía ni mukóowa wa isi siku iji ^iséwaa Uturúuki. Paúli na Barinába vavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu uko (2:1-9). Vaantu ^vari foo vajáa voona myuujíisa ^myeene Paúli abweeyyáa na vakamuruma Yéesu (Miri:mo ya Vatumwi 19:8-12). Maa kaa, siku ^jikaseese, Vayahúudi vamwi vakavakiindya, ni mpaka vakwaatye Miiro na tuuva ja Vayahúudi na vandootwaalwa na kibawii de vave vaantu ^vamuruma Yéesu kikomi (2:15-17; 5:1-6).

Barúwii ihi, Paúli avakumbusikya Vagalatía ^vyeene Mulúungu avalámuriryaa vaantu ^vamuruma Yéesu, si ko kwaatya miiro au tuuva ja vaantu tuku. Paúli asea, si turi valwa vawoloki mbere ya Mulúungu ko kwaatya Miiro yaachwe tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu vii (2:15-21). Paúli asea, mwiikalo wa vaantu ^vamuruma Yéesu wasaakwa ulongoolwe ni Mutima Muuja. Kei, aluusa kwa uwariwari wiivariyuli wa nteendo ^jifúmaa wuuntwii wa uvi (5:19-21), na ndiiwa ja Mutima Muuja (5:22-23). Atuwyiira tuurume ulairiri wa Kirisitu noo kusea kuveenda vaantu viingi, na kuvaambirirya kuvereka miriwa yaavo (6:2).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoovariyula Masáare Maaja na wiimiriri waachwe ja Mutumwi *1:1-2:21*
Kuviikwa húuru fuma kuri Miiro *3:1-25*
Ukúulu wa Masáare Maaja mweeri ya Miiro *3:26-4:31*
Uhúuru wa muuntu ^amuruma Yéesu *5:1-26*
Ukiindya wa mwiikalo wa vaantu ^vamuruma Yéesu *6:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli. Niini si natumwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu umwi ^aandairirya tuku, maa kaa, niini natumwa ni YéesuKirisitu mweeneevyo na Mulúungu Taáta, yeeye ^amufufula Yéesu.

2 Niini na vaaniitu voosi ^vamuruma Yéesu ^vari na niini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantu ^mwamuruma Yéesu uko isi ya Galatía.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu jive na nyuunyu.

4 Yeeye atoola nkaasu yaachwe sa atulamurirye fuma uvii woosi wa weeru ihi ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ^vyeene Mulúungu Taáta wiitu asaaka.

5 Mulúungu abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi!

Masáare Maaja ya Kikomi

6 Nahwáalariiwe maatuku vii ni nyuunyu! Kwa mpiindi nduudi vii mwamurékire Mulúungu, yeeye ^avaaniriira kwa nduwo ya Kirisitu, na mwaándire tuuba ukiindya wiingi ^mweene vaantu viingi vuuyániriraa ni masáare maaja.

7 Kimaari, kusiina masáare maaja yiingi tuku. Maa kaa, kwatiite vaantu ˆvoovasaangyasaangya na ˆvoosaaka vavalandule Masáare Maaja ya Kirisitu.
8 Kooni muuntu yoyoosi, ive ni suusu veeneevyo au ive ni murimu muuja fuma kurumwii, woovavariyurira masáare maaja ˆyiísimire na yara suusu ˆtavavariyurira, muuntu uwo ajumwe ni Muluungu.
9 Ni kuvawyiira niise kei, ja ˆvyeene nahumula vawyiira, kooni muuntu yoovavariyurira masáare maaja ˆmeene yiísimire na yara ˆtavavariyurira, muuntu uwo ajumwe ni Muluungu!

10 Eri, ni kiisea mwiise ni saaka niise ndumike kwa vaantu wuu? Aka tuku, niini noosaaka ndumike kwa Muluungu yeemweene vii. Baku ni kiisea mwiise noosaaka mbweeyye vaantu vavyeende wuu? Ngaari noosaaka kuveerya vaantu mitima, ngaari si ndiri mutumami wa Kirisitu tuku.

ˆVyeene Paúli Atumwa Kuvariyula Masáare Maaja

11 Vanaviitu noosaaka mutaange Masáare Maaja ˆnavavariyurira, si yafuma kwa vaantu tuku.
12 Niini si nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa muuntu tuku, na si nakiindiwa ni muuntu tuku, maa kaa, Yéesu Kirisitu mweeneevyo aanvariyurira.
13 Sa nyuunyu mwateera ˆvyeene nijáa mpiindi ˆnalwijáa sa díini yaani ya Kiyahúudi. Mwamányire ˆvyeene naturikirya maatuku mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu na nasaakáa niimale iyo mpuka kamwi.✡
14 Niini ni mbere nijáa ya viivaani ˆvari foo va lukolo lwaani, va irika raani. Niini nalwiiráa díini ya Kiyahúudi. Namanyikáa na mutima waani kukwaatya nkuungu ja vala baaba wiitu.✡
15 Maa kaa, de baa nvyaalwe, Muluungu ajáa aankera na ivarwii, akaanyanirira kwa nduwo yaachwe.
16 Yeeye alamula kumuvariyula Mwaana waachwe kwaani. Alamula kubweeyya jeyyo, sa nvariyule Masáare Maaja ya Mwaana waachwe kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Kuri aya yoosi niini si niilaangya sáare na muuntu yoyoosi sa iki ˆnootumama tuku.
17 Niini si nadoma na Yerusaléemu nkavoone vatumwi vara ˆvaanongorera kuva vatumwi tuku, maa kaa, chaangu natamanya na Arábia. Mpiindi ˆjikalooke, nahinduka kei na Damésiki.

18 Myaaka itatu ˆikalooke, maa nkadoma na Yerusaléemu sa nkalumane na Kéefa, noo kusea Peéteri. Niikala kwaachwe siku ikimi na isaano (15).
19 Si niiyona na vatumwi viingi tuku, maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi vii.
20 Ni kuvawyiira niise mbere ya Muluungu, iki ˆnoovaandikira si cha uloongo tuku.
21 Siku ˆjikalooke, nijáa nadoma na Síria na Kilikía.
22 Maa kaa, mpiindi ijo, niini si nijáa namányirwe kuri mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu uko isi ya Yudéea ˆjiri kiintu kimwi na Kirisitu tuku.
23 Kiintu voovo vajáa vamányire kuri niini ni iki, “Muuntu ura aho ncholo ˆatuturikiryáa, haaha yoovariyula kuruma kukura ˆkweene asaakáa akumale imalo.”
24 Novo vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima sa niini.

✡ **1:13** Laanga Mirimo ya Vatumwi 8:3; 22:4-5. ✡ **1:14** Laanga Mirimo ya Vatumwi 22:3.

2

Vatumwi Vooruma Mɨrɨmo ya Paúli

1 Myaaka ikimi na ɨne (14) ^ɨkalooke, nɨjáa naambʉka na Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito nɨjáa namʉsumʉla, nkaambʉkan'ya ne.
2 Nɨjáa naambʉka na ʉko, sa Mʉluungʉ ajáa aanyónekiirye ndome. ^Tʉkafike ʉko, tʉjáa twalʉmana na vakúúlʉ va vaantʉ ^vamuruma Yéesu. Ʉko nkavawyɨira kijiraawii Masáare Maaja ^navariyʉláa kwa vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi. Nabweeyya jeyyo, sa mʉrɨmo ^natʉmamáa na ^nootuuba kʉtʉmama, karɨ jɨ ʉve nɨ wa mukube tʉkʉ.
3 Maa kaa, baa Tíito neembe ajáa Mugiríki, na ajáa hamwɨ na nɨinɨ sɨ adoomereriwa atwaalwe na kɨbawii tʉkʉ.
4 Isáare ɨrɨ ro twaalwa na kɨbawii, rɨjáa ruuriwa nɨ vaantʉ vara ^viibweeyyáa nɨ vaaniitʉ, kʉmba vajáa viiyingirya kwa ʉweere sa valaange uhúuru wiitʉ ^taheewa nɨ Kirisitʉ Yéesu. Kɨintʉ ^vasaakáa, nɨ kʉtʉbweeyya tʉve vatúmwa va Miiro ya Músa.
5 Suusu sɨ twiirʉmɨra novo baa kiduudi vii tʉkʉ, sa kɨkomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu.
6 Maa kaa, vakúúlʉ va vaantʉ ^vamuruma Yéesu, na ^vanyemiwáa mʉnʉmʉʉnʉ, vajáa vasiina isáare roroosi ifya ro kuungwyɨira tʉkʉ. Na kwaanɨ ɨkyo sɨ kɨintʉ tʉkʉ, sa Mʉluungʉ sɨ aláangaa ʉkúúlʉ wa mʉʉntʉ tʉkʉ.
7 Avo valongooli, vajáa vataanga, Mʉluungʉ aantʉma kʉvariyʉla Masáare Maaja kwa vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi, ja ^vyeene amʉtʉma Peéteri avariyʉle Masáare Maaja kwa Vayahúudi.
8 Sa Mʉluungʉ ^atúmamaa murimwii wa utumi wa Peéteri kwa Vayahúudi, kei yeeye noo ^aambweeyya nɨinɨ nɨve mutumwi murimwii wa utumi kwa vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi.
9 Haaha, Yaakúupu, Kéefa* na Yooháani ^veene vajáa valongooli vakʉʉlʉ va vaantʉ ^vamuruma Yéesu, vakataanga Mʉluungʉ noo ^ampeera ʉhʉ mʉrɨmo kwa nduwo yaachwe vii. Sa jeyyo vakatʉkwaata mɨkono nɨinɨ na Barinába koonekya nɨ kɨintʉ kɨmwɨ tʉrɨ. Tukiirʉmɨra suusu tʉkatʉmame kwa vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi novo vatʉmame kwa Vayahúudi.
10 Avo valongooli vakatʉloomba isáare rɨmwɨ vii, tʉndoovakʉmbʉkɨra vaantʉ vakɨva ^vamuruma Yéesu ^varɨ ʉko Yerusaléemu. Na ɨkyo nɨ kɨintʉ ^nɨjáa na mpɨima kʉkɨtʉmama.

Paúli Yoomʉdalavya Peéteri

11 Haaha Kéefa akʉʉja na Antiókia kʉʉntʉ ^nɨjáa. Sikʉ ɨmwɨ, nkamʉdalavya mbere ja vaantʉ sa ajáa ahóniirye.
12 Peéteri ^akafike vii, arijáa na vaantʉ ^vamuruma Yéesu sɨ ^varɨ Vayahúudi. Maa kaa, vaantʉ vamwɨ fuma kwa Yaakúupu ^vakafike, akiikera na vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajáa abweeyya jeyyo, sa oofáa vaantʉ vara ^vadoomereryáa vaantʉ ^vamuruma Yéesu voosi vandootwaalwa na kɨbawii.✡
13 Sa jeyyo, vaantʉ ^vamuruma Yéesu vara ^vajáa Vayahúudi vakaanda tuubirirya ʉkweembi wa Peéteri, baa Barinába akakusiririwa nɨ ʉkweembi waavo.
14 ^Nkoone sɨ voobweeyya ^vyeene kɨmáárɨ cha Masáare Maaja kɨrɨ, nkamuwyɨira Kéefa mbere ja vaantʉ noomʉsea, "Weewe ʉrɨ Mʉyahúudi, maa kaa,

---

* **2:9** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨingɨ ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **2:12** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 11:3.

wiíkalaa ja muuntu si ˆari Muyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vaantu si ˆvari Vayahúudi vatuube tuuva ja Kiyahúudi?"

Vaantu Voosi Valámuririwaa ko Muruma Yéesu Kirisitu

15 Suusu ufumo wiiswi ni Vayahúudi na si vaantu si ˆvari Vayahúudi tuku, ˆveene tuvaániriraa ˆvari na uvi!
16 Suusu tamányire, muuntu si ari valwa ni muwoloki ko kwaatya Miiro tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu Kirisitu vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu sa tuvalwe vawoloki kwa njira yo muruma Kirisitu, si ko kwaatya Miiro tuku. Kikomi kusiina muuntu ˆari valwa ni muwoloki, ko kwaatya Miiro tuku.✡
17 Haaha suusu toosaakira tuvalwe turi vawoloki ko kundikaniwa na Kirisitu. Maa kaa, kwa vaantu viingi suusu tookoonekana ni vaantu ˆtabwéeyyaa uvi. Eri, ni kimáári Kirisitu yootubweeyya tuve vaantu ˆtatúmamaa uvi wuu? Aka tuku!
18 Maa kaa, kooni nahíndukiire muryuungu wa kali wo kwaatya Miiro, ura muryuungu ˆnasiita, aho, kuva ndiri muuntu ˆnabwéeyyaa uvi.
19 Mpiindi ˆniikomyakomyáa kukwaatya Miiro, Miiro ijáa yaandamurira. Maa kaa, haaha si nooyera kukwaatya iyo Miiro tuku, sa ndahe kwiikala ja ˆvyeene Muluungu yoosaaka.
20 Kirisitu ˆakakwye musaláabii, baa niini mwiikalo waani wa kali waakwya. Haaha ni nkaasu ndiri, maa kaa, si ja ˆvyeene nijáa hara kali tuku. Haaha ni Kirisitu ˆyookiikala isii yaani. Mwiikalo wa muviri ndiri nowo mpiindi iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Muluungu. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasu yaachwe sa aandamurirye niini.
21 Si kimáári ni siita niise nduwo ya Muluungu tuku. Kooni muuntu ari daha valwa ni muwoloki mbere ya Muluungu ko kwaatya Miiro, inkwya ya Kirisitu ni mukube.

3

Ni ko Muruma Yéesu vii

1 Eri, nyuunyu Vagalatía, kikomi mwavíire vakoókoyo wuu? Ni ani avalowa? Niini navavariyuriraikava kiweerwii ni si che YéesuKirisitu aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
2 Noosaaka niikiindye isáare rimwi fuma kwaanyu. Eri, mwahokera Mutima Muuja sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku ni sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu?
3 Ni sa che mwavíire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa kaa, haaha moosaaka mumarikirirye kwa ngururu jaanyu kiwuuntu!
4 Eri, uturikiri woosi ˆmwapata mookiisea ni wa mukube wuu? Aka tuku, si ujáa wa mukube tuku!
5 Eri, Muluungu avahéeraa Mutima waachwe Muuja na abwéeyyaa myuujíisa kuri nyuunyu sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku sa viintu mwateera, na mukaruma Masáare Maaja ya Yéesu?
6 Iririkani Aburahá amu, Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Aburahá amu amuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamuvala Aburahá amu ni muwoloki."✡
7 Haaha mutaange, vaantu ˆvamuruma Muluungu, avo noo vaana va Aburahá amu va kikomi!✡

✡ **2:16** Laanga Sabúuri 143:2; Varúumi 3:20. ✡ **3:6** Laanga Ncholo 15:6; Varúumi 4:3. ✡ **3:7** Laanga Varúumi 4:16.

8 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalaala na mʉtwe, Mʉlʉʉngʉ vavala arɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma. Mʉlʉʉngʉ alongoola kumuwyɨira Aburaháamu Masáare aya Maaja yoosea, “Ko tweera kwaako vaantʉ va ɨsɨ joosi talariwa varɨ.”✡
9 Sa jeyyo, vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ, vatálariwaa, ja ˆvyeene Aburaháamu atalariwa sa amuruma Mʉlʉʉngʉ.

Vaantʉ Valamuririwa Fuma Njumo ja Miiro ya Mʉ́sa

10 Maa kaa, voosi ˆviiláangyaa kʉlamuririwa so tuuba ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, avo vajumwa. Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Yoyoosi ʉra sɨ ˆatúubaa no tʉmama yoosi ˆmeene yaandɨkwa Kɨtáabwii cha Miiro, ʉwo ajumwa.”✡
11 Nɨ kɨmaarɨ, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ valwa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ so tuuba Miiro tʉkʉ. Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Mʉʉntʉ ˆarɨ kʉva nkaasʉ, nɨ ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ mʉvala nɨ mʉwoloki sa kuruma kwaachwe.”✡
12 Miiro sɨ yiiláangyaa kuruma tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yayéren’yaa nteendo ˆng’eene mʉʉntʉ atúmamaa. Nɨ ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, kɨikala arɨ ko yera tuuba ɨyo Miiro.”✡
13 Kirisitʉ atununuula fuma kʉrɨ lujumo lwa Miiro ko sʉmʉla lujumo ʉlo sa suusu. Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Yoyoosi ˆavaɨrɨrwa mʉsaláabii, ajumwa.”✡
14 Kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu, Mʉlʉʉngʉ avatalarya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi kwa ntálarya jijira ˆiichuunga kwa Aburaháamu, sa jeyyo, suusu vara ˆtwaruma tʉhokere Mʉtɨma Mʉʉja ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉtʉheera.

Miiro na vira Mʉlʉʉngʉ ˆAmʉlaha Aburaháamu

15 Vanaviitʉ, noosaaka ntoole lusímo ʉlʉ fuma kʉrɨ mwiikalo wa kɨra siikʉ. Tʉlʉʉse, kwatɨite vaantʉ vavɨrɨ ˆviirúmɨire kɨintʉ kɨmwɨ. Kooni ʉko kwiirʉmɨra kwahúmwɨire kʉndɨkaniwa, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha siita au koongererya chochoosi kwa kɨra ˆviirúmɨire tʉkʉ.
16 Haaha, Mʉlʉʉngʉ iichuunga kwa Aburaháamu baaba wiitʉ na mbyaala yaachwe. Masáare ˆYarɨ Mpeho sɨ yasea, “Na mbyaala jaachwe tʉkʉ,” noo kʉsea sɨ vaana ˆvarɨ foo tʉkʉ, maa kaa, yasea, “Na mbyaala yaachwe,”✡ noo kʉsea nɨ mwaana ʉmwɨ ne nɨ Kirisitʉ.
17 ˆCheene noosaaka lʉʉsa nɨ ɨkɨ, Mʉlʉʉngʉ abweeyya mʉháko na ʉʉkʉndɨkan’ya myaaka magana yanɨ na makumi yatatʉ (430) Miiro sɨ ɨnaava. Sa jeyyo, Miiro ɨyo sɨ ɨrɨ wuna mʉháko ʉwo au baa kʉkʉvalandʉla ʉko kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
18 Ngaarɨ vaantʉ vahókeraa ʉpaari waavo fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ko kwaatya Miiro, ngaarɨ ʉpaari ʉwo sɨ wiiláangyaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe, amʉheera Aburaháamu ʉpaari wa mʉháko waachwe, sa amʉlaha jeyyo.✡
19 Haaha Miiro nɨ mʉrɨmo che ɨtɨite? Miiro yavɨikwa sa yoonekye ʉvɨ wa vaantʉ, fʉʉrʉ mpɨindɨ ˆarɨ kʉʉja ʉra wa ichina ra Aburaháamu Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉmʉreeta. Miiro ɨyo, yalaiririwa nɨ mirimʉ miija ko tweera Mʉ́sa mʉkʉndɨkan’yi kati ya Mʉlʉʉngʉ na vaantʉ vaachwe.

✡ **3:8** Laanga Ncholo 12:3. ✡ **3:10** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 27:26. ✡ **3:11** Laanga Habakúuki 2:4. ✡ **3:12** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **3:13** Nkʉmbʉkira ya Miiro 21:23. ✡ **3:16** Laanga Ncholo 12:7. ✡ **3:18** Laanga Varúumi 4:14.

20 Mukundikan'yi asaakwa koonɨ nkaande ivɨrɨ joobweeyya muháko. Maa kaa, Mulúungu ni umwɨ, yeeye abweeyya muháko na Aburaháamu baa mukundikan'yi tuku.
21 Eri, haaha Miiro yakíikanaa kwiichuunga kwa Mulúungu wuu? Aka tuku! Sa ngaarɨ yatoolwa miiro ˆirɨ daha kuvaheera vantu nkaasu, ngaarɨ muuntu aválwaa ni muwoloki ko kwaatya Miiro.
22 Maa kaa, sɨ viri jeyyo tuku. Masáare ˆYarɨ Mpeho yabweeyya viintu vyoosi vichuungwe wiimiririi wa uvɨ, sa vira viintu Mulúungu ˆiichuunga kuvaheera ko muruma Yéesu Kirisitu,✡ vaheewe vara ˆvamurúmaa Yéesu.
23 Mpiindɨ vaantu ˆvajáa sɨ vanaava na kumuruma Kirisitu, Miiro yatwiimiriráa ikatubweeyya tuve isɨ yaachwe. Tawoojeráa mpiindɨ kumuruma Kirisitu ˆkurɨ variyulwa.
24 Miiro yatulongooláa ja murɨeri wiitu fuuru mpiindɨ Kirisitu ˆakuuje. Sa jeyyo, valwa turɨ turɨ vawoloki ko muruma Kirisitu.
25 Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitu kwahumula fika, sa jeyyo sɨ turɨ isɨ ya Miiro ˆyaturerá tuku.

Vaana va Mulúungu

26 Haaha nyuunyu nɨ vaana va Mulúungu kwa kumuruma kwaanyu Yéesu, sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, mwaava ja mwamwiivikira Kirisitu.
28 Sa jeyyo, Muyahúudi na muuntu sɨ ˆarɨ Muyahúudi sɨ viísimire tuku, baa mutúmwa na muuntu ˆarɨ húuru tuku, au muuntu mululme na muuntu muki tuku. Voosi nɨ hamwɨ murɨ sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
29 Nyuunyu nɨ va Kirisitu, na kwa njira iyo mwaava uvyaalo wa Aburaháamu, na hokera murɨ viintu vyoosi vira Mulúungu ˆiichuunga kutuheera.✡

4

1 Haaha noosaaka nivawyiire, mupaari yoyoosi koonɨ akaarɨ musinga, sɨ iísimire na mutúmwa tuku, baa neembe máari joosi nɨ jaachwe.
2 Yeeye avíjaa isɨ ya vareri vaachwe na vaantu ˆvookiimiriira máari jaachwe fuuru ira mpiindɨ taáta waavo ˆiiyimya neeja.
3 Na suusu nɨ viivyo, mpiindɨ Kirisitu ˆajáa akaarɨ kuuja, tujáa nɨ ja vasinga, tujáa turɨ vatúmwa va tuuva ˆjiímiriraa ihɨ weeru.
4 Maa kaa, mpiindɨ ira ˆijáa yiimiwa neeja yafika, Mulúungu amutuma Mwaana waachwe kurɨ ihɨ weeru. Mwaana waachwe uwo avyaalwa nɨ muuntu muki ja ˆvyeene suusu tavyaalwa, akiikala isɨ ya Miiro.
5 Atumwa sa atununuule suusu ˆtujáa isɨ ya Miiro. Abweeyya jeyyo, sa suusu voosi tuve vaana va Mulúungu.
6 Mulúungu amutuma Mutima wa Mwaana waachwe mitimii yiitu, sa turɨ vaana vaachwe. Uwo Mutima Muuja, noo ˆyootubweeyya tumwaaniriire Mulúungu "Áaba!" noo kusea, "Taáta!"
7 Haaha, nyuunyu sɨ vatúmwa tuku, maa kaa, nɨ vaana va Mulúungu. Sa jeyyo, hokera murɨ viintu vyoosi Mulúungu ˆavavikira vaana vaachwe.

Paúli Yoovalúma Kutu Vagalatía

8 Nyuunyu hara kalɨ sɨ mujáa mwamumányire Mulúungu tuku. Mpiindɨ ijo, mujáa vatúmwa va fimilúungu na sɨ viri Mulúungu tuku.

✡ **3:22** Laanga Vagalatía 3:14. ✡ **3:29** Laanga Varúumi 4:13.

9 Maa kaa, haaha mwamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, na Mʉlʉʉngʉ avamányire kʉlookya. Haaha nɨ sa che moosaaka mwɨɨmɨrɨrwe kei nɨ tʉʉva ˆjɨímɨrɨraa ɨhɨ weerʉ?✡ Tʉʉva ijo, jisiina ngururu tʉkʉ na nɨ kɨɨntʉ kisiina. Bakʉ nɨ saaka mwiise kei mʉve vatúmwa va ijo tʉʉva wʉʉ?

10 Mʉkaarɨ mookwaatya ngovi ja Kɨyahúudi wʉʉ? Atɨ moonyemya sikʉ jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, atɨ nɨ sikʉ jo mʉnyemya Mʉlʉʉngʉ wʉʉ?

11 Nookoofa mʉrɨmo waanɨ woosi ˆnatʉmama kwaanyu nɨ wa bweete.

12 Vanaviitʉ noovakalaamya, mʉve húuru ja nɨɨnɨ, sa nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ ɨsɨ ya Miiro tʉkʉ, na noo ˆvyeene nyuunyu mʉrɨ. Nyuunyu sɨ mwaambweeyyirya ʉvɨ wowoosi tʉkʉ.

13 Mwamányire ʉlwɨ́ɨrɨ ˆnɨjáa nowo, noo waambweeyya nkapata nkalo yo vavariyʉrɨra Masáare Maaja.

14 Baa neembe ʉlwɨ́ɨrɨ waanɨ wavayeráa muunchwe matɨ au muunsiite, sɨ mwabweeyya jeyyo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ˆcheene mwabweeyya nɨ kuunduma ja ˆvyeene ngaarɨ mwaruma murimʉ mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ, au ja ˆvyeene ngaarɨ mwamuruma Kirisitʉ Yéesu mweeneevyo.

15 Kɨra cheerʉ ˆmʉjáa nocho na hai chadómire? Kɨkomi noolʉʉsa, sikʉ jira ngaarɨ mwadaha, ngaarɨ mwanonkola miiso yaanyu mʉʉmpeere.

16 Eri, haaha navɨ́ire mʉvɨ waanyu sa viintʉ noovawyɨ́ira kɨmáárɨ wʉʉ?

17 Avo vaantʉ vɨ́ngɨ voomanyɨka sa vavapate, maa kaa, kɨ́intʉ ˆvoovasaakɨrɨra sɨ ˆchabooha tʉkʉ. Voosaaka vavakere na nɨɨnɨ sa mʉvatʉmamɨre voovo.

18 Nɨ vyabooha kʉmanyɨka, maa kaa, ɨve so tʉmama maaja. Mʉndoobweeyya jeyyo mpɨ́ɨndɨ joosi, baa mpɨ́ɨndɨ sɨ ˆndɨrɨ na nyuunyu.

19 Vanavaanɨ, nookiiteera kei ʉsʉʉngʉ sa nyuunyu ja ʉsʉʉngʉ wa makata. Tuuba ndɨrɨ kwiiteera jeyyo, fʉʉrʉ Kirisitʉ ooneke yookiikala isii yaanyu.

20 Noomerya matɨ maatʉkʉ vii ngaarɨ ndɨrɨ na nyuunyu mpɨ́ɨndɨ iji, ngaarɨ nalúusikire na nyuunyu kwa ʉholi. Ndɨrɨ na woowa maatʉkʉ vii sa nyuunyu!

Lusímo lwa Sáara na Hájiri

21 Haaha ngwyiiri nyuunyu ˆveene moosaaka mʉve ɨsɨ ya Miiro, sɨ mwamányire ˆvyeene Miiro yalʉʉsa tʉkʉ wʉʉ?

22 Yaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho, Aburaháamu ajáa atɨ́ite vaana vavɨrɨ. Ʉmwɨ ajáa avyaalwa nɨ Hájiri, ʉhʉ nɨ mʉʉntʉ muki mʉtúmwa ajáa, na mwaana wɨ́ngɨ ajáa avyaalwa nɨ Sáara, ʉhʉ nɨ mʉʉntʉ muki ˆarɨ húuru ajáa.

23 Mwaana wa mʉʉntʉ muki mʉtúmwa ajáa avyaalwa kwa mʉryʉʉngʉ wa mʉʉntʉ. Maa kaa, mwaana wa mʉʉntʉ muki ˆajáa húuru yeeye ajáa avyaalwa kwa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ.

24 Vaantʉ vaki avo vavɨrɨ ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa mɨháko ɨvɨrɨ. Hájiri ɨ́ímaa ja mʉháko wa kalɨ ˆmweene wavɨ́ikwa Luulwii lwa Sináai ˆlʉrɨ Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa ja vatúmwa ɨsɨ ya Miiro.

25 Hájiri ɨ́ímaa ja Lʉʉlʉ lwa Sináai ˆlʉrɨ Arábia na ˆlwiifwɨ́ine na Yerusaléemu ya haaha ˆng'eene ɨrɨ ɨsɨ ya ʉtúmwa hamwɨ na vaana vaachwe.

26 Maa kaa, Sáara ɨ́ímaa ja Yerusaléemu ya kurumwii, múuji ˆwiiyanjaala na ʉwo noo íyo wiitʉ.

27 Masáarii ˆYarɨ Mpeho vyaandɨkwa,
"Ɨva na cheerʉ weewe ˆʉrɨ muumba,
tʉla isóso weewe sɨ ˆʉnoona makata yo vyaala mwaana,
sa vaana va ʉra ˆarekwa nɨ foo varɨ,

✡ **4:9** Laanga Vagalatía 4:3.

kʉlookya va ʉra ˆarɨ na mʉlʉme.”✡
28 Haaha vanaviitʉ, nyuunyu nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ sa kwiichuunga
kwaachwe, ja ˆvyeene Isaka ajáa.
29 Maa kaa, sikʉ jira mwaana ˆajáa avyaalwa kwa mʉryʉʉngʉ wa mʉʉntʉ,
amuturikiryáa mwaana ˆavyaalwa kwa ngururu ja Mʉtima Mʉʉja. Sikʉ iji,
vaantʉ ˆvarɨ ɨsɨ ya Miiro voovaturikirya viivyo nyuunyu ˆmʉrɨ húuru.✡
30 Maa kaa, Masáare ˆYarɨ Mpeho che yalʉʉsa? Yalʉʉsa, “Kibirya mʉʉntʉ
muki mʉtúmwa hamwɨ na mwaana waachwe, sa mwaana wa mʉtúmwa sɨ
arɨ paala hamwɨ na mwaana wa mʉʉntʉ muki ˆarɨ húuru vii kaa tʉkʉ.”✡
31 Sa jeyyo, vanaviitʉ, suusu sɨ tʉrɨ vaana va mʉʉntʉ muki mʉtúmwa tʉkʉ,
suusu nɨ vaana va mʉʉntʉ muki ˆarɨ húuru.

5

Kirisitʉ Atʉhéeraa Uhúuru
1 Kirisitʉ atʉheera uhúuru. Sa jeyyo, imi neeja karɨ murume kʉhɨndʉka na
iyóokii ra ʉtúmwa wa Miiro tʉkʉ.
2 Nteereri, nɨɨnɨ Paúli ˆnoovawyɨira, koonɨ mooruma twaalwa na kɨbawii so
kwaatya Miiro ya Músa, aho, Kirisitʉ sɨ kɨintʉ chochoosi kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ.
3 Nɨ kʉvawyɨira niise mbere ya Mʉlʉʉngʉ kei, mʉʉntʉ mʉlʉme yoyoosi ˆarɨ
ruma twaalwa na kɨbawii, yoosaakwa akwaatye Miiro yoosi.
4 Nyuunyu ˆveene mwiiláangyaa moovalwa vawoloki ko kwaatya Miiro,
mwiikera na Kirisitʉ na nɨ kʉlɨ mʉrɨ na nduwo ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa lʉvɨro lwa Mʉtima Mʉʉja, Mʉlʉʉngʉ
tʉvala arɨ tʉrɨ vawoloki sa tamuruma Yéesu.
6 Haaha, koonɨ talʉmaniwa na Kirisitʉ Yéesu, kʉtwaalwa na kɨbawii na
kʉdɨira twaalwa na kɨbawii sɨ kɨintʉ tʉkʉ. Kɨintʉ cha kɨkomi nɨ kuruma kwiitʉ
kʉra ˆkwatúmamaa ko kiiyenda.
7 Mwabweeyyáa vyabooha maatʉkʉ vii. Haaha nɨ ani avakitirirya
mʉkareka kwaatya ukiindya wa kɨkomi?
8 Ʉhʉ ˆavalaangya sáare jei, sɨ Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆavaanɨrira tʉkʉ.
9 Maa kaa, mʉtaange, ukiindya wa ʉloongo nɨ ja ˆvyeene vaantʉ vaséaa,
“Ʉsasɨ kiduudi vii, wuúkyaa muchu woosi.”✡
10 Namányire kɨkomi, nyuunyu mwakʉndɨkaniwa na Yéesu Mweenevyoosi,
sa jeyyo sɨ mʉrɨ ruma kʉkooverwa tʉkʉ. Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ
vakoovera, baa ave ani, heewa arɨ irya.
11 Vanaviitʉ, vaantʉ vɨingɨ voosea nɨɨnɨ nkaarɨ nváriyʉlaa vaantʉ valʉme
voosi voosaakwa vatwaalwe na kɨbawii. Ngaarɨ nɨ kɨmaarɨ noovariyʉla
jeyyo, sa che Vayahúudi vookuunturikirya? Ngaarɨ noovariyʉla jeyyo, ngaarɨ
kʉvariyʉla kwaanɨ masáare ya inkwya ya Kirisitʉ mʉsaláabii sɨ koobweeyya
Vayahúudi vaansʉʉle tʉkʉ.
12 Nookoona avo vaantʉ ˆvoovasaangirirya kwa viintʉ vyo twaalwa na
kɨbawii, ngaarɨ viichula vave mapachi.
13 Vanaviitʉ, Mʉlʉʉngʉ avaanɨrira sa mʉve húuru, sa jeyyo karɨ uhúuru
waanyu ʉndoovabweeyya mʉve na nkalo yo tuuba ufumo wa wʉʉntʉ
waanyu wa ʉvɨ tʉkʉ, maa kaa, mʉndookiiyambirirya ko kiiyenda.
14 Miiro yoosi yakiimana kwa ʉlairiri ʉmwɨ, “Mweende mwiiwaako ja
ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡

✡ **4:27** Laanga Isáaya 54:1. ✡ **4:29** Laanga Ncholo 21:9. ✡ **4:30** Laanga Ncholo 21:10. ✡ **5:9** Laanga 1 Vakoríinto 5:6. ✡ **5:14** Laanga Valáawi 19:18.

15 Maa kaa, koonɨ mookiikʉʉkɨra no kiitamikya, mʉlaange neeja, kiimala mʉrɨ nyuunyu kwa nyuunyu.

Kwiikala kwa Ngururu ya Mʉtima Mʉʉja

16 Haaha kɨintʉ ˆnoovawyɨira nɨ ɨkɨ, mʉndoolongoolwa nɨ Mʉtima Mʉʉja. Koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, sɨ mʉrɨ tuuba ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ vii kaa tʉkʉ.
17 Nɨ kʉvawyɨira niise jeyyo, sa vira ˆvyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ ʉsáakaa, sɨ viri ja ˆvyeene Mʉtima Mʉʉja asáakaa tʉkʉ. Na vira Mʉtima Mʉʉja ˆasáakaa, sɨ viri ja ˆvyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ ʉsáakaa tʉkʉ. Mʉtima Mʉʉja na ufumo wa wʉʉntʉ vookiisiinda, sa jeyyo karɨ mʉndootʉmama yara ˆmoosaaka tʉkʉ.[✡]
18 Koonɨ moolongoolwa nɨ Mʉtima Mʉʉja, sɨ mʉrɨ ɨsɨ ya Miiro tʉkʉ.
19 Haaha nteendo ja ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ nɨ kɨweerwii jiri, na nɨ iji, ʉhéngeeti, kosu, kʉyeenda ja kúri,
20 kwiinamɨra vidabalaíyo, ʉsavɨ, kwiikala ja kúri na nyaáu, wiitóoli, kʉmererya matɨ kɨintʉ cha wɨingɨ, nkalari, kwiilaanga weemweene vii, kwiikera lʉkova, kuvuusha ʉloongo,
21 kɨvɨna, ʉreevi, vina jo kiisʉva na viintʉ vyɨingɨ ˆviifwɨine na ivyo. Nɨ kʉvalʉma niise kutu ja ˆvyeene nahʉmʉla kʉvalʉma kutu, vaantʉ ˆvatúmamaa nteendo ijo, sɨ varɨ hokera chochoosi Ʉtemii wa Mʉlʉungʉ tʉkʉ.
22 Maa kaa, ndɨiwa ja Mʉtima Mʉʉja nɨ, kweenda, kʉva na cheerʉ, mwiikalo mʉʉja, kuyimirirya, wʉʉja, kʉboohya mʉtima, kʉva vaantʉ vookiilaangiwa,
23 kʉhola na kwiiyɨmɨrira. Kusiina mwiiro ˆwakaan'ya mʉʉntʉ adɨire kʉndoobweeyya masáare aya tʉkʉ.
24 Vaantʉ ˆvakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu, vaning'in'ya mʉsaláabii ufumo wa wʉʉntʉ waavo wa ʉvɨ, na ʉláku wa ufumo ʉwo.
25 Mʉtima Mʉʉja atʉheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ʉlongooli waachwe.
26 Tʉreke kwiivaa kɨpeembe bweete, tʉreke kʉndookwiisaakʉla na tʉreke kwiiyonera kɨvɨna.

6

Kwiiyambirirya na Kwiitʉmamɨra Maaja

1 Vanaviitʉ, koonɨ mʉtáangire mwiiwaanyu atúmamire ʉvɨ, haaha nyuunyu ˆmʉrɨ va mutimii, mʉmʉhindʉle mʉʉntʉ ʉwo kwa ʉholi. Maa kaa, mʉlaange neeja karɨ naanyu jɨ mʉyerwe tʉkʉ.
2 Mʉndookiiyambirirya ko kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya mʉrɨ Miiro ya Kirisitʉ.[✡]
3 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiyónaa yeeye nɨ kɨintʉ, na kʉmba sɨ kɨintʉ tʉkʉ, ʉwo nɨ iikóoveraa vii.
4 Kɨra mʉʉntʉ alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, daha arɨ kwiivaa kɨpeembe kwa nteendo njija jira ˆatʉmama. Maa kaa, karɨ iiryaaniririye na nteendo ja mʉʉntʉ wɨingɨ jira ˆatʉmama tʉkʉ.
5 Sa kɨra mʉʉntʉ sʉmʉla arɨ muriwa waachwe mweeneevyo.
6 Mʉʉntʉ ˆyookiindiwa isáare ra Mʉlʉungʉ, ɨndoomʉgavɨra mukiindya waachwe vira viintʉ ˆvyabooha ˆyooturya.
7 Karɨ mwiikoovere tʉkʉ, Mʉlʉungʉ sɨ abwéeyyiriwaa berereesi tʉkʉ. Kɨra ˆcheene mʉʉntʉ yoohaanda, noo arɨ kuchwa.

✡ **5:17** Laanga Varúumi 7:15-23. ✡ **6:2** Laanga Yooháani 13:34.

8 Mɯɯntɯ ɯra ˆyootuuba ufumo wa wɯɯntɯ waachwe wa ɯvɨ, malwa arɨ nɨ ɯwo ufumo. Maa kaa, ɯra ˆyootuuba Mɯtɨma Mɯɯja, ɯwo kuchwa arɨ nkaasɯ ya sikɯ ˆjisiina ɯhero.
9 Sa jeyyo, karɨ tɯkatale kɯtɯmama nteendo njija tɯkɯ, kuchwa tɯrɨ viintɯ viija mpɨɨndɨ jo chwa ˆjiri fika.
10 Sa jeyyo, mpɨɨndɨ ˆtɯrɨ na nkalo, tɯvabweeyyirye vaantɯ voosi wɯɯja, na hasa viiviiswi vara ˆvamuruma Yéesu.

Ɵlairiri wo Kiimikirirya

11 Laangi, nookaandɨka kwa lɯtalo lɯkɯɯlɯ. Nɨ kaandɨka niise kwa mɯkono waanɨ mweeneevyo.
12 Vaantɯ vara ˆvoovadoomererya mɯtwaalwe na kɨbawii, voosaaka jeyyo sa vanyemiwe nɨ Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo, sa vadɨɨre turikiriwa so variyɯla masáare ya inkwya ya Kirisitɯ mɯsaláabii.
13 Baa vara ˆvatwaalwa na kɨbawii, sɨ vakwáatyaa Miiro yoosi tɯkɯ. Kɨɨntɯ ˆvoosaaka nɨ nyuunyu mɯtwaalwe na kɨbawii sa viivae kɨpeembe sa kɨbawo mivirii yaanyu.
14 Nɨɨnɨ sɨ noosaaka kɨɨntɯ cho kiivaɨra kɨpeembe tɯkɯ, aka tɯkɯ. Nɨɨnɨ noosaaka niívaɨre kɨpeembe inkwya ya Mweenevyoosi wiitɯ, Yéesu Kirisitɯ mɯsaláabii vii. Sa inkwya yaachwe, viintɯ vyoosi vya weerɯ sɨ kɨɨntɯ tɯkɯ kɯrɨ nɨɨnɨ, na mwiikalo waanɨ wa kalɨ waning'iniwa mɯsaláabii fɯɯrɯ ɯkakwya hamwɨ ne.✡
15 Kɯtwaalwa na kɨbawii na kɯdɨɨra twaalwa na kɨbawii sɨ kɨɨntɯ tɯkɯ. Kɨɨntɯ cha kɨkomi nɨ kɯɯmbwa ufya nɨ Mɯlɯɯngɯ.✡
16 Kwa vara ˆvarɨ tuuba kɨmáárɨ ɨkɨ, mwiikalo mɯɯja na riiso ra wɯɯja ra Mɯlɯɯngɯ vive na avo vaantɯ voosi va Mɯlɯɯngɯ.
17 Kukiimikirirya, mɯɯntɯ yoyoosi karɨ aanturikirye tɯkɯ, sa nɨɨnɨ natɨɨte nkoru muvirii waanɨ so mɯtɯmamɨra Yéesu.
18 Vanaviitɯ, nduwo ya Mweenevyoosi wiitɯ, Yéesu Kirisitɯ, ɨve na nyuunyu. Kɨkomi.

✡ **6:14** Laanga Vagalatía 2:20; 5:24. ✡ **6:15** Laanga 2 Vakoríinto 5:17.

Barúwa ya Paúli kwa Vaeféeso
Mulongooryo

Barúwa kwa Vaeféeso, yaandikwa ni mutumwi Paúli. Na ˆvyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa mpiindi i'ira na barúwa kwa Vakolosáai na Vafilíipi, kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Paúli aandika barúwa iji, mpiindi ˆajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va masáare viirúmiraa Paúli noo aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Eféeso, na yeeye Paúli asaakáa barúwa ihi iriingirire kwa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu ja heehi na Eféeso (3:1; 4:1; 6:20).

Eféeso ni múuji mukuulu ujáa, na ni uko isi ya Ásia Nduudi ujáa. Múuji uhu, ujáa wootaangikana sa nyuumba nkuulu ya mululungu muki wa Kigiríki ˆasewáa Aritéemi (Mirimo ya Vatumwi 19:23-31). Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu kura Eféeso ijáa yatiite kuruma kukuulu kuri Yéesu mpiindi ˆikaande, maa kaa, mpiindi ˆjikaseese kuruma kwaavo kukakiima na isi (Wiivariyuli 2:1-7).

Paúli aluusa ˆvyeene Mululungu avasaawula vaantu vaachwe baa weeru si iinuumbwa (1:4) na ˆvyeene avalamurirya fuma uvii waavo kwa nduwo ya Mululungu, kwa njira ya kumuruma Yéesu Kirisitu (2:4-10). Afwaanirirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu na muviri, na Kirisitu noo mutwe waachwe. Kei, avafwaanirirya na nyuumba, na Kirisitu noo iwye ra kichuuri ˆrakwaata iyo nyuumba (2:11-21). Akiindya mwiikalo ˆwasaakwa wa ilóola ra vaantu valume na vaantu vaki (5:22-32), na kwa vaana na vala taáta waavo (6:1-4).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Muryuungu wa Mululungu wo saawula vaantu na kuvalamurirya kwa nduwo yaachwe *1:1-2:22*
Kimbiso cha Masáare Maaja ya Yéesu *3:1-21*
Mwiikalo wa muuntu ˆamuruma Yéesu kuri weeru *4:1-5:21*
ˆVyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa viikalan'ye *5:22-6:9*
Mata yo lwiira na Ikúulu ra Mirimu Mivi *6:10-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ˆnasaawulwa ni Mululungu kwa kusaaka kwaachwe, sa ntumame murimo wa KirisituYéesu.

Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaantu va Mululungu ˆmwiíkalaa múujii wa Eféeso, nyuunyu ˆmuri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu Yéesu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Ntálarya ja Mutimii ko Kundikaniwa na Kirisitu

3 Aduumbwe Mululungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kuri weeru ˆisoónekanaa ko tukundikan'ya na Kirisitu.

4 De weeru yuumbwe, yeeye atusaawula tukundikaniwe na Kirisitu sa tuve vaaja na si tung'úurirwaa mbere yaachwe. Kwa kusaaka kwaachwe,

5 Mulɯungɯ alongoola lamɯla kɯtɯbweeyya vaana vaachwe kwa njɨra ya Yéesu Kirisitɯ. Abweeyya jeyyo sa noo ˆvyeene eeriwa mɯtɨma.
6 Haaha tɯmɯdɯɯmbe Mulɯungɯ kwa nkongojima ya nduwo yaachwe nkɯulɯ, ˆng'eene atɯkɯng'ɯntɨra ko tweera Mwaana waachwe. Yeeye amweenda mɯnɯmɯɯnɯ.
7 Mulɯungɯ atununuula kwa njɨra ya sakami ya Yéesu, noo kɯsea, atɯsea kwa mbavariri ɯvɨ wiitɯ wasírire. Ivyo vyoónekyaa usúngaati wa nduwo yaachwe
8 ˆatɯkɯng'ɯntɨra, kwa ɯkúúlɯ wa tooti yaachwe na ɯmanyi waachwe.
9 Yeeye avariyɯla mɯryɯɯngɯ waachwe wa fuumbo kɯrɨ suusu ˆmweene ɯɯvɨika keende aho kalɨ. Ɯwo mɯryɯɯngɯ, uukiimikirirya ja ˆvyeene asaaka kwa njɨra ya Kirisitɯ,
10 mpɨɨndɨ ˆajivɨika ˆjiri kiimana. Bweeyya arɨ viintɯ vyoosi vive ɨsɨ ya wiimiriri wa Kirisitɯ, viintɯ ˆviri kurumwii na ˆviri aha weerwii.
11 Kɯrɨ Kirisitɯ, suusu Vayahúudi tabweeyyiwa tɯve ɯpaari, ˆtɯkasaawɯlwe ja ˆvyeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámɯlaa kɨra kɨintɯ ja ˆvyeene iimya neeja mɨryɯɯngɯ yaachwe.
12 Abweeyya jeyyo, sa suusu ˆtɯjáa va ncholo kɯkɯndɨkaniwa na Kirisitɯ, tɯve sa nkongojima ya Mulɯungɯ.
13 Haaha nyuunyu vaantɯ sɨ ˆmɯrɨ Vayahúudi, mwateera isáare ra kɨmáárɨ, noo kɯsea, Masáare Maaja ya kɯlamuririwa kwaanyu. Na ˆmɯkamurume Yéesu Kirisitɯ, Mulɯungɯ sa oonekye nyuunyu nɨ vaachwe, avavɨkɨra mɯtooso wa Mɯtɨma Mɯɯja, ɯra ˆiichuunga kɯvaheera.
14 Ɯwo Mɯtɨma Mɯɯja, noo chamɯhúúnda cha ɯpaari wiitɯ fɯɯrɯ atununuule kamwɨ,✡ tɯve vaantɯ vaachwe kwa dɯɯmbɨ ya nkongojima yaachwe.

Kɯdɯɯmba na Kɯloomba

15 Vanaviitɯ, namɯdúumbaa Mulɯungɯ sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ˆvyeene mwaveenda vaantɯ voosi va Mulɯungɯ. Sa jeyyo,
16 sɨ nɨnareka kɯmɯdɯɯmba Mulɯungɯ sa nyuunyu tɯkɯ, mpɨɨndɨ ˆnoomɯloomba Mulɯungɯ.
17 Nooloomba Mulɯungɯ wa Mweenevyoosi wiitɯ, Yéesu Kirisitɯ, yeeye ˆarɨ Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ˆvyeene arɨ, sa mɯmɯtaange neejaneeja.
18 Kei nooloomba miiso ya mɨtɨma yaanyu yakɯnɯkɯlwe sa mɯtaange kɨra ˆcheene mookiilaangya, na ˆcheene avaanɨrɨrɨra. Kɨintɯ ɨkɨ nɨ ɯra usúngaati wa ɯpaari wa nkongojima ˆɨhwáalaryaa, ɯra ˆavalaha vaantɯ vaachwe.
19 Kei mɯtaange lɯvɨro lwa Mulɯungɯ ˆvyeene lɯrɨ lɯkɯulɯ mɯnɯmɯɯnɯ kɯrɨ suusu ˆtamuruma. Lɯvɨro ulɯ lɯkɯulɯ, noo lulura lɯvɨro lɯkɯulɯ mɯnɯmɯɯnɯ
20 ˆlweene Mulɯungɯ amɯfɯfɯrɨra Kirisitɯ. Kwa lɯvɨro lɯɯlo, amɯvɨika mɯkonwii waachwe wa kɯlɯme, haantɯ ha lɯvɨro lɯkɯlɯkɯulɯ kɯrɨ weerɯ ˆɨsoónekanaa.✡
21 Haaha, yeeye atɨite lɯvɨro lɯkɯulɯ mweeri ya wiimiriri na ɯtemi woosi, na kɨra irina ˆrɨlúuswaa, sɨ kɯrɨ weerɯ ɨhɨ vii tɯkɯ, maa kaa, baa kwa weerɯ ˆɨrɨ kɯɯja.
22 Mulɯungɯ amɯheera Kirisitɯ wiimiriri wa viintɯ vyoosi. Aho, akamɯvɨika kwa mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma ave mwiimiriri wa viintɯ vyoosi.

✡ **1:14** Laanga 2 Vakoríinto 1:22; 5:5. ✡ **1:20** Sabúuri 110:1.

23 Avo vaantu ˆvamuruma, ni muviri waachwe. Kei avo vakíimikiriryaa
murimo wa Yéesu, yeeye akíimikiriryaa kira kiintu kira haantu.✡

2

Talamuririwa ni Mbavariri ya Muluungu

1 Mpiindi ˆjilóokire, mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu na kumusi-
ita kwaanyu Muluungu.
2 Mpiindi ijo, mwiikaláa uvii, mwatuubáa mavi ya ihi weeru, na
mwariteereráa Irimu. Ira Irimu, noo riímiriraa mirimu mivi na ritúmamaa
mitimii ya vaantu si ˆvamutéeraa Muluungu.✡
3 Suusu voosi tujáa turi vamwi vaavo aho kali, tatuubáa uláku wa ufumo
wa wuuntu wiitu wa uvi, takiimikiriryáa uláku na kusaaka kwa miryuungu ya
ufumo uwo. Naasu kwa ufumo wiitu, tatamanyiriryáa na imalwii ikari ra
nkalari ya Muluungu ja avo viingi.
4 Maa kaa, Muluungu atiite usúngaati wa kulaanga na riiso ra wuuja. Na sa
viintu atweenda munumuunu,
5 na baa neembe tujáa twaakwya sa uvi wiitu, yeeye atuheera nkaasu
ˆakamufufule Kirisitu.✡ Ni kwa nduwo ya Muluungu vii mwalamuririwa.
6 Kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, Muluungu atufufula na
atuviika uko kuri weeru ˆisoónekanaa, hamwi na Kirisitu Yéesu.
7 Muluungu abweeyya jeyyo, sa kuri weeru ˆyookuuja oonekye usúngaati wa
nduwo jaachwe ˆjisiina mihaka siku joosi. Yeeye atoonekya kuboohya uko ko
tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu.
8 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Muluungu vii, kwa njira yo muruma
Yéesu. Uko kulamuririwa, ufumo waachwe si nyuunyu tuku, maa kaa,
kwafúmaa kwa Muluungu na ni kilungulungu cha bweete.
9 Kei, si kwa mirimo yaanyu tuku, sa muuntu yoyoosi adiire kwiivaa
kipeembe.
10 Muluungu atuumba suusu ufya kwa mikono yaachwe, na abweeyya
jeyyo ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Sa jeyyo, tutumame mirimo miija
ˆmyeene Muluungu atwiimirya neeja twiitumame.

Kudoman'ya Hamwi kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

11 Haaha, nyuunyu ni vaantu si ˆmuri Vayahúudi kwa ufumo,
mwaaniriráa "si ˆmwatwaalwa kibawii" ni Vayahúudi. Voovo viiyániriraa
"ˆvatwaalwa kibawii." Kutwaalwa kibawii uko ni kwa muviri vii, na
kwabwéeyyiwaa na mikono ya vaantu vii.
12 Kumbukiri mpiindi jira nyuunyu mujáa kuli na Kirisitu, kei mujáa
mwakerwa kuli na vaantu va Muluungu noo kusea Viisiraéeli. Nyuunyu
mujáa musiina muhákwii ura Muluungu ˆiichuunga kwa vaantu vaachwe tuku.
Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tuku, na baa mujáa musiina
Muluungu tuku.
13 Maa kaa, haaha kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, na kwa njira
ya sakami yaachwe, mwaréetirwe na heehi na Muluungu, baa neembe mbere
mujáa kuli ne.
14 Kirisitu areeta mwiikalo muuja kuri suusu, Vayahúudi na vaantu si
ˆvari Vayahúudi. Atubweeyya tuve kitoonge kimwi, akagirimula lukaande lo
kwiisuula, ulo ˆlwatukeráa suusu.

✡ **1:23** Laanga Varúumi 12:5; 1 Vakoríinto 12:27; Vaféeso 4:10; Vakolosáai 1:19. ✡ **2:2** Laanga Vaféeso 6:12; Tíito 3:3; Vakolosáai 1:13. ✡ **2:5** Laanga Varúumi 6:4.

15 ^Akatoole mʉvɨrɨ waachwe, aseyya Miiro, ndairiri na tʉʉva jaachwe. Yeeye avalʉman'ya Vayahúudi na vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi vave kɨɨntʉ kɨmwɨ ko valʉman'ya na yeeye. Jeyyo, noo ^vyeene abweeyya tʉve na mwiikalo mʉʉja.
16 Yeeye ahɨndʉla mwiikalo ʉra ^wasaambʉka ʉkava ^wabooha wa vaantʉ va nkolo ijo ivɨrɨ na Mʉlʉʉngʉ ko tweera mʉsaláaba, na ʉra mwiikalo waavo wo kiikala ja kúri na nyaáu, ʉkʉʉlawa hara.
17 Yeeye Kirisitʉ ʉʉja akavariyʉla mwiikalo mʉʉja kwa vaantʉ sɨ ^mʉrɨ Vayahúudi, nyuunyu ^mʉjáa kʉlɨ na Mʉlʉʉngʉ na kei kwa Vayahúudi voovo ^vajáa va lʉkolo lwa Mʉlʉʉngʉ.
18 Jeyyo, kwa njɨra yaachwe, suusu voosi, Vayahúudi na vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi, daha tʉrɨ kʉtamanya na kwa Taáta kwa njɨra ya Mʉtɨma waachwe.
19 Haaha nyuunyu vaantʉ sɨ ^mʉrɨ Vayahúudi, sɨ mʉrɨ vayeni tʉkʉ. Nyuunyu nɨ vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea, vaantʉ va ndʉʉ yaachwe.
20 Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ^wavɨɨkwa nɨ vatumwi na valáali na mʉtwe va Ijʉva, ne Kirisitʉ Yéesu noo iwye ikʉʉlʉ ra kichurii ^rakwaata nyuumba.
21 Kʉrɨ yeeye Kirisitʉ, nyuumba yoosi yakwaataniwa neeja na ɨndoojeengwa kʉva Kaaya Njija kʉrɨ Mweenevyoosi.
22 Ko lʉmaniwa ne, baa nyuunyu nɨ jeengwa mwiise hamwɨ na vɨɨngɨ, mʉve haantʉ Mʉlʉʉngʉ ^iíkalaa kwa njɨra ya Mʉtɨma waachwe.

3

Mʉrɨmo wa Paúli kwa Vaantʉ sɨ ^Varɨ Vayahúudi

1 Sa jei, nɨɨnɨ Paúli ^nachuungwa mʉnyololwii so vavariyʉrɨra KirisitʉYéesu nyuunyu vaantʉ sɨ ^mʉrɨ Vayahúudi, noomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.
2 Kɨkomi mwateera Mʉlʉʉngʉ aanvɨɨka nɨve mwiimiriri waachwe wo variyʉla nduwo yaachwe kwaanyu.
3 Mʉlʉʉngʉ aanyonekya kwa njɨra ya wiivariyuli, ɨhɨ fuumbo yaachwe ya keende kalɨ, ja ^vyeene nalóngwɨɨre kʉvaandɨkɨra kwa ukufi.✡
4 ^Mʉrɨ soma kɨra ^navaándɨkɨɨre, taanga mʉrɨ ^vyeene namányire ɨyo fuumbo ya Kirisitʉ.
5 Fuumbo ɨyo sɨ yakʉnʉkʉlwa kwa vaantʉ va mbyaala ^jalongoola tʉkʉ, ja ^vyeene haaha fuumbo ɨhɨ yakʉnʉkʉlwa nɨ Mʉtɨma kwa vatumwi vaaja na valáali na mʉtwe va Ijʉva.
6 Fuumbo ɨhɨ, noo ɨhɨ, kwa njɨra ya Masáare Maaja, vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi nɨ vapaari hamwɨ na Vayahúudi na vaava mʉvɨrɨ ʉmwɨ. Kei ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu, vahókeraa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ^avaheera.
7 Mʉlʉʉngʉ kwa wʉʉya wa nduwo yaachwe, aansaawʉla ntʉmame mʉrɨmo wo variyʉla Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa ngururu jaachwe nkʉʉlʉ.
8 Baa neembe nɨɨnɨ ndɨrɨ muduudi kʉlookya vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ aampeera nduwo yo tʉmama mʉrɨmo ʉhʉ wo variyʉla kwa vaantʉ sɨ ^varɨ Vayahúudi, usúngaati ^ʉhwáalarya wa Kirisitʉ.
9 Kei nɨmʉwyɨɨre pusu kɨra mʉʉntʉ kimbiso ɨkɨ ^chaviswa keende aho kalɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ʉʉmba viintʉ vyoosi.

✡ **3:3** Laanga Vaeféeso 1:9-10.

10 Haaha kwa njɨra ya mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, tooti joosi ja
Mʉlʉʉngʉ jitaangwe kwa viimiriri voosi va kʉrɨ weerʉ ˆɨsoónekanaa.
11 Mʉlʉʉngʉ atʉmama isáare ɨrɨ ja ˆvyeene ajáa iimya neeja keende aho kalɨ,
na kukiimikirirya kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ.
12 Haaha ko lʉmaniwa na Yéesu na kumuruma kwiitʉ, suusu tatɨɨte kwi-
itema ko fika mbere ya Mʉlʉʉngʉ baa woowa tʉkʉ.
13 Sa jeyyo, noovaloomba kari mʉsove mpɨɨma sa uturikiri ˆmweene
nooturya sa nyuunyu tʉkʉ. Uturikiri ʉhʉ, woovaretera nyuunyu nkongojima
kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

*Kʉloomba kwa Paúli kwa Vaantʉ va Efé*eso

14 Sa jei, noochwaama mbere ya Mʉlʉʉngʉ Taáta,
15 yeeye noo ufumo wa nkolo joosi jaachwe ja ʉko kurumwii na ja weerʉ.
16 Noomʉloomba avaheere ngururu ko tweera Mʉtɨma waachwe mitimii
yaanyu kwa usúngaati wa nkongojima yaachwe,
17 sa Kirisitʉ iikale mitimii yaanyu kwa njɨra ya kumuruma kwaanyu. Aho,
kweenda kwaachwe kʉvaheere ngururu yo kɨɨma neeja ja mʉtɨ ˆwabokerya
miriri kamwɨ, na ja nyuumba ˆyajeengwa mwaarirywii wa kweenda.
18 Jeyyo, nyuunyu na vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, mʉve na lʉviro lo taanga
kweenda kwa Kirisitʉ ˆvyeene kwalɨɨha, kwawarɨha, kwɨɨngɨra naasii na
ˆvyeene kwaambʉka na mweeri.
19 Aho, taanga mʉrɨ kweenda kwa Kirisitʉ, baa neembe sɨ tʉrɨ daha
kʉkʉtaanga vyoovyovyoovyo. Aho, mukiimane kwa kɨra kɨintʉ, kwa ngu-
ruru ˆjifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.
20 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆarɨ na ngururu jo tʉmama kʉlookya vira
ˆtalóombaa au baa kwiiririkana. Yeeye abwéeyyaa jei ko tweera ngururu
ˆjitúmamaa isii yiiswi.
21 Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima kʉrɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma
Yéesu na kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu, kwa mpɨɨndɨ joosi ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi.

4

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Vave Kɨɨntʉ Kɨmwɨ

1 Haaha, nɨɨnɨ ˆnachuungwa so mʉtʉmamɨra Mweenevyoosi,
noovakalaamya mwiikale mwiikalo ˆwoónekyaa kwaanɨrɨrwa kwaanyu.
2 Moosaakwa mʉndookiikiimya na ɨsɨ na mʉtʉʉle. Mʉndootuurya mɨtɨma
na mʉndookiivereka nyuunyu kwa nyuunyu ko kiiyenda.
3 Manyiki kʉkwaata neeja kʉra kʉva kwaanyu kɨintʉ kɨmwɨ, kʉra
ˆmwaheewa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja. Mʉndoobweeyya jeyyo kwa mwiikalo mʉʉja.
4 Kwatɨite mʉvɨrɨ ʉmwɨ na Mʉtɨma ʉmwɨ, ja ˆvyeene mwaanɨrɨrwa nɨ
Mʉlʉʉngʉ mʉve na kwiilaangya kʉmwɨ.
5 Kei kwatɨite Mweenevyoosi ʉmwɨ, kumuruma kʉmwɨ, ʉbatíiso ʉmwɨ,
6 na Mʉlʉʉngʉ ʉmwɨ. Yeeye nɨ Taáta wa voosi. Yeeye nɨ mweeri ya kɨra
kɨintʉ arɨ, na kʉtweera kɨra kɨintʉ na kʉrɨ kɨra kɨintʉ.
7 Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ ʉmwɨ ʉmwɨ kʉrɨ suusu, aheewa wʉʉya kwa kipíimo
kwa kʉboohya ɨnda kwa Kirisitʉ.
8 Noo ˆchooreka Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Yeeye ˆakaambʉke na kurumwii,
anyahɨra vaantʉ ˆvachuungwa,
akavaheera vaantʉ vaachwe kɨlʉngʉlʉngʉ.”✡

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 68:18.

9 Haaha isáare iri "^akaambuke na kurumwii," ni che raluusa? Noo kusea, Kirisitu ajáa akiima na kuri weeru.
10 Yeeye ura ^akiima na isi, noo ^aambuka na mweerimweeri kulooka kurumu joosi. Abweeyya jeyyo, sa ameme weeru yoosi.
11 Yeeye noo avaviika vamwi vave vatumwi, vamwi vave valáali na mutwe, vamwi vave vavariyuli Masáare Maaja, vamwi vave valongooli na vakiindya va vaantu ^vamuruma Yéesu.
12 Murimo wa avo voosi ni kuviimya neeja vaantu voosi va Muluungu, sa vatumame murimo wo jeenga muviri wa Kirisitu
13 fuuru tuve kiintu kimwi kuri kuruma kwiitu na kumutaanga Mwaana wa Muluungu. Tuve takangaala, na tufikire kukiimana kwa Kirisitu mweeneevyo,
14 sa tudiire kuva ja vasinga ^veene vatwáalwaa na kunu na kunu ni ukiindya ^wiísimiresimire. Noo kusea, vakiindya va uloongo si vari tukoovera kwa ukwaata na uweere waavo tuku.
15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatye kikomi ko kiiyenda, sa tukule kwa kira kiintu na tumufikire Kirisitu, yeeye ^ari mutwe wa vaantu ^vamuruma.✡
16 Kuri yeeye viintu vyoosi vya muviri vyakundikwa, vyakwaata ko tweera makwáari. Aho, kwa nyambirirya yaachwe, muviri woosi wakúlaa ko kiiyenda na kunu kira kiintu cha muviri chootumama murimo waachwe.

Mwiikalo Mufya kwa Kirisitu

17 Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kuvalairirya niise, kari mundookiikala ja vaantu si ^vamuruma Muluungu tuku. Avo viíkalaa ko tuuba miryuungu yaavo ^yasaambuka.
18 Vaantu avo miryuungu yaavo yiingira kilwiirya na vakerwa kuli na nkaasu ya Muluungu, sa ukoókoyo waavo na so fafya mitima yaavo.
19 Vaantu avo vasiina soni tuku. Mirimo yaavo ni kuyeenda ja kúri no tumama kira kosu. Ivyo noo viintu si ^viikínkimaa.
20 Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitu jeyyo tuku.
21 Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa kimáári ^kiri kuri Yéesu.
22 Mwakiindiwa kureka njira yaanyu mbi, na kuureka wuuntu waanyu wa kali. Wuuntu uwo, wasáambulwaa ni uláku waachwe ^ukóoveraa.
23 Kei mwiikiindya kuvalandula miryuungu yaanyu ive mifya.
24 Haaha, ivikiri wuuntu mufya ^mweene wuumbwa wiifwaane na Muluungu. Wuuntu uwo, wiifwaana ne kwa uwoloki wa kikomi, na wuuja ^ufúmaa kuri kimáári.
25 Haaha mureke kuluusa uloongo. Kira umwi waanyu andooluusa kimáári kwa mwiiwaachwe sa suusu voosi turi viintu vya muviri umwi wa Kirisitu.
26 ^Muri kalala, kari murekere nkalari yaanyu ivabweeyye mutumame uvi tuku. Mwaasu kari ukutumire na mukaari na nkalari tuku.
27 Kari muriheere Ikúúlu ra Mirimu Mivi nkalo tuku.
28 Ura ^iívaa, areke kwiiva, atumame murimo muuja kwa mikono yaachwe sa ave na kiintu cho vaheera vara ^vakeehekerwa.
29 Kari mavi yafume kuri nyuunyu tuku, maa kaa, maaja vii yara ^yari vajeenga viingi kwa kira ^voosaaka sa yave kunáálo kwa vara ^vooyateera.
30 Kari mundoomoon'ya usuungu Mutima Muuja wa Muluungu tuku, yeeye noo ^avavaa mutooso sa siku ya ununuuli.✡

✡ **4:15** Laanga Vaeféeso 1:22; 5:23. ✡ **4:30** Laanga Vaeféeso 1:13.

31 Haaha fweiti na kʉlɨ kʉhʉʉmba, nkalari, kʉkorera nkalari, kwiitoola, kʉlongowererya na kɨra ʉvɨ.
32 Mʉndookiilaanga, mʉboohye mɨtima na mʉve na mbavariri nyuunyu kwa nyuunyu. Mʉndookiisea yasírire kwa mbavariri ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ avasea yasírire kwa njɨra ya Kirisitʉ.

5

Mwiikalo ˆWasaakwa kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Sa jeyyo, mutuubiriryi Mʉlʉʉngʉ sa nyuunyu mʉrɨ vaana vaachwe ˆaveenda mʉnʉmʉʉnʉ.
2 Mweende vaantʉ voosi mpɨɨndɨ joosi, ja ˆvyeene Kirisitʉ atweenda, akiitoola sa suusu, akakwya ja mpóryo ˆirɨ na irɨíra ˆrabooha kwa Mʉlʉʉngʉ.
3 Maa kaa, masáare ya ʉhanguti, kosu yoyoosi na kʉdɨɨra kwiikinkima karɨ vindoolʉʉswa kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ, sa viintʉ ivi sɨ vyasaakwa kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
4 Kei karɨ mʉndoolʉʉsa masáare ya soni, masáare ya kɨkoókoyo na ya berereesi tʉkʉ, sa masáare ayo yavɨɨha kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ joosi.✡
5 Sa mwataanga kɨkomi viintʉ ivi, mʉhanguti, mʉʉntʉ ˆabwéeyyaa kosu, vaantʉ sɨ ˆviikínkimaa, noo kʉsea vaantʉ ˆviínamɨraa vidabalaíyo, vaantʉ ja avo, sɨ varɨ hokera Ʉtemi wa Kirisitʉ na wa Mʉlʉʉngʉ vii kaa tʉkʉ.✡
6 Viintʉ ja ivi noo vibwéeyyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ɨkorera kwa vara sɨ ˆvamʉtéeraa. Jeyyo karɨ mʉkooverwe na masáare matʉhʉ ya mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
7 Karɨ mʉndoova hamwɨ na vaantʉ ˆvatúmamaa ayo tʉkʉ.
8 Hara kalɨ, nyuunyu nɨ kilwiiryii mʉjáa. Maa kaa, haaha nyuunyu nɨ kɨweerʉ so lʉmaniwa na Mweenevyoosi. Mʉndookiikala ja vaana va kɨweerʉ.
9 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa kɨweerʉ charéetaa ndɨɨwa ˆjabooha, noo kʉsea, wʉʉja woosi, mwiikalo wa ʉwoloki na kɨmáárɨ.
10 Sa jeyyo, mʉndoosaakɨra yara ˆyamweéryaa mʉtɨma Mweenevyoosi.
11 Karɨ mʉndoosaangɨrɨra kʉtʉmama nteendo ja kilwiirya ˆjisiina kʉnáálo tʉkʉ, maa kaa, mʉndoopʉsʉla nteendo ijo kɨweerwii.
12 Kɨkomi nɨ soni baa kʉlʉʉsa nteendo jira ˆvatúmamaa kimbiso vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ.
13 Maa kaa, koonɨ nteendo ijo joosi javíikirwe kʉrɨ kɨweerʉ, koonekana jiri pwaa, sa mʉrɨkwa jiri nɨ kɨweerʉ.
14 Sa kɨra kɨintʉ ˆchoónekanaa, chavíjaa kɨweerʉ. Noo ˆchooreka vyalʉʉswa, “Inʉka weewe ˆʉlaala,
fʉfʉka fuma inkwyii,
na Kirisitʉ kʉkʉmʉrɨka arɨ.”*
15 Sa jeyyo, haaha, mʉlaange neeja mwiikalo waanyu, karɨ mʉndookiikala ja vaantʉ ˆvasiina tooti tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, mʉndookiikala ja vaantʉ ˆvarɨ na tooti.
16 Kɨra mpɨɨndɨ mʉndootʉmamɨra kʉreeta kʉnáálo, sa mpɨɨndɨ iji nɨ mbɨ.

✡ **5:4** Laanga Vaféeso 5:20; Vakolosáai 3:15, 17. ✡ **5:5** Laanga 1 Vakoríinto 6:9-10; Vagalatía 5:20-21; Vakolosáai 3:5. * **5:14** Masáare aya sɨ yafuma mʉhákwii wa kalɨ tʉkʉ. ˆVyeene vyoónekanaa masáare aya yafuma lwiimbwii lwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Ʉlo lwɨímbo lʉjáa lwatɨɨte masáare fuma haantʉ ˆhiísimiresimire ha Masáare ˆYarɨ Mpeho, baa ja, Isáaya 26:19 na 60:1.

17 Sa jeyyo, kari muve vakoókoyo tuku, maa kaa, mundootaanga yara Mweenevyoosi ˆyoosaaka mundootumama.
18 Kari mundooreeva diváai tuku, sa ureevi wasáambulaa mwiikalo wa muuntu. Maa kaa, nyuunyu moosaakwa mumeme Mutima Muuja.
19 Jeyyo, mundoolusika nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii, kunu moomwiimbira no muduumba Mweenevyoosi mitimii yaanyu.
20 Siku joosi mundoomuduumba Muluungu Taáta kwa kira kiintu kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
21 Mundookiima na isi kuri nyuunyu kwa nyuunyu sa moomunyemya Kirisitu.

Vaki na Valume

22 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi kwa valume vaanyu ja ˆvyeene mwamunyémyaa Mweenevyoosi.✡
23 Sa mulume ni mutwe wa muki waachwe ja ˆvyeene Kirisitu ari mutwe wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma, noo kusea muviri waachwe, ne noo Mulamuriri waavo.
24 Ja ˆvyeene mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu viikiimya na isi ya Kirisitu, baa nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu kwa kira kiintu.
25 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu ja ˆvyeene Kirisitu✡ iiyenda mpuka ya vaantu ˆvamuruma, yeeye iitoola akakwya sa vaantu ˆvamuruma.
26 Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye muve vaaja kunu yoovajirula ko vooyya kwa maaji isáarii raachwe.✡
27 Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantu ˆvamuruma ˆvari na nkongojima, vasiina lukwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rimwi ˆriri ja ayo tuku. Kiri vyoova jeyyo, vave vaaja na si ˆvang'úurirwaa.✡
28 Viivyo, valume voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ˆvyeene veenda miviri yaavo. Ura ˆeenda muki waachwe, iiyenda yeemweene.
29 Kusiina muuntu ˆuusuula muviri waachwe mweeneevyo tuku, yeeye uuhéeraa chóorya na uukwáataa neeja. Viivyo noo ˆvyeene Kirisitu abwéeyyaa kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma,
30 sa suusu turi viintu vya muviri waachwe.
31 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari muviri umwi."✡
32 Masáare aya yatiite fuumbo nkuulu, maa kaa, niini ni luusikira niise masáare ya Kirisitu na mpuka ya vaantu ˆvamuruma.
33 Maa kaa, baa nyuunyu ni kuvawyiira niise, kira muuntu amweende muki waachwe ja ˆvyeene iiyenda, na muki kari areke kumunyemya mulume waachwe tuku.

6

Vaana na Vavyiiri Vaavo

1 Naanyu vaana, mundoovateera vavyiiri vaanyu kwa kura kuva kiintu kimwi na Yéesu Mweenevyoosi, sa kubweeyya jeyyo ni uwoloki.
2 "Undoovanyemya vala taáta na íyo waanyu." Uhu, noo ulairiri wa ncholo ˆuri na kwiichuunga ˆkweene Muluungu asea,

✡ **5:22** Laanga Vakolosáai 3:18; 1 Peéteri 3:1. ✡ **5:25** Laanga Vakolosáai 3:19. ✡ **5:26** Laanga Tíito 3:5. ✡ **5:27** Laanga 2 Vakoríinto 11:2. ✡ **5:31** Laanga Ncholo 2:24.

3 “Sa jeyyo, turya ʉrɨ ntálarya na wiikale myaaka ˆɨrɨ foo kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.”✡
4 Naanyu vala taáta, karɨ mʉndoovasaakʉla vaana vaanyu tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, vareri ko vawolola mwiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweenevyoosi.✡

Vatúmwa na Veenenyuumba Vaavo

5 Naanyu vatúmwa, mʉve na matu kwa veenenyuumba vaanyu va kɨwʉʉntʉ kwa nyemi na ko tetema, kwa mʉtɨma woosi ja ˆvyeene mʉmʉtúmamɨraa Kirisitʉ.
6 Kʉndoobweeyyi jeyyo mpɨɨndɨ ˆvoovoona vii tʉkʉ, sa vavadʉʉmbɨrɨre, maa kaa, mʉndootʉmama jeyyo ja vatúmwa va Kirisitʉ, mʉndoobweeyya jeyyo fuma mitimii ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asaaka.
7 Mʉndootʉmama kwa mʉtɨma woosi, ja moomʉtʉmɨkɨra Mweenevyoosi, na sɨ mʉʉntʉ tʉkʉ.
8 Kumbukiri, kɨra mʉʉntʉ ʉra ˆabwéeyyaa vyabooha, ave mʉtúmwa au mʉʉntʉ ˆarɨ húuru, hokera arɨ kɨlʉngʉlʉngʉ chaachwe fuma kwa Mweenevyoosi.✡
9 Na nyuunyu veenenyuumba, kwa njɨra yɨɨyo, mʉndoovabweeyyirya vyabooha vatúmwa vaanyu, na kari mʉndoovavuumba tʉkʉ. Kumbukiri mwatɨite Mweenevyoosi ʉmwɨ, na nɨ yeeye ˆarɨ kurumwii, yeeye sɨ asínanalaa tʉkʉ.✡

Mata ya Mʉlʉʉngʉ

10 Kukiimikirirya, noosaaka mʉfafe na mʉhokere ngururu fuma kwa lʉvɨro lwa Mweenevyoosi.
11 Haaha, sumuli mata yoosi yo lwɨɨra nkoondo ˆmooheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ, sa mʉdahe kʉkɨtɨra mɨryʉʉngʉ mɨvɨ ya Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ.
12 Sa nkoondo yiitʉ sɨ yoolwa na vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, nkoondo yiitʉ nɨ yoolwa na mirimʉ mɨvɨ, milwi nkoondo ya kʉrɨ weerʉ ˆisoónekanaa, ngururu na lʉvɨro lwa viimiriri va ɨhɨ weerʉ mbɨ.
13 Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ˆmooheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ sa mʉdahe kusiindana sikʉ mbɨ ˆɨrɨ kʉʉja. ˆMʉrɨ hʉmʉla kʉlwa, mwɨɨme neeja.
14 Jeyyo, imi neeja, na kɨkomi kɨve ja lʉkova ˆlwiimútɨrwaa hirii nɨ mulwi nkoondo, na ʉwoloki ʉve ja ngawo ˆyiivíkɨrwaa nɨ mulwi nkoondo kɨpeembii sa ɨkɨtɨre miiwi.
15 Mpɨɨma yo variyʉla Masáare Maaja ya mwiikalo mʉʉja ɨve majewii yaanyu.
16 Hamwɨ na ivyo, kumuruma Yéesu ɨve ngawo yaanyu, sa mʉdahe rimya miiwi ya mooto ya ʉra Mʉvɨ.
17 Kʉlamuririwa kʉve ja kofía ya chʉúma ya mulwi nkoondo ˆiivíkɨraa mutwii, na isáare ra Mʉlʉʉngʉ mʉkwaatɨrɨre mʉkonwii ja nyaasʉka ˆmooheewa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja.
18 Mpɨɨndɨ joosi na kwa kɨra kʉloomba, mʉndooloomba Mʉlʉʉngʉ kwa ngururu ja Mʉtɨma Mʉʉja. Hamwɨ na ayo, mʉkeeshe mpɨɨndɨ joosi, kʉnʉ moovaloombera kwa uyimiriryi vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ.
19 Mʉndookʉʉnoombera baa nɨɨnɨ sa kɨra ndɨrɨ chʉngʉla mʉlomo, mpeewe masáare yo lʉʉsa sa ndahe kʉvariyʉla fuumbo ya Masáare Maaja ko kiitema.
20 Nɨɨnɨ ndɨrɨ mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo ˆchooreka ndɨrɨ mʉnyololwii. Jeyyo noomberi kwa Mʉlʉʉngʉ sa ndahe variyʉla ko kiitema ja ˆvyeene yasaakwa.

✡ **6:3** Laanga Ufumo 20:12; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:16. ✡ **6:4** Laanga Vakolosáai 3:21. ✡ **6:8** Laanga Vakolosáai 3:22-25. ✡ **6:9** Laanga Vakolosáai 4:1.

Lʉmbi yo Kiimikirirya

21 Tíkiko mwaaniitʉ, na mʉtʉmami wo kiilaangiwa kwa kʉra kʉkʉndikaniwa na Mweenevyoosi, niini namweenda maatʉkʉ vii. Yeeye vawyiira ari kira kiintʉ sa mʉtaange masáare yaani na kira ˆnootʉmama haaha.✡

22 Namutúmire na kʉri nyuunyu sa isáare iri, nyuunyu mʉtaange masáare yiiswi na avaheere mʉtima.

23 Vanaviitʉ, mwiikalo mʉʉja, kwiiyenda na kumuruma Yéesu, ˆkwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta na kwa Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, kʉve na nyuunyu.

24 Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ive na vaantʉ voosi ˆvamweenda Mweenevyoosi wiitʉ Yéesu Kirisitʉ kwa kweenda si ˆkusíraa.

✡ **6:21** Laanga Vakolosáai 4:7; 2 Timotéeo 4:12.

Barúwa ya Paúli kwa Vafilíipi

Mulongooryo

Barúwa kwa Vafilíipi yaandikwa ni mutumwi Paúli. Viintu ^vyoónekanaa, Paúli aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika barúwa ihi, hamwi na barúwa ya Vaeféeso na Vakolosáai mpiindi ^ajáa munyololwii uko múujii wa Róoma (Vafilíipi 1:13-14). Paúli aandika barúwa ihi kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Filíipi (1:1). Vafilíipi vajáa voonekya kweenda kukuulu kwa Paúli ko mutwaarira nyambirirya ya viintu ^asaakáa (4:10-19).

Paúli aandika barúwa ihi, sa avaduumbe Vafilíipi sa nyambirirya yaavo. Kei asaakáa avawyiire ^vyeene aaryáa Masáare Maaja kura munyololwii (1:12-18) baa koofa kuulawa tuku (1:20-24). Barúwii ihi, Paúli avaheera mitima Vafilíipi vandookikiimya na isi ja Yéesu (2:1-12). Avakalaamya kari vatuube ukiindya wa Vayahúudi ^mweene wiiláangyaa kutwaalwa na kibawii tuku, kiri vyo mwiinamira Muluungu kimutima (3:2-3). Ukiindya uhu, ni muvi kwa musaláaba wa Yéesu (3:17-21).

Paúli avaheera mutima Vafilíipi vave na cheeru, noo kusea, vandoomuduumba Muluungu siku joosi. Na kwa kira kiintu, kiri vyo kiiturikirya, vandoomuloomba Muluungu, kunu voomuduumba (4:4-6).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera Vafilíipi *1:1-11*
Paúli na uturikiri waachwe uko Róoma *1:12-26*
Mwiikalo wa muuntu ^akundikaniwa na Kirisitu *1:27-2:18*
Timotéeo na Epafuradíito vootumwa na uko Filíipi *2:19-30*
Uwoloki wa kikomi na ukwaata *3:1-21*
Kumuduumba Muluungu na kuvaheera mutima vara ^vamuruma Yéesu *4:1-23*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli na Timotéeo, vatumami va KirisituYéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ^mwiíkalaa múujii wa Filíipi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoovaloombera Vafilíipi

3 Noomuduumba Muluungu waani kira mpiindi ^ndiri vakumbukira nyuunyu.

4 Kira siiku namulóombaa Muluungu ndiri na cheeru sa nyuunyu voosi,

5 sa nyuunyu mwaava vaambiriryi vaani vo kaarya Masáare Maaja keende siku ya ncholo fuuru isiku.

6 Niini namányire kikomi, Muluungu yeeye ^aanda murimo muuja mitimii yaanyu, kuukiimikirirya ari murimo uwo siku ira Yéesu Kirisitu ^ari kuuja.

7 Ni uwoloki niini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Muluungu hamwi na niini mpiindi ^ndiri munyololwii na mpiindi ^navivirira na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja.

8 Mulúungu amányire ˆvyeene naveenda munumúunu na ˆvyeene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kuri nyuunyu.

9 Kuloomba kwaani ni uku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, na muve na tooti na umanyi,

10 sa mudahe saawula viintu vira ˆvyabooha. Aho, kuva muri uteréere, na vaantu si ˆvang'úurirwaa fuuru siku Yéesu Kirisitu ˆari hinduka,

11 kunu mwamémire ndiiwa ˆjifúmaa kuri uwoloki ura ˆufúmaa kuri Yéesu Kirisitu sa nkongojima na duumbi kwa Mulúungu.

Murimo wa Paúli Munyololwii

12 Haaha noosaaka vanaviitu mutaange yara yoosi ˆyafumira kuri niini, ayo yaámbiriirye kwaarya Masáare Maaja.

13 Sa jeyyo, valukaluka voosi va mutemi Kaisáari na vaantu viingi voosi va aha, vatáangire nachuungwa sa namutúmamiraa Kirisitu.

14 Na sa kuviikwa kwaani munyololwii, vaaniitu ˆvari foo vamutúmamiraa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, viitémire kuluusa isáare ra Mulúungu baa woowa tuku.

15 Kimaari, vamwaari vamwi ˆvoovariyula masáare ya Kirisitu kwa kivina na wiitóoli. Baa neembe ni jeyyo, vamwaari viingi ˆvaváriyulaa kwa wuuja.

16 Ava vatúmamaa jeyyo kwa mutima wo kweenda, na vamányire niini mwaari kunu munyololwii, sa nduuse Masáare Maaja ya Yéesu ni kikomi.

17 Maa kaa, avo ˆvari na kivina, vaváriyulaa masáare ya Kirisitu kwa miryuungu iyo sa vaduumbwe ni vaantu. Voovo voosaaka koongererya uturikiri waani mpiindi iji ˆndiri munyololwii.

18 Baa jeyyo, che kisáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitu yoovariyulwa, ive ni kwa mutima muvi au kwa mutima wa kikomi. Sa kiintu iki, niini tuuba ndiri kuvyeenda.

Hii, tuuba ndiri kuvyeenda,

19 sa namányire kwa kuluusika kwaanyu na Mulúungu na kwa nyambirirya ya Mutima Muuja wa Yéesu Kirisitu, lamuririwa ndiri.

20 Ni kiilaangya niise, si ndiri koona soni kwa njira yoyoosi tuku. Tuuba ndiri kwiitema na Kirisitu tuuba ari bweeyyiriwa nkongojima muvirii waani, ive ni kwa nkaasu au kwa inkwya.

21 Sa kwaani, kuva mooyo ni kumutumamira Kirisitu na kukwya ni kunáálo.

22 Kooni ndiri tuuba kuva mooyo muvirii uhu, tuuba ndiri tumama murimo uri na kunáálo nkuulu. Si nootaanga nsaawule kirikwi tuku. Kuva mooyo baku kukwya.

23 Viintu ivi viviri vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nkiikale na Kirisitu, na ivyo noo vyabooha maatuku vii.

24 Maa kaa, sa nyuunyu, ni vyabooha nchaale ndiri mooyo muvirii uhu.

25 Isáare iri ni ra kikomi, sa jeyyo, namányire kuva ndiri mooyo hamwi na nyuunyu, sa mukule kwa kura kuruma kwaanyu na muvyeende kumuruma Yéesu.

26 ˆNdiri kuva hamwi na nyuunyu, kuvyeenda muri maatuku vii sa Kirisitu Yéesu kuva ari aanyámbiriirye niini mpinduke na kwaanyu kei.

27 Kiintu kikuulu, mwiikalo waanyu uve ja ˆvyeene Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu yaluusa. Na kooni ndiri kuuja no valaanga au kooni si ndiri kuuja, nkindooteera na nkindootaanga mwatuuba kiima neeja, muri na muryuungu umwi na muri mutima umwi, kunu mookiisiinda sa kuruma kwa Masáare Maaja.

28 Karɨ mʉndoovoofa vavɨ vaanyu tʉkʉ, maa kaa, mwiiteme. Ɨhɨ koonekya ɨrɨ kʉrɨ voovo nɨ tamanya viise noo malwa, maa kaa, nyuunyu lamuririwa mʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ.
29 Sa nyuunyu sɨ mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitʉ vii tʉkʉ, maa kaa, baa nduwo yo turikiriwa sa yeeye.
30 Ayo ˆmoolwa noyo, noo ayo baa nɨɨnɨ ˆnaalwɨjáa noyo, ja ˆvyeene moona. Kei baa haaha teera mwiise mwaarɨ nootuuba kʉlwa noyo.

2

Kwiikiimya na Ɨsɨ ja Kirisitʉ

1 Eri, mwiikalo waanyu wo va kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ vaheera wiise mʉtɨma wʉʉ? Eri, kʉveenda kwaachwe kʉvatuurya kwiise mɨtɨma wʉʉ? Eri, nɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ mʉrɨ na Mʉtɨma Mʉʉja wʉʉ? Laangwa mwiise kwa riiso ra wʉʉja nɨ Kirisitʉ wʉʉ?
2 Koonɨ viri jeyyo, kʉʉmbweeyya mʉrɨ nɨve na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kwa nyuunyu kʉva na mʉryʉʉngʉ ʉmwɨ, kweenda kʉmwɨ, kʉva kɨɨntʉ kɨmwɨ mutimii na kʉva na tooti ɨmwɨ.
3 Karɨ mʉndoobweeyya kɨɨntʉ ko viihya ɨnda tʉkʉ. Karɨ mʉndookiivaa kɨpeembe tʉkʉ. Maa kaa, mwiikiimye na ɨsɨ, kɨra mʉʉntʉ yoomʉnyemya wɨɨngɨ na moovoona vɨɨngɨ vabooha kʉlookya nyuunyu.
4 Karɨ kɨra ʉmwɨ waanyu ɨndoolaanga masáare yaachwe vii tʉkʉ, maa kaa, kɨra ʉmwɨ waanyu andookiirirkana kʉvaambirirya vɨɨngɨ.
5 Miiririkano yaanyu ɨve ɨ'ɨra Kirisitʉ Yéesu ˆajáa noyo.
6 Yeeye baa neembe ufumo waachwe nɨ Mʉlʉʉngʉ,
sɨ oona kʉra kʉva Mʉlʉʉngʉ,
nɨ kɨɨntʉ cho namatɨra tʉkʉ.
7 Maa kaa, iibweeyya ja kɨɨntʉ ˆkisiina,
aava ja mʉtʉ́mwa,
avyaalwa ja mʉʉntʉ.
8 ˆAkave na ufumo wa mʉʉntʉ,
akiikiimya na ɨsɨ, akaruma kukwya,
inkwya yo vaɨrɨrwa mɨsʉmáari mʉsaláabii.
9 Sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ amwiinʉla mʉnʉmʉʉnʉ,
na amʉheera irina ˆralooka marina yoosi.✡
10 Sa kwa irina ra Yéesu, kɨra kiúumbe kurumwii na kʉrɨ weerʉ na Ntarii,
kɨchwaame mbere yaachwe,
11 na kɨra lurimi lʉlʉʉse,
Yéesu Kirisitʉ nɨ Mweenevyoosi,✡
kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ Taáta.

12 Vijeengi vaanɨ naveenda mʉnʉmʉʉnʉ. Haaha, nɨ matu mʉjáa kʉrɨ nɨɨnɨ sikʉ joosi mpɨɨndɨ ˆnɨjáa kwaanyu na baa mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ kʉlɨ na nyuunyu. Viivyo tuubi kʉtʉmama viintʉ ˆvyoónekyaa Mʉlʉʉngʉ avalamurirya, kʉnʉ mookoofa no tetema.
13 Sa nɨ Mʉlʉʉngʉ ˆyootʉmama isii yaanyu, yeeye noo yoovaheera mpɨɨma na ngururu yo tʉmama yara ˆmeene yoosaaka yatʉmamwe.
14 Tʉmami viintʉ vyoosi baa kung'uula no kwiiruta ndihi tʉkʉ.
15 Mʉve vaana va Mʉlʉʉngʉ, sɨ mʉng'ʉ́ʉrɨrwaa na musiina ʉvɨ. Kei mʉve vaantʉ ˆmusiina lʉkwaalo, mpɨɨndɨ iji ˆmookiikala katɨ na katɨ ya vaantʉ va

✡ **2:9** Laanga Vaeféeso 2:21; Vaeburanía 1:4. ✡ **2:11** Laanga Isáaya 45:18-23.

haaha ˆvamema ʉvi na ˆvasaambuka. Kati na kati ya avo vaantu, nyuunyu muve ja kiweeru ˆkimúrikiraa weeru.
16 Kei mukwaatye isáare ra nkaasu, sa siku Kirisitu ˆari hinduka, niiteere mwerere sa murimo ˆnatumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si naturikira bweete tuku.
17 Baa kooni nkaasu yaani yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya kuruma kwaanyu, niini na cheeru ndiri, na navyeéndire hamwi na nyuunyu voosi.
18 Viivyo nyuunyu moosaakwa muvyeende na muve na cheeru hamwi na niini.

Luyeendo lwa Timotéeo na Epafuradíito

19 Haaha nookiilaangya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi koni ari vyeenda, mutuma ndiri Timotéeo siku ˆjookuuja aha mbere, uuje na kwaanyu, sa ˆari hinduka, neeriwe mutima ni sáare ja mwiikalo waanyu.
20 Sa niini nsiina muuntu wiingi ˆavaláangaa ja yeeye tuku.
21 Viingi ni voolwa vii na masáare yaavo, na si yara ya Yéesu Kirisitu tuku.
22 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kikomi ˆvyeene Timotéeo iima neeja. Yeeye atúmamaa na niini murimo wo variyula Masáare Maaja ja mwaana na taáta waavo.
23 Haaha kiilaangya niise nimutume na kwaanyu chaangu, ˆndiri taanga vii ˆcheene kiri fumira kuri niini.
24 Naani nookiilaangya kuri Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndiri, na kuuja ndiri na kwaanyu siku jiiji vii ˆjookuuja aha mbere.
25 Nookoona ni vyabooha nimutume Epafuradíito na kwaanyu. Yeeye ni mwaaniitu ˆamuruma Yéesu, kei ni mutumami na mulwi nkoondo mwiiwaani. Na nyuunyu mwamutuma ji aampeere nyambirirya mpiindi iji niini ˆnoosaaka nyambirirya.
26 Ni kumurekera niise ahinduke sa atiite mpiima maatuku vii yo voona, na kei avisuula ˆakataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala.
27 Kimaari ajáa alwaala kende akwye. Maa kaa, Mululungu amulaanga na riiso ra wuuja na si yeeye vii tuku, baa niini, sa ndiire kuvisuula mweeri ya kuvisuula.
28 Sa jeyyo, noo ˆchooreka noomanyika kumutuma na kwaanyu, sa ˆmuri moona kei muvyeende. Na niini nseyyiriwe kuvisuula kwaani.
29 Muteengyi na cheeru, sa yeeye ni mwiiwaanyu kwa kura kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na muuntu ˆari ja yeeye, mundoomunyemya.
30 Yeeye ajáa asengerera kukwya sa murimo wa Kirisitu. Yeeye ajáa aviika nkaasu yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ˆng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintu mwiíkalaa kuli.

3

Kumuruma Kirisitu noo Kwaréetaa Ʉwoloki

1 Haaha ee vanaviitu, vyeendi kuri Yéesu Mweenevyoosi. Niini si ndiri katala kuvaandikira masáare yara ˆnahumula kuvaandikira tuku, sa masáare ayo, kiimiriira yari kumuruma kwaanyu Kirisitu.
2 Laangi neeja ijo kúri, vatumami vavi, vara ˆvakwaatya kutwaala vaantu na kibawii.

3 Sa suusu ˆtamwiínamiraa Mulɯɯngɯ kwa Mɯtima wa Mulɯɯngɯ, suusu noo kikomi tatwaalwa na kibawii.✡ Suusu twiívaa kipeembe sa Kirisitɯ Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu kwiilaangya kwiitɯ, si kuri kuri mɯviri tukɯ,
4 baa neembe niini ndiri daha kwiivaa kipeembe sa masáare ya mɯviri waani. Kooni mɯɯntɯ yoyoosi yookoona atiite nteendo ja mɯviri jo kiivaira kipeembe, niini nadaha mɯnɯmɯɯnɯ.
5 Niini natwaalwa na kibawii mpiindi ˆnijáa na sikɯ inaani vii.✡ Niini ndiri Mwiisiraéeli fuma lukolo lwa Bénjamini, na ndiri Mweeburanía wa Vaeburanía. Ko kwaatya Miiro, niini nijáa ndiri Mufarisáayo.
6 Niini namanyikáa maatukɯ vii kutumama yara ˆniiseáa noo Mulɯɯngɯ eenda, na sa jeyyo, naturikirya mpuka ja vaantɯ ˆvamuruma Yéesu maatukɯ vii. Na kuri ɯwoloki ˆɯtóorekaa kwa Miiro, nijáa si nang'ɯɯrirwáa tukɯ.
7 Maa kaa, yara yoosi ˆnoonáa ni kunáálo kwaani, haaha nooyavala ni mukube sa Kirisitɯ.
8 Na si ayo vii tukɯ, haaha nookoona masáare yoosi ni mukube ˆndiri yayaanirirya na kunáálo nkɯulɯ mɯnɯmɯɯnɯ yo mɯtaanga Kirisitɯ Yéesu Mweenevyoosi waani. Sa yeeye, napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa nimuturye Kirisitɯ,
9 na nkundikaniwe ne. Niini si noosaaka noonekane mɯwoloki ja ˆvyeene Miiro yasea tukɯ, maa kaa, nive mɯwoloki ko muruma Kirisitɯ. Kɯvalwa ɯko, kwafúmaa kwa Mulɯɯngɯ na ni ko muruma Kirisitɯ.
10 Niini noosaaka nimɯtaange Kirisitɯ na ngururu ya kufufuka kwaachwe. Noosaaka nive kiintɯ kimwi uturikirii waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe.
11 Aho, sikɯ iyo, nive ɯmwi wa vaantɯ vara Mulɯɯngɯ ˆari vafufula.

Kuyimirirya Fɯɯrɯ Kɯherererya

12 Niini si noosea nahúmwiire turya ayo tukɯ, au nahúmwiire kiimaniwa tukɯ, maa kaa, nootuuba manyika sa nturye kira ˆcheene Kirisitɯ Yéesu aankwaatira.
13 Vanaviitɯ si noosea nahɯmula kwaatya ayo tukɯ. Maa kaa, nootɯmama kiintɯ kimwi, nareka kwiiririkana yara ˆyalooka, na noomanyika kufikira yara ˆyari mbere.
14 Mwaari noomanyika kukɯɯrika sa nfikire kira kilungulungɯ cha kurumwii cho siinda ˆcheene Mulɯɯngɯ yootwaanirira ko tweera kɯva kiintɯ kimwi na Kirisitɯ Yéesu.
15 Sa jeyyo, suusu ˆtwiima neeja kuri kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirɯmire masáare aya. Na kooni mookiiririkana ˆviísimire, Mulɯɯngɯ vakɯnukuriira ari kuhon'ya kwaanyu.
16 Kiintɯ cho kwaatya haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitɯ ɯra ˆmweene Mulɯɯngɯ ahɯmula kɯtoonekya.
17 Vanaviitɯ, moosaakwa mɯndootuubirirya mwiikalo waani. Kei moosaakwa mɯndookiikiindya kwa vaantɯ ˆvatúubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubirirye viviraviviira mwiikalo waavo.
18 Sa ja ˆvyeene nahɯmula kɯvawyiira isáare iri ˆkari foo, na haaha ni hindukira niise kɯvawyiira na miísoori yookiika miiswii yaani. Ni kɯvawyiira niise, vaantɯ ˆvari foo mwiikalo waavo ni ja vavi va mɯsaláaba wa Kirisitɯ.
19 Kukiimikirirya kwa vaantɯ ava ni imalo, mulɯɯngɯ waavo ni inda jaavo, na nkongojima jaavo ni viintɯ vya soni, na miiririkano yaavo ni viintɯ vya weerɯ.

✡ **3:3** Laanga Varúumi 2:28-29. ✡ **3:5** Laanga Ncholo 17:12.

20 Suusu miitu ni kurumwii kwa Muluungu. Na suusu toowoojera na mpiima kuhinduka kwa Mulamuriri wiitu Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi fuma kurumwii.
21 Yeeye kwa ngururu jaachwe valandula ari miviri yiitu ˆiri teketeke, na iibweeyye yiifwaane na muviri waachwe wa nkongojima. Kwa ngururu jiijo, viika ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri waachwe.

4

1 Haaha, vanaviitu, niini ndiri na mpiima maatuku vii yo voona. Niini naveenda maatuku vii. Nyuunyu ni cheeru chaani, na itáaji raani ˆnaheewa sa murimo ˆnatumama. Haaha mwiime neeja kuri kumwiilaangya Yéesu Mweenevyoosi.✡

Ulairiri wa Paúli kwa Vafilípi

2 Noovakalaamya Eudía na Sintíike vave kiintu kimwi. Sa viintu muri va Yéesu Mweenevyoosi, marikiryi kudiira kwiiteerwa kwaanyu.
3 Nookuloomba weewe ˆuri mwaaniitu wa kikomi ˆtutúmaman'yaa, uvaambirirye avo vaantu vaki vaviri sa vandookiiteerwa. Avo vaviri vamanyikáa maatuku vii kutumama hamwi na niini, mpiindi ˆtavariyuláa Masáare Maaja. Vatumamáa hamwi na Kileméenti, na vatumami viingi voosi. Marina yaavo yamwaari kitáabwii cha nkaasu.✡
4 Ivi na cheeru siku joosi, sa mwakundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheeru.
5 Kuhola kwaanyu kutaangikane kwa vaantu voosi. Mweenevyoosi ni heehi ari.
6 Kari mwiiturikirye kwa kiintu chochoosi tuku, maa kaa, kwa kira kiintu, ilombooli na muloombi Muluungu kunu moomuduumba. Vira viintu ˆmoosaaka, vitwaali vitaangikane kwa Muluungu.✡
7 Na mwiikalo muuja wa Muluungu ura ˆwalooka miryuungu yoosi, laangirirya uri mitima yaanyu na miryuungu yaanyu kuva iri kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.
8 Haaha vanaviitu, kiintu kimwi cho kiimikirirya, mukwaatye masáare yoyoosi ya kikomi, masáare yoyoosi ˆyanyémiwaa, masáare yoyoosi ya uwoloki, masáare yoyoosi ˆyari uteréere, masáare yoyoosi ˆyeendwa, masáare yoyoosi ˆyarumwa ni maaja, kiintu chochoosi ˆchaboohabooha na kiintu ˆchasaakwa kiduumbiriirwe, ivyo noo mwiindookiiririkana.
9 Masáare yoosi ˆmwiikiindya fuma kwaani, au ˆmwahokera au ˆmwateera au ˆmoona fuma kwaani, yatumami. Na Muluungu wa mwiikalo muuja, kuva ari na nyuunyu.

Paúli Yooduumba Kisaanga cha Vafilípi

10 Natiite cheeru kuri Yéesu Mweenevyoosi, sa kei mwaándire kiiririkana sa niini. Kikomi mwaanjiririkanáa, maa kaa, mwasiindwáa turya nkalo yo kunyambirirya.
11 Si noolusa jei sa nasíriirwe tuku, niini niikiindya kwiikinkima na viintu ˆndiri novyo.
12 Niini namányire kusiriirwa na namányire kuva na viintu ˆviri foo. Niijuvira kwiikinkima mpiindi joosi, nive niíkutire au nive na njala, nive na kira kiintu au nive nasíriirwe.
13 Nadáhaa tumama yoosi, kuri Mweenevyoosi ˆaampéeraa ngururu.

✡ **4:1** Laanga 1 Vatesaloníike 2:19. ✡ **4:3** Laanga Wiivariyuli 20:11-15. ✡ **4:6** Laanga Matáayo 6:25-34.

14 Baa jeyyo, mwabweeyya vyabooha maatʉkʉ vii kʉʉnyambirirya
mpɨɨndɨ ˆnatʉrɨkɨráa.
15 Nyuunyu Vafilíipi mwamányire, sikʉ ja ncholo ˆnkaande variyʉla
Masáare Maaja kwaanyu, na mpɨɨndɨ ˆnafumáa ɨsɨ yaanyu ya Makedonía,
nɨ nyuunyu vii noo ˆmwaanyambiriryáa. Nɨ mpuka yaanyu ya vaantʉ
ˆvamuruma Yéesu vii noo ˆyaampeeráa kɨsaanga. Kusiina mpuka yɨɨngɨ ya
vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆyaampeeráa nyambirirya ya kɨsaanga tʉkʉ.
16 Baa mpɨɨndɨ ˆnɨjáa múuji wa Tesaloníike, mwaantʉmɨra nyambirirya baa
sɨ kamudu vii tʉkʉ.
17 Sɨ noolʉʉsa jeyyo sa noosaaka mutuube kʉʉmpeera nyambirirya tʉkʉ,
maa kaa, noosaaka nkɨndookoona ntálarya ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ yoovaheera
sa kʉboohya ɨnda kwaanyu.
18 Haaha vira viintʉ ˆmwaantʉmɨra kwa njɨra ya Epafuradíito, navihokera.
Natɨɨte kɨra kɨɨntʉ ˆnoosaaka baa na kʉlookya. Nyambirirya ɨyo, yavɨɨre ja
mpóryo ˆɨrɨ na irɨɨra ˆrabooha na ˆyarʉmɨka na ˆɨmweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtɨma.
19 Na Mʉlʉʉngʉ wiitʉ, vaheera arɨ kɨra ˆmʉrɨ saaka kwa usúngaati waachwe
wa nkongojima ko va kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ Yéesu.
20 Mʉlʉʉngʉ, Taáta wiitʉ wa kurumwii, abweeyyiriwe nkongojima kwa
sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

Masáare yo Kiimikirirya

21 Nuumbiryi vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ vara ˆvarɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ
Yéesu ˆvarɨ ʉko Filíipi. Vaaniitʉ voosi ˆvarɨ na nɨɨnɨ vavalúumbiirye.
22 Vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ vavalúumbiirye, na hasa ava ˆviíkalaa kaayii
kwa mʉtemi Kaisáari.
23 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, ɨve mitimii yaanyu. Kɨkomi!

Barúwa ya Paúli kwa Vakolosáai
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni mutumwi Paúli kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va múujii wa Kolosáai (1:1-2). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na barúwa kwa Vaeféeso na Vafilíipi mpiindi ˆajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va Masáare vaséaa aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Paúli si avariyula Masáare Maaja uko Kolosáai tuku, ˆvyeene vyoónekanaa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Kolosáai yaanda na mutumwi ˆasewáa Epáfura (1:7; 4:12).

Mpiindi Paúli ˆajáa munyololwii, ajáa awyiirwa masáare ya vakiindya va uloongo ˆveene vavajuuwáa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kolosáai (2:4, 8). Vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kolosáai vajáa viigava haviri, vaantu ˆvamuruma Yéesu Vayahúudi na Vagiríki. Vamwi va vaantu ava, vasaakáa saangya masáare ya díini na tuuva jaavo, na ukiindya wa Yéesu (2:13-23).

Vayahúudi vaseáa, kooni muuntu ˆamuruma Yéesu, si anatwaalwa na kibawii na si atúubaa tuuva ja Kiyahúudi si ari rumwa ni Mulúungu tuku. Maa kaa, Paúli akiindya ˆvyeene kibawo cha kikomi kiri. Na kibawo ikyo ni cha mutima ˆkibwéeyyiwaa ni Kirisitu na si kibawo ˆkibwéeyyiwaa kwa mikono ya vaantu tuku (2:9-12). Vagiríki novo vajáa vatiite ukiindya mutuhu wa uloongo ˆmweene vavaheemberáa vaantu (2:4, 8). Maa kaa, Paúli akiindya Yéesu Kirisitu akiimana, yeeye ni mukúúlu mweeri ya vyoosi (1:15-20).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi, Paúli yoomuduumba Mulúungu na yoovaloombera vatuubi *1:1-14*
Yéesu ni mukúúlu wa vyoosi *1:15-23*
Miirimo ya Paúli kwa vatuubi va Yéesu *1:24–2:5*
Yéesu atuheera uhúuru na mwiikalo mufya *2:6-23*
ˆVyeene vatuubi va Yéesu vasaakwa vindookiikala *3:1–4:1*
Ukiindya na lumbi jo kiimikirirya *4:2-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu kwa kusaaka kwa Mulúungu. Niini na Timotéeo mwaaniitu,

2 ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaantu va Mulúungu ˆveene muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ˆmwiíkalaa múujii wa Kolosáai. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu jive na nyuunyu.

Kuloomba kwa Paúli

3 Siku joosi, suusu tamudúumbaa Mulúungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, mpiindi ˆtoomuloomba Mulúungu sa nyuunyu.

4 Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitu Yéesu na ˆvyeene mwaveenda vaantu voosi va Mulúungu.

5 Kumuruma kwaanyu Yéesu na kweenda kwaanyu kwafuma kuri kwiilaangya kura ˆkwiimiwa neeja sa nyuunyu uko kurumwii. Nyuunyu mwateera kwiilaangya uko, fuma hara ncholo ˆmukavariyurirwe isáare ra kikomi noo kusea Masáare Maaja.

6 Masáare aya Maaja ˆmeene yavafikira nyuunyu yookeenera kurí weeru
woosi. Masáare aya, yoovalandula mwiikalo wa vaantu sa viikale mwiikalo
wo mweerya mutima Mululungu. Kei yoovalandula mwiikalo waanyu keende
siku ira ya ncholo ˆmukateere nduwo ya Mululungu na ˆmukataange neeja
kikomi chaachwe ˆvyeene kiri.
7 Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mutumami
mwiiwiiswi. Suusu tamweenda, kei yeeye ni mutumami wo kiilaangiwa wa
Kirisitu kipaango chiiswi.
8 Yeeye noo atuwyiira ˆvyeene mwaveenda vaantu va Mululungu kwa
nyambirirya ya Mutima.
9 Sa jeyyo, keende ˆtukateere masáare aya yaanyu, si tunareka
kumuloomba Mululungu sa nyuunyu tuku. Tookiilomboola kurí Mululungu
avakung'untire kutaanga yoosi ˆmeene yoosaaka mutumame, ko vaheera
tooti yoosi ya kimutima na umanyi woosi.
10 Aho, daha murí kiikala ja ˆvyeene vasaakwa kwiikala vaantu va
Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kumweerya urí mutima Mweenevyoosi,
kunu mootuunga ndiiwa kwa kira mirimo yaanyu miija, kei kunu mookoon-
gereriwa kumutaanga Mululungu.
11 Tooloomba Mululungu avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe,
sa mudahe kuyimirirya na cheeru kunu moowoojera uturikiri usire.
12 Kei mundoomuduumba Mululungu Taáta, yeeye kwa nduwo avabweeyya
mupate ivaru ra upaari waachwe ˆaviimirya neeja vaantu vaachwe utemii
wa kiweeru.
13 Yeeye atulamurirya fuma utemii wa kilwiirya na atusaamya, akatwiin-
girya na Utemii wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuunu.
14 Mwaana uwo atununuula, noo kusea atusea kwa mbavariri uvi wiitu
wasírire.

Mwaana wa Mululungu ni Mukúúlu wa Vyoosi

15 Mwaana ni buuwo ya Mululungu si ˆoónekanaa,
yeeye ajáa amwaari keende ncholo na mwiimiriri wa viintu vyoosi.
16 Kwa yeeye, Mululungu uumba viintu vyoosi,
ˆviri kurumwii na kurí weeru.
Uumba viintu vyoosi ˆvyoónekanaa, na si ˆvyoónekanaa,
ive ni wiimiriri, au utemi, au ukúúlu na ngururu.
Mululungu uumba vyoosi kwa njira yaachwe na sa yeeye.✡
17 Yeeye ajáa amwaari viintu vyoosi si vinuumbwa,
na kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyakwaatana hamwi.
18 Yeeye alóngoolaa mpuka ya vaantu ˆvamuruma, ja ˆvyeene mutwe
walóngoolaa muviri.
Yeeye noo ncholo ifya,
na wa ncholo kufufuka sa ave mukúúlu wa vyoosi.
19 Sa Mululungu eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kurí Mwaana
waachwe.✡
20 Kei kwa njira ya Mwaana waachwe,
Mululungu eenda ahindule mwiikalo ura ˆwasaambuka ukava ˆwabooha na
viintu vyoosi,
viintu ˆviri aha weerwii na ˆviri kurumwii.
Noo kusea, areeta mwiikalo muuja kwa njira ya sakami ya Mwaana
waachwe, ira ˆyiitwa hara musaláabii.

✡ **1:16** Laanga Yooháani 1:3. ✡ **1:19** Laanga Vakolosáai 2:9.

21 Aho ncholo, nyuunyu mɯjáa kɯli na Mɯlɯɯngɯ. Nyuunyu mɯjáa ni vavi va Mɯlɯɯngɯ miirirkanwii yaanyu ˆmyeene yareetáa mwiikalo waanyu mɯvi.
22 Maa kaa, haaha Mwaana ahíndwiire mwiikalo mɯɯja kwa njira ya inkwya ya mɯviri waachwe, sa avareete na mbere ya Mɯlɯɯngɯ kɯnɯ mɯri vaaja, musiina lɯkwaalo na si luu mɯkang'ɯɯrirwe tɯkɯ.
23 Haaha moosaakwa mutuube kɯra kumuruma Yéesu. Kari musukiwe-sukiwe mɯreke kwiilaangya ˆkweene mwapata ˆmɯkateere Masáare Maaja tɯkɯ. Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene yavariyɯlwa kwa vaantɯ voosi va weerɯ. Na niini Paúli naava mɯtɯmami wa Mweenevyoosi wo kaarya ayo Masáare.

Mɯrimo wa Paúli Kɯri Mpuka ja Vaantɯ ˆVamuruma Yéesu

24 Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waani nookiimikirirya yara ˆyakeeheka uturikirii wa Kirisitɯ sa mɯviri waachwe, noo kɯsea, mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma.✡
25 Niini nasaawɯlwa ni Mɯlɯɯngɯ nive mɯtɯmami wa vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, sa nivaretere nyuunyu isáare ra Mɯlɯɯngɯ, na jeyyo, rikiimane.
26 Isáare iri ni fuumbo keende aho kali na kwa mbyaala joosi. Haaha rakɯnɯkɯlwa kwa vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ.✡
27 Mɯlɯɯngɯ alamɯla kɯvavariyɯrira voovo usúngaati wa nkongojima ya fuumbo ihi sa vaantɯ si ˆvari Vayahúudi. Isáare ra fuumbo iyo, ni Kirisitɯ ˆiíkalaa isii yaanyu, kei yeeye noo kwiilaangya kwaanyu ˆmɯri kɯva hamwi nkongojimii yaachwe.
28 Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitɯ, toovalɯma kutu na toovakiindya vaantɯ voosi kwa tooti yoosi Mɯlɯɯngɯ ˆatɯheera. Jeyyo, tɯvareete voosi na mbere ya Mɯlɯɯngɯ, kɯnɯ vookiimana ko lɯmaniwa na Kirisitɯ.
29 Iki noo ˆchoobweeyya ntɯmame mɯrimo kwa ɯmanyiki waani woosi na kɯtɯmama kwa lɯviro lwaachwe lɯkɯɯlɯ ˆlweene lwatúmamaa kɯri niini.

2

1 Noosaaka mɯtaange ˆvyeene namányiikaa kɯtɯmama mɯnɯmɯɯnɯ sa nyuunyu, na sa vaantɯ ˆvamuruma Yéesu va Laodikía, na sa vaantɯ viingi voosi ˆvamuruma Yéesu ˆveene si vanawaayya kɯɯnyona miiso kwa miiso.
2 Noobweeyya jei, sa vatuuriwe mitima, na mitima yaavo ilɯmaniwe hamwi kɯri kwiiyenda, na sa vave na usúngaati wa ɯmanyi ˆwakiimana wa fuumbo ya Mɯlɯɯngɯ. Fuumbo iyo, ni Kirisitɯ mweeneevyo.
3 Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kikomi ja mberii ja tooti na ja ɯmanyi.
4 Ni kɯvawyiira niise jei, sa mɯdiire ruma mɯɯntɯ yoyoosi avakoovere kwa masáare yo vaheemba.
5 Sa baa neembe niini ndiri kɯli na nyuunyu kimɯviri, ni na nyuunyu ndiri mitimii. Navyeéndire sa mookiikala ja ˆvyeene mwasaakwa, na kumwiilaangya kwaanyu Kirisitɯ ni kɯkúúlɯ.

Mwiikalo ˆWakiimana kwa Kirisitɯ

6 Haaha nyuunyu ja ˆvyeene mwamɯhokera Kirisitɯ Yéesu ja Mweenevyoosi, mutuube kwiikalan'ya ne.
7 Mɯve na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na mwiime neeja ko yaruma yara ˆmwakiindiwa. Na mutuube kɯmɯdɯɯmba mɯnɯmɯɯnɯ.

✡ **1:24** Laanga 2 Vakoríinto 4:10-12; Vafilíipi 3:10-11. ✡ **1:26** Laanga Vaeféeso 3:3-5.

8 Laangi neeja, kari muuntu avabweeyye muve vatúmwa kwa ukiindya mutuhu na wa ukwaata tuku. Ukiindya uwo ufumo waachwe ni weeru, na tuuva ja vaantu ˆviihókereryaa na si uri wa Kirisitu tuku.
9 Sa kukiimana kwa Muluungu, kumwaari kuri muviri wa wuuntu wa Kirisitu.
10 Na nyuunyu ko lumaniwa hamwi na Kirisitu, mwakiimana. Yeeye Kirisitu noo ˆari mweeri ya kira utemi na wiimiriri.
11 Kuri yeeye mwatwaalwa na kibawii, si kwa mikono ya vaantu tuku, maa kaa, kwa kibawo ˆkibwéeyyiwaa ko kundikaniwa na Kirisitu mweeneevyo. Kibawo ikyo, chavaseyyirya ufumo wa wuuntu wa uvi.
12 Noo kusea, ˆmukabatisiwe, mwataahwa hamwi ne, na mwafufulwa hamwi ne sa mwiilaangya ngururu ya Muluungu. Yeeye amufufula Kirisitu fuma kwa ˆvaakwya.
13 Nyuunyu mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu, na sa ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi si ˆujáa unatwaalwa na kibawii tuku. Maa kaa, Muluungu avabweeyya mukava nkaasu hamwi na Kirisitu. Noo kusea, asea uvi wiitu woosi wasírire.
14 Muluungu amoola kiloongi cha noongwa jiitu joosi ja uvi. Akakifweita chalumwi ko kivairira musaláabii.
15 Aho musaláabii, Kirisitu asumula utemi na wiimiriri. Akuukwaatya soni utemi na wiimiriri mbere ja vaantu, ko kuusiinda kwa njira ya musaláaba.
16 Sa jeyyo, kari murekere muuntu baa umwi aluuse irya kuri nyuunyu sa viintu ˆmuríjaa au ˆmunywíjaa tuku, au sa viintu si mutúubaa tuuva jaavo ja ngovi jimwi tuku, ngovi ja mweeri majía au ngovi ja siku ya Sabáato tuku.
17 Ivyo vyoosi ni murimírimi vii wa masáare ˆyari kuuja, na ayo yoosi kikomi chaachwe chooneka kwa Kirisitu.
18 Kari mumuteerere muuntu yoyoosi ura ˆyookiivaa kipeembe yeeye ni muuja kwa uholi wa uloongo na kunu iínamiraa mirimu tuku. Muuntu ja uwo ˆakwáatyaa njori jaachwe, ni mukudamu kwa miryuungu ya ufumo wa kiwuuntu wa mukube.
19 Uwo iikera lukova na Kirisitu, yeeye Kirisitu alóngoolaa vaantu vaachwe ja mutwe viintu ˆulóngoolaa muviri. Yeeye abwéeyyaa muviri woosi wiikwaate hamwi na ngereera ja muviri na makwáari, na wakúlaa ja ˆvyeene Muluungu uubwéeyyaa ukule.
20 Sa viintu mwaakwya hamwi na Kirisitu[✡] na mukalamuririwa fuma ukiindyii wa tuuva ja vaantu, haaha sa che mookiikala ja muri vaantu va ihi weeru? Si vyabooha kutuuba tuuva tuku, baa ja
21 kukwaata kiintu jei tuku, saira chóorya kira tuku, au saasya kiintu iki tuku.
22 Viintu ivyo, ni tuuva na ukiindya wa vaantu ˆmweene utámanyan'yaa na viintu ˆvisáambukaa ˆviri humula tumiwa.
23 Kikomi vaantu ˆvatúubaa tuuva ijo, voónekanaa ni vaantu ˆvari na tooti. Vatúubaa kwiinamira ˆkweene viiviikira voovo veeneevyo, kuhola na kwiimirira muviri kwa ukari. Maa kaa, tuuva ijo ˆng'eene viiviikira si jiri daha kukitira uláku wa miviri tuku.

3

Mwiikalo Mufya

1 Haaha sa viintu Muluungu avafufula hamwi na Kirisitu, yasaakiri masáare ya kurumwii kuuntu Kirisitu ˆari, iíkyiire mukono wa kuluume wa Muluungu.

✡ **2:20** Laanga Varúumi 6:1-11; Vagalatía 5:19-20; Vakolosáai 2:12.

2 Iririkani viintu vya kurumwii na si viintu vya weeru tuku.
3 Sa nyuunyu mwaakwya,✡ na nkaasu yaanyu haaha yaviswa hamwi na
Kirisitu kuri Muluungu.
4 Mpiindi Kirisitu ˆari variyulwa, yeeye ˆari na nkaasu yaanyu, baa nyu-
unyu variyulwa muri hamwi na yeeye nkongojimii.
5 Haaha ulai kira kiintu ˆkiri isii yaanyu ˆcheene kiri na ufumo wa weeru,
uhanguti, kubweeyya kosu, uláku, mpiima mbi na kudiira kwiikinkima, noo
kusea kwiinamira vidabalaíyo.✡
6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Muluungu ni kuvuujira riise vara si ˆvamutéeraa
Muluungu.
7 Nyuunyu hara kali mwatumamáa viintu ivyo vivi, mpiindi ˆmwiikaláa kati
na kati yaavo.
8 Maa kaa, haaha fweiti viintu ivyo vyoosi, nkalari, kukorera nkalari, uvi,
kulongowererya na kituki fuma milomwii yaanyu.
9 Kari mwiilóngoweraa tuku, sa mwaseyya wuuntu waanyu wa kali na
miirimo yaachwe.
10 Mwiivikira wuuntu mufya na moobweeyyiwa ufya umanyi waanyu sa
mwiifwaane na yeeye ˆavuumba.
11 Sa jeyyo, kusiina Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi tuku,
ˆatwaalwa na kibawii na si ˆatwaalwa na kibawii tuku, muyeni au mumpeto
tuku, mutúmwa au muuntu ˆari húuru tuku,✡ maa kaa, Kirisitu ni kira kiintu na
ni kuri voosi ari.
12 Haaha sa viintu nyuunyu mwavíire ni vaantu ˆvasaawulwa ni Muluungu,
muve na mutima wa mbavariri, wuuja, kwiikiimya na isi, kuhola na uy-
imiriryi.
13 Mundookiivereka na kooni muuntu ari na isáare kwa mwiiwaachwe,
mundookiisea yasírire ja ˆvyeene Mweenevyoosi avasea yasírire nyuunyu.
14 Kikúulu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiiyenda noo kwakúndikan'yaa
vyoosi kwa wuuja vikava hamwi.
15 Mwiikalo muuja wa Kirisitu wiimirire mitima yaanyu. Mwiikalo muuja
uwo noo mwaaniriwa kuri muviri umwi. Kei muve ni vaantu ˆvari na duumbi
kwa Muluungu.
16 Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa usúngaati waachwe woosi kunu
mookiikiindya no kiilama kutu kwa tooti joosi, no mwiimbira Muluungu
kwa mitima yaanyu, no muduumba kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha
mutimii kwa Muluungu.✡
17 Roroosi ˆmuri luusa, au ˆmuri bweeyya, tumami kwa irina ra Yéesu
Mweenevyoosi, kunu moomuduumba Muluungu Taáta kwa njira yaachwe.

Mwiikalo wa Nyuumba kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

18 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi ya valume vaanyu ja ˆvyeene
vyasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Mweenevyoosi.✡
19 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari muve vakari kwaavo tuku.
20 Vaana, muve na matu kwa vavyiiri vaanyu kwa kira kiintu, sa kubweeyya
jeyyo kwamweéryaa mutima Mweenevyoosi.✡
21 Vala taáta, kari muvasáakuriryaa vaana vaanyu tuku, sa ifaanaa vakakera
mpiima.✡

✡ **3:3** Laanga Vakolosáai 2:12, 20. ✡ **3:5** Laanga Vaeféeso 5:5. ✡ **3:11** Laanga Varúumi 10:12; Vagalatía 3:27-28; 6:15. ✡ **3:16** Laanga Vaeféeso 5:19. ✡ **3:18** Laanga Vaeféeso 5:22; Tíito 2:5. ✡ **3:20** Laanga Vaeféeso 6:1. ✡ **3:21** Laanga Vaeféeso 6:4.

22 Naanyu vatúmwa, mʉve matu kwa veenenyuumba vaanyu va kɨwʉʉntʉ kwa mɨrɨmo yoosi. Bweeyyi jeyyo mpɨɨndɨ joosi, na sɨ ɨve mpɨɨndɨ ˆvoovoona vii tʉkʉ sa mwiiyonekye mwabooha tʉkʉ. Maa kaa, mʉvanyemye mpɨɨndɨ joosi kwa mʉtima woosi sa kʉbweeyya jeyyo nɨ kʉmʉnyemya Yéesu Mweenevyoosi.

23 Roroosi ˆmʉrɨ tʉmama, tʉmami kwa mʉtima woosi sa Mweenevyoosi na sɨ sa vaantʉ tʉkʉ.

24 Taangi hokera mʉrɨ ʉpaari waanyu fuma kwa Mweenevyoosi ja kɨlʉngʉlʉngʉ. Mʉtʉmamiri Kirisitʉ Mweenevyoosi.

25 Mʉʉntʉ ˆabwéeyyaa ʉvɨ, rɨhwa arɨ mavɨ yaachwe, sa Mʉlʉʉngʉ sɨ asínanalaa tʉkʉ.✡

4

1 Naanyu veenenyuumba, vabweeyyiryi vatúmwa vaanyu viintʉ vira ˆvyasaakwa na kwa ʉwoloki, sa mwamányire baa nyuunyu mwatɨɨte Mweenevyoosi waanyu ˆarɨ kurumwii.

Ʉlairiri Wɨngɨ

2 Mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ sikʉ joosi, mʉve miiso na kei mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ.

3 Kei mʉndootʉloombera suusu sa Mʉlʉʉngʉ achʉngʉle njɨra yo variyʉla isáare raachwe, sa tʉdahe kwaarya isáare ra Kirisitʉ. Aho mbere, isáare ɨro rɨjáa nɨ fuumbo. Kei nɨɨnɨ nachuungwa so kwaarya isáare ɨro.

4 Mʉndookʉʉnoombera sa nvariyʉle pusu pusu ja ˆvyeene vyasaakwa.

5 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ na vaantʉ sɨ ˆvanamuruma Yéesu, mʉve na tooti, na ɨyo nkalo mwɨɨtʉmɨre neeja.✡

6 Ndʉʉsɨka jaanyu jive ja nduwo sikʉ joosi na jindoobweeyya mʉʉntʉ amerye matɨ, sa mʉtaange kuuyirya vyabooha kɨra mʉʉntʉ.

Lʉmbɨ jo Herererya

7 Tíkiko mwaaniitʉ namweenda. Yeeye nɨ mʉtʉmami wo kiilaangiwa ˆtatúmamaa hamwɨ ne mʉrɨmo wa Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye vawyɨɨra arɨ isimwi raanɨ roosi.

8 Namutúmire kʉrɨ nyuunyu sa avawyɨɨre isimwi riiswi na avaheere mɨtɨma.

9 Kʉʉjan'ya iise na Onésimo mwaaniitʉ ˆtamweenda na wo kiilaangiwa, na nɨ mʉʉntʉ wa meenyu. Voovo vawyɨɨra varɨ yoosi ˆyoofʉmɨra aha.

10 Aristáriko ˆnachuungwa hamwɨ ne aha mʉnyololwii, avalúumbiirye. Maáriki mwaanaavo na Barinába avalúumbiirye. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa Maáriki, ˆarɨ fika mʉmʉhokere neeja.

11 Yéesu ˆaánɨrɨrwaa Yústo, avalúumbiirye. Ava noo Vayahúudi vooveene ˆvamuruma Yéesu ˆntúmaman'yaa novo murimwii wa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Ava vaantúuryaa mʉtɨma maatʉkʉ vii.

12 Epáfura mʉʉntʉ wa meenyu na mʉtʉmami wa Kirisitʉ Yéesu avalúumbiirye. Sikʉ joosi amányɨkaa kʉloomba sa nyuunyu mwɨɨme neeja kʉrɨ kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ na mʉkangaale ndairirii jaachwe joosi.

13 Kɨkomi noolʉʉsa, nɨɨne ˆvyeene yoomanyɨka kʉtʉmama sa nyuunyu na sa vaantʉ va múuji wa Laodikía na Hierapóoli.

14 Lúka dakitáari wiiswi ˆtamweenda na Déema vavalúumbiirye.

✡ **3:25** Laanga Vaeféeso 6:5-8. ✡ **4:5** Laanga Vaeféeso 5:15-16.

15 Valuumbyi vaaniitu voosi va Laodikía. Kei muluumbyi iruumbu ri-
iswi Nímufa na mpuka ya vantu ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii
kwaachwe.
16 ˆMuri humula soma baráwa ihi, yoosaakwa itwaalwe ikasomwe kwa
mpuka ya vantu ˆvamuruma Yéesu va Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa
musaake njira yo soma baráwa ˆvapata voovo.
17 Muwyiiri Aríkipo akiimikirirye neeja ura murimo ˆaheewa ni
Mweenevyoosi.
18 Niini Paúli navaándikiire lumbi iji kwa mukono waani mweeneevyo.
Kumbukiri niini ni munyololwii ndiri. Nduwo ya Mulúungu ive na nyuunyu.

Baráwa ya ncholo ya Paúli kwa Vatesaloníike
Mulongooryo

Baráwa ya ncholo kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika baráwa ihi hamwi na Siliváano na Timotéeo kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Paúli afika múuji wa Tesaloníike uko Makedonía mpiindi ja luyeendo lwaachwe lwa kaviri lo koovariyula Masáare Maaja ya Yéesu. Sa viintu kujáa na uturikiri mukuulu, Paúli si achaala uko Tesaloníike kwa mpiindi ndiihi tuku (Miirimo ya Vatumwi 17:1-10). Paúli aandika baráwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu uko Tesaloníike.

Baráwa ihi, yatiite ulairiri ^uri foo wa ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Paúli avaheera mutima kusea, voovo ni vaantu va kiweeru na viikinkime, na si va kilwiirya na ureevi tuku. Sa jeyyo, vanehe uvi woosi (5:4-8, 16-22). Kei, Paúli aluusa masáare ^yari foo ya ^vyeene Yéesu Kirisitu ari kuuja lwa kaviri joo vasumula vaantu ^vamuruma, no kaambuka hamwi ne na kurumwii (4:12–5:3).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi ya Paúli sa kuruma kwa Vatesaloníike *1:1-10*
Miirimo ^myeene Paúli abweeyya uko Tesaloníike na mpiima yaachwe yo lumana novo *2:1-3:13*
Paúli yoovaheera mutima viikale ko mweerya mutima Mululungu na vaantu *4:1-12*
Kuuja kei kwa Yéesu Kirisitu *4:13-5:11*
^Cheene chasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na lumbi yo herererya *5:12-28*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Yéesu uko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu muri va Mululungu Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu jive na nyuunyu.

Duumbi sa Kumuruma Yéesu kwa Vaantu va Tesaloníike

2 Siku joosi tamudúumbaa Mululungu sa nyuunyu voosi, na mpiindi joosi ^toomuloomba Mululungu, tavalúusaa kweene.

3 Suusu tavakúmbukiraa siku joosi mbere ya Mululungu na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéeyyaa mutumame miirimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.

4 Vanaviitu ^mweendwa ni Mululungu, suusu tamányire, Mululungu avasaawula nyuunyu muve vaachwe.

5 Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuhu vii tuku. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya nguruu ya Mutima Muuja na ni ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twiikaláa meenyu sa tuvaambirirye nyuunyu.

6 Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ˆwahuumba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheeru fuma kwa Mutima Muuja, kwa njira iyo, mwatutuubirirya suusu na mwamutuubirirya Mweenevyoosi.
7 Jeyyo, mwaava vantu ˆvabooha vo tuubiririwa ni vantu ˆvamuruma Yéesu va Makedonía na Akáaya.
8 Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yooteereka si kwa vantu va Makedonía na Akáaya vii tuku, maa kaa, kumuruma kwaanyu Muluungu kwatéerekire kira haantu. Sa jeyyo, si toohangaika kuluusa kiintu tuku sa kumuruma kwaanyu Muluungu.
9 Kira haantu ˆturi doma, vantu vooluusa ˆvyeene mwatuteengya ˆtukuuje na meenyu. Kei vooluusa ˆvyeene mwareka kwiinamira vidabalaíyo, mukamuvalanduukira Muluungu wa kikomi ˆari nkaasu, sa mumutumamire.
10 Kei, vooluusa ˆvyeene moowoojera kuuja kwa Mwaana wa Muluungu fuma kurumwii, noo kusea, Yéesu. Uhu Yéesu, Muluungu amufufula na yeeye atulamurirya fuma irya ra Muluungu ˆrookuuja.

2

Murimo wa Paúli uko Tesaloníike

1 Vanaviitu, nyuunyu mwamányire kuuja kwiiswi na kwaanyu kujáa kwatiite kunáálo nkuulu.
2 Mwamányire ˆvyeene taturikira na ˆvyeene tatukirwa uko múujii wa Filíipi.✡ Baa neembe takitirwáa munumuunu, Muluungu atuheera kwiitema kukuulu, tukaarya Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
3 Masáare ˆmeene talumiriryáa kuri nyuunyu si yafumáa kuri ukwaata tuku na yasiina kosu tuku, na si tasaakáa tuvaheembe kwa ukwaata tuku.
4 Maa kaa, suusu siku joosi talúusaa ja vantu ˆtarumwa ni Muluungu na tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka kuveerya vantu mitima tuku, maa kaa, Muluungu vii, yeeye amányire mitima yiiswi.
5 Kei, mwamányire suusu si twavaheembáa kwa masáare yo vakwaata neeja tuku, na kei si talúusikáa masáare ya uweere sa tuvise kudiira kwi-ikinkima kwiiswi tuku, Muluungu noo mooni wiiswi.
6 Suusu si tasaakáa kuduumbirirwa ni vantu tuku, au kuduumbirirwa ni nyuunyu tuku au fuma kwa muuntu wiingi yoyoosi tuku.
7 Suusu turi vatumwi va Kirisitu, ngaari tadaayya viintu fuma kwaanyu, maa kaa, suusu tujáa tahola kuri nyuunyu ja íyo ˆvyeene aláangaa vaana vaachwe vaduudi.
8 Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatuku vii, noo ˆchooreka si tavaheera Masáare Maaja ya Muluungu vii, maa kaa, tavalaira baa mwiikalo wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyu ni vantu ˆtaveenda.
9 Vanaviitu kumbukira mwiise ˆvyeene tamanyikáa, na kwiidoomererya kutumama uchiku na muusi, sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi kuri nyuunyu, mpiindi ˆtavariyuláa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
10 Nyuunyu ni vooni baa na Muluungu, ja ˆvyeene tujáa vaaja, na ˆvyeene twiikaláa na nyuunyu kwa uwoloki, na tusiina mang'uulo.
11 Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu tavalaangáa nyuunyu ja ˆvyeene taáta avaláangaa vaana vaachwe.

✡ **2:2** Laanga Mirimo ya Vatumwi 16:16-40.

12 Tavaheeráa mʉtima, tavatuuryáa mʉtima na tiilomboolá̱a kʉvawyiira mʉmanyike kwiikala mwiikalo ˆʉmweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtima. Yeeye Mʉlʉʉngʉ noo avaánirʉraa mwiingire Ʉtemii na nkongojimii yaachwe.
13 Suusu si tarékaa kʉmʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, sa nyuunyu mwarihokera isáare ra Mʉlʉʉngʉ fuma kwiiswi. Si mwarihokera ja isáare ra mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, mwarihokera isáare ra Mʉlʉʉngʉ na jeyyo noo ˆvyeene rirɨ. Na iro isáare noo ˆritʉmámaa mitimii yaanyu nyuunyu ˆmwariruma.
14 Vanaviitʉ nyuunyu mwalʉmana na masáare yayara ˆmeene jalʉmana noyo mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Kirisitʉ Yéesu ʉko Yudéea. Nyuunyu mwaturikiriwa ni vaantʉ va isi ya meenyu ja ˆvyeene Vayahúudi ˆvamuruma Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi.
15 Avo Vayahúudi vavʉʉlaa valáali na mʉtwe va Ijʉva na vamʉʉlaa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantʉ avo vamʉkalarya Mʉlʉʉngʉ na ni vavi va kira mʉʉntʉ.
16 Voovo voomanyika kʉtʉkitira kʉvariyʉla Masáare Maaja kwa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi sa vadiire lamuririwa. Kwa njira ihi vootuuba jiinga ʉvi waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Mʉlʉʉngʉ yavakíimirɨire.

Mpiima ya Paúli yo Koovaluumbya Vatesaloníike

17 Vanaviitʉ kʉkerwa kwiiswi na nyuunyu ni kwa mpiindi vii, na kʉkerwa ʉko ni kwa mʉvɨri vii, mitima yiiswi ni hamwi iri na nyuunyu. Suusu tʉkaari tʉri na mpiima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mʉlomo.
18 Sa jeyyo, tasaakáa ji tʉvaluumbye. Niini Paúli nasaakáa ji nivaluumbye ˆkari foo vii, maa kaa, Irimʉ ratʉkitira.
19 Haaha kwiilaangya kwiiswi, cheerʉ chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima ni che? Ni nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpiindi ˆari hinduka!
20 Hii, nyuunyu ni nkongojima na cheerʉ chiiswi.

3

Timotéeo Yootʉmwa na Tesaloníike

1 Haaha re, tʉjáa tasiindwa yimirirya, sa si tataangáa ni che ˆchoofʉmira ʉko meenyu tʉkʉ. Aho, tʉkalamʉla tʉchaale suuveene kʉra múuji wa Aséene.
2 Tʉjáa tamʉtʉma Timotéeo mwaaniitʉ ji avaheere mʉtima, na avaheere ngururu kwa kʉra kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéeo ni mʉtʉmami mwiiwiiswi murimwii wa Mʉlʉʉngʉ wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitʉ.
3 Tabweeyya jeyyo, sa kari mʉʉntʉ baa ʉmwi ji asove mpiima sa ʉwo uturikiri ˆmwapatáa tʉkʉ. Nyuunyu mwamányire suusu ni vaantʉ ˆtasaakwa kʉtweera uturikirii.
4 Kikomi, mpiindi ˆtʉjáa na nyuunyu, tavawyiiráa kweene suusu voosi tʉrikira tʉri, haaha vyaava ja ˆvyeene mwamányire.
5 Iki noo ˆchooreka mpiindi ˆnkave si noodaha kuyimirirya, namʉtʉma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáa ifaanaa mʉyeri, noo kʉsea Irimʉ, ravayera. Na mʉrimo wiiswi ˆtatʉmama kwaanyu ʉve ni mukube.
6 Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na atʉváiire mbuwo ˆjabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atʉwyíiriire kira siikʉ mwatʉkúmbʉkiraa na cheerʉ, na mwatiite mpiima yo kiiyona na suusu ja ˆvyeene suusu tʉri na mpiima yo voona nyuunyu.
7 Haaha vanaviitʉ, baa neembe tootʉrikira, suusu tatuuriiwe mitima kʉteera masáare ˆyabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu.

8 Sa viintu mwiímire neeja kuri Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasu ifya.
9 Haaha, suusu toomuduumba Muluungu sa nyuunyu. Suusu tatiite cheeru kikuulu mbere ya Muluungu sa nyuunyu.
10 Toomuloomba Muluungu chiriri chobu, sa tupate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekererya kira ^chakeeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu.
11 Haaha toomuloomba Muluungu, Taáta wiitu na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu atulaire njira sa tuuje na kwaanyu.
12 Mweenevyoosi avaheere kwiiyenda kukulukuulu, sa mwiiyende nyuunyu kwa nyuunyu na muveende vaantu voosi ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu.
13 Toomuloomba Muluungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wuuja muve si mung'úurirwaa mbere ya Muluungu Taáta wiitu, mpiindi ja kuuja kwa Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4

Mwiikalo ^Wamweéryaa Mutima Muluungu

1 Vanaviitu, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiiswi ^vyeene mwasaakwa kwiikala sa mumweerye Muluungu mutima. Kikomi, jeyyo noo ^vyeene mwiíkalaa. Vanaviitu, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi mutuube bweeyya jeyyo na moongererye.
2 Nyuunyu mwamányire ulairiri ^tavaheera kwa luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi.
3 Muluungu asaaka muve vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mureke kikomi kuhanguta.
4 Kira umwi waanyu yoosaakwa andookiimirira muviri waachwe na indookiikala kwa nyemi na kwa wuuja mbere ya Muluungu.
5 Kari mundootuuba uláku wa miviri yaanyu ja vaantu si ^vamumányire Muluungu tuku.
6 Kari umwi waanyu amukwaate matu mwaanaavo ^amuruma Yéesu ko yeenda na muki waachwe tuku. Tahumula kuvawyiira no valuma kutu, Mweenevyoosi avaláiraa chiiru vara ^vatúmamaa masáare ayo.
7 Muluungu si atwaaniriira twiikale mwiikalo wa kosu tuku, maa kaa, yeeye atwaaniriira twiikale mwiikalo wa wuuja mbere ya Muluungu.
8 Jeyyo muuntu yoyoosi ^asíitaa kutuuba ukiindya uhu, si amusíitaa muuntu tuku, maa kaa, amusíitaa Muluungu mweeneevyo. Kumbukiri, yeeye avahéeraa nyuunyu Mutima waachwe Muuja.
9 Haaha kwa isáare ro kiiyenda kinduu, si toosaaka kuvaandikira tuku, sa nyuunyu veeneevyo mwakiindiwa ni Muluungu ^vyeene mwasaakwa kwiiyenda.
10 Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitu voosi ^vari uko isi ya Makedoníia. Haaha toovaloomba vanaviitu muveende baa kulookererya ivyo.
11 Mundoomanyika kwiikala mwiikalo ^watuula, kei kira muuntu andootumama murimo waachwe mweeneevyo. Ikyo noo ^cheene tavalairirya mundootumama.
12 Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siiku, bweeyya uri mundoonyemiwa ni vaantu si ^vanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookiilaangya nyambirirya fuma kwa vaantu viingi tuku.

Kuhinduka kwa Mweenevyoosi

13 Haaha vanaviitu, toosaaka mutaange ^vyeene viri kuva kwa vaantu ^vamuruma Yéesu, vara ^vawulala, sa mureke kuva na makiva ja vaantu si ^viiláangyaa nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
14 Suusu tamányire Yéesu aakwya na kei afufuka. Suusu tarúmaa Muluungu vafufula ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantu vara ^vawulala kunu vamuruma Yéesu.
15 Ni kuvawyiira tiise ukiindya uhu wa Yéesu, suusu ^turi mooyo mpiindi ^yoohinduka Mweenevyoosi, kikomi si turi valongorera vara ^vawulala tuku.
16 Sa Mweenevyoosi mweeneevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawúti yo lairirya na sawúti ya mukúulu wa mirimu miija na ntununu ya Muluungu teereka iri. Na vara ^vawulala kunu vamuruma Kirisitu, fufulwa vari ta.
17 Aho, suusu vara ^turi mooyo hamwi na vara ^vafúfwiirwe, vuulwa turi na kurumwii noo musingirirya Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala turi na Mweenevyoosi kwa siku ^jisiina uhero.
18 Haaha mundookiituurya mutima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5

Mwiime Neeja sa Siku ya Mweenevyoosi

1 Vanaviitu, kisiina ^choobweeyya tuvaandikire ni naadi Mweenevyoosi ^ari kuuja tuku.
2 Sa mwamányire neeja siku Mweenevyoosi ^ari kuuja jo lamuriira weeru, kuuja ari ja mwiívi viintu ^uújaa no kiimiriira nuuchiku.
3 Mpiindi jojoosi vaantu ^vookiisea, “Tatiite mwiikalo muuja, na kira kiintu chatwíire,” aho, noo imalo ruújaa ko vundukirya, ja ^vyeene makata ya muruto yuújaa. Aho, kusiina ^adaha kiikerya na imalo iro tuku.
4 Maa kaa, nyuunyu vanaviitu, si muri kilwiiryii tuku, na siku iyo si iri vavundukirya ja mwiívi tuku.
5 Sa nyuunyu voosi ni vaana va kiweeru na vaana va muusi. Suusu ^tamuruma Yéesu, tusiri vaantu va uchiku au va kilwiirya tuku.
6 Haaha tureke laala ja ^vyeene vaantu viingi valaala. Suusu twiime neeja na tundookiiyimiriira.
7 Sa vara ^valáalaa, valáalaa nuuchiku na vara ^varévaa, varévaa nuuchiku.
8 Maa kaa, suusu ni vaantu va muusi, toosaakwa tundookiiyimiriira. Tuve vaantu ^tamuruma Yéesu, na ^taveenda vaantu, ivyo vive ja ngawo kipeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiitu ulamuriri wa Muluungu, kuve ja kofía ya mulwi nkoondo. 9 Sa Muluungu si atusaawula sa atumale na nkalari yaachwe tuku, maa kaa, yeeye atusaawula suusu sa tupate ulamuriri kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
10 Yeeye aakwya sa suusu twiikale hamwi ne, tuve ^turi mooyo au ^taakwya.
11 Mundookiituurya mitima no kiiheera mutima ja ^vyeene moobweeyya.

Mwiikalo ^Wasaakwa

12 Haaha vanaviitu, toovaloomba mundoovanyemya vara ^vootumama murimo wa Mweenevyoosi ko manyika kuri nyuunyu, vara ^vari viimiriri vaanyu na ^voovakiindya mwiikalo wa vaantu ^vamuruma Yéesu.
13 Vanyemyi munumuunu, na muveende sa vootumama murimo kuri nyuunyu. Mundookiikala mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu.

14 Vanaviitu, noovaloomba mundoovadalavya vavira, na mundoovaheera mutima vafoóndu, mundoovaambirirya ˆvari teketeke na mundooyimirirya vaantu voosi.
15 Mundoolaanga, kari muuntu indooriha rivi kwa rivi tuku, maa kaa, siku joosi miryuungu yaanyu ive kuvabweeyyirya wuuja vaantu voosi.
16 Siku joosi muve na cheeru.
17 Mundoomuloomba Muluungu baa katala tuku.
18 Mundoomuduumba Muluungu kwa kira kiintu, sa ikyo noo ˆcheene Muluungu asáakaa sa nyuunyu kwa kura kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
19 Kari mundoomukitira Mutima Muuja wa Muluungu tuku.
20 Kei, kari mundoochwa mati uláali na mutwe wa Muluungu tuku.
21 Maa kaa, mundooyeren'ya masáare yoosi, na mukwaatye yara yoosi ˆyari maaja.
22 Mundooneha kira uvi.
23 Muluungu yeeye atuhéeraa mwiikalo muuja, avajirule kikomi. Atalarye nkaasu jaanyu, miryuungu yaanyu na mivirí yaanyu idiire kuva na mang'uulo, fuuru siku ˆari kuuja Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
24 Muluungu yeeye ˆavaánirira, ni wo kiilaangiwa na tumama ari yoosi.
25 Vanaviitu, mundootuloombera.
26 Valuumbyi vaaniitu voosi, kwa kusundira kuuja.
27 Ni kuvalairirya niise kwa irina ra Mweenevyoosi, muvasomere vaaniitu voosi baráwa ihi.
28 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, ive na nyuunyu.

Baráwa ya kaviri ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Baráwa ya kaviri kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Vamanyi va masáare valáusaa Paúli aandika baráwa ihi mpiindi kiduudi keende ˆaandika baráwa ya ncholo, noo kusea kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Aandika baráwa ihi viintu ˆajáa akaari Koríinto.

ˆVyeene vyoónekanaa, vaantu vamwi va Tesaloníike vajáa vakwaatya masáare ya uloongo ˆyaseáa kuuja lwa kaviri kwa Yéesu kwahumula (2:1-2). Miiririkano ihi ijáa imwaari baa kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Eféeso (2 Timotéeo 2:18). Sa jeyyo, Paúli aandika baráwa ihi kuvatuurya mitima Vatesaloníike kuri kuruma kwaavo, noo kusea, Yéesu akaari hinduka lwa kaviri. Kei avasea viime neeja kuri ukiindya waachwe (2:15-17). Vanehe vaantu ˆvamuruma Yéesu vavira na vatuube tumama miritmo yaavo ko manyika (3:6-15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Mulúungu na yoovaloombera Vatesaloníike *1:1-12*
Úvi lookerera uri de Mweenevyoosi uuje *2:1-12*
Ulairiri wiingi na kuvaluma kutu *2:13-17*
Paúli yoovaloomba Vatesaloníike vindoomuloombera *3:1-5*
Vaantu ˆvamuruma Yéesu vanehe uvira na lumbi jo kiimikirirya *3:6-18*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ˆmwamuruma Yéesu uko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu muri vaantu va Mulúungu Taáta wiitu na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Ulamu Siku Kirisitu ˆAri Hinduka

3 Vanaviitu, tasaakwa tumuduumbe Mulúungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweeyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookula.

4 Sa jeyyo, tookiivaa vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ˆvamuruma Mulúungu sa kuyimirirya kwaanyu na kuruma kwaanyu ˆkweene muri noko, baa neembe moolumana na uturikiri na ufafu.

5 Ayo yoónekyaa ulamu wa Mulúungu ni wa kikomi. Sa jeyyo, nyuunyu valwa muri vawoloki kwiingira Útemii wa Mulúungu. Na sa uwo Útemi, mooturikiriwa.

6 Mulúungu alámulaa kwa uwoloki, yeeye kuvalaira ari chiiru vara ˆvoovaturikirya.

7 Nyuunyu ˆmootúrikira, Mulúungu vahumulukya ari hamwi na suusu. Mulúungu bweeyya ari jei mpiindi Yéesu Mweenevyoosi ˆari kuuja fuma kurumwii, hamwi na mirimu yaachwe miija ˆiri na ngururu,

8 na mooto ˆukóriire. Yeeye valaira ari chiiru vara si ˆvamumányire Mulúungu, na vara si ˆvari matu kwa Masáare Maaja ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu.

9 Avo valaira ari chiiru kwa imalo ra siku ˆjisiina uhero, na kerwa vari fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevyoosi.
10 Kulairwa chiiru uko, kuuja kuri siku Mweenevyoosi ˆari hinduka noo bweeyyiriwa nkongojima ni vaantu voosi ˆvamuruma. Nyuunyu kuva muri vamwi vaavo, sa nyuunyu mwaruma isáare riiswi ˆreene tavaretera.
11 Sa jeyyo, tavalóomberaa mpiindi joosi, Muluungu avabweeyye mudahe valwa mwiima neeja kuri kuvaanirira kwaachwe. Kei tooloomba Muluungu kwa luviro lwaachwe akiimikirirye masáare yoosi maaja ˆmeene moosaaka tumama, na miri mo yaanyu yoosi ya kuruma.
12 Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi rindoobweeyyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu mundoobweeyyiriwa nkongojima ni yeeye, kwa nduwo ya Muluungu na ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

2

Uvi Lookerera Uri de Mweenevyoosi Uuje lwa Kaviri

1 Haaha vanaviitu, ni kuvaandikira tiise sa tuvawyiire masáare ya Mweenevyoosi wiitu, YéesuKirisitu ˆari hinduka, na ˆvyeene turi kiijiinga mbere yaachwe.✡ Vanaviitu toovakalaamya,
2 kari musingisiwe vyaangu vii tuku, na kari moofiwe ni vara ˆvaséaa siku ya Mweenevyoosi yahumula looka tuku. Ifaanaa mukava mwateera ayo masáare fuma kwa uláali na mutwe umwi, au fuma kuri barúwa ˆvaséaa yafuma kuri suusu.
3 Kari mumurume muuntu yoyoosi avakoovere tuku, sa siku iyo si iri kuuja tuku mpaka vaantu vamuvarinduke Muluungu munumuunu, na kei ni fuuru ura ˆawúnaa miiro ˆari bweeyya uvi mukuulu, oonekane. Uwo kukiimikirirya, malwa ari kikomi.
4 Yeeye kiiyinula ari na siita ari kira kiintu vaantu ˆvaániriraa muluungu, na kira kiintu vaantu ˆviínamiraa. Ati baa kiikala ari Kaayii Njija ya Muluungu yookiibweeyya yeeye ni Muluungu.
5 Eri, si mookumbukira tuku aya yoosi navawyiira mpiindi ˆnijáa na nyuunyu wuu?
6 Nyuunyu mwamányire kira ˆchoomukitira uwo ˆawúnaa miiro kwa haaha sa oonekane mpiindi ˆyasaakwa.
7 Sa ngururu ya kimbiso yo wuna miiro yahúmwiire imwaari yootumama muri mo. Maa kaa, si ari koonekana tuku fuuru ura ˆyoomukitira, aseyyiwe.
8 Aho, uwo muwuna Miiro kooneka ari. Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi muulaa ari kwa nkeeho fuma mulomwii waachwe, na mumala ari kwa nkongojima ya kuuja kwaachwe.
9 Uwo muwuna Miiro mpiindi ja kuuja kwaachwe, tumama eende ja Irimu kwa ngururu joosi, na bweeyya eende ishára na viintu ˆvihwáalaryaa vya uloongo.
10 Bweeyya ari kira njira ya ukwaata yo sova uwoloki, avakoovere vara ˆvoodoma no rimira. Avo, rimira vari sa voosiita kweenda kimáári na valamuririwe.
11 Iki noo ˆchooreka, Muluungu arekera viimirirwe ni ngururu ja ukwaata, sa vatuube ruma uloongo.
12 Aho, voosi ˆveene si varúmaa kimáári na veenda uvi, heewa vari irya.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Viime Neeja

✡ **2:1** Laanga 1 Vatesaloníike 4:17.

13 Maa kaa, suusu toosaakwa tumuduumbe Muluungu mpiindi joosi, sa nyuunyu vanaviitu mweendwa ni Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tundoobweeyya jeyyo, sa Muluungu avasaawula nyuunyu keende aho ncholo, sa mulamuririwe. Kulamuririwa uko, mwahokera ko jirulwa ni Mutima Muuja na ko ruma kimáári.

14 Muluungu avaanirira sa muhokere kulamuririwa uko kwa njira ya Masáare Maaja ˆmeene tavavariyurira nyuunyu. Avaanirira sa muve hamwi kuri nkongojima ya Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.

15 Haaha vanaviitu mwiime neeja kukwaatya ukiindya wiiswi ˆmweene mwahokera fuma kwiiswi, ive ni kwa uvariyuli wiiswi au kwa baráwa jiiswi.

16 Muluungu Taáta wiitu atweenda. Kwa nduwo yaachwe atutúuryaa mitima siku joosi na atuhéeraa kwiilaangya kuuja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu,

17 avatuurye mitima yaanyu na avafafye, sa mudahe kuluusa na kutumama yoosi ˆyari maaja.

3

Paúli Yoovaloomba Vatesaloníike Vandoovaloombera

1 Haaha vanaviitu, mundootuloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera chaangu. Kei, vaantu vuuhokere uhu ukiindya kwa nyemi ja ˆvyeene ijáa kwaanyu.

2 Na kei, mundootuloombera sa Muluungu atulamurirye fuma kwa vaantu vavi na ˆvaviiha sa si voosi ˆvamurúmaa Yéesu tuku.

3 Maa kaa, Mweenevyoosi ni wo kiilaangiwa, yeeye vafafya ari nyuunyu na valaangirirya ari fuma kwa ura Muvi.

4 Na suusu tookiilaangya kwa kura kukundikaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi, nyuunyu tumama mwiise na tuuba muri tumama yara ˆtavawyiira.

5 Mweenevyoosi alongoole mitima yaanyu ive na kweenda kwa Muluungu, na muve na uyimiriryi ˆufúmaa kwa Kirisitu.

Kari Muve Vavira Tuku

6 Vanaviitu, toovalairirya kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, munehe vaantu ˆvamuruma Yéesu vara ˆvari vavira, vara si ˆvatúubaa ukiindya ura ˆtavaheera.

7 Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubirirye ja ˆvyeene suusu twikaláa kwaanyu. Mpiindi suusu ˆtujáa na nyuunyu si tujáa vavira tuku.

8 Suusu si tarijáa chóorya cha muuntu bila yo kirihira tuku. Suusu tatumamáa chiriri chobu sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi wa meenyu.

9 Tabweeyya jeyyo, si sa si vyatéire suusu kuhokera nyambirirya fuma kwaanyu tuku. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ive kiintu cho tuubirirya, na nyuunyu mutuubirirye.

10 Mpiindi ˆtujáa na nyuunyu, tavawyiiráa jei, “Muuntu yoyoosi ura si ˆasáakaa tumama, si asaakwa arye tuku.”

11 Ni luusa tiise jei, sa tatéiire vamwaari vamwi vaanyu ˆvari vavira, si ˆvatúmamaa chochoosi tuku, voovo vandookiisembereka kuri masáare ya vaantu viingi.

12 Vaantʉ avo, nɨ kʉvalairirya tiise na nɨ kʉvakaan'ya tiise kwa irina ra
Mweenevyoosi Yéesu Kirisitʉ vatʉʉle, vatʉmame mɨrɨmo sa vave na chóorya
chaavo veeneevyo.
13 Maa kaa, kʉrɨ nyuunyu vanaviitʉ, karɨ mʉreke vii kaa tʉkʉ kʉtʉmama
maaja.
14 Mwɨɨme neeja, na mʉʉntʉ yoyoosi ʉra sɨ ˆakwáatyaa masáare
ˆtavaándɨkɨɨre barúwii ɨhɨ, mʉreke kʉsaangya muhini ne, sa oone soni.
15 Karɨ mʉndoomoona ja mʉvɨ waanyu tʉkʉ, maa kaa, mʉndoomʉlʉma
kutu ja ndʉʉ yaanyu.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

16 Haaha Mweenevyoosi, yeeye ˆarɨ ufumo wa mwiikalo mʉʉja, avaheere
mwiikalo mʉʉja sikʉ joosi kwa njɨra joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu
voosi.
17 Niɨnɨ Paúli nookaandɨka lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo, jei
noo ˆvyeene naándɨkaa barúwa jaanɨ joosi.
18 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyuunyu voosi.

Baráwa ya ncholo ya Paúli kwa Timotéeo

Mulongooryo

Baráwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Paúli amwaandikira Timotéeo mutavana fuma múuji wa Lísitra. Uhu ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa (1:2-5; 2:1; Miríimo ya Vatumwi 16:1-5). Uhu Timotéeo taáta waavo ni Mugiríki ajáa, na íyo waavo ni Muyahúudi ajáa (Miríimo ya Vatumwi 16:1). Irina ra íyo waavo ni Yuníike asewáa na maáma waavo ni Loíisi asewáa (2 Timotéeo 1:5).

Baráwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko isi ya Makedonía (1:3), na yaandikwa kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kiintu ^chabweeyya Paúli aandike baráwa ihi, ni kumutamanurira Timotéeo ataange ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Kei, amutamanurira ^vyeene Timotéeo asaakwa avalongoole vaantu ^vamuruma Yéesu na avakaan'ye vareke uvariyuli wa uloongo (1:3-7). Kiintu chiingi ^cheene Paúli amuwyiira Timotéeo ni ^vyeene Timotéeo ari saawula valongooli ^vabooha va vaantu ^vamuruma Yéesu (3:1-15). Kei Paúli amuwyiira Timotéeo ave ni muuntu muuja wo laangwa ni vaantu voosi (4:12-16) na andoovaambiririya vaantu ^vamuruma Yéesu mpiindi ja uturikiri waavo maturii yaavo. Paúli akiindya ^vyeene viri kwa mwiikalan'yo wa vaantu ^vamuruma Yéesu na valala, na vawosi, na vatúmwa na valongooli (5:1–6:2).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ukiindya wa uloongo na ukiindya wa nduwo ya Muluungu *1:1-20*
Ukiindya wa kumwiinamira Muluungu *2:1-15*
^Meene yasaakwa kwa valongooli na vaambiriryi va valongooli *3:1-16*
Vatumami vaaja va Kirisitu *4:1-16*
Ukiindya kuri valala, vawosi na vatúmwa *5:1-6:2*
Usúngaati wa kikomi na ulairiri kwa Timotéeo *6:3-21*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^naanirirwa kwa ulairiri wa Muluungu ^atulamurirya, na kwa KirisituYéesu suusu ^tumwiiláangyaa.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa kikomi kwa kura kuruma kwiiswi. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja, jive na weewe fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

Kuneha Uvariyuli wa Uloongo

3 Kati ^niinukáa na Makedonía, nijáa niilomboola nkakusea wiikale múujii wa Eféeso sa uvakaan'ye vaantu vareke kwaarya uvariyuli wa uloongo.

4 Uvasee vareke mbuwo ja uloongo jo vaanga, na marina ^yasiina uhero ya vala baaba va nkolo. Ayo yoosi yaréetaa nkaani, kiri vyo kweenerya murimo wa Muluungu, ura ^wuújaa kwa njira yo ruma.

5 Kiintu kikuulu cha ulairiri uhu, ni kweenda kura ^kwafúmaa mutimii mweeru, kuruma kwa kikomi na mutima si ^utwáalaa muuntu na kiloongii.

6 Vaantu vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare ^ng'eene jisiina kiintu.

7 Ava vaantʉ vasáakaa vave vakiindya va Miiro, maa kaa, sɨ vatáangaa
ˆcheene valúʉsaa na ayo ˆmeene kwaavo viírirɨkanaa nɨ ya kɨkomi tʉkʉ.
8 Suusu tamányire, Miiro yabooha, koonɨ yatúubirwe ˆvyeene yasaakwa.
9 Kei tamányire, Miiro sɨ sa vawoloki tʉkʉ. Miiro nɨ sa vaantʉ ˆvawúnaa mi-
iro na vavarinduki, vara sɨ ˆvatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na vavɨ, vaantʉ
sɨ ˆvarɨ vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ na vaantʉ ˆvamʉhíintɨkɨraa Mʉlʉʉngʉ,
vaantʉ ˆvʉúlaa vala íyo na taáta waavo na vʉʉlai.
10 Kei nɨ sa vahanguti, vaantʉ valʉme ˆviiláalaa, vaantʉ ˆvávaa iyoombe
vaantʉ, na valoongo. Baa kei nɨ sa vaantʉ ˆviiláhaa kwa ʉloongo na vara voosi
ˆvabwéeyyaa viintʉ ˆviísimire na ʉvariyuli wa kɨkomi.
11 Masáare aya ya ʉvariyuli yamwaarɨ Masáarii Maaja ya nkongojima ya
Mʉlʉʉngʉ ˆAdúʉmbwaa, ˆmeene nɨinɨ nakwaatiwa nvariyʉle.

Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ kwa Paúli

12 Dʉʉmbɨ yaanɨ nɨ kwa Kirisitʉ Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ. Yeeye
aampeera ngururu sa aanvala ndɨrɨ mʉwoloki, akaansaawʉla sa mʉrɨmo
waachwe.
13 Baa neembe mbere nɨjáa muturiinti, namʉhɨintɨkɨráa na navaturikiryáa
vaantʉ vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra wʉʉja sa nabweeyyáa ivyo na
kɨhoho na sa viintʉ sɨ namurumáa.✡
14 Mweenevyoosi wiitʉ aankʉng'ʉntɨra nduwo ˆɨrɨ foo, ɨkʉʉjan'ya na ku-
ruma na kweenda kʉrɨ ˆkʉrɨ kʉva kɨintʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ Yéesu.
15 Mpírɨ ɨhɨ nɨ ya kɨmáárɨ na yavalwa yɨima neeja kurumwa, "Kirisitʉ Yéesu
ʉʉja na aha weerwii joo lamurirya vaantʉ vavɨ." Na nɨinɨ noo mʉvɨ kʉlookya
voosi.
16 Maa kaa, sa isáare ɨrɨ, Mʉlʉʉngʉ aanaanga na riiso ra wʉʉja, sa Yéesu
Kirisitʉ oonekye kuyimirirya kwaachwe ˆkusiina ʉhero kʉrɨ nɨinɨ. Jeyyo,
mbe ja kɨintʉ ˆkɨrɨ koonekya vara ˆvarɨ muruma sikʉ ˆjookʉʉja, vapate nkaasʉ
kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
17 Haaha nyemi na nkongojima aheewe sikʉ joosi yeeye Mʉtemi wa sikʉ
joosi, ˆmweene asiina ʉhero, na sɨ ˆoónekanaa, yeeye vii noo Mʉlʉʉngʉ.
Kɨkomi.
18 Haaha Timotéeo mwanawaanɨ, nɨ kʉheera niise ʉlairiri ʉhʉ wo
tamanyan'ya na kʉlaala na mʉtwe kʉra ˆkwalʉʉswa kʉrɨ weewe, sa ko
kʉʉkwaatya ʉlwe nkoondo ˆyabooha.
19 Kei ʉkwaate kumuruma Yéesu na mʉtɨma wo kiisiman'ya mavɨ na maaja.
Vaantʉ vamwɨ vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo.
20 Vavɨrɨ va avo vaantʉ, nɨ Himenáayo na Alekɨsáanda,✡ ava navakwaatya
kwa Irimʉ sa rɨvalaɨre chiirʉ, karɨ jɨvamʉhɨintɨkɨre Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

2

ʉvariyuli ˆʉtámanyan'yaa na Kumwiinamɨra Mweenevyoosi

1 Cha ncholonchoolo, nɨ vawyɨira niise, mʉndookiiloombera
kwa Mʉlʉʉngʉ sa avaambirirye na avatalarye vaantʉ voosi. Kei
mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa vaantʉ voosi.
2 Mʉndooloomba jeyyo sa vatemi na vara voosi ˆvarɨ na wiimiriri ˆveene
varɨ ʉtemii, sa twiikale mwiikalo mʉʉja na utuuli, kei tʉve na nyemi kwa
Mʉlʉʉngʉ na wʉʉja kwa vaantʉ voosi mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
3 Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ ˆatʉlamurirya.
4 Yeeye asáakaa vaantʉ voosi valamuririwe na vataange kɨkomi.

✡ **1:13** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 8:1-3. ✡ **1:20** Laanga 2 Timotéeo 2:17-18; 4:14.

5 Mulúungu ni umwi vii, na kwatiite muuntu umwi vii ˆavakándikan'yaa
vaantu na Mulúungu. Muuntu uhu ni KirisituYéesu.
6 Yeeye mweeneevyo iitoola ave Mununuuli wa vaantu voosi. Kiintu iki
chaláiraa kikomi muryúungu wa Mulúungu kwa mpiindi jaachwe.
7 Haaha sa masáare aya, Mulúungu aansaawula mbe mutumwi, kei nive
mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Ayo ˆnoolúusa
ni ya kikomi na si nooluusa uloongo tuku.
8 Nooloomba kira haantu ˆmukiijíingaa, vaantu valume vamuloombe
Mulúungu kunu vookiinurirya mikono yaavo miija isiina nkalari na
nkerunkeru.

Tuuva ja Vaantu Vaki

9 Kei noosaaka vaantu vaki vandookwiiruwika ˆvyabooha koonekya
nyemi na vandookiivikira vira ˆvyeene visáakwaa. Kari viiháambaa ko suka
njwiiri tuku, kwiivikira sahá́abu na mpári tuku, baa kei kari viiwíikiraa
ingo ja iyoombe ikuulu tuku. 10 Maa kaa, viiruwike mirimo miija, ja
ˆvyeene vyasaakwa kwa muuntu muki ura ˆalúusaa kiweerwii amwiínamiraa
Mulúungu.
11 Muuntu muki iikiindye kimi na ave matu.
12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavariyuriira no viimiriira
vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu.
13 Mulúungu amuumba Adáamu ta, de akamuumba Háawa.
14 Baa kei, si Adáamu noo ˆakooverwa tuku, ni muuntu muki noo
ˆakooverwa akiingira uvii.✡
15 Maa kaa, muuntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, kooni atúubire
kumuruma Kirisitu, kuveenda vaantu, kuva muuja mbere ya Mulúungu na
kubweeyya ˆvyeene vyasáakwaa.

3

Valongooli va Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Mpíri ihi ni yo kiilaangiwa, "Kooni muuntu avíire na mpiima yo va
mulongooli, uwo muuntu atiite mpiima ya murimo ˆwabooha."
2 Muuntu uwo wo va mulongooli, asaakwa ave muuntu wa kikomi, ave
mulume wa muki umwi, muuntu ˆiisikana, muuntu ˆadáhaa kwiiyimirira,
muuntu ˆanyémiwaa, muuntu ˆaténgyaa vaantu, na ave muuntu ˆamányire
variyula masáare neeja.
3 Kari ave mureevi tuku, kari ave eenda mpía tuku, baa kei, kari ave muuntu
ˆeenda nkoondo tuku, maa kaa, ave muuntu ˆahola, ˆeenda mwiikalo muuja.
4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa
vaana vaachwe neeja, sa vandoomuteera na vave na nyemi kwa vaantu
voosi.
5 Sa kooni muuntu si adáhaa kulongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo,
jooli ari daha kulongoola mpuka ya vaantu ˆvamuruma Mulúungu?
6 Mulongooli kari ave muuntu ˆamuruma Yéesu siku ingai vii ˆjilóokire tuku,
sa ifaanaa akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheewe irya ra Mulúungu
ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi ˆvyeene raawya.
7 Kei asaakwa ave muuntu ˆataangikana kwa mirimo miija ni vaantu ˆvari
weerwii, kari ji abeerulwe, maa awyiire mutehwii wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi
tuku.

✡ **2:14** Laanga Ncholo 3:1-13.

Vaantʉ ˆVavaámbiriryaa Valongooli

8 Viivyo baa vaantʉ ˆvaámbiraa mirimo ya nyuumbii ya Ijʉva vasaakwa
vave vaantʉ ˆvanyémiwaa, karɨ vave kosikosi tʉkʉ au vareevi tʉkʉ, baa kei
karɨ vave vaantʉ ˆveenda mpía ja mʉhonyo tʉkʉ.
9 Vasaakwa vakwaatye fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yéesu kwa mʉtima
sɨ ˆʉvatwáalaa na kɨloongii.
10 Vayereniwe ta, koonɨ sɨ vang'úurɨrwaa, maa de vaande mirimo yo
vaambirirya valongooli.
11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave nɨ vaantʉ ˆvanyémiwaa, na vaantʉ sɨ
ˆvalúʉsaa vaantʉ, maa kaa, vave vaantʉ ˆviisikana na ˆviiláangiwaa kwa kɨra
kɨintʉ.
12 Vaambiriryi va valongooli vave valʉme va muki ʉmwɨ, vaantʉ
ˆvalóngoolaa vaana vaavo na kaaya jaavo neeja.
13 Vaambiriryi va valongooli, koonɨ vatúmamire mirimo yaavo vyabooha,
nyemiwa varɨ na kʉva varɨ na ngururu jo lʉʉsika na kɨpeembe mbere ja
vaantʉ, masáare ya kumwiilaangya kwaavo Kirisitʉ Yéesu.

Masáare ˆMeene Mʉlʉʉngʉ Ayavariyʉla

14 Baa neembe nookoona kʉʉja ndirɨ noo kʉlaanga sikʉ ˆjookʉʉja, nɨɨnɨ
nakwaándikɨire masáare aya, sa
15 koonɨ nachérevire kʉʉja, masáare aya kʉbweeyya yarɨ ʉtaange viintʉ
vaantʉ ˆvasaakwa viikale nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ. Nyuumba ɨyo nɨ mpuka
ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ, na nɨ ngururyo na mwaariryo
wa kɨkomi.
16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa nɨ nkúúlʉ.
Avariyʉlwa kwa mʉvɨrɨ wa mʉʉntʉ,
ooneka kɨkomi nɨ mʉwoloki kwa Mʉtima Mʉʉja,
oonekana na mirimʉ miija,
avariyʉlwa kwa vaantʉ va ɨsɨ joosi,
akarumwa nɨ weerʉ,
akasʉmʉlwa na kurumwii na nkongojima.

4

ˆVyeene Timotéeo Alaiririwa

1 Haaha Mʉtima Mʉʉja yootuwyɨira baa tuvisa tʉkʉ, sikʉ ja ʉhero, vaantʉ
vamwɨ reka varɨ kumwiilaangya Yéesu, na tuuba varɨ ʉkwaata wa mirimʉ
mɨvɨ, na ʉvariyuli waavo.
2 Ʉvariyuli ʉwo wʉúja kwa njira ya ʉloongo wa vakweembi, vara ˆvarɨ na
mɨtima sɨ ˆɨdáhaa kwiisiman'ya mavɨ na maaja. Mɨtima yaavo yaakwya ja
yachɨmɨkwa nɨ chʉúma ˆkɨrɨ mooto.
3 Vaantʉ ava, vavakáan'yaa vaantʉ vareke kwiiloola na vandooneha
vyóorya vimwi vimwi. Vyóorya ivyo Mʉlʉʉngʉ avyʉʉmba sa vihokerwe na
dʉʉmbɨ nɨ vara ˆvataanga kɨmáárɨ na ˆvamuruma Yéesu.
4 Sa kɨra kɨintʉ ˆʉʉmba Mʉlʉʉngʉ chabooha.✡ Na kusiina kɨintʉ baa kɨmwɨ
vii cho siita tʉkʉ, koonɨ takɨhókɨire na dʉʉmbɨ,
5 sa viintʉ chatalariwa na isáare ra Mʉlʉʉngʉ na ko loomba.

Mʉtʉmami Mʉʉja wa Yéesu Kirisitʉ

✡ **4:4** Laanga Ncholo 1:31.

6 Koonɨ ʉvawyɨ́rɨ́re vaaniitʉ na marʉʉmbʉ yiitʉ masáare aya, weewe kʉva ʉrɨ mʉtʉmami mʉʉja wa Kirisitʉ Yéesu, ˆwiikiindya kɨkomi cha kumuruma Yéesu na ʉvariyuli mʉʉja ʉra ˆutúubaa.
7 Siita mbuwo jo vaanga ja ɨhɨ weerʉ, baa kei, karɨ utúubaa símo ja ʉloongo tʉkʉ, weewe tuuba kwiijuvirya weemweene mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
8 “Sa kwiijuvirya mʉvɨrɨ kwareeta kʉnáálo jaachwe, maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, watɨ́te kʉnáálo kwa kɨra njɨra, sa waréetaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kwa nkaasʉ ya haaha na nkaasʉ ˆyookʉʉja.”
9 Mpɨ́rɨ ɨhɨ ˆndúusire nɨ yo kiilaangiwa, kei yɨ́ma neeja kurumwa nɨ vaantʉ voosi.
10 Ɨkɨ noo ˆchabwéeyyaa tʉndootʉmama na ngururunguruuru, sa tavɨ́ka kwiilaangya kwiitʉ kwa Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ sikʉ joosi, Mʉlʉʉngʉ Mʉlamuriri wa vaantʉ voosi ˆveene vamuruma.
11 Ivi viintʉ ˆnookʉlairirya, vavariyʉrɨre sa vavituube.
12 Karɨ urúmaa mʉʉntʉ yoyoosi akʉhenerere atɨ sa ʉrɨ mʉtavana tʉkʉ, maa kaa, fafa, sa vaantʉ ˆveene vamuruma Yéesu vandookʉlaanga na vatuubirirye ndʉʉsɨka yaako, lʉyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako mʉʉja.
13 Manyɨka mbere ja vaantʉ kʉsoma Masáare ˆYarɨ Mpeho, kʉyakiindya na kʉyavariyʉla, fʉʉrʉ haantʉ ˆnkuújire.
14 Karɨ ʉrékaa bweeyya ʉra wʉʉya ˆmweene ʉrɨ nowo tʉkʉ, wʉʉya ʉra ˆwaheewa nɨ Kirisitʉ kwa masáare ya Ijʉva ya ʉláali na mʉtwe na ko vɨkɨrwa mɨkono nɨ vawosi.
15 Ririkana neeja ayo yoosi na ʉmanyɨke sa kʉdoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantʉ voosi.
16 Laanga neeja ˆvyeene wookiikala na ˆvyeene woovariyʉla. Tuuba kʉtʉmama ayo, sa koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kiilamurirya ʉrɨ weewe mweeneevyo na vara ˆveene vookʉteerera.

5

Kʉvatʉmamɨra Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Karɨ ʉmʉbéerʉlaa moosi tʉkʉ, maa kaa, mʉwyɨ́re ja woomuwyɨ́ra taáta waanyu. Ʉndoovakaan’ya vatavana ja ˆvyeene ʉvakáan’yaa vaanaanyu va ɨnda ɨmwɨ,
2 vadala, ja viintʉ ˆʉkáan’yaa íyo waanyu na vahíínja ja marʉʉmbʉ yaako va ɨnda ɨmwɨ.
3 Ʉndoovanyemya valala vara ˆvasiina mʉʉntʉ wo kiitumbairirya.
4 Baa neembe nɨ jeyyo, mʉlala ˆarɨ na vaana, au vajʉkʉlʉ, avo vaana na vajʉkʉlʉ viikiindye ta kʉvaambirirya vandʉʉ vaavo. Jeyyo noo ˆvyeene vandoohɨndʉla masáare ˆmeene vabweeyyiriwa nɨ vavyɨ́rɨ vaavo. Ivyo, noo viintʉ ˆvimweéryaa mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ.
5 Mʉlala ʉra ˆasiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ wo kiitumbairirya, yeeye amwiiláangyaa Mʉlʉʉngʉ vii, na amʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ amwaambirirye chobu chɨrɨrɨ.
6 Maa kaa, mʉlala ˆiíkalaa na mpɨ́ma mbɨ, ʉwo aakwya baa neembe arɨ mooyo.
7 Ʉndoovawyɨ́ra masáare aya vaantʉ ˆvamwiiláangyaa Kirisitʉ sa vave vaantʉ va kɨkomi.

8 Koonɨ mʉʉntʉ sɨ yookɨilaanga ndʉʉ yaachwe, na kɨkomi vara ˆvarɨ kaayii kwaachwe, re mʉʉntʉ ʉwo akʉhíire moongo kumuruma Yéesu na mʉʉntʉ ʉwo avɨɨha kʉlookya ʉra sɨ ˆamuruma Yéesu.

Kʉvaambirirya Valala

9 Karɨ mʉmwaandɨke mʉlala yoyoosi ˆmweene sɨ anafikya myaaka makumi mʉsasatʉ (60) tʉkʉ. Ʉwo mʉlala ave nɨ ʉra ˆajáa aloolwa nɨ mʉlʉme ʉmwɨ.

10 Kei ave amányirwe atúmamaa maaja, ʉra ˆavarera vaana vaachwe vyabooha, ʉra ˆavatéengyaa vayeni na cheerʉ, ʉra ˆavoóyyaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ majeo,* ʉra ˆavaámbiriryaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ na uturikiri na ʉra ˆeenda tʉmama mɨrɨmo miija.

11 Maa kaa, karɨ mʉvaándɨkaa vahíínja valala hamwɨ na valala tʉkʉ, sa mpɨɨma jaavo koonɨ javarémɨire kiiseyya varɨ kwa Kirisitʉ, maa valoolwe.

12 Sa jeyyo, kiiheera varɨ irya so hɨndʉka na nyuma kwa yara masáare ˆvajáa vamwiilaha Kirisitʉ.

13 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, kei viijóvyaa kʉyeenda nyuumbii ja vaantʉ sa uvira, na ˆchavɨihavɨiha vaándaa lʉʉsa vaantʉ, maa vakiiyingirya masáarii sɨ ˆyarɨ yaavo, aho, valúusaa viintʉ ˆvisivateire kʉlʉʉsa.

14 Sa jeyyo, nɨ vakiindya niise valala vara ˆvakaarɨ vahíínja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaavo, kwa njɨra ɨyo, mʉvɨ siindwa arɨ kʉtʉfontorirya.

15 Nɨ lʉʉsa niise jei, sa kwatɨite valala vahíínja ˆvareka kumutuuba Kirisitʉ, vakatuuba Irimʉ.

16 Koonɨ kʉrɨ na mʉʉntʉ muki ˆamuruma Kirisitʉ ˆmweene arɨ na mʉlala wa ndʉʉ yaachwe, ɨndoomʉlaanga, karɨ avarekere vaantʉ vɨingɨ vara ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ. Sa jeyyo, ɨyo mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ɨndoovalaanga valala vara ˆvarɨ vooveene.

ˆMeene Yasaakwa kwa Valongooli

17 Vawosi ˆveene vɨímɨrɨraa mɨrɨmo ya vaantʉ ˆvamuruma Kirisitʉ vyabooha, vavalwe vɨima neeja kʉnyemiwa kavɨrɨ, na varavaara ˆvatúmamaa mʉrɨmo wo lʉʉsa no variyʉla Masáare Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiiwe.

18 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Karɨ wiichúungaa ng’oombe mʉlomo tʉkʉ, kati ˆyoovaa viryo luuwii,”✡ kei yalʉʉsa, “Mʉtʉmami ɨɨma neeja kʉheewa mʉsáala waachwe.”✡

19 Karɨ ʉhókeraa kiloongi cha moosi koonɨ sɨ kɨréetirwe na mashahíidi vavɨrɨ au vatatʉ tʉkʉ.✡

20 Vawosi vara ˆvabwéeyyaa ʉvɨ ʉvadalavye mbere ja vaantʉ sa vɨingɨ voofe.

Paúli Yoomʉkaan’ya Timotéeo

21 Nɨ kʉlairirya niise mbere ya Mʉlʉʉngʉ, na mbere ya Kirisitʉ Yéesu, na mbere ya mirimʉ miija yaachwe ˆɨisaawʉla, kɨkomi ʉyakwaatye masáare aya na ʉyabweeyye na karɨ ʉmʉláangaa mʉʉntʉ miiswii mirimwii yaako tʉkʉ, na karɨ usínanalaa vaantʉ tʉkʉ.

---

* **5:10** ***ʉra ˆavoóyyaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ majeo:*** Nɨ tʉʉva ya Kɨyahúudi yo vateengya vayeni. Mweenenyuumba avahéeraa maaji vakiiyoyya majeo vooveene au mʉtúmwa avooyyáa majeo yaavo. Mpɨindɨ ijo, vaantʉ vayeendáa njirii ˆjiri na irʉrɨ. Sa jeyyo, majeo yaavo yavijáa na irʉrɨ ˆrɨrɨ foo. Kei veeneisɨ va Ijʉva novo vooyyáa majeo de vɨingire na Kaayii Njija ya Ijʉva. ✡ **5:18** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 25:4. ✡ **5:18** Laanga Lúka 10:7. ✡ **5:19** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 17:6; 19:15.

22 Karɨ usúnguriryaa kʉmʉviikira mʉʉntʉ mikono tʉkʉ. Kʉbweeyya jei, ifaanaa kʉkakʉbweeyya wiingɨre uvii waachwe. Ilaange neeja na ʉve ʉteréere.
23 Kʉnywa maaji meene vii tʉkʉ, maa kaa, ʉndoonywa diváai kiduudi sa ɨnda yaako na ʉlwíirɨ waako wa kweene kweene.
24 Ʉvɨ wa vaantʉ viingɨ woónekaa kɨweerwii vii, na wavalóngooryaa no heewa irya, maa kaa, ʉvɨ wa vaantʉ viingɨ wʉújaa nyuma ntʉhʉ.
25 Viivyo mirimo miija nɨ kɨweerwii ɨrɨ na mirimo miija ɨra sɨ ˆirɨ kɨweerwii yoónekanaa na nyuma.

6

Ʉlairiri kwa Vatʉ́mwa vara ˆVamuruma Yéesu

1 Kira ˆarɨ ɨsɨ ya iyóoki ra ʉtʉ́mwa, amʉvale mweenekaaya waachwe ɨima neeja kʉheewa nyemi joosi, sa vaantʉ vasiindwe kʉndoomʉtʉkira Mʉlʉʉngʉ na ʉvariyuli ˆmweene tookiindya.
2 Vara vatʉ́mwa va veenekaaya vara ˆvamuruma Kirisitʉ, karɨ vaviínuriryaa mpula veenekaaya vaavo tʉkʉ. Voovo vakʉmbʉkire avo nɨ vaanaavo kwa Kirisitʉ. Kirɨ vyoova jeyyo, vatʉ́mwa avo vavatʉmamɨre veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ˆveene vooturya kʉnáálo fuma murimwii waavo, nɨ vara ˆvamuruma Kirisitʉ, na voovo vaveenda.

Ʉvariyuli wa Ʉloongo na Usúngaati wa Kɨkomi

Vavariyʉrire aya masáare na vakalaamye vayatuube.
3 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoovariyʉla masáare ˆyiísimire, na yoosiita masáare ya kɨkomi ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, na ʉvariyuli wa mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa,
4 mʉʉntʉ ʉwo iiyónaa yeeye noo yeeye na sɨ amányire kɨintʉ tʉkʉ. Eenda maatʉkʉ kwiiruta ndihi sa masáare vii. Na ʉko kwiiruta ndihi kwaréetaa wiitóoli wa kɨvɨna, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantʉ vɨvɨ,
5 na kwiitoola ˆkusisíraa. Miryʉʉngʉ yaavo yasaambʉka, na kira kɨmáárɨ vasikimányire tʉkʉ. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa noo njira yo va vasúngaati.
6 Maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na kwiikinkima na kira kɨintʉ nɨ usúngaati mʉkʉʉlʉ.
7 Sa suusu sɨ tʉʉja na aha weerwii na kɨintʉ chochoosi tʉkʉ, baa kei sɨ tʉrɨ kwiinʉka aha na kɨintʉ chochoosi tʉkʉ.
8 Maa kaa, koonɨ tʉrɨ na chóorya na ɨngo, twiikinkime.
9 Vaantʉ vara ˆvarɨ na ʉláku wo va vasúngaati vayérwaa na vakwáatwaa nɨ minyahʉ na mpiima ˆjiri foo ja kihoho. Ijo mpiima javatwáalaa fʉʉrʉ imalwii na vamárikirɨraa kʉʉko.
10 Sa kweenda mpía nɨ ichina rimwɨ ra ʉvɨ woosi. Vaantʉ vamwɨ sa kʉra kʉsaaka mpía viikera na kumuruma Kirisitʉ, vakiituriki rya kwa ʉsʉʉngʉ mʉkʉʉlʉ.

Paúli Yoomukiindya Timotéeo

11 Maa kaa, weewe mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ, ʉnehe masáare yoosi mavɨ. Ʉmanyike kutuuba ʉwoloki, utuube mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, utuube kumuruma Mʉlʉʉngʉ, kwiiyenda, kuyimirirya na kʉhola.
12 Ʉndoolwa nkoondo ˆyabooha yo muruma Mʉlʉʉngʉ. Kwaatirira nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, ˆng'eene waanirirwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kati ˆukalʉʉse bila yoovisa kumuruma Mʉlʉʉngʉ mbere ya vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvoona.

13 Mʉlʉʉngʉ avihéeraa viintʉ vyoosi nkaasʉ. Nɨ kʉlairirya niise mbere
yaachwe na mbere ya Kirisitʉ Yéesu. Ʉhʉ noo ˆatoola ʉshahíidi waachwe
ˆwabooha miiswii ya Poontío Piláato baa visa tʉkʉ.✡
14 Kwaatya ʉlairiri ʉhʉ, karɨ ʉreke baa kadawo tʉkʉ na karɨ ʉhon'ye tʉkʉ
fʉʉrʉ sikʉ ˆng'eene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ ˆarɨ hɨndʉka.
15 Kʉhɨndʉka kwaachwe reetwa kʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa mpɨɨndɨ jaachwe.
Atalariwa Mʉlʉʉngʉ, yeeye vii noo ˆArɨ Mwiimiriri, Mʉtemi wa vatemi,
Mweeneevyo wa veeneevyo!
16 Yeeye arɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, iíkalaa kɨweerwii ˆkɨsɨsésererwaa
nɨ vaantʉ. Yeeye sɨ anoonwa nɨ vaantʉ tʉkʉ na kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha
kʉmoona tʉkʉ. Nyemi na lʉvɨro nɨ na yeeye viri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero!
Kɨkomi.
17 Valairirye vasúngaati va ɨhɨ weerʉ vareke kwiineenga, karɨ viiláangyaa
usúngaati waavo ˆʉsɨrɨ wo kiilaangya tʉkʉ, maa kaa, viilaangye Mʉlʉʉngʉ.
Yeeye atʉhéeraa viintʉ vyoosi ˆviri foo sa tweerye mɨtɨma.
18 Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngaati va mɨrɨmo miija. Kei
vaboohye ɨnda na vandoovaambirirya vaantʉ vɨɨngɨ na usúngaati waavo.
19 Kwa njɨra ɨyo, kiivɨkɨra varɨ usúngaati ja mwaariryo ˆwɨɨma neeja sikʉ
ˆjookʉʉja, vaturye nkaasʉ ya kɨkomi.
20 Timotéeo, ɨmɨrɨra viija masáare ˆmeene ʉkwaatiwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Neha
masáare ya weerʉ na kwiiruta ndihi ˆkweene vaantʉ kwa ʉloongo vaséaa nɨ
ʉmanyi.
21 Sa kutuuba ʉmanyi ʉwo, vaantʉ vamwɨ vareka kumuruma Yéesu.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **6:13** Laanga Maáriki 15:2.

Barúwa ya kavɨrɨ ya Paúli kwa Timotéeo

Mʉlongooryo

Barúwa ɨhɨ yaandɨkwa nɨ Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitʉ (1:1-2). Barúwa ɨhɨ Paúli amwaandɨkɨra Timotéeo. Ʉhʉ Timotéeo nɨ mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa na Paúli amʉlaangáa nɨ ja mwaana waachwe (1:2-5; 2:1). Paúli aandɨka barúwa ɨhɨ kati ˆajáa achuungwa ʉko múujii wa Róoma (1:16-17). Mpɨɨndɨ ijo, Néero noo ˆajáa mʉtemi wa Rúumi. Yeeye avaturikiryáa mʉnʉmʉʉnʉ Vakirisitʉ sa vamuruma Yéesu na Paúli iiseáa kʉʉlawa arɨ (4:6-8).

Timotéeo ahokera barúwa ɨhɨ mpɨɨndɨ ˆajáa múuji wa Eféeso, ˆurɨ ɨsɨ ya Ásia (1:18; 4:12-13). Na ˆvyeene yoónekanaa, barúwa ɨhɨ yaandɨkwa kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa.

ˆCheene chabweeyya Paúli amwaandɨkɨre Timotéeo barúwa ɨhɨ, nɨ kʉmʉheera Timotéeo mʉtima sa atuube kʉvariyʉla Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ, na afafe kuyimirirya uturikiri woosi (1:6-8; 2:3-10; 4:2-5). Paúli ajáa amʉlairirya Timotéeo avawyɨɨre vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ʉko Eféeso vareke kwiiruta ndihi sa masáare sɨ ˆyatéire (2:14). Vareke ʉvɨ woosi sa vave saama ja nyemi, ˆviimiwa neeja kʉtʉmama kira mʉrɨmo mʉʉja kwa Mʉlʉʉngʉ (2:21). Kɨɨntʉ chɨɨngɨ Paúli ˆamuwyɨɨra Timotéeo, nɨ asiite na ngururu joosi ʉvariyuli wa ʉloongo, maa kaa, ɨndoovariyʉla masáare ya kɨkomi (1:13; 4:2-5). Alʉʉsa Masáare ˆYarɨ Mpeho nɨ ja nkeeho ya Mʉlʉʉngʉ, nɨ ukiindya ˆwabooha ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vakiimane na vadahe tʉmama kira mʉrɨmo mʉʉja (3:16-17). Kei, Paúli ajáa atiite mpɨɨma nkʉʉlʉ yo moona Timotéeo (1:3-4; 4:9, 21), noo ˆchooreka amʉloomba Timotéeo atamanye chaangʉ (4:13).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ ˆChagavwa

Lʉmbɨ ya Paúli kwa Timotéeo *1:1-2*
Paúli yoomʉheera mʉtima Timotéeo *1:3–2:13*
Ʉlairiri kwa vatʉmami vaaja *2:14-26*
Uturikiri wa sikʉ jo hererery a *3:1-9*
Ʉlairiri kwa Timotéeo *3:10–4:5*
Masáare yo kiimikirirya na mwiikalo wa Paúli *4:6-22*

Lʉmbɨ ya Paúli kwa Timotéeo

1 Paúli, nɨɨnɨ ˆnaanɨrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa kʉsaaka kwaachwe nɨve mutumwi wa KirisitʉYéesu, sa nvariyʉrɨre vaantʉ kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kwa nkaasʉ ˆɨrɨ kʉrɨ kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.

2 Nɨ kwaandɨkɨra niise weewe Timotéeo mwaana waanɨ. Nɨɨnɨ nakweenda maatʉkʉ vii. Nduwo, riiso ra wʉʉja na mwiikalo mʉʉja fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta na kwa Kirisitʉ Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, jive na weewe.

Paúli Yoomʉdʉʉmba no Mʉheera Mʉtima Timotéeo

3 Noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ ˆnɨmʉtúmamɨraa na mʉtima sɨ ˆwaantwáalaa na kɨloongii, ja ˆvyeene vala baaba wiitʉ vamʉtʉmamɨráa. Kira uchikʉ na muusi nakʉkúmbʉkɨraa na namʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ sa weewe.

4 Nakúmbʉkɨraa miísoori yaako mpɨɨndɨ ˆnasuukyáa. Na natɨite mpɨɨma maatʉkʉ vii yo koona, sa mbe na cheerʉ.

5 Nakúmbukiraa ^vyeene umuruma Muluungu kikomi. Baa kei nakukúmbukiraa kura kuruma ^kweene ari noko ta maáma waanyu Loíisi na íyo waanyu Yuníike. Kikomi, niini namányire baa weewe utiite kuruma ^kuri jeyyo.

6 Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, ujimbule wuuya wa Muluungu ura ^uheewa siku ^nikuvíkiire mikono yaani.✡

7 Bweeyya jei, sa Muluungu si atuheera Mutima wa woowa tuku, maa kaa, atuheera Mutima wa nguruu, wo kiiyenda na wo kiiyimiriira.

8 Sa jeyyo, kari woónaa soni yo luusa masáare ya Mweenevyoosi wiitu tuku, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa munyololwii sa Kirisitu tuku. Maa kaa, uyimirirye hamwi na niini uturikiri ^wuújaa ko variyula Masáare Maaja kwa ngururu ^uheewa ni Muluungu.

9 Muluungu noo atulamurirya na atukemera na lukemerwii luuja, si sa kubweeyya wuuja tuku, aka tuku, ni sa kweenda kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atuheera nduwo iyo kwa njira ya Kirisitu Yéesu mpiindi baa weeru ^ajáa akaari si aniiyumba.

10 Haaha Muluungu atuváriyuriire nduwo yaachwe kwa njira ya kuuja kwaachwe Kirisitu Yéesu. Yeeye atulamurirya, kei adumuladumula inkwya na oonekya nkaasu na kudiira kukwya kwa njira ya Masáare Maaja.

11 Muluungu aansaawula niini nive mweeneri wa Masáare Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja.

12 Iki noo ^chooreka niini nootarikira jei aha munyololwii. Baa jeyyo, si nookoona soni tuku, sa namumányire yeeye ^mweene namuruma na kikomi yeeye chiimirira ari kira ^nakiviika kwaachwe fuuru siku ira ^ari kuuja.

13 Kwaata kikomi uvariyuli ^wateera fuma kwaani. Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yéesu.

14 Masáare Maaja ^meene uheewa ni Muluungu, yiimirire kwa njira ya Mutima Muuja, uhu ^iíkalaa kuri suusu.

15 Úmányire vaantu voosi va Ásia vaanvalanduka na vamwi vaavo ni Fugéelo na Herimogéene.

16 Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wuuja munumuunu vaantu va kaaya ya Onesifóoro, sa aanjeryáa mutima. Kei si ooniwáa soni kunu niini ndiri munyololwii tuku.

17 Yeeye ^akafike vii Róoma, amanyika maatuku vii kuunsaakira mpaka akaanshaana.

18 Nooloomba Mweenevyoosi Yéesu avalaange na riiso ra wuuja siku ira ya ulamu! Baa weewe umányire maaja ^meene aanyambirirya kura múujii wa Efféeso.

2

Mulwi Nkoondo wa Kirisitu Yéesu

1 Haaha mwaana waani, uve nkabaako kwa nduwo ^iri kwa KirisituYéesu.

2 Weewe uyateera masáare ^meene navariyuláa mbere ja vaantu ^vari foo. Masáare ayo uvakwaatye vaantu valume vara ^uviiláangyaa, ^veene vari daha vavariyurira vaantu viingi.

3 Yimirirya hamwi na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo muuja wa Kirisitu Yéesu.

✡ **1:6** Laanga 1 Timotéeo 4:14.

4 Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi mpiindi ˆari nkoondwii ˆatúmamaa
miirimo yiingi tukʉ, sa mpiima yaachwe ni kʉsaaka kʉmweerya mʉtima ʉra
ˆamwaandika ave mulwi nkoondo.
5 Kei, kusiina mʉʉntʉ ˆasíindaa kwiichia akaheewa kʉnáálo koonii si atúubire
miiro yo kiichia tukʉ.
6 Ni jeyyo viri, murimi ʉra ˆafafa tʉmama, asaakwa ahokere viintʉ vya
ncholo vira ˆvichwíirwe.
7 Yakwaatyekwaatye aya ˆmeene nookuwyiira, sa Mweenevyoosi kʉheera
arii ʉkoonko wa masáare ayo yoosi.
8 Ʉndoomʉkʉmbʉkira Yéesu Kirisitʉ. Yeeye afufuka na ni wa mbyaala ya
mʉtemi Daúdi.✡ Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene naváriyʉlaa,
9 na kwa ayo mwaarii nooturikiriwa na nachuungwa ja nabweeyya ʉvi.
Maa kaa, isáare ra Mʉlʉʉngʉ si richúungwaa tukʉ.
10 Na sa jeyyo, nayímiriryaa kira kiintʉ sa vaantʉ ˆvasaawʉlwa ni Mʉlʉʉngʉ.
Nabwéeyyaa jeyyo, sa vapate ʉra ʉlamuriri wa Kirisitʉ Yéesu, hamwi na
nkongojima ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
11 Mpíri ihi ni yo kiilaangya,
“Koonii taakwya ne,
kwiikala tʉri ne.
12 Koonii tooyimirirya,
temerera tʉri hamwi ne.
Koonii taséire si tamʉmányire tʉkʉ,
ne sea arii si atʉmányire tʉkʉ.
13 Koonii tarékire kumwiilaangya,
yeeye chaala arii wo kiilaangiwa.
Yeeye si arii daha kwiisiita tʉkʉ.”

Mʉtʉmami ˆArumwa ni Mʉlʉʉngʉ

14 Karii ʉrékaa vaantʉ varimirye aya masáare tʉkʉ. Ʉvalʉme kutu mbere
ya Mʉlʉʉngʉ karii viirútaa ndihi sa viintʉ si ˆvitéire tʉkʉ. Viintʉ ivyo
vyavasáambʉlaa vara ˆvavitéereraa.
15 Tʉmama na ngururu sa Mʉlʉʉngʉ akurume ʉrii mʉtʉmami si ˆakwáatwaa
ni soni, kʉnʉ wootaanga no variyʉla kikomi isáare ra Mʉlʉʉngʉ ra kimáárii.
16 Ikerye fuma ndʉʉsika ja kihoho si ˆjiréetaa nyemi kwa Mʉlʉʉngʉ.
Masáare ayo, yavabwéeyyaa vaantʉ vatuube rimiriraримiriira mwiikalwii si
ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
17 Ʉvariyuli ˆʉrii jei, weéneraa ja kiloonda cha bekene muvirii. Vamwi va
vaantʉ ava, ni vala Himenáayo na Filéeto.
18 Ava vareka njira ya kimáárii na vaséaa kufufuka kwahʉmʉla looka. Sa
jeyyo, vasáambʉlaa kuruma kwa vaantʉ vamwi.
19 Maa kaa, mwaariryo ˆmweene Mʉlʉʉngʉ aviika wiima neeja na ˆwafafa,
wachuungwa na mʉtooso waachwe walʉʉsa jei, “IJʉVA amányire ˆvarii
vaachwe,”✡ kei walʉʉsa, “Kira ˆarii lʉʉsa irina ra IJʉVA, areke kʉsova ʉwoloki
kwaachwe.”✡
20 Nyuumba nkʉʉlʉ si iviíjaa na saama ja sahá abu na mpía vii tʉkʉ, maa kaa,
yavíjaa na saama ja miti na ja iroongo. Saama jimwi jatúmamaa sikʉ ja ngovi
vii na jimwi kira siikʉ.

✡ **2:8** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13. ✡ **2:19** Laanga Ʉvalo 16:5. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 28:16.

21 Haaha koonɨ mɯɯntɯ iijírwɨɨre na iirékire na ayo mavɨ, kɯva arɨ saama ya kɨkomi, njija sa Mweeneevyo yeemweene, iimiwa neeja sa kɨra mɯrɨmo mɯɯja.
22 Ikerye fuma mpɨɨma mbɨ ja ɯtavana. Kei ɯmanyɨke kutuuba ɯwoloki, kuruma, kwiiyenda na mwiikalo mɯɯja hamwɨ na vaantɯ ˆvamwaánɨrɨraa Yéesu Mweenevyoosi na mɨtima myeerɯ.
23 Siita kwiiruta ndihi kwa kɨhoho na kwa kɨkoókoyo, sa ɯmányire masáare aya yaréetaa nkoondo.
24 Mɯtɯmami wa Mweenevyoosi sɨ asaakwa ave mɯɯntɯ wa nkoondo tɯkɯ, kɨrɨ vyoova jeyyo, asaakwa ave ˆahola kwa kɨra mɯɯntɯ, ˆamányire variyɯla masáare neeja na muyimiriryi.
25 Kei asaakwa ɨndoovakaan'ya mpoolɨ vaantɯ vara ˆvamɯkɨ́ikanaa. Ifaanaa Mɯlɯɯngɯ akavabweeyya vavalandɯke fuma uvii waavo na vataange kɨmáárɨ.
26 Aho, mɨryɯɯngɯ yaavo vahɨndɯkɨra ɨrɨ na neha varɨ mɨteo ya Ikúúlu ra Mirimɯ Mɨvɨ, ˆreene ravakwaata vatɯmame kɨɨntɯ rooro ˆrasáakaa.

3

Ɯvɨ wa Sikɯ ja Ɯhero

1 Maa kaa, taanga sikɯ ja ɯhero kɯva jiri ˆjafafa maatɯkɯ vii.
2 Vaantɯ kwiiyenda varɨ vooveene, kweenda varɨ mpía, kɯva varɨ ˆviidúumbɨrɨraa, ˆvarɨ na ukudamu na ˆvatúkɨraa, sɨ ˆvanyémyaa vavyɨɨrɨ vaavo, ˆvasiina dɯɯmbɨ, na sɨ varɨ kɯva vaaja tɯkɯ.
3 Kɯva varɨ sɨ ˆveenda vaantɯ, sɨ ˆvasáakaa sáare jisire, ˆvalúusaa vaantɯ, sɨ ˆviiyímɨrɨraa, ˆvahɯɯmba na ˆvasɯɯla viintɯ viija.
4 Kwiivalandɯka veende. Kɯva varɨ sɨ ˆviitwéetyaa. Kɯva varɨ ˆviiyónaa na ˆveenda ɯvɨ wa mɯvɨrɨ kɯlookya kɯmweenda Mɯlɯɯngɯ.
5 Weerwii kɯndookiiyonekya veende ja vaantɯ ˆviíkalaa mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa, maa kaa, siita veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantɯ avo.
6 Vamwɨ vaavo vamwaarɨ ˆvɨíngɨraa nyuumbii ja vaantɯ kwa ɯweere na vandoovasɯmɯla vaantɯ vaki vara ˆvarehera. Avo vaantɯ vaki vakwaatwa, varemeerwa nɨ ɯvɨ na vasúkwasukwaa nɨ ɯláku.
7 Vaantɯ vaki ava vasáakɨraa kɯtaanga viintɯ vifya, maa kaa, sɨ vadáhaa taanga ɯkoonko wa kɨkomi vii kaa tɯkɯ.
8 Vaantɯ ava vakɨ́ikanaa kɨra kɨmáárɨ, ja viintɯ mpɨɨndɨ jira Yáane na Yámbɯre ˆvayeráa kɯmɯkɨ́ikana Músa.✡ Mɨryɯɯngɯ yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa.
9 Maa kaa, sɨ varɨ fika kɯlɨ tɯkɯ, sa ɯkoókoyo waavo koonekana ɯrɨ kwa kɨra mɯɯntɯ, ja vira vya vala Yáane na Yámbɯre.

Ɯlairiri wa Paúli kwa Timotéeo

10 Maa kaa, weewe watuuba ɯvariyuli waanɨ, mwiikalo waanɨ, kɨra kɨɨntɯ ˆnasáakaa mbweeyye, kuruma kwaanɨ, kuyimirirya kwaanɨ, kweenda kwaanɨ vaantɯ, na kwiifafya kwaanɨ.
11 Ɯmányire viintɯ vaantɯ ˆvaanturikirya na masáare ˆmeene nalɯmana noyo ɯko míijii ya Antiókia, Ikonío na Lísitra. Uturikiri ɯwo nuuyimirirya na Yéesu Mweenevyoosi aandamurirya kufuma ayo yoosi.

✡ **3:8** Laanga Ufumo 7:11-22.

12 Kikomi, yoyoosi ˆari saaka kwiikala ko munyemya Mululungu ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu, turikiriwa ari.
13 Maa kaa, vaantu vavi na vakooveri tuuba vari kuva vavi kunu voolongowa na voolongowerwa.
14 Baa neembe ni jeyyo, weewe utuube kuyakwaata masáare yoosi ˆmeene uvariyurirwa ukayaruma kikomi. Sa uvamányire ni vala ani vakuvariyurira masáare ayo yoosi ya kimáári.
15 Keende usinga waako, wavariyurirwa Masáare ˆYari Mpeho. Aya yadáhaa kukuheera tooti ya ulamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitu Yéesu.
16 Masáare yoosi ˆYari Mpeho yatiite nkeeho ya Mululungu. Yabooha ko variyurira na ko kaanirya no temerera vaantu vareke uVi waavo, na ko wolola kwa uwoloki mwíikalo mbere ja Mululungu.
17 Jeyyo, muuntu wa Mululungu kiisikana ari na daha ari tumama kira murimo muuja.

4

Ɬlairiri wa Paúli wo Herererya kwa Timotéeo

1 Ni kulairirya niise mbere ja Mululungu na mbere ja KirisituYéesu. Yeeye valamurira ari vaantu ˆvari mooyo na ˆvaakwya mpiindi jo kuuja kwaachwe na Ɬtemi waachwe.
2 Variyula isáare ra Mululungu. Ɨma neeja kubweeyya jeyyo mpiindi joojo na si ˆjiri joojo. Baamirirya, dalavya na vaheere mitima. Ivyo vyoosi vitumame ko yimirirya na kwa uvariyuli muuja.
3 Sa kuuja jiri mpiindi vaantu ˆvindoosiita uvariyuli wa kikomi. Voovo kiijiingira veende vakiindya ˆvari foo sa vadahe kukiimikirirya mpiima jaavo na vadahe kuvawyiira kira ˆcheene chanyéeryaa matu yaavo.
4 Siita veende kuteerera kimáári na varindukira veende uteeri wa uloongo.
5 Maa kaa, weewe undookiiyimirira kwa kira kiintu. Yimirirya uturikiri, tumama murimo wo variyula Masáare Maaja, na kikomi ukiimikirirye utumami waako.
6 Niini haaha toolwa niise ja mpóryo ya kiintu ˆkinywéewaa na mpiindi jaani jo suukya jafíkire.✡
7 Nalwíisiin'ye nkoondo ˆyabooha, nalúmarikiirye luyeendo lwaani, nakuláangiriirye kumwiilaangya kwaani Kirisitu neeja.
8 Haaha niímiriiwe neeja itáaji ra uwoloki. Mweenevyoosi Mulamuli wa uwoloki kuunjavika ari niini siku ira ya ulamuli wa vaantu voosi. Maa kaa, si niini vii tuku, baa na vara voosi ˆveene vawóojeraa kuuja kwaachwe na mpiima.
9 Bweeyya chaangu wuuje na kwaani.
10 Kirésike adoma na isi ya Galatía, na Tíito adoma na isi ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weeru munumuunu, Déema aandeka akadoma na múujii wa Tesaloníike.
11 Ni Lúka yeemweene noo ˆachaala na niini aha. Musaakire Maáriki wuuje ne. Yeeye abooha maatuku vii murimwii waani.
12 Tíkiko namutuma adome na múujii wa Efé eso.
13 Mpiindi ˆuri kuuja, nooloomba wuundetere ira nkáancho ˆnareka kwa Kárpo uko múujii wa Turóoa na vira vitáabu vyaani, na hasa vira vya ndiri.
14 Alekisáanda muchá ani, aambweeyyirya uVi mukuulu munumuunu. Mweenevyoosi muriha ari sa yara ˆmeene aambweeyyirya.

✡ **4:6** Laanga Ufumo 29:38-41.

15 Baa weewe umulaange neeja, sa yeeye ayasiita munumuunu masáare yiiswi.
16 Kati ˆnijáa niímiiwe balásii lwa ncholo, kusiina baa muuntu umwi ˆaanyambirirya tuku. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Mululungu avoonere mbavariri sa isáare iri.
17 Baa neembe ni jeyyo, Mweenevyoosi ajáa iima ivaru raani na akaampeera ngururu sa nduuse isáare raachwe ko kiimana na vaantu voosi si ˆvari Vayahúudi variteere. Sa jeyyo, niini nalamuririwa fuma mulomwii wa siimba.
18 Mweenevyoosi kutulamurirya ari fuma kira ukiimiriri muvi na kuunsumula ari ndiri nkaasu fuuru Utemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi yo Kiiteengula

19 Nuumbirya Akíila na Pirisíila muki waachwe, na nyuumba yoosi ya Onesifóoro.
20 Erásto achaala múujii wa Koríinto. Kei Tirofíimo nijáa namureka kura múujii wa Miléeto, yeeye ni mulwíiri.
21 Konkomala ufike kunu mpiindi ja mpeho si jinaanda.
Ulúumbiiwe ni Eubúulo, Púude, Líini na Kilaáudi na nduu yoosi ya vaantu ˆvamwiiláangyaa Kirisitu.
22 Mweenevyoosi ave hamwi na mutima waako. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Tíito
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko Makedonía (1:1, 4). ^Vyeene yoónekanaa, barúwa ihi Paúli iiyandika kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Barúwa ihi Paúli amwaandikira muuntu ^asewáa Tíito. Kuuntu Tíito ^atumamiráa murimo wa Ijuva ni isi ^yariingirirwa ni mayiya ya Mediteranía ^iséwaa Kiréete. Tíito ni Mugiríki ajáa na ajáa amuruma Yéesu (1:4; Vagalatía 2:3). Tíito atumamáa murimo wa Masáare Maaja hamwi na Paúli, na kwatiite mpiindi jimwi Paúli ^amutumáa na kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (2 Vakoríinto 7:6-15; 8:6, 16-24).

Kiintu Paúli ^asaakáa kumuwyiira Tíito ni kumusea amarikirirye murimo ^mweene ujáa wachaala mpiindi ^vajáa hamwi kura Kiréete. Murimo uwo ujáa ni wo saawula valongooli va mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko maturii na kukiindya ^vyeene valongooli vaaja vasaakwa vave (1:5-9). Murimo wiingi ujáa ni kuvaheera mitima vaantu ^vamuruma Yéesu kura Kiréete sa kujáa kwatiite uvariyuli wa uloongo (1:9-16; 3:9-11). Barúwii ihi, Paúli amuwyiira Tíito ^vyeene asaakwa kuvakiindya mpuka ^jiísimiresimire ja vaantu ^vamuruma Yéesu, noo kusea, kwa vawosi, vaantu vaki, vatavana, vahíínja na vatúmwa (2:1-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-4*
Kusaawula valongooli na ^vyeene vasaakwa vave *1:5-16*
Murimo wa kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1-15*
Kutumama wuuja, kuneha uvi, na masáare yo kiimikirirya *3:1-15*

Lumbi ya Paúli kwa Tíito

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli, mutumami wa Mululungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Mululungu avasaawula, vataange kimáári ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa.

2 Na kwa uko kwiilaangya, turya vari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kikomi, Mululungu si alúusaa uloongo tuku, ajáa iichuunga kureeta iyo nkaasu mpiindi si jinaanda.

3 Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekya isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Mululungu ni Mulamuriri wiitu. Yeeye noo aandairirya nvariyule.

4 Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^uri mwaana waani wa kura kuruma ^kweene turi hamwi. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe.

Murimo wa Tíito kura Kiréete

5 Aai nakureka uko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei usaawule vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamuruma Mululungu kwa kira múuji ja ^vyeene nakulairirya.

6 Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamuruma Mululungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamurume

Mʉlʉʉngʉ, na karɨ vaana vaachwe vave vasiina matu tʉkʉ au karɨ vave na heno tʉkʉ.

7 Mʉlongooli wa vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ ave nɨ mʉʉntʉ sɨ ˆang'ʉ́ʉrɨrwaa sa yeeye asaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ ɨndootʉmama mʉrɨmo waachwe. Karɨ ave mʉʉntʉ ˆiinéengaa tʉkʉ, na karɨ ave na nkalari ja heehi tʉkʉ. Kei karɨ ave mʉreevi tʉkʉ, karɨ ave eenda nkoondo tʉkʉ na karɨ ave eenda máari ja mʉhonyo tʉkʉ.

8 Maa kaa, ave mʉʉntʉ ˆatéengyaa vaantʉ. Ave eenda wʉʉja, mʉʉntʉ ˆiiyímɨrɨraa, mʉwoloki, mʉʉja na mʉʉntʉ ˆasɨrɨ na mpɨɨma ˆilóokereraa.

9 Ave mʉʉntʉ ˆarɨkwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ˆvyeene ravariyʉlwa. Kwa njɨra ɨyo, daha arɨ vaheera mɨtɨma vaantʉ kwa ʉvariyuli waachwe wa kɨkomi na daha arɨ koonekya ʉvɨ wa vaantʉ ˆvakɨ́ikanaa ʉvariyuli ʉwo.

Vakiindya va Ʉloongo

10 Kɨkomi vamwaarɨ vaantʉ ˆvarɨ foo ˆveene sɨ vachuwala, masáare yaavo nɨ ya kɨhoho, na vakóoveraa vaantʉ, hasa avo fuma díini ya Kɨyahúudi ˆveene vadóomereryaa tʉʉva jaavo.

11 Avo woosaakwa ʉvatʉʉnɨke mɨlomo vareke kʉndoovavariyʉrɨra vaantʉ. Kwa ʉvariyuli waavo ˆmweene sɨ vasáakwaa vakiindye, vasáambʉlaa kuruma kwa kaaya ja vaantʉ ˆvarɨ foo. Vabwéeyyaa jeyyo, sa vapate mpía.

12 Kwatɨɨte mʉʉntʉ waavo ʉmwɨ mʉláali na mʉtwe ˆalʉʉsa, akasea, "Vakɨréete nɨ valoongo sikʉ joosi, nɨ ja nyama mbɨ ja isaka varɨ, nɨ valáku na vavira."

13 Mpírɨ ɨhɨ nɨ ya kɨkomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kʉve kwa kɨmáárɨ.

14 Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja ʉloongo ja Vayahúudi. Baa kei, karɨ vatéereraa ndairiri ja vara ˆveene vasíitaa kɨmáárɨ tʉkʉ.

15 Viintʉ vyoosi nɨ mpeho viri kwa vaantʉ ˆvarɨ mpeho. Maa kaa, kwa vaantʉ ˆvarɨ na njeo na vara ˆvamusiita Yéesu, viintʉ vyoosi vyatɨɨte njeo. Kɨkomi mɨryʉʉngʉ yaavo na mɨtɨma yaavo ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja, yamema kosu.

16 Vaséaa vamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, kʉmba vaséaa sɨ vamʉmányire tʉkʉ kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatʉkʉ vii, nɨ vasaambʉ, na sɨ vabooha kwa isáare roroosi riija tʉkʉ.

2

Ʉvariyuli wa Kɨkomi

1 Maa kaa, weewe woosaakwa ʉvavariyʉrɨre ʉvariyuli wa kɨkomi.

2 Vawyɨɨre vawosi viisikane, vave vaantʉ ˆvanyémiwaa na viiyɨmɨrɨre. Vave na ngururu yo muruma Yéesu, kweenda na kuyimirirya.

3 Viivyo, vawyɨɨre vadala vandookiikala mwiikalo ˆwoosaakwa kwa mʉʉntʉ ˆamʉtʉ́mamɨraa Mʉlʉʉngʉ. Karɨ valʉ́ʉsaa vaantʉ tʉkʉ, na karɨ vave vareevi tʉkʉ. Kɨkomi vasaakwa vandoovariyʉla viintʉ viija.

4 Jeyyo, bweeyya varɨ vahíínja vaveende valʉme vaavo na vaana vaavo.

5 Kei kiiyɨmɨrɨra varɨ, na kʉva varɨ ʉteréere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya varɨ. Kɨndoovateera veende valʉme vaavo, sa vaantʉ vasiindwe rɨhɨɨntɨkɨra isáare ra Mʉlʉʉngʉ.

6 Viivyo, valairirye vatavana viiyɨmɨrɨre.

7 Kwa kɨra isáare, weewe ʉve nɨ wo tuubiririwa ko bweeyya maaja. Ʉvariyuli waako ʉve wa kɨkomi na karɨ ʉve na berereesi tʉkʉ.

8 Masáare yaako yave ya kɨkomi na ˆyawoloka, sa vara ˆvatʉkʉ́ikanaa vasove roolʉʉsa kʉrɨ suusu, maa vakwaatwe nɨ soni.
9 Vakiindye vatʉ́mwa vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kɨra kɨintʉ na vandooveerya mɨtɨma. Karɨ viiyúyiryaa novo tʉkʉ.
10 Na kei karɨ viívaa viintʉ vyaavo tʉkʉ. Maa kaa, valaɨre voovo nɨ vaantʉ vo kiilaangiwa kamwɨ, sa vʉʉvɨike ʉvariyuli wa Mʉlʉʉngʉ Mʉlamuriri wiitʉ kwa kɨra kɨintʉ, ʉve na nyemi.
11 Ʊvavariyʉrɨre ayo, sa Mʉlʉʉngʉ alaɨra nduwo yaachwe ˆng'eene ɨlámuriryaa vaantʉ voosi.
12 Nduwo ɨyo, yatʉwólolaa tusiite mwiikalo sɨ ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na tusiite mpɨɨma ja ɨhɨ weerʉ, twiisikane, tʉve vawoloki na tʉndookwiikala mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa aha weerwii ya haaha.
13 Twiikale jeyyo, kʉnʉ toowoojera sikʉ ɨra ˆyatalariwa, ˆtwiiláangyaa ˆarɨ kʉʉja na nkongojima Yéesu Kirisitʉ, Mʉlʉʉngʉ wiitʉ mʉkʉʉlʉ na Mʉlamuriri wiitʉ.
14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kɨra kuwuna miiro koosi, na atujirʉla tʉve vaantʉ vaachwe mweeneevyo, ˆvamányɨkaa na mɨtɨma kʉtʉmama maaja.
15 Vawyɨɨre vaantʉ masáare aya! Vaheere mʉtɨma na ʉvakaan'ye na ngururu joosi. Mʉʉntʉ yoyoosi karɨ akusinanale tʉkʉ.

3

Kwiikala na Wʉʉja

1 Vakumbusikye vaantʉ vave na nyemi kwa vakʉ́ʉ́lʉ na vatemi. Vave na matu na vave viímire neeja kʉtʉmama mɨrɨmo miija.
2 Karɨ vatʉ́kɨraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ. Vave vaantʉ va mwiikalo mʉʉja na ˆviíkalan'yaa na vaantʉ vyabooha na vave vahola kwa vaantʉ voosi.
3 Baa suusu mpɨɨndɨ jimwi, tʉjáa tusiina mɨryʉʉngʉ tʉkʉ na sɨ tateeráa tʉkʉ. Tʉjáa takooverwa na tʉjáa takwaatɨka nɨ ʉláku ˆwiísimiresimire. Twiikaláa na ʉvɨ na twiiyoneráa kɨvɨna, tʉjáa tasʉʉlwa na tʉjáa tavasʉʉla vɨingɨ.
4 Maa kaa, mpɨɨndɨ ˆjikafike, Mʉlʉʉngʉ ajáa atoonekya kʉbooha kwaachwe na ˆvyeene aveenda vaantʉ,
5 yeeye atʉlamurirya, sɨ sa suusu tatʉmama masáare ya ʉwoloki tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa yeeye atʉlaanga na riiso ra wʉʉja vii. Atʉlamurirya ko tooyya ʉvɨ ko vyaalwa lwa kavɨrɨ na tʉkabweeyyiwa vafya kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja.
6 Yeeye atʉkʉng'ʉntɨra Mʉtɨma Mʉʉja kwa njɨra ya YéesuKirisitʉ ˆatʉlamurirya.
7 Yeeye atʉvala suusu tʉrɨ vawoloki kwa nduwo yaachwe sa tʉve vahokeri va nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero ˆng'eene twiiláangyaa.*
8 Mpírɨ ɨyo nɨ yo kiilaangiwa. Noosaaka ʉyalumirirye masáare aya sa vara ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ, vɨɨme neeja kʉtʉmama mʉrɨmo mʉʉja. Masáare aya yabooha mʉnʉmʉʉnʉ, na kei yatɨite kʉnáálo kwa vaantʉ voosi.
9 Maa kaa, neha kwiiruta ndihi kwa kɨhoho, mbuwo jo lʉʉsa marina ya vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiro. Aya yoosi yasiina kʉnáálo tʉkʉ, baa kei nɨ ya bweete vii.
10 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆasóonkyaa vaantʉ, mʉlʉme kutu lwa ncholo na lwa kavɨrɨ. Koonɨ sɨ yookʉteera ireke ne.

* **3:7** Mustáari wa 4-7 nɨ mpírɨ Vakirisitʉ va ncholo vɨimbáa.

11 Weewe ʉmányire mʉʉntʉ ja ʉwo, asaambʉka na nɨ mʉvɨ ˆiilamʉrɨra
mweeneevyo.

Masáare yo Kiimikirirya na Ntálarya

12 Mpɨɨndɨ ˆndirɨ mʉtʉma Aritéema au Tíkiko na ʉko kwaako, waangʉhe
kʉʉja sa twiiyone ʉko Nikopóoli. Nɨɨnɨ nalámwɨɨre kwiikala ʉko mpɨɨndɨ ja
mpeho.
13 Manyɨka ʉvaambirirye Senáasi ʉra ˆatéteraa vaantʉ balásii na Apóolo.
Vaambirirye sa vadɨɨre sova kɨɨntʉ chochoosi lʉyeendwii lwaavo.
14 Vaantʉ viitʉ viikiindye vandoobweeyya viintʉ viija, na vandoovaam-
birirya vamʉchɨɨrɨ. Kwa njɨra ɨyo, mwiikalo waavo kʉva ʉrɨ na ndɨɨwa.
15 Vaantʉ voosi ˆveene ndirɨ hamwɨ novo, vakulúumbiirye. Nuumbirya
vijeengi voosi ˆvatweenda sa kʉra kuruma.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Filemóoni
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli. Muuntu ^aandikirwa barúwa ihi ni Filemóoni (1:1, 19, 21). Vamanyi va Masáare ^Yari Mpeho vaséaa kuuntu Filemóoni ^iikaláa, ni múuji wa Kolosáai (Vakolosáai 4:9). Kei, uhu Filemóoni ni musúngaati ajáa na ajáa atiite vatúmwa. Yeeye ajáa amuruma Yéesu na ni kaayii kwaachwe noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu ^valumaniráa (1:2). Paúli na Filemóoni vajáa viimányire vyabooha (1:7, 22).

Paúli aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa achuungwa uko Róoma kati ya myaaka ya 61-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa ihi sa mutúmwa wa Filemóoni ^mweene akemerwáa Onésimo. Uhu mutúmwa ajáa amutiija Filemóoni (1:18). Uko Róoma ajáa alumana na Paúli, na Paúli akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ne akamuvarindukira Yéesu (1:10).

Mpiindi jira, koони mutúmwa ajáa amutíijire mweenenyuumba waachwe na akwáatirwe ni lamurirwa alamurirwáa uulawe. Haaha Onésimo asaakáa ahindуke na kwa Filemóoni mweenenyuumba waachwe. Paúli akoona amwaandikire barúwa sa adome noyo. Paúli amuloomba Filemóoni amuhokere Onésimo ja mwaanaavo kwa Kirisitu (1:16).

Lumbi ya Paúli kwa Filemóoni

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli ^nachuungwa sa KirisituYéesu, na Timotéeo mwaaniitu. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwiiwiiswi, ^takweenda,
2 na iruumbu riitu Afía na Aríkipo, munyaampala mwiiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene valúmanaa kaayii kwaako.
3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kweenda kwa Filemóoni na Kumuruma Muluungu

4 Kira siiku kati ^noomuloomba Muluungu, nakukúmbukiraa na namudúumbaa Muluungu sa weewe.
5 Ni bweeyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintu ^umuruma Mweenevyoosi Yéesu na ^vyeene uveenda vaantu voosi va Muluungu.
6 Nooloomba kuruma kwaako kuve kiintu kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa utaange kukiimana kwa masáare yoosi ^yabooha ^meene tapata kwa Kirisitu.
7 Mwanawiitu, kweenda kwaako kwaanjériirye mutima, na kwaampíire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Muluungu.

Paúli Yooloomba sa Onésimo

8 Sa jei, baa neembe ndiri na luviro kwa Kirisitu lo kulairirya utumame ^vyeene vyoosaakwa,
9 maa kaa, niini niíne ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéeyyiirye jei baa neembe niini ni moosi Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu.

10 Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhu, kunu kuuntu
ˆnachuungwa, namuvariyurira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko
muruma Yéesu.
11 Aho ncholo Onésimo* ajáa asiina kunáálo kwaako tuku, maa kaa, haaha,
avíire na kunáálo kwaani baa na kwaako.
12 Baa neembe namweendamweenda, ni kumuhindula niise na kwaako.
13 Kwaani naakeenda ngaari achaale na niini aha, sa aantumamire
kipaango chaako mpiindi niini ˆnkaari neékiirwe nyuumbii sa Masáare
Maaja.
14 Maa kaa, kisiina ngaari ˆnabwéeyyiirye tuku bila weewe kuundekera
mbweeyye jeyyo. Kooni woosaaka kuunyambirirya, nyambirirya ja ˆvyeene
weewe uri keenda, maa kaa, kusive kwa njira yo kudoomererya tuku.
15 Ifaanaa ikava Onésimo akerwa na weewe kwa mpiindi kiduudi sa
ahinduke na kwaako, wiikale ne siku joosi.
16 Haaha, Onésimo si mutúmwa vii tuku, maa kaa, yeeye ni mwaaniitu
kwa Kirisitu na tamweenda. Niini namweenda maatuku vii, maa kaa,
weewe mweenda uri kulookya ja mutumami waako, kei ja mwaanaanyu kwa
Mweenevyoosi.
17 Sa jeyyo, kooni wookuumbiika ja mwiiwaako ˆtutúmaman'yaa,
muhokere ja ngaari ˆvyeene wuumpókiire niini mweeneevyo.
18 Kooni baa ahon'ya kimwi, au baa kooni ari na noongwa yaako, ndaayya
niini.
19 Niini Paúli naándikire kwa mukono waani, riha ndiri. Maa kaa, si ndiri
kuwyiira weewe utiite noongwa yaani ya nkaasu yaako tuku.
20 Mwanawiitu! Nyambirirya kwa Mweenevyoosi. Kei nooloomba
wuunjerye mutima kwa Kirisitu.
21 Naándikire kunu nootaanga kikomi tumama uri kulookya baa ayo
ˆnalóombire.
22 Hamwi na ayo, nooloomba wuunyimirye neeja haantu
ˆnkiindoojookiikala. Sa kwa kuluusika kwaanyu na Muluungu, nookoona
Muluungu kuunchungurira ari na kuuja ndiri na meenyu.

Lumbi yo Kiimikirirya

23 Epáfura, akulúumbiirye. Yeeye eekerwa na niini sa murimo wa Kirisitu
Yéesu.
24 Kei vatumami viiviiswi va aha, vala Maáriki, Aristáriko, Déema na Lúka
vakulúumbiirye.
25 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi ive na nyuunyu voosi.

* **1:11** ***Onésimo:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *muuntu ˆari na kunáálo*.

Barúwa kwa Vaeburanía Mulongooryo

ˆMweene aandika barúwa kwa Vaeburanía, si amányirwe hasa ni ani tuku. Ifaanaa ikava ni mutumwi Paúli, Lúka, Barinába au muuntu wiingi. Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni muuntu ˆamuruma Yéesu ajáa, na ajáa atiite umanyi mukuulu munumuunu wa muháko wa kali. Barúwa ihi, yoónekyaa yaandikwa mpiindi Kaaya Njija ya Ijuva ya Yerusaléemu ˆijáa ikaari girimulwa. Iyo Kaaya Njija, yuuja jo girimulwa mwaaka 70 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Mwaandiki, aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kieburanía, noo kusea Vayahúudi. Ava vaantu, vaturikiriwáa ni vaantu vara ˆvamusiita Yéesu (10:32-34). Mwaandiki avaheeráa mutima vatuube kumuruma Yéesu na oonekya Yéesu akiiman'ya ulálali na mutwe na mirimo ya mweeneisi mukuulu (4:14–5:10; 7:11–8:6). Sa jeyyo kitáabu iki chaandikwa kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi (10:19-25; 12:1-3; 13:20-21). Kei, kitáabu iki choonekya Yéesu akiiman'ya Miiro na sa jeyyo, veeneisi va Ijuva si vasaakwa vindootoola mpóryo kei tuku (10:1-14). Yéesu noo mpóryo ya uvi woosi na ya siku joosi.

ˆCheene mwaandiki asaakáa koonekya, ni ˆvyeene Yéesu oonekya nkongojima ya Mululungu (1:1-3). Kei alumirirya kusea, Kirisitu ni mukuulu kulookya mirimu miija (1:4-8), vakúúlu voosi na kulookya veeneisi voosi va Ijuva. Sa jeyyo, Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya, na kwa njira yaachwe vaantu voosi vahókeraa ulamuriri wa kikomi (9:15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Kirisitu ni mukiiman'yi wa Mululungu *1:1-4*
Kirisitu ni mweeri ari ya mirimu miija, Músa na Yooshúa *1:5-4:13*
Kirisitu ni Mweeneisi Mukuulu *4:14-7:28*
Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya *8:1-9:22*
Kirisitu ni mpóryo ya mpeke ya Mululungu *9:23-10:39*
Vaantu ˆvamuruma Mululungu va kali *11:1-40*
Mwiikalo ˆwasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Mululungu *12:1-29*
Masáare yo kiimikirirya *13:1-25*

Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Mululungu

1 Lombere, Mululungu alusikáa na vala baaba wiitu ko tweera valáali na mutwe. Abweeyyáa jeyyo haantu ˆhari foo kwa njira ˆjiísimiresimire.

2 Maa kaa, siku iji jo kiimikirirya, yoolusika na suusu ko tweera Mwaana waachwe. Amusaawula uhu Mwaana ahokere viintu vyoosi, kei ko tweera yeeye Mululungu uumba weeru.

3 Uhu Mwaana, aláva lavaa kwa nkongojima ya Mululungu na oónekyaa ˆvyeene Mululungu ari. Yeeye abweeyya viintu vyoosi viikwaate hamwi kwa isáare raachwe ˆriri na ngururu. Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya uvi wa vaantu, akiikala mukonwii wa kulume wa Mululungu Mweenengururu uko kurumwii.

4 Jeyyo, Mululungu amubweeyya Mwaana waachwe ave mukuulu munumuunu kulookya mirimu miija, ja ˆvyeene irina Mululungu ˆamuheera ni ikuulu kulookya ra mirimu miija.

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Mirimu Miija

5 Sa Mulɯɯngɯ si awyiira murimɯ mɯɯja wowoosi tɯkɯ kira ^amuwyiira Yéesu,
“Weewe ni Mwaana waani,
isikɯ niini navíire Taáta waako.”✡
Kei, Mulɯɯngɯ si alɯɯsikira murimɯ mɯɯja wowoosi tɯkɯ, ^akasee,
“Kɯva ndiri Taáta waachwe,
ne kɯva ari Mwaana waani.”✡
6 Kei, mpiindi Mulɯɯngɯ ^ari mɯreeta Mwaana waachwe wa mpeke kɯri weerɯ, asea,
“Mirimɯ yoosi ya Mulɯɯngɯ imwiinamire.”✡
7 Na kwa masáare ya mirimɯ miija Mulɯɯngɯ asea,
“Mirimɯ yaani niibwéeyyaa ja mpeho,
novo vatɯmami vaani navabwéeyyaa ja lɯriijo lwa mooto.”✡
8 Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea,
“Weewe Mulɯɯngɯ, kwiimirira ɯri kwa sikɯ ^jisiina ɯhero,
weewe kwiimirira ɯri kwa nkome ya ɯwoloki.
9 Weewe weenda ɯwoloki na wasɯɯla uwuni miiro,
Sa jeyyo Mulɯɯngɯ, Mulɯɯngɯ waako,
akɯhákire makuta yo kɯbweeyya ɯve na cheerɯ kɯlookya viivaako voosi.”✡

10 Kei, Mulɯɯngɯ amɯsea Mwaana waachwe,
“Weewe Mweenevyoosi noo wɯɯmba weerɯ aho ncholo,
weewe noo wɯɯmba kurumu kwa mikono yaako.
11 Viintɯ vya weerɯ na vya kurumwii sakahala viri ja ingo,
maa kaa, weewe kɯva ɯri ɯmwaari kwa sikɯ ^jisiina ɯhero.
12 Weewe vifotafota ɯri ja viintɯ mɯuntɯ ^afótaa ingo ^yasakahala.
Maa kaa, weewe si ɯválandɯkaa tɯkɯ,
baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tɯkɯ.”✡

13 Mulɯɯngɯ si ɯɯsea murimɯ mɯɯja wowoosi tɯkɯ,
“Ikala mɯkono waani wa kɯlɯme,
fɯɯrɯ nivaviike vavi vaako
vave kabambari ko vikira majeo yaako.”✡
14 Sa jeyyo, mirimɯ miija ni kiintɯ che? Ni mitima ^imɯtúmamiraa Mulɯɯngɯ, ne Mulɯɯngɯ iftɯmaa ivatɯmamire vara ^vari lamuririwa.

2

Ɯlamuriri Mɯkɯɯlɯ wa Mulɯɯngɯ

1 Sa jeyyo, tɯyakwaatye neejaneeja yara ^tateera sa kari ji tɯyareke tɯkɯ.
2 Sa masáare yara vala baaba wiitɯ ^vaheewa ni murimɯ wa Mulɯɯngɯ, yajáa yatiite wiimiriri. Sa jeyyo, vaantɯ voosi vara si ^vatuubáa na si ^vateeráa, Mulɯɯngɯ avalamɯrira kwa ɯwoloki.
3 Kooni voovo vabweeyyiriwa jeyyo, jooli suusu tɯri hona koon si tookwaatya ɯlamuriri mɯkɯɯlɯ ja ɯhɯ? Ɯlamuriri ɯhɯ, waanda kaariwa ni Yéesu Mweenevyoosi, na vaantɯ vara ^vateeráa voonekya kɯri suusu ni kimáári.

✡ **1:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **1:5** Laanga 2 Samwéeli 7:14. ✡ **1:6** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 32:43. ✡ **1:7** Laanga Sabúuri 104:4. ✡ **1:9** Laanga Sabúuri 45:6-7. ✡ **1:12** Laanga Sabúuri 102:25-27. ✡ **1:13** Laanga Sabúuri 110:1.

4 Mᵾluᵾngᵾ ne oonekyáa masáare ayo nɨ kɨkomi ko tᵾmama ishára, viintᵾ
ˆvihwáalaryaa na myuujíisa ˆyiísimiresimire. Kei, avaheera vɨingɨ wᵾᵾya wa
Mᵾtɨma Mᵾᵾja ja ˆvyeene eenda.

Kwiikiimya na Ɨsɨ kwa Yéesu

5 Tamányire, Mᵾluᵾngᵾ sɨ ɨɨhera mirimᵾ miija luvɨro lo kɨɨmɨrɨra weerᵾ ifya
ˆyookᵾᵾja tᵾkᵾ, ɨyo ˆtoolᵾᵾsa masáare yaachwe.
6 Maa kaa, vyoonekiwa kɨkomi nɨ mᵾᵾntᵾ ᵾmwɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho
haantᵾ hamwɨ yoosea,
“Mᵾᵾntᵾ nɨ kɨɨntᵾ che fᵾᵾrᵾ umwiiririkane?
Mwaana waachwe mᵾᵾntᵾ nɨ ani fᵾᵾrᵾ ᵾmᵾkwaate neeja?
7 Kwa mpɨɨndɨ kiduudi wamᵾvɨika ɨsɨ ya mirimᵾ miija,
maa kaa, haaha wamᵾheera nkongojima na nyemi.
8 Na wavɨika viintᵾ vyoosi ɨsɨ ya majeo yaachwe.”✡

Jeyyo, Mᵾluᵾngᵾ amᵾvɨika mᵾᵾntᵾ ɨndookɨɨmɨrɨra viintᵾ vyoosi. Kusiina
kɨɨntᵾ sɨ ˆchɨɨmɨrɨrwaa nɨ mᵾᵾntᵾ tᵾkᵾ. Maa kaa, kwa mpɨɨndɨ iji sɨ toomoona
mᵾᵾntᵾ yookɨɨmɨrɨra ivyo viintᵾ vyoosi tᵾkᵾ.
9 Maa kaa, toomoona Yéesu, Mᵾluᵾngᵾ kwa mpɨɨndɨ nduudi amᵾbweeyya ave
ɨsɨ ya mirimᵾ miija. Ʊwo noo Mᵾluᵾngᵾ ˆamᵾheera nkongojima na nyemi sa
kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Mᵾluᵾngᵾ abweeyya jeyyo sa kwa njɨra
ya nduwo yaachwe, Yéesu akwye so lamuririrya vaantᵾ voosi.
10 Mᵾluᵾngᵾ noo ᵾᵾmba kɨra kɨɨntᵾ na noo avivɨika ja ˆvyeene viri. Sa
avareete vaana na nkongojimii yaachwe, Mᵾluᵾngᵾ oona nɨ vyabooha
amukiiman’ye yeeye ˆarɨ ncholo ya ᵾlamuriri waavo kwa njɨra yo turikiriwa.
11 Yéesu yeeye ˆavabwéeyyaa vaantᵾ vave vaaja mbere ya Mᵾluᵾngᵾ, hamwɨ
na avo ˆvabwéeyyiwaa vaaja, Taáta waavo nɨ ᵾmwɨ. Na noo ˆchooreka Yéesu
sɨ oónaa soni tᵾkᵾ kᵾvaanɨrɨra avo vaantᵾ vandᵾᵾ vaachwe.
12 Yoosea,
“Ee Mᵾluᵾngᵾ, luᵾsa ndɨrɨ mɨrɨmo yaako mɨkᵾᵾlᵾ kwa vaaniitᵾ,
mbere ya itaka, kᵾdᵾᵾmba ndɨrɨ kwa nyɨɨmbo.”✡
13 Kei asea,
“Nɨɨnɨ kumwiilaangya neende Mᵾluᵾngᵾ.
Laanga nɨɨnɨ mwaarɨ aha na vaana Mᵾluᵾngᵾ ˆaampeera ndɨrɨ novo.”✡
14 Haaha sa viintᵾ vaana varɨ na mɨvɨrɨ na sakami, Yéesu ne ᵾᵾja arɨ na
mᵾvɨrɨ ja mɨvɨrɨ yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njɨra ya inkwya yaachwe,
asiinde ngururu ja Ikúúlᵾ ra Mirimᵾ Mɨvɨ, rooro ˆrɨrɨ na lᵾvɨro lwa inkwya.
15 Kei, Yéesu aakwya sa avavɨike húuru vaantᵾ ˆveene vajáa vatúmwa sikᵾ
jaavo joosi so koofa inkwya.
16 Jeyyo, kɨkomi yoonekya Yéesu sɨ ᵾᵾja jo kaambirirya mirimᵾ tᵾkᵾ, maa
kaa, mbyaala ya Aburaháamu.
17 Sa jeyyo, ᵾᵾja ja ˆvyeene vaanaavo varɨ kwa kɨra kɨɨntᵾ, sa ave mweeneɨsɨ
mᵾkᵾᵾlᵾ ˆarɨ na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mᵾluᵾngᵾ. Jeyyo,
atoole mpóryo sa Mᵾluᵾngᵾ asee ᵾvɨ wa vaantᵾ wasírire.
18 Sa viintᵾ Yéesu atᵾrɨkɨra ko yerwa, daha arɨ kᵾvaambirirya vara
ˆvooyerwa.

3

Yéesu nɨ Mᵾkᵾᵾlᵾ Kᵾlookya Músa

✡ **2:8** Laanga Sabúuri 8:4-6. ✡ **2:12** Laanga Sabúuri 22:22. ✡ **2:13** Laanga Isáaya 8:17-18.

1 Sa jeyyo vanaviitu vaaja, nyuunyu ^veene Muluungu avaanirira muve ne
kurumwii, mwiiririkani Yéesu, yeeye ^ari mutumwi na Mweeneisi Mukuulu
suusu ^tamurúmaa mbere ja vaantu.
2 Muluungu amusaawula Yéesu. Yeeye ni wo kiilaangiwa ajáa ja ^vyeene
Músa ne ajáa wo kiilaangiwa kwa Muluungu, kunu ari mutumami waachwe
kuri nyuumba ya Muluungu noo kusea Viisiraéeli.✡
3 Mujeengi anyémiwaa kulookya nyuumba ^ng'eene ajeenga, viivyo, Yéesu
iima neeja kubweeyyiriwa nkongojima kulookya Músa.
4 Kira nyuumba yajéengwaa ni mujeengi umwi, maa kaa, Muluungu noo
mujeengi wa kira kiintu.
5 Músa ni wo kiilaangiwa ajáa kwa Muluungu, kunu ari mutumami waachwe
mbere ya vaantu va nyuumba ya Muluungu. Murimo waachwe ujáa ni
kuvawyiira vaantu yara Muluungu ^ajáa iímiirye kuyaluusa siku ^jookuuja.
6 Maa kaa, Kirisitu ni wo kiilaangiwa kwa Muluungu ja Mwaana ^iímiriraa
nyuumba ya Muluungu. Na suusu turi nyuumba yaachwe kooni tootuuba
kwiitema kuri yeeye no kwiilaangya kwiitu kura ^twiiváiraa kipeembe.

Mukwaatye Kumuruma Kirisitu

7 Ivi noo ^vyeene Mutima Muuja yooluusa,
"Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu,
8 mureke hiingya mitima yaanyu,
ja ^vyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa,
mpiindi jo kuunjera kura isi ya ibaláángwii.
9 Sa uko vala baaba waanyu vajáa vaanjera,
baa neembe navabweeyyiryáa myuujíisa ^iri foo kwa myaaka makumi
yani (40).
10 Sa jeyyo, nijáa navakalarira vaantu avo, nkasea,
'Ava vaantu ni vavi siku joosi,
ni vaantu si ^vatúubaa njira jaani.'
11 Sa jeyyo, ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
'Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho
humulukira.'"✡
12 Vanaviitu, mulaange neeja sa kari ji kuve na muuntu yoyoosi kuri nyu-
unyu ^ari na mutima muvi tuku, uwo si ^anamuruma Yéesu tuku na yoosiita
kumutuuba Muluungu ^Ari Nkaasu.
13 Maa kaa, moosaakwa mundookiiheera mitima nyuunyu kwa nyu-
unyu kira mpiindi ^yoosewa "Isiku," sa kudiire kuva na umwi waanyu ^ari
kooverwa ni uvi na asiite muruma Kirisitu.
14 Suusu ni hamwi turi na Kirisitu, kooni tatúubire kumwiilaangya Kirisitu
ja ^vyeene taruma keende ncholo fuuru kukiimikirirya.
15 Kumbukiri ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea,
"Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu,
mureke hiingya mitima yaanyu,
ja ^vyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa ni niini."✡
16 Ni vala ani ^vateera sawúti ya Muluungu, maa kaa, vakasiita longoolwa
ni yeeye? Eri, si vara voosi ^valongoolwáa ni Músa fuma isi ya Mísiri tuku wuu?
17 Eri, ni vala ani Muluungu ^avakalarira kwa myaaka makumi yani (40)?
Eri, si vara voosi ^vatumama uvi na vakakwya isi ya ibaláángwii tuku wuu?

✡ **3:2** Laanga Uvalo 12:7. ✡ **3:11** Laanga Sabúuri 95:7-11. ✡ **3:15** Laanga Sabúuri 95:7-8.

18 Eri, ni vala ani Muluungu iilaha si ˆvari kiingira vii kaa tuku haantu ho humuluka ˆheene iimya neeja? Eri, si vara ˆvasova matu tuku wuu?
19 Jeyyo tamányire, avo vaantu vasiindwa kiingira na aho haantu, sa viintu si vamuruma Muluungu.

4

Kuhumuluka kwa Vaantu va Muluungu

1 Haaha, sa viintu kwiichuunga kwa Muluungu vaantu kiingira vari na uhumulukii kukaari kuri kiweerwii, tulaange neeja sa kari muuntu baa umwi waanyu ji asiindwe kiingira na aho tuku.
2 Sa suusu tateera Masáare Maaja ja ˆvyeene vala baaba wiitu vateera. Maa kaa, voovo ˆvakateere masáare ayo, si yavaambirirya chochoosi tuku, sa si vaava hamwi na vara ˆvayateera vakayaruma tuku.
3 Haaha suusu ˆtaruma, kiingira turi na aho haantu ho humuluka, ja ˆvyeene Muluungu asea,
“Jeyyo ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ˆnaviimirya neeja ho humulukira.’”[✡]
Muluungu aluusa jeyyo baa neembe ahumula mirimo yaachwe keende aho ncholo ˆakuumbe ihi weeru.
4 Haantu hamwi Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Siku ya mufungati Muluungu akahumuluka mirimo yaachwe yoosi.”[✡]
5 Kei Masáare ˆYari Mpeho aho mweeri yasea,
“Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ˆnaviimirya neeja ho humulukira.”
6 Sa jeyyo, hamwaari vamwi ˆvari kiingira haantu ha Muluungu ho humulukira, maa kaa, vara ˆvateera Masáare Maaja aho ncholo vasiindwa kiingira sa si vamuteera Muluungu tuku.
7 Sa jeyyo, Muluungu iimya neeja siku yiingi na iiyaniriira “Isiku.” Muluungu siku ˆjikalooke ˆjiri foo aluusa kei ko tweera Daúdi ja ˆvyeene vyaandikwa aho mweeri,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu,
mureke hiingya mitima yaanyu.”[✡]
8 Ngaari Yooshúa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si aluusa siku ˆjikalooke tuku, siku yiingi yo humuluka.[✡]
9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ˆng’eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe.
10 Sa muuntu yoyoosi ˆiingiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ˆvyeene Muluungu ahumuluka ˆakahumule kuumba weeru.
11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii uwo, kari muuntu baa umwi kuri suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ˆvyeene vala baaba wiitu si vateeráa tuku.
12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasu riri na ratiite ngururu. Rahuumba kulookya nyaasuka ˆiri kosikosi, jeyyo riingiraa rikaasakanula mutima na nkaasu, kei raásakanulaa viintu vya muviri na manonu. Kei isáare iro, raváriyulaa miryuungu na miiririkano ya mitima ya vaantu.
13 Kusiina kiintu ˆchuumbwa ni Muluungu ˆkiri daha kwiivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuku. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kuri yeeye ni mpaka tuluuse kimáári cha kira kiintu.

✡ **4:3** Laanga Sabúuri 95:11. ✡ **4:4** Laanga Ncholo 2:2. ✡ **4:7** Laanga Sabúuri 95:7-8. ✡ **4:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 34:9-11; Yooshúa 13:1-2.

Yésu ni Mweeneisi Mukuulu

14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukululukuulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhu ni YésuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatye neeja kuruma kwiiswi ˆtulúusaa mbere ja vaantu.
15 Uhu Mweeneisi Mukuulu, yeeye noo ˆari daha taanga teketeke yiitu, sa baa yeeye ayerwa ni Irimu kwa njira ˆjiísimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uvi tuku.
16 Haaha tutamanye ko kiitema na ichuumbii ra Muluungu ˆari na nduwo. Aho, twaambirirya ari mpiindi ja uturikiri wiitu kwa nduwo na kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe.

5

1 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa fuma kuri vaantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masáare ya Muluungu. Uhu mweeneisi mukuulu atóolaa vilungulungu kwa Muluungu na mpóryo sa uvi wa vaantu.
2 Yeeye daha ari kuvoonera mbavariri vaantu ˆvabwéeyyaa uvi baa taanga tuku, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uvi.
3 Iki noo ˆkibwéeyyaa atoole mpóryo sa uvi waachwe, kei, sa uvi wa vaantu viingi.✡
4 Kusiina muuntu ˆari daha kwiiviika ave mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, avíjaa mweeneisi mukuulu ko saawulwa ni Muluungu ja ˆvyeene Harúuni aanirirwa.
5 Viivyo Kirisitu si iiyinula akiiheera nyemi yo va mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, yeeye asaawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea,
“Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.”✡
6 Kei haantu hiingi amusea,
“Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.”✡
7 Mpiindi Yésu ˆiikaláa kuri ihi weeru, amuloombáa Muluungu na amuririráa maatuku vii. Muluungu ˆadáhaa kumulamurirya fuma inkwyii,✡ ahokeráa kuloomba kwaachwe sa viintu Yésu ajáa iikiimya na isi.
8 Baa neembe Yésu ajáa ni Mwaana wa Muluungu, ajáa iikiindya kuva matu kwa njira ya uturikiri ˆuuturyáa.
9 Kwa njira iyo, Muluungu amubweeyya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri wa siku ˆjisiina uhero kwa vara ˆvari matu kwaachwe.
10 Muluungu amuviika ave Mweeneisi Mukuulu kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

Kukula Kimutima

11 Tatiite ˆyari foo yo luusa ya weeneisi mukuulu wa Yésu, maa kaa, vyafafa kuvawyiira sa si mutáangiraa chaangu tuku.
12 Mpiindi iji, mwasaakwa muve mwahumula kuva vakiindya, maa kaa, mukaari mookiilaangya mukiindya avakiindye masáare ya ncholo ya isáare ra Muluungu. Moosaaka masuusu na si chóorya ˆchafafa tuku.
13 Kira ˆasaakwa kunywa masuusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki tuku.
14 Maa kaa, vaantu ˆvakangaala, varíjaa chóorya ˆchafafa, vaantu avo viikiindya vooveene kwiisiman'ya mavi na maaja.

✡ **5:3** Laanga Valáawi 16:11-19. ✡ **5:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **5:6** Ncholo 14:17-20; Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **5:7** Laanga Matáayo 26:36-45; Maáriki 14:32-42.

6

1 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiiririkana viintu vikuulu, na si vira viintu vya ncholo ^takiindiwa vya Kirisitu vii tuku, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tuve vaantu ^takangaala. Tureke kuhindukira ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma nteendwii jira ^jiréetaa inkwya, na wo muruma Muluungu.

2 Tureke hindukira ukiindya wa ubatíiso, ukiindya wo vavikira vaantu mikono, ukiindya wa kufufulwa kwa vaantu ^vaakwya na ulamu wa siku ^jisiina uhero.

3 Na Muluungu koonи avyeéndire, ayo tumama turi.

4 Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuvahindula kuri kuvarinduka fuma uvii vaantu vara ^vajáa vaheewa kiweeru tuku. Avo, vajáa vahumula turya wuuya wa kurumwii na vakava kiintu kimwi na Mutima Muuja.

5 Voovo vasaira kubooha kwa isáare ra Muluungu na myuujíisa ya mwiikalo wa weeru ^yookuuja.

6 Vaantu avo, koonи varékire kumuruma Muluungu, eri, daha turi kuvahindula na kuri kuvalanduka fuma uvii kei wuu? Avo vaantu vamuváiriraa Mwaana wa Muluungu misumáari musaláabii lwa kaviri na vamuréteraa soni ilaarii.

7 Salu ^jooloviwa kweene kweene ni mbula, na ^jikúryaa mbeyu, ^javaámbiriryaa varimi, salu ijo, Muluungu ajitálaryaa.

8 Maa kaa, salu jira ^jikúryaa miíwa na mbiiri, jisiina kunáálo kwa murimi tuku, ifaanaa jikajumwa na kuhererrya kwaachwe chimikwa jiri mootwii.

9 Baa neembe toolusa jei vanaviitu, na kikomi taveenda, suusu tookoona kikomi tumama mwiise vyabooha kulookya, sa nyuunyu mwalamuririwa.

10 Sa viintu Muluungu ni muwoloki, si ari reka kumbukira mirimo yaanyu miija ^mutúmamaa tuku. Kei, si ari rimirya kweenda kura ^moonekya kuri irina raachwe kwa njira yo vaambirirya vaantu ^vamuruma Yéesu fuuru isiku tuku.

11 Tookoona mpiima kira muuntu amanyike kuveenda vaantu ava fuuru kukiimikirirya, sa muyahokere yara yoosi ^mwiiláangyaa.

12 Si toosaaka muve vavira tuku. Maa kaa, toosaaka muvatuubirirye vara kwa njira yo ruma na kuyimirirya, ^vahokera yara Muluungu ^iichuunga kuvaheera.

Kulaha kwa Muluungu ni kwa Kikomi

13 Hara kali mpiindi Muluungu ^iichuungáa kwa Aburaháamu, Muluungu ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ^ari mukuulu kulookya yeeye Muluungu tuku.

14 Muluungu amulaha Aburaháamu yoosea, “Kikomi, koonи ni kukutalarya, kutalarya ndiri na bweeyya ndiri mbyaala yaako ive nkulunkuulu.”✡

15 Aho, Aburaháamu awoojera ko yimirirya fuuru akaturya yara Muluungu ^iichuunga kumuheera.

16 Koonи vaantu voolaha kiintu, viiláhaa kwa irina ra ura ^ari mukuulu kulookya voovo, na kei kulaha uko, koónekyaa yara ^voolusa ni ya kimáári. Kubweeyya jeyyo, kwamárikiryaa kwiiruta ndihi.

17 Muluungu asaakáa koonekya kiweerwii kwa vaantu vara ^vari hokera kwiichuunga kwaachwe, vataange si ari varindula miryuungu yaachwe tuku. Iki noo ^chabweeyya iilahe.

✡ **6:14** Laanga Ncholo 22:16-17.

18 Kwa njira yo luusa aya masáare yaviri si ˆyaválandukaa, atuheera mutima mukuulu suusu ˆtamutúubaa sa tuumirire kwiilaangya yara ˆyookuuja mbere yiitu, sa si viri dahika vii tuku Muluungu kuluusa uloongo.
19 Kuruma kwiitu ni ja kiintu ˆkisíkiriryaa nkaasu yiitu ifafe. Kwiilaangya uko kwiingira Haantu Haajahaaja nyuma ya ipasía.✡
20 Yéesu alongoola na iingira na aho haantu sa suusu. Na yeeye aava ni Mweeneisi Mukuulu kwa siku ˆjisiina uhero kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

7

Weeneisi wa Melikisedéeki

1 Melikisedéeki ni mutemi wa Saléemu ajáa. Kei ni mweeneisi wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri ajáa. Melikisedéeki ajáa alumana na Aburaháamu mpiindi Aburaháamu ˆafumáa nkoondwii ˆng'eene ajáa avasíindire vatemi vani. ˆAkalumane na Aburaháamu, maa akamutalarya.✡
2 Aburaháamu ajáa atoola rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ˆajáa atúriirye nkoondwii, akamuheera Melikisedéeki. Melikisedéeki noo kusea, "Mutemi wa uwoloki." Kei ni mutemi wa Saléemu, noo kusea, "Mutemi wa mwiikalo muuja."
3 Viintu ˆyoónekanaa, taáta na íyo waala Melikisedéeki si vamányirwe tuku, baa ichina raachwe si raluuswa tuku, si vyamányirwe ni naadi avyaalwa na ni naadi aakwya tuku. Yeeye ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero ja Mwaana wa Muluungu.
4 Laanga viintu Melikisedéeki ˆajáa mukúulu. Baa Aburaháamu baaba wiitu, ajáa amuheera iluundu rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ˆajáa anyáhiire nkoondwii.
5 Miiro yaluusa, veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi noo valaiririwa vandoohokera iluundu rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Viisiraéeli viivaavo. Viisiraéeli vajáa vasaakwa vandoobweeyya jeyyo baa neembe voovo ni va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu.✡
6 Baa neembe Melikisedéeki si ajáa afuma lukolwii lwa Láawi, yeeye ajáa asumula rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamutalarya Aburaháamu, uhu Aburaháamu Muluungu ajáa iichuunga kumutalarya ari.
7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúulu noo amutálaryaa mudúúdi.
8 Kei veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi, voovo ˆvahókeraa rimwi ra maluundu ikimi, ni vaantu ˆvakwyíjaa, maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu, tawyiirwa kikomi ni nkaasu ari.
9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe ˆihókeraa rimwi ra maluundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra maluundu ikimi ko tweera kwa Aburaháamu.
10 Sa viintu Láawi ajáa akaari vyaalwa, ajáa akaari muvirii wa baaba Aburaháamu mpiindi ˆalumanáa na Melikisedéeki.

Yéesu Iifwiine na Melikisedéeki

11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miiro ya Músa na kwa mwaariryo uwo, Miiro yatoolwáa kwa vaantu, maa kaa, weeneisi uwo si ujáa wakiimana tuku. Sa jeyyo, asaakwáa mweeneisi wiingi ja mwiituubiriro wa Melikisedéeki na si ja mwiituubiriro wa Harúuni tuku.✡

✡ **6:19** Laanga Vaeburanía 9:3; 10:19-22. ✡ **7:1** Laanga Ncholo 14:17-24. ✡ **7:5** Laanga Uvalo 18:26; 2 Masáare ya Mpiindi 31:4-6. ✡ **7:11** Laanga Ufumo 28:1-3.

12 Sa koonɨ weeneɨsɨ waválandukire, nɨ mpaka na Miiro ɨvalandʉke.
13 Mʉʉntʉ ˆtoolʉʉsa aha nɨ wa lʉkolo lwɨɨngɨ, kusiina mʉʉntʉ fuma lʉkolwii lwaachwe ˆanatʉmama masabáahwii ja mweeneɨsɨ tʉkʉ.
14 Kɨra ˆnoolʉʉsa nɨ ɨkɨ, Mweenevyoosi wiitʉ afuma lʉkolwii lwa Yúʉda, na Músa sɨ alʉʉsa veeneɨsɨ va Ijʉva fuma varɨ lʉkolwii ʉlo tʉkʉ.
15 Aya ˆnoolʉʉsa haaha nɨ kɨweerwii yarɨ, sa kwafʉmɨra mweeneɨsɨ wɨɨngɨ ˆiifwíine na Melɨkɨsedéeki.
16 Yeeye sɨ aava mweeneɨsɨ kwa ʉlairiri wa kɨwʉʉntʉ wo tuuba lʉkolo lwaachwe tʉkʉ, maa kaa, nɨ kwa ngururu ja nkaasʉ yaachwe, ˆng'eene sɨ ɨrɨ daha saambʉlwa.
17 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yoonekya kɨkomi yoosea,
"Weewe nɨ mweeneɨsɨ kwa síkʉ ˆjisiina ʉhero,
kwa mwiitʉʉbɨrɨro wa Melɨkɨsedéeki." ✡
18 Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ aseyya ʉlairiri ʉra wa ncholo sa ʉjáa usiina ngururu tʉkʉ, na kei, ʉjáa usiina kʉnáálo yoyoosi tʉkʉ.
19 Noo kʉsea, Miiro sɨ ɨrɨ daha kʉbweeyya kɨɨntʉ chochoosi kikiimane tʉkʉ, maa kaa, haaha Mʉlʉʉngʉ atʉheera kwiilaangya kwɨɨngɨ ˆkweene kwabooha kʉlookya. Na ko tweera kwiilaangya ʉko, tamʉséesereraa Mʉlʉʉngʉ.
20 Mpɨɨndɨ Valáawi ˆvavɨɨkwáa kʉva veeneɨsɨ va Ijʉva, Mʉlʉʉngʉ sɨ iilaháa chochoosi kwaavo tʉkʉ. Maa kaa, mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆamʉvɨɨkáa Yéesu ave mweeneɨsɨ ajáa amwiilahɨra,
21 ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
"IJʉVA iilaha
na sɨ arɨ valandʉla mɨryʉʉngʉ yaachwe tʉkʉ,
'Weewe nɨ mweeneɨsɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.' "✡
22 Sa kʉlaha ʉko, Yéesu noo cha mʉhúúnda wa mʉháko ʉwo ˆwabooha.
23 Mʉhákwii wa ncholo, veeneɨsɨ va Ijʉva nɨ foo vajáa. Voovo sɨ vatuubáa kʉtʉmama mʉrɨmo waavo tʉkʉ sa vakwyijáa. 24 Maa kaa, sa viintʉ Yéesu arɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, yeeye kʉva arɨ mweeneɨsɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
25 Haaha yeeye atɨɨte ngururu jo valamurirya kɨkomi, voosi ˆvootamanya na kwa Mʉlʉʉngʉ ko tweera kwaachwe, sa yeeye nɨ nkaasʉ arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, na avalóomberaa sikʉ joosi.
26 Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ ˆarɨ jeyyo, asaakwa maatʉkʉ vii kʉrɨ suusu, sa yeeye nɨ mʉʉja na sɨ atʉmama ʉvɨ wowoosi tʉkʉ. Mʉlʉʉngʉ amʉkera fuma kwa vaantʉ ˆvatúmamaa ʉvɨ, akamwaambukya fʉʉrʉ kurumwii.
27 Yéesu sɨ asaakwa atoole mpóryo kɨra siikʉ tʉkʉ ja veeneɨsɨ vakʉʉlʉ va Ijʉva. Voovo vajáa vasaakwa vatoole mpóryo sa ʉvɨ waavo, de vaseyye ʉvɨ wa viivaavo. Maa kaa, Yéesu iitoola mpóryo kamudu vii hara mʉsaláabii sa ʉvɨ wa vaantʉ voosi.
28 Sa Miiro yavɨɨkáa vaantʉ sɨ ˆvakiimana kʉva veeneɨsɨ vakʉʉlʉ va Ijʉva. Maa kaa, sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, Mʉlʉʉngʉ ko laha amʉsaawʉla Mwaana waachwe ave mweeneɨsɨ ˆakiimana kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

8

Kirisitʉ nɨ Mweeneɨsɨ Wiitʉ Mʉkʉʉlʉ

1 Kɨintʉ kɨkʉʉlʉ kʉlookya vyoosi vya kɨra ˆtoolʉʉsa nɨ ɨkɨ, Mweeneɨsɨ wiitʉ Mʉkʉʉlʉ iikala mʉkono wa kʉlʉme wa ichuumbi ra ʉkúúlʉ ra Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu ʉko kurumwii.

✡ **7:17** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **7:21** Laanga Sabúuri 110:4.

2 Ʉko, amʉtúmamiraa Mʉluungʉ Haantʉ Haaja na itibwii ro kiinamira ra kikomi ˆrakovwa si kwa mikono ya vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, ˆrakovwa ni Mʉluungʉ Mweenevyoosi.

3 Kira mweeneisi mʉkuulʉ asáawʉlwaa ni Mʉluungʉ, andootoola vilungulungʉ na mpóryo. Jeyyo Mweeneisi wiitʉ Mʉkuulʉ wa Ijʉva ne asaakwa ave na kiintʉ cho mʉtoorera Mʉluungʉ.

4 Ngaari Yéesu atuuba kiikala aha weerwii, ngaari si aava mweeneisi wa Ijʉva baa kiduudi vii tʉkʉ, sa kʉri ihi weerʉ kwatiite veeneisi va Ijʉva ˆveene vatóolaa mpóryo ko tuuba Miiro.

5 Yara ˆvatúmamaa kʉra Haantʉ Haaja, ni kiintʉ cho tuubiririwa na murimírimi wa yara ˆyatúmamwaa kurumwii. Noo ˆchooreka mpiindi Músa ˆiimyáa neeja kʉjeenga itibu ro kiinamira, Mʉluungʉ ajáa amʉsea, “Kova kira kiintʉ ja ˆvyeene nakoónekiirye yoosi luulwii.”✡

6 Maa kaa, Mʉluungʉ amʉheera Kirisitʉ mʉrimo wa kiweeneisi ˆwabooha kʉlookya ʉra wa veeneisi va Ijʉva va kali, ja ˆvyeene mʉháko ˆmweene yeeye ni mʉkʉndikan’yi waachwe ˆwabooha kʉlookya ʉra wa kali. Kei, mʉháko ʉwo mufya waviikwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichuunga kwa Mʉluungʉ kʉra ˆkwabooha kʉlookya.

7 Ngaari mʉháko wa ncholo ʉjáa wakiimana, ngaari si kwa saakwa mʉháko wa kavirʉ tʉkʉ.

8 Maa kaa, Mʉluungʉ ˆakoone ʉvi wa vaantʉ asea,

“Teereri! Jeyyo noo ˆvyeene alúusire IJʉVA,
sikʉ kʉʉja jiise,
niini viika ndiri mʉháko mufya,
na vaantʉ va Isiraéeli,
na va Yúuda.
9 Mʉháko ʉhʉ si ʉri kʉva ja ʉra,
ˆnabweeyya na vala baaba waavo tʉkʉ,
mpiindi jira ˆnijáa navakwaata mʉkono,
nkavafumya fuma isi ya Mísiri.
Voovo si vajáa vawoloki kwa mʉháko waani tʉkʉ,
ikyo noo ˆchooreka navareka ja ˆvyeene vari.
10 Sikʉ ˆjookʉʉja ʉhʉ noo mʉháko ˆndiri viika,
na vaantʉ va Isiraéeli, aséire Ijʉva.
Viika ndiri miiro yaani miryuungwii yaavo,
na kwiitala ndiri mitimii yaavo.
Kʉva ndiri Mʉluungʉ waavo,
novo kʉva vari vaantʉ vaani.
11 Si kʉri kʉva na mʉʉntʉ wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tʉkʉ,
au kusiina ˆari mʉsea mwiiwaachwe, ‘Mʉtaange IJʉVA’ tʉkʉ.
Sa kira mʉʉntʉ kʉva ari aantaanga,
kwaandira mudúúdiduudi fʉʉrʉ mʉkúúlʉ.
12 Sa niini sea ndiri nteendo jaavo mbi jasírire,
si ndiri kʉmbʉkira kei ʉvi waavo vii kaa tʉkʉ.”✡

13 Mʉluungʉ kati yoosea ʉhʉ ni “mʉháko mufya,” ni koonekya iise, mʉháko wa ncholo ni wa kali. Haaha kiintʉ chochoosi ˆkiri cha kali, chahiririrya, kisiina mʉrimo wowoosi tʉkʉ, chaséngeriire rimira.

✡ **8:5** Laanga Ufumo 25:40; 26:30. ✡ **8:12** Laanga Yeremía 31:31-34.

9

Miiro ya Mʉháko wa Ncholo

1 Mʉháko wa ncholo ʉjáa watiite ndairiri ˆng'eene vaantʉ vatuubáa mpiindi jo mwiinamira Mʉlʉʉngʉ, na Haantʉ Haaja ho mwiinamira Mʉlʉʉngʉ kʉri ihi weerʉ.
2 Kʉjáa kwatiite itibu ro kiinamira Mʉlʉʉngʉ. Iro itibu rijáa ratiite vyúumba vivíri. Chúumba cha ncholo kijáa chatiite kyaángo cho vikira kimʉri na méesa yo vikira mikáate mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Ikyo chúumba cha ncholo noo Haantʉ Haaja hasewáa.
3 Aho itibwii ro kiinamira, kʉjáa kwatiite ipasía ˆrakeráa chúumba cha ncholo na cha kavíri. Ikyo chúumba cha kavíri noo Haantʉ Haajahaaja hasewáa.
4 Aho chúumbii cha kavíri, kʉjáa kwatiite masabáahʉ yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkiraa. Kei kʉjáa kwatiite isandúku ra mʉháko ˆreene rijáa rahakwa sahá abu mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kʉjáa kwatiite nyiingʉ ya sahá abu ˆng'eene ijáa na máana* na kʉjáa kwatiite nkome ya Harúuni ˆng'eene ijáa yatʉrika masaambi, na kei kʉjáa kwatiite mawye yavíri ˆmeene yajáa na Miiro Ikimi ya mʉháko.✡
5 Mweeri ya iro isandúku, kʉjáa kwatiite sanáamu ja makerúubi, noo kʉsea viúumbe vya kurumwii ˆviri na mabava, ivyo vyoonekyáa Mʉlʉʉngʉ amwaari aho. Mbava jaavo jijáa jakʉnikirira ikʉbiko ra isandúku ˆriséwaa ichuumbi ra mbavariri kʉʉntʉ Mʉlʉʉngʉ ˆaséaa ʉvi wa vaantʉ wasírire.✡ Maa kaa, ihi si mpiindi yo variyʉla ivi viintʉ naasii tʉkʉ.
6 Viintʉ ivi ˆviri hʉmʉla kiimiwa neeja haantwii haavo, veeneisi va Ijʉvaviingiráa kira siikʉ na chúumbii cha ncholo noo ko tʉmama mʉrimo waavo wo mwiinamira Mʉlʉʉngʉ.
7 Maa kaa, ni mweeneisi mʉkʉʉlʉ vii noo ˆiingiráa na chúumbii cha kavíri, ne iingiráa kamudu vii kwa mwaaka. Na ajáa asaakwa iingire na sakami yo mʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo yo seyya ʉvi waachwe na wa vaantʉ voosi ˆvatʉmama ʉvi baa taanga tʉkʉ.
8 Haaha, sa tʉʉva ijo, Mʉtima Mʉʉja yookoonekya njira yo kiingira na Haantʉ Haajahaaja ikaari si inachʉngʉlwa tʉkʉ, mpiindi itibu ro kiinamira ra kali ˆrikaari rootʉmika.
9 Mirimo yoosi ˆyatʉmamwáa hara itibwii, ni buuwo ˆyoónekyaa ˆvyeene masáare yajáa mpiindi ja mʉháko wa ncholo. Mpóryo ˆvatoolóa kwa Mʉlʉʉngʉ, si jiri daha jirʉla mitima ˆyiísiman'yaa mavi na maaja ya vaantʉ ˆvamwiinamiraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
10 Sa ndairiri ijo ja kiwʉʉntʉ, jijáa jalʉʉsa vyóorya, vinywiiwa, na kwiijirʉla mʉviri, mirimo yoosi iyo ni ya weerwii vii, na ijáa imwaari fʉʉrʉ mpiindi Mʉlʉʉngʉ ˆari reeta mʉháko mufya.

Kirisitʉ noo Mpóryo ˆYakiimana

11 Haaha Kirisitʉ ʉʉja, yeeye ni Mweeneisi Mʉkʉʉlʉ wa viintʉ ˆvyʉʉja. Yeeye iingira, akatweera na itibwii ikʉʉlʉ ro kiinamira na ˆrakiimana, si ˆratengeneshiwa ni vaantʉ na si ˆriri kʉri ihi weerʉ.
12 Aho, iingira kamudu vii na Haantʉ Haajahaaja. Si iingira kwa njira ya sakami ya mburi na ndama tʉkʉ, maa kaa, iingira kwa njira ya sakami

---

* **9:4** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Kitáabwii cha Ufumo 16. ✡ **9:4** Laanga Ufumo 25:10-16. ✡ **9:5** Laanga Ufumo 25:17-22.

yaachwe mweeneevyo sa yeeye mweeneevyo atununuula kwa sik ˆjisiina hero.
13 Mhákwii wa ncholo, vaant ˆvar na njeo vajirlwáa mivirii kwa njra yo nyinyirirwa sakami ya mburi, sakami ya njik, na mavu ya ndama ˆíjáa yachímikirwe.
14 Maa kaa, sakami ya Kirisit yatite ngururu mnmnnn klookya sakami ya nchúwo. Sa kwa njira ya Mtima wa sik ˆjisiina hero, Yéesu iitoola kwa Mlungg ja mpóryo ˆisiina lkwaalo loloosi. Sakami yaachwe yajírulaa mitima yiit ˆyiísiman'yaa mav na maaja, kwa yara ˆyaréetaa inkwya, sa tmttmamire Mlungg ˆAr Nkaas.
15 Sa jeyyo, Yéesu noo mkndikan'yi wa mhákɔ mufya sa vara ˆvaanirirwa vahokere paari wa sik ˆjisiina hero ura Mlungg ˆiichuunga vaheera ar. Sa Yéesu aakwya sa avanunuule fuma uvii waavo ˆvatmama is ya mhákɔ wa kal.
16 Sa koon mnntu aándikire ˆvyeene máari jaachwe jiri gavwa, ijo máari s jiri gavwa tk fuuru wo mnntu yooneke kikomi akwíire.
17 Kira ˆalairirya kva kir na ngururu koon mnntu ˆaandika akwíire, maa kaa, s kivíjaa na ngururu vii kaa tk koon wo mnntu akaar mooyo.
18 Ik noo ˆchooreka baa mhákɔ wa ncholo jáa usiina ngururu tk fuuru kwiita sakami ya nchúwo.
19 Músa ˆakahmmle luusa kira lairiri wa Mlungg mbere ya vaant voosi ja ˆvyeene ijáa yasaakwa n Miiro, ajáa atoola sakami ya ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho, ajáa anyinyirira iyo sakami kitáabwii† cha Miiro, baa na vaant voosi akavanyinyirira ko tumia mabaáhira ˆyar nkundu ˆyachuungwa itáampii ra faa.
20 Knn, Músa yoovasea vaant, "Ih noo sakami ya mhákɔ wa Mlungg. Wo mhákɔ Mlungg alárirye mndookwaatya."✡
21 Viivyo, Músa anyinyirira sakami itibu ro kiinamira na saama joosi ˆjitmikaa mpindi jo mwiinamira Mlungg.
22 Ko tuuba ˆvyeene Miiro yalusa, ksengerera kira kintu chasaakwa kijirulwe na sakami. Sa koon sakami s yiítikire, kusiina ksewa v wasírire tk.
23 Itibu na viint vyoosi veeneis va Ijva ˆvatumiyáa kmtoorera Mlungg mpóryo, vijáa n buuwo ya viint ˆviri kurumwii. Itibu na viint ivyo, vyatalariwáa kwa njra ya sakami ya nchúwo, maa kaa, viint vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe n mpóryo ˆyabooha klookya sakami ya nchúwo.
24 Kirisit s iingira na Haant Haaja ˆhajeengwa kwa mikono ya vaant tk, ˆkweene kr buuwo ya Haant Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye iingira kurumwii kweeneevyo, kuunt haaha ˆyootloombera mbere ya Mlungg.
25 Kei, Yéesu s iingira na kurumwii indookiitoola mpóryo ko hindukirahindukira tk. Yeeye s iingira ja mweeneis mkuulu viint ˆiingiraa Haant Haajahaaja kira mwaaka ko toola sakami s ˆir yaachwe.
26 Ngaar viri jeyyo, ngaar Kirisit atrikira akwye ˆkamema keende kuumbwa kwa weer. Maa kaa, yeeye mpindi iji jo kiimikirirya uuja iitoole ave mpóryo kamudu vii sa aseyye v.
27 Ja ˆvyeene kira muunt akwíjaa kamudu vii, na ˆar kukwya Mlungg amlámrriraa,

† **9:19** ***kitáabwii:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri, 2 Timotéeo 4:13. ✡ **9:20** Laanga Ufumo 24:8.

28 viivyo Mulũungũ amũtoola Kirisitũ akwye ja mpóryo ya mara kamudu
vii sa asũmũle irya ra ũvĩ wa vaantũ ˆvarĩ foo. Kei, Kirisitũ kũuja arĩ lwa
kavĩrĩ, sĩ jo sũmũla ũvĩ wa vara ˆvoomũwoojera na mpiima tũkũ, maa kaa,
kũjoovaheera ũlamuriri.

10

Mpóryo ya Kirisitũ Yakiimana

1 Miiro nĩ buuwo ya masáare ˆyabooha ˆyookũuja, yooyo sĩ ayo masáare
meeneevyo tũkũ. Noo ˆchooreka ijo mpóryo ˆng'eene Miiro yalairirya ji-
toolwe ko hĩndũkira kweene na mwaaka kwa mwaaka, sĩ jiri daha baa kidu-
udi vii kaa tũkũ kũvajirũla vaantũ ˆvootamanya noo mwiinamĩra Mulũungũ.
2 Ngaarĩ ijo mpóryo jadáhaa kũvajirũla vaantũ ũvĩ waavo, ngaarĩ vareka
toola ijo mpóryo jaavo. Ngaarĩ yaava jeyyo sa ngaarĩ avo vaantũ
ˆvamwiínamĩraa Mulũungũ kwa njĩra yo tuuba Miiro, ngaarĩ vahũmũla
jirũlwa kamudu vii. Kei ngaarĩ mĩtĩma yaavo sĩ ĩvatwáalaa na kĩloongii vatiite
ũvĩ tũkũ.
3 Maa kaa, mpóryo ijo ˆvatóolaa mwaaka kwa mwaaka, nĩ nkũmbũkĩra ya
ũvĩ waavo vii.
4 Sa sakami ya nkabaako na ya mburi sĩ ĩrĩ daha kũseyya ũvĩ tũkũ.
5 Noo ˆchooreka Kirisitũ ˆakũuje na kũrĩ ĩhĩ weerũ, amũsea Mulũungũ,
"Weewe sĩ wasaaka mpóryo ja nchúwo tũkũ baa mpóryo jo chĩmĩka tũkũ,
maa kaa, waanyimirya neeja mũvĩrĩ.
6 Sĩ weeriwa mũtĩma nĩ mpóryo jo chĩmĩka tũkũ,
kei sĩ weeriwa mũtĩma nĩ mpóryo jo seyya ũvĩ tũkũ.
7 Aho, maa nkasea, 'Niinĩ nũ aha,
nuújire sa ntũmame kũsaaka kwaako, ee Mulũungũ,
ja ˆvyeene naandĩkĩrwa Kitáabwii cha Masáare ˆYarĩ Mpeho.'"✡
8 Lwa ncholo Yéesu asea, "Weewe sĩ wasaaka na sĩ weeriwa mũtĩma nĩ
mpóryo ja nchúwo, jo chĩmĩka na jo seyya ũvĩ wa vaantũ tũkũ." Yeeye alũusa
jeyyo baa neembe mpóryo ijo jatóolwaa ko tuuba Miiro.
9 Aho, akasea, "Niinĩ nũ aha, nuújire sa ntũmame kũsaaka kwaako." Sa
jeyyo, aseyya mũháko wa ncholo, akavĩika mũháko wa kavĩrĩ.
10 Na kwa kũsaaka kwa Mulũungũ, suusu tabweeyyiwa tũkava vaaja mbere
ya Mulũungũ, ko tweera mpóryo ĩyo ya mũvĩrĩ wa Yéesu Kirisitũ, ˆũũtoola
kamudu vii na mpóryo ĩkakiimana.
11 Ko tuuba mũháko wa kalĩ, kĩra siikũ mweeneĩsĩ wa Ijũva ĩimáa kweene
masabáahwii kũtoola mpóryo ijo ˆng'eene sĩ jidáhaa kũseyya ũvĩ baa kiduudi
vii kaa tũkũ.
12 Maa kaa, Kirisitũ iitoola mpóryo kamudu vii, kũseyya ũvĩ kwa sikũ ˆjisiina
ũhero. Aho, akatamanya noo kiikala mũkono wa kũlũme wa Mulũungũ,
haantũ ha nyemi mũnũmuunũ.
13 Ũko amwaarĩ yoowoojera vavĩ vaachwe vaviikwe ja fibambari fyo vĩkĩra
majeo yaachwe.
14 Kwa njĩra ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane vaantũ
ˆvoobweeyyiwa vave vaaja nĩ Mulũungũ.
15 Ne Mũtĩma Muuja yookoonekya kĩkomi masáare aya kũrĩ suusu ko tũsea,
16 "Sikũ ˆjookũuja, ũhũ noo mũháko ˆndĩrĩ vĩika na vaantũ vaanĩ,
aséire IJUVA.
Vĩika ndĩrĩ miiro yaanĩ mitimii yaavo,

✡ **10:7** Laanga Sabúuri 40:6-8.

na kwiitala ndiri miryuungwii yaavo."
17 Kei oongererya akasea,
"Si ndiri kumbukira kei uvi waavo vii kaa tuku,
na nteendo jaavo jo wuna miiro tuku."✡

18 Kooni Muluungu avaséire uvi waavo wasírire, kusiina cho bweeyya tutoole mpóryo sa uvi tuku.

Tundooyimirirya

19 Vanaviitu kwa njira ya sakami ya Yéesu, suusu ni húuru turi kwiingira na Haantu Haajahaaja baa woowa tuku.
20 Kwa ihi njira ya muviri na nkaasu, atuchungurira twiingire mbere ya Muluungu ko tweera rira ipasía, noo kusea, muviri waachwe.
21 Kei, tatiite Mweeneisi Mukuulu kulookya ^iimiriraa nyuumba ya Muluungu.
22 Haaha tundootamanya na mbere ya Muluungu na mitima myeeru, na kuruma ^kwakiimana, sa Muluungu atujirula kwa njira yo tunyinyirira sakami ya Yéesu mitimii. Abweeyya jeyyo, sa mitima yiitu mivi, ^myeene itutwáalaa na kiloongii, ijirulwe. Kei, miviri yiitu Muluungu iiyoyya kwa maaji ^yabooha.
23 Haaha tukwaatye kumwiilaangya Kirisitu uku ^tulúusaa fuma mutimii, sa Muluungu yeeye ^iichuunga kutuheera ni wo kiilaangiwa.
24 Tundookiirirkana ^vyeene tundookiiheera mitima, sa twiiyende na tundookiitumamira maaja suusu kwa suusu.
25 Kari turеke kundoolumana hamwi ja ^vyeene vaantu viingi vareka kundoolumana. Maa kaa, tutuube kundookiiheera mitima suusu kwa suusu, sa tamányire siku yo hinduka Mweenevyoosi yaséngeriire.
26 Kooni tatúubire tumama uvi ko keenda na kunu tamányire kikomi cha Muluungu, haaha kusiina mpóryo ^yachaala ^iri daha jirula uvi tuku.
27 Jeyyo, toochaala kuwoojera kuheewa irya kwa Muluungu ro koofya, na mooto ^mweene uri vamala vaantu voosi ^vamusíitaa Muluungu.
28 Muuntu yoyoosi ura ^asiitáa Miiro ya Músa, uulawáa baa laangwa na riiso ra wuuja tuku kooni kuri na mashahíidi vaviri au vatatu.
29 Ririkani! Ni irya riri jooli ^riima neeja kuheewa muuntu ura ^amuchwíire mati Mwaana wa Muluungu, na sakami yaachwe ya muháko ^yamubweeyya ave muuja mbere ya Muluungu? Kei ni irya riri jooli ^riima neeja kuheewa muuntu ura ^amuhíintikiire Mutima Muuja wa nduwo?
30 Sa tamányire Muluungu asea, "Kuriha kisáasi ni murimo waani, niini noo ndíhaa kisáasi."✡ Kei asea, "IJUVA valamurira ari vaantu vaachwe."✡
31 Ni kiintu cho koofya maatuku vii kuwyiira mikonwii ya Muluungu ^Ari Nkaasu.
32 Kumbukiri siku jira ja ncholo ^mukamurume Kirisitu. Baa neembe mwaturyáa uturikiri mukuulu, mwayimiriryáa uturikiri uwo.
33 Mpiindi jiingi mwaturikiriwáa no tukirwa mbere ja vaantu ^vari foo. Kei moonáa usuungu hamwi na viivaanyu vara ^vabweeyyiriwáa mavi ja ayo.
34 Mwavooneráa mbavariri vara ^vajáa munyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahirwe na kunu muri na cheeru sa mujáa mwamányire mwatiite máari ^yabooha kulookya, iyo ^ivijáa imwaari kwa siku ^jisiina uhero.
35 Sa jeyyo, kari mufweite kwiitema uko tuku, sa mwatiite kunáálo nkuulu munumuunu.

✡ **10:17** Laanga Yeremía 31:33-34. ✡ **10:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35. ✡ **10:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:36.

36 Moosaakwa muyimirirye sa mutuube kutumama kusaaka kwa Mulúungu. Aho, hokera muri yara yoosi Mulúungu ˆiichuunga kuvaheera.
37 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Uwo ˆyookuuja si ari chereva tuku.
38 Na muuntu waani ura muwoloki,
kuva ari nkaasu ko kuunduma.
Maa kaa, kooni muuntu arékire kuuntuuba,
si ndiri vyeenda ne tuku.”✡
39 Suusu si turi ja avo vaantu ˆvooreka kumutuuba Mulúungu tuku, voovo ˆvoosira imalo. Suusu ni hamwi turi na vara ˆvamuruma na ˆvoolamuririwa.

11

Kumuruma Mulúungu kwa Vaantu va Mulúungu

1 Kumuruma Mulúungu ni kutaanga kikomi yara ˆtookiilaangya fumira yari, na kuruma ni ya kikomi yara si ˆtooyoona haaha.
2 Ko ruma jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vaduumbirirwa ni Mulúungu.
3 Kwa njira yo ruma, suusu tamányire Mulúungu uumba kurumu na weeru kwa isáare raachwe. Kei tamányire Mulúungu uumba viintu vyoosi ˆvyoónekanaa, si kwa viintu ˆvijáa vimwaari tuku.
4 Kwa kumuruma Mulúungu, Abéeli amutoorera Mulúungu mpóryo ˆyabooha kulookya ya mwaanaavo Kaíni.✡ Sa mpóryo iyo, Mulúungu oonekya kikomi Abéeli abwéeyyiirye vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, Mulúungu asea Abéeli ni muwoloki. Abéeli aakwya, kuruma kwaachwe ni kiintu ˆchootulaira naasu, ˆvyeene tasaakwa tumurume Mulúungu.
5 Kwa kumuruma Mulúungu, Enóoki asumulwa na kurumwii baa kukwya tuku. Si oonekana kei tuku, sa Mulúungu amusumula na kurumwii. Mpiindi Mulúungu ˆajáa akaari musumula, yoonekana kikomi Enóoki amweerya Mulúungu mutima.✡
6 Kusiina muuntu ˆari mweerya Mulúungu mutima tuku, kooni asiina kuruma. Kira muuntu ura ˆyootamanya noo mwiinamira Mulúungu, yoosaakwa arume Mulúungu amwaari na avahéeraa vilungulungu vara ˆvamusáakiraa.
7 Kuruma, kujáa kwabweeyya Núhu ave na matu kwa Mulúungu, Mulúungu akamuluma kutu kwa yara si ˆanoona, ˆyasaakáa yafúmire. Yeeye akatengenesha safíina sa Mulúungu amulamurirye yeeye Núhu na kaaya yaachwe.✡ ˆAkabweeyye jeyyo, Núhu oonekya vaantu va weeru vara si ˆvamuruma, heewa vari irya ni Mulúungu. Kwa kuruma kwaachwe, Núhu ajáa ahokera uwoloki fuma kwa Mulúungu.
8 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Mulúungu, Mulúungu ˆakamusee iinuke fuma isi yaachwe, atamanye na isi ˆng’eene Mulúungu luu akamuhiire, ja ˆvyeene amulaha. Aburaháamu ajáa asaamira na isi iyo kunu si yootaanga kuuntu ˆyootamanya.✡
9 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu iikale ja muyeni isi iyo ˆng’eene Mulúungu ajáa iichuunga kumuheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajáa vahokera kwiichuunga kukura ˆkweene Aburaháamu ajáa ahokera.
10 Aburaháamu ajáa abweeyya jeyyo, sa iilaangyáa kiikala ari múujii ˆuri na myaariryo ˆyabooha, ˆyiimiwa neeja na ˆyajeengwa ni Mulúungu mweeneevyo.

✡ **10:38** Laanga Habakúuki 2:3-4. ✡ **11:4** Laanga Ncholo 4:3-7. ✡ **11:5** Laanga Ncholo 5:24. ✡ **11:7** Laanga Ncholo 6:11-22. ✡ **11:8** Laanga Ncholo 12:1-2.

11 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Sáara aheewe lʉvíro lo vyaala mwaana na Aburaháamu, baa neembe yeeye ajáa adalahala mʉnʉmʉʉnʉ na ajáa muumba.✡ Sáara ajáa aruma Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, tʉmama arɨ yara ˆajáa iichuunga kʉtʉmama.

12 Jeyyo, kwa njɨra ya mʉʉntʉ ʉwo umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi mʉnʉmʉʉnʉ, vavyaalwa vaantʉ ˆvarɨ foo ˆveene sɨ varɨ daha valwa, ja nyényeeri ja kurumwii au isaáre ra mbarɨmbarɨ ya mayɨya.✡

13 Vala baaba avo voosi vaakwya kʉnʉ vooruma Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ yara ˆiichuunga kʉvaheera. Mpɨɨndɨ ˆvajáa nkaasʉ, sɨ vayahokera tʉkʉ, maa kaa, vayoonáa kwa kʉlɨ na vavyeendáa. Voovo vajáa valʉʉsa mbere ja vaantʉ nɨ vayeni na nɨ valooki kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.

14 Sa vaantʉ ˆvalúʉsaa jeyyo, voónekyaa kɨweerwii nɨ saaka viise kʉva na ɨsɨ yaavo veeneevyo.

15 Ngaarɨ viiririkanáa ɨsɨ yaavo kʉʉntʉ ˆvafuma, ngaarɨ vadaha hɨndʉka na kwaavo.

16 Maa kaa, vaantʉ avo viiririkanáa ɨsɨ ˆyabooha kʉlookya, ɨsɨ ya kurumwii. Ɨkyo noo ˆchooreka Mʉlʉʉngʉ sɨ oónaa soni tʉkʉ mpɨɨndɨ vaantʉ avo ˆvoomwaanɨrɨra yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ waavo, sa yeeye aviimirya neeja múuji kʉra kurumwii.

17 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Aburaháamu amʉtoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo Mʉlʉʉngʉ ˆakamʉyere. Aburaháamu ajáa ahokera kwiichuunga fuma kwa Mʉlʉʉngʉ mweeri ya Isaka, maa kaa, yeeye ajáa aruma kʉmʉtoola ʉhʉ mwaana waachwe wa mpeke,✡

18 baa neembe Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉsea Aburaháamu, “Lʉkolo lwaako nɨ kwa Isaka lʉrɨ fuma.”✡

19 Aburaháamu ajáa aruma Mʉlʉʉngʉ atɨɨte lʉvíro lo mʉfʉfʉla Isaka. Kwa njɨra ɨyo, Aburaháamu ajáa amʉhokera kei Isaka, yeeye ˆajáa aava ja aakwya, maa akava nkaasʉ kei.

20 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu na Esáau kwa yara ˆyarɨ fʉmɨra sikʉ ja mbere.✡

21 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Yaakúupu ˆakasengerere kukwya, avatalarye vaana vavɨrɨ va Yooséefu,✡ na aho akamwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ iisíkiriirye nkomii yaachwe yo kiitumbairya.✡

22 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Yooséefu ˆakasengerere kukwya, alʉʉse ˆvyeene Viisiraéeli varɨ fuma ɨsɨ ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasʉmʉle makúfa yaachwe vakayataahe kʉrɨ ɨsɨ ya Kanáani.✡

23 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya vavyɨɨrɨ va Músa vamuvise kwa myeeri ɨtatʉ ˆakavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ˆabooha, sɨ voofa kuwuna ʉlairiri wa mʉtemi wa Mísiri tʉkʉ.✡

24 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Músa ˆakave mʉkúúlʉ, asiite kwaanɨrɨrwa mwaana wa muhíínja wa Faráao.

25 Yeeye ajáa asaawʉla kʉtʉrɨkɨra hamwɨ na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ kʉlookya kʉtʉʉnga viintʉ uvii kwa mpɨɨndɨ nduudi vii.

26 Músa ajáa oona kʉtʉkɨrwa sa Masía nɨ usúngaati kʉlookya kuturya máari ya kɨkomi ya mberii ya ɨsɨ yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa vii vilʉngʉlʉngʉ Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ mʉheera sikʉ ˆjookʉʉja.

✡ **11:11** Laanga Ncholo 18:11-14. ✡ **11:12** Laanga Ncholo 22:17. ✡ **11:17** Laanga Ncholo 22:1-19. ✡ **11:18** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **11:20** Laanga Ncholo 27:27-29, 39-40. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 48:15-16, 20. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 47:31. ✡ **11:22** Laanga Ncholo 50:24-25. ✡ **11:23** Laanga Ufumo 1:22; 2:2-3.

27 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Músa iinʉke fuma ɨsɨ ya Mísiri baa koofa nkalari ya mʉtemi tʉkʉ. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa nɨ ja yoomoona Mʉluungʉ sɨ ˆoónekanaa.
28 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na avalairirye Viisiraéeli vahake sakami miimwii ya mɨryaango sa murimʉ mʉʉja ˆʉrɨ looka no mala ndaambere, ʉdɨɨre mala ndaambere ja vaana valʉme va Viisiraéeli.✡
29 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Viisiraéeli vafɨrɨre mayɨya ya Sháamu na mawʉlʉ ja vaantʉ ˆvooyeenda kʉrɨ ɨsɨ ˆyʉʉma. Maa kaa, Vamísiri novo ˆvakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakʉnɨkɨrɨra.✡
30 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Viisiraéeli varɨɨngɨrɨre lʉkaande lwa múuji wa Yeríiko kwa sikʉ mufungatɨ, nowo waawya.✡
31 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Raháabu mʉhéngeeti, adɨɨre kʉʉlawa hamwɨ na vaantʉ sɨ ˆvamurúmaa Mʉluungʉ. Ajáa ahona sa viintʉ sɨ avateengya vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavɨ, maa kaa, avateengya na mwiikalo mʉʉja.✡
32 Che ndɨrɨ lʉʉsa kei? Nsiina múʉda wo lʉʉsa kuruma kwa Gideóoni, Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáali na mʉtwe va Ijʉva tʉkʉ.
33 Kwa kuruma kwaavo, vaantʉ ava vasiindáa nkoondo ˆng'eene valwɨjáa na vatemi va ɨsɨ jɨngɨ. Kei, ava vɨɨmɨrɨráa ɨsɨ yaavo kwa ʉwoloki na vahokeráa yara Mʉluungʉ ˆajáa iichuunga kʉvaheera. Kei, vɨɨngɨ vajáa vatɨɨte ngururu jo tʉʉnɨka mɨlomo siimba.
34 Sa kuruma kwaavo, varimyáa mooto ˆwahʉʉmba, vaneháa kʉʉlawa na nyaasʉka. Vajáa vasiina ngururu tʉkʉ, maa kaa, Mʉluungʉ avahéeraa ngururu jo siinda nkoondo no vakibirya valwi nkoondo ˆveene vafumáa ɨsɨ jɨɨngɨ.
35 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya vaantʉ vaki vamwɨ vahokere vaantʉ vaavo ˆvaakwya vafúfukire. Vɨɨngɨ vaturikiriwáa na vajáa vasiita kʉrekerwa vave húuru, sa Mʉluungʉ avafʉfʉle na avaheere mwiikalo ˆwabooha kʉlookya.
36 Vamwɨ vasekererwáa na vavawáa na mɨjeléedi. Vamwɨ vachuungwáa na mɨnyololo na vavɨɨkwáa mɨnyololwii.
37 Kei, vamwɨ vavawáa na mawye fʉʉrʉ vakakwya, vamwɨ vasatʉlwáa na mɨsʉméeno katɨ na katɨ na vamwɨ vʉʉlawáa na nyaasʉka. Vamwɨ vajáa nɨ vakɨva, viivɨkɨráa ndɨrɨ ja muundi na mburi na vajáa vasiina kɨɨntʉ tʉkʉ. Vaturikiriwáa na vabweeyyiriwáa mavɨ ˆyarɨ foo.
38 Vatulatuláa ɨsɨ ja mabaláángwii na njuulwii, na viikaláa mpáángii na maduundwii. Vaantʉ avo vajáa vabooha maatʉkʉ vii, weerʉ sɨ ɨjáa yɨɨma neeja kʉva novo tʉkʉ.
39 Baa neembe vaantʉ voosi avo ˆveene tookoonekya kɨkomi vajáa vamuruma Mʉluungʉ, baa jeyyo, voovo sɨ vahokera ˆmeene Mʉluungʉ ajáa iichuunga kʉvaheera tʉkʉ.
40 Vyaava jeyyo, sa Mʉluungʉ ajáa atwiimirya neeja suusu na voovo viintʉ ˆvyabooha maatʉkʉ, sa tukiimane hamwɨ.

12

Tʉtʉmame ja ˆVyeene Yéesu Atʉmama

1 Haaha sa viintʉ tarɨingɨrɨrwa nɨ mpuka nkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ ya vaantʉ ˆvoonekya kuruma kʉkʉʉlʉ, tʉseyye vyoosi ˆvyootʉkɨtɨra na tʉreke ʉvɨ

✡ **11:28** Laanga Ufumo 12:7-13. ✡ **11:29** Laanga Ufumo 14:21-31. ✡ **11:30** Laanga Yooshúa 6:8-20.
✡ **11:31** Laanga Yooshúa 2:1-21; 6:22-25.

ˆwootʉbweeyya tuwye. Na tʉmanyɨke kʉtɨɨja itɨɨjo ˆrɨrɨ mbere yiitʉ ko yimiririrya.

2 Tʉndoomʉlaanga Yéesu, sa yeeye noo ˆatʉchʉngʉrɨra njɨra tʉndoomuruma Mʉlʉʉngʉ. Kei, yeeye noo ˆyootʉheera mʉtɨma sa tutuube kumuruma Mʉlʉʉngʉ fʉʉrʉ kukiimana. Yeeye ayimiririrya inkwya hara mʉsaláabii baa koona soni tʉkʉ, sa cheerʉ ˆcheene kɨjáa mbere yaachwe. Yeeye iikala mʉkono wa kʉlʉme wa ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ.

3 Hoonɨ iririkani yara Yéesu ˆalʉmana noyo kufuma kwa vaantʉ vavɨ na yeeye ayayimiririrya, sa mʉdɨɨre katala kumuruma Mʉlʉʉngʉ mitimii yaanyu na mʉmʉreke.

4 Baa neembe mʉlwíjaa kuusiinda ʉvɨ, sɨ mʉnaalwa fʉʉrʉ mwiite sakami yaanyu tʉkʉ.

5 Eri, mwarimirya masáare yo vaheera mʉtɨma yara Mʉlʉʉngʉ ˆavasea nyuunyu ja vaana vaachwe wʉʉ? Mʉlʉʉngʉ asea jei,

“Mwanawaanɨ, IJʊVA ˆarɨ kʉwolola mwiikalo waako,
karɨ uchwíjaa matɨ tʉkʉ.
ˆArɨ kʉdalavya,
karɨ ʉsóvaa mʉtɨma tʉkʉ.
6 Sa IJʊVA amʉwólolaa mwiikalo mʉʉntʉ ʉra ˆamweenda,
na amʉláɨraa chiirʉ kɨra mʉʉntʉ,
ˆamʉhókeraa akava mwaana waachwe.”✡

7 Haaha yimiririyi uturikiri mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆyoovawolola mwiikalo waanyu. Nɨ bweeyya iise jeyyo sa nyuunyu nɨ vaana vaachwe. Eri, kwatɨɨte mwaana sɨ ˆawólolwaa mwiikalo waachwe nɨ taáta waavo wʉʉ?

8 Mʉlʉʉngʉ avawólolaa vaana vaachwe voosi. Koonɨ Mʉlʉʉngʉ sɨ yoovawolola mwiikalo waanyu, mʉtaange nyuunyu nɨ vaana va ʉlʉrɨ, sɨ vaana vaachwe tʉkʉ.

9 Kei suusu voosi tatɨɨte vala baaba va mʉvɨrɨ, avo vatʉwólolaa mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, sɨ tasaakwa twiivɨɨke ɨsɨ ya Mʉlʉʉngʉ Taáta wiitʉ wa kurumwii kʉlookya sa tʉve nkaasʉ tʉkʉ wʉʉ?

10 Vala taáta wiitʉ va mʉvɨrɨ vatʉwólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpɨɨndɨ nduudi sa vatoonekye vira ˆvoonáa nɨ viija. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yootʉwolola mwiikalo wiiswi sa kʉnáálo yiiswi na tʉve hamwɨ ne wuujii waachwe.

11 Kusiina mʉʉntʉ ˆavyeéndaa mpɨɨndɨ ˆyoowololwa mwiikalo waachwe tʉkʉ, kirɨ vyoova jeyyo, avisúʉlaa. Maa kaa, vara ˆvarúmaa kʉwololwa jeyyo, avo vavyáalaa ndɨɨwa ja mwiikalo mʉʉja na ʉwoloki.

12 Sa jeyyo, fafyi mɨkono yaanyu ˆɨrɨ na nkamamáángi, na machwaamɨro yaanyu ˆyaakwya iyandiyandi.✡

13 Mʉndooyeendera njirii ˆyawoloka✡ sa vara majeo yaavo ˆyaakwya iyandiyandi vadɨɨre kunguvala na vawye, maa kaa, vahone.

Kʉmʉteerera Mʉlʉʉngʉ

14 Haaha mʉndoomanyɨka kwiikala mwiikalo mʉʉja na vaantʉ voosi. Kei mʉmanyɨke kʉva vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ mwiikalwii waanyu, sa kusiina mʉʉntʉ sɨ ˆarɨ na ʉwo wʉʉja ˆarɨ moona Mweenevyoosi tʉkʉ.

15 Mʉlaange neeja karɨ jɨ kʉve na mʉʉntʉ ˆarɨ siindwa turya nduwo ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kei, mʉlaange neeja karɨ kʉve na vaantʉ ˆvarɨ kʉva ja miriri ya ʉsʉʉngʉ ˆitúrɨkaa kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ.✡ Sa mʉʉntʉ ja ʉwo vajuuwa arɨ na bweeyya arɨ mɨtɨma ya vaantʉ ˆvarɨ foo ɨve na njeo.

✡ **12:6** Laanga Mpíri 3:11-12. ✡ **12:12** Laanga Isáaya 35:3. ✡ **12:13** Laanga Mpíri 4:26. ✡ **12:15** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 29:18.

16 Mulaange neeja kari muuntu ji ave muhanguti au si ˆamunyémyaa Muluungu ja Esáau tuku. Yeeye avaa iyoombe kuva ndaambere kwaachwe sa chóorya cha mpiindi imwi vii.✡
17 Nyuunyu mwamányire baa mpiindi asaakáa hokera ira ntálarya, taáta waavo ajáa asiita. Si aturya nkalo yo valanduka fuma uvii tuku, baa neembe Esáau ajáa arira munumuunu, taáta waavo si amutalarya tuku.✡
18 Nyuunyu si mwafika Luulwii lwa Sináai lura ˆluri daha koonwa noo kwaatwa tuku. Si munafika luulwii ulo ˆlukóreraa mooto, ˆluri na kilwiirya kikuulu na ihúmbuuto ikuulu tuku.
19 Nyuunyu si mwafika haantu Viisiraéeli ˆvajáa vateera marimu yoorira na sawúti nkuulu ya Muluungu tuku. ˆVakateere sawúti iyo, Viisiraéeli vajáa voofa maatuku, vakamuloomba Músa voosea, kari Muluungu indooluusika novo kei tuku.✡
20 Valuusa jeyyo, sa si vadaha yimirirya ulairiri ˆmweene Muluungu alairiryáa tuku, yoosea, “Baa kooni ni nchúwo au ni muuntu ˆari saasya luulu ulu, yoosaakwa avawe mawye akwye.”✡
21 Yoosi ˆyafumira Luulwii lwa Sináai yoofyáa maatuku, baa Músa ajáa asea, “Nootetema maatuku sa nookoofa.”✡
22 Maa kaa, nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayúuni, Yerusaléemu ya kurumwii. Múuji uwo ni múuji wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uko múujii mirimu miija mayana na mayana yiijiinga iri na cheeru.
23 Nyuunyu mwafika mpukii ya vaantu ˆvamuruma Yéesu va ncholo. Marina ya vaantu ava yaandikwa kurumwii. Mwafika mbere ya Muluungu, yeeye ˆari Mulamuli wa vaantu voosi na mbere ya mitima ya vaantu vaaja ˆveene Muluungu avakiiman'ya.
24 Nyuunyu muuja na kwa Yéesu, yeeye ni mukundikan'yi wa muháko mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa uvi waanyu, si ja sakami yo riha kisáasi ya Abéeli tuku.✡
25 Laangi neeja, kari mundoosiita kumuteerera Muluungu mpiindi ˆyoluusika tuku. Kooni voovo si vaneha kulairwa chiiru ˆvakamusiite Músa mpiindi ˆavalumáa kutu aha weerwii, jooli suusu turi hona kooni si toomuteerera Muluungu yeeye ˆyootuluma kutu fuma kurumwii?
26 Mpiindi jira Muluungu ˆaluusika fuma Luulwii lwa Sináai, weeru yoosi ijáa yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire, “Kamudu kei, si ndiri singisya weeru vii tuku, singisya ndiri baa kurumu.”✡
27 Isáare iri “kei” roonekya viintu vyoosi Muluungu ˆuumba kuri ihi weeru, singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira si ˆvisíngisikaa.
28 Jeyyo, tundoomuduumba Muluungu sa tooheewa utemi si ˆusíngisikaa. Tundoomwiinamira Muluungu kwa njira ˆimweéryaa mutima, kunu tookiiki-imya na isi na toomunyemya.
29 Sa Muluungu wiitu ni ja mooto ˆwahuumba ari, mooto uwo wachímikaa na wamálaa kamwi.✡

13

Viintu ˆVimweéryaa Muluungu Mutima

1 Kwiiyenda kinduu, koosaakwa kutuube.

✡ **12:16** Laanga Ncholo 25:27-34. ✡ **12:17** Laanga Ncholo 27:30-40. ✡ **12:19** Laanga Ufumo 20:19-21; Nkumbukira ya Miiro 5:25-27. ✡ **12:20** Laanga Ufumo 19:12-13. ✡ **12:21** Laanga Nkumbukira ya Miiro 9:19. ✡ **12:24** Laanga Ncholo 4:10-11. ✡ **12:26** Laanga Hagáai 2:6. ✡ **12:29** Laanga Nkumbukira ya Miiro 4:24.

2 Mutuube kʉvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo, vaantʉ vamwɨ vajáa
vateengya mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ baa taanga tʉkʉ.
3 Mʉndoovakʉmbʉkɨra vara ˆvachuungwa mʉnyololwii, mʉve ja mwachu-
ungwa hamwɨ novo. Mʉndoovakʉmbʉkɨra vara ˆvooturikiriwa, mʉve ja
mootʉrɨkɨra hamwɨ novo.
4 Ilóola rasaakwa rɨnyemiwe nɨ vaantʉ voosi, kei muki na mʉlʉme vanehe
ʉhanguti, sa Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ irya vahanguti voosi.
5 Karɨ mʉve mweenda mpía tʉkʉ, maa kaa, mʉndookiikinkima na vira
ˆmʉrɨ novyo, sa Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo asea,
“Sɨ ndɨrɨ kʉreka tʉkʉ,
na sɨ ndɨrɨ kurimirya tʉkʉ.”✡
6 Ɨkɨ noo ˆchooreka toolʉʉsɨka ko kiitema toosea,
“Mweenevyoosi noo nyambirirya yaanɨ, sɨ ndɨrɨ koofa kɨintʉ tʉkʉ.
Mʉʉntʉ che arɨ kʉʉmbweeyya?”✡

7 Mʉndoovakʉmbʉkɨra valongooli vara ˆvavakiindya isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
Mʉndookiiririkana mwiikalo waavo na mʉndootuubirirya kuruma kwaavo.
8 YéesuKirisitʉ nɨ yeeye ʉ’ura, niijo, isikʉ na sikʉ ˆjookʉʉja ˆjisiina ʉhero.
9 Karɨ mʉndookumuririwa nɨ kɨra ukiindya mufya ˆwiísimiresimire tʉkʉ, sa
ngururu ja mɨtɨma yaanyu jafúmaa kʉrɨ nduwo ya Mʉlʉʉngʉ na sɨ kʉrɨ miiro
ya vyóorya tʉkʉ. Ɨyo sɨ ɨvaámbiriryaa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ vara ˆviitúubaa.
10 Suusu tatɨite masabáahʉ ˆng’eene veeneɨsɨ va Ijʉva ˆvamʉtʉmamɨraa
Mʉlʉʉngʉ itibwii ro kiinamɨra, sɨ varekerwa vandoorya mpóryo ˆɨvíikwaa
mweeri ya ɨyo masabáahʉ tʉkʉ.
11 Kwa Miiro ya Mʉsa, mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ atóolaa sakami ya nchúwo na
atwáalaa na Haantʉ Haajahaaja ja mpóryo jo seyya ʉvɨ. Maa kaa, atóolaa
nyama ja ijo nchúwo na ajichɨmɨkáa weerwii ya nkambi.
12 Ɨkɨ noo ˆchooreka baa Yéesu aturikiriwa weerwii ya mutiryaango wa
Yerusaléemu, sa avabweeyye vaantʉ vave vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa
sakami yaachwe.
13 Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya mutiryaango, na
tuyimirirye kʉtʉkɨrwa ja ˆvyeene yeeye ayimirirya.
14 Tʉbweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina múuji wa sikʉ ˆjisiina ʉhero
tʉkʉ, maa kaa, toowoojera kwɨingɨra múujii wa kurumwii ʉwo ˆwookʉʉja.
15 Haaha kwa njɨra ya Yéesu, tʉndoomʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo ya
dʉʉmbɨ, noo kʉsea dʉʉmbɨ ˆjitóolwaa kwa mɨlomo yiitʉ suusu ˆturúmaa irina
raachwe.
16 Karɨ mʉrékaa kʉtʉmama maaja no kwiiyambirirya tʉkʉ, sa ijo noo
mpóryo ˆjimweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtɨma.
17 Mʉve matu kwa valongooli vaanyu na mʉndootuuba yara ˆvoovawyɨɨra,
sa voovo noo voovarera nyuunyu baa katala tʉkʉ. Voovo, lʉʉsa varɨ mɨrɨmo
yaavo mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Mʉve matu kwaavo sa vandootʉmama kʉnʉ varɨ
na cheerʉ, sa koonɨ sɨ mʉrɨ matu, tʉmama veende kʉnʉ varɨ na ʉsʉʉngʉ na
ʉwo mʉrɨmo waavo sɨ ʉkavaámbiriryaa chochoosi tʉkʉ.
18 Mutuube kʉtʉloombera. Suusu tamányire mɨtɨma yiiswi sɨ ɨtʉtwáalaa na
kɨloongii tʉkʉ, na kɨra kɨintʉ ˆtoosaaka tʉtʉmame kɨve cha ʉwoloki na cha
nyemi.
19 Noovakalaamya mʉndookʉʉnoombera, sa mpɨndʉke na kwaanyu
chaangʉ.

✡ **13:5** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 31:6, 8. ✡ **13:6** Laanga Sabúuri 118:6.

Kuloomba

20 Mulungu yeeye ˆaréetaa mwiikalo muuja, amufufula Mweenevyoosi wiitu, Yéesu, Muríisi Mukuulu wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ˆyiimya muháko wa siku ˆjisiina uhero.
21 Yeeye Mulungu atuube kuviimirya neeja kira kiintu kiija cho vaambirirya mutumame vira ˆasáakaa, abweeyye mitima yaanyu indootumama yara ˆeenda kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ive kwaachwe kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi jo Kiimikirirya

22 Vanaviitu noovakalaamya mukwaatye neeja aya masáare yo vaheera mutima ˆnaándikire kwa ukufi.
23 Noosaaka mutaange Timotéeo mwaaniitu, achungurirwa fuma munyololwii. Koonii uújire chaangu na kuuntu ˆndiri, kuujan'ya ndiri ne sa ji tuvaluumbye.
24 Muvaluumbye valongooli voosi na vaantu va Mulungu ˆmuri novo uko. Vaantu ˆvamuruma Yéesu kunu Itália vavalúumbiirye.
25 Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Baruwa ya Yaakúupu
Mulongooryo

Muuntu ^aandika baruwa ihi, ni Yaakúupu. Uhu Yaakúupu ni umwi wa vandúu va Yéesu ajáa (Matáayo 13:55). Yaakúupu uhu, si Yaakúupu mundúu wa Yoohaani (Matáayo 4:21), au Yaakúupu sha Alufáayo (Matáayo 10:3) tuku. Mpiindi ^aandikáa baruwa ihi, yeeye ni mulongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ajáa (Mirimo ya Vatumwi 15:12-13). Paúli amwaanirira "Ngururyo" yo muruma Kirisitu (Vagalatía 2:9). Kati ya myaaka ya 62-69 keende Kirisitu ^avyaalwa, vavi va Kirisitu vajáa vamuulaa Yaakúupu sa kura kumuruma kwaachwe Yéesu Kirisitu. Na baruwa ihi Yaakúupu iiyandika de uulawe.

Baruwa ihi, Yaakúupu avaandikira vantu ^vamuruma Yéesu va Kiyahúudi ^veene vajáa vatiija múuji wa Yerusaléemu, ^vakiingirirwe ni Vayahúudi ^veene vajáa vamusiita Yéesu Kirisitu. Ava noo ^vamuulaa Sitefáano (Mirimo ya Vatumwi 7:54–8:3). Vantu ^vamuruma Yéesu avo vajáa viipasa isi joosi ja Yudéea, Samaría, Foiníike na Síria (Mirimo ya Vatumwi 8:1; 11:19). Iki noo ^chooreka Yaakúupu avaanirira vantu ava, "nkolo ikimi na iviri ^ng'eene jeenera weeru yoosi" (1:1).

^Cheene Yaakúupu avawyiira ava vantu aha barúwii, ni kwiimirira neeja kura kumuruma kwaavo Yéesu na kuvawyiira ^vyeene vari ki-ikala mpiindi ja uturikiri (1:2-15). Avakaan'ya vantu ^vamuruma Yéesu vareke kuvasinanala vantu (2:1-11). Alumirirya kumuruma kwaavo Yéesu koonekane ko tumama masáare maaja (2:14-26). Kei, avalairirya vandoolaanga neeja ndimi jaavo, kari varekere jikorerye mooto si ^urímaa tuku (3:1-12). Kiintu chiingi ^alumirirya ni kumuruma Yéesu, kuvaloombera valwíiri na kuvahaka makuta valwíiri kwa irina ra Mweenevyoosi (5:13-16).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuyerwa *1:1-18*
Kuteera na kutumama *1:19-27*
Kari tundoosinanala vantu tuku *2:1-13*
Kuruma Yéesu koónekanaa kwa nteendo njija *2:14-26*
Kwiimirira lurimi na tooti ya kurumwii *3:1-18*
Kari tuve vijeengi na masáare ya weeru tuku *4:1-5:6*
Tuyimirirye uturikiri na tundooloomba ko ruma *5:7-20*

Lumbi ya Yaakúupu

1 Yaakúupu, mutúmwa wa Mulúungu na wa Mweenevyoosi YéesuKirisitu,
lumbi kwa nkolo ikimi na iviri ^ng'eene jeenera weeru yoosi.

Tooti na Kumwiilaangya Yéesu

2 Ee vanaviitu eryi mitima kati ^mooyerwa kwa njira ^jiísimiresimire.
3 Nyuunyu mwamányire kuyerwa kwa kuruma kwaanyu kwabwéeyyaa mudahe kuyimirirya.
4 Kuyimirirya kwaanyu moosaakwa mukukiimikirirye, sa muve vantu ^vakangaala kei ^vakiimikirira, si ^mookeehekerwa ni kiintu baa kimwi.

5 Maa kaa, koonɨ ʉmwɨ waanyu yoosova tooti, amʉloombe Mʉlʉʉngʉ. Yeeye asiina itɨma tʉkʉ na avahéeraa voosi ˆviri foo na kei Mʉlʉʉngʉ sɨ avíikaa ikuundi mutimii tʉkʉ, kʉmʉheera arɨ.
6 Maa kati yooloomba nɨ mpaka arume baa karɨ ave na wiikovereri tʉkʉ, sa mʉʉntʉ ˆarɨ na wiikovereri nɨ ja ipúunta ra mayɨya, rɨra ˆrɨsúmwɨirwe nɨ mpeho no rutwarutwa kʉnʉ na kʉnʉ.
7 Mʉʉntʉ ja ʉwo, karɨ iisee turya arɨ kɨintʉ chochoosi fuma kwa Mweenevyoosi tʉkʉ.
8 Yeeye nɨ ja iwalaanga arɨ, iikóvererakovereraa kʉyeenda kwaachwe koosi.

Ʉkɨva na Usúngaati

9 Haaha mwaanaanyu ʉra ˆarɨ ɨsɨ iidʉʉmbe na eerye mʉtɨma sa Mʉlʉʉngʉ amwiinʉla.
10 Viivyo baa musúngaati ne eerye mʉtɨma kati ˆyookiimiwa na ɨsɨ, sa looseeka arɨ ja malʉva ya isekii.✡
11 Mwaasʉ watúlaa na ivááva raachwe, ˆreene ruúmyaa masaambɨ. Malʉva ya masaambɨ yaláhalaa na kʉbooha kwaachwe kwarímɨraa. Noo jeyyo, musúngaati ne kʉʉma arɨ ng'ang'ala na mɨrɨmo yaachwe ˆatúmamaa.

Kʉyerwa

12 Atalariwe mʉʉntʉ ˆayímiriryaa mpɨindɨ jo yereniwa, sa koonɨ asíindire ʉko kʉyereniwa, heewa arɨ itáaji ra nkaasʉ ˆreene Mʉlʉʉngʉ iichuunga kʉvaheera vara ˆvamweenda.
13 Koonɨ mʉʉntʉ yooyerwa karɨ asee jei tʉkʉ, "Nooyerwa nɨ Mʉlʉʉngʉ." Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ ayérwaa nɨ ʉvɨ tʉkʉ baa kei yeeye sɨ ayéraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
14 Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ ayérwaa kati ˆanwéerɨire na ˆakwáatikire nɨ ʉláku waachwe mweeneevyo.
15 Haaha ʉra ʉláku ˆurɨ sʉmʉla ɨnda, wavyáalaa ʉvɨ na ʉra ʉvɨ ˆurɨ kangaala wavyáalaa wulalo.✡
16 Vanaviitʉ naveenda. Karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ.
17 Kɨra kɨintʉ ˆchabooha na kɨra kɨintʉ ˆchakiimana chafúmaa mweeri, chakiima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta, yeeye noo Taáta wa vimʉrɨ vyoosi kurumwii. Yeeye sɨ aválandʉkavalandʉkaa tʉkʉ, baa kei asiina ivala ro valandʉkavalandʉka tʉkʉ.
18 Kwa mʉryʉʉngʉ waachwe, yeeye atʉvyaala kwa isáare raachwe ra kɨkomi, sa tʉve vaachwevaachwe mbere ya viintʉ ˆavyʉʉmba, kei tʉve ja mpóryo ya viintʉ ˆvichwíirwe vya ncholo.

Kʉteerera no Tʉmama

19 Vanaviitʉ naveenda. Kwaatyi isáare ɨrɨ! Nyuunyu mwaangʉhe kʉndooteerera na karɨ mwaangʉhe kʉndoolʉʉsɨka tʉkʉ, baa karɨ mwaangʉhe kʉndookalala tʉkʉ.
20 Sa koonɨ mʉʉntʉ akáliire sɨ arɨ daha tʉmama ʉwoloki ˆmweene Mʉlʉʉngʉ asáakaa tʉkʉ.
21 Sa jeyyo, fweiti na kʉlɨ kosu joosi na ʉvɨ waanyu woosi, mʉhokere ko kiiloombererya na isáare rɨra ˆrahaandwa kwaanyu ˆreene radáhaa kʉlamurirya nkaasʉ yaanyu.
22 Maa kaa, mʉve vatʉmami va isáare na karɨ mʉve vateereri vii tʉkʉ, kʉnʉ mookoovera mɨtɨma yaanyu.
23 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆatéereraa isáare baa rɨtʉmama tʉkʉ, ʉhʉ nɨ ja mʉʉntʉ ˆiláangaa buuwo yaachwe kɨwóowii.

✡ **1:10** Laanga Yeremía 9:22-23. ✡ **1:15** Laanga Varúumi 5:12, 21; 1 Vakoríinto 15:56.

24 Mɯɯntɯ ɯwo ^arɨ hɯmɯla kwiiyona, atámanyaa, na hahara arímiryaa ^vyeene arɨ.
25 Maa kaa, mɯɯntɯ ^iíririkanaa Miiro ya Mɯlɯɯngɯ ^yakiimana na ^yaréetaa uhúuru fuma kwɨɨmɨrɨrwa nɨ ɯvɨ, ɯwo iísimire. Koonɨ mɯɯntɯ ɯwo atúubire tuuba Miiro bila yoorimirya ^cheene atéɨɨre, ɯwo talariwa arɨ kwa yara ^meene atúmamaa.
26 Koonɨ mɯɯntɯ yookiiyona yeeye nɨ mɯɯntɯ ^amweéryaa mɯtɨma Mɯlɯɯngɯ na sɨ akítɨraa lurimi lwaachwe, mɯɯntɯ ɯwo nɨ iikóoveraa vii, díini yaachwe nɨ kɨɨntɯ kisiina.
27 Díini ^ɨrɨ mpeho, ^isiina kosu ^irúmwaa mbere ja Mɯlɯɯngɯ Taáta wiitɯ noo ɨhɨ, kɯvaambirirya varekwa na valala na uturikiri waavo no kwiiyɨmɨrɨra ɯdɨɨre saambɯlwa nɨ ɯvɨ wa weerɯ.

2

Kusinanala Vaantɯ

1 Vanaviitɯ ^mumwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitɯ YéesuKirisitɯ, Mweeneevyo wa Nkongojima, karɨ mɯfákɯlaa vaantɯ tɯkɯ.
2 Baa ja tɯsee, koonɨ uújire mɯɯntɯ na mwiijiingwii waanyu, ^arɨ na péete ya sahá́abu na ^iirúwikire ɨngo ^jabooha, maa kei ɯɯje mɯkɨva ^iísasavire ɨngo ^jasakahala, joolɨ mɯbwéeyyaa?
3 Nyuunyu mɯmɯnyémyaa ɯra mɯɯntɯ ^iirúwikire ɨngo ^jabooha na mɯmɯséaa, “Ikala aha haantɯ ^habooha,” na ɯra mɯkɨva mɯmɯséaa, “Weewe ɨma hara,” au “Ikala aha ɨsɨ ya ibambari ra majeo yaanɨ.”
4 Eri, ɯwo sɨ ɯrɨ usinanali tɯkɯ wɯɯ? Na kei, sɨ ɯrɨ ɯlamuli mɯvɨ fuma mitimii yaanyu tɯkɯ wɯɯ?
5 Teereri vanaviitɯ va mutimii. Eri, Mɯlɯɯngɯ sɨ avasaawɯla vakɨva va ɨhɨ weerɯ vave vasúngaati vo mwiilaangya Yéesu na vahokere Ʉtemi Mɯlɯɯngɯ ^iichuunga kɯvaheera vara ^vamweenda tɯkɯ wɯɯ?
6 Maa kaa, nyuunyu moomuchwa matɨ mɯkɨva. Eri, sɨ avo vasúngaati noo ^vavoóndomereryaa no ^vatwaala na balásii tɯkɯ wɯɯ?
7 Eri, sɨ avo noo ^vahɨɨntɨkɨraa irina riija rɨra ^reene mwaheewa tɯkɯ wɯɯ?
8 Kɨkomi, koonɨ mookiimikirirya ɯra ɯmwɨ wa Miiro ya kɨtemi ɨra ^yasea, “Mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo,”✡ tɯmama mwɨise viija.
9 Maa kaa, koonɨ moosinanala vaantɯ, mɯtaange bweeyya mwiise ɯvɨ na ɨra Miiro valamɯrɨra yiise nyuunyu mwiiwúnaa.
10 Sa mɯɯntɯ yoyoosi ɯra ^akwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambɯla ɯmwɨ vii, ɯwo valwa arɨ asáambwɨɨre Miiro yoosi.
11 Sa ɯra ^mweene asea, “Karɨ ɯyéendaa na muki wa mɯɯntɯ tɯkɯ,” kei asea, “Karɨ wɯúlaa tɯkɯ.”✡ Sa jeyyo koonɨ sɨ ɯyéendire na muki wa mɯɯntɯ, maa kaa, wɯúlaire, weewe uwúnire Miiro.
12 Sa jeyyo, luusiki no tɯmama ja vaantɯ ^mɯrɨ lamɯrɨrwa nɨ Miiro ɨra ^ɨvafúmyaa kɯɯntɯ ^moondomereriwa.
13 Sa kɯheewa irya kusiina mbavariri kwa mɯɯntɯ ɯra ^asiina mbavariri tɯkɯ. Maa kaa, mbavariri ya Mɯlɯɯngɯ veera ɨrɨ mweeri ya kɯheewa irya.

Kuruma na Kɯtɯmama Mɨrɨmo Miija

14 Ee vanaviitɯ kɯnáálo che kwatɨɨte mɯɯntɯ kɯsea amuruma Yéesu na kɯnɯ sɨ yoobweeyya viintɯ viija? Eri, kuruma ɯko ifaanaa kɯmɯlamurirye wɯɯ?

✡ **2:8** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **2:11** Laanga Ufumo 20:13-14; Nkɯmbɯkira ya Miiro 5:17-18.

15 Eri, baa ja koonɨ mwaaniitʉ au irʉʉmbʉ riitʉ avawa nɨ ʉsava wa ɨngo au chákurya,
16 na ʉmwɨ waanyu koonɨ amʉséire, “Ʉkafika nkaasʉ, ʉkoota mooto nkaasʉ na ʉve na mwiikuto mʉʉja,” baa kʉmwaambirirya ɨngo na chákurya tʉkʉ, nɨ kʉnáálo che ˆmwatɨite?
17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kʉva na mɨrɨmo ˆɨtámanyan’yaa na kʉra kumuruma, ʉko kumuruma kwaakwya.
18 Maa kaa, mʉʉntʉ ʉmwɨ sea arɨ, “Weewe umwiiláangyaa Yéesu, na nɨɨnɨ natúmamaa mɨrɨmo miija.” Haaha koonɨ ndaɨra kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kʉbweeyya viintʉ ˆvitámanyan’yaa tʉkʉ, naanɨ kʉlaɨra ndɨrɨ kumwi-ilaangya kwaanɨ kwa mɨrɨmo yaanɨ.
19 Uruma kwatɨite Mʉlʉʉngʉ ʉmwɨ vii. Vyabooha! Baa mirimʉ mɨvɨ yarúmaa na yatétemaa nɨ woowa.
20 Eri, weewe mʉʉntʉ mʉhoho, saaka wiise ʉlaɨrwe kuruma kʉra sɨ ˆkʉtámanyan’yaa na mɨrɨmo sɨ kɨɨntʉ tʉkʉ wʉʉ?
21 Eri, baaba wiitʉ Aburaháamu sɨ avalwa nɨ mʉwoloki sa kɨra ˆatʉmama ˆakamʉtoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo masabáahwii tʉkʉ wʉʉ?
22 Koona wiise wʉʉ? Kuruma kwa Aburaháamu kwatamanyan’yáa na mɨrɨmo yaachwe na ˆvyeene kuruma kwaachwe kwakiimikiririwa nɨ mɨrɨmo ˆmyeene atʉmamáa.
23 Jeyyo, yakiimikiririwa Masáare ˆYarɨ Mpeho yara ˆyasea, “Aburaháamu akamuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki,”✡ ne aanɨrɨrwa kɨjeengi cha Mʉlʉʉngʉ.
24 Mwɨíne wʉʉ? Mʉʉntʉ aválwaa nɨ mʉwoloki kwa mɨrɨmo yaachwe na sɨ ko muruma Mʉlʉʉngʉ kookweene vii tʉkʉ.
25 Noo jeyyo, baa Raháabu mʉhéngeeti, sɨ avalwa nɨ mʉwoloki sa viintʉ avahokera vara vuurikiriri akavaambɨra vatweere na njɨra yɨingɨ tʉkʉ wʉʉ?✡
26 Ja viintʉ ˆviri, koonɨ mʉvɨrɨ usiina nkeeho, ʉwo waakwya, noo ˆvyeene viri kwa mʉʉntʉ ˆamurúmaa Mʉlʉʉngʉ baa kʉbweeyya mɨrɨmo ˆɨtámanyan’yaa na kuruma kwaachwe tʉkʉ.

3

Lurimi

1 Vanaviitʉ, kati yaanyu karɨ kʉndoova na vakiindya va isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ foo tʉkʉ, sa mʉmányire sikʉ ya ʉlamu Mʉlʉʉngʉ lo tʉlamʉrɨra arɨ suusu vyahʉʉmba kʉlookya vɨingɨ.
2 Suusu voosi tahón’yaa kwa njɨra ˆjiri foo ˆjiísimiresimire. Koonɨ amwaarɨ mʉʉntʉ sɨ ˆahón’yaa kwa yara ˆalúusaa, ʉwo nɨ wa kɨkomi na adáhaa kwɨimɨrɨra mʉvɨrɨ waachwe woosi.
3 Tavíkɨraa vipíini mɨlomwii ya faráasi sa jindootʉteera, kwa njɨra ijo tajilongoola mɨvɨrɨ yaavo yoosi vʉʉ.
4 Viivyo baa méeli, baa neembe nɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ na yakándʉlwaa nɨ mpeho ˆyahʉʉmba, yalóngoolwaa nɨ usukáani muduudi na yadómaa na kʉʉntʉ kokoosi ˆkweene mʉlongooli asáakaa ɨdome.
5 Viivyo baa lurimi nɨ kɨɨntʉ kiduudi vii muvirii, maa kaa, chiíneengaa mʉnʉmʉʉnʉ vii. Iririkane ˆvyeene kooto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo.

✡ **2:23** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **2:25** Laanga Yooshúa 2:1-24; 6:22-25.

6 Lurimi nolo nɨ mooto! Kati ya viintʉ vyoosi ˆviri muvirii, lurimi noo weerʉ ya mavɨ. Lwamʉsáambʉlaa mʉʉntʉ vʉʉ na lwakóreryaa mooto kʉrɨ nkaasʉ yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwaa mooto wa Jehénamu.

7 Vaantʉ vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kɨra ivala, ndee ja kɨra ivala, viintʉ ˆvitámbaalaa vya kɨra ivala na viintʉ vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi.

8 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆadáhaa temerera lurimi lʉdiire lʉʉsa ʉvɨ tʉkʉ. Lurimi nɨ ʉvɨ si ˆʉtúʉlaa. Kei lwamema kinyéruumbe ˆchúʉlaa vaantʉ.

9 Kwa lurimi tamʉdúʉmbaa Ijʉva Taáta wiitʉ. Na kei kwa lʉʉlo lurimi, twajúmiraa vaantʉ. Avo vaantʉ vʉʉmbwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa buuwo yaachwe.✡

10 Mʉlomwii ʉmwɨ, mʉʉmo tadúʉmbaa na tajúmaa. Vanaviitʉ, vyavɨiha kʉva jeyyo!

11 Eri, nchóonko ɨmwɨ ifaanaa ɨkafumya maaji ˆyarɨ mwerere na ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ wʉʉ?

12 Vanaviitʉ, mʉsaambu watúʉngaa saitúuni wʉʉ? Au mʉsabíibu watúʉngaa saambu wʉʉ? Noo viivyo, nchóonko ɨmwɨ si ɨrɨ daha fumya maaji ˆyarɨ mwerere na ˆyarɨ ʉsangásʉa tʉkʉ.

Tooti ˆIfúmaa Kurumwii

13 Nɨ ani ʉmwɨ waanyu ˆarɨ na tooti na mɨryʉʉngʉ? Ʉwo oonekye ayo kwa njɨra ya mwiikalo waachwe mʉʉja na kwa mɨrɨmo yaachwe ˆmyeene atúmamaa ko kiiheembererya na kwa tooti.

14 Maa kaa, koonɨ mɨtɨma yaanyu yamema kɨvɨna ˆkɨrɨ na ʉsʉʉngʉ na kuviihya ɨnda, karɨ mwiívaa kɨpeembe tʉkʉ na karɨ mʉlúʉsaa ʉloongo haantʉ ha kɨmáárɨ tʉkʉ.

15 Tooti ˆɨrɨ jeyyo, sɨ ifúmaa kurumwii tʉkʉ nɨ kʉrɨ weerʉ ifúmaa, sɨ ya mutimii tʉkʉ na nɨ ya Irimʉ reeneevyo.

16 Sa kɨra haantʉ ˆharɨ na kɨvɨna na mʉʉntʉ kwiilaanga yeemweene vii, aho, hatɨite isóso na kɨra ivala ra ʉvɨ.

17 Maa kaa, tooti ˆifúmaa kurumwii nɨ ʉteréere ɨrɨ, yeenda mwiikalo mʉʉja, yahola na yaviíririkanaa vaantʉ viingɨ, yaláangaa na riiso ra wʉʉja na yatɨite ndɨiwa njija. Sɨ isínanalaa vaantʉ tʉkʉ, na isiina ʉlááhɨ tʉkʉ.

18 Vaantʉ va mwiikalo mʉʉja mpɨindɨ ˆvoohaanda mwiikalo mʉʉja ja mbeyʉ, vʉʉjaa joochwa ʉwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

4

Kwiivɨika Ɨsɨ ya Mʉlʉʉngʉ

1 Nkoondo na wiitóoli nɨ hai ˆvyoofuma kʉrɨ nyuunyu? Eri, sɨ vyoofuma ʉlákwii ˆwoolwa nkoondo na mɨvɨrɨ yaanyu tʉkʉ wʉʉ?

2 Moomerirya matɨ viintʉ na sɨ moovipata tʉkʉ, jeyyo moosaaka mʉʉlae. Moova na kɨvɨna maa kaa, sɨ mʉrɨ pata vira ˆmoosaaka tʉkʉ. Jeyyo, mookiitoola na moolwa nkoondo. Mʉsóvire sa sɨ moomʉloomba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

3 Mpɨindɨ ˆmooloomba sɨ moopata tʉkʉ sa viintʉ ˆvyoobweeyya mʉloombe, nɨ vɨvɨ. Mooloomba sa mukiimikirirye ʉláku waanyu.

4 Nyuunyu ˆmʉyéendaa na vaki na valʉme va vaantʉ, sɨ mʉmányire kʉva kɨjeengi na weerʉ nɨ kʉva mʉvɨ na Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ? Sa jeyyo, mʉʉntʉ ʉra ˆyoosaaka kʉva kɨjeengi cha weerʉ ʉwo arúmire kʉva mʉvɨ wa Mʉlʉʉngʉ.

✡ **3:9** Laanga Ncholo 1:27.

5 Karɨ mwiiséaa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalɯɯsa masáare aya ɯbweete tɯkɯ,
“Mɯtima Mɯlɯɯngɯ ˆavɨɨka kɯrɨ suusu, watweenda maatɯkɯ vii.”
6 Kɨkomi woowo, watoóngereryaa nduwo. Noo ˆchooreka Masáare ˆYarɨ
Mpeho yalɯɯsa,
“Mɯlɯɯngɯ avakítɨraa vara ˆviívaa kɨpeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na ɨsɨ.”✡

7 Haaha reerɯ, iviiki ɨsɨ ya Mɯlɯɯngɯ. Ikúúlɯ ra Mirimɯ Mɨvɨ risiiti noro
vatɨɨja rɨrɨ.
8 Mɯseesereri Mɯlɯɯngɯ ne vaseeserera arɨ. Nyuunyu vavɨ! Reki tɯmama
ɯvɨ. Kei jiruli mɨtima yaanyu nyuunyu ˆmɯrɨ kosíkosi.✡
9 Oni ɯsɯɯngɯ, riri na riri no myaaha. Lɯseko lwaanyu lɯvalandɯke lɯve
kɨrɨro. Na kweerya mɨtima kwaanyu kɯve koona ɯsɯɯngɯsɯɯngɯ.
10 Kiimi na ɨsɨ kwa Ijɯva, ne viinɯla arɨ.

Kwiilongowererya

11 Ee vanaviitɯ, karɨ mwiilóngowereryaa tɯkɯ. Mɯɯntɯ ˆamɯlóngowereryaa
mwiiwaachwe vyavɨɨha au ˆamɯlámɯrɨraa, ɯwo alúusa Miiro nɨ mɨvɨ na
iisínanalaa. Kati ˆwookɨɨlamɯrɨra Miiro, na weewe sɨ wiitúubaa tɯkɯ, wavíjaa
wookɨɨlamɯrɨra.
12 Nɨ Mɯlɯɯngɯ vii noo ˆavíɨkaa Miiro na noo Mɯlamuli. Nɨ yeeye vii
noo ˆadáhaa kɯlamurirya na kɯmala. Ha de haaha weewe ɯrɨ ani fɯɯrɯ
ɯmɯlamɯrɨre mɯkaaya waako?

Kwiivaa Kɨpeembe sa Masáare ˆYookɯɯja

13 Haaha nteereri nyuunyu ˆmɯséaa, “Isikɯ au lomɯtóondo doma tɯrɨ na
múujii ɯmwɨ. Kwiikala tɯrɨ ɯko mwaaka vɯɯ toochurusha no turya kɨsapɯ.”
14 Maa kaa, sɨ mɯmányire ˆcheene kɨrɨ fɯmira lomɯtóondo tɯkɯ! Nkaasɯ
yaanyu nɨ ya mpɨɨndɨ nduudi vii. Nyuunyu nɨ ja mɯɯve, ˆwoónekanaa kwa
mpɨɨndɨ kiduudi na kiduudi warímɨraa.
15 Kɨrɨ vyoolɯɯsa jeyyo, vyasaakwa mɯndoosea, “Koonɨ Mweenevyoosi
avyeéndire, kwiikala tɯrɨ na bweeyya tɯrɨ ɨrɨ na rɨra.”
16 Maa kaa, nyuunyu sɨ mɯbwéeyyaa jeyyo tɯkɯ, nyuunyu mwiívaa
kɨpeembe no kiiyona. Kwiivaa kɨpeembe koosi ɯko kwavɨɨha.
17 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra ˆamányire isáare riija ro bweeyya na akareka
kɯrɨtɯmama, mɯɯntɯ ɯwo abwéeyyaa ɯvɨ.

5

Kɯkaaniwa kwa Vasúngaati

1 Haaha, teeri nyuunyu vasúngaati! Riri na ani ntáákwi, sa mɯsengerɨɨre
kɨɨngɨra uturikirii wa kɨkomi.
2 Usúngaati waanyu woórire, na ɨngo jaanyu jabóntwɨɨrwebontwɨɨrwe nɨ
nchíli.
3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe nɨ kúutu. Kúutu ɨyo, kɯvatwaala ɨrɨ
na kɨloongii, na kurya ɨrɨ mɨvɨrɨ yaanyu ja mooto. Nyuunyu mɯkúngwɨɨre
máari sikɯ iji jo herererya.
4 Laangi! Vatɯmami vaanyu voong’uula! Voovo varɨma na vaachwa
mawɯnda yaanyu na kwa ɯkwaata sɨ mwavarɨha tɯkɯ. Kung’uula kwaavo
Ijɯva Mweenengururu akɯtéɨire.

✡ **4:6** Laanga Mpíri 3:34; 1 Peéteri 5:5. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 24:3-4.

5 Mwiibóheriirye aha weerwii kwa máari ˆjiri foo na ʉláku ˆʉrɨ foo. Mʉlʉʉngʉ aséngerɨɨre kʉvalamʉrɨra. Haaha mʉvɨɨre ja ng'oombe ˆjinénehire so sɨɨnjwa.
6 Nyuunyu mulúusire irya na mʉvʉʉlaire vaantʉ vawoloki, novo sɨ vavasɨɨtɨra tʉkʉ.

Kuyimirirya Uturikiri

7 Sa jeyyo, vanaviitʉ yimiriryi fʉʉrʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ˆvyeene murimi awóojeraa iwʉnda rɨtoole ndɨɨwa ja kɨkomi ˆjakangaala. Ayímiriryaa mbula ja mbere ya mwaaka na jo kiimikirirya mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mʉndooyimirirya na mɨtima yaanyu yɨɨme neeja, sa kʉʉja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaséngerɨɨre.
9 Vanaviitʉ karɨ mwiing'ʉʉrɨraa nyuunyu kwa nyuunyu tʉkʉ sa mʉdɨɨre lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Laangi, Mʉlamuli ɨímire mbere ya mʉryaango.
10 Vanaviitʉ valaangi valáali na mʉtwe vara ˆvalʉʉsikáa kwa irina ra Ijʉva ˆvyeene vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu vatuubiriryi avo.
11 Nyuunyu mwamányire, vara ˆvayímiriryaa tavaválaa vatalariwa. Mwateera uyimiriryi wa Ayúubu na mwateera kɨra ˆcheene Ijʉva amʉtʉmamɨra sikʉ jo herererya. Ijʉva atɨite mbavariri na wʉʉja mʉkʉʉlʉ.✡
12 Ee vanaviitʉ kʉlookya vyoosi, karɨ mwiiláhaa baa kwa kurumu au kwa weerʉ au kwa kɨintʉ chɨingɨ chochoosi tʉkʉ. Koonɨ mʉséire, "Hɨɨ" ɨve "Hɨɨ" na koonɨ mʉséire, "Tʉkʉ" ɨve "Tʉkʉ." Koonɨ sɨ moobweeyya jeyyo heewa mʉrɨ irya.✡

Kʉloomba ko Ruma

13 Eri, kwatɨite ʉmwɨ waanyu ˆyootʉrɨkɨra wʉʉ? Ʉwo yoosaakwa amʉloombe Mʉlʉʉngʉ. Eri, amwaarɨ ʉmwɨ waanyu ˆarɨ na cheerʉ wʉʉ? Ʉwo yoosaakwa ɨɨmbe nyɨɨmbo jo dʉʉmba.
14 Eri, amwaarɨ ʉmwɨ waanyu ˆalwɨɨre wʉʉ? Ʉwo yoosaakwa avaanɨrɨre vawosi va mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu sa vamʉloombere na vamʉhake makuta kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.
15 Na kati ˆvoomʉloombera ko ruma, hola arɨ. Mweenevyoosi mwiinʉla arɨ na kɨra ʉvɨ ˆabweeyya, Mweenevyoosi sea arɨ wasírire.
16 Sa jeyyo, mʉndookiiwyɨira ʉvɨ waanyu nyuunyu kwa nyuunyu na mʉndookiiloombera sa Mweenevyoosi avahorye ʉlwɨɨrɨ waanyu. Kʉloomba kwa mʉʉntʉ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwatɨite ngururu nkʉʉlʉ na kwatámamaa.
17 Mʉláali na mʉtwe Elía nɨ mʉʉntʉ ja suusu ajáa. Yeeye ajáa aloomba kwa mʉtɨma woosi mbula ɨdɨɨre vaa na kɨkomi, mbula sɨ yavaa ɨsɨ ɨyo kwa myaaka ɨtatʉ na myeeri mʉsasatʉ tʉkʉ!✡
18 Maa kei akʉjoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ mbula ɨvae, mbula ɨkavaa na ɨsɨ ɨkatoola ndɨɨwa jaachwe kei.✡
19 Vanaviitʉ ʉmwɨ waanyu koonɨ arékire kɨmáárɨ na mʉʉntʉ wɨingɨ koonɨ amʉhíndwɨire,
20 taangi, ʉwo ˆyoomʉhɨndʉla mʉʉntʉ mʉvɨ fuma urimirii waachwe, kʉva iise ahóniirye nkaasʉ ya mwiiwaachwe fuma inkwyii na ʉvɨ ˆʉrɨ foo kʉva ʉrɨ waséyyiiwe.

✡ **5:11** Laanga Ayúubu 42:10-13. ✡ **5:12** Laanga Matáayo 5:33-37. ✡ **5:17** Laanga 1 Vatemi 17:1. ✡ **5:18** Laanga 1 Vatemi 18:42-45.

Barúwa ya ncholo ya Peéteri
Mulongooryo

Barúwa ya ncholo ya Peéteri, yaandikwa ni mutumwi Peéteri. Peéteri aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 62-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika kwa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi ^veene vajáa viipasa weerwii yoosi. Peéteri avaanirira vaantu ^vasaawulwa ni Muluungu, vayeni kuri ihi weeru (1:1). Vamanyi va masáare vaséaa, Peéteri aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa múujii wa Róoma, múuji yeeye ^uuyaniriira Babéeli (5:13).

Peéteri aandika barúwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja uturikirii ^vaturyáa so muruma Yéesu (1:3-6; 5:10-11). Baa mwiikalo wa Yéesu aha weerwii ni wa uturikiri ujáa. Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma, kari vahwaalale tuku, ni mpaka vaturikire vii. Avasea ko tweera uturikiri, Muluungu avabwéeyyaa vave na kuruma ^kweene kuri na iyoombe ikuulu kulookya saháabu (1:7). Jeyyo, Peéteri avaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube yimirirya sa kuhererera kwa weeru kwaséngeriire (4:7, 17).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Nkongojima ya ulamuriri wa Muluungu kwa Yéesu Kirisitu *1:1-12*
Mwiikalo ^wabooha na Yéesu ni Iwye ra Nkaasu *1:13–2:12*
Ukiindya kwa veenenyuumba, vatúmwa, vaantu vaki na vaantu valume *2:13–3:7*
Wiimiriri ^wiísimiresimire wa kuri uturikiri *3:8–4:19*
Ukiindya kwa vawosi na vatavana *5:1-11*
Lumbi jo kiimikirirya *5:12-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwasaawulwa ni Muluungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiíkalaa ja vayeni uko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia.

2 Muluungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera murimo wa Mutima Muuja, avabwéeyyiirye muve vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa muve matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe.✡ Noovaloombera nduwo na mwiikalo muuja ^uri foo.

Kuruma ^Kwaréetaa Nkaasu

3 Aduumbwe Muluungu Taáta wa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kukuulu, atubweeyya tuvyaalwe ufya ko mufufula Yéesu kufuma kwa ^vaakwya. Haaha tatiite kwiilaangya ^kuri nkaasu kwa siku ^jisiina uhero.

4 Jeyyo, tookiilaangya kuhokera nkaasu fuma kwa Muluungu ira si ^iri koola, au kusaambuka au kuhirirya, ira ^yaviikwa kurumwii sa nyuunyu.

5 Na Muluungu kwa ngururu jaachwe, yoovimirira kwa kuruma kwaanyu, mpaka muhokere uwo ulamuriri ^wahumula ^uri koonekiwa siku jo ki-imikirirya.

✡ **1:2** Laanga Vaeburanía 9:18-21.

6 Haaha vyeendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisuule mpiindi nkufi ˆjookuuja, ko yerwa ˆkwiisimiresimire.
7 Kuyimirirya kwa kuyerwa uko, koónekyaa kuruma kwaanyu ni kwa kimáári. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chuúma cha sahá abu viintu ˆkiyérwaa na mooto. Kumuruma Muluungu kwabooha kulookya sahá abu sa yooyo yasúusukaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitu vaheera ari nyuunyu nkongojima na nyemi, nyuunyu ˆmooyimirirya mpiindi ˆari kuuja na ˆari kiivariyula.
8 Nyuunyu mwamweenda, baa neembe si munamoona. Baa neembe si munamoona haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatiite cheeru cha nkongojima ˆchalookerera munumuunu,
9 sa viintu mwahokera ulamuriri wa nkaasu yaanyu, iyo noo kiintu kikuulu cha kuruma kwiitu.
10 Valáali na mutwe, vajáa valaanga maatuku vii uwo ulamuriri sa vuutaange, vakalaala na mutwe nduwo ya Muluungu ˆng'eene ijáa sa nyuunyu.
11 Mutima wa Masía ujáa na voovo na wavabweeyyáa valaale na mutwe, Masía turikira ari, maa de ave na nkongojima. Avo valáali na mutwe vasaakira maatuku voosaaka vataange masáare aya ni naadi ˆyari kuva na ni mweeri ya ani yari kuva.
12 Muluungu ajáa avoonekya masáare ˆmeene valaaláa na mutwe si sa voovo tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu. Na haaha Masáare Maaja aya, yavariyulwa kuri nyuunyu ni vara ˆvari luusa kwa njira ya Mutima Muuja fuma kurumwii kwa Muluungu. Masáare ayo, noo yara baa mirimu miija ˆyeenda kuyataanga.

Kuva Vaaja

13 Sa jeyyo, mwiimye neeja miryuungu yaanyu, noo kusea, mundookiiyimirira, na muviike kwiilaangya kwaanyu kuri nduwo ˆmuri hokera mpiindi Yéesu Kirisitu ˆari variyulwa.
14 Mwiikale ja vaana va Muluungu na muve matu. Jeyyo, kari murúmaa kutuuba uláku waanyu ura ˆmujáa nowo mpiindi ja ukoókoyo tuku.
15 Maa kaa, muve vaaja kwa kira kiintu ˆmutúmamaa ja ˆvyeene yeeye Muluungu avaanirira, ˆari muuja.
16 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Muve vaaja sa niini ndiri muuja."✡
17 Muluungu mumwaániriraa, "Ee Taáta," kati moomuloomba, yeeye noo ˆari lamurira kira muuntu kwa mirimo yaachwe baa kusinanala tuku. Sa jeyyo muve na matu kuri yeeye mpiindi iji ˆmookiikala aha weerwii ja vayeni.
18 Ni luusa niise jeyyo, sa mwiikaláa mwiikalo ˆwaviiha ˆmwapaala fuma kwa vala baaba waanyu. Haaha mwatáangire, Muluungu si avanunuula fuma mwiikalwii uwo kwa viintu ˆvihíriryaa baa ja mpía na sahá abu tuku,
19 maa kaa, kwa sakami ˆiri na nkongojima ya Kirisitu. Yeeye aava ni ja muundi ya mpóryo ˆiri mpeho ˆisiina lukwaalo.
20 Muluungu amusaawula Kirisitu mpiindi da weeru si inaanda, maa kaa, haaha aváriywiirwe mpiindi iji jo kiimikirirya sa nyuunyu.
21 Kwa njira ya Kirisitu, mwamuruma Muluungu. Yeeye amufufula Kirisitu, maa akamuheera nkongojima nkuulu. Jeyyo, kuruma kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu ni kwa Muluungu kuri.
22 Nyuunyu mwajirula nkaasu yaanyu kwa njira yo va matu kuri ukiindya wa kimáári. Jeyyo, mwatiite kwiiyenda kinduu ˆkusiina ukweembi, haaha iyendi kikomi fuma mitimii yaanyu.

✡ **1:16** Laanga Valáawi 11:44-45; 19:2; 20:7.

23 Mwavyaalwa ufya si ja vaana va taáta ˆakwíjaa tukʉ, kiri vyoova jeyyo,
mwavyaalwa ni Taáta si ˆakwíjaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero kwa njira ya isáare
ra Mʉluʉngʉ ˆriri nkaasʉ, ˆriri kʉva rimwaari kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa,
“Vaantʉ voosi ni ja masaambi vari,
na nkongojima yaavo ni ja malʉva ya isekii.
Masaambi na malʉva yanyáamalaa,
25 maa kaa, isáare ra IJʉVA ni ra kikomi kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”✡
Isáare iro noo isáare riija ra Yéesu Kirisitʉ ˆreene mwavariyʉrirwa.

2

1 Haaha reki ʉvi waanyu woosi, ʉweere, ʉkweembi, kivina na kwiilongowererya.
2 Mʉve na mpiima na masʉʉsʉ ya isáare raachwe ra kikomi, ja vaana
vaduudi viintʉ ˆvari na mpiima na masʉʉsʉ ya vala íyo waavo. Koonи
munywíire masʉʉsʉ ya mʉtima, tuuba mʉri kʉla fʉʉrʉ mʉlamuririwe.
3 Haaha mwatáangire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi ni ˆyabooha.✡

Vara ˆVasaawʉlwa ni Mʉluʉngʉ

4 Yéesu Mweenevyoosi ni iwye ra nkaasʉ. Iwye iro ro jeengera ˆrakwáataa
nyuumba, vaantʉ varisiita, maa kaa, Mʉluʉngʉ arisaawʉla na ni ra iyoombe
ikʉʉlʉ kwaachwe. Mʉseesereri Yéesu,
5 na nyuunyu kʉva mʉri mawye ya nkaasʉ ˆmeene Mʉluʉngʉ yoojeengera
nyuumba ya mitima, kei mʉri veeneisi vaachwe vaaja. Mʉndootoola mpóryo
ja mʉtima jira ˆjimweéryaa Mʉluʉngʉ mʉtima kwa njira ya Yéesu Kirisitʉ. 6 Sa
Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa,
“Laangi viika niise iwye ʉko Sayúuni,
iwye ikʉʉlʉ ra kichurii, ˆnarisaawʉla na ra iyoombe ikʉʉlʉ.
Na yoyoosi ˆari riilaangya,
si ari kwiivairya mbiri tukʉ.”✡

7 Sa jeyyo, nyuunyu ˆmuriiláangyaa mwahʉmʉla koona iwye iro ni ra iyoombe ikʉʉlʉ, maa kaa, kwa vara si ˆvariiláangyaa,
“Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ra kichurii.”✡
8 Na kei,
“Iwye ˆribwéeyyaa vaantʉ viikunguvale,
na mwaalaliwye ˆuri hitahita vaantʉ.”✡
Vookiikunguvala sa si varuma rira isáare tukʉ, ja vira ˆvyeene viimiriwa
neeja keende aho kali.

9 Maa kaa, nyuunyu Mʉluʉngʉ avasaawʉla mʉve lʉkolo lwa vaantʉ
vaachwe, veeneisi va kitemi, isi njija, kei ni vaantʉ vaachwe Mʉluʉngʉ
mweeneevyo. Mwaanirirwa sa mʉvariyʉle mirimo yaachwe miija. Yeeye
avaanirira fuma kilwiiryii sa mwiingire na kiweerwii chaachwe ˆchabooha.✡
10 Aho ncholo, nyuunyu si mʉjáa vaantʉ va Mʉluʉngʉ tukʉ, maa kaa, haaha
mʉri vaachwe. Kei si mʉjáa mʉnaturya riiso ra wʉʉja ra Mʉluʉngʉ tukʉ, maa
kaa, haaha mwaturya riiso ra wʉʉja waachwe.✡

✡ **1:25** Laanga Isáaya 40:6-8. ✡ **2:3** Laanga Sabúuri 34:8. ✡ **2:6** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **2:7** Laanga Sabúuri 118:22. ✡ **2:8** Laanga Isáaya 8:14. ✡ **2:9** Laanga Ufumo 19:6; Isáaya 43:20-21. ✡ **2:10** Laanga Hósea 2:23.

11 Vijeengi vyaani naveenda. Noovaloomba nyuunyu ˆmuri vayeni na
valooki va aha weerwii, nehi uláku wa muviri uhu ˆwalwíjaa nkoondo na
nkaasu yaanyu.
12 Mundootumama mirimo miija mbere ya vaantu si ˆvamumányire
Muluungu, sa kooni voosea nyuunyu ni vaantu ˆmubwéeyyaa uvi, voone viintu
vyaanyu ˆvyabooha na vamunyemye Muluungu siku ˆari kuuja.

Kunyemya Valongooli Voosi

13 Sa Mweenevyoosi, muve matu kwa wiimiriri ˆwaviikwa ni vaantu, kooni
mutemi noo mukúúlu,
14 au kooni amuviika gávana. Sa mutemi avatuma vandoovalaira chiiru
vara ˆvatúmamaa uvi na vavaduumbirire vara ˆvatúmamaa viija.
15 Muluungu asáakaa mutumame maaja, sa mudungye milomo ya kikoókoyo
ya vaantu vahoho.
16 Ikali ja vaantu ˆvari na uhúuru, maa kaa, kari mundootumia uhúuru
waanyu ja kiintu ˆchookunikirira uvi waanyu tuku, mwiikale ja vaantu
ˆvamutúmamiraa Muluungu.
17 Munyemyi kira muuntu, veendi vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevy-
oosi, moofi Muluungu na munyemyi mutemi.
18 Nyuunyu vatumami, muve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi
joosi, si vara veenekaaya ˆvahola vii tuku, baa vara ˆvahuumba.
19 Iki noo ˆkimweéryaa Muluungu mutima, muuntu kuyimirirya uturikiri
kunu yookoonerwa sa mutima ˆwiísiman'yaa mavi na maaja wa Muluungu.
20 Ni kunáálo che kwatiite kutumama ˆvyaviiha na muturikiriwe? Maa
kaa, kooni mooyimirirya uturikiri sa mwatumama maaja, iki ni kiintu
ˆkimweéryaa Muluungu mutima.

Kuturikira Hamwi na Kirisitu

21 Moosaakwa muyimirirye jeyyo, sa baa Kirisitu mweeneevyo
aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kiintu cho vabweeyya nyuunyu
mumutuubirirye.
22 Yeeye si abweeyya uvi tuku, na uweere si woonekana fuma mulomwii
waachwe tuku.✡
23 Yeeye ˆakatukirwe si ahindurira kituki tuku, ˆakaturikiriwe si avuumba
tuku, maa kaa, yeeye iiviika kwa ura ˆalámulaa kwa uwoloki.
24 Yeeye mweeneevyo asumula uvi wiitu muvirii waachwe mweeri ya muti,
kwa njira iyo, taakwya kwa viintu vya uvi, tudahe kwiikala kwa uwoloki. Ko
vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa.
25 Nyuunyu mujáa mwatuuba rimira ja muundi, maa kaa, haaha
mwamuválandukiire Muríisi na Mulaangiriryi wa nkaasu yaanyu.

3

Ukiindya kwa Vaki na Valume

1 Kwa njira yiiyo, nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu, sa
kooni vamwaari vara si ˆvamuruma Yéesu, varutwe ni mwiikalo wa vaki
vaavo baa isáare tuku,
2 ˆvari laanga mwiikalo waanyu wa kikomi na wa nyemi.
3 Kwiibohererya kwaanyu kusive kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwiiri,
kwiivikira viintu vya saháabu na kwiirwiika ingo tuku.

✡ **2:22** Laanga Isáaya 53:9.

4 Maa kaa, kwiibohererya kwaanyu kʉve kwa wʉʉntʉ waanyu, kʉbooha si ˆkʉsáambʉkaa na kʉtʉʉla kwa mʉtima, kʉra ˆkʉválwaa kiintʉ cha kikomi mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Jeyyo, noo ˆvyeene viibohereryáa vaantʉ vaki vaaja va kali vara ˆvamwiilaangyáa Mʉlʉʉngʉ. Avo viibohereryáa ko vateera valʉme vaavo.
6 Baa ja Sáara jei, amʉnyemyáa mʉlʉme waachwe Aburaháamu na amwaaniriráa mweenenyuumba. Haaha nyuunyu mʉvíire vaana va Sáara, koni mʉbwéeyyiirye viija bila yo koofa kiintʉ chochoosi.
7 Viivyo nyuunyu valʉme, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kʉnʉ mootaanga vaki vaanyu ni teketeke ˆvari. Kei mʉndoovalaanga na nyemi, sa Mʉlʉʉngʉ avalaha voosi hokera mʉri nduwo ya nkaasʉ ˆavaheera. Na aho, kʉloomba kwaanyu si kʉri hitwahitwa tʉkʉ.

Kʉtʉrikira ko Tʉmama Wʉʉja

8 Kukiimikirirya, raanyu rive rimwi, mʉndookiiyonera mbavariri, mwiiyende kinduu, mʉve ˆmwahola na mʉndookikiimya na isi kati yaanyu.
9 Kʉndoohinduriira ʉvi kwa ʉvi tʉkʉ, au kituki kwa kituki tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu hinduriri ntálarya. Ikyo noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ avaaniriira mʉndootʉmama sa mʉhokere ntálarya.
10 Sa Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa,
“Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheerʉ,
areke lʉʉsa vaantʉ, na ʉvaangʉ.
11 Ni mpaka amanyike kʉreka ʉvi, atʉmame wʉʉja,
asaakire mwiikalo mʉʉja na atuube kiikala nowo.
12 Sa miiso ya Mweenevyoosi,
yavaláangaa vara ˆvabwéeyyaa ʉwoloki,
na matu yaachwe,
yatéereraa kʉloomba kwaavo.
Maa kaa, vara ˆvabwéeyyaa ʉvi,
avahéeraa ikochi.”✡
13 Ni ani ˆari vabweeyyirya ʉvi koni kira mpiindi moomanyika na mitima yaanyu kʉtʉmama wʉʉja?
14 Maa kaa, koni mʉri turikiriwa sa ʉwoloki ˆmʉri nowo, nyuunyu mwatalariwa ni Mʉlʉʉngʉ. Jeyyo kari mʉvoófaa vaantʉ au kwiingira kivundu mitimii yaanyu tʉkʉ.
15 Maa kaa, mʉbweeyyiryi nkongojima Kirisitʉ, yeeye ave Mweenevyoosi mitimii yaanyu. Sikʉ joosi, mʉve mwiímire neeja kuuyirya mʉʉntʉ ˆari vuurya kwiilaangya kwaanyu kʉra kʉri nyuunyu. Mʉndoobweeyya jeyyo kwa kʉhola na nyemi.
16 Naanyu mʉve na mitima myeerʉ si ˆitwáalwaa na kiloongii, sa yara masáare ˆvoovalongowererya nyuunyu na mwiikalo waanyu mʉʉja ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ, vakwaatiwe soni so valongowererya.
17 Ni lʉʉsa niise jeyyo, sa ni pwee kʉtʉrikira so tʉmama wʉʉja, sa koni kʉtʉrikira ʉko noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ asáakaa, kʉlookya kʉtʉrikira so tʉmama ʉvi.
18 Sa Kirisitʉ ne aturikiriwa kamudu vii sa ʉvi, mʉwoloki sa vara si ˆvari vawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Mʉlʉʉngʉ. Mʉviri waachwe ʉkʉʉlawa, maa kaa, akafʉfʉlwa, akava nkaasʉ kwa njira ya Mʉtima.
19 Kwa jeyyo, atamanya noo kiivariyʉriira mitima ya vaantʉ haaha ˆiri mʉnyololwii.

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 34:12-16.

20 Vaantu ava si vajáa matu tuku aho kali mpiindi Muluungu ˆawoojeráa ko yimirirya siku jira ja Núhu mpiindi safíina ˆyatengeneshiwáa. Na aho safíinii vaantu vake vii, noo kusea vaantu vanaani valamuririwa ko tweera maaji.
21 Na ayo maaji yoónekyaa ubatíiso ˆmweene haaha woovalamurirya baa nyuunyu siku iji, si ko seyya kosu muvirii tuku, maa kaa, ja kulaha kwa mitima myeeru, si ˆitutwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu, kwa njira ya kufufuka kwa Yéesu Kirisitu.
22 Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mukono wa kulume wa Muluungu, na mirimu miija, na wiimiriri na ngururu joosi javiikwa isi yaachwe.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mutima Muluungu

1 Haaha, sa viintu Kirisitu aturikira muviri, baa nyuunyu moosaakwa murume kuturikiriwa, kunu mookwaatya muryuungu waachwe ˆajáa nowo. Sa muuntu ˆaturikira muvirii waachwe, iireka na uvi.
2 Kwaandira haaha, mwiikalo ˆwachíhiire aha weerwii, woosaakwa ulongoolwe ni vira ˆvyeene Muluungu asáakaa, na si kwa uláku wa kiwuuntu tuku.
3 Sa siku ˆjilóokire, mujáa mwatiite mpiindi jo toosha jo bweeyya yara ˆmeene vaantu si ˆvamumányire Muluungu veenda kutumama, vara ˆvayéendaa ja kúri, ˆvari na uláku, ureevi, ˆvabwéeyyaa ngovi ja kiláku, viintu ˆviréevyaa, vina mbi na kwiinamira vidabalaíyo kiintu kivi mbere ya Muluungu.
4 Sa jeyyo, voohwaalariwa koona nyuunyu si mootumbuuja hamwi novo kei tuku uvii, na sa jeyyo voovatukira.
5 Maa kaa, voovo kwiiluusira vari vooveene kwa Yéesu Kirisitu, yeeye ˆahumula kwiima neeja kuvalamurira ˆvari nkaasu na ˆvaakwya.
6 Na iki noo ˆchabweeyya Masáare Maaja yavariyulwa baa kwa vara haaha ˆvaakwya, sa valamurirwe kuri miviri ja ˆvyeene vaantu valámurirwaa, maa kaa, vave na nkaasu ja ˆvyeene Muluungu ari kwa ngururu ja Mutima waachwe.

Kuuja kwa Yéesu Kwaséngeriire

7 Kuherererya kwa viintu vyoosi kwaséngeriire. Sa jeyyo, muve na tooti na mundookiiyimiriira mpiima jaanyu sa mundookeesha chiriri chobu mooloomba.
8 Kulookya vyoosi, mundoomanyika kwiiyenda sa kwiiyenda, kwakúnikiriraa uvi ˆuri foo.✡
9 Mundookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiing'uuriira tuku.
10 Muluungu noo avahéeraa nyuunyu vaantu ˆvamuruma wuuya. Na kira muuntu atumie uwo wuuya kuvalaanga viingi ja viimiriri va nduwo ˆjiísimiresimire ja Muluungu.
11 Muuntu yoyoosi ˆyoosaaka luusika ni aluusike ja yooluusika masáare ya Muluungu meeneevyo. Yoyoosi ˆyootumama, ni atumame kwa ngururu ˆaheewa ni Muluungu, sa Muluungu abweeyyiriwe nkongojima kwa kira kiintu kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ni na yeeye jiri siku kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Kuturikira so Muruma Kirisitu

✡ **4:8** Laanga Mpíri 10:12.

12 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muhwáalariwaa ni usuungu wo yerwa
ˆmoopata ja moopata kiintu kiyeni tuku.
13 Maa kaa, eryi mitima sa moova hamwi na Kirisitu uturikirii waachwe, sa
muve kei na cheeru kikulukuulu mpiindi nkongojima yaachwe ˆiri variyulwa.
14 Kooni muri tukirwa sa irina ra Kirisitu, mwatalariwa, sa Mutima wa
Nkongojima noo kusea Mutima wa Muluungu, ni mweeri yaanyu wookiikala.
15 Kari kuve na muuntu umwi kuri nyuunyu ˆmweene ari saakwa aturikire
sa ni muulai, mwiívi, muuntu ˆabwéeyyaa uvi au ˆalóngowereryaa vaantu tuku.
16 Maa kaa, kooni muuntu atúrikiire sa amuruma Kirisitu kari oone soni
tuku. Muduumbe Muluungu so kaanirirwa weewe ni muuntu ˆumutúubaa
Kirisitu.
17 Mpiindi ja ulamu jafíkire na Muluungu kaanda ari lamurira nyuumba
yaachwe, noo kusea, vaantu vaachwe. Haaha kooni ari kaanda na suusu,
ha de vara ˆvasiita Masáare Maaja ya Muluungu uhero waavo si uri kuva wo
koofya maatuku vii tuku wuu?
18 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
“Kooni vyafafa vaantu vawoloki kulamuririwa,
ni jooli viri kuva kwa vaantu si ˆvatúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na kwa
vavi?”✡
19 Sa jeyyo, vara ˆvooturikira ja ˆvyeene asáakaa Muluungu, viiviike kwa
Muúmba waavo, yeeye ni wo kiilaangiwa, na vatuube tumama maaja.

5

Ukiindya kwa Vawosi na Vatavana

1 Haaha ni luusika niise na nyuunyu vawosi va vaantu ˆvamuruma Yéesu.
Niini ni moosi mwiiwaanyu na muuntu ˆoona uturikiri wa Yéesu Kirisitu. Kei
niini ni hamwi ndiri nkongojimii ˆiri kunukulwa. Ni kuvakalaamya niise,
2 riishi neeja mpuka ˆng'eene mwakwaatiwa ni Muluungu. Muve valaan-
giriri va iyo mpuka kwa mutima mweeru ja ˆvyeene Muluungu yoosaaka, na
si koodoomereriwa tuku. Tumami si kwa mpiima ya mpía tuku, maa kaa, kwa
mutima waanyu woosi.
3 Kari muve vakari kwa vaantu ˆmoovalongoola tuku, maa kaa, muve vo
tuubiririwa kuri mpuka.
4 Mpiindi Muríisi Mukuulu ˆari kuuja, hokera muri itáaji ra nkongojima si
ˆrisámbukaa.
5 Viivyo nyuunyu ˆmoolongoolwa, mundoovanyemya vawosi. Nyuunyu
voosi itumamiri ko kiikiimya na isi, sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
Muluungu avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.✡
6 Sa jeyyo, ikiimyi na isi kwa Muluungu ˆari na ngururu joosi, sa aviinule
mpiindi ˆiisaawula.
7 Muvikiri uturikiri waanyu woosi sa yeeye avaláangaa nyuunyu.
8 Muve na tooti na mwiime neeja. Muvi waanyu, Ikúúlu ra Mirimu Mivi,
rimwaari rooriingirira ja siimba ˆyoosaakira muuntu sa imumerye. 9 Iro risiiti
na mwiime neeja kuri kuruma kwaanyu, kunu mootaanga uturikiri wuuwo
turya viise vanduu vaanyu kuri weeru yoosi, turikira viise jeyyo.
10 Maa kaa, Muluungu ni wa nduwo joosi, yeeye avaanirira na nkongojimii
ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu. ˆMuri humula kuturikira

✡ **4:18** Laanga Mpíri 11:31. ✡ **5:5** Laanga Mpíri 3:34; Yaakúupu 4:6.

kwa mpiindi, yeeye mweeneevyo vakiiman'ya ari, vaambirirya ari, vaheera ari ngururu na vaviika ari mwaarirywii wa kikomi.
11 Kuri yeeye jive ngururu kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi!

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Navaándikiire baráwa ihi kwa nyambirirya ya Siliváano, mwaaniitu ^nimwiiláangyaa. Noosaaka nivaheere mutima na nivawyiire kikomi kira ^cheene mookipata, ni nduwo ya Mulúungu. Ikali neeja kuri nduwo iyo.
13 Vaantu ^vamuruma Yéesu aha Babéeli ^veene vasaawulwa hamwi na nyuunyu, vavalúumbiirye. Kei, mulúumbiiwe ni Maáriki mwaana waani.
14 Mundookiiluumbya ko kiisundira ja ishá ara ^iláiraa mwiiyenda ko muruma Kirisitu.
Mwiikalo muuja uve na nyuunyu ^muri kwa Kirisitu.

Barúwa ya kaviri ya Peéteri
Mulongooryo

Barúwa ya kaviri ya Peéteri yaandikwa ni mutumwi Peéteri kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Peéteri aandika barúwa ihi kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu (1:1). Aandika mpiindi ^ajáa munyololwii yoowoojera kuulawa, kunu yookiiririkana ^vyeene Yéesu ajáa aluusa inkwya yaachwe iri kuva (1:14; Yooháani 21:18-19).

Kiintu kikuulu aluusa barúwii ihi, ni kuvaluma kutu vaantu ^vamuruma Yéesu uvi ^walookya munumuunu wa vakiindya va uloongo (2:1-22). Vyasaakwa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke ukiindya waavo na vakwaatye ukiindya wa kimáári wa Muluungu na wa Kirisitu, ura ^vakiindiwa ni vatumwi vara ^vakiindiwa ni Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Ava vatumwi ni vara ^vamoona, vayeendan'yáa na vateereráa ukiindya wa Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Avawyiira yoovasea, vasaakwa vindookumbukira ukiindya wa kimáári ^mweene uréetaa kumutaanga Muluungu na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu (1:12-14; 3:1-2).

Barúwii ihi, Peéteri asiita uloongo ura ^wariingiriráa wa vaantu ^voosea, Kirisitu si ari hinduka tuku (3:3-7). Alumirirya kusea siku ya Mweenevyoosi kuuja iri ja mwiívi, na Muluungu ni woojera iise ko yimirirya sa si yoosaaka muuntu baa umwi arimire tuku, kiri vyoova jeyyo vaantu voosi vamuvalandukire na vareke uvi waavo (3:9-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-2*
Koonekya ^vyeene Muluungu avaaniriira no vasaawula *1:3-11*
Uláali na mutwe wa nkongojima ya Kirisitu *1:12-21*
Vakiindya va uloongo *2:1-22*
Siku ya kuuja kwa Mweenevyoosi *3:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Muluungu na Mulamuriri wiitu, mwahokera kuruma kwa iyoombe ikuulu ja kwiiswi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja jivakung'untirikire nyuunyu ja ^vyeene mookula kwa kura kumutaanga Muluungu na Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Mwaaniriirwa na Mwasaawulwa ni Muluungu

3 Kwa nguruu jaachwe ja kimuluungu, atuheera viintu vyoosi ^tusáakaa sa nkaasu, na kwiikala mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa. Yeeye abweeyya jeyyo kwa njira ya suusu yo mutaanga yeeye ^atwaaniriira, kwa njira ya nkongojima yaachwe nkuulu na wuuja waachwe.

4 Kwa njira iyo, atuheera kwiichuunga kwaachwe kukulukuulu na kwa kikomikoomi, sa ko tweera kwiichuunga uko, tureke uvi woosi ^mweene uri kuri ihi weeru, ^waréetwaa ni uláku woosi na tuve tadóman'yaa na ^vyeene Muluungu ari.

5 Sa jeyyo, kuri kuruma kwaanyu manyiki koongererya wuuja, hamwi na wuuja, ongereryi umanyi.

6 Kei kʉrɨ ʉmanyi, ongereryi kwiiyɨmɨrɨra, kwiiyɨmɨrɨra kwaanyu kʉve
na kuyimirirya kʉkʉʉlʉ mpɨɨndɨ ja uturikiri, na kʉrɨ kuyimirirya ongereryi
mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
7 Hamwɨ na mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, ongereryi kwi-
iyenda kɨndʉʉ, na kwa kweenda ʉko, ongereryi kweenda kwawoloka.
8 Sa koonɨ mʉrɨ na viintʉ ivi ˆviri foo na kutuuba koongererya, vab-
weeyya viri mutuube manyɨka na mʉve na kʉnáálo kwa kʉra kʉmʉtaanga
Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.
9 Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆasiina ivi viintʉ, ʉwo nɨ mʉhoku, noo kʉsea
ʉwo sɨ oónaa kʉlɨ tʉkʉ, sa yeeye arimirya kʉra kujirʉlwa ʉvɨ waachwe woosi.
10 Sa jeyyo vanaviitʉ, manyiki kʉbweeyya kɨra kɨintʉ koonekya nɨ kɨmáárɨ
Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla na avaanɨrɨra, sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo sɨ mʉrɨ
kiikunguvala uvii vii kaa tʉkʉ.
11 Kwa njɨra ɨyo, hokerwa mʉrɨ neeja Ʉtemii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero wa Yéesu
Kirisitʉ, Mweenevyoosi na Mʉlamuriri wiitʉ.

Ʉláali na Mʉtwe wa Masáare ˆYarɨ Mpeho

12 Haaha, vakumbusikya ndɨrɨ masáare aya sikʉ joosi, baa neembe
mʉyamányire na yiisikana kwa kɨra kɨkomi ˆmʉrɨ nocho.
13 Nookoona nɨ ʉwoloki kuviinukya ko vakumbusikya masáare aya mpɨɨndɨ
ˆnkaarɨ kɨvaandii ɨkɨ, noo kʉsea muvirii waanɨ.
14 Sa nɨ taanga niise, sikʉ ˆjookʉʉja chaangʉ aha mbere, kɨvaanda
chaanɨ vɨɨkwa kɨrɨ ivarwii ja ˆvyeene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ
aanyónekiirye.
15 Naanɨ bweeyya ndɨrɨ kɨra ˆkɨrɨ dahɨka kwaandɨka, sa ˆndɨrɨ looka,
mʉdahe kʉmbʉkɨra masáare aya sikʉ joosi.
16 ˆTʉkavawyɨire lʉvɨro lwa kʉʉja kwa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ,
sɨ tavaa mbuwo jo vaanga kwa ʉweere tʉkʉ, maa kaa, tavawyɨira ʉkúúlʉ ʉra
ˆtoona kwa miiso yiiswi.
17 Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta,
sawúti ˆɨkʉʉje kwa Nkongojima Nkʉʉlʉ yoosea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ
ˆnamweenda, neériwaa mʉtɨma nɨ yeeye.”
18 Suusu veeneevyo tɨɨteera sawúti ɨhɨ ˆng’eene ɨjáa yafuma kurumwii
mpɨɨndɨ ˆtʉjáa ne luulwii lʉra lʉʉja.✡
19 Kei tatɨɨte ɨrɨ isáare ra ʉláali na mʉtwe ˆrɨrɨ kɨintʉ cho kiilaangya
mʉnʉmʉʉnʉ. Ɨro isáare koonɨ mʉrɨláangire ja kɨmʉrɨ ˆkɨlávalavaa haantʉ ˆharɨ
na kilwiirya, nɨ vyabooha moobweeyya fʉʉrʉ kʉmwaae, na Kirisitʉ noo
kʉsea, nyényeeri ya mʉtóondo ɨtʉle mitimii yaanyu.
20 Mweeri ya vyoosi moosaakwa mʉtaange, kusiina ʉláali na mʉtwe wa
Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆmweene wavariyʉlwa nɨ mʉláali na mʉtwe, ja ˆvyeene
mʉláali na mʉtwe mweeneevyo asaakáa tʉkʉ.
21 Sa kusiina ʉláali na mʉtwe ˆwʉʉjaa kwa kweenda kwa vaantʉ vii kaa
tʉkʉ, maa kaa, vaantʉ valʉʉsaa yara ˆyafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ voolon-
goolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja.

2

Vakiindya va Ʉloongo na Kʉmalwa Kwaavo

1 Maa kaa, mpɨɨndɨ ja valáali na mʉtwe va Ijʉva, vajáa viinʉka valáali
na mʉtwe va ʉloongo kʉrɨ Viisiraéeli, ja ˆvyeene varɨ kiinʉka vakiindya va

✡ **1:18** Laanga Matáayo 17:5; Maáriki 9:7.

ʉloongo kʉrɨ nyuunyu. Avo kiingirya varɨ ukiindya wa ʉweere, ˆʉrɨ saambʉla vaantʉ. Ʉwo ukiindya wamʉhéeraa moongo baa IjʉvaMweeneevyo yeeye ˆavanunuula. Jeyyo, kiiretera varɨ imalo chaangʉ mweeri yaavo.

2 ˆVarɨ foo tuuba varɨ njɨra jaavo jo yeenda ja kúri na sa voovo njɨra ya kɨmáárɨ tʉkɨrwa ɨrɨ.

3 Na sa kʉdiira kwiikinkima kwaavo, ava vakiindya vakindayɨrɨra varɨ nyuunyu na masáare ya ʉloongo. Maa kaa, keende aho kalɨ, Mʉlʉʉngʉiimya neeja kʉvaheera irya, yeeye nɨ miiso ˆarɨ, kɨkomi vamala arɨ.

4 Noo ˆchooreka, mirimʉ ˆɨkabweeyye ʉvɨ, Mʉlʉʉngʉsɨ ɨɨyonera mbavariri tʉkʉ, maa kaa, yeeye ɨɨfweitɨra na Ntarii[✡] kʉʉntʉ ˆkʉrɨ na kilwiirya ˆchatʉʉnika du, na yachuungwa na minyololo kʉnʉ yoowoojera sikʉ ɨra yo heewa irya.

5 Kei Mʉlʉʉngʉsɨ areka kwɨɨlaɨra chiirʉ weerʉ ya aho kalɨ tʉkʉ. Yeeye areeta garíka kwa weerʉ sɨ ˆitúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉasáakaa. Maa kaa, yeeye amʉlamurirya Núhʉ hamwɨ na vaantʉ viingɨ mufungati.[✡] Na yeeye Núhʉ, avariyʉláa ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.

6 Mʉlʉʉngʉajáa ɨɨlaɨra chiirʉ míiji ya Sodóoma na Gomóora, akɨɨmala na mooto ɨkava mavu. Ɨɨbweeyya ɨve nɨ kɨɨntʉ cho laɨra masáare ˆmeene yarɨ vapata vaantʉ sɨ ˆvatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉasáakaa sikʉ ˆjookʉʉja.

7 Yeeye amʉlamurirya Lúutu,[✡] mʉʉntʉ mʉwoloki, yeeye ˆaaviwáa ɨnda nɨ kʉyeenda ja kúri kwa avo ˆvawúnaa miiro.

8 Lúutu, mʉʉntʉ mʉwoloki, iikaláa katɨ na katɨ ya avo vaantʉ. Kwa sikʉ ˆjiri foo mʉtɨma waachwe ʉjáa wasova mpɨɨma maatʉkʉ vii, so koona no teera mɨrɨmo yo wuna miiro ya avo vaantʉ.

9 Sa ayo yoosi, nɨ kɨweerwii viri Ijʉvaamányire kʉvalamurirya vaantʉ vawoloki kʉrɨ yeeye. Kei amányire kʉvalaɨra chiirʉ vara sɨ ˆvarɨ vawoloki fʉʉrʉ sikʉ ɨra yo heewa irya.

10 Na ivi nɨ kɨmaarɨ kamwɨ kwa vara ˆvatúubaa ʉláku wa ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ, ˆvachwíjaa matɨ wiimiriri.

Vaantʉ avo nɨ vakudamu na viívaa kɨpeembe, voovo sɨ voófaa kʉtʉkɨra baa viúumbe vya kurumwii baa woowa tʉkʉ.

11 Maa kaa, mirimʉ miija baa neembe ɨrɨ na lʉvɨro na ngururu jeyyo, yooyo sɨ ɨréetaa viloongi vya ʉloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijʉvatʉkʉ.

12 Vaantʉ ava vachwíjaa matɨ chochoosi kɨra sɨ ˆvakɨmányire. Voovo vi-ifwɨɨne na nchúwo ˆjisiina mɨryʉʉngʉna ˆjɨɨmɨrɨrwaa nɨ kwiiteera kwa mɨvɨrɨ yaavo, joojo javyáalwaa vii sa jikwaatwe no sɨɨnjwa. Jeyyo, noo ˆvyeene Mʉlʉʉngʉarɨ vamala avo vakiindya va ʉloongo.

13 Voovo rɨhwa varɨ marema, sa marema ˆmeene vareeta kwa vaantʉ viingɨ. Voovo vavyeenda kʉbweeyya ʉláku waavo mʉvɨ namuusi kweerʉ chwe mbere ja vaantʉ. Vavyeenda kʉvakoovera mpɨɨndɨ ˆvoobweeyya ngovi ja kɨreevi na kɨláku baa kwiiyɨmɨrɨra tʉkʉ hamwɨ na nyuunyu. Ava nɨ ja mabandawʉ ingwii njerʉ.

14 Miiso yaavo yamema kʉyeenda na vaki va vaantʉ, ava sɨ varékaa vii kaa tʉkʉ kʉtʉmama ʉvɨ. Voovo vavakóoveraa vaantʉ vara sɨ ˆvɨɨma neeja kʉrɨ kuruma kwaavo. Mɨtɨma yaavo yiijiviriwa kʉdiira kwiikinkima. Vajumwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.

15 Vareka njɨra ˆyawoloka, na vatuuba njɨra ˆatuuba Baláamu mwaana wa Beóori. Yeeye ajáa eenda hokera mɨsáala yo sova ʉwoloki.

✡ **2:4** Laanga Lúka 12:5. ✡ **2:5** Laanga Ncholo 7:23. ✡ **2:7** Laanga Ncholo 19:1-29.

16 Maa kaa, Balá amu sa ʉvɨ waachwe, ajáa adalaviwa nɨ ndákwi. Nchúwo sɨ ˆɨlúʉsɨkaa, ɨkalʉʉsɨka kwa sawúti ya mʉʉntʉ ɨkakɨtɨra ʉkoókoyo wa ʉwo mʉláali na mʉtwe.✡
17 Vaantʉ ava nɨ nchóonko ˆjʉʉma, na nkʉngʉʉ ˆivúuntwaa nɨ ihúmbuuto. Mʉlʉʉngʉ aviimirya neeja haantʉ ˆkʉrɨ kʉva na kilwiirya ˆchatʉʉnɨka du.
18 Voovo valúʉsɨkaa masáare yo kiivaa kɨpeembe, ˆyasiina kɨɨntʉ. Voovo kwa ʉláku wa mɨvɨrɨ yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantʉ vara ˆviirekiré na ʉvɨ sikʉ ingaɨ vii ˆjilóokire, vara ˆviiséyyiirye fuma kʉrɨ vamwɨ va vara ˆviíkalaa urimirii.
19 Voovo vavaséaa vaantʉ vara ˆvarúmire viilaangye kʉva varɨ húuru, kʉmba voovo nɨ vatúmwa va ʉvɨ. Nɨ jeyyo viri, mʉʉntʉ nɨ mʉtúmwa wa kɨra ˆkɨmʉkéndeɨriraa.
20 Vaantʉ ava, viinonkola fuma uvii kwa njɨra yo mʉtaanga Mweenevyoosi na Mʉlamuriri YésuKirisitʉ, kooni vakwáatirwe na vasíindirwe kei, ivyo vyavɨɨha, aho, vɨɨha varɨ kʉlookya vya ncholo.
21 Ngaarɨ nɨ pwee kwaavo, nga sɨ vataanga njɨra ya ʉwoloki, kʉlookya kwɨɨtaanga, maa de vareke ʉra ʉlairiri mʉʉja ˆvakwaatiwa.
22 Vyafúmɨɨre kwaavo ja ɨra mpírɨ ya kɨmaarɨ ˆiséaa, “Kúri yahíndʉkɨraa mataɨka yaachwe ng’eeneevyo,” kei mpírɨ yɨɨngɨ yasea, “Nkaamba ˆyoóyyiiwe, yahíndʉkɨraa noo walawala itoyii.”✡

3

Sikʉ ya Mweenevyoosi

1 Vijeengi naveenda. Ɨhɨ nɨ baráwa yaanɨ ya kavɨrɨ ˆnoovaandɨkɨra. Kʉrɨ iji baráwa ivɨrɨ nɨ yera niise kwiinukya mɨryʉʉngʉ yaanyu ˆɨrɨ ʉteréere ko vakumbusikya.
2 Noosaaka nyuunyu mʉkʉmbʉkɨre masáare ˆyalʉʉswa aho kalɨ nɨ valáali na mʉtwe va Ijʉva na ʉra ʉlairiri wa Mweenevyoosi Mʉlamuriri ˆmwaheewa nɨ vatumwi vaanyu.
3 Mweeri ya vyoosi, taangi, sikʉ ja ʉhero, kʉʉja varɨ vaantʉ ˆveene vɨndoovahenchʉla na ˆveene vɨndootuuba ʉláku waavo mʉvɨ.
4 Kʉndoosea veende, “Sɨ iichuunga akasea, kʉʉja arɨ? Hai arɨ de? Masáare aya noo yaaya keende vala baaba wiitʉ ˆvakawulale, viintʉ vyachaala vivira vii kwaandɨra kʉʉmbwa kwa weerʉ.”
5 Avo vaantʉ kwa heno varimirya aho kalɨ, Mʉlʉʉngʉ ajáa ʉʉmba kurumu na weerʉ kwa isáare. Weerʉ ɨjáa yʉʉmbwa fuma kʉrɨ maaji na kwa njɨra ya maaji.
6 Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weerʉ ya mpɨɨndɨ jira ɨjáa yareterwa mbula ya imalo, noyo ɨkamalwa nɨ maaji.
7 Maa kaa, kwa isáare rɨɨro, kurumu na weerʉ ja haaha jacheeriwa sa mooto, joovɨɨkwa fʉʉrʉ sikʉ ɨra ya ʉlamu na yo malwa kwa vaantʉ sɨ ˆvatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
8 Vanaviitʉ naveenda. Karɨ murímiryaa kɨɨntʉ kɨmwɨ, nocho nɨ ɨkɨ, sikʉ ɨmwɨ nɨ ja myaaka iyana rɨmwɨ (1,000) kwa Ijʉva, na myaaka iyana rɨmwɨ nɨ ja sikʉ ɨmwɨ.✡
9 Mweenevyoosi sɨ achérevaa kukiimikirirya kwiichuunga kwaachwe tʉkʉ, ja ˆvyeene vaantʉ vɨɨngɨ viíririkanaa. Yeeye avayímiriryaa nyuunyu, sa sɨ asáakaa mʉʉntʉ baa ʉmwɨ arɨmɨre tʉkʉ. Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ amʉvalandʉkɨre fuma uvii.

✡ **2:16** Laanga ʉvalo 22–24; 31:16. ✡ **2:22** Laanga Mpíri 26:11. ✡ **3:8** Laanga Sabúuri 90:4.

10 Sikʉ ˆyookʉʉja Mweenevyoosi, kʉʉja ɨrɨ ja mwiívi. Sikʉ ɨyo kurumu rɨmɨra kʉrɨ kwa sawúti nkʉʉlʉ, viintʉ ˆviri mʉʉmo chɨmɨkwa viri kwa mooto, noyo weerʉ na nteendo jaachwe tʉlwa jiri mwaaswii.
11 Haaha koonɨ viintʉ ivi viri malwa jei, ha nyuunyu nɨ vaantʉ ˆvarɨ joolɨ moosaakwa mʉve? Moosaakwa mʉve vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, na mʉndookiikala mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa,
12 kʉnʉ moowoojera sikʉ ɨra ya Mʉlʉʉngʉ na mookɨɨbweeyya yʉʉje chaangʉ. Sa sikʉ ɨyo, kurumu rɨmɨra kʉrɨ na mooto na viintʉ vyoosi ˆviri mʉʉmo chakalʉlwa viri nɨ mooto.
13 Maa kaa, suusu ko tuuba vira ˆvyeene iichuunga kʉtʉheera, nɨ woojera tiise kurumu kufya na weerʉ ifya ˆng'eene ɨrɨ mema ʉwoloki.
14 Vanaviitʉ naveenda. Kʉnʉ moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kɨra njɨra mbere ya Mʉlʉʉngʉ, sa mʉve musiina lʉkwaalo na sɨ mʉng'úurɨrwaa, na mʉve na mwiikalo mʉʉja ne.
15 Moosaakwa mʉtaange Mweenevyoosi wiitʉ nɨ yimirirya iise sa mʉve na njɨra yo turya ʉlamuriri. Jeyyo noo ˆvyeene Paúli mwaaniitʉ ˆtamweenda avaandɨkɨra kʉnʉ yootumia tooti ˆaheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
16 Ayo noo ˆmeene alúʉsikaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaarɨ masáare ˆmeene yafafa kʉyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaarɨ vakoókoyo na vahoho ˆveene vayaválandʉlaa ja ˆvyeene vaválandʉlaa Masáare yɨingɨ ya Mʉlʉʉngʉ. Kwa njira ɨyo voovo viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo.
17 Maa kaa, nyuunyu mʉhúmwɨɨre taanga isáare ɨrɨ. Vanaviitʉ naveenda. Haaha, mwɨɨme neeja karɨ jɨ mʉtwaalwe na kwɨɨngɨ nɨ ʉkwaata wa vaantʉ avo, maa mʉreke kɨkomi chaanyu tʉkʉ.
18 Maa kaa, nyuunyu mutuube koongererya nduwo kwa kʉra kʉmʉtaanga Mweenevyoosi na Mʉlamuriri YéesuKirisitʉ. Nkongojima ɨve na yeeye, haaha na sikʉ ˆjookʉʉja ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

Barúwa ya ncholo ya Yooháani
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni mutumwi Yooháani kati ya myaaka ya 85-100 keende Yéesu ^avyaalwa. Yooháani aandika barúwa ihi kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu ava, Yooháani ajáa aveenda maatukú vii ja vaana na vijeengi vyaachwe (2:1, 7, 12, 18, 28; 3:7, 21; 4:1, 7).

Barúwii ihi, Yooháani avakalaamya vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube kuva kiintu kimwi na Mulúungu hamwi na Yéesu Kirisitu (2:24-27; 4:12-16). Kei avaluma kutu vareke teerera masáare ya vasíiti Kirisitu ^vari mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu (2:18-23).

Yooháani avakumbusikya vaantu ^vamuruma Yéesu kuvasea, yeeye iikala hamwi na Yéesu. Yeeye amoona kwa miiso yaachwe, amuteera kwa matu yaachwe na amukwaata kwa mikono yaachwe (1:1-4). Sa jeyyo, yeeye amumányire Yéesu ni muuntu wa kikomi ajáa na ni Mwaana wa Mulúungu. Na kei avasea, Mulúungu atuheera suusu ^tamuruma Yéesu nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na nkaasu ihi ni kwa mwaana waachwe Yéesu Kirisitu iri (5:5, 11-12).

Cho kiimikirirya, Yooháani avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa siku joosi vamweende Mulúungu na vatuube kwiiyenda voovo kwa voovo.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu noo Isáare ^riri nkaasu *1:1-4*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vave vaantu va kiweeru, kari vatuube weeru tuku *1:5-2:27*
Vaantu ^vamuruma Yéesu viiyende kwa kweenda kwa Kirisitu *2:28-4:6*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vave kiintu kimwi na Mulúungu na vindooyeren'ya mitima yoosi *4:7-5:12*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vatúryaa nkaasu ya siku ^jisiina uhero kuri Yéesu *5:13-21*

Isáare ra Nkaasu

1 Iki noo ^cheene toovavariyuriira. Kira ^kijáa kimwaari baa ncholo✡ si inaanda, kira ^takiteera, kira ^tachoona na miiso yiiswi, kira ^takilaanga, ^takikwaata na mikono yiiswi noo Isáare ra nkaasu ya siku ^jisiina uhero.

2 Nkaasu iyo yavariyulwa, na suusu twiiyona, na tookoonekya kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ^jisiina uhero, iyo ^ijáa na Taáta na ^yavariyulwa kuri suusu.✡

3 Toovawyiira nyuunyu kira ^tachoona na ^tateera, sa nyuunyu muve kiintu kimwi na suusu. Na kuva kiintu kimwi kwiiswi ni kuva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YésuKirisitu.

4 Aya ni kuyaandika tiise sa kuvyeenda kwiiswi voosi,* kukiimane.

Kuyeendera Kiweerwii

5 Masáare ^tateera fuma kwaachwe, na ^toovawyiira nyuunyu, noo aya, Mulúungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiirya chochoosi tuku.

6 Kooni taséire ni kiintu kimwi turi ne na kunu tooyeendera kilwiiryii, ni uloongo toolúusa, na si tootumama kira cha kimáári tuku.

✡ **1:1** Laanga Ncholo 1:1; Yooháani 1:1-3. ✡ **1:2** Laanga Yooháani 1:14. * **1:4** ***kuvyeenda kwiiswi voosi:*** Nakáala jiingi ja kali jasea, *Kuvyeenda kwaanyu.*

7 Maa kaa, kooni tooyeendera kiweerwii ja yeeye ˆvyeene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ˆturi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesu Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi.
8 Kooni taséire tusiina uvi tuku, tookiikoovera suusu veeneevyo na kira kikomi si kiri kuri suusu tuku.
9 Kooni talúusire uvi wiitu kuri yeeye, yeeye ni wo kiilaangiwa na ni muwoloki, yeeye sea ari uvi wiitu wasírire na tujirula ari na kusova uwoloki koosi.
10 Kooni taséire si tabweeyya uvi tuku, toomubweeyya yeeye ave muloongo na isáare raachwe si riri kuri suusu tuku.

2

1 Vaana vaani vaduudi naveenda. Ni kuvaandikira niise aya sa mudiire bweeyya uvi. Maa kaa, kooni muuntu yoyoosi abwéeyyiirye uvi, amwaari umwi wo tuluusikira kwa Taáta na noo YéesuKirisitu Muwoloki.
2 Yeeye noo mpóryo yo seyya uvi wiitu, maa kaa, si sa uvi wiitu vii tuku, baa kei sa uvi wa weeru yoosi.

Kukwaatya Ulairiri Waachwe

3 Iki noo ˆchabwéeyyaa tutaange tamumányire Muluungu, ni kooni tookwaata ndairiri jaachwe.
4 Ura ˆaséaa, “Namumányire,” na si akwáatyaa ndairiri jaachwe, uwo ni muloongo na kira kimáári kisiina kuri yeeye tuku.
5 Maa kaa, ura ˆakwáatyaa isáare raachwe, uwo kweenda kwa Muluungu kwakiimana kuri yeeye kamwi. Kwa iri tamányire ni kuri yeeye ˆturi.
6 Yoyoosi ˆaséaa iíkalaa kuri yeeye, asaakwa abweeyye ja ˆvyeene Yéesu abweeyya.

Ulairiri Mufya wo Kiiyenda

7 Vanaviitu naveenda. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ˆmujáa muutiite keende aho ncholo.✡ Na uwo ulairiri ˆmujáa muutiite ni iro isáare ˆmujáa noro.
8 Baa neembe ni jeyyo, ulairiri ˆmweene noovaandikira ni mufya, noo kusea, rira isáare ˆriri kikomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiirya choolooka na kiweeru cha kikomi chaándire lava.
9 Muuntu yoyoosi ˆaséaa amwaari kuri kiweeru, maa kaa, amusuula mwaanaavo, uwo akaari kilwiiryii.
10 Ura ˆamweenda mwaanaavo uwo iíkalaa kiweerwii, na kusiina kiintu ˆchoomubweeyya iikunguvale tuku.
11 Maa kaa, yoyoosi ˆamusuula mwaanaavo, uwo ni kilwiiryii ari, kei ayéenderaa kilwiiryii na si amányire baa kuuntu ˆyoodoma tuku, sa kilwiirya chamuhokurya miiso.
12 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaana vaani vaduudi,
nyuunyu uvi waanyu wasewa wasírire sa irina raachwe.
13 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamutaanga,
yeeye ˆajáa amwaari baa ncholo si inaanda.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwamusiinda ura Muvi.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vasinga vaduudi,
sa nyuunyu mwamutaanga Taáta.

✡ **2:7** Laanga Yooháani 13:34.

14 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamutaanga
yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwatiite ngururu,
na isáare ra Mulúungu riíkalaa kuri nyuunyu,
na nyuunyu mwamusiinda ura Muvi.

Kari Mweéndaa Weeru Tuku

15 Kari mweéndaa mavi ^yari kuri weeru tuku, baa na viintu ^viri kuri weeru tuku. Kooni muuntu yoyoosi iiyéndire weeru, kweenda kwa Taáta si kuri kuri yeeye tuku.
16 Sa kira kiintu ^kiri kuri weeru, noo kusea, baa ja uláku wa muviri, uláku wa miiso yaachwe, na kwiivaa kipeembe ^kwaréetwaa ni usúngaati, si vifúmaa kuri Taáta tuku, maa kaa, ni kuri weeru ^vifúmaa.
17 Na weeru ni looka yiise na uláku waachwe, maa kaa, ura ^atúmamaa kira Mulúungu ^asáakaa, ni nkaasu ari kwa siku ^jisiina uhero.

Vasíiti Kirisitu

18 Vasinga naveenda. Iji ni mpiindi jo herererya. Ja ^vyeene mwateera, musíiti Kirisitu amwaari yookuuja, jeyyo vasíiti Kirisitu ^vari foo vamwaari vahúmwiire kuuja. Sa isáare iri tahúmwiire taanga, iji ni mpiindi jo herererya.
19 Vafuma kuri suusu, maa kaa, si vajáa viitu tuku. Sa ngaari vajáa ni viitu, ngaari viikala na suusu. Kufuma kuri suusu koonekya baa umwi vii waavo si ajáa wiitu tuku.
20 Nyuunyu mwahakwa makuta ni ura ^Ari Muuja, na nyuunyu voosi mwakimányire kimáári.
21 Si navaandikira nyuunyu ati si mukimányire kimáári tuku, maa kaa, nyuunyu mwakimányire kimáári, na mwamányire kusiina uloongo wowoosi ^ufúmaa kuri kimáári tuku.
22 Muloongo ni ani? Muloongo ni muuntu ^aséaa Yéesu si Masía tuku. Muuntu ^ari jeyyo noo musíiti Kirisitu, noo kusea, yeeye amuhéeraa moongo Taáta na Mwaana.
23 Muuntu ^aséaa Yéesu si Mwaana tuku, uwo si ari na Taáta tuku. Na yoyoosi ^ari ruma na ^ari sea Yéesu ni Mwaana, atiite Taáta.
24 Kuri nyuunyu, kira ^mwakiteera keenda ncholo, laangi neeja chiikale kuri nyuunyu. Koonì kira ^mwakiteera keenda ncholo chookiikala kuri nyuunyu, nyuunyu kuva muri kiintu kimwi na Mwaana na Taáta.
25 Iki noo ^cheene Mulúungu iichuunga kuri suusu, noo kusea, nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
26 Ni kuvaandikira niise masáare aya vaantu vara ^vooyera kuvatwaala na ivarwii.
27 Kuri nyuunyu, Mulúungu avaheera Mutima Muuja ^iíkalaa isii yaanyu. Uwo noo ^ari vakiindya kira kiintu. Ukiindya waachwe ni wa kimáári si wa uloongo tuku. Sa jeyyo, si yoosaakwa muuntu avakiindye tuku.✡ Ja ^vyeene Mutima avakiindya, mwaava kiintu kimwi na Kirisitu.

Vaana va Mulúungu

28 Haaha, nyuunyu vaana vaani vaduudi, muve kiintu kimwi ne, sa ^ari variyulwa, muve mwiitema, mudiire koona soni mbere yaachwe, mpiindi ja kuuja kwaachwe.

✡ **2:27** Laanga Yoohaani 14:26.

29 Kooni mootaanga yeeye ni muwoloki, nyuunyu mwamányire kira ^atúmamaa uwoloki, avyaalwa ni yeeye.

3

1 Laangi kweenda uku kukuulu ^kweene atuheera Taáta, suusu twaanirirwe vaana va Muluungu! Jeyyo noo ^vyeene turi! ^Cheene choobweeyya weeru idiire kututaanga ni sa viintu weeru si yamutaanga yeeye.
2 Vanaviitu naveenda. Haaha turi vaana va Muluungu, maa kaa, si vinavariyulwa ni jooli turi kuva tuku, suusu tamányire ^viri variyulwa, kuva turi ja Kirisitu, sa moona turi ja ^vyeene ari.
3 Kira muuntu ^amwiiláangyaa yeeye, iitálaryaa ja viintu Yéesu ^ari uteréere mbere ya Muluungu.
4 Kira muuntu ^abwéeyyaa uvi, uwo awúnaa miiro, noo kusea uvi ni kuwuna miiro.
5 Maa kaa, suusu tamányire, yeeye avariyulwa sa aseyye uvi, na isii yaachwe kusiina uvi tuku.
6 Jeyyo, kira muuntu ^iíkalaa isii yaachwe si atúmamaa uvi tuku. Kira muuntu ^atúmamaa uvi si amoona yeeye tuku baa si amutaanga tuku.
7 Vaana vaani vaduudi, kari murume muuntu yoyoosi avakoovere tuku. Kira muuntu ^atúmamaa uwoloki, uwo ni muwoloki, ja yeeye ^vyeene ari muwoloki.
8 Ura ^atúmamaa uvi ni wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi, ^ratumaméa uvi keende aho ncholo. ^Cheene chabweeyya Mwaana wa Muluungu avariyulwe, ni kumala mirimo ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
9 Yoyoosi ^avyaalwa ni Muluungu si atúmamaa uvi tuku, sa mbeyu ya Muluungu yiíkalaa isii yaachwe, baa si ari daha tumama uvi tuku, sa yeeye avyaalwa ni Muluungu.
10 Maa kaa, muuntu si ^abwéeyyaa uwoloki, noo kusea ura si ^amweenda mwiiwaachwe, uwo si ari mwaana wa Muluungu tuku. Jeyyo, noo ^vyeene tutáangaa kikomi vaana va Muluungu na vaana va Ikúúlu ra Mirimu Mivi.

Mwiiyende Nyuunyu kwa Nyuunyu

11 Masáare ^mwateera keende ncholo noo aya, twiiyende suusu kwa suusu.
12 Kari muve ja Kaíni tuku, ura ^ajáa wa Muvi akamuulaa mwaanaavo.✡ Ni sa che amuulaa? Sa mirimo yaachwe ijáa ni yaviiha na ya mwaanaavo ijáa ni ya uwoloki.
13 Sa jeyyo, vanaviitu, kari muhwáalalaa kooni weeru yavaswíire tuku.
14 Suusu tamányire talooka fuma inkwyii tukiingira nkaaswii, sa taveenda vaaniitu. Ura si ^amweenda mwaanaavo iíkalaa inkwyii.✡
15 Yoyoosi ^amusuula mwaanaavo ni muulai, na mwamányire muulai asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero isii yaachwe tuku.
16 Jei noo ^vyeene tataanga kweenda kwa Muluungu, Yéesu Kirisitu atoola nkaasu yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa tutoole nkaasu yiitu sa vaaniitu.
17 Kooni muuntu atiite usúngaati wa weeru ihi na akamoona mwaanaavo ^asiina kiintu, maa kaa, adiire kumoonera mbavariri, jooli kweenda kwa Muluungu kuri kuva kiintu kimwi ne?
18 Vaana vaani vaduudi, kari twiiyende na milomo vii tuku au kwa lurimi vii tuku, maa kaa, kwa mirimo na kimáári.
19 Jei taanga turi suusu ni va kikomi na tuurya turi mitima yiitu mbere ya Muluungu.

✡ **3:12** Laanga Ncholo 4:1-8. ✡ **3:14** Laanga Yooháani 5:24.

20 Baa neembe mitima yiitu yiindootulamurira, suusu taanga turi Muluungu
ni mukuulu kulookya mitima na yeeye amányire kira kiintu.
21 Vanaviitu naveenda. Koonи mitima yiitu si yootulamurira, kwiitema turi
mbere ja Muluungu.
22 Chochoosi ˆtalóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri
waachwe na tatúmamaa yara ˆyamweéryaa mutima.
23 Uhu noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe
Yéesu Kirisitu, na twiiyende suusu ja yeeye ˆvyeene atulairirya.
24 Vara ˆvakwáataa ndairiri jaachwe vavíjaa kiintu kimwi ne na yeeye avíjaa
kiintu kimwi novo. Suusu tamányire Muluungu iíkalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa
yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4

Kutaanga Mutima

1 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ˆaséaa atiite mutima tuku,
maa kaa, simbuli neeja moone koonи uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutima
fuma kwa Muluungu, sa valáali na mutwe va uloongo ˆvari foo vafúmiire aha
weerwii.
2 Jei noo ˆvyeene muri taanga Mutima wa Muluungu, kira mutima ˆuri ruma
na ˆari sea Yéesu noo Masía na uuja na muviri, uwo longoolwa iise ni mutima
fuma kwa Muluungu.
3 Mutima wowoosi ura si ˆumurúmaa Yéesu, uwo si wafuma kwa Muluungu
tuku. Na uhu noo mutima wa musíiti Kirisitu ura ˆmwateera wookuuja, nowo
wuújire kuri weeru.
4 Maa kaa, vaana vaani vaduudi, nyuunyu ni vaana va Muluungu, kei,
nyuunyu mwahumula vasiinda avo valáali na mutwe va uloongo. Sa ura ˆari
isii yaanyu atiite ngururu kulookya ura ˆari kuri weeru.
5 Voovo ni va uhu weeru, noo ˆchooreka vakíindyaa masáare ya uhu weeru
na vaantu va uhu weeru vavatéereraa.
6 Maa kaa, suusu ni va Muluungu. Muuntu yoyoosi ˆamumányire Muluungu,
atutéeraa, na ura ˆsi wa Muluungu, uwo si atutéereraa tuku. Kwa njira iyo
twatáangaa Mutima wa kimáári na mutima wa ukwaata.

Muluungu ni Kweenda

7 Vanaviitu naveenda. Twiiyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Muluungu.
Muuntu yoyoosi ˆaveenda viivaachwe, uwo avyaalwa ni Muluungu na
amumányire Muluungu.
8 Ura si ˆeenda, si amumányire Muluungu tuku, sa Muluungu ni kweenda.
9 Muluungu atoonekya kweenda kwaachwe, ko mutuma Mwaana
waachwe wa mpeke kuri weeru, sa suusu tupate nkaasu kutweera
kwaachwe.
10 Jei noo ˆvyeene kweenda kuri, si suusu tujáa twamweenda Muluungu
ta tuku, maa kaa, yeeye atweenda fuuru akamutuma Mwaana waachwe ave
mpóryo yo seyya uvi wiitu.
11 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu ˆatweenda jei, baa suusu
toosaakwa kwiiyenda.
12 Kusiina muuntu ˆanamoona Muluungu mpiindi joosi tuku. Koonи twi-
iyéndire suusu kwa suusu, Muluungu kuva iise kiintu kimwi na suusu na
kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kuri suusu.

13 Suusu tamányire twiíkalan'yaa ja kiintu kimwi na Mululungu na yeeye Mululungu iíkalan'yaa ja kiintu kimwi na suusu, sa yeeye atuheera Mutima waachwe.
14 Suusu toona na toonekya kikomi, Taáta amutuma Mwaana waachwe ave Mulamuriri wa weeru.
15 Muuntu yoyoosi ura ˆaruma na ˆaséaa Yéesu ni Mwaana wa Mululungu, Mululungu avijáa kiintu kimwi ne, ne kiintu kimwi na Mululungu.
16 Suusu tamányire ˆvyeene Mululungu atweenda na suusu taviika kuruma kwiitu kuri kweenda kwaachwe.
Mululungu ni kweenda. Yoyoosi ˆavíjaa kiintu kimwi na kweenda, uwo avíjaa kiintu kimwi na Mululungu na Mululungu avíjaa kiintu kimwi ne.
17 Kwa njira iyo, kweenda kwakiimana kuri suusu sa tuve na kwiitema siku ira ya ulamu, sa ja ˆvyeene Yéesu ari, noo ˆvyeene turi suusu aha weerwii.
18 Kuuntu ˆkuri na kweenda, kusiina woowa tuku, kweenda kwa kikomi, kwakíbiryaa woowa woosi, sa kulairwa chiiru kwaréetaa woowa. Muuntu yoyoosi ˆari na woowa, kweenda kwa Mululungu si kuna kiimana isii yaachwe tuku.
19 Suusu tatiite kweenda sa Mululungu noo atweenda ta ncholo.
20 Kooni muuntu aséire amweenda Mululungu na kunu amusuula mwaanaavo ˆamuruma Yéesu, uwo ni muloongo. Sa kooni muuntu si amweenda mwaanaavo ura ˆyoomoona, si ari daha kumweenda Mululungu si ˆanamoona tuku.
21 Uhu noo ulairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ˆamweenda Mululungu asaakwa amweende mwaanaavo.✡

5

Kumuruma Mwaana wa Mululungu Kwasíindaa Weeru

1 Kira muuntu ˆamurúmaa Yéesu ni Masía, uwo ni mwaana wa Mululungu. Kei kira muuntu ˆamweenda Taáta, amweenda na mwaana ˆavyaalwa ni uwo Taáta.
2 Jei noo ˆvyeene tatáangaa taveenda vaana va Mululungu, ko mweenda Mululungu na kukwaatya ndairiri jaachwe.
3 Kumweenda Mululungu, ni kukwaatya ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe si jarutaha tuku,
4 sa kira ˆavyaalwa ni Mululungu, uusíindaa weeru. Kuruma kwiitu noo njira yo kuusiinda weeru.
5 Ni ani ˆadáhaa kuusiinda weeru? Ni ura ˆmweene arúmaa Yéesu ni Mwaana wa Mululungu.

Koonekya Yéesu ni Mwaana wa Mululungu

6 Yéesu Kirisitu yeeye ni muuntu kikomi, yeeye uuja kwa maaji na sakami. Yeeye si uuja kwa maaji vii tuku, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mutima wa Mululungu noo ˆwoónekyaa ayo, sa Mutima ni kikomi.
7 Jeyyo kwatiite viintu vitatu ˆvyoónekyaa kikomi:
8 Mutima, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatu viirámiraa kiintu kimwi.
9 Kooni tarúmaa koonekya kikomi kwa muuntu, koonekya kwa Mululungu kwalookya sa koonekya uko ni kwa Mululungu mweeneevyo. Ne oonekya kwa Mwaana waachwe.
10 Kira muuntu ˆamurúmaa Mwaana wa Mululungu atiite koonekya kura kuri mutimii waachwe. Maa kaa, ura si ˆamurúmaa jei, aséaa Mululungu ni

✡ **4:21** Laanga Valáawi 19:28; Nkumbukira ya Miiro 6:4-5; Maáriki 12:30-31.

mʉloongo sa sɨ arúmaa koonekya ˆkweene Mʉlʉʉngʉ oonekya kʉrɨ Mwaana waachwe tʉkʉ.
11 Na koonekya ʉko noo ʉkʉ, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero na nkaasʉ ɨyo twɨɨpátaa kwa Mwaana waachwe.
12 Ʉra ˆarɨ na Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ʉhʉ atɨite nkaasʉ ɨyo ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ʉra ˆasiina Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ʉwo asiina nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero tʉkʉ.

Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina Ʉhero

13 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya nyuunyu ˆmwaruma irina ra Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ sa mʉtaange mwatɨite nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
14 Suusu twɨɨma neeja mbere ya Mʉlʉʉngʉ sa tamányire kɨkomi, koonɨ talóombire kɨɨntʉ ja ˆvyeene asáakaa, kʉtʉteera arɨ.
15 Sa viintʉ tamányire yeeye atʉtéereraa kɨra ˆtʉrɨ mʉloomba, kei tamányire atʉhéeraa vyoosi ˆtamʉlóombaa.
16 Koonɨ mʉʉntʉ amwɨíne mʉndʉʉ waachwe yoobweeyya ʉvɨ sɨ ˆʉrɨ wa inkwya, asaakwa aloombe, na Mʉlʉʉngʉ kʉmʉheera arɨ ʉwo mʉʉntʉ nkaasʉ, kɨɨntʉ ˆnooluʉsa aha nɨ vara ʉvɨ waavo ˆʉsɨrɨ wa inkwya. Ʉmwaarɨ ʉvɨ wa inkwya sɨ nooluʉsa aloombe sa ʉwo tʉkʉ.
17 Kɨɨntʉ chochoosi ˆchasova ʉwoloki nɨ ʉvɨ, maa kaa, ʉmwaarɨ ʉvɨ ˆʉsɨrɨ wa inkwya.
18 Tamányire ʉra ˆavyaalwa nɨ Mʉlʉʉngʉ sɨ atúmamaa ʉvɨ tʉkʉ,✡ sa Mʉlʉʉngʉ amwɨímɨrɨraa sa kʉra kʉva Mwaana waachwe, na ʉra Mʉvɨɨsɨarɨ daha kʉmʉsaasya tʉkʉ.
19 Suusu tamányire tʉrɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ na weerʉ yoosi nɨ ɨsɨ ɨrɨ ya wiimiriri wa ʉra Mʉvɨɨsɨarɨ.
20 Kei suusu tamányire Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ʉʉja, ne atʉheera suusu ʉmanyi sa tʉdahe kʉmʉtaanga yeeye ˆarɨ Kɨkomi. Na suusu nɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ ˆtʉrɨ na yeeye, yeeye ˆarɨ Kɨkomi, noo kʉsea kɨɨntʉ kɨmwɨ na Mwaana waachwe Yésu Kirisitʉ. Ʉhʉ noo Mʉlʉʉngʉ wa kɨkomi na nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
21 Vaana vaanɨ vaduudi, iyimiriri nyuunyu veeneevyo fuma kʉrɨ vidabalaíyo.

✡ **5:18** Laanga 1 Yooháani 3:9.

Barúwa ya kaviri ya Yoohaani Mulongooryo

Barúwa ihi, ni ya kaviri ^yaandikwa ni mutumwi Yoohaani. Yoohaani aandika barúwa ihi nkufi kwa mpuka ya vaantu ^veene aviimiriráa. Mpuka iyo, yeeye iiyaniriira íyo na vaana vaachwe (1:1). Yoohaani iiwyiira mpuka iyo ituube kuteerera ulairiri wa Yéesu wo kiiyenda voovo kwa voovo (1:5-6). Kei Yoohaani avaluma kutu vandootaanga ukiindya wa Kirisitu na ukiindya wa uloongo. Ukiindya uwo muvi, wareetwa ni vakooveri vara ^vamusiita Yéesu ni Masía na uuja kwa muviri wa muuntu (1:7-8).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-3*
Mwiikalo wo kiiyenda *1:4-6*
Kusiita vara ^vamusiita Kirisitu *1:7-11*
Masáare yo herererya *1:12-13*

Lumbi

1 Lumbi kufuma kwa moosi mulongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni kwaandikira niise weewe íyo ^usaawulwa ni Muluungu hamwi na vaana vaako. Niini kimaari naveenda. Maa kaa, si niini vii tuku ^naveenda, baa vaantu viingi voosi vamányire kimáári.

2 Suusu taveenda, sa takwaatya kimáári mitimii yiitu na veera kiri muumo kwa siku ^jisiina uhero.

3 Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Taáta kuva jiri na suusu kuri kimáári na kwiiyenda.

Kimáári na Kwiiyenda

4 Neeriwa mutima maatuku vii kuteera vamwi va vaana vaanyu ^vamwaari vootuuba njira ya kimáári, ja ^vyeene Muluungu Taáta atulairirya.

5 Haaha íyo nooloomba twiiyende. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ni ulairiri u'ura tujáa tatiite keende ncholo.✡

6 Kweenda noo uku, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Muluungu. Na uhu noo ulairiri ^mwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda.

7 Vakwaata ^vari foo vara si ^vaséaa, Yéesu noo Masía na uuja na muviri wa muuntu, vafúmiire aha weerwii.✡ Muuntu ^alúusaa jeyyo ni mukwaata na ni musíiti Kirisitu.

8 Haaha nyuunyu mwiiyimiriire neeja kari ji mutaahe kira ^mwakitumamira tuku, maa kaa, mupate kunáálo yaanyu ^yakiimana.✡

9 Ura si ^akwáatyaa ukiindya wa Kirisitu, maa kaa, akuureka, uwo asiina Muluungu tuku. Maa kaa, ura ^akwáatyaa ukiindya uwo, avatiite voosi, Taáta na Mwaana.

10 Haaha koon muuntu uújire na kwaanyu na avaretere ukiindya ^wiísimire na uhu, muteengyi na kaayii jaanyu tuku na muluumbyi tuku.

11 Muuntu yoyoosi ^ari muteengya kuva ari hamwi na nteendo mbi ja uwo muuntu.

✡ **1:5** Laanga Yoohaani 13:34. ✡ **1:7** Laanga 1 Yoohaani 4:2-3. ✡ **1:8** Laanga 1 Vakoríinto 3:10-15.

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Natiite masáare ˆyari foo yo vawyiira, maa kaa, si noosaaka bweeyya
jeyyo na wíino na karatáasi tuku. Kiri vyoova jeyyo, nookiilaangya kuuja
ndiri na kwaanyu nduusike na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya mitima
kwiiswi kukiimane.
13 Vaana va iruumbu raako ˆasaawulwa, vakulúumbiirye.

Barú́wa ya katatʉ ya Yoohá̱ani Mʉlongooryo

Barú́wa ɨhɨ, nɨ ya katatʉ ˆyaandɨkwa nɨ mutumwi Yoohá̱ani. Yoohá̱ani aandɨka barú́wa ɨhɨ nkufi kwa mwiimiriri wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆasewáa Gá̱ayo (1:1). Barúwii ɨhɨ, Yoohá̱ani amʉdʉʉmbɨrɨra Gá̱ayo sa viintʉ ˆajáa avateengya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆveene yeeye Yoohá̱ani ajáa avatʉma na kwa Gá̱ayo (1:5-8).

Kɨintʉ chɨingɨ Yoohá̱ani alʉʉsa barúwii ɨhɨ nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaséwaa Diotiréefe. Ʉhʉ Diotiréefe avakaan'yáa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vareke kʉndoovateengya vakiindya va Masá̱are Maaja (1:9-10). Na wɨingɨ alʉʉsa nɨ Demetirío, ʉhʉ iikaláa mwiikalo wa kɨkomi (1:12).

ˆVyeene Kitá̱abu ɨkɨ Chagavwa

Lʉmbɨ na kʉvyeenda *1:1-4*
Mʉtɨma wo kiitoola kwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu *1:5-8*
Mɨrɨmo mɨvɨ ya Diotiréefe *1:9-10*
Mɨrɨmo miija ya Demetirío *1:11-12*
Masá̱are yo herererya *1:13-15*

Lʉmbɨ

1 Niɨnɨ moosi mʉlongooli, nookwaandɨkɨra weewe Gá̱ayo, kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda kɨkomi.
2 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, nooloomba mʉvɨrɨ waako ʉwyɨire kiriwi, ja ˆvyeene nkaasʉ yaako yoowyɨira kiriwi.
3 Neeriwa mʉtɨma maatʉkʉ vii nɨ vaaniitʉ vamwɨ vara ˆvʉʉja na aha vakaangwyɨire ˆvyeene utúubaa njɨra ya kɨkomi. Mwiikalo waako na nteendo jaako nɨ ja kɨkomí mpɨindɨ joosi.
4 Kisiina kɨintʉ ˆchaanjéryaa mʉtɨma tʉkʉ, ja kʉteera vasinga vaanɨ kiikala viise ko tuuba kɨkomi.

Kʉkwaata Neeja Vatʉmami va Mweenevyoosi

5 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, kɨra mpɨindɨ ˆʉrɨ kaambirirya vaaniitʉ na hasa vayeni, woónekyaa ˆvyeene ʉrɨ wo kiilaangiwa.
6 Avo vaaniitʉ voonekya kɨkomi mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu aha, viintʉ ˆwaboohya mʉtɨma. Kalaama vaambirirye vatuube lʉyeendo lwaavo ja ˆvyeene ɨrɨ mweerya mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ.
7 Sa vatʉmami ava vakwaata lʉyeendo lwaavo, sa vatʉmame mʉrɨmo wa Kirisitʉ baa hokera nyambirirya yoyoosi fuma kwa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
8 Haaha suusu tasaakwa tʉvaambirirye vaantʉ ja ava, sa baa suusu tʉve hamwɨ novo kʉtʉmama mʉrɨmo wo vawyɨira vaantʉ kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ.

Diotiréefe na Demetirío

9 Nɨjáa navaandɨkɨra mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, maa kaa, Diotiréefe ʉhʉ ˆeenda kʉva wa ncholo, sɨ asaaka kʉʉnteerera baa kiduudi vii tʉkʉ.
10 Haaha ˆndɨrɨ kʉʉja, yavɨika ndɨrɨ kɨweerwii masá̱are yoosi ˆatúmamaa, noo kʉsea, masá̱are mavɨ yo tʉlongowererya. Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, yeeye sɨ avatéengyaa vaaniitʉ ˆvarɨ lʉyeendwii tʉkʉ, kei ɨndookaan'ya baa vaantʉ

viingi vareke vateengya. Na koonɨ voosaaka vateengya, yeeye avakítɨraa na avakíbiryaa fuma kurɨ mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu!
11 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, karɨ utuube wiijuviri muvɨ tuku, tuuba wiijuviri muuja. Kɨra ˆatúmamaa maaja, nɨ wa Muluungu, maa kaa, ura ˆatúmamaa mavɨ, sɨ anamoona Muluungu tuku.
12 Kɨra muuntu yoomuduumba Demetirío, na mɨrɨmo yaachwe kɨkomi yoónekyaa nɨ muuja. Baa suusu toomuduumba yeeye nɨ muuntu muuja, na weewe umányire koonekya kwiiswi nɨ kwa kɨkomi.

Lumbɨ jo Kiimikirirya

13 Natiite masáare ˆyarɨ foo yo vawyiira, maa kaa, sɨ noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tuku.
14 ˆVyeene nookiilaangya kwiiyona turɨ chaangu, aho, luusika turɨ miiso kwa miiso.
15 Mwiikalo muuja uve na weewe. Vijeengi viiswi va aha vookuluumbya. Naawe tuluumbirye vijeengi viiswi uko umwɨ umwɨ kwa irina raachwe.

Barúwa ya Yúuda
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Yúuda mwaanaavo na Yaakúupu (1:1). Na vamanyi vaséaa yaandikwa kati ya myaaka ya 65-70 keende Kirisitu ^avyaalwa. Yúuda na Yaakúupu ni vaanaavo na Yéesu vajáa (Matáayo 13:55; Maáriki 6:3). Yúuda aandika masáare aya kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu.

Yúuda oonekya kiintu ^asaakáa aandike lwa ncholo ni ulamuriri (1:3). Maa kaa, avarindula muryuungu waachwe akaandika masáare yo vadalavya vaantu ^variingiriráa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu, de vandoovalongowera masáare ya nduwo ya Muluungu. Yúuda avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu valaange neeja kari vakumuririwe tuku ni avo vakiindya va uloongo (1:17-21). Vakiindya avo vavakiindyáa vavalandule nduwo ya Muluungu sa ivarumire vatuube kiikala ja kúri (1:4). Kei vamusiitáa Yéesu ja Mweenevyoosi na baa vahiintikira mirimu ya kurumwii (1:8-10). Barúwa ihi yavawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vakasane kukwaatya kumwiilaangya kwaavo Yéesu na vatuube tamanya na mbere (1:20-21).

Lumbi

1 Niini Yúuda mutumami wa YéesuKirisitu, ndiri mwaanaavo na Yaakúupu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwaanirirwa ni Muluungu Taáta. Yeeye Muluungu aveenda na avaálamiraa sa Yéesu Kirisitu.

2 Riiso ra wuuja, mwiikalo muuja na kwiiyenda ^kuri foo kuve na nyuunyu.

Ulamu wa Vakiindya va Uloongo

3 Vanaviitu naveenda. Nijáa natiite mpiima yo vaandikira masáare ya ulamuriri voosi ^tatiite. Maa kaa, niine nasaakwa nivaandikire na nivaloombe munumuunu, mukwaate neeja kura kuruma ^kweene vaantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi.

4 Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vaantu ^viifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vaantu ava keende aho kali, vaandikirwa kuheewa irya iri. Ava ni vara si ^vatúubaa kira Muluungu wiitu ^asáakaa, na kei, vaválandulaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarumire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Mweenevyoosi na Mweeneevyo wiitu yeemweene.

5 Haaha noosaaka nivakumbusikye baa neembe mumányire aya masáare, Mweenevyoosi ajáa avalamurirya ta Viisiraéeli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ^vamuruma.✡

6 Kei kumbukiri ira mirimu ^myeene si yiimiriira nkalo jaavo ja wiimiriri. Ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Muluungu iichuunga minyololwii kwa siku ^jisiina uhero, kuuntu ^kuri na kilwiirya kunu yoowoojera ulamu wa siku ira nkuulu.

7 Baa kei Sodóoma na Gomóora na míiji ^ijáa mukaaya vavyeendáa uhangutii, na ja kúri vatuubáa uláku wa muviri ^wiísimire na wuumbo waavo. Valamuririwa valairwe chiiru mootwii kwa siku ^jisiina uhero, sa vave ni ukiindya kwa vaantu viingi.✡

✡ **1:5** Laanga Uvalo 14:26-35; 26:64-65. ✡ **1:7** Laanga Ncholo 19:1-26.

8 Viivyo baa ava vaantu vamukáanaa Yéesu. Njori jaavo javabwéeyyaa vabweeyye mivíri yaavo ive na njeo, vakáanaa wiimiriri wa Mulúungu na vahíintikiraa viúumbe ˆviri na nkongojima vya kurumwii.
9 Maa kaa, baa Mikaéeli, mukúúlu wa mirimu miija, mpiindi ˆiidalavyáa na ˆiirutáa ndihi na Ikúúlu ra Mirimu Mivi sa muviri wa Músa, si ayera kuriheera irya Ikúúlu ra Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, “Mweenevyoosi mweeneevyo akwaamirirye!”
10 Vaantu ava, vahíintikiraa masáare si ˆvayamányire na yara masáare ˆvamányire vabwéeyyaa ja maka ja isaka jira ˆjitáangaa kwa wuumbo, kei jisiina miryuungu. Na aya masáare noo yoovabweeyya viisaambule.
11 Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba njira ya Kaíni,✡ na sa kisapu vatúubire ukwaata wa Baláamu✡ na vasírire imalo kwa usaambu wa Kóora.✡
12 Ava vaantu ni ja mabandawu miiru ingwii njeru kati ˆvoorya na nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíjaa baa soni tuku na ni viiríshaa vooveene vii. Kei voovo ni ja machu ˆyasiina mbula vari, machu yara ˆyafwíirikiwaa ni mpeho. Na kei ni ja miti ˆyaláhiire matúútu ira si ˆitúungaa vari, miti ira ˆyuuma ng’ang’ala, ikakuulwa.
13 Vaantu ava viifwíine na mapúunta ˆyahuumba ya mayiyii yara ˆyafóokaa na viintu ˆvabwéeyyaa vyaréetaa soni ja ifulo ˆriri foo. Voovo ni ja nyényeeri ˆjoorimirira kilwiiryii ˆcheene javikirwa kwa siku ˆjisiina uhero.
14 Enóoki muuntu wa mufungati fuma kwa Adáamu,✡ajáa alaala na mutwe kwa vaantu ava yoosea, “Laanga, Ijuva yookuuja na mirimu yaachwe miija ˆiri mayana na mayana.
15 Yeeye yookuuja noo luusa irya kwa vaantu voosi, no valaira chiiru voosi ˆvatúubaa mwiikalo si ˆutúubaa kira Mulúungu ˆasáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yooluusa kuvalaira chiiru vavi vara si ˆvatúubaa kira Mulúungu ˆyoosaaka, sa masáare yaavo mavi ˆmeene yakálaryaa ˆvaluusa kuri Ijuva.”
16 Ava vaantu vang’úulaa na viiríriraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba uláku waavo. Milomo yaavo yalúusaa viintu vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavi yawoloke.

Kuyimirirya

17 Maa kaa, yakumbukiri masáare ˆyaluuswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Vanaviitu naveenda.
18 Vajáa vavasea, “Siku jo kiimikirirya, fumira vari vaantu ˆveene vandoomusekerera Mweenevyoosi, vaantu ˆvatúubaa uláku waavo kwa mwiikalo si ˆutúubaa kira Mulúungu ˆasáakaa.”✡
19 Avo vaantu noo ˆvoovagavagava nyuunyu, avo ˆvatúubaa uláku wa wuumbo wa weeru, vasiina Mutima wa Mulúungu tuku.
20 Maa kaa, nyuunyu ijeengi kuri kuruma kwaanyu kuuja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Ijuva kwa ngururu ja Mutima Muuja.
21 Kwa njira ijo, imi neeja kuri kweenda kwa Mulúungu, kunu moowoojera kuuja kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye kwa riiso ra wuuja waachwe ˆvatwaala ari na kuri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
22 Mundoovalaanga na riiso ra wuuja vara ˆvari na kivundu.
23 Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wuuja ko laanga neeja kunu moojisuula baa ingo jaavo ˆjiri na mabandawu fuma uláku wa mivíri yaavo.

✡ **1:11** Laanga Ncholo 4:1-16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 22–24; 31:16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 16:1-35.
✡ **1:14** Laanga Ncholo 5:21-24. ✡ **1:18** Laanga 2 Peéteri 3:3.

Ntálarya

24 Mulúungu noo adáhaa kuvíimirira mudíire kuwya, na avaréetaa nyuunyu mbere ya nkongojima yaachwe baa si mung'úurirwaa tuku.

25 Kuri yeeye ˆari yeemweene vii Mulúungu Mulamuriri wiitu, ive nkongojima, ukúúlu, ngururu na luviro lo kiimirira kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, keende aho kali, haaha na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero! Kikomi!

Wiivariyuli
wa Yéesu kwa Yoohá*ani*
Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yoohá*ani* mutumwi wa Yéesu. Kitáabu iki chaluusa njori ^ng'eene Yoohá*ani* oona (1:1-2). Kuuntu ^chaandikirwa ni isi ^yariingiriwa ni maaji ^iséwaa Pátimo (1:9), kuuntu Yoohá*ani* ^ajáa achuungwa ni mutemi wa Rúumi ^aséwaa Domitiáani. Ifaanaa ikava chaandikwa kati ya myaaka ya 90-100 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Yoohá*ani* aandikira mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko isi ya Ásia ^ng'eene haaha iséwaa Uturúuki (2:1–3:22). Avo vaantu ^vamuruma Yéesu vaturikiriwáa maatuku vii sa variruma isáare ra Muluungu na vamutuubáa Yéesu Kirisitu (2:9-10; 6:9-11; 16:5-6; 17:5-6; 18:24).

Yoohá*ani* aandika iki kitáabu yoovaheera mutima vayimirirye uturikiri waavo fuuru uhero (2:7, 11, 17, 26; 3:5, 12, 21). Asea, vayimirirye sa uturikiri uwo ni wa mpiindi nduudi vii (6:10-11). Atutwaala na mbere ya ichuumbi ra Muluungu mutemi (4:1-2) na atoonekya mwiituubiriro na njori ^jiri fumira kurumwii na kuri weeru siku ^jookuuja. Kuherererya kwaachwe, Muluungu vafweita ^ari irivii ra mooto vaantu voosi vavi (20:11-15). Maa kaa, kuyimirirya kwa vaantu ^vamuruma vara ^vaandikwa kitáabwii chaachwe cha nkaasu, reeta kuri ntálarya nkuulu (7:14-17; 21:1-4).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo na lumbi *1:1-8*
Uvariyuli wa njori ja Yoohá*ani* *1:9-20*
Barúwa kwa mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1–3:22*
Kuloomba uko kurumwii *4:1-11*
Kitáabu ^chavawa mitooso ya hiinta mufungati *5:1–8:5*
Marimu mufungati *8:6–11:19*
Ramuuntaira na mamaka ^yoófyaa *12:1–13:18*
Mwaana wa Muundi na vaantu vaachwe *14:1-20*
Mirimu miija mufungati na mabakúuri mufungati ya nkalari ja Muluungu *15:1–16:21*
Muhéngeeti mukuulu na maka *17:1-18*
Múuji wa Babéeli woomalwa *18:1-24*
Cheeru kurumwii na kusiinda kwa Yéesu *19:1-21*
Myaaka iyana rimwi na kumalwa kwa Irimu *20:1-15*
Múuji mufya wa Yerusaléemu na kuhinduka kwa Yéesu *21:1–22:21*

Masáare ya Ncholo

1 Uhu ni wiivariyuli ^mweene YéesuKirisitu aheewa ni Muluungu, avoonekye vatumami vaachwe masáare ^meene kikomi yari fumira kasisi ^kookuuja. Kirisitu amoonekya kiweerwii Yoohá*ani* mutumami waachwe wiivariyuli uwo ko tweera murimu waachwe muuja.

2 Uhu Yoohá*ani* aandika koonekya yoosi ^ayoona, noo kusea, koonekya isáare ra Muluungu na kumoonekya Yéesu Kirisitu.

3 Atalariwa ura ^avasómeraa vaantu masáare aya ya uláali na mutwe. Kei vatalariwa vara ^vatéeraa masáare ^yaandikwa aha kitáabwii, vakayakwaatya mitimii yaavo, sa mpiindi ja kukiimana kwa masáare aya, ni heehi jiri.

Lumbi kwa Mpuka Mufungati ja Vaantu ˆVamuruma Yéesu

4 Ni niini Yoohaani ˆnoojaandikira mpuka mufungati ja vaantu ˆvamuruma
Yéesu ˆjiri uko isi ya Ásia. Nduwo na mwiikalo muuja uve na nyuunyu fuma
kwa yeeye ˆamwaari, ˆajáa amwaari na ˆari kuva amwaari, na kufuma kwa
Mitima mufungati ˆiri mbere ya ichuumbi raachwe ra kitemi, 5 na kufuma
kwa Yéesu Kirisitu. Yeeye ni shahíidi wo kiilaangiwa, na ni wa ncholo
kufufulwa na ni mukúúlu wa vatemi va weeru. Yeeye atweenda, na kwa
sakami yaachwe ooyya uvi wiitu.
6 Yeeye atubweeyya suusu tuve utemi ja veeneisi vo mutumamira Muluungu
Taáta waachwe. Nkongojima na ukúúlu ni na yeeye jiri, kwa siku joosi ˆjisiina
uhero! Kikomi!
7 Laanga! Yookuuja na machu![1]
Vaantu voosi moona vari,
baa vara ˆvamutuunga na ichimu,
na vaantu va nkolo joosi ja weeru,
rira vari no myaa sa yeeye.[2]
Hii! Kikomi!
8 Ijuva asea, “Niini ni Álufa na Oméega, noo kusea niini ni Ncholo na Uhero,
niini nijáa mwaari, na mwaari, na kuva ndiri mwaari, na ni Ijuva Muluungu
Mweenengururu joosi.”

Njori ja Mwaana wa Muuntu

9 Niini ni Yoohaani mwaanaanyu kwa kura kumwiilaangya Yéesu. Niini ni
hamwi ndiri na nyuunyu nooyimirirya kuturikira sa Yéesu Kirisitu na Utemi
waachwe. Niini nijáa isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Pátimo sa navariyuláa
isáare ra Muluungu na noonekyáa kikomi cha Yéesu Kirisitu.
10 Haaha siku imwi ya Mweenevyoosi, Mutima Muuja ajáa aanongoola. Uko
nyuma nkateera sawúti nkuulu ja sawúti ya irimu.
11 Sawúti iyo ikaansea, “Andika kitáabwii masáare yoosi ˆwooyoona. Na
kitáabu ikyo, ukitume na kuri mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆjiri míijii
mufungati, Efé eso, Simúrina, Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélifia, na
Laodikía.”
12 Aho, nkavarinduka sa naange ura ˆyoolusika na niini. Aho, nkoona
vyaángo mufungati vyo vikira vimuri ˆvyatengeneshiwa na saháabu. 13 Kati
na kati ya vira vyaángo, nkoona kintu ˆkiifwíine na Mwaana wa Muuntu.[3]
Ne ajáa iivíkiire nkáancho ndiihi fuuru mawulwii, na mukandala wa saháabu
wakúnikiriire kipeembe chaachwe.
14 Njwiiri jaachwe jijáa njeru chwee ja páamba, njeru ja selúuji. Miiso
yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto.
15 Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ˆyasafishiwa ni mooto wa
ng’aanjo. Sawúti yaachwe, yarumáa ja maaji ˆyari foo yootomoka.
16 Mukonwii waachwe wa kulume, ajáa akwáatiriire nyényeeri mufungati.
Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ˆyadalavadalaava ˆiri kosikosi. Kisho
chaachwe chalavalaváa ja ngururu joosi ja mwaasu.
17 ˆNkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ˆnaakwya. Maa kaa, yeeye
akaviika mukono waachwe wa kulume mweeri yaani yoosea, “Koofa tuku!
Niini ni Wa Ncholo na Wa Uhero.

[1] **1:7** Laanga Danyéeli 7:13. [2] **1:7** Laanga Sakaría 12:10. [3] **1:13** Laanga Danyéeli 7:13.

18 Niini noo mweenenkaasu, niini nijáa naakwya, maa kaa, laanga, haaha ni nkaasu ndiri kwa siku ˆjisiina uhero. Na niini natiite fungúwo ja inkwya na ja Ntarii.
19 Haaha, andika masáare aya ˆwiíne, aya ˆyariko na ˆyari kuva mpiindi ˆjookuuja.
20 Ihi fuumbo ya nyényeeri mufungati ˆwiíne nakwáatiriire mukonwii wa kululume, na vira vyaángo mufungati vya sahá abu, na jira nyényeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyényeeri mufungati ni mirimu miija ya mpuka mufungati ja vantu ˆvamuruma Yéesu na vira vyaángo mufungati vya sahá abu ni mpuka ja vantu ˆvamuruma Yéesu mufungati.

2

Barúwa kwa Mpuka ya Vantu ˆVamuruma Yéesu uko Efé eso

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vantu ˆvaanduma uko Efé eso andika jei,

‘Aya noo yara ˆaluusa yeeye ˆakwáatiriraa nyényeeri mufungati mukonwii waachwe wa kululume, na ˆmweene atwéeraa na katikati ya vyaángo mufungati vya vimuri vya saháabu.

2 “Namányire nteendo jaako ˆutúmamaa, umanyiki waako na kuyimirirya kwaako. Namányire si uvayímiriryaa vantu vavi tuku, na kei wavayeren’ya vara ˆviiyániriraa ni vatumwi na kumba kaa si ˆvari vatumwi tuku, na wavataanga ni valoongo.

3 Kei waturikira no yimirirya sa irina raani baa katala tuku.

4 Maa kaa, natiite isáare kuri weewe, weewe wareka kweenda kwaako kura kwa ncholo ˆmukaande kuniinaangya.

5 Haaha laanga neeja ni hai noo kuuntu ˆuwyíriire. Valanduka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, kooni si uri bweeyya jeyyo, kuuja niise na kwaako, na seyya ndiri kyaángo chaako cho vikira kimuri.

6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula mirimo mivi ˆitúmamwaa ni Vanikoláai ja ˆvyeene niini niisuula.

7 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda, muheera ndiri ndiiwa ja muti wa nkaasu, ˆuri ntindikii ya Muluungu uko kurumwii.” ’✡

Barúwa kwa Mpuka ya Vantu ˆVamuruma Yéesu uko Simúrina

8 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vantu ˆvaanduma va uko Simúrina andika jei,

‘Aya noo masáare yaani niini ˆndiri Wa Ncholo na Wa Uhero. Nijáa naakwya na nkafufuka, nkava mooyo.

9 “Namányire uturikiri waanyu na ukiva waanyu. Maa kaa, nyuunyu muri vasúngaati. Namányire ˆvyeene mulóngowererirwaa ni vara ˆvavakíikanaa, vara ˆvaséaa ni Vayahúudi, maa kaa, si ˆvari Vayahúudi tuku sa isinagóogi raavo ni ra Irimu.

10 Koofi uturikiri ˆmuri turya tuku. Teeri! Ikúúlu ra Mirimu Mivi vaviika riri vamwi vaanyu munyololwii kuvayera. Uko turikira muri kwa siku ikimi. Maa kaa, muve vo kiilaangiwa kuri niini baa koon ni mpaka kukwya, naani kuvaheera ndiri itáaji ra nkaasu.

11 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda uku kuyerwa si ari fikwa ni

✡ **2:7** Laanga Ncholo 2:9.

marema nɨ inkwya ya kavɨrɨ tʉkʉ, noo kʉsea kʉfweitɨrwa mootwii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero.” ’✡

Barʉ́wa kwa Mpuka ya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu va Perigamóoni

12 Kwa murimʉ mʉʉja wa mpuka ya vaantʉ ˆvaanduma ʉko Perigamóoni andɨka jei.

‘Aya noo masáare ya ʉra ˆarɨ na nyaasʉka ˆyadalavadalaava ˆɨrɨ kosikosi.

13 “Namányire aho haantʉ ˆmwiíkalaa nɨ ichuumbii ra kɨtemi ra Irimʉ. Baa neembe nɨ jeyyo, mootuuba kʉrɨkwaatya irina raanɨ. Sɨ mwaheera kuruma kwaanyu moongo tʉkʉ, baa sikʉ ɨra Antípaasi shahíidi waanɨ wo kiilaangiwa, ˆakʉʉlawe múujii kʉʉntʉ Irimʉ ˆriíkalaa.

14 Maa kaa, ˆnatɨɨte masáare make kʉrɨ nyuunyu. Kʉrɨ nyuunyu kwatɨɨte vaantʉ vamwɨ ˆvatúubaa ukiindya wa Baláamu. Ʉhʉ Baláamu amukiindya Baláaki kʉvatea Viisiraéeli sa vabweeyye ʉvɨ wo rya ntambɨko ˆjatambɨkwa kwa vidabalaíyo na kwa ʉhanguti.✡

15 Viivyo, weewe ʉtɨɨte vaantʉ ˆvatúubaa ukiindya wa Vanikoláai.

16 Haaha valanduki fuma uvii, na koonɨ sɨ mʉválandukire kʉʉja ndɨrɨ chaangʉ na kwaako, na kʉlwa ndɨrɨ nkoondo na avo vaantʉ kwa nyaasʉka ya mʉlomo waanɨ!

17 ˆArɨ na matu nɨ ateere masáare ˆmeene Mʉtɨma Mʉʉja yoojiwyɨɨra mpuka ja vaantʉ ˆvaanduma. Yoyoosi ˆarɨ siinda mʉheera ndɨrɨ haantʉ ha chóorya kɨra cha máana,* kɨra ˆchaviswa kurumwii. Kei mʉheera ndɨrɨ iwye reerʉ, na ɨro iwye kaandɨkwa rɨrɨ irina ifya. Ɨro irina kusiina mʉʉntʉ wɨingɨ ˆarɨ rɨtaanga tʉkʉ, maa kaa, ʉra ˆaheewa iwye ɨro.” ’

Barʉ́wa kwa Mpuka ya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu va Siatíira

18 Kwa murimʉ mʉʉja wa mpuka ya vaantʉ ˆvaanduma va ʉko Siatíira andɨka jei,

‘Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆarɨ na miiso ˆyarɨ ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ˆyaláválavaa ja sháaba ˆyakʉlʉswa na mooto.

19 “Namányire mɨrɨmo yaako ˆʉtúmamaa, kweenda kwaako, kuruma kwaako, kʉtʉmamɨra kwaako na kuyimirirya kwaako. Kei koona niise haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo.

20 Maa kaa, natɨɨte isáare ɨrɨ kʉrɨ weewe. Weewe woomuyimirirya ʉwo mʉʉntʉ muki Yesebéeli, ˆiiyánɨrɨraa mʉláali na mʉtwe wa Mʉlʉʉngʉ. Ʉhʉ mʉʉntʉ muki ukiindya waachwe nɨ wa ʉloongo na avalongoola vatʉmami vaanɨ na kʉʉntʉ kʉvɨ ko vabweeyya vahangute na varye vyóorya ˆvyatoolwa ja ntambɨko kwa vidabalaíyo.

21 Namʉhɨ́re nkalo avalandʉke fuma uvii waachwe, maa kaa, sɨ yooreka ʉhanguti waachwe vii kaa tʉkʉ.

22 Teera! Mʉfweitɨra ndɨrɨ mweeri ya kɨtáanda atʉrɨkɨre mʉnʉmʉʉnʉ. Baa avo vaantʉ valʉme ˆvayéendaa ne vaturikirya ndɨrɨ maatʉkʉ vii, koonɨ sɨ varɨ valandʉka fuma uvii waavo.

23 Kei, vʉʉlaa ndɨrɨ vara ˆvamutúubaa. Aho, mpuka joosi ja vaantʉ vara ˆvaanduma taanga varɨ nɨɨnɨ naláangaa mɨtɨma na miiririkano ya kɨra mʉʉntʉ. Nɨɨnɨ mʉrɨha ndɨrɨ kɨra mʉʉntʉ kwa kɨra ˆatúmamaa.

24 Maa kaa, kʉrɨ nyuunyu vɨingɨ vawoloki ˆmʉrɨ ʉko Siatíira, nyuunyu sɨ mutúubaa ukiindya wa Yesebéeli, kei sɨ muniikiindya masáare ˆmeene

✡ **2:11** Laanga Wiivariyuli 20:14. ✡ **2:14** Laanga Ʉvalo 22:1–25:3; 31:16. * **2:17** ***máana:*** Nɨ chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpɨindi ˆvajáa ɨsɨ ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16.

vaséaa ni kimbiso cha isii cha irimu tuku. Nyuunyu si ndiri vaverekya muriwa wiingi tuku. Ni sea niise,
25 kira ^cheene muri nocho umiriri nga mpaka mpiindi ^ndiri kuuja.
26 Na ura ^mweene ari siinda na ura ^ari tuuba tumama masáare yaani fuuru siku ya uhero, 'uwo muheera ndiri wiimiriri wa isi ja weeru.
27 Yeeye viimiriira ari kwa duuri ya chuúma,
vatulatula ari ja saama ja iroongo,'✡
ja ^vyeene niini nahokera wiimiriri fuma kwa Taáta waani.
28 Kei, ura ^ari siinda muheera ndiri ira nyényeeri ya chuuri.
29 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma." '

3

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yésu va Sáridi

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Sáridi andika jei,
'Aya noo masáare ^yooluusa ura ^ari na Mitima mufungati ya Muluungu na jira nyényeeri mufungati. Namányire nteendo jaako. Vaantu viiséaa weewe ni mooyo uri, maa kaa, kikomi waakwya.
2 "Inuka! Yafafirirye yara maaja ^yachíhiire ^yaséngeriire rimira. Niíne miriimo yaako si yookiimana mbere ya Muluungu waani tuku.
3 Haaha kumbukira yara ^uhokera na ^uyateera, yatuube na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na kooni si wookiinuka, kuuja ndiri ja mwiívi na mpiindi ira ^ndiri kuuja si uri kiitaanga tuku.
4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ^veene si vanachafula ingo jaavo. Avo yeendan'ya vari na niini kunu viivíkiire ingo njeru sa voovo vavalwa viima neeja.
5 ^Ari siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara si ^vachafula ingo jaavo. Na niini si ndiri seyya irina raachwe fuma kitáabwii cha nkaasu tuku. Kei kumuruma ndiri mbere ya Taáta waani na mbere ya mirimu yaachwe miija.
6 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma." '

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yésu va Filadélifia

7 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Filadélifia andika jei,
'Aya ni masáare yaachwe yeeye muuja na wa kikomi, yeeye ^ari na ufungúwo wa Daúdi. Yeeye ^ari chungula kusiina ^ari daha chuunga tuku, ^ari chuunga kusiina ^ari daha chungula tuku.✡
8 "Namányire mirimo yaako. Laanga! Nakuhíire muryaango ^wachungulwa mbere yaako, na kusiina ^ari daha kuuchuunga tuku. Namányire ngururu jaako ni inke, baa jeyyo warilaangirirya isáare raani, na irina raani si warisiita tuku.
9 Teera, kukuretera ndiri vaantu va sinagóogi ya Irimu vara ^vaséaa ni Vayahúudi, kumba tuku, maa kaa, voovo ni valoongo. Kuvabweeyya ndiri ji vawye majewii yaako na vataange niini nakweenda.
10 Nakulairirya uyimirirye. Haaha sa viintu wabweeyya jeyyo, niini kukwiimiriira ndiri mpiindi ja uturikiri ^uri reetwa kwiiyera weeru yoosi.

✡ **2:27** Laanga Sabúuri 2:8-9. ✡ **3:7** Laanga Isáaya 22:22.

11 Kuuja niise haaha vii! Umiriira ikyo ^utiite, sa udiire hokwa itáaji raako ni muuntu yoyoosi.
12 ^Ari siinda, kumwiimya ndiri ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Muluungu waani, na si ari fuma uko kei tuku. Kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina ra Muluungu waani na irina ra múuji wa Muluungu waani noo kusea Yerusaléemu ifya, múuji ^uri kiima fuma kurumwii kwa Muluungu waani. Kei kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina raani ifya.
13 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma." '

Baráwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yéesu va Laodikía

14 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Laodikía andika jei,

'Aya noo masáare yaachwe yeeye ^aséwaa Kikomi, yeeye ^iiláangiwaa na shahíidi wa kimáári, yeeye ni Mwiimiriri wa viintu vyoosi Muluungu ^uumba.
15 "Namányire mirimo yaako yoosi. Weewe si uhola jii tuku baa kei si uri mooto tuku. Ni vyaangu ngaari uri na kimwi, ngaari wahola au ngaari uri mooto.
16 Maa kaa, sa viintu uri katikati si mooto baa si uhola tuku, kukutaika ndiri fuma mulomwii waani.
17 Weewe wiívaa kipeembe woosea, 'Niini ndiri musúngaati, nasúngaatire na niiyéneriirye kira kiintu.' Weewe si umányire wasusuvala tuku, uri wo koonera mbavariri, uri mukiva, muhoku, baa kei ni na tuhu uri.
18 Sa jeyyo, ni kuwyiira niise uwule fuma kwaani sahá abu ^yakuluswa na mooto, sa uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani wiivikire sa ukitirirye soni ya tuhu yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso yaako sa woone.
19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ^naveenda. Haaha umanyike na uvalanduke fuma uvii.
20 Laanga, niímire muryaangwii nooluumbya. Muuntu koni atéiire sawúti yaani, aywiire muryaango, kiingira ndiri na nyuumbii kwaachwe, kurya ndiri ne, ne kurya ari na niini.
21 ^Ari siinda kuyerwa murekera ndiri iikale hamwi na niini ichuumbii raani ra kitemi, ja viintu niini ^nasiinda kuyerwa, nkiikala hamwi na Taáta waani ichuumbii raachwe ra kitemi.
22 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma." '"

4

Ichuumbi ra Kitemi Kurumwii

1 Ayo ^yakalooke, maa nkoona muryaango waywíirwe kurumwii. Aho, nkateera ira sawúti ^naari natéiire aho ncholo ^iri ja sawúti ya irimu yoosea, "Ambuka na kunu, nikoonekye masáare ni mpaka yafumire mpiindi ihi ^iri looka."
2 Koonka, nkalongoolwa ni Mutima Muuja, aho, nkoona ichuumbi ra kitemi uko kurumwii, na mweeri yaachwe nkoona umwi ^iíkyiire.

3 Na ʉra ˆajáa iíkyɨɨre aho ichuumbii, alavalaváa ja mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ ˆyaséwaa yásipi* na akíiki.† Ichuumbi raachwe rɨjáa rarɨ́ngɨrɨɨrwe nɨ italavaási ˆralavalaváa ja iwye ra sumaríidi.‡
4 Ɨro ichuumbi rɨjáa rarɨ́ngɨrɨɨrwe nɨ machuumbi yɨɨngɨ makumi yavɨrɨ na yanɨ (24). Ayo machuumbi yajáa yiíkarɨɨrwe nɨ vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24) na vajáa viivíkɨɨre ɨngo njerʉ chwee na mitwii vajáa viivíkɨɨre matáaji ya sahábu.
5 Na kufuma aho ichuumbii ra kɨtemi, kʉkafuma ndávo, kukiririma na kɨdandárɨka. Na mbere ya ɨro ichuumbi ra kɨtemi kʉjáa kwatɨɨte vimʉrɨ mufungatɨ ˆvikórɨɨre. Vimʉrɨ ivyo, noo ɨra Mɨtima mufungatɨ wa Mʉlʉʉngʉ.
6 Kei, mbere ya ɨro ichuumbi ra kɨtemi kʉjáa kwatɨɨte kɨɨntʉ ˆkɨrɨ ja mayɨya ya kɨóo. Mayɨya ayo yajáa nɨ ja iwye kɨweerʉ ˆkɨlóokaniryaa.
Katɨkatɨ ya rɨra ichuumbi ra kɨtemi na vara vawosi, kʉjáa kwatɨɨte viúumbe vine ˆviri mooyo. Ivyo viúumbe vijáa vyarɨɨngɨrɨra mavaru yoosi ya ichuumbi ra kɨtemi na vijáa vyatɨɨte miiso kɨra haantʉ.
7 Kiúumbe cha ncholo kɨjáa kiifwɨ́ne siimba, na cha kavɨrɨ kɨjáa kiifwɨ́ne mpachi na cha katatʉ kɨjáa chatɨɨte buuwo ja ya mʉʉntʉ na cha kanɨ kɨjáa ja mbeu ˆyoowʉlʉka.
8 Kɨra kiúumbe kɨjáa chatɨɨte mabava mʉsasatʉ. Ayo mabava yajáa yatɨɨte miiso kɨra haantʉ baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyɨ́mbaa uchikʉ na muusi bila yooreka, vyoosea,

“Mʉʉja, Mʉʉja, Mʉʉja,
Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
ajáa amwaarɨ, amwaarɨ, na kʉva arɨ amwaarɨ!”

9 Kɨra mpɨɨndɨ ivyo viúumbe ˆvyamʉbweeyyiryáa nkongojima, ˆvyamʉdʉʉmbáa na ˆvyamʉnyemyáa ʉra ˆiíkalaa ichuumbi ra kɨtemi na ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero,
10 vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ, valaaláa ɨsɨ na ɨnda voomwiinamɨra yeeye ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi mbere yaachwe. Kei, vavɨɨkáa matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kɨtemi kʉnʉ voosea,
11 “Weewe Ijʉva, Mʉlʉʉngʉ wiitʉ,
wɨɨma neeja kʉhokera nkongojima,
nyemi na ngururu,
weewe noo ˆwʉʉmba viintʉ vyoosi,
kwa kʉsaaka kwaako vyʉʉmbwa,
baa kei vimwaarɨ.”

5

Kɨtáabu na Mwaana wa Muundi

1 Aho, nkoona kɨtáabu mʉkonwii wa kʉlʉme wa ʉra ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi. Ɨkyo kɨtáabu kɨjáa chaandɨkwa isii na weerwii na kɨjáa chanamatɨkwa mɨtooso mufungatɨ ya ʉtʉwa. 2 Aho, nkoona murimʉ mʉʉja ˆurɨ na ngururu woolʉʉsɨka na sawúti nkʉʉlʉ, woosea, “Nɨ ani noo ˆɨɨma neeja wo namatʉla mɨtooso ya ɨkɨ kɨtáabu na wo kɨfotolola?”
3 Maa kaa, kʉjáa kusiina mʉʉntʉ kurumwii, baa mweeri ya weerʉ au baa Ntarii ˆarɨ daha fotolola kɨtáabu ɨkyo no kɨsoma tʉkʉ.

---

* **4:3** ***yásipi:*** Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ˆravíjaa ˆrɨrɨ kwani. † **4:3** ***akíiki:*** Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ˆravíjaa ˆrɨrɨ nkʉʉndʉ. ‡ **4:3** ***sumaríidi:*** Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ˆravíjaa ˆrɨrɨ kwani.

4 Sa viintu si koonekana muuntu ˆiima neeja wo kifotolola kira kitá*a*bu na
wo kisoma, maa nkaanda rira munumuunu.
5 Aho, umwi wa vara vawosi akaansea, “Rira tuku! Laanga, Siimba wa
lukolo lwa Yúuda wa uvyaalo wa mutemi Daúdi, yeeye asiinda. Yeeye
akiimana, kakanula ari iyo mitooso mufungati na kifotolola ari ikyo kitá*a*bu.”
6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ˆoonekaná*a* ja ajá*a* asíinjirwe, ajá*a* kati
na kati ya ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe vine ˆviri mooyo, na katikati
ya vara vawosi. Uwo Mwaana wa Muundi ajá*a* atiite mpeembe mufungati na
miiso mufungati, noo kusea, Mitima mufungati ya Muluungu ˆyatumwa kuri
weeru yoosi.
7 Uwo Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakitoola kira kitá*a*bu fuma
mukono wa kululume wa ura ˆiíkyiire aho ichuumbii ra kitemi. 8 ˆAkakitoole
vii kira kitá*a*bu, vira viúumbe vine na vara vawosi makumi yaviri na vani
(24), vakiinama fuuru isi mbere ya ura Mwaana wa Muundi. Kira umwi
waavo ajá*a* atiite iwuumbi kunu vakwáatiriire bakúuri ja saháabu ˆjimémire
ng’óóno ˆjinyúkiraa, noo kusea, kuloomba kwa vaantu va Muluungu. 9 Aho,
maa vakiimba lwiímbo lufya voosea,

“Weewe wiima neeja kukisumula ikyo kitá*a*bu,
na wo kakanula iyo mitooso.
Weewe wasiinjwa,
na kwa sakami yaako wamunununira* Muluungu vaantu,
vaantu fuma kira lukolo, kira nduusika,
kira nduu na fuma kira isi.
10 Weewe wavabweeyya vave utemi
na veeneisi vo mutumamira Muluungu wiitu,
novo kiimirira vari weeru.”

11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawúti ya mirimu miija ˆiri foo
munumuunu, mayana na mayana, baa si iri daha valwa tuku. Iyo mirimu ijá*a*
yaríingiriire rira ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe na vara vawosi makumi
yaviri na vani (24).
12 Kwa sawúti nkuulu yiimbá*a* yoosea,

“Mwaana wa Muundi ura ˆasiinjwa noo iima neeja,
kuhokera luviro na usúngaati,
tooti na ngururu,
nyemi, nkongojima na duumbi!”

13 Aho, nkateera viúumbe vyoosi ˆviri mooyo kurumwii, kuri weeru, Ntarii,
uko mayiyii na vyoosi ˆviri muumo vyookiimba jei,

“Ntálarya, nyemi, nkongojima, na luviro,
jive kuri yeeye ˆiíkariraa ichuumbi ra kitemi,
na kuri Mwaana wa Muundi,
kwa siku ˆjisiina uhero!”

14 Vira viúumbe vine vikasea, “Kikomi!” Na vara vawosi makumi yaviri na
vani vakalaala isi na inda voomwiinamira Muluungu na Mwaana wa Muundi.

6

Mitooso Mufungati

* **5:9** ***wamununurira:*** Laanga ***Ununuuli*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

1 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa ncholo
kati ya ira mitooso mufungati ya utuwa. Maa nkateera kimwi cha vira
viúumbe vine ˆviri mooyo choosea kwa sawúti ja ya kidandárika, “Yeenda!”
2 Aho, nkoona faráasi ˆiri na ivala reeru na muuntu ˆiivérekiirye. Na uwo
ˆajáa iivérekiirye ajáa atiite uta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosiinda
nkoondo na kei sa atuube siinda.
3 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa kaviri, maa nkateera
kimwi cha vira viúumbe cha kaviri choosea, “Yeenda!”
4 Aho, ikafumira faráasi yiingi ˆyasala gyaa. Na uwo ˆajáa iivérekiirye,
akaheewa nyaasuka nkuulu na akaheewa luviro lo seyya mwiikalo muuja aha
weerwii, sa vaantu viiyulae.
5 Aho, Mwaana wa Muundi akakakanula mutooso wa katatu. Nkateera
kira kiúumbe cha katatu choosea, “Yeenda!” Nkalaanga mbere yaani, nkoona
faráasi njiru. Muuntu ˆajáa iivérekiirye, ajáa atiite saama yo piimira mukonwii
waachwe.
6 Nkateera ja sawúti yoofuma kati na kati ya vira viúumbe vine yoosea,
“Kibáába kimwi cha muchu wa ngáano kwa mariho ya murimo wa siku.
Vibáába vitatu vya muchu wa shayíiri* kwa mariho ya siku. Maa kaa, kari
usáambulaa makuta au diváai tuku.”
7 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa kani, maa nkateera kira
kiúumbe cha kani choosea, “Yeenda!”
8 Aho, nkavaa miiso, kumba mbere yaani kwatiite faráasi ˆiri ufuunde. Ura
ˆajáa iivérekiirye, irina raachwe noo Inkwya asewáa na ura ˆvayeendan’yáa
ne noo Ntare asewáa. Novo vakaheewa wiimiriri mweeri ya imwi ya ine
ya weeru sa vuulae vaantu na nyaasuka, na njala, na ndwáala nkari, kei kwa
maka nkari ja isaka.
9 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa saano, maa nkoona
mitima ya vaantu isi ya masabáahu. Ava, noo vara vaantu ˆvasiinjwa sa
variruma isáare ra Muluungu na sa ushahíidi ura ˆvatoola.
10 Avo vaantu vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, “Ee Ijuva Mweeneevyo
weemweene, muuja na wa kikomi, chereva uri mpaka naadi kuvaheera irya
no valaira chiiru vaantu va weeru so kiita sakami yiitu?”
11 Aho, vakaheewa nkáancho ndiihi njeru, maa vakasewa vawoojere kwa
mpiindi kiduudi, mpaka ira hesáabu ya vatumami viivaavo, noo kusea
vaanaavo ˆvari kuulawa, ikiimane ja voovo ˆvyeene vuulawa.
12 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa sasatu,
kukava na kitiíntima kikululukuulu kuri isi. Mwaasu ukiira chi ja mikiri, na
mweeri ukasala gyaa ja sakami.
13 Nyényeeri ja kurumwii jikatomoka na kuri weeru ja saambu mbisi
ˆjiwúvirwe ni ihúmbuuto ikari.
14 Kurumu kukarimira ja viintu ikaratáasi ˆrifótwaa. Njuulu joosi na isi joosi
ˆjariingirirwa ni maaji, jikaseyyiwa haantu ˆjijáa.
15 Aho, vatemi va weeru, vakúúlu, vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo,
vasúngaati, vaantu ˆvari na ngururu, vatúmwa na vaantu ˆvari húuru vaki-
ivisa mpáángii na mawyii uko njuulwii.

---

* **6:6** ***shayíiri:*** Ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na mikáate ya ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Baa kei ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng’oombe na faráasi.

16 Vakajisea njuulu na mawye, “Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye
ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon'ye na nkalari ja Mwaana wa
Muundi.
17 Sa siku ira nkuulu ya nkalari ˆyahuumba fuma kwa Muluungu na Mwaana
wa Muundi yafíkire. Eri, ni ani ˆari daha kwiivereka?”

7

Vaantu va Muluungu Hona Vari

1 Ayo ˆyakalooke, nkoona mirimu miija ine, yiímire vichurii vine vya weeru,
ˆikítiire mpeho idiire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya
mayiya, na mweeri ya muti wowoosi.
2 Aho, maa nkoona murimu muuja wiingi wookaambuka fuma ituumba
ˆuri na mutooso wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uwo murimu muuja ukiituriira
isóso kwa sawúti nkuulu ira mirimu miija ine ˆmyeene ijáa yaheewa luviro
lo saambula isi na mayiya.
3 Ukasea, “Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tuku, mpaka tuhumule
kuvavaa mutooso vatumami va Muluungu wiitu vipáamii vyaavo.”
4 Aho, nkateera hesáabu ya vara vaantu ˆvavawa mutooso, fuma nkolo joosi
ja Isiraéeli, avo ni mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000) vajáa.
5 Kufuma lukolo lwa Yúuda vavawa mutooso, mayana ikimi na yaviri
(12,000),
kufuma lukolo lwa Rúbeni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Gáadi, mayana ikimi na yaviri,
6 kufuma lukolo lwa Ashéeri, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Manáase, mayana ikimi na yaviri,
7 kufuma lukolo lwa Simeóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Isakáari, mayana ikimi na yaviri,
8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Yooséefu, mayana ikimi na yaviri,
na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa yavawa
mutooso.

Iyiimbi ra Vaantu ˆValamuririrwa

9 Aya ˆyakalooke, maa nkoona iyiimbi ra vaantu, kusiina muuntu ˆari daha
kuvavala tuku. Vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduu, na fuma kira
nduusika viímire mbere ya rira ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana
wa Muundi. Vaantu avo, viivíkiire nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende
vakwáatiriire mikonwii yaavo.
10 Vakaluusa na sawúti nkuulu voosea,
“Ulamuriri wafúmaa kwa Muluungu wiitu,
yeeye ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi,
na kwa Mwaana wa Muundi.”
11 Mirimu miija yoosi ijáa yiima mavaru yoosi, kuriingirira rira ichuumbi
ra kitemi, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), na vira viúumbe vine
ˆviri mooyo. Vakalaala isi na inda mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa
vakamwiinamira Muluungu,
12 voosea,
“Kikomi!
Aduumbwe, aheewe nkongojima, aheewe tooti,

aheewe duumbi, nyemi,
lʉviro na ngururu,
Mʉluungʉ wiitʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
Kikomi!”
13 Aho, ʉmwi wa vara vawosi makumi yaviri na vani akaanjurya, “Ava vaantʉ ˆviivíkiire nkáancho njerʉ ni vala ani? Ʉmányire ni hai ˆvafúmire wʉʉ?”
14 Maa nkamʉsea, “Ee mʉkúlʉ, weewe wamányire.” Maa akaansea, “Ava noo vara vaantʉ ˆvafuma uturikirii mʉkʉulʉ. Voovo vafula ingo jaavo sakamii ya Mwaana wa Muundi, maa jikeera chwee.
15 Sa jeyyo, ni mbere ya ichuumbi ra kitemi ra Mʉluungʉ vari,
voomʉtʉmamira Mʉluungʉ Kaayii yaachwe Njija chiriri chobu,
na yeeye ˆiíkyiire ichuumbii ra kitemi,
kova ari itibu mweeri yaavo.
16 Kikomi si vakaavirwe ni njala vii kaa tʉkʉ,
kikomi si vakiine nyóota vii kaa tʉkʉ.
Mwaasʉ si ʉkavalunguriirye tʉkʉ,
baa irʉtira si rikavachimikire tʉkʉ.
17 Sa Mwaana wa Muundi,
ˆiíkalaa katikati ya ichuumbi ra kitemi,
kʉva ari muríisi waavo.
Yeeye valongoola ari
na mpulii ja maaji ya nkaasʉ.
Na Mʉluungʉ vahonola ari kira miísoori yaavo.”

8

Mʉtooso wa Mufungati

1 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa mufungati, maa ʉko kurumwii kʉkakirinya sawu kwa mpiindi ya núusu sáa jei.
2 Aho, nkoona ira mirimʉ miija mufungati ˆyiimaa mbere ya ichuumbi ra Mʉluungʉ, na kira ʉmwi waavo ʉkaheewa irimʉ.
3 Murimʉ mʉʉja wiingi ʉkʉʉja, maa ʉkiima mbere ya masabáahʉ kʉnʉ ʉkwáatiriire chetéeso cha saháabu mʉkonwii. Ʉkaheewa ng’óóno ˆjinyúkiraa ˆjiri foo, sa ʉtoole hamwi na kʉloomba kwa vaantʉ voosi va Mʉluungʉ mweeri ya masabáahʉ ya saháabu ˆiri mbere ya ichuumbi ra kitemi.
4 Muuki wa ng’óóno ˆjinyúkiraa hamwi na kʉra kʉloomba kwa vaantʉ va Mʉluungʉ vikaambʉkan’ya na mweeri mbere ya Mʉluungʉ, fuma mikonwii ya ʉwo murimʉ mʉʉja.
5 Aho, murimʉ mʉʉja ʉkatoola chetéeso, ʉkakimemya mooto fuma masabáahwii, maa ʉkakifweita na kʉri weerʉ yoosi, maa kʉkava na kidandárika, kukiririma, ndávo na kitiíntima.

Marimʉ Mufungati

6 Aho, ira mirimʉ miija mufungati ˆmyeene ijáa na marimʉ mufungati, ikiima neeja sa yaande yafwiira.
7 Murimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkarifwiira irimʉ raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwi na mooto ˆvyasaangira na sakami vikiitika mweeri ya isi. Ʉwo mooto ʉkalungurirya rimwi ra mavaru yatatʉ ya isi, ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya miti ikalʉngʉriira, na masaambi yoosi ˆyari kwani yakalʉngʉriira.
8 Murimʉ mʉʉja wa kaviri ʉkafwiira irimʉ. Aho, kiintʉ ˆkiri ja lʉulʉ lʉkʉulʉ ˆlwakóriire mooto kikafweitirwa na mayiyii na ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya mayiya rikavalʉka sakami.

9 Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya viintu ^viri nkaasu mayiyii vikakwya, na ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya méeli jikasaambuka.
10 Murimu muuja wa katatu ukafwiira irimu raachwe. Aho, nyényeeri nkuulu ikawya fuma kurumwii. Iyo nyényeeri yakoreráa ja isasaanku ra mooto, noyo ikawyiira mweeri ya ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya maboote ^yiíkaa maaji, na mweeri ya mpula ja maaji.
11 Iyo nyényeeri irina raachwe noo "Usuungu" yasewáa. Iyo nyényeeri ikavalandula ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya maaji yakava usuungu. Vaantu ^vari foo vakakwya, sa maaji ayo ^yari usuungu.
12 Aho, murimu muuja wa kani ukafwiira irimu raachwe. Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mwaasu, mweeri na nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya muusi rikava kilwiirya na uchiku ukava viivyo.
13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu imwi kurumwii katikati yoosea kwa sawúti nkuulu, "Ni mpolai, ni mpolai, ni mpolai kwa vara ^viíkalaa kuri weeru sa yara marimu yatatu ^yachíhiire ^yari fwiirwa. Ira mirimu miija yiímire neeja kuyavaa haaha jei."

9

Irimu ra Saano Roofwiirwa

1 Murimu muuja wa saano ukafwiira irimu raachwe. Aho, nkoona nyényeeri ^yawyíire fuma kurumwii fuuru isi. Iyo nyényeeri ikaheewa ufungúwo wa iduundu ra Ntarii.
2 Ikarichungula iro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ukafuma. Uwo muuki ukaambuka na mweeri ja muuki wa itanúuru ikuulu. Mwaasu na kurumu vikava na kilwiirya cha ura muuki ^wafúmire ntarii.
3 Aho, nkuumbi jikafuma hara muukii, jikeenera isi, maa jikaheewa ngururu yo luma ja ngururu ja ingi.
4 Ijo nkuumbi jikakaaniwa jidiire saambula masaambi ya isi, baa mumero tuku baa muti wowoosi tuku. Maa kaa, jivaturikirye vara voosi ^vasiina mutooso wa Muluungu vipáamii vyaavo.✡
5 Ijo nkuumbi si jijáa jarekerwa jivuulae tuku, maa kaa, kuvaturikirya vii kwa myeeri isaano. Usuungu wo lumwa ni ijo nkuumbi ujáa ni ja ulúmirwe ni ingi.
6 Mpiindi ijo, vaantu saakira veende inkwya, maa kaa, si vari kiipata tuku. Merirya veende mati inkwya, maa kaa, inkwya vatiija yeende.
7 Haaha ijo nkuumbi jijáa ni ja faráasi ^jiímiiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijáa jiivikira kiintu ^kiri ja itáaji ra saháabu. Visho vyaavo vijáa viifwíine visho vya vaantu.
8 Njwiiri jaavo jijáa jiifwíine njwiiri ja vaantu vaki. Mayeo yaavo yajáa ni ja mayeo ya siimba.
9 Jijáa jatiite ngawo ya chuúma ^yakunikiriira kipeembe. Sawúti ya mbava jaavo, ijáa ni ja sawúti ya magáari ^yarútwaa ni faráasi ^yari foo ^yootiija na nkoondwii.
10 Mikira yaavo ijáa yatiite kidoboko ja mikira ya ingi, na ijáa yatiite ngururu yo turikirya vaantu kwa myeeri isaano.
11 Ijo nkuumbi jijáa jatiite mutemi, uwo mutemi waavo noo murimu muuja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kieburanía noo Abadóoni aséwaa, na kwa Kigiríki noo Apolóoni aséwaa, noo kusea, "Mumali."

✡ **9:4** Laanga Wiivariyuli 7:2-3.

12 Irema ra ncholo ralóokire. Haaha mutaange yakaari marema yaviri ˆyookuuja.

Irimu ra Sasatu

13 Murimu muuja wa sasatu ukafwiira irimu raachwe. Aho, nkateera sawúti yoofumira mpeembii ine ja masabáahu ya saháabu ˆiri mbere ya Muluungu.

14 Sawúti iyo, ikamusea jei murimu muuja wa musasatu ura ˆajáa na irimu, "Ichunguriire murimu miija ine, ira ˆyachuungwa aho ibootii ikuulu ˆriíkaa maaji ra Efuráati."

15 Iyo murimu miija ine ikachunguriirwa sa yuulae ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru. Iyo murimu miija ijáa yaviikwa neeja sa mpiindi ihi, siku ihi, mweeri uhu na mwaaka uhu.

16 Aho, vakuuja valwi nkoondo ˆvari foo ˆviivérekiirye faráasi. Nkateera hesáabu yaavo ni mayana magana yaviri mara iyana (200,000,000).

17 Haaha aho njorii, jei noo ˆvyeene joonekana ijo faráasi na vaambuki faráasi, vipeembii vyaavo, vajáa vatiite ngawo ja mooto ˆjiri nkuundu, ˆjiri gyaa na ˆjiri ubúusi ja sálufa.* Ijo faráasi mitwe yaavo ijáa ni ja mitwe ya siimba, milomwii yaavo kwafumáa luriijo lwa mooto, muuki na sálufa.

18 Kwa ayo marema yatatu, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru vakuulawa ni mooto, muuki na sálufa ng'eene yafumáa malakii yaavo.

19 Ngururu ja ijo faráasi ni milomwii na mikirii yaavo jijáa. Mikira yaavo ni ja njoka ˆjiri na mitwe yo turikirirya vaantu ijáa.

20 Vaantu ˆveene si vuulawa ni ayo marema, si vamuvalandukira Muluungu tuku, vareke uvi wa mirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa vatuuba kwinamira murimu mivi, vidabalaíyo ˆvyatengeneshiwa kwa saháabu, chuúma cha mpía, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonáa tuku, si vyateeráa tuku, baa kei si vyayeendáa tuku.

21 Avo vaantu si vamuvalandukira Muluungu fuma kuulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguti waavo na wiivi waavo tuku.

10

Murimu Muuja na Kitáabu Kiduudi

1 Aho, nkoona murimu muuja wiingi ˆuri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Uwo murimu, ujáa waríingiriirwe ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavalaváa ja mwaasu, na mawulu yaachwe yajáa ja ngururyo ja mooto.

2 Mukonwii waachwe ujáa wakwáatiriire kitáabu kiduudi ˆchaálwiirwe. Uwo murimu ujáa walwaatya ijeo raachwe ra kuluume mweeri ya mayiya, na ra kumooso ujáa walwaatya mweeri ya isi.

3 Ukatula isóso na sawúti nkuulu ja siimba ˆyooruma. ˆUkatule isóso, maa vira vidandárika mufungati vikarira.

4 Mpiindi ivyo vidandárika mufungati ˆvikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Vaa mutooso masáare ˆyalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari uyaandike tuku. Ni kimbiso."

---

* **9:17** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

5 Aho, ura murimu muuja ^naari niine wiimire kuulu kumwi mweeri ya mayiya na kwiingi mweeri ya isi, ukiinurirya mukono waachwe wa kuluume na kurumwii.
6 Uwo murimu ukiilaha kwa irina ra Muluungu ^Ari Nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Yeeye uumba kurumu na vyoosi ^viri muumo na uumba weeru na vyoosi ^viri muumo na uumba mayiya na vyoosi ^viri muumo. Maa ukasea, "Mpiindi jo woojera jasírire!
7 Maa kaa, siku ijo ura murimu muuja wa mufungati ^uri sengerera fwiira irimu raachwe, Muluungu kiimikirirya ari kira ^akibweeyya kive fuumbo ja ^vyeene avawyiira vatumami vaachwe valáali na mutwe."
8 Aho, nkateera ira sawúti fuma kurumwii ikaanyaniriira kei yookuunsea, "Tamanya kasumule kira kitáabu kiduudi ^chafótolwiirwe mukonwii wa ura murimu muuja ^wiimire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi."
9 Maa nkatamanya na kwa ura murimu muuja. Nkuuloomba wuumpeere kira kitáabu kiduudi. Nowo ukaansea, "Kisumule, ukirye. Mulomwii kuva kiri mwerere ja huuki na indii kuva kiri usuungu."
10 Jeyyo, nkatoola kira kitáabu kiduudi fuma mikonwii ya ura murimu muuja maa nkarya. Mulomwii kijáa chaamwerere ja huuki, maa kaa, ^nkamerye, indii kikava usuungu.
11 Aho, maa nkasewa jei, "Woosaakwa uluuse kei uláali na mutwe kwa nkolo ^jiri foo, kwa vaantu va nduusika ^jiri foo, kwa isi ^jiri foo na kwa vatemi ^vari foo."

11

Mashahíidi Vaviri

1 Aho, nkaheewa isaanga ^riri ja duuri yo piimira, maa nkasewa, "Inuka, upiime Kaaya Njija ya Muluungu na masabáahu. Kei uvale vaantu ^voomwiinamira Muluungu aho Kaayii Njija.
2 Maa kaa, kari upiime waama wa Kaaya Njija tuku, sa uwo waama vaheewa vaantu si ^vari Vayahúudi. Voovo lwaatalwaata vari múujii muuja kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
3 Niini vaheera ndiri mashahíidi vaani vaviri luviro valuuse uláali na mutwe kwa siku ijo iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260), kunu viivíkiire magunía, koonekya usuungu."
4 Avo mashahíidi ni ira miti iviri ya miseitúuni na vira vyaángo viviri vya vimuri ^vyiimaa mbere ya Iju va wa weeru yoosi.✡
5 Muuntu yoyoosi ^ari saaka varetera marema, uúlawaa ni mooto ^wafúmaa malakii yaavo. Jeyyo, noo ^vyeene ari kuulawa ura ^ari yera kuvaretera marema.
6 Avo mashahíidi vatiite luviro lo chuunga kurumu mbula idiire vaa mpiindi joosi ^vooluusa uláali na mutwe. Baa kei, vatiite luviro lo valandula maaji yave sakami, na kuuvaa weeru kwa marema ^yiísimiresimire mpiindi yoyoosi ^voosaaka.
7 Na ^vari humula toola ushahíidi waavo, maka fuma ntarii vakiimiriira iri nkoondo, na iyo maka vasiinda iri na kuvuulaa iri.
8 Miviimba yaavo chaala iri njirii ya múuji ura mukuulu, haantu Mweenevyoosi waavo ^aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya. Na irina ra fuumbo ra uwo múuji noo Sodóoma au Mísiri ^wasé waa.

✡ **11:4** Laanga Sakaría 4:1-14.

9 Vaantu fuma kira nduu, kira lukolo, kira nduusika, na fuma kira isi, laanga vari iyo miviimba kwa siku itatu na núusu na si vari ruma itaahwe tuku.
10 Na vaantu ˆviíkalaa aha weerwii vyeenda vari no vaa siriri. Novo kiiheera veende vilungululungu sa avo mashahíidi vavaturikiryáa avo vaantu ˆviíkalaa aha weerwii.
11 Maa kaa, siku itatu na núusu ˆjikalooke, nkeeho ya nkaasu ˆifúmaa kwa Muluungu ikaviingira vara mashahíidi. Aho, vakiima na mawulu yaavo. Vaantu vakakwaatwa ni woowa ˆvakavalaange.
12 Aho, vara mashahíidi vakateera sawúti nkuulu fuma kurumwii yoovasea, “Ambuki na kunu we!” Jeyyo, vakaambuka na kurumwii na ichu kunu vavi vaavo voovalaanga.
13 Mpiindi yiiyo, kukafumira kitiíntima kikuulu, na imwi ya ikimi ya múuji ikawya. Vaantu mayana mufungati (7,000) vakuulawa ni ikyo kitiíntima. Na vara ˆvachaala vakakwaatwa ni woowa maatuku vii, maa vakamubweeyyirya nkongojima Muluungu wa kurumwii.
14 Rira irema ra vaantu ra kaviri ralóokire. Laanga, irema ra katatu rookuuja chaangu.

Irimu ra Mufungati

15 Aho, murimu muuja wa mufungati ukafwiira irimu raachwe. Maa, kukava na sawúti nkuulu kurumwii joosea,
“Utemi wa weeru wavíire wa Ijuva wiitu na wa Masía waachwe,
yeeye kiimiriira ari kwa siku ˆjisiina uhero.”
16 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), vara ˆviíkalaa machuumbii yaavo ya kitemi mbere ya Muluungu, vakalaala isi na inda, vakamwiinamira Muluungu
17 voosea,
“Tookuduumba ee Ijuva Muluungu Mweenengururu,
weewe umwaari na ujáa umwaari.
Weewe watoola ngururu jaako nkuulu,
na ukaanda kiimiriira.
18 Isi si ˆjikurúmaa jijáa jakalala,
maa kaa, nkalari yaako yuújire.
Mpiindi yuújire yo mulamurira kira muuntu ˆaakwya,
na yo vaheera kunáálo vatumami vaako valáali na mutwe na vaantu vaako,
na vara ˆvarinyémyaa irina raako,
vakúúlu na vadúúdi.
Kei mpiindi yuújire yo vamala vara ˆvasáambulaa weeru.”

19 Maa re, Kaaya Njija ya Muluungu ya kurumwii ikayuulwa. Aho, isandúku ra muháko rikoonekana aho Kaayii Njija. Kukava na ndávo, kukiririma, kidandárika, kitiíntima na mbula nkulunkuulu ya mawye.

12

Muuntu Muki na Ramuuntaira

1 Aho, isháara nkuulu ikoonekana kurumwii, muuntu muki ˆarwíikirwe mwaasu, na mweeri ˆuri isi ya majeo yaachwe, kei ˆari na itáaji ra nyényeeri ikimi na iviri mweeri ya mutwe waachwe.
2 Uwo muuntu muki ni muruto ajáa na ariráa sa makata yo kiichungula mwaana.

3 Aho kei, ishaara yiingi ikoonekana kurumwii, kiintu ˆkiri ja ramuuntaira
ikuulu ˆriri nkuundu ˆrijaa na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. Na kira
mutwe ujaa watiite itaaji.
4 Mukira waachwe ujaa wahuunga ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya
nyényeeri ˆjiri kurumwii na ujaa wajifweitira na isi. Iro ramuuntaira rikiima
mbere ya uwo muuntu muki ˆajaa aséngeriire kiichungula, sa ˆari kiichungula
vii, rimerye mwaana.
5 Uwo muuntu muki akiichungula mwaana mulume. Mwaana uwo noo
ˆari kiimiriira isi joosi ja weeru kwa nkome ya chuúma. Maa kaa, uwo
mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa fuuru kwa Muluungu na fuuru ichu-
umbii raachwe ra kitemi.
6 Ura muuntu muki ne akatiija na isi ya ibaláángwii, haantu Muluungu
ˆahiimya neeja sa amulaangirirye uko kwa siku iyana rimwi, magana yaviri
na makumi musasatu (1,260).

Nkoondo Kurumwii

7 Haaha uko kurumwii kukava na nkoondo. Mikaéeli mukúúlu wa mirimu
miija na mirimu yaachwe vakalwa nkoondo na ramuuntaira na mirimu
yaachwe mivi.
8 Maa kaa, ramuuntaira na mirimu yaachwe yakasiindwa na kukasoveka
nkalo yaachwe na mirimu yaachwe uko kurumwii.
9 Maa iro ramuuntaira rikafweitwa na isi. Iro noo rira ijoka ra kali ˆriséwaa
Ikúúlu ra Mirimu Mivi noo kusea, Irimu, rooro noo ˆrikóoveraa weeru yoosi.
Rikafweitwa na isi na mirimu yaachwe ikafweitwa hamwi noro.
10 Aho, nkateera sawúti nkuulu fuma kurumwii yoosea,
“Haaha ulamuriri, ngururu na Utemi wa Muluungu wiitu wuújire,
na wiimiriri wa Masía waachwe.
Sa ura ˆavasítaakyaa vaaniitu mbere ya Muluungu chiriri chobu,
afwéitirwe na isi.
11 Novo vamusiinda
kwa sakami ya Mwaana wa Muundi,
na kwa isáare ra ushahíidi waavo.
Voovo si voona nkaasu yaavo ni kiintu tuku,
mpaka kukwya sa kuruma kwaavo.
12 Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri,
na nyuunyu ˆmwiíkalaa uko vai siriri!
Maa kaa, ni mpolai kwa isi na mayiya,
sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi rakíimire na kwaanyu,
rakíimire na kwaanyu na nkalari,
rooro ratáangire mpiindi yaachwe ni nkufi.”
13 Iro ramuuntaira ˆrikoone rafwéitirwe na isi, maa rikaanda kumusakaata
ura muuntu muki ˆajáa iichúngwiire mwaana mulume.
14 Maa kaa, ura muuntu muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkuulu, sa
awuluke na kulikuuli uko isi ya ibaláángwii kuuntu ˆiimiriwa neeja sa alaan-
giririwe neeja na ave kuli na iro ramuuntaira kwa siku iyana rimwi, magana
yaviri na makumi musasatu (1,260).
15 Aho, iro ramuuntaira rikataika maaji ˆyari foo ja luuji ˆlookiika sa
yamukumuriirye ura muuntu muki.
16 Maa kaa, isi ikamwaambirirya uwo muuntu muki, ikoonyekera
ja mulomo, maa ikateererya lura luuji ˆlwafumáa mulomwii wa rira
ramuuntaira.

17 Aho, ɨro ramʉʉntaɨra rɨkamʉkalarɨra ʉra mʉʉntʉ muki maatʉkʉ vii. Rɨkalooka no koolwa nkoondo na vaana vɨɨngɨ vara ˆvachaala va ʉra mʉʉntʉ muki. Ava vaana noo vara voosi ˆvakwaatya ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ na ˆvatuuba kʉtoola ʉshahíidi wa kumuruma kwaavo YéesuKirisitʉ.
18 Maa re ɨro ramʉʉntaɨra rɨkɨɨma mbarɨmbarɨ ya mayɨya.

13

Maka Ivɨrɨ ja Mayiyii

1 Aho, nkoona maka yoofuma mayiyii. Ɨyo maka ɨjáa yatɨɨte mpeembe ikimi, na mɨtwe mufungatɨ. Kɨra mpeembe ɨjáa yatɨɨte itáaji. Mweeri ya kɨra mʉtwe kʉjáa kwaandɨkwa irina ra uhiintiki kwa Mʉlʉʉngʉ.
2 Ɨyo maka ˆnɨjáa nɨɨyona ɨjáa yiifwíine sʉvɨ, majeo yaachwe yajáa nɨ ja majeo ya idunkáárya na mʉlomo waachwe ʉjáa nɨ ja mʉlomo wa siimba. Rɨra ramʉʉntaɨra rɨkɨɨheera ɨyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kɨtemi na ngururu jo kɨɨmɨrɨra.
3 Nkoona mʉtwe ʉmwɨ wa ɨyo maka ʉjáa watɨɨte kɨloonda cha inkwya, maa kaa, ʉlo lʉʉma lʉkahola. Vaantʉ voosi va weerʉ vakahwaalala, maa vakiituuba ɨyo maka.
4 Jeyyo, vakariinamɨra ramʉʉntaɨra sa ˆvyeene rɨjáa rɨɨhíire ɨra maka wiimiriri waachwe. Kei vakiiyinamɨra ɨra maka na vakiiyurya voosea, “Ani ˆarɨ ja ɨhɨ maka? Na nɨ ani ˆarɨ daha kʉlwa noyo?”
5 Ɨra maka ɨkaheewa nkalo ɨlʉʉse masáare yo kiivaa kɨpeembe na yo mʉhiintikɨra Mʉlʉʉngʉ. Ɨkaheewa ʉlo lʉvɨro lo kɨɨmɨrɨra kwa myeeri makumi yanɨ na ɨvɨrɨ (42).
6 Maa ɨkaalʉla mʉlomo waachwe ɨmʉhiintikɨre Mʉlʉʉngʉ, na ɨhiintikɨre haantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa na ˆviíkalaa ʉko kurumwii.
7 Kei ɨkarekerwa ɨlwe na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ na ɨkavasiinda. Ɨkaheewa wiimiriri mweeri ya kɨra lʉkolo, kɨra ndʉʉ, kɨra ndʉʉsɨka, na kɨra ɨsɨ.
8 Na vaantʉ voosi va weerʉ kwiiyinamɨra varɨ, noo kʉsea, kɨra mʉʉntʉ irina raachwe sɨ ˆraandɨkwa kɨtáabwii cha nkaasʉ cha Mwaana wa Muundi keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, kɨtáabwii cha Mwaana wa Muundi ʉra ˆasɨɨnjwa.
9 ˆArɨ na matu, nɨ ateere.
10 Koonɨ mʉʉntʉ nɨ wo nyahɨrwa nkoondwii,
nyahɨrwa arɨ asʉmʉlwe.
Koonɨ mʉʉntʉ nɨ wo kʉʉlawa na nyaasʉka,
kʉʉlawa arɨ na nyaasʉka.
Aho, noo kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kuyimirirya na kuruma kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.

Maka Fuma Kʉrɨ Weerʉ

11 Aho, nkoona maka yɨɨngɨ ya isaka yookaambʉka na mweeri fuma ɨsɨ. Ɨyo maka ɨjáa yatɨɨte mpeembe ivɨrɨ ˆyiifwíine ja mwaana wa muundi. Noyo ɨkalʉʉsɨka ja ramʉʉntaɨra.
12 Ɨyo maka ɨkatumia wiimiriri wa ɨra maka ya ncholo kɨpaango chaachwe. Noyo ɨkabweeyya vaantʉ voosi va weerʉ, voosi ˆviíkalaa isii yaachwe vɨinamɨre ɨra maka ya ncholo, ɨra kɨloonda chaachwe cha imalo ˆchahola.
13 Noyo ɨkabweeyya ishára nkʉʉlʉ, baa ɨkabweeyya mooto ʉkakiima fuma kurumwii, ʉkʉʉja mweeri ya ɨsɨ mbere ja vaantʉ.
14 Sa ijo ishára ɨjáa yaheewa ɨndoobweeyya kɨpaango cha ɨra maka ya ncholo, ɨkavakoovera vara ˆviíkalaa kʉrɨ weerʉ. Ɨkavalairirya vabweeyye kɨdabalaíyo kwa nyemi ya ɨra maka ya ncholo, ɨra ˆɨjáa yatamikiwa na nyaasʉka, maa kaa, ɨkahola.

15 Ira maka ya kaviri ikaheewa luviro lo kiiheera nkeeho ya nkaasu kira kidabalaíyo cha maka ya ncholo, sa kiluusike na kibweeyye vara ˆvasíitire kuchiinamira ikyo kidabalaíyo vuulawe.

16 Ikadoomererya kira muuntu, mukúúlu na mudúúdi, musúngaati na mukiva, mutúmwa na muuntu ˆari húuru atalwe mweeri ya mukono waachwe wa kuluume au vipáamii vyaavo.

17 Kei ikalairirya, kusiina muuntu yoyoosi wula au baa wusa kiintu tuku, mpaka ave na ulo lutalo, noo kusea irina ra iyo maka au náamba ya irina raachwe.

18 Aha, noo hasaakwa tooti. Koonii umwi ari na miryuungu, iivale iyo náamba ya ira maka, sa ni náamba ya muuntu. Náamba yaachwe ni magana musasatu, makumi musasatu na musasatu (666).

14

Mwaana wa Muundi na Vaantu 144,000

1 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi iímire mweeri ya Luulu lwa Sayúuni, ari hamwi na vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000). Ava noo vara ˆvaandikwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta wa Mwaana wa Muundi vipáamii vyaavo.

2 Kei, nkateera sawúti fuma kurumwii, ˆiri ja sawúti ya luuji lukuulu, na ja sawúti ya kidandárika kikuulu. Na iyo sawúti ˆnijáa natéiire ni ja vavini voovaa mawuumbi yaavo.

3 Avo vaantu vakiimba lwiímbo lufya mbere ya ichuumbi ra kitemi, na mbere ya vira viúumbe vine ˆviri mooyo na vara vawosi. Kusiina muuntu wiingi ˆiikiindya akataangira ulo lwiímbo tuku. ˆVataangira ni avo vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine vii, ˆveene vajáa vanunuulwa fuma kuri weeru.

4 Ava noo vara vaantu ˆvasiina njeo, si vanaava na njeo na vaantu vaki tuku, sa voovo ni vanjalu. Ava vamutúubaa Mwaana wa Muundi kokoosi ˆari doma. Voovo vanunuulwa fuma kwa vaantu ja mpóryo ja ndiiwa ja ncholo kwa Muluungu na kwa Mwaana wa Muundi.

5 Milomo yaavo yashaanwa isiina uloongo tuku, na isiina mang'uulo tuku.

Mirimu Miija Itatu

6 Aho, nkoona murimu muuja wiingi woowuluka kati na kati ya kurumu, ˆuri na Masáare Maaja ya siku ˆjisiina uhero, woovavariyuriira vara ˆviíkalaa kuri weeru, vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduusika, na fuma kira nduu.

7 Akaluusa na sawúti nkuulu yoosea, "Munyemyi Muluungu na mumubweeyyirye nkongojima, sa mpiindi ya ulamu yafíkire. Mwiinamiri yeeye ˆmweene uumba kurumu na isi, mayiya na mpula ja maaji."

8 Murimu muuja wa kaviri ukatuubiriira kunu woosea, "Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji mukuulu wa Babéeli, múuji ura ˆwavaheera vaantu va isi joosi vanywe diváai nkari ya uhanguti waachwe."

9 Murimu muuja wa katatu ukatuuba ira iviri, ukaluusa kwa sawúti nkuulu woosea, "Muuntu yoyoosi ˆari kiiyinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ˆari talwa lutalo kipáamii chaachwe, au mukonwii waachwe,

10 uwo ne kunywa ari diváai nkari ya nkalari ya Muluungu. Diváai iyo si yasaangiwa na maaji tuku kati ˆyatengeneshiwáa. Uwo muuntu turikiriwa

ari kwa mooto na sálufa* mbere ya mirimu miija ^iri mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi.
11 Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba uri kuusa kwa siku ^jisiina uhero. Avo vaantu ^viinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na muuntu yoyoosi ^atalwa lutalo lwa irina raachwe, si vari kuva na pwee tuku chiriri chobu kwa siku joosi."
12 Sa jeyyo, vaantu va Muluungu voosaakwa vayimirirye, avo noo vara vaantu ^vakwáatyaa ndairiri ja Muluungu na ^vamurúmaa Yéesu.
13 Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Tala jei! Vatalariwa vara ^vookwya kwaandira haaha kunu viilu man'ya na Yéesu Mweenevyoosi." Mutima Muuja woosea, "Kikomi humuluka vari murimo waavo ^wafafa sa kunáálo ja mirimo yaavo vatuuba jiri."

Ulamu wa Weeru

14 Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reeru, na mweeri ya iro ichu ajáa amwaari umwi ^ari ja Mwaana wa Muuntu. Yeeye ajáa iivíkiire itáaji ra saháabu mutwii waachwe na ajáa akwáatiriire múundu nkari mukonwii waachwe.
15 Murimu muuja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya Iju va, na kwa sawúti nkuulu ukamusea ura ^ajáa iíkyiire mweeri ya ichu, "Toola múundu waande kuchwa sa mpiindi jo chwa jafíkire, na viintu vyo chwiiwa vya weeru vyakángiire."
16 Maa ura ^ajáa iíkyiire mweeri ya ichu, akawumira múundu yaachwe na kuri weeru, maa viintu vyo chwa vya weeru vikachwiiwa.
17 Aho, murimu muuja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya kurumwii, uhu nowo ujáa watiite múundu nkari.
18 Aho, ukafumira murimu muuja wiingi fuma masabáahwii. Uwo murimu noo wiimiriráa mooto, ukaluusa na sawúti nkuulu, wookuusea ura ^uri na múundu ^yahuumba, "Toola múundu yaako ^yahuumba, ukere no jiinga vicháanda vya sabíibu ja weeru, sa sabíibu jaachwe haaha javíriirwe."
19 Ura murimu muuja ukawumira múundu yaachwe na kuri weeru yoosi, ukakera sabíibu ja weeru, maa ukajiwumira na iduundwii ikuulu ro minyira sabíibu ra nkalari ya Muluungu.
20 Ijo sabíibu jikaminywa aho iduundwii ro minyira sabíibu ^riri weerwii ya múuji na sakami fuma aho iduundwii, ulíihi waachwe ikafika matwii ya faráasi na ikiika kwa ulíihi wa kilomíita magana yatatu (300).

15

Mirimu Miija Mufungati na Marema Mufungati

1 Aho, nkoona isháara yiingi nkuulu na yo hwaalarya kurumwii, mirimu miija mufungati ^iri na marema mufungati yo hererya. Ayo marema mufungati noo yari kiiman'ya nkalari ya Muluungu.
2 Kei, nkoona kiintu ^kiri ja mayiya ya kióo, ^yasaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa viímire vaantu ^viisiinda ira maka, kidabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantu vajáa vakwáatiriire mawuumbi ^meene vajáa vahiiwe ni Muluungu.
3 Viimbáa lwiímbo lwa Músa, mutumami wa Muluungu na lwa Mwaana wa Muundi voosea,

---

* **14:10** ***sálufa:*** Ni kemikáali ^iri ja iwye au muchu ^uri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

“Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
mɨrɨmo yaako nɨ mɨkúúlʉ na yahwáalaryaa!
Njɨra jaako nɨ ja ʉwoloki na ja kɨkomi,
ee Mʉtemi wa ɨsɨ joosi!
4 Nɨ ani sɨ ˆarɨ koofa weewe ee Ijʉva?
Nɨ ani sɨ ˆarɨ rɨbweeyyiirya nkongojima irina raako?
Weewe weemweene noo Mʉʉja.
Ɨsɨ joosi ja weerʉ kʉʉja jiri na kwaako,
noo kwiinamɨra,
sa mɨrɨmo yaako ya ʉwoloki,
yiiváriywɨɨre.”
5 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona Kaaya Njija ya Ijʉva noo kʉsea itibu ro kɨinamɨra ˆrɨláɨra Mʉlʉʉngʉ nɨ hamwɨ arɨ na vaantʉ, ˆrɨrɨ kurumwii raywɨɨrwe.
6 Ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆɨrɨ na marema mufungatɨ, ɨkafuma na weerwii ya Kaaya Njija. Ɨyo mirimʉ miija ɨjáa yiivɨkɨɨre ɨngo njerʉ ja kɨtáani ya kɨkomi ˆɨlávalavaa, na vipeembii vyaavo ɨjáa yiichúungire mɨkandala ya sahá abu.
7 Aho, ʉmwɨ wa vira viúumbe vine ˆviri mooyo akɨɨheera ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, kɨra ʉmwɨ bakúuri ya sahá abu ˆɨmémire nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
8 Ʉko Kaayii Njija, maa kʉkamema muuki wo koonekya nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ na lʉvɨro lwaachwe na kusiina ˆadaha kwɨingɨra tʉkʉ, fʉʉrʉ yara marema mufungatɨ ya ɨra mirimʉ miija mufungatɨ yakiimane.

16

Mabakúuri Mufungatɨ ya Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ

1 Aho, nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma Kaayii Njija ya Ijʉva yookɨɨsea ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, “Tamanyi mukiite ayo mabakúuri mufungatɨ ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ weerʉ yoosi.”
2 Mirimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkadoma noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ɨsɨ. Aho, kʉkava na masʉʉngʉ ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ, yakavakwaata vara voosi ˆvarɨ na lʉtalo lwa ɨra maka, na vara ˆviínamɨraa kɨdabalaíyo chaachwe.
3 Mirimʉ mʉʉja wa kavɨrɨ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mayɨya. Aho, mayɨya yakava sakami ja sakami ya muviimba wa mʉʉntʉ, viintʉ vyoosi ˆviri mooyo ˆviri mayiyii vikakwya.
4 Mirimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya maboote ˆyiíkaa maaji, na nchóonkwii ja maaji, maa jikava sakami.
5 Aho, nkateera mirimʉ mʉʉja ˆwɨímɨrɨraa maaji woosea,
“Weewe ʉrɨ mʉwoloki kwa ʉhʉ ʉlamu ˆʉtwɨɨre,
weewe ʉmwaarɨ, ʉjáa ʉmwaarɨ na Mʉʉja.
6 Voovo viita sakami ya vaantʉ vaako,
na ya valáali na mʉtwe vaako,
naawe ʉvahɨɨre sakami vanywe,
ja ˆvyeene vavalwa vɨɨma neeja kʉheewa.”
7 Aho, nkateera masabáahʉ yoosea,
“Kɨkomi, Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
kʉlamʉla kwaako nɨ kwa kɨkomi na kwa ʉwoloki.”
8 Mirimʉ mʉʉja wa kanɨ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mwaasʉ na mwaasʉ ʉkaheewa ngururu yo lungurirya vaantʉ na mooto.

9 Vaantu vakanweerera ni iro iru tira ikari, vakamutukira Muluungu Mukuulu ˆari mweeri ya ayo marema. Kei, si vamuvalanduki ra noo muduumba Muluungu tuku.
10 Murimu muuja wa saano uki ita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ichuumbi ra kitemi ra ira maka. Utemi waachwe ukakunikirirwa ni kilwiirya, vaantu vakatakuna ndimi jaavo kwa usuungu ˆmweene vajáa nowo.
11 Vakamutukira Muluungu wa kurumwii sa usuungu mukari na masuungu yaavo. Maa kaa, voovo si vavalanduka fuma nteendwii jaavo mbi tuku.
12 Murimu muuja wa sasatu uki ita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya iboote ikuulu ˆriíkaa maaji ra Efuráati. Aho, maaji yaachwe yakuuma, sa njira ya vatemi fuma ufumo wa mwaasu itengeneshiwe.
13 Aho, nkoona mirimu mivi itatu ˆyiifwíine vibuula. Noyo ijáa yafuma, umwi fuma mulomwii wa rira ramuuntaira, wiingi fuma mulomwii wa ira maka na wiingi mulomwii wa ura muláali na mutwe wa uloongo.
14 Iyo noo mirimu mivi ˆibwéeyyaa isháara. Yooyo noo idómaa na kwa vatemi va weeru yoosi, noo koo vajiinga sa vareete nkoondo siku nkuulu ya Muluungu Mweenengururu.
15 “Laanga! Kuuja niise ja mwiívi. Atalariwa ura ˆari miiso, ˆaláangiriryaa ingo jaachwe neeja sa adiire yeenda na tuhu iláari.”
16 Aho, maa iyo mirimu mivi ikavajiinga avo vatemi haantu ˆhaséwaa na Kieburanía “Harimagedóoni.”*
17 Maa reeru, murimu muuja wa mufungati uki ita noo kiita bakúuri yaachwe na mweeri. Aho, sawúti nkuulu ikateereka fuma ichuumbii ra kitemi Kaayii Njija, yoosea, “Yahúmwiire kuva!”
18 Aho, kukava na ndávo, kukiririma, nkúva na kitiíntima kikuulu kuri isi. Ikyo kitiíntima si kinafumira ja ikyo vii kaa tuku keende Muluungu ˆuuмba vaantu, kijáa chakula maatuku vii.
19 Múuji mukuulu wa Babéeli ukiigava hatatu, na míiji ya isi ja weeru ikahangalamuka. Múuji mukuulu wa Babéeli ukakumbukirwa mbere ja Muluungu, maa Muluungu akuudoomererya unywe diváai yaachwe ya nkalari nkuulu.
20 Kira isi ˆyariingirirwa ni maaji ikarimira, baa njuulu si joonekana kei tuku.
21 Mawye makulukuulu ya mbula ya uruto ja wa kílo makumi yani (40), yakavawyiira vaantu fuma kurumwii. Vaantu vakamutukira Muluungu sa iro irema ra mbula ya mawye, sa irema iro rijáa raviiha maatuku vii.

17

Muhéngeeti Mukuulu na Maka ya Isaka

1 Umwi wa ira mirimu miija mufungati ˆmyeene ijáa na mabakúuri mufungati, ukuuja maa ukaansea, “Uja na kunu, nikoonekye irya ra ura muhéngeeti mukuulu, ura ˆiíkalaa mweeri ya maaji ˆyari foo.
2 Uwo, vatemi va weeru vahanguta ne, na vaantu va weeru vareeviwa ni diváai ya uhéngeeti waachwe.”

---

* **16:16** ***Harimagedóoni:*** Ni irina ra haantu ifaanaa hakava ni njuulwii ja Kariméeli kati na kati ya isi ya Isiraéeli. Irina iri, ufumo waachwe ni Luulu lwa Magéedo ˆkweene kujáa na múuji ˆusewáa Magéedo. Kei aha haantu noo kuuntu ˆkuri kuva na nkoondo yo kiimikirirya kati ya Kirisitu na mayiimbi ya vavi ˆvari kulwa ne nkoondo. Nkoondwii ihi, Kirisitu siinda ari vavi vaachwe na malwa vari kwa siku ˆjisiina uhero.

3 Aho, nkava ɨsɨ ya wiimiriri wa Mʉtɨma Mʉʉja na murimʉ mʉʉja ʉkaanongoola fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii. Ʉko nkoona mʉʉntʉ muki iíkyɨɨre mweeri ya maka ˆɨrɨ nkʉʉndʉ gyaa. Ɨyo maka ɨjáa yaandɨkwa kɨra haantʉ marina yo mʉhɨɨntɨkɨra Mʉlʉʉngʉ, na ɨjáa yatɨɨte mɨtwe mufungatɨ na mpeembe ikimi.

4 Ʉwo mʉʉntʉ muki, ajáa arwɨɨkwa ɨngo ˆjiri gyaa na ˆjiri nkʉʉndʉ gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ na lúulu. Mʉkonwii waachwe ajáa atɨɨte kɨkóombe cha saháabu, ˆcheene kɨjáa chamema viintʉ vya uhiintiki na kosu ja ʉhéngeeti waachwe.

5 Kɨpáamii chaachwe ajáa aandɨkwa irina ra fuumbo jei: "BABÉELI MʉKÚÚLʉ, ÍYO WA VAHÉNGEETI NA WA UHIINTIKI WA WEERʉ."

6 Aho, nkoona ʉra mʉʉntʉ muki ˆaréevire sakami ya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, na sakami ya mashahíidi va Yéesu. Naanɨ ˆnkamoone, maa nkahwaalala maatʉkʉ vii.

7 Ʉra murimʉ mʉʉja ʉkaansea, "Sa che woohwaalala? Kukuwyɨɨra ndɨrɨ fuumbo ya ʉhʉ mʉʉntʉ muki, na ya ɨhɨ maka ˆiipákiirye, ɨhɨ ˆɨrɨ na mɨtwe mufungatɨ na mpeembe ikimi.

8 Ɨhɨ maka ˆwɨíne, ɨjáa ɨmwaarɨ, haaha isiina tʉkʉ. Yooyo kaambʉka yiise fuma iduundwii ra ntarii, na tamanya ɨrɨ na imalwii raachwe. Vaantʉ ˆviíkalaa aha weerwii vara marina yaavo sɨ ˆyaandɨkwa kɨtáabwii cha nkaasʉ keende weerʉ ˆyaanda, hwaalala varɨ kwɨɨyona ɨyo maka, sa ɨjáa ɨmwaarɨ mpɨɨndɨ jimwi, haaha isiina, na kei kʉva ɨrɨ ɨmwaarɨ."

9 "Aha, noo hasaakwa mʉryʉʉngʉ na tooti. Ɨra mɨtwe mufungatɨ nɨ njʉʉlʉ mufungatɨ* ˆng'eene ʉwo mʉʉntʉ muki iíkarɨraa.

10 Kei ɨyo mɨtwe mufungatɨ nɨ vatemi mufungatɨ. Vasaano vaawya, ʉmwɨ amwaarɨ na wɨɨngɨ akaarɨ kʉʉja. Na ˆarɨ kʉʉja, kwiikala arɨ kwa mpɨɨndɨ kiduudi.

11 Ɨra maka ˆɨjáa ɨmwaarɨ mpɨɨndɨ jimwi na haaha ˆisiina, yooyo nɨ mʉtemi wa naanɨ. Yooyo nɨ ɨmwɨ ya vara mufungatɨ, na yooyo nɨ tamanyirirya yiise na imalwii.

12 Jira mpeembe ikimi ˆwɨíne nɨ vatemi ikimi, voovo sɨ vanaheewa wiimiriri tʉkʉ, maa kaa, heewa varɨ ʉtemi kwa mpɨɨndɨ ja sáa ɨmwɨ, na hamwɨ na ɨra maka.

13 Ava voosi vatɨɨte mʉryʉʉngʉ ʉmwɨ, na kwɨɨheera varɨ ɨra maka ngururu jaavo na wiimiriri waavo.

14 Voovo kʉlwa varɨ nkoondo na Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda arɨ. Sa yeeye nɨ Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mʉtemi wa vatemi. Yeeye kʉva arɨ hamwɨ na vaantʉ vaachwe ˆvaanɨrɨrwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ˆviiláangiwaa."

15 Kei murimʉ mʉʉja ʉkaansea, "Yara maaji ˆwɨíne haantʉ ˆiíkalaa ʉra mʉhéngeeti, nɨ mataka ya vaantʉ, nkolo, ɨsɨ na ndʉʉsɨka.

16 Mpeembe ikimi na ɨra maka ˆwɨíne, avo mʉsʉʉla varɨ ʉra mʉhéngeeti. Mʉhoka varɨ kɨra kɨɨntʉ ˆarɨ nocho, na mʉcheerya varɨ mʉkɨva na arɨ na tʉhʉ. Kurya varɨ nyama jaachwe, na mʉchɨmɨka varɨ mootwii alʉngʉrɨre vʉʉ na mooto.

17 Sa Mʉlʉʉngʉ avɨɨka mitimii yaavo kukiimikirirya kɨra ˆcheene alamʉla, ko ruma kwɨɨheera ɨra maka ngururu ja wiimiriri waavo fʉʉrʉ masáare ya Mʉlʉʉngʉ yakiimane.

---

* **17:9** ***njʉʉlʉ mufungatɨ:*** Mpɨɨndɨ ijo, múuji wa Róoma ʉjáa wamányirwe ja múuji wa njʉʉlʉ mufungatɨ.

18 Ura muuntu muki ^umwiine, ni ura múuji mukuulu ^wiimiriraa vatemi va weeru."

18

Kumalwa kwa Múuji wa Babéeli

1 Ayo ^yakalooke, maa nkoona murimu muuja wiingi wookiima fuma kurumwii. Uwo ujáa watiite wiimiriri mukuulu, na weeru yoosi ikamurikwa ni nkongojima ya kiweeru chaachwe.
2 Uwo murimu muuja ukatula isóso kwa sawúti nkuulu woosea,
"Uwíire, uwíire Babéeli Mukúulu!
Haaha wavíire ihaáma ra marimu,
na kaaya ya kira murimu muvi,
ihaáma ro kiikala kira ndee ^iri na njeo si ^isáakwaa ni vaantu.
3 Sa isi joosi ja weeru jaanywa,
diváai nkari ya uláku wa uhéngeeti waachwe.
Novo vatemi va weeru vahanguta ne,
na vachurúusi va weeru,
viikinkima kwa ngururu ja uláku waachwe ^usiina mihaka."
4 Aho, nkateera sawúti yiingi fuma kurumwii yoosea,
"Isunki kuri yeeye nyuunyu ^muri vaani,
sa mudiire kuva hamwi ne uvii waachwe,
kei mudiire turya marema yaachwe.
5 Uvi waachwe wakíingikire munumuunu fuuru kurumwii,
na Muluungu akúmbukiire uvi waachwe.
6 Mubweeyyiryi ja yeeye ^vyeene avabweeyya,
murihi kaviri kwa yara mavi ^abweeyya.
Nduvwii yaachwe musaangiriryi ukari,
kaviri ya kira ^avasaangirirya.
7 Muturikiryi kwa kipíimo kikira cha usuungu ^avabweeyyirya,
kwiipatira nkongojima na usúngaati.
Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea,
'Niini ndiri mutemi muki ichuumbii raani.
Niini si ndiri mulala tuku, baa si ndiri koona makiva vii kaa tuku.'
8 Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari siku imudu,
wulalo, makiva na njala.
Yeeye riiwa ari ni mooto,
sa Ijuva Muluungu ^amuhíire irya ni Mweenengururu."

9 Vatemi va weeru avo ^vahanguta no bweeyya uláku ne, rira vari no myaa,
mpiindi ^vari koona muuki wa kulungurira kwaachwe.
10 Kiima vari kuli, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunu voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai weewe múuji mukuulu,
Weewe Babéeli múuji ^uri na ngururu.
Kuluusa irya kwaako kuújire kwa sáa imwi vii."
11 Aho, vachurúusi va weeru kuuririra vari no myaa, sa kusiina woowula viintu vyaavo tuku.
12 Kusiina ^ari wula viintu vya saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuulu, lúulu, ingo ja kitáani ^yabooha, ingo ^jiri gyaa, ingo ja haríiri, ingo ^jiri nkuundu gyaa, miti yoosi ^inyúkiraa, saama ja mpeembe ja njowu, saama ^jasongolwa ja miti ja iyoombe ikuulu, sháaba njiru, chuúma na marumáaru,

13 mʉdalasíini, hilíiki, ng'óóno ˆjinyúkiraa, manemáane,* viintʉ ˆviri na
muuki ˆwanyʉkira, diváai, makuta ya seitúuni, muchu ˆwabooha, ngáano,
ng'oombe, muundi, faráasi, magáari ˆyarútwaa ni faráasi, mivirí na mitíma ya
vaantʉ tʉkʉ.

14 Vara vachurúusi sea varí, "Jira ndiiwa joosi ˆng'eene mʉtíma waako
wajiméreryaa matí jalóokire, usúngaati na kʉtaangikana kwaako vyalóokire
fuma kwaako na sí ʉrí vipata kei vii kaa tʉkʉ."
15 Voovo ˆvawusáa ivi viintʉ de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe,
kiima varí kʉlí sa woowa wa uturikiri waachwe, kʉnʉ voorira no myaaha,
16 voosea,
"Ní mpolaí, ní mpolaí, weewe múuji mʉkʉʉlʉ.
Weewe ˆwiivikiráa ingo ja kitáani ˆjabooha,
ˆjiri gyaa na ˆjiri nkʉʉndʉ gyaa,
ˆwiihaambáa na sahá*a*bu,
mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ na lúulu!
17 Kwa mpiindi ya isaa rimwí vii,
usúngaati ˆwamema jei, warímiire."
Kira mʉlongooli wa méeli, mʉtʉmami wa méeli, vaantʉ ˆvakéraa njira na
méeli na vaantʉ voosi ˆvapátaa kʉnáálo kwa njira ya mayiya vakiima kʉlí.
18 ˆVakoone nkungúúla ya muuki wa ʉra mooto ˆwoolungurirya ʉwo múuji,
vakarira kwa sawúti nkʉʉlʉ voosea, "Atí de kwawaahya kʉva na múuji
mʉkʉʉlʉ ja ʉhʉ?"
19 Kiiparira varí marʉrí mitwii yaavo koonekya ʉsʉʉngʉ waavo. Rira varí
no myaa kʉnʉ voosea,
"Ní mpolaí, ní mpolaí kʉrí weewe múuji mʉkʉʉlʉ,
haantʉ vaantʉ voosi ˆvarí na méeli mayiyii,
vasungaata ko tweera usúngaati waako.
Kwa mpiindi ya isaa rimwí vii wachírhiire ihaáma."
20 Ee kurumu, vyeende sa kʉmalwa kwaachwe.
Valáali na mʉtwe, vatumwi, na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ vyeendi,
sa Mʉlʉʉngʉ amʉhíire irya yeeye,
sa vira viintʉ ˆavabweeyyirya nyuunyu.

21 Aho, maa murimʉ mʉʉja ˆarí na ngururu akiinʉla iwye ikʉʉlʉ ja lwaala,
akarífweita na mayiyii kʉnʉ yoosea,
"Jei no ˆvyeene múuji mʉkʉʉlʉ Babéeli ʉrí fweitirwa,
aho, sí ʉrí koonekana tʉkʉ.
22 Baa sawúti ja vaantʉ ˆvávaa mawuumbi, na ja viimbi,
vavai ntoroonya na vavai marimʉ,
sí jiri teereka kei kʉrí weewe vii kaa tʉkʉ.
Kikomi, sí kʉrí kʉva na mʉcháani yoyoosi ˆarí koonekana kʉrí weewe vii kaa
tʉkʉ,
baa sawúti ya lwaala sí irí teereka kʉrí weewe kei vii kaa tʉkʉ.
23 Kiweerʉ cha kimʉrí,
sí kirí koonekana kʉrí weewe kei tʉkʉ,
baa siriri ja mʉlóoli na mʉlóolwi,
sí jiri teereka kei vii kaa tʉkʉ.
Sa vachurúusi vaako ní vakʉúlʉ vajáa kʉrí ihí weerʉ,

* **18:13** ***manemáane:*** Ní mooda ˆvahákaa mʉvirí wa mʉʉntʉ de ataahwe. Mooda ʉhʉ ʉjáa ni wa iyoombe ikʉʉlʉ.

kwa ʉsavɨ waako ɨsɨ joosi wajikoovera.
24 Njirii jaachwe ja múuji yoonekana sakami ya valáali na mʉtwe, ya vaantʉ
va Mʉlʉʉngʉ,
na sakami ya vaantʉ voosi ˆvasɨɨnjwa kʉrɨ weerʉ.”

19

Siriri Kurumwii

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyɨɨmbɨ ra vaantʉ kurumwii yoosea,
“Adʉʉmbwe Ijʉva!
Ʉlamuriri, nkongojima na ngururu, nɨ ja Mʉlʉʉngʉ wiitʉ.
2 Kʉlamʉla kwaachwe,
nɨ kwa kɨkomi na kwa ʉwoloki.
Yeeye amʉhíire irya mʉhéngeeti mʉkʉʉlʉ,
ʉra ˆasaambʉla weerʉ na ʉhéngeeti waachwe.
Mʉlʉʉngʉ amuríhire,
sakami ya vatʉmami vaachwe ˆng’eene iita.”
3 Maa kei vakasea lwa kavɨrɨ,
“Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ!
Nkungúúla ya muuki wa mooto wo chɨmɨka ʉwo múuji,
kaambʉka weende na mweeri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

4 Aho, vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24), na vira viúumbe vine ˆviri mooyo, vakamwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi, kʉnʉ voosea,
“Kɨkomi! Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ!”
5 Aho, sawúti ɨkafuma ichuumbii ra kɨtemi yoosea,
“Muduumbi Mʉlʉʉngʉ wiitʉ,
nyuunyu vatʉmami vaachwe voosi,
nyuunyu voosi ˆmʉmʉnyémyaa,
vadúúdi na vakúúlʉ.”
6 Kei, nkateera ja sawúti ya iyɨɨmbɨ ra vaantʉ, na ja sawúti ya maaji ˆyarɨ foo yootomoka na ja sawúti ya kɨdandárɨka yoosea,
“Adʉʉmbwe Ijʉva,
yeeye Ijʉva Mʉlʉʉngʉ wiitʉ Mweenengururu ɨímɨrɨraa.
7 Tuvyeende na tʉvae siriri,
tʉmʉbweeyyiirye nkongojima,
sa ngovi ya ilóola ya Mwaana wa Muundi yafíkire,
na mʉlóolwi waachwe iímire neeja.
8 Mʉlóolwi ahɨíwe ɨngo ya kɨtáani ˆyabooha,
ɨngo ˆyaláva lavaa na ˆyabooha.”
Ɨyo ɨngo ya kɨtáani ˆyabooha, nɨ mɨrɨmo ya ʉwoloki ya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.
9 Aho, maa murimʉ mʉʉja akaansea, “Tala aya masáare, ‘Vatalariwa vara ˆvalaarɨkwa na ngovii ya ilóola ya Mwaana wa Muundi.’ ” Kei akaansea, “Aya masáare nɨ ya kɨkomi ya Mʉlʉʉngʉ.”
10 Aho, nkalaala ɨsɨ na ɨnda sa niwiinamɨre. Maa kaa, akaansea, “Reka bweeyya jei! Nɨɨnɨ nɨ mʉtʉmami vii ja weewe hamwɨ na vaanaanyu ˆvoónekyaa kɨkomi chaavo ko muruma Yéesu. Mwiinamɨre Mʉlʉʉngʉ, sa koonekya kwa Yéesu noo mʉtɨma wa ʉláali na mʉtwe.”

Mʉʉntʉ ˆIivérekiirye Faráasi Njerʉ

11 Aho, nkoona kurumu kwahé*enjukire*, na aho, kʉjáa kwatɨɨte faráasi njerʉ. Mʉʉntʉ ˆajáa iivé*rekiirye* ɨyo faráasi noo “Kiilaangiwa” na “Kɨkomi” asewáa. Yeeye kwa ʉwoloki alámʉlaa na atámanyaa no lwa nkoondo.
12 Miiso yaachwe nɨ ja lʉlávo lwa mooto yajáa, na mutwii waachwe ajáa atɨɨte matáaji ˆyarɨ foo. Ajáa aandɨkwa irina ˆreene sɨ ramányirwe nɨ mʉʉntʉ yoyoosi, irina ˆrɨmányirwe nɨ yeeye vii.
13 Ajáa iivíkɨɨre nkáancho ˆjalovekwa sakamii. Irina raachwe ʉwo noo “Isáare ra Mʉlʉʉngʉ.”
14 Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa, voovo vajáa viivérekiirye faráasi njerʉ. Kei vajáa viivɨkira ɨngo njerʉ ja kɨtáani ˆchaboohabooha.
15 Kufuma mʉlomwii waachwe ɨkafuma nyaasʉka ˆyahuumbahuumba na kwa ɨyo nyaasʉka kanya arɨ ɨsɨ joosi ja weerʉ. Yeeye longoola arɨ ɨsɨ kwa nkome ya chʉʉma na minya arɨ ko lwaata sabíibu iduundwii ra nkalari nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu.
16 Irina raachwe raandɨkwa nkáanchwii yaachwe na raawii raachwe, “MʊTEMI WA VATEMI, NA MWEENEEVYO WA VEENEEVYO.”
17 Aho, nkoona murimʉ mʉʉja ʉmwɨ, wiímire mweeri ya mwaasʉ. Ʊkaanɨrɨra kwa sawúti nkʉʉlʉ, yoojisea ndee joosi ˆjoowʉlʉka kurumwii, “Yeendi! Ijiingi hamwɨ sa ngovii nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ.
18 Yeendi murye nyama ja mɨvɨrɨ ya vatemi, ja vakʉ́ʉ́lʉ va vakʉ́ʉ́lʉ va valwi nkoondo, vasúngaati, nyama ja faráasi na ja avo ˆviivérekyaa. Yeendi murye nyama ja mɨvɨrɨ ya vaantʉ voosi, ja vatʉ́mwa na vaantʉ ˆvarɨ húuru, vakʉ́ʉ́lʉ na vadúúdi.”
19 Aho, nkoona ɨra maka ya ncholo, vatemi va weerʉ na mpuka ja valwi nkoondo vaavo viijíingire hamwɨ kwiinʉla nkoondo na ʉra ˆiivérekiirye faráasi na valʉkalʉka vaachwe.
20 Maa kaa, ɨra maka ɨkakwaatwa hamwɨ na ʉra mʉláali na mʉtwe wa ʉloongo, ˆmweene abweeyya ishára*ara* mbere yaachwe. Kwa ijo ishára*ara*, ajáa avakoovera vara vaantʉ ˆvajáa vahokera lʉtalo lwa ɨyo maka na ˆviinamɨráa kɨdabalaíyo chaachwe. Avo vavɨrɨ vakafweitɨrwa na irivii ra mooto wa sálʉfa.*
21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vʉʉlawa nɨ nyaasʉka ɨra ˆyafumáa mʉlomwii wa ʉra ˆajáa iivérekiirye faráasi. Ndee joosi jikiikuta nyama ja mɨvɨrɨ yaavo.

20

Myaaka Iyana Rɨmwɨ

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimʉ mʉʉja wookiima fuma kurumwii, ʉrɨ na ʉfʉngúwo wa iduundwii ra ntare na mʉnyololo mʉkʉʉlʉ mʉkonwii.
2 Ʊkarɨkwaata rɨra ramʉʉntaɨra, ɨra njoka ya kalɨ noo kʉsea Ikʉ́ʉ́lʉ ra Mirimʉ MɨvɨI au Irimʉ, aho, ʉkarichuunga kwa myaaka iyana rɨmwɨ (1,000).
3 Ʊkarɨfweitɨra na ntarii, ʉkakʉnɨkɨrɨra ntare, maa ʉkavaa mʉtooso sa rɨdiire tuuba koovera ɨsɨ, fʉʉrʉ myaaka iyana rɨmwɨ ˆikiimane. Myaaka ɨyo ˆɨrɨ kiimana, chʉngʉrɨrwa rɨrɨ kwa mpiindɨ kiduudi.
4 Aho, nkoona machuumbi ya kɨtemi, na vaantʉ ˆvajáa vayiíkariire vajáa vaheewa wiimiriri wo lamʉrɨra. Kei nkoona mɨtɨma ya vara ˆvadʉmʉlwa mɨtwe sa ʉshahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Ava nɨ vara

* **19:20** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

si ˆviinamira ira maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa si vatalwa lura lutalo lwaachwe vipáamii vyaavo baa na mikonwii yaavo tuku. Ava vafufulwa na viimirira hamwi na Kirisitu kwa myaaka iyana rimwi.

5 Avo viingi ˆvajáa vaakwya vachaala si vafufulwa tuku, fuuru ira myaaka iyana rimwi ikakiimana.

6 Uku noo kufufulwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantu va Muluungu, ˆvari na nkalo ufufúukwii wa ncholo. Inkwya ya kaviri isiina ngururu kuri voovo tuku. Voovo kuva vari veeneisi va Muluungu na va Kirisitu, novo kiimirira vari hamwi na Kirisitu kwa iyo myaaka iyana rimwi.

Uhero wa Irimu

7 Iyo myaaka iyana rimwi (1,000) ˆiri kiimana, Irimu chunguriirwa riri fuma munyololwii waachwe.

8 Noro fuma riri sa rikoovere isi ja vaantu fuma mavaru yani ya weeru. Iji nkolo noo ˆjiséwaa Góogu na Magóogu, jiingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kuva jiri foo ja isaáre ˆriri mbarimbari ya mayiya.

9 Novo vakakerya weeru yoosi, maa vakiimiriira nkambi ya vaantu va Muluungu, iyo nkambi noo múuji Muluungu ˆaweenda. Maa kaa, mooto ukafuma kurumwii, maa ukavang'enya.

10 Ikúúlu ra Mirimu Mivi rira ˆrakooveráa, rikafweitirwa irivii ˆrakóreraa mooto na sálufa,* kuuntu iyo maka na ura muláali na mutwe wa uloongo ˆafweitirwa. Uko turikiriwa vari chobu chiriri kwa siku ˆjisiina uhero.

Vara ˆVaakwya Voolamurirwa

11 Aho, nkoona ichuumbi ikuulu ra kitemi na ura ˆajáa iíkariire iro ichuumbii. Weeru na kurumu vikarimira miiswii yaachwe, na haantu haavo si hooneka kei tuku.

12 Kei nkavoona vaantu ˆvaakwya, vakúúlu kwa vadúúdi viímire mbere ya ichuumbii ra kitemi, maa vitáabu vikafotololwa. Kitáabu chiingi kikafotololwa, ikyo noo kitáabu cha nkaasu. Avo vaantu ˆvaakwya vakalamurirwa kwa yara ˆmeene vajáa vabweeyya, noo kusea, yara ˆyajáa yaandikwa aho vitáabwii.

13 Mayiya yakavafumya vaantu ˆvaakwya ˆvajáa isii yaachwe. Inkwya na Ntare nojo jikatoola vaantu vaachwe ˆvaakwya. Vakalamurirwa kira muuntu kwa masáare yaachwe.

14 Ayo ˆyakalooke, Inkwya na Ntare vikafweitirwa irivii ra mooto. Iri iriva ra mooto noo inkwya ya kaviri.

15 Na muuntu yoyoosi irina raachwe si ˆroonekana aho kitáabwii cha nkaasu, afweitirwa aho irivii ra mooto.

21

Kurumu Kufya na Weeru Ifya

1 Aho, nkoona kurumu kufya na weeru ifya. Sa kurumu kwa ncholo na weeru ya ncholo vijáa vyarimira, baa mayiya yajáa yasiina tuku.

2 Nkoona Yerusaléemu ifya, múuji muuja wookiima fuma kwa Muluungu kurumwii. Ujáa wiímiiwe neeja ja muuntu muki ˆaháambirwe siku ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lumana na mulume.

---

* **20:10** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

3 Nkateera sawúti nkuulu fuma ichuumbii ra kitemi kurumwii yoosea, “Laanga! Haaha Muluungu kiikala ari hamwi na vaantu. Yeeye kiikala ari na vaantu, novo kuva vari vaantu vaachwe, na yeeye Muluungu mweeneevyo kuva ari Muluungu waavo.
4 Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo. Inkwya si iri kuva kei tuku, baa kurira noo myaaha tuku, baa kurira tuku, baa usuungu tuku. Sa masáare yara ya ncholo yahúmwiire looka.”

5 Aho, ura ˆajáa iíkyiire ichuumbii ra kitemi akasea, “Laanga, noobweeyya yoosi yave mafya.” Kei akasea, “Andika aya masáare, ni yo kiilaangiwa na ya kikomi.”
6 Akaansea, “Yakíimiine! Niini ni Álufa na Oméega, Ncholo na Uhero.✡ Niini muheera ndiri bweete maaji fuma nchóonkwii ya maajii ya nkaasu ura ˆari na nyóota.
7 ˆAri yasiinda, hokera ari aya yoosi, naani kuva ndiri Muluungu waachwe na yeeye kuva ari mwaana waani.”

8 Maa kaa, vara ˆvoofa, vara si ˆvarúmaa, ˆvari na kosu, vuulai, vahanguti, vasavi, vara ˆviínamiraa vidabalaíyo na valoongo voosi, haantu haavo ni irivii ˆrakóreraa mooto na sálufa.* Ihi noo inkwya ya kaviri.

Yerusaléemu Ifya

9 Aho, umwi wa ira mirimu miija mufungati, ˆmyeene ijáa na yara mabakúuri mufungati ya marema ya uhero, ukuuja, maa ukaansea, “Yeenda na kunu, niini kukoonekya ndiri ura mulóolwi, muki wa Mwaana wa Muundi.”
10 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu muuja ukaanongoola fuuru luulu lukuulu na lulihilihi. Aho, akanyoonekya múuji muuja Yerusaléemu, wookiima fuma kurumwii kwa Muluungu.
11 Uwo múuji walavalaváa kwa nkongojima ya Muluungu, na kiweeru chaachwe kijáa ni ja cha iwye ra iyoombe ikuulu ˆrasévaa yásipi† ˆralávalavaa ja kióo.
12 Uwo múuji ujáa watiite lukaande lukuulu na lulihi ˆlweene lujáa na miryaango ikimi na iviri. Iyo miryaango ikimi na iviri yalaangiririwáa ni mirimu miija ikimi na iviri. Mweeri ya kira muryaango kujáa kwaandikwa irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya nkolo ja Isiraéeli.
13 Kujáa kwatiite miryaango itatu ivaru ra ituumba, miryaango itatu ivaru ra utúruko, miryaango itatu ivaru ra saame na miryaango itatu ivaru ra usweero.
14 Lukaande lwa uwo múuji lujáa lwatiite myaariryo ikimi na iviri, na kira mwaariryo ujáa watiite irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya vatumwi va Mwaana wa Muundi.

15 Murimu muuja ura ˆwaluusikáa na niini ujáa watiite nkome ya kipíimo ya saháabu, upiime uwo múuji, miryaango yaachwe na lukaande lwaachwe.
16 Uwo múuji mavaru yoosi yani ni hamwi yajáa. Murimu muuja ukapiima ura múuji na ira nkome ya saháabu. Ulíihi waachwe ukashaana ni maíli iyana rimwi na magana yani (1,400), ulíihi waachwe mavaru yoosi na kudoma na mweeri ni hamwi ujáa.

✡ **21:6** Laanga Wiivariyuli 1:8. * **21:8** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu. † **21:11** ***yásipi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆriri kwani.

17 Murimu muuja ukapiima lukaande, lukaande lujáa lwatiite uyinuyinu, mikono fuuru kikókooli, igana rimwi na makumi yani na ine (144) kwa kipíimo cha vaantu ^cheene ura murimu muuja wapiimiráa.
18 Ulo lukaande lujáa lwajeengwa na mawye ya iyoombe ikuulu ^yaséwaa yásipi, na múuji mweeneevyo ujáa wajeengwa na saháabu ^yabooha, ^ilávalavaa ja kióo.
19 Myaariryo ya lukaande lwa uwo múuji, ijáa yahaambwa na mawye ^yiísimiresimire ya iyoombe ikuulu. Mwaariryo wa ncholo, ni wa iwye ra yásipi ujáa, wa kaviri wa iwye ra samawáati, wa katatu iwye ra kalikedóoni, wa kani iwye ra sumaríidi,
20 wa saano iwye ra saridoníiki, wa sasatu iwye ra akíiki, wa mufungati iwye ra kirisolíito, wa naani iwye ra sabarajáadi, wa keenda iwye ra tópasi, wa ikimi iwye ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwi iwye ra hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwye ra amasísti.‡
21 Iyo miryaango ikimi na iviri, ni lúulu ikimi na iviri jijáa, na kira muryaango ujáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na njira ya múuji ijáa yatengeneshiwa na saháabu ^yabooha ^yalávalavaa ja kióo.
22 Niini si noona Kaaya Njija ya Iuva aho múuji tuku, sa Iuva Muluungu Mweenengururu na Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe.
23 Uwo múuji si mpaka umurikirwe ni kiweeru cha mwaasu au baa cha mweeri tuku, sa nkongojima ya Muluungu noo ^imuríkaa, na kimuri chaachwe ni Mwaana wa Muundi.
24 Vaantu va isi joosi yeenda veende kunu voomurikirwa ni kiweeru chaachwe, na vatemi va weeru reeta vari usúngaati waavo na aho.
25 Miryaango yaachwe si iri chuungwa vii kaa tuku mpiindi joosi, sa uko si kuri kuva na uchiku tuku.
26 Vaantu va isi joosi, reeta vari usúngaati na nyemi kuri uwo múuji.
27 Aho múujii, kusiina kiintu chochoosi ^kiri na njeo ^kiri kiingira vii kaa tuku, baa muuntu yoyoosi ^abweeyya masáare ya soni na ya uloongo si ari kiingira tuku. Maa kaa, vara ^vari kiingira ni vara marina yaavo ^yaandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi.

22

Iboote ra Maaji ya Nkaasu

1 Aho, murimu muuja ukanyoonekya iboote ra maaji ya nkaasu ^yeera ja kióo. Iro iboote riikáa fuma ichuumbii ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi,
2 na ratweeráa na kati na kati ya njira nkuulu ya múuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kujáa kwatiite muti wa nkaasu. Uwo muti wa nkaasu watúungaa ndiiwa ikimi na iviri kwa mwaaka. Kira mweeri watúungaa kamudu. Masaambi ya uwo muti ni mooda wo horya isi joosi ja weeru.
3 Aho múujii, si kuri kuva na kiintu chochoosi ^chajumwa ni Muluungu tuku. Ichuumbi ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatumami vaachwe mwiinamira veende.

‡ **21:20** ***Mwaariryo wa ncholo:*** Mwaariryo uhu ujáa wajeengwa kwa yásipi, noo kusea iwye ^riri kwani, samawáati ni iwye ^riri ja kurumu, kalikedóoni ni iwye ^riri maruunde, sumaríidi ni iwye ^riri kwani, sadoniiki ni iwye ^riri na ráangi ^jiísimiresimire, akíiki ni iwye ^riri nkuundu, kirisolíito ni iwye ^riri lubúusi, sabarajádi ni iwye ^riri na ráangi kati ya kurumu na kwani, tópasi ni iwye ^riri lubúusi, kirisopiráaso ni iwye ^riri kwani, hiyakíinto ni iwye ^riri ja kurumu, amasísti ni iwye ^riri ja sambaráau.

4 Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa ririˍ vipáamii vyaavo.
5 Si kuriˍ kuva na uchiku kei tuku, baa si variˍ saaka kimuriˍ au kiweeru cha mwaasu tuku, sa Iju̱va Muluungu kuva ariˍ kimuriˍ chaavo, novo kiimiriira variˍ kwa siku ˆjisiina uhero.
6 Aho, murimu muuja ukaansea, “Aya masáare niˍ yo kiilaangiwa na ya kikomi. Iju̱va Muluungu uutúmire murimu waachwe muuja uvoonekye vatumami vaachwe yara kikomi ˆyariˍ fumira kasisi ˆkookuuja. Yeeye alóngoolaa mitima ya valáali na mutwe.”

Yéesu Mweenevyoosi Yookuuja

7 “Laanga, kuuja niise chaangu! Atalariwa ura ˆakwaatiirye masáare ya uláali na mutwe wa kitáabu iki.”
8 Niini Yoohá*ani* nayoona na nayateera aya yoosi. ˆNkayoone no yateera, nkawya na isi na inda majewii ya ura murimu muuja ˆwaanyónekiirye ayo, sa nuuyiinamire.
9 Maa kaa, ukaansea, “Bweeyya jeyyo tuku! Niini ni mutumami vii ja weewe na vanduu vaako valáali na mutwe, na vara voosi ˆvayakwaatya masáare ya kitáabu iki. Mwiinamire Muluungu vii.”
10 Kei ukaansea, “Kariˍ uyavae mutooso masáare aya ya uláali na mutwe ˆyariˍ aha kitáabwii ja kiintu cha kimbiso tuku, sa mpiindi yo kiimana aya masáare, yaséngeriire.
11 Muuntu muvi niˍ atuube bweeyya uvi, na muuntu ˆariˍ na njeo niˍ atuube kuva na njeo. Muuntu muwoloki niˍ atuube kuva muwoloki, na muuntu ˆariˍ muuja mbere ya Muluungu, atuube kuva muuja.”
12 “Teera, niini Yéesu kuuja niise chaangu. Kuuja ndiriˍ na kunáálo yo muheera kira muuntu ja ˆvyeene atumama.
13 Niini niˍ Álufa na Oméega, Wa Ncholo na Wa Uhero, kei Ncholo na Uhero.”✡
14 Vatalariwa vara ˆvafúlaa ingo jaavo,✡ sa varekerwe viingire na miryaangwii ya uwo múuji na varye ndiiwa ja mutiˍ wa nkaasu.
15 Uko weerwii jimwaariˍ kúri, vasavi, vahanguti, vuulai, ˆviínamiraa vida-balaíyo, na voosi ˆveenda luusa uloongo.
16 “Niini Yéesu namutuma murimu waaniˍ muuja oonekya kikomi cha masáare yoosi ayo kwa mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Niini noo Ichina na wa mbyaala ya mutemi Daúdi, ira ntoondo ˆifálaa namutóondo.”
17 Mutima Muuja na mulóolwi wa Mwaana wa Muundi voosea, “Yeenda!” Na ura ˆyooteera aya asee “Yeenda!” Ura ˆakálukirwe niˍ uuje, na ura ˆyoosaaka maaji ya nkaasu niˍ asumule bweete.

Masáare Yo Kiimikirirya

18 Niˍ kumuluma niise kutu kira muuntu ˆyooteera masáare ya uláali na mutwe ya kitáabu iki. Muuntu yoyoosi ˆariˍ koongererya chochoosi, Muluungu moongererya ariˍ marema ˆmeene yaandikwa aha kitáabwii.
19 Muuntu yoyoosi ˆariˍ keehya masáare yamwi fuma kitáabwii iki cha uláali na mutwe, Muluungu keehya ariˍ haantu haachwe ˆaviikirwa kura mutii wa nkaasu, na haantu haachwe ha ura múuji muuja, ivi vyoosi masáare yaavo ˆyaandikwa aha kitáabwii.
20 Yeeye ˆyookoonekya kikomi cha aya masáare yoosea, “Kikomi, kuuja niise chaangu!” Vive jeyyo! Ee Yéesu Mweenevyoosi yeenda!

✡ **22:13** Laanga Wiivariyuli 1:8. ✡ **22:14** Laanga Wiivariyuli 7:14.

21 Nduwo ya Yeesu Mweenevyoosi ive na nyuunyu voosi. Kikomi.